חמשה חומשי תורה,

עם

תרגום אונקלוס,

מוגה ומנופה על פי שני כתבי יד ישנים ודקדוק לשון ארמי,

ועם

פרוש רש"י

מוגה בעיון יפה, ומבואר את מלות לע"ז בלשונותם לגוייהם ובאותיות שפת עמיהם.

רעדעלהיים

שנת תר"ך לפ"ק.

Rödelheim,

Druck u. Verlag von J. Lehrberger & Comp.

1860.

ספר

בראשית,

ראשון לתורת האלהים,

עם

תרגום אונקלוס מדויק ע"פ כ"י, ופרוש רש"י.

1 2 בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ׃ וְהָאָרֶץ
הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת
3 4 עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר׃ וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין
5 הַחֹשֶׁךְ׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ פ
6 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין
7 מַיִם לָמָיִם׃ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם
אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־
8 כֵן׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר
יוֹם שֵׁנִי׃ פ
9 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם

רש"י.

1 בראשית, אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית? משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהלים קי"א) שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארץ שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו. בראשית ברא, אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשו רז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו, ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור, ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך הי' לו לכתוב בראשונה ברא וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו כמו בראשית ממלכת יהויקים, ראשית ממלכתו, ראשית דגנך, אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים וגו', כמו בראשית ברוא ודומה לו תחלת דבר ה' בהושע (הושע א') כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו'. וא"ת להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת כמו כי לא סגר דלתי בטני (איוב ג') ולא פירש מי הסוגר, וכמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח') ולא פי' מי ישאנו, וכמו אם יחרוש בבקרים (עמוס ו') ולא פי' אם יחרוש אדם בבקרים, וכמו מגיד מראשית אחרית (ישעיה מ"ו) ולא פי' מגיד מראשית דבר אחרית דבר, א"כ תמה על עצמך

1 בקדמין ברא יי ית שמיא וית ארעא: וארעא הות צדיא וריקניא 2
חשוכא על־אפי תהומא ורוחא מן־קדם יי מנשבא על־אפי מיא:
3 ואמר יי יהי נהורא והוה נהורא: וחזא יי ית נהורא ארי טב ואפריש 4
יי בין נהורא ובין חשוכא: וקרא יי לנהורא יממא ולחשוכא קרא 5
ליליא והוה רמש והוה צפר יומא חד:

6 ואמר יי יהי רקיעא במציעות מיא ויהי מפריש בין מיא למיא: ועבד 7
יי ית רקיעא ואפריש בין מיא די מלרע לרקיעא ובין מיא די מעל
לרקיעא והוה כן: וקרא יי לרקיעא שמיא והוה רמש והוה צפר 8
יום תנין:

9 ואמר יי יתכנשון מיא מתחות שמיא לאתר חד ותתחזי יבשתא והוה

שהרי המים קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא גלה
המקרא בריית המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ, ועוד שהשמים
מאש ומים נבראו על כרחך לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום. ברא
אלהים, ולא נאמר ברא ה' שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין וראה שאין
העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין והיינו דכתי' ביום עשות ה'
2 אלהים ארץ ושמים. תהו ובהו, תהו ל' תמה ושממון שאדם תוהה ומשתומם על
בהו שבה, תהו étourdissant בלע"ז (betäubend) בהו ל' ריקות וצדו (סה"א). על
פני תהום, על פני המים שעל הארץ. ורוח אלהים מרחפת, כסא כבוד עומד באויר
ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו כיונה המרחפת על הקן,
4 incuber בלע"ז (brüten). וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל, אף בזה
אנו צריכין לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד
לבוא. ולפי פשוטו כך פרשהו, ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשים
5 בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה. יום אחד, לפי סדר ל' הפרשה
היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימים שני שלישי רביעי למה כתב אחד?
6 לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני, כך מפ' בב"ר. יהי
רקיע, יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני
מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כ"ו י"א) כל
יום ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. בתוך
המים, באמצע המים שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע
7 למים שעל הארץ הא למדת שהם תלויים במאמרו של מלך. ויעש אלהים
את הרקיע, תקנו על עמדו והוא עשייתו כמו ועשתה את צפרניה.
מעל לרקיע, על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר,
ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני? לפי שלא היה נגמר מלאכת המים
עד יום שלישי והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו
ובשלישי שנגמרה מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב
8 שני פעמים אחת לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום. ויקרא
אלהים לרקיע שמים, שא מים, שם מים, אש ומים, שערבן זה בזה ועשה מהם שמי'.
9 יקוו המים, שטוחין היו על פני כל הארץ והקוום באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים.

10 אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לַיַּבָּשָׁה
אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃
11 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ
פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃
12 וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־
פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃
13 וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃ פ שני.
14 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין
הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים׃
15 וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃
16 וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר
הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת
17 הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים׃ וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ
18 הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ׃ וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃
19 וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי׃ פ
20 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף
21 עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם׃ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־
הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה ׀ הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר

10 קרא ימים, והלא ים אחד הוא? אלא אינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו
11 לדג העולה מן הים באספמיא. תדשא הארץ דשא עשב, לא דשא ל' עשב ולא
עשב ל' דשא ולא הי' ל' המקרא לומר תעשיב הארץ שמיני דשאים מחולקין כל אחד
לעצמו יקרא עשב פלוני ואין ל' למדבר לומר דשא פלוני של' דשא הוא לבישת הארץ
בעשבים כשהיא מתמלאת בדשאים, תדשא ארץ תתמלא ותתכסה לבוש עשבים. בל' לעז
נקרא ל' דשא ארבריץ (גראזיכט) כולן בערבוביא וכל שרש לעצמו נקרא עשב.
מזריע זרע, שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקו' אחר. עץ פרי, שיהי' טעם העץ כטע'
הפרי והיא לא עשת' כן אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ולא עץ פרי לפיכך כשנתקלל
אדם על עוונו נפקדה גם היא על עוונה ונתקללה. אשר זרעו בו, הן גרעיני

10 כן: וקרא יי ליבשתא ארעא ולבית כנישות מיא קרא ימי וחזא יי
11 ארי טב: ואמר יי תדאית ארעא דיתאה עסבא דבר זרעיה מזדרע
אילן פירין עבד פירין לזנה די בר זרעיה ביה על ארעא והוה כן:
12 ואפקת ארעא דיתאה עסבא דבר זרעיה מזדרע לזנוהי ואילן עבד
13 פירין דבר זרעיה ביה לזנוהי וחזא יי ארי טב: והוה רמש והוה
צפר יום תליתאי:
14 ואמר יי יהון נהורין ברקיעא דשמיא לאפרשא בין יממא ובין ליליא
15 ויהון לאתין ולזמנין ולממני בהון יומין ושנין: ויהון לנהורין ברקיעא
16 דשמיא לאנהרא על ארעא והוה כן: ועבד יי ית תרין נהוריא רברביא
ית נהורא רבא למשלט ביממא וית נהורא זערא למשלט בליליא
17 וית כוכביא: ויהב יתהון יי ברקיעא דשמיא לאנהרא על ארעא:
18 ולמשלט ביממא ובליליא ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא וחזא יי
19 ארי טב: והוה רמש והוה צפר יום רביעאי:
20 ואמר יי ירחשון מיא רחיש נפשא חיתא ועופא יפרח על ארעא על אפי
21 רקיעא דשמיא: וברא יי ית תניניא רברביא וית כל נפשא חיתא

12 כל פרי שמהן האילן צומח כשנוטעין אותו. ותוצא הארץ וגו', אע"פ שלא נאמר למינהו בדשאים בצוויהן שמעו שנצטוו האילנות על כך ונשאו ק"ו בעצמן כמפורש
14 באגדה בשחיטת חולין. יהי מארת וגו', מיום ראשון נבראו וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו מיום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו, הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיה. יהי מארת, חסר ו' כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות הוא ששנינו בד' היו מתענים על אסכרה שלא תפול בתינוקות. להבדיל בין היום ובין הלילה, משנגנז האור הראשון אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים יחד בין ביום בין בלילה. והיו לאותות, כשהמאורות לוקין סי' רע הוא לעולם שנא' מאותות השמי' אל תחתו (ירמיה י') בעשותכם רצון המקום אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות. ולמועדים, על שם העתיד שעתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמני' למולד הלבנה. ולימים, שימוש חצי היום ושימוש הלבנה חציו הרי יום שלם. ושנים, לסוף שס"ה ימים יגמרו מהלכתם בי"ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה (ס"א והוא שס"ה יום ורביע יום)
15 וחוזרים ומתחילים פעם שני' לסבב בגלגל כמהלכתן הראשון. והיו למאורות, עוד
16 זאת ישמשו שיאירו לעולם. המאורות הגדולים, שוים נבראו ונתמעט' הלבנ' על שקטרג' ואמר' אי אפשר לשני מלכי' שישתמשו בכתר אחד. ואת הכוכבים, על ידי שמיעט את
20 הלבנה הרבה צבאי' להפיס דעתה. נפש חיה, שיהא בה חיות. שרץ, כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ, בעוף כגון זבובים, בשקצי' כגון נמלים וחיפושין ותולעים,
21 ובבריות כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם, וכל הדגים. התנינם, דגים גדולים שבים, ובדברי אגדה הוא לויתן ובת זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם לפניהם. נפש חיה, נפש שיש בה

שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא
22 אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ
23 וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ׃ וַיְהִי־עֶרֶב
וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃ פ שלישי
24 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה
25 וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן׃ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־
חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ
26 הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־
27 הָאָרֶץ׃ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים
28 בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם׃ וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ
וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־
29 הָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב ׀
זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־
30 בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה׃ וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ
וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל ׀ רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ

22 חיות. ויברך אותם, לפי שמחסרין אותם וצדין מהם ואוכלין אותם, הוצרכו
לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש העתיד לקללה לכך לא
ברכן שלא יהי' הוא בכלל. פרו, לשון פרי כלומר עשו פירות. ורבו, אם לא
24 אמר אלא פרו הי' אחד מוליד אחד ולא יותר ובא ורבו שאחד מוליד הרבה. תוצא
הארץ, הוא שפירשתי שהכל נברא מיום הראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם. נפש
חיה, שיש בה חיות (עיין לעיל פסוק כ׳). ורמש, הם שרצים שהם נמוכים ורומשים
על הארץ ונראים כאילו נגררים שאין הילוכם ניכר, כל לשון רמש ושרץ בלשוננו
קונמובריש (ובל״א רעגען, ועיין בפי׳ הרב תהלים מ״ה ובפי׳ שמיני
25 על שרץ המים ועל שרץ העוף). ויעש, תקנם בצביונם (בתיקונם) בקומתן.
26 נעשה האדם, ענותנותו של הקב״ה למדנו מכאן, לפי שהאדם בדמות המלאכים
ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם; וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו

דרחשא די ארחישו מיא לזניהון וית כל עופא דפרח לזנוהי וחזא יי
כב ארי טב: ובריך יתהון יי למימר פושו וסגו ומלו ית מיא ביממיא
כג ועופא יסגי בארעא: והוה רמש והוה צפר יום חמישאי:
כד ואמר יי תפק ארעא נפשא חיתא לזנה בעיר ורחש וחות ארעא
כה לזנה והוה כן: ועבד יי ית חות ארעא לזנה וית בעירא לזנה וית כל
כו רחשא דארעא לזנוהי וחזא יי ארי טב: ואמר יי נעביד אינשא
בצלמנא כדמותנא וישלטון בנוני ימא ובעופא דשמיא ובבעירא
כז ובכל ארעא ובכל רחשא דרחיש על ארעא: וברא יי ית אדם בצלמיה
כח בצלם אלהין ברא יתיה דכר ונוקבא ברא יתהון: ובריך יתהון יי
ואמר להון יי פושו וסגו ומלו ית ארעא ותקופו עלה ושלוטו בנוני
כט ימא ובעופא דשמיא ובכל חיתא דרחשא על ארעא: ואמר יי הא
יהבית לכון ית כל עסבא דבר זרעה מזדרע די על אפי כל ארעא וית
כל אילנא די ביה פירי אילנא דבר זרעה מזדרע לכון יהא
ל למיכל: ולכל חית ארעא ולכל עופא דשמיא ולכל דרחיש על

כן מלפנו במקרא שאמר לו מיכה (מ"א כ"ב) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, וכי יש ימין ושמאל לפניו? אלא אלו מימינים לזכות ואילו משמאילים לחובה, וכן בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא (דניאל ד' י"ד) אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית. נעשה אדם, אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהי' הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו, ותשובתו כתובה בצדו ויברא את האדם ולא כתיב ויבראו. בצלמנו, בדפוס שלנו. כדמותנו, להבין ולהשכיל. וירדו בדגת הים, יש בל' הזה ל' רידוי ול' ירידה, זכה
כז רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו. ויברא אלהים את האדם בצלמו, בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה (תהלים קל"ט) נעשה בחותם כמטבע העשוי על ידי רושם שקורין קונייו (ובל"ז קוין והוא בל"א שטעמפעל) וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם (איוב ל"ח). בצלם אלהים ברא אותו, פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא. זכר ונקבה ברא אותם, ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו וגו' (בראשית ב') מדרש אגדה שבראו אי פרצופים בברי' ראשונה ואח"כ חלקו. ופשוטו של מקרא, כאן הודיעך שנבראו
כח שניהם בששי ולא פירש לך כיצד בריאתן ופירש לך במקום אחר. וכבשה, חסר ו' ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית. ועוד ללמדך
כט שהאיש שדרכו לכבש מצווה על פריה ורביה ולא האשה. לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ, השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר, אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם,

חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים 31
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־
בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי׃ פ ב
וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם׃ וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם 1 2
הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־
מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי 3
וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים
לַעֲשׂוֹת׃ פ רביעי (ולספרדים שני).
אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם* בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה 4
אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ וְכֹל ׀ שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ 5
וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים
עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה׃ וְאֵד יַעֲלֶה מִן־ 6
הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי־הָאֲדָמָה׃ וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים 7
אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי
הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה׃ וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם 8

וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגו' כירק עשב
שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל. יום הששי, הוסיף ה' בששי 31
בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה
חומשי תורה. ד"א יום הששי כולם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ששי בסיון המוכן
למתן תורה. (ס"א שיום ששי בסיון שקבלו ישראל התורה נתחזקו כל יצירות בראשית
ונחשב כאלו נברא העולם עתה וזהו יום הששי שאותו יום ששי בסיון.) ויכל אלהים ביום 2
השביעי, ר' שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש,
הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום. דבר
אחר מה הי' העולם חסר? מנוחה, באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה.
ויברך, ויקדש, ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגולגלת ובששי לחם משנה
וקדשו במן שלא ירד כלל והמקרא כתוב על העתיד. אשר ברא אלהים לעשות,
המלאכה שהיתה ראוי לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בב"ר. אלה, האמורים
למעלה. תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה', למדך שכולם נבראו 4
מראשון. ד"א בהבראם בה' בראם שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו) בב'
אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה' רמז
שירדו הרשעים למטה לראות שחת בה' זאת שסתומה מכל צדדים ופתוחה למטה

ארעא די בה נפשא חיתא ית כל ירוק עסבא למיכל והוה כן: וחזא
ב יי ית כל די עבד והא תקין לחדא והוה רמש והוה צפר יום שתיתאי:
א ואשתכללו שמיא וארעא וכל חיליהון: ושיצי יי ביומא שביעאה
עבדתה די עבד ונח ביומא שביעאה מכל עבדתה די עבד:
ג ובריך יי ית יומא שביעאה וקדיש יתה ארי בה נח מכל עבדתה
די ברא יי למעבד:
ד אלין תולדת שמיא וארעא כד־אתבריאו ביומא די עבד יי אלהים
ה ארעא ושמיא: וכל אילני חקלא עד לא הוו בארעא וכל עסבא דחקלא
עד לא צמח ארי לא אחית מטרא יי אלהים על־ארעא ואנש לית
ו למפלח ית־אדמתא: ועננא הוה סליק מן־ארעא ואשקי ית־כל אפי
ז אדמתא: וברא יי אלהים ית אדם עפרא מן־אדמתא ונפח באנפוהי
ח נשמתא דחיי והות באדם לרוח ממללא: ונציב יי אלהים גנתא בעדן

ה לרות דרך שם. טרם יהיה בארץ, כל טרם שבמקרא לשון עד לא היה, ואינו
לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד אחר
כי טרם תיראון (שמות ט') עדיין לא תיראון ואף זה תפרש עדיין לא היה בארץ
כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא
צמח. ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ על פתח הקרקע עמדו עד יום ששי.
כי לא המטיר, ומה טעם לא המטיר? לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין
מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו
וצמחו האילנות והדשאין. ה' אלהים, ה' הוא שמו, אלהים שהוא שליט ושופט
ו על כל וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים. ואד יעלה, לענין
בריאתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה
ז שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר. וייצר, שתי
יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים אבל בבהמה שאינה עומדת לדין לא
נכתבו ביצירתה שני יודין. עפר מן האדמה, צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות
שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה. ד"א נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח
אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה ויוכל לעמוד.: ויפח באפיו, עשאו מן העליונים
ומן התחתונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים
וארץ בשני ברא רקיע לעליונים בשלישי תראה היבשה לתחתונים ברביעי ברא מאורות
לעליונים בחמישי ישרצו המים לתחתונים הוזקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים
ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריאות יום אחד (ב"ר פ'
י"ד ופ"ח י"ח). לנפש חיה, אף בהמה וחיה נקראו נפש חי' אך זו של אדם חיה שבכולן
ח שנתוסף בו דעה ודבור. מקדם, במזרחו של עדן נטע את הגן וא"ת הרי כבר נאמר ויברא
את האדם וגו'? ראיתי בברייתא של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי משלשי' ושתים
מדות התורה נדרשת וזו אחת מהן כלל שאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון, ויברא את
האדם זהו כלל סתם בריאתו מהיכן וסתם מעשיו חזר ופירש וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח
לו גן עדן ויניחהו בגן עדן ויפל עליו תרדמה השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא
פרטו של ראשון וכן אבל הבהמה חזר וכתב ויצר ה' מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש

שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר׃ וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה 9
כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן
וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע׃ וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן 10
וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים׃ שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן 11
הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב׃ וּזֲהַב 12
הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם׃ וְשֵׁם־הַנָּהָר 13
הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ׃ וְשֵׁם הַנָּהָר 14
הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי
הוּא פְרָת׃ וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן 15
לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ׃ וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל 16
עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל׃ וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל 17
מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים 18
לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃ וַיִּצֶר 19
יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף
הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ׃ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת 20
לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־
מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃ וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים ׀ תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם 21
וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה׃ וַיִּבֶן יְהוָה 22
אֱלֹהִים ׀ אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ
אֶל־הָאָדָם׃ וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר 23

ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק. ויצמח, לענין הגן הכתוב 9
מדבר. בתוך הגן, באמצע הגן. פישון, הוא נילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו 11
מתברכין ועולין ומשקין את הארץ נקרא פישון כמו ופשו פרשיו. ד"א פישון שהוא
מגדל פשתן שנא' בישעיה אבל מצרים ובושו עובדי פשתים. גיחון, שהי' הולך 13
והומה והמייתו גדולה מאד כמו כי יגח שמנגח והולך והומה. חדקל, שמימיו חדין 14
וקלין. פרת, שמימיו פרין ורבין ומברין את האדם. כוש ואשור עדיין לא היו וכתב

ט מלקדמין: ואשרי תמן ית אדם די ברא: ואצמח יי אלהים מן ארעא כל
אילן דמרגג למחזי וטב למיכל ואילן חייא במציעות גינתא ואילן
י דאכלין פירוהי חכימין בין טב לביש: ונהרא הוה נפיק מעדן לאשקאה
יא ית גינתא ומתמן יתפרש והוי לארבעה רישי נהרין: שום חד פישון
יב הוא מקיף ית כל ארע חוילה די תמן דהבא: ודהבא דארעא ההיא
יג טב תמן בדלחא ואבני בורלא: ושום נהרא תנינא גיחון הוא מקיף
יד ית כל ארעא דכוש: ושום נהרא תליתאה דיגלת הוא מהלך למדינחא
טו דאתור ונהרא רביעאה הוא פרת: ודבר יי אלהים ית אדם ואשריה
טז בגינתא דעדן למפלחה ולמטרה: ופקיד יי אלהים על אדם למימר
יז מכל אילן גינתא מיכל תיכול: ומאילן דאכלין פירוהי חכימין בין טב
לביש לא תיכול מנה ארי ביומא דתיכול מנה מימת תמות:
יח ואמר יי אלהים לא תקין למהוי אדם בלחודוהי אעביד לה סמך
יט לקבלה: וברא יי אלהים מן ארעא כל חית ברא וית כל עופא דשמיא
ואיתי לות אדם למחזי מה יקרי לה וכל די הוה קרי לה אדם נפשא
כ חיתא הוא שמה: וקרא אדם שמהן לכל בעירא ולעופא דשמיא ולכל
כא חית ברא ולאדם לא אשכח סמך לקבלה: ורמא יי אלהים שינתא על
כב אדם ודמך ונסיב חדא מעלעוהי ומלי בשרא תחותה: ובנא יי אלהים
כג ית עלעא דנסיב מן אדם לאתתא ואיתה לות אדם: ואמר האדם

שנקרא על שם המתיק. קדמת אשור, למזרחה של אשור. הוא פרת, החשוב מכל
טו הכל הנזכר על שם ארץ ישראל. ויקח, לקחו בדברים נאים ופתהו ליכנס. לא
טוב היות וגו', שלא יאמרו שתי רשויות הן הקב"ה בעליונים יחיד ואין לו
זוג וזה בתחתונים אין לו זוג. עזר כנגדו, זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם.
יט ויצר מן האדמה, היא יצירה היא עשי' האמורה למעלה ויעש אלהים את
חית הארץ וגו'. אלא בא ופירש שהעופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה
מן המים נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו, עוד למדך כאן שבשעת יצירתן
מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם. ובדברי אגדה יצירה זו לשון
רידוי וכיבוש כמו כי תצור אל עיר שכבשן תחת ידו של אדם. וכל אשר יקרא
לו האדם נפש חיה וגו', פרשהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם
כ כא הוא שמו לעולם. ולאדם לא מצא לו עזר; ויפל ה' אלהים תרדמה. כשהביאן
הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה אמר לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג! מיד
ויפל. מצלעותיו, מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרו שני פרצופין נבראו. ויסגר,
מקום החתך. ויישן, ויקח, שלא יראה חתיכת הבשר שממנו נבראת ותתבזה
כב עליו. ויבן, כבנין רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים
שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכביד משאו על קירותיו. ויבן את
הצלע לאשה, להיות אשה כמו ויעש אותו גדעון לאפוד (שופטים ח' כ"ז)
כג להיות אפוד. זאת הפעם, מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא

24 מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה־זֹּאת׃ עַל־כֵּן
יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר
25 אֶחָד׃ וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ׃
ג 1 וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ
2 מִכֹּל עֵץ הַגָּן׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן
3 נֹאכֵל׃ וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא
4 תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־תְּמֻתוּן׃ וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־
5 הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן׃ כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם
מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע׃
6 וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם
וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־
7 לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל׃ וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי
8 עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת׃ וַיִּשְׁמְעוּ
אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא
9 הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן׃ וַיִּקְרָא
10 יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ
11 שָׁמַעְתִּי בַּגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא׃ וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד

תקררה דעתו בהם. לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו׳, לשון נופל על לשון
24 מכאן שנברא העולם בלשון הקדש. על כן יעזב איש, רוח הקדש אומרת כן לאסור
על בני נח העריות. לבשר אחד, הולד נוצר ע״י שניהם ושם נעשה בשר אחד.
25 ולא יתבששו, שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואע״פ שנתנה בו
דעה לקרות שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע
ג 1 מה בין טוב לרע. והנחש הי׳ ערום, מה ענין זה לכאן? הי׳ לו ליסמך ויעש לאדם
ולאשתו כתנות עור וילבישם, אלא למדך מאי זו עצה קפץ הנחש עליה׳ ראה אותם
ערומים ועוסקים בתשמיש לעין כל ונתאוה להם. ערום מכל, לפי ערמתו וגדולתו
היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל. אף כי אמר וגו׳, שמא אמר לכם לא תאכלו מכל
וגו׳ ואע״פ שרא׳ אותם אוכלים משאר פירות הרבה עלי׳ דברים כדי שתשיבנו ויבוא לדבר

הדא זמנא גרמא מגרמי ובסרא מבסרי לדא יתקרי אתתא ארי
24 מבעלה נסיבא דא: על־כן ישבוק גבר בית־משכבי אבוהי ואמה
25 וידבק באתתה ויהון לבסרא חד: והוו תרויהון ערטילאין אדם
1 ואתתה ולא מתכלמין: וחויא הוה חכים מכל חות ברא דעבד יי
אלהים ואמר לאתתא בקושטא ארי־אמר יי לא תיכלון מכל אילן
2 3 גינתא: ואמרת אתתא לחויא מפירי אילן־גינתא ניכול: ומפירי
אילנא די במציעות־גינתא אמר יי לא תיכלון מנה ולא תקרבון
4 5 בה דילמא תמותון: ואמר חויא לאתתא לא מות תמותון: ארי גלי
קדם־יי ארי ביומא דתיכלון מנה ויתפתחן עיניכון ותהון כרברבין
6 חכמין בין־טב לביש: וחזת אתתא ארי טב אילן למיכל וארי אסו
הוא לעינין ומרגג אילנא לאסתכלא ביה ונסיבת מאביה ואכלת ויהבת
7 אף לבעלה עמה ואכל: ואתפתחא עיני תרויהון וידעו ארי ערטילאין
8 אנון וחטיטו להון טרפי תאנין ועבדו להון זרזין: ושמעו ית־קל
מימרא דיי אלהים מהלך בגינתא למנח יומא ואיטמר אדם ואתתיה מן
9 קדם יי אלהים בגו אילן־גינתא: וקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה אן את:
10 ואמר ית־קל מימרך שמעית בגינתא ודחילית ארי־ערטלאי אנא
11 ואיטמרית: ואמר מן חוי לך ארי ערטילאי את המן אילנא דפקדתך

3 בתוכו הגן. ולא תגעו בו, הוסיפה על הצווי לפיכך באה לידי גרעון הוא
4 שנאמר אל תוסף על דבריו (משלי ל'). לא מות תמותון, דחפה עד שנגעה בו אמר לה
5 כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה. כי יודע, כל אומן שונא את בני אומנתו
6 מעץ זה אכל וברא את העולם. והייתם כאלהים, יוצרי עולמות. ותרא האשה, ראתה
דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו. כי טוב העץ, להיות כאלהים. וכי תאוה
הוא לעינים, כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם. ונחמד להשכיל, כמו שאמר לה יודעי
טוב ורע. ותתן גם לאישה, שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת. גם, לרבות בהמה
7 וחיה. ותפקחנה וגו', לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא
מוכיח. וידעו כי עירומים הם, אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי עירומים
הם? מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה. עלה תאנה, הוא העץ שאכלו ממנו
בדבר שנתקלקלו בו נתקנו, אבל שאר העצים מנעום מליטול עליהם. ומפני מה
לא נתפרסם העץ? שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה
העול' על ידו. מדרש רבי תנחומא. וישמעו, יש מדרשי אגד' רבים וכבר סדרום רבותינו על
8 מכונם בב"ר ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת
דברי המקרא דבר דבור על אפניו. וישמעו, שמעו את קול הקב"ה שהיה מתהלך בגן.
לרוח היום, לאותו רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב
9 והם סרחו בעשירית. איכה, יודע הי' היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל
להשיב אם יענישהו פתאום וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך? וכן בבלעם מי האנשים
האלה עמך? ליכנס עמהם בדברים, וכן בחזקיה בשלוחי אויל מרודך (ישעיה ל"ט).
11 מי הגיד לך, מאין לך לדעת מה בושת יש בעומד ערום? המן העץ, בתמיה.

לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־
2 מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ׃ וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי
3 הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה
מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל׃
4 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה
מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר
5 תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְאֵיבָה ׀ אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה
וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ
6 עָקֵב׃ ס אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה
עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ
17 וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ׃ ס וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ
לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא
תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכֲלֶנָּה
18 כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב
19 הַשָּׂדֶה׃ בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה
20 כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב׃ וַיִּקְרָא
הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי׃
21 וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר
וַיַּלְבִּשֵׁם׃ פ חמישי (רביעי לספרדים)
22 וַיֹּאמֶר ׀ יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת

12 13 אשר נתת עמדי, כאן כפר בטובה. השיאני, הטעני כמו אל ישיא אתכם חזקיה
14 (ד"ה ב' ל"ב ט"ו). כי עשית זאת, מכאן שאין מהפכין בזכותו של מסית שאילו
שאלו למה עשית זאת הי' לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעי'?
מכל הבהמה ומכל חית השדה, אם מבהמה נתקלל מחיה לא כל שכן? העמידו
רבותינו מדרש זה במס' בכורות ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים. על גחונך
15 תלך, רגלים היו לו ונקצצו. ואיבה אשית, אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם
שיאכל הוא תחלה ותשא את חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים

יב גזרית דלא למיכל מנה אכלת: ואמר האדם אתתא דיהבת עמי היא
יג יהבת לי מן אילנא ואכלית: ואמר יי אלהים לאתתא מה דא עבדת
יד ואמרת אתתא חויא אטעינני ואכלית: ואמר יי אלהים לחויא ארי
עבדת דא ליט את מכל בעירא ומכל חית ברא על מעך תיזיל ועפרא
טו תיכול כל יומי חייך: ודבבו אשוי בינך ובין אתתא ובין בנך ובין
בנהא הוא יהי דכיר לך מה דעבדת ליה מלקדמין ואת תהי נטיר ליה
טז לסופא: לאתתא אמר אסגאה אסגי צעריכי ועדויכי בצער תלדי
יז בנין ולות בעלך תהא תאובתיך והוא ישלט בך: ולאדם אמר ארי
קבילת למימר אתתך ואכלת מן אילנא די פקדתך למימר לא תיכול
יח מנה ליטא ארעא בדילך בעמל תיכלינה כל יומי חייך: וכובין ואטדין
יט תצמח לך ותיכול ית עסבא דחקלא: בזעתא דאפך תיכול לחמא עד
דתיתוב לארעא דמנה אתבריתא ארי עפרא את ולעפרא תתוב:
כ כא וקרא אדם שום אתתיה חוה ארי היא הות אמא דכל בני אנשא: ועבד
יי אלהים לאדם ולאתתיה לבושין דיקר על משך בשרהון ואלבישנון:
כב ואמר יי אלהים הא אדם הוה יחידי בעלמא מנה למידע טב וביש וכען

קולות להתפתות ויודעות לפתות בעליהן, לפיכך ואיבה אשית. ישופך, יכתתך כמו
מכות אותו ותרגומו ושפית יתיה. ואתה תשופנו עקב, לא יהא לך קומה ותשכנו
נשכנו ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף בהם (ישעיה מ׳ כ״ד) כשהנחש בא
לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתוב לשון נשיפה בשניהם.
טז עצבונך, זה צער גידול בנים. והרונך, זה צער העיבור. בעצב תלדי בנים, זה
צער הלידה. ואל אישך תשוקתך, לתשמיש, ואעפ״כ אין לך מצח לתובעו בפה
אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך. תשוקתך, תאותך כמו נפש שוקקה (תהלים
יז ק״ז). ארורה האדמה בעבורך, מעלה לך דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים
יט ונמלים. ד״א משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם. וקוץ ודרדר
תצמיח לך, הארץ כשתזרענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן
נאכלין ע״י תיקון. ואכלת את עשב השדה, ומה קללה היא זו? והלא בברכה
נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו׳? אלא מה אמור כאן בראש הענין
ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך
כשתזרענה קטניות או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ואחר עשבי השדה
כ על כרחך תאכלם. בזעת אפיך, לאחר שתטרח בו הרבה. ויקרא האדם, חזר
הכתוב לענינו הראשון ויקרא האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת
שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו לפיכך ויפל תרדמה
ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש להודיעך שמתוך שראה ערותה
וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא עליהם במחשבה ובמרמה. חוה, נופל
על לשון חיה שמחיה את ולדותיה כאשר תאמר מה הוה לאדם (קהלת ב׳ כ״ב) בלשון
כא היה. כתנות עור, יש דברי אגדה אומרים חלקים כצפורן היו מודבקים על עורן וי״א
כב דבר הבא מן העור כגון צמר ארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו. היה
כאחד ממנו, הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים, ומה היא יחידותו?

טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל
3 וחי לעלם: וישלחהו יהוה אלהים מגן עדן לעבד את
4 האדמה אשר לקח משם: ויגרש את האדם וישכן מקדם
לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר
ד 1 את דרך עץ החיים: ס והאדם ידע את חוה
אשתו ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את יהוה:
2 ותסף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקין
3 היה עבד אדמה: ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה
4 מנחה ליהוה: והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו
5 ומחלבהן וישע יהוה אל הבל ואל מנחתו: ואל קין ואל
6 מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו: ויאמר יהוה
7 אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך: הלוא אם תיטיב
שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו
8 ואתה תמשל בו: ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם
9 בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו: ויאמר יהוה אל
קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי:
0 ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה:
1 ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת
2 את דמי אחיך מידך: כי תעבד את האדמה לא תסף תת
3 כחה לך נע ונד תהיה בארץ: ויאמר קין אל יהוה גדול

לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה. ועתה פן ישלח ידו וכו', ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ויש מדרשי אגדה אבל אינן מיושבין על פשוטו. מקדם לגן עדן, במזרחו של גן עדן חוץ לגן. את הכרובים, מלאכי חבלה. וחרב מתהפכת ולה להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן, תרגום להט שנן כמו שלף שננא ובל' לע"ז למ"ח (קלינגע). ומדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו. והאדם ידע, כבר קודם ענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתוב וידע אדם נשמע

23 דילמא יושיט ידה ויסב אף מאילן חייא וייכול ויחי לעלם: ושלחה יי
24 אלהים מגנתא דעדן למפלח בארעא דאיתברי מתמן: ותרך ית
ד אדם ואשרי מלקדמין לגינתא דעדן ית כרוביא וית שנן חרבא
1 דמתהפכא למיטר ית אורח אילן חייא: ואדם ידע ית חוה אתתה
2 ועדיאת וילידת ית קין ואמרת קניתי גברא (מן) קדם יי: ואוסיפת
למילד ית אחוהי ית הבל והוה הבל רעי ענא וקין הוה פלח בארעא:
3 והוה מסוף יומין ואיתי קין מאבא דארעא תקרבתא קדם יי: והבל
4 איתי אף הוא מבכירי ענה ומשמניהון והות רעוא מן קדם יי
5 להבל ולקורבנה: ולקין ולקורבנה לא הות רעוא ותקף לקין
6 להדא ואתכבישו אפוהי: ואמר יי לקין למא תקיף לך ולמא אתכבישו
7 אפיך: הלא אם תיטיב עובדך ישתבק לך ואם לא תיטיב עובדך ליום
דינא חטאת נטיר ועתיד לאתפרעא מנך אם לא תתוב ואם תתוב
8 ישתבק לך: ואמר קין להבל אחוהי והוה במהויהון בחקלא וקם קין
9 בהבל אחוהי וקטלה: ואמר יי לקין אן הבל אחוך ואמר לא ידענא הנטר
10 אחי אנא: ואמר מה עבדתא קל דם זרעין דעתידין למפק מן אחוך
11 קבילין קדמי מן ארעא: וכען ליט את מן ארעא דפתחת ית פומה
12 וקבילת ית דמה דאחוך מן ידך: ארי תפלח בארעא לא תוסיף למתן
13 חילה לך מטלטל וגלי תהי בארעא: ואמר קין קדם יי סגי חובי

שלאחר שנטרד היו לו בנים. קין, על שם קניתי. את ה׳, כמו עם ה׳ כשברא אותי
ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו. את קין את אחיו את הבל, שלשה
אתים ריבויים הם מלמד שתאומה נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך
2 נאמר ותוסף. רעה צאן, לפי שנתקללה האדמה פירש לו מעבודתה. מפרי
4 האדמה, מן הגרוע ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה. וישע, ויפן וכן לא שעה
לא פנה אל מנחתו וכן אל ישעו [נ״ל ולא ישעה ישעיה י״ז] אל יפנו וכן שעה
7 מעליו (איוב י״ד) פנה מעליו. וישע, ירדה אש ולחכה מנחתו. הלוא אם
תיטיב, כתרגומו פירושו. לפתח חטאת רובץ, לפתח קברך חטאתך שמור.
ואליך תשוקתו, של חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך. ואתה
8 תמשל בו, אם תרצה תתגבר עליו. ויאמר קין, נכנס עמו בדברי ריב ומצה
9 להתעולל עליו להרגו. ויש בזה מדרשי אגדה אך זה יישובו של מקרא. אי הבל
אחיך, להכנס עמו בדברי נחת אולי ישיב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי. לא ידעתי,
נעשה כגונב דעת עליונה. השמר אחי, לשון תימה הוא וכן כל ה׳ הנקודה בחטף
10 פתח. דמי אחיך, דמו ודם זרעיותיו. דבר אחר שעשה בו פצעים הרבה שלא היה
11 יודע מהיכן נפשו יוצאה. מן האדמה, יותר ממה שנתקללה היא כבר בעוונה וגם בזו
הוסיפה לחטוא. אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו׳, והנני מוסיף
13 לה קללה אליך לא תוסף תת כחה. נע ונד, אין לך רשות לדור במקום אחד.
גדול עוני מנשוא, בתמיה אתה טוען עליונים ותחתונים ועווני אי אפשר לטעון!

14 עֲוֺנִי מִנְּשֹׂא׃ הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ
15 אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי׃ וַיֹּאמֶר
לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן
16 אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ׃ וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה
17 וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן׃ וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר
וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ
18 חֲנוֹךְ׃ וַיִּוָּלֵד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל
וּמְחִיָּיאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־לָמֶךְ׃
19 וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית
20 צִלָּה׃ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה׃
21 22 וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב׃ וְצִלָּה
גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל
23 וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה׃ וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה
שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי

15 לכן כל הרג קין, זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו.
לכן כל הרג לשון גערה כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש עונשו. שבעתים יקם,
איני רוצה להנקם מקין עכשיו, לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד
למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם והיא נקמת הבל מקין
למדנו שתחלת מקרא לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו; וכיוצא בו ויאמר
דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור (ש"ב ה' ח') ולא פי' מה יעשה לו אבל דבר הכתוב
ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצנור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים וגו' וגם אותם
יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבוא דוד אל תוך הבית, המכה את אלו אני
אעשנו ראש ושר, כאן קצר דבריו ובד"ה (א' י"א ו') פירש יהי' לראש ולשר. וישם
16 ה' לקין אות, חקק לו אות משמו במצחו. ויצא קין, יצא בהכנעה כגונב דעת העליונה.
בארץ נוד, בארץ שכל הגולים נדים שם. קדמת עדן, שם גלה אביו כשגורש מגן
עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמירת דרך מבוא הגן שיש ללמוד שהיה
אדם שם ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים שנא' אז יבדיל משה
וגו' מזרחה שמש. ד"א בארץ נוד כל מקום שהולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו
17 והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג את אחיו! ויהי בונה עיר ויקרא שם
18 העיר, לזכר בנו חנוך. ועירד ילד, יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום
שהוא אומר ילד שהלידה משמשת שתי לשונות לידת האשה ניש"טרא בלעז וזריעת
תולדות האיש אינגי"נדריר בלעז כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת

יד מלמשבק: הא תריכתא יתי יומא דין מעל אפי ארעא ומן קדמך לית
אפשר לאטמרא ואהי מטלטל וגלי בארעא ויהי כל דישכחנני
טו יקטלינני: ואמר לה יי לכן כל קטיל קין לשבעא דרין יתפרע
טז מנה ושוי יי לקין אתא בדיל דלא למקטל יתה כל דישכחניה: ונפק
קין מן קדם יי ויתיב בארעא גלי ומטלטל דהוה עבידא עלוהי מלקדמין
יז דגינתא דעדן: וידע קין ית אתתה ועדיאת וילידת ית חנוך והוה בני
יח קרתא וקרא שמא דקרתא כשום בריה חנוך: ואתיליד לחנוך ית עירד
ועירד אוליד ית מחויאל ומחייאל אוליד ית מתושאל ומתושאל אוליד
יט ית למך: ונסיב ליה למך תרתין נשין שום חד עדה ושום תנייתא צלה:
כ וילידת עדה ית יבל הוא הוה רבהון כל דיתבי משכנין ומרי בעיר:
כא ושום אחוהי יובל הוא הוה רבהון דכל דמנגן על פום נבלא ידעי זמר
כב כנרא ואבובא: וצלה אף היא ילידת ית תובל קין רבהון דכל ידעי
כג עבידת נחשא ופרזלא ואחתה דתובל קין נעמה: ואמר למך לנשוהי
עדה וצלה שמען קלי נשי למך אציתא למימרי לא גברא קטלית
דבדילה אנא סביל חובין ואף לא עולימא חבלית דבדילה

כשאב פלוני הוליד את אשתו בן או בת וכשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש
יט ובזה בלעז אנייי"נדריר. ויקח לו למך, לא היה לו לפרש כל זה אלא ללמדנו
מסוף הענין שקיים הקב"ה הבטחתו שאמר שבעתים יוקם קין עמד למך לאחר
שהוליד בנים ועשה דור שביעי והרג את קין זהו שאמר כי איש הרגתי לפצעי וגו'.
שתי נשים, כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו
שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרין כדי שתעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדני'
וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב (כ"ד) רועה עקרה לא תלד
ואלמנה לא ייטיב כמו שמפורש באגדת חלק. עדה, היא של פריה ורביה על שם
שמגונה עליו ומוסרת מאצלו. עדה תרגום של סורה. צלה, היא של תשמיש על
כ שם שיושבת תמיד בצלו. דברי אגדה הם בבראשית רבה. אבי יושב אהל ומקנה,
הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושב אהלים חדש כאן וחדש כאן
בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותוקע אהלו במקום אחר.
ומדרש אגדה בונה בתים לע"א כמה דאת אמר סמל הקנאה המקנה (יחזקאל
כב פ' ג') וכן אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לעבודה זרה. תובל קין, תובל אומנותו
של קין. תובל ל' תבלין, תבל והתקין אומנותו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים.
לוטש כל חורש נחשת וברזל, מחדד אומנות נחשת וברזל, כמו ילטוש עיניו
לי (איוב י"ו ט'). חורש אינו לשון פָּעַל אלא לשון פּוֹעֵל שהרי נקוד קמץ קטן וטעמו
למטה כלומר מחדד ומלאכת כל כלי אומנות נחשת וברזל. נעמה, היא אשתו של
כג נח. ב"ר. שמען קולי, שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת
תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה
ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין זקנו הכה כף אל כף
וספק את בנו ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן. שמען קולי,

וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִֽי׃ כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָֽה׃ 24
וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת 25
כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָֽיִן׃ וּלְשֵׁת 26
גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא
בְּשֵׁם יְהוָֽה׃ ס ששי. זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא ה 1
אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתֽוֹ׃ זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם 2
וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּֽרְאָֽם׃ וַיְחִי 3
אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ שֵֽׁת׃ וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה 4
מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנֽוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי 5
תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹֽת׃ ס וַיְחִי־ 6
שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנֽוֹשׁ׃ וַיְחִי־שֵׁת 7
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנֽוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה 8
וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹֽת׃ ס וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים 9
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָֽן׃ וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן 10
חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנֽוֹת׃
וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה 11
וַיָּמֹֽת׃ ס וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵֽל׃ 12
וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה 13
מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנֽוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר 14
שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹֽת׃ ס וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל 15
חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָֽרֶד׃ וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל 16

להשמע לי לתשמיש: וכי איש אשר הרגתי לפצעי הוא נהרג? וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי? וילד אשר הרגתי לחבורתי נהרג? כלומר על

24 ישתיצי זרעי: ארי לשבעה דרין איתלין לקין הלא ללמך ברה
25 שבעין ושבעה: וידע אדם עוד ית אתתה וילידת בר וקרת ית שמה
26 שת ארי אמר יהב לי יי בר אחרן חלף הבל דקטלה קין: ולשת אף
הוא איתיליד בר וקרא ית שמה אנוש בכן ביומוהי חלו בני אינשא
1 מלצלאה בשמא דיי: דין ספר תולדת אדם ביומא דברא יי אדם
2 בדמות אלהים עבד יתה: דכר ונוקבא בראנון ובריך יתהון וקרא ית
3 שמהון אדם ביומא דאתבריאו: וחיא אדם מאה ותלתין שנין ואוליד
4 בדמותה דדמי לה וקרא ית שמה שת: והוו יומי אדם בתר דאוליד
5 ית שת תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי אדם דחיא
6 תשע מאה ותלתין שנין ומית: וחיא שת מאה וחמש שנין ואוליד ית
7 אנוש: וחיא שת בתר דאוליד ית אנוש תמני מאה ושבע שנין ואוליד
8 בנין ובנן: והוו כל יומי שת תשע מאה ותרתא עשרי שנין ומית:
9 10 וחיא אנוש תשעין שנין ואוליד ית קינן: וחיא אנוש בתר דאוליד ית
11 קינן תמני מאה וחמש עשרי שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי
12 אנוש תשע מאה וחמש שנין ומית: וחיא קינן שבעין שנין ואוליד ית
13 מהללאל: וחיא קינן בתר דאוליד ית מהללאל תמני מאה וארבעין
14 שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי קינן תשע מאה ועשר שנין
15 16 ומית: וחיא מהללאל שתין וחמש שנין ואוליד ית ירד: וחיא

ידי חבורתי? בתמיה, והלא שוגג אני ולא מזיד! לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי.
24 פצע, מכת חרב או חץ כפריאו"רה בלשון לעז. כי שבעתים יוקם קין, קין שהרג
מזיד נתלה לו עד שבעה דורות אני שהרגתי שוגג לא כל שכן שיתלה לי שביעיות
הרבה! שבעים ושבעה, לשון רבוי שביעיות אשים לו כך דרש ר' תנחומא.
ומדרש בראשית רבה למך לא הרג כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה
ורביה לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות אמרו מה אנו
יולדות לבהלה? למחר המבול בא ושוטף את הכל! והוא אומר להן וכי איש
הרגתי לפצעי? וכי אני הרגתי את הבל שהיה איש בקומה וילד בשנים שיהא זרעי
כלה באותו עון? ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות אני שלא הרגתי לא
כ"ש שיתלו לי שביעיות הרבה! וזהו ק"ו של שטות אם כן אין הקב"ה גובה את
25 חובו ומקיים את דברו! וידע אדם וגו', בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל
על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום? אתם עשו מצותכם
והוא יעשה את שלו! אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה
ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך! מיד וידע אדם וגו'. ומהו עוד? ללמד
שנתוספה לו תאוה על תאותו. ב"ר. אז הוחל, לשון חולין לקרא את שמות האדם
1 ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה לעשותן אלילים ולקרותן אלהות. זה ספר
תולדות אדם, זו היא ספירת תולדות אדם. ומדרשי אגדה יש רבים. ביום ברוא,
3 וגו', מגיד שביום שנברא הוליד. שלשים ומאת שנה, עד כאן פירש מן האשה.

אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים 17
שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס וַיְחִי־יֶרֶד שְׁתַּיִם 18
וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ׃ וַיְחִי־יֶרֶד אַחֲרֵי 19
הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃
וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה 20
וַיָּמֹת׃ ס וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד 21
אֶת־מְתוּשָׁלַח׃ וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ 22
אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיְהִי 23
כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה׃
וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ 24
אֱלֹהִים׃ ס שביעי. וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים 25
שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ׃ וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי 26
הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים 27
שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם 28
וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן׃ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ 29
לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
אֵרְרָהּ יְהוָה׃ וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים 30
שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיְהִי 31
כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת׃ ס וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד 32
ו נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב 1
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם׃ וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים 2

מהללאל בתר דאוליד ית ירד תמני מאה ותלתין שנין ואוליד בנין
יז ובנן: והוו כל יומי מהללאל תמני מאה ותשעין וחמש שנין ומית: יח וחיא
יט ירד מאה ושתין ותרתין שנין ואוליד ית חנוך: וחיא ירד בתר
כ דאוליד ית חנוך תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי
כא ירד תשע מאה ושתין ותרתין שנין ומית: וחיא חנוך שתין וחמש
כב שנין ואוליד ית מתושלח: והליך חנוך בדחלתא דיי בתר דאוליד ית
כג מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוה כל יומי חנוך תלת
כד מאה ושתין וחמש שנין: והליך חנוך בדחלתא דיי וליתוהי ארי (לא
כה אמית יתה יי: וחיא מתושלח מאה ותמנן ושבע שנין ואוליד ית
כו למך: וחיא מתושלח בתר דאוליד ית למך שבע מאה ותמנן ותרתין
כז שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי מתושלח תשע מאה ושתין
כח ותשע שנין ומית: וחיא למך מאה ותמנן ותרתין שנין ואוליד בר:
כט וקרא ית שמה נח למימר דין ינחמננא מעובדנא ומלאות ידנא מן
ל ארעא די לטטה יי: וחיא למך בתר דאוליד ית נח חמש מאה ותשעין
לא וחמש שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי למך שבע מאה ושבעין
לב ושבע שנין ומית: והוה נח בר חמש מאה שנין ואוליד נח ית שם
א ית חם וית יפת: והוה כד שריאו בני אנשא למסגי על אפי ארעא
ב ובנתא איתילידו להון: וחזו בני רברביא ית בנת אנשא ארי שפירן

כד ויתהלך חנוך, צדיק היה וקל (ס"א וקנה) בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששנה הכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו. כי לקח אותו, לפני זמנו כמו הנני לוקח ממך את
כט מחמד עיניך (יחזקאל כ"ד). ויולד בן, שממנו נבנה העולם. זה ינחמנו, ינח ממנו את עצבון ידינו, עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ואם לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל
לב על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם. בן חמש מאות שנה, א"ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה וזה לחמש מאות? אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע לצדיק זה (ס"א זרע של צדיק זה) ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהי יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות (ישעיה ס"ה) ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה: את שם ואת חם ואת יפת, והלא יפת הגדול הוא? אלא בתחלה אתה דורש
ב את שם שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו וכו'. בנ"ר. בני האלהים, בני השרים והשופטים, ד"א בני האלהים הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבים בהם, כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה

אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר
בָּחָרוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא 3
בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃ הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ 4
בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־
בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם
אַנְשֵׁי הַשֵּׁם׃ פ מפטיר.
וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת 5
לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם׃ וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם 6
בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם 7
אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־
רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם׃ וְנֹחַ 8
מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה׃ פ
אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־ 9

יוכיח אתה תהיה לו לאלהים (שמות ד'), ראה נתתיך אלהים (שם ז'). כי
טבת הנה, א"ר יודן טבת כתיב, כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה
היה גדול נכנס ובועלה תחלה. מכל אשר בחרו, אף בעולת בעל אף הזכר
והבהמה. לא ידון רוחי באדם, לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם. 3
לעולם, לאורך ימים הנה רוחי נדון בקרבי אם להשחית ואם לרחם
לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים. בשגם הוא
בשר, כמו בְּשֶׁגַּם כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואע"פ כן אינו נכנע לפני ומה
אם יהיה אש או דבר קשה, כיוצא בו עד שַׁקַּמְתִּי דבורה (שופטי' ה') כמו שקמתי
וכן שָׁאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו בשגם. והיו ימיו וגו', עד ק"כ שנה
אאריך להם אפי ואם לא ישובו אביא עליה' מבול. וא"ת משנולד יפת עד המבול אינו
אלא מאה שנה? אין מוקדם ומאוחר בתורה, כבר היתה הגזירה גזורה כ' שנה
קודם שהוליד נח תולדות, וכן מצינו בסדר עולם. ויש מדרשי אגדה רבים בלא ידון
אבל זה הוא צחות פשוטו. הנפלים, על שם שנפלו והפילו את העולם; ובלשון 4
עברית לשון ענקים הוא. בימים ההם, בימי דור אנוש ובני קין. וגם אחרי
כן, אף על פי שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם
לא נכנע דור המבול ללמוד מהם. אשר יבואו, היו יולדות ענקים כמותם.
הגבורים, למרוד במקום. אנשי השם, אותם שנקבו בשמות עירד מחויאל מתושאל
שנקבו ע"ש אבדן שנמוחו והותשו. ד"א אנשי שממון ששממו את העולם. וינחם 6
ה' כי עשה נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים שאלו היה מן העליונים היה
ממרידן. בבראשית רבה. ויתעצב האדם אל לבו של מקום, עלה במחשבתו של

3 אינון ונסיבו להון נשין מכל די אתרעיאו: ואמר יי לא־יתקים דרא־
בישא הדין קדמי לעלם בדיל דאנון בשרא ועובדיהון בישיא ארכא
4 יהיבת להון מאה ועשרין שנין אם־יתובון: גבריא הוו בארעא ביומיא
האנון ואף־בתר־כן די עלין בני רברביא לות בנת אנשא וילידן להון
5 אנון גבריא דמעלמא אנשין דשמא: וחזא יי ארי־סגיאת בישת אנשא
6 בארעא וכל־יצרא מחשבת לבה לחוד ביש כל־יומא: ותב יי במימרה
ארי־עבד ית־אנשא בארעא ואמר־במימרה למתבר תקפהון כרעותה:
7 ואמר יי אמחי ית־אנשא די־בראתי מעל אפי ארעא מאנשא עד־
בעירא עד־רחשא ועד־עופא דשמיא ארי־תבית במימרי ארי־
8 עבדתנון: ונח אשכח רחמין קדם יי:
9 אלין תולדת נח נח גבר זכאי שלים הוה בדרוהי בדחלתא דיי הליך־

מקום להעציבו, זהו תרגום אונקלוס, ד"א וינחם נהפכה מחשבתו של מקום ממדת
רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ; וכן כל
לשון ניחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות: ובן אדם ויתנחם (במדבר כ"ה) ועל
עבדיו יתנחם (דברים ל"ב) וינחם ה' על הרעה (שמות ל"ב) נחמתי כי המלכתי
(שמואל א' ט"ו) כלם לשון מחשבה אחרת הם. ויתעצב אל לבו, נתאבל על אבדן
מעשה ידיו, כמו נעצב המלך על בנו (ש"ב י"ט). וזו כתבתי לתשובת המינים:
אפיקורוס אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה א"ל אין אתם מודים שהקב"ה
רואה את הנולד? אמר לו הן, אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו? אמר לו נולד
לך בן זכר מימיך? אמר לו הן, אמר לו ומה עשית? אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל,
אמר לו ולא היית יודע שסופו למות? אמר לו בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא.
אמר לו כך מעשה הקב"ה, אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע
7 מלבראן (ועיין ברא"ם) בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם. ויאמר ה'
אמחה את האדם, הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון
מחוי. מאדם עד בהמה, אף הם השחיתו דרכם, ד"א הכל נברא בשביל אדם,
וכיון שהוא כלה מה צורך באלו? כי נחמתי כי עשיתם, חשבתי מה לעשות
על אשר עשיתים.

9 אלה תולדות נח, נח איש צדיק, הואיל והזכירו ספר בשבחו שנאמר זכר
צדיק לברכה, (משלי י'), ד"א ללמדך שעקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים.
בדרתיו, יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן שאלו היה בדור צדיקים
היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו
של אברהם לא היה נחשב לכלום. את האלהים התהלך נח, ובאברהם הוא
אומר אשר התהלכתי לפניו (בראשית כ"ד), נח היה צריך סעד לתומכו אבל
אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו. התהלך, לשון עבר וזהו שמושו של
ל' בלשון כבד משמשת להבא ולשעבר בלשון אחד: קום התהלך (שם י"ג) להבא,
התהלך נח לשעבר, התפלל בעד עבדיך (שמואל א' י"ב) להבא, ובא והתפלל
אל הבית הזה (מלכים א' ח') לשון עבר, אלא שהו' שבראשו הפכו להבא.

הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ׃ וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם 10
אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא 11
הָאָרֶץ חָמָס׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־ 12
הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ׃ ס וַיֹּאמֶר 13
אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס
מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ׃ עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־ 14
גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ
בַּכֹּפֶר׃ וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ 15
הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ׃ צֹהַר ׀ 16
תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה
בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ׃ וַאֲנִי הִנְנִי 17
מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־
בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע׃ וַהֲקִמֹתִי 18
אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ
וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא 19
אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ׃ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ 20
וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם
מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת׃ וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר 21
יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה׃ וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל 22
אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה ז 1

ותשחת, לשון ערוה וע"ז כמו פן תשחיתון (דברים ז'), כי השחית כל בשר. ותמלא 11
הארץ חמס, גזל (ס"א שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם). כי השחית כל בשר, 12
אפילו בהמה וחיה ועוף נזקקין לשאינן מינן. קץ כל בשר, כל מקום שאתה מוצא 13
זנות וע"ז אנדרלומוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים. כי מלאה הארץ
חמס, לא נחתם גזר דינן אלא על הגזל. את הארץ, כמו מן הארץ ודומה לו
כצאתי את העיר מן העיר (שמות ט'), חלה את רגליו מן רגליו (מלכים א' ח'), ד"א
את הארץ עם הארץ שאף ג' טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונטשטשו. עשה 14
לך תבה, הרבה ריוח והצלה לפניו, ולמה הטריחו בבנין זה? כדי שיראוהו אנשי

10 11 נח: ואוליד נח תלתא בנין ית שם ית חם וית יפת: ואתחבלת ארעא
12 קדם יי ואתמליאת ארעא חטופין: וחזא יי ית ארעא והא אתחבלת
13 ארי חבילו כל בסרא אנש ית ארחיה על ארעא: ואמר יי לנח קצא
דכל בסרא עלת לקדמי ארי איתמליאת ארעא חטופין מן קדם
14 עובדיהון בישיא והא אנא מחבלהון עם ארעא: עיבד לך תיבותא
דאעין דקדרום מדורין תעבד ית תיבותא ותחפי יתה מגו ומברא
15 בכופרא: ודין דתעבד יתה תלת מאה אמין ארכא דתיבותא חמשין
16 אמין פתיה ותלתין אמין רומה: נהור תעביד לתיבותא ולאמתא
תשכללנה מלעלא ותרעא דתיבותא בסטרה תשוי מדורין ארעין
17 תנינין ותליתין תעבדנה: ואנא הא אנא מיתי ית טופנא מיא על
ארעא לחבלא כל בסרא די בה רוחא דחיי מתחות שמיא כל די
18 בארעא ימות: ואקים ית קימי עמך ותעול לתיבותא את ובנך
19 ואתתך ונשי בנך עמך: ומכל דחי מכל בסרא תרין מכלא תעיל
20 לתיבותא לקימא עמך דכר ונקבא יהון: מעופא לזנוהי ומן בעירא
לזנה ומכל רחשא דארעא לזנוהי תרין מכלא יעלון לותך לקימא:
21 ואת סב לך מכל מיכל דמתאכל ותכנוש לותך ויהי לך ולהון למיכל:
22 ועבד נח ככל די פקיד יתיה יי כן עבד: ואמר יי לנח עול את וכל אנש

דור המבול עוסק בה ק"כ שנה ושואלין אותו מה זאת לך? והוא אומר להם עתיד
הקב"ה להביא מבול לעולם, אולי ישובו. עצי גופר, כך שמו, ולמה ממין זה? על
שם גפרית שנגזר עליהם למחות בו. קנים, מדורים מדורים לכל בהמה וחיה.
בכפר, זפת בל' ארמי, ומצינו בגמרא כופרא. בתיבתו של משה על ידי שהיו המים
תשים דיה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ, ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע
16 של זפת; אבל כאן מפני חוזק המים זפתה מבית ומחוץ. צהר, י"א חלון וי"א
אבן טובה המאירה להם. ואל אמה תכלנה מלמעלה, כסויה משופע ועולה
עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים למטה (ס"א אילנו)
מכאן ומכאן). בצדה תשים, שלא יפלו הגשמים בה. תחתים שנים ושלישים,
ג' עליות זו על גב זו, עליונים לאדם, אמצעים למדור, תחתיים לזבל. ואני
הנני מביא, הנני מוכן להסכים עם אותם שזרזוני ואמרו לפני כבר מה אנוש
כי תזכרנו (תהלים ח'). מבול, שבלה את הכל, שבלבל את הכל, שהוביל את הכל
מן הגבוה לנמוך; והוא לשון אונקלוס שתרגם טופנא, שהציף את הכל והביאם לבבל
שהיא עמוקה, לכך נקראת שנער שנגערו שם כל מתי מבול (ס"א ממי וכן הגיה ר"ש
18 מ"ש במסכת שבת). והקמותי את בריתי, ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו
ויעפשו ושלא יהרגוהו רשעים שבדור. אתה ובניך ואשתך, האנשים לבד והנשים
19 לבד מכאן שנאסרו בתשמיש המטה. ומכל החי, אפי' שדים. שנים מכל, מן הפחות
20 שבהם לא פחתו משנים א' זכר וא' נקבה. מהעוף למינהו, אותן שדבקו במיניהם
22 ולא השחיתו דרכם ומאליהם באו וכל שהתיבה קולטתו הכנים בה. ויעש נח, זה
1 בנין התיבה. ראיתי צדיק, ולא נאמר צדיק תמים, מכאן שאומרים מקצת שבחו

וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר
הַזֶּה׃ מִכֹּל ׀ הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה 2
אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ
וְאִשְׁתּוֹ׃ גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת 3
זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃ כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר 4
עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־
הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר 5
צִוָּהוּ יְהוָה׃ וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם 6
עַל־הָאָרֶץ׃ וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־ 7
הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל׃ מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה 8
אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃
שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה 9
אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ׃ וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל־ 10
הָאָרֶץ׃ בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי 11
בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת
תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ׃ וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ 12
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־ 13
וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־
הַתֵּבָה׃ הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־ 14
הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל
צִפּוֹר כָּל־כָּנָף׃ וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־ 15
הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים׃ וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר 16

של אדם בפניו ובגנו שלא בפניו. הטהורה, העתידה להיות טהורה לישראל, למדנו 2
שלמד נח תורה. שבעה שבעה, כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו. גם מעוף 3
השמים וגו׳, בטהורים הכתוב מדבר, ולמד סתום מן המפורש. כי לימים עוד 4
שבעה, אלו ז׳ ימי אבלו של מתושלח הצדיק, שחס הקב״ה על כבודו ועכב את

ב עִמָּךְ לְתֵיבוּתָא אֲרֵי יָתָךְ חֲזֵיתִי זַכַּאי קֳדָמַי בְּדָרָא הָדֵין: מִכֹּל בְּעִירָא
דַּכְיָא תִּסַּב לָךְ שִׁבְעָא שִׁבְעָא דְּכַר וְנֻקְבָּא וּמִן בְּעִירָא דְּלָא אִיתָהָא דַּכְיָא
ג תְּרֵין דְּכַר וְנֻקְבָּא: אַף מֵעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא שִׁבְעָא שִׁבְעָא דְּכַר וְנֻקְבָּא
ד לְקַיָּמָא זַרְעָא עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא: אֲרֵי לִזְמַן יוֹמִין עוֹד שִׁבְעָא אֲנָא
מָחֵית מִטְרָא עַל אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן וְאֶמְחֵי יָת כָּל
ה ו יְקוּמָא דִּי עֲבָדִית מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא: וַעֲבַד נֹחַ כְּכֹל דִּי פַקְדֵיהּ יְיָ: וְנֹחַ בַּר
ז שִׁית מְאָה שְׁנִין וְטוֹפָנָא הֲוָה מַיָּא עַל אַרְעָא: וְעָאל נֹחַ וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵיהּ
ח וּנְשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהּ לְתֵיבוּתָא מִן קֳדָם מֵי טוֹפָנָא: מִן בְּעִירָא דַּכְיָא וּמִן
ט בְּעִירָא דִּי לֵיתָהָא דַּכְיָא וּמִן עוֹפָא וְכֹל דִּי רָחֵשׁ עַל אַרְעָא: תְּרֵין תְּרֵין
י עַלוּ לְוָת נֹחַ לְתֵיבוּתָא דְּכַר וְנֻקְבָּא כְּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת נֹחַ: וַהֲוָה לִזְמַן
יא שִׁבְעַת יוֹמִין וּמֵי טוֹפָנָא הֲווֹ עַל אַרְעָא: בִּשְׁנַת שֵׁית מְאָה שְׁנִין לְחַיֵּי
נֹחַ בְּיַרְחָא תִנְיָנָא בְּשִׁבְעַת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא הָדֵין אִתְבְּזַעוּ
יב כָּל מַבּוּעֵי תְּהוֹמָא רַבָּא וְכַוֵּי שְׁמַיָּא אִתְפְּתַחוּ: וַהֲוָה מִטְרָא נָחֵית עַל
יג אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן: בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין עַל נֹחַ וְשֵׁם וְחָם
יד וָיֶפֶת בְּנֵי נֹחַ וְאִתַּת נֹחַ וּתְלָתָא נְשֵׁי בְנוֹהִי עִמְּהוֹן לְתֵיבוּתָא: אִנּוּן וְכָל
חַיְתָא לִזְנַהּ וְכָל בְּעִירָא לִזְנַהּ וְכָל רִחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא לִזְנוֹהִי
טו וְכָל עוֹפָא לִזְנוֹהִי כֹּל צִפַּר כָּל דְּפָרַח: וְעַלוּ עִם נֹחַ לְתֵיבוּתָא תְּרֵין תְּרֵין
טז מִכָּל בִּשְׂרָא דִּי בֵהּ רוּחָא דְחַיֵּי: וְעָלַיָּא דְּכַר וְנֻקְבָּא מִכָּל בִּשְׂרָא עַלוּ

פורענות. לא ותשוב שנותיו של מתושלח ותמלא שהם כלים בשנת ת"ר שנה לחיי
נח. כי לימים עוד, מהו עוד? זמן אחר, זמן זה נוסף על ק"כ שנה. ארבעים יום,
ה כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים. ויעש נח, זה ביאתו
ז לתיבה. נח ובניו, האנשים לבד והנשים לבד, לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני
שהעולם שרוי בצער. מפני מי המבול, אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו
ט מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים. באו אל נח, מאליהן.
יא שנים שנים, כלם השוו במנין זה מן הפחות היו שנים. בחדש השני, רבי אליעזר
אומר זה מרחשון ר' יהושע אומר זה אייר. נבקעו, להוציא מימיהן. תהום רבה, מדה
יב כנגד מדה, הם חטאו ברעה רבה רעת האדם ולקו בתהום רבה. ויהי הגשם על הארץ,
ולהלן הוא אומר ויהי המבול? אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי
ברכה כשלא חזרו היו למבול. ארבעים יום וגו'. אין יום ראשון מן המנין לפי
שאין לילו עמו, שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעינות נמצאו מ' יום כלים בכ"ח
בכסלו לרבי אליעזר, שהחדשים נמנין כסדרן אחד מלא ואחד חסר הרי י"ב ממרחשון
יג וכ"ח מכסלו. בעצם היום הזה, למדך הכתוב שהיו בני דורו אומרים אלו אנו
רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין אותה והורגין אותו, אמר הקב"ה אני מכניסו
יד לעיני כלם ונראה דבר מי יקום. צפור כל כנף, דבק הוא לצפור של כל מין כנף
ורבית תגנים (וכנף זה לשון כולה כמו ושסע אותו בכנפיו, שאפילו כולתה עולה
טז אף כאן בשער כל מין ערלות נולה). ויסגר ה' בעדו, הגין עליו שלא שברוה הקיף

בָּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ׃ וַיְהִי הַמַּבּוּל 17
אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתֵּבָה
וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ׃ וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ מְאֹד עַל־הָאָרֶץ 18
וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־ 19
הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃
חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים׃ 20
וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר ׀ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה 21
וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם׃ כֹּל אֲשֶׁר 22
נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ׃ וַיִּמַח 23
אֶת־כָּל־הַיְקוּם ׀ אֲשֶׁר ׀ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה
עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־
נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה׃ וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים 24
וּמְאַת יוֹם׃ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־ ח 1
כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־
הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם׃ וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם 2
וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם׃ וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ 3
וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃ וַתָּנַח 4
הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי
אֲרָרָט׃ וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי 5

התיבה דובים ואריות והיו הורגות בהם. ופשוטו של מקרא סגר כנגדו מן המים; וכן
כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא: בעד כל רחם (בראשית כ'), בעדך ובעד בניך,
עור בעד עור (איוב ב'), מגן בעדי (תהלים ג'), התפלל בעד עבדיך, (שמואל א'
י"ב), כנגד עבדיך. ותרם מעל הארץ, משוקעת היתה במים י"א אמה כספינה 17
טעונה המשוקעת מקצתה במים; ומקראות שלפניהו יוכיחו. ויגברו, מאליהן. 18
חמש עשרה אמה מלמעלה, למעלה של גובה כל ההרים לאחר שהושוו המים 20
לראשי ההרים. נשמת רוח חיים, נשמה של רוח חיים. אשר בחרבה, ולא דגים 22
שבים. וימח, לשון ויַפְעֵל הוא ואינו לשון ויִפָּעֵל, והוא מגזרת ויִמֶּן ויִבֶן, כל 23
תיבה שסופה ה' כגון בנה מחה קנה כשהוא נותן ו"י בראשה, נוקד בחירק תחת

17 כמא די פקיד יתיה יי ואגין יי (במימריה) עלוהי: והוה טופנא ארבעין
יממין על ארעא וסגיאו מיא ונטלו ית תבותא ואתרמת מעל ארעא:
18 ותקיפו מיא וסגיאו לחדא על ארעא ומהלכא תבותא על אפי מיא:
19 ומיא תקיפו לחדא לחדא על ארעא ואתחפיאו כל טוריא רמיא די
20 תחות כל שמיא: חמש עשרה אמין מלעלא תקיפו מיא ואתחפיאו
21 טוריא: ומית כל בשרא דרחיש על ארעא בעופא ובבעירא ובחיתא
22 ובכל רחשא דרחיש על ארעא וכל אנשא: כל נשמתא רוחא דחיין
23 באנפוהי מכל די ביבשתא מיתו: ומחא ית כל יקומא די על אפי
ארעא מאנשא עד בעירא עד רחשא ועד עופא דשמיא ואתמחיאו
24 מן ארעא ואשתאר ברם נח ודי עמה בתבותא: ותקיפו מיא על
ח 1 ארעא מאה וחמשין יומין: ודכיר יי ית נח וית כל חיתא וית כל
בעירא די עמה בתבותא ואעבר יי רוחא על ארעא ונחו מיא:
2 3 ואסתכרו מבועי תהומא וכוי שמיא ואתכלי מטרא מן שמיא: ותבו
מיא מעל ארעא אזלין ותיבין וחסרו מיא מסוף מאה וחמשין יומין:
4 ונחת תבותא בירחא שביעאה בשבעת עשר יומא לירחא על טורי
5 קרדו: ומיא הוו אזלין וחסרין עד ירחא עשיראה בעשיראה בחד

ס', אך נח, לבד נח, זהו פשוטו, ומדרש אגדה גונח וכוהה דם מטורח
הבהמות והחיות, וי"א שאיחר מזונות לארי והכישו ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם.
1 ויזכר אלהים, זה השם מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת
הצדיקים, ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין, שנאמר וירא י"י כי רבה
רעת האדם, (בראשית ו') ויאמר י"י אמחה והוא שם מדת רחמים. ויזכר אלהים
את נח וגו', מה זכר להם לבהמות זכות? שלא השחיתו דרכם קודם לכן ושלא שמשו
בתבה. ויעבר אלהים רוח, רוח תנחומין והנחה עברה לפניו. על הארץ, על
2 עסקי הארץ. וישכו, כמו כשוך חמת המלך (אסתר ב') ל' הנחת חמה. ויסכרו מעינות,
כשנפתחו כתיב כל מעינות וכאן אין כתיב כל לפי שנשתיירו מהם אותן שיש בהם
צורך לעולם כגון חמי טבריא וכיוצא בהן. ויכלא, וימנע כמו לא תכלא רחמיך
3 (תהלים מ') לא יכלא ממך (בראשית כ"ג). מקצה חמשים ומאת יום, התחילו
לחסור והוא אחד בסיון, כיצד? בכ"ז בכסלו פסקו הגשמים הרי ג' מכסלו וכ"ט
4 מטבת הרי ל"ב ושבט ואדר וניסן ואייר קי"ח הרי ק"נ. בחדש השביעי, סיון
והוא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים. בשבעה עשר יום, מכאן אתה למד שהיתה
התבה משוקעת במים י"א אמה שהרי כתי' בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים
זה אב שהוא עשירי למרחשון לירידת גשמים והם היו גבוהים על ההרים חמש עשרה
אמה וחסרו מיום אחד בסיון עד א' באב חמש עשרה אמה לששים יום הרי
אמה לד' ימים נמצא שבי"ו בסיון לא חסרו אלא ד' אמות ונחה התיבה ליום
5 המחרת למדת שהיתה משוקעת י"א אמה במים שעל ראשי ההרים. בעשירי נראו
ראשי ההרים, זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם, וא"ת הוא אלול,

בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים׃ וַיְהִי מִקֵּץ 6
אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה׃
וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל 7
הָאָרֶץ׃ וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל 8
פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ וַתָּשָׁב 9
אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי־מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ
וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה׃ וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים 10
אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה׃ וַתָּבֹא אֵלָיו 11
הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי
קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ וַיִּיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים 12
וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה שׁוּב־אֵלָיו עוֹד׃ וַיְהִי בְּאַחַת 13
וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם
מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה
חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים 14
יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה הָאָרֶץ׃ ס רביעי וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים 15
אֶל־נֹחַ לֵאמֹר׃ צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־ 16
בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־בָּשָׂר בָּעוֹף 17
וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ הַוְצֵא אִתָּךְ וְשָׁרְצוּ
בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ׃ וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־ 18

ועשירי לכסלו שפסק הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי (סיון) והוא שביעי להפסקה, אי אפשר לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו מ׳ של ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון, ואם אתה אומר שביעי לירידה אין זה סיון והעשירי אי איפשר למנות אלא לירידה שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ״א יום הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה, ואם תאמר באלול נראו, נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם, ולרבי יהושע

6 ירחא אתחזיאו רישי טוריא: והוה מסוף ארבעין יומין ופתח נח
7 ית־כות תבותא די עבד: ושלח ית־עורבא ונפק מפק ותאיב עד
8 דיבישו מיא מעל ארעא: ושלח ית־יונה מלותה למחזי הקליאו
9 מיא מעל־אפי ארעא: ולא־אשכחת יונה מנח לפרסת־רגלה ותבת
לותה לתבותא ארי מיא על־אפי כל־ארעא ואושיט ידה ונסבה
10 ואעיל יתה לותה לתבותא: ואוריך עוד שבעה יומין אחרנין ואוסיף
11 שלח ית־יונה מן־תבותא: ואתת לותה יונה לעדן רמשא והא טרף
זיתא תביר נחית־בפומה וידע נח ארי־קליאו מיא מעל־ארעא:
12 ואוריך עוד שבעת יומין אחרנין ושלח ית־יונה ולא־אוסיפת למתוב
13 לותה עוד: והוה בשית־מאה וחד שנין בקדמאה בחד לירחא נגובו מיא
מעל ארעא ואעדי נח ית־חופאה דתבותא נחזא והא נגובו אפי
14 ארעא: ובירחא תנינא בעשרין ושבעא יומא לירחא יבישת ארעא:
15 16 ומליל יי עם־נח למימר: פוק מן־תבותא את ואתתך ובנך ונשי־
17 בנך עמך: כל־חיתא דעמך מכל־בשרא בעופא ובבעירא ובכל־
רחשא דרחיש על־ארעא אפיק עמך ויתילדון בארעא ויפשון
18 ויסגון על־ארעא: ונפק נח ובנוהי ואתתה ונשי־בנוהי עמה:

6 [illegible] ניסן. מקץ ארבעים יום, משנראו ראשי ההרים. את חלון התיבה אשר
7 עשה, לצהר, ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה. יצוא ושוב, הולך ומקיף
סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו, כמו ששנינו באגדת
חלק. עד יבשת המים, פשוטו כמשמעו. אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות
אחרת כשיבשו המים בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר והעורבים מביאים לו לחם
8 ובשר (מלכים א' י"ז). וישלח את היונה, לסוף ז' ימים שהרי כתיב ויחל עוד ז'
ימים אחרים מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים. וישלח, אין זה
ל' שליחות אלא ל' שלוח, שלחה ללכת לדרכה ובזו יראה אם קלו המים שאם תמצא
10 מנוח לא תשוב אליו. ויחל, ל' המתנה וכן לי שמעו ויחלו, והרבה יש במקרא.
11 טרף בפיה, אומר אני שזכר היה, לכן קוראו פעמים ל' זכר ופעמים ל' נקבה, לפי
שכל יונה שבמקרא לשון נקבה, כמו כיונים על אפיקי מים רוחצות (שיר ה'), כיוני
הגאיות כלם הומות (יחזקאל ז'), וכמו כיונה פותה (הושע ז'). טרף, חטף, ומדרש
אגדה ל' מזון, ודרשו בפיה ל' מאמר, אמרה, יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של
12 הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם. וייחל, הוא ל' ויחל אלא שזה ל'
ויפעל וזה ל' ויתפעל, ויחל וימתן, וייחל ויתמתן. בראשון, לר"א הוא תשרי,
13 לר' יהושע הוא ניסן. חרבו, נעשה כמין טיט שקרמו פניה של מעלה.
14 בשבעה ועשרים, וירידתן בחדש השני בי"ז, אלו י"א ימים שהחמה יתירה
על הלבנה, שמשפט דור המבול שנה תמימה היה. יבשה, נעשה גריד
16 17 כהלכתו. אתה ואשתך וגו', איש ואשתו; כאן התיר להם תשמיש המטה. הוצא,
הוצא כתיב, היצא קרי, היצא, הוצא, אמר להם שיצאו, הוצא, אם אינם רוצים לצאת
הוציאם אתה. ושרצו בארץ, ולא בתיבה, מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו

בָּנָיו אִתּוֹ׃ כָּל־הַחַיָּה כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ 19
עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה׃ וַיִּבֶן נֹחַ 20
מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכֹּל ׀ הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה וּמִכֹּל
הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃ וַיָּרַח יְהוָה אֶת־רֵיחַ 21
הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־
הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו
וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃ עֹד 22
כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה
לֹא יִשְׁבֹּתוּ׃ וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם ט 1
פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ׃ וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה 2
עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמָיִם בְּכֹל אֲשֶׁר
תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ׃ כָּל־רֶמֶשׂ 3
אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם
אֶת־כֹּל׃ אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ׃ וְאַךְ אֶת־ 4 5
דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד
הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם׃ שֹׁפֵךְ 6
דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה
אֶת־הָאָדָם׃ וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־ 7

בתשמיש. למשפחותיהם, קבלו עליהם על מנת לידבק במינן. מכל הבהמה 19
הטהורה, אמר לא צוה לי הקב"ה להכניס מאלו שבעה שבעה אלא כדי 20
להקריב קרבן מהם. מנעוריו, מנעריו כתיב, משננער לצאת ממעי אמו נתן 21
בו יצר הרע. לא אסף, ולא אסף, כפל הדבר לשבועה, הוא שכתוב אשר
נשבעתי מעבור מי נח, ולא מצינו בה שבועה, אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה,
וכן דרשו חכמים במ"ש. עד כל ימי הארץ וגו' לא ישבותו, ו' עתים הללו 22
שני חדשים לכל אחד ואחד כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע
חצי כסליו וטבת וחצי שבט קור כו' בב"מ. (ס"א עוד כל ימי, כלומר תמיד,
כמו עוד טומאתו בו.) קור, קשה מחורף. חורף, עת זרע שעורים וקטנית
החריפין להתבשל מהר (קור) הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן, (מהרש"ל קציר
חצי ניסן ואייר וחצי סיון). קיץ, הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמייבשים

19 כָּל־חַיְתָא כָּל־רִחֲשָׁא וְכָל־עוֹפָא כֹּל דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא לְזַרְעֲיָתְהוֹן נְפָקוּ
20 מִן־תֵּבוֹתָא׃ וּבְנָא נֹחַ מַדְבְּחָא קֳדָם־יְיָ וּנְסֵיב מִכֹּל ׀ בְּעִירָא דַכְיָא וּמִכֹּל
21 עוֹפָא דְכֵי וְאַסֵּיק עֲלָוָן בְּמַדְבְּחָא׃ וְקַבֵּל יְיָ בְּרַעֲוָא יָת־קוּרְבָּנֵיהּ וַאֲמַר יְיָ
בְּמֵימְרֵהּ לָא אוֹסֵף לְמִילַט עוֹד יָת־אַרְעָא בְּדִיל־חוֹבֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי יִצְרָא
לִבָּא דַאֲנָשָׁא בִּישׁ מִזְּעֵירֵיהּ וְלָא־אוֹסֵף עוֹד לְמִמְחֵי יָת־כָּל־דְּחַי כְּמָא
22 דַּעֲבָדִית׃ עוֹד כָּל־יוֹמֵי אַרְעָא זְרוֹעָא וַחֲצָדָא וְקוּרָא וְחוּמָּא וְקַיְטָא
1 וְסִתְוָא וִימָם וְלֵילְיָא לָא יִבְטְלוּן׃ וּבָרִיךְ יְיָ יָת־נֹחַ וְיָת־בְּנוֹהִי
וַאֲמַר לְהוֹן פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת־אַרְעָא׃ וְדַחַלְתְּכוֹן וְאֵימַתְכוֹן תְּהֵי
2 עַל כָּל־חֵיוַת אַרְעָא וְעַל כָּל־עוֹפָא דִשְׁמַיָּא בְּכֹל דִּי תַרְחֵישׁ אַרְעָא
3 וּבְכָל־נוּנֵי יַמָּא בִּידְכוֹן יְהוֹן מְסִירִין׃ כָּל־רִחֲשָׁא דְּהוּא חַי לְכוֹן יְהֵי
4 לְמֵיכַל כְּיָרוֹק עִסְבָּא יְהָבִית לְכוֹן יָת־כֹּלָּא׃ בְּרַם־בִּשְׂרָא בְּנַפְשֵׁהּ
5 דְּמֵהּ לָא תֵיכְלוּן׃ וּבְרַם יָת־דִּמְכוֹן לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֶתְבַּע מִיַּד כָּל־
חֵיוְתָא אֶתְבְּעִנֵּהּ וּמִיַּד אֱנָשָׁא מִיַּד גְּבַר־דְּיֵשׁוֹד יָת־דְּמָא דַאֲחוּהִי
6 אֶתְבַּע יָת־נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא׃ דְּיֵשׁוֹד דְּמָא דֶאֱנָשָׁא בְּסָהֲדִין עַל־מֵימַר
7 דַּיָּנַיָּא דְּמֵהּ יִתְשַׁד אֲרֵי בְּצַלְמָא דַיְיָ עֲבַד יָת־אֱנָשָׁא׃ וְאַתּוּן פּוּשׁוּ

שיתן בשדות ושמו קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים (שמואל ב' ט"ז).
חום, הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר,
כמו ששנינו בע"י שלהי קיטא קשי מקיטא. ויום ולילה לא ישבותו, מכלל
ששבתו כל ימות המבול שלא שמשו המזלות ולא נכר בין יום ובין לילה. לא
2 ישבותו, לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן. וחתכם, ואימתכם, כמו תראו
חתת (איוב ו'), ואגדה ל' חיות, שכל זמן שתינוק בן יומו חי אין אתה צריך
לשמרו מן העכברים עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן העכברים שנאמר
3 ומוראכם יהיה, אימתי יהיה מוראכם על החיות? כל זמן שאתם חיים. לכם
יהיה לאכלה, שלא הרשיתי לאדם הראשון בשר אלא ירק עשב, ולכם כירק עשב
4 שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל. בנפשו דמו, אסר להם אבר מן החי
כלומר כל זמן שנפשו בדמו לא תאכלו הבשר. בנפשו דמו, בעוד נפשו בו.
בשר בנפשו לא תאכלו, הרי אבר מן החי ואף דמו לא תאכלו הרי דם
5 מן החי. ואך את דמכם, אע"פ שהתרתי לכם נטילת נשמה בבהמה, את
דמכם אדרוש מהשופך דם עצמו. לנפשותיכם, אף החונק עצמו אע"פ שלא
יצא ממנו דם. מיד כל חיה, לפי שחטאו דור המבול והופקרו למאכל חיות
רעות לשלוט בהן שנא' נמשל כבהמות נדמו (תהלים מ"ט) לפיכך הוצרך להזהיר
עליהן את החיות. ומיד האדם, מיד ההורג במזיד ואין עדים אני אדרוש. מיד
איש אחיו, שהוא אוהב לו כאח והרג שוגג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על
עונו לימחל שאף השוגג צריך כפרה ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע
הקב"ה דורש ממנו, כמו שדרשו רבותינו והאלהים אנה לידו במסכת מכות הקב"ה
6 מזמן לפונדק אחד וכו' (עיין פרושו שמות כ"א י"ג). באדם דמו ישפך, אם יש
עדים המיתוהו אתם; למה? כי בצלם אלהים וגו'. עשה את האדם, זה מקרא
חסר, עשה העושה את האדם, וכן הרבה במקרא. ואתם פרו ורבו, לפי פשוטו

8 בָהּ׃ * ס וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ
9 לֵאמֹר׃ וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם
10 אַחֲרֵיכֶם׃ וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף
בַּבְּהֵמָה וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה
11 לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ׃ וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־
יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל
12 לְשַׁחֵת הָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־
אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם
13 לְדֹרֹת עוֹלָם׃ אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית
14 בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ׃ וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה
15 הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן׃ וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל
16 לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר׃ וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר
בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר
17 אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־
הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־
הָאָרֶץ׃ פ ששי
18 וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וָיָפֶת וְחָם
19 הוּא אֲבִי כְנָעַן׃ שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָל־
20 21 הָאָרֶץ׃ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם׃ וַיֵּשְׁתְּ מִן־
22 הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה׃ וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן
23 אֵת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לִשְׁנֵי־אֶחָיו בַּחוּץ׃ וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת

• הראשונה לברכה וכאן לצווי, ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים. ואני הנני, מסכים אני עמך; שהיה נח דואג לעסוק בפריה 9
ורביה עד שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד, וכן עשה, ובאחרונה אמר
לו הנני מסכים לעשות קיום וחוזק ברית להבטחתי ואתן לך אות. חית הארץ 10

8 ושגו איתילידו בארעא וסגו־בה: ואמר יי לנח ולבנוהי עמה למימר:
9 ואנא הא־אנא מקים ית־קימי עמכון ועם־בניכון בתריכון: ועם
10 כל־נפשא חיתא דעמכון בעופא בבעירא ובכל־חית ארעא דעמכון
11 מכל נפקי תבותא לכל חית ארעא: ואקים ית־קימי עמכון ולא־
ישתיצי כל־בשרא עוד ממי טופנא ולא־יהי עוד טופנא לחבלא
12 ארעא: ואמר יי דא את־קים די־אנא יהב בין־מימרי וביניכון ובין
13 כל־נפשא חיתא די עמכון לדרי עלמא: ית־קשתי יהבית בעננא
14 ותהי לאת קים בין־מימרי ובין ארעא: ויהי בעננותי עננא על־
15 ארעא ותתחזי קשתא בעננא: ודכירנא ית־קימי די־בין מימרי וביניכון
ובין כל־נפשא חיתא בכל־בשרא ולא יהא עוד מיא לטופנא לחבלא
16 כל־בשרא: ותהי קשתא בעננא ואחזנה למדכר קים עלם בין
17 מימרא־דיי ובין כל־נפשא חיתא בכל־בשרא די על־ארעא: ואמר
יי לנח דא את־קים די אקימית בין־מימרי ובין כל־בשרא די
18 על־ארעא: והוו בני־נח די נפקו מן־תבותא שם וחם ויפת וחם
19 הוא אבוהי דכנען: תלתא אלין בני נח ומאלין אתבדרו כל־
20 21 ארעא: ושרי נח גבר פלח בארעא ונציב כרמא: ושתי מן־חמרא
22 ורוי ואתגלי בגו משכנה: וחזא חם אבוהי דכנען ית ערית
23 דאבוהי וחוי לתרין־אחוהי בשוקא: ונסיב שם ויפת ית־כסותא

אתכם, הם המתהלכים עם הבריות. מכל יוצאי התבה, להביא שקצים
ורמשים. חית הארץ, להביא המזיקין שאינן בכלל החיה אשר אתכם, שאין
11 הלוכן עם הבריות. והקמותי, אעשה קיום לבריתי, ומהו קיומו? את הקשת
13 כמו שמפרש והולך. לדרת עולם, נכתב חסר, שיש דורות שלא הוצרכו לאות
לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי
14 שמעון בן יוחאי. בענני ענן, כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם.
16 בין אלהים ובין כל נפש חיה, בין מדת הדין של מעלה וביניכם, שהיה לו
לכתב ביני ובין נפש חיה, אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם
17 לחייב אתכם אני רואה את האות ונזכר. זאת אות הברית, הראהו הקשת
18 ואמר לו הרי האות שאמרתי. וחם הוא אבי כנען, למה הוצרך לומר כאן?
לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלל
כנען ועדין לא כתב תולדות חם ולא ידענו שכנען בנו, לפיכך הוצרך לומר
20 כאן וחם הוא אבי כנען. ויחל, עשה עצמו חולין, שהיה לו לעסוק תחלה
בנטיעה אחרת. איש האדמה, אדוני האדמה, כמו איש נעמי (רות א'). ויטע
21 כרם, כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים. אהלו, אהלה כתיב,
רמז לעשרה שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה שגלו על עסקי היין
22 שנאמר השותים במזרקי יין (עמוס ו'). ויתגל, ל' ויתפעל. וירא חם אבי
כנען, יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד לאביו לכך הוזכר על הדבר
23 ונתקלל. וירא את ערות אביו, יש אומרים סרסו, וי"א רבעו. ויקח שם ויפת,

אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית
וַיְכַסּוּ אֵת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם
לֹא רָאוּ׃ וַיִּיקֶץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ 24
הַקָּטָן׃ וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו׃ 25
וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ׃ יַפְתְּ 26 27
אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי־שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ׃
וַיְחִי־נֹחַ אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים 28
שָׁנָה׃ וַיְהִי כָּל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים
שָׁנָה וַיָּמֹת׃ פ

י

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם בָּנִים 1
אַחַר הַמַּבּוּל׃ בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבָל וּמֶשֶׁךְ 2
וְתִירָס׃ וּבְנֵי גֹּמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת וְתֹגַרְמָה׃ וּבְנֵי יָוָן 3 4
אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים׃ מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם 5
בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ וּבְנֵי חָם כּוּשׁ 6
וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃ וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה 7
וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ וְכוּשׁ יָלַד אֶת־ 8
נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ׃ הוּא־הָיָה גִבֹּר־צַיִד 9
לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה׃
וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ 10
שִׁנְעָר׃ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה וְאֶת־ 11
רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח׃ וְאֶת־רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא 12
הָעִיר הַגְּדֹלָה׃ וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִים וְאֶת־עֲנָמִים 13

אין כתיב ויקחו אלא ויקח, לימד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת לכך זכו בניו לטלית של ציצית, ויפת זכה לקבורה לבניו שנאמר אתן לגוג מקום שם קבר, וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת וגו' (ישעיה כ' ד'). ופניהם

רשוריה על־כתף תרויהון ואזלו מחזרין וחפיאו ית־עריתא דאבוהון
24 ואפיהון מחזרין ועריתא דאבוהון לא־חזו: ואתער נח מחמרה
25 וידע ית די־עבד לה ברה זעירא: ואמר ליט כנען עבד פלח עבדין
26 יהי לאחוהי: ואמר בריך יי אלהה דשם ויהי כנען עבדא להון:
27 יפתי יי ליפת וישרי שכנתה במשכנה דשם ויהי כנען עבדא להון:
28 29 וחיא־נח בתר טופנא תלת מאה וחמשין שנין: והוו כל־יומי נח
1 תשע מאה וחמשין שנין ומית: ואלין תולדת בני־נח שם חם ויפת
2 ואתילידו להון בנין בתר טופנא: בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון
3 4 ותובל ומשך ותירס: ובני גמר אשכנז וריפת ותוגרמה: ובני יון
5 אלישה ותרשיש כתים ודדנים: מאלין אתפרשו נגות עממיא
6 בארעהון גבר לילשנה לזרעיתהון בעממיהון: ובני חם כוש ומצרים
7 ופוט וכנען: ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא ובני רעמה
8 שבא ודדן: וכוש אוליד ית־נמרד הוא שרי למהוי גבר־תקיף בארעא:
9 הוא־הוה גבר־תקיף קדם יי על־כן יתאמר כנמרד גבר־תקיף קדם
10 יי: והוה ריש מלכותה בבל וארך ואכד וכלנה בארעא דבבל:
11 מן ארעא (ס״א עיצה) ההיא נפק אתוראה ובנה ית־נינוה וית־
12 רחבת (ס״א רחובי) קרתא וית־כלח: וית־רסן בין נינוה ובין כלח
13 היא קרתא רבתא: ומצראי אוליד ית־לודאי וית־ענמאי וית־

אחורנית, למה נאמר פעם שנייה? מלמד שכשקרבו אצלו והוצרכו להפוך
24 עליהם לכסותו הפכו פניהם אחורנית. בנו הקטן, הפסול והבזוי, כמו הנה
25 קטן נתתיך בגוים בזוי (ירמיה מ״ט). ארור כנען, אתה גרמת לי שלא אוליד
בן רביעי אחר לשמשני, ארור בנך רביעי להיות משמש את זרעם של אלו
הגדולים שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה. ומה ראה חם שסרסו? אמר
להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו והרג זה את זה בשביל ירושת
26 העולם ואבינו יש לו ג׳ בנים ועודנו מבקש בן רביעי! ברוך ה׳ אלהי שם,
שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו לתת להם את ארץ כנען, ויהי להם כנען למס
27 עובד. יפת אלהים ליפת, מתורגם יפתי ירחיב. וישכון באהלי שם, ישרה שכינתו
בישראל, ומדרש חכמים אע״פי שיפת אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת
בית שני, לא שרתה בו שכינה. והיכן שרתה? במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה
מבני שם. ויהי כנען עבד, אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען.
2 8 ותירס, זו פרס. להיות גבור, להמריד כל העולם על הקב״ה בעצת דור הפלגה.
9 גבור ציד, צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום. לפני ה׳, מתכוין
להקניטו על פניו. על כן יאמר, על כל אדם מרשיע בעזות פנים יודע רבונו
11 ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד גבור ציד. מן הארץ, כיון שראה אשור את בניו
12 שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל יצא מתוכם. העיר הגדולה, היא
13 נינוה שנאמר ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים. להבים, שפניהם דומים ללהב.

14 וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃ וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־כַּסְלֻחִים
15 אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־כַּפְתֹּרִים׃ ס וּכְנַעַן
16 יָלַד אֶת־צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת׃ וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי
17 18 וְאֵת הַגִּרְגָּשִׁי׃ וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הָעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי׃ וְאֶת־
הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־הַחֲמָתִי וְאַחַר נָפֹצוּ מִשְׁפְּחוֹת
19 הַכְּנַעֲנִי׃ וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְרָרָה עַד־
עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה וּצְבֹיִם עַד־לָשַׁע׃
20 אֵלֶּה בְנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם
21 בְּגוֹיֵהֶם׃ ס וּלְשֵׁם יֻלַּד גַּם־הוּא אֲבִי כָּל־בְּנֵי־
22 עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל׃ בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד
23 24 וְלוּד וַאֲרָם׃ וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמַשׁ׃ וְאַרְפַּכְשַׁד
25 יָלַד אֶת־שָׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר׃ וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי
בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו
26 יָקְטָן׃ וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת
27 28 וְאֶת־יָרַח׃ וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה׃ וְאֶת־עוֹבָל
29 וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־שְׁבָא׃ וְאֶת־אוֹפִר וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־
30 יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן׃ וַיְהִי מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בֹּאֲכָה
31 סְפָרָה הַר הַקֶּדֶם׃ אֵלֶּה בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם
32 בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם
בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל׃ פ שביעי.

יא

1 2 וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים׃ וַיְהִי בְּנָסְעָם

14 פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים, משניהם יצאו שהיו פתרוסים
18 וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהם אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים. ואחר נפוצו,
19 מאלה נפוצו משפחות הרבה. גבול, סוף תחומו. כל גבול ל׳ סוף וקצה. בואכה,
20 שם דבר, וכ״כ כאדם האומר לחבירו גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני.
21 ללשנתם בארצתם, אף על פי שנחלקו ללשונות ולארצות, כלם בני חם הם. אבי

14 להבאי וית־נפתוחאי: וית־פתרוסאי וית־כסלוחאי די נפקו מתמן
15 פלשתאי וית־קפוטקאי: וכנען אוליד ית־צידון בכרה וית־חת:
16 17 ית־יבוסאי וית־אמוראי וית־גרגשאי: וית־חואי וית־ערקאי וית־
18 אנתוסאי: וית־ארוודאי וית־צמראי וית־חמתאי ובתר־כן איתבדרו
19 זרעית כנענאי: והות תחום כנענאי מצידן מטי לגרר עד־עזה מטי
20 לסדם ועמרה ואדמה וצבוים עד־לשע: אלין בני־חם לזרעיתהון
21 ללישנהון בארעהון בעממיהון: ולשם איתיליד אף־הוא אבוהון דכל־
22 בני־עבר אחוהי דיפת רבא: בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד
23 24 וארם: ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש: וארפכשד אוליד ית־שלח
25 ושלח אוליד ית־עבר: ולעבר איתילידו תרין בנין שום חד פלג ארי
26 ביומוהי אתפליגת ארעא ושום אחוהי יקטן: ויקטן אוליד ית־
27 אלמודד וית־שלף וית־חצרמות וית־ירח: וית־הדורם וית־אוזל
28 29 וית־דקלה: וית־עובל וית־אבימאל וית־שבא: וית־אופר וית־חוילה
30 וית־יובב כל־אלין בני יקטן: והוה מותבנהון ממשא מטי לספר
31 טור־מדינחא: אלין בני־שם לזרעיתהון ללישניהון לארעתהון
32 בעממיהון: אלין זרעית בני־נח לתולדתהון בעממיהון ומאלין
א 1 אתפרשו עממיא בארעא בתר טופנא: והוה כל־ארעא לישן חד וממלל
2 חד: והוה במטלהון בקדמיתא ואשכחו בקעתא בארעא דבבל ויתיבו

כל בני עבר הנהר היה שם. אחי יפת הגדול, איני יודע אם יפת הגדול אם
שם, כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול, הוי אומר יפת
הגדול, שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד, והמבול היה בשנת
שש מאות שנה, נמצא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה, ושם לא הגיע למאה
עד שנתים אחר המבול. אחי יפת, ולא אחי חם, שאלו שניהם כבדו את
25 אביהם וזה בזהו. נפלגה, נתבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל
העולם, למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד, ושנינו בסדר
עולם שבסוף ימיו נתפלגו; שא"ת בתחלת ימיו, הרי יקטן אחיו צעיר ממנו
והוליד כמה משפחות קודם לכן, שנאמר ויקטן ילד וגו' ואחר כך ויהי כל
הארץ וגו'; ואם תאמר באמצע ימיו, לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש, הא
למדת שבשנת מות פלג נתפלגו. יקטן, שהיה עניו ומקטין עצמו לכך
26 זכה להעמיד כל המשפחות הללו. חצרמות, על שם מקומו. דברי אגדה.
1 שפה אחת, ל' הקודש. ודברים אחדים, באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור
לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. דבר אחר על יחידו של
עולם, דבר אחר ודברים אחדים (ס"א ודברים חדים) אמרו אחת לאלף ותרנ"ו
שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול בואו ונעשה לו סמיכות. ב"ר.
2 בנסעם מקדם, שהיו יושבים שם כדכתיב למעלה ויהי מושבם וגו' הר
הקדם, ונסעו משם לתור להם מקום להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער.

3 מִקֶּ֑דֶם וַֽיִּמְצְא֥וּ בִקְעָ֛ה בְּאֶ֥רֶץ שִׁנְעָ֖ר וַיֵּ֥שְׁבוּ שָֽׁם׃ וַיֹּאמְר֞וּ
אִ֣ישׁ אֶל־רֵעֵ֗הוּ הָ֚בָה נִלְבְּנָ֣ה לְבֵנִ֔ים וְנִשְׂרְפָ֖ה לִשְׂרֵפָ֑ה
4 וַתְּהִ֨י לָהֶ֤ם הַלְּבֵנָה֙ לְאָ֔בֶן וְהַ֣חֵמָ֔ר הָיָ֥ה לָהֶ֖ם לַחֹֽמֶר׃ וַיֹּאמְר֞וּ
הָ֣בָה ׀ נִבְנֶה־לָּ֣נוּ עִ֗יר וּמִגְדָּל֙ וְרֹאשׁ֣וֹ בַשָּׁמַ֔יִם וְנַֽעֲשֶׂה־לָּ֖נוּ
5 שֵׁ֑ם פֶּן־נָפ֖וּץ עַל־פְּנֵ֥י כָל־הָאָֽרֶץ׃ וַיֵּ֣רֶד יְהוָ֔ה לִרְאֹ֥ת אֶת־
6 הָעִ֖יר וְאֶת־הַמִּגְדָּ֑ל אֲשֶׁ֥ר בָּנ֖וּ בְּנֵ֥י הָאָדָֽם׃ וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֗ה
הֵ֣ן עַ֤ם אֶחָד֙ וְשָׂפָ֤ה אַחַת֙ לְכֻלָּ֔ם וְזֶ֖ה הַחִלָּ֣ם לַעֲשׂ֑וֹת וְעַתָּה֙
7 לֹֽא־יִבָּצֵ֣ר מֵהֶ֔ם כֹּ֛ל אֲשֶׁ֥ר יָזְמ֖וּ לַעֲשֽׂוֹת׃ הָ֚בָה נֵֽרְדָ֔ה וְנָבְלָ֥ה
8 שָׁ֖ם שְׂפָתָ֑ם אֲשֶׁר֙ לֹ֣א יִשְׁמְע֔וּ אִ֖ישׁ שְׂפַ֥ת רֵעֵֽהוּ׃ וַיָּ֨פֶץ
יְהוָ֥ה אֹתָ֛ם מִשָּׁ֖ם עַל־פְּנֵ֣י כָל־הָאָ֑רֶץ וַֽיַּחְדְּל֖וּ לִבְנֹ֥ת הָעִֽיר׃
9 עַל־כֵּ֞ן קָרָ֤א שְׁמָהּ֙ בָּבֶ֔ל כִּי־שָׁ֛ם בָּלַ֥ל יְהוָ֖ה שְׂפַ֣ת כָּל־
הָאָ֑רֶץ וּמִשָּׁם֙ הֱפִיצָ֣ם יְהוָ֔ה עַל־פְּנֵ֖י כָּל־הָאָֽרֶץ׃ פ
10 אֵ֚לֶּה תּוֹלְדֹ֣ת שֵׁ֔ם שֵׁ֚ם בֶּן־מְאַ֣ת שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשָׁ֑ד
11 שְׁנָתַ֖יִם אַחַ֥ר הַמַּבּֽוּל׃ וַֽיְחִי־שֵׁ֗ם אַֽחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁ֔ד
12 חֲמֵ֥שׁ מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ ס וְאַרְפַּכְשַׁ֣ד
13 חַ֔י חָמֵ֥שׁ וּשְׁלֹשִׁ֖ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־שָֽׁלַח׃ וַיְחִ֣י אַרְפַּכְשַׁ֗ד
אַֽחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־שֶׁ֔לַח שָׁלֹ֣שׁ שָׁנִ֔ים וְאַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה
14 וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ ס וְשֶׁ֥לַח חַ֖י שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֑ה
15 וַיּ֖וֹלֶד אֶת־עֵֽבֶר׃ וַֽיְחִי־שֶׁ֗לַח אַֽחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־עֵ֔בֶר שָׁלֹ֣שׁ
16 שָׁנִ֔ים וְאַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ ס וַֽיְחִי־
17 עֵ֕בֶר אַרְבַּ֥ע וּשְׁלֹשִׁ֖ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־פָּֽלֶג׃ וַֽיְחִי־עֵ֗בֶר

3 4 איש אל רעהו, אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לפוט ופוט לכנען. הבה, הזמינו עצמכם. כל הבה ל' הזמנה הוא שמכינים עצמן ומתחברים למלאכה או לעצה או למשא. הבה, הזמינו בלע"ז אַפַּרְלְיֵיר, (בערייטעט, גאריזטעט). לבנים, שאין אבנים בבבל שהיא בקעה. ונשרפה לשרפה, כך עושין הלבנים, שקורין טיול"ש, (ציעגעל, דאכשטיינע, וכן שמות ה' ז'), שורפין אותן בכבשן. לחמר,

3 תַּמָּן: וַאֲמַרוּ גְּבַר לְחַבְרֵהּ הָבוּ נִרְמֵי לְבֵנִין וְנִשְׂרְפִנּוּן בְּנוּרָא׃ וַהֲוָת (נ״י
4 בְּנוּרָא) וַהֲוָת לְהוֹן לִבְנְתָא לְאַבְנָא וְחֵימָרָא הֲוָה לְהוֹן לְשִׁיעַ: וַאֲמַרוּ
הָבוּ נִבְנֵי לָנָא קַרְתָּא וּמַגְדְּלָא וְרֵישֵׁהּ מָטֵי עַד צֵית שְׁמַיָּא וְנַעְבֵּיד
5 לָנָא שׁוּם דִּילְמָא נִתְבַּדַּר עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא: וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאִתְפְּרָעָא
6 עַל עוֹבָדֵי קַרְתָּא וּמַגְדְּלָא דִּי בְנוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא: וַאֲמַר יְיָ הָא עַמָּא חַד
וְלִישָׁן חַד לְכֻלְּהוֹן וְדֵין דְּשָׁרִיוּ לְמֶעְבַּד וּכְעַן לָא יִתְמְנַע מִנְּהוֹן כֹּל דְּחַשִּׁיבוּ
7 לְמֶעְבַּד: הָבוּ נִתְגְּלִי וּנְבַלְבֵּל תַּמָּן לִישָׁנְהוֹן דְּלָא יִשְׁמְעוּן (גְּבַר) אֱנָשׁ לִישָׁן
8 חַבְרֵהּ: וּבַדַּר יְיָ יָתְהוֹן מִתַּמָּן עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וּמְנָעוּ לְמִבְנֵי (נ״י
9 וְאִתְמְנָעוּ מִלְּמִבְנֵי) קַרְתָּא: עַל כֵּן קְרָא שְׁמַהּ בָּבֶל אֲרֵי תַמָּן בַּלְבֵּל יְיָ
10 לִישָׁן כָּל אַרְעָא וּמִתַּמָּן בַּדַּרִנּוּן יְיָ עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא: אִלֵּין תּוֹלְדַת
שֵׁם שֵׁם בַּר מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אַרְפַּכְשָׁד תַּרְתֵּין שְׁנִין בָּתַר
11 טוֹפָנָא: וַחֲיָא שֵׁם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת אַרְפַּכְשָׁד חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד
12 בְּנִין וּבְנָן: וְאַרְפַּכְשַׁד חֲיָא תְּלָתִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת שָׁלַח:
13 וַחֲיָא אַרְפַּכְשַׁד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֶׁלַח אַרְבַּע מְאָה וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד
14 15 בְּנִין וּבְנָן: וְשֶׁלַח חֲיָא תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת עֵבֶר: וַחֲיָא שֶׁלַח
בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת עֵבֶר אַרְבַּע מְאָה וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:
16 17 וַחֲיָא עֵבֶר תְּלָתִין וְאַרְבַּע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת פָּלֶג: וַחֲיָא עֵבֶר בָּתַר

5 לבנות הקיר. פן נפוץ, שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן. וירד יי
לראות, לא הוצרך לכך, אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד
שיראו ויבינו. במדרש רבי תנחומא. בני האדם, אלא בני מי? שמא בני חמורים
וגמלים? אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתת
עמדי אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול.
6 הן עם אחד, כל טובה זו יש עמהן שעם אחד הם ושפה אחת לכלן ודבר
זה החלו לעשות. החלם, כמו אמרם עשותם, להתחיל הם לעשות. לא יבצר
מהם וגו' לעשות, בתמיה, יבצר ל' מניעה, כתרגומו, ודומה לו יבצור רוח נגידים
7 (תהלים ע״ו). הבה נרדה, בבית דינו נמלך מענותנותו יתירה. הבה, מדה כנגד
מדה, הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה. ונבלה, ונבלבל.
נ' משמש בל' רבים וה' אחרונה יתירה כה' של נרדה. לא ישמעו, זה שואל
8 לבנה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו. ויפץ יי אותם משם,
בעולם הזה, מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהם, הוא שאמר שלמה מגורת
9 רשע היא תבואנו. ומשם הפיצם, למד שאין להם חלק לעולם הבא. וכי אי
זו קשה של דור המבול או של דור הפלגה? אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו
פשטו יד בעיקר להלחם בו, ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם? אלא
שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים
אהבה ורעות ביניהם שנא' שפה אחת ודברים אחדים, למדת ששנאוי המחלוקת
10 וגדול השלום. שם בן מאת שנה, כשהוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול.

אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי־פֶלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד 18
אֶת־רְעוּ׃ וַיְחִי־פֶלֶג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־רְעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים 19
וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי רְעוּ 20
שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שְׂרוּג׃ וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי 21
הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג שֶׁבַע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי שְׂרוּג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־ 22
נָחוֹר׃ וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נָחוֹר מָאתַיִם שָׁנָה 23
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים 24
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח׃ וַיְחִי נָחוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־תֶּרַח 25
תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי־ 26
תֶרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־
הָרָן׃ וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם אֶת־ 27
נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט׃ וַיָּמָת הָרָן עַל־ 28
פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר כַּשְׂדִּים׃ וַיִּקַּח אַבְרָם 29
וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־
נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה׃ וַתְּהִי שָׂרַי 30
עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד׃ וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־ 31
לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ
וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־
חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ וַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם 32
שָׁנָה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן׃ פ
יב
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית 1

על פני תרח אביו, בחיי אביו. ומדרש אגדה אומר שעל ידי אביו מת, שקבל 28

ואוליד ית־פלג ארבע מאה ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן: וחיא־
פלג תלתין שנין ואוליד ית־רעו: וחיא פלג בתר דאוליד ית־רעו
מאתן ותשע שנין ואוליד בנין ובנן: וחיא רעו תלתין ותרתין שנין
ואוליד ית־שרוג: וחיא רעו בתר דאוליד ית־שרוג מאתן ושבע
שנין ואוליד בנין ובנן: וחיא שרוג תלתין שנין ואוליד ית־נחור:
וחיא שרוג בתר דאוליד ית־נחור מאתן שנין ואוליד בנין ובנן:
וחיא נחור עשרין ותשע שנין ואוליד ית־תרח: וחיא נחור בתר
דאוליד ית־תרח מאה ותשע־עשר שנין ואוליד בנין ובנן: וחיא־
תרח שבעין שנין ואוליד ית־אברם ית־נחור וית־הרן: ואלין תולדת
תרח תרח אוליד ית־אברם ית־נחור וית־הרן והרן אוליד ית־לוט:
ומית הרן על־אפי תרח אבוהי בארעא דילדותה באורא דכשדאי:
ונסיב אברם ונחור להון נשין שום אתת־אברם שרי ושום אתת־
נחור מלכה בת־הרן אבוהא־דמלכה ואבוהא דיסכה: והות שרי
עקרה לית לה ולד: ודבר תרח ית־אברם ברה וית־לוט בר־הרן
בר־ברה וית־שרי כלתה אתת אברם ברה ונפקו עמהון מאורא
דכשדאי למיזל לארעא דכנען ואתו עד־חרן ויתיבו תמן: והוו
יומי־תרח מאתן וחמש שנין ומית תרח בחרן:

יב

1 ואמר יי לאברם איזל־לך מארעך ומילדותך ומבית אבוך לארעא

תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש
והרן יושב ואומר בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו,
וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה? אמר להם הרן משל אברם
אני, השליכוהו לכבשן האש ונשרף וזהו אור כשדים. ומנחם פי' אור בקעה,
וכן באורים כבדו ה' (ישעיה כ"ו), וכן מאורת צפעוני (שם י"א), כל חור ובקע
עמוק קרוי אור. יסכה, זו שרה, על שם שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכין
ביפיה (ס"א כמו שנאמר ויראו אותה שרי פרעה), ועוד יסכה ל' נסיכות, כמו
שרה ל' שררה. ויצאו אתם, ויצאו תרח ואברם עם לוט ושרי. וימת תרח
בחרן, לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען והיה שם יותר מס' שנה
שהרי כתיב ואברם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן ותרח בן ע' שנה היה כשנולד
אברם הרי קמ"ה לתרח כשיצא אברם מחרן עדיין נשארו משנותיו הרבה.
ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם? שלא יהא הדבר
מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו
לפיכך קראו הכתוב מת, (ס"א ועוד) שהרשעים אף בחייהם קרוים מתים
והצדיקים אף במיתתן קרוים חיים שנאמ' ובניהו בן יהוידע בן איש חי. בחרן,
נ' הפוכה, לומר לך עד אברם חרון אף של מקום.

1 לך לך, להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, כאן אי אתה זוכה

אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ׃ וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ 2
וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה׃ וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ 3
אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה׃ וַיֵּלֶךְ אַבְרָם 4
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ
שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן׃ וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־ 5
שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ
וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן
וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם 6
עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ׃ וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם 7
וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה הַנִּרְאֶה אֵלָיו׃ וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל 8
וַיֵּט אָהֳלֹה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה׃ וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה׃ פ 9
וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי־ 10
כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרָיְמָה 11
וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־

לבנים, ועוד שאודיע טבעך בעולם. ואעשך לגוי גדול, לפי שהדרך גורמת 2
לשלשה דברים, ממעטת פריה ורביה, וממעטת את הממון, וממעטת את השם,
לכך הוזקק לשלשה ברכות הללו, שהבטיחו על הבנים על הממון ועל השם.
(ס"א וזהו ואגדלה שמך הרי"י מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם מכאן
ואילך אברהם, ואברהם עולה רמ"ח כנגד אבריו של אדם. ברש"י ישן). ואברכך,
בממון. ב"ר. והיה ברכה, הברכות נתונות בידך, עד עכשיו היו בידי ברכתי
לאדם ונח ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ. ב"ר. דבר אחר ואעשך לגוי
גדול, זה שאומרים אלהי אברהם, ואברכך, זה שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה
שמך, זה שאומרים אלהי יעקב; יכול יהיו חותמין בכולן? תלמוד לומר והיה
ברכה, בך חותמין ולא בהם. מארצך, והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד
לחרן? אלא כך אמר לו התרחק עוד משם וצא מבית אביך. אשר אראך, לא
גלה לו הארץ מיד, כדי לחבבה בעיניו ולתת לו שכר על כל דבור ודבור;
כיוצא בו את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק (בראשית כ"ב), כיוצא בו
על אחד ההרים אשר אומר אליך (שם), כיוצא בו וקרא עליה את הקריאה

2 די אחזנך: ואעבדנך לעם סגי ואברכנך וארבי שמך ותהא מברך:
3 ואברך מברכך ומלטטך אילוט ויתברכון בדילך כל זרעית ארעא:
4 ואזל אברם כמא דמליל עמה יי ואזל עמה לוט ואברם בר־שבעין
5 וחמש שנין במפקה מחרן: ודבר אברם ית־שרי אתתה וית לוט
בר־אחוהי וית־כל־קנינהון די קנו וית־נפשתא דשעבידו לאוריתא
6 בחרן ונפקו למיזל לארעא דכנען ואתו לארעא דכנען: ועבר אברם
בארעא עד אתר שכם עד מישר מורה וכנענאה בכן בארעא:
7 ואתגלי יי לאברם ואמר לבנך אתן ית־ארעא הדא ובנא תמן
8 מדבחא קדם יי דאתגלי לה: ואסתלק מתמן לטורא ממדנח לבית־
אל ופרס משכנה בית־אל ממערבא ועי ממדינחא ובנא־תמן
9 מדבחא קדם־יי וצלי בשמא דיי: ונטל אברם אזל ונטל לדרומא:
10 והוה כפנא בארעא ונחת אברם למצרים לאתותבא תמן ארי־תקיף
11 כפנא בארעא: והוה כד קריב למיעל למצרים ואמר לשרי אתתה

3 שאר אכני דוכר אליך (יונה ב׳). ונברכו בך, יש אגדות רבות, וזהו פשוטו אדם
אומר לבנו תהא כאברהם, וכן כל ונברכו בך שבמקרא, וזה מוכיח בך יברך
5 ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה (שם מ״ח). אשר עשו בחרן,
שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים
ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאום (לכך כתיב אשר עשו); ופשוטו של מקרא
עבדים ושפחות שקנו להם, כמו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית י״ג) (לשון
6 קנין), וישראל עושה חיל (במדבר כ״ד) ל׳ קונה וכונס. ויעבר אברם בארץ,
נכנס לתוכה. עד מקום שכם, להתפלל על בני יעקב כשיבאו לשכם. אלון
מורה, הוא שכם, הראהו הר גריזים והר עיבל ששם קבלו ישראל שבועת התורה.
והכנעני אז בארץ, היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו
של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו שנא׳ ומלכי צדק מלך שלם (בראשית
י״ד), לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה
7 לבניך שהם מזרעו של שם. ויבן שם מזבח, על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ
8 ישראל. ויעתק משם, אהלו. מקדם לבית אל, במזרחה של בית אל, נמצאת
בית אל במערבו, הוא שנאמר בית אל מים. אהלה, אהלה כתיב, בתחלה נטה
את אהל אשתו ואחר כך את שלו. ב״ר. ויבן שם מזבח, נתנבא שעתידין
9 בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם. הלוך ונסוע, לפרקים ישב
כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר, וכל מסעיו הנגבה
ללכת לדרומה של ארץ ישראל והיא לצד ירושלים (פירוש ירושלים היתה באמצע
העולם וסוף ארץ ישראל, כן פי׳ בישעיה), שהיא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה
10 של ארץ ישראל להר המוריה שהיא נחלתו. בראשית רבה. רעב בארץ, באותה
הארץ לבדה, לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקב״ה, שאמר לו ללכת אל
11 ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה. הנה נא ידעתי, מדרש אגדה עד עכשיו
לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו הכיר בה ע״י מעשה. דבר אחר
מנהג העולם שעל ידי טורח הדרך אדם מתבזה ואת עומדת ביופיה. ופשוטו של

מַרְאֶה אָתְּ׃ 12 וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ
13 זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ׃ אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן
14 יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ׃ * וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם
מִצְרָיְמָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד׃
15 וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח
16 הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה׃ וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לוֹ
צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים׃
17 וַיְנַגַּע יְהוָה אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי
18 אֵשֶׁת אַבְרָם׃ וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת
19 עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא׃ לָמָה אָמַרְתָּ
אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ
20 קַח וָלֵךְ׃ וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־
יג 1 אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא
2 וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה׃ וְאַבְרָם כָּבֵד
3 מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב׃ וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־
בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין
4 בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי׃ אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם
5 בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה׃ * וְגַם־לְלוֹט
6 הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־וּבָקָר וְאֹהָלִים׃ וְלֹא־נָשָׂא
אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ
7 לָשֶׁבֶת יַחְדָּו׃ וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי

מקרא, הנה נא הגיע השעה שיש לדאג על יפיך, ידעתי זה ימים רבים כי
יפת מראה את ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים אחיהם של
כושים ולא הורגלו באשה יפה. ודומה לו הנה נא אדני סורו נא (בראשית י"ט).
13 למען ייטב לי בעבורך, יתנו לי מתנות. ויהי כבוא אברם מצרימה, היה
14 לו לומר כבואם מצרימה, אלא למד שהטמין אותה בתיבה ועל ידי שתבעו
15 את המכס פתחו וראו אותה. ויהללו אותה אל פרעה, הללוה ביניהם לומר

11 הָא כְעַן יְדַעִית אֲרֵי אִתְּתָא שְׁפִירַת־חֵיזוּ אַתְּ׃ וִיהֵי כַּד (כ״י אֲרֵי) יֶחֱזוּן יָתִיךְ
12 מִצְרָאֵי וְיֵימְרוּן אִתְּתֵיהּ הָא וְיִקְטְלוּן יָתִי וְיָתִיךְ יְקַיְמוּן׃ אֱמַרִי־כְעַן
אֲחָתִי אַתְּ בְּדִיל דְּיֵיטַב־לִי בְּדִילִיךְ וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי בְּפִתְגָּמָיְכִי׃
14 וַהֲוָה כַּד־עַל אַבְרָם לְמִצְרָיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי יָת־אִתְּתָא אֲרֵי־שַׁפִּירָא
15 הִיא לַחֲדָא׃ וַחֲזוֹ יָתַהּ רַבְרְבֵי פַרְעֹה וְשַׁבָּחוּ יָתַהּ לְפַרְעֹה וְאִדְּבָרַת
16 אִתְּתָא לְבֵית פַּרְעֹה׃ וּלְאַבְרָם אוֹטִיב בְּדִילַהּ וַהֲווֹ־לֵהּ עָן־וְתוֹרִין
17 וַחֲמָרִין וְעַבְדִין וְאַמְהָן וְאַתְנָן וְגַמְלִין׃ וְאַיְתִי יְיָ עַל־פַּרְעֹה מַכְתָּשִׁין
18 רַבְרְבִין וְעַל־אֱנָשׁ־בֵּיתֵהּ עַל־עֵיסַק שָׂרַי אִתַּת אַבְרָם׃ וּקְרָא פַרְעֹה
לְאַבְרָם וַאֲמַר מָה־דָא עֲבַדְתְּ לִי לְמָא לָא־חַוֵּיתָא לִי אֲרֵי אִתְּתָךְ הִיא׃
19 לְמָא אֲמַרְתְּ אֲחָתִי הִיא וּדְבָרִית יָתַהּ לִי לְאִתּוּ וּכְעַן הָא אִתְּתָךְ דְּבַר
20 וְאִיזֵיל׃ וּפַקֵּיד עֲלוֹהִי פַּרְעֹה גּוּבְרִין וְאַלְוִיאוּ יָתֵהּ וְיָת־אִתְּתֵהּ וְיָת־
1 כָּל־דִּילֵהּ׃ וּסְלֵיק אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִתְּתֵהּ וְכָל דִּילֵהּ וְלוֹט עִמֵּהּ
2 לְדָרוֹמָא׃ וְאַבְרָם תַּקִּיף לַחֲדָא בִּבְעִירָא בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא׃ וַאֲזַל
לְמַטְלָנוֹהִי מִדָּרוֹמָא וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־אַתְרָא דִּי פְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ
4 בְּקַדְמֵיתָא בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין עָי׃ לַאֲתַר מַדְבְּחָא דִּי־עֲבַד תַּמָּן בְּקַדְמֵיתָא
5 וְצַלִּי תַמָּן אַבְרָם בִּשְׁמָא דַייָ׃ וְאַף לְלוֹט דְּאָזֵיל עִם־אַבְרָם הֲוָה עָן
6 וְתוֹרִין וּמַשְׁכְּנִין׃ וְלָא־סוֹבֶרֶת יָתְהוֹן אַרְעָא לְמִתַּב כַּחֲדָא אֲרֵי־הֲוָה
7 קִנְיָנְהוֹן סַגִּי וְלָא יְכִילוּ לְמִיתַּב כַּחֲדָא׃ וַהֲוָה מַצּוּתָא בֵּין רָעֵי בְעִירַהּ־

18 מוכה זו למלך. ולאברם היטיב פרעה בעבורה. וינגע ה׳ וגו׳, במכת ראתן
לקה שהתשמיש קשה לו. ברקשית רנה. (ואת ביתו, כתרגומו ועל איגש ביתיה
ומידשו לרבות כותליו ועמודיו וכליו. ברש״י ישן.) על דבר שרי, על פי
19 דבורה, אומרת למלאך הך והוא מכה. קח ולך, לא כאבימלך שאמר לו הנה
ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל תעמוד שהמצרים שטופי זמה הם שנ׳
20 וזרמת סוסים זרמתם (יחזקאל כ״ג). ויצו עליו, על אודותיו לשלחו ולשמרו.
1 וישלחו, כתרגומו ואלויאו. כבד מאד, טעון משאות. ויעל אברם הנגבה,
נכנס לדרומה של ארץ ישראל, כמו שאמר למעלה הלוך ונסוע הנגבה להר
המוריה, ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך,
שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל, כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ.
3 וילך למסעיו, כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם
בהליכתו למצרים; למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. דבר אחר
4 בחזרתו פרע הקפותיו. מנגב, ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען. אשר עשה
שם בראשונה, ושם קרא שם אברם בשם ה׳, וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו
5 בשם ה׳. ההולך את אברם, מי גרם שהיה לו זאת? הליכתו עם אברם.
6 ולא נשא אותם, לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם, ולשון קצר הוא
וצריך להוסיף עליו, כמו) ולא נשא אותם מרעה הארץ, לפיכך כתב ולא נשא
7 זכ׳ זכר. ויהי ריב, לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות

מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר 8
אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי
וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ׃ הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ 9
לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימִנָה וְאִם־הַיָּמִין
וְאַשְׂמְאִילָה׃ וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר 10
הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי׀ שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־
עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר׃ וַיִּבְחַר־לוֹ 11
לוֹט אֵת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ
מֵעַל אָחִיו׃ אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי 12
הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־סְדֹם׃ וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים 13
לַיהוָה מְאֹד׃ וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט 14
מֵעִמּוֹ שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם
צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה׃ כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־ 15
אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃ וְשַׂמְתִּי אֶת־ 16
זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר׀ אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־
עֲפַר הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה׃ קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ 17
לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה׃ וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא 18
וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה׃ פ רביעי
יד וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר 1
כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם׃ עָשׂוּ מִלְחָמָה 2

אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדין. אנשים אחים, קרובים, ומדרש אגדה 8 דומין בקלסתר פנים. אם השמאל ואימינה, בכל אשר תשב (אשב) לא אתרחק 9 ממך ואעמוד לך למגן ולעזר, וסוף דבר הוצרך לו שנאמר וישמע אברם כי נשבה

אברם ובין רעי בעירה דלוט וכנענאה ופרזאי בכן יתיב בארעא:
ואמר אברם ללוט לא כען תהי מצותא בינא ובינך ובין רעותי
ובין רעותך ארי גוברין אחין אנחנא: הלא כל ארעא קדמך אתפרש
כען מלותי אם את לצפונא ואנא לדרומא ואם את לדרומא ואנא
לצפונא: וזקף לוט ית עינוהי וחזא ית כל מישר ירדנא ארי כלה
בית שקיא קדם חבלות יי ית סדום וית עמורה כגנתא דיי כארעא
דמצרים מטי לצער: ובחר ליה לוט ית כל מישר ירדנא ונטל לוט
מלקדמין ואתפרשו גבר מלות אחוהי: אברם יתיב בארעא דכנען
ולוט יתיב בקרוי מישרא ופרס עד סדום: ואנשי דסדום בישין
בממונהון וחיבין בגויתהון קדם יי לחדא: ויי אמר לאברם בתר
דאתפרש לוט מעמה זקוף כען עינך וחזי מן אתרא דאת תמן
לצפונא ולדרומא ולמדינחא ולמערבא: ארי ית כל ארעא די את
חזי לך אתננה ולבנך עד עלם: ואשוי ית בנך סגיאין כעפרא
דארעא כמא די לא אפשר לגבר למני ית עפרא דארעא אף בנך
לא יתמנון: קום הליך בארעא לארכה ולפתיה ארי לך אתננה:
ופרס אברם ואתא ויתב במישרי ממרא די בחברון ובנא תמן
מדבחא קדם יי: והוה ביומי אמרפל מלכא דבבל אריוך מלכא
דאלסר כדרלעמר מלכא דעילם ותדעל מלכא דעממי: סדרו (נ"י עבדו)

אחיו וגו'. ואימנה, אימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי, ואם
תאמר היה לו לינקד ואימינה, כך מצינו במקום אחר אם אש להימין (ש"ב י"ד) ואין
נקוד להימין. כי כלה משקה, ארץ נחלי מים. לפני שחת ה' את סדום ואת
עמורה, היה אותו מישור כגן ה', לאילנות, כארץ מצרים, לזרעים. באכה
צער, עד צער, ומדרש אגדה דורשו לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט
שכונתם. במסכת הוריות. ככר, מישור כתרגומו. מקדם, נסע מאצל אברם
(ממזרח) והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע ממזרח למערב, ומדרש אגדה
הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשי לא באברם ולא באלהיו. ויאהל,
נטה אהלים לרועיו ולמקנהו עד סדום. ואנשי סדום רעים, ואעפ"כ לא
נמנע לוט מלשכון עמהם, ורבותינו למדו מכאן שם רשעים ירקב (משלי י').
רעים בגופם, וחטאים בממונם. לה' מאד, יודעים רבונם ומתכוונים למרוד
בו. אחרי הפרד לוט, כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו (ולעיל
שיה לוט אצלו וכתיב וירא ה' אל אברם באותה שעה כשר היה. וק"ל).
אשר אם יוכל איש, כשם שאי אפשר לעפר להמנות כך זרעך לא ימנה.
ממרא, שם אדם. אמרפל, הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש.
מלך גוים, מקום יש ששמו גוים, על שם שנתקבצו שמה מכמה אומות ומקומות
והמליכו איש עליהם ושמו תדעל. בראשית רבה. (ברע, רע לשמים ורע לבריות.
ברשע, שנתעשר ברשע.) שנאב, שונא אביו שבשמים. שמאבר, שם אבר לעוף

את־ברע מלך סדם ואת־ברשע מלך עמרה שנאב
מלך אדמה ושמאבר מלך צביים ומלך בלע היא־ (צבוים ק')
צער: כל־אלה חברו אל־עמק השדים הוא ים המלח: 3
שתים עשרה שנה עבדו את־כדרלעמר ושלש־ 4
עשרה שנה מרדו: ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר 5
והמלכים אשר אתו ויכו את־רפאים בעשתרת קרנים
ואת־הזוזים בהם ואת האימים בשוה קריתים: ואת־ 6
החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על־המדבר:
וישבו ויבאו אל־עין משפט הוא קדש ויכו את־כל־ 7
שדה העמלקי וגם את־האמרי הישב בחצצן תמר:
ויצא מלך־סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צביים 8 (צבוים ק')
ומלך בלע הוא־צער ויערכו אתם מלחמה בעמק
השדים: את כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים 9
ואמרפל מלך שנער ואריוך מלך אלסר ארבעה מלכים
את־החמשה: ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו 10
מלך־סדם ועמרה ויפלו־שמה והנשארים הרה נסו:
ויקחו את־כל־רכש סדם ועמרה ואת־כל־אכלם וילכו: 11
ויקחו את־לוט ואת־רכשו בן־אחי אברם וילכו והוא 12
ישב בסדם: ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא 13

3 ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה. בלע, שם העיר. עמק השדים, כך שמו על שם שהיו בו שדות. הוא ים המלח, לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח, ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו.
4 שתים עשרה שנה עבדו חמשה מלכים הללו את כדרלעומר, ובארבע עשרה שנה למרדן בא כדרלעומר. לפי שהוא היה בעל המעשה נכנס בעובי הקורה.
5 והמלכים, אלה שלשה מלכים. זוזים, הם זמזומים. 6 בהררם, בהר שלהם. איל פארן, כתרגומו מישור, ואומר אני שאין איל לשון מישור, אלא מישור של פארן איל שמו, ושל ממרא אלוני שמו, ושל ירדן ככר שמו, ושל שטים אבל שמו, אבל השטים, וכן בעל גד בעל שמו, וכלם מתורגמין מישור, וכל

קְרָבָא עִם־בֶּרַע מַלְכָּא דִסְדוֹם וְעִם־בִּרְשַׁע מַלְכָּא דַעֲמֹרָה שִׁנְאָב
מַלְכָּא דְאַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מַלְכָּא דִצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְבֶלַע הִיא צֹעַר:
3 כָּל־אִלֵּין אִתְכְּנַשׁוּ לְמֵישַׁר חַקְלַיָּא הוּא אֲתַר יַמָּא דְמִלְחָא: תַּרְתָּא
4 עַשְׂרֵי שְׁנִין פְּלַחוּ יָת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּתְלָת־עַשְׂרֵי שְׁנִין מְרָדוּ: וּבְאַרְבַּע
5 עַשְׂרֵי שְׁנִין אֲתָא כְדָרְלָעֹמֶר וּמַלְכַיָּא דְעִמֵּהּ וּמְחוֹ יָת־גִּבָּרַיָּא דִּי־
בְעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם וְיָת־תַּקִּיפַיָּא דִבְהֵמְתָא וְיָת־אֵימְתָנֵי דִּבְשָׁוֵה קִרְיָתַיִם:
6 וְיָת־חוֹרָאֵי דִּי־בְטוּרְהוֹן דְּשֵׂעִיר עַד מֵישַׁר פָּארָן דִּסְמִיךְ עַל־מַדְבְּרָא:
7 וְתָבוּ וַאֲתוֹ לְמֵישַׁר פְּלוּג־דִּינָא הִיא רְקָם וּמְחוֹ יָת־כָּל־חֲקַל עֲמַלְקָאָה
8 וְאַף יָת־אֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּעֵין־גֶּדִי: וּנְפַק מַלְכָּא־דִסְדוֹם וּמַלְכָּא
דַעֲמוֹרָה וּמַלְכָּא דְאַדְמָה וּמַלְכָּא דִצְבוֹיִם וּמַלְכָּא דְבֶלַע הִיא־צֹעַר
9 וְסַדַּרוּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר חַקְלַיָּא: עִם כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְעֵילָם
וְתִדְעָל מַלְכָּא דְעַמְמִין וְאַמְרָפֶל מַלְכָּא דְבָבֶל וְאַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְאֶלָּסָר
10 אַרְבְּעָה מַלְכִין לָקֳבֵיל חַמְשָׁא: וּמֵישַׁר חַקְלַיָּא בֵּירִין בֵּירִין מַסְּקָא־חֵימָרָא
וַעֲרַקוּ מַלְכָּא־דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּנְפַלוּ־תַמָּן וּדְאִשְׁתְּאָרוּ לְטוּרָא עֲרַקוּ:
11 וּשְׁבוֹ יָת־כָּל־קִנְיָנָא דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְיָת־כָּל־מֵיכָלְהוֹן וַאֲזַלוּ: וּשְׁבוֹ יָת־ 12
13 לוֹט וְיָת־קִנְיָנֵהּ בַּר־אֲחוּהִי דְאַבְרָם וַאֲזַלוּ וְהוּא יָתֵיב בִּסְדוֹם: וַאֲתָא
מְשֵׁיזְבָא וְחַוִּי לְאַבְרָם עִבְרָאָה וְהוּא שָׁרֵי בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא אֱמוֹרָאָה אֲחוּהִי

פ׳ שמו עליו. על המדבר, אצל המדבר כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב׳).
7 עין משפט היא קדש, על שם העתיד שעתידין משה ואהרן להשפט שם על
עסקי אותו העין והם מי מריבה, ואונקלוס תרגמו כפשוטו מקום שהיו בני
המדינה מתקבצים שם לכל משפט. שדה העמלקי, עדיין לא נולד עמלק
ונקרא על שם העתיד. בחצצון תמר, הוא עין גדי מקרא מלא בדברי הימים
9 יהושפט (סמן כ״ב). ארבעה מלכים וגו׳, ואף על פי כן נצחו המועטים
להודיעך שגבורים היו ואף על פי כן לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם.
10 בארות בארות חמר, בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של
בנין, ומדרש אגדה שהיה הטיט מוגבל בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא
משם לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברהם מאור כשדים
מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע. הרה נסו,
להר נסו. הרה, כמו להר, כל תיבה שצריכה ל׳ בתחלתה הטיל לה ה׳
בסופה, ויש לחלוק בין הרה להרה שה׳ שבסוף התיבה עומדת במקום ל׳
שבראשה, אבל אינה עומדת במקום ל׳ ונקודה פתח תחתיה, והרי הרה כמו
להר או כמו אל הר ואינו מפרש לאיזה הר אלא שכל אחד נס באשר מצא
כך תפלה וכשהוא נותן ה׳ בראשה לכתוב ההרה או המדברה פתרונו כמו
12 אל ההר או כמו לההר (לָהָר) ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה. והוא
13 יושב בסדום, מי גרם לו זאת? ישיבתו בסדום. ויבא הפליט, לפי פשוטו
זה עוג שפלט מן המלחמה, והוא שכתוב כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים
וזהו נשאר שלא הכוהו אמרפל וחביריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרנים.

שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר וְהֵם
14 בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם׃ וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק
אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף
15 עַד־דָּן׃ וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם ׀ לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם
16 עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק׃ וַיָּשֶׁב אֵת כָּל־הָרְכֻשׁ
וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־
17 הָעָם׃ וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת
אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה
18 הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ׃ וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לֶחֶם
19 וָיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן׃ וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם
20 לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־
21 מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל׃ * וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־ רביעי
22 סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ׃ וַיֹּאמֶר
אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן
23 קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח
מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם׃
24 בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ

תמוהה. ומדרש בראשית רבה זה עוג שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים
שנאמר הנפילים היו בארץ וגו' ומתכוין שיהרג אברם וישא את שרה. העברי,
שבא מעבר הנהר. בעלי ברית אברם, שכרתו עמו ברית. (ס"א ד"א שהשיאו
14 לו עצה על המילה כמו שמפורש במקום אחר.) וירק, כתרגומו וזריז, וכן
והריקותי אחריכם חרב (ויקרא כ"ו) אזדיין בחרב עליכם, וכן אריק חרבי
(שמות ט'), וכן והרק חנית וסגור (תהלים ל"ה). חניכיו, חנכו כתיב, זה
אליעזר שחנכו למצות, והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא
עתיד לעמוד בה, וכן חנוך לנער (משלי כ"ב) חנכת המזבח (במדבר ז') חנכת
הבית (תהלים ל') ובלעז קורין לו איניציי"ר (אונטערריכטען. וברש"י כ"י
אישטרייני"ר, צום ערשטענמאהלע ברויכען). שמנה עשר וגו', רבותינו אמרו
אליעזר לבדו היה, והוא מנין גימטריא של שמו. עד דן, שם תשש כחו שראה
15 שעתידין בניו להעמיד שם עגל. ויחלק עליהם, לפי פשוטו סרס המקרא

14 דאשכול ואחוהי דענר ואנון אנשי קימה דאברם: ושמע אברם ארי
אשתבי אחוהי וזריז ית עולמוהי ילידי ביתה תלת מאה ותמנת
15 עסר ורדף עד דן: ואתפלג עליהון ליליא הוא ועבדוהי ומחונון
16 ורדפנון עד חובה די מצפונא לדמשק: ואתיב ית כל קנינא ואף ית
17 לוט בר אחוהי וקניניה אתיב ואף ית נשיא וית עמא: ונפק מלכא
דסדום לקדמותיה בתר דתב מלמחי ית כדרלעמר וית מלכיא די
18 עמיה למישר מפנא הוא אתר בית ריסא דמלכא: ומלכי צדק מלכא
19 דירושלם אפיק לחם וחמר והוא משמש קדם אל עלאה: וברכה
20 ואמר בריך אברם לאל עלאה דקניניה שמיא וארעא: ובריך אל
21 עלאה דמסר סנאך בידך ויהב לה חד מן עסרא מכלא: ואמר מלכא
22 דסדום לאברם הב לי נפשתא וקנינא דבר לך: ואמר אברם למלכא
דסדום ארימית ידי בצלו קדם יי קדם אל עלאה דקניניה שמיא
23 וארעא: אם מחוטא ועד ערקת מסנא ואם אסב מכל די לך ולא
24 תימר אנא אעתרית ית אברם: לחוד מדאכלו עולמיא וחלק גבריא

ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגין אחר הנרדפים
כשבורחין זה לכאן וזה לכאן. לילה, כלומר אחר שחשכה לא נמנעו מלרדפם,
ומ"א שנחלק הלילה ובחציו הראשון נעשה לו נס וחציו השני נשמר ובא לו
לחצות לילה של מצרים. עד חובה, אין מקום ששמו חובה, ודן קורא חובה
17 על שם ע"א שעתידה להיות שם. עמק שוה, כך שמו, ותרגומו למישר מפנא
פנוי מאילנות ומכל מכשול. עמק המלך, בית ריסא דמלכא בית ריס אחד
שהיה שלשה קנים שהיה מיוחד למלך לצחק שם, ומ"א עמק שהושוו שם כל
18 האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקצין. ומלכי צדק, מ"א
הוא שם בן נח. לחם ויין, כך עושים ליגיעי מלחמה והראה לו שאין בלבו
עליו על שהרג את בניו, ומ"א רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם
19 בניו. קונה שמים וארץ, כמו עושה שמים וארץ (תהלים קל"ד) ע"י עשייתן
20 קנאן להיות שלו. אשר מגן, אשר הסגיר, וכן אמגנך ישראל (הושע י"א).
21 ויתן לו אברהם מעשר. מכל אשר לו, לפי שהיה כהן. תן לי הנפש,
22 (הגופים מן) השבי שלי שהצלת החזר לי הגופים לבדם. הרמותי ידי, ל'
שבועה, מרים אני את ידי לאל עליון, וכן בי נשבעתי (בראשית כ"ב) נשבע
אני, וכן נתתי כסף השדה קח ממני (ירמיה כ"ג) נותן אני לך כסף השדה
23 וקחהו ממני. אם מחוט ועד שרוך נעל, אעכב לעצמי מן השבי, ואם אקח
מכל אשר לך, ואם תאמר לתת לי שכר טבית גנזיך לא אקח. ולא תאמר
24 וגו', שהקב"ה הבטיחני לעשרני שנא' ואברכך וגו'. הנערים, עבדי אשר הלכו
אתי, ועוד ענר אשכול וממרא וגו' אע"פ שעבדי נכנסו למלחמה שנא' הוא
ועבדיו ויכם וענר וחביריו ישבו על הכלים לשמור אפילו הכי הם יקחו חלקם,
וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו
יחלוקו (שמואל א' כ"ד) ולכן נאמר ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחק

טו 1 אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם׃ ס אַחַר ׀
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר
2 אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר
אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־
3 מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי
4 לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי׃ וְהִנֵּה דְבַר־
יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא
5 מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ׃ וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־
נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם
6 וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃ וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ
7 צְדָקָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר
8 כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ׃ וַיֹּאמַר
9 אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה
לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר
10 וְגוֹזָל׃ וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן
11 אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר׃ וַיֵּרֶד

1 ולמשפט (שם) ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק בימי אברם. אחר
הדברים האלה, כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג, ב"ר, אחר
הדברים האלה, אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר
שמא קבלתי שכר על כל צדקותי, לכך אמר לו המקום אל תירא אברם, אנכי
מגן לך מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת ומה שאתה דואג
2 על קבול שכרך שכרך הרבה מאד. הולך ערירי, מנחם בן סרוק פירשו ל'
יורש, ואשר לו ער ועונה (מלאכי ב') ערירי בלא יורש כאשר תאמר ובכל תבואתי
תשרש (איוב ל"א) תעקר שרשיה, כך ל' ערירי חסר בנים, ובלעז **désenfants**
(קינדערלאָז), ולי נראה ער ועונה מגזרת ולבי ער (שיר ה'), וערירי ל'
חרבן, וכן ערו ערו (תהלים קל"ז) וכן ערות יסוד (חבקוק ג') וכן ערער
תתערער (ירמיה נ"א) וכן כי ארזה ערה. ובן משק ביתי, כתרגומו שכל ביתי
נזון על פיו (כמו ועל פיך ישק [בראשית מ"א] אפוטרופס שלי), ואלו היה לי
בן היה בני ממונה על שלי. דמשק, לפי התרגום מדמשק היה, ולפי מדרש
אגדה שרדף המלכים עד דמשק, ובגמרא שלנו דורשו נוטריקון דולה ומשקה

די אזלו עמי ענר אשכל וממרא אנון יקבלון חלקהון: בתר 1 פתגמיא
האלין הוה פתגמא דיי עם אברם בנבואה למימר לא תדחל אברם
2 מימרי תקוף לך אגרך סגי לחדא: ואמר אברם יי אלהים מה תתן
לי ואנא אזיל בלא ולד ובר פרנסא הדין דבביתי הוא דמשקאה
3 אליעזר: ואמר אברם הא לי לא יהבת ולד והא בר ביתי ירית
4 יתי: והא פתגמא דיי עמה למימר לא ירתנך דין אלהין בר
5 דתוליד הוא ירתנך: ואפיק יתה לברא ואמר אסתכי כען לשמיא
6 ומני כוכביא אם תכול לממני יתהון ואמר לה כדין יהון בנך: והימין
7 במימרא דיי וחשבה לה לזכו: ואמר לה אנא יי דאפקתך מאורא
8 דכשדאי למתן לך ית ארעא הדא למירתה: ואמר יי אלהים במה אדע
9 ארי אירתנה: ואמר לה קרב קדמי עגלין תלתא ועזין תלתא ודכרין
10 תלתא ושפנינא ובר יונא: וקרב קדמוהי ית כל אלין ופליג יתהון
11 בשוה ויהב פלגיא פלוג לקבל חברה וית עופא לא פליג: ונחת

3 מסורת רבו לאחרים. הן לי לא נתת זרע, ומה תועלת בכל אשר תתן לו?
5 ויוצא אותו החוצה, לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים, ולפי
מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד
בן, אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן, שרי לא תלד אבל שרה תלד,
אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל, דבר אחר הוציאו מחללו של עולם
6 והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו ל' הבטה מלמעלה למטה. והאמין בה',
לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה
אדע? ויחשבה לו צדקה, הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמנה
שהאמין בו. דבר אחר במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני
9 באיזה זכות יתקיימו בה אמר לו הקב"ה בזכות הקרבנות. עגלה משלשת,
שלשה עגלים, רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור
ועגלה ערופה. ועז משלשת, רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של
מועד ושעיר חטאת יחיד. ואיל משלש, אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של
10 חטאת יחיד. ותר וגוזל, תור ובן יונה. ויבתר אותם, חלק כל אחד לשני
חלקים, ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור
הבטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית
לאמר וגו', ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה, כמו שנא'
העוברים בין בתרי העגל (ירמיה ל"ד) אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר
עבר בין הגזרים הוא שלוחו של שכינה שהוא אש. ואת הצפור לא בתר, לפי
שהאומות נמשלו לפרים ואילים ושעירים, שנאמר סבבוני פרים רבים וגו' (תהלי'
כ"ב). ואומר האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס (דניאל ח'), ואומר
הצפיר השעיר מלך יון, וישראל נמשלו לבני יונה שנ' יונתי בחגוי הסלע (שיר
ב') לפיכך בתר הבהמות רמז שיהיו האומות כלין והולכין. ואת הצפור לא
11 בתר, רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם. עיט, הוא עוף ועל שם שהוא עט
ושואף את הנבלות לטוש עלי אוכל וכמו ותעט אל השלל (שמואל א' ט"ו). על

הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם׃ וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ 12
לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה
גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר ׀ 13
יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע
מֵאוֹת שָׁנָה׃ וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־ 14
כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל׃ וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם 15
תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה׃ וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־ 16
שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה׃ וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה 17
הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים
הָאֵלֶּה׃ בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר 18
לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־
הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת׃ אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֵת 19
הַקַּדְמֹנִי׃ וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים׃ וְאֶת־ 20 21

הפגרים, על הבתרים (ס"א הפגרים מתרגמינן פגליא אלא מתוך שהורגלו
לתרגם אית בתרו ויהב פלגיא נתחלף להם תיבת פגליא לפלגיא ותרגמו
הפגרים פלגיא וכל המתרגם כן טועה לפי שאין להקיש בתרי' לפגרי' שבתרי'
תרגומו פלגיא ופגרים תרגומו פגליא ל' פגול כמו פגול הוא (ויקרא ז' י"ח)
ל' פגר. (כך שמעתי מפי רבינו ר' יהודה ב"ר שמואל.) [כן הגירסא ברש"י כ"י.
ובכ"י אחרת כתיב כך פירש רבינו מאיר ב"ר שמואל.] וישב, ל' נשיבה
והפרחה, כמו ישב רוחו (תהלים קמ"ז), רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין
מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח. והנה אימה וגו', רמז לצרות 12
וחשך של גליות. כי גר יהיה זרעך, משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים 13
ארבע מאות שנה, כיצד? יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב, ויעקב כשירד
למצרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"צ ובמצרים היו מאתים
ועשר כמנין רד"ו הרי ת' שנה, ואם תאמר במצרים היו ארבע מאות, הרי
קהת מיורדי מצרים היה, צא וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של
משה שהיה כשיצאו ישראל ממצרים אין אתה מוצא אלא שלש מאות וחמשים
ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם ושחי עמרם
אחר לידת משה. בארץ לא להם, ולא נאמר בארץ מצרים אלא לא להם.
ומשנולד יצחק ויגר אברהם וגו' ויגר יצחק בגרר ויעקב גר בארץ חם (תהלים
ק"ה) לגור בארץ כנען. וגם את הגוי, וגם לרבות ד' מלכיות שאף הן כלים 14
על שעבדו את ישראל. דן אנכי, בעשר מכות. ברכוש גדול, בממון גדול

12 עופא על־פלגיא ואפרח יתהון אברם: והוה שמשא למיעל
13 ושנתא נפלת על־אברם והא אימה קבל סגי נפלת עלוהי: ואמר
לאברם מדע תדע ארי־דיירין יהון בנך בארעא דלא דילהון
14 ויפלחון בהון ויענון יתהון ארבע מאה שנין: ואף ית־עמא
15 דיפלחון בהון דאין אנא ובתר־כן יפקון בקנינא סגי: ואת תיעול
16 לות־אבהתך בשלם תתקבר בסיבו טבא: ודרא רביעאה יתובון
17 הכא ארי לא־שלים חובי אמוראה עד־כען: והוה שמשא עלת
וקבלא הוה והא תנור דתנן ובעור דאשתא די עדא בין־פלגיא
18 האלין: ביומא ההוא גזר יי עם־אברם קים למימר לבנך יהבית ית־
19 ארעא הדא מן נהרא דמצרים ועד־נהרא רבא נהרא פרת: ית־שלמאי
20 21 וית־קנזאי וית־קדמונאי: וית־חתאי וית־פרזאי וית־גבראי: וית־

15 כמו שנאמר וינצלו את מצרים (שמות י"ג). ואתה תבא, ולא תראה כל אלה. אל אבותיך, אביו עע"ז והוא מבשרו שיבא אליו, למדך שעשה תרח תשובה. תקבר בשיבה טובה, בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו לתרבות
16 רעה בימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו ובו ביום מרד עשו. ודור רביעי, לאחר שיגלו למצרים יהיו שם ג' דורות והרביעי ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכרת ברית זו כדכתיב לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן היה, יעקב ירד למצרים, צא וחשוב דורותיו יהודה פרץ וחצרון, וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה. כי לא שלם עון האמרי, להיות מגלה מארצו עד אותו זמן שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה
17 שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה (ישעיה כ"ו). ויהי השמש באה, כמו ויהי הם מריקים שקיהם (בראשית מ"ב) ויהי הם קוברים איש (מלכים ב' י"ג) כלומר ויהי דבר זה. השמש באה, שקעה. ועלטה היה, חשך היום. והנה תנור עשן וגו', רמז לו שיפלו המלכיות ע"א בגיהנם. באה, טעמו למעלה לכך הוא מפורש שבא כבר ואם היה טעמו למטה בא' היה מפורש כשהיא שוקעת, ואי אפשר לומר כן, שהרי כבר כתב ויהי השמש לבא והעברת תנור עשן לאחר שכבר היתה, נמצא שכבר שקעה, וזה חלוק בכל תיבה ל' נקבה שיסודה שתי אותיות כמו בא קם שב כשהטעם למעלה ל' עבר הוא כגון זה וכגון ורחל באה (לקמן כ"ט ט') קמה אלומתי, (לקמן ל"ז) הנה שבה יבמתך, (רות א') וכשהטעם למטה הוא ל' הווה דבר שעושה עכשיו והולך כמו באה עם הצאן.
18 (לקמן כ"ט ו') בת קמה באמה (מיכה ז') ובבקר היא שבה (אסתר ב'). לזרעך נתתי, אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשויה. הנהר הגדול, (הוא פרת), לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול אף על פי שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת, משל הדיוט עבד מלך
19 מלך הדבק לשוחד וישתחוו לך. את הקני, עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוים והשלשה אדום ומואב ועמון והם קיני קנזי וקדמוני עתידים להיות ירושה לעתיד שנאמר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם (ישעיה י"א). ואת הרפאים, ארץ עוג שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים

הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי: ס וְשָׂרַי 1
אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ
הָגָר: וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי יְהוָה 2
מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע
אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי: וַתִּקַּח שָׂרַי | אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת־הָגָר 3
הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה: וַיָּבֹא 4
אֶל־הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ:
וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי 5
שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט
יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ: וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ 6
בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח
מִפָּנֶיהָ: וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר 7
עַל־הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר: וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה 8
בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי אָנֹכִי בֹּרַחַת:
וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת 9
יָדֶיהָ: וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ 10
וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב: וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה 11
וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־
עָנְיֵךְ: וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ וְעַל־ 12
פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן: וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ 13

(דברים ג'). שפחה מצרית, בת פרעה היתה, כשראה נסים שנעשו לשרה 1
אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר. אולי אבנה 2
ממנה, לימד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרוס, אבנה ממנה בזכות
שאכניס צרתי לתוך ביתי. לקול שרי, לרוח הקדש שבה. ותקח שרי, לקחתה 3
בדברים: אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה! מקץ עשר שנים, מועד הקבוע
לאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב ליקח אחרת. לשבת אברם

1 אמוראי וית־כנענאי וית־גרגשאי וית־יבוסאי׃ ושרי אתת אברם לא
2 ילדת לה ולה אמתא מצריתא ושמה הגר׃ ואמרת שרי לאברם הא־
כען מנעני יי מלמילד עול־כען לות־אמתי מה אם אתבני מנה וקביל
3 אברם למימר שרי׃ ודברת שרי אתת אברם ית־הגר מצריתא אמתה
מסוף עשר שנין למתב אברם בארעא דכנען ויהבת יתה לאברם
4 בעלה לה לאנתו׃ ועל לות־הגר ועדיאת וחזת ארי עדיאת וקלת
5 רבנתה בעינהא׃ ואמרת שרי לאברם דין־לי עלך אנא יהבית אמתי
6 לך וחזת ארי עדיאת וקלית בעינהא ידין יי ביני ובינך׃ ואמר אברם
לשרי הא אמתיך בידיך עבידי לה כדתקין בעיניכי ועניתה שרי וערקת
7 מקדמהא׃ ואשכחה מלאכא דיי על־עינא דמיא במדברא על־עינא
8 באורחא דחגרא׃ ואמר הגר אמתא דשרי מנאן אתיא ולאן את־
9 אזלא ואמרת מן־קדם־שרי רבנתי אנא ערקא (נ"י ערקת)׃ ואמר
10 לה מלאכא דיי תובי לות־רבונתך ואשתעבדי תחות ידהא׃ ואמר
11 לה מלאכא דיי אסגאה אסגי ית־בניכי ולא יתמנון מסגי׃ ואמר
לה מלאכא דיי הא־את מעדיא ותלדין בר ותקרין שמה ישמעאל
12 ארי־קביל יי צלותיך׃ והוא יהא מרוד באנשא הוא־יהא צריך לכלא
13 ודא דבני אנשא יהון צריכין לה ועל־אפי כל־אחוהי ישרי׃ וצליאת

וגו', מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין לפי שלא נאמר לו ואעשך
4 לגוי גדול עד שיבא לארץ ישראל. ויבא אל הגר ותהר, מביאה ראשונה.
ותקל גברתה בעיניה, אמרה שרה זו אין סתרה כגלויה מראה עצמה כאלו היא
צדקת ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה
5 ראשונה. חמסי עליך, חמס העשוי לי עליך אני מטיל העונש; כשהתפללת
להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והיה לך
להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך, ועוד דבריך אתה חומס ממני
שאתה שומע בזיוני ושותק. ביני ובינך, כל בינך שבמקרא חסר חוץ מזה מלא,
קרי ביה ובניך, שהכניסה עין הרע בעיבורה של הגר והפילה עוברה, הוא
שהמלאך אומר להגר הנך הרה, והלא כבר הרתה והוא מבשר לה שתהר?
6 אלא מלמד שהפילה הריון הראשון. ותענה שרי, היתה משעבדת בה בקושי.
8 אי מזה באת? מהיכן באת? יודע היה אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה
9 בדברים. ול' אי מזה איזה המקום שתאמר עליו מזה אני באה. ויאמר לה מלאך
וגו', על כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר, לכך נאמר מלאך בכל אמירה
11 ואמירה. הנך הרה, כשתשובי תהרי כמו הנך הרה לאשת מנוח (שופטים י"ג).
וילדת בן, כמו ויולדת ודומה לו יושבת בלבנון מקוננת בארזים (ירמיה כ"ב).
12 וקראת שמו צווי הוא כמו שאומר לזכר וקראת את שמו יצחק. פרא אדם,
אוהב מדברות לצוד חיות כמו שכתוב ויהי רובה קשת, וישב במדבר פארן.
ידו בכל, לסטים. ויד כל בו, הכל שונאין אותו ומתגרין בו. ועל פני כל
13 אחיו ישכון, שיהיה זרעו גדול. אתה אל ראי, נקוד חטף קמץ מפני שהוא

אתה אל ראי כי אמרה הגם הלם ראיתי אחרי ראי:
14 על־כן קרא לבאר באר לחי ראי הנה בין־קדש ובין
15 ברד: ותלד הגר לאברם בן ויקרא אברם שם־בנו
16 אשר־ילדה הגר ישמעאל: ואברם בן־שמנים שנה ושש
יז 1 שנים בלדת־הגר את־ישמעאל לאברם: ס ויהי
אברם בן־תשעים שנה ותשע שנים וירא יהוה אל־
אברם ויאמר אליו אני־אל שדי התהלך לפני והיה
2 תמים: ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד
3 מאד: ויפל אברם על־פניו וידבר אתו אלהים לאמר:
4 5 אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים: ולא־
יקרא עוד את־שמך אברם והיה שמך אברהם כי
6 אב־המון גוים נתתיך: והפרתי אתך במאד מאד
7 ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו: והקמתי את־בריתי שני
ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם לברית עולם
8 להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: ונתתי לך ולזרעך
אחריך את ארץ מגריך את כל־ארץ כנען לאחזת
9 עולם והייתי להם לאלהים: ויאמר אלהים אל־אברהם
ואתה את־בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדרתם:
10 זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך

שם דבר: אלוה הראיה, שרואה בעלבון של עלובין. (ס"א ד"א אתה אל רואי ומשמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו.) הגם הלם, ב' תימה, וכי סבורה הייתי שאף הלם במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי ראותי אותם בביתו של אברהם! ששם הייתי רגילה לראות מלאכים, ותדע שהיתה רגילה לראותם, שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו ראתה ד' זה אחר זה ולא חרדה. 14 באר לחי ראי, כתרגומו דמלאך קיימא איתחזי עלה. 15 ויקרא אברם שם וגו', אע"פ שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל, שרתה רוח הקדש עליו וקראו ישמעאל. 16 ואברם בן שמונים וגו', לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן י"ג שנה כשנמול ולא

בשמא דיי דמתמליל עמה אמרת את הוא אלהא דחזי כלא ארי
14 אמרת הברם הכא (נ״י האף אנא) שריתי חזיא בתר דאתגלי לי: על
כן קרא לבירא בירא דמלאך קימא אתחזי עלה הא (היא) בין
15 רקם ובין חגרא: וילידת הגר לאברם בר וקרא אברם שום ברה
16 דילידת הגר ישמעאל: ואברם בר תמנן ושית שנין כד ילידת
1 הגר ית ישמעאל לאברם: והוה אברם בר תשעין ותשע שנין ואתגלי
2 יי לאברם ואמר לה אנא אל שדי פלח קדמי והוי שלים: ואתן
3 קימי בין מימרי ובינך ואסגי יתך לחדא לחדא: ונפל אברם על
4 אפוהי ומליל עמה יי למימר: אנא הא (גזר נכ״י ליכנו) קימי עמך
5 ותהי לאב סגי עממין: ולא יתקרי עוד ית שמך אברם ויהי שמך
6 אברהם ארי אב סגי עממין יהבתך: ואפיש יתך לחדא לחדא ואתננך
7 לכנשין ומלכין דשליטין בעממיא מנך יפקון: ואקים ית קימי
בין מימרי ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקים עלם למהוי לך
8 לאלהא ולבנך בתרך: ואתן לך ולבנך בתרך ית ארעא תותבותך
9 ית כל ארעא דכנען לאחסנת עלם ואהוי להון לאלהא: ואמר יי
10 לאברהם ואת ית קימי תטר את ובנך בתרך לדריהון: דא קימי
די תטרון בין מימרי וביניכון ובין בנך בתרך מגזר לכון כל דכורא:

1 [illegible] אני אל שדי, אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה, לפיכך התהלך לפני
ואהיה לך לאלוה ולפטרון, ובן בכל מקום שהוא במקרא פירושו כך: די שלו, והכל
לפי הענין. התהלך לפני, כתרגומו פלח קדמי, הדבק בעבודתי. והיה תמים,
אף זה לווי אחר לווי, היה שלם בכל נסיונותי, ולפי מדרשו התהלך לפני במצות
מילה ובדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני, ד״א
והיה תמים עכשיו אתה חסר ה׳ אברים ב׳ עינים ב׳ אזנים וראש הגויה שאוסיף לך
2 אות על שמך ויהיו מנין אותיותיך רמ״ח כמנין אבריך. ואתנה בריתי, ברית של
3 אהבה וברית הארץ להורישה לך על ידי מלוה זו. ויפול אברם על פניו, מטורא
דשכינה, שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ורוח הקדש נצבת עליו, וזהו שנא׳
5 בבלעם נופל וגלוי עינים. בברייתא דר״א מצאתי כן. כי אב המון גוים, ל׳
נוטריקון של שמו, ור׳ שהיתה בו בתחלה שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו
ועכשיו אב לכל העולם לא זזה ממקומה, שאף י׳ של שרי נתרעמה על השכינה עד
6 שנתוספה ליהושע שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע. ונתתיך לגוים, ישראל
7 ואדום שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשרו עליו. והקימותי את
8 בריתי, ומה היא הברית? להיות לך לאלהים. לאחזת עולם, ושם אהיה
9 לכם לאלהים, אבל הדר בחוצה לארץ כמו שאיני אלהיו. ואתה, ו׳ זו מוסף
על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר לשמרה, ומה היא שמירתה?
10 זאת בריתי אשר תשמרו המול לכם וגו׳. ביני וביניכם וגו׳, אותם של עכשיו.
ובין זרעך אחריך, העתידין להולד אחריך. המול, כמו להמול כמו שאתה

11 אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר׃ וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר
12 עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם׃ וּבֶן־שְׁמֹנַת
יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־
13 כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא׃ הִמּוֹל ׀ יִמּוֹל
יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית
14 עוֹלָם׃ וְעָרֵל ׀ זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה
15 הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפַר׃ ס וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ
16 שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ׃ וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה
לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃
17 וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה־
18 שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד׃ וַיֹּאמֶר
19 אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־
שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ
20 אַחֲרָיו׃ וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה ׀ בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי
אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם
21 יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל׃ וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק

11 אומר עשות כמו לעשות. ונמלתם, כמו ומלתם, והנ׳ בו יתירה ליסוד הנופל
בו לפרקים, כגון נ׳ של נושך ונ׳ של נושא, ונמלתם כמו ונשאתם אבל ימול
12 ל׳ יפעל כמו יעשה יאכל (ברש"י ישן אינו). יליד בית, שילדתו השפחה בבית.
13 מקנת כסף, שקנאו משנולד. המול ימול יליד ביתך, כאן נפל עליו ולא
אמר לשמונה ימים, ללמדך יש יליד בית נמול לאחר שמנה ימים, כמו שמפורש
14 במסכת שבת. וערל זכר, כאן למד שהמילה באותו מקום שהוא ניכר בין זכר
לנקבה. אשר לא ימול, משיגיע לכלל עונשין ונכרתה אבל אביו אין ענוש
עליו כרת אבל עובר בעשה. ונכרתה הנפש, הולך ערירי ומת קודם זמנו.
15 לא תקרא את שמה שרי, דמשמע שרה לי ולא לאחרים, כי שרה, סתם שמה
שתהא שרה על כל. וברכתי אותה, ומה היא הברכה? שחזרה לנערותיה שנאמר

11 ותגזרון ית בשרא דערלתכון ותהי (נ"י ותהא) לאת קים בין מימרי
12 ובניכון: ובר תמניא יומין יתגזר (נ"י יגזר) לכון כל דכורא לדרתיכון
13 יליד ביתא וזביני כספא מכל בר עממין דלא מבנך הוא: אתגזרא
יתגזרון (נ"י מגזר יגזר) יליד ביתך וזבין כספך ותהי קימי בבשריכון
14 לקים עלם: וערל דכורא דילא יגזר ית בשר ערלתה וישתיצי
15 אנשא ההיא מעמה ית קימי אשני: ואמר יי לאברהם שרי אתתך
16 לא תקרי ית שמה שרי ארי שרה שמה: ואברך יתה ואף אתן
מנה לך בר ואברכנה ותהי לכנשין מלכין דשליטין בעממיא מנה
17 יהון: ונפל אברהם על אפוהי וחדי ואמר בלבה הלבר מאה שנין
18 יהי ולד ואם שרה הבת תשעין שנין תליד: ואמר אברהם קדם יי
19 לוי ישמעאל יתקים קדמך: ואמר יי בקושטא שרה אתתך תליד
לך בר ותקרי ית שמה יצחק ואקים ית קימי עמה לקים עלם
20 לבנוהי בתרוהי: ועל ישמעאל קבלית צלותך הא ברכית יתה
ואפש יתה ואסגי יתה לחדא לחדא תרין עשר רברבין יליד ואתנניה
21 לעם סגי: וית קימי אקים עם יצחק די תליד לך שרה לזמנא הדין

היתה לי עדנה (בראשית י"ח). וברכתיה, בהנקת שדים כשנצרכה לכך ביום
משתה של יצחק, שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בנו
הם והביאה כל אחת בנה עמה ומיניקתה לא הביאה והיא היניקה את כלם
17 היא שנאמר היניקה בנים שרה. ב"ר רמזו במקלת. ויפול אברהם על פניו ויצחק,
זה ת"א ל' שמחה, וחדי, ושל שרה ל' מחוך, למדת שאברהם האמין ושמח, ושרה
לא האמינה ולגלגה, וזהו שהקפיד הקב"ה על שרה ולא הקפיד על אברהם.
הלבן, יש תמיהות שהן קיימות כמו הנגלה נגליתי (שמואל א' ב') הרואה אתה
(ש"ב ט"ו כ"ז), אף זו היא קיימא וכך אמר בלבו, הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב"ה
עשה לי! ואם שרה הבת תשעים שנה, היתה כדאי לילד, ואע"פ שדורות
הראשונים היו מולידין בני ת"ק שנה, בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובאה תשות
כח לעולם וצא ולמד מעשר' דורו' שמנח ועד אברהם שמהרו תולדותיהן בני ס'
18 ובני ע'. לו ישמעאל יחיה, הלואי שיחיה ישמעאל! איני כדי לקבל מתן שכר
19 כזה. יחיה לפניך, יחיה ביראתך, כמו התהלך לפני פלא קדמי. אבל, ל' אמתת
דברים, וכן אבל אשמים אנחנו (בראשית כ') אבל בן אין לה (מלכים ב' ד').
וקראת את שמו יצחק, על שם הצחוק, וי"א על שם עשר' נסיונות וצ' שנה של שרה
וח' ימים שנמול וק' שנה של אברהם. (ס"א את בריתי, למה נאמר, כבר כתיב
ואתה בריתי תשמור אתה זרעך וגו'? אלא לפי שאומר הקימותי וגו' יכול בני
ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום? ת"ל והקימותי את בריתי אתו ולא עם אחרים.)
ואת בריתי אקים את יצחק, למה נאמר? אלא למד שיהיה קדוש מבטן, ד"א אמר
תי [illegible] מכאן למד ק"ו בן הגבירה מבן האמה, כתיב הנה ברכתי אותו
והרבתי והפרתי אותו זה ישמעאל, וק"ו ואת בריתי אקים את יצחק! ואת בריתי,
20 ברית המילה תהא מסורה לזרעו של יצחק. שנים עשר נשיאים, כעננים יכלו,

אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת׃ 22 וַיְכַל
23 לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם׃ וַיִּקַּח אַבְרָהָם
אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת
כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם
24 בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים׃ * וְאַבְרָהָם מפטיר
25 בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ וְיִשְׁמָעֵאל
בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃
26 27 בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ׃ וְכָל־
אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר
נִמֹּלוּ אִתּוֹ׃ פ

יח
1 וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־הָאֹהֶל
2 כְּחֹם הַיּוֹם׃ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים
עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה׃
3 וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר
4 מֵעַל עַבְדֶּךָ׃ יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ
5 תַּחַת הָעֵץ׃ וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ

22 כמו נשיאים ורוח (משלי כ"ה). מעל אברהם, ל' נקיה הוא כלפי שכינה, ולמדנו
23 שהצדיקים מרכבתו של מקום. בעצם היום, בו ביום שנצטווה ביום ולא בלילה
לא נתירא לא מן הגוים ולא מן הלצנים ושלא יהיו אויביו בני דורו אומרים אלו
24 ראינוהו לא הנחנוהו לימול ולקיים מצותו של מקום. וימל, ל' ויפעל׳ בהמולו,
25 בהפעלו׳ כמו בהבראם. (בראשית ב'). בהמולו את בשר ערלתו, באברהם לא נאמר
את, לפי שלא היה חסר אלא חתוך בשר שכבר נתמעך ע"י תשמיש, אבל ישמעאל
26 שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את. ב"ר. בעצם היום
הזה, שמלאו לאברהם צ"ט שנה ולישמעאל י"ג שנים נמול אברהם וישמעאל בנו.
1 וירא אליו, לבקר את החולה, אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו
היה ובא הקדוש ברוך הוא ושאל בשלומו. באלוני ממרא, הוא שנתן לו עצה
על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו. יושב, ישב כתיב, בקש לעמוד אמר לו
הקדוש ברוך הוא שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתיצב בעדת
הדיינים והן יושבין שנא' אלהים נצב בעדת אל. פתח האהל, לראות אם יש עובר ושב
ויכניסם בביתו. כחום היום, הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחים

בְּשַׁתָּא אָחֳרַנְתָּא׃ וְשֵׁצִי לְמַלָּלָא עִמֵּהּ וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַייָ מֵעִלָּוֹהִי
דְאַבְרָהָם׃ וּדְבַר אַבְרָהָם יָת־יִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ וְיָת כָּל־יְלִידֵי בֵיתֵהּ וְיָת
כָּל־זְבִינֵי כַסְפֵּהּ כָּל־דְּכוּרָא בְּאֱנָשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וּגְזַר יָת־בְּשַׂר
עָרְלַתְהוֹן בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין כְּמָא דִּי מַלִּיל עִמֵּהּ יְיָ׃ וְאַבְרָהָם בַּר
תִּשְׁעִין וּתְשַׁע שְׁנִין כַּד־גְּזַר בְּשַׂר עָרְלְתֵהּ׃ וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ בַּר
תְּלָת עַשְׂרֵי שְׁנִין כַּד־גְּזַר יָת בְּשַׂר עָרְלְתֵהּ׃ בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין
אִתְגְּזַר (נ״י גְּזַר) אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ׃ וְכָל־אֱנָשֵׁי בֵיתֵהּ יְלִידֵי בֵיתָא
וּזְבִינֵי־כַסְפָּא מִן בַּר־עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ (נ״י גְּזָרוּ) עִמֵּהּ׃

יח

1 וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא וְהוּא יָתֵב בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא כְּמֵיחַם יוֹמָא׃
2 וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא תְּלָתָא גֻּבְרִין (נ״י גַּבְרִין) קָיְמִין עִלָּוֹהִי וַחֲזָא
3 וּרְהַט לְקַדָּמוּתְהוֹן מִתְּרַע מַשְׁכְּנָא וּסְגִיד עַל־אַרְעָא׃ וַאֲמַר יְיָ אִם־
כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ (נ״י בְּעֵינָיךְ) לָא־כְעַן תִּעְבַּר מֵעַל עַבְדָּךְ׃
4 5 יִסַּבוּן כְּעַן זְעֵיר־מַיָּא וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְאִסְתְּמִיכוּ תְּחוֹת אִילָנָא׃ וְאֶסַּב
פִּתָּא דְלַחְמָא וּסְעִידוּ לִבְּכוֹן בָּתַר־כֵּן תִּעְבְּרוּן אֲרֵי־עַל־כֵּן עֲבַרְתּוּן

ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים הביא המלאכים עליו בדמות אנשים.
2 והנה שלשה אנשים, אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות
את אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות, תדע לך, שכן כל הפרשה הוא
מזכירן בל׳ רבים, ויאכלו, ויאמרו אליו, ובבשורה נאמר ויאמר שוב אשוב אליך,
ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר, לבלתי הפכי, ורפאל שרפא את
אברהם הלך משם להציל את לוט, הוא שנא׳ ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר
המלט על נפשך, למדת שהאחד היה מציל. נצבים עליו, לפניו (כמו ועליו מטה מנשה),
אבל ל׳ נקיה הוא כלפי המלאכים. וירא, מהו וירא וירא שני פעמים? הראשון
כמשמעו והשני לשון הבנה, נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים
להטריחו, ואף על פי שיודעים היו שילא לקראתם עמדו במקומם לכבודו להראותו
שלא רצו להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם, (כך הגירסא ברש״י ישן). בבבא מציעא:
כתיב נצבים עליו וכתיב וירץ לקראתם, כד חזיוה דהוה שרי ואסיר פירשו
3 מיניה, מיד וירץ לקראתם. ויאמר אדני אם נא וגו׳, לגדול שבהם אמר וקראם
כלם אדוני׳ ולגדול אמר אל נא תעבור, וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חביריו עמו, ובל׳
זה הוא חול (וכן מנהג בני אדם המהלכים בדרך כשאדם מזמן אותם לסעודה
אינו מזמן אלא הראש שבהם ונמצאו כולם מזומני׳, ונראים הדברי׳, שזה השם
כתוב בסגול ולא בק״ס, ברש״י כ״י). ד״א קודש הוא, והיה אומר להקב״ה להמתין
לו עד שירוץ ויכניס את האורחים, ואע״פ שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה
קודם לכן היתה, ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אצל לא ידון רוחי
באדם שנכתב אחר ויולד נח וא״א לומר אלא אם כן קודם גזירת כ׳ שנה. ושתי
4 הלשונות בב״ר. יקח נא, על ידי שליח, והקב״ה שלם לבניו על ידי שליח שנא׳
וירם משה את ידו ויך את הסלע. ורחצו רגליכם, כסבור שהם ערביים שמשתחוים
לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע״ז לביתו, אבל לוט שלא הקפיד, הקדים לינה
5 לרחיצה, שנא׳ ולינו ורחצו רגליכם. תחת העץ, תחת האילן. וסעדו לבבכם

כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר
6 דִּבַּרְתָּ׃ וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי
7 שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת׃ וְאֶל־הַבָּקָר
רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר
8 לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ׃ וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה
וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ׃
9 וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃ נקוד על איו
10 וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה
11 אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו׃ וְאַבְרָהָם
וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח
12 כַּנָּשִׁים׃ וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי
13 הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם
לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי
14 זָקַנְתִּי׃ הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת
15 חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן׃ וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה ׀ לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי ׀
16 יָרֵאָה וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי צָחָקְתְּ׃ וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים
וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם׃

בתורה בנביאים ובכתובים. מצינו דפתא סעדתא דלבא, בתורה וסעדו לבכם, בנביאים סעד לבך פת לחם (שופטים י"ט), בכתובים ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים ק"ד). אמר רבי חמא לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם, מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים. אחר תעברו, אחר כן תלכו. כי על כן עברתם, כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי. כי על כן, כמו על אשר, וכן כל כי על כן שבמקרא כי ע"כ באו בצל קורתי (לקמן י"ט ח'), כי על כן ראיתי פניך (לקמן ל"ג י'), כי על כן לא נתתיה (לקמן ל"ח כ"ו), כי על כן ידעת חנותנו (במדבר י' ל"א).
6 קמח סלת, סלת לעוגות, קמח לעמלן של טבחים, לכסות את הקדרה, לשאוב
7 את הזוהמא. בן בקר רך וטוב, ג' פרים היו כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל. אל
8 הנער, זה ישמעאל, לחנכו במצות. ויקח חמאה וגו', ולחם לא הביא, לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח נשים אותו היום ונטמאת העסה. חמאה, שומן החלב שקולטין מעל פניו. ובן הבקר אשר עשה, אשר תקן, קמא קמא דתקן אמטי ואייתי קמייהו. ויאכלו, נראו כמו שאכלו, מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג.

6 על עבדכון ואמרו כן תעביד כמא דמללתא: ואוחי אברהם למשכנא
לות שרה ואמר אוחא תלת סאין קמחא דסלתא לושי ועבידי גריצן:
7 ולות תורי רהט אברהם ודבר בר תורי רכיך וטב ויהב לעולמא
8 ואוחי למעבד יתה: ונסיב שמן וחלב ובר תורי די עבד ויהב
9 קדמיהון והוא משמש עליהון תחות אילנא ואכלו: ואמרו לה אן
10 שרה אתתך ואמר הא במשכנא: ואמר מתב אתוב לותך כעדן
דאתון קימין והא בר לשרה אתתך ושרה שמעת בתרע משכנא
11 והוא אחורוהי: ואברהם ושרה סיבו עלו ביומין פסק מלמהוי לשרה
12 ארח כנשיא: וחיכת שרה במעהא למימר בתר דסיבית הות לי
13 עולימו ורבוני סיב: ואמר יי לאברהם למא דנן חיכת שרה למימר
14 הברם בקושטא אוליד ואנא סבית: היתכסי מן קדם יי פתגמא לזמן
15 אתוב לותך כעדן דאתון קימין ולשרה בר: וכדיבת שרה למימר
16 לא חייכית ארי דחילת ואמר לא ברם חייכת: וקמו מתמן גבריא

9 ויאמרו אליו, נקוד על אי"ו שבאליו, ותניא ר' שמעון בן אלעזר אומר כל מקום
שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו' וכאן הנקודה רבה על הכתב
אתה דורש הנקודה, שאף לשרה שאלו איה אברהם, למדנו שישאל אדם באכסניא
שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש. בבבא מציעא אומרים: יודעים היו מלאכי
השרת שרה אמנו היכן היתה, אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על
בעלה, א"ר יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה. הנה באהל, צנועה היא.
10 כעת חיה, כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק,
מדלא קרינן כְּעֵת אלא כָּעֵת. כעת חיה, כעת הזאת שתהא חיה לכם שתהיו
כלכם שלמים וקיימים. שוב אשוב, לא בשרו המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו
של מקום אמר לו, כמו ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה והוא אין בידו להרבות
אלא בשליחותו של מקום אף כאן בשליחות של מקום אמר לו כן. ב"ר. (אלישע אמר
לשונמית למועד הזה כעת חיה את חובקת בן ותאמר אל אדוני איש האלהים
אל תכזב בשפחתך אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב! אמר
לה אלישע אותם המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אבל
אני בשר ודם שהיום חי ומחר מת בין חי ובין מת למועד הזה וגו'.) והוא
11 אחריו, הפתח היה אחר המלאך. חדל להיות, פסק ממנה. ארח כנשים,
12 אורח נדות. בקרבה, מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרבים הללו טוענין
ולד, השדים הללו שצמקו מושכין חלב! תנחומא. עדנה, צחות בשר, ול' משנה
13 משיר את השער ומעדן את הבשר, דבר אחר ל' עידן זמן וסת נדות. האף
אמנם, הגם אמת אלד? ואני זקנתי, שנה הכתוב מפני השלום שהרי היא
14 אמרה ואדני זקן. היפלא, כתרגומו. היתכסי, וכי שום דבר מופלא ומופרד
ומכוסה ממני מלעשות כרצוני? למועד, לאותו מועד המיועד שקבעתי לך אתמול,
15 למועד הבא בשנה האחרת. כי יראה כי צחקה, הראשון משמש ל' דהא הוא
נותן טעם לדבר ותכחש שרה לפי שיראה, והשני משמש בל' אלא ויאמר לא
כדבריך הוא אלא צחקת, שאמרו רבותינו כי משמש בארבע לשונות: אי דילמא
16 אלא דהא. וישקיפו, כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך

17 וַיהוָה אָמָר הַֽמְכַסֶּה אֲנִי מֵֽאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה׃
18 וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי
19 הָאָרֶץ׃ כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־
בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט
לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו׃
20 וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי
21 כָבְדָה מְאֹד׃ אֵרֲדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי
22 עָשׂוּ ׀ כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה׃ וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ
23 סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם
24 וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע׃ אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים
צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם
25 לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ׃ חָלִלָה לְּךָ מֵעֲשֹׂת ׀
כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע
26 חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר

(דברים כ״ו), שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים. לשלחם, ללוותם
7 כסבור אורחים הם. המכסה אני, בתמיה, אשר אני עושה, בסדום, לא יפה
לי לעשות דבר זה שלא מדעתו, אני נתתי לו את הארץ הזאת וחמשה כרכין הללו שלו
הן שנא׳ גבול הכנעני מצידון בואכה סדומה ועמורה וגו׳, קראתי אותו אברהם
8 אב המון גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי! ואברהם היו יהיה,
מדרש אגדה, זכר צדיק לברכה הואיל והזכירו ברכו, ופשוטו וכי ממנו אני
מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ!
9 כי ידעתיו, ל׳ חבה, כמו מודע לאישה (רות ב׳) הלא בועז מודעתנו (רות ג׳)
ואדעך בשם (שמו׳ ל״ג י״ז), ואמנם עיקר ל׳ כלם אינו אלא ל׳ ידיעה שהמחבב את
האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתיו? למען אשר יצוה, לפי שהוא מצוה
את בניו עלי לשמור דרכי, ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיצוה את בניו וגו׳
אין למען נופל על הכל. יצוה, ל׳ הווה כמו ככה יעשה איוב (איוב א׳) (ע״פ ה׳
יחנו). למען הביא, כך הוא מצוה לבניו שמרו דרך ה׳ כדי שיביא ה׳ על אברהם
וגו׳, על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם, למדנו כל המעמיד בן צדיק
20 כאלו אינו מת. ויאמר ה׳, אל אברהם, עשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו.
כי רבה, כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבית לפי שהן מתורגמין גדולה

יז ואסתכיאו על־אפי סדום ואברהם אזיל עמהון לאלוואיהון: ויי
יח אמר המכסי אנא מאברהם די אנא עבד: ואברהם מהוה יהוי לעם
יט סגי ותקיף ויתברכון בדילה כל עממי ארעא: ארי גלי־קדמי
(נ"א ידעתנה) בדיל די יפקד ית־בנוהי וית־אנש־ביתה בתרוהי
ויטרון אורחן דתקנן קדם־יי למעבד צדקתא ודינא בדיל איתי יי
כ על־אברהם ית דמלל עלוהי: ואמר יי קבלת דסדום ועמורה ארי
כא סגיאת וחובתהון ארי תקיפת לחדא: אתגלי־כען ואדון הכי קבלתהון
דעלת לקדמי עבדו אעבד עמהון גמירא (אם־לא תיבין) ואם־
כב תיבין לא אתפרע: ואתפניאו מתמן גבריא ואזלו לסדום ואברהם
כג עד־כען משמש־בצלו קדם יי: וקריב אברהם ואמר הברגז תשיצי
כד זכאה עם־חיבא: מאים אית חמשין זכאין בגו קרתא הברגז תשיצי
כה ולא־תשבוק לאתרא בדיל חמשין זכאין די בגוה: קושטא אנון־
דינך מלמעבד כפתגמא הדין לקטלא זכאה עם־חיבא ויהי זכאה
כחיבא קושטא אנון־דינך הדין (נ"י הדיין) כל־ארעא לא (נ"י ברם) יעבד
כו דינא: ואמר יי אם־אשכח בסדום חמשין זכאין בגו קרתא ואשבוק

כ גדלה והולכת, אבל זה טעמו למעלה בר' לפי שמתורגם גדלה כבר, כמו
כא שפירשתי ויהי השמש באה הנה שבה יבמתך. ארדה נא, למד לדיינים שלא
יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה, דבר אחר
ארדה נא לסוף מעשיהם. הכצעקתה, של מדינה. הבאה אלי עשו, והן עומדים
במרדם כלה אני עושה בהם, ואם לא יעמדו במרדן אדעה מה אעשה להפרע
מהן ביסורין ולא אכלה אותן, וכיוצא בו מצינו במקום אחר ועתה הורד עדיך מעליך
ואדעה מה אעשה לך (שמות ל"ג), ולפיכך יש הפסק נקודת פסיק בין עשו
כלה כדי להפרידם תיבה מחברתה. ורבותינו דרשו הכצעקתה צעקת ריבה אחת
כב שהרגוה מיתה משונה על שנתנה מזון לעני, כמפורש בחלק. ויפנו משם, ממקום
שאברהם ליוום שם. ואברהם עודנו עומד לפני ה', והלא לא הלך לעמוד לפניו,
אלא הקב"ה בא אצלו ואמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה, והיה לו לכתוב וה'
כג עודנו עומד על אברהם? אלא תיקון סופרים הוא זה. ויגש אברהם, מצינו הגשה
למלחמה ויגש יואב וגו' (שמואל ב' י'), הגשה לפיוס, ויגש אליו יהודה, והגשה לתפלה
ויגש אליה הנביא (מלכים א' י"ח), ולכל אלה נכנס אברהם, לדבר קשות ולפיוס
ולתפלה. האף תספה, הגם תספה, ולתרגום של אונקלוס שתרגמו ל' רוגז
כד כך פירושו: האף ישיאך שתספה צדיק עם רשע. אולי יש חמשים צדיקים, עשרה
כה צדיקים לכל כרך וכרך כי חמשה מקומות יש. חלילה לך, ואם תאמר לא
ימלטו הצדיקים את הרשעים; למה תמית הצדיקים? חלילה לך, חולין הוא
לך, יאמרו כך היא אומנותו שוטף הכל צדיקים ורשעים, כך עשית לדור המבול
ולדור הפלגה. כדבר הזה, לא הוא ולא כיוצא בו. חלילה לך, לעולם הבא.
השופט כל הארץ, נוקד בחטף פתח ה' של השופט ל' תמיה, וכי מי שהוא
כו שופט לא יעשה משפט אמת! אם אמצא בסדום וגו', לכל המקום, ולכל הכרכים

27 וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם׃ וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר
הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר׃
28 אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית
בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא
29 שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה׃ וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר
אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר
30 הָאַרְבָּעִים׃ וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי
יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם
31 שְׁלֹשִׁים׃ וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי
יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים׃
32 וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי
יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה׃
33 וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם
1 שָׁב לִמְקֹמוֹ׃ * וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט
יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ
2 אַפַּיִם אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָּא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית
עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם
3 לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹּא כִּי בָרְחוֹב נָלִין׃ וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד
וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת
4 אָפָה וַיֹּאכֵלוּ׃ טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם

27 לפי שסדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב. הואלתי, רציתי, כמו ויואל משה. (ואנכי עפר ואפר, וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר על ידי נמרוד לולי רחמיך אשר עמדו לי.) 28 התשחית בחמשה. והלא הן ט׳ לכל כרך, ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם. 29 אולי ימצאון שם ארבעים, וימלטו ד׳ הכרכים, וכן ל׳ יצילו ג׳ מהם או כ׳ יצילו ב׳ מהם או י׳ יצילו א׳ מהם. 32 אולי ימצאון שם עשרה, על פחות לא בקש, אמר דור המבול היו ח׳ נח ובניו ונשיהם ולא הצילו על דורם ועל ט׳ על ידי צירוף כבר בקש ולא מצא.

27 לכל אתרא בדילהון: ואתיב אברהם ואמר הא כען שריתי למללא
28 קדם יי ואנא עפר וקטם: מאים יחסרון חמשין זכאין חמשא התחבל
בחמשא ית כל קרתא ואמר לא אחבל אם אשכח תמן ארבעין
29 וחמשא: ואוסיף עוד למללא קדמוהי ואמר מאים ישתכחון תמן
30 ארבעין ואמר לא אעבד גמרא בדיל ארבעין: ואמר לא כען יתקף
קדם (כ"י רוגזא) דיי ואמלל מאים ישתכחון תמן תלתין ואמר לא
31 אעבד גמרא אם אשכח תמן תלתין: ואמר הא כען שריתי למללא
קדם יי מאים ישתכחון תמן עשרין ואמר לא אחבל בדיל עשרין:
32 ואמר לא כען יתקף קדם יי ואמלל ברם זמנא הדא מאים
33 ישתכחון תמן עשרא ואמר לא אחבל בדיל עשרא: ואסתלק יקרא
יט דיי כד שצי למללא עם אברהם ואברהם תב לאתרה: ועלו תרין
מלאכיא לסדום ברמשא ולוט יתיב בתרעא (כ"י בתרע) דסדום וחזא
2 לוט וקם לקדמותהון וסגיד על אפוהי על ארעא: ואמר בבעו כען
רבוני זורו כען לבית עבדכון וביתו ואסחו רגליכון ותקדמון ותהכון
3 לארחכון ואמרו לא אלהין ברחובא נבית: ואתקף בהון לחדא וזרו
4 לותה ועלו לביתה ועבד להון משתיא ופטיר אפא להון ואכלו: עד

33 וילך ה' וגו', כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין. ואברהם שב למקומו,
נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג, ולפיכך ויבאו שני המלאכים
סדומה להשחית. (א' להשחית את סדום וא' להציל את לוט והוא אותו שבא
לרפאות אברהם) והשלישי שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו.
1 המלאכים, ולהלן קראם אנשים, כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים, ד"א
אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים,
ואצל לוט קראם מלאכים. בערב, וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום?
אלא מלאכי רחמים היו וממתינין שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא.
ולוט ישב בשער סדם, ישב כתיב, אותו היום מנוהו שופט עליהם. וירא לוט
2 וגו', מבית אברהם למד לחזור על האורחים. הנה נא אדני, הנה נא אתם
אדונים לי אחר שעברתם עלי, דבר אחר הנה נא צריכים אתם לתת לב על
הרשעים הללו שלא יכירו בכם, וזו היא עצה נכונה. סורו נא, עקמו את הדרך לביתי
דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין שם, לכך נאמר סורו. בראשית רבה. (ולינו
ורחצו רגליכם, וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך רוחץ? ועוד שהרי
אברהם אמר להם תחלה רחצו רגליכם? אלא כך אמר לוט אם כשיבאו אנשי
סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם, יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או
שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהן
שיהו נראין כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר לינו תחלה ואחר כך רחצו.)
ויאמרו לא, ולאברהם אמרו כן תעשה, מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין
לגדול. כי ברחוב נלין, הרי כי משמש בל' אלא, שאמרו לא נסור אל ביתך
3 אלא ברחובה של עיר נלין. ויסרו אליו, עקמו את הדרך לצד ביתו. ומצות
4 אפה, פסח היה. טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום, כך נדרש בב"ר:

נסבו על־הבית מנער ועד־זקן כל־העם מקצה: ויקראו 5
אל־לוט ויאמרו לו איה האנשים אשר־באו אליך
הלילה הוציאם אלינו ונדעה אתם: ויצא אלהם לוט 6
הפתחה והדלת סגר אחריו: ויאמר אל־נא אחי תרעו: 7
הנה־נא לי שתי בנות אשר לא־ידעו איש אוציאה־נא 8
אתהן אליכם ועשו להן כטוב בעיניכם רק לאנשים
האל אל־תעשו דבר כי־על־כן באו בצל קרתי: ויאמרו 9
גש־הלאה ויאמרו האחד בא־לגור וישפט שפוט עתה
נרע לך מהם ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר
הדלת: וישלחו האנשים את־ידם ויביאו את־לוט 10
אליהם הביתה ואת־הדלת סגרו: ואת־האנשים אשר 11
פתח הבית הכו בסנורים מקטן ועד־גדול וילאו למצא
הפתח: ויאמרו האנשים אל־לוט עד מי־לך פה חתן 12
ובניך ובנתיך וכל אשר־לך בעיר הוצא מן־המקום:
כי־משחתים אנחנו את־המקום הזה כי־גדלה צעקתם 13
את־פני יהוה וישלחנו יהוה לשחתה: ויצא לוט וידבר 14
אל־חתניו לקחי בנתיו ויאמר קומו צאו מן־המקום
הזה כי־משחית יהוה את־העיר ויהי כמצחק בעיני
חתניו: וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט לאמר 15
קום קח את־אשתך ואת־שתי בנתיך הנמצאת פן־

טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים, שהיו שואלים ללוט מה טיבם
ומעשיהם, והוא אומר להם רובם רשעים, עודם מדברים בהם ואנשי סדום
וגו', ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית. על שהיו רשעים
נקראים אנשי סדום, כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים. כל העם
מקצה, מקצה העיר עד הקצה, שאין אחד מוחה בידם שאפילו צדיק אחד
אין בהם. ונדעה אותם, במשכב זכר, כמו אשר לא ידעו איש. האל, כמו 5
האלה. כי על כן באו, כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל 8

לא שכיבו ואנשי קרתא אנשי סדום אקיפו על ביתא מעולימא ועד
5 סבא כל עמא מסופה: וקרו ללוט ואמרו לה אן גבריא די אתו
6 לותך ליליא אפקינון לותנא ונדע יתהון: ונפק לותהון לוט לתרעא
7 8 ודשא אחד בתרוהי: ואמר בבעו כען אחי לא תבאישון: הא כען
לי תרתין בנן די לא ידענון גבר אפיק כען יתהן לותכון ועיבידו להן
כדתקן בעיניכון לחוד לגבריא האלן לא תעבדון מדעם ארי על
9 כן עלו בטלל שרותי: ואמרו קרב להלא ואמרו חד אתא לאתותבא
והא דאין דינא כען נבאיש לך מדילהון ותקיפו בגברא בלוט לחדא
10 וקריבו למתבר דשא: ואושיטו גבריא ית ידיהון ואיתיאו ית לוט
11 לותהון לביתא וית דשא אחדו: וית גבריא די בתרע ביתא מחו
12 בשברירייא מזעירא ועד רבא ולאיו לאשכחא תרעא: ואמרו גבריא
ללוט עוד מן לך הכא חתנא ובנך ובנתך וכל די לך בקרתא אפיק
13 מן אתרא: ארי מחבלין אנחנא ית אתרא הדין ארי סגיאת קבלתהון
14 קדם יי ושלחנא יי לחבלותה: ונפק לוט ומליל עם חתנוהי נסבי
בנתה ואמר קומו פוקו מן אתרא הדין ארי מחבל יי ית קרתא
15 והוה כמחייך בעיני חתנוהי: וכמסק צפרא הוה ודחיקו מלאכיא בלוט
למימר קום דבר ית אתתך וית תרתין בנתך דאשתכחן מהימנא

9 קורתי. תרגום בטלל שרותי תרגום של קורה שרותא. ויאמרו גש הלאה, קרב להלאה, כלומר התקרב לצדדין והתרחק ממנו, וכן כל הלאה שבמקרא ל' רחוק, כמו זרה הלאה (במדבר י"ז), הנה החצי ממך והלאה (שמואל א' כ'); גש הלאה, המשך להלן, בלשון לע"ז (טריט"י ד"י נו"ש, וייכע פאָן אונז), ודבר בזיפה הוא לומר אין אנו חוששין לך, ודומה לו קרב אליך אל תגש בי (ישעיה ס"ה), וכן גשה לי ואשבה (ישעיה מ"ט), המשך לצדדין בעבורי ואשב אצלך. אתה מלין של האורחים איך מלאך לבך? (על שאמר להם על הבנות אמרו לו גש הלאה ל' בזת ועל שהיה מלין על האורחים) האיש אחד בא לגור, אדם יחידי אתה בינינו שבאת לגור וישפוט שפוט ונעשית מוכיח אותנו. דלת,
11 הסוגרת לנעול ולפתוח. פתח, הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין. בסנורים, מכת עורון. מקטן ועד גדול, הקטנים התחילו בעבירה תחילה שנ' מנער
12 ועד זקן לפיכך התחילה הפורענות מהם. עד מי לך פה, פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית. חתן בניך ובנותיך, אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום. ובניך, בני בנותיך הנשואות, ומ"א עוד, מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם,
14 אבל הלילה היה מלין עליהם טובות, קרי ביה מי לך פה. חתניו, שתי בנות
15 נשואות היו לו בעיר. לוקחי בנותיו, שאותן שבבית ארוסות להם. ויאיצו, כתרגומו ודחיקו, מהרוהו. הנמצאות, המזומנות לך בבית להצילם. ומ"א יש זה ישובו של מקרא. תספה, תכלה כלה, עד תום כל הדור מתורגם עד דסף

תִּסָּפֶה בַּעֲוֺן הָעִיר׃ וַיִּתְמַהְמָהּ וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ 16
וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו וַיֹּצִאֻהוּ
וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר׃ וַיְהִי כְהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר 17
הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־
הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה׃ וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם 18
אַל־נָא אֲדֹנָי׃ הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל 19
חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא
אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה וָמַתִּי׃ הִנֵּה־ 20
נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה
נָּא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו 21
הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־
הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל 22
לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר
צוֹעַר׃ הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעֲרָה׃ וַיהוָה 23 24
הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה

כל דרא. ויתמהמה, כדי להציל את ממונו. ויחזיקו, אחד מהם היה שליח 16
להצילו וחבירו להפוך סדום, לכך נאמר ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו.
המלט על נפשך, דייך להציל נפשות, אל תחוס על הממון. אל תביט אחריך, 17
אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה נצול, אינך כדי לראות בפורענותם
ואתה נצול. בכל הככר, ככר הירדן. ההרה המלט, אצל אברהם ברח שהוא
יושב בהר שנאמר ויעתק משם ההרה. ואף עכשיו היה יושב שם שנאמר אל
המקום אשר היה שם אהלה בתחלה; ואע"פ שכתוב ויאהל אברם וגו' אהלים
הרבה היו לו ונמשכו עד חברון. המלט, ל' השמטה וכן כל המלטה שבמקרא
אֵישמוֹצִיר, (ענטשלופּען), בלע"ז, וכן והמליטה זכר (ישעי' ס"ו) שנשמט
העובר מן הרחם, כצפור נמלטה (תהלים ק' כ"ד), ולא יוכלו מלט משא
(ישעי' מ"ו), להשמיט מאת הרעי שבנקביהם. אל נא אדני, רבותינו אמרו 18
שם זה קדש שנאמר בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות,
ותרגומו בבעו כען ה'. אל נא, אל תאמרו אלי להמלט ההרה. נא, ל' בקשה.
פן תדבקני הרעה, כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקב"ה רואה מעשי ומעשי 19
בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל, וכשאבא אצל צדיק אני כרשע;
וכן אמרה הצרפית לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני (מלכים כ' י"ו), עד

טז עמך דילמא תלקי בחובי קרתא: ואתעכב ואתקיפו גבריא בידה
ובידא דאתתה ובידא תרתין בנתה כרחם (נ"י כד רחם) יי עלוהי ואפקוהי
יז ואשריוהי מברא לקרתא: והוה כד אפיקו יתהון לברא ואמר חוס
על נפשך לא תסתכי לאחורך ולא תקום בכל מישרא לטורא
יח אשתיזב דלמא תלקי: ואמר לוט להון בבעו כען רבוני (נ"י יי):
יט הא כען אשכח עבדך רחמין קדמך ואסגיתא טיבותך די עבדת
עמי לקימא ית נפשי ואנא ליתאנא יכיל לאשתזבא לטורא
כ דילמא תערענני בשתא ואימות: הא כען קרתא הדא קריבא
למעירוק לתמן והיא זעירא אשתיזב כען תמן הלא זעירא היא
כא ותתקים נפשי: ואמר לה הא נסיבית אפך אף לפתגמא הדין בדיל
כב דלא למהפך ית קרתא דבעיתא עלה: אוחי לאשתיזב תמן ארי
לא איכול למעבד פתגמא עד מיתך לתמן על כן קרא שמא דקרתא
כג כד צוער: שמשא נפק על ארעא ולוט על לצער: ויי אמטר על סדם

שלא באת אצלי היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה עמי ואני צדקת ביניהם
כ וכשבאת אצלי לפי מעשיך אני רשע. העיר הזאת קרובה, קרובה ישיבתה
נתיישבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין; מה היא קריבתה? מדור
הפלגה, שנתפלגו האנשים והתחילו להתיישב איש איש במקומו והיא היתה בשנת
מות פלג ומשם ועד כאן נ"ב שנה שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם. כיצד? פלג
חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה, צא מהם ל"ב כשנולד שרוג ומשרוג עד
שנולד נחור ל' הרי ס"ב ומנחור עד שנולד תרח כ"ט הרי צ"א ומשם עד
שנולד אברהם ע' הרי קס"א, תן להם מ"ח הרי ר"ט ואותה שנה היתה שנת
הפלגה ובשנחרבה סדום היה אברהם בן צ"ט שנה, הרי מדור הפלגה עד כאן
נ"ב שנה, וצוער איחרה ישיבתה אחרי ישיבת סדום וחברותיה שנה אחת הוא
אמ' אמלטה נא, נא בגי' חמשים ואחד. הלא מצער היא, והלא עונותיה
מועטין ויכול אתה להניחה. ותחי נפשי בה, זהו מדרשו, ופשוטו של מקרא
הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי
כא נפשי בה. גם לדבר הזה. לא דייך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אציל
בגללך. הפכי, הופך אני, כמו עד בואי (לקמן מ"ח ה'), אחרי רואי (בראשית ט"ז
י"ג), מדי דברי בו (ירמיה ל"א). כי לא אוכל לעשות, זה עונשן של מלאכים,
על אמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לפיכך לא זזו משם עד שהוזקקו
לומר שאין הדבר ברשותן. כי לא אוכל, ל' יחיד, מכאן אתה למד שהאחד
הפך והאחד מציל, שאין שני מלאכים נשלחים לדבר אחד. על כן קרא שם
כד העיר צוער, על שם והיא מצער. וה' המטיר, כל מקום שנ' וה' הוא ובית
דינו. המטיר על סדום, בעלות השחר, כמו שנאמר וכמו השחר עלה, שעה
שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה; לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללבנה,
אמר הקב"ה אם אפרע מהם ביום יהיו עובדי לבנה אומרים אלו היה בלילה
כשהלבנה מושלת לא היינו חרבין, ואם אפרע מהם בלילה יהיו עובדי החמה
אומרים אלו היה ביום כשהחמה מושלת לא היינו חרבין לכך כתוב וכמו השחר

מִן־הַשָּׁמָֽיִם׃ וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר 25
וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה׃ וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ 26
מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח׃ וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־ 27
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃ וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי 28
סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה
קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן׃ וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־ 29
עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט
מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֵן לוֹט׃
וַיַּעַל לוֹט מִצּוֹעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרֵא 30
לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו׃ וַתֹּאמֶר 31
הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא
עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ׃ לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן 32
וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע׃ וַתַּשְׁקֶיןָ אֶת־אֲבִיהֶן 33
יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ וְלֹא־
יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ׃ וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה 34
אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־
הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע׃ וַתַּשְׁקֶיןָ 35
גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יָיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב
עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקֻמָהּ׃ וַתַּהֲרֶיןָ שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט 36
מֵאֲבִיהֶן׃ וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־ 37

עלה ונפרע מהם בשעה שהחמה והלבנה עומדות. **המטיר גפרית ואש**, בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש. **מאת ה'**, דרך המקראות לדבר כן, כמו נשי למך ולא אמר נשי, וכן אמר דוד קחו עמכם את עבדי אדוניכם (מלכים א, א' ל"ג) ולא אמר עבדי, וכן אחשורוש בשם המלך ולא אמר בשמי, אף כאן אמר מאת ה' ולא אמר מאתו. **מן השמים**, והוא שאמר הכתוב כי בם ידין עמים וגו', כשבא ליסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום, וכשבא להוריד המן, מן השמים, הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. **ויהפך את הערים וגו'**, 25

25 וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִיתָא וְאֶשָּׁתָא מִן־קֳדָם יְיָ מִן־שְׁמַיָּא: וַהֲפַךְ יָת־
קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת כָּל־מֵישְׁרָא וְיָת כָּל־יָתְבֵי קִרְוַיָּא וְצִמְחָא דְאַרְעָא:
26 27 וְאִסְתְּכִיאַת אִתְּתֵהּ מִבַּתְרוֹהִי וַהֲוַת קָמָא דִמְלְחָא: וְאַקְדִּים אַבְרָהָם
28 בְּצַפְרָא לְאַתְרָא דְשַׁמֵּשׁ תַּמָּן בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ: וְאִסְתְּכִי עַל־אַפֵּי סְדֹם
וַעֲמֹרָה וְעַל־כָּל־אַפֵּי אַרְעָא דְמֵישְׁרָא וַחֲזָא וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דְאַרְעָא
29 כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא: וַהֲוָה בְּחַבָּלוּת (נ״י כַּד חַבֵּל) יְיָ יָת־קִרְוֵי מֵישְׁרָא
וּדְכִיר יְיָ יָת־אַבְרָהָם וְשַׁלַּח יָת־לוֹט מִגּוֹ הֲפֵכְתָּא כַּד־הֲפַךְ יָת־קִרְוַיָּא
30 דִּי־הֲוָה־יָתֵב בְּהֵן לוֹט: וּסְלֵק לוֹט מִצּוֹעַר וִיתֵב בְּטוּרָא וְתַרְתֵּין
בְּנָתֵיהּ עִמֵּהּ אֲרֵי דְחִיל לְמִתַּב בְּצוֹעַר וִיתֵב בִּמְעַרְתָּא הוּא וְתַרְתֵּין
31 בְּנָתֵהּ: וַאֲמֶרֶת רַבְּתָא לִזְעֶרְתָּא אֲבוּנָא סָב וּגְבַר לֵית בְּאַרְעָא לְמֵיעַל
32 עֲלָנָא כְּאֹרַח כָּל־אַרְעָא: אִיתָא נַשְׁקֵי יָת־אֲבוּנָא חַמְרָא וְנִשְׁכּוּב עִמֵּהּ
33 וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא בְּנִין: וְאַשְׁקִיאָה יָת־אֲבוּהֶן חַמְרָא בְּלֵילְיָא הוּא וְעַלַּת
34 רַבְּתָא וּשְׁכִיבַת עִם־אֲבוּהָא וְלָא־יְדַע בְּמִשְׁכְּבַהּ וּבְקִימַהּ: וַהֲוָה בְּיוֹמָא
דְבַתְרוֹהִי וַאֲמֶרֶת רַבְּתָא לִזְעֶרְתָּא הָא שְׁכֵיבִית רַמְשָׁא עִם־אַבָּא
נַשְׁקִנֵּהּ חַמְרָא אַף־בְּלֵילְיָא וְעוּלִי שְׁכִיבִי עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא בְּנִין:
35 וְאַשְׁקִיאָה אַף בְּלֵילְיָא הַהוּא יָת־אֲבוּהֶן חַמְרָא וְקָמַת זְעֶרְתָּא וּשְׁכִיבַת
36 עִמֵּהּ וְלָא־יְדַע בְּמִשְׁכְּבַהּ וּבְקִימַהּ: וְעַדִּיאָן תַּרְתֵּין בְּנַת־לוֹט מֵאֲבוּהֶן:
37 וִילֵידַת רַבְּתָא בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ מוֹאָב הוּא אֲבוּהוֹן דְּמוֹאֲבָאֵ עַד

כולן יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנ' בחלמיש שלח ידו וגו' (איוב
26 כ"ח ט'). ותבט אשתו מאחריו, מאחריו של לוט. ותהי נציב מלח, במלח חטאה
ובמלח לקתה, אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו, אמרה לו אף המנהג
28 הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה! קיטור, תימור של עשן, טורקא,
(בה מארשי, ברהנד פחקקע) בלע"ז. כבשן, חפירה ששורפים בה את האבנים
29 לסיד, וכן כל כבשן שבתורה. ויזכר אלהים את אברהם, מהו זכירתו של
אברהם? על לוט נזכר, שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר
אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך
30 חס הקב"ה עליו. כי ירא לשבת בצוער, לפי שהיתה קרובה לסדום. אבינו
31 זקן, ואם לא עכשיו אימתי? שמא ימות או יפסוק מהוליד. ואיש אין בארץ,
33 סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול. בראשית רבה. ותשקין וגו',
יין נזדמן להן במערה להוציא מהן ב' אומות. ותשכב את אביה, ובצעירה
כתיב ותשכב עמו, צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה למדתה הסיך
עליה הכתוב ולא פירש גנותה, אבל בכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב
במפורש. ובקומה של בכירה נקוד (והרי כאן לא נכתב ובקומה) לומר שבקומה
ידע ואעפ"כ לא נשמר ליל שני מלשתות. (א"ר לוי כל מי שהוא להוט אחר
36 בולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מבשרו.) ותהרין וגו', אע"פ שאין
האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן (ס"א עדותן)
37 לחוץ ונתעברו מביאה ראשונה. מואב, זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה

מוֹאָב עַד־הַיּוֹם׃ וְהַצְּעִירָה גַם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ 38
בֶּן־עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם׃ ס וַיִּסַּע כ 1
מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר
בִּגְרָר׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא 2
וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה׃ וַיָּבֹא אֱלֹהִים 3
אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־
הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל׃ וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב 4
אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג׃ הֲלֹא הוּא אָמַר־ 5
לִי אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתָם־לְבָבִי
וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם 6
גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹּאת וָאֶחְשֹׂךְ גַּם־
אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ׃ וְעַתָּה 7
הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה
וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃
וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־ 8
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד׃ וַיִּקְרָא 9
אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי
לָךְ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים
אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם 10
מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי 11
אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי

הוא, אבל לצעירה קראתו בל' נקיה, וקבלה שכר בימי משה שנ' בבני עמון אל תתגר בם כלל, ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם, אבל לצערן התיר לו.
ויסע משם אברהם, כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים נסע לו 1
משם, ד"א להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו. ויאמר אברהם, כאן 2
לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבית פרעה ע"י כן.
אל שרה אשתו, על שרה אחתו וכיוצא בו אל הלקח ארון וגו' (שמואל ד'), ואל

יוֹמָא־דֵין: וּזְעֵרְתָּא אַף־הִיא יְלֵידַת בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר־עַמִּי הוּא
אֲבוּהוֹן דִּבְנֵי־עַמּוֹן עַד־יוֹמָא־דֵין: וּנְטַל מִתַּמָּן אַבְרָהָם לְאַרְעָא
דָרוֹמָא וִיתֵיב בֵּין־רְקָם וּבֵין חַגְרָא וְאִתּוֹתַב בִּגְרָר: וַאֲמַר אַבְרָהָם
עַל־שָׂרָה אִתְּתֵהּ אֲחָתִי הִיא וּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִגְרָר וּדְבַר יָת־
שָׂרָה: וַאֲתָא מֵימַר מִן־קֳדָם־יְיָ לְוָת־אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְמָא דְלֵילְיָא
וַאֲמַר לֵהּ הָא־אַתְּ מָיֵת עַל־עֵיסַק אִתְּתָא דִדְבַרְתָּא וְהִיא אִתַּת גְּבַר:
וַאֲבִימֶלֶךְ לָא קְרֵב לְוָתַהּ וַאֲמַר יְיָ הָעַם אַף־זַכַּי תִּקְטוֹל: הֲלָא
הוּא אֲמַר־לִי אֲחָתִי הִיא וְהִיא־אַף־הִיא אֲמָרַת אָחִי הוּא בְּקַשִּׁיטוּת
לִבִּי וּבְזַכָאוּת יְדַי עֲבָדִית דָּא: וַאֲמַר לֵהּ מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ בְּחֶלְמָא
אַף־קֳדָמַי גְּלֵי אֲרֵי בְקַשִּׁיטוּת־לִבָּךְ עֲבַדְתְּ דָּא וּמְנָעִית אַף־אֲנָא יָתָךְ
מִלְּמֶחֱטֵי קֳדָמַי עַל־כֵּן לָא־שְׁבַקְתָּךְ לְמִקְרַב לְוָתַהּ: וּכְעַן אֲתֵיב
אִתַּת־גַּבְרָא אֲרֵי־נְבִיָּא הוּא וִיצַלֵּי עֲלָךְ וְתֵיחֵי וְאִם־לֵיתָךְ מְתֵיב דַּע
אֲרֵי־מֵימַת תְּמוּת אַתְּ וְכָל־דִּי־לָךְ: וְאַקְדִּים אֲבִימֶלֶךְ בְּצַפְרָא וּקְרָא
לְכָל־עַבְדוֹהִי וּמַלֵּיל יָת־כָּל־פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין קֳדָמֵיהוֹן וּדְחִילוּ גֻּבְרַיָּא
לַחֲדָא: וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ מָה־עֲבַדְתְּ לָנָא וּמָה־
חָבִית (נ״י חֲטֵית) לָךְ אֲרֵי־אַיְתֵיתָא עֲלַי וְעַל־מַלְכוּתִי חוֹבָא רַבָּא
עוֹבָדִין דִּי־לָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא עֲבַדְתְּ עִמִּי: וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם
מָה חֲזֵיתָ אֲרֵי עֲבַדְתְּ יָת־פִּתְגָּמָא הָדֵין: וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲרֵי אֲמָרִית
לְחוֹד לֵית־דַּחַלְתָּא דַיְיָ בְּאַתְרָא הָדֵין וְיִקְטְלֻנַּנִי עַל־עֵיסַק אִתְּתִי:

שת תמיה, שניהם כל׳ על. לא קרב אליה, המלאך מנעו כמו שנא׳ לא נתתיך לנגוע אליה. הגוי גם צדיק תהרג, אף אם הוא צדיק תהרגנו! שמא כך דרכך לאבד האומות חנם? כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני (וכן לשון המקרא הגם גוי צדיק אתה הורגו. רש״י ב״י). גם היא, לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה (שומרי גמלים ורועי חמרים) את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא. בתם לבבי, שלא דמיתי לחטוא. ובנקיון כפי, נקי אני מן החטא, שלא נגעתי בה. ידעתי כי בתם לבבך וגו׳, אמת שלא דמית לחטוא אבל נקיון כפים אין כאן (הדא אמרה משמוש ידים יש כאן). לא נתתיך, לא ממך היה שלא נגעת בה אלא אני חשכתי אני אותך מחטוא, ולא נתתי לך כח. וכן לא נתנו אלהים (בראשית ל״א) וכן לא נתנה אביה לבוא (שופטים ט״ו). השב אשת האיש, ואל תהא סבור שמא תתגנה בעיניו ולא יקבלנה או ישנאך ולא יתפלל עליך, (א״ל אבימלך ומי מפרסמו שלא נגעתי בה? א״ל) כי נביא הוא, ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל בעדך. מעשים אשר לא יעשו, מכה אשר לא הורגלה לבא על בריה באה לנו על ידך, עצירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם. רק אין יראת אלהים, אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו? אשתך היא או אחותך

עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי: וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא
בַת־אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים
מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל
כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא: וַיִּקַּח
אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב
לוֹ אֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ
בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב: וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף
לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת
כֹּל וְנֹכָחַת: וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים
אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ: כִּי־עָצֹר עָצַר
יְהוָה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת
אַבְרָהָם: ס וַיהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר
וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם
בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם
אֶת־שֶׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק:

היא? אחותי בת אבי היא, ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוי עע"א, וכדי לאמת דבריו השיבם כן. ואם תאמר והלא בת אחיו היתה? בני בנים הרי הן כבנים, והרי היא בתו של תרח; וכן הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו. אך לא בת אמי, הרן מאם אחרת היה. ויהי כאשר התעו אותי וגו', אונקלוס תרגם מה שתרגם ויש ליישב עוד דבר דבור על אופניו, כשהוציאני הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום וידעתי שאעבור במקום רשעים ואומר לה זה חסדך וגו'. כאשר התעו, ל' רבים, ואל תתמה כי הרבה מקומות ל' אלהות ול' מרות קרוי ל' רבים, אשר הלכו אלהים, אלהים חיים, אלהים קדושים, וכל ל' אלהות ל' רבים, וכן ויקח אדוני יוסף, אדוני האדונים, אדוני הארץ, וכן בעליו עמו, והועד בבעליו ואם תאמר מהו ל' התעו? כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה, כמו ותלך ותתע (בראשית כ"א), תעיתי כשה אובד (תהלים קי"ט), יתעו לבלי אוכל (איוב ל"ח), יצאו ויבואו לבקש אכלם. אמרי לי, עלי, וכן וישאלו אנשי המקום לאשתו, (בראשית כ"ו), על אשתו, וכן ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד), כמו על בני ישראל, פן יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטים ט'). ויתן לאברהם, כדי שיתפייס ויתפלל עליו. הנה ארצי לפניך, אבל פרעה

וברם בקושטא אחתי בת־אבא היא ברם לא בת־אמי והות־לי
לאנתו: והוה כד טעו עממיא בתר עובדי־ידה יתי קריב־יי
לדחלתה מבית אבא ואמרית לה דין (נ"י דא) טיבותיך די תעבדי
עמי לכל־אתרא דינהך לתמן אמרי עלי אחי הוא: ודבר אבימלך
ען ותורין ועבדין ואמהן ויהב לאברהם ואתיב לה ית שרה אתתה:
ואמר אבימלך הא ארעי קדמך בדתקין בעינך תיב: ולשרה אמר
הא יהבית אלף־סלעין־דכסף לאחיך הא הוא־ליך כסות דיקר
עינין) חלף דשלחית דברתיך וחזית יתיך וית־כל־דעמך ועל־
כל־מה־דאמרת אתוכחת: וצלי אברהם קדם־יי ואסי יי
ית־אבימלך וית־אתתה ואמהתה ואתרוחו: ארי־מיחד אחד יי
באפי כל־פתח־ולדא לבית אבימלך על־עיסק שרה אתת אברהם:
ויי דכיר ית־שרה כמא דאמר ועבד יי לשרה כמא דימליל:
ועדיאת וילידת שרה לאברהם בר לסיבתוהי לזמן דימליל יתה
יי: וקרא אברהם ית־שום־ברה דאתיליד־לה דילידת־לה שרה

בשביל לו הנה אשתך קח ולך, לפי שנתיראת שהמצריים שטופי זמה. ולשרה אמר אבימלך לכבודה כדי לפייסה, הנה עשיתי לך כבוד זה, נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים. לכל אשר אתך, יכסו עיניהם שלא יקילוך, שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה, עכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסך ידעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס. ואת כל, ועם כל באי עולם. ונוכחת, יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים ככרים בללו, ול' הוכחה בכל מקום בירור דברים, ובלע"ז אפרוביר (הוא אפרוביר [approber] בשפת לכלן ל"ח ל"ז, ערווייטערן, בעטיידען, בעסטיאטען). ואונקלוס תרגם דברים אחרים, ול' המקרא כך הוא נופל על התרגום: הנה הוא לך כסות על כנגד על העינים שלי ששלחו בך ובכל אשר אתך, ועל כן תרגמו וחזית יתיך וית כל דעמך. ויש מדרש אגדה אבל יישוב ל' המקרא פירשתי. וילדו, אתנו ואתרוחו, נפתחו נקביהם והוציאו והיא לידה שלהם. בעד כל רחם, כנגד כל פתח. על דבר שרה, על פי דבורה של שרה. וה' פקד את שרה וגו', סמך פרשה זו ללמדך שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה, שנא' ויתפלל וגו' וסמיך ליה וה' פקד את שרה שפקדה כבר קודם שרפא את אבימלך. פקד את שרה כאשר אמר, בהריון. כאשר דבר, בלידה. והיכן היא אמירה והיכן הוא דבור? אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו', דבור היה דבר ה' אל אברם בברית בין הבתרים ושם נאמר לא יירשך זה וגו', והביא היורש משרה. ויעש ה' לשרה כאשר דבר לאברהם. למועד אשר דבר אתו, דמליל יתיה, את המועד אשר קבע כשאמר לו למועד אשוב אליך, שרט לו שריטה בכותל ואמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת תלד. (לזקניו, שהיה זיו איקונין שלו

וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה ד
אֹתוֹ אֱלֹהִים׃* וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת ה
יִצְחָק בְּנוֹ׃ וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ ו
יִצְחַק־לִי׃ וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה ז
כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃ וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם ח
מִשְׁתֶּה גָדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃ וַתֵּרֶא שָׂרָה ט
אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃
וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא י
יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק׃ וַיֵּרַע הַדָּבָר יא
מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־ יב
אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר
תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ
זָרַע׃ וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא׃ יג
וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם ׀ בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־ יד
הָגָר שָׂם עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע
בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע׃ וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־ טו
הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם׃ וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק טז
כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיָּלֶד וַתֵּשֶׁב
מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ׃ וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל יז

דומה לו.) יצחק לי, ישמח עלי, ומדרש אגדה הרבה עקרות נפקדו עמה, 6
הרבה חולים נתרפאו בו ביום, הרבה תפלות נענו עמה, ורב שחוק היה בעולם.
מי מלל לאברהם, ל' שבח וחשיבות (כמו מי פעל ועשה [ישעיה מ"א], מי 7
ברא אלה [ישעיה מ']), ראו מי הוא וכמה הוא שומר הבטחתו הקב"ה מבטיח
ועושה! מלל, שנה הכתוב ולא אמר דבר, גימטריא שלו ק' כלומר לסוף מאה
לאברהם. הניקה בנים שרה, מהו בנים ל' רבים? ביום המשתה הביאו
השרות בניהן עמהן, שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק;
והניקה אותם. ויגמל, לסוף כ"ד חדש. משתה גדול, שהיו שם גדולי הדור 8
שם ועבר ואבימלך. מצחק, ל' ע"א כמו שנא' ויקומו לצחק (שמות ל"ב). 9

יצחק: וגזר אברהם ית־יצחק בריה בר־תמניא יומין כמא־די פקיד
יתה יי: ואברהם בר־מאה שנין כד־אתיליד לה ית יצחק בריה:
ואמרת שרה חדוא עבד לי יי כל־דשמע יחדי־לי: ואמרת מאן
מהימן דאמר לאברהם קים דתוניק־בנין שרה ארי־ילידית בר
לסיבתוהי: ורבא רביא ואתחסיל ועבד אברהם משתיא רבא
ביומא דאתחסיל ית־יצחק: וחזת שרה ית־בר־הגר מצריתא
דילידת לאברהם מחייך: ואמרת לאברהם תריך אמתא הדא וית־
ברה ארי לא ירת בר־אמתא הדא עם־ברי עם־יצחק: ובאיש
פתגמא לחדא בעיני אברהם על־עיסק בריה: ואמר יי לאברהם
לא־יבאש בעיניך על־עולימא ועל־אמתך כל דיתימר לך שרה
קביל מנה ארי ביצחק יתקרון לך בנין: ואף ית־בר־אמתא לעם
אשוינה ארי בנך הוא: ואקדים אברהם בצפרא ונסיב לחמא ורקבא
דמיא ויהב להגר שוי על־כתפה וית־רביא ושלחה ואזלת ותעת
במדברא (נ"א במדבר) באר שבע: ושליםו מיא מן־רקבא ורמת
ית־רביא תחות חד מן־אילניא: ואזלת ויתיבת לה מקבל ארחיקת
(נ"א ארחיק) כמיגר קשתא ארי אמרת לא־אחזי במותא דרביא
ויתיבת מקבל וארימת ית־קלה ובכת: ושמיע קדם־יי

אחר ל' גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי (בראשית ל"ט). ד"א ל'
רציחה כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו'. עם בני עם
יצחק, מכיון שהוא בני אפילו אם איננו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפילו
זה בני אין זה כדאי לירש עמו, ק"ו עם בני עם יצחק שתיהן, כו. על
אודות בנו, על שיצא לתרבות רעה, ופשוטו על שאמרה לו לשלחו. שמע
בקולה, (בקול רוח הקדש שבה) למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות.
לחם וחמת מים, ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה.
ואת הילד, אף הילד שם על שכמה, שהכניסה בו שרה עין הרע ואחזתו חמה ולא
יכול לילך ברגליו. ותלך ותתע, חזרה לגלולי בית אביה. ויכלו המים, לפי
שדרך חולים לשתות הרבה. מנגד, מרחוק. כמטחוי קשת, כשתי טיחות,
הוא ל' יריית חץ, בל' משנה שהטים באשתו, על שם שהזרע יורה כחץ;
ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת, משפט הו' ליכנס לכאן, כמו בחגוי
הסלע (שיר ב'), מגזרת והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא (ישעיה י"ט), ומגזרת
יחוגו וינועו כשכור (תהלים ק"ז), וכן קלוי ארץ (ישעיה י"ט) מגזרת קלה.
ותשב מנגד, כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק. את קול הנער, מכאן
יפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל. באשר
הוא שם, לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא
עתיד לעשות, לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם מי
שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר! והוא משיבם עכשיו מה
הוא, צדיק או רשע? אמרו לו צדיק; אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני

הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים ׀ אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר
לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר
בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם׃ קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־ 3
יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ׃ וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־ 9
עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם
וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר׃ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב
בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃ וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־ 1
לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ פ ששי

וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־ 2
אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה׃
וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי 3
וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ׃ 4
וְהוֹכִחַ אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר 5
גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה 6
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא
שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם׃ וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן 7
לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית׃ וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־ 8
שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדְּהֶן׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־ 9
אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה׃
וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי 0
לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת׃ עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם 1
הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם׃ וַיִּכְרְתוּ בְרִית 2
בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־

דנו, וזהו בלשר הול סס. והיכן המית את ישראל בלמת? כשהגלם כנובדנאלר,

ית קלה דרביא וקרא מלאכא דיי להגר מן שמיא ואמר לה מה לך הגר לא תדחלי ארי שמיע קדם יי ית קלה דרביא באתר דהוא תמן: קומי טולי ית רביא ואתקיפי ית ידיך ביה ארי לעם רבי אשוינה: וגלא יי ית עינהא וחזת בירא דמיא ואזלת ומלת ית קנקנא מיא ואשקיאת ית רביא: והוה מימרא דיי בסעדה דרביא ורבא ויתב במדברא והוה רבי קשתא: ויתב במדברא דפארן ונסיבת לה אמה איתתא מארעא דמצרים: והוה בעדנא ההיא ואמר אבימלך ופיכל רב חילה לאברהם למימר מימרא דיי בסעדך בכל דאת עביד: וכען קיים לי במימרא דיי הכא דלא תשקר בי ובברי ובבר בני כטיבותא די עבדית עמך תעבד עמי ועם ארעא דאיתותבתא בה: ואמר אברהם אנא אקיים: ואוכח אברהם ית אבימלך על עיסק בירא דמיא די אניסו עבדי אבימלך: ואמר אבימלך לא ידעית מאן עבד ית פתגמא הדין ואף את לא חויתא לי ואף אנא לא שמעית אלהין יומא דין: ודבר אברהם ען ותורין ויהב לאבימלך וגזרו תרויהון קים: ואקים אברהם ית שבע חורפן דעאן בלחודיהן: ואמר אבימלך לאברהם מה אנון שבע חורפן אלין דאקימתא בלחודיהן: ואמר ארי ית שבע חורפן תקבל מן ידי בדיל דתהי לי לסהדו ארי חפרית ית בירא הדין (ל״ הדרא): על כן קרא לאתרא ההוא באר שבע ארי תמן קימו תרויהון: וגזרו קים בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל רב חילה

באשר הוא שם. וגו׳ (ישעיה כ״ד) לקראת צמא התיו מים וגו׳, כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישראל אומרים לשבאים בבקשה מכם הוליכונו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו שנא׳ אורחות דדנים (שם כ״א), אל תקרא דדנים אלא דודים, ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונודות נפוחים, כסבורים ישראל שהם מלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנסת בגופו ומת. רובה קשת, יורה חצים בקשת. קשת, על שם האומנות, כמו חמר, גמל, צייד, לפיכך השי״ן מודגשת; היה יושב במדבר ומלסטם את העוברים, הוא שנא׳ ידו בכל וגו׳. מארץ מצרים, ממקום גדוליה, שנא׳ ולה שפחה מצרית וגו׳, היינו דאמרי אינשי, זרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי. אלהים עמך, לפי שראו שיצא מסדום לשלום ועם המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקוניו. ולנכדי, עד כאן רחמי האב על הבן. כחסד אשר עשיתי עמך שאמרתי לך הנה ארצי לפניך. והוכיח, נתוכח עמו על כך. בעבור תהיה לי זאת לעדה, ל׳ עדות של נקבה, כמו ועדה המצבה. כי חפרתי את הבאר, מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה, אמרו ביניהם כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברהם.

אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם
בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם: וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים
יָמִים רַבִּים: פ שביעי.

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־
בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ
הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר
אֵלֶיךָ: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־
שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא
אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר
נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם
אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ

אשל, רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה, וח"א פונדק 3
לאכסניא ובו כל מיני פירות. ומצינו ל' נטיעה באהלים שנא' ויטע אהלי אפדנו
(דניאל י"א). ויקרא שם וגו', על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוה
לכל העולם, לאחר שאוכלים ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו,
סבורים אתם שמשלי אכלתם? משל מי שאמר והיה העולם אכלתם! ימים 4
רבים, מרובים על של חברון, בחברון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו, שהרי בן
ע"ה שנה היה בצאתו מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו
קודם לכן שנתיישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך
שנא' ויעבור אברם ויעתק משם, ויהי רעב וירד אברהם מצרימה, ובמצרים לא
עשה אלא שלשת חדשים שהרי שלחו פרעה מיד, וילך למסעיו עד ויבא וישב
באלוני ממרא אשר בחברון, שם ישב עד שנהפכה סדום, מיד ויסע משם
אברם מפני בושה של לוט, ובא לארץ פלשתים, ובן צ"ט שנה היה, שהרי בשלישי
למילתו באו אצלו המלאכים, הרי כ"ה שנה, וכאן כתיב ימים רבים מרובים
על הראשונים, ולא בא הכתוב לסתם אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם
שתי שנים או יותר היה מפרשם ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו
שנה, מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק
י"ב שנים. כך בסדר עולם. אחר הדברים האלה, יש מרבותינו אומרים 1
אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא

33 ותבו לארע פלשתאי: ונצב נצבא (נ"א אילנא) בבאר שבע וצלי
34 תמן בשמא דיי אלהא דעלמא: ואתותב אברהם בארע פלשתאי
יומין סגיאין: והוה בתר פתגמיא האלין ויי נסי ית אברהם ואמר
2 לה אברהם ואמר הא אנא: ואמר דבר כען ית ברך ית יחידך די
רחמת ית יצחק ואיזל לך לארעא פולחנא ואסקהי קדמי תמן
3 לעלתא על חד מן טוריא די איםר לך: ואקדים אברהם בצפרא
וזרז ית חמריה ודבר ית תרין עולימוהי עמה וית יצחק בריה
4 וצלח אעי לעלתא וקם ואזל לאתרא דיאמר ליה יי: ביומא
5 תליתאה וזקף אברהם ית עינוהי וחזא ית אתרא מרחיק: ואמר
אברהם לעולימוהי אוריכו לכון הכא עם חמרא ואנא ועולימא
6 נתמטי עד כא ונסגוד ונתוב לותכון: ונסיב אברהם ית אעי דעלתא
ושוי על יצחק בריה ונסיב בידיה ית אשתא וית סכינא ואזלו

הקריבה לפניך פר אחד או איל אחד, אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו
הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב. וי"א אחר דבריו של ישמעאל
שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה, אמר לו יצחק, באבר אחד
אתה מיראני, אלו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב. הנני,
2 כך היא ענייתם של חסידים, ל' ענוה הוא ול' זימון. קח נא, אין נא
אלא ל' בקשה, אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון, שלא יאמרו
הראשונות לא היה בהן ממש! את בנך, אמר לו שני בנים יש לי, אמר לו
את יחידך, אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמר לו אשר אהבת,
אמר לו שניהם אני אוהב, אמר לו את יצחק. ולמה לא גילה לו מתחלה?
שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף, וכדי לחבב עליו את המצוה,
וליתן לו שכר על כל דבור ודבור. ארץ המוריה, ירושלים, וכן בדברי הימים
(ב' ג' א') לבנות בית לה' בהר המוריה, ורבותינו פירשו על שם שמשם
הוראה יוצאה לישראל, ואונקלוס תרגמו על שם עבודת הקטרת שיש בו מור
נרד ושאר בשמים. והעלהו, לא אמר לו שחטהו, לפי שלא היה חפץ הקב"ה
לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו. אחד
ההרים, הקב"ה מתהא הצדיקים (ס"א משהא לצדיקים) ואחר כך מגלה
להם וכל זה כדי להרבות שכרן, וכן אל הארץ אשר אראך, וכן ביונה וקרא
3 עליה את הקריאה. וישכם, נזדרז למצוה. ויחבש, הוא בעצמו, ולא צוה
לאחד מעבדיו, שהאהבה מקלקלת השורה. את שני נעריו, ישמעאל ואליעזר,
שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים שאם יצטרך האחד
לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו. ויבקע, תרגומו וצלח, כמו ויצלחו הירדן
4 (שמואל ב' י"ט), ל' ביקוע, פינדר"א (שפאלטען) בלע"ז. ביום השלישי. למה
איחר מלהראותו מיד? כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו,
ואלו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה. וירא את המקום, ראה
5 ענן קשור על ההר. עד כה, כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו,
ומדרש אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יהיה זרעך.
6 ונשובה, נתנבא שישובו שניהם. המאכלת, סכין, על שם שאוכלת את הבשר,

וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־ 7
אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה
הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים 8
יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃ וַיָּבֹאוּ אֶל־ 9
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים׃ וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח 10
אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ׃ וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה 11
מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר 12
אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי ׀ עַתָּה
יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־
יְחִידְךָ מִמֶּנִּי׃ וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל 13
אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל
וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃ וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא 14
יְהוָה ׀ יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה׃ וַיִּקְרָא 15
מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם׃ וַיֹּאמֶר בִּי 16
נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ׃ כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ 17

כמאן דתימא וחרבי תאכל בשר (דברים ל"ב) ומאכלת בשר לאכילה, ד"א
זאת נקראת מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרה. וילכו שניהם
יחדיו, אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה
כיצחק שלא היה מרגיש בדבר. יראה לו השה, כלומר יראה ויבחר לו 8
השה, ואם אין שה לעולה, בני, ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך להשחט
וילכו שניהם יחדיו בלב שוה. ויעקד, ידיו ורגליו מאחריו הידים והרגלים 9
ביחד היא עקידה, והוא ל' עקודים שהיו קרסוליהם לבנים, מקום שעוקדין 11
אותן בו היה ניכר. אברהם אברהם, ל' חבה הוא, שכופל את שמו. אל 12
תשלח, לשחוט, אמר לו א"כ לחנם באתי לכאן, אעשה בו חבלה ואוציא
ממנו מעט דם, אמר לו אל תעש בו מום. כי עתה ידעתי, אמר ר' אבא
א"ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי; אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך

7 תַּרְוֵיהוֹן בַּתְרָא (נ״י כַּחֲדָא): וַאֲמַר יִצְחָק לְאַבְרָהָם אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא
וַאֲמַר הָא־אֲנָא בְרִי וַאֲמַר הָא אֶשָּׁתָא וְאָעַיָּא וְאָן אִימְרָא לַעֲלָתָא:
8 וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ גְּלֵי־לֵהּ אִמְּרָא לַעֲלָתָא בְּרִי וַאֲזַלוּ תַּרְוֵיהוֹן
9 כַּחֲדָא: וַאֲתוֹ לְאַתְרָא דִּי אֲמַר־לֵהּ יְיָ וּבְנָא תַמָּן אַבְרָהָם יָת־מַדְבְּחָא
וְסַדַּר יָת־אָעַיָּא וַעֲקַד יָת־יִצְחָק בְּרֵהּ וְשַׁוִּי יָתֵהּ עַל־מַדְבְּחָא עֵיל
10 מִן־אָעַיָּא: וְאוֹשִׁיט אַבְרָהָם יָת־יְדֵהּ וּנְסֵיב יָת־סַכִּינָא לְמִיכַּס יָת־
11 בְּרֵהּ: וּקְרָא לֵהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ מִן־שְׁמַיָּא וַאֲמַר אַבְרָהָם׀ אַבְרָהָם
12 וַאֲמַר הָא אֲנָא: וַאֲמַר לָא־תוֹשֵׁיט יְדָךְ לְעוּלֵימָא וְלָא־תַעְבֵּד לֵהּ
מִדַּעַם אֲרֵי׀ כְּעַן יְדַעְנָא (נ״י יְדַעִית) אֲרֵי־דָחֲלָא דַיְיָ אַתְּ וְלָא מְנַעְתְּ
13 יָת־בְּרָךְ יָת־יְחִידָךְ מִנִּי: וּזְקַף אַבְרָהָם יָת־עֵינוֹהִי בָּתַר־אִלֵּין וַחֲזָא
וְהָא־דִכְרָא בָּתַר אֲחִיד בְּאִילָנָא בְּקַרְנוֹהִי וַאֲזַל אַבְרָהָם וּנְסֵב יָת־
14 דִּכְרָא וְאַסְּקֵהּ לַעֲלָתָא חֲלַף בְּרֵהּ: וּפְלַח וְצַלִּי אַבְרָהָם תַּמָּן
בְּאַתְרָא הַהוּא וַאֲמַר קֳדָם־יְיָ הָכָא יְהוֹן פָּלְחִין דָּרַיָּא בְּכֵן יִתְאַמַּר
15 בְּיוֹמָא הָדֵין בְּטוּרָא הָדֵין אַבְרָהָם קֳדָם־יְיָ פְּלַח: וּקְרָא מַלְאֲכָא דַיְיָ
16 לְאַבְרָהָם תִּנְיָנוּת מִן־שְׁמַיָּא: וַאֲמַר בְּמֵימְרִי קַיֵּמִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי
חֲלַף דִּי עֲבַדְתָּא יָת־פִּתְגָּמָא הָדֵין וְלָא מְנַעְתָּא יָת־בְּרָךְ יָת־יְחִידָךְ:
17 אֲרֵי־בָרָכָא אֲבָרְכִנָּךְ וְאַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת־בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וּכְחָלָא

זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל
הנער! אמר לו הקב״ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך
קח, מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו, אסקתיה,
אחתיה! כי עתה ידעתי, מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים
מה היא חבתי אצלך, יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה.
13 והנה איל, מוכן היה לכך מששת ימי בראשית. אחר, אחרי שאמר לו
המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז, והוא שמתרגמינן וזקף אברהם
עינוהי בתר אילין (ס״א ולפי ההגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר
פטפוטיו של אברהם). בסבך, אילן. בקרניו, שהיה רץ אצל אברהם והשטן
סבכו ומערבבו באילנות. תחת בנו, מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר
המקרא כלום, מהו תחת בנו? על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר
יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני, כאלו בני שחוט, כאלו דמו זרוק,
14 כאלו הוא נפשט ונעשה דשן. ה׳ יראה, פשוטו כתרגומו, ה׳ יבחר ויראה לו
את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות. אשר יאמר
היום, שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב״ה לעמו. היום, הימים
העתידין, כמו עד היום הזה שבכל המקרא, שכל הדורות הבאים הקוראים את
המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו. ומ״א ה׳ יראה
עקדה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום
16 בכל דורות הבאים בהר ה׳ יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה. ברך

וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר
18 עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו׃ וְהִתְבָּרְכוּ
19 בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי׃ וַיָּשָׁב
אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב
אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃ פ מפטיר.
20 וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה
21 יָלְדָה מִלְכָּה גַם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ׃ אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ
22 וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם׃ וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־
23 חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל׃ וּבְתוּאֵל יָלַד
אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם׃
24 וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־
גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה׃ פ
חיי שרה
כג 1 וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים
2 שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃ וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ
3 כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ׃ וַיָּקָם
4 אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר׃ גֵּר־
וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה
5 6 מֵתִי מִלְּפָנָי׃ וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ שְׁמָעֵנוּ
אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר
אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר
7 8 מֵתֶךָ׃ וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת׃ וַיְדַבֵּר

19 אברכך, אחת לאב ואחת לבן. והרבה ארבה, אחת לאב ואחת לבן. וישב אברהם בבאר שבע, לא ישיבה ממש, שהרי בחברון היה יושב, י"ב שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו לחברון, כמו שנאמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מרובים משל חברון הראשונים והם כ"ו שנה, כמו שפירשנו למעלה. 20 אחרי הדברים האלה ויגד וגו', בשובו מהר המוריה

יח די על־כיף ימא וירתון בניך ית קרוי סנאיהון: ויתברכון בדיל־
יט בניך כל עממיא דארעא חלף די קבילתא למימרי: ותב אברהם
לות עולימוהי וקמו ואזלו כחדא לבאר שבע ויתיב אברהם בבאר
כ שבע: והוה בתר פתגמיא האלין ואתחוא לאברהם למימר הא
כא ילידת מלכה אף היא בנין לנחור אחוך: ית עוץ בוכרה וית בוז
כב אחוהי וית קמואל אבוהי דארם: וית כשד וית חזו וית פלדש
כג וית ידלף וית בתואל: ובתואל אוליד ית רבקה תמניא אלין
כד ילידת מלכה לנחור אחוהי דאברהם: ולחנתה ושמה ראומה
וילידת אף היא ית טבח וית גחם וית תחש וית מעכה:

כג
א והוו חיי שרה מאה ועשרין ושבע שנין שני חיי שרה: ומיתת
ב שרה בקרית ארבע היא חברון בארעא דכנען ואתא אברהם למספדה
ג לשרה ולמבכה: וקם אברהם מעל אפי מיתה ומליל עם בני
ד חתאה למימר: דייר ותותב אנא עמכון הבו לי אחסנת קבורא
ה עמכון ואקבר מיתי מן קדמי: ואתיבו בני חתאה ית אברהם
ו למימר ליה: קביל מננא רבוננא רב קדם יי את בינגא בשפר
קברנא קבר ית מיתך אנש מננא ית קבריה לא ימנע מנך מלמקבר
ז מיתך: וקם אברהם וסגיד לעמא דארעא לבני חתאה: ומליל

היה אברהם מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים
היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, בשרו הקב"ה שנולדה רבקה
בת זוגו, וזהו הדברים האלה, הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה. גם היא, אף
היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם י"ב, מה אברהם שבטים שיצאו מיעקב
כג י"ב ח' בני הגבירות וד' בני שפחות אף אלו ח' בני גבירות וד' בני פלגש. ובתואל
ילד את רבקה, כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה.

א ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים, לכך נכתב שנה
בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת ק' כבת כ' לחטא,
מה בת כ' לא חטאת שהרי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא, ובת כ'
ב כבת ז' ליופי. שני חיי שרה, כולן שוין לטובה. בקרית ארבע, על שם ד'
ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם, ד"א על שם ד' זוגות שנקברו
שם איש ואשתו, אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. ויבא
אברהם, מבאר שבע. לספר לשרה ולבכתה, ונסמכה מיתת שרה לעקידת
יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט,
ד פרחה נשמתה ממנה ומתה. גר ותושב אנכי עמכם, גר מארץ אחרת
ונתישבתי עמכם. ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר, ואם לאו אהיה תושב
ואטלנה מן הדין, שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת. אחוזת
ו קבר, אחוזת קרקע לבית הקברות. לא יכלה, לא ימנע, כמו לא תכלא רחמיך
ח (תהלים מ'), וכמו ויכלא העם (לעיל ח'). נפשכם, רצונכם. ופגעו לי, ל'

אֹתָם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי
9 שְׁמָעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן־צֹחַר׃ וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת
הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה
10 לִּי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃ וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת
וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת לְכֹל בָּאֵי
11 שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר׃ לֹא־אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ
וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ
12 לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ׃ וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ׃
13 וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה
לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־
14 15 מֵתִי שָׁמָּה׃ וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ אֲדֹנִי
שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא
16 וְאֶת־מֵתְךָ קְבֹר׃ וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל
אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע
17 מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר׃ וַיָּקָם ׀ שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר
בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ
18 וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב׃ לְאַבְרָהָם
19 לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ׃ וְאַחֲרֵי־כֵן
קָבַר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה
20 עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ וַיָּקָם הַשָּׂדֶה
וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת בְּנֵי־
כד 1 חֵת׃ ס וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ
2 אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ

9 בקצה, כמו אל תפגעי בי (רות א׳ י״ו). המכפלה, בית ועליה על גביו, ד״א שכפולה בזוגות. בכסף מלא, שלם כל שויה, וכן דוד אמר לארונה, בכסף

עמהון למימר אם אית רעוא בנפשכון למקבר ית מיתי מן קדמי
ט קבילו מני ובעו לי מן עפרון בר צחר: ויתן לי ית מערת כפלתא
די לה די בסטר חקלה בכספא שלים יתניניה לי ביניכון לאחסנת
י קבורא: ועפרון יתב בגו בני חתאה ואתיב עפרון חתאה ית אברהם
יא קדם בני חתאה לכל עלי תרע קרתה למימר: לא רבוני קביל
מני חקלא יהבית לך ומערתא די בה לך יהביתה לעיני בני עמי
יב יג יהביתה לך קבר מיתך: וסגיד אברהם קדם עמא דארעא: ומליל
עם עפרון קדם עמא דארעא למימר ברם אם את עביד לי טיבו
קביל מני אתן כספא דמי חקלא סב מני ואקבר ית מיתי תמן:
יד טו ואתיב עפרון ית אברהם למימר לה: רבוני קביל מני ארעא שויא
טז ארבע מאה סלעין דכסף בינא ובינך מה היא וית מיתך קבר: וקביל
אברהם מן עפרון ותקל אברהם לעפרון ית כספא דמליל קדם בני חתאה
ארבע מאה סלעין דכסף מתקבל סחורא (נ"י דמתקבל סחורתא) בכל
יז סחורתא: וקם חקל עפרון די בכפלתא די קדם ממרא חקלא ומערתא די
יח בה וכל אילני די בחקלא די בכל תחומה סחור סחור: לאברהם
יט לזביניהי לעיני בני חתאה בכל עלי תרע קרתה: ובתר כן קבר אברהם
ית שרה אתתה במערת חקל כפלתא על אפי ממרא היא חברון
כ בארעא דכנען: וקם חקלא ומערתא די בה לאברהם לאחסנת קבורא
כד א מן בני חתאה: ואברהם סיב על ביומין ויי בריך ית אברהם בכלא:
ב ואמר אברהם לעבדה סבא דביתה דשליט בכל די לה שוי כען

ט י שלם (דה"א כ"א). ועפרון ישב, כתיב חסר, אותו היום מנוהו שוטר עליהם;
מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה. לכל באי שער עירו,
יא שבטלו כולן ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה. לא אדני, לא תקנה אותה
יג בדמים. נתתי לך, הרי היא כמו שנתתיה לך. אך אם אתה לו שמעני,
אתה אומר לי לשמוע לך וליקח בחנם, אני אי חפצי בכך. אך אם אתה
לו שמעני, הלואי ותשמעני. נתתי, דוני"ר (donné, געגעבען) בלע"ז,
טו מוכן הוא אצלי, והלואי נתתי לך כבר. ביני ובינך, בין שני אוהבים כמותנו
טז מה היא חשובה? לכלום! אלא הנח את המכר ואת מתך קבור! וישקל
אברהם לעפרן, חסר ו', לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה, שנטל ממנו
שקלים גדולים שהן קנטרין, שנאמר עובר לסוחר, שמתקבלים כשקל בכל מקום,
יז ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין, צנטינאר"ש (צענטנער) בלע"ז. ויקם
שדה עפרון, תקומה היתה לו שיצא מיד הדיוט ליד מלך; ופשוטו של מקרא
יח ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם למקנה וגו'. בכל באי שער
א עירו, בקרב כלם ובמעמד כלם הקנהו לו. ברך את אברהם בכל, בכל
ב עולה גימ' בן, ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה. זקן ביתו, לפי
שהוא דבוק נקוד זקן. תחת ירכי, לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של

הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי׃ וְאַשְׁבִּיעֲךָ 3
בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח
אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ׃
כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי 4
לְיִצְחָק׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוּלַי לֹא־תֹאבֶה הָאִשָּׁה 5
לָלֶכֶת אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הֶהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָצָאתָ מִשָּׁם׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם 6
הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שָׁמָּה׃ יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם 7
אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר
לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי
מִשָּׁם׃ וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ 8
מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה׃ וַיָּשֶׂם 9
הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת יֶרֶךְ אַבְרָהָם אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־
הַדָּבָר הַזֶּה׃* וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו 0
וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם
אֶל־עִיר נָחוֹר׃ וַיַּבְרֵךְ הַגְּמַלִּים מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר 1
הַמָּיִם לְעֵת עֶרֶב לְעֵת צֵאת הַשֹּׁאֲבֹת׃ וַיֹּאמַר ׀ יְהוָה 2
אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֵה־נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד
עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם׃ הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וּבְנוֹת 3
אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת לִשְׁאֹב מָיִם׃ וְהָיָה הַנַּעֲרָ אֲשֶׁר אֹמַר 4
אֵלֶיהָ הַטִּי־נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ
אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי־עָשִׂיתָ
חֶסֶד עִם־אֲדֹנִי׃ וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה 5

מצוה, כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מצוה ראשונה לו ונכסה לו

ידך תחות ירכי: ואקים עלך במימרא דיי אלהא דשמיא ואלהא
דארעא דלא תסב אתתא לברי מבנת כנענאי די אנא יתב ביניהון:
אלהין לארעי ולילדותי תיזיל ותיסב אתתא לברי ליצחק: ואמר
לה עבדא מאים לא תיבי אתתא למיתי בתרי לארעא הדא האתבא
אתיב ית ברך לארעא די נפקתא מתמן: ואמר לה אברהם אסתמר
לך דילמא תתיב ית ברי לתמן: יי אלהא דשמיא די דברני מבית
אבא ומארע ילדותי ודי מלל לי ודי קיים לי למימר לבנך אתן
ית ארעא הדא הוא ישלח מלאכה קדמך ותיסב אתתא לברי מתמן:
ואם לא תיבי אתתא למיתי בתרך ותהי זכאה ממומתי דא לחוד
ית ברי לא תתיב לתמן: ושוי עבדא ית ידיה תחות ירכא דאברהם
רבוניה וקיים ליה על פתגמא הדין: ודבר עבדא עשרא גמלין
מגמלי רבוניה ואזל וכל שפר רבוניה בידיה וקם ואזל לארם די
על פרת לקרתא דנחור: ואשרי גמליא מברא לקרתא לבירא
דמיא לעדן רמשא לעדן דנפקן מליתא: ואמר יי אלהיה דרבוני
אברהם זמין כען קדמי יומא דין ועבד טיבו עם רבוני אברהם:
הא אנא קאים על עינא דמיא ובנת אנשי קרתא נפקן למימלי מיא:
ותהי עולימתא דאימר לה ארכיני כען קולתיך ואשתי ותימר אשתי
ואף גמלך אשקי יתה זמנת לעבדך ליצחק ובה אדע ארי עבדת
טיבו עם רבוני: והוה הוא עד לא שיצי למללא והא רבקה נפקת

ז ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה. ה' אלהי השמים אשר לקחני
מבית אבי, ולא אמר ואלהי הארץ, ולמעלה אמר ואשביעך וגו', אמר לו
עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ, שהרגלתיו בפי הבריות, אבל כשלקחני
מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ, שלא היו באי עולם מכירים
בו ושמו לא היה רגיל בארץ. מבית אבי, מחרן. ומארץ מולדתי, מאור
כשדים. ואשר דבר לי, לצרכי, כמו אשר דבר עלי, וכן כל לי ולו ולהם
הסמוכים אצל דבור מתורגמים עלי, ותרגום שלהם עלוהי עליהון,
אבל הסמוך אצל דבור לי לו ולהם אינו אלא אלי אליו אליהם ותרגומו עמהם
עמי עמיה, אבל אצל אמירה נופל לי לו ולהם. ואשר נשבע לי, בין
הבתרים. ונקית משבועתי וגו', וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא. רק את
בני וגו', רק מיעוט הוא, בני אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור. מגמלי
אדוניו, ניכרין היו משאר גמלים, שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות
אחרים. וכל טוב אדוניו בידו, שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו
לשלוח לו בתם. ארם נהרים, בין שתי נהרות יושבת. ויברך הגמלים, הרביצם.
אתה הוכחת, ראויה היא לו, שתהא גומלת חסדים וכדאי ליכנס בביתו של
אברהם, ול' הוכחת ביררת, והוכיח"ו בלע"ז tu approbas (דו אפרובא"ט) כהנסיע
חסד, עיין לקמן כ"ו). ובה אדע, ל' תחנה, הודיע לי בה. כי עשית חסד, אם תהיה

יֹצֵאת אֲשֶׁר יֻלְּדָה לִבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר אֲחִי
אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ׃ וְהַנַּעֲרָ טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד
בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל׃
וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם
מִכַּדֵּךְ׃ וַתֹּאמֶר שְׁתֵה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ עַל־
יָדָהּ וַתַּשְׁקֵהוּ׃ וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ
אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת׃ וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־
הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו׃
וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְהוָה
דַּרְכּוֹ אִם־לֹא׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח
הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ
עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם׃ וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אַתְּ הַגִּידִי נָא לִי
הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין׃ וַתֹּאמֶר אֵלָיו בַּת־
בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר׃ וַתֹּאמֶר
אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם לָלוּן׃
וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי
אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ נָחַנִי יְהוָה בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי׃ וַתָּרָץ הַנַּעֲרָ

ממשפחתו ומולדתו מי שהיא בי משית. פסד. בתולה, ממקום בתולים. ואיש לא ידעה, אלא כפשוטו לפי שבנות הכנענים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר: העיד על זו שנקייה מכל. וירץ העבד לקראתה, לפי שראה שעלו המים לקראתה. הגמיאיני נא, ל' גמיעה, מוצי"ב בלע"ז (שלוקען, שלינפען). ובן משנה שבת פרק כ"ג, ע"א כ"ש כ'). ותורד כדה, מעל שכמה. עד אם כלו, הרי אם משמש בל' אשר, אם כלו די ספוקן, וזו היא גמר שתייתן כשהן שותות די ספוקן. ותער, ל' ניפוץ, והרבה יש בל' משנה, המערה מכלי אל כלי, ובמקרא יש: אשר הערה למות נפשו (ישעיה נ"ג). השוקת, אבן חלולה שהגמלים שותים בה הגמלים. משתאה, ל' שאיה, כמו שאו ערים (ישעיה ו' י"א). משתאה, משתומם ומתבהל, על שהספיק דברו קרוב להצליח, אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם

דאתילידת לבתואל בר מלכה איתת נחור אחוהי דאברהם וקולתה
טז על כתפה: ועולימתא שפירת חיזו (נ״א שפירא למחזי) לחדא בתולתא
יז וגבר לא ידעה ונחתת לעינא ומלת קולתה וסלקת: ורהט עבדא
לקדמותה ואמר אשקיני (נ״י אטעמיני) כען זעיר מיא מקולתיך:
יח ואמרת אשתי רבוני ואוחיאת ואחיתת קולתה על ידהא ואשקיתיה:
יט ושיציאת לאשקיותיה ואמרת אף לגמלך אמלי עד די יספקון למשתי:
כ ואוחיאת ונפצת קולתה לבית שקיא ורהטת עוד לבירא לממלי
כא ומלת לכל גמלוהי: וגברא שהי בה מסתכל שתיק למידע האצלח ייי
כב אורחיה אם לא: והוה כד ספיקו גמליא למשתי ונסיב גברא קדשא
דדהבא תקלא מתקלה ותרין שירין על ידהא מתקל עשר סלעין
כג דדהבא מתקלהון: ואמר בת מן את חוי כען לי האית בית אבוך
כד אתר כשר לנא למבת: ואמרת ליה בת בתואל אנא בר מלכה
כה דילידת לנחור: ואמרת ליה אף תבנא אף כסתא סגי עמנא אף
כו כז אתר כשר למבת: וכרע גברא וסגיד קדם ייי: ואמר בריך ייי אלהא
דרבוני אברהם די לא מנע טיבותיה וקושטיה מן רבוני אנא
כח באורח תקנא דברני ייי בית אחוהי דרבוני: ורהטת עולימתא וחויאת

כא משתאה לשו׳, ואל תתמה על ת׳ של משתאה: שאין לך תיבה שתחלת יסודה ש׳
ומדברת בל׳ מתפעל שאין ת׳ מפרידה בין שתי אותיות של עיקר היסוד, כגון
משתמם, משתולל (ישעיה נ״ט ט״ו), מגזרת שולל, וישתומם (שם), מגזרת שומם,
וישתמר חקות עמרי (מיכה ו׳ ט״ז), מגזרת וישמר, אף כאן משתאה, מגזרת שאה,
כמו שאמר שואה לשון שממון ותמהון ובלבול דעת ונבער ממחשבות; כמו על יומו
נשמו אחרונים (איוב י״ח), שומו שמים (ירמיה ב׳), אשתומם כשעה חדא (דניאל
ד׳) שפירושו ל׳ שתיקה באדם שבהול ובטל מחשבות. ומשתאה מתרגם ל׳ שהוי,
גברא שהי, שותק ועומד במקום אחד לראות ההצליח ה׳ דרכו. ואין לתרגם
כן, שהרי אינו ל׳ שהיי, שאין א׳ נופלת בל׳ שהיי. משתאה לה, משתומם
כב בקע. מתרגם ל׳ תקלא בקע (כריתות ה׳), ובכאן מפני המקום לומר בקע,
רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת. ושני צמידים, רמז לשני לוחות מצומדים.
כג ותתן והיא מתמהת, רצה לספרת סדרנות שנתן: ויאמר בת מי את. לאחר
שנתן לה שאלה, לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב״ה דרכו.
ללון. לינה אחת, לין גם תבן. והיא אמרה ללון, כמה לינות יכול אתה ללון
כד אצלינו. בת בתואל, השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. מספוא,
כה כל מאכל הגמלים קרוי מספוא, כגון תבן (כ״מ כגון עצה) ושעורים. בדרך,
בדרך המזומן. דרך הישר, בדרך שהייתי צריך, וכן כל ב׳ ול׳ וה׳
המשמשים בראש התיבה ונקודים בפתח מדברים בדבר הפשוט שנזכר כבר
כח במקום אחר או שהוא מבורר ומוכר באיזה הוא מדבר. לבית אמה, דרך הנשים
היתה להיות להן בית לישב בו למלאכתן, ואין הבת מגדת אלא לאמה.

וַתַּגֵּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ
לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־הָעָיִן׃ וַיְהִי כִּרְאֹת
אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־
דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא
אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן׃ וַיֹּאמֶר בּוֹא
בְּרוּךְ יְהוָה לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם
לַגְּמַלִּים׃ וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן
תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ וַיִּישַׂם* לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד ששי
אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וַיֹּאמֶר דַּבֵּר׃ וַיֹּאמַר עֶבֶד אַבְרָהָם
אָנֹכִי׃ וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל וַיִּתֶּן־לוֹ צֹאן
וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃
וַתֵּלֶד שָׂרָה אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן לַאדֹנִי אַחֲרֵי זִקְנָתָהּ וַיִּתֶּן־
לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח
אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ׃
אִם־לֹא אֶל־בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה
לִבְנִי׃ וָאֹמַר אֶל־אֲדֹנִי אֻלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי׃
וַיֹּאמֶר אֵלָי יְהוָה אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ
אִתָּךְ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי
וּמִבֵּית אָבִי׃ אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי כִּי תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי
וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי מֵאָלָתִי׃ וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־
הָעָיִן וָאֹמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם־יֶשְׁךָ־נָּא מַצְלִיחַ
דַּרְכִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ עָלֶיהָ׃ הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין

וירץ, למה רץ? ועל מה רץ? ויהי כראות את הנזם, אמר עשיר הוא זה, ונתן עיניו בממון. על הגמלים, לשמרן, כמו והוא עומד עליהם (לעיל י״ח ח׳),

כט לבית אמה כפתגמיא האלין: ולרבקה אחא ושמה לבן ורהט לבן
ל לות גברא לברא לות עינא: והוה כד חזא ית קדשא וית שיריא
על ידי אחתה וכד שמע ית פתגמי רבקה אחתה למימר כדין
מליל עמי גברא ואתא לות גברא והא קאים עלוי גמליא על
לא עינא: ואמר עול בריכא דיי למא את קאים בברא ואנא פניתי
לב ביתא ואתר בשר לגמליא: ועל גברא לביתא ושרא גמליא ויהב
תבנא וכספתא לגמליא ומיא לאסחאה רגלוהי ורגלי גבריא דעמה:
לג ושוי קדמוהי למיכל ואמר לא איכול עד דאמליל פתגמי ואמר
לד לה מליל: ואמר עבדא דאברהם אנא: ויי בריך ית רבוני לחדא ורבא
ויהב ליה ען ותורין וכסף ודהב ועבדין ואמהן וגמלין וחמרין:
לו וילידת שרה איתת רבוני בר לרבוני בתר דסיבת ויהב ליה ית כל
לז דיליה: וקיים עלי רבוני למימר לא תסב איתתא לברי מבנת
לח כנענאי די אנא יתיב בארעהון: אלהן לבית אבא תיזיל ולזרעיתי
לט ותסב איתתא לברי: ואמרית לרבוני מאים לא תיתי איתתא בתרי:
מ ואמר לי יי די פלחית קדמוהי ישלח מלאכיה עמך ויצלח ארחך
מא ותסב איתתא לברי מזרעיתי ומבית אבא: בכן תהי זכי (נ"א זכא)
ממומתי ארי תהך לזרעיתי ואם לא יתנון לך ותהי זכי ממומתי:
מב ואתית (נ"א ואתיתי) יומא דין לעינא ואמרית יי אלהיה דרבוני
אברהם אם איתך כען מצלח ארחי די אנא אזיל
מג עלה: הא אנא קאים על עינא דמיא ויהי עולימתא דתפוק למימלי

לבסם. פניתי הבית, מעבודת אלילים. ויפתח, התיר זמם שלהם, שהיה סותם
את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים. עד אם דברתי, הרי אם משמש
בל' אשר ובלשון כי, כמו עד כי יבא שילה (בראשית מ"ט), וזהו שאמרו חז"ל, כי
משמש בד' לשונות, והאחד אי, והוא אם. ויתן לו את כל אשר לו, שטר
מתנה כתב לו. לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני, אם לא תלך תחלה
אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך. אלי לא תלך האשה, אֻלי כתיב,
בת היתה לו לאליעזר, והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות
אליו להשיאו בתו, אמר לו אברהם, בני ברוך ואתה ארור, ואין ארור מדבק
בברוך. ואבא היום, היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. אמר
ר' אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים, שהרי
פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה.

הַמַּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ
4 הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃ וְאָמְרָה אֵלַי גַּם־אַתָּה
שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב הִוא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְהוָה
5 לְבֶן־אֲדֹנִי׃ אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה
יֹצֵאת וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר
6 אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא׃ וַתְּמַהֵר וַתּוֹרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר
שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה וָאֵשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים הִשְׁקָתָה׃
7 וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־בְּתוּאֵל
בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ
8 וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ׃ וָאֶקֹּד וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה וָאֲבָרֵךְ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת
9 לָקַחַת אֶת־בַּת־אֲחִי אֲדֹנִי לִבְנוֹ׃ וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם עֹשִׂים
חֶסֶד וֶאֱמֶת אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי
50 וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל׃ וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ
מֵיְהוָה יָצָא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ־טוֹב׃
1 הִנֵּה־רִבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהִי אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר
2 דִּבֶּר יְהוָה׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם
3 וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה לַיהוָה׃ וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב שני
4 וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ׃ וַיֹּאכְלוּ
וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ וַיָּקוּמוּ בַבֹּקֶר
5 וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֻנִי לַאדֹנִי׃ וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָ שלישי
6 אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־
תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי׃

4 גם אתה, גם לרכות אנשים שעמו. הוכיח, בירר והודיע, וכן כל הוכחה
5 שבמקרא ברור דבר. טרם אכלה, טרם שאני מכלה, וכן כל ל׳ הווה פעמים

מד ואימר לה אשקיני כען זעיר מיא מקולתיך: ותימר לי אף את
מה אשתי ואף לגמלך אמלי היא איתתא דזמין יי לבר רבוני: אנא עד לא
שציתי למללא בלבי והא רבקה נפקת וקולתה על כתפה ונחתת
מו לעינא ומלת ואמרית לה אשקיני כען: ואוחיאת ואחיתת קולתה
מנה ואמרת אשתי ואף גמליך אשקי ושתיתי ואף גמליא אשקיאת:
מז ושאילית יתה ואמרית בת מן את ואמרת בת בתואל בר נחור
דילידת ליה מלכה ושויתי קדשא על אפה ושיריא על ידהא:
מח וכרעית וסגדית קדם יי ובריכית ית יי אלהא דרבוני אברהם דדברני
מט באורח קשוט למיסב ית בת אחוהי דרבוני לבריה: וכען אם איתיכון
עבדין טיבו וקשוט עם רבוני חוו לי ואם לא חוו לי ואתפני על
נ ימינא או על שמאלא: ואתיב לבן ובתואל ואמרו מן קדם יי נפק
נא פתגמא לית אנחנא יכלין למללא עמך ביש או טב: הא רבקה
נב קדמך דבר ואיזיל ותהי איתתא לבר רבונך כמא דמליל יי: והוה כד
נג שמע עבדא דאברהם ית פתגמיהון וסגיד על ארעא קדם יי: ואפק
עבדא מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין ויהב לרבקה ומגדנין יהב
נד לאחוהא ולאמה: ואכלו ושתיאו הוא וגובריא די עמה ובתו וקמו
נה בצפרא ואמר שלחוני לות רבוני: ואמר אחוהא ואמה תתיב עולימתא
נו עמנא עידן בעידן או עסרא ירחין בתר כן תיזיל: ואמר להון לא
נז תאחרון יתי ויי אצלח ארחי שלחוני ואיזיל לות רבוני: ואמרו נקרי

טרם מדבר בל' עבר, כמו טרם כליתי, ופעמים שמדבר בל' עתיד' כמו כי
אמר (איוב א'), הרי ל' עבר, ככה יעשה איוב (שם), הרי ל' עתיד, ופי' שניהם
מז ל' הווה, כי אומר היה איוב אולי חטאו בני, והיה עושה כך. ואשאל, ואשים,
שנה הסדר, שהרי הוא תחלה נתן ואחר כך שאל, אלא שלא יתפשוהו בדבריו
מט ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא! על ימין, מבנות ישמעאל.
נ על שמאל, מבנות לוט, שהיה יושב לשמאלו של אברהם. ב"ר. ויען לבן
ובתואל, רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו. לא נוכל דבר אליך, למאן
בדבר הזה, לא ע"י תשובת דבר רע ולא ע"י תשובת דבר הגון, וניכר שמה'
נב יצא הדבר, לפי דבריך שזימנה לך. וישתחו ארצה, מכאן שמודים על בשורה
נג טובה. ומגדנות, ל' מגדים, שהביא עמו מיני פירות של א"י. וילינו, כל לינה
נה שבמקרא לינת לילה אחד. ויאמר אחיה ואמה, ובתואל היכן היה? היה
רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו. ימים, שנה, כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא
כה), שכך נותנין לבתולה זמן י"ב חדש לפרנס עצמה בתכשיטים. או
עשור, עשרה חדשים; וא"ת ימים ממש, אין דרך המבקשים לבקש דבר מועט

וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לַנַּעֲרָ וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ׃ וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה
וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ׃
וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד
אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו׃ וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ
אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר
שֹׂנְאָיו׃ וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים
וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת־רִבְקָה וַיֵּלַךְ׃ וְיִצְחָק
בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב׃ וַיֵּצֵא
יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה
גְמַלִּים בָּאִים׃ וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק
וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל׃ וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה
הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח
הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס׃ וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־
רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי
אִמּוֹ׃ פ ששי

וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה׃ וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־ 1 2
זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־
שׁוּחַ׃ וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם 3
וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים׃ וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע 4

ואם לא תרצה תן לנו מרובה מזו. ונשאלה את פיה, מכאן שאין 7
משיאין האשה אלא מדעתה. ותאמר אלך, מעצמי, ואף אם אינכם רוצים. 8
את היי לאלפי רבבה, את וזרעך תקבלו אותה ברכה שנאמר' לאברהם בהר המוריה, 0
הרבה ארבה את זרעך וגו'. יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת!
מבוא באר לחי ראי, שהלך להביא הגר לאברהם אביו שישאנה. יושב בארץ 2
הנגב, קרוב לאותו באר שנאמר ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור

58 לעולימתא ונשאל ית פומה: וקרו לרבקה ואמרו לה התיזלי
59 עם גברא הדין ואמרת איזיל: ושלחו ית רבקה אחתהון וית מינקתה
60 וית עבדא דאברהם וית גברוהי: ובריכו ית רבקה ואמרו לה אחתנא
61 את הוי לאלפין ולרבון ירתון בניכי ית קרוי סנאיהון: וקמת רבקה
ועולימתהא ורכיבא על גמליא ואזלא בתר גברא ודבר עבדא ית
62 רבקה ואזל: ויצחק אתא ממיתוהי (נ"י על בית מתוהי) מבירא דמלאכא
63 קימא אתחזי עלה והוא יתב בארע דרומא: ונפק יצחק לצלאה
64 בחקלא למפני רמשא וזקף עינוהי וחזא והא גמליא אתן: וזקפת
65 רבקה ית עינהא נחזת ית יצחק ואתרכינת מעל גמלא: ואמרת
לעבדא מן גברא דיכי דמהלך בחקלא לקדמותנא ואמר עבדא הוא
66 רבוני ונסיבת עיפא ואתכסיאת: ואשתעי עבדא ליצחק ית כל
67 פתגמיא די עבד: ואעלה יצחק למשכנא וחזא והא תקנין עובדהא
כעובדי שרה אמה ונסיב ית רבקה והות ליה לאנתו ורחימה
1 ואתנחם יצחק בתר דמיתת אמיה: ואוסיף אברהם ונסיב אתתא
2 ושמה קטורה: וילידת לה ית זמרן וית יקשן וית מדן וית מדין
3 וית ישבק וית שוח: ויקשן אוליד ית שבא וית דדן ובני דדן הוו
4 למשירין ולשכונין ולנגון: ובני מדין עיפא ועפר וחנוך ואבידע

63 (לעיל כ' א'), ושם היה הבאר, שנא' הנה בין קדש ובין ברד. לשוח, ל' תפלה, כמו
64 ישפך שיחו (תהלים ק"ב). ותרא את יצחק, ראתה אותו הדור ותמהה (ס"א ונתייראה) מפניו. ותפול, השמיטה עצמה לארץ, כתרגומו, ואתרכינת, הטתה עצמה לארץ, ולא הגיעה עד הקרקע, כמו הטי נא כדך, תרגומו ארכיני, וכן שמים, ואכבין, ל' שהה לארץ, ודומה לו כי יפול לא יוטל (תהלים ל"ז) כלומר אם יטה לארץ
66 לא יגיע עד הקרקע. ותתכס, ל' ותפעל, כמו ותקבר ותשבר. ויספר העבד, גלה לו נסים שנעשו לו, שקפצה לו הארץ, ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו.
67 האהלה שרה אמו, ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו, כלומר והרי היא שרה אמו, שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לע"ש וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל, ומשמתה פסקו, וכשבאת רבקה חזרו. בראשית רבה. אחרי אמו, דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה;
1 ומשמתה הוא מתנחם באשתו. קטורה, זו הגר, ונקראת קטורה על שם שמעשיה נאים כקטרת, ושקשרה פתחה, שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה
3 מאברהם. אשורם ולטושם, שם ראשי אומות, ותרגום של אנקלוס אין לי ליישב על ל' המקרא (שפירש למשירין ל' מחנה; ומ"מ שאינו כן מפני הא' שהיא יסודית, הרי לנו תיבות שאין בראשם א' ונתוספה א' בראשם, כמו אומת אנך, שהוא מן נכה רגלים, וכמו אסוך שמן, שהוא מן ורחצת וסכת) ולטושם, הם בעלי אהלים המתפזרים אנה ואנה ונוסעים איש באהלי אפדנו. וכן הוא אומר והנה הם נטושים על פני השדה, שכן ל' ונ' מתחלפות זו

5 וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה׃ וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־
6 אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק׃ וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן
אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה
7 אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם׃ וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת
8 שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים׃ וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם
9 בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ
יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה
10 עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־
קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה
11 אִשְׁתּוֹ׃ וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק
בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי׃ פ שביעי
12 וְאֵלֶּה תֹּלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר
13 הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי
יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר
14 15 וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם׃ וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא׃ חֲדַד וְתֵימָא
16 יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה׃ אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם
17 בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם׃ וְאֵלֶּה
שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע
18 שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה
עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי
כָל־אֶחָיו נָפָל׃ פ

5 (ה) ויתן אברהם וגו'. אמר רבי נחמי' ברכה. דיאתיקי (διαθήκη) שאמר לו הקב"ה לאברהם והיה ברכה, הברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצה, ואברהם מסרן ליצחק. 6 (ו) הפילגשים, חסר כתיב, שלא היתה אלא פלגש אחת, היא הגר היא קטורה. נשים, בכתובה, פילגשים, בלא כתובה, כדאמרי' בסנהדרין בנשים ופלגשים דדוד. נתן אברהם מתנת, פירשו רבותינו שם טומאה מסר להן (ד"א מה שניתן לו על ידי שרה, ושאר מתנות שנתנו לו,

5 ואלדעה כל אלין בני קטורה: ויהב אברהם ית כל דיליה ליצחק:
6 ולבני לחינתא די לאברהם יהב אברהם מתנן ושלחינון מעל יצחק
7 בריה כעד הוא קים קידומא לארע מדינחא: ואלין יומי שני חיי
8 אברהם דחיא מאה ושבעין וחמש שנין: ואתנגיד ומית אברהם בסיבו
9 טבא סיב ושבע יומין ואתכניש לעמיה: וקברו יתיה יצחק וישמעאל
בנוהי במערת כפלתא בחקל עפרון בר צחר חתאה די על אפי
10 ממרא: חקלא דזבן אברהם מן בני חתאה תמן אתקבר אברהם
11 ושרה אתתיה: והוה בתר דמית אברהם ובריך יי ית יצחק בריה
12 ויתיב יצחק עם בירא דמלאך קימא אתחזי עלה: ואלין תולדת
ישמעאל בר אברהם די ילידת הגר מצריתא אמתא דשרה לאברהם:
13 ואלין שמהת בני ישמעאל בשמהתהון לתולדתהון בוכרא דישמעאל
14 15 נביות וקדר ואדבאל ומבשם: ומשמע ודומה ומשא: חדד ותימא
16 יטור נפיש וקדמה: אלין אנון בני ישמעאל ואלין שמהתהון
17 בפצחיהון ובכרכיהון תרי עשר רברבין לאמיהון: ואלין שני חיי
ישמעאל מאה ותלתין ושבע שנין ואתנגיד ומית ואתכניש לעמיה:
18 ושרו מחוילה עד חגרא די על אפי מצרים מטי לאתור על אפי
כל אחוהי שרא:

7 שכל נתן להם. שלא רצה ליהנות מהם). מאה שנה ושבעים שנה וחמש
9 שנים. בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא. יצחק וישמעאל. מכאן
שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו, והיא שיבה טובה שנאמרה באברהם.
11 (ב"ר כאן בן השפחה הולך כבוד לבן הגבירה). ויהי אחרי מות אברהם
ויברך וגו', נחמו תנחומי אבלים. ד"א אע"פ שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם
נתירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו, אמר יבא בעל
13 הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו, ובא הקב"ה וברכו. בשמותם לתולדתם,
16 סדר לידתן זה אחר זה. בחצריהם, כרכים שאין להם חומה, ותרגומו
17 בפצחיהון, שהם מפולשים, ל' פתיחה, כמו פצחו ורננו (תהלים צ"ח). ואלה
שני חיי ישמעאל וגו'. א"ר חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל?
כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב; משנותיו של ישמעאל למדנו ששמש יעקב
בבית עבר י"ד שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן, שהרי כשפירש יעקב
מאביו מת ישמעאל שנאמר וילך עשו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלת
נקראת (ורש"י הבאתי סוף פ' תולדות). ויגוע, לא נאמרה גויעה אלא
18 בצדיקים. נפל, שכן, כמו מדין ועמלק וכל בני קדם נופלים בעמק (שופטים ז'
י"ב), כאן הוא אומר ל' נפילה ולהלן הוא אומר על פני כל אחיו ישכון (לעיל
ט"ז י"ב), עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם נפל.

19 ואלה תולדת יצחק בן־אברהם אברהם הוליד את־
20 יצחק: ויהי יצחק בן־ארבעים שנה בקחתו את־רבקה
בת־בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו
21 לאשה: ויעתר יצחק ליהוה לנכח אשתו כי עקרה
22 הוא ויעתר לו יהוה ותהר רבקה אשתו: ויתרצצו
הבנים בקרבה ותאמר אם־כן למה זה אנכי ותלך
23 לדרש את־יהוה: ויאמר יהוה לה שני גיים בבטנך
ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב
24 יעבד צעיר: וימלאו ימיה ללדת והנה תומם בבטנה:
25 ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שער ויקראו שמו
26 עשו: ואחרי־כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא
שמו יעקב ויצחק בן־ששים שנה בלדת אתם:

19 ואלה תולדת יצחק, יעקב ועשו האמורים בפרשה. אברהם הוליד את יצחק, לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם אחר כך הוליד את יצחק, ד"א) על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו; מה עשה הקב"ה? צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק; וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה, שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק.
20 בן ארבעים שנה, שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה, ויצחק היה בן ל"ז שנה, שהרי בו בפרק מתה שרה, ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה ל"ז שנה, ובת צ' היתה כשנולד יצחק, ובת קכ"ז כשמתה, שנאמר ויהיו חיי שרה וגו', הרי ליצחק ל"ז שנים, ובו בפרק נולדה רבקה, המתין לה עד שתהא ראויה לביאה ג' שנים, ונשאה. בת בתואל מפדן ארם אחות לבן, וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן מפדן ארם? אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם. מפדן ארם, על שם ששני ארם היו, ארם נהרים וארם צובה, קורא אותו פדן, ל' צמד בקר, תרגום פדן תורין, ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם, שבלשון ישמעאל קורין לשדה פדן.
21 ויעתר, הרבה והפציר בתפלה. ויעתר לו, נתפצר ונתפייס ונתפתה לו. ואומר אני כל ל' עתר ל' הפצרה ורבוי הוא, וכן עתר ענן הקטרת (יחזקאל ח'), מרבית עלית העשן, וכן והעתרתם עלי דבריכם (שם ל"ה), וכן ונעתרות נשיקות שונא (משלי כ"ז), דומות למרובות והם למשא, אנקריש"א (געהייפט) בלע"ז. לנכח אשתו, זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת. ויעתר לו, ולא לה, שאין

19
20 ואלין תולדת יצחק בר אברהם אברהם אוליד ית יצחק: והוה
יצחק בר ארבעין שנין כד נסיב ית רבקה בת בתואל ארמאה מפדן
21 ארם אחתה דלבן ארמאה לה לאנתו: וצלי יצחק קדם יי לקבל
אתתה ארי עקרה היא וקבל צלותה יי ועדיאת רבקה אתתה:
22 ודחקין בניא במעהא ואמרת אם כן למה דנן אנא ואזלת למתבע
23 אולפן מן קדם יי: ואמר יי לה תרין עממין במעיכי ותרין
מלכון ממעיכי יתפרשון ומלכו ממלכו יתקף ורבא ישתעביד לזעירא:
24 ושלימו יומהא למילד והא תיומין במעהא: ונפק קדמאה סמוק
25 כלה כגלים (ס"א כגלן) דשער וקרו שמה עשו: ובתר כן נפק
אחוהי וידיה אחידא בעקבא דעשו וקרא שמיה יעקב ויצחק בר

22 שאין תפלת צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן צדיק לפיכך לו ולא לה. ויתרוצצו,
על כרחך המקרא הזה אומר דרשני, שסתם מה היא רציצה זו? וכתב אם כן למה זה
אנכי? רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר
יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי ע"ז ועשו מפרכס לצאת; ד"א מתרוצצים
זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות. ותאמר אם כן, גדול צער העבור, למה
זה אנכי מתאוה ומתפללת על הריון? ותלך לדרש, לבית מדרשו של שם.
23 לדרש את ה', שיגיד לה מה תהא בסופה. ויאמר ה' לה, ע"י שליח, לשם
נאמר ברוח הקדש, והוא אמר לה. שני גוים בבטנך, גיים כתיב, כמו גאים,
אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה
ולא בימות הגשמים. ושני לאמים, אין לאם אלא מלכות. ממעיך יפרדו, מן
המעים הם נפרדים, זה לרשעו וזה לתומו. מלאם יאמץ, לא ישוו בגדולה, כשזה
קם זה נופל, וכן הוא אומר אמלאה החרבה (יחזקאל כ"ו) לא נתמלאה צור אלא מחרבנה
24 של ירושלים. וימלאו ימיה, אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה, שלא מלאו
ימיה כי לז' חדשים ילדתם. והנה תומם, חסר, ובתמר תאומים, מלא, לפי
25 ששניהם צדיקים, אבל כאן א' צדיק וא' רשע. אדמוני, סימן הוא שיהא שופך דמים.
כלו כאדרת שער, מלא שער, כטלית של צמר המלאה שער, פלוקי"ש בלע"ז (מלשון
פלוכת מן פלה, התמריג, וחלוויג, ומן קירא, חגיכט, והק' מקום צ' וש'
נולם). ויקראו שמו עשו, הכל קראו לו כן, לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו
26 כבן שנים הרבה. ואחרי כן יצא אחיו וגו', שמעתי מדרש אגדה לפי פשוטו
בדין היה אוחז בו לעכבו, יעקב נוצר מטפה ראשונה ועשו מן השניה, צא
ולמד משפופרת שפיה קצרה, תן בה שתי אבנים זו תחת זו, הנכנסת
ראשונה תצא אחרונה, והנכנסת אחרונה תצא ראשונה, נמצא עשו הנוצר באחרונה
יצא ראשון, ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון, ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון
ללידה כראשון ליצירה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין. בעקב
עשו, סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו.
ויקרא שמו יעקב, הקב"ה; ד"א אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב.
בן ששים שנה, י' שנים משנשאה עד שנעשית בת י"ג שנה ראויה להריון,
וי' שנים הללו צפה והמתין לה כמו שעשה אביו לשרה, כיון שלא נתעברה
ידע שהיא עקרה והתפלל עליה, ושפחה לא רצה לישא, לפי שנתקדש כבר

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב
אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃ וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד
בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב׃ וַיָּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא
עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב
הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־
כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־
בְּכֹרָתְךָ לִי׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה
זֶּה לִי בְּכֹרָה׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ
וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃ וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד
עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃ פ
וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי
אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה׃
וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרָיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃ גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ
כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־
הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־
זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת

המוריה להיות עולה תמימה. ויגדלו... ויהי עשו, כל זמן שהיו קטנים לא היו ניכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני י"ג שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לע"ז. יודע ציד, לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן? כסבור אביו שהוא מדקדק במצות. איש שדה, כמשמעו, אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות. תם, אינו בקי בכל אלה, כלבו כן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תם. ישב אהלים, אהלו של שם ואהלו של עבר. בפיו, כתרגומו בפיו של יצחק, ומדרשו בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו. ויזד, ל' בישול, כתרגומו. והוא עיף, ברציחה, כמה דתימא כי עיפה נפשי להורגים (ירמיה ד'). הלעיטני, אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה, כמו ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו. מן האדם האדם, עדשים אדומות, ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה, ואין זו שיבה טובה

כז שנין כד ילידת יתהון: ורביאו עולימיא והוה עשו גבר
נחשירכן גבר נפיק לחקלא ויעקב גבר שלים משמש בית אולפנא:
כח ורחים יצחק ית עשו ארי מצידיה הוה אכיל ורבקה רחימת ית
כט יעקב: ובשיל יעקב תבשילא ואתא (נ״א ועל) עשו מן חקלא והוא
ל משלהי: ואמר עשו ליעקב אטעמני כען מן סמוקא סמוקא הדין
לא ארי משלהי אנא על כן קרא שמה אדום: ואמר יעקב זבין כיום
לב דלהן ית בכירותך לי: ואמר עשו הא אנא אזיל לממת ולמה דנן
לג לי בכירותא: ואמר יעקב קיים לי כיום דלהן וקיים ליה וזבין ית
לד בכירותיה ליעקב: ויעקב יהב לעשו לחם ותבשיל דטלופחין ואכל
כו ושתי וקם ואזל ושט עשו ית בכירותא: והות כפנא בארעא בר
מכפנא קדמאה דהוה ביומי אברהם ואזל יצחק לות אבימלך
ב מלכא דפלשתאי לגרר: ואתגלי ליה יי ואמר לא תחות למצרים
ג שרי בארעא די אימר לך: תוב בארעא הדא ויהי מימרי בסעדך
ואבריכנך ארי לך ולבנך אתן ית כל ארעתא האלין ואקים ית
ד קימא דקיימית לאברהם אבוך: ואסגי ית בנך ככוכבי
שמיא ואתן לבנך ית כל ארעתא האלין ויתברכון בדיל בנך כל

אבותינו הקב״ה, לפיכך יקרא הקב״ה ב׳ שמות מגמותיו, שולחן [illegible] קדם
אבל זה קע״ה, ובישל יעקב עדשים להברות את האבל. ולמה עדשים? שדומות
לגלגל שהאבלות גלגל החוזר בעולם (ועוד מה עדשים אין להם פה, כך
האבל אין לו פה, שאסור לדבר; ולפיכך המנהג להברות האבל בתחלת
מאכלו ביצים שהם עגולים ואין להם פה, כך אבל אין לו פה, כדאמרינן
במועד קטן, אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו משיב שלום לכל אדם ובי״ג
לא ומכרה כיום, כתרגומו, כיום דילהן, כיום שהוא ברור, מכור לי מכירה ברורה.
בכורתך, לפי שהעבודה בבכורות, אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב״ה.
לב הנה אנכי הולך למות, (מתנודדת והולכת היא הבכורה, שלא תהא כל שעה
העבודה בבכורות כי שבט לוי יטול אותה, ועוד). אמר עשו מה טיבה של
עבודה זו? אמר לו כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויות בה, כאותה ששנינו אלו הן
שבמיתה, שתויי יין ופרועי ראש, אמר אני הולך למות על ידה, א״כ מה חפץ
לי בה? ויבז עשו, העיד הכתוב על רשעו, שביזה עבודתו של מקום. אל
תרד מצרימה, שהיתה דעתו לרדת מצרים כמו שירד אביו בימי הרעב,
אמר לו אל תרד שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך.
האל, כמו האלה. והתברכו בזרעך, אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של
יצחק; וכן בכל המקרא, וזה אב לכולן, בך יברך ישראל לאמר ישמך
אלהים וגו׳; ואף לענין הקללה מצינו כן, והניחם שמכם לשבועה לבחירי, שהמקלל שונאו אומר
תהא כפלוני, וכן ונקבתם לשבועה לבחירי (ישעיה ס״ה), שהנשבע

הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע 5
אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי׃
וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר׃ וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר 6 7
אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם
עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִוא׃ וַיְהִי כִּי־אָרְכוּ־לוֹ שָׁם 8
הַיָּמִים וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא
וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃ וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ 9
לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי
הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ׃
וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד 10
הָעָם אֶת־אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם׃ וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ 11
אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת
יוּמָת׃ וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא 12
מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה׃ וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ 13
וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד׃ וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר 14
וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים׃ וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר 15
חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים
וַיְמַלְאוּם עָפָר׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ 16
כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד׃ וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל־ 17
גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם׃ וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם 18
אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים
אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר־

אומר אהא כפלוני אם עשיתי כך וכך. שמע אברהם בקולי, כשנסיתי אותו. וישמור משמרתי, גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת. מצותי, דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להכתב כגון גזל

5 עממי ארעא: חלף די קביל אברהם במימרי ונטר מטרת מימרי
6 פקודי קיימי ואוריתי: ויתיב יצחק בגרר: ושאילו אנשי אתרא
(על עיסק) לאתתיה ואמר אחתי היא ארי דחיל למימר אתתי
8 דלמא יקטלנני אנשי אתרא על רבקה ארי שפירת חיזו היא: והוה
כד סגיאו ליה תמן יומיא ואסתכי אבימלך מלכא דפלשתאי מן
9 חרכא וחזא והא יצחק מחייך עם רבקה אתתיה: וקרא אבימלך
ליצחק ואמר ברם הא אתתך היא ואכדין אמרת אחתי היא ואמר
10 ליה יצחק ארי אמרית דילמא אימות עלה: ואמר אבימלך מה דא
עבדת לנא כזעיר פון שכיב דמיחד בעמא עם אתתך ואיתיתא
11 עלנא חובא: ופקיד אבימלך ית כל עמא למימר דינזק בגברא
12 הדין ובאתתיה אתקטלא יתקטל: וזרע יצחק בארעא ההיא ואשכח
13 בשתא ההיא על חד מאה בדשערוהי וברכיה יי: ורבא גברא ואזל
14 אזיל (נ״י סגי) ורבי עד די רבא לחדא: והוה ליה גיתי ענא וגיתי
15 תורין ופלחנא (נ״י ועבודה) סגיא וקניאו ביה פלשתאי: וכל בירין
די חפרו עבדי אבוהי ביומי אברהם אבוהי טמונון פלשתאי
16 ומלאונון עפרא: ואמר אבימלך ליצחק איזל מעמנא ארי תקיפתא
17 מננא לחדא: ואזל מתמן יצחק ושרא בנחלא דגרר ויתיב תמן:
18 ותב יצחק וחפר ית בירי דמיא די חפרו ביומי אברהם אבוהי
וטמונון פלשתאי בתר דמית אברהם וקרא להון שמהן כשמהן די

הפיכות דמים. חקותי, דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם,
כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז, שאין טעם בדבר, אלא גזירת המלך וחקותיו
7 על עבדיו. ותורותי, להביא תורה שבעל פה, הלכה למשה מסיני. לאשתו,
8 על אשתו, כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ׳). כי ארכו, אמר מעתה
אין לי לדאוג, מאחר שלא נאנסה עד עכשיו, ולא נזהר להיות נשמר. וישקף
10 אבימלך וגו׳, ראהו משמש מטתו. אחד העם, המיוחד בעם, זה המלך.
והבאת עלינו אשם, אם שכב כבר הבאת אשם עלינו. בארץ ההיא, אע״פ
שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה, כארץ שבעה גוים. בשנה ההיא, אע״פ
12 שאינה כתקונה, שהיתה שנת רעבון; בארץ ההיא, בשנה ההיא, שניהם
למה? לומר שהארץ קשה והשנה קשה. מאה שערים, שאמדוה כמה ראויה
לעשות, ועשתה על אחת שאמדוה מאה; ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות
13 היה. כי גדל מאד, שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו
14 של אבימלך. ועבדה רבה, פעולה רבה, בל׳ לע״ז אובריי״נא (אַרבייט,
געשעפט, געווערב); עֲבוּדָה משמע עבודה אחת, עֲבֻדָּה משמע פעולה רבה.
15 סתמום פלשתים, מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו;
15 שטמנון פלשתאי, ל׳ סתימה, ובל׳ התלמוד מטמטם את הלב. בנחל גרר,
18 רחוק מן העיר. וישב .... ויחפר, הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו

קָרָא לָהֶן אָבִיו׃ וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם 9
בְּאֵר מַיִם חַיִּים׃ וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר 0
לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ׃
וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה׃ 1
וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא 2
שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עַתָּה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ
בָאָרֶץ׃ וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע׃ וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה 3 4
הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא
כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר
אַבְרָהָם עַבְדִּי׃ וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֶּט־ 5
שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר׃ וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ 6
אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם 7
יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי
מֵאִתְּכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה׀ עִמָּךְ 8
וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה
בְרִית עִמָּךְ׃ אִם־תַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ 9
וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה
עַתָּה בְּרוּךְ יְהוָה׃ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ 0
וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ 1
מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם׃ וַיְהִי׀ בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק
וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ
מָיִם׃ וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע
עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ס וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים

ופלשתים סתמום מקודם שנסע יצחק מגרר, חזר וחפרן. עשק, ערעור. כי
התעשקו עמו, נתעסקו עמו עליה במריבה וערעור. שטנה, כושמכ״ע (מלה

19 יתהן כדי להון אבוהי: וחפרו עבדי יצחק בנחלא ואשכחו תמן
20 בירא דמיין נבעין: ונצו רעותא דגרר עם רעותא דיצחק למימר
21 דילנא מיא וקרא שמא דבירא עסקא ארי אתעסקו עמה: וחפרו
22 בירא אחרי ונצו אף עלה וקרא שמה שטנה: ואסתלק מתמן וחפר
בירא אחרי ולא נצו עלה וקרא שמה רחבות ואמר ארי כען אפתי
23 יי לנא ונפוש (נ״א ויפשננא) בארעא: ואסתלק מתמן באר שבע:
24 ואתגלי לה יי בליליא ההוא ואמר אנא אלהיה דאברהם אבוך לא
תדחל ארי בסעדך מימרי ואברכנך ואסגי ית בנך בדיל אברהם
25 עבדי: ובנא תמן מדבחא וצלי בשמא דיי ופרס תמן משכנה
26 וכרו תמן עבדי יצחק בירא: ואבימלך אזל לותה מגרר וסיעת
27 מרחמוהי ופיכל רב חילה: ואמר להון יצחק מדין אתיתון לותי
28 ואתון סניתון יתי ושלחתוני מלותכון: ואמרו מחזא חזינא ארי
הוה מימרא דיי בסעדך ואמרנא תתקים כען מומתא דהות בין
29 אבהתנא בינגא ובינך ונגזר קים עמך: אם תעבד עמנא בישא
כמא די לא אנזיקנך וכמא די עבדנא עמך לחוד טב ושלחנך בשלם
30 31 את כען בריכא דיי: ועבד להון משתיא ואכלו ושתיאו: ואקדימו
בצפרא וקיימו גבר לאחוהי ושלחנון יצחק ואזלו מלותה בשלם:
32 והוה ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק וחויאו לה על עיסק בירא די
33 חפרו ואמרו לה אשכחנא מיא: וקרא יתה שבעה על כן שמא
34 דקרתא בארא דשבע (נ״י באר שבע) עד יומא הדין: והוה עשו

כב מסמתלקות מלשון דומי כולי״ל (nocere — סמתען). ופרינו בארץ, תתגזמו ותיפוש
26 נפרשו. ואחוזת מרעהו, כתרגומו, וסיעת מרחמוהי, סיעת מאוהביו (ויש פותרין
מרעהו מ׳ מיסוד כתיבה, כמו שלשים מרעים דשמשון (שופטים י״ד י״א),
כדי אתהיה תיבת ואחוזת דבקה, שלא אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן,
סיעת אוהביו, אא״כ כל סיעת אוהביו הוליך עמו, ולא היה לו אלא סיעה
אחת של אוהבים, לכן יש לפרשו בלשון הראשון); ואל תתמה על ת׳ של
אחוזת, ואע״פ שאין תיבה סמוכה, יש דוגמתה במקרא, עזרת מלך (תהלים ס׳),
ובחורת ולא מיין (ישעיה נ״א). אחוזת, ל׳ קבילה ואגודה שנאחזין יחד.
כח ראה ראינו, ראה נאמר, ראינו כך: תהי נא אלה בינותינו וגו׳, האלה
אשר בינותינו מימי אביך תהי גם עתה בינינו וביניך. לא נגענוך, כשאמרנו
לך לך מעמנו. אתה, גם אתה (כ״א עתה) עשה לנו כמו כן. שבעה, על

שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־
35 בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי׃ וַתִּהְיֶיןָ מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק כז
1 וּלְרִבְקָה׃ ס וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו
מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו ׀ בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי
2 וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי
3 יוֹם מוֹתִי׃ וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה
4 וְצוּדָה לִּי צָיִדה*׃ וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי
וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת׃
5 וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו
6 הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד לְהָבִיא׃ וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ
לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ
7 לֵאמֹר׃ הָבִיאָה לִּי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים וְאֹכֵלָה
8 וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי׃ וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע
9 בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֹתָךְ׃ לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־
לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים
10 לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב׃ וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבֻר אֲשֶׁר
11 יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֵן
12 עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק׃ אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי
אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא
13 בְרָכָה׃ וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע
14 בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־לִי׃ וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ
15 מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו׃ וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי
עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ

35 שם הבריח. מרת רוח, ל' ממרים הייתם (דברים ט'), כל מעשיהן היו לעצבון
1 ליצחק ולרבקה, שהיו עובדות ע"ז. ותכהין, בעשנן של אלו; ד"א כדי שיטול

בַּר־אַרְבְּעִין שְׁנִין וּנְסִיב אִתְּתָא יָת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי חִתָּאָה וְיָת־
35 בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן חִתָּאָה׃ וַהֲוָאָה מְסָרְבָן וּמַרְגְּזָן עַל־מֵימַר יִצְחָק
ם
1 וְרִבְקָה׃ וַהֲוָה כַּד־סִיב יִצְחָק וְכָהֲיָא עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי וּקְרָא יָת־עֵשָׂו
2 בְּרֵהּ רַבָּא וַאֲמַר לֵהּ בְּרִי וַאֲמַר לֵהּ הָא אֲנָא׃ וַאֲמַר הָא־כְעַן סֵיבִית
3 לֵית־אֲנָא יָדַע יוֹמָא דְאֵמוּת׃ וּכְעַן סַב־כְּעַן זֵינָךְ סַיְפָךְ וְקַשְׁתָּךְ
4 וּפוֹק לְחַקְלָא וְצוּד לִי צֵידָא׃ וַעֲבֵיד־לִי תַבְשִׁילִין כְּמָא־דְרְחֵימִית
5 וְאַעֵל לִי וְאֵיכוּל בְּדִיל דִּי־תְבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי עַד־לָא אֵימוּת׃ וְרִבְקָה
שְׁמַעַת כַּד־מַלֵּיל יִצְחָק לְוָת־עֵשָׂו בְּרֵהּ וַאֲזַל עֵשָׂו לְחַקְלָא לְמֵיצַד
6 צֵידָה לְאַיְתָאָה׃ וְרִבְקָה אֲמַרַת לְוָת־יַעֲקֹב בְּרַהּ לְמֵימַר הָא שְׁמָעִית
7 מִן־אֲבוּךְ מְמַלֵּל עִם־עֵשָׂו אֲחוּךְ לְמֵימַר׃ אַיְתִי לִי צֵידָא וַעֲבֵיד־
8 לִי תַבְשִׁילִין וְאֵיכוּל וַאֲבָרְכִנָּךְ קֳדָם יְיָ קֳדָם מוֹתִי׃ וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל
9 מִנִּי לְמָא דִּי־אֲנָא מְפַקֵּד יָתָךְ׃ אֱזֵיל־כְּעַן לְוָת־עָנָא וְסַב־לִי מִתַּמָּן
תְּרֵין גַּדְיֵי (בַּר) עִזִּין טָבִין וְאַעְבֵּד יָתְהוֹן תַּבְשִׁילִין לַאֲבוּךְ כְּמָא
10 דִּי־רְחֵים׃ וְתַיְתֵי (נ״י וְתַעֵיל) לַאֲבוּךְ וְיֵיכוּל בְּדִיל דִּיבָרְכִנָּךְ קֳדָם
11 מוֹתֵהּ׃ וַאֲמַר יַעֲקֹב לְרִבְקָה אִמֵּהּ הָא עֵשָׂו אֲחִי גְּבַר שְׂעַרָן וַאֲנָא
12 גְּבַר שְׁעִיעַ׃ מָאִים יְמַשְׁנַנִי אַבָּא וָאֱהֵי בְעֵינוֹהִי כְּמִתְלָעֵב וְאַיְתֵי־מֵיתֵי
13 (נ״י וְאֶהֱי־מַיְתֵי) עֲלַי לְוָטִין וְלָא בִרְכָן׃ וַאֲמַרַת לֵהּ אִמֵּהּ עֲלַי אִתְאֲמַר־
בִּנְבוּאָה דְּלָא־יֵיתוּן לְוָטַיָּא עֲלָךְ בְּרִי בְּרַם קַבֵּל מִנִּי וְאֱזֵיל סַב־לִי׃
14 וַאֲזַל וּנְסֵיב וְאַיְתִי לְאִמֵּהּ וַעֲבַדַת אִמֵּהּ תַּבְשִׁילִין כְּמָא דִּרְחֵים אֲבוּהִי׃
15 וּנְסֵיבַת רִבְקָה יָת־לְבוּשֵׁי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא דְּכֵיתָא דִּי־עִמַּהּ בְּבֵיתָא

2 יצחק את הברכות. לא ידעתי יום מותי. א״ר יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפניהן וחמש לאחר כן, ויצחק היה בן קכ״ג, (כי יעקב בן ס״ג כשנתברך, דוק ברש״י סוף הסדר), אמר שמא לפרק אמי אני מגיע, והיא מתה בת קכ״ז, והריני בן חמש שנים סמוך לפרקה,
3 לפיכך לא ידעתי יום מותי, שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא. תליך, חרבך, שדרך לתלותה. שא נא, ל׳ השחזה, כמותה שנינו, אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה; חדד סכינך ושחוט יפה, שלא תאכילני נבלה.
5 וצודה לי, מן ההפקר ולא מן הגזל. לצוד ציד להביא, מהו להביא? אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל. לפני ה׳, ברשותו, שיסכים על ידי. וקח לי, שלי הם ואינם גזל, שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום. ב״ר. שני גדיי עזים, וכי שני גדיי עזים היה מאכל של יצחק? אלא (פסח היה), האחד הקריב לפסחו והאחד עשה מטעמים. בפרקי דרבי
11 אליעזר. כאשר אהב, כי טעם הגדי כטעם הצבי. איש שעיר, בעל שער.
12 ימשני, כמו ממשש בצהרים (דברים כ״ח). החמודות, הנקיות, כתרגומו דכייתא. ד״א שחמד אותן מן נמרוד. אשר אתה בבית, והלא כמה נשים

אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן׃ וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה 16
עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו׃ וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת 17
הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ׃ וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו 18
וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי מִי אַתָּה בְּנִי׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב 19
אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי
קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרְכַנִּי נַפְשֶׁךָ׃
וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי וַיֹּאמֶר 20
כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב 21
גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא׃ וַיִּגַּשׁ 22
יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב
וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו׃ וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו 23
אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר 24
אָנִי׃ וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ 25
נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיֵּשְׁתְּ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו 26
יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וּשְׁקָה־לִּי בְּנִי׃ וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח 27
אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ
שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה׃ וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם 28
וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ׃ יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוֻ 29
לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ
אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק 30
לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי

היו לו והוא מפקיד אכל אמו? אלא שהיה לקי במעשיו ומחזרן. אנכי עשו בכרך, אנכי המביא לך, ועשו הוא בכורך. עשיתי, כמה דברים כאשר דברת אלי. שבה, ל' מיסב על השולחן, לכך מתורגם אסתחר. גשה נא ואמשך, אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו, וזה אומר כי הקרה ה' אלהיך. קול יעקב, שמדבר בל' תחנונים, קום נא! אבל עשו בל' קנטוריא דבר, יקום אבי! ויאמר אני, לא אמר אני עשו, אלא אני.

16 ודמשכי גדיי בר עזי אלבישת
17 על ידוהי ועל שעיעות צורה: ויהבת ית תבשילא וית לחמא
18 די עבדת בידא דיעקב ברה: ועל לות אבוהי ואמר אבא ואמר
19 הא אנא מן את ברי: ואמר יעקב לאבוהי אנא עשו בוכרך עבדית
כמא די מלילתא עמי (נ"י לי) קום כען אסתחר ואכול מצידי בדיל
20 די תברכנני נפשך: ואמר יצחק לבריה מה דין אוחיתא לאשכחא
21 ברי ואמר ארי זמין יי אלהך קדמי: ואמר יצחק ליעקב קריב כען
22 ואמשנך ברי האת דין ברי עשו אם לא: וקריב יעקב לות יצחק
23 אבוהי ומשיה ואמר קלא קלא דיעקב וידיא ידוהי דעשו: ולא
אשתמודעה ארי הואה ידוהי כידי עשו אחוהי שעירן (נ"י שערנין)
24 25 וברכה: ואמר את דין ברי עשו ואמר הא אנא: ואמר קריב קדמי
ואכול מצידא דברי בדיל די תברכנך נפשי וקריב לה ואכל ואיתי
26 (נ"י ועאל) לה חמרא ושתי: ואמר לה יצחק אבוהי קריב כען
27 ושק לי (נ"י ושק לי) ברי: וקריב ונשק לה וארח ית ריחא דלבושוהי
וברכה ואמר חזו (נ"י חזי) ריחא דברי כריחא דחקלא די ברכה יי:
28 ויתן לך יי מטלא דשמיא ומטובא דארעא וסגיאות (נ"י וסגיות)
29 עיבור וחמר: יפלחנך עממין וישתעבדון לך מלכון הוי רב לאחך
ויסגדון לך בני אמך מלטטך יהון ליטין ומברכך יהון בריכין:
30 והוה כד שיצי יצחק לברכא ית יעקב והוה ברם מפק נפק יעקב

ויריח וגו', והלא אין ריח רע יותר משטף העזים? אלא מלמד שנכנסה עמו
ריח גן עדן. כריח שדה אשר ברכו ה', שנתן בו ריח טוב, וזהו שדה
28 תפוחים. כך דרשו רז"ל. ויתן לך, יתן ויחזור ויתן. ברכשית רבה, ולפי פשוטו
מוסב לענין הראשון, ראה ריח בני שנתן לו הקב"ה כריח שדה וגו', ועוד
יתן לך מטל השמים וגו'. מטל השמים, כמשמעו. ומדרשי אגדה יש להרבה
פנים. (ד"א מהו האלהים? בדין אם ראוי לך יתן לך, ואם לאו לא יתן,
אבל לעשו אמר: משמני הארץ יהיה מושבך, בין צדיק בין רשע יתן לך; וממנו
למד שלמה כשבנה הבית סידור תפלתו, ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק
עליו הדין לא יקרא עליך תגר, לפיכך ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את
לבבו, אבל נכרי מחוסר אמנה, לפיכך אמר ואתה תשמע השמים ועשית ככל
אשר יקרא אליך הנכרי, בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו, כדי שלא יקרא
29 עליך תגר. ברש"י ישן מדויק.) בני אמך, ויעקב אמר ליהודה בני אביך, לפי
שהיו לו בנים מכמה אמהות, וכאן שלא נשא אלא אשה אחת אומר בני אמך.
אורריך ארור ומברכיך ברוך, ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור,
הצדיקים תחלתם יסורים וסופן שלוה, אורריהם ומצעריהם קודמים למברכיהם,
לפיכך יצחק מקדים קללת אוררים לברכת מברכים, הרשעים תחלתן שלוה
30 וסופן יסורין לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה. יצא יצא, זה יוצא וזה בא.

יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ׃ וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא 1
מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל
מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרְכַנִּי נַפְשֶׁךָ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו 2
מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִּנְךָ בְכֹרְךָ עֵשָׂו׃ וַיֶּחֱרַד יִצְחָק 3
חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד
וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ
יִהְיֶה׃ כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה 4
וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי׃
וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ׃ וַיֹּאמֶר הֲכִי 5 6
קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַעֲמַיִם אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח
וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמַר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה׃
וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־ 7
אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו וּלְכָה
אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־אָבִיו הַבְרָכָה 8
אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ
וַיֵּבְךְּ׃ וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ 9
יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל׃ וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה 0
וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל
צַוָּארֶךָ׃ וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ 11
אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה
אֶת־יַעֲקֹב אָחִי׃ וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ 12

33 ויחרד, כתרגומו, ותוה, ל' תימה. ומדרשו ראה גהינם פתוחה מתחתיו. מי אפוא,
לשון לעצמו משמש עם כמה דברים, איפוא, איה פה, מי הוא ואיפה הוא הצד ציד?
(אמנם עיין מ"ג לקמן מ"ג י"א בהערה.) ואכל מכל. מכל טעמים שבקשתי לטעום
טעמתי בו. גם ברוך יהיה, שלא תאמר אילולי שרימה יעקב לאביו לא נטל את
35 36 הברכות לכך הסכים וברכו מדעתו. במרמה, בחכמה. הכי קרא שמו, לשון
תימה הוא, כמו (לקמן כ"ט ט"ו) הכי אחי אתה, שמא לכך נקרא שמו יעקב על

31 מלות אפי יצחק אבוהי ועשו אחוהי אתא (נ"א על) מצידיה: ועבד
אף הוא תבשילין ואעיל לות אבוהי ואמר לאבוהי יקום אבא ויכול
32 מצידא דבריה בדיל דתברכנני נפשך: ואמר ליה יצחק אבוהי
33 מן את ואמר אנא ברך בוכרך עשו: ותוה יצחק תווהא רבא עד
לחדא ואמר מן הוא דיכי דצד צידא ואעיל לי ואכלית מכולא עד
34 לא תיעול וברכתיה אף בריך יהי: כד שמע עשו ית פתגמי אבוהי
וצוח צוחא רבא ומרירא עד לחדא ואמר לאבוהי ברכני אף אנא
35 36 (נ"א לי) אבא: ואמר על אחוך בחכמתא וקביל ברכתך: ואמר
יאות קרא שמיה יעקב וחכמני דנן תרתין זמנין ית בכירותי נסיב
37 והא כען קביל ברכתי ואמר הלא שבקת לי ברכתא: ואתיב יצחק
ואמר לעשו הא רב שויתיה לך (נ"א עלך) וית כל אחוהי יהבית ליה
38 לעבדין ועיבור וחמר סעדתיה ולך הכא מה אעביד ברי: ואמר
עשו לאבוהי הברכתא חדא היא לך אבא ברך לי אף אנא אבא
39 וארים עשו קליה ובכא: ואתיב יצחק אבוהי ואמר ליה הא מטובא
40 דארעא יהא מותבך ומטלא דשמיא מלעילא: ועל חרבך תיחי
וית אחוך תפלח ויהי כד יעברון בנוהי על פתגמי אוריתא ותעדי
41 ניריה מעל צורך: ונטר עשו דבבו ליעקב על ברכתא די ברכיה
אבוהי ואמר עשו בלביה יקרבון יומי אבלא דאבא ואקטול ית יעקב
42 אחי: ואתחוא לרבקה ית פתגמי עשו ברה רבא ושלחת וקרת

33 סופו שזהו עתיד לעקבני? תנחומא: למה חרד יצחק? אמר מה עון יש
בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס? התחיל עשו מצעק ושעקבני
זה פעמים, אמר לו אביו מה עשה לך? אמר לו את בכרתי לקח, אמר
בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו לבכור ברכתי, גם
ברוך יהיה! ויעקבני, כתרגומו וכמני, וארבני, וארב וכמן. ויש מתרגמין ושכמני,
37 נתחכם לי. אצלת, ל' הפרשה, כמו ויאצל. הן גביר, ברכה זו שביעית היא
והוא עושה אותה ראשונה? אלא אמר לו מה תועלת לך בברכה? אם תקנה
נכסים שלו הם, שהרי גביר שמתיו לך, ומה שקנה עבד קנה רבו. ולכה
36 אפוא מה אעשה, איה איפוא אבקש מה לעשות לך. הברכה אחת היא לך, ה"א זו
משמשת לשון תמיה, כמו הבמחנים, השמנה היא (במדבר י"ג), הכמות נבל (שמואל
40 ב' ג'). משמני הארץ, וגו' זו איטליאה של יון. ועל חרבך, כמו בחרבך;
יש על שהוא במקום אות ב', כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל ל"ג כ"ו),
בחרבכם, על צבאותם (שמות ו' כ"ו), בצבאותם. והיה כאשר תריד, ל' צער,
כמו אריד בשיחי (תהלים נ"ה), כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך
41 פתחון פה להצטער על הברכות שנטל, ופרקת עלו וגו'. יקרבו ימי אבל
42 אבי, כמשמעו, שלא אצער את אבא; ומ"א לכמה פנים יש. ויגד לרבקה,
ברוח הקדש הגיד לה מה שעשו מהרהר בלבו. מתנחם לך, נחם על האחוה

הגדל וישלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו
הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך: ועתה בני שמע 3
בקלי וקום ברח־לך אל־לבן אחי חרנה: וישבת עמו 4
ימים אחדים עד אשר־תשוב חמת אחיך: עד־שוב 5
אף־אחיך ממך ושכח את אשר־עשית לו ושלחתי
ולקחתיך משם למה אשכל גם־שניכם יום אחד:
שביעי ותאמר רבקה אל־יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת 6
אם־לקח יעקב אשה מבנות־חת כאלה מבנות הארץ
למה לי חיים: ויקרא יצחק אל־יעקב ויברך אתו ויצוהו 1
ויאמר לו לא־תקח אשה מבנות כנען: קום לך פדנה 2
ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח־לך משם אשה
מבנות לבן אחי אמך: ואל שדי יברך אתך ויפרך 3
וירבך והיית לקהל עמים: ויתן־לך את־ברכת אברהם 4
לך ולזרעך אתך לרשתך את־ארץ מגריך אשר־נתן
אלהים לאברהם: וישלח יצחק את־יעקב וילך פדנה 5
ארם אל־לבן בן־בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב
ועשו: וירא עשו כי־ברך יצחק את־יעקב ושלח אתו 6
פדנה ארם לקחת־לו משם אשה בברכו אתו ויצו
מפטיר עליו לאמר לא־תקח אשה מבנות כנען: וישמע יעקב 7
אל־אביו ואל־אמו וילך פדנה ארם: וירא עשו כי 8
רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו: וילך עשו אל־ 9
ישמעאל ויקח את־מחלת | בת־ישמעאל בן־אברהם

לחשב מחשבה אחרת להתנכל לך ולהרגך. ומ"א כבר אתה מת בעיניו ושתה
עליך כוס של תנחומים. ולפי פשוטו ל' תנחומים, מתנחם הוא על הברכות
בהריגתך. אחדים, מועטים. למה אשכל, אהיה שכולה משניכם, (לימד על 44 45
הקובר את בניו קרוי שכול, וכן ביעקב הוא אומר כאשר שכלתי שכלתי. גם שניכם,

ליעקב ברה זעירא ואמרת ליה הא עשו אחוך כמין לך למקטלך:
43 44 וכען ברי קביל מני וקום איזיל לך לות לבן אחי לחרן: ותתיב
45 עמיה יומין זעירין עד דיתוב רוגזא דאחוך: עד דיתוב רוגזא ד
אחוך מנך ויתנשי ית די עבדת ליה ואשלח ואדברנך מתמן למה
46 אתכל אף תרויכון יומא חד: ואמרת רבקה ליצחק עקית בחיי
מן קדם בנת חתאה אם נסיב יעקב אתתא מבנת חתאה כאלין
1 מבנת ארעא למה לי חיים: וקרא יצחק ליעקב ובריך יתיה ופקדיה
2 ואמר ליה לא תסב אתתא מבנת כנען: קום איזיל לפדן ארם לבית
בתואל אבוהא דאמך וסב לך מתמן אתתא מבנת לבן אחוהא
3 דאמך: ואל שדי יברך יתך ויפשך ויסגינך ותהי לכנשת שבטין:
4 ויתן לך ית ברכתא דאברהם לך ולבנך עמך למירתך ית ארע
5 תותבותך די יהב יי לאברהם: ושלח יצחק ית יעקב ואזל לפדן
ארם לות לבן בר בתואל ארמאה אחוהא דרבקה אמיה דיעקב ועשו:
6 וחזא עשו ארי בריך יצחק ית יעקב ושלח יתיה לפדן ארם למסב
ליה מתמן אתתא כד בריך יתיה ופקיד עלוהי למימר לא תסב אתתא
7 מבנת כנען: וקביל יעקב מאבוהי ומאמיה ואזל לפדן ארם:
8 9 וחזא עשו ארי בישא בנת כנען בעיני יצחק אבוהי: ואזל עשו
לות ישמעאל ונסיב ית מחלת בת ישמעאל בר אברהם אחתיה
דנביות על נשוהי ליה לאנתו:

אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך; ורוח הקדש נזרקה בה
46 והתנבאה שביום א׳ ימותו, כמו שמפורש בפ׳ המקנה לאשתו. קצתי בחיי,
2 מאסתי בחיי. פדנה, כמו לפדן. ביתה בתואל, לבית בתואל. כל תיבה
3 שצריכה ל׳ בתחלתה הטיל לה ה׳ בסופה. ואל שדי, מי שדי בברכותיו
4 למתברכין מפיו, יברך אותך. את ברכת אברהם, שאמר לו ואעשך לגוי
גדול, והתברכו בזרעך, יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך, ממך יצא אותו
5 גוי ואותו הזרע המבורך. אם יעקב ועשו, איני יודע מה מלמדנו. וישמע
יעקב, מחובר לענין של מעלה, וירא עשו כי ברך יצחק וגו׳ וכי שלח אותו
פדנה ארם, וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם, וכי רעות בנות
9 כנען, והלך גם הוא אל ישמעאל. אחות נביות, ממשמע שנא׳ בת ישמעאל
איני יודע שהיא אחות נביות? אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לעשו קודם
נשואיה, ונביות אחיה השיאה. ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן ס״ג שנים,
שהרי ישמעאל בן ע״ד שנים היה כשנולד יעקב, י״ד שנה היה גדול ישמעאל
מיצחק, ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם, הרי פ״ד, ושנותיו היו קל״ז, שנא׳
ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳, נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס״ג שנים היה,
ולמדנו ממנו שנטמן בבית עבר י״ד שנה ואח״כ הלך לחרן, שהרי לא שהה
בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י״ד שנה, שנא׳ עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי

אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה׃ ס וַיֵּצֵא
יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה׃ וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן
שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו
וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא׃ וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה
וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים
וְיֹרְדִים בּוֹ׃ וְהִנֵּה יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב
עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ׃ וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ
וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־מִשְׁפְּחֹת
הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ׃ וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־
תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד
אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ׃ וַיִּיקַץ יַעֲקֹב
מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא

כמותיך וגם שנים במלוך, ושכר הלמן שנולד יוסף כיה, שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו', ויוסף בן ל' שנה היה בשמלך, ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים, ז' של שובע וב' של רעב, ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה, צא ושבות י"ד שלפני לידת יוסף, ושלשים של יוסף, ותשע משמלך על שנת יעקב, הרי נ"ג, וכשפירש מאביו היה בן ס"ג, הרי קי"ו, והוא אומר שלשים ומאת שנה, הרי חסרים י"ד שנים, הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים. (אבל לא נענש עליהם, בזכות התורה, שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה, דהיינו מי"ז עד ל"ט, כנגד כ"ב שפירש יעקב מאביו ולא כבדו, והם כ' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך, כדכתיב ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות, ופי' רז"ל מזה הפסוק ששהה י"ח בדרך, דבית הוא בימות הגשמים וסכות הוו בימות החמה, ולחשבון הפסוקים שחשבנו לעיל משפירש מאביו עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים, שגם אנו מוצאים עוד י"ד שנים, אלא ודאי נטמן בבית עבר בהליכתו לבית לבן ללמוד תורה ממנו, ובשביל זכות התורה לא נענש עליהם, ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה, מדה כנגד מדה: ע"כ מצאתי ברש"י ישן.) על נשיו, הוסיף רשעה על רשעתו (ר"ל מרשעת על מרשעיות שהיו לו כבר, וק"ל), שלא גרש את הראשונות:

ויצא יעקב, על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתיב וירא עשו כי ברך וגו', ומשגמר חזר לענין הראשון. ויצא, לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב

10 וּנְפַק יַעֲקֹב מִבְּאֵרָא דְשָׁבַע וַאֲזַל לְחָרָן׃
11 וַעֲרַע בְּאַתְרָא וּבָת תַּמָּן
אֲרֵי עַל שִׁמְשָׁא וּנְסִיב מֵאַבְנֵי אַתְרָא וְשַׁוִּי אִסָּדוֹהִי וּשְׁכִיב בְּאַתְרָא
12 הַהוּא׃ וַחֲלַם וְהָא סֻלְמָא נְעִיץ בְּאַרְעָא וְרֵישֵׁהּ מָטֵי עַד צֵית שְׁמַיָּא
13 וְהָא מַלְאֲכַיָּא דַיְיָ סָלְקִין וְנָחֲתִין בֵּהּ׃ וְהָא יְקָרָא דַיְיָ מְעַתַּד עִלָּווֹהִי
וַאֲמַר אֲנָא יְיָ אֱלָהֵהּ דְאַבְרָהָם אֲבוּךְ וֵאלָהֵהּ דְיִצְחָק אַרְעָא דִּי אַתְּ
14 שָׁכֵיב עֲלַהּ לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיךְ׃ וִיהוֹן בְּנָיךְ סַגִּיאִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא
וְתִתְקַף לְמַעְרְבָא וּלְמָדִינְחָא וּלְצִפּוּנָא וּלְדָרוֹמָא וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כָּל
15 זַרְעֲיָת אַרְעָא וּבְדִיל בְּנָיךְ׃ וְהָא מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ וְאֶטְּרִנָּךְ בְּכֹל אֲתַר
דִּי תְהָךְ וַאֲתִיבִנָּךְ לְאַרְעָא הָדָא אֲרֵי לָא אֶשְׁבְּקִנָּךְ עַד דִּי אַעֲבֵיד יָת
16 דְּמַלֵּלִית לָךְ׃ וְאִתְּעַר יַעֲקֹב מִשְּׁנְתֵהּ וַאֲמַר בְּקוּשְׁטָא (אִית) יְקָרָא

שבע, ולמה הזכיר יציאתו? אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה
רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם פנה
הודה פנה זיוה פנה הדרה; וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות. וילך
11 חרנה, יצא ללכת לחרן. ויפגע במקום, לא הזכיר הכתוב באי זה מקום,
אלא במקום הנזכר במקום אחר, הוא הר המוריה, שנא' בו וירא את המקום
מרחוק (לעיל כ"ב). ויפגע, כמו ופגע ביריחו ופגע בדבשת (יהושע י"ו ז'),
ורבותינו פירשו ל' תפלה, כמו ואל תפגע בי (ירמיה ז' י"ו), ולמדנו שתקן
תפלת ערבית, ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל, ללמדך שקפצה לו הארץ,
כמו שמפורש בפרק גיד הנשה. כי בא השמש, היה לו לכתוב ויבא השמש
וילן שם; כי בא השמש משמע שבקשה לו חמה פתאום שלא בעונתה, כדי
שילין שם. וישם מראשותיו, עשאן כמין מרזב סביב לראשו, שירא מפני
חיות רעות. התחילו מריבות זו את זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו,
וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקב"ה אבן אחת, וזהו שנא' ויקח את
האבן אשר שם מראשותיו. וישכב במקום ההוא, לשון מעוט, באותו מקום
שכב, אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה.
12 עולים ויורדים, עולים תחלה ואח"כ יורדים, מלאכים שליווהו בארץ אין
13 יוצאין חוצה לארץ, ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו. נצב עליו,
לשמרו. ואלהי יצחק, אע"פ שלא מצינו במקרא שייחד הקב"ה שמו על הצדיקים
בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנא' הן בקדושיו לא יאמין, כאן ייחד שמו
על יצחק, לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו.
[illegible]. שכב עליה, קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו, רמז לו שתהא
14 נוחה ליכבש לבניו (כד' אמות, שזה מקומו של אדם). ופרצת, וחזקת, כמו
15 ובן יפרוץ. אנכי עמך, לפי שהיה ירא מעשו ומלבן. עד אשר אם עשיתי,
אם משמש בל' כי. דברתי לך, לצרכך ועליך, מה שהבטחתי לאברהם על
זרעו לך הבטחתיו ולא לעשו, שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע, אלא
כי ביצחק ולא כל יצחק; וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור
16 משמשים ל' על, וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן. ואנכי לא

ידעתי׃ 17 ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה
18 כי אם בית אלהים וזה שער השמים׃ וישכם יעקב
בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשתיו וישם אתה
19 מצבה ויצק שמן על ראשה׃ ויקרא את שם המקום
20 ההוא בית אל ואולם לוז שם העיר לראשנה׃ וידר
יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך
הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש׃
21 ושבתי בשלום אל בית אבי והיה יהוה לי לאלהים׃
22 והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל
כט 1 אשר תתן לי עשר אעשרנו לך׃ וישא יעקב רגליו
2 וילך ארצה בני קדם׃ וירא והנה באר בשדה והנה שם
שלשה עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו
3 העדרים והאבן גדלה על פי הבאר׃ ונאספו שמה כל
העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את
4 הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה׃ ויאמר

7 ידעתי, שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה. כי אם בית אלהים, אמר
רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע
שפועו מגיע כנגד בית המקדש, שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה, וירושלים
בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימן, ובית אל היה בצפון של נחלת בנימן בגבול
שבין בנימן ובין בני יוסף, נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל
מגיע אמצע שפועו נגד ירושלים; ולפי שאמרו רבותינו, שאמר הקב"ה צדיק
זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה; ועוד אמרו, יעקב קראה לירושלים בית
אל, וזו לוז היא ולא ירושלים; ומהיכן למדו לומר כן? אני אומר שנעקר
הר המוריה ובא לכאן, וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין, שבא
בית המקדש לקראתו עד בית אל, וזהו ויפגע במקום. וא"ת כשעבר יעקב
על בית המקדש מדוע לא עכבו שם? איהו לא יהיב לבה להתפלל במקום
שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו, איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפרק
גיד הנשה; וקרא מוכיח, וילך חרנה. כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי
על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו? יהב דעתה למהדר, ואזל עד
בית אל, וקפצה לו הארץ. (בית אל, לא זה הוא הסמוך לעי, אלא ירושלים;
וע"ש שהיתה עיר האלהים קראה בית אל, והוא הר המוריה שהתפלל בו

17 די שרי באתרא הדין ואנא לא הויתי ידע: ודחיל ואמר מה
דחילו אתרא הדין לית דין אתר הדיוט אלהין אתר דרעוא בה
18 מן קדם יי ודין תרע קביל שמיא: ואקדים יעקב בצפרא ונסיב
ית אבנא די שוי אסדוהי ושוי יתה קמא ואריק משחא על רישה:
19 וקרא ית שמא דאתרא ההוא בית אל וברם לוז שמא דקרתא
20 בקדמיתא: וקיים יעקב קים למימר אם יהא מימרא דיי בסעדי
ויטרנני בארחא הדין די אנא אזיל ויתן לי לחמא (נ"י לחם) למיכל
21 וכסו למלבש: ואתוב בשלם לבית אבא ויהא מימרא דיי לי
22 לאלהא: ואבנא הדא די שויתי קמא תהי די אהי פלח עלה קד־
כט קדם יי וכל די תתן לי חד מעשרא אפרשנה קדמך: ונטל יעקב
1 רגלוהי (נ"י ריגלוהי) ואזל לארע בני מדינחא: וחזא והא בירא בחקלא
2 והא תמן תלתא עדרין דען רביעין עלה ארי מן בירא ההיא משקן
3 עדריא ואבנא רבתא על פומא דבירא: ומתכנשין לתמן כל עדריא
ומגנדרין ית אבנא מעל פומא דבירא ומשקן ית ענא ומתיבין ית
4 אבנא על פומא דבירא לאתרה: ואמר להון יעקב אחי מנן אתון

אברהם, והוא השדה שהתפלל בו יצחק; וכן שכינו כסוגה, לכו נעלה וגו'.
לא כאברהם שקראו הר, ולא כיצחק שקראו שדה, אלא כיעקב שקראו בית
אל. ע"כ פרש"י מדוייק.) מה נורא, מתרגם דחילו, תרגם הדין דחילו
שם דבר הוא, כמו סובלתנו, וכסו למלבש. וזה שער השמים, מקום תפלה,
לעלות התפלות השמימה, ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית
20 המקדש של מטה. אם יהיה אלהים עמדי, אם ישמור לי הבטחות הללו
שהבטיחני להיות עמדי, כמו שאמר לי, והנה אנכי עמך. ושמרני, כמו שאמר
לי, ושמרתיך בכל אשר תלך. ונתן לי לחם לאכל, כמו שאמר, כי לא
אעזבך; שהמבקש לחם הוא כעזוב, שנא' ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש
21 לחם (תהלים ל"ז). ושבתי, כמו שאמר לי, והשיבותיך אל האדמה. בשלום,
שלם מן החטא, שלא אלמד מדרכי לבן. והיה ה' לי לאלהים, שיחול שמו
עלי מתחלה ועד סוף, שלא ימצא פסול בזרעי, כמ"ש אשר דברתי לך; והבטחה
זו הבטיח לאברהם, שנא' להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך (וזרעך מיוחס,
שלא ימצא בו שום פסול). והאבן הזאת, כך משמעו ו' של והאבן: אם
22 ישמור לי את אלה ואף אני אעשה זאת, והאבן הזאת אשר שמתי מצבה
וגו', כתרגומו שהיא פלח עלה קדם ה', וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר
לו קום עלה בית אל, מה נאמר שם? ויצב יעקב מצבה, ויסך עליה נסך
1 (בקמן ל"ה י"ד). וישא יעקב רגליו, משנתבשר בשורה טובה, שהובטח בשמירה,
2 נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת. כך מפורש בבראשית רבה. ישקו העדרים,
3 משקים הרועים את העדרים; והמקרא דבר בלשון קצרה. ונאספו, רגילים
היו להאסף, לפי שהיתה האבן גדולה. וגללו, ונגללים, ותרגומו ומגנדרין.
כל ל' הווה משתנה לדבר בל' עתיד ובל' עבר, לפי שכל דבר ההווה תמיד

לָהֶם֙ יַעֲקֹ֔ב אַחַ֖י מֵאַ֣יִן אַתֶּ֑ם וַיֹּ֣אמְר֔וּ מֵחָרָ֖ן אֲנָֽחְנוּ׃
וַיֹּ֣אמֶר לָהֶ֔ם הַיְדַעְתֶּ֖ם אֶת־לָבָ֣ן בֶּן־נָח֑וֹר וַיֹּאמְר֖וּ יָדָֽעְנוּ׃ 5
וַיֹּ֥אמֶר לָהֶ֖ם הֲשָׁל֣וֹם ל֑וֹ וַיֹּאמְר֣וּ שָׁל֔וֹם וְהִנֵּה֙ רָחֵ֣ל בִּתּ֔וֹ 6
בָּאָ֖ה עִם־הַצֹּֽאן׃ וַיֹּ֗אמֶר הֵ֥ן עוֹד֙ הַיּ֣וֹם גָּד֔וֹל לֹא־עֵ֖ת 7
הֵאָסֵ֣ף הַמִּקְנֶ֑ה הַשְׁק֥וּ הַצֹּ֖אן וּלְכ֥וּ רְעֽוּ׃ וַיֹּאמְרוּ֮ לֹ֣א 8
נוּכַל֒ עַ֣ד אֲשֶׁ֤ר יֵאָֽסְפוּ֙ כָּל־הָ֣עֲדָרִ֔ים וְגָֽלְלוּ֙ אֶת־הָאֶ֔בֶן
מֵעַ֖ל פִּ֣י הַבְּאֵ֑ר וְהִשְׁקִ֖ינוּ הַצֹּֽאן׃ עוֹדֶ֖נּוּ מְדַבֵּ֣ר עִמָּ֑ם 9
וְרָחֵ֣ל ׀ בָּ֗אָה עִם־הַצֹּאן֙ אֲשֶׁ֣ר לְאָבִ֔יהָ כִּ֥י רֹעָ֖ה הִֽוא׃ וַיְהִ֡י 10
כַּאֲשֶׁר֩ רָאָ֨ה יַעֲקֹ֜ב אֶת־רָחֵ֗ל בַּת־לָבָן֙ אֲחִ֣י אִמּ֔וֹ וְאֶת־
צֹ֖אן לָבָ֣ן אֲחִ֣י אִמּ֑וֹ וַיִּגַּ֣שׁ יַעֲקֹ֗ב וַיָּ֤גֶל אֶת־הָאֶ֙בֶן֙ מֵעַל֙ פִּ֣י
הַבְּאֵ֔ר וַיַּ֕שְׁקְ אֶת־צֹ֥אן לָבָ֖ן אֲחִ֥י אִמּֽוֹ׃ וַיִּשַּׁ֥ק יַעֲקֹ֖ב לְרָחֵ֑ל 11
וַיִּשָּׂ֥א אֶת־קֹל֖וֹ וַיֵּֽבְךְּ׃ וַיַּגֵּ֨ד יַעֲקֹ֜ב לְרָחֵ֗ל כִּ֣י אֲחִ֤י אָבִ֙יהָ֙ 12
ה֔וּא וְכִ֥י בֶן־רִבְקָ֖ה ה֑וּא וַתָּ֖רָץ וַתַּגֵּ֥ד לְאָבִֽיהָ׃ וַיְהִי֩ כִשְׁמֹ֨עַ 13
לָבָ֜ן אֶת־שֵׁ֣מַע ׀ יַעֲקֹ֣ב בֶּן־אֲחֹת֗וֹ וַיָּ֤רָץ לִקְרָאתוֹ֙ וַיְחַבֶּק־
לוֹ֙ וַיְנַשֶּׁק־ל֔וֹ וַיְבִיאֵ֖הוּ אֶל־בֵּית֑וֹ וַיְסַפֵּ֣ר לְלָבָ֔ן אֵ֥ת כָּל־
הַדְּבָרִ֖ים הָאֵֽלֶּה׃ וַיֹּ֤אמֶר לוֹ֙ לָבָ֔ן אַ֛ךְ עַצְמִ֥י וּבְשָׂרִ֖י אָ֑תָּה 14
וַיֵּ֥שֶׁב עִמּ֖וֹ חֹ֥דֶשׁ יָמִֽים׃ וַיֹּ֤אמֶר לָבָן֙ לְיַעֲקֹ֔ב הֲכִי־אָחִ֣י 15
אַ֔תָּה וַעֲבַדְתַּ֖נִי חִנָּ֑ם הַגִּ֥ידָה לִּ֖י מַה־מַּשְׂכֻּרְתֶּֽךָ׃ וּלְלָבָ֖ן 16
שְׁתֵּ֣י בָנ֑וֹת שֵׁ֤ם הַגְּדֹלָה֙ לֵאָ֔ה וְשֵׁ֥ם הַקְּטַנָּ֖ה רָחֵֽל׃ וְעֵינֵ֥י 17
לֵאָ֖ה רַכּ֑וֹת וְרָחֵ֗ל הָֽיְתָה֙ יְפַת־תֹּ֔אַר וִיפַ֖ת מַרְאֶֽה׃ וַיֶּאֱהַ֥ב 18

בנר פיה ועתיד להיות. והשיבו, תרגומו ומתיבין. בָּאָה עם הצאן, בטעם 6
בא', ותרגומו אתיא; ורחל בָּאָה, בטעם למעלה בב', ותרגומו אתת; הראשון
ל' עושה והשני ל' עשתה. הן עוד היום גדול, לפי שראה אותם רובצים, 7
כסבור שרוצים לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד, אמר להם הן עוד
היום גדול, כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום, ואם הבהמות
שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו'. כ"ר. לא נוכל, להשקות, 8
לפי שהאבן גדולה. וגללו, זה מתורגם ויגנדרון, לפי שהוא ל' עתיד.
ויגש יעקב ויגל, כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, להודיעך שכחו גדול. 10

5 וַאֲמַרוּ מֵחָרָן אֲנַחְנָה: וַאֲמַר לְהוֹן הַיְדַעְתּוּן יָת־לָבָן בַּר־נָחוֹר וַאֲמַרוּ
6 יְדַעְנָן: וַאֲמַר לְהוֹן הַשְׁלָם לֵהּ וַאֲמַרוּ שְׁלָם וְהָא רָחֵל בְּרַתֵּהּ אָתְיָא
7 עִם־עָנָא: וַאֲמַר הָא עוֹד יוֹמָא סַגִּי לָא עִדָּן לְמִכְנַשׁ בְּעִיר אַשְׁקוּ
8 עָנָא וְאִזִילוּ רְעוּ: וַאֲמַרוּ לָא נִכּוּל עַד דִּי־מִתְכַּנְשִׁין כָּל־עֶדְרַיָּא
9 וִיגַנְדְּרוּן יָת־אַבְנָא מֵעַל פּוּמָא דְּבֵירָא וְנַשְׁקֵי עָנָא: עַד־דְּהוּא מְמַלֵּל
10 עִמְּהוֹן וְרָחֵל אֲתַת עִם־עָנָא דִּי לַאֲבוּהָ אֲרֵי רָעֲיָתָא הִיא: וַהֲוָה כַּד
חֲזָא יַעֲקֹב יָת־רָחֵל בַּת־לָבָן אֲחוּהָא דְּאִמֵּהּ וְיָת־עָנָא דְּלָבָן אֲחוּהָא
דְּאִמֵּהּ וּקְרֵב יַעֲקֹב וּמְגַנְדַּר יָת־אַבְנָא מֵעַל־פּוּמָא דְּבֵירָא וְאַשְׁקִי
11 יָת־עָנָא דְּלָבָן אֲחוּהָא דְּאִמֵּהּ: וּנְשַׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל וַאֲרֵים יָת־קָלֵהּ
12 וּבְכָא: וְחַוִּי יַעֲקֹב לְרָחֵל אֲרֵי בַּר־אֲחָא דַּאֲבוּהָ הוּא וַאֲרֵי בַּר־רִבְקָה
13 הוּא וּרְהַטַת וְחַוִּיאַת לַאֲבוּהָ: וַהֲוָה כַּד־שְׁמַע לָבָן יָת־שֵׁמַע יַעֲקֹב
בַּר־אֲחָתֵהּ וּרְהַט לְקַדָּמוּתֵהּ וְגַפֵּף לֵהּ וְנַשֵּׁיק־לֵהּ וְאַעְלֵהּ לְבֵיתֵהּ
14 וְאִשְׁתְּעִי לְלָבָן יָת כָּל־פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין: וַאֲמַר לֵהּ לָבָן בְּרַם קָרִיבִי
15 וּבִסְרִי אַתְּ וִיתֵיב עִמֵּהּ יְרַח יוֹמִין: וַאֲמַר לָבָן לְיַעֲקֹב הַמְדַאֲחִי אַתְּ
16 וְתִפְלְחִנַּנִי מַגָּן חַוִּי־לִי מָה אַגְרָךְ: וּלְלָבָן תַּרְתֵּין בְּנָן שׁוּם רַבְּתָא
17 לֵאָה וְשׁוּם זְעֶרְתָּא רָחֵל: וְעֵינֵי לֵאָה יָאָיָן וְרָחֵל הֲוָת שַׁפִּירָא־בְרֵיוָא
18 וְיָאָיָא בְחֶזְוָא: וּרְחֵם יַעֲקֹב יָת־רָחֵל וַאֲמַר אֶפְלְחִנָּךְ שְׁבַע שְׁנִין בְּרָחֵל

11 ויבך, לפי שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה. ד"א לפי שבא בידים ריקניות, אמר, אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום! לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו, ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו, א"ל מה אעשה לצווי
12 של אבא? אמר לו יעקב טול מה שבידי, והעני חשוב כמת. כי אחי אביה הוא, קרוב לאביה, כמו אנשים אחים אנחנו (לעיל י"ג). ומדרשו, אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות, ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו
13 הכשרה. ותגד לאביה, לפי שאמה מתה ולא היה לה להגיד אלא לו. וירץ לקראתו, כסבור ממון הוא טעון, שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים. ויחבק, כשלא ראה עמו כלום, אמר שמא זהובים הביא והם בחיקו. וינשק לו, אמר שמא מרגליות הביא והם בפיו. ויספר ללבן, שלא בא אלא
14 מאונס אחיו, ושנטלו ממונו ממנו. אך עצמי ובשרי, מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום, אלא מפני קורבה אטפל בך חדש
15 ימים, וכן עשה, ואף זו לא לחנם, שהיה רועה צאנו. הכי אחי אתה, לשון תימה, וכי בשביל שאחי אתה תעבדני חנם? ועבדתני, כמו ותעבדני, וכן כל
17 תיבה שהיא לשון עבר הוסף ו' בראשה והיא הופכת התיבה להבא. רכות, שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובוכה, שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול והקטנה לקטן. תאר, הוא צורת הפרצוף, לשון יתארהו בשרד (ישעיה מ"ד), קונפא"ס בלע"ז (צירקעל), וכן ישעיה
18 כ"ב ופ"ד י"ג, ותואר כ"ב י"ד). מראה, הוא זיו קלסתר. אעבדך שבע

יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ
19 הַקְּטַנָּה׃ וַיֹּאמֶר לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי אֹתָהּ
20 לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה עִמָּדִי׃ וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים
21 וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֶל־לָבָן הָבָה אֶת־אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ׃
22 23 וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה׃ וַיְהִי
בָעֶרֶב וַיִּקַּח אֶת־לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃
24 וַיִּתֵּן לָבָן לָהּ אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בִתּוֹ שִׁפְחָה׃
25 וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה־הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל־לָבָן מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי׃
26 וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת הַצְּעִירָה לִפְנֵי
27 הַבְּכִירָה׃ מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם־אֶת־זֹאת בַּעֲבֹדָה
28 אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת׃ וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן
וַיְמַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־רָחֵל בִּתּוֹ לוֹ לְאִשָּׁה׃
29 וַיִּתֵּן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתוֹ לָהּ לְשִׁפְחָה׃
30 וַיָּבֹא גַּם אֶל־רָחֵל וַיֶּאֱהַב גַּם־אֶת־רָחֵל מִלֵּאָה וַיַּעֲבֹד
31 עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת׃ וַיַּרְא יְהוָה כִּי־שְׂנוּאָה
32 לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה׃ וַתַּהַר לֵאָה וַתֵּלֶד
בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי־רָאָה יְהוָה בְּעָנְיִי
33 כִּי עַתָּה יֶאֱהָבַנִי אִישִׁי׃ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר
כִּי־שָׁמַע יְהוָה כִּי־שְׂנוּאָה אָנֹכִי וַיִּתֶּן־לִי גַּם־אֶת־זֶה
34 וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן׃ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר

שנים, הם ימים אחדים שאמרה לו אמו, וישבת עמו ימים אחדים, ותדע שכן הוא, שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים. ברחל בתך הקטנה, כל הסימנין הללו למה? לפי שהוא יודע בו שהוא רמאי, אמר לו אעבדך ברחל, ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק, ת"ל בתך, ושמא תאמר אחליף ללאה

19 ברתך זעירתא: ואמר לבן טב דאתן יתה לך מדאתן יתה לגבר
20 אחרן תיב עמי: ופלח יעקב ברחל שבע שנין והוו בעינוהי כיומין
21 זעירין כד רחים יתה: ואמר יעקב ללבן הב ית אתתי ארי אשלמית
22 יומי פלחני ואעול לותה: וכנש לבן ית כל אנשי אתרא ועבד
23 משתיא: והוה ברמשא ודבר ית לאה ברתה ואעיל יתה לותה ועל
24 לותה: ויהב לבן לה ית זלפה אמתה ללאה ברתה לאמהו: והוה
25 בצפרא והא היא לאה ואמר ללבן מה דא עבדת לי הלא ברחל
26 פלחית עמך ולמא שקרת בי: ואמר לבן לא אתעבד כדין באתרנא
27 למתן זעירתא קדם רבתא: אשלים שבעתא דדא ונתן לך אף ית
28 דא בפלחנא די תפלח עמי עוד שבע שנין אחרנין: ועבד יעקב כן
29 ואשלים שבועתא דדא ויהב לה ית רחל ברתה לה לאנתו: ויהב
30 לבן לרחל ברתה ית בלהה אמתה לה לאמהו: ועל אף לות רחל
31 ורחים אף ית רחל מלאה ופלח עמה עוד שבע שנין אחרנין: וחזא
32 יי ארי שניאתא לאה ויהב לה עדוי ורחל עקרא: ועדיאת לאה
וילידת בר וקרת שמה ראובן ארי אמרת ארי גלי קדם יי עלבוני
33 ארי כען ירחמנני בעלי: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת ארי
שמיע קדם יי ארי שניאתא אנא ויהב לי אף ית דין וקרת שמה
34 שמעון: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זמנא יתחבר לי

שמה ולקרא שמה רחל, ת"ל הקטנה; ואעפ"כ לא הועיל, שהרי רמהו.
21 מלאו ימי, שאמרה לי אמי, ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה, ואימתי
אעמיד י"ב שבטים? וזהו שנא' ואבואה אליה, והלא קל שבקלים אינו אומר
25 כן! אלא להוליד תולדות אמר כן. ויהי בבקר והנה היא לאה, אבל בלילה
לא היתה לאה, לפי שמסר יעקב סמנים לרחל, וכשראתה רחל שמכניסין לו
27 לאה, אמרה עכשיו תכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנים. מלא
שבע זאת, דבוק הוא, שהרי נקוד בחטף. שבוע של זאת, והן שבעת ימי
משתה. מס' ירושלמית במועד קטן. (וא"א לומר שבוע ממש, שא"כ היה צריך
להנקד כפתח השי'. ועוד ששבוע ל' זכר, כדכתיב שבעה שבועות תספר, לפיכך
אין משמע שבוע אלא שבעה, שקורין [septaine] בלע"ז, (אין זיעבענטלינג,
עיין בפירושי שמות י' כ"ב) ונתנה לך, ל' רבים, כמו נרדה ונבלה, ונשרפה,
אף זה ל' ונתנו · גם את זאת, מיד לאחר שבעת ימי המשתה, ותעבוד לאחר
30 נשואיה. עוד שבע שנים אחרות, אחרות, הקישן לראשונות, מה ראשונות
31 באמונה אף האחרונות באמונה, ואע"פ שרמאות בא עליו. ותקרא שמו ראובן,
רבותינו פירשו, אמרה ראו מה בין בני לבן חמי, שמכר הבכורה ליעקב, וזה
לא מכרה ליוסף, ולא ערער עליו, ולא עוד שלא ערער עליו אלא שבקש
34 להצילו מן הבור. הפעם ילוה אישי, לפי שהאמהות נביאות היו ויודעות
שי"ב שבטים יוצאים מיעקב וד' נשים ישא, אמרה מעתה אין לו פתחון פה

עַתָּה הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים
35 עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי׃ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר
הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה וַתַּעֲמֹד
ל 1 מִלֶּדֶת׃ וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל
בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־לִּי בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה
2 אָנֹכִי׃ וַיִּחַר־אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים
3 אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן׃ וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמָתִי
בִלְהָה בֹּא אֵלֶיהָ וְתֵלֵד עַל־בִּרְכַּי וְאִבָּנֶה גַם־אָנֹכִי
4 מִמֶּנָּה׃ וַתִּתֶּן־לוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
5 6 יַעֲקֹב׃ וַתַּהַר בִּלְהָה וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן׃ וַתֹּאמֶר רָחֵל
דָּנַנִּי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֶּן־לִי בֵּן עַל־כֵּן קָרְאָה
7 שְׁמוֹ דָּן׃ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בִּלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל בֵּן שֵׁנִי
8 לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר רָחֵל נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים ׀ נִפְתַּלְתִּי עִם־
9 אֲחֹתִי גַּם־יָכֹלְתִּי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נַפְתָּלִי׃ וַתֵּרֶא לֵאָה
כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתִּקַּח אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אֹתָהּ
10 לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה׃ וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה לְיַעֲקֹב בֵּן׃
11 12 וַתֹּאמֶר לֵאָה בָּגָד וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גָּד׃ וַתֵּלֶד זִלְפָּה
13 שִׁפְחַת לֵאָה בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרִי כִּי
14 אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אָשֵׁר׃ וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בָּא גָד

עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבנים. על כן, כל מי שנאמר בו על כן מרובה באוכלוסין, חוץ מלוי, שהאחרון היה מכלה בהם. קרא שמו לוי, בכולם כתיב ותקרא (שהיא קראה), וזה כתב בו קרא, ויש מדרש אגדה באלה הדברים רבה, ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה, ונתן לו כ"ד
35 מתנות כהונה, ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי. הפעם אודה, שנטלתי
1 יותר מחלקי, מעתה יש לי להודות. ותקנא רחל באחתה, קנאה במעשיה הטובים, אמרה אלולי שצדקה. ממני לא זכתה לבנים. הבה לי, וכי כך עשה אביך לאמך? והלא התפלל עליה! מתה אנכי, מכאן למי שאין לו בנים
2 שחשוב כמת. התחת, וכי במקומו אני? אשר מנע ממך, את אומרת שאעשה

35 בעלי ארי ילידית לה תלתא בנין על כן קרא שמה לוי: ועדיאת
ל עוד וילידת בר ואמרת הדא זמנא אודה קדם יי על כן קרת שמה
1 יהודה וקמת מלמילד: וחזת רחל ארי לא ילידת ליעקב וקניאת
רחל באחתה ואמרת ליעקב הב לי בנין ואם לא מיתא אנא:
2 ותקיף רוגזא דיעקב ברחל ואמר הא מני את בעיא הלא מן קדם
3 יי תבעין די מנע מניך ולדא דמעין: ואמרת הא אמתי בלהה עול
4 לותה ותליד ואנא ארבי ואתבני אף אנא מנה: ויהבת לה ית
5 בלהה אמתה לאנתו ועל לותה יעקב: ועדיאת בלהה וילידת
6 ליעקב בר: ואמרת רחל דנני יי ואף קביל צלותי ויהב לי בר
7 על כן קרת שמה דן: ועדיאת עוד וילידת בלהה אמתא דרחל
8 בר תנין ליעקב: ואמרת רחל קביל יי בעותי באתחננותי בצלותי
חמידת דיהי לי ולד כאחתי אף אתיהיב לי וקרת שמה נפתלי:
9 וחזת לאה ארי קמת מלמילד ודברת ית זלפה אמתה ויהבת יתה
10 11 ליעקב לאנתו: וילידת זלפה אמתא דלאה ליעקב בר: ואמרת
12 לאה אתא גד וקרת ית שמה גד: וילידת זלפה אמתא דלאה בר
13 תנין ליעקב: ואמרת לאה תשבחתא הות לי ארי בכן ישבחנני
14 נשיא וקרת ית שמה אשר: ואזל ראובן ביומי חצד חטין ואשכח

כאלה, אבי אביו כאלה, אלא לא היו לו בנים, אני יש לי בנים, ממך מנע
3 ולא ממני! על ברכי, כתרגומו, ואנא ארבי. ואבנה גם אנכי, מהו גם?
אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר, וחגר מתניו כנגד שרה, אמר
לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה, אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי,
6 ואבנה גם אנכי כשרה. דנני אלהים, דנני (וחייבני) וזכני. נפתולי
8 אלהים, מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים, עשת המקום
נתחברתי עם אחותי, לזכות לבנים; ואני מפרשו ל' עקש ופתלתול, נתעקשתי
והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום, להיות שוה לאחותי. גם יכלתי,
הסכים על ידי. ואונקלוס תרגם ל' תפלה, כמו נפתולי אלהים בפתלתי,
בקשות החביבות לפניו, נתקבלתי ונעתרתי כאחותי. נפתלתי, נתקבלה
10 תפלתי. ומ"א יש רבים בל' נוטריקון. ותלד זלפה, בכולן נאמר הריון חוץ
מזלפה, לפי שהיתה בחורה מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון נכר בה, וכדי
לרמות יעקב נתנה לבן ללאה, שלא יבין שמכניסין לו את לאה, שכך מנהג
11 ליתן שפחה הגדולה לגדולה וקטנה לקטנה. בא גד, בא מזל טוב, כמו גד
גדי וסנוק לא, ודומה לו העורכים לגד שלחן (ישעיה ס"ה), ומ"א שנולד מהול,
כמו גדו אילנא (דניאל ג'); ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אחת. דבר
אחר למה נקראת תיבה אחת? בגד, כמו בגדת בי, כשבאת אל שפחתי,
14 כאיש שבגד באשת נעורים. בימי קציר חטים, להגיד שבחן של שבטים, שעת
קציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר הפקר שאין

בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם
אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה תְּנִי־נָא לִי מִדּוּדָאֵי
15 בְּנֵךְ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת־אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם
אֶת־דּוּדָאֵי בְּנִי וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה
16 תַּחַת דּוּדָאֵי בְנֵךְ׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא
לֵאָה לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךָ
17 בְּדוּדָאֵי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הוּא׃ וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים
18 אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן חֲמִישִׁי׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה
נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שִׁפְחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא
19 שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר׃ וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב׃
20 וַתֹּאמֶר לֵאָה זְבָדַנִי אֱלֹהִים ׀ אֹתִי זֵבֶד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי
אִישִׁי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלוּן׃
21 22 וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה׃ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ׃
23 24 וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי׃ וַתִּקְרָא
25 אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר׃ וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן
26 שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל־מְקוֹמִי וּלְאַרְצִי׃ תְּנָה אֶת־נָשַׁי וְאֶת־
יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֵן וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ

---

*) כבר הורו החכמים המוחזקים כי הש' השני נכתב ואיננו נקרא כלל וכלל, כמבואר במנחת שי. לכן אל תשעה אל דברי חלומות של בעל נחלת יעקב והסומכים עליו, האומרים כי רק בפעם הראשון קורין שני השינ"ן, ויש שאחרו עד פ' פנחס; וכולם ישאו רוח, וכבר בטל דבריהם המדקדק רו"ה בסוף חבורו שערי תפלה סי' שב"ן, גם החכם ר"א מווילנא בספרו מכתב מאלי'. והאמת כי מחבר נחלת יעקב לא ידע מענין הקריאה הנכונה כל מאומה, וכהנה שבושים רבים בספרו להמעיין בו. דברי רו"ה.

אדם מקפיד בו. דודאים, סיגלי, עשב הוא, ובלשון ישמעאל יסמי"ן [Jasmin]. 5
ולקחת גם את דודאי בני, בתמיה, ולעשות עוד זאת ליקח גם את דודאי בני, ותרגומו ולמיסב. לכן ישכב עמך הלילה, שלי היתה שכיבת לילה זו,

יברוחין בחקלא ואיתי יתהון ללאה אמה ואמרת רחל ללאה הבי
15 כען לי מיברוחי דבריך: ואמרת לה הזעיר דדברת ית־בעלי
ותסבין אף ית־יברוחי דברי ואמרת רחל בכן ישכוב עמך בליליא
16 חלף יברוחי דבריך: ואתא (נ"י ועל) יעקב מן־חקלא ברמשא
ונפקת לאה לקדמותיה ואמרת לותי תיעול ארי מיגר אגרתיך
17 ביברוחי דברי ושכיב עמה בליליא הוא: וקביל יי צלותה דלאה
18 ועדיאת וילידת ליעקב בר חמישאי: ואמרת לאה יהב יי אגרי
19 דיהבית אמתי לבעלי וקרת שמה יששכר: ועדיאת עוד לאה
20 וילידת בר־שיתאי ליעקב: ואמרת לאה יהב יי יתה־לי חלק טב
הא־זמנא יהי־מדוריה־דבעלי לותי ארי־ילידית לה שתא בנין
21 וקרת ית־שמה זבולן: ובתר־כן ילידת ברתא וקרת ית־שמה
22 דינה: ועל דוכרנא־דרחל קדם־יי וקביל צלותה יי ויהב־לה עדוי:
23 ועדיאת וילידת בר ואמרת כנש יי ית־חסודי: וקרת ית־שמה
24
25 יוסף למימר יוסף יי לי בר אחרן: והוה כד ילידת רחל ית־יוסף
ואמר יעקב ללבן שלחני ואיהך לאתרי ולארעי: הב ית־נשי וית־
26 בני די פלחית יתך בהון ואזיל ארי את ידעת ית־פלחני דפלחתך:

שמי נותנה לך תחת דודאי בנך. ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה להקבר
16 עמו. שכר שכרתיך, נתתי לרחל שכרה. בלילה הוא, הקב"ה סייעו שיצא
17 משם יששכר. וישמע אלהים אל לאה, שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות שבטים:
20 זבד טוב, כתרגומו. יזבלני, ל' זבול, הירברייר"א בלע"ז (ברש"י כ"י הירברג"א
(הערבערגע)), בית מדור, מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי, שיש לי
21 בנים כנגד כל נשיו. דינה, פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה, אם זה
זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות; ונתפללה עליו ונהפך לנקבה.
22 ויזכר אלהים את רחל, זכר לה שמסרה סימניה לאחותה, ושהיתה מצירה שמא
תעלה בגורלו של עשו, שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים; ואף עשו הרשע כך
עלה בלבו, כששמע שאין לה בנים. הוא שייסד הפייט (בקרובה א' דר"ה), האדמון
23 שם שלא חלה, בנה לקחתה לו ונבהלה. אסף, הכניסה במקום שלא תראה;
וכן אסף חרפתנו (ישעיה ד'), ולא יאסף הביתה (שמות ט'), אספו נגהם
(יואל ד'), וירחך לא יאסף (ישעיה ס'), לא יטמן. חרפתי, שהייתי לחרפה
שאני עקרה, והיו אומרים עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע. ומדרש אגדה, כל
זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה, משיש לה בן תולה בו: מי
24 שבר כלי זה? בנך, מי אכל תאנים אלו? בנך. יסף ה' לי בן אחר,
יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא י"ב שבטים, אמרה יהי
רצון שאותו שעוד עתיד להעמיד יהא ממני! לכך לא נתפללה אלא על בן
25 אחר. כאשר ילדה רחל את יוסף, משנולד שטנו של עשו, שנא' והיה בית
יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, אש בלא להבה אינו שולט למרחוק,
26 משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב. תנה את נשי וגו', איני רוצה

אֶת־עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בִּגְלָלֶךָ׃ וַיֹּאמַ
נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה יָדַעְ
אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה מִקְנְךָ אִתִּי׃ כִּ
מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ לָרֹב וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֹתְ
לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה גַם־אָנֹכִי לְבֵיתִי׃ וַיֹּאמֶר מָ
אֶתֶּן־לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂ
לִּי הַדָּבָר הַזֶּה אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ אֶשְׁמֹר׃ אֶעֱבֹ
בְּכָל־צֹאנְךָ הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל־שֶׂה ׀ נָקֹד וְטָלוּא וְכָל־
שֶׂה־חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי
וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא עַל־שְׂכָרִי לְפָנֶיךָ
כֹּל אֲשֶׁר־אֵינֶנּוּ נָקֹד וְטָלוּא בָּעִזִּים וְחוּם בַּכְּשָׂבִים גָּנוּ
הוּא אִתִּי׃ וַיֹּאמֶר לָבָן הֵן לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ׃ וַיָּסַר בַּיּוֹ
הַהוּא אֶת־הַתְּיָשִׁים הָעֲקֻדִּים וְהַטְּלֻאִים וְאֵת כָּל־הָעִזִּי
הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְּלֻאֹת כֹּל אֲשֶׁר־לָבָן בּוֹ וְכָל־חוּם בַּכְּשָׂבִי
וַיִּתֵּן בְּיַד־בָּנָיו׃ וַיָּשֶׂם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹ
וְיַעֲקֹב רֹעֶה אֶת־צֹאן לָבָן הַנּוֹתָרֹת׃ וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מַקַּ
לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן וַיְפַצֵּל בָּהֵן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מַחְשֹׂ
הַלָּבָן אֲשֶׁר עַל־הַמַּקְלוֹת׃ וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּ

לכלת כי אם ברשות. נחשתי, מנחש הייתי, נסיתי בנחוש שלי שעל ידך באו
לי ברכה; כשבאת לכאן לא היו לי בנים, שנאמר והנה רחל בתו באה עם
הצאן, אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים; עכשיו היו לו בנים
שנא' וישמע את דברי בני לבן. נקבה שכרך, כתרגומו, פרש אגרך. ואת אשר
היה מקנך אתי, את חשבון מעוט מקנך שבא לידי מתחלה, כמה הי
לרגלי, עם רגלי, בשביל ביאת רגלי באת אצלך הברכה, כמו העם אשר
ברגליך (שמות י"א), לעם אשר ברגלי (שופטים ח'), הבאים עמי. גם אנכ
לביתי, לצורך ביתי, עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני, וצריך אני להיות
עושה גם אני עמהם לסמכן, וזהו גם. נקד, מנומר בנקודות דקות כמו

27 ואמר ליה לבן אם כען אשכחית רחמין קדמך נסיתי ובריכני יי
28 29 בדילך: ואמר פריש אגרך עלי ואתן: ואמר ליה את ידעת ית
30 דפלחתך וית דהוה בעירך עמי: ארי זעיר די הוה לך קדמי ותקיף
לסגי ובריך יי יתך בדילי וכען אימתי אעביד אף אנא לביתי:
31 ואמר מה אתן לך ואמר יעקב לא תתן לי מדעם אם תעביד לי
32 פתגמא הדין אתוב ארעי ענך אטר: אעבר בכל ענך יומא דין
תעדי (נ"י אעדי) מתמן כל אמר נמור ורקוע וכל אמר שחום
33 באמריא ורקוע ונמור בעזיא ויהי אגרי: ותסהד בי זכותי ביום
מחר ארי תיעול על אגרי קדמך כל די ליתוהי נמור ורקוע בעזיא
34 ושחום באמריא גנובא הוא עמי: ואמר לבן ברם לוי יהי כפתגמך:
35 ואעדי ביומא ההוא ית תישיא רגוליא ורקועיא וית כל עזיא
נמורתא ורקועתא כל די חוור בה וכל דשחום באמריא ויהב ביד
36 בנוהי: ושוי מהלך תלתא יומין בינוהי ובין יעקב ויעקב רעי ית
37 ענא דלבן דאשתארן: ונסיב ליה יעקב חוטרין דלבן רטיבין
דלוז ודדולב וקליף בהון קלפין חוורין קלוף חוור די על חוטריא:
38 ודעיץ ית חוטריא די קליף ברהטיא אתר בית שקיא דמיא אתר

נקודה, פונטו"ר בלע"ז (פונקטירט, וכן איכה א' י"ד, והושע י' י"א). טלוא,
ל' טלאים, חברבורות רחבות. חום, שחום, דומה לאדום, רו"ש (rouge, רױטה)
בלע"ז, ל' חטה שחמתית ונמלחת לבנה, לענין התבואה. והיה שכרי, אותן
שיולדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים וחומים בכשבים יהיו שלי, ואותן
שאין עכשיו הפרש מהם והפקידם ביד בניך, שלא תאמר לי על הנולדים
מעתה אלו היו גם מתחלה, ועוד שלא תאמר לי ע"י הזכרים שהם נקודים
33 וטלואים תלדנה הנקבות דוגמתן מכאן ואילך. וענתה בי וגו', אם תחשדני
שאני נוטל משלך כלום, תענה בי צדקתי, כי תבא צדקתי ותעיד על שכרי
לפניך, שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים וטלואים, וכל שתמצא בהן שאינו
34 נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו לך ובגניבה הוא שרוי אצלי. הן, ל'
הן; קבלת דברים. לו יהי כדברך, הלואי שתחפוץ בכך. ויסר לבן ביום
35 ההוא וגו'. התישים, עזים זכרים. כל אשר לבן בו, כל אשר היתה בו
36 חברבורית לבנה. ויתן לבן ביד בניו. הנותרת, הרעועות שבהן, החולות
37 והעקרות, שאינן אלא שיריים, אותן מסר לו. מקל לבנה, עץ הוא ושמו לבנה,
כמה דתימא תחת אלון ולבנה (הושע ד'), ואומר אני הוא שקורין טרימב"ל,
שבית לבן (עספענהאָלז). לח, כשהוא רטוב. לוז, ועוד לקח מקל לוז, עץ
שגדלין בו אגוזים דקים, קולדר"י (הוא קודרי"י) בלע"ז (האַזעלנוססטרויך).
וערמון, קשטני"ר בלע"ז (קאַסטאַניענבוים). פצלות, קלופים קלופים, שהיה
עושהו מנומר. מחשף הלבן, גלוי לובן של מקל, כשהיה קולפו היה נראה
38 ונגלה לובן שלו במקום הקליף. ויצג, תרגומו ודעיץ, ל' תחיבה ונעיצה הוא
בל' ארמית, והרבה יש בגמרא, דצה וצלפה, דץ ביה מידי, דלם כמו דעצה,

בָּרְהָטִים בְּשִׁקֲתוֹת הַמָּיִם אֲשֶׁר תָּבֹאןָ הַצֹּאן לִשְׁתּוֹ(ת)
לְנֹכַח הַצֹּאן וַיֵּחַמְנָה בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת׃ וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל־
הַמַּקְלוֹת וַתֵּלַדְןָ הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלֻאִים׃ וְהַכְּשָׂבִי(ם)
הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן אֶל־עָקֹד וְכָל־חוּם בְּצֹא(ן)
לָבָן וַיָּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא שָׁתָם עַל־צֹאן לָבָ(ן)
וְהָיָה בְּכָל־יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת וְשָׂם יַעֲקֹב אֶ(ת)
הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בָּרְהָטִים לְיַחְמֵנָּה בַּמַּקְלוֹ(ת)
וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן וְהַקְּשֻׁרִי(ם)
לְיַעֲקֹב׃ וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי־לוֹ צֹאן רַבּוֹ(ת)
וּשְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃ וַיִּשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵ(י)
בְנֵי־לָבָן לֵאמֹר לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֲשֶׁר לְאָבִינוּ וּמֵאֲשֶׁ(ר)
לְאָבִינוּ עָשָׂה אֵת כָּל־הַכָּבֹד הַזֶּה׃ וַיַּרְא יַעֲקֹב אֶת־פְּ(נֵי)
לָבָן וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָ(ה)
אֶל־יַעֲקֹב שׁוּב אֶל־אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ(׃)
וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנ(וֹ)
וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת־פְּנֵי אֲבִיכֶן כִּי־אֵינֶנּוּ אֵ(לַי)
כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי׃ וְאַתֵּנָה יְדַעְתֶּ(ן)
כִּי בְּכָל־כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן׃ וַאֲבִיכֶן הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִ(ף)
אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַ(ע)
עִמָּדִי׃ אִם־כֹּה יֹאמַר נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָ(ל־)
הַצֹּאן נְקֻדִּים וְאִם־כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְ(דוּ)
כָל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים׃ וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת־מִקְנֵה אֲבִיכֶ(ם)

חלה שמקבל את לשונו. ברהטים, במרוצות המים, בבריכות העשויות בא(רץ)
להשקות שם הצאן. אשר תבאן וגו׳ ברהטים, אשר תבאנה הצאן לשתו(ת)
שם הציג המקלות לנכח הצאן. ויחמנה וגו׳, הבהמה רואה את המקל(ות)
והיא נרתעת לאחוריה, והזכר רובעה, ויולדת כיוצא בו. רבי הושעיא אומ(ר)

דאתן (נ״י דאתין) ענא למשתי לקבלהון דענא ומתיחמן במיתיהון
39 למשתי: ואתיחמא ענא בחוטריא וילידא ענא רגולין נמורין
40 ורקועין: ואמריא אפריש יעקב ויהב בריש ענא כל־דרגול וכל־
דשחום בענא דלבן ושוי ליה עדרין בלחודוהי ולא ערבנון עם־ענא
41 דלבן: והוי בכל־עדן דמתיחמן ענא מבכרתא ומשוי יעקב ית־
42 חוטריא לעיני ענא ברהטיא ליחמותהון בחוטריא: ובלקישות ענא
43 לא משוי והוו לקישיא ללבן ובכיריא ליעקב: ותקיף גברא לחדא
לא 1 לחדא והוו־ליה ען סגיאן ואמהן ועבדין וגמלין וחמרין: ושמע
ית־פתגמי בני־לבן דאמרין נסיב יעקב ית כל־די לאבונא ומדי
2 לאבונא קנא ית כל־נכסיא הדין: וחזא יעקב ית־סבר־אפי לבן
3 והא ליתוהי עמה כמאתמלי ומדקמוהי: ואמר יי ליעקב תוב
4 לארעא דאבהתך ולילדותך ויהי־מימרי בסעדך: ושלח יעקב וקרא
5 לרחל וללאה לחקלא לות־ענה: ואמר להן חזי אנא ית־סבר־אפי
אבוכן ארי־ליתוהי עמי כמאתמלי ומדקמוהי ואלהא דאבא הוה
6 7 בסעדי: ואתין ידעתין ארי בכל־חילי פלחית ית־אבוכן: ואבוכן
שקר בי ואשני ית־אגרי עשר זמנין ולא־שבקיה יי לאבאשא עמי:
8 אם־כדין הוה־אמר נמורין יהא אגרך וילידן כל־ענא נמורין ואם־
9 כדין הוה־אמר רגולין יהא אגרך וילידן כל־ענא רגולין: ואפרש

המים כענין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר, וזהו ויחמנה וגו׳ (ור״ל
39 נתיבה א התחברו ל׳ זכר ונקבה, כמ״ש הרא״ע). אל המקלות, אל מראות
המקלות. עקדים, משונים במקום עקידתן, הם קרסולי ידיהן ורגליהן.
40 והכשבים הפריד יעקב, הנולדים עקודים נקודים הבדיל והפריש לעצמן
ועשה אותן עדר עדר לבדו, והוליך אותו העדר שעקוד לפני הצאן, ופני
הצאן ההולכות אחריהם צופות אליהם, וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד,
שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן. וישת לו עדרים,
41 כמו שפירשתי. המקשרות, כתרגומו הבכירות, ואין לו עד במקרא; ומנחם
חברו עם אחיתופל בקשרים (ש״ב ט״ו), ויהי הקשר אמיץ (שם), אותן המתקשרות
42 יחד למהר עיבורן. ובהעטיף, ל׳ אחור, כתרגומו בלקישות; ומנחם חברו עם
המחלצות והמעטפות (ישעיה ג׳), ל׳ עטיפת כסות, כלומר מתעטפות בעורן
43 ובצמרן ואינן מתאוות להתיחם ע״י הזכרים. צאן רבות, פרות ורבות משאר
1 הצאן. ושפחות ועבדים, מוכר צאנו בדמים יקרים ולוקח לו כל אלה. עשה,
3 כנס, כמו ויעש חיל ויך את עמלק (ש״א י״ד). שוב אל ארץ אבותיך, ושם אהיה
4 עמך, אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך. ויקרא
לרחל וללאה, לרחל תחלה ואחר כך ללאה, שהיא היתה עיקר הבית,
שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן; ואף בניה של לאה מודים בדבר, שהרי בועז
ובית דינו משבט יהודה אומרים כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן וגו׳, הקדימו
7 רחל ללאה. עשרת מנים, אין מונים פחות מעשרה; מנים, ל׳ סכום כלל

וַיִּתֶּן־לִי: וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא בַּחֲלוֹם 10
וְהִנֵּה הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים:
וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי: 11
וַיֹּאמֶר שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל־הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־ 12
הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר
לָבָן עֹשֶׂה לָּךְ: אָנֹכִי הָאֵל בֵּית־אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָּׁם 13
מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִּי שָׁם נֶדֶר עַתָּה קוּם צֵא מִן־
הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ: וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה 14
וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ: הֲלוֹא 15
נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם־אָכוֹל אֶת־
כַּסְפֵּנוּ: כִּי כָל־הָעֹשֶׁר אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ 16
הוּא וּלְבָנֵינוּ וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ עֲשֵׂה:
וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַגְּמַלִּים: 17
וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ מִקְנֵה 18
קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם לָבוֹא אֶל־יִצְחָק אָבִיו
אַרְצָה כְּנָעַן: וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־ 19
הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאָבִיהָ: וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי 20
עַל־בְּלִי הִגִּיד לוֹ כִּי בֹרֵחַ הוּא: וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־ 21
לוֹ וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד:
וַיֻּגַּד לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב: וַיִּקַּח אֶת־ 22 23
אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיַּדְבֵּק אֹתוֹ

החשבון, וכן עשירות; למדנו שהחליף תנאו מאה פעמים. והנה העתדים, 10
אע״פ שהבדילם לבן כולם שלא יתעברו הצאן דוגמתן, היו המלאכים מביאין
אותן מעדר המסור ביד לבן לעדר שביד יעקב. וברדים, תרגומו ופציחין,
פיס״ד בלע״ז (אין גאנצען שטיקקען געפֿלעקקט), חוט של לבן מקיף את גופו
סביב, וחברבורות שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו. ואין לי להביא עד מן
המקרא... אל בית אל, כמו אל בית אל, כה״ יתרה; ודרך מקראות לדבר 13

10 יי ית־ציתי דאבוכון ויהב־לי: והוה בעדן דאתיחמא ענא וזקפית
עיני וחזית בחלמא והא תישיא דסלקין על־ענא רגולין נמורין
11 ופציחין: ואמר לי מלאכא דיי בחלמא יעקב ואמרית הא־אנא:
12 ואמר זקוף־כען עינך וחזי כל־תישיא דסלקין על־ענא רגולין
13 נמורין ופציחין ארי גלי־קדמי ית כל־די לבן עבד לך: אנא
אלהא דאתגליתי־עלך בבית־אל די משחתא תמן קמא די קימתא
קדמי תמן קים כען קום פוק מן־ארעא הדא ותוב לארעא
14 ילדותך: ואתיבת רחל ולאה ואמרן לה העוד (כען) לנא חלק
15 ואחסנא בבית אבונא: הלא נוכראן אתחשבנא לה ארי זבננא
16 ואכל אף־מיכל ית־כספנא: ארי כל־עותרא די אפרש יי מאבונא
17 דילנא הוא ולבננא וכען כל די אמר יי לך עבד: וקם יעקב ונטל
18 ית־בנוהי וית־נשוהי על־גמליא: ודבר ית־כל־גיתוהי וית־כל־
קנינה דקנא גיתי קנינה די קנא בפדן ארם למיתי לות־יצחק אבוהי
19 לארעא כנען: ולבן אזל למגז ית־ענה וכסיאת רחל ית־צלמניא
20 די לאבוהא: וכסי יעקב מן־לבא דלבן ארמאה על־דלא חוי לה ארי
21 אזל הוא: ואזל הוא וכל־די־לה וקם ועבר ית־פרת ושוי ית־
22 אפוהי לטורא דגלעד: ואתחוה ללבן ביומא תליתאה ארי אזל
23 יעקב: ודבר ית־אחוהי עמה ורדף בתרוהי מהלך שבעת יומין

ם. כמו אתם באים אל הארץ כנען (במדבר ל"ד). משחת שם, ל' רבו'
וגדולה כשנמשח למלכות, כך ויצק שמן על ראשה להיות נמשחה למזבח. אשר
נדרת לי, וצריך אתה לשלמו, שאמרת יהיה בית אלהים, שתקריב שם קרבנות.
14 העוד לנו, למה נתעכב על ידך מלשוב? כלום אנו מיחלות לירש מנכסי
15 אבינו כלום בין הזכרים? הלא נכריות נחשבנו לו, אפילו בשעה שדרך בני
אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת נישואין נהג עמנו כנכריות, כי מכרנו לך
16 לעבודת אותו בנו י"ד שנה ולא נתננו לך אלא) בשכר הפעולה! את כספנו,
שאכל דמי שכר פעולתך. כי כל העשר, כי זה משמש בל' אלא, כלומר
משל אבינו אין לנו כלום, אלא מה שהציל הקב"ה מאבינו שלנו הוא. הציל,
ל' הפריש; וכן כל ל' הצלה שבמקרא ל' הפרשה, שמפרישו מן הרעה ומן
17 האויב. את בניו ואת נשיו, הקדים זכרים לנקבות, ועשו הקדים נקבות לזכרים,
18 שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו' (בראשית ל"ו). מקנה קנינו, מה
19 שקנה מצאנו, עבדים ושפחות וגמלים וחמורים. לגזז את צאנו, שנתן ביד
בניו דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב. ותגנב רחל את התרפים, להפריש
22 את אביה מע"א נתכוונה. ביום השלישי, שהרי דרך שלשת ימים היה ביניהם.
23 את אחיו, קרוביו. דרך שבעת ימים, כל אותן ג' ימים שהלך המגיד להגיד
ללבן הלך יעקב לדרכו, נמצא יעקב רחוק מלבן ששה ימים, ובשביעי השיגו
לבן, למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד שנאמר

24 בְּהַר הַגִּלְעָד׃ וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם
הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תְּדַבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב
25 עַד־רָע׃ וַיַּשֵּׂג לָבָן אֶת־יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב תָּקַע אֶת־אָהֳלוֹ
26 בָּהָר וְלָבָן תָּקַע אֶת־אֶחָיו בְּהַר הַגִּלְעָד׃ וַיֹּאמֶר לָבָן
לְיַעֲקֹב מֶה עָשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת־לְבָבִי וַתְּנַהֵג אֶת־בְּנֹתַי
27 כִּשְׁבֻיוֹת חָרֶב׃ לָמָּה נַחְבֵּאתָ לִבְרֹחַ וַתִּגְנֹב אֹתִי וְלֹא־
הִגַּדְתָּ לִּי וָאֲשַׁלֵּחֲךָ בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁרִים בְּתֹף וּבְכִנּוֹר׃
28 וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי לְנַשֵּׁק לְבָנַי וְלִבְנֹתָי עַתָּה הִסְכַּלְתָּ עֲשׂוֹ׃
29 יֶשׁ־לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם אֶמֶשׁ ׀ אָמַר
אֵלַי לֵאמֹר הִשָּׁמֶר לְךָ מִדַּבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע׃
30 וְעַתָּה הָלֹךְ הָלַכְתָּ כִּי־נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה
31 גָנַבְתָּ אֶת־אֱלֹהָי׃ וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן כִּי יָרֵאתִי כִּי
32 אָמַרְתִּי פֶּן־תִּגְזֹל אֶת־בְּנוֹתֶיךָ מֵעִמִּי׃ עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא
אֶת־אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה נֶגֶד אַחֵינוּ הַכֶּר־לְךָ מָה עִמָּדִי
33 וְקַח־לָךְ וְלֹא־יָדַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גְּנָבָתַם׃ וַיָּבֹא לָבָן בְּאֹהֶל־
יַעֲקֹב ׀ וּבְאֹהֶל לֵאָה וּבְאֹהֶל שְׁתֵּי הָאֲמָהֹת וְלֹא מָצָא
34 וַיֵּצֵא מֵאֹהֶל לֵאָה וַיָּבֹא בְּאֹהֶל רָחֵל׃ וְרָחֵל לָקְחָה אֶת־
הַתְּרָפִים וַתְּשִׂמֵם בְּכַר הַגָּמָל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם וַיְמַשֵּׁשׁ
35 לָבָן אֶת־כָּל־הָאֹהֶל וְלֹא מָצָא׃ וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ אַל־
יִחַר בְּעֵינֵי אֲדֹנִי כִּי לוֹא אוּכַל לָקוּם מִפָּנֶיךָ כִּי־דֶרֶךְ
36 נָשִׁים לִי וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא מָצָא אֶת־הַתְּרָפִים׃ וַיִּחַר לְיַעֲקֹב
וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה־פִּשְׁעִי מַה
חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי׃ כִּי־מִשַּׁשְׁתָּ אֶת־כָּל־כֵּלַי מַה־

וירדוף אחריו דרך שבעת ימים, ולא נאמר וירדוף אחריו שבעת ימים). מטוב עד רע, כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים: כשביות

24 ואדבק יתה בטורא דגלעד: ואתא מימר מן קדם יי לות לבן
ארמאה בחלמא דליליא ואמר ליה אסתמר לך דילמא תמליל
25 עם יעקב מטב עד ביש: ואדביק לבן ית יעקב ויעקב פרס ית
26 משכניה בטורא ולבן אשרי ית אחוהי בטורא דגלעד: ואמר לבן
ליעקב מה עבדת וכסיתא מני ודברתא ית בנתי כשביות חרבא:
27 למה אטמרתא למיזל וכסיתא מני ולא חויתא לי ושלחתך פון
28 בחדוא ובתושבחן בתופין ובכנרין: ולא שבקתני לנשקא לבני
29 ולבנתי כען אסכלתא למעבד: אית חילא בידי למעבד עמכון ביש
ואלהא דאבוכון ברמשא אמר לי למימר אסתמר לך מלמללא עם
30 יעקב מטב עד ביש: וכען מיזל אזלתא ארי חמדא חמדתא לבית
31 אבוך למא נסבתא ית דחלתי: ואתיב יעקב ואמר ללבן ארי
32 דחילית ארי אמרית דילמא תנים ית בנתך מני: עם (נ״י אתר)
די תשכח ית דחלתך לא יתקים קדם אחנא אשתמודע לך מה
33 דעמי וסב לך ולא ידע יעקב ארי רחל נסיבתהון: ועל לבן
במשכנא דיעקב ובמשכנא דלאה ובמשכנא דתרתין לחינתא ולא
34 אשכח ונפק ממשכנא דלאה ועל במשכנא דרחל: ורחל נסיבת
ית צלמניא ושותנון בעביטא דגמלא ויתיבת עליהון ומשיש לבן
35 ית כל משכנא ולא אשכח: ואמרת לאבוהא לא יתקף בעיני
רבוני ארי לא אכול למיקם מן קדמך ארי ארח נשין לי ובלש
36 ולא אשכח ית צלמניא: ותקיף ליעקב ונצא עם לבן ואתיב יעקב
37 ואמר ללבן מה חובי מה סורחני ארי רדפתא בתרי: ארי

26 חרב. כל חיל הבא למלחמה קרוי חרב. ותגנב אותי, גנבת את דעתי.
29 יש לאל ידי, יש כח וחיל בידי לעשות עמכם רע, וכל אל שהוא ל׳ קדוש על
30 שם עוז ורוב אונים הוא. נכספת, חמדת, והרבה יש במקרא, נכספה וגם
31 כלתה נפשי (תהלים פ״ד), למעשה ידיך תכסוף (איוב י״ד). כי יראתי וגו׳,
32 השיבו על ראשון ראשון, שאמר לו ותנהג את בנותי וגו׳. לא יחיה, ומאותה
33 קללה מתה רחל בדרך. מה עמדי, משלך. באהל יעקב, הוא אהל רחל,
שהיה יעקב תדיר אצלה, וכן הוא אומר בני רחל אשת יעקב, ובכולן לא
נאמר אשת יעקב. ויבא באהל רחל, כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל
קודם שחפש באהל האמהות (ס״א השפחות), וכל כך למה? לפי שהיה מכיר
34 בה שהיא ממשמשת. בכר הגמל, ל׳ כרים וכסתות, כתרגומו בעביטא דגמלא,
והיא מרדעת העשויה כמין כר, ובעירובין שנינו הקיפוה בעביטין, והן עביטי
36 גמלים, בסט״ו בלע״ז ([illegible]). דלקת, רדפת, כמו על ההרים דלקונו
37 (איכה ד׳), וכמו מדלוק אחרי פלשתים (שמואל א׳ י״ז). ויוכיחו, ויבררו

מָצָאתָ מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתֶךָ שִׂים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ וְיוֹכִיחוּ
בֵּין שְׁנֵינוּ׃ זֶה עֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ 38
לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי צֹאנְךָ לֹא אָכָלְתִּי׃ טְרֵפָה לֹא־הֵבֵאתִי 39
אֵלֶיךָ אָנֹכִי אֲחַטֶּנָּה מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנָּה גְּנֻבְתִי יוֹם וּגְנֻבְתִי
לָיְלָה׃ הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה וַתִּדַּד 40
שְׁנָתִי מֵעֵינָי׃ זֶה־לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ עֲבַדְתִּיךָ 41
אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ
וַתַּחֲלֵף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים׃ לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי 42
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי כִּי עַתָּה רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי
מפטיר אֶת־עָנְיִי וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ׃ וַיַּעַן 43
לָבָן וַיֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי וְהַצֹּאן
צֹאנִי וְכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לִי־הוּא וְלִבְנֹתַי מָה־אֶעֱשֶׂה
לָאֵלֶּה הַיּוֹם אוֹ לִבְנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלָדוּ׃ וְעַתָּה לְכָה נִכְרְתָה 44
בְרִית אֲנִי וָאָתָּה וְהָיָה לְעֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ וַיִּקַּח יַעֲקֹב 45
אָבֶן וַיְרִימֶהָ מַצֵּבָה׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לִקְטוּ אֲבָנִים 46
וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ־גָל וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל־הַגָּל׃ וַיִּקְרָא־לוֹ 47
לָבָן יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קָרָא לוֹ גַּלְעֵד׃ וַיֹּאמֶר לָבָן 48
הַגַּל הַזֶּה עֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ הַיּוֹם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ גַּלְעֵד׃
וְהַמִּצְפָּה אֲשֶׁר אָמַר יִצֶף יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ כִּי נִסָּתֵר 49
אִישׁ מֵרֵעֵהוּ׃ אִם־תְּעַנֶּה אֶת־בְּנֹתַי וְאִם־תִּקַּח נָשִׁים 50
עַל־בְּנֹתַי אֵין אִישׁ עִמָּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים עֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃

עם מי הדין, אפרובי"ר (approber) בלע"ז (לעיל כ' ט"ז). 38 לא שכלו,
לא הפילו עיבור, כמו רחם משכיל (הושע ט'), תפלט פרתו ולא תשכל
(איוב כ"א). ואילי צאנך, מכאן אמרו איל בן יומו קרוי איל, שאם לא כן
מה שבחו? אילים לא אכל אבל כבשים אכל, א"כ גזלן הוא! 39 טרפה, ע"י
ארי וזאב. אנכי אחטנה, ל' קולע אל השערה ולא יחטא (שופטים כ'),
אני ובני שלמה חטאים (מלכים א' א'), חסרים; אנכי אחסרנה, אם חסרה

...ששתא יָת־כָּל־מָנַי מָה־אַשְׁכַּחְתָּא מִכֹּל מָנֵי־בֵיתָךְ שַׁוִּי הָכָא קֳדָם
...אַחַי וְאַחָךְ וְיוֹכְחוּן בֵּין תַּרְוַנָא׃ דְּנַן עֶסְרִין שְׁנִין אֲנָא עִמָּךְ רַחֲלָיךְ
...וְעִזָּךְ לָא אַתְכִּילוּ וְדִכְרֵי עָנָךְ לָא אֲכָלִית׃ דִּתְבִירָא לָא־אַיְתֵיתִי
לְוָתָךְ דַּהֲוָה שָׁגֵיא מִמִּנְיָנָא מִנִּי אַתְּ־בָּעֵי־לַהּ נְטָרִית בִּימָמָא וּנְטָרִית
...בְּלֵילְיָא׃ הֲוֵיתִי בִּימָמָא אַכְלַנִי שַׁרְבָּא וּגְלִידָא (הֲוָה) נְחַת־עֲלַי־
...בְלֵילְיָא וּנְדַד שִׁנְתִּי מֵעֵינָי׃ דְּנַן־לִי עֶסְרִין שְׁנִין בְּבֵיתָךְ פְּלַחְתָּךְ
אַרְבַּע־עַסְרֵי שְׁנִין בְּתַרְתֵּין בְּנָתָךְ וְשֵׁית שְׁנִין בְּעָנָךְ וְאַשְׁנֵיתָא יָת־
...אַגְרִי עֲשַׂר זִמְנִין׃ אִילוּלָא־פוֹן אֱלָהֵהּ דְּאַבָּא אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם
...דִּדְחִיל־לֵהּ יִצְחָק הֲוָה בְּסַעְדִּי אֲרֵי כְּעַן רֵיקָן שַׁלַּחְתַּנִי יָת־עַמְלִי
...יָת־לֵאוּת יְדַי גְּלֵי קֳדָם־יְיָ וְאוֹכַח בְּרַמְשָׁא׃ וַאֲתֵיב לָבָן וַאֲמַר
לְיַעֲקֹב בְּנָתָא בְּנָתִי וּבְנַיָּא בְּנַי וְעָנָא עָנִי וְכֹל דִּי־אַתְּ חָזֵי דִּילִי הוּא
...וְלִבְנָתִי מָה־אֶעְבֵּיד לְאִלֵּין יוֹמָא־דֵין אוֹ לִבְנֵיהֶן דִּילִידָן׃ וּכְעַן אֱתָא
...נִגְזַר קְיָם אֲנָא וְאַתְּ וִיהֵי לְסָהִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ׃ וּנְסֵיב יַעֲקֹב אַבְנָא
...וְזַקְפַהּ קָמָא׃ וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲחוֹהִי לְקוּטוּ אַבְנִין וּנְסִיבוּ אַבְנִין וַעֲבַדוּ־
...גוּרָא וַאֲכַלוּ תַמָּן עַל־דְּגוּרָא׃ וּקְרָא־לֵהּ לָבָן יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב
...קְרָא לֵהּ גַּלְעֵד׃ וַאֲמַר לָבָן דְּגוּרָא הָדֵין סָהִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ יוֹמָא־
...דֵין עַל־כֵּן קְרָא־שְׁמֵהּ גַּלְעֵד׃ וְסָכוּתָא דִּי אֲמַר יְסֵךְ מֵימְרָא־דַיְיָ בֵּינִי
...וּבֵינָךְ אֲרֵי נִתְכַּסֵּי גְּבַר מֵחַבְרֵהּ׃ אִם־תְּעַנֵּי יָת־בְּנָתִי וְאִם־תִּסַּב נְשִׁין

...פה לי, שמידי תבקשנה. אנכי אחטנה, תרגומו דהות שגיא ממנינא,
...חטא ספרדת ומחוסרת, כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א), תרגומו
לא שגא. גנבתי יום וגנבתי לילה, גנובת יום וגנובת לילה הכל שלמתי.
...חרב, כמו רבתי בגוים, שרתי במדינות (איכה א'), מלאתי משפט (ישעיה
א'), אוכבתי לדוש (הושע י'). אכלני חרב, ל' אש אוכלה. קרח, כמו
משליך קרחו (תהלים קמ"ז), תרגומו גלידא. שנתי, ל' שינה. ותחלף את
משכרתי, היית משנה תנאי שבינינו מנקוד לטלואים ומעקודים לברודים.
ופחד יצחק, לא רצה לומר אלהי יצחק, שאין הקב"ה מייחד שמו על
הצדיקים בחייהם, ואף על פי שאמר לו בצאתו מבאר שבע אני ה' אלהי
אברהם אביך ואלהי יצחק, בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת, ויעקב
נתירא לומר ואלהי ואמר ופחד. ויוכח, ל' תוכחה הוא ולא ל' הוכחה.
מה אעשה לאלה, איך תעלה על לבי להרע לבן? והיה לעד, הקב"ה.
לאחיו, הם בניו, שהיו לו אחים נגשים אליו לצרה ולמלחמה. יגר שהדותא,
תרגומו של גלעד. על כן קרא שמו גלעד, גל עד. והמצפה אשר אמר וגו',
והמצפה אשר בהר הגלעד, וכמו שכתוב ויעבר את מצפה גלעד (שופטים י"א
כ"ט); ולמה נקרא שמה מצפה? לפי שאמר כל אחד מהם לחברו יצף ה'
בינו ובינך אם תעבור את הברית. כי נסתר, ולא נראה איש את רעהו.
...בנותי, בנתי, שני פעמים, אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש. אם תענה

ויאמר לבן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר
יריתי ביני ובינך: עד הגל הזה ועדה המצבה אם־
אני לא־אעבר אליך את־הגל הזה ואם־אתה לא־תעבר
אלי את־הגל הזה ואת־המצבה הזאת לרעה: אלהי
אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו אלהי אביהם וישבע
יעקב בפחד אביו יצחק: ויזבח יעקב זבח בהר ויקרא
לאחיו לאכל־לחם ויאכלו לחם וילינו בהר: וישכם
לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם וילך
וישב לבן למקמו: ויעקב הלך לדרכו ויפגעו־בו מלאכי
אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה
ויקרא שם־המקום ההוא מחנים: פ

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל־עשו אחיו ארצה
שעיר שדה אדום: ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני
לעשו כה אמר עבדך יעקב עם־לבן גרתי ואחר עד־
עתה: ויהי־לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה
להגיד לאדני למצא־חן בעיניך: וישבו המלאכים אל־
יעקב לאמר באנו אל־אחיך אל־עשו וגם הלך לקראתך
וארבע־מאות איש עמו: ויירא יעקב מאד ויצר לו
ויחץ את־העם אשר־אתו ואת־הצאן ואת־הבקר
והגמלים לשני מחנות: ויאמר אם־יבוא עשו אל

את בנתי, למנוע עכן עונת תשמיש. יריתי, כמו ירה בים, כזה שהוא יור
החץ. (הגל והמצבה נופל יריתי, שהרי בין יעקב ולבן הקימו אותהן, אב
יעקב נתאמן תחלה, כמו שנאמר ויקח יעקב אבן, ויש לומר שאף לבן סיי
בגל. הגהה.) אם אני, הרי אם משמש בל' אשר, כמו עד אם דברתי דבר
לרעה אי אתה עובר, אבל אתה עובר לפרקמטיא. אלהי אברהם, קד
אלהי נחור, חול. אלהי אביהם, חול. ויזבח יעקב זבח. שחט בהמ
למשתה. לאחיו, לאוהביו שעם לבן. לאכל לחם, כל דבר מאכל קר

51 עַל־בְּנָתִי לֵית אֱנָשׁ עִמָּנָא חֲזִי מֵימְרָא־דַיְיָ סָהִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ: וַאֲמַר
לָבָן לְיַעֲקֹב הָא ׀ דְגוֹרָא הָדֵין וְהָא קָמְתָא דִי אֲקֵימִית בֵּינִי וּבֵינָךְ:
52 סָהִיד דְגוֹרָא הָדֵין וְסָהֲדָא קָמָא אִם־אֲנָא לָא־אֶעְבַּר לְוָתָךְ יָת־דְגוֹרָא
הָדֵין וְאִם־אַתְּ לָא־תֶעְבַּר לְוָתִי יָת־דְגוֹרָא הָדֵין וְיָת־קָמְתָא הָדָא
53 לְבִישׁוּ: אֱלָהֵהּ דְאַבְרָהָם וֵאלָהֵהּ דְנָחוֹר יְדוּנוּן בֵּינָנָא אֱלָהָהּ דַאֲבוּהוֹן
54 וְקַיֵּים יַעֲקֹב בִּדְדָחֵיל־לֵהּ אֲבוּהִי יִצְחָק: וּנְכַס יַעֲקֹב נִכְסְתָא בְּטוּרָא
55 וּקְרָא לַאֲחוּהִי לְמֵיכַל־לַחְמָא וַאֲכַלוּ לַחְמָא וּבִיתוּ בְּטוּרָא: וְאַקְדֵּם
1 לָבָן בְּצַפְרָא וְנַשֵּׁק לִבְנוֹהִי וְלִבְנָתֵהּ וּבָרֵיךְ יָתְהוֹן וַאֲזַל וְתָב לָבָן
2 לְאַתְרֵהּ: וְיַעֲקֹב אֲזַל לְאָרְחֵהּ וְעָרָעוּ־בֵהּ מַלְאֲכַיָּא דַיְיָ: וַאֲמַר יַעֲקֹב
כַּד חֲזָנוּן מַשְׁרִיתָא מִן־קֳדָם־יְיָ אִלֵּין וּקְרָא שְׁמָא־דְאַתְרָא הַהוּא מַחֲנָיִם:
3 וּשְׁלַח יַעֲקֹב אִזְגַּדִּין קֳדָמוֹהִי לְוַת־עֵשָׂו אֲחוּהִי לְאַרְעָא דְשֵׂעִיר
4 לַחֲקַל אֱדוֹם: וּפַקֵּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו כִּדְנַן
5 אֲמַר עַבְדָךְ יַעֲקֹב עִם־לָבָן דָּרִית וְאוֹחֲרִית עַד־כְּעַן: וַהֲוָה־לִי תּוֹרִין
וַחֲמָרִין עָן וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וּשְׁלָחִית לְחַוָּאָה לְרִבּוֹנִי לְאַשְׁכָּחָא־רַחֲמִין
6 בְּעֵינָךְ: וְתָבוּ אִזְגַּדַּיָּא לְוַת־יַעֲקֹב לְמֵימַר אֲתֵינָא לְוַת־אֲחוּךְ לְוַת־
7 עֵשָׂו וְאַף אָתֵי לְקַדָּמוּתָךְ וְאַרְבַּע־מְאָה גַּבְרָא עִמֵּהּ: וּדְחֵיל יַעֲקֹב
לַחֲדָא וַעֲקַת לֵהּ וּפְלֵיג יָת־עַמָּא דִי־עִמֵּהּ וְיָת־עָנָא וְיָת־תּוֹרֵי וְגַמְלַיָּא
8 לִתְרֵין מַשְׁרְיָן: וַאֲמַר אִם־יֵיתֵי עֵשָׂו לְמַשְׁרִיתָא חֲדָא וְיִמְחֵנַּהּ וִיהֵי

לחם, כמו עבד לחם רב (דניאל ה'), נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה י"א).
1 ויפגעו בו מלאכי אלהים, מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו
2 לארץ. מחנים, שתי מחנות, של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן, ושל ארץ
ישראל שבאו לקראתו.
3 וישלח יעקב מלאכים, מלאכים ממש. ארצה שעיר, לארץ שעיר. כל
4 תיבה שצריכה ל' בתחלתה הטיל לה הכתוב ה' בסופה. גרתי, לא נעשיתי
שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכת אביך, שברכני הוה
גביר לאחיך, לא נתקיימה בי. דבר אחר גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר, עם
5 לבן הרשע גרתי, ותרי"ג מצות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים. ויהי לי
שור וחמור, אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ, זו אינה לא מן השמים
ולא מן הארץ. שור וחמור, דרך ארץ לומר על שורים הרבה שור; אדם
אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול! ואינו אומר קראו התרנגולים. ואשלחה
להגיד לאדני, להודיע שאני בא אליך. למצא חן בעיניך, שאני שלם עמך
6 ומבקש אהבתך. באנו אל אחיך אל עשו, שהיית אומר אחי הוא, אבל הוא
7 נוהג עמך כעשו הרשע, עודנו בשנאתו. ויירא, ויצר, ויירא שמא יהרג, ויצר
8 לו אם יהרג הוא את אחרים. המחנה האחת והכהו, מחנה משמש ל'
זכר ול' נקבה, אם תחנה עלי מחנה (תהלים כ"ז) הרי נקבה, המחנה
הזה (שם כ') ל' זכר; וכן יש שאר דברים משמשים ל' זכר ול' נקבה, השמש

המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה:
ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יהוה 10
האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך:
קטנתי מכל החסדים ומכל־האמת אשר עשית את־ 11
עבדך כי במקלי עברתי את־הירדן הזה ועתה הייתי
לשני מחנות: הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי־ירא 12
אנכי אתו פן־יבוא והכני אם על־בנים: ואתה אמרת 13
היטב איטיב עמך ושמתי את־זרעך כחול הים אשר
לא־יספר מרב: וילן שם בלילה ההוא ויקח מן־הבא 14
בידו מנחה לעשו אחיו: עזים מאתים ותישים עשרים 15
רחלים מאתים ואילים עשרים: גמלים מיניקות ובניהם 16
שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתנת עשרים
ועירם עשרה: ויתן ביד־עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר 17
אל־עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין עדר ובין עדר:
ויצו את־הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך 18

יצא על הארץ, מקלה השמים מולאו (שם י"ט), הרי ל' זכר, כשמש וזרחה על המים, הרי ל' נקבה, וכן רוח, והנה רוח גדולה באה (איוב א'), הרי ל' נקבה, ויגע בארבע פנות הבית (שם), הרי ל' זכר, ורוח גדולה וחזק מפרק הרים (מלכים א' י"ט), הרי ל' זכר ול' נקבה, וכן אש, ואש יצאה מלפני ה' (במדבר י"ו), ל' נקבה, אש לוהט (תהלים ק"ד) ל' זכר. והיה המחנה הנשאר לפליטה, על כרחו, כי אלחם עמו. התקין עצמו לשלשה דברים, לדורון לתפלה ולמלחמה; לדורון, ותעבור המנחה על פניו, לתפלה, אלהי אבי אברהם, למלחמה, והיה המחנה הנשאר לפליטה. 9 ואלהי אבי יצחק, ולהלן הוא אומר ופחד יצחק? ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד, היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארצך וגו'? אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה, שתי הבטחות הבטחתני, אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע, שאמרת לי אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, ושם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך, ובבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך, ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו, שנאמר ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו', בשתי הבטחות האלו אני בא לפניך! 10 קטנתי מכל החסדים, נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמא משהבטחתני

9(נ״י וְיִתְפַּלַּג וּתְהֵי) מַשְׁרִיתָא דְתִשְׁתְּאַר לְשֵׁיזָבָא: וַאֲמַר יַעֲקֹב אֱלָהֵהּ
דְאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהֵהּ דְאַבָּא יִצְחָק יְיָ דִּי־אֲמַר לִי תּוּב לְאַרְעָךְ
10 וּלְיַלָּדוּתָךְ וְאוֹטֵיב עִמָּךְ: זְעֵירָן זָכְוָתִי מִכֹּל חִסְדִין וּמִכָּל־טָבְוָן דִּי
עֲבַדְתְּ עִם־עַבְדָּךְ אֲרֵי יְחִידַי עֲבָרִית יָת־יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן הֲוֵיתִי
11 לְתָרֵין (נ״י לְתַרְתֵּין) מַשְׁרְיָן: שֵׁיזְבְנִי כְעַן מִידָא דְאָחִי מִידָא דְעֵשָׂו
12 אֲרֵי־דָחֵל אֲנָא מִנֵּהּ דִּילְמָא־יֵיתֵי וְיִמְחִנַּנִי אִמָּא עַל־בְּנַיָּא: וְאַתְּ
אֲמַרְתְּ אוֹטָבָא אוֹטֵיב עִמָּךְ וַאֲשַׁוֵּי יָת־בְּנָיךְ סַגִּיאִין כְּחָלָא דְיַמָּא דִּילָא
13 יִתְמְנוּן מִסְּגֵי: וּבָת תַּמָּן בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְסֵיב מִן־דְּאַיְתִי בִידֵהּ
14 תִּקְרֻבְתָּא לְעֵשָׂו אֲחוּהִי: עִזֵּי מָאתָן וּתְיָשַׁיָּא עֶסְרִין רַחֲלִין מָאתַן
15 וְדִכְרִין עֶסְרִין: גַּמְלֵי מֵינְקָתָא וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין תּוֹרָתָא אַרְבְּעִין וְתוֹרֵי
16 עַסְרָא אֲתָנָן עֶסְרִין וְעִירֵי עַסְרָא: וִיהַב בְּיַד עַבְדּוֹהִי עֶדְרָא עֶדְרָא
בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר לְעַבְדּוֹהִי עִבַרוּ קֳדָמַי וּרְוָחָא תְּשַׁוּוּן בֵּין עֶדְרָא
17 וּבֵין עֶדְרָא: וּפַקֵּיד יָת־קַדְמָאָה לְמֵימַר אֲרֵי יְעָרְעִנָּךְ עֵשָׂו אָחִי

שלכלכתי בחטא, ויגרום לי להמסר ביד עשו. ומכל האמת, אמתת דבריך,
שעשית לי כל ההבטחות שהבטחתני. כי במקלי, לא היה עמי לא כסף ולא
11 זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה: נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן. מיד
12 אחי מיד עשו, מיד אחי שאינו נוהג עמי כאח, אלא כעשו הרשע. היטיב איטיב,
היטב, בזכותך, איטיב, בזכות אבותיך. ושמתי את זרעך כחול הים, והיכן אמר לו,
כן? והלא לא אמר לו אלא והיה זרעך כעפר הארץ (שם כ״ח כ״ז)! אלא שאמר לו
כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך (שם כ״ד), ולאברהם אמר,
13 הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים. הבא בידו, ברשותו,
וכן ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כ״א); ומ״א מן הבא בידו, אבנים טובות
ומרגליות שאדם צר בצרור ונושאם בידו; ד״א מן הבא בידו, מן החולין, שנטל
14 מעשר, כמה דאת אמר עשר אעשרנו לך, והדר לקח מנחה. עזים מאתים ותישים
עשרים, מאתים עזים צריכות עשרים תיישים, וכן כלם, הזכרים כדי צורך הנקבות.
ובראשית רבה דורש מכאן לעונה האמורה בתורה, הטיילים בכל יום, הפועלים
שתים בשבת, החמרים אחת בשבת, הגמלים אחת לשלשים יום, הספנים אחת
לששה חדשים. ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון; אך נראה בעיני שלמדנו
מכאן שאין העונה שוה בכל אדם, אלא לפי טורח המוטל עליו, שמצינו
כאן שמסר לכל תיש עשר עזים, וכן לכל איל, לפי שהם פנויים ממלאכה
דרכם לברבות תשמיש ולעבר עשר נקבות, ובהמה שנתעברה אינה מקבלת
זכר, ופרים שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ארבע נקבות, ולחמור
שהולך מדרך רחוקה שתי נקבות לזכר, ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה
15 נקבה אחת לזכר. גמלים מיניקות שלשים, ובניהם עמהם. ומדרש אגדה,
ובניהם, בנאיהם, זכר כנגד נקבה, ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב.
16 ועירים, חמורים זכרים. עדר עדר לבדו, כל מין ומין לעצמו. עברו לפני,
דרך יום או פחות, ואני אבוא אחריכם. ורוח תשימו, עדר לפני חברו מלא
17 עין, כדי להשביע עינו של רשע ולתמהו על רבוי הדורון. למי אתה? של

לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ׃ וְאָמַרְתָּ 19
לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם
הוּא אַחֲרֵינוּ׃ וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם 20
אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה
תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמֹצַאֲכֶם אֹתוֹ׃ וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה 21
עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה
הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי׃
וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ 22
וַיָּקָם ׀ בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו 23
וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃ וַיִּקָּחֵם 24
וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב 25
לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר׃ וַיַּרְא כִּי לֹא 26
יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ
עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ 27
כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב׃ 28
וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־ 29

מי אתה? מי שולחך? ותרגום, דמאן את? ולמי אלה לפניך? ואלה שלפניך, של מי הם? למי המנחה הזאת שלוחה? ל' משמשת בראש התיבה במקום של, כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא (בראשית ל"א), שלי הוא, לה' הארץ
ומלואה (תהלים כ"ד), של ה'. ואמרת לעבדך ליעקב, על ראשון ראשון ועל 18
אחרון אחרון, ששאלת: למי אתה? לעבדך ליעקב אני, ותרגומו דעבדך דיעקב, וששאלת: ולמי אלה לפניך? מנחה היא שלוחה וגו'. והנה גם הוא, יעקב.
אכפרה פניו, אבטל רוגזו, וכן וכפר בריתכם את מות (ישעיה כ"ח), לא 20
תוכלי כפרה (שם מ"ז). ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כלן ל' קנוח והעברה הן, ול' ארמי הוא, והרבה בגמ', וכפר ידיה, בעי לכפורי ידיה בההוא גברא (גטין נ"ו), וגם בל' המקרא נקראים המזרקים של קדש.
כפורי זהב, על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק. על פניו, כמו 21
לפניו, וכן חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד (ירמיה ו'), וכן המכעיסים אותי על פני (ישעיה ס"ה). ומדרש אגדה, על פניו, אף הוא שרוי בכעס,
שהיה צריך לכל זה. ואת אחד עשר ילדיו, ודינה היכן היתה? נתנה 22

יט ישאלנך למימר למאן את ולאן את אזיל ולמן אלין דקדמך: ותימר
לעבדך ליעקב תקרבתא היא דמשלחא לרבוני לעשו והא אף
כ הוא אתי בתרנא: ופקיד אף ית תנינא אף ית תליתאה אף ית
כל דאזלין בתר עדריא למימר כפתגמא הדין תמללון עם עשו
כא כד תשכחון יתיה: ותימרון אף הא עבדך יעקב אתי בתרנא ארי
אמר אנחנה לרוגזה בתקרבתא דאזלת לקדמי ובתר כן אחזי
כב אפוהי מאים יסב אפי: ועברת תקרבתא על אפוהי והוא
כג בת בליליא ההוא במשריתא: וקם בליליא הוא ודבר ית
תרתין נשוהי וית תרתין לחינתה וית חד עסר בנוהי ועבר
כד ית מעבר יובקא: ודברנון ועברנון ית נחלא ואעבר ית דיליה:
כה ואשתאר יעקב בלחודוהי ואשתדל גברא עמה עד דסליק צפרא:
כו וחזא ארי לא יכיל ליה וקריב בפתי ירכיה וזע פתי ירכא דיעקב
כז באשתדלותיה עמה: ואמר שלחני ארי סליק צפרא ואמר לא אשלחנך
כח אלהין ברכתני: ואמר ליה מה שמך ואמר יעקב: ואמר לא יעקב יתאמר
עוד שמך אלהין ישראל ארי רברבת קדם יי ועם גובריא ויכלתא:

אותה ונעל בפניה, שלא יתן בה עשו עיניו. ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו,
כג שמא תחזירנו למוטב, ונפלה ביד שכם. יבק, שם הנהר. את אשר לו, הבהמה
כד והמטלטלים; עשה עצמו כגשר נוטל מכאן ומניח כאן. ויותר יעקב, שכח
פכים קטנים וחזר עליהם. ויאבק איש, (שמעתי מר׳ קלונימוס ויאבק ל׳
אבוקה, שכן היה רוצה לשרוף את זה, המלאך כאשו ויעקב כאשו) מנחם פירש
ויתעפר איש, ל׳ אבק, שהיו מעלים עפר ברגליהם ע״י נענועם; ול״נ שהוא ל׳
ויתקשר, ול׳ ארמי הוא, בתר דאביקו ביה (סנהדרין ס״ג ב׳ וס״ד) ואביק לה מיבק,
ל׳ עניבה, שכן דרך שנים שמתעצמים להפיל איש את רעהו, שחובקו ואובקו
בזרועותיו. ופירשו רבותינו שהוא שרו של עשו. (ויגע בכף ירכו, קולית הירך
כו התקועה בקלבוסית קרוי כף, ע״ש שהבשר עליה כמין כף של קדירה.) ותקע,
נתקעקעה ממקום חברתה, ודומה לו פן תקע נפשי ממך (ירמיה ו׳), ל׳
כז הסרה. ובמשנה, לקעקע ביצתן, לשרש שרשיהן. כי עלה השחר, וצריך אני
לומר שירה ביום. ברכתני, הודה לי על הברכות שברכני אבי, שעשו מערער
עליהן (כאן קשה לרש״י ותברכני כל״ל? אלא הודה, וכן איתא בנדפס
כט שמא פרשת תזריע עמוד ע״ח ודוק). לא יעקב, לא יאמר עוד שהברכות
באו לך בעקבה ורמיה, כי אם בשררה וגלוי פנים, וסופך שהקב״ה נגלה
אליך בבית אל ומחליף שמך, ושם הוא מברכך, ואני שם אהיה ואודה לך
עליהן, זהו שכתוב וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו (הושע יב), בכה
המלאך, ויתחנן לו, ומה נתחנן לו? בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו, המתן

שרית עם־אלהים ועם־אנשים ותוכל׃ וישאל יעקב
ויאמר הגידה־נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי
ויברך אתו שם׃ ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי־
ראיתי אלהים פנים אל־פנים ותנצל נפשי׃ ויזרח־לו
השמש כאשר עבר את־פנואל והוא צלע על־ירכו׃
על־כן לא־יאכלו בני־ישראל את־גיד הנשה אשר על־
כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף־ירך יעקב בגיד
הנשה׃ וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו
ארבע מאות איש ויחץ את־הילדים על־לאה ועל־רחל
ועל שתי השפחות׃ וישם את־השפחות ואת־ילדיהן
ראשנה ואת־לאה וילדיה אחרנים ואת־רחל ואת־
יוסף אחרנים׃ והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע
פעמים עד־גשתו עד־אחיו׃ וירץ עשו לקראתו ויחבקהו
ויפל על־צוארו וישקהו ויבכו׃ וישא את־עיניו וירא
את־הנשים ואת־הילדים ויאמר מי־אלה לך ויאמר
הילדים אשר־חנן אלהים את־עבדך׃ ותגשן השפחות
הנה וילדיהן ותשתחוין׃ ותגש גם־לאה וילדיה וישתחוו
ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו׃ ויאמר מי לך כל־
המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצא־חן בעיני
אדני׃ ויאמר עשו יש־לי רב אחי יהי לך אשר־לך׃
ויאמר יעקב אל־נא אם־נא מצאתי חן בעיניך ולקחת

לי עד שידבר עמכו שם; ולא רצה יעקב, ועל כרחו הודה לו עליהן, וזהו
ויברך אותו שם, שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה. ועם אנשים, עשו ולבן
ותוכל להם. למה זה תשאל, אין לנו שם קבוע, משתנין שמותינו לפי
מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים. ויזרח לו השמש, ל' בני אדם הוא,
כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר. זהו פשוטו, ומ"א, ויזרח לו, לצרכו
לרפאות את צלעתו, כמה דתימר שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג')

29 ושאיל יעקב ואמר חוי־כען שמך ואמר למה דנן את־שאיל לשמי
30 ובריך יתה תמן: וקרא יעקב שמא דאתרא פניאל ארי־חזיתי
31 מלאכא־דיי אפין באפין ואשתזבת נפשי: ודנח־ליה שמשא כמה
32 דעבר ית־פנואל והוא מטלע על־ירכיה: על־כן לא־יכלון בני־
לג ישראל ית־גידא דנשיא די על־פתי ירכא עד יומא הדין ארי קריב
1 בפתי־ירכא דיעקב בגידא דנשיא: וזקף יעקב עינוהי וחזא והא
עשו אתא ועמיה ארבע מאה גברין ופליג ית־בניא על־לאה ועל־
2 רחל ועל תרתין לחינתא: ושוי ית־לחינתא וית־בניהן קדמאין
3 וית־לאה ובנהא בתראין וית־רחל וית־יוסף בתראין: והוא עבר
קדמיהון וסגיד על־ארעא שבע זמנין עד־מקרביה עד־(נ״א לות־)
4 אחוהי: ורהט עשו לקדמותיה וגפפיה ונפל על־צואריה ונשקיה ובכו:
5 וזקף ית־עינוהי וחזא ית־נשיא וית־בניא ואמר מן־אלין לך ואמר
6 בניא די־חס יי ית־עבדך: וקריבא לחינתא אנין ובניהן וסגידא:
7 וקריבא אף־לאה ובנהא וסגידו ובתר־כן קריב יוסף ורחל וסגידו:
8 ואמר מן לך כל־משריתא הדין די ערעית ואמר לאשכחא רחמין
9 10 בעיני רבוני: ואמר עשו אית־לי סגי אחי אצלח בדילך: ואמר

ואותן שעות שמהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע, מהרה לזרוח בשבילו.
33 והוא צלע, היה צולע כשזרחה השמש. גיד הנשה, למה נקרא שמו גיד הנשה? לפי שנשה ממקומו ועלה, והוא ל' קפיצה, וכן נשתה גבורתם (ירמיה נ"א), וכן כי נשני אלהים את כל עמלי (בראשית מ"א). על כף הירך, פולפ"א (fulva) בלע"ז, כל בשר גבוה ותלול ועגול קרוי כף, כמו עד שתתמרך הכף, נשימי מרות. ואת לאה וילדיה אחרנים, אחרון אחרון חביב. עבר לפניהם,
4 אמר אם יבא אותו רשע להלחם ילחם בי תחלה. ויחבקהו, נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל ההשתחואות הללו. וישקהו, נקוד עליו; ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי, יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו; א"ר שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו
5 באותה שעה ונשקו בכל לבו. מי אלה לך? מי אלה להיות שלך? נגש יוסף ורחל, בכלן האמהות נגשות לפני הבנים, אבל ברחל יוסף נגש לפניה, אמר אמי יפת תאר, שמא יתלה בה עיניו אותו רשע, אעמוד כנגדה ואעכבנו
8 מלהסתכל בה; מכאן זכה יוסף לברכת עלי עין. מי לך כל המחנה? מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך? כלומר למה הוא לך? פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה; ומדרשו כתות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים להם של מי אתם? והם אומרים להם של עשו, והן אומרים הכו! הכו! ואלו אומרים הניחו! בנו של יצחק הוא! ולא היו משגיחים עליו, בן בנו של אברהם הוא! ולא היו משגיחים, אחיו של יעקב הוא! אומרים
9 להם אם כן משלנו אתם! יהי לך אשר לך, כאן הודה לו על הברכות.
10 אל נא, אל נא תאמר לי כן, אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי

מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים
וַתִּרְצֵנִי׃ קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי־חַנַּנִי 1
אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח׃ וַיֹּאמֶר נִסְעָה 2
וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים 3
רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ
כָּל־הַצֹּאן׃ יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנָהֲלָה 4
לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד
אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא 5
עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן
בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃ 6
וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־ 7
כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת׃ ס וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם 8
עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן

מידי: כי על כן ראיתי פניך וגו', כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי, על אשר ראיתי פניך, והן חשובין לי כראיית פני המלאך שראיתי, שר שלך, ועוד על שנתרצית למחול סורחני. ולמה הזכיר לו ראיית המלאך? כדי שיתיירא הימנו ויאמר ראה מלאכים ויכול, איני יכול לו מעתה. ותרצני, נתפייסת לי. וכן כל רצון שבמקרא ל' פיוס, אפיימנ"ט (appaisement) בלע"ז (בעזאנפטיגונג), כי לא לרצון יהיה לכם (ויקרא כ"ב), הקרבנות באות לפייס ולרצות, וכן שפתי צדיק ידעון רצון (משלי י'), יודעים לפייס
ולרצות. ברכתי, מנחתי, מנחה זו הבאה על ראיית פנים, ולפרקים אינה 11
באה אלא לשאילת שלום, וכל ברכה שהיא לראיית פנים, כגון ויברך יעקב את פרעה, עשו אתי ברכה דסנחריב (מלכים ב' י"ח), וכן לשאול לו לשלום ולברכו דתועי מלך חמת (שמואל א' י"ב), כלם ל' ברכת שלום הן, שקורין בלע"ז שלודא"ר (saluter, saluer, גריסען), אף זו ברכתי מו"ן שלו"ד (mon salut, מיין גרוס). אשר הובאת לך, לא טרחת בה ואני יגעתי להגיעה עד שבאה לידך. חנני, נ' ראשונה מודגשת, לפי שהיא משמשת במקום שתי נוני"ן, שהיה לומר חננני, שאין חנן בלא שתי נוני"ן, והשלישית לשימוש, כמו עשני, זכרני. יש לי כל, כל ספוקי; ועשו דבר בל' גאוה, יש לי רב, יותר
ויותר מכדי צרכי. נסעה, כמו שִׁמְעָה סְלָחָה, שהוא כמו שְׁמַע סְלַח, אף 2
כאן נִסְעָה כמו נְסַע והנ' יסוד בתיבה; ותרגום של אונקלוס טול ונהך, עשו אמר ליעקב נסע מכאן ונלך. ואלכה לנגדך, בשוה לך, טובה זו אעשה לך שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר אתה צריך, וזהו לנגדך, בשוה

יעקב בבעו אם־כען אשכחית רחמין בעיניך ותקבל תקרבתי מן
ידי ארי על־כן חזיתנון לאפיך כחיזו אפי רברביא ואתרעית־לי:
קבל־כען ית־תקרבתי דאתותיאת לך ארי־רחים־עלי (קדם) יי
וארי אית־לי־כלא ואתקף־בה וקביל: ואמר נטל ונהך ואיהך
לקבלך: ואמר לה רבוני ידע ארי־ינקיא רכיכין ועאנא ותורי מינקתא
עלי ודחוקנון יומא חד וימותון כל־ענא: יעבר־כען רבוני
קדם עבדה ואנא אדבר בניח לרגל עובדתא די־קדמי ולרגל ינקיא
עד די־איעול לות־רבוני לשעיר: ואמר עשו אשבוק־כען עמך מן
עמא דעמי ואמר למא דנן אשכח־רחמין בעיני רבוני: ותב ביומא
ההוא עשו לארחה לשעיר: ויעקב נטל לסכות ובנא לה ביתא
ולבעירה עבד מטלן על־כן קרא שמא־דאתרא סכות: ואתא יעקב
שלים קרתא דשכם די בארעא דכנען במיתה מפדן דארם ושרא

ג. עלות עלי, הצאן והבקר שהן עלות, מוטלות עלי, לנהלן לאט. עלות, מגדלות עולליהן, ל' עולל ויונק (איכה ב'), עול ימים (ישעיה ס"ה), שתי פרות עלות (ש"א ו'), ובלע"ז אנפנטי"ש (enfantées, בעקינדערט). ודפקום יום אחד, (ואם ידפקום יום אחד) ליגעם בדרך בטרוצה, ומתו כל הצאן. ודפקום, כמו קול דודי דופק (ש"ה ה'), נוקש בדלת. יעבר נא אדני, אל תאריך ימי הליכתך, עבור כפי דרכך, ואף אם תתרחק. אתנהלה, אתנהל; ה' יתירה, כמו ארדה, אשמעה. לאטי, לאט שלי, ל' נחת, ההולכים לאט (ישעי' ח'), לאט לי לנער (שמואל ב' י"ח); לאטי, הל' מן היסוד, ותיבה משמשת, אתנהל נחת שלי. לרגל המלאכה, לפי צורך הליכת רגלי, המלאכה המוטלת עלי להוליך. ולרגל הילדים, לפי רגליהם שהן יכולין לילך. עד אשר אבא אל אדני שעירה, הרחיב לו הדרך, שלא היה דעתו ללכת אלא עד סכות, אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו; והוא לא הלך. ואימתי ילך? בימי המשיח, שנא' ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו (עובדיה א'). ומדרשי אגדה יש לפרשה זו רבים. ויאמר למה זה תעשה לי טובה זו, שאיני צריך לה? אמצא חן בעיני אדני, ולא תשלם לי עתה שום גמול! וישב ביום ההוא עשו לדרכו, עשו לבדו, וד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד. והיכן פרע להם הקב"ה? בימי דוד, שנא' כי אם ארבע מאות איש אשר רכבו על הגמלים (שמואל א' ל'). ויבן לו בית, שהה שם י"ח חודש, קיץ וחורף וקיץ, בית חורף, סכות קיץ. שלם, שלם בגופו, שנתרפא מצלעתו, שלם בממונו, שלא חסר כלום מכל אותו דורון, שלם בתורתו, שלא שכח תלמודו בבית לבן. עיר שכם, כמו לעיר, וכמוהו עד בואכה בית לחם (רות א'). בבאו מפדן ארם, כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ובא שלם, אף כאן ויבא שלם מפדן ארם, שלבן ועשו שנזדווגו לו בדרך. ויחן את פני העיר, ערב שבת היה. נאלתות

אֶת־פְּנֵי הָעִיר׃ וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם
אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה׃ וַיַּצֶּב
שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי. וַתֵּצֵא
דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃
וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח
אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃ וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־
יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָ וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָ׃ וַיֹּאמֶר
שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת
לְאִשָּׁה׃ וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ
אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃ וַיֵּצֵא חֲמוֹר
אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ׃ וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־
הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי־
נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃
וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם
תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם
תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם׃ וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ׃ וַיֹּאמֶר שְׁכֶם
אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ
אֵלַי אֶתֵּן׃ הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר
תֹּאמְרוּ אֵלָי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה׃ וַיַּעֲנוּ בְנֵי־
יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר
טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם׃ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל
לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ

דרכ׳ חחוי. קשיטה, מעה. אר״ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה (ותרגומו חורפן, טובים, חריפים בכל מקום, כגון עובר לסוחר). ויקרא לו

19 לקבל (אפי) קרתא: וזבן ית אחסנת חקלא די פרס תמן משכנה
20 מידא דבני חמור אבוהי דשכם במאה חורפן: ואקים תמן מדבחא
1 ופלח עלוהי קדם אל אלהא דישראל: ונפקת דינה בת לאה די
2 ילידת ליעקב למחזי בבנת ארעא: וחזא יתה שכם בר חמור חוואה
3 רבא דארעא ודבר יתה ושכיב יתה ועניה: ואתרעיאת נפשה בדינה
4 בת יעקב ורחים ית עולימתא ומליל על לבא דעולימתא: ואמר
5 שכם לחמור אבוהי למימר סב לי ית עולימתא הדא לאנתו: ויעקב
שמע ארי סאיב ית דינה ברתה ובנוהי הוו עם גיתוהי בחקלא
6 ושתיק יעקב עד מיתיהון: ונפק חמור אבוהי דשכם לות יעקב
7 למללא עמה: ובני יעקב עלו מן חקלא כד שמעו ואתנסיסו גבריא
ותקיף להון לחדא ארי קלנא עבד בישראל למשכב עם בת יעקב
8 וכן לא כשר לאתעבדא: ומליל חמור עמהון למימר שכם ברי
9 אתרעיאת נפשה בברתכון הבו כען יתה לה לאנתו: ותתחתנון
10 בנא בנתיכון תתנון לנא וית בנתנא תסבון לכון: ועמנא תתבון
11 וארעא תהי קדמיכון תיבו ועבידו בה סחורתא ואחסינו בה: ואמר
שכם לאבוהא ולאחהא אשכח רחמין בעיניכון ודי תימרון לי אתן:
12 אסגו עלי לחדא מוהרין ומתנן ואתן כמא די תימרון לי והבו לי ית
13 עולימתא לאנתו: ואתיבו בני יעקב ית שכם וית חמור אבוהי
14 בחוכמתא ומלילו די סאיב ית דינה אחתהון: ואמרו להון לא נכול
למעבד פתגמא הדין למתן ית אחתנא לגבר די ליה ערלתא ארי

20 אל אלהי ישראל, לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל, אלא על שם שהיה הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס, להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא אל, הוא הקב"ה, הוא לאלהים לי ששמי ישראל. וכן מצינו במשה, ויקרא שמו ה' נסי (שמות י"ז), לא שהמזבח קרוי ה', אלא על שם הנס קרא שם המזבח, להזכיר שבחו של הקב"ה, ה' הוא נסי. ורבותינו דרשו שהקב"ה קראו ליעקב אל; ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים
1 לכמה טעמים, ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי. בת לאה, ולא בת יעקב? אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה, שאף היא יצאנית היתה, שנא' ותצא לאה
2 לקראתו (ועליה משלו המשל, כאמה כבתה). וישכב אתה, כדרכה. ויענה,
3 שלא כדרכה. על לב הנערה, דברים המתיישבים על הלב, ראי אביך בחלקת
7 שדה קטנה, כמה ממון בזבז, אני אשיאך ותקנה העיר וכל שדותיה! וכן לא יעשה, לענות את הבתולות, שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול. חשקה, חפצה. מהר, כתובה. במרמה, בחכמה. אשר טמא, הכתוב אומר
14 שלא היתה רמיה, שהרי טמא את דינה אחותם. חרפה היא, שמן פסול הוא אצלנו. הבא לחרף חבירו הוא אומר לו ערל אתה או בן ערל. חרפה

עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ׃ אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם
תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמֹּל לָכֶם כָּל־זָכָר׃ וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ
לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם
אֶחָד׃ וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־
בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ׃ וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם
בֶּן־חֲמוֹר׃ וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־
יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו׃ וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם
בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר׃
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ
אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם
נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם׃ אַךְ־בְּזֹאת
יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד
בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים׃ מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם
וְכָל־בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ׃
וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ
וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ׃ וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי
דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר׃
וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־
דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ׃ בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים
וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם׃ אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם
וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ׃
וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ

בכל מקום גדוף. נאות לכם, נתרצה לכם, ל׳ ויאותו (הכהנים כיהוידע). נ׳
להמל, להיות נמול; הינו לשון לפעול אלא ל׳ להפעל׳ ונתנו, נ׳ אריה נ׳

טו חִסּוּרָא הִיא לָנָא׃ בְּרַם־בְּדָא נִתְפַּס לְכוֹן אִם־תְּהוֹן כְּוָתָנָא לְמִגְזַר
טז לְכוֹן כָּל־דְּכוּרָא׃ וְנִתֵּן יָת־בְּנָתָנָא לְכוֹן וְיָת־בְּנָתֵיכוֹן נִסַּב־לָנָא וְנִתּוּב
יז עִמְּכוֹן וּנְהֵי לְעַמָּא חַד׃ וְאִם־לָא תְקַבְּלוּן מִנַּנָא לְמִגְזַר וּנְדַבַּר יָת־
יח בְּרַתָּנָא וְנֵזִיל׃ וּשְׁפַרוּ פִּתְגָּמֵיהוֹן בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בַּר־
יט חֲמוֹר׃ וְלָא־אוֹחַר עוּלֵימָא לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא אֲרֵי אִתְרְעִי בְּבַת־יַעֲקֹב
כ וְהוּא יַקִּיר מִכֹּל בֵּית אֲבוּהִי׃ וַאֲתָא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּרֵהּ לִתְרַע קַרְתְּהוֹן
כא וּמַלִּילוּ עִם־אֱנָשֵׁי קַרְתְּהוֹן לְמֵימַר׃ גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין שְׁלָמִין אִנּוּן עִמָּנָא
וְיִתְּבוּן בְּאַרְעָא וְיַעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָא וְאַרְעָא הָא פְתָיוּת־יְדַיִן קֳדָמֵיהוֹן
יָת־בְּנָתֵיהוֹן נִסַּב־לָנָא לִנְשִׁין וְיָת־בְּנָתָנָא נִתֵּן לְהוֹן׃ בְּרַם־בְּדָא
כב יִתְפְּסוּן לָנָא גֻּבְרַיָּא לְמִתַּב עִמָּנָא לְמֶהֱוֵי לְעַמָּא חַד לְמִגְזַר לָנָא כָּל
כג דְּכוּרָא כְּמָא דִי־אִנּוּן גְּזִירִין׃ גֵּיתֵיהוֹן וְקִנְיָנְהוֹן וְכָל־בְּעִירְהוֹן הֲלָא
כד דִילָנָא אִנּוּן בְּרַם נִתְפַּס לְהוֹן וְיִתְּבוּן עִמָּנָא׃ וְקַבִּילוּ מִן־חֲמוֹר וּמִן־
שְׁכֶם בְּרֵהּ כָּל־נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ וּגְזַרוּ כָּל־דְּכוּרָא כָּל־נָפְקֵי תְּרַע
כה קַרְתֵּהּ׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה כַּד־תְּקִיפוּ עֲלֵיהוֹן כְּאֵבֵיהוֹן וּנְסִיבוּ
תְּרֵין בְּנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה גְּבַר חַרְבֵּהּ וְעָלוּ עַל־קַרְתָּא
כו דְּיָתְבָא לְרַחְצָן וּקְטָלוּ כָּל־דְּכוּרָא׃ וְיָת־חֲמוֹר וְיָת־שְׁכֶם בְּרֵהּ קְטָלוּ
כז לְפִתְגָּם־דְּחָרֶב וּדְבַרוּ יָת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וּנְפָקוּ׃ בְּנֵי יַעֲקֹב עָלוּ
כח לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא וּבְזוֹ קַרְתָּא דִּי סָאִיבוּ אֲחָתְהוֹן׃ יָת־עָנְהוֹן וְיָת־תּוֹרֵיהוֹן
כט וְיָת־חֲמָרֵיהוֹן וְיָת דִּי־בְקַרְתָּא וְיָת־דִּי בְחַקְלָא בָּזוֹ׃ וְיָת־כָּל־נִכְסֵיהוֹן

מודגשת, לפי שהיא משמשת במקום שתי נונין, ונתננו. ואת בנתיכם נקח לנו, אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו החשיבות בבני יעקב, ליקח בנות שכם, את שיבחרו להם, ובנותיהם יתנו להם, לפי דעתם, דכתיב ונתנו את בנתינו, לפי דעתינו, ואת בנתיכם נקח לנו, בכל אשר נחפוץ; וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים, את בנתם נקח לנו לנשים ואת בנתינו נתן להם, כדי לרצותם
כא שיאותו להמול. שלמים, בשלום ובלב שלם. והארץ הנה רחבת ידים, כאדם שידו רחבה וותרנית, כלומר אל תפחדו כלום, פרקמטיא הרבה באה לכאן
כג ואין לה קונים. בהמול, בהיות נמול. אך נאותה להם, לדבר זה, ועל ידי
כה זה ישבו אתנו. שני בני יעקב, בניו היו, ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו, שלא נטלו עצה הימנו. אחי דינה, לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחיה. בטח, שהיו כואבים. ומדרש אגדה בטוחים היו
כז על כחו של זקן. על החללים, לפשט החללים, וכן ת"א לחלצא קטיליא.
כט חילם, ממונם, וכן עשה לי את החיל הזה (דברים ח׳), וישראל עושה חיל (במדבר כ"ד, ועזבו לאחרים חילם (תהלים מ"ט). שבו, ל׳ שביה, לפיכך

וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לֵוִי 30
עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי
וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי
וּבֵיתִי׃ וַיֹּאמְרוּ הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ׃ פ 31
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־שָׁם 1
וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי
עֵשָׂו אָחִיךָ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ 2
הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ
שִׂמְלֹתֵיכֶם׃ וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ 3
לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
הָלָכְתִּי׃ וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר 4
בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב
תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם׃ וַיִּסָּעוּ וַיְהִי ׀ חִתַּת אֱלֹהִים 5
עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי
יַעֲקֹב׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן הִוא בֵּית־אֵל 6
הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃ וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם 7
אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי
אָחִיו׃ וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת 8
לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת׃ פ
וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ 9
אֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ 10
עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ

טעמו מלרע. עכרתם, ל' מים עכורים, אין דעתי צלולה עכשיו. ואגדה, 0
צלולה היתה החבית ועכרתם אותה, מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד
בני יעקב, אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת את הארץ, לפיכך היו

30 וְיָת־כָּל־טַפְלְהוֹן וְיָת־נְשֵׁיהוֹן שְׁבוֹ וּבַזוֹ וְיָת כָּל־דִּי בְבֵיתָא: וַאֲמַר
יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי עֲכַרְתּוּן יָתִי לְמִתַּן דְּבָבוּ בֵּינָנָא־וּבֵין־יָתְבֵי
אַרְעָא בִּכְנַעֲנָאָה וּבִפְרִזָּאָה וַאֲנָא עַם דְּמִנַּיָן וְיִתְכַּנְשׁוּן עֲלַי וְיִמְחוֹנַנִי
31 וְאֶשְׁתֵּיצֵי אֲנָא וֶאֱנָשׁ־בֵּיתִי: וַאֲמָרוּ הַכְנַפְקַת־בָּרָא יִתְעֲבֵד (נ״א יַעְבֵּד יָת־)
1 אֲחָתַנָא: וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב קוּם סַק לְבֵית־אֵל וְתִיב תַּמָּן וְעִבֵד־תַּמָּן
2 מַדְבְּחָא לֶאֱלָהָא דְאִתְגְּלִי לָךְ בְּמֵעֲרְקָךְ מִן־קֳדָם עֵשָׂו אֲחוּךְ: וַאֲמַר
יַעֲקֹב לֶאֱנָשׁ־בֵּיתֵהּ וּלְכֹל דִּי עִמֵּהּ אַעְדוֹ יָת־טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בֵינֵיכוֹן
3 וְאִדַּכּוֹ וְשַׁנּוֹ כְּסוּתְכוֹן: וְנֵקוּם וְנִסַּק לְבֵית־אֵל וְאֶעְבֵּד־תַּמָּן מַדְבְּחָא
לֶאֱלָהָא דְקַבֵּיל צְלוֹתִי בְּיוֹמָא דְעָקְתִי וַהֲוָה־מֵימְרֵהּ בְּסַעֲדִי בְּאָרְחָא
4 דִּי אֲזָלִית: וִיהַבוּ לְיַעֲקֹב יָת כָּל־טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן וְיָת־
קְדָשַׁיָּא דִּי בְאֻדְנֵיהוֹן וּטְמַר יָתְהוֹן יַעֲקֹב תְּחוֹת בֻּטְמָא דִּי עִם־שְׁכֶם:
5 וּנְטָלוּ וַהֲוָת דַּחְלָא דַייָ עַל־עַמְמַיָּא דִּי בְקִרְוֵי־סַחְרָנֵיהוֹן וְלָא רְדַפוּ
6 בָּתַר בְּנֵי יַעֲקֹב: וַאֲתָא יַעֲקֹב לְלוּז דִּי בְאַרְעָא דִכְנַעַן הִיא בֵּית־אֵל
7 הוּא וְכָל־עַמָּא דִּי־עִמֵּהּ: וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא וּקְרָא לְאַתְרָא אֵל בֵּית־
8 אֵל אֲרֵי תַמָּן אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵעִירְקֵהּ מִן־קֳדָם אֲחוּהִי: וּמִיתַת
דְּבוֹרָה מֵינִקְתָּא דְרִבְקָה וְאִתְקְבָרַת מִלְּרַע לְבֵית־אֵל בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישְׁרָא
9 וּקְרָא שְׁמֵהּ מֵישַׁר בְּכִיתָא: וְאִתְגְּלִי יְיָ לְיַעֲקֹב עוֹד בְּמֵיתוֹהִי מִפַּדַּן
10 אֲרָם וּבָרֵיךְ יָתֵהּ: וַאֲמַר־לֵהּ יְיָ שְׁמָךְ יַעֲקֹב לָא־יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עוֹד

31 יעקן. מתי מספר, אנשים מועטים. הכזונה, הפקר. את אחותנו, יה
1 זאתנא. קום עלה, לפי שאחרת בדרך נענשת ובא לך זאת מבתך. הנכר, שיש
בידכם משלל של שכם. והטהרו, מע״א. והחליפו שמלתיכם, שמא יש בידכם
בגדים של ע״ז. האלה, מין אילן סרק. עם שכם, אצל שכם. חתת, פחד.
7 בית אל, הקב״ה בבית אל, גלוי שכינתו בבית אל. יש תיבה חסרה ב׳ המשמשת
בראשה, כמו הנה הוא בית מכיר בן עמיאל (ש״ב ט׳ ד׳), שני אלמנה בית
אביך, כמו בבית מכיר, בבית אביך. נגלו אליו האלהים, במקומות הרבה יש שם
אלהות ואדנות בל׳ רבים, כמו אדוני יוסף, אם בעליו עמו, ולא נאמר בעלו,
וכן אלהות שהוא ל׳ שופט ומרות נזכר בל׳ רבים; אבל אחד מכל שאר
8 השמות לא תמצא בל׳ רבים. ותמת דבורה, מה ענין דבורה בבית יעקב?
לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם, שלחה דבורה אצלו לפדן
ארם לצאת משם, ומתה בדרך. מדברי רבי משה הדרשן למדתיה. מתחת
לבית אל, העיר יושבת בהר ונקברה ברגלי ההר. תחת האלון, בשפולי
מישרא, שהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבורה מלמטה, ומישור של בית
אל היו קורין לו אלון. ואגדה, נתבשר שם באבל שני, שהוגד לו על אמו
שמתה; ואלון בל׳ יוני אחר, ולפיכך העלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות
9 כרס שלא ממנו עשו, אף הכתוב לא פרסמה. עוד, פעם שני במקום הזה,
10 אחד הלכתו ואחד בשובו. ויברך אתו, ברכת אבלים. לא יקרא שמך עוד

יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה
גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ׃ וְאֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ׃ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר
אִתּוֹ מַצֶּבֶת אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן׃
וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ שָׁם
אֱלֹהִים בֵּית־אֵל׃ וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ
לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ׃ וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ
בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה
לָךְ בֵּן׃ וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־
אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין׃ וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ
אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם׃ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קְבֻרָתָהּ
הִוא מַצֶּבֶת קְבֻרַת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם׃ וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט
אָהֳלֹה מֵהָלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר׃ וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ
הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו
וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ
וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר׃ בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב

יעקב, לשון אדם הבא במרמה ועקבה, אלא לשון שר ונגיד. אני אל שדי, שאני כדי לברך, שהברכות שלי. פרה ורבה, על שם שעדיין לא נולד בנימן ואע"פ שכבר נתעברה ממנו. גוי, בנימן. גוים, מנשה ואפרים שעתידים לצאת מיוסף והם במנין השבטים. ומלכים, שאול ואיש בשת שהיו משבט בנימן, שעדיין לא נולדו. (ופסוק זה דרשו אבנר כשהמליך איש בשת, ואף השבטים דרשוהו וקרבו בנימן, דכתיב איש ממנו לא יתן את בתו לבנימן לאשה, וחזרו ואמרו אלמלא היה עולה מן השבטים לא היה הקב"ה אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו; גוי וקהל גוים, שגוים עתידים בניו להעשות כמנין הגוים, שהם שבעים אומות, וכן כל הסנהדרין שבעים. ד"א שעתידים בניו להקריב אסור במות כגוים בימי אליהו. בר"ש י"ן.) אשר דבר אתו, איני יודע מה מלמדנו.

11 יעקב אלהין ישראל יהא שמך וקרא ית־שמיה ישראל: ואמר לה
יי אנא אל שדי פוש וסגי עם וכנשת שבטין יהא מנך ומלכין
12 דשליטין בעממיא מנך יפקון: וית־ארעא די יהבית לאברהם
13 וליצחק לך אתנננה ולבניך בתרך אתן ית־ארעא: ואסתלק מעלוהי
14 יקרא דיי באתרא די־מליל עמיה: ואקים יעקב קמתא באתרא די
מליל עמיה קמת אבנא ואסיך עלה נסוכין ואריק עלה משחא:
15 וקרא יעקב ית־שמא דאתרא די מליל עמיה תמן יי בית־אל:
16 ונטלו מבית אל והוה־עוד כרובת־ארעא למיעל לאפרת וילידת
17 רחל וקשיאת במילדה: והוה בקשיותה במילדה ואמרת לה חיתא
18 לא תדחלי ארי־אף־דין ליך בר: והוה במפק נפשה ארי מיתת
19 (נ״א מיתא) וקרת שמיה בר־דויי ואבוהי קרא־לה בנימין: ומיתת
20 רחל ואתקברת באורח אפרת היא בית לחם: ואקים יעקב קמתא
21 על־קבורתה היא קמת קבורתא־דרחל עד־יומא־דין: ונטל ישראל
22 ופרס משכניה מלהלא למגדלא־דעדר: והוה כד־שרא ישראל
בארעא ההיא ואזל ראובן ושכיב עם־בלהה לחינתא דאבוהי ושמע
23 ישראל והוו בני־יעקב תרי עשר: בני לאה בוכרא דיעקב ראובן

16 כברת ארץ, מנחם פירש ל׳ כביר, רבוי, מהלך רב. ואגדה בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה, שהניר מצוי, הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא. ואין זה פשוטו של מקרא; שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו כברת ארץ (מלכים ב׳ ה׳). ואומר אני שהוא שם מדת קרקע, כמו מהלך פרסה או יותר, כמו שאתה אומר צמד כרם, חלקת שדה, כך במהלך אדם נותן שם מדה (קרקע כמו מהלך מיל)
17 כברת ארץ. כי גם זה, נוסף לך על יוסף. ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה
18 תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה. בן אוני, בן צערי. בנימין, נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים, כמו שאת׳ נגבה מארץ כנען, הלוך ונסוע הנגבה, בנימין, בן ימין, ל׳ צפון וימין אתה בראתם (תהלים פ״ט), לפיכך הוא מלא (ד״א בנימין, בן ימים, שנולד
22 לעת זקנתו, ונכתב בן׳, כמו לקץ הימין, דניאל י״ב י״ג). בשכן ישראל בארץ ההיא, עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלה. וישכב, מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה. ולמה בלבל וחלל יצועיו? שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ונתנה באהל בלהה, בא ראובן ותבע עלבון אמו, אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי! לכך בלבל. ויהיו בני יעקב שנים עשר, מתחיל לענין ראשון, משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראויים להמנות, ומנאן. ורבותינו דרשו ללמדנו בא שכלן שוין וכלן צדיקים, שלא חטא ראובן.
23 בכור יעקב, אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור. בכור יעקב, בכור לנחלה, בכור לעבודה, בכור למנין; ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים.

רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן׃ בְּנֵי רָחֵל 24
יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי׃ וּבְנֵי 25 26
זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד
לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת 27
הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃ וַיִּהְיוּ 28
יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה׃ וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת 29
וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו
וְיַעֲקֹב בָּנָיו׃ פ

לו

וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו 1 2
מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה
בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי׃ וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל 3
אֲחוֹת נְבָיוֹת׃ וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת 4
יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל׃ וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יְעִישׁ וְאֶת־ 5
יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן׃ וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־ 6
כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־
קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב
אָחִיו׃ כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ 7

שנעשה לשני שבטים. ממרא, שם המישור. קרית ארבע, שם העיר. 27 ממרא קרית הארבע, אֵיל מישור של קרית ארבע. וא"ת היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע, כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול, כגון זה וכגון בית לחם, אבי עזר, בית אל, אם הוצרך להטיל בו ה' נותנה בראש התיבה השניה, בית הלחמי, בעפרת אבי העזרי (שופטים ז'), בנה חיאל בית האלי (מלכים א' י"ו). 29 ויגוע יצחק, אין מוקדם ומאוחר בתורה; מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה, שנא' ויצחק בן ששים שנה וגו', ויצחק מת בשנת ק"כ ליעקב, אם תוציא ששים ממאה ושמונים שנה נשארו ק"כ, ויוסף נמכר בן י"ז שנה, ואותה שנה שנת מאה ושמנה ליעקב, כיצד? בן ששים ושלש נתברך, ארבע עשרה שנה נטמן בבית עבר, הרי שבעים ושבע, וארבע עשרה עבד באשה, ובסוף ארבע עשרה נולד יוסף, שנאמר ויהי

24 25 ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבולון: בני רחל יוסף ובנימן: ובני
26 בלהה אמתא דרחל דן ונפתלי: ובני זלפה אמתא דלאה גד ואשר
27 אלין בני יעקב די אתילידו־לה בפדן ארם: ואתא יעקב לות־יצחק
אבוהי ממרא קרית ארבע היא חברון די־דר־תמן אברהם ויצחק:
28 29 והוו יומי יצחק מאה ותמנן שנין: ואתנגיד יצחק ומית ואתכניש
1 לעמה סיב ושבע יומין וקברו יתה עשו ויעקב בנוהי: ואלין תולדת
2 עשו הוא אדום: עשו נסיב ית־נשוהי מבנת כנען ית־עדה בת־
3 אילון חתאה וית־אהליבמה בת־ענה בת־צבעון חואה: וית־בשמת
4 בת־ישמעאל אחתה דנביות: וילידת עדה לעשו ית־אליפז
5 ובשמת ילידת ית־רעואל: ואהליבמה ילידת ית־יעוש וית־יעלם
6 וית־קרח אלין בני עשו די איתילידו־לה בארעא דכנען: ודבר עשו
ית־נשוהי וית־בנוהי וית־בנתה וית־כל־נפשת ביתה וית־גיתוהי
וית־כל־בעירה וית כל־קנינה די קנא בארעא דכנען ואזל לארעא־
7 אחרי מן־קדם יעקב אחוהי: ארי־הוה קנינהון סגי מלמתב כחדא
ולא יכילת ארע תותבותהון לסוברא יתהון מן־קדם גיתיהון:

כשאר ילדה רחל את יוסף וגו׳, הרי תשעים ואחת, וי״ז עד שלא נמכר יוסף,
הרי מאה ושמנה (עוד מפורש מן המקרא משנמכר יוסף עד שבא יעקב מצרימה
כ״ב שנה, שנא׳ ויוסף בן שלשים שנה וגו׳, וז׳ שנה שובע ושנתים רעב, הרי
כ״ב, וכתיב ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה, נמצא יעקב במכירתו ק״ח).
2 עדה בת אילון, היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת
בשמים לע״ז. אהליבמה, היא יהודית, והוא כינה שמה יהודית, לומר שהיא
כופרת בע״ז, כדי להטעות את אביו. בת ענה בת צבעון, אם בת ענה לא
בת צבעון, ענה בנו של צבעון, שנא׳ ואלה בני צבעון ואיה וענה? מלמד שבא
צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה מבין שניהם, והודיעך הכתוב שכלן
3 בני ממזרות היו. בשמת בת ישמעאל, ולהלן קורא לה מחלת? מצינו באגדת
מדרש ספר שמואל, ג׳ מוחלים להן עונותיהן, גר שנתגייר, והעולה לגדולה,
והנושא אשה, ולמד הטעם מכאן, לכך נקראת מחלת שנמחלו עונותיו. אחות
5 נביות, על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל, נקראת על שמו. ואהליבמה
ילדה וגו׳, קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה, שבא על אשת אביו אהליבמה
6 אשת עשו, שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף הענין. וילך אל ארץ,
7 לגור באשר ימצא. ולא יכלה ארץ מגוריהם להספיק מרעה לבהמות שלהם.
ומדרש אגדה, מפני יעקב אחיו, מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהיה זרעך
המוטל על זרעו של יצחק, אמר אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה
שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר, ומפני הבושה שמכר בכורתו.

מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם׃ וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר 8
שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם 9
בְּהַר שֵׂעִיר׃ אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת 10
עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפָז 11
תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז׃ וְתִמְנַע ׀ הָיְתָה פִילֶגֶשׁ 12
לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי
עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה 13
וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי 14
אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו
אֶת־יְעִישׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח׃ אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו 15
בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף
צְפוֹ אַלּוּף קְנַז׃ אַלּוּף־קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק 16
אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה׃ וְאֵלֶּה 17
בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה
אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי
בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו 18
אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה
בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ אֵלֶּה בְנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם 19
הוּא אֱדוֹם׃ ס אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ 20
לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה׃ וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי 21
הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ וַיִּהְיוּ בְנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם 22
וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל 23
שְׁפוֹ וְאוֹנָם׃ וְאֵלֶּה בְנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר 24

ואלה, התולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר. ותמנע היתה פילגש, להודיע 9
גדולתו של אברהם כמה היו תאבים לידבק בזרעו, תמנע זו בת אלופים היתה, 12

8 9 יתיב עשו בטורא דשעיר עשו הוא אדום: ואלין תולדת עשו
10 אבוהון דאדומאי בטורא דשעיר: אלין שמהת בני־עשו אליפז
11 בר־עדה אתת עשו רעואל בר־בשמת אתת עשו: והוו בני אליפז
12 תימן אומר צפו וגעתם וקנז: ותמנע הות לחינתא לאליפז בר
13 עשו וילידת לאליפז ית־עמלק אלין בני עדה אתת עשו: ואלין
בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה אלין הוו בני בשמת אתת עשו:
14 ואלין הוו בני אהליבמה בת־ענה בת־צבעון אתת עשו וילידת
15 לעשו ית־יעוש וית־יעלם וית־קרח: אלין רברבי בני־עשו בני
אליפז בוכרא דעשו רבא תימן רבא אומר רבא צפו רבא קנז:
16 רבא קרח רבא געתם רבא עמלק אלין רברבי דאליפז בארעא
17 דאדום אלין בני עדה: ואלין בני רעואל בר־עשו רבא נחת רבא
זרח רבא שמה רבא מזה אלין רברבי רעואל בארעא (ד)אדום אלין
18 בני בשמת אתת עשו: ואלין בני אהליבמה אתת עשו רבא יעוש
רבא יעלם רבא קרח אלין רברבי אהליבמה בת־ענה אתת עשו:
19 20 אלין בני־עשו ואלין רברבניהון הוא אדום: אלין בני־שעיר חוראה
21 יתבי דארעא לוטן ושובל וצבעון וענה: ודשון ואצר ודישן אלין
22 רברבי חוראי בני שעיר בארעא דאדום: והוו בני־לוטן חורי
23 והימם ואחתיה דלוטן תמנע: ואלין בני שובל עלון ומנחת ועיבל
24 שפו ואונם: ואלין בני־צבעון ואיה וענה הוא ענה די אשכח ית־

אפ׳ ואחות לוטן תמנע, ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה, מן החורים שישבו בה לפנים, אמרה איני זוכה להנשא לך, הלואי ואהיה פילגש. ובדברי הימים מונה אותה בבניו של אליפז, מלמד שבא על אשתו של שעיר וילדה תמנע מביניהם, וכשגדלה נעשית פלגשו, וזהו ואחות לוטן תמנע, ולא מנאה עם בני שעיר
15 שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב. אלה אלופי בני עשו, ראשי משפחות.
20 יושבי הארץ, שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם. ורבותינו דרשו, שהיו בקיאין בישובה של ארץ, מלא קנה זה לזיתים, מלא קנה זה לגפנים, שהיו טועמין העפר ויודעין
24 איזו נטיעה ראויה לו. ואיה וענה, ו׳ יתירה, והוא כמו איה וענה, והרבה יש במקרא, תת וקדש ולבא מרמס (דניאל ח׳), נרדם ורכב וסוס (תהלים ע״ו).
הוא ענה, האמור למעלה, שהוא אחיו של צבעון, וכאן הוא קורא אותו בנו, מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה. את הימים, פרדים, הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד, והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם. ולמה נקרא שמם ימים? שאימתן מוטלת על הבריות; דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה (והלא קא חזינן דחיה? אל תקרי וחיה אלא ומתה, כי המכה לא תרפא לעולם. ברש״י ישן). ולא הוזקק לכתוב לנו משפחות החורי אלא מפני תמנע, ולהודיע גדולת אברהם, כמו שפרשתי

מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים לְצִבְעֹ
אָבִיו׃ וְאֵלֶּה בְנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה׃ וְאֵלֶּ
בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃ אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְ
וְזַעֲוָן וַעֲקָן׃ אֵלֶּה בְנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן׃ אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹ
אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה׃ אַלּ
דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֻּפֵיהֶ
בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר׃ פ

וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלָךְ
מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁ
עִירוֹ דִּנְהָבָה׃ וַיָּמָת בָּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַ
מִבָּצְרָה׃ וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִ
וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת
מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית׃ וַיָּמָת הֲדָד וַיִּמְלֹ
תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה׃ וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּ
שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃ וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּ
חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃ וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּ
הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵ
בַּת מֵי זָהָב׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָ מפטיר
לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּ
יְתֵת׃ אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃ אַלּ
קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר׃ אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּ
עִירָם אֵלֶּה ׀ אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּ
עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם׃ פ

למעלה. ואלה המלכים וגו׳, שמנה היו, וכנגדן העמיד יעקב ונטל מלכ

25 גברייא במדברא כד הוה רעי ית חמריא לצבעון אבוהי: ואלין
26 בני ענה דשן ואהליבמה בת ענה: ואלין בני דישן חמדן ואשבן
27 28 ויתרן וכרן: אלין בני אצר בלהן וזעון ועקן: אלין בני דישן
29 עוץ וארן: אלין רברבי חוראה רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון
30 רבא ענה: רבא דשן רבא אצר רבא דישן אלין רברבי חוראה
31 לרברבניהון בארעא דשעיר: ואלין מלכיא די מליכו בארעא
32 דאדום קדם די מלך מלכא לבני ישראל: ומלך באדום בלע בר
33 בעור ושום קרתיה דנהבה: ומית בלע ומלך תחותוהי יובב בר
34 זרח מבצרה: ומית יובב ומלך תחותוהי חשם מארעא דרומא:
35 ומית חשם ומלך תחותוהי הדד בר בדד דקטיל ית מדינאי בחקלא
36 דמואב ושום קרתיה עוית: ומית הדד ומלך תחותוהי שמלה
37 ממשרקה: ומית שמלה ומלך תחותוהי שאול מרחובי דעל פרת:
38 39 ומית שאול ומלך תחותוהי בעל חנן בר עכבור: ומית בעל חנן
בר עכבור ומלך תחותוהי הדר ושום קרתיה פעו ושום אתתיה
40 מהיטבאל בת מטרד בת מצרף דהבא: ואלין שמהת רברבי עשו
לזרעיתהון לאתריהון בשמהתהון רבא תמנע רבא עלוה רבא יתת:
41 42 רבא אהליבמה רבא אלה רבא פינן: רבא קנז רבא תימן רבא
43 מבצר: רבא מגדיאל רבא עירם אלין רברבי אדום למותבנהון
בארעא אחסנתהון הוא עשו אבוהון דאדומאי:

עמו בימיהם, ואלו הן שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט,
ובימי יורם בנו כתוב בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך,
33 ובימי שאול כתיב אין מלך באדום נצב מלך. יובב בן זרח מבצרה, בצרה
מערי מואב היא, שנא' ועל קריות ועל בצרה וגו', ולפי שהעמידה מלך לאדום
35 עתידה ללקות עמהם, שנא' כי זבח לה' בבצרה (ישעיה ל"ד ו'). המכה את מדין
בשדה מואב, שבא מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב;
ומכאן אנו למדים שהיו מדין ומואב מריבים זה עם זה, ובימי בלעם עשו
39 שלום להתקשר על ישראל. בת מי זהב, מהו זהב, עשיר היה ואין זהב
40 חשוב בעיניו לכלום. ואלה שמות אלופי עשו, שנקראו על שם מדינותיהם
לאחר שמת הדר ופסקה מהם מלכות, והראשונים הנזכרים למעלה הם שמות
תולדותם וכן מפורש בדברי הימים, ומת הדר ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע
43 וגו'. מגדיאל, היא רומי.

לז

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ אֵלֶּה 1 2
תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־
אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה
נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם׃
וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ 3
וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים׃ וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם 4
מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם׃ וַיַּחֲלֹם 5
יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר 6
אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי׃ וְהִנֵּה 7
אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי
וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ לַאֲלֻמָּתִי׃
וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל 8
בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו׃ וַיַּחֲלֹם 9
עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי
חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים

וישב יעקב וגו׳, אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא 1
היו ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את
החרי, פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה, כל גלגולי סבתם, לפי
שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם; וכן אתה מוצא בעשרה דורות שמאדם
ועד נח, פלוני הוליד פלוני, וכשבא לנח האריך בו; וכן בעשרה דורות שמנח ועד
אברהם קצר בהם, ומשהגיע אצל אברהם האריך בו. משל למרגלית שנפלה בין
החול, אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית, ומשמצאה
הוא משליך את הצרורות מידו ונוטל המרגלית. (ד״א וישב יעקב, הפשתני
הזה נכנסו גמליו טעונים פשתן, הפחמי תמה, אנה יכנס כל הפשתן הזה!
היה פקח אחד משיב לו, ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך, ששורף את כולו; כך
יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה, תמה ואמר מי יכול לכבוש את
כולן! מה כתיב למטה? אלה תולדות יעקב, יוסף, דכתיב והיה בית יעקב
אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם.
ברש״י ישן.) אלה תולדות יעקב, ואלה של תולדות יעקב, אלה ישוביהם וגלגוליהם 2
עד שבאו לכלל ישוב; סבה ראשונה יוסף בן י״ז וגו׳, ע״י זה נתגלגלו וירדו
למצרים. זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אפניו. ומדרש

1 2 ויתיב יעקב בארעא תותבות אבוהי בארעא דכנען: אלין תולדת
יעקב יוסף בר־שבע־עסרי שנין (כ״ר) הוה רעי עם־אחוהי בענא
והוא מרבי עם־בני בלהה ועם־בני זלפה נשי אבוהי ואיתי יוסף
3 ית־דבתהון בישא לות־אבוהון: וישראל רחים ית־יוסף מכל־בנוהי
4 ארי־בר־חכים הוא ליה ועבד ליה כתונא דפסי: וחזו אחוהי ארי־
יתיה רחים אבוהון מכל־אחוהי וסנו יתיה ולא צבן למללא־עמיה
5 לשלם: וחלם יוסף חלמא וחוי לאחוהי ואוסיפו עוד סנו
6 7 יתיה: ואמר להון שמעו־כען חלמא הדין די חלמית: והא אנחנא
מאסרין אסרן בגו חקלא והא קמת אסרתי ואף־אזדקפת והא
8 מסתחרן אסרתכון וסגדן לאסרתי: ואמרו ליה אחוהי המלכו את־
מדמי למלך עלנא או־שולטן את־סביר־למשלט בנא ואוסיפו
9 עוד סנו יתיה על־חלמוהי ועל־פתגמוהי: וחלם עוד חלמא אחרנא
ואשתעי יתיה לאחוהי ואמר הא חלמית חלמא עוד והא שמשא

2 זה דורש, תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף, מפני כמה דברים, אחת שכל
עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל, ושהיה זיו איקונין של יוסף
דומה לו, וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, זה נשטם וזה נשטם, זה אחיו
מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו, וכן הרבה בב״ר. ועוד נדרש בו, וישב,
ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף, צדיקים מבקשים לישב בשלוה,
אומר הקב״ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה״ב, אלא שמבקשים לישב
בשלוה בעוה״ז? והוא נער, שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשערו, ממשמש
בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה. את בני בלהה, כלומר רגיל אצל בני בלהה,
לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן. את דבתם רעה, כל רעה שהיה
רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין
בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות; ובשלשתן לקה, וישחטו שעיר
עזים במכירתו ולא אכלוהו חי, כדי שילקה בשחיטה, ועל דבה שספר עליהם
שקראו לאחיהם עבדים, לעבד נמכר יוסף, על העריות שספר עליהם, ותשא
אשת אדוניו וגו'. דבתם, כל ל' דבה פרלר״ין בלע״ז (מלה נושנת ותלויה בפי
לשון העם באיזה מקומות, parleries, געפלודער, גערעדע, וכן במדבר
י״ד ל״ו, ישעיה כ״ג ז', יחזקאל ל״ו ג'), כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה
3 היה מספר. דבה, ל' דובב שפתי ישנים (שיר ז'). בן זקונים, שנולד לו לעת
זקנתו. ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה, כל מה שלמד משם ועבר מסר
לו. ד״א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. פסים, ל' כלי מלת, כמו כרפס
ותכלת, וכמו כתונת פסים דתמר ואמנון. ומ״א, ע״ש צרותיו, שנמכר לפוטיפר
4 לסוחרים לישמעאלים ולמדינים. ולא יכלו דברו לשלום, מתוך גנותם
7 למדנו שבחם, שלא דברו אחת בפה ואחת בלב. דברו, לדבר עמו. מאלמים
אלמים, כתרגומו, מאסרין איסרין, עמרין, וכן נושא אלומותיו (תהלים קכ״ו),
ופשוטו מל' עמבה, והאלומות נופל ומכריז. קמה אלמתי, נזקפה. וגם נצבה,
8 לעמוד על עמדה בזקיפה. ועל דבריו, על דבתם רעה שהיה מביא לאביהם.

מִשְׁתַּחֲוִים לִי: וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו
וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא
אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה: וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו
שני וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר: וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־צֹאן
אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ
רֹעִים בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי:
וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם
הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה:
וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר
מַה־תְּבַקֵּשׁ: וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא
לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים: וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי
אֹמְרִים נֵלְכָה דֹּתָיְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם
בְּדֹתָן: וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ
אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת
הַלָּזֶה בָּא: וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת
וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו:
וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ: וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר
הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ
מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־אָבִיו: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו

ויספר אל אביו ואל אחיו, לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם.
ויגער בו, לפי שהיה מטיל שנאה עליו. הבוא נבוא, והלא אמך כבר מתה!
והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה, שגדלתו כאמו. ורבותינו למדו
מכאן, שאין חלום בלא דברים בטלים. ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו
שלא יקנאוהו, לכך אמר לו הבוא נבוא וגו', כשם שא"א באמך כך השאר הוא
בטל. שמר את הדבר, היה ממתין ומצפה מתי יבא. וכן שומר אמונים (ישעיה
כ"ו), וכן לא תשמור על חטאתי (איוב י"ד), לא תמתין. לרעות את צאן, נקוד

10 וסיהרא וחד עשר כוכביא סגדין לי: ואשתעי לאבוהי ולאחוהי
ונזף בה אבוהי ואמר לה מה חלמא הדין די חלמתא המיתא ניתי
11 אנא ואמך ואחיך למסגד לך על ארעא: וקניאו בה אחוהי ואבוהי
12 13 נטר ית פתגמא: ואזלו אחוהי למרעי ית ענא דאבוהון בשכם: ואמר
ישראל ליוסף הלא אחיך רען בשכם אתא ואשלחנך לותהון ואמר
14 לה הא אנא: ואמר לה איזל כען חזי ית שלמא דאחיך וית שלמא
15 ענא ואתיבני פתגמא ושלחה ממישר חברון ואתא לשכם: ואשכחה
16 גברא והא תעי בחקלא ושאלנה גברא למימר מה את בעי: ואמר
17 ית אחי אנא בעי חוי כען לי היכא אנון רען: ואמר גברא נטלו
מכא ארי שמעית דאמרין ניזיל לדתן ואזל יוסף בתר אחוהי ואשכחנון
18 בדתן: וחזו יתה מרחיק עד לא קריב לותהון וחשיבו עלוהי
19 20 למקטלה: ואמרו גבר לאחוהי הא מרי חלמיא דיכי אתא: וכען
אתו ונקטלנה ונרמנה בחד מן גוביא ונימר חיתא בישתא אכלתה
21 ונחזי מה יהון בסוף חלמוהי: ושמע ראובן ושיזבה מידיהון ואמר לא
22 נקטלנה נפש: ואמר להון ראובן לא תושדון דמא רמו יתה לגובא
הדין די במדברא וידא לא תושטון בה בדיל לשיזבא יתה מידהון
23 לאתבותה לות אבוהי: והוה כד על יוסף לות אחוהי ואשלחו ית־

13 על את, שלא הלכו אלא לרעות את עצמן. הנני, ל' ענוה וזריזות, נזדרז
14 למצות אביו, ואעפ"י שהיה יודע באחיו ששונאין אותו. מעמק חברון, והלא
חברון בהר, שנא' ויעלו בנגב ויבא עד חברון? אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק
הקבור בחברון, לקיים מה שנא' לאברהם בין הבתרים, כי גר יהיה זרעך. ויבא
שכמה, מקום מוכן לפורענות, שם קלקלו השבטים, שם ענו את דינה, שם
15 נחלקה מלכות בית דוד, שנאמר וילך רחבעם שכמה. וימצאהו איש, זה גבריאל,
17 שנא' והאיש גבריאל. נסעו מזה, הסיעו עצמן מן האחוה. נלכה דתינה, לבקש
לך נכלי דתות שימיתוך בהם. ולפי פשוטו שם מקום הוא, ואין מקרא יוצא
18 מידי פשוטו. ויתנכלו, נתמלאו נכלים וערמומיות. אותו, כמו אתו, עמו,
20 כלומר אליו. ונראה מה יהיו חלמותיו, א"ר יצחק מקרא זה אומר דרשני: רוח
הקדש אומרת כן; הם אומרים נהרגהו, והכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלמותיו!
נראה דבר מי יקום, או שלכם או שלי! וא"א שיאמרו הם ונראה מה יהיו
21 חלומותיו, שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו. לא נכנו נפש, מכת נפש זו היא
22 מיתה. למען הציל אותו, רוח הקדש העידה על ראובן שלא אמר זאת אלא
להציל אותו, שיבא הוא ויעלנו משם, אמר אני בכור וגדול שבכולן, לא יתלה
23 הסרחון אלא בי. את כתנתו, זה חלוק. את כתנת הפסים, היא שהוסיף

וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר
עָלָיו׃ וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם׃
וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת
יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי
וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו
מַה־בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ׃ לְכוּ
וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ
הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו׃ וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים סֹחֲרִים
וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף
לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כָּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיְמָה׃
וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת־
בְּגָדָיו׃ וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה
אֲנִי־בָא׃ וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים
וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכֻּתֹּנֶת בַּדָּם׃ וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים
וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת
בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא׃ וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה
אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף׃ וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם
שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים׃ וַיָּקֻמוּ כָל־

לו אחיו יותר על אחיו. והבור רק אין בו מים, ממשמע שנא' והבור רק אינ
יודע שאין בו מים? מה ת"ל אין בו מים? מים אין בו, אבל נחשים ועקרבי
יש בו. ארחת, כתרגומו, שיירת, על שם הולכי אורח. וגמליהם נשאים וגו'
למה פרסם הכתוב את משאם? להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכ
של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזדמנו בשמים, שלא יוז
מריח רע. נכאת, כל כנוסי בשמים הרבה קרוי נכאת, וכן ויראם את כל בי
נכתה (מלכים ב' כ'), מרקחת בשמיו. ואנקלוס תרגם ל' שעוה. צרי, שר
הנוטף מעצי הקטף, והוא נטף הנמנה עם סממני הקטורת. ולט, לוטים שמ
בל' משנה, ורבותי פירשו לי שרש עשב ושמו אשטרולוגי"א. במסכת נדה (ד
ח' א'). מה בצע, מה ממון, כתרגומו. וכסינו את דמו, ונעלים את מיתת
וישמעו, וקבלו מניה. וכל שמיעה שהיא קבלת דברים, כגון זה, וכגון וישמ

כד יוסף ית־כתונה ית־כתונא דפסי די עלוהי: ונסבוהי ורמו יתה
כה לגבא וגבא ריקא לית בה מיא: ואסחרו למיכל־לחמא וזקפו עיניהון
וחזו והא שירת ערבאי אתיא מגלעד וגמליהון טעינין שעף
כו וקטף ולטום אזלין לאחתא למצרים: ואמר יהודה לאחוהי מה
כז ממון מתהני־לנא ארי נקטול ית־אחונא ונכסי על־דמה: אתו
ונזבניה לערבאי וידנא לא־תהי בה ארי־אחונא בסרנא הוא וקבילו
כח מניה אחוהי: ועברו גברי מדינאי תגרי ונגידו ואסיקו ית־יוסף
מן־גבא וזבנו ית־יוסף לערבאי בעסרין כסף ואיתיו ית־יוסף
כט למצרים: ותב ראובן לגבא והא לית־יוסף בגבא ובזע ית־לבושוהי:
30 ל ותב לות־אחוהי ואמר עולימא ליתוהי ואנא לאן אנא־אתי: ונסיבו
לא ית־כתונא דיוסף ונכיסו צפיר בר־עזי וטבלו ית־כתונא בדמא:
לב ושלחו ית־כתונא דפסי ואיתיו לות־אבוהון ואמרו דא אשכחנא
לג אשתמודע־כען הכתונא דברך היא אם־לא: ואשתמודעה ואמר
לד כתונא דברי חיתא בישתא אכלתה מקטל קטיל יוסף: ובזע
יעקב לבושוהי ואסר שקא בחרצה ואתאבל על־ברה יומין סגיאין:
לה וקמו כל־בנוהי וכל־בנתה לנחמותה וסריב לקבלא־תנחומין ואמר

יעקב אל אביו, כששה ונשמע, מתרגם וקבל, וכל שהיא שמיעת האוזן, כגון
וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן, ורבקה שומעת, וישמע ישראל, שמעתי
28 את תלונות, כלן מתרגם ושמעו, ושמעה, ושמע, שמיע קדמי. ויעברו אנשים
מדינים, זו היא שיירה אחרת, והודיעך הכתוב שנמכר פעמים הרבה. (ד"א
הם מדינים הם ישמעאלים, מדינים היו ויושבים בארץ ישמעאל.) וימשכו בני
יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים, והישמעאלים למדנים, והמדנים
כט למצרים. וישב ראובן, במכירתו לא היה שם, שהגיע יומו לילך ולשמש את
30 אביו. ד"א עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו. אנה אני בא,
לא אנה אברח מצערו של אבא? שעיר עזים, דמו דומה לשל אדם. הַכְּתֹנֶת, זה
שם, ובשהיא דבוקה לתיבה אחרת, כגון כתנת יוסף, כתנת פסים, כתנת בד,
לג נקוד כְּתֹנֶת. ויאמר כתנת בני היא זו. חיה רעה אכלתהו, נצנצה בו רוח
הקדש, סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר. ולמה לא גלה לו הקב"ה? לפי שהחרימו
וקללו את כל מי שיגלה, ושתפו להקב"ה עמהם; אבל יצחק היה יודע שהוא
לד חי, אמר היאך אגלה והקב"ה אינו רוצה לגלות לו! ימים רבים, כ"ב שנה,
משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים, שנא' יוסף בן שבע עשרה שנה וגו', ובן
שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה, וז' שני השובע, ושתים הרעב בשבא יעקב
למצרים, הרי כ"ב שנה, כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם, כ'
שנה שהיה בבית לבן, וב' שנים בדרך כשובו מבית לבן, שנה וחצי בסכות, וששה
חדשים בבית אל, וזהו שאמר ללבן זה לי עשרים שנה בביתך, לי הן, עלי,
לה וסופי ללקות כנגדן. וכל בנתיו, רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם
כל שבט ושבט ונשאום. רבי נחמיה אומר כנעניות היו, אלא מהו וכל בנותיו?

בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֵרֵד אֶל־
6 בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה וַיֵּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו׃ וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל־
מִצְרָיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים׃ רביעי. פ
1 וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט עַד־אִישׁ
2 עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה׃ וַיַּרְא־שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי
3 וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא
4 אֶת־שְׁמוֹ עֵר׃ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
5 אוֹנָן׃ וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה
6 בִכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ׃ וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ
7 תָּמָר׃ וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ
8 יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם
9 אֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ׃ וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹּא לוֹ יִהְיֶה הַזָּרַע
וְהָיָה אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־
0 זֶרַע לְאָחִיו׃ וַיֵּרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ׃
1 וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵית־אָבִיךְ עַד־
יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ
12 תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ׃ וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ
אֵשֶׁת־יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה
13 רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה׃ וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךְ
14 עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ׃ וַתָּסַר בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ מֵעָלֶיהָ
וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל־

כלותיו, שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתו. וימאן להתנחם, אין אדם מקבל תנחומין על החי וסבור שמת, שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן הלב ולא על החי. ארד אל בני, כמו על בני; והרבה אל שמשמשין בל' על, אל שאול ואל בית הדמים (שמואל ב' כ"א), אל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה (שמואל א' כ"ד). אבל שאלה, כפשוטו, ל' קבר הוא, באבלי אקבר, ולא אתנחם כל ימי. ומדרשו, גיהנם; סימן זה היה מסור

אֲרֵי־אֵחוֹת לְוַת־(עַל) בְּרִי כַּד־אֲבִילָא לִשְׁאוֹל וּבְכָא יָתֵהּ אֲבוּהִי׃
36 וּמִדְיָנָאֵי זַבִּינוּ יָתֵהּ לְמִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר רַבָּא דְפַרְעֹה רַב קָטוֹלַיָא׃
לח 1 וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וּנְחַת יְהוּדָה מִלְּוַת אֲחוֹהִי וּסְטָא עַד־גַּבְרָא
2 עֲדֻלָּמָאָה וּשְׁמֵהּ חִירָה׃ וַחֲזָא־תַמָּן יְהוּדָה בַּת־גְּבַר תַּגָּרָא וּשְׁמֵהּ
3 שׁוּעַ וְנַסְבַהּ וְעַל־לְוָתַהּ׃ וְעַדִּיאַת וִילֵידַת בַּר וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ עֵר׃
4 5 וְעַדִּיאַת עוֹד וִילֵידַת בַּר וּקְרָת יָת־שְׁמֵהּ אוֹנָן׃ וְאוֹסִיפַת עוֹד וִילֵידַת בַּר
6 וּקְרָת יָת־שְׁמֵהּ שֵׁלָה וַהֲוָה בִכְזִיב כַּד־יְלֵידַת יָתֵהּ׃ וּנְסִיב יְהוּדָה אִתְּתָא
7 לְעֵר בּוּכְרֵהּ וּשְׁמַהּ תָּמָר׃ וַהֲוָה עֵר בּוּכְרָא דִיהוּדָה בִּישׁ קֳדָם יְיָ וְאַמִיתֵהּ
8 יְיָ׃ וַאֲמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן עוֹל לְוַת־אִתַּת אָחוּךְ וְיַבֵּם יָתַהּ וַאֲקֵים זַרְעָא
9 לְאָחוּךְ׃ וִידַע אוֹנָן אֲרֵי לָא עַל־שְׁמֵהּ מִתְקְרֵי זַרְעָא וַהֲוָה כַּד־עָלֵיל
לְוַת־אִתַּת אֲחוּהִי וּמְחַבֵּל־אָרְחֵהּ עַל־אַרְעָא בְּדִיל־דְּלָא לְקַיָּמָא־זַרְעָא
10 11 לַאֲחוּהִי׃ וּבְאֵישׁ קֳדָם יְיָ דִּי עֲבַד וְאַמִית אַף־יָתֵהּ׃ וַאֲמַר יְהוּדָה
לְתָמָר כַּלְּתֵהּ תִּיבִי אַרְמְלָא בֵית־אֲבִיךְ עַד־דְּיִרְבֵּא שֵׁלָה בְרִי אֲרֵי
אֲמַר דִּילְמָא־יְמוּת אַף־הוּא כַּאֲחוֹהִי וַאֲזַלַת תָּמָר וִיתִיבַת בֵּית אֲבוּהָא׃
12 וּסְגִיאוּ יוֹמַיָּא וּמִיתַת בַּת־שׁוּעַ אִתַּת־יְהוּדָה וְאִתְנַחֵם יְהוּדָה וּסְלֵיק
13 עַל־גָּזְזֵי עָנֵהּ הוּא וְחִירָה רַחֲמֵהּ עֲדֻלָּמָאָה לְתִמְנָת׃ וְאִתְחַוָּא לְתָמָר
14 לְמֵימַר הָא חֲמוּיךְ סָלֵק לְתִמְנַת לְמֵיגַז עָנֵהּ׃ וְאַעְדִּיאַת לְבוּשֵׁי
אַרְמְלוּתַהּ מִנַּהּ וְאִתְכַּסִּיאַת בְּעִיפָא וְאִתַּקְנַת וִיתִיבַת בְּפָרְשׁוּת

בידי מפי הגבורה, אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה
גיהנם. ויבך אותו אביו, יצחק, בוכה היה מפני צרתו של יעקב, אבל לא היה
א 1 מתאבל, שהיה יודע שהוא חי. הטבחים, שוחטי בהמות המלך. ויהי בעת
ההיא, למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף? ללמד שהורידוהו
אחיו מגדולתו, כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו, אילו אמרת
להשיבו היינו שומעים לך. ויט, מאת אחיו. עד איש עדלמי, נשתתף עמו.
5 כנעני, תגרא. והיה בכזיב, שם המקום; ואומר אני על שם שפסקה מלדת
נקרא כזיב, ל' היו תהיה כמו אכזב (ירמיה ט"ו), אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה
נ"ח); שאם לא כן מה בא להודיענו? ובב"ר ראיתי, ותקרא שמו שלה וגו',
7 פסקת. רע בעיני ה', כרעתו של אונן, משחית זרעו, שנאמר באונן וימת גם
אותו, כמיתתו של ער מיתתו של אונן. ולמה היה ער משחית זרעו? כדי שלא
9 תתעבר ויכחיש יפיה. והקם זרע, הבן יקרא ע"ש המת. ושחת ארצה, דש
11 מבפנים וזורה מבחוץ. כי אמר וגו', כלומר דוחה היה אותה בקש, שלא היה
11 בדעתו לנשיאה לו. כי אמר פן ימות, מוחזקת היא זו שימותו אנשיה. ויעל
13 על גוזזי צאנו, ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו. עלה תמנתה, ובשמשון
הוא אומר וירד שמשון תמנתה (שופטים י"ד), בשפוע ההר היתה יושבת, עולין
14 לה מכאן ויורדין לה מכאן. ד"א שמשון נתגנה בה. כדאי' בסוטה. ותתעלף,
כסתה פניה שלא יכיר בה. ותשב בפתח עינים, בפתיחת עינים, בפרשת

דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאֲתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה וְהִוא לֹא־נִתְּנָה
לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ׃ 15
וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הָבָה נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי 16
לֹא יָדַע כִּי כַלָּתוֹ הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִּי כִּי תָבוֹא
אֵלָי׃ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי־עִזִּים מִן־הַצֹּאן וַתֹּאמֶר 17
אִם־תִּתֵּן עֵרָבוֹן עַד שָׁלְחֶךָ׃ וַיֹּאמֶר מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר 18
אֶתֶּן־לָּךְ וַתֹּאמֶר חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־
לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ׃ וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ
מֵעָלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ׃ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־
גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת הָעֵרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה
וְלֹא מְצָאָהּ׃ וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי מְקֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה
הַקְּדֵשָׁה הִוא בָעֵינַיִם עַל־הַדָּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה
קְדֵשָׁה׃ וַיָּשָׁב אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מְצָאתִיהָ וְגַם אַנְשֵׁי
הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
תִּקַּח־לָהּ פֶּן נִהְיֶה לָבוּז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה
לֹא מְצָאתָהּ׃ וַיְהִי כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר 24
זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לִזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף׃ הִוא מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ
לֵאמֹר לָאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר־
נָא לְמִי הַחֹתֶמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה׃ וַיַּכֵּר יְהוּדָה

דרכים שעל דרך תמנתה. ורבותינו דרשו, בפתחו של אברהם אבינו, שכל עינים
מצפות לראותו. כי ראתה כי גדל שלה וגו', לפיכך הפקירה עצמה אצל
יהודה, שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים. ויחשבה לזונה, לפי שיושבת בפרשת
דרכים. כי כסתה פניה, ולא יכול לראותה ולהכירה. ומדרש רבותינו, כי
כסתה פניה, כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה, לפיכך לא חשדה. ויט אליה
אל הדרך, מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא בה, ובל' לעז דשטורני"ר
(détourner, מבוענקען). הבה נא, הכיני עצמך ודעתך לכך. כל ל'

עינין די על־אורח תמנת ארי חזת ארי־רבה שלה והיא לא־
15 אתיהיבת לה לאנתו: וחזאה יהודה וחשבה כנפקת־ברא ארי
16 כסיאת אפהא: וסטא לותה לארחא ואמר הבי כען איעול לותיך
ארי לא ידע ארי כלתה היא ואמרת מה־תתן־לי ארי תיעול לותי:
17 ואמר אנא אשלח גדי־בר־עזי מן־ענא ואמרת אם־תתן משכונא עד
18 דתשלח: ואמר מה משכונא די אתן־לך ואמרת עזקתך ושושפך
19 וחוטרך די בידך ויהב־לה ועל לותה ועדיאת לה: וקמת ואזלת
20 ואעדיאת עיפה מנה ולבישת לבושי ארמלותה: ושדר יהודה ית־
גדיא בר־עזי בידא רחמה עדלמאה למסב משכונא מידא דאתתא
21 ולא אשכחה: ושאיל ית־אנשי אתרה למימר לאן מקדשתא היא
22 בעינין על־ארחא ואמרו לית הכא מקדשתא: ותב לות־יהודה
ואמר לא אשכחתה ואף אנשי אתרא אמרו לית הכא מקדשתא:
23 ואמר יהודה תסב־לה דילמא נהי לחוך הא שדרית גדיא הדין ואת
24 לא אשכחתה: והוה כתלתות ירחיא ואתחוה ליהודה למימר זניאת
תמר כלתך ואף הא מעדיא לזנותא ואמר יהודה אפקוה ותתוקד:
25 היא מתפקא והיא שלחת לחמוהא למימר לגבר די־אלין דילה מנה
אנא מעדיא ואמרת אשתמודע־כען למן עזקתא ושושפא וחוטרא
26 האלין: ואשתמודע יהודה ואמר זכאה מני מעדיא ארי־על־כן לא־

שנה זונה הוא, חוץ ממקום שיש לתרגמו בל׳ נתינה, ואף אותן של הזונה
17 18 קרואים לל׳ נתינה כם. ערבון, משכון. חותמך ופתילך, עזקתך ושושיפך,
21 טבעת שאתה חותם בה ושמלתך שאתה מתכסה בה. ותהר לו, גבורים כיוצא
23 בו, לדיקים כיוצא בו. הקדשה, מקודשת ומזומנת לזנות. תקח לה, יהיה
שלה מה שבידה. פן נהיה לבוז, אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה
גנאי, כי מה עלי לעשות עוד לאמת דברי! הנה שלחתי הגדי הזה,
לפי שרמה יהודה את אביו בגדי עזים שהטביל כתנת יוסף בדמו, רמוהו גם
24 אותו בגדי עזים. כמשלש חדשים, רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי
שלם, ול׳ במשלש חדשים כהשלש החדשים, כמו ומשלוח מנות (אסתר ט׳)
משלוח ידים, וכן תרגום אונקלוס, כתלתות ירחיא. הרה לזנונים, שם דבר,
מעוברת, כמו אשה הרה, וכמו נרה כמעה. ותשרף. אמר אפרים מקשאה
25 משום רבי מאיר, בתו של שם היתה שהוא כהן, לפיכך דנוה בשרפה. היא
מוצאת, לשרף. והיא שלחה אל חמיה, לא רצתה להלבין פניו ולומר
ממך אני מעוברת, אלא לאיש אשר אלה לו, אמרה אם יודה מעצמו, ואם
לאו ישרפוני ואל אלבין פניו; מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש
ואל ילבין פני חבירו ברבים. הכר נא, אין נא אלא ל׳ בקשה, הכר נא בוראך
26 ואל תאבד שלש נפשות! צדקה, בדבריה. ממני היא מעוברת. ורז״ל דרשו
שיצתה בת קול ואמרה, ממני ומאתי יצאו הדברים, לפי שהיתה צנועה בבית

וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי
וְלֹא־יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ: וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים 27
בְּבִטְנָהּ: וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֶּן־יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר 28
עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה: וַיְהִי ׀ כְּמֵשִׁיב יָדוֹ 29
וְהִנֵּה יָצָא אָחִיו וַתֹּאמֶר מַה־פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ וַיִּקְרָא
שְׁמוֹ פָּרֶץ: וְאַחַר יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי וַיִּקְרָא 30
שְׁמוֹ זָרַח: ס חמישי. וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה וַיִּקְנֵהוּ 1
פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד
הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה: וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף 2
וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי: וַיַּרְא אֲדֹנָיו 3
כִּי יְהוָה אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ:
וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל־בֵּיתוֹ 4
וְכָל־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ: וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל 5
כָּל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף
וַיְהִי בִּרְכַּת יְהוָה בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה: וַיַּעֲזֹב 6
כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד־יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי אִם־
הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה
מַרְאֶה: וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו 7
אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי: וַיְמָאֵן ׀ וַיֹּאמֶר 8
אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל
אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדִי: אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי 9
וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ
וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים:

מאתי גזרתי שיצאו ממנה מלכים, ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל.
כי על כן לא נתתיה, כי בדין עשתה, על אשר לא נתתיה לשלה בני. ולא

27 יְהַבְתַּהּ לְשֵׁלָה בְרִי וְלָא אוֹסִיף עוֹד לְמִידְעַהּ׃ וַהֲוָה בְּעִדָּן
28 מֵילְדַהּ וְהָא תְיוֹמִין בִּמְעַהָא׃ וַהֲוָה בְּמֵילְדַהּ וִיהַב יְדָא וּנְסֵיבַת
29 חָיְתָא וּקְטָרַת עַל יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא לְמֵימַר דֵּין נְפַק קַדְמָאָה׃ וַהֲוָה
כַּד אֲתֵיב יְדֵהּ וְהָא נְפַק אֲחוּהִי וַאֲמֶרֶת מָה תְּקוֹף סַגִּי עֲלָךְ לְמִתְקַף
30 וּקְרָא שְׁמֵהּ פָּרֶץ׃ וּבָתַר כֵּן נְפַק אֲחוּהִי דִּי עַל יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא וּקְרָא
1 שְׁמֵהּ זָרַח׃ וְיוֹסֵף אִתָּחַת לְמִצְרָיִם וּזְבָנֵהּ פּוֹטִיפַר רַבָּא דְפַרְעֹה רַב לט׳
2 קַטוֹלַיָּא גְּבַר מִצְרָאָה מִידָא הַעַרְבָאֵי דִּי אַחְתוּהִי לְתַמָּן׃ וַהֲוָה
מֵימְרָא דַייָ בְּסַעְדֵהּ דְּיוֹסֵף וַהֲוָה גְּבַר מַצְלַח וַהֲוָה בְּבֵית רִבּוֹנֵהּ
3 מִצְרָאָה׃ וַחֲזָא רִבּוֹנֵהּ אֲרֵי מֵימְרָא דַייָ בְּסַעְדֵהּ וְכֹל דִּי הוּא עָבֵד יְיָ
4 מַצְלַח בִּידֵהּ׃ וְאַשְׁכַּח יוֹסֵף רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי וְשַׁמֵּשׁ יָתֵהּ וּמַנְיֵהּ עַל
5 בֵּיתֵהּ וְכָל דִּי אִית לֵהּ מְסַר בִּידֵהּ׃ וַהֲוָה מֵעִדָּן דְּמַנִּי יָתֵהּ בְּבֵיתֵהּ
וְעַל כָּל דִּי אִית לֵהּ וּבָרִיךְ יְיָ יָת בֵּית מִצְרָאָה בְּדִיל יוֹסֵף וַהֲוָה
6 בִּרְכְתָא דַייָ בְּכָל דִּי אִית לֵהּ בְּבֵיתָא וּבְחַקְלָא׃ וּשְׁבַק כָּל דִּי לֵהּ
בִּידָא דְיוֹסֵף וְלָא יְדַע עִמֵּהּ מִדָּעַם אֱלָהֵן לַחְמָא דִּי הוּא אָכֵל וַהֲוָה
7 יוֹסֵף שַׁפִּיר בְּרֵיוָא וְיָאֵי בְּחֶזְוָא׃ וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וּזְקַפַת
8 אִתַּת רִבּוֹנֵהּ יָת עֵינָהָא לְיוֹסֵף וַאֲמֶרֶת שְׁכוּב עִמִּי׃ וְסָרֵיב וַאֲמַר
לְאִתַּת רִבּוֹנֵהּ הָא רִבּוֹנִי לָא יְדַע עִמִּי מָה דִּבְבֵיתָא וְכֹל דִּי אִית
9 לֵהּ מְסַר בִּידִי׃ לֵיתוֹהִי רַב בְּבֵיתָא הָדֵין מִנִּי וְלָא מְנַע מִנִּי מִדָּעַם
אֱלָהֵן יָתִיךְ בְּדִיל דְּאַתְּ אִתְּתֵהּ וְאֵכְדֵין אַעְבֵּיד בִּשְׁתָּא רַבְּתָא הָדָא

יסף עוד, י"א לא הוסיף, וי"א לא פסק (וחבירו גבי אלדד ומידד, ולא יספו,
27 ומתרגמינן ולא פסקו). בעת לדתה, וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת,
להלן למלאים וכאן לחסרים. והנה תאומים, מלא, ולהלן תומים, חסר, לפי
28 שאחד רשע, אבל אלו שניהם צדיקים. ויתן יד, הוציא האחד ידו לחוץ, ולאחר
29 שקשרה על ידו השני החזירה. פרצת, חזקת עליך חוזק. אשר על ידו השני,
ד' ידות כתובות כאן, כנגד ד' חרמים שמעל עכן שילא ממנו; וי"א כנגד ד'
דברים שלקח, אדרת שנער וב' חתיכות כסף של מאתים שקלים ולשון זהב. ב"ר.
1 ויקרא שמו זרח, על שם זריחת מראית השני. ויוסף הורד, חוזר לענין
ראשון, אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף, לומר
לך שבשבילו הורידוהו מגדולתו, ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה
תמר, לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים, שראתה באצטרולוגין שלה
3 שעתידה להעמיד בנים ממנו, ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה. כי ה' אתו,
4 שם שמים שגור בפיו. וכל יש לו, הרי ל' קצר, חסר אשר. ולא ידע אתו
מאומה, לא היה נותן לבו לכלום. כי אם הלחם, היא אשתו, אלא שדבר בלשון
נקיה. ויהי יוסף יפה תאר, כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל
בשערו; אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך! אני מגרה בך את הדוב!
9 מיד ותשא אשת אדניו וגו'. כל מקום שנאמר אחר סמוך. וחטאתי לאלהים,

10 וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם ׀ יוֹם וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב
11 אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ׃ וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת
12 מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת׃ וַתִּתְפְּשֵׂהוּ
בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא
13 הַחוּצָה׃ וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס הַחוּצָה׃
14 וַתִּקְרָא לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא
לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֶק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא
15 בְּקוֹל גָּדוֹל׃ וַיְהִי כְשָׁמְעוֹ כִּי־הֲרִימֹתִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב
16 בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה׃ וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־
17 בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל־בֵּיתוֹ׃ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר
18 בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֶק בִּי׃ וַיְהִי
כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס הַחוּצָה׃
19 וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו אֶת־דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו
20 לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ׃ וַיִּקַּח
אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר־
21 אֲסוּרֵי* הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר׃ וַיְהִי יְהוָה אסירי
אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד וַיִּתֵּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר׃
22 וַיִּתֵּן שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֵת כָּל־הָאֲסִירִם אֲשֶׁר
בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה׃
23 אֵין ׀ שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר
יְהוָה אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ׃ פ שביעי
מ 1 וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם

בכי כח כלבוו על העריות. לשכב אצלה, אפילו בלא תשמיש. 10 להיות עמה,
לעולם הבא. 11 ויהי כהיום הזה, כלומר ויהי כאשר הגיע יום מיוחד, יום
צחוק, יום איד שלהם, שהלכו כלם לבית ע"ז, אמרה אין לי יום הגון

10 ואתוב קדם יי: והוה כד מלילת עם יוסף יום ויום ולא קביל מנה
11 למשכב לותה למהוי עמה: והות ביומא הדין ועל לביתא למבדק
12 בכתבי חשבנה ולית אנש מאנשי ביתא תמן בביתא: ואחדתה
בלבושה למימר שכוב עמי ושבקה ללבושה בידה וערק ונפק
13 לשוקא: והוה כד חזת ארי שבקה ללבושה בידה וערק לשוקא:
14 וקרת לאנשי ביתה ואמרת להון למימר חזו איתי לנא גברא
עבראה לחיכא בנא על לותי למשכב עמי וקרית בקלא רבא:
15 והוה כד שמע ארי ארימית קלי וקרית ושבקה ללבושה לותי
16 וערק ונפק לשוקא: ואחתתה ללבושה לותה עד דעל רבונה לביתה:
17 ומלילת עמה כפתגמיא האלין למימר על לותי עבדא עבראה די
18 איתיתא לנא לחיכא בי: והוה כד ארימית קלי וקרית ושבקה
19 ללבושה לותי וערק לשוקא: והוה כד שמע רבונה ית פתגמי
אתתה די מלילת עמה למימר כפתגמיא האלין עבד לי עבדך
20 ותקף רגזה: ונסיב רבונה דיוסף יתה ומניה לבית אסירי אתר די
21 אסירי מלכא אסירין והוה תמן בבית אסירי: והוה מימרא דיי
בסעדה דיוסף ונגד לה חסדא ויהבה לרחמין בעיני רב בית אסירי:
22 ומני רב בית אסירי בידא דיוסף ית כל אסיריא די בבית אסירי
23 וית כל די עבדין תמן על מימרה הוה מתעבד: לית רב בית
מ אסירי חזי ית כל סרחן בידה בדי מימרא דיי בסעדה ודי הוא
1 עבד יי מצלח: והוה בתר פתגמיא האלין סרחו שקיא מלכא

ואמרה ליוסף כהיום הזה, אמרה לכם חולה אני ואיני יכולה לילך. לעשות
מלאכתו, רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש, וחד אמר לעשות צרכיו
11 עמה, אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו'. כדאיתא במסכת סוטה. ראו
הביא לנו, הרי זה ל' קצרה, הביא לנו, ולא פירש מי הביאו, ועל בעלה אומרת
14 כן. עברי, מעבר הנהר, מבני עבר. אדניו של יוסף. בא אלי לצחק בי העבד
19 העברי אשר הבאת לנו. ויהי כשמע אדניו וגו', בשעת תשמיש אמרה לו
21 כן, וזהו שאמרה, כדברים האלה עשה לי עבדך, ענייני תשמיש כאלה. ויט
22 אליו חסד, שהיה מקובל לכל רואיו, ל' כלה נאה וחסודה, שבמשנה. הוא
23 היה עשה, כתרגומו, במימרה הוה מתעביד. באשר ה' אתו, בשביל שה'
1 אתו. אחר הדברים האלה, לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי
כלם לדבר בו, הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו, שיפנו אליהם ולא אליו,
ועוד שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם. חטאו, זה נמצא זבוב בפיילי פוטירי
שלו, וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו. אפה את פת המלך, ואין ל' אפייה
אלא בפת, ובלעז פיסטו"ר (pistor, מלה נושנת, והוא ידוע בל' רומי, ובל"א
אין קנעטער, והוא גם תאר על הלש, ופעולת הלישה פיסטרי"ר pétrir, בלע"ז,

וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃ וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי 2
סָרִיסָיו עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאוֹפִים׃ וַיִּתֵּן אֹתָם 3
בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר
יוֹסֵף אָסוּר שָׁם׃ וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־יוֹסֵף אִתָּם 4
וַיְשָׁרֶת אֹתָם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר׃ וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם 5
אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ הַמַּשְׁקֶה
וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר׃
וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים׃ וַיִּשְׁאַל 6 7
אֶת־סְרִיסֵי פַרְעֹה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר
מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חָלַמְנוּ 8
וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים
פִּתְרֹנִים סַפְּרוּ־נָא לִי׃ וַיְסַפֵּר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ 9
לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי׃ וּבַגֶּפֶן שְׁלֹשָׁה 10
שָׂרִיגִם וְהִוא כְפֹרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ
עֲנָבִים׃ וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי וָאֶקַּח אֶת־הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט
אֹתָם אֶל־כּוֹס פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה׃
וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת
יָמִים הֵם׃ בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ
וַהֲשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן
אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֵהוּ׃ כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַ
לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַ
מִן־הַבַּיִת הַזֶּה׃ כִּי־גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם־פֹּ
לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר׃ וַיַּרְא שַׂר

קנעטען). ויפקד שר הטבחים את יוסף, להיות אתם. ויהיו ימים במשמ
י"ב חדש. ויחלמו חלום שניהם, ויחלמו שניהם חלום. זהו פשוטו; ומדר

2 וּמִצְרַיִם וְנַחְתּוֹמֵי לְרִבּוֹנֵיהוֹן לְמַלְכָּא דְמִצְרָיִם: וּרְגֵז פַּרְעֹה עַל
3 תְּרֵין רַבְרְבָנוֹהִי עַל רַב שָׁקֵי וְעַל רַב נַחְתּוֹמֵי: וִיהַב יָתְהוֹן בְּמַטְּרָא
4 בֵּית רַב קְטוֹלַיָּא לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר דִּי יוֹסֵף אָסִיר תַּמָּן: וּמַנִּי רַב
5 קְטוֹלַיָּא יָת־יוֹסֵף עִמְּהוֹן וְשַׁמֵּשׁ יָתְהוֹן וַהֲווֹ יוֹמִין בְּמַטְּרָא: וַחֲלַמוּ
חֶלְמָא תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶלְמֵהּ בְּלֵילְיָא חַד גְּבַר כְּפוּשְׁרַן חֶלְמֵהּ שָׁקְיָא
6 וְנַחְתּוֹמֵי דִּי לְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם דִּי אֲסִירִין בְּבֵית אֲסִירֵי: וַאֲתָא לְוָתְהוֹן
7 יוֹסֵף בְּצַפְרָא וַחֲזָא יָתְהוֹן וְהָא־אִנּוּן נְסִיסִין: וּשְׁאֵל יָת־רַבְרְבֵי פַרְעֹה
דִּי עִמֵּהּ בְּמַטְּרָא בֵּית רִבּוֹנֵהּ לְמֵימַר מָא־דֵין אַפֵּיכוֹן בִּישִׁין יוֹמָא־
8 דֵין: וַאֲמַרוּ לֵהּ חֶלְמָא חֲלֵמְנָא וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף
9 הֲלָא מִן־קֳדָם־יְיָ פּוּשְׁרַן־חֶלְמַיָּא אִשְׁתְּעוֹ כְעַן לִי: וְאִשְׁתָּעִי רַב־
10 שָׁקֵי יָת־חֶלְמֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ בְּחֶלְמִי וְהָא־גוּפְנָא קֳדָמָי: וּבְגוּפְנָא
תְּלָתָא שִׁבְשִׁין וְהִיא כַד־אַפְרַחַת אַפֵּקַת־לַבְלְבִין וַאֲנִיצַת־נֵץ בַּשִּׁילוּ
11 אִתְבַּלְּתָהָא עִנְבִין: וְכָסָא דְפַרְעֹה בִּידִי וּנְסֵיבִית יָת־עִנְבַיָּא וַעֲצָרִית
12 יָתְהוֹן לְכָסָא דְפַרְעֹה וִיהָבִית יָת־כָּסָא עַל־יְדָא דְפַרְעֹה: וַאֲמַר לֵהּ
13 יוֹסֵף דֵּין פּוּשְׁרָנֵהּ תְּלָתָא שִׁבְשִׁין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן: בְּסוֹף תְּלָתָא
יוֹמִין יִדְכְּרִנָּךְ פַּרְעֹה יָת־רֵישָׁךְ וִיתִיבִנָּךְ עַל־שִׁמּוּשָׁךְ וְתִתֵּן כָּסָא־
14 דְפַרְעֹה בִּידֵהּ כְּהִלְכְתָא קַדְמָאָה דִּי הֲוֵיתָא מַשְׁקֵי־לֵהּ: אֱלָהֵן תִּדְכְּרִנַּנִי
עִמָּךְ כַּד יֵיטַב לָךְ וְתַעְבֵּד־כְּעַן עִמִּי טִיבוּ וְתִדְכַּר־עֲלַי קֳדָם־פַּרְעֹה
15 וְתַפְּקִנַּנִי מִן־בֵּית־אֲסִירָא הָדֵין: אֲרֵי־מִגְנַב גְּנִיבְנָא מֵאַרְעָא הָעִבְרָאֵי
16 וְאַף־הָכָא לָא־עֲבָדִית מִדַּעַם אֲרֵי־שַׁוִּיאוּ יָתִי בְּבֵית־אֲסִירֵי: וַחֲזָא

כל א' חלם חלום שניהם, שחלם את חלומו ופתרון חברו, וזה שנא' וירא
אופים כי טוב פתר. איש כפתרון חלמו, כל אחד חלם חלום הדומה
6 לפתרון העתיד לבא עליהם. זעפים, עצבים, כמו סר וזעף (מלכים ז').
10 שריגים, זמורות ארוכות שקורין וידי"ץ (מלה נוסבת לקוחה מל' רומי, ווייןן
רעבשטאם, וכן בל' ספרד וידי"ש, ובל' רומי vitis) והיא כפורחת, דומה לפורחת,
ובאה כפורחת נדמה לי בחלומי, כאלו היא פורחת, ואחר הפרח עלתה נצה, כעשן
סמדר, אשפני"ר בלע"ז (épanouir, אויפבלוהן, אדער אויפשליעסען, אייכער בלומע),
ואח"כ הבשילו, והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין, ע"כ תרגום של פורחת, כן גדול
ענבים, כדכתיב (ישעיה י"ח) ובוסר גומל יהיה נצה, וכתיב (במדבר י"ז) ויוצא
11 12 פרח, ויצץ ציץ. ואשחט, כתרגומו, ועברית; והרבה יש בל' משנה. שלשת
13 ימים הם, סמן הם לך לג' ימים. ויש מדרשי אגדה הרבה. ישא פרעה את
ראשך, ל' חשבון, כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעודה ימנה אותך עמהם.
14 כנך, בסיס (base) שלך ומושבך. כי אם זכרתני אתך, אשר אם זכרתני אתך, מאחר
שייטב לך, כפתרוני. ועשית נא עמדי חסד, אין נא אלא ל' בקשה, הרי
16 אתה עשה עמי חסד. סלי חרי, סלים של נצרים, קלופים חורין חורין, ובמקומנו

הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי
17 וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־רֹאשִׁי׃ וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל
מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל
18 מֵעַל רֹאשִׁי׃ וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים
19 שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־
רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־
20 בְּשָׂרְךָ מֵעָלֶיךָ׃ וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־ ששי
פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ ׀ שַׂר
21 הַמַּשְׁקִים וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו׃ וַיָּשֶׁב
אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֵהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה׃
22 23 וְאֵת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף׃ וְלֹא־
זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ׃ פ
מא 1 וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־ מקץ
2 הַיְאֹר׃ וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה
3 וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ׃ וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת
עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר
4 וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ וַתֹּאכַלְנָה
הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת
5 יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה׃ וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית
וְהִנֵּה ׀ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת׃
6 וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן׃
7 וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַבְּרִיאוֹת

יש הרבה, ודרך טוכרי פת כסנין זקורין אוכלי"ש (oublies, היספען, קוכען) לתתס
20 בחותס סלים. יום הולדת את פרעה, יום לידתו, וקורין לו יוס גינוסיח, genesia,
genesis. ול' הולדת לפי שאין הולד נולד אלא ע"י אחרים, שהחיה מילדת
את האשה, ועל כן החיה נקראת מילדת, וכן ומולדתך כיוס הולדת אותך

רב נחתומי ארי יאות פשר ואמר ליוסף אף אנא בחלמי והא תלתא
סלין חירו על רישי: ובסלא עלאה מכל מיכל פרעה עובד נחתום
ועופא אכל יתהון מן סלא מעלוי רישי: ואתיב יוסף ואמר דין
פשרנה תלתא סלין תלתא יומין אנון: בסוף תלתא יומין יעדי
פרעה ית רישך מנך ויצלוב יתך על צליבא וייכול עופא ית בשרך
מנך: והוה ביומא תליתאה יומא בית ולדא דפרעה ועבד משתיא
לכל עבדוהי ואדכר ית ריש רב שקי וית ריש רב נחתומי בגו
עבדוהי: ואתיב ית רב שקי על שקיותה ויהב ית כסא על ידא
דפרעה: וית רב נחתומי צלב כמא די פשר להון יוסף: ולא דכיר
רב שקי ית יוסף ואנשיה:

1 והוה מסוף תרתין שנין ופרעה חלם והא קאם על נהרא: והא
מן נהרא סלקן שבע תורן שפירן למחזי ופטימן בשר ורען באחוה:
3 והא שבע תורן אחרנין סלקן בתריהון מן נהרא בישן למחזי וחסירן
4 בשר וקמן לקבליהון דתורן על כיף נהרא: ואכלן תורתא בישן
למחזי וחסירן בשר ית שבע תורתא שפירן למחזי ופטימתא
5 ואתער פרעה: ודמוך וחלם תנינות והא שבע שבליא סלקן בקניא
6 חד פטימן וטבן: והא שבע שבליא לקין ושקיפן קדום צמחן
7 בתריהון: ובלעא שבליא לקיתא ית שבע שבליא פטימתא ומליתא

(יחזקאל י"ו), וכן אחרי הכבס את הנגע (ויקרא י"ג), שכבוסו על ידי אחרים.
וישא את ראש וגו', מנאם עם שאר עבדיו, שהיה מונה המשרתים שישרתו
23 בסעודתו והזכיר את אלו בתוכם, כמו שאו את ראש, ל' מנין. ולא זכר שר
המשקים, בו ביום. וישכחהו, לאחר מכאן. מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק
להיות אסור שתי שנים, שנאמר (תהלים מ') אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו
ולא פנה אל רהבים, ולא בטח על מצרים הקרויים רהב.
1 ויהי מקץ, כתרגומו, מסוף, וכל ל' קץ סוף הוא. על היאר, כל שאר
נהרות אינם קרויין יאורים חוץ מנילוס, מפני שכל הארץ עשויין יאורים יאורים
בידי אדם, ונילוס עולה בתוכם ומשקה אותם, לפי שאין גשמים יורדין במצרים
2 תדיר כשאר ארצות. מן היאר עלת, זהו עיקרו של חלום, לפי ששביעתן
ורעבתן מתוך גדלות הנהר ומתוך יניקתו. יפות מראה, סימן הוא לימי שובע,
שהבריות נראות יפות זו לזו, שאין עין בריה צרה בחברתה. בא[illegible] כאגם, מרי"ש
3 בלע"ז (marais, זומפף), כמו ישגא אחו (איוב ח' י"א). ודקות בשר, טיינב"ש בלע"ז
4 ([illegible], נחרט, דין), ל' דק. ותאכלנה, סימן שתהא כל שמחת השובע נשכחת בימי
5 הרעב. בקנה אחד, טודי"ל בלע"ז (tuyau, האלם). בריאות, שיינ"ש בלע"ז (saines,
6 בריא, קרעפטיג). שדופות, השלייד"ש בלע"ז (חויזגעטראגען), שקיפן קדום,
חבוטות, ל' משקוף המכות תמיד על ידי הדלת המכה עליו. קדים, רוח
7 מזרחית שקורין ביזא (רויהער ווינד). הבריאות, שיינ"ש בלע"ז. והנה חלום,

הַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם: וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם
רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־
חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם
לְפַרְעֹה: וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־
חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן
אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר הָאֹפִים:
וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן
חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ: וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים
וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר:
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל כַּנִּי וְאֹתוֹ
תָלָה: וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר
וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל פַּרְעֹה: וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי
עָלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ: וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־
פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה: *
וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת 1
הַיְאֹר: וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר 3
וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ: וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת 9
עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר
לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ: וַתֹּאכַלְנָה 0
הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת

והנה נשלם חלום שלם לפניו והולך לפותרים. ותפעם רוחו, ומטרפא רוחה, 8
מקשקשת בתוכו כפעמון, ובנבוכדנצר אומר וַתִּתְפָּעֶם רוחו (דניאל ב'), לפי
שהיו שם שתי פעימות, שכחת החלום והעלמת פתרונו. חרטמי, הנחרים בטימי
מתים, ששואלים בעצמות (טימי כן עצמות בל' ארמי, ובמשנה בית שהוא
מלא טימים, מלא עצמות). ואין פותר אותם לפרעה, פותרים היו אותם,

8 ואתער פרעה והא חלמא: והוה בצפרא ומטרפא רוחה ושלח וקרא
ית־כל־חרשי מצרים וית־כל־חכימהא ואשתעי פרעה להון ית־
9 חלמה ולית־דפשר יתהון לפרעה: ומליל רב שקי (עם־) לפרעה
10 למימר ית־סרחני אנא מדכר יומא־דין: פרעה רגז על־עבדוהי
11 ויהב יתי במטרת בית רב קטוליא יתי וית רב נחתומי: וחלמנא
12 חלמא בליליא חד אנא והוא גבר כפשרן חלמה חלמנא: ותמן
עמנא עולם עבראה עבדא לרב קטוליא ואשתעינא־לה ופשר־
13 לנא ית־חלמנא גבר כחלמה פשר: והוה כמא די־פשר־לנא כן הוה
14 יתי אתיב על־שמושי ויתה צלב: ושלח פרעה וקרא ית־יוסף
ואהיטוהי מן־בית־אסירי וספר ושני כסותה ועל לות־פרעה:
15 ואמר פרעה ליוסף חלמא חלמית ופשר לית לה ואנא שמעית
16 עלך למימר דאת־שמע חלמא למפשר יתה: ואתיב יוסף ית־
פרעה למימר בר־מן־חכמתי אלהין־מן־קדם־יי יתתב ית־שלמא
17 דפרעה: ומליל פרעה (עם־) ליוסף בחלמי הא־אנא קאם על־כיף
18 נהרא: והא מן־נהרא סלקן שבע תורתא פטימן בשר ושפירן למחזי
19 ורען באחוה: והא שבע תורתא אחרנין סלקן בתריהון חסיכן
ובישן למחזי לחדא וחסירן בשר לא־חזיתי כותהן בכל־ארעא
20 דמצרים לבישו: ואכלן תורתא חסיכתא ובישתא ית שבע תורתא

אבל לא לפרעה, שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם,
11 שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר. איש כפתרון
12 חלמו, חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו. נער, עברי, עבד, ארורים
הרשעים שאין טובתם שלמה! מזכירו בל' בזיון, נער, שוטה, ואין ראוי לגדולה,
עברי, אפילו לשוננו אינו מכיר, עבד, וכתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך
ולא לובש בגדי שרים (ס"א שירים, וכן גרם רא"ם). איש כחלמו, לפי
13 החלום, וקרוב לענינו. השיב על כני, פרעה, הנזכר למעלה, כמו שאמר,
פרעה קצף על עבדיו; הרי מקרא קצר לשון ולא פי' מי השיב, לפי שאין
צריך לפרש; מי השיב? מי שבידו להשיב, והוא פרעה; וכן דרך כל מקראות
14 קצרים, על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר. מן הבור, מן בית הסוהר,
שהוא עשוי כמין גומא; וכן כל בור שבמקרא ל' גומא הוא, ואף אם אין בו
מים קרוי בור, פוס"י בלע"ז (fosse, חייכע גרובע). ויגלח, מפני כבוד המלכות.
15 תשמע חלום לפתר אותו, תאזין ותבין חלום לפתור אותו. תשמע, ל' הבנה
והאזנה, כמו שומע יוסף, אשר לא תשמע לשונו, אנטינדר"א בלע"ז (entendre,
16 פֿערשטעהען). בלעדי, אין החכמה משלי; אלא אלהים יענה, יתן עניה בפי
19 לשלום פרעה. דלות, כחושות, כמו מדוע אתה ככה דל, דאמנון (שמואל ב' י"ג).
ורקות בשר, כל ל' רקות שבמקרא חסרי בשר, בלוש"ש בלע"ז (כמו בלוש"ש,

הַבְּרִיאֹת: וַתָּבֹאנָה אֶל־קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־
קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ: וָאֵרֶא
בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה ׀ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאֹת
וְטֹבוֹת: וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים
צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם: וַתִּבְלַעְןָ הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקֹּת אֵת שֶׁבַע
הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי:
וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר
הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה: שֶׁבַע פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע
שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה
חֲלוֹם אֶחָד הוּא: וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת
אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שְׁדֻפוֹת
הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב: הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי
אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה:
הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ: וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ
מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד: וְעַל 32
הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם
הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ: וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ 33
נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: יַעֲשֶׂה פַרְעֹה 34
וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע
שְׁנֵי הַשָּׂבָע: וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַבָּאֹת 35
הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ:
וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר 36

נמרט, סוחך). צנמות, כוכמא בל׳ ארמי סלע, כרי הן כען בלי לחלוח, 23

21 קַדְמָיָתָא פַּטִּימָתָא: וַעֲלָא לִמְעֵיהֶן וְלָא אִתְיְדַע אֲרֵי עָלוּ לִמְעֵיהֶן
22 וּמֶחֱזֵיהֶן בִּישׁ כַּד בְּקַדְמֵיתָא וְאִתְּעָרִית: וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שְׁבַע
23 שֻׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד מַלְיָן וְטָבָן: וְהָא שְׁבַע שֻׁבְּלַיָּא נָצָן לָקְיָן
24 שְׁקִיפָן קִדּוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן: וּבְלָעָן שֻׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שֻׁבְּלַיָּא
25 טָבָתָא וַאֲמָרִית לְחָרָשַׁיָּא וְלֵית דִּי מְחַוֵּי לִי: וַאֲמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה חֶלְמָא
26 דְּפַרְעֹה חַד הוּא יָת דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד חַוִּי לְפַרְעֹה: שְׁבַע תּוֹרָתָא טָבָתָא
שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שֻׁבְּלַיָּא טָבָתָא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן חֶלְמָא חַד
27 הוּא: וּשְׁבַע תּוֹרָתָא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא דְּסָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן שְׁבַע (נ"י
שִׁבְעָא) שְׁנִין אִנִּין וּשְׁבַע שֻׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא דִּשְׁקִיפָן קִדּוּם יְהֶוְיָן שְׁבַע
28 שְׁנֵי כַפְנָא: הוּא פִתְגָּמָא דִּי מַלֵּילִית עִם פַּרְעֹה דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד
29 אַחֲוֵי לְפַרְעֹה: הָא שְׁבַע שְׁנִין אָתְיָן סִבְעָא (נ"י שַׂבְעָא) רַבָּא בְּכָל
30 אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא בַּתְרֵיהֶן וְיִתְנְשֵׁי כָּל סִבְעָא
31 (נ"י שִׂבְעָא) בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וִישֵׁיצֵי כַפְנָא יָת (עַמָּא דְ)אַרְעָא: וְלָא
יִתְיְדַע שׂוֹבְעָא (נ"י שִׂבְעָא) בְּאַרְעָא מִן קֳדָם כַּפְנָא הַהוּא דִּיהֵי בָתַר
32 כֵּן אֲרֵי תַקִּיף הוּא לַחֲדָא: וְעַל דְּאִתְּנִיַּת חֶלְמָא לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין זִמְנִין
33 אֲרֵי תַקִּין פִּתְגָּמָא מִן קֳדָם יְיָ וְאוֹחֵי יְיָ לְמֶעְבְּדֵהּ: וּכְעַן יֶחֱזֵי פַרְעֹה
34 גְּבַר סוּכְלְתָן וְחַכִּים וּמַנְיֵהּ עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: יַעְבֵּד פַּרְעֹה וִימַנֵּי
מְהֵימְנִין עַל אַרְעָא וִיזָרֵז יָת אַרְעָא דְּמִצְרַיִם בִּשְׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא
35 (נ"י שִׂבְעָא): וְיִכְנְשׁוּן יָת כָּל עִיבוּר שְׁנַיָּא טָבָן דְּאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְרוּן
36 עִיבוּרָא תְּחוֹת יְדָא דְּפַרְעֹה עִיבוּר בְּקִירְוַיָּא וְיִטְּרוּן: וִיהֵי עִיבוּרָא גְּנִיז
(לְעַמָּא דְ) לְאַרְעָא לִשְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא דִּי תֶהֶוְיָן בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְלָא

קשות כסלע, ותרגומו נצן לקיין, כלן, אין בהן אלא הקש, לפי שנתרוקנו מן
26 הגרע. שבע שנים, ושבע שנים, כלן אינן אלא שבע, ושאמר שנה החלום
פעמים לפי שהדבר מזומן, כמו שפירש לו בסוף, ועל השנות החלום וגו'. השבע
שנים הטובות שאמר הגיד לפרעה, לפי שהיה סמוך, והשבע שני רעב שאמר
30 הראה את פרעה, לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו ל' מראה. ונשכח
31 כל השבע, הוא פתרון הבליעה. ולא יודע השבע, הוא פתרון ולא נודע
32 34 כי באו אל קרבנה. נכון, מזומן. וחמש, כתרגומו, ויזרזון, וכן חמושים (שמות י"ג).
את כל אכל, שם דבר הוא, לפיכך טעמו בא' ונקוד בפתח קטן, ואוכל, שהוא
פועל, כגון כי כל אוכל חלב, טעמו בכ' ונקוד קמץ קטן. תחת יד פרעה,
36 ברשותו ובאוצרותיו. והיה האכל הצבור כשאר פקדון הגנוז לקיום הארץ.

תִּהְיֶיןָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב׃ וַיִּיטַב 37
הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה 38
אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃
וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־ 39
כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ׃ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי 40
וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ׃ וַיֹּאמֶר 41
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נָתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד 42
יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ׃
וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו 43
אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה 44
אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ
וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף 45
צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן
לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים 46
שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי
פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע 47
שְׁנֵי הַשָּׂבָע לִקְמָצִים׃ וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל ׀ שֶׁבַע שָׁנִים 48
אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־

הנמצא כזה, הכזאת כדין, אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו? הנמצא, ל' תמיהה, 38
וכן כל ה' המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פתח. אין נבון וחכם כמוך, 39
לבקש איש נבון וחכם שאמרת, לא נמצא כמוך. ישק, יזון, יתפרנס, כל 40
צרכי עמי יהיו נעשים על ידך, כמו ובן משק ביתי (לעיל ט"ו ב'), וכמו נשקו
בר (תהלים ב' י"ב), גרניסו"ן, garnison, בלע"ז (וכמוהו בתהלים ב' י"ב, וכגזר
מן גרני"ר, garnir, פֿערזאָרגען, פֿערזעהען). רק הכסא, שיהיו קורין לי מלך.
כסא, ל' של המלוכה, כמו ויגדל את כסאו מכסאך (מ"א א' מ"ז). נתתי אתך, מניתי 41
יתך, ואף על פי כן ל' נתינה הוא, כמו ולתתך עליון, בין לגדולה בין לשפלות נופל ל'
נתינה עליו, כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים (מלאכי ב' ט'). ויסר פרעה את טבעתו, 42

37 תשתיצי עמא דארעא בכפנא: ושפר פתגמא בעיני פרעה ובעיני
38 כל עבדוהי: ואמר פרעה לעבדוהי הישתכח כדין גבר די רוח
39 נבואה מן קדם יי ביה: ואמר פרעה ליוסף בתר דאודע יי יתך ית
40 כל דא לית סכלתן וחכים כותך: את תהי ממנא על ביתי ועל
מימרך יתזן כל עמי לחוד כרסי מלכותא הדין איהי יקיר מנך:
41 42 ואמר פרעה ליוסף חזי מניתי יתך על כל ארעא דמצרים: ואעדי
פרעה ית עזקתה מעל ידה ויהב יתה על ידא דיוסף ואלביש יתה
43 לבושין דבוץ ושוי מניכא דדהבא על צואריה: וארכיב יתה ברתכא
תנינתא (נ"י תנינא) די לה ואכריזו קדמוהי דין אבא למלכא ומני יתה על
44 כל ארעא דמצרים: ואמר פרעה ליוסף אנא פרעה ובר מימרך
לא ירים גבר ית ידה למיחד זין וית רגלה למרכב על סוסיא בכל
45 ארעא דמצרים: וקרא פרעה שום יוסף גברא דמטמרן גלין לה
ויהב לה ית אסנת בת פוטי פרע רבא דאון לאתתא ונפק יוסף
46 (שליט) על ארעא דמצרים: ויוסף בר תלתין שנין כד קם קדם
פרעה מלכא דמצרים ונפק יוסף מן קדם פרעה ועבר (שליט
47 בכל ארעא דמצרים: וכנשו דירי ארעא בשבע שני שובעא (נ"י
48 שבעא) עיבורא לאוצרין: וכנש ית כל עיבור שבע שנין די הוו
בארעא דמצרים ויהב עיבור בקרויא עיבור חקל קרתא די בסחרנהא

טבעת. טבעת המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה. בגדי שש, דבר חשוב הוא במצרים. רביד, ענק, ועל שהוא רצוף בטבעות קרוי רביד, וכן רבדתי ערשי (משלי ז' י"ו), רצפתי ערשי מרצפות, כל' משנה מוקף רובדין
43 של אבן, על הרובד שבעזרה, והיא רצפה. במרכבת המשנה, השניה למרכבתו, המהלכת אצל שלו. אברך, כתרגומו, דין אבא למלכא; רך בל' ארמי מלך, בהשותפין, לא ריכא (rex) ולא בר ריכא. ובדברי אגדה דרש רבי יהודה, אברך זה יוסף, שהוא אב בחכמה ורך בשנים. אמר לו בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים! אין אברך אלא ל' ברכים, שהכל היו נכנעין לפניו
44 ויוצאין תחת ידו, כענין שנא' ונתון אותו וגו'. אני פרעה, שיש יכולת בידי לגזור גזרות על מלכותי, ואני גוזר שלא ירים איש ידו בלעדיך, שלא ברשותך. דבר אחר, אני פרעה, אני אהיה מלך, ובלעדיך וגו', וזהו דוגמת רק הכסא, אלא שהולך לפרשה בשעת נתינת הטבעת. את ידו ואת רגלו, כתרגומו.
45 צפנת פענח, מפרש הצפונות. ואין לפענח דמיון במקרא. פוטי פרע, הוא פוטיפר, ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו, לפי שחמד את יוסף למשכב זכור.
47 ותעש הארץ, כתרגומו; ואין הל' נעקר מל' עשייה. לקמצים, קומץ על
48 קומץ, יד על יד היו אוצרים. אכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה, שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה, ונותנין בתבואה מעפר המקום, ומעמיד את

העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה: ויצבר יוסף בר 49
כחול הים הרבה מאד עד כי־חדל לספר כי־אין מספר:
וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר 50
ילדה־לו אסנת בת־פוטי פרע כהן און: ויקרא יוסף 51
את־שם הבכור מנשה כי־נשני אלהים את־כל־עמלי
ואת כל־בית אבי: ואת שם השני קרא אפרים כי־ 52
הפרני אלהים בארץ עניי: ותכלינה שבע שני השבע 53
אשר היה בארץ מצרים: ותחלינה שבע שני הרעב 54
לבוא כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל־הארצות ובכל־
ארץ מצרים היה לחם: ותרעב כל־ארץ מצרים ויצעק 55
העם אל־פרעה ללחם ויאמר פרעה לכל־מצרים לכו
אל־יוסף אשר־יאמר לכם תעשו: והרעב היה על כל־ 56
פני הארץ ויפתח יוסף את־כל־אשר בהם וישבר למצרים
ויחזק הרעב בארץ מצרים: וכל־הארץ באו מצרימה 57
לשבר אל־יוסף כי־חזק הרעב בכל־הארץ: וירא יעקב 1
כי יש־שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו:
ויאמר הנה שמעתי כי יש־שבר במצרים רדו־שמה 2
ושברו־לנו משם ונחיה ולא נמות: וירדו אחי־יוסף עשרה 3
לשבר בר ממצרים: ואת־בנימין אחי יוסף לא־שלח 4

49 התבואה מלירקב. עד כי חדל לספר, עד כי חדל לו הסופר לספור, והרי זה מקרא קצר. כי אין מספר, לפי שאין מספר; והרי כי משמש בל' דהא.
50 בטרם תבוא שנת הרעב, מכאן שאסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון. 55 ותרעב כל ארץ מצרים, שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף. אשר יאמר לכם תעשו, לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו, וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו, אמר להם ולמה לא צברתם בר? והלא הכריז לכם שבשני הרעב באים! אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה, אמר להם א״כ כל אשר יאמר לכם תעשו; הרי גזר על התבואה והרקיבה, מה אם יגזור עלינו ונמות! 56 על כל פני הארץ, מי הם פני הארץ? אלו העשירים. את כל אשר בהם, כתרגומו,

49 יהב בגוה: וכנש יוסף עיבורא כחלא דימא סגי לחדא עד די־פסק
50 למסני ארי־לית מנין: וליוסף אתיליד תרתין בנין עד־לא עלת
51 שתא דכפנא די־ילידת־ליה אסנת בת־פוטי פרע רבא דאון: וקרא
יוסף ית־שום בוכרא מנשה ארי־אנשיני יי ית־כל־עמלי וית כל־
52 בית אבא: וית שום תנינא קרא אפרים ארי אפשני יי בארע שעבודי:
53 ושלימת שבע שני שובעא (נ"י שבעא) די הוה בארעא דמצרים:
54 ושריאת שבע שני כפנא למיעל כמא די־אמר יוסף והוה כפנא
55 בכל־ארעתא ובכל־ארעא דמצרים הוה לחמא: וכפנת כל־ארעא
דמצרים וצוח עמא (קדם) לפרעה (על־) ללחמא ואמר פרעה לכל־
56 מצראי איזילו לות־יוסף די־יימר לכון תעבדון: וכפנא הוה על
כל־אפי ארעא ופתח יוסף ית־כל־(אוצריא) די בהון־עיבורא וזבין
57 למצרים ותקיף כפנא בארעא דמצרים: וכל־דיירי־ארעא עלו למצרים מב
1 למזבן־עיבורא מן־יוסף ארי־תקיף כפנא בכל־ארעא: וחזא יעקב
ארי אית־עיבורא מזדבן־במצרים ואמר יעקב לבנוהי למה תתחזון:
2 ואמר הא שמעית־אמרין ארי אית־עיבורא מזדבן־במצרים חותו
3 תמן וזבונו־לנא מתמן ונחי ולא נמות: ונחתו אחי־יוסף עסרא למזבן
4 עיבורא ממצרים: וית־בנימין אחוהי דיוסף לא־שלח יעקב עם־

די לכון עיבורא. וישבר למצרים, שבר ל' מכר ול' קנין הוא, כאן משמש
ל' מכר, שברו לנו מעט אוכל, ל' קנין; ואל תאמר אינו כי אם בתבואה,
אלא אף ביין וחלב מצינו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נ"ה).
57 וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף לשבור, ואם תדרשהו כסדרו היה צריך
1 לכתוב לשבור מן יוסף. וירא יעקב כי יש שבר במצרים, ומהיכן ראה? והלא
לא ראה, אלא שמע, שנא' הנה שמעתי וגו', ומהו וירא? ראה באספקלריא
של קדש שעדיין יש לו שבר במצרים, ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש
שזה יוסף. למה תתראו? למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו
אתם שבעים? באותה שעה עדיין היה להם תבואה. (ול"נ פשוטו, למה יהו
הכל מסתכלין בכם ומתמיהים בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה
מה שבידכם?) ומפי אחרים שמעתי שהוא ל' כחישה, למה תהיו כחושים
2 ברעב? ודומה לו ומרוה גם הוא יורא (משלי י"א). רדו שמה, ולא אמר לכו,
3 רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים, כמנין רד"ו. וירדו אחי יוסף,
ולא כתב בני יעקב, מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו
באחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם. עשרה, מה ת"ל, והלא כתיב ואת
בנימין אחי יוסף לא שלח? אלא לענין האחוה היו חלוקין לעשרה, שלא היתה
אהבת כלם ושנאת כלם שוה לו, אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם.
4 בבראשית רבה. פן יקראנו אסון, ובבית לא יקראנו; א"ר אליעזר בן יעקב

5 יעקב את־אחיו כי אמר פן־יקראנו אסון: ויבאו בני
ישראל לשבר בתוך הבאים כי־היה הרעב בארץ כנען:
6 ויוסף הוא השליט על־הארץ הוא המשביר לכל־עם
7 הארץ ויבאו אחי יוסף וישתחוו־לו אפים ארצה: וירא
יוסף את־אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות
ויאמר אלהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר־
8 9 אכל: ויכר יוסף את־אחיו והם לא הכרהו: ויזכר יוסף
את החלמות אשר חלם להם ויאמר אלהם מרגלים
10 אתם לראות את־ערות הארץ באתם: ויאמרו אליו לא
11 אדני ועבדיך באו לשבר־אכל: כלנו בני איש־אחד נחנו
12 כנים אנחנו לא־היו עבדיך מרגלים: ויאמר אלהם לא
13 כי־ערות הארץ באתם לראות: ויאמרו שנים עשר
עבדיך אחים | אנחנו בני איש־אחד בארץ כנען והנה
14 הקטן את־אבינו היום והאחד איננו: ויאמר אלהם יוסף
15 הוא אשר דברתי אלכם לאמר מרגלים אתם: בזאת
תבחנו חי פרעה אם־תצאו מזה כי אם־בבוא אחיכם
16 הקטן הנה: שלחו מכם אחד ויקח את־אחיכם ואתם
האסרו ויבחנו דבריכם האמת אתכם ואם־לא חי פרעה
17 כי מרגלים אתם: ויאסף אתם אל־משמר שלשת ימים:
18 ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את־

5 מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. בתוך הבאים, מטמינין עצמן שלא יכירם; לפי שצוה להם אביהם שלא יתראו כולם בפתח א', אלא יכנס כל א' בפתחו, כדי שלא תשלוט בהם עין הרע, שכולם נאים וכולם גבורים. כי היה הרעב, מוסב אל הבאים, כי היה הרעב בארץ כנען והיו באים הרבה ציירות משם.
6 וישתחוו לו אפים, נשתטחו לו על פניהם, וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלים הוא. 7 ויתנכר אליהם, נעשה להם כנכרי בדברים לדבר קשות. 8 ויכר יוסף וגו', לפי שהניחם חתומי זקן. והם לא הכירהו, שיצא מאצלם בלא חתימת

5 אחוהי ארי אמר דלמא יערעניה מותא: ואתו בני ישראל למזבן
6 עיבורא בגו עליא ארי הוה כפנא בארעא דכנען: ויוסף הוא דשליט
על ארעא הוא דזבין עיבורא לכל עמא דארעא ואתו אחי יוסף
7 וסגידו לה על אפיא על ארעא: וחזא יוסף ית אחוהי ואשתמודענון
וחשיב מה דמליל להון ומליל עמהון קשיא ואמר להון מנן אתיתון
8 ואמרו מארעא דכנען למזבן עיבורא: ואשתמודע יוסף ית אחוהי
9 ואנון לא אשתמודעוהי: ודכיר יוסף ית חלמיא די חלים להון
10 ואמר להון מאללין אתון למחזי ית בדקא דארעא אתיתון: ואמרו
11 לה לא רבוני ועבדך עלו למזבן עיבורא: כלנא בני גברא חד נחנא
12 כיוני אנחנא לא הוו עבדך אלילי: ואמר להון לא ארי בדקא דארעא
13 אתיתון למחזי: ואמרו תרין עסר עבדך אחין אנחנא בני גברא חד
14 בארעא דכנען והא זעירא עם אבונא יומא דין וחד ליתוהי: ואמר
15 להון יוסף הוא די מלילית עמכון למימר מאללי אתון: בדא תתבחנון
16 חי פרעה אם תפקון מכא אלהין במיתי אחוכון זעירא הכא: שלחו
מנכון חד וידבר ית אחוכון ואתון התאסרון ויתבחנון פתגמיכון
17 הקשוט אתון אמרין ואם לא חי פרעה ארי מאללי אתון: וכנש יתהון
18 (לבית) למטרא תלתא יומין: ואמר להון יוסף ביומא תליתאה דא

זקן, ושכיניו מלאוהו בחתימת זקן. ומדרש אגדה, ויכר יוסף את אחיו, כשנמסרו
בידו הכיר שהם אחיו ורחם עליהם, והם לא הכירוהו, כשנפל בידם לנהוג
9 בו אחוה. אשר חלם להם, עליהם, וידע שנתקיימו, שהרי השתחוו לו.
ערות הארץ, גלוי הארץ, מהיכן היא נוחה ליכבש, כמו את מקורה הערה
(ויקרא כ'), וכמו ערום ועריה (יחזקאל ט"ז); וכן כל ערוה שבמקרא ל'
גלוי (ות"א בדקא דארעא, כמו בדק הבית, רעוע הבית, אבל לא דקדק
10 לפרשו אחר ל' המקרא). לא אדני, לא תאמר כן, שהרי עבדיך באו
11 לשבר אוכל. כלנו בני איש אחד נחנו, נצנצה בהם רוח הקודש וכללוהו
עמהם שאף הוא בן אביהם. כנים, אמתיים, כמו כן דברת (שמות י'), כן
12 בנות צלפחד דברת (במדבר כ"ז), ועברתו לא כן בדיו (ישעיה ט"ז). ערות
הארץ באתם לראות, שהרי נכנסתם בעשרה שערי העיר; למה לא נכנסתם
13 בשער אחד? ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו', ובשביל אותו אחד שאיננו,
14 נתפזרנו בעיר לבקשו. הוא אשר דברתי, הדבר אשר דברתי, שאתם מרגלים,
הוא האמת והנכון, זהו לפי פשוטו. ומדרשו, אמר להם ואלו מצאתם אותו
ויפסקו עליכם ממון הרבה, תפדוהו? אמרו לו הן. א"ל ואם יאמרו לכם
שלא יחזירוהו בשום ממון, מה תעשו? אמרו לכך באנו, להרוג או ליהרג, אמר
להם הוא אשר דברתי אליכם, להרוג בני העיר באתם! מנחש אני בגביע
15 שלי ששנים מכם החריבו כרך גדול של שכם! אם תצאו מזה, מן המקום
16 הזה. האמת אתכם, אם אמת אתכם; לפיכך ה' נקוד פתח שהוא כמו בל'
17 תימה; ואם לא תביאוהו, חי פרעה כי מרגלים אתם! משמר, בית האסורים.

19 הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא׃ אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר
בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם׃
20 וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם וְלֹא
21 תָמוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים ׀
אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ
22 וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת׃ וַיַּעַן רְאוּבֵן
אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם ׀ לֵאמֹר אַל־תֶּחֶטְאוּ
23 בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ׃ וְהֵם לֹא יָדְעוּ
24 כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם׃ וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ
וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר
25 אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב
כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ
26 לָהֶם כֵּן׃ וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם׃
27 וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא
28 אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו
הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ
29 אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ׃ וַיָּבֹאוּ אֶל־
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם
30 לֵאמֹר׃ דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ
31 כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ׃ וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנָחְנוּ לֹא הָיִינוּ
32 מְרַגְּלִים׃ שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד
33 אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ
הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם

19 בבית משמרכם, שאתם אסורים בו עכשיו. ואתם לכו הביאו לבית אביכם
20 שבר רעבון בתיכם, מה שקניתם לרעבון אנשי בתיכם. ויאמנו דבריכם,

19 עיבידו וקיימו מן־קדם־יי אנא דחיל: אם־כיוני אתון אחוכון חד
יתאסר בבית מטרתכון ואתון איזילו אובילו עיבורא דחסיר בבתיכון:
20 וית־אחוכון זעירא תיתון לותי ויהימנון פתגמיכון ולא תמותון ועבדו־
21 כן: ואמרו גבר לאחוהי בקושטא חיבין אנחנא על־אחונא די חזינא
עקת נפשיה כד־הוה־מתחנן לנא ולא קבילנא־מניה על־כן אתא לותנא
22 עקתא הדא: ואתיב ראובן יתהון למימר הלא אמרית לותכון למימר
לא־תחובון (נ"י תחטאון) בעולימא ולא־קבילתון ואף־דמיה הא מתבעי:
23 ואנון לא ידעון ארי שמיע יוסף ארי מתורגמן הוה־ביניהון: 24 ואסתחר
מעלויהון ובכא ותב לותהון ומליל עמהון ודבר מלותהון ית־שמעון
25 ואסר יתיה לעיניהון: ופקיד יוסף ומלו ית־מניהון עיבורא ולאתבא
26 כספיהון גבר לסקיה ולמיתן להון זוודין לאורחא ועבד להון כן: ונטלו
27 ית־עיבורהון על־חמריהון ואזלו מתמן: ופתח חד ית־סקיה למיתן
כסתא לחמריה בבית מבתא וחזא ית־כספיה והא־הוא בפום טועניה:
28 ואמר לאחוהי אתותב כספי ואף הא בטועני ונפק מדע־לבהון ותווהו
29 גבר לאחוהי למימר מה־דא עבד יי לנא: ואתו לות־יעקב אבוהון
ארעא דכנען וחויו (נ"י וחויאו) ליה ית כל־דארען יתהון למימר:
30 מליל גברא רבונא דארעא עמנא קשין (נ"י קשיין) ויהב יתנא כמאלילי
31 32 ית־ארעא: ואמרנא ליה כיוני אנחנא לא הוינא מאלילי: תרין־עסר
אנחנא אחין בני אבונא חד ליתוהי וזעירא יומא־דין עם־אבונא
33 בארעא דכנען: ואמר לנא גברא רבונא דארעא בדא אדע ארי

יאמנו ויתקיימו, כמו אמן אמן (במדבר ה'), וכמו יאמן נא דבריך (מלכים
21 א' ח'). אבל, כתרגומו, בקושטא. וראיתי בב"ר, לישנא דרומאה [לשון בני
דרום] הוא, אבל, ברם. באה אלינו, טעמו בב', לפי שהוא בלשון עבר,
22 בבר באה, ותרגומו אתת לותנא. וגם דמו, אתין וגמין רבויין, דמו
23 וגם דם הזקן. והם לא ידעו כי שמע יוסף, מבין לשונם, ובפניו היו
מדברים כן. כי המליץ בינתם, כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם,
היודע ל' עברי ול' מצרי, והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם, לכך
24 היו סבורים שאין יוסף מכיר בל' עברי. המליץ, זה מנשה בנו. ויסב מעליהם,
נתרחק מעליהם, שלא יראוהו בוכה. ויבך, לפי ששמע שהיו מתחרטין. את
שמעון, הוא השליכו לבור, הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא.
ד"א נתכוון יוסף להפרידו מלוי, שמא יתיעצו שניהם להרוג אותו. ויאסר אתו
לעיניהם, לא אסרו אלא לעיניהם, וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו.
27 ויפתח האחד, הוא לוי, שנשאר יחיד משמעון בן זוגו. במלון, במקום שלנו
28 בלילה. אמתחת, הוא שק. וגם הנה באמתחתי, גם הכסף בו עם התבואה.
מה זאת עשה אלהים לנו, להביאנו לידי עלילה זו! שלא הושב אלא

34 הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ׃ וְהָבִיאוּ
אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי
כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ׃
35 וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ
36 וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ׃ וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן
37 אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה׃ וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן
אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ
38 תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד
בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה׃ מג
1 2 וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר
אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרָיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־
3 לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד
בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃
4 אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ
5 אֹכֶל׃ וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ
6 לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָה
7 הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח׃ וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל
שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ
לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי
8 יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו

להתעולל עלינו. ואת הארץ תסחרו, תסובבו; וכל לשון סוחרים וסחורה 34
על שם שמחזרים וסובבים אחר הפרקמטיא. צרור כספו, קשר כספו. 35
אתי שכלתם, מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף. שכלתם, כל מי 36

כיתי אתון אחוכון חד שבוקו לותי וית־עיבורא־דחסיר בבתיכון
34 סיבו ואזילו: ואיתיאו ית־אחוכון זעירא לותי ואדע ארי לא מאללי
אתון ארי כיני אתון ית־אחוכון אתין לכון וית־ארעא תעבדון בה־
35 סחורתא: והוה אנון מריקין סקיהון והא־גבר צריר־כספה בסקה
36 וחזו ית־צררי כספיהון אנון ואבוהון ודחילו: ואמר להון יעקב
אבוהון יתי אתכלתון יוסף ליתוהי ושמעון לא־הוה־הכא (ליתוהי)
37 וית־בנימן תדברון עלי הוו כלהון: ואמר ראובן לות־אבוהי למימר
ית־תרין בני תמית אם־לא איתניה לותך הב יתה על־ידי ואנא
38 אתיבניה לך: ואמר לא־יחות ברי עמכון ארי־אחוהי מית והוא
מג 1 בלחודוהי אשתאר ויערעניה מותא בארחא די תהכון־בה ותחתון
2 ית־שיבתי בדוונא לשאול: וכפנא תקיף בארעא: והוה כד ספיקו
(עיין רש"י) למיכל ית־עיבורא דאיתיאו ממצרים ואמר להון אבוהון תובו
3 זבונו־לנא זעיר עיבורא: ואמר לה יהודה למימר אסהדא אסהיד
4 בנא גברא למימר לא־תחזון אפי אלהין כד־אחוכון עמכון: אם־
5 איתך משלח ית־אחונא עמנא ניחות ונזבון לך עיבורא: ואם־ליתך
משלח לא ניחות ארי־גברא אמר לנא לא־תחזון אפי אלהין כד
6 אחוכון עמכון: ואמר ישראל למה אבאשתון לי לחואה לגברא העוד
7 כען לכון אחא: ואמרו משאל שאל־גברא לנא ולילדותנא למימר
העוד־כען אבוכון קיים האית לכון אחא וחוינא־ליה על־מימר פתגמיא
8 האלין המדע הוינא־ידעין ארי יימר אוחיתו ית־אחוכון: ואמר

38 שמו אנודים קרוי שכול. לא ירד בני עמכם, לא קבל דבריו של ראובן, אמר
3 בכור שוטה הוא זה, הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בני? כאשר
כלו לאכל, יהודה אמר להם המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית! כאשר
כלו, כד שציאו. (והמתרגם כד ספיקו טועה, כאשר כלו הגמלים לשתות
מתרגם כד ספיקו, כששתו די ספוקם, הוא גמר שתייתם, אבל זה כאשר כלו
3 לאכל, כאשר תם האוכל הוא, ומתרגמינן כד שציאו.) העד העד, ל׳ התראה,
שסתם התראה, מתרה בו בפני עדים, וכן העידותי באבותיכם (ירמיה י"א), רד
העד בעם (שמות י"ט). לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם, לא תראוני בלא
אחיכם אתכם. ואונקלוס תרגם אלהין כד אחוכון עמכון, ישב הדבר על אופניו,
7 ולא דקדק לתרגם אחר לשון המקרא. לנו ולמולדתנו, למשפחותינו. ומדרשו
אפילו עצי (נ"א עלי) עריסותינו גלה לנו. ונגד לו, שיש לנו אב ואח. על
פי הדברים האלה, ע"פ שאלותיו אשר שאל הוזקקנו להגיד. כי יאמר, אשר
יאמר. כי משמש בל׳ אם, ואם משמש בל׳ אשר; הרי זה שמוש א׳ מד׳ לשונותיו
8 שמשמש כי, והוא אי, שהרי כי זה כמו אם, כמו עד אם דברתי דברי. ונחיה,
נתלבשה בו רוח הקדש, ע"י הליכה זו תחי רוחך, שנא׳ ותחי רוח יעקב אביכם.

שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־
9 אֲנַחְנוּ גַם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ׃ אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ
אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־
10 הַיָּמִים׃ כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַעֲמָיִם׃
11 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן ׀ אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ
קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט
12 צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים׃ וְכֶסֶף מִשְׁנֶה
קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ
13 בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא׃ וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ
14 אֶל־הָאִישׁ׃ וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח
לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי
15 שָׁכָלְתִּי׃ וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־
כֶּסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם וַיַּעַמְדוּ
16 לִפְנֵי יוֹסֵף׃ * וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר ששי
עַל־בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבָּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן כִּי
17 אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם׃ וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר
18 אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף׃ וַיִּירְאוּ

ולא נמות ברעב, בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש, ואנו כלנו מתים ברעב
9 אם לא נלך; מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי! והצגתיו לפניך,
10 שלא אביאנו אליך מת כי אם חי. וחטאתי לך כל הימים, לע"הב. לולא
התמהמהנו על ידך, כבר היינו שבים עם שמעון, ולא נצטערת כל הימים
הללו. אפוא, כל ל' איפה ל' יתר הוא לתקן מלה בל' עברי, אם כן
אזדקק לעשות, שאשלחנו עמכם, צריך אני לחזור ולבקש איזה פה תקנה
ועצה להשיאכם; ואומר אני זאת עשו*). מזמרת הארץ, מתורגם מדמשבח

*) ובמח"כ יש להעיר כי אין ואת; והבדל יש בין איפה לאיפוא; כי איפה הוא לשון שאלה, אי פה? ומתורגם ווא, ומקורו בפרש"י פה, אכן איפוא הוא מלת החבור (קאָניונקציאָן), ואין בו ל' שאלה בלל, והוראתו כהוראת מלת דען בל"א, „ווען עז דען זאָ איזט". וזה ההבדל אשר בין איפה, איפה הם רעים (בראשית ל"ז י"ו), איפה היית (איוב ל"ח ד'), ובין אפוא אשר במקרא זה, ועוד, מי אפוא הוא (בראשית כ"ז ל"ג), ולכה אפוא מה אעשה (שם ל"ז) וכמה יודע אפוא (שמות ל"ג י"ו), ואת איפוא פיך (שופטים ט' ל"ח) וחבריהם.
לאָווענשטיין.

יהודה לישראל אבוהי שלח עולימא עמי ונקום ונזיל וניחי ולא
9 נמות אף־אנחנא אף־את אף־טפלנא: אנא מערבנא־ביה מן־ידי
תבעניה אם־לא איתניה לך ואקימניה קדמך ואהי־חטי לך כל־יומיא:
10 11 ארי אלולפון כדא־אתעכבנא ארי־כען תבנא דנן תרתין־זמנין: ואמר
להון ישראל אבוהון אם־כן־הכא דא עיבידו סיבו מדמשבח בארעא
במניכון ואוחיתו לגברא תקרובתא זעיר קטף וזעיר דבש שעף
12 ולטום בטנין ושגדין: וכספא על־חד־תרין סיבו בידכון וית־כספא
13 דאתותב בפום טועניכון תתיבון בידכון מאים שלו הוא: וית־
14 אחוכון דברו וקומו תובו לות־גברא: ואל שדי יתן לכון רחמין
קדם גברא ויפטר לכון ית־אחוכון אחרנא וית־בנימין ואנא כמא
15 דאתכלית תכלית: ונסיבו גבריא ית־תקרובתא הדא ועל־חד־תרין
כספא נסיבו בידהון ודברו ית־בנימן וקמו ונחתו למצרים וקמו
16 קדם יוסף: וחזא יוסף עמהון ית־בנימין ואמר לדי־ממנא על־ביתיה
אעיל ית־גבריא לביתא ונכוס נכסתא ואתקין ארי עמי ייכלון
17 גבריא בשירותא: ועבד גברא כמא די־אמר יוסף ואעיל גברא ית־
18 גבריא לבית יוסף: ודחילו גבריא ארי אתעלו לבית יוסף ואמרו

נודעת, שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם. נכאת, שעוה. נ"ר. בטנים,
לא ידעתי מה הם, ובפירושי א"ב של רבי מכיר ראיתי, פיסטוקים, ודומה לי
12 שהם אפרסקין (persicae, פפירזיכע.) וכסף משנה, פי שנים כראשון. קחו
13 בידכם, לשבור אכל, שמא הוקר השער. אולי משגה הוא, שמא הממונה
על הבית שכחו שוגג. ואל שדי, מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה;
הריני מתפלל עליכם, אל שדי, שדי בנתינת רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן,
יתן לכם רחמים. זהו פשוטו. ומדרשו מי שאמר לעולמו די יאמר די לצרותי,
שלא שקטתי מנעורי, צרת לבן, צרת עשו, צרת רחל, צרת דינה, צרת יוסף,
צרת שמעון, צרת בנימין. ושלח לכם, ויפטר לכון, כתרגומו, יפטרנו מאסוריו,
ל' לחפשי ישלחנו, ואינו נופל בתרגום ל' ושלח, שהרי לשם הם הולכים אצלו.
את אחיכם, זה שמעון. אחר, רוח הקדש נזרקה בו, לרבות יוסף. ואני,
עד שובכם אהיה שכול מספק. כאשר שכלתי, מיוסף ומשמעון, שכלתי,
15 מבנימין. ואת בנימן, מתרגמינן ודברו ית בנימן, לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת
האדם שוה בל' ארמי; בדבר הנקח ביד מתרגם ונסיב, ובדבר הנקח בהנהגת
16 דברים מתרגם ודבר. וטבח טבח והכן, כמו ולטבוח טבח ולהכן; ואין טבוח
ל' צווי, שהיה לו לומר וּטְבַח. בצהרים זה מתורגם בשירותא, שהוא ל' סעודה
ראשונה בל' ארמי, ובלעז דיזנ"ר diner, ויש הרבה בגמרא, שדא לכלבא שירותיה,
18 מלא פכולא שירותא, אבל כל תרגום של צהרים טיהרא. וייראו האנשים,
כתוב כאן בשני יודי"ן, ותרגומו ודחילו. כי הובאו בית יוסף, ואין דרך שאר
הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר. וייראו, שאין זה
אלא לאספנו אל משמר. אנחנו מובאים אל תוך הבית הזה. להתגלל, להיות

הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב
בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ
וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ׃
וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח 19
הַבָּיִת׃ וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ 20
וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה 21
כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ
בְּיָדֵנוּ׃ וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ 22
מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ 23
אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם
כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן׃ וַיָּבֵא הָאִישׁ 24
אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם
וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם׃ וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף 25
בַּצָּהֳרָיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם׃ וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה 26
וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבָּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ
אָרְצָה׃ וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן 27
אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי׃ וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ 28
עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ׃ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין 29
אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם
אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי׃ וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ 30
רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה׃

מתגלגלת עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו. ואנקלוס שתרגם ולאסתקפא עלנא הוא ל' להתעולל, כדמתרגמינן עלילות דברים, תסקופי מלין, ולא תרגמו אחר ל' המקרא להתגלל, שתרגם לאתרברבא, הוא ל' גלת הזהב (קהלת י"ב), והצב גלתה העלתה (נחום ב'), שהוא ל' מלכות. בי אדני, ל' בעיא ותחנונים הוא, בל' ארמי בייא. ירד ירדנו, ירידה היא לנו, רגילים היינו לפרנס אחרים,

על עסק כספא דאתותב בטועננא בקדמיתא אנחנא מתעלין
לאתרברבא עלנא ולאסתקפא עלנא ולמקני יתנא לעבדין ולמדבר
19 ית חמרנא: וקריבו לות גברא די ממנא על בית יוסף ומלילו
20 עמה בתרע ביתא: ואמרו בבעו רבוני מיחת נחתנא בקדמיתא
21 למזבן עיבורא: והוה כד אתינא לבית מבתא ופתחנא ית טועננא
והא כסף גבר בפום טועניה כספנא במתקליה ואתיבנא יתיה בידנא:
22 וכספא אחרנא אוחיתנא בידנא למזבן עיבורא לא ידענא מן שוי
23 כספנא בטועננא: ואמר שלם לכון לא תדחלון אלהכון ואלהא
דאבוכון יהב לכון סימא בטועניכון כספכון אתא לותי ואפיק
24 לותהון ית שמעון: ואעיל גברא ית גבריא לבית יוסף ויהב מיא
25 ואסחו רגליהון ויהב כסתא לחמריהון: ואתקינו ית תקרבתא עד
26 דעל יוסף בשירותא ארי שמעו ארי תמן יכלון לחמא: ועל יוסף
לביתא ואיתיאו ליה ית תקרבתא די בידיהון לביתא וסגידו ליה
27 לארעא: ושאיל להון לשלם ואמר השלם אבוכון סבא די אמרתון
28 העד כען קים: ואמרו שלם לעבדך לאבונא עד כען קים וכרעו
29 וסגידו: וזקף עינוהי וחזא ית בנימין אחוהי בר אמיה ואמר הדין
אחוכון זעירא די אמרתון לי ואמר מן קדם יי יתרחם עלך ברי:
30 ואוחי יוסף ארי אתגוללו רחמוהי על אחוהי ובעא למבכי ועל

23 עכשיו אנו צריכים לך. אלהיכם, בזכותכם, ואם אין זכותכם כדאי, ואלהי
24 אביכם, בזכות אביכם. נתן לכם מטמון. ויבא האיש, הבאה אחר הבאה,
לפי שהיו דוחפים אותו חוץ, עד שדברו אליו פתח הבית, ומשאמר להם
25 שלום לכם נמשכו ובאו אחריו. ויכינו, הזמינו, עטרוהו בכלים נאים. הביתה,
28 מפרוזדור לטרקלין. ויקדו וישתחוו, על שאלת שלום, קידה כפיפת קדקד,
29 השתחואה משתטח לארץ. אלהים יחנך בני, בשאר שבטים שמענו חנינה,
אשר חנן אלהים את עבדך, ובנימן עדיין לא נולד, לכך ברכו יוסף בחנינה.
30 כי נכמרו רחמיו, שאלו, יש לך אח מאם? א"ל אח היה לי, ואיני יודע
היכן הוא. יש לך בנים? אמר לו יש לי עשרה. א"ל ומה שמם? אמר לו
בלע ובכר וגו'. א"ל מה טיבן של שמות הללו? אמר לו כלם על שם אחי
והצרות אשר מצאוהו: בלע, שנבלע בין האומות, בכר, שהיה בכור לאמי,
אשבאל, ששבאו אל, גרא, שנתגייר באכסניא, ונעמן, שהיה נעים ביותר,
אחי וראש, אחי היה וראשי היה, מפים, מפי אבי למד, וחפים, שלא
ראה חפתי ולא ראיתי אני חפתו, וארד, שירד לבין האומות — כדאית'
בשם' סוטה — מיד נכמרו רחמיו. נכמרו, נתחממו, ובל' משנה, על הכומר
של זתים, ובל' ארמי, משום דכמר בשרא, ובמקרא, עורינו כתנור נכמרו,
נתחממו ונקמטו קמטים, מפני זלעפות רעב; כן דרך כל עור,

31 32 וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם: וַיָּשִׂימוּ
לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִים הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם
כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־
33 תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם: וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ
34 וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ: וַיִּשָּׂא
מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת
מד 1 כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ: וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר
עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר
2 יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ: וְאֶת־
גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף
3 שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֵּר: הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים
4 שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם: הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ
וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים
וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם רָעָה תַּחַת
5 טוֹבָה: הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ
6 בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־
7 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים
8 הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה: הֵן כֶּסֶף
אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן
9 וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב: אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ
10 מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר
גַּם־עַתָּה כְדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי

כשמחממין אותו נקמט ונתכווץ. ויתאפק, נתאמץ, והוא ל' אפיקי מגינים חזק (איוב י"ב), וכן ומזיח אפיקים רפה (שם מ"א). כי תועבה היא, דבר שנאוי הוא למצרים לאכול את העברים, ואונקלוס נתן טעם לדבר. הבכור

31 לאדרון בית משכבא ובכא תמן: ואסחי אפוהי ונפק ואתחסין ואמר
32 שויאו לחמא: ושויאו לה בלחודוהי ולהון בלחודיהון ולמצראי
דאכלין עמה בלחודיהון ארי לא יכלין מצראי למיכל עם עבראי
33 לחמא ארי בעירא דמצראי דחלין לה עבראי אכלין: ואסחרו
קדמוהי רבא כרביותה וזעירא כזעירותה ותמהו גבריא גבר לחברה:
34 ונטל חלקין מן קדמוהי לקדמיהון וסגי חלקא דבנימן מחלקי דכלהון
מד חמשא חלקין ושתיאו ורויאו עמה: ופקיד ית די ממנא על ביתה
למימר מלי ית טועני גבריא עיבורא כמה די יכלין למטלי ושוי
2 כסף גבר בפום טוענה: וית קלידי קלידא דכספא תשוי בפום טוענא
3 דזעירא וית כסף זבינוהי ועבד כפתגמא דיוסף די מליל: צפרא
4 נהר וגבריא אתפטרו אנון וחמריהון: אנון נפקו מן קרתא לא ארחיקו
ויוסף אמר לדי ממנא על ביתה קום רדף בתר גבריא ותדבקנון
5 ותימר להון למה אשלמתון בישא חלף טבתא: הלא דין דשתי
6 רבוני בה והוא בדקא מבדק בה אבאשתון די עבדתון: ואדביקנון
7 ומליל עמהון ית פתגמיא האלין: ואמרו לה למה ימלל רבוני כפתגמיא
8 האלין חס לעבדיך מלמעבד כפתגמא הדין: הא כספא די אשכחנא
בפום טוענא אתיבנוהי לך מארעא דכנען ואכדין נגנוב מבית
9 רבונך כספא או דהבא (מניר דכסף או מניר דדהב): די ישתכח
10 עמה מעבדיך וימות ואף אנחנא נהי לרבוני לעבדין: ואמר אף כען
כפתגמיכון כרהוא די ישתכח עמה יהי לי עבדא ואתון תהון זכאין:

כגברתו, סכה נגביע וקורא: ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יששכר, וזבולן, בני אם
אחת, הסבו כסדר הזה, שהוא סדר תולדותיכם! וכן כלם, כיון שהגיע לבנימן
34 אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם, ישב אצלי! משאת, מנות. חמש
ידות, חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים. וישכרו עמו,
2 ומיום שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא שתה יין ואותו היום שתו. גביעי, כוס
7 ארוך, וקורין לו מדריכ"ש (matras, ראָמער). חלילה לעבדיך, חולין
הוא לנו, ל' גנאי; ותרגום חס לעבדיך, חס מאת הקב"ה יהי עלינו מעשות
8 זאת! והרבה יש בגמר', חס ושלום. הן כסף אשר מצאנו, זה אחד מעשרה
10 קל וחומר האמורים בתורה, וכלן מנויין בבראשית רבה*). גם עתה כדבריכם,
אף זו מן הדין, אמת כדבריכם כן הוא, שכלכם חייבים. עשרה שנמצאת
גנבה ביד אחד מהם כלם נתפשים, אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין,

*) וכבר הערותי בפתרון למשלי י"א ל"א כי יש ויש עוד אלבד העשרה אשר כתבו
גב"ר. ע"ש עמוד 98 גם 99.

11 עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם׃ וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ
12 אָרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ׃ וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן
13 כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן׃ וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם
14 וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה׃ וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו ששי
15 בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר
לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם
16 כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־
נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא
אֶת־עֲוֺן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־
17 נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ׃ וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ
אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ
18 לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם׃ ס וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה
וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־
19 יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה׃ אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־
20 עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח׃ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי
יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא
21 לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ׃ וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֻהוּ
22 אֵלָי וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו׃ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר
23 לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעָזַב אֶת־אָבִיו וָמֵת׃ וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ

12 אשר ימצא אתו יהיה לי עבד. בגדול החל, שלא ירגישו שהיה יודע היכן
13 הוא. ויעמס איש על חמרו, בעלי זרוע היו, ולא הוצרכו לסייע זה את
זה לטעון. וישבו העירה, מטרופולין היתה והוא אומר העירה, העיר כל
שהוא? אלא שלא היתה חשובה בעיניהם אלא כעיר בינונית של עשרה בני אדם
14 15 לענין המלחמה. עודנו שם, שהיה ממתין להם. הלא ידעתם כי נחש ינחש
וגו׳, הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת ומסברא
16 ובינה כי אתם גנבתם הגביע! האלהים מצא, יודעים אנו שלא סרחנו, אבל
מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת; מצא בעל חוב מקום לגבות שטר
חובו. ומה נצטדק, ל׳ צדק; וכן כל תיבה שתחלת יסודה צ׳ והיא באה

11 12 ואוחיאו ואחיתו גבר ית־טוענה לארעא ופתחו גבר טוענה: ובלש
13 ברבא שרי ובזעירא שצי ואשתכח קלידא בטוענא דבנימן: ובזעו
14 לבושיהון ורמו גבר על־חמריה ותבו לקרתא: ועל יהודה ואחוהי
15 לבית יוסף והוא עד־כען תמן ונפלו קדמוהי לארעא: ואמר להון
יוסף מה־עובדא הדין די עבדתון הלא ידעתון ארי־בדקא מבדק
16 גברא די כותי: ואמר יהודה מה־נימר לרבוני מה־נמלל ומה־נזכי
מן־קדם־יי אשתכח ית־חובא בעבדיך הא־אנחנא עבדין לרבוני אף־
17 אנחנא אף דאשתכח קלידא בידה: ואמר חס לי מלמעבד דא
גברא די ישתכח קלידא בידה הוא יהי־לי עבדא ואתון סקו לשלם
לות־אבוכון:

18 וקרב לותה יהודה ואמר בבעו רבוני ימלל־כען עבדך פתגמא
19 קדם רבוני ולא־יתקף רוגזך בעבדך ארי כפרעה כן־את: רבו,
20 שאיל ית־עבדוהי למימר האית־לכון אבא או־אחא: ואמרנא
לרבוני אית־לנא אבא סבא ובר סיבתין זעיר ואחוהי מית ואשתאר
21 הוא בלחודוהי לאמה ואבוהי רחים־לה: ואמרת לעבדיך אחיתוהי
22 לותי ואשוי עיני עלוהי: ואמרנא לרבוני לא־יכול עולימא למשבק
23 ית־אבוהי ואם־ישבוק ית־אבוהי ומית: ואמרת לעבדיך אם־לא

לדבר בל׳ מתפעל או נתפעל נותן ט׳ במקום ת׳ ואינו נותנה לפני אות הראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העקר, כגון נצטדק, מגזרת צדק, ויצטבע, מגזרת צבע, ויצטירו, מגזרת ציר אמונים, הצטיידנו, מגזרת צדה לדרך, ותיבה שתחילתה ס׳ או ש׳ כשהיא מתפעלת הת׳ מפרדת את אותיות העקר, כגון ויסתבל החגב (קהלת י״ב), משתכל הוית בקרניא (דניא ז׳), וישתמר חקות עמרי (מיכה ו׳), מגזרת שמר, וסר מרע משתולל (ישעיה נ״ט), מגזרת מוליך יועצים שולל, מסתולל בעמי (שמות ט׳), מגזרת דרך לא סלולה (ירמיה י״ח).

18 ויגש אליו. דבר באזני אדני, יכנסו דברי באזניך. ואל יחר אפך, מכאן אתה למד שדבר אליו קשות. כי כמוך כפרעה, חשוב אתה בעיני כמלך. זהו פשוטו, ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה ע״י זקנתי שרה על לילה אחת שעכבה. דבר אחר מה פרעה גוזר ואינו מקיים, מבטיח ואינו עושה, אף אתה כן, וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו?
19 דבר אחר כי כמוך כפרעה, אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדונך! אדני שאל את עבדיו, מתחלה בעלילה באת עלינו; למה היה לך לשאול כל אלה? בתך היינו מבקשים? או אחותנו אתה מבקש? ואעפ״כ ונאמר אל
20 אדני, לא כחדנו ממך דבר. ואחיו מת, מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו; אמר אם אומר לו שהוא קיים יאמר הביאוהו אצלי. לבדו לאמו, מאותו האם אין לו עוד אח. ועזב את אביו ומת, אם יעזוב את אביו

אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אִתְּכֶם לֹא תֹסִפוּן לִרְאוֹת
24 פָּנָי׃ וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד־לוֹ אֵת דִּבְרֵי
25 26 אֲדֹנִי׃ וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃ וַנֹּאמֶר
לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אָחִינוּ הַקָּטֹן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־
לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ וְאָחִינוּ הַקָּטֹן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ׃
27 וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־
28 לִּי אִשְׁתִּי׃ וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף טֹרָף
29 וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה׃ וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי
30 וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה שְׁאֹלָה׃ וְעַתָּה
כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה
31 בְנַפְשׁוֹ׃ * וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ כִּי־אֵין הַנַּעַר וָמֵת וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ
32 אֶת שֵׂיבַת עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה׃ כִּי עַבְדְּךָ עָרַב
אֶת־הַנַּעַר מֵעִם אָבִי לֵאמֹר אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי
33 לְאָבִי כָּל־הַיָּמִים׃ וְעַתָּה יֵשֶׁב־נָא עַבְדְּךָ תַּחַת הַנַּעַר
34 עֶבֶד לַאדֹנִי וְהַנַּעַר יַעַל עִם־אֶחָיו׃ כִּי־אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל־
אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתִּי פֶּן אֶרְאֶה בָרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־
ס
1 אָבִי׃ וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכֹל הַנִּצָּבִים עָלָיו וַיִּקְרָא
הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהִתְוַדַּע
2 יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו׃ וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם
3 וַיִּשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד
אָבִי חָי וְלֹא־יָכְלוּ אֶחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו׃
4 וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו גְּשׁוּ־נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי
5 יוֹסֵף אֲחִיכֶם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה׃ וְעַתָּה ׀ אַל־

29 דואגים אני שמא ימות בדרך, שהרי אמו בדרך מתה. וקרהו אסון, שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. והורדתם את שיבתי וגו', עכשיו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על

24 יחות אחוכון זעירא עמכון לא תוספון למחזי אפי: והוה כד סליקנא
25 לעבדך אבא וחוינא לה ית פתגמי רבוני: ואמר אבונא תובו זבונו
26 לנא זעיר עיבורא: ואמרנא לא נכול למיחת אם־אית אחונא זעירא
עמנא ונחות ארי־לא נכול למחזי אפי גברא ואחונא זעירא ליתוהי
27 עמנא: ואמר עבדך אבא לנא אתון ידעתון ארי תרין ילידת־לי
28 אתתי: ונפק חד מלותי ואמרית ברם מקטל קטיל ולא חזיתה עד־
29 כען: ותדברון אף־ית־דין מן־קדמי ויערעניה מותא ותחתון ית־
30 שבתי בבישתא לשאול: וכען כמיתי לות־עבדך אבא ועולימא
31 ליתוהי עמנא ונפשה חביבא־ליה כנפשה: ויהי כד־יחזי ארי־לית
עולימא וימות ויחתון עבדיך ית־שיבת עבדך אבונא בדוונא לשאול:
32 ארי עבדך מערב בעולימא מן אבא למימר אם־לא איתניה לותך
33 ואהי־חטי לאבא כל־יומיא: וכען יתיב־כען עבדך תחות עולימא
34 עבדא לרבוני ועולימא יסק עם־אחוהי: ארי־אכדין אסק לות־אבא
1 ועולימא ליתוהי עמי דלמא אחזי בבישו די ישתכח ית־אבא: ולא־
יכיל יוסף לאתחסנא לכל דקימין עלוהי וקרא אפיקו כל־אנש
2 מעלוי ולא־קם אנש עמה כד־אתידע יוסף לות־אחוהי: ויהב ית־
3 קלה בבכיתא ושמעו מצרים ושמע אנש בית־פרעה: ואמר יוסף
לאחוהי אנא יוסף העד־כען אבא קים ולא־יכילו אחוהי לאתבא־
4 יתה פתגם ארי אתבהילו מן־קדמוהי: ואמר יוסף לאחוהי קריבו־
כען לותי וקריבו ואמר אנא יוסף אחוכון די־זבנתון יתי למצרים:
5 וכען לא־תתנססון ולא־יתקף בעיניכון ארי־זבנתון יתי הכא ארי

31 אמו ועל אחיו, ואם ימות זה דומה עלי שאלשתן מתו ביום אחד. והיה כראותו
32 כי אין הנער ומת אביו שלרתו. כי עבדך ערב את הנער, ואם תאמר למה
אני נכנס לתגר יותר משאר אחי? הם כלם מבחוץ ואני נקשרתי בקשר חזק
33 להיות מנודה בשני עולמות. ישב נא עבדך וגו', לכל דבר אני מעולה ממנו
1 לגבורה ולמלחמה ולשמש. ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים, לא היה יכול
2 לסבול שיהיו מצריים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין בהודעו להם. וישמע
בית פרעה, ביתו של פרעה, כלומר עבדיו ובני ביתו; ואין זה ל' בית ממש
3 אלא כמו בית ישראל, בית יהודה, מישנ"דה (maison de) בלע"ז. נבהלו
4 מפניו, מפני הבושה. גשו נא אלי, ראה אותם נסוגים לאחור, אמר עכשיו
5 אחי נכלמים! קרא להם בל' רכה ותחנונים והראה להם שהוא מהול. למחיה

תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה
שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם׃ כִּי־זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב בְּקֶרֶב 6
הָאָרֶץ וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין־חָרִישׁ וְקָצִיר׃ וַיִּשְׁלָחֵנִי 7
אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם לָשׂוּם לָכֶם שְׁאֵרִית בָּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת
לָכֶם לִפְלֵיטָה גְּדֹלָה׃* וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי 8
הֵנָּה כִּי הָאֱלֹהִים וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה וּלְאָדוֹן לְכָל־
בֵּיתוֹ וּמֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מַהֲרוּ וַעֲלוּ אֶל־אָבִי 9
וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בִּנְךָ יוֹסֵף שָׂמַנִי אֱלֹהִים לְאָדוֹן
לְכָל־מִצְרָיִם רְדָה אֵלַי אַל־תַּעֲמֹד׃ וְיָשַׁבְתָּ בְאֶרֶץ־גֹּשֶׁן 10
וְהָיִיתָ קָרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבְנֵי בָנֶיךָ וְצֹאנְךָ וּבְקָרְךָ
וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ וְכִלְכַּלְתִּי אֹתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים 11
רָעָב פֶּן־תִּוָּרֵשׁ אַתָּה וּבֵיתְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם 12
רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם׃ וְהִגַּדְתֶּם 13
לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר רְאִיתֶם
וּמִהַרְתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־אָבִי הֵנָּה׃ וַיִּפֹּל עַל־צַוְּארֵי בִנְיָמִן 14
אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל־צַוָּארָיו׃ וַיְנַשֵּׁק לְכָל־אֶחָיו 15
וַיֵּבְךְּ עֲלֵהֶם וְאַחֲרֵי כֵן דִּבְּרוּ אֶחָיו אִתּוֹ׃ וְהַקֹּל נִשְׁמַע 16
בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטַב בְּעֵינֵי פַרְעֹה
וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֱמֹר אֶל־אַחֶיךָ 17
זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶם וּלְכוּ־בֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃
וּקְחוּ אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בָּתֵּיכֶם וּבֹאוּ אֵלָי וְאֶתְּנָה לָכֶם 18
אֶת־טוּב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאִכְלוּ אֶת־חֵלֶב הָאָרֶץ׃* וְאַתָּה 19

להיות לכם למחיה. כי זה שנתים הרעב, עברו משני הרעב. לאב, לח 6 8
לחבר חלה לפטרון (נאך בעשיטלער, פאטראן). ועלו אל אבי, ארץ 9
ישראל גבוהה מכל הארצות. פן תורש, דלמא תתמסכן, ל׳ מוריש ומעשיר. 11

6 לקימא שלחני יי קדמיכון: ארי־דנן תרתין־שנין כפנא בגו ארעא
7 ועוד חמש שנין די לית־זרועא וחצדא: ושלחני יי קדמיכון לשואה
8 לכון שארא בארעא ולקימא לכון לשיזבא רבא: וכען לא־אתון
שלחתון יתי הכא אלהן מן־קדם־יי ושויני לאבא לפרעה ולרבון
9 לכל־אנש־ביתה ושליט בכל־ארעא דמצרים: אוחו וסקו לות־אבא
ותימרון לה כדנן אמר ברך יוסף שויני יי לרבון לכל־מצרים חות
10 לותי לא־תתעכב: ותתיב בארעא־דגשן ותהי קריב לי את ובניך
11 ובני בניך ועניך ותורך וכל־די־לך: ואזון יתך תמן ארי־עוד חמש
12 שנין כפנא דלמא־תתמסכן את ואנש־ביתך וכל־די־לך: והא עיניכון
13 חזן ועיני אחי בנימין ארי־כלישנכון אנא־ממלל עמכון: ותחוון
לאבא ית־כל־יקרי במצרים וית כל־די חזיתון ותוחון ותחתון ית־
14 אבא הכא: ונפל על־צוארי בנימן־אחוהי ובכא ובנימן בכא על־
15 צוארה: ונשק לכל־אחוהי ובכא עליהון ובתר כן מלילו אחוהי עמה:
16 וקלא אשתמע לבית פרעה למימר עלו אחי יוסף ושפר בעיני פרעה
17 ובעיני עבדוהי: ואמר פרעה ליוסף אמר לאחיך דא עיבידו טעונו
18 ית־בעירכון ואזילו־אובילו לארעא דכנען: ודברו ית־אבוכון וית־
אנש־בתיכון ועולו לותי ואתן לכון ית־טוב ארעא דמצרים ותיכלון
19 ית־טובא דארעא: ואת מפקדא דא עיבידו סיבו־לכון מארעא

12 והנה עיניכם ראות בכבודי, ושאני אחיכם, שאני מהול ככם, ועוד כי פי
המדבר אליכם בל׳ הקודש. ועיני אחי בנימין, השוה את כלם יחד,
לומר שכשם שאין לי שנאה על בנימין אחי, שהרי לא היה במכירתי, כך
14 אין בלבי שנאה עליכם. ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך, על שני
מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימן וסופן להחרב. ובנימן בכה על
15 צואריו, על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו להחרב. וינשק,
הוסיף בנשיקה, מנשק והולך, דינייש״ר (baisoter, débaiser, לערקיסען)
בלע״ז; וישק, פעם אחת, ומשקל רפה הוא, אך במקום וינשק הוא מדגש,
כמו כי דם עבדיו יקום (דברים ל״ב מ״ג), ויקוב חור בדלתו (מ״ב י״ב י׳),
והוא מגזרת וישבור, וישבר (גירסת רש״י כ״י). ואחרי כן, מאחר שראוהו
16 בוכה ולבו שלם עמהם. דברו אחיו אתו, שמתחלה היו בושים ממנו. והקל
17 נשמע בית פרעה, כמו בבית פרעה, וזהו ל׳ בית ממש. טענו את בעירכם
18 תבואה. את טוב ארץ מצרים, ארץ גושן. כנא ואינו יודע מה נבא, סופם
לעשותה כמצולה שאין בה דגים. חלב הארץ, כל חלב ל׳ מיטב הוא.
19 ואתה צויתה מפי לומר להם. זאת עשו, כך אמור להם, שברשותי הוא.

צֻוֵּיתָה זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם
20 וְלִנְשֵׁיכֶם וּנְשָׂאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם וּבָאתֶם׃ וְעֵינְכֶם אַל־
תָּחֹס עַל־כְּלֵיכֶם כִּי־טוּב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא׃
21 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל־פִּי
22 פַרְעֹה וַיִּתֵּן לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ׃ לְכֻלָּם נָתַן לָאִישׁ חֲלִפוֹת
שְׂמָלֹת וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחָמֵשׁ חֲלִפֹת
23 שְׂמָלֹת׃ וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב
מִצְרָיִם וְעֶשֶׂר אֲתֹנֹת נֹשְׂאֹת בָּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן לְאָבִיו לַדָּרֶךְ׃
24 וַיְשַׁלַּח אֶת־אֶחָיו וַיֵּלֵכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ׃
25 26 וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרָיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃ וַיַּגִּדוּ לוֹ
לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי־הוּא מֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם
27 וַיָּפָג לִבּוֹ כִּי לֹא־הֶאֱמִין לָהֶם׃ וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל־
דִּבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיַּרְא אֶת־הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־
28 שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃ וַיֹּאמֶר
יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חָי אֵלְכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטֶרֶם אָמוּת׃
מו 1 וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא בְּאֵרָה שָּׁבַע וַיִּזְבַּח
2 זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים ׀ לְיִשְׂרָאֵל
3 בְּמַרְאֹת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב ׀ יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר
אָנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אַל־תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה כִּי־
4 לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ שָׁם׃ אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי
5 אַעַלְךָ גַם־עָלֹה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל־עֵינֶיךָ׃ וַיָּקָם יַעֲקֹב
מִבְּאֵר שָׁבַע וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת־
טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם בָּעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח פַּרְעֹה לָשֵׂאת

שלח כזאת, כחשבון הזה; ומהו החשבון? עשרה חמרים וגו׳. מטוב מצרים, 23

20 דמצרים עגלן לטפליכון ולנשיכון ותטלון ית אבוכון ותיתון: ועיניכון
21 לא תחוס על מניכון ארי טב כל ארעא דמצרים דלכון הוא: ועבדו
כן בני ישראל ויהב להון יוסף עגלן על מימר פרעה ויהב להון
22 זודין לארחא: לכלהון יהב לגבר אצטלון דלבושא ולבנימן יהב
23 תלת מאה סלעין דכסף וחמש אצטלון דלבושין: ולאבוהי שלח
כדא עסרא חמרין טעינין מטובא דמצרים ועסר אתנן טעינן עיבור
24 ולחם וזודין לאבוהי לארחא: ושלח ית אחוהי ואזלו ואמר להון
25 לא תתנצון בארחא: וסליקו ממצרים ואתו לארעא דכנען לות
26 יעקב אבוהון: וחויאו ליה למימר עוד כען יוסף קים וארי הוא
שליט בכל ארעא דמצרים והוה מליא פיגן על לביה ארי לא הימין
27 להון: ומלילו עמיה ית כל פתגמי יוסף די מליל עמהון וחזא ית
עגלתא דשלח יוסף למטל יתיה ושרת רוח נבואה לות יעקב אבוהון:
28 ואמר ישראל סגי לי חדוא עד כען יוסף ברי קים איזיל ואחזניה
1 עד לא אמות: ונטל ישראל וכל די ליה ואתא לבאר שבע ודבח
2 דבחין לאלהא אבוהי יצחק: ואמר יי לישראל בחזוי דליליא ואמר
3 יעקב יעקב ואמר הא אנא: ואמר אנא אל אלהא דאבוך לא תדחל
4 מלמיחת למצרים ארי לעם סגי אשוינך תמן: אנא איחות עמך
5 למצרים ואנא אסקנך אף אסקא ויוסף ישוי ידוהי על עינך: וקם
יעקב מבארא דשבע ונטלו בני ישראל ית יעקב אבוהון וית טפלהון

סלינו נעמ׳ שאמר לו יין ישן, שדעת זקנים נוחה הימנו; ומ״א גריסין של
24 פול. בר ולחם ומזון, כתרגומו. ומזון, ליפתן. אל תרגזו בדרך, אל תתעסקו
בדבר הלכה, שלא תרגז עליכם הדרך. ד״א אל תפסיעו פסיעה גסה, והכנסו
בחמה לעיר. ולפי פשוטו של מקרא יש לומר, לפי שהיו נכלמים היה דואג
שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו, להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר,
26 אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו! וכי הוא משל, ואשר הוא
מושל, ויפג לבו, נחלף לבו והלך מלהאמין, לא היה לבו פונה אל הדברים;
ל׳ מפיגין טעמן בל׳ משנה, וכמו מאין הפגות (איכה ג׳), וריחו לא נמר
27 (ירמיה מ״ח) מתרגמינן וריחה לא פג. את כל דברי יוסף, סימן מסר
להם במה היה עוסק כשפירש ממנו, בפ׳ עגלה ערופה: זהו שנא׳ וירא את
העגלות אשר שלח יוסף, ולא נאמר אשר שלח פרעה. ותחי רוח יעקב,
28 שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו. רב, רב לי עוד שמחה וחדוה, הואיל
1 ועוד יוסף בני חי! בארה שבע, כמו לבאר שבע. ה׳ בסוף תיבה במקום
ל׳ בתחלה. לאלהי אביו יצחק, חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו,
לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם. יעקב יעקב, ל׳ חבה. אל תירא מרדה
3 מצרימה, לפי שהיה מצר על שנזקק לצאת לחוצה לארץ. ואנכי אעלך,

6 אִתּוֹ: וַיִּקְחוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ
7 בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ מִצְרָיְמָה יַעֲקֹב וְכָל־זַרְעוֹ אִתּוֹ: בָּנָיו
וּבְנֵי בָנָיו אִתּוֹ בְּנֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו וְכָל־זַרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ
8 מִצְרָיְמָה: ס וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים
9 מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן: וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ
10 וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן וְכַרְמִי: וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד
11 וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית: וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן קְהָת
12 וּמְרָרִי: וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וָזָרַח וַיָּמָת
13 עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל: וּבְנֵי
14 יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפֻוָּה וְיוֹב וְשִׁמְרֹן: וּבְנֵי זְבֻלוּן סֶרֶד וְאֵלוֹן
15 וְיַחְלְאֵל: אֵלֶּה ׀ בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם
וְאֵת דִּינָה בִתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ:
16 וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי וְאֶצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי:
17 וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחֹתָם וּבְנֵי
18 בְרִיעָה חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל: אֵלֶּה בְּנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן
לְלֵאָה בִתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה נָפֶשׁ:
19 20 בְּנֵי רָחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן: וַיִּוָּלֵד לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן
21 אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם: וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל
22 גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי וָרֹאשׁ מֻפִּים וְחֻפִּים וָאָרְדְּ: אֵלֶּה בְּנֵי
23 רָחֵל אֲשֶׁר יֻלַּד לְיַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ אַרְבָּעָה עָשָׂר: וּבְנֵי־דָן
24 25 חֻשִׁים: וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר וְשִׁלֵּם: אֵלֶּה בְּנֵי
בִלְהָה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב
26 כָּל־נֶפֶשׁ שִׁבְעָה: כָּל־הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרַיְמָה

הכניסו להיות נקבר במרן. 6 אשר רכשו בארץ כנען, אבל מה שרכש בפדן

6 וית נשיהון בעגלתא די שלח פרעה למטל יתה: ודברו ית גיתיהון
וית קנינהון די קנו בארעא דכנען ואתו למצרים יעקב וכל בנוהי
7 עמה: בנוהי ובני בנוהי עמה בנתה ובנת בנוהי וכל זרעה אעיל
8 עמה למצרים: ואלין שמהת בני ישראל דעלו למצרים יעקב ובנוהי
9 10 בכרא דיעקב ראובן: ובני ראובן חנוך ופלוא וחצרון וכרמי: ובני
11 שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בר כנעניתא: ובני
12 לוי גרשון קהת ומררי: ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ומית
13 ער ואונן בארעא דכנען והוו בני פרץ חצרון וחמול: ובני יששכר
14 15 תולע ופוה ויוב ושמרון: ובני זבלון סרד ואלון ויחלאל: אלין
בני לאה דילידת ליעקב בפדן ארם וית דינה ברתה כל נפש בנוהי
16 ובנתה תלתין ותלת: ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבון ערי וארודי
17 ואראלי: ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחתהון ובני
18 בריעה חבר ומלכיאל: אלין בני זלפה דיהב לבן ללאה ברתה וילידת
19 ית אלין ליעקב שית עשרי נפשא: בני רחל אתת יעקב יוסף
20 ובנימן: ואתילידו ליוסף בארעא דמצרים דילידת לה אסנת בת
21 פוטי פרע רבא דאון ית מנשה וית אפרים: ובני בנימן בלע ובכר
22 ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד: אלין בני רחל
23 24 דאתילידו ליעקב כל נפשא ארבעה עשר: ובני דן חשים: ובני
25 נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם: אלין בני בלהה דיהב לבן לרחל
26 ברתה וילידת ית אלין ליעקב כל נפשא שבעא: כל נפשא דעלא

אם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה; אמר נכסי חוצה לארץ
אין כדאי לי. וזהו אשר כריתי לי, העמיד לו צבורין של זהב וכסף כמין
7 כרי ואמר לו טול את אלו. ובנות בניו, סרח בת אשר ויוכבד בת לוי.
8 הבאים מצרימה, על שם השעה קורא להם הכתוב באים, ואין לתמוה על
10 אשר לא כתב אשר באו. בן הכנענית, בן דינה שנבעלה לכנעני; כשהרגו
את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה. ב"ר.
15 אלה בני לאה .... ואת דינה בתו, הזכרים תלה בלאה והנקבה תלה ביעקב,
ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, איש מזריע תחלה יולדת נקבה.
שלשים ושלש, ובפרטן אי אתה מוצא אלא ל"ב — אלא זו יוכבד, שנולדה
בין החומות בכניסתן לעיר, שנא' אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים
19 ואין הורתה במצרים. בני רחל אשת יעקב, ובכלן לא נאמר בהן אשת,
26 אלא שהיתה עיקרו של בית. כל הנפש הבאה ליעקב, שיצאו מארץ כנען
לבא למצרים. ואין הבאה זו ל' עבר אלא ל' הוה, כמו בערב היא באה
(אסתר ב'), וכמו והנה רחל בתו באה עם הצאן, לפיכך טעמו למטה בא',
לפי שכשיצאו לבוא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש; ובשני כל הנפש
לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים, הוא ל' עבר, לפיכך טעמו למעלה בב',

יֹצְאֵי יְרֵכוֹ מִלְּבַד נְשֵׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ׃
27 וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֻלַּד־לוֹ בְמִצְרַיִם נֶפֶשׁ שְׁנָיִם כָּל־הַנֶּפֶשׁ
28 לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה שִׁבְעִים׃ ס ששי. וְאֶת־
יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל־יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה וַיָּבֹאוּ
29 אַרְצָה גֹּשֶׁן׃ וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל
אָבִיו גֹּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו וַיֵּבְךְּ עַל־צַוָּארָיו
30 עוֹד׃ וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף אָמוּתָה הַפָּעַם אַחֲרֵי
31 רְאוֹתִי אֶת־פָּנֶיךָ כִּי עוֹדְךָ חָי׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו
וְאֶל־בֵּית אָבִיו אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְעֹה וְאֹמְרָה אֵלָיו אַחַי
32 וּבֵית־אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנַעַן בָּאוּ אֵלָי׃ וְהָאֲנָשִׁים רֹעֵי
צֹאן כִּי־אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם
33 הֵבִיאוּ׃ וְהָיָה כִּי־יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה וְאָמַר מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם׃
34 וַאֲמַרְתֶּם אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־עַתָּה
גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אֲבֹתֵינוּ בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי־
מז 1 תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל־רֹעֵה צֹאן׃ וַיָּבֹא יוֹסֵף וַיַּגֵּד לְפַרְעֹה
וַיֹּאמֶר אָבִי וְאַחַי וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ
2 מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנָּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה
3 אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם לִפְנֵי פַרְעֹה׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־אֶחָיו מַה־
מַּעֲשֵׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה רֹעֵה צֹאן עֲבָדֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ

לפי שמשבאו שם היו שבעים, שמצאו שם יוסף ושני בניו, ונתוספה להם
יוכבד בין החומות. ולדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צריכים אנו
לומר שמתו לפני ירידתן למצרים, שהרי לא נמנו כאן. (מצאתי בויקרא רבה,
עשו ש״ש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו, ל׳ רבים, לפי
שהיו עובדין לאלהות הרבה, יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש,
28 לפי שהיו עובדים לאל אחד.) להורת לפניו, כתרגומו, לפנות לו מקום
ולהורות היאך יתישב בה. לפניו, קודם שיגיע לשם. ומדרש אגדה, להורת
29 לפניו, לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה. ויאסר יוסף מרכבתו,
הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה, להזדרז לכבוד אביו. וירא אליו, יוסף

לְיַעֲקֹב לְמִצְרַיִם נָפְקֵי יַרְכֵּהּ בַּר מִנְּשֵׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נַפְשָׁתָא שִׁתִּין
27 וְשִׁית: וּבְנֵי יוֹסֵף דִּי־אִתְיְלִידוּ־לֵהּ בְּמִצְרַיִם נַפְשָׁתָא תְּרֵין כָּל־נַפְשָׁתָא
28 לְבֵית־יַעֲקֹב דְּעָלוּ לְמִצְרַיִם שַׁבְעִין: וְיָת־יְהוּדָה שְׁלַח קֳדָמוֹהִי לְוָת־
29 יוֹסֵף לְפַנָּאָה קֳדָמוֹהִי לְגֹשֶׁן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דְגֹשֶׁן: וְטַקֵּיס יוֹסֵף רְתִכּוֹהִי
וּסְלֵיק לְקַדָּמוּת־יִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי לְגֹשֶׁן וְאִתְגְּלִי לֵהּ וּנְפַל עַל־צַוְּרֵהּ
30 וּבְכָא עַל־צַוְּרֵהּ עוֹד: וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף אִלּוּ־אֲנָא מָיֵת זִמְנָא־
31 הָדָא מְנַחֵם־אֲנָא בָּתַר דַּחֲזֵיתִי יָת־אַפָּיךְ אֲרֵי עַד־כְּעַן־אַתְּ קַיָּם: וַאֲמַר
יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי וּלְבֵית אֲבוּהִי אֶסַּק וְאֶחַוֵּי לְפַרְעֹה וְאֵימַר לֵהּ אַחַי
32 וּבֵית־אַבָּא דִּי בְּאַרְעָא־דִכְנַעַן עֲלוּ לְוָתִי: וְגֻבְרַיָּא רָעֵי עָנָא אֲרֵי־גֻבְרֵי
33 מָרֵי־גֵיתֵי הֲווֹ וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל־דִּי לְהוֹן אַיְתִיאוּ: וִיהֵי אֲרֵי־יִקְרֵי
34 לְכוֹן פַּרְעֹה וְיֵימַר מָה־עוֹבָדֵיכוֹן: וְתֵימְרוּן גֻּבְרֵי מָרֵי־גֵיתֵי הֲווֹ עַבְדָּיךְ
מֵעוּלֵמָנָא וְעַד־כְּעַן אַף־אֲנַחְנָא אַף־אֲבָהָתָנָא בְּדִיל דִּי־תֵיתְבוּן בְּאַרְעָא
מז 1 דְגֹשֶׁן אֲרֵי־בְעִירָא דְּמִצְרָאֵי רַחֲלִין־לֵהּ כָּל־רָעֵי עָנָא*): וַאֲתָא יוֹסֵף וְחַוִּי
לְפַרְעֹה וַאֲמַר אַבָּא וְאַחַי וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל־דִּי לְהוֹן אֲתוֹ מֵאַרְעָא
2 דִכְנַעַן וְהָא־אִנּוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן: וּמִקְצָת מִן־אֲחוֹהִי דְּבַר חַמְשָׁא גֻבְרִין
3 וַאֲקִימִנּוּן קֳדָם פַּרְעֹה: וַאֲמַר פַּרְעֹה לַאֲחוֹהִי מָה־עוֹבָדֵיכוֹן וַאֲמַרוּ

---

*) נ"י בדפוסים אשר לפנינו אֲרֵי מְרַחֲקִין מִצְרָאֵי כָּל־רָעֵי עָנָא, וכן נראה עיקר.

נראה אל אביו. ויבך על צואריו עוד, ל' הרבות בכיה, וכן כי לא על איש ישים
עוד (איוב ל"ד כ"ג), ל' רבוי הוא, אינו שם עליו עלילות נוספות על חטאיו, אף
כאן, הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל; אבל יעקב לא נפל על צוארי
30 יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע. אמותה הפעם, פשוטו
כתרגומו; ומדרשו סבור הייתי למות שתי מיתות, בעה"ז ולעה"ב, שנסתלקה
שכינה ממני, והייתי אומר שיתבענו הקב"ה מיתתך, עכשיו שעודך חי לא
31 אמות אלא פעם אחת. ואמרה אליו אחי וגו', ועוד אומר לו והאנשים
34 רעי צאן וגו'. בעבור תשבו בארץ גשן, והיא נצרכת לכם, שהיא ארץ
מרעה, וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאין במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו
ויושיבכם שם. כי תועבת מצרים כל רעה צאן, לפי שהם להם אלהות.
2 ומקצה אחיו, מן הפחותים שבהם לגבורה, שאין נראים גבורים, שאם יראה
אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו; ואלה הם ראובן שמעון לוי יששכר
ובנימין, אותן שלא כפל משה שמותם כשברכן; אבל שמות הגבורים כפל,
ואת ליהודה שמע ה' קול יהודה, ולגד אמר ברוך מרחיב גד, ולנפתלי אמר
נפתלי, ולדן אמר דן, וכן לזבולן, וכן לאשר. זהו ל' ב"ר שהיא אגדת א"י;
אבל בגמרא בבלית שלנו מצינו שאותן שכפל משה שמותן הם החלשים, ואותן
הביא לפני פרעה, ויהודה שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות, אלא טעם
יש בדבר, כדאי' בב"ק. ובברייתא דספרי שנינו בה בוזאת הברכה כמו גמ' שלנו.

גַּם־אֲבוֹתֵינוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי־ 4
אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה 5
אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאַחֶיךָ בָּאוּ אֵלֶיךָ׃ אֶרֶץ מִצְרַיִם 6
לְפָנֶיךָ הִוא בְּמֵיטַב הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אַחֶיךָ
יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְאִם־יָדַעְתָּ וְיֶשׁ־בָּם אַנְשֵׁי־חַיִל וְשַׂמְתָּם
שָׂרֵי מִקְנֶה עַל־אֲשֶׁר־לִי׃ וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו 7
וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה׃ וַיֹּאמֶר 8
פַּרְעֹה אֶל־יַעֲקֹב כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־ 9
פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה מְעַט וְרָעִים
הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלֹא הִשִּׂיגוּ אֶת־יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתַי
בִּימֵי מְגוּרֵיהֶם׃ וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי 10
רביעי פַרְעֹה׃ וַיּוֹשֵׁב יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם 11
אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמֵיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמְסֵס
כַּאֲשֶׁר צִוָּה פַרְעֹה׃ וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו 12
וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַטָּף׃ וְלֶחֶם אֵין בְּכָל־ 13
הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד הָרָעָב מְאֹד וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ
כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב׃ וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא 14
בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר־הֵם שֹׁבְרִים
וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַרְעֹה׃ וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ 15
מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ כָל־מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר
הָבָה־לָּנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ כִּי אָפֵס כָּסֶף׃ וַיֹּאמֶר 16
יוֹסֵף הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם אָפֵס
כָּסֶף׃ וַיָּבִיאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם 17

6 אנשי חיל, בקיאין באומנותן לרעות צאן. על אשר לי, על צאן שלי. 7 ויברך

4 לפרעה רעי ענא עבדיך אף אנחנא אף אבהתנא: ואמרו לות פרעה
לאיתותבא בארעא אתינא ארי לית רעיא לענא די לעבדיך ארי
תקיף כפנא בארעא דכנען וכען יתבון כען עבדיך בארעא דגשן:
5 6 ואמר פרעה ליוסף למימר אבוך ואחיך אתו לותך: ארעא דמצרים
קדמך היא בדשפיר בארעא אותיב ית אבוך וית אחיך יתבון בארעא
דגשן ואם ידעת ואית בהון גברין דחילא ותמנינון רבני גיתי על
7 דילי: ואיתי יוסף ית יעקב אבוהי ואקימנה קדם פרעה ובריך
8 9 יעקב ית פרעה: ואמר פרעה ליעקב כמה יומי שני חיך: ואמר
יעקב לפרעה יומי שני תותבותי מאה ותלתין שנין זעירין
ובישין הוו יומי שני חיי ולא אדביקו ית יומי שני חיי אבהתי
10 ביומי תותבותהון: ובריך יעקב ית פרעה ונפק מן קדם פרעה:
11 ואותיב יוסף ית אבוהי וית אחוהי ויהב להון אחסנא בארעא דמצרים
12 בדשפיר בארעא בארעא דרעמסס כמא די פקיד פרעה: וזן יוסף ית
13 אבוהי וית אחוהי וית כל בית אבוהי לחמא לפום טפלא: ולחמא
לית בכל ארעא ארי תקיף כפנא לחדא ואשתלהי עמא דארעא
14 דמצרים ועמא דארעא דכנען מן קדם כפנא: ולקיט יוסף ית כל
כספא דאשתכח בארעא דמצרים ובארעא דכנען בעיבורא די אנון
15 זבנין ואיתי יוסף ית כספא לבית פרעה: ושלים כספא מארעא
דמצרים ומארעא דכנען ואתו כל מצראי לות יוסף למימר הב
16 לנא לחמא ולמה נמות לקבלך ארי שלים כספא: ואמר יוסף הבו
17 גיתיכון ואתן לכון בגיתיכון אם שלים כספא: ואיתיו ית גיתיהון

יעקב, היא שאלת שלום, כדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים, שלודי"ר
9 (salutare, saluer, גריסען) בלע"ז. שני מגורי, ימי גרותי; כל ימי
10 היותי גר בארץ. ולא השיגו, בטובה. ויברך יעקב, כדרך כל הנפטרים מלפני
שרים שמברכים אותם ונוטלים רשות. ומה ברכה ברכו? שיעלה נילוס לרגליו,
לפי שאין מצרים שותה מי גשמים, אלא נילוס עולה ומשקה, ומברכתו של יעקב
והלך היה פרעה בא על נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ. תנחומא.
11 12 13 רעמסס, מארץ גושן היא. לפי הטף, לפי הצריך לכל בני ביתם. ולחם אין
בכל הארץ, חוזר לענין הראשון, לתחלת שני הרעב. ותלה, כמו ותלאה, ל'
14 עיפות, כתרגומו, ודומה לו כמתלהלה היורה זקים (משלי כ"ו). בשבר אשר
15 17 הם שוברים, נותנין לו את הכסף. אפס, כתרגומו, שלים. וינהלם, כמו

בַּסּוּסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבַחֲמֹרִים וַיְנַהֲלֵם
בַּלֶּחֶם בְּכָל־מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא׃ וַתִּתֹּם הַשָּׁנָה הַהִוא 18
וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי
כִּי אִם־תַּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל־אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר
לִפְנֵי אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ וְאַדְמָתֵנוּ׃ לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ 19
גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַדְמָתֵנוּ קְנֵה־אֹתָנוּ וְאֶת־אַדְמָתֵנוּ בַּלָּחֶם
וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה
וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם׃ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־ 20
אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה כִּי־מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ
כִּי־חָזַק עֲלֵהֶם הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפַרְעֹה׃ וְאֶת־הָעָם 21
הֶעֱבִיר אֹתוֹ לֶעָרִים מִקְצֵה גְבוּל־מִצְרַיִם וְעַד־קָצֵהוּ׃ רַק 22
אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פַּרְעֹה
וְאָכְלוּ אֶת־חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה עַל־כֵּן לֹא מָכְרוּ
אֶת־אַדְמָתָם׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־הָעָם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם 23
הַיּוֹם וְאֶת־אַדְמַתְכֶם לְפַרְעֹה הֵא־לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת־
הָאֲדָמָה׃ וְהָיָה בַּתְּבוּאֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה 24
וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה וּלְאָכְלְכֶם וְלַאֲשֶׁר
ששי בְּבָתֵּיכֶם וְלֶאֱכֹל לְטַפְּכֶם׃* וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ נִמְצָא־חֵן 25
בְּעֵינֵי אֲדֹנִי וְהָיִינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה׃ וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף 26
לְחֹק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ
רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה׃ וַיֵּשֶׁב 27
יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ

וינהגם, ודומה לו אין מנהל לה (ישעיה נ"א), על מי מנוחות ינהלני (תהלים כ"ג). 18 בשנה השנית, לשני הרעב. כי אם תם הכסף וגו', כי אשר תם הכסף והמקנה ובא הכל אל יד אדני. בלתי אם גויתנו, כמו אם לא גויתנו (וכ"ג רא"ם, וכן בדפוס ישן, ועיין בג"א מיישב גירסא שנייה). 19 ותן זרע,

לות־יוסף ויהב להון יוסף לחמא בסוסותא ובגיתי ענא ובגיתי
18 תורין ובחמרין וזנינון בלחמא בכל־גיתיהון בשתא ההיא: ושלימת
שתא ההיא ואתו לותה בשתא תניתא ואמרו לה לא־נכסי מרבוני
אלהין שלים כספא וגיתי בעירא לות־רבוני לא אשתאר קדם רבוני
19 אלהין גויתנא וארענא: למה נמות לעיניך אף־אנחנא אף־ארעתנא
קני־יתנא וית־ארעתנא בלחמא ונהי אנחנא וארעתנא עבדין לפרעה
20 והב בר־זרעא וניחי ולא נמות וארעא לא תבור: וקנא יוסף ית־כל־
ארעא דמצרים לפרעה ארי־זבינו מצרים גבר חקלה ארי־תקיף
21 עליהון כפנא והות ארעא לפרעה: וית־עמא אעבר יתה מקרי־לקרי
22 מספי תחום־מצרים ועד־סופה: לחוד ארעא דכמריא לא זבין
ארי חלקא לכמריא מלות פרעה ואכלין ית־חלקהון דיהב להון פרעה
23 על־כן לא זבינו ית־ארעהון: ואמר יוסף לעמא הא זבנית יתכון
יומא דין וית־ארעכון לפרעה הא־לכון בר־זרעא ותזרעון ית־
24 ארעא: ויהי באעולי־עללתא ותתנון חד־מן־חמשא לפרעה וארבע
חלקין יהא לכון לבר־זרע חקלא ולמיכלכון ולאנש בבתיכון
25 ולמיכל לטפלכון: ואמרו קימתנא נשכח־רחמין בעיני רבוני ונהי
26 עבדין לפרעה: ושוי יתה יוסף לגזרא עד־יומא הדין על־ארעא
דמצרים דיהון יהבין חד־מן־חמשא לפרעה לחוד ארעא דכמריא
27 בלחודיהון לא הות לפרעה: ויתיב ישראל בארעא דמצרים בארעא
דגשן ואחסינו בה ונפישו וסגיאו לחדא:

לזרוע האדמה, ואע"פ שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר, כיון שבא יעקב למצרים באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב. וכן שנינו בתוספתא דסוטה. לא תשם, לא תהא שממה, לא תבור, ל' שדה. בור, שאינו חרוש. ותהי הארץ לפרעה, קנויה לו. ואת העם העביר יוסף מעיר לעיר, לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ, והושיב של עיר זו בחברתה; ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבחו של יוסף, שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהיו קורין אותם גולים. מקצה גבול מצרים וגו', כן העביר לכל הערים אשר במלכות מצרים, מקצה גבולה ועד קצה גבולה. הכהנים, הכומרים; כל ל' כהן משרת לאלהות הוא, חוץ מאותן שהם ל' גדולה, כמו כהן מדין, כהן און. חק לכהנים, חק כך וכך לחם ליום. הא, כמו הנה (כמו גם אני הא דרכך בראש נתתי, יחזקאל י"ו). לזרע השדה, שבכל שנה. ולאשר בבתיכם, ולאכול העבדים והשפחות אשר בבתיכם. טפכם, בנים קטנים. נמצא חן, לעשות לנו זאת כמו שאמרת, והיינו עבדים לפרעה, להעלות לו המס הזה בכל שנה לחק שלא יעבור. וישב ישראל בארץ מצרים, והיכן? בארץ גשן, שהיא מארץ מצרים. ויאחזו בה, ל' אחוזה.

מְאֹד׃ וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי 28
יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה׃
וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא ׀ לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ 29
אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי
וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם׃
וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם 30
וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִדְבָרֶךָ׃ וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשָּׁבַע 31
לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה׃ פ
מח וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ 1
חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם׃
וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִּנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק 2
יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל 3
שַׁדַּי נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי׃ וַיֹּאמֶר 4
אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם׃ וְעַתָּה 5
שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ
מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־
לִי׃ וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם 6

ויחי יעקב, למה פרשה זו סתומה? לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו 28
עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. ד"א שבקש לגלות
את הקץ לבניו ונסתם ממנו. בב"ר. ויקרבו ימי ישראל למות, כל מי שנאמר 29
בו קריבה למות לא הגיע לימי אבותיו. ויקרא לבנו ליוסף, למי שהיה יכולת
בידו לעשות. שים נא ידך, והשבע. חסד ואמת, חסד שעושין עם המתים
הוא חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול. אל נא תקברני במצרים,
סופה להיות עפרה כנים (ומרחשין מתחת גופי), ושאין מתי חוצה לארץ חיים
אלא בצער גלגול מחילות, ושלא יעשוני מצרים ע"ז. ושכבתי עם אבתי, וי"ו 30
זו מחובר למעלה לתחלת המקרא, שים נא ידך תחת ירכי והשבע לי ואני
סופי לשכב עם אבותי, ואתה תשאני ממצרים; ואין לומר ושכבתי עם אבתי

28 וחיא יעקב בארעא דמצרים שבע עסרי שנין והוו יומי־יעקב
29 שני חיוהי מאה וארבעין ושבע שנין: וקריבו יומי־ישראל לממת
וקרא לבריה ליוסף ואמר ליה אם־כען אשכחית רחמין בעיניך שוי־
כען ידך תחות ירכי ותעבד עמי טיבו וקשוט לא־כען תקברנני
30 במצרים: ואשכוב עם־אבהתי ותטלנני ממצרים ותקברנני
31 בקבורתהון ואמר אנא אעבד כפתגמך: ואמר קים לי וקיים ליה
1 וסגיד ישראל על־ריש ערסא: והוה בתר פתגמיא האלין ואמר
ליוסף הא אבוך שכיב־מרע ודבר ית־תרין בנוהי עמה ית־מנשה
2 וית־אפרים: וחוי ליעקב ואמר הא ברך יוסף אתא לותך ואתקף
3 ישראל ויתיב על־ערסא: ואמר יעקב ליוסף אל שדי אתגלי־לי
4 בלוז בארעא דכנען ובריך יתי: ואמר לי הא־אנא מפיש־לך ואסגנך
ואתננך לכנשת שבטין ואתן ית־ארעא הדא לבנך בתרך אחסנת
5 עלם: וכען תרין־בניך דאתילידו לך בארעא דמצרים עד־מיתי
לותך למצרים דילי אנון אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהון־
6 קדמי: ובנין דיתוליד בתריהון דילך יהון על שום אחוהון יתקרון

שכבני עם אבותי במערה, שהרי כתיב אחריו ונשאתני ממצרים וקברתני
בקברתם, ועוד מצינו בכל מקום ל' שכיבה עם אבותיו היא הגויעה
ולא הקבורה, כמו וישכב דוד עם אבותיו (מלכים א' ב'), ואח"כ ויקבר
31 בעיר דוד. וישתחו ישראל, תעלא בעידניה סגיד ליה. על ראש המטה,
הפך עצמו לצד השכינה. מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה.
ד"א לראש המטה, על שהיתה מטתו שלמה ולא היה בה רשע, שהרי יוסף
1 מלך הוא, ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו. ויאמר ליוסף,
אחד מן המגידים, והרי זה מקרא קצר; וי"א אפרים היה רגיל לפני יעקב
בתלמוד, וכשחלה יעקב בארץ גשן הלך אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו.
2 ויקח את שני בניו עמו, כדי שיברכם יעקב לפני מותו. ויגד המגיד ליעקב,
ולא פירש מי. והרבה מקראות קצרי לשון. ויתחזק ישראל, אמר אע"פ שהוא
בני, מלך הוא, אחלק לו כבוד. מכאן שחולקין כבוד למלכות. וכן משה חלק
כבוד למלכות, וירדו כל עבדיך אלה אלי (שמות י'), וכן אליהו, וישנס
4 מתניו וגו' (מ"א י"ח). ונתתיך לקהל עמים, בשרני שעתידים לצאת ממני
עוד קהל ועמים, ואע"פי שאמר לי גוי וקהל גוים, גוי אמר לי על בנימין,
קהל גוים הרי שנים לבד מבנימין, ושוב לא נולד לי בן, למדני שעתיד אחד
5 משבטי ליחלק, ועתה אותה מתנה אני נותן לך. הנולדים לך ... עד באי
אליך, לפני באי אליך, כלומר שנולדו משפרשת ממני עד שבאתי אצלך. לי
6 הם, בחשבון שאר בני הם, ליטול חלק בארץ איש כנגדו. ומולדתך וגו', אם
תוליד עוד לא יהיו במנין בני, אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים,
ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה; ואע"פ שנחלקה הארץ למנין גלגלותם,
כדכתיב לרב תרבו נחלתו, וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות, מכל

אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם׃ וַאֲנִי ׀ בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי 7
רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה
וָאֶקְבְּרֶהָ שָּׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם׃ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל 8
אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו 9
בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר קָחֶם־נָא אֵלַי
וַאֲבָרְכֵם׃ וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת 10
וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיְחַבֵּק לָהֶם׃ וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל 11
אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים
גַּם אֶת־זַרְעֶךָ׃ וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ
לְאַפָּיו אָרְצָה׃ וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ
מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל
וַיַּגֵּשׁ אֵלָיו׃ וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ
אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה
שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר׃ וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק
הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל
אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי
וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃

מקום לא נקראו שבטים אלא אלו. ואני בבאי מפדן וגו', ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען, ולא כך עשיתי לאמך, שהרי מתה סמוך לבית לחם. כברת ארץ, מדת ארץ, והם אלפים אמה כמדת תחום שבת. כדברי משה הדרשן. ולא תאמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון, עת הגריד היה, שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה. ואקברה שם, ולא הולכתיה אפילו לבית לחם, להכניסה לארץ; וידעתי שיש בלבך עלי, אבל דע לך שעל פי הדבור קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן, והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנא' קול ברמה נשמע וגו', והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם (ירמיה ל"א). ואונקלוס תרגם כרוב ארעא, כדי שעור חרישת יום

7 באחסנתהון: ואנא במיתי מפדן מיתת עלי רחל בארעא דכנען
בארחא בעוד כרובא־דארעא למיעל לאפרת וקברתה תמן בארח
8 אפרת היא בית לחם: וחזא ישראל ית־בני יוסף ואמר מן־אלין:
9 ואמר יוסף לאבוהי בני אנון דיהב־לי יי הכא ואמר קרבנון־כען
10 לותי ואברכנון: ועיני ישראל יקרן מסיבו לא יכול למחזי וקריב
11 יתהון לותה ונשיק להון וגפיף להון: ואמר ישראל ליוסף למחזי
12 אפיך לא סברית והא אחזי יתי יי אף ית־בניך:*) ואפיק יוסף יתהון
13 מן קדמוהי וסגיד על־אפוהי על־ארעא: ודבר יוסף ית־תרויהון
ית־אפרים בימינה מסמאלא דישראל וית־מנשה בסמלה מימינא
14 דישראל וקריב לותה: ואושיט ישראל ית־ימינה ושוי על־רישא
דאפרים והוא זעירא וית־סמלה על־רישא דמנשה אחכימנון לידוהי
15 ארי מנשה בוכרא: ובריך ית־יוסף ואמר יי די פלחו אבהתי
16 קדמוהי אברהם ויצחק יי דזן יתי מדאיתני עד־יומא הדין: מלאכא
דפרק יתי מכל־בישא יברך ית־עולמיא ויתקרי בהון שמי ושום
אבהתי אברהם ויצחק וכנוני־ימא יסגון בגו־בני־אנשא על־ארעא:

---

*) מפה ולהלאה היה חסר כ"י. ומפ' שמות פרשה ד' פסוק ח' מתחיל כ"י ישן, ולא שניתי ולא תקנתי בתרגום כי אם טעיות הדפוס ושבושי הנקודות וההגה, בכל המקראות אשר לא היה בהם כ"י. לאווענשטיין.

(ס"א ארץ), ואומר אני שהיה להם קצב שהיו קורין אותו כדי מחרישה אחת, קירואד"א בלע"ז, כדאמרינן כרוב, ותני כמה דמסיק תעלא טני כרבא.
8 וירא ישראל את בני יוסף, בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו, לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה. ויאמר מי אלה, מהיכן
9 יצאו אלו שאינן ראויין לברכה? בזה, הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה, ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקדש. ויאמר קחם נא אלי ואברכם, זה שאמר הכתוב, ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו (הושע
11 י"א), תרגלתי רוחי ביעקב בשביל אפרים, עד שלקחן על זרועותיו. לא פללתי, לא מלאני לבי לחשוב (כ"א לחקור) מחשבה שאראה פניך עוד. פללתי, לשון
12 מחשבה, כמו הביאי עצה עשי פלילה (ישעיה ט"ז.) ויוצא יוסף אתם, לאחר שנטלם הוציאם יוסף מעם ברכיו, כדי לישבם, זה לימין וזה לשמאל, לסמוך
13 ידיו עליהם ולברכם. וישתחו לאפיו, כשחזר לאחוריו מלפני אביו. את אפרים בימינו משמאל ישראל, הבא לקראת חברו ימינו כנגד שמאל חברו,
14 וכיון שבא הבכור, מיומן לברכה. שכל את ידיו, כתרגומו, אחכימינון, בהשכל ובחכמה השכיל את ידיו לכך, ומדעת, כי יודע היה כי מנשה הבכור, ואעפ"כ
16 לא שת ימינו עליו. המלאך הגאל אתי, מלאך הרגיל להשתלח אלי בצרתי; כענין שנא' ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב .... אנכי האל בית אל. יברך את הנערים, מנשה ואפרים. וידגו, כדגים הללו שפרים ורבים ואין

17 וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע
בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם
18 עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־
19 זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ׃ וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר
יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא יִהְיֶה־לְּעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל
וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם׃
20 וַיְבָרֲכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמוֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי
21 מְנַשֶּׁה׃ וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה
22 אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם׃ וַאֲנִי
נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד
הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי׃ פ רביעי.

מט 1 וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת
2 אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי
3 יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם׃ רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה
4 כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז׃ פַּחַז כַּמַּיִם אַל־
תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה׃ פ

17 עין הרע שולטת בהם. ויתמך יד אביו, הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו.
19 ידעתי בני ידעתי, שהוא הבכור. גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל, שעתיד
גדעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו. ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו,
שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחל את הארץ וילמד תורה לישראל. וזרעו יהיה
מלא הגוים, כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו, כשיעמיד חמה בגבעון וירח
20 בעמק אילון. בך יברך ישראל, הבא לברך את בניו יברכם בברכתם, ויאמר
איש לבנו ישמך אלהים כאפרים וכמנשה. וישם את אפרים בברכתו לפני
22 מנשה, להקדימו בדגלים ובחנכת הנשיאים. ואני נתתי לך, אתה טורח
להתעסק בקבורתי. וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה, ואי זו? זו שכם,
שנא' ואת עצמות יוסף אשר העלו ב"י ממצרים קברו בשכם (יהושע כ"ד). שכם אחד על
אחיך, שכם ממש היא תהיה לך חלק אחד יתירה על אחיך. בחרבי ובקשתי,
כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם, וחגר

17 וחזא יוסף ארי־שוי אבוהי יד־ימיניה על רישא דאפרים ובאיש
בעינוהי וסעד ידא־דאבוהי לאעדאה יתה מעל רישא־דאפרים
18 לאנחותה על־רישא דמנשה: ואמר יוסף לאבוהי לא־כן אבא ארי־
19 דין בוכרא שוי ימינך על־רישיה: וסריב אבוהי ואמר ידענא ברי
ידענא אף־הוא יהי לעמא ואף־הוא יסגי וברם אחוהי זעירא יסגי
20 מניה ובנוהי יהון שליטין־בעממיא: ובריכנון ביומא ההוא למימר
בך יברך ישראל למימר ישוינך יי כאפרים וכמנשה ושוי ית־אפרים
21 קדם מנשה: ואמר ישראל ליוסף הא אנא מאית ויהי מימרא־דיי
22 בסעדכון ויתיב יתכון לארעא דאבהתכון: ואנא יהבית לך חולק
חד יתיר על־אחך די נסיבית מידא דאמוראה בצלותי ובבעותי:
מט 1 וקרא יעקב לבנוהי ואמר אתכנשו ואחוי לכון ית די־יערע יתכון
2 בסוף יומיא: אתכנשו ושמעו בני יעקב וקבילו־אולפן מן־ישראל
3 אבוכון: ראובן בוכרי את חילי וריש תקפי לך הוה חזי למסב
תלתא חולקין בכירותא כהונתא ומלכותא: על־דאזלתא לקבל אפך
4 הא־כמיא ברם לא־אהניתא חולק יתיר לא־תסב ארי סלקתא בית־

ישקו כלי מלחמה כנגדן. ד"א שכם אחד, היא הבכורה, שיטלו בניו שני
חלקים. ושכם ל' חלק הוא, כתרגומו; והרבה יש לו דומים במקרא, אחלקה
שכם (תהלים ס'), כי תשיתמו שכם (תהלים כ"א), תשית שונאי לפני לחלקים חלקים,
דרך ירצחו שכמה איש חלקו (הושע ו'), לעבדו שכם אחד (צפניה ג'). אשר
לקחתי מיד האמרי, מיד עשו שעשה מעשה אמורי. ד"א שהיה צד אביו
1 באמרי פיו. בחרבי ובקשתי, היא חכמתו ותפלתו (ועיין ברא"ס). ואגידה
לכם, בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, והתחיל אומר דברים
3 אחרים. וראשית אוני, היא טפה ראשונה שלו, שלא ראה קרי מימיו. אוני,
כחי, כמו מצאתי און לי (הושע י"ב), מרוב אונים (ישעיה מ'), ולאין אונים
(שם). יתר שאת, ראוי היית להיות לך יתר על אחיך בכהונה, ל' נשיאות
כפים. ויתר עז, במלכות, כמו ויתן עז למלכו; ומי גרם לך להפסיד כל
4 אלה? פחז כמים, הפחז והבהלה, אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו
הממהרים למרוצתם, לכך אל תותר, אל תרבה ליטול כל היתרות הללו
שהיו ראויות לך. ומהו הפחז אשר פחזת? כי עלית משכבי אביך, אז
חללת אותו, שעלה על יצועי (שם שכינה, שהיה דרכה להיות עולה
על יצועי). פחז, שם דבר הוא, לפיכך טעמו למעלה וכלו נקוד פתח,
ואלו היה ל' עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה. יצועי,
ל' משכב, ע"ש שמציעים אותו על ידי לבדין וסדינין; והרבה דומים לו,
אם אעלה על ערש יצועי (תהלים קל"ב), אם זכרתיך על יצועי (שם ס"ג).

5 שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם: בְּסֹדָם אַל־ 6
תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ
וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר: אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה 7
אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל: פ
8 יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּחֲווּ
9 לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע
10 רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ: לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה
וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים:
11 אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ

5 שמעון ולוי אחים, בעצה אחת על שכם ועל יוסף, ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגהו. מי הם? אם תאמר ראובן או יהודה, הרי לא הסכימו בהריגתו; א״ת בני השפחות, הרי לא היתה שנאתן שלמה, שנא׳ והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וגו׳, יששכר וזבולן לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם, על כרחך שמעון ולוי הם שקראם אביהם אחים. כלי חמס, אומנות זו של רציחה חמס הוא בידיהם, מברכת עשו היא, זו אומנות שלו הוא, ואתם חמסתם אותה הימנו. מכרתיהם, ל׳ כלי זיין; הסייף בל׳ יוני מכי״ר (μάχαιρα). תנחומא. דבר אחר מכרתיהם, בארץ מגורותם נהגו עצמן בכלי חמס, כמו מכרתיך ומלדתיך (יחזקאל י״ו); וזהו תרגום של אנקלוס. בסדם אל תבא נפשי,
6 זה מעשה זמרי, כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת? אם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך? אל יזכר שמי בדבר, זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני, ולא כתוב בן יעקב. ובקהלם, כשיקהיל קרח, שהוא משבטו של לוי, את כל העדה על משה ועל אהרן, אל תחד כבודי שם, אל יתיחד עמהם שמי, שנאמר קרח בן יצהר בן קהת בן לוי, ולא נאמר בן יעקב; אבל בדברי הימים כשנתייחסו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל. אל תחד כבודי, כבוד ל׳ זכר הוא, ועל כרחך אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר, אתה כבודי, אל תתיחד עמהם! כמו לא תחד אתם בקבורה (ישעיה י״ד). כי באפם הרגו איש, אלו חמור ואנשי שכם, ואינן חשובין כלם אלא כאיש אחד; וכן הוא אומר בגדעון, והכית את מדין כאיש אחד; וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים. זהו מדרשו. ופשוטו, אנשים הרבה קורא איש כל אחד לעצמו, באפם הרגו כל איש שכעסו עליו; וכן וילמד לטרף טרף אדם אכל (יחזקאל י״ט). וברצנם עקרו שור, רצו לעקור את יוסף שנקרא שור, שנא׳ בכור שורו הדר לו. עקרו, אשריטי״ר (érater) בלע״ז, ל׳ את סוסיהם תעקר (יהושע י״א). ארור אפם כי עז, אפילו בשעת
7 תוכחה לא קלל אלא את אפם; וזהו שאמר בלעם, מה אקוב, לא קבה אל! אחלקם ביעקב, אפרידם זה מזה, שלא יהא לוי במנין השבטים, והרי הם

5 משכבי אבוך בכן אחלתא לשוויי ברי סלקתא: שמעון ולוי אחין
6 גברין גברין בארע תותבותהון עבדו גבורא: ברזהון לא־הות נפשי
באתכנשהון למהך לא־נחתית מיקרי ארי ברגזהון קטלו קטול
7 וברעותהון תרעו שור־סנאה: ליט רגזהון ארי תקיף וחמתהון ארי
8 קשיא אפלגנון ביעקב ואבדרנון בישראל: יהודה את אודיתא
ולא בהיתתא בך יודון אחך ידך תתקף על־בעלי־דבבך יתבדרון
סנאך יהון מחזרין קדל קדמך ויהון מקדמין למשאל בשלמך בני
9 אבוך: שלטון יהי בשריא ובסופא יתרבא מלכא מדבית יהודה
ארי מדין־קטלא ברי נפשך סלקתא ינוח ישרי־בתקוף כאריא
10 וכליתא ולית־מלכו דתזעזעניה: לא־יעדי עבד־שלטן מדבית־
יהודה וספרא מבני־בנוהי עד־עלמא עד דייתי משיחא דדיליה היא
11 מלכותא וליה ישתמעון עממיא: יסחר ישראל לקרתיה עמא יבנון
היכליה יהון צדיקיא סחור־סחור ליה ועבדי אוריתא באולפן עמיה

שלוקים. דבר אחר אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים, ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות,
8 נתן לו תפוצתו דרך כבוד. יהודה אתה יודוך אחיך, לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה לסוג לאחוריו (שלא יוכיחנו על מעשה תמר), וקרבו יעקב בדברי רצוי, יהודה, לא אתה כמותם. ידך בערף איביך, בימי דוד, ואיבי תתה לי ערף (שמואל ב' כ"ב). בני אביך, על שם שהיו
9 מנשים הרבה לא אמר בני אמך כדרך שאמר יצחק. גור אריה, על דוד נתנבא, בתחלה גור, בהיות שאול מלך עלינו אתה המוציא והמביא את ישראל, ולבסוף אריה, כשהמליכוהו עליהם; וזהו שתרגם אנקלוס שלטון יהא בשרויה, במלתו. מטרף, ממה שחשדתיך בטרף טרף יוסף חיה רעה אכלתהו, וזהו יהודה, שנמשל לאריה, מטרף בני עלית, סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו'; וכן בהריגת תמר שהודה צדקה ממני, לפיכך כרע רבץ וגו', בימי שלמה,
10 איש תחת גפנו וגו'. לא יסור שבט מיהודה, מדוד ואילך, אלו ראשי גליות שבבבל, שרודים את העם בשבט, שממונים על פי המלכות. ומחקק מבין רגליו, תלמידים, אלו נשיאי א"י. עד כי יבא שילה, מלך המשיח, שהמלוכה שלו; וכן תרגמו אנקלוס. ומדרש אגדה שילו שי לו, שנא' יובילו שי למורא (תהלים ע"ו). ולו יקהת עמים, אסיפת העמים; שהי' עיקר היא ביסוד, כמו יפעתך, ופעמים שנופלת ממנו; וכמה אותיות משמשות בל' זה, והם נקראים עיקר נופל, כמו נ' של נוגף ושל נושך וא' שבאחותי באזניכם (איוב י"ג), ושבאבחת חרב (יחזקאל כ"א), ואסוך שמן (מ"ב ד'), אף זה יקהת עמים, אסיפת עמים, שנא' אליו גוים ידרשו; ודומה לו עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם (משלי ל'), לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה; ובגמ' דיתבי ומקהו אקהתא בשוקי דנהרדעא,
11 מושבת ישיבות, ויכול היה לומר קהיית עמים. אסרי לגפן עירה, נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעין, איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטעננו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד. שרקה, זמורה ארוכה,

12 וּבְדַם־עֲנָבִים סוּתֹה׃ חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־
שִׁנַּיִם מֵחָלָב׃ פ
13 זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ
עַל־צִידֹן׃ פ
14 15 יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם׃ וַיַּרְא מְנֻחָה
כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֵמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי
16 לְמַס־עֹבֵד׃ ס דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃
17 יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלֵי־דֶרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס
18 19 וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר׃ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה׃ חמישי. ס גָּד

קורייר"א (corière) בלע"ז. כבס ביין, כל זה ל' רבוי יין. סותה, ל' מין
בגד הוא, ואין לו דמיון במקרא. אסרי, כמו אוסר, דוגמת מקימי מעפר דל
(תהלים קי"ג), היושבי בשמים (שם קכ"ג), וכן בני אתנו, כענין זה. ואנקלוס
תרגם במלך המשיח: גפן, הם ישראל, עירה, זו ירושלם, שרקה, ישראל,
ואנכי נטעתיך שורק (ירמיה ב'), בני אתנו, יבנון היכלה, ל' שער האיתון
בספר יחזקאל (מ'). ועוד תרגמו בפנים אחרים: גפן, אלו צדיקים, בני אתנו,
עבדי אורייתא באולפן, על שם רוכבי אתונות לחורות, כבס ביין, יהא ארגוון
טב, שלבושו דומה ליין, ולבעונין הוא לשון סותה, שהאשה לובשתן ומסיתה
בהן את הזכר ליתן עיניו בה. ואף רבותינו פירשו בגמ' ל' הסתת שכרות,
2 במסכת כתובות, ועל היין שמא תאמר אינו מרוה, ת"ל סותה. חכלילי, ל'
אודם, כתרגומו, וכן למי חכלילות עינים (משלי כ"ג), שכן דרך שותי יין
עיניהם מאדימין. מחלב, מרוב חלב, שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן;
וכן פי' המקרא, אדום עינים יהא מרוב יין, ולבן שנים יהא מרוב חלב. ולפי
תרגומו עינים ל' הרים, שמשם צופים למרחוק; ועוד תרגמו בפנים אחרים
ל' מעיינות וקלוח היקבים, נעווהי, יקבים שלו, ול' ארמי הוא, במסכת ע"א,
13 כעוא ארתאי, יאוורן בקעתיה; תרגום שנים ל' שני הסלעים. לחוף ימים,
על חוף ימים תהיה ארצו. חוף, כתרגומו, ספר, מרק"א (marca) בלע"ז,
והוא יהיה מצוי תדיר אצל חוף אניות, במקום הנמל, שאניות מביאות שם
פרקמטיא, שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר, והם עוסקים
בתורה, הוא שאמר משה שמח זבולן בצאתך ויששכר באהלך (דברים ל"ג), זבולן
יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים. וירכתו על צידון, סוף גבולו
14 יהא סמוך לצידון. ירכתו, סופו, כמו ולירכתי המשכן. יששכר חמר גרם,
חמור בעל עצמות סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו משאוי כבד.
רבץ בין המשפתים, כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית, וכשהוא
15 רוצה לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שהוליך שם פרקמטיא. וירא
מנחה כי טוב, ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות. ויט שכמו
לסבול עול תורה. ויהי לכל אחיו ישראל למס עבד, לפסוק להם הוראות של

יְהֵי אַרְגְוָן־שַׁב לְבוּשׁוֹהִי כְּסוּתֵהּ מֵילָא צְבַע זְהוֹרִי וְצִבְעוֹנִין׃
12 יִסְמְקוּן טוּרוֹהִי בְּכַרְמוֹהִי יְטוּפוּן נַעֲווֹהִי בַּחֲמַר יְחִוְּרָן בִּקְעָתֵיהּ בְּעִיבוּר
13 וּבְעֶדְרֵי עָנָא׃ זְבוּלֻן עַל־סְפַר יַמְמַיָּא יִשְׁרֵי וְהוּא יְכַבֵּשׁ מְחוֹזִין בִּסְפִינָן
14 וְטוּב יַמָּא יֵיכוּל וּתְחוּמֵהּ יְהֵי מָטֵי עַל־צִידוֹן׃ יִשָּׂשכָר עַתִּיר בְּנִכְסִין
15 וְאַחְסַנְתֵּהּ בֵּין תְּחוּמַיָּא׃ וַחֲזָא חוּלָקָא אֲרֵי טָב וְיָת־אַרְעָא אֲרֵי מַעְבְּדָא
פֵּירִין וִיכַבֵּשׁ מְחוֹזֵי עַמְמַיָּא וִישֵׁיצֵי יָת־דַּיָּרֵיהוֹן וּדְאִשְׁתְּאָרוּן בְּהוֹן
16 יְהוֹן לֵהּ פָּלְחִין וּמַסְּקֵי מִסִּין׃ מִדְּבֵית־דָּן יִתְבְּחַר וִיקוּם גַּבְרָא בְּיוֹמוֹהִי
17 יִתְפְּרֵק עַמֵּהּ וּבִשְׁנוֹהִי יְנוּחוּן כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ יְהֵי־גַבְרָא
דְּיִתְבְּחַר וִיקוּם מִדְּבֵית־דָּן אֵימְתֵהּ תִּתְרְמֵי עַל־עַמְמַיָּא וּמַחֲתֵהּ תִּתְקַף
בִּפְלִשְׁתָּאֵי כְּחִיוֵי חוּרְמָן יִשְׁרֵי עַל־אָרְחָא וּכְפִתְנָא יְכְמוֹן עַל־שְׁבִילָא
יְקַטֵּל גִּבָּרֵי מַשְׁרְיַת פְּלִשְׁתָּאֵי פָּרָשִׁין עִם־רַגְלָאִין יְעַקַּר סוּסָוָן וּרְתִכִּין
18 וִימַגַּר רוֹכְבֵיהוֹן לַאֲחוֹרָא׃ לְפוּרְקָנָךְ סַבָּרִית יְיָ׃ מִדְּבֵית־גָּד מַשְׁרְיַת
19

תורה וסדרי עבורין, שנא׳ (ד"ה א׳ י"ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל, ראשיהם מאתים, ראשי סנהדראות העמיד, וכל אחיהם על פיהם. ויט שכמו, השפיל שכמו, כמו ויט שמים, הטו אזניכם. ואונקלוס תרגמו בפנים אחרים: ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות
16 והם יושבים על הספר, ויהי האויב כבוש תחתיו למס עבד. דן ידין עמו, ינקום נקמת עמו מפלשתים, כמו כי ידין ה׳ עמו. כאחד שבטי ישראל, כל ישראל יהיו כאחד עמו, ואת כלם ידין, ועל שמשון נבא נבואה זו. ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישראל, כמיוחד שבשבטים, הוא דוד שבא מיהודה.
17 שפיפון, הוא נחש, ואומר אני שקרוי כן על שם שהוא נושף, ואתה תשופנו עקב (בראשית ג׳). הנושך עקבי סוס, כך דרכו של נחש, ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס. ויפול רכבו אחור, שלא נגע בו; ודוגמתו מצינו בשמשון, וילפת את שני עמודי התוך וגו׳ (שופטים י"ו), ושעל הגג מתו. ואונקלוס תרגם כחיוי חורמן, שם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו, והוא צפעוני, וקרוי חורמן
18 על שם שעושה הכל חרם, וכפיתנא, כמו פתן, יכמון, יארוב. לישועתך קויתי ה׳, נתנבא שינקרו פלשתים את עיניו וסופו לומר זכרני נא וחזקני נא אך
19 הפעם וגו׳ (שם). גד גדוד יגודנו, כלם ל׳ גדוד הם, וכך חברו מנחם. ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתי"ן, יש לומר גדוד שם דבר צריך שני דלתי"ן, אבל דרך תיבה בת שתי אותיות להכפל בסופה, ואין יסודה אלא שתי אותיות, וכן הוא אומר כצפור לנוד (משלי כ"ו), מגזרת שבעתי נדודים (איוב ז׳) שם נפל שדוד (שופטים ה׳), מגזרת ישוד צהרים (תהלים צ"א), אף יגוד יגודנו וגדוד מגזרה אחת הם. וכשהוא מדבר בל׳ יפעל אינו כפול, כמו יגוד, ינוד, ירום, ישוד, ישוב, וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול, כמו יתגודד, יתרומם, יתהולל, יתעודד ובל׳ מפעיל, יתום ואלמנה יעודד (תהלים קמ"ו), לשובב יעקב אליו (ישעיה מ"ט), משובב נתיבות (ישעיה נ"ח). יגודנו האמור כאן אין לשונו שיפעלוהו אחרים, אלא כמו יגוד הימנו, כמו בני יצאוני, יצאו ממני, גד גדוד יגודנו, גדודים יגודו הימנו, שיעברו הירדן עם אחיהם

גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב׃ ס מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה 20
לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ׃ ס נַפְתָּלִי אַיָּלָה 21
שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר׃ ס בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף 22
בֵּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר׃ וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ 23
וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים׃ וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי 24
יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל׃ מֵאֵל 25
אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת
תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם׃ בִּרְכֹת אָבִיךָ 26

למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ. והוא יגוד עקב, כל גדודיו ישובו על
מקומם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש. עקב, כדרכן ובמסלותם
שהלכו ישובו, כמו ועקבותיך לא נודעו (תהלים ע"ז), וכן בעקבי הצאן (שה"ש
א') בל' לעז טראצי"ס (traces). מאשר שמנה לחמו, מאכל הבא מחלקו 20
של אשר יהא שמן, שיהיו זתים מרובים בחלקו, והוא מושך שמן כמעין; וכן
ברכו משה, וטובל בשמן רגלו; כמו שאמרו במנחות, פעם אחת הוצרכו אנשי
לודקיא לשמן וכו'. אילה שלחה, זו בקעת גינוסר, שהיא קלה לבשל פירותיה
כאילה זו שהיא קלה לרוץ. אילה שלחה, אילה משולחת לרוץ. הנתן אמרי 21
שפר, כתרגומו. ד"א על מלחמת סיסרא נתנבא, ולקחת עמך עשרת אלפי
איש מבני נפתלי וגו' (שופטים ד'), והלכו שם בזריזות; וכן נאמר שם לשון
שלוח, בעמק שלח ברגליו (שם ה'). הנתן אמרי שפר, על ידם שרו דבורה
וברק שירה. ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב, כשערער עשו על המערה.
במסכת סוטה. ותרגומו יתרמי עדביה, יפול חבלו, והוא יודה על חלקו אמרים
נאים ושבח. בן פרת, בן חן. והוא ל' ארמי, אפריון נמטייה לרבי שמעון. 22
בסוף בבא מציעא. בן פרת עלי עין, חנו נטוי על העין הרואה אותו. בנות
צעדה עלי שור, בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביופיו, בנות
הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם. ד"א עלי שור, על
ראייתו, כמו אשורנו ולא קרוב. ומדרשי אגדה יש רבים, וזה נוטה ליישב
המקרא. פרת, ת' שבו הוא תקון הלשון, כמו על דברת בני האדם (קהלת ג').
שור, כמו לשור, עלי שור, בשביל לשור, ותרגום של אנקלוס בנות צעדה
עלי שור, תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו', וכתב בנות על שם בנות מנשה,
בנות צלפחד, שנטלו חלק בשני עברי הירדן. גרי דיסגי יוסף, פרת ל' פריה
ורביה. ויש מ"א בו המתישבים על הלב, בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכלן
קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות, וברחל כתיב נגש יוסף ורחל
וישתחוו, אמר יוסף רשע הזה עינו רמה, שמא יתן עיניו באמי, יצא לפניה
ושרבב קומתו לכסותה, והוא שברכו אביו בן פרת, הגדלת עצמך יוסף עלי
עין של עשו, לפיכך זכית לגדולה. בנות צעדה עלי שור, להסתכל בך כשאתה
על מצרים. ועוד דרשוהו לענין שלא ישלוט בזרעו עין הרע, ואף כשברך מנשה
ואפרים ברכם כדגים שאין עין הרע שולטת בהם. וימררהו ורבו, וימררוהו 23

מְזַיְּנִין כַּד־יַעְבְּרוּן יָת־יַרְדְּנָא קֳדָם אֲחֵיהוֹן לִקְרָבָא וּבְנִכְסִין סַגִּיאִין יִתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן: בְּאַשֵׁר טָבָא אַרְעֵהּ וְהוּא מְרַבְיָא בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין: וּנְפְתָּלִי בַּאֲרַע טָבָא יִתְרְמֵי עַדְבֵהּ וְאַחְסַנְתֵּהּ תְּהֵי־מַעְבְּדָא פֵּירִין יְהוֹן מוֹדַן וּמְבָרְכִין עֲלֵיהוֹן: בְּרִי דִּיסְגֵּי יוֹסֵף בְּרִי דְּיִתְבָּרַךְ כְּגֻפֶן דִּנְצִיב עַל־עֵינָא דְּמַיָּא תְּרֵין שִׁבְטִין יִפְּקוּן מִבְּנוֹהִי יְקַבְּלוּן חוּלָקָא וְאַחְסַנְתָּא: וְאִתְמַרְּדוּ־עִמֵּהּ וְנַקְמוֹהִי וְאָעִיקוּ־לֵהּ גֻּבְרִין גַּבָּרִין בַּעֲלֵי־פַלְגּוּתָא: וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ עַל־דְּקַיֵּם אוֹרָיְתָא בְּסִתְרָא וְשַׁוִּי בְתוּקְפָּא רוּחֲצָנֵהּ בְּכֵן יִתְרְמָא דְּהַב עַל־דְּרָעוֹהִי וְאַחְסִין מַלְכוּתָא וּתְקֵיף דָּא הֲוָת־לֵהּ מִן־קֳדָם־אֵל תַּקִּיפָא דְּיַעֲקֹב דִּי בְמֵימְרֵהּ זָן אֲבָהָן וּבְנִין זַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל: מִימַר־אֱלָהָא דַאֲבוּךְ יְהֵי־בְסַעְדָּךְ וְיָת־שַׁדַּי וִיבָרְכִנָּךְ בִּרְכָן דְּנָחֲתָן מִטַּלָּא־דִשְׁמַיָּא מִלְעֵלָּא בִּרְכָן דִּנְגְדָן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרַע בִּרְכְתָא דַאֲבוּךְ וּדְאִמָּךְ: בִּרְכָתָא דַאֲבוּךְ יִתּוֹסְפָן עַל־בִּרְכָתָא

אדו, וימררהו פוטיפר ואשתו, לאסרו, ל' וימררו את חייהם. ורבו, נעשו לו אנשי ריב. ואין הל' הזה ל' פָּעֲלוּ, שאם כן היה לו להנקד וְרַבּוּ, כמו כי מרובה אשר רַבּוּ וגו', ואף אם ל' רביית חצים הוא, כן היה לו להנקד; אינו אלא ל' פָּעֲלוּ, כמו שמו שמים (ירמיה ב'), שהוא ל' הושמו, וכן רמו מעט (איוב כ"ד), שהוא ל' הורמו, אלא של' הורמו והושמו על ידי אחרים, ול' שמו, רמו, רבו, מאליהם הוא, משוממים את עצמם, נתרוממו מעצמם, נעשו אנשי ריב; וכן דמו יושבי אי (ישעיה כ"ג), כמו נדמו, וכן תרגם אונקלוס ונקמוהי. בעלי חצים, שלשונם כחץ, ותרגומו מרי פלוגתא, ל' ותהי המחלה (במדבר ל"א), אותן שהיו ראויים לחלוק עמו נחלה. ותשב באיתן קשתו, נתישבה בחוזק. קשתו, חוזקו. ויפזו זרעי ידיו, זו היא נתינת טבעת על ידו, ל' זהב מופז, זאת היתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב, ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל, עיקרן של ישראל, ל' האבן הראשה (זכריה ד'), ל' מלכות. ואונקלוס אף הוא כך תרגמו. ותשב, ותבת בהון נביאותיה, הנבואות אשר אלם להם, על דקים אוריתא בסתרא, תוספת הוא ולא מל' עברי שבמקרא, ושוי בתוקפא רוחצנה, תרגום של באיתן קשתו, וכך ל' התרגום על העברי, ותשב מאתו בשביל שאיתנו של הקב"ה היתה לו לקשת ולמבטח, בכן יתרמא דהב על דרעוהי, לכך ויפזו זרעי ידיו, ל' פז. אבן ישראל, ל' נוטריקון אב ובן, אבן ובנין, יעקב ובניו. מאל אביך, היתה לך זאת, והוא יעזרך. ואת שדי, ועם הקב"ה היה לבך, כשלא שמעת לדברי אדונתך, והוא יברכך. ברכת שדים ורחם, ברכתא דאבא ודאמא, כלומר יתברכו המולידים והיולדות, שיהיו הזכרים מזריעין טיפה הראויה להריון והנקבות לא ישכלו את רחם אלא להפיל עובריהן. שדים, ירה יירה מתרגמינן אשתדאה ישתדי, אף זרים כאן על שם שהזרע יורה כחץ. ברכת אביך גברו וגו', הברכות שברכני הקב"ה גברו והלכו על הברכות שברך את הורי. עד תאות גבעת עולם, לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים, מגעת עד ארבע קצות העולם, שנא' ופרצת ימה וקדמה וגו', מה שלא אמר לאברהם וליצחק, לאברהם אמר לו שא נא עיניך וראה.... לפונה

גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ
יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ פ ששי.
בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל׃ 7
כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר 8
לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ
אֹתָם׃ וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי 9
קִבְרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה עֶפְרוֹן
הַחִתִּי׃ בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי 0
מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת
עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת 1
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ
וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה׃ מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־ 2
בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת אֶת־בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף 3
רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־ נ 1
פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ׃ וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־ 2
הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ 3

וגו', כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה, ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד, ליצחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו'; וזהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך (ישעיה נ"ח), ולא אמר נחלת אברהם. תאות, אשמו"לץ. כך חברו מנחם בן סרוק. הורי, ל' הריון, שבורוני במעי אמי, כמו הורה גבר (איוב ג'). עד תאות, עד קצות, כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה, תתאו לבא חמת (במדבר ל"ד). תהיין כלם לראש יוסף. נזיר אחיו, פרישא דאחוהי, שנבדל מאחיו, כמו וינזרו מקדשי בני ישראל (ויקרא כ"ב); נזרו אחור (ישעיה א'). ורבותינו דרשו, ותשב באיתן קשתו, על כבישת יצרו באשת אדוניו, וקוראו קשת על שם שהזרע יורה כחץ; ויפוזו זרועי ידיו, כמו ויפוצו, שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו; מידי אביר יעקב, שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו וכו'. כדאיתא בסוטה.
ואנקלוס תרגם תאות עולם ל' תאוה וחמדה, וגבעות ל' מלוכי ארץ, שחמדתו 27
אמו והזקיקתו לקבלם. בנימין זאב יטרף, זאב הוא אשר יטרף; נבא על

דילי בריכו אבהתי דחמידו להון רברביא דמן־עלמא יהוין כל
27 אלין לרישא דיוסף ולגברא פרישא דאחוהי: בנימין בארעה
תשרי שכינתא ובאחסנתיה יתבני מקדשא בצפרא ובפניא יהון
מקרבין כהניא קרבנא ובעדן רמשא יהון מפלגין מותר חולקהון
28 משאר קדשיא: כל־אלין שבטיא דישראל תרין עסר ודא דמליל
29 להון אבוהון ובריך יתהון גבר די כברכתיה ברך יתהון: ופקד
יתהון ואמר להון אנא מתכניש לעמי קברו יתי לות־אבהתי במערתא
30 די בחקל עפרון חתאה: במערתא די בחקל כפלתא די־על־אפי
ממרא בארעא דכנען די זבן אברהם ית־חקלא מן עפרון חתאה
31 לאחסנת־קבורא: תמן קברו ית־אברהם וית־שרה אתתיה תמן קברו
32 ית־יצחק וית רבקה אתתיה ותמן קברית ית־לאה: זביני חקלא
33 ומערתא די־בה מן בני־חתאה: ושיצי יעקב לפקדא ית־בנוהי
וכנש רגלוהי לערסא ואתנגיד ואתכניש לעמיה: ונפל יוסף על־
2 אפי אבוהי ובכא עלוהי ונשיק־ליה: ופקיד יוסף ית־עבדוהי ית־
3 אסותא למחנט ית־אבוהי וחנטו אסותא ית־ישראל: ושלימו־ליה

יהיו עתידין להיות חטפנין וחטפתם לכם איש אשתו, בפלגש בגבעה (שופטים כ"א),
ונבא על שאול שהיה נוצח באויביו סביב, שנא׳ ושאול לכד המלוכה וילחם באדום
ובמואב .... ובכל אשר יפנה ירשיע (ש"א י"ד). בבקר יאכל עד, ל׳ בזה
ושלל, המתורגם עדאה; ועוד יש לו דומה בל׳ עברית, אז חולק עד שלל
(ישעיה ל"ג); ועל שאול הוא אומר, שעמד בתחלה בקרן פריחתן של ישראל. ולערב
יחלק שלל, אף משתשקע שמשן של ישראל ע"י נבוכדנצר שיגלם לבבל, יחלק שלל,
מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן, שנא׳ הנה בית המן נתתי
28 לאסתר (אסתר ח׳). ואנקלוס תרגם על שלל הכהנים בקדשי המקדש. וזאת
אשר דבר להם אביהם ויברך אותם, והלא יש מהם שלא ברכם אלא
קנטרן? אלא כך פירושו, וזאת אשר דבר להם אביהם, מה שנאמר בענין.
יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי? ת"ל ויברך אותם, כלם במשמע. אשר
כברכתו, ברכה העתידה לבא על כל אחד ואחד ברך אותם; לא היה לו לומר אלא איש
אשר כברכתו ברך אותו, מה ת"ל ברך אותם? לפי שנתן ליהודה גבורת ארי ולבנימין
חטיפתו של זאב ולנפתלי קלותו של איל, יכול שלא כללן כלם בכל הברכות?
29 ת"ל ברך אותם. נאסף אל עמי, על שם שמכניסין הנפשות אל מקום גניזתן;
יש אסיפה בל׳ עברי שהיא ל׳ הכנסה, כגון ואין איש מאסף אותי הביתה (שופטים
י"ט), ואספתו אל תוך ביתך (דברים כ"ב), באספכם את תבואת הארץ (ויקרא כ"ג),
שהכנסתם לבית מפני הגשמים, באספך את מעשיך (שמות כ"ג), וכל אסיפה האמורה
33 במיתה אף היא ל׳ הכנסה. אל אבתי, עם אבותי. ויאסף רגליו, הכניס
רגליו. ויגוע ויאסף, ומיתה לא נאמרה בו, ואמרו רבותינו יעקב אבינו לא
2 מת. לחנט את אביו, ענין מרקחת בשמים הוא. וימלאו לו, השלימו לו ימי
חניטתו, עד שמלאו לו ארבעים יום. ויבכו אותו מצרים שבעים יום, ארבעים

אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם׃ וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף 4
אֶל־בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵיכֶם
דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר׃ אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר
הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שָׁמָּה
תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי וְאָשׁוּבָה׃
וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ׃
וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה
זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו
וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃
וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד׃
וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם
מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים׃
וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד
וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל
מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃ וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר
צִוָּם׃ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת 3
שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־
קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃ וַיָּשָׁב יוֹסֵף 4
מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו
אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו׃ וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם 5

לחניטה ושלשים לבכיה, לפי שבאה להם ברכה לרגלו, שכלה הרעב והיו מי
נילוס מתברכין. אשר כריתי לי, כפשוטו, כמו כי יכרה איש (שמות כ"א). 5
ומדרשו עוד מתישב על הלשון, כמו אשר קניתי. אמר ר' עקיבא כשהלכתי
לכרכי הים היו קורין למכירה כירה. ועוד מדרשו ל' כרי דגור, שנטל
יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי, ואמר לעשו טול זה
בשביל חלקך במערה. כאשר השביעך, ואם לא בשביל השבועה לא הייתי 6
מניחך, אבל ירא לומר עבור על השבועה, שלא יאמר א"כ אעבור על השבועה

ארבעין יומין ארי כן שלמו יומי חנטיא ובכו יתה מצראי שבעין
4 יומין: ועברו יומי בכיתה ומליל יוסף עם בית פרעה למימר אם
5 כען אשכחית רחמין בעיניכון מלילו כען קדם פרעה למימר: אבא
קיים עלי למימר הא אנא מאית בקברי דאתקנית לי בארעא דכנען
6 תמן תקברנני וכען אסק כען ואקבר ית אבא ואיתוב: ואמר פרעה
7 סק וקבור ית אבוך כמא דקיים עלך: וסליק יוסף למקבר ית אבוהי
וסליקו עמה כל עבדי פרעה סבי ביתה וכל סבי ארעא דמצרים:
8 וכל בית יוסף ואחוהי ובית אבוהי לחוד טפלהון ועאנהון ותוריהון
9 שבקו בארעא דגשן: וסליקו עמה אף רתכין אף פרשין והוה
10 משריתא סגיאה לחדא: ואתו עד בית אדרי דאטד די בעברא
דירדנא וספדו תמן מספד רב ותקיף לחדא ועבד לאבוהי אבלא
11 שבעא יומין: וחזא יתב ארעא כנענאה ית אבלא בבית אדרי
דאטד ואמרו אבל תקיף דין למצראי על כן קרא שמה אבל מצרים
12 13 די בעברא דירדנא: ועבדו בנוהי לה כן כמא די פקדנון: ונטלו
יתה בנוהי לארעא דכנען וקברו יתה במערת חקל כפלתא די
זבן אברהם ית חקלא לאחסנת קבורא מן עפרן חתאה על אפי
14 ממרא: ותב יוסף למצרים הוא ואחוהי וכל דסליקו עמה למקבר
15 ית אבוהי בתר דקבר ית אבוהי: וחזו אחי יוסף ארי מית אבוהון

שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקודש שאני מכיר עודף על שבעים לשון
10 ואתה אינך מכיר בו. כדאי' במסכת סוטה. גרן האטד, מוקף אטדין היה.
ורבותינו דרשו, על שם המאורע, שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה,
וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב, עמדו כלן ותלו בו כתריהם
12 והקיפוהו כתרים כגרן המוקף סייג של קוצים. כאשר צום, מהו אשר צום?
13 וישאו אתו בניו, ולא בני בניו, שכך צום, אל ישאו מטתי לא איש מצרי
ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען, אלא אתם, וקבע להם מקום, ג' למזרח,
וכן לד' רוחות, וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן, לוי לא ישא,
שהוא עתיד לשאת את הארון, ויוסף לא ישא שהוא מלך, מנשה ואפרים יהיו
תחתיכם, וזהו איש על דגלו באותות, באות שמסר להם אביהם לישא מטתו.
14 הוא ואחיו וכל העלים אתו, בחזרתן הקדים אחיו למצרים, העולים אתו,
ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו, שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר
כך כל בית יוסף ואחיו, אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען, שתלו כתריהם
15 בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד. ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, מהו
ויראו? הכירו במיתתו אצל יוסף, שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף
והיה מקרבן בשביל כבוד אביו, ומשמת יעקב לא קרבן. לו ישטמנו, שמא
ישטמנו. לו מתחלק לענינים הרבה, יש לו משמש בל' בקשה וכ' הלואי,
מהן לו יהי כדברך, לו שמעני, ולו הואלנו, לו מתנו, ויש לו משמש בלשון

וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה
6 אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ׃ וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי
7 מוֹתוֹ לֵאמֹר׃ כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע
אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע
8 עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו׃ וַיֵּלְכוּ גַּם־
9 אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
0 יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי׃ וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם
עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה
1 לְהַחֲיֹת עַם־רָב׃ וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם
2 וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם׃ וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף
בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃
3 וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה
4 יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת
וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ
הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃
5 וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים
6 אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה׃ וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־
מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם׃

חזק·

אם ואולי, כמו לו חכמו, לו הקשבת למצותי, ולו אנכי שוקל על כפי, ויש לו משמש בל' שמא, לו ישטמנו, ואין לו עוד דומה במקרא, והוא ל' אולי, כמו אולי לא תלך האשה אחרי, לשון שמא הוא, ויש אולי ל' בקשה, כגון אולי יראה ה' בעניי, אולי ישיב ה' אותי, הרי הוא כמו לו יהי
16 כדברך, ויש אולי ל' אם, אולי יש חמשים צדיקים. ויצוו אל יוסף, כמו ויצום אל בני ישראל, צוה למשה ולאהרן להיות שלוחים אל בני ישראל, אף זה, ויצוו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן; ואת מי צוו? את בני בלהה, שהיו רגילין אצלו, שנאמר והוא נער את בני בלהה. אביך צוה,

תאמרו דלמא יטר לנא דבבו יוסף ואתבא יתיב לנא ית כל בישתא
טז די גמלנא יתה: ופקידו לות*) יוסף למימר אבוך פקיד קדם מותה
יז למימר: כדין תימרון ליוסף בבעו שבוק כען לחובא אחיך ולחטאהון
ארי בישתא גמלוך וכען שבוק כען לחובא עבדי אלהא דאבוך ובכא
יח יוסף במללותהון עמה: ואזלו אף אחוהי ונפלו קדמוהי ואמרו הא
יט אנחנא לך לעבדין: ואמר להון יוסף לא תדחלון ארי דחלא דיי
כ אנא: ואתון חשבתון עלי בישא מן קדם יי אתחשבת לטבא בדיל
כא למעבד כיומא הדין לקימא עם סגי: וכען לא תדחלון אנא איזון
כב יתכון וית טפלכון ונחם יתהון ומליל תנחומין על לבהון: ויתיב
כג יוסף במצרים הוא ובית אבוהי וחיא יוסף מאה ועסר שנין: וחזא
יוסף לאפרים בנין תליתאין אף בני מכיר בר מנשה אתילידו
כד ורבי יוסף: ואמר יוסף לאחוהי אנא מאית ויי מדכר דכיר יתכון
ויסק יתכון מן ארעא הדא לארעא די קיים לאברהם ליצחק וליעקב:
כה ואומי יוסף ית בני ישראל למימר מדכר דכיר יי יתכון ותסקון
כו ית גרמי מכא: ומית יוסף בר מאה ועסר שנין וחנטו יתה
ושמוהי בארונא במצרים:

---

*) ידוע תדע כי בתרגום כ"י היה כתוב לְוָת, בפתח, עד פרשת חיי שרה, ומשם ולהלאה היה מנוקד לָוָת, בקמץ. ולא אביתי לשנות הנוסח בתוך הספר, והדפסתי בכל המקומות בספר בראשית לְוָת, ולא כן נוסח כ"י, אשר על כן העידותי בו במקום הזה. אכן מספר שמות ולהלאה נקדתי והדפסתי לָוָת, כאשר בכתב יד.
לאֶווענשטיין.

מפני דרכי השלום, כי לא צוה יעקב כן, שלא נחשד יוסף בעיניו. שא נא לפשע עבדי אלהי אביך, אם אביך מת, אלהיו קיים, והם עבדיו. וילכו גם אחיו, מוסיף על השליחות. כי התחת אלהים אני? שמא במקומו אני? בתמיה; אם הייתי רוצה להרע לכם, כלום אני יכול? והלא אתם כלכם חשבתם עלי רעה והקדוש ברוך הוא חשבה לטובה, והיאך אני לבדי יכול להרע לכם? וידבר על לבם, דברים המתקבלים על הלב: עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד, על ידיכם נודע שאני בן חורין, ואני אהרג אתכם! מה הבריות אומרות? כת של בחורים ראה ונשתבח בהן ואמר אחי הם, ולבסוף הרג אותם; יש לך אח שהורג את אחיו? ד"א עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו'. על ברכי יוסף, כתרגומו, גדלן בין ברכיו.

* * *

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה; א״ך ל״ד סימן. וחציו ועל חרבך תחיה (בראשית כ״ז מ׳). ופרשיותיו י״ב; זה שמי לעלם סימן. וסדריו מ״ג; גם ברוך יהיה סימן. ופסקתותיו כ״ט. ופרקיו נ׳; יי חננו לך קוינו סימן. מנין הפתוחות שלשה וארבעים, והסתומות שמונה וארבעים; הכל תשעים ואחת פרשיות; צא אתה וכל העם אשר ברגליך סימן.

אותיות רבתי ואותיות זעירי שבספר בראשית.

אין בס׳ בראשית מאותיות רבתי כי אם ב׳ של בראשית לבדה, ואין מאותיות זעירי בס׳ בראשית כ״א של ה, וסי׳ ה׳ של בהבראם, אלה תולדת השמים והארץ, בפ׳ בראשית. כ׳ של ולבכתה, לספד לשרה ולבכתה, בפ׳ חיי שרה. ק׳ של קצתי בחיי מפני בנות חת, בפ׳ תולדת: ויש סופרים שכותבין רבתי גם כף׳ של הכוונה יעשה, והת׳ פשוטה של ובהעטיף הלאן, והם׳ סתומה של בני שלשים, והח׳ של חכלילי עינים, ואין דעת הדייקנים נוחה מהם, ומכש״כ שאין לשנות שום צורה מצורת האותיות מכמות שהיא ראויה אם לא ע״פ המסרה והקבלה האמתית וע״פ הסכמת הדייקנים המובהקים.

אותיות הנקודות שבספר בראשית.

אין בס׳ בראשית כי אם חמש תיבות מהם נקודות כולן ומהם מקצתן, ואלה הם: וביניך, נקוד י׳ בתראה דישפט ה׳ ביני וביניך קדמאה, בפ׳ לך לך. אליו, נקוד על אותיות איו דויאמרו אליו איה שרה אשתך, בפ׳ וירא. ובקומה, נקוד ו׳ בתראה דותשקין את אביהן קדמאה, בפ׳ וירא. וישקהו, נקוד כולו דוירץ עשו לקראתו, בפ׳ וישלח. את, נקוד כולו דוילכו אחיו לרעות את, בפ׳ וישב.

ספר

שמות,

שני לתורת האלהים,

עם

תרגום אונקלוס מדויק ע"פ כ"י, ופרוש רש"י.

1 וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת יַעֲקֹב
2 3 אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה: יִשָּׂשכָר
4 5 זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן: דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר: וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי
6 יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם: וַיָּמָת
7 יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר הַהוּא: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ
וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: פ
8 וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף:
9 וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:
10 הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה
וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ:
11 וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי
12 מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס: וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ
אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
13 14 וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ: וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם
בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת
15 כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם
לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית
16 פּוּעָה: וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם

רש"י.

1 ואלה שמות בני ישראל, אף על פי שמנאן בחייהם בשמותם, חזר ומנאם
במיתתם, להודיע חבתם, שנמשלו לכוכבים, שמוציאם ומכניסם במספר ובשמותם,
5 שנאמר המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא (ישעיה מ'). ויוסף היה
במצרים, והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים, ומה בא ללמדנו? וכי לא היינו
יודעים שהוא היה במצרים? אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה
7 את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים, ונעשה מלך, ועומד בצדקו. וישרצו,
8 שהיו יולדות ששה בכרס אחד. ויקם מלך חדש, רב ושמואל, חד אמר חדש
ממש, וחד אמר שנתחדשו גזרותיו. אשר לא ידע, עשה עצמו כאלו לא ידע.
10 הבה נתחכמה, כל הבה ל' הכנה והזמנה לדבר הוא, כלומר הזמינו

1 ואלין שמהת בני ישראל דעלו למצרים עם יעקב גבר ואנש
2 3 4 ביתה עלו: ראובן שמעון לוי ויהודה: יששכר זבולן ובנימן: דן
5 ונפתלי גד ואשר: והוה כל נפשתא נפקי ירכא דיעקב שבעין
6 נפשן ויוסף דהוה במצרים: ומית יוסף וכל אחוהי וכל דרא
7 ההוא: ובני ישראל נפישו ואתילדו וסגיאו ותקיפו לחדא לחדא
8 ואתמליאת ארעא מנהון: וקם מלכא חדתא על מצרים דלא מקים
9 גזרת יוסף: ואמר לעמה הא עמא בני ישראל סגן ותקיפין מננא:
10 הבו נתחכם להון דלמא יסגון ויהי ארי יערעננא קרב ויתוספון
11 אף אנון על סנאנא ויגיחון בנא קרב ויסקון מן ארעא: ומניאו
עליהון שלטונין מבאישין בדיל לענואהון בפלחנהון ובנו קרוי
12 בית אוצרא לפרעה ית פיתום וית רעמסס: וכמא דמענן להון כן
13 סגן וכן תקפין ועקת למצראי מן קדם בני ישראל: ואפלחו מצראי
14 ית בני ישראל בקשיו: ואמררו ית חייהון בפלחנא קשיא בטינא
ובלבנין ובכל פלחנא בחקלא ית כל פלחנהון דאפלחו בהון בקשיו:
15 ואמר מלכא דמצרים לחיתא יהודיתא דשום חדא שפרה ושום
16 תניתא פועה: ואמר כד תהוין מולדן ית יהודיתא ותחזין על
מתברא אם בר הוא תקטלן יתה ואם ברתא היא ותקימנה:

עליהם לכך. נתחכמה לו, לעם, נתחכמה מה לעשות לו. ורבותינו דרשו
נתחכמה למושיען של ישראל, לדונם במים, שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם.
ועלה מן הארץ, על כרחנו. ורבותינו דרשו, כאדם שמקלל עצמו ותולה
11 קללתו באחרים, והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם ירשוה. עליו,
על העם. מסים, לשון מס, שרים שגובין מהם המס, ומהו המס? שיבנו ערי
מסכנות לפרעה. למען ענתו בסבלתם של מצרים. ערי מסכנות, כתרגומו,
וכן לך בא אל הסוכן הלז (ישעיה כ״ב), גזבר הממונה על האוצרות. את
פיתום ואת רעמסס, שלא היו ראויות מתחלה לכך, ועשאום חזקות ובצורות
12 לאוצר. וכאשר יענו אתו, בכל מה שהם נותנין לב לענות כן לב הקב״ה
להרבות ולהפריץ. כן ירבה, כן רבה וכן פרץ. ומדרשו, רוח הקודש אומרת
כן, אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה. ויקצו, קצו בחייהם. ורבותינו
14 דרשו כקוצים היו בעיניהם. בפרך, בעבודה קשה, המפרכת את הגוף ומשברתו.
15 למילדת, הוא לשון מולידות, אלא שיש ל׳ קל ויש ל׳ כבד, שובר ומשבר,
דובר ומדבר, כך מוליד ומילד· שפרה, יוכבד, על שם שמשפרת את הולד.
פועה, זו מרים, שפועה ומדברת והוגה לולד, כדרך הנשים המפייסות תינוק
16 הבוכה. פועה, ל׳ צעקה, כמו כיולדה אפעה (ישעיה מ״ב). בילדכן, כמו
במולידכן. על האבנים, מושב האשה היולדת, ובמקום אחר קורהו משבר;
וכמהו עושה מלאכה על האבנים (ירמיה י״ח), מושב כלי אומנות יוצר חרס.
אם בן הוא וגו׳, לא היה מקפיד אלא על הזכרים, שאמרו לו איצטגניניו

אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה׃ וַתִּירֶאןָ 17
הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ
מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים׃ וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת 18
וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים׃
וַתֹּאמַרְןָ הַמְיַלְּדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת 19
הָעִבְרִיֹּת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת
וְיָלָדוּ׃ וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד׃ 20
וַיְהִי כִּי־יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃ 21
וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה 22
תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן׃ פ

ב

וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי׃ וַתַּהַר הָאִשָּׁה 1 2
וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה
יְרָחִים׃ וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא 3
וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם
בַּסּוּף עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה 4
מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ׃ וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ 5

שעתיד לְהִוָּלֵד בן המושיע אותם. וחיה, ותמיה. ותחיין את הילדים, מספקות 17
להם מזון. תרגום הראשון וקיימא, והשני וקיימתון, לפי של' עבר לנקבות
רבות תיבה זו וכיוצא בה משמשת ל' פעלו ול' פעלתם, כגון ותאמרנה
איש מצרי (שמות ב'), ל' עבר, כמו ויאמרו לזכרים, ותדברנה בפיהם (ירמיה ג'),
ל' דברתם, כמו ותדברו לזכרים, וכן ותחללנה אותי אל עמי (יחזקאל י"ג),
ל' עבר, חללתם, כמו ותחללו לזכרים. כי חיות הנה, בקיאות כמילדות, 19
תרגום מילדות חייתא. ורבותינו דרשו, הרי הן משולות כחיות השדה, שאינן
צריכות מילדות. והיכן משולות לחיות? גור אריה, זאב יטרף (בראשית מ"ט),
בכור שורו (דברים ל"ג), אילה שלוחה, (בראשית מ"ט), ומי שלא נכתב בו
הרי הכתוב כללן (ס"א ויברך אותם, ועוד כתיב) מה אמך לביאה (יחזקאל י"ח).
וַיֵּיטֶב, הטיב להן. וזה חלוק בתיבה שיסודה שתי אותיות ונתון לה וי"ו
בראשה, כשהיא באה לדבר ל' ויפעיל הוא נוקד הי' בציירי, שהוא קמץ קטן,
כגון וַיֵּיטֶב אלהים למילדות, וַיֶּרֶב בבת יהודה (איכה ב'), הרבה תאניה,
וכן וַיֶּגֶל את השארית דנבוזר אדן (ד"ה ב' ל"ו), הגלה את השארית, ויפן
זנב אל זנב (שופטים ט"ו), הפנה הזנבות זו לזו, כל אלו ל' הפעיל את

17 ודחילא חיתא מן קדם יי ולא עבדא כמא דמליל עמהן מלכא דמצרים
18 וקימא ית בניא: וקרא מלכא דמצרים לחיתא ואמר להן מה דין
19 עבדתין ית פתגמא הדין וקימתין ית בניא: ואמרא חיתא לפרעה
ארי לא כנשיא מצריתא יהודיתא ארי חכימן אנון עד*) לא עלת
20 לותהן חיתא וילדן: ואוטיב יי לחיתא וסגי עמא ותקיפו לחדא:
21 והוה כד דחילא חיתא מן קדם יי ועבד להון בתין: ופקיד פרעה
22 לכל עמה למימר כל ברא דיתיליד ליהודאי בנהרא תרמנה וכל
1 ברתא תקימון: ואזל גברא מדבית לוי ונסיב ית בת לוי: ועדיאת
2 אתתא וילידת בר וחזת יתה ארי טב הוא ואטמרתה תלתא ירחין:
3 ולא יכילת עוד לאטמרותה ונסיבת לה תבותא דגמא וחפתה
בחמרא ובזפתא ושויאת בה ית רביא ושויתה ביערא על כיף
4
5 נהרא: ואתעתדת אחתה מרחיק למידע מה יתעבד לה: ונחתת

*) עָד, בקמץ, כן נקד רוו"ה. ובכל הספרים אשר ראיתי מנוקד עַד, בפתח.

לאוועשטיין.

אחרים; והשוא מדבר בל' ויפעל הוא נוקד הי' בחירק, כגון וייטב בעיניו (ויקרא י'), ל' הוטב, וכן וירב העם (שמואל ב' י"ח), נתרבה העם, ויגל יהודה (מלכים ב' כ"ה), הגלה יהודה, ויפן כה וכה (שמות ב'), הפנה לכאן ולכאן. ואל תשיבני וילך, וישב, וירד, ויצא; לפי שאינן מגזרתן של אלו,
20 שהרי הי' יסוד בהן, ילך, ישב, ירד, יצא, י' אות שלישית בו. וייטב אלהים
21 למילדות, מהו הטובה? ויעש להם בתים, בתי כהונה ולויה ומלכות, שקרויין בתים, ויבן את בית ה' ואת בית המלך (מלכים א' ט'), כהונה ולויה מיוכבד
22 ומלכות ממרים — כדאיתא במסכת סוטה. לכל עמו, אף עליהם גזר. יום שנולד משה אמרו לו אצטגניניו, היום נולד מושיען, ואין אנו יודעים אם ממצרים אם מישראל, ורואין אנו שסופו ללקות במים, לפיכך גזר אותו היום אף על המצריים, שנאמר כל הבן הילוד, ולא נאמר הילוד לעברים; והם לא היו
1 יודעים שסופו ללקות על מי מריבה. ויקח את בת לוי, פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה, והחזירה ועשה בה לקוחין שניים, ואף היא נהפכה להיות נערה, ובת ק"ל שנה היתה, שנולדה בבואם למצרים בין החומות, ומאתים ועשר נשתהו שם, וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה, אם כן כשנתעברה ממנו היתה
2 בת מאה ושלשים וקורא אותה בת לוי. כי טוב הוא, כשנולד נתמלא הבית
3 כלו אורה. ולא יכלה עוד הצפינו, שמנו לה המצריים מיום שהחזירה, והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד, שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין, והם בדקו אחריה לסוף תשעה. גמא, גמי בל' משנה, ובלעז יונק"ו (Jonc, בינזע), ודבר רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה. בחמר ובזפת, זפת מבחוץ וטיט מבפנים, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת. ותשם בסוף, הוא ל' אגם, רוזיי"ל בלעז (Roseau, טייכראהר), ודומה לו קנה וסוף
5 קמלו (ישעיה י"ט). לרחץ על היאר, סרס המקרא ופרשהו: ותרד בת פרעה על היאר לרחץ בו. על יד היאר, אצל היאור, כמו ראו חלקת

הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף
6 וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ׃ וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת־
הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים
7 זֶה׃ וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל־בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ
8 אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת וְתֵינִק לָךְ אֶת־הַיָּלֶד׃ וַתֹּאמֶר־
לָהּ בַּת־פַּרְעֹה לֵכִי וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־אֵם הַיָּלֶד׃
9 וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת־פַּרְעֹה הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהֵינִקִהוּ
לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתְּנִיקֵהוּ׃
10 וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא
11 שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ׃ וַיְהִי בַּיָּמִים
הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא
12 אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו׃ וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא
13 כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל׃ וַיֵּצֵא בַּיּוֹם
הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע
14 לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ׃ וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט
עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי

יואב על ידי (שמואל ב' י"ד), והוא ל' יד ממש, שיד האדם סמוכה לו.
ורבותינו אמרו, הולכות ל' מיתה, כמו הנה אנכי הולך למות (בראשית כ"ה),
הולכות למות לפי שמיחו בה; והכתוב מסייען, כי למה לנו לכתוב ונערותיה
הולכות? — את אמתה, את שפחתה. ורבותינו דרשו ל' יד, אבל לפי דקדוק
ל' הקדש היה לו להנקד אַמָּתָהּ דגושה, והם דרשו את אמתה את ידה,
ונשתרבבה אמתה אַמּוֹת הרבה. ותפתח ותראהו, את מי ראתה? את הילד. 6
זהו פשוטו. ומדרשו שראתה עמו שכינה. והנה נער בכה, קולו כנער. מן 7
העבריות, שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק, לפי שהיה עתיד לדבר
עם השכינה. ותלך העלמה, הלכה בזריזות ועלמות כעלם: היליכי, נתנבאה 8 9
ולא ידעה מה נתנבאה: הי שלכי! משיתהו, שלתהו, הוא ל' הוצאה בל' 10
ארמי, כמשאל ביניתא מחלבא, ובל' עברי משיתיהו ל' הסירותיו, כמו לא
ימוש (יהושע א'), לא מש. כך חברו מנחם. ואני אומר שאינו ממחברת מש
וימוש אלא מגזרת משה, ול' הוצאה הוא, וכן ימשני ממים רבים (שמואל
ב' כ"ב), שאלו היה ממחברת מש לא יתכן לומר משיתיהו אלא המישותיהו,

בת פרעה למסחי על נהרא ועולימתהא מהלכן על כיף נהרא
6 וחזת ית תבותא בגו יערא ואושטת ית אמתה ונסבתה: ופתחת
וחזת ית רביא והא עולימא בכי וחסת עלוהי ואמרת מבני יהודאי
7 הוא דין: ואמרת אחתה לבת פרעה האיזיל ואקרי ליך איתתא
8 מינקתא מן יהודיתא ותוניק ליך ית רביא: ואמרת לה בת פרעה
9 איזילי ואזלת עולימתא וקרת ית אמה דרביא: ואמרת לה בת
פרעה אובילי ית רביא הדין ואונקיהי לי ואנא אתן ית אגריך ונסיבת
10 איתתא ית רביא ואונקתיה: ורבא רביא ואיתיתיה לבת פרעה והוה
11 לה לבר וקרת שמיה משה ואמרת ארי מן מיא שחלתיה: והוה ביומיא
האינון ורבא משה ונפק לות*) אחוהי וחזא בפלחנהון וחזא גבר מצרי
12 מחי לגבר יהודי מאחוהי: ואתפני לכא ולכא וחזא ארי לית גברא
13 ומחא ית מצראה וטמריה בחלא: ונפק ביומא תנינא והא תרין
14 גברין יהודאין נצן ואמר לחייבא למא את מחי לחברך: ואמר מן
שויך לגבר רב ודין עלנא הלמקטלי את אמר כמא דקטלתא ית

---

*) עיין בפרשת ויחי, בראשית נ' י"ו, על קריאת את לות.

לאָוענשטיין.

כאשר יאמר מן קם הקימותי, ומן שב השיבותי, ומן בא הביאותי, או משיתיהו, כמו ומשתי את עון הארץ (זכריה ג'), אבל משיתי איננו אלא מגזרת
חיבה שפעל שלה מיוסד נה' בסוף התיבה, כגון משה, בנה, עשה, צוה,
פנה, שדינות לומר בהם פעלתי, תבא הי' במקום ה', כמו בניתי עשיתי
11 ציתי. ויגדל משה, והלא כבר כתב ויגדל הילד? אמר רבי יהודה ברבי
אלעאי, הראשון לקומה, והשני לגדולה, שמנהו פרעה על ביתו. וירא בסבלתם,
נתן עיניו ולבו להיות מצר עליהם. איש מצרי, נוגש היה ממונה על שוטרי
ישראל והיה מעמידם מקרות הגבר למלאכתם. מכה איש עברי, מלקהו
ורודהו. בעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה, ובלילה העמידו
והוציאו מביתו, והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו, כסבורה שהוא בעלה,
וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר, וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר, היה מכהו
12 ורודהו כל היום. ויפן כה וכה, ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה.
13 ולפי פשוטו כמשמעו. וירא כי אין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר. שני
אנשים עברים, דתן ואבירם, הם שהותירו מן המן. נצים, מריבים. למה
14 תכה, אע"פ שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד. רעך, רשע כמותך. מי שמך
לאיש, והנה עודך נער. הלהרגני אתה אמר, מכאן אנו למדים שהרגו בשם
המפורש. ויירא משה, כפשוטו. ומדרשו, דאג לו על שראה בישראל רשעים
דלטורין (delatores, אנגעבער) אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל! אכן נודע
הדבר, כמשמעו. ומדרשו, נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל
מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים

15 וַיִּרָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר׃ וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה
16 מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר׃ וּלְכֹהֵן
מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֶנָה וַתְּמַלֶּאנָה אֶת
17 הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן׃ וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם
18 וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם׃ וַתָּבֹאנָה אֶל־רְעוּאֵל
19 אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מִהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם׃ וַתֹּאמַרְןָ אִישׁ
מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁקְ
20 אֶת־הַצֹּאן׃ וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־
21 הָאִישׁ קִרְאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם׃ וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־
22 הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־צִפֹּרָה בִתּוֹ לְמֹשֶׁה׃ וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ פ
23 וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים
24 מִן־הָעֲבֹדָה׃ וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
25 אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃ וַיַּרְא
ג 1 אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים׃ ס רביעי. וּמֹשֶׁה
הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת־
הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה׃
2 וַיֵּרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא
3 וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל׃ וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה

15 לכך. וישמע פרעה, הם הלשינו עליו. ויבקש להרג את משה, מסרו
לקוספינטור להרגו ולא שלטה בו החרב, היא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה
(שמות י"ח). וישב בארץ מדין, נתעכב שם, כמו וישב יעקב (בראשית ל"ז).
16 וישב על הבאר, ל' ישיבה. למד מיעקב שמזדווג לו זווגו מן הבאר. ולכהן

מצראה ודחיל משה ואמר בקושטא איתידע פתגמא: ושמע פרעה
ית פתגמא הדין ובעא למקטל ית משה ועריק משה מן קדם פרעה
ויתיב בארעא דמדין ויתיב על בירא: ולרבא דמדין שבע בנן
ואתאה ודלאה ומלאה ית רהטיא לאשקאה ענא דאבוהן: ואתו
רעיא וטרדונון וקם משה ופרקנון ואשקה ית ענהן: ואתאה לות
רעואל אבוהן ואמר מה דין אוחיתין למיתי יומא דין: ואמרא
גברא מצראה שזבנא מיד רעיא ואף מדלא דלא לנא ואשקי ית
ענא: ואמר לבנתיה ואן הוא למה דנן שבקתין ית גברא קרן ליה
ויכול לחמא: וצבי משה למיתב עם גברא ויהב ית צפורה ברתיה
למשה: וילידת בר וקרא ית שמיה גרשם ארי אמר דייר הויתי
בארע נוכראה: והוה ביומיא סגיאיא האנון ומית מלכא דמצרים
ואתאנחו בני ישראל מן פלחנא דהוה קשי עליהון וזעיקו וסליקת
קבלתהון לקדם יי מן פלחנא: ושמיע קדם יי ית קבלתהון ודכיר
יי ית קימיה דעם אברהם דעם יצחק ודעם יעקב: וגלי קדם יי
שעבודא דבני ישראל ואמר במימריה למפרקהון יי: ומשה הוה
רעי ית ענא דיתרו חמוהי רבא דמדין ודבר ית ענא לבתר שפר
רעיא למדברא ואתא לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי לחורב:
ואתגלי מלאכא דיי ליה בשלהובית אשתא מגו אסנא וחזא והא
אסנא בער באשתא ואסנא ליתוהי מתאכיל: ואמר משה אתפני

מדין, כי שכן, ופירש לו מע"א ונדוהו מאצלם. את הרהטים, את בריכות מרוצות המים העשויות בארץ. ויגרשום, מפני הנדוי. למה זה עזבתן, הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב, שהמים עולים לקראתו. ויאכל לחם, שמא ישא אחת מכם, כד"א כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשית ל"ט וע"ש רש"י). ויואל, כתרגומו, ודומה לו הואל נא ולין (שופטים י"ט), ולו הואלנו (יהושע ז'), הואלתי לדבר (בראשית י"ח). ומדרשו ל' אָלָה, נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו. (ויהי בימים הרבים ההם, שהיה משה גר במדין, וימת מלך מצרים, והוצרכו ישראל לתשועה, ומשה היה רעה, ובאת תשועה עַל ידו, לכך נסמכו פרשיות הללו.) וימת מלך מצרים, נצטרע, והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם. נאקתם, צעקתם, וכן מעיר מתים ינאקו (איוב כ"ד). את בריתו את אברהם, עם אברהם. וידע אלהים, נתן עליהם לב ולא העלים עיניו. אחר המדבר, להתרחק מן הגזל, שלא ירעו בשדות אחרים. אל הר האלהים, על שם העתיד. בלבת אש, בשלהבת אש, לבו של אש, כמו לב השמים (דברים ד'), בלב האלה (שמואל ב' י"ח). ואל תתמה על תי"ו, יש לנו כיוצא בו, מה אמולה לבתך (יחזקאל י"ו). מתוך הסנה, ולא אילן אחר, משום עמו אנכי בצרה (תהלים צ"א). אֻכָּל, נאכל, כמו לא עֻבַּד בה (דברים כ"א), אשר לֻקַּח משם (בראשית ג'). אסרה נא, אסורה מכאן

מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה׃ וַיַּרְא יְהוָה כִּי סָר לִרְאוֹת
וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר אַל־תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל
רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת־קֹדֶשׁ
הוּא׃ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי
יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט
אֶל־הָאֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי
אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נֹגְשָׂיו כִּי
יָדַעְתִּי אֶת־מַכְאֹבָיו׃ וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ ׀ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ
מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה אֶל־אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ אֶל־מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי
וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי
וְגַם־רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם׃ וְעַתָּה
לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ
אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר
כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ
אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה׃
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ
לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה
אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה

להתקרב הם. של, שלוף והוצא, כמו ונשל הברזל (דברים י״ט), כי ישל זיתך (דברים כ״ח). אדמת קדש הוא, המקום. (כי ידעתי את מכאוביו, כמו וידע אלהים (לעיל ב׳ כ״ה), כלומר כי שמתי לב להתבונן ולדעת את מכאוביו

כען ואחזי ית חזונא רבא הדין מא דין לא מתוקד אסנא׃ וחזא
יי ארי אתפני למחזי וקרא ליה יי מגו אסנא ואמר משה משה
ואמר הא אנא׃ ואמר לא תקרב הלכא שרי סינך מעל רגלך ארי
אתרא דאת קאים עלוהי אתר קדיש הוא׃ ואמר אנא אלהא דאבוך
אלהא דאברהם אלהא דיצחק ואלהא דיעקב וכבשנון משה לאפוהי
ארי דחיל מלאסתכלא בצית יקרא דיי׃ ואמר יי מגלא גלי קדמי
ית שעבוד עמי די במצרים וית קבלתהון שמיע קדמי מן קדם
מפלחיהון ארי גלי קדמי ית כיביהון׃ ואתגליתי לשזבותהון מידא
דמצראי ולאסקותהון מן ארעא ההיא לארעא טבא ופתיא לארעא
עבדא חלב ודבש לאתר כנענאי וחתאי ואמוראי ופרזאי וחואי
ויבוסאי׃ וכען הא קבילת בני ישראל עלת קדמי ואף גלי קדמי
ית דוחקא די מצראי דחקין להון׃ וכען איתא ואשלחנך לות
פרעה ואפיק ית עמי בני ישראל ממצרים׃ ואמר משה קדם יי
מן אנא ארי איזיל לות פרעה וארי אפיק ית בני ישראל ממצרים׃
ואמר ארי יהי מימרי בסעדך ודין לך אתא ארי אנא שלחתך
באפקותך ית עמא ממצרים תפלחון קדם יי על טורא הדין׃ ואמר
משה קדם יי הא אנא אתי לות בני ישראל ואימר להון אלהא
דאבהתכון שלחני לותכון ויימרון לי מה שמה מה אימר להון׃
ואמר יי למשה אהיה אשר אהיה ואמר כדנן תימר לבני ישראל

וגם השלמתי עניני לאותם אשר מצעקתם*). ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, ויש לאמר מה תועיל? והוצא את עמי, יועילו דבריך ותוציאם משם. מי אנכי? מהו אני חשוב לדבר עם המלכים? וכי אוציא את בני ישראל, ואף אם חשוב אני, מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים? ויאמר כי אהיה עמך, השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה, לא שלך היא כי אם משלי, כי אהיה עמך, וזה המראה אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך, וכדאי אני להציל, כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו אוכל, כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק; ושאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים? דבר גדול יש לי על הוצאה זו, שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג׳ חדשים. ד״א כי אהיה עמך, וזה, שתצליח בשליחותך, לך האות, על הבטחה אחרת, אני מבטיחך שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה, שתקבלו התורה עליו, והיא הזכות העומדת לישראל. ודוגמת ל׳ זה מצינו (ישעיה ל״ז) וזה לך האות אכול השנה ספיח וגו׳, מפלת סנחריב תהיה לך אות על הבטחה אחרת, שארצכם תהיינה מפירות ואני אברך הספיחים. אהיה אשר אהיה, אהיה

*) הנה בחומשים אשר הוציאם לאור רו״ה ז״ל אין גם פרוש רש״י על פסוק ז׳ הלזה, גם במקראות גדולות הנדפסות בוויניציא איננו.

לאווענשטיין.

שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָֹה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי
יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה
רבע זִכְרִי לְדֹר דֹּר׃ לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם יְהוָֹה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי
לָכֶם בְּמִצְרָיִם׃ וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־
אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי
אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ אַתָּה
וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָֹה אֱלֹהֵי
הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלֲכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָֹה אֱלֹהֵינוּ׃ וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי
לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה׃
וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר
אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי אֶת־חֵן
הָעָם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם׃
וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי
זָהָב וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם

עמהם בצרה זו אשר אהיה עמהם בשעבוד שאר מלכיות. אמר לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת? דיים בצרה זו! אמר לו יפה אמרת, כה תאמר, וגו'. זה שמי לעלם, חסר ו', לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו. וזה זכרי, למדו היאך נקרא. וכן דוד הוא אומר, ה' שמך לעולם ה' זכרך לדר ודר (תהלים קל"ה). את זקני ישראל, מיוחדים לישיבה. ואם תאמר זקנים סתם, היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ששים רבוא? ושמעו לקלך. מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך, שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף, שבלשון זה הם נגאלים, יעקב אמר להם ואלהים פקד יפקד אתכם, יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם (בראשית נ'). נקרה עלינו, ל' מקרה, וכן ויקר אלהים, ואנכי אקרה כה (במדבר כ"ג).

15 אהיה שלחני לותכון: ואמר עוד יי למשה כדנן תימר לבני
ישראל יי אלהא דאבהתכון אלהה דאברהם אלהה דיצחק ואלהה
דיעקב שלחני לותכון דין שמי לעלם ודין דכרני לכל דר ודר:
16 איזיל ותכנוש ית סבי ישראל ותימר להון יי אלהא דאבהתכון
אתגלי לי אלהה דאברהם יצחק ויעקב למימר מדכר דכירנא יתכון
17 וית דאתעבד לכון במצרים: ואמרית אסיק יתכון משעבוד מצראי
לארע כנענאי וחתאי ואמוראי ופרזאי וחואי ויבוסאי לארעא עבדא
18 חלב ודבש: ויקבלון למימרך ותיתי את וסבי ישראל לות מלכא
דמצרים ותימרון ליה יי אלהא דיהודאי אתקרי עלנא וכען נזיל
19 כען מהלך תלתא יומין במדברא ונדבח קדם יי אלהנא: וקדמי
גלי ארי לא ישבוק יתכון מלכא דמצרים למיזל ולא מן קדם
20 דחילה תקיף: ואשלח פון ית מחת גבורתי ואמחי ית מצראי בכל
21 פרישותי די אעבד ביניהון ובתר כן ישלח יתכון: ואתן ית עמא
הדין לרחמין בעיני מצראי ויהי ארי תהכון לא תהכון ריקנין:
22 ותשאל אתתא משבבתה ומקריבת ביתה מנין דכסף ומנין דדהב
ולבושין ותשוון על בניכון ועל בנתיכון ותרוקנון ית מצרים:

19 גבא נקרה עמנו הלום. לא יתן אתכם מלך מצרים להלך, אם אין אני מראה לו ידי החזקה, כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך. לא יתן, לא ישבוק, כמו על כן לא נתתיך (בראשית כ׳), ולא נתנו אלהים להרע עמדי (בראשית ל״א), וכלן ל׳ נתינה הם. וי״מ ולא ביד חזקה, ולא בשביל שידו חזקה, כי מאז אשלח את ידי והכתי את מצרים וגו׳, ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחילה תקיף. משמו של רבי יעקב ברבי מנחם
22 נאמר לי ומגרת ביתה, מאותה שהיא גרה אתה בבית. ונצלתם, כתרגומו, ותרוקנון, וכן וינצלו את מצרים (שמות י״ב), ויתנצלו בני ישראל את עדים (שמות ל״ג); והנ׳ בו יסוד, ומנחם חברו במחברת צ׳ עם ויצל אלהים את מקנה אביכם, אשר הציל אלהים מאבינו (בראשית ל״א) — ולא יאמנו דבריו, כי אם לא היתה הנ׳ יסוד והיא נקודה בחירק, לא תהא משמשת בה׳ ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם, כמו ונסחתם מן האדמה (דברים כ״ח), ונתתם ביד אויב, ונגפתם לפני אויביכם (ויקרא כ״ו), ונתכתם בתוכה (יחזקאל כ״ב), ואמרתם נצלנו (ירמיה ז׳), ל׳ נפעלנו, וכל נ׳ שהיא באה בתיבה לפרקים ונופלת ממנה, כנ׳ של נוגף, נושא, נותן, נושך, כשהיא מדברת ל׳ ופעלתם תנקד (בשבא) בחטף, כגון ונשאתם את אביכם (בראשית מ״ה), ונתתם להם את ארץ הגלעד (במדבר ל״ב), ונמלתם את בשר ערלתכם (בראשית י״ז), לכך אני אומר שזאת הנקודה בחירק מן היסוד היא, ויסוד שם דבר נצול, והוא מן השמות הנכבדים, כמו דבור, כפור, למוד, כשידבר בל׳ ופעלתם ינקד בחירק, כמו ודברתם אל הסלע (במדבר כ׳), וכפרתם את הבית (יחזקאל

אֶת־מִצְרָיִם׃ וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא 1
יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר 2
אֵלָיו יְהוָה מַזֶּה בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה׃ וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ 3
אַרְצָה וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ 4
וַיַּחֲזֶק־בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ׃ לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה 5
אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ 6
וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג׃
וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ 7
מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ׃ וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ 8
וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת
הָאַחֲרוֹן׃ וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה 9
וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה
וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת׃
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי 10
גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז דַּבֶּרְךָ אֶל־עַבְדֶּךָ כִּי
כְבַד־פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שָׂם 11
פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי־יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עִוֵּר

ע״ה), ולמדתם אותם את בניכם (דברים י״א). מזה בידך, לכך נכתב 2
תיבה אחת, לדרוש, מזה שבידך אתה חייב ללקות, שחשדת בכשרים; ופשוטו
כאדם שאומר לחברו מודה אתה שזו שלפניך אבן היא? אמר לו הן; אמר
לו הריני עושה אותה עץ. ויהי לנחש, רמז לו שסיפר ל׳ הרע על ישראל 3
ותפש אומנותו של נחש. ויחזק בו, ל׳ אחיזה הוא; והרבה יש במקרא, ויחזיקו 4
האנשים בידו (בראשית י״ט), והחזיקה במבושיו (דברים כ״ה), והחזקתי בזקנו
(שמואל א׳ י״ז), כל ל׳ חזוק הדבוק לב׳ ל׳ אחיזה הוא. מצרעת כשלג, 6
דרך צרעת להיות לבנה, אם בהרת לבנה היא (ויקרא י״ג), אף באות זה
רמז של׳ הרע ספר באמרו לא יאמינו לי, לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה

1 ואתיב משה ואמר והא לא יהימנון לי ולא יקבלון מני ארי יימרון
2 3 לא אתגלי לך יי: ואמר ליה יי מה דין בידך ואמר חוטרא: ואמר
רמהי לארעא ורמהי לארעא והוה לחויא ועריק משה מן קדמוהי:
4 ואמר יי למשה אושיט ידך ואחוד בזנבה ואושיט ידיה ואתקיף
5 בה והוה לחוטרא בידיה: בדיל דיהימנון ארי אתגלי לך יי אלהא
6 דאבהתהון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב: ואמר יי
ליה עוד אעיל כען ידך בעטפך ואעיל ידיה בעטפיה ואפקה והא
7 ידיה חורא כתלגא: ואמר אתיב ידך לעטפך ואתיב ידיה לעטפיה
8 ואפקה מעטפיה והא תבת הות כבשריה*): ויהי אם לא יהימנון לך
9 ולא יקבלון לקל אתא קדמאה ויהימנון לקל אתא בתראה: ויהי
אם לא יהימנון אף לתרין אתיא האלין ולא יקבלון מנך ותסב
ממיא דבנהרא ותשוד ליבשתא ויהון מיא די תסב מן נהרא ויהון
10 לדמא ביבשתא: ואמר משה קדם יי בבעו יי לא גבר דמלול אנא
אף מתמלי אף מדקמוהי אף מעדן דמללתא עם עבדך ארי יקיר
11 ממלל ועמיק לישן אנא: ואמר יי ליה מן שוי פומא לאנשא או

*) פה מפסיק כ"י ישן. עיין לעיל בראשית מ"ח י"א בהערה. לאווענשטיין.

7 מרים על לשון הרע. ויוצאה מחיקו והנה שבה כבשרו, מכאן שמדה טובה
8 ממהרת לבא ממדת פורענות, שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו. והאמינו
לקול האות האחרון, משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון
הרע יאמינו לך, שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעים,
9 כמו פרעה ואבימלך בשביל שרה. והיו המים וגו', והיו והיו ב' פעמים,
מה נעיני, אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שומע
אני שבידו הם נהפכים לדם ואף כשירדו לארץ יהיו בהוייתן, אבל עכשיו
10 מלמדם שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשת. גם מתמול וגו', למדנו שכל ז'
ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו, מתמול שלשום מאז
דברך הרי ג' ושלשה גמין רבויין הם הרי ששה, והוא היה עומד ביום השביעי
כשאמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו; וכל זה
אלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה,
שנאמר הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים (שמואל א' ב') הוא
אהרן, וכן ביחזקאל (כ') ואודע להם בארץ מצרים ואומר אליהם איש שקוצי
עיניו השליכו, ואותה נבואה לאהרן נאמרה. כבד פה, בכבידות אני מדבר.
11 ובל' לעז בלב"ו (balbus, סטאממלער). מי שם פה וגו', מי למדך לדבר
כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי? או מי ישום אלם, מי עשה פרעה
אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך, ואת משרתיו חרשים שלא שמעו במצותו
עליך, ולאספקלטורין ההורגים מי עשאם עורים שלא ראו כשברחת מן הבימה

12 הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה׃ וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרֵיתִיךָ
13 אֲשֶׁר תְּדַבֵּר׃ וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא בְּיַד־תִּשְׁלָח׃
14 וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי
יָדַעְתִּי כִּי־דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ
15 וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ׃ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת־הַדְּבָרִים
בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם
16 אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם וְהָיָה הוּא
17 יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים׃ וְאֶת־הַמַּטֶּה
הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֹתֹת׃ פ ששי.
18 וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב ׀ אֶל־יֶתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה־נָּא
וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם חַיִּים
19 וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בְּמִדְיָן לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם כִּי־מֵתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים
20 אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם
עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה
21 הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב
מִצְרַיְמָה רְאֵה כָּל־הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ וַעֲשִׂיתָם
לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת־הָעָם׃
22 וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל׃

13 ונמלטת? הלא אנכי, ששמי ה׳, עשיתי כל זאת. ביד תשלח, ביד מי שאתה רגיל לשלוח, והוא אהרן. דבר אחר, ביד אחר שתרצה לשלוח, אין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד, יש לך שלוחים הרבה.
14 ויחר אף, רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש ע״י אותו חרון; אמר לו רבי יוסי אף בזו נאמר בו רושם, הלא אהרן אחיך הלוי, שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן, והכהונה הייתי אומר לצאת ממך, מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי, שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי (דה״א כ״ג). הנה הוא יצא לקראתך, כשתלך למצרים. וראך ושמח בלבו, לא כשאתה סבור

12 מַן שַׁוִּי אִלְּמָא אוֹ חֵרְשָׁא אוֹ פַּקְחָא אוֹ עַוִּירָא הֲלָא אֲנָא יְיָ: וּכְעַן
13 אֱזֵיל וּמֵימְרִי יְהֵא עִם פּוּמָךְ וְאַלְּפִנָּךְ דִּי תְמַלֵּיל: וַאֲמַר בְּבָעוּ יְיָ
14 שְׁלַח כְּעַן בְּיַד מַן דִּכְשַׁר דְּתִשְׁלַח: וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּייָ בְּמֹשֶׁה וַאֲמַר
הֲלָא אַהֲרֹן אָחוּךְ לֵוָאֵי גְּלֵי קֳדָמַי אֲרֵי מַלָּלָא יְמַלֵּל הוּא וְאַף הָא
15 הוּא נָפֵק לְקַדָּמוּתָךְ וְיֶחֱזִנָּךְ וְיֶחְדֵּי בְּלִבֵּהּ: וּתְמַלֵּל עִמֵּהּ וּתְשַׁוֵּי יָת
פִּתְגָּמַיָּא בְּפוּמֵהּ וּמֵימְרִי יְהֵי עִם פּוּמָךְ וְעִם פּוּמֵהּ וְאַלֵּיף יָתְכוֹן יָת
16 דִּי תַעְבְּדוּן: וִימַלֵּיל הוּא לָךְ לְעַמָּא וִיהֵי הוּא יְהֵי לָךְ לִמְתֻרְגְּמָן
17 וְאַתְּ תְּהֵי לֵהּ לְרַב: וְיָת חֻטְרָא הָדֵין תִּסַּב בִּידָךְ דְּתַעְבֵּיד־בֵּהּ יָת
18 אָתַיָּא: וַאֲזַל מֹשֶׁה וְתָב לְוָת־יֶתֶר חֲמוּהִי וַאֲמַר לֵהּ אֵיזֵיל כְּעַן
וְאֵיתוּב לְוָת אַחַי דִּי בְמִצְרַיִם וְאֶחֱזֵי הַעַד כְּעַן קַיָּמִין וַאֲמַר יִתְרוֹ
19 לְמֹשֶׁה אֱזֵיל לִשְׁלָם: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה בְּמִדְיָן אֱזֵיל תּוּב לְמִצְרָיִם
20 אֲרֵי־מִיתוּ כָּל־גֻּבְרַיָּא דְּבָעוֹ לְמִקְטְלָךְ: וּדְבַר מֹשֶׁה יָת אִתְּתֵהּ וְיָת
בְּנוֹהִי וְאַרְכֵּבִנּוּן עַל חֲמָרָא וְתָב לְאַרְעָא דְמִצְרָיִם וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת
21 חֻטְרָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵהּ נִסִּין מִן קֳדָם יְיָ בִּידֵהּ: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
בִּמְהָכָךְ לְמֵתוּב לְמִצְרַיִם חֲזֵי כָּל מוֹפְתַיָּא דְּשַׁוֵּיתִי בִידָךְ וְתַעְבְּדִנּוּן
22 קֳדָם פַּרְעֹה וַאֲנָא אַתְקֵיף יָת לִבֵּהּ וְלָא יְשַׁלַּח יָת עַמָּא: וְתֵימַר

יהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה. ומשם זכה אהרן לַעֲדִי החשן הנתון
16 על הלב. ודבר הוא לך, בשבילך ידבר אל העם. וזה יוכיח על כל לך
ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם ל׳ על הם. יהיה לך לפה,
18 למליץ, לפי שאתה כבד פה. לאלהים, לרב ולשר. וישב אל יתר חתנו,
ליטול רשות, שהרי נשבע לו. וז׳ שמות היו לו, רעואל יתר יתרו קינן חובב
19 חבר פוטיאל. כי מתו כל האנשים, מי הם? דתן ואבירם; חיים היו, אלא
20 שירדו מנכסיהם, והעני חשוב כמת. על החמר, חמור המיוחד, הוא החמור
שחבש אברהם לעקידת יצחק, והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו, שנאמר
עני ורכב על חמור (זכריה ט׳). וישב ארצה מצרים, ויקח משה את
21 מטה, אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא. בלכתך לשוב מצרימה וגו׳,
דע שעל מנת כן תלך, שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה
ולא תירא ממנו. אשר שמתי בידך, לא על שלש אותות האמורות למעלה,
שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו, ולא מצינו
שעשאם לפניו, אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך במצרים, כמו כי ידבר
אליכם פרעה וגו׳ (שמות ז׳); ואל תתמה על אשר כתיב אשר שמתי, שכן
22 משמעו, כשתדבר עמו כבר שמתים בידך. ואמרת אל פרעה, כשתשמע שלבו
חזק וימאן לשלוח אמור לו כן. בני בכרי, ל׳ גדולה, כמו אף אני בכור
אתנהו (תהלים פ״ט), זהו פשוטו. ומדרשו, כאן חתם הקב״ה על מכירת

23 וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה
24 אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ׃ וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ
25 יְהוָה וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ׃ וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת־
עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן־דָּמִים אַתָּה
26 לִי׃ וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת׃ פ
27 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ
28 וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ׃ וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן
אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ וְאֵת כָּל־הָאֹתֹת אֲשֶׁר
29 צִוָּהוּ׃ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת־כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
30 וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
31 מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם׃ וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ
כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת־עָנְיָם וַיִּקְּדוּ
ה 1 וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה שני
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי
2 בַּמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ
לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל
3 לֹא אֲשַׁלֵּחַ׃ וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נֵלֲכָה־
נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ
4 פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם
לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ

23 הבכורה שלקח יעקב מעשו. ואמר אליך, בשליחותו של מקום, שלח את
בני. הנה אנכי הרג וגו', היא מכה אחרונה, ובה התרהו תחלה מפני
שהיא קשה, וזה הוא שאמר (איוב ל"ו) הן אל ישגיב בכחו, לפיכך מי כמוהו
מורה, בשר ודם המבקש להנקם מחברו מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה,
אבל הקב"ה ישגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו אליו, לפיכך
24 הוא מורהו ומתרה בו לשוב. ויהי בדרך במלון .... ויבקש המיתו,
לפי שלא מל את אליעזר בנו, ועל שנתרשל נענש מיתה. תני אמר רבי יוסי

23 לות פרעה כדנן אמר יי ברי בוכרי ישראל: ואמרית לך שלח ית
ברי ויפלח קדמי ואם סריב את לשלחותה הא אנא קטיל ית ברך
24 בוכרך: והוה בארחא בבית מבתא וערע ביה מלאכא דיי ובעא
25 למקטליה: ונסיבת צפורה טנרא וגזרת ית ערלת ברה וקריבת
לקדמוהי ואמרת ארי בדמא דמהלתא הדין אתיהב חתנא לנא:
26 ונח מניה בכן אמרת אלולי דמא דמהלתא הדין אתחיב חתנא קטול:
27 ואמר יי לאהרן איזיל לקדמות משה למדברא ואזל וערעיה בטורא
28 דאתגלי עלוהי יקרא דיי ונשק ליה: וחוי משה לאהרן ית כל
29 פתגמיא דיי די שלחיה וית כל אתיא די פקדיה: ואזל משה ואהרן
30 וכנשו ית כל סבי בני ישראל: ומליל אהרן ית כל פתגמיא די
31 מליל יי עם משה ועבד אתיא לעיני עמא: והימן עמא ושמעו ארי
דכיר יי ית בני ישראל וארי גלי קדמוהי שעבודהון וכרעו וסגידו:
ה
1 ובתר כן עלו משה ואהרן ואמרו לפרעה כדנן אמר יי אלהא דישראל
2 שלח ית עמי ויחגון קדמי במדברא: ואמר פרעה שמא דיי לא
אתגלי לי די אקבל למימריה לשלחא ית ישראל לא אתגלי לי שמא
3 דיי ואף ית ישראל לא אשלח: ואמרו אלהא דיהודאי אתגלי
עלנא נזיל כען מהלך תלתא יומין במדברא ונדבח קדם יי אלהנא
4 דלמא יערעננא במותא או בקטול: ואמר להון מלכא דמצרים

ושלום לא נתרשל, אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד
שלשת ימים, אמול ואשהה ג' ימים, הקב"ה צוני לך שוב מצרימה; ומפני מה
נענש? לפי שנתעסק במלון תחלה. במסכת נדרים. והיה המלאך נעשה כמין
נחש ובולעו מראשו ועד יריכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום, הבינה
25 צפורה שבשביל המילה הוא. ותגע לרגליו, השליכתו לפני רגליו של משה.
ותאמר על בנה, חתן דמים אתה לי, אתה היית גורם להיות החתן שלי
26 נרצח עליך, הורג אישי אתה לי. וירף המלאך ממנו; אז הבינה שעל
המילה בא להרגו. אמרה חתן דמים למולת, אתני היה נרצח על דבר
המילה. למולת. על דבר המולות. שם דבר הוא, והל' משמשת בל' על,
כמו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד), ואנקלוס תרגם דמים על דם
1 המילה. ואחר באו משה ואהרן וגו', אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר
משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין, לפי שיראו ללכת, ובסיני
נפרע להם, ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו (שמות כ"ד), החזירם
3 לאחוריהם. פן יפגענו, פן יפגעך היו צריכים לומר, אלא שחלקו כבוד
4 למלכות. פגיעה זו ל' מקרה מות היא. תפריעו את העם ממעשיו,
תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם, ששומעין לכם ומצפים לנוח מן המלאכה;
וכן פרעהו אל תעבר בו (משלי ד'), רחקהו, וכן ותפרעו כל עצתי (משלי
א'), כי פרע הוא (שמות ל"ב), נרחק ונתעב. לכו לסבלותיכם, לכו למלאכתכם

לסבלתיכם: ויאמר פרעה הן־רבים עתה עם־הארץ 5
והשבתם אתם מסבלתם: ויצו פרעה ביום ההוא את־ 6
הנגשים בעם ואת־שטריו לאמר: לא תאספון לתת 7
תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשם הם ילכו וקששו
להם תבן: ואת־מתכנת הלבנים אשר הם עשים תמול 8
שלשם תשימו עליהם לא תגרעו ממנו כי־נרפים הם
על־כן הם צעקים לאמר נלכה נזבחה לאלהינו: תכבד 9
העבדה על־האנשים ויעשו־בה ואל־ישעו בדברי־שקר:
ויצאו נגשי העם ושטריו ויאמרו אל־העם לאמר כה 10
אמר פרעה אינני נתן לכם תבן: אתם לכו קחו לכם 11
תבן מאשר תמצאו כי אין נגרע מעבדתכם דבר:
ויפץ העם בכל־ארץ מצרים לקשש קש לתבן: והנגשים 12
אצים לאמר כלו מעשיכם דבר־יום ביומו כאשר בהיות
התבן: ויכו שטרי בני ישראל אשר־שמו עליהם נגשי 13
פרעה לאמר מדוע לא כליתם חקכם ללבן כתמול

שיש לכם לעשות בבתיכם, אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של
לוי; תדע לך שהיו משה ואהרן יוצאים ובאים. הן רבים עתה עם הארץ, 5
שהעבודה מוטלת עליהם ואתם משביתים אותם מסבלותם, הפסד גדול הוא
זה. הנגשים מצריים היו, והשוטרים היו ישראלים, הנוגש ממונה על כמה 6
שוטרים והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכה. תבן, אשטו"בלא (esteuble), היו 7
גובלין אותו עם הטיט. לבנים, טיוול"ש בלעז (tuiles, ציעגעלשטיינע), שעושים
מטיט ומושבין אותו בחמה ויש ששורפין אותו בכבשן. כתמול שלשם, באשר
הייתם עושים עד הנה. וקששו, ולקטו. ואת מתכנת הלבנים, סכום חשבון 8
הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נִתָּן לכם, אותו סכום תשימו
עליהם גם עתה, למען תכבד העבודה עליהם. כי נרפים מן העבודה הם,
לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה וגו'. מתכנת, ותכן לבנים,
ולו נתכנו עלילות (שמואל א' ב'), ואת הכסף המתוכן (מלכים ב' י"ב),
כלם ל' חשבון הם. נרפים, המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים
ממנה, רעטריי"ט בלעז (retraits, צוריקגעצאָגען). ואל ישעו בדברי שקר, 9
ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח, לאמר נלכה נזבחה; ודומה לו ואשעה
בחקיך תמיד (תהלים קי"ט), למשל ולשיחה מתרגמינן לשועין, ויספר, ואשתעי;

5 למא משה ואהרן תבטלון ית עמא מעובדיהון אזילו לפלחנכון: ואמר
פרעה הא סגיאין כען עמא דארעא ותבטלון יתהון מפלחנהון:
6 ופקיד פרעה ביומא ההוא ית שלטונין דעמא וית סרכוהי למימר:
7 לא תוספון למתן תבנא לעמא למרמי לבנין כמתמלי ומדקמוהי
8 אנון יהכון ויגבבון להון תבנא: וית סכום לבניא די אנון עבדין
מתמלי ומדקמוהי תמנון עליהון לא תמנעון מנה ארי בטלנין אנון
9 על כן אנון צוחין למימר נזיל נדבח קדם אלהנא: תתקף פלחנא
10 על גבריא ויתעסקון בה ולא יתעסקון בפתגמין בטלין: ונפקו
שלטוני עמא וסרכוהי ואמרו לעמא למימר כדנן אמר פרעה לית
11 אנא יהיב לכון תבנא: אתון אזילו סיבו לכון תבנא מאתר דתשכחון
12 ארי לא יתמנע מפלחנכון מדעם: ואתבדר עמא בכל ארעא דמצרים
13 לגבבא גילי לתבנא: ושלטוניא דחקין למימר אשלימו עובדיכון-
פתגם יום ביומה כמא דהויתון עבדין כד אתיהב לכון תבנא:
14 ולקו סרכי בני ישראל די מניאו עליהון שלטוני פרעה למימר מא
דין לא אשלמתון גזרתכון למרמי (לבנין) כמאתמלי ומדקמוהי

ואי אפשר לומר ישעו ל' וישע ה' אל הבל, ואל קין ואל מנחתו לא שעה (בראשית ד') ולפרש אל ישעו אל יפנו, שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר, או לדברי שקר, כי כן גזרת כלם, ישעה האדם על עושהו (ישעיה י"ז), ולא ישעה אל המזבחות (שם), לא שעו על קדוש ישראל (שם ל"א), ולא מצאתי שמוש של ב' סמוכה לאחריהם, אבל אחר ל' דבור כמתעסק לדבר מדבר נופל ל' שמוש ב', כגון הנדברים בך (יחזקאל ל"ג), ותדבר מרים ואהרן במשה (במדבר י"ב), המלאך הדובר בי (זכריה ד'), לדבר בם (דברים י"א), ואדברה בעדותיך (תהלים קי"ט), אף כאן אל ישעו
11 בדברי שקר, אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי. אתם לכו קחו לכם תבן, ומוכרחים אתם לילך בזריזות, כי אין נגרע דבר מכל סכום לבנים שהייתם
12 עושים ליום בהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך. לקשש קש לתבן, לאסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט. קש, ל' לקוט, על שם שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומות. אצים, דוחקים.
13 דבר יום ביומו, חשבון של כל יום כלו ביומו, כאשר עשיתם בהיות התבן
14 שכן. ויכו שטרי בני ישראל, השוטרים ישראלים היו וחסים על חבריהם מלדחקם, וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה; לפיכך זכו אותם שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם, שנא' אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים, כי הם זקני העם ושטריו (במדבר י"א). ויכו שטרי בני ישראל אשר שמו נגשי פרעה אותם לשוטרים עלהם, לאמר, מדוע וגו', למה ויכו? שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום חק הקצוב עליכם ללבן כתמול

שְׁלֹשֹׁם גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם׃ וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 15
וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ׃ תֶּבֶן 16
אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ
מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים עַל־ 17
כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה נִזְבְּחָה לַיהוָה׃ וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ 18
וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ׃ וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי 19
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם בְּרָע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם דְּבַר־
יוֹם בְּיוֹמוֹ׃ וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם 20
בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה׃ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא יְהוָה עֲלֵיכֶם 21
וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי
עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ׃ * וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה 22
וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי׃
וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה 23
וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה ו 1
עַתָּה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם
וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ׃ * ס וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים 2
אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃ וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם 3
אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי
לָהֶם׃ וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־ 4

השלישי שהוא יום שלפני אתמול, והוא היה בהיות התבן נִתָּן להם. וַיֻּכּוּ, ל'
ויופעלו, הוכו מיד אחרים, הנוגשים הכום. ולבנים אמרים לנו הנוגשים 6
עשו, כמנין הראשון. וְחָטָאת עמך, אלו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא
דבוק, ודבר זה חַטַּאת עמך הוא, עכשיו שהוא קמץ שם דבר הוא, וכן פירושו,
ודבר זה מביא חטאת על עמך, כאלו כתוב וחטאת לעמך, כמו כבואנה בית
לחם (רות א'), שהוא כמו לבית לחם, וכן הרבה. ותכן לבנים, חשבון 8
הלבנים, וכן את הכסף המתוכן, הספור, כמו שאומר בענין, ויצורו וימנו את
הכסף (מלכים ב' י"ב). ויראו שטרי בני ישראל את חבריהם הנרדים על 9
ידם ברע, ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליהם

15 אף תמלי אף יומא דין: ואתו סרכי בני ישראל וצוחו (קדם
16 לפרעה למימר למא תעבד כדין לעבדיך: תבנא לא מתיהב לעבדיך
17 ולבניא אמרין לנא עבידו והא עבדיך לקן וחטן עליהון עמך: ואמר
18 בטלנין אתון בטלנין על כן אתון אמרין נזיל נדבח קדם יי: וכען
19 איזילו פלחו ותבנא לא יתיהב לכון וסכום לבניא תתנון: וחזו סרכי
בני ישראל יתהון בביש למימר לא תמנעון מלבניכון פתגם יום
20 ביומה: וערעו ית משה וית אהרן קימין לקדמותהון במפקהון
21 מקדם פרעה: ואמרו להון יתגלי יי עליכון ויתפרע די אבאשתון
ית ריחנא בעיני פרעה ובעיני עבדוהי למתן חרבא בידיהון
22 לקטלותנא: ותב משה קדם יי ואמר יי למא אבאשתא לעמא הדין
23 ולמא דנן שלחתני: ומעדן עלית לות פרעה למללא בשמך אבאיש
1 לעמא הדין ושזבא לא שזבתא ית עמך: ואמר יי למשה כען
תחזי דאעבד לפרעה ארי בידא תקיפא ישלחנון ובידא תקיפא
יתרכנון מארעה:
2 3 ומליל יי עם משה ואמר לה אנא יי: ואתגליתי לאברהם ליצחק
4 וליעקב באל שדי ושמי יי לא הודעית להון: ואף אקימית ית

20 לאמר לא תגרעו וגו'. ויפגעו אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו'.
ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו, שנא' בהם יצאו נצבים
22 (במדבר ט"ז). למה הרעתה לעם הזה? ואם תאמר מה אכפת לך? קובל
23 אני על ששלחתני! הֵרַע, ל' הפעיל הוא, הרבה רעה עליהם, ותרגומו
1 אבאיש. עתה תראה וגו', הרהרת על מדותי, לא כאברהם שאמרתי לו כי
ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כ"א) ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה,
ולא הרהר אחרי; לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי
למלכי שבעה אומות כשאביאם לארץ. כי ביד חזקה ישלחם, מפני ידי החזקה
שתחזק עליו ישלחם. וביד חזקה יגרשם מארצו, על כרחם של ישראל יגרשם,
לא יספיקו לעשות להם צידה; וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו' (שמות י"ב).
2 וידבר אלהים אל משה, דבר אתו משפט, על שהקשה לדבר ולומר למה
הרעות לעם הזה. ויאמר אליו אני ה', נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים
לפני, ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים. ובלשון
הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות, אני ה' נאמן להפרע, כשהוא
אומר אצל עונש, כגון וחללת את שם אלהיך אני ה' (ויקרא י"ט), וכשהוא
אומר אצל קיום מצות, כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' (ויקרא כ"ב),
3 נאמן ליתן שכר. וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב באל שדי,
הבטחתים הבטחות ובכלן אמרתי להם אני אל שדי. ושמי ה' לא נודעתי
להם, לא הודעתי אין כתיב כאן, אלא לא נודעתי, לא נִכַּרְתִּי להם
במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה', נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחתים
4 ולא קיימתי. וגם הקמתי את בריתי וגו', וגם כשנראיתי להם באל שדי

5 אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃ וְגַם ׀ אֲנִי
שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים
6 אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי׃ לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי
יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי
אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים
7 גְּדֹלִים׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים
וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת
8 סִבְלוֹת מִצְרָיִם׃ וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי
אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ
9 לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ פ
10 11 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ
12 מִצְרָיִם וִישַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ
יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם׃ פ
13 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

הלכתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם לתת להם את ארץ כנען, לאברהם
בפרשת מילה כאמר אני אל שדי .... ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ
מגוריך (בראשית י"ז), ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי
את השבועה אשר נשבעתי לאברהם (בראשית כ"ו), והיא שבועה שנשבעתי
לאברהם באל שדי אמרתי ליעקב, אני אל שדי פרה ורבה .... ואת הארץ
5 אשר וגו' (בראשית ל"ה), הרי שנדרתי להם ולא קיימתי. וגם אני, כמו
שהלכתי והעמדתי הברית יש עלי לקיים, לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל
הנאנקים אשר מצרים מעבידים אותם. ואזכר אותו הברית, כי בברית בין
6 הבתרים אמרתי לו, וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי (בראשית ט"ו). לכן,
על פי אותה השבועה. אמר לבני ישראל אני ה', הנאמן בהבטחתי. והוצאתי
אתכם, כי כן הבטחתי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בראשית ט"ו), סבלת
8 מצרים, טורח משא מצרים. נשאתי את ידי, הרימותיה להשבע בכסאי.
9 ולא שמעו אל משה, לא קבלו תנחומין. מקצר רוח, כל מי שהוא מצר
רוחו ונשמתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו. קרוב לענין זה שמעתי בפרשה

קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִכְנָעַן יָת אֲרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן
5 דְּאִתּוֹתַבוּ בַהּ׃ וְאַף קֳדָמַי שְׁמִיעַ יָת קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מִצְרָאֵי
6 מַפְלְחִין בְּהוֹן וּדְכִירְנָא יָת קְיָמִי׃ בְּכֵן אֱמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ
וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְּחוֹק פֻּלְחַן מִצְרָאֵי וְאֵשֵׁיזֵיב יָתְכוֹן מִפֻּלְחָנְהוֹן
7 וְאֶפְרוֹק יָתְכוֹן בִּדְרָעָא מְרָמָא וּבְדִינִין רַבְרְבִין׃ וַאֲקָרֵיב יָתְכוֹן קֳדָמַי
לְעַמָּא וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן
8 מִגּוֹ דְּחוֹק פֻּלְחַן מִצְרָיִם׃ וְאַעֵיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית בְּמֵימְרִי
לְמִתַּן יָתַהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאֶתֵּן יָתַהּ לְכוֹן יְרֻתָּא אֲנָא יְיָ׃
9 וּמַלֵּיל מֹשֶׁה כֵּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה מִמְּעַיק רוּחָא
10 11 וּמִפֻּלְחָנָא דַּהֲוָה קַשְׁיָא עֲלֵיהוֹן׃ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ עוּל
מַלֵּיל לְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵהּ׃
12 וּמַלֵּיל מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר הָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא קַבִּילוּ מִנִּי וְאֵכְדֵין
13 יְקַבֵּל מִנִּי פַרְעֹה וַאֲנָא יַקִּיר מַמְלָל׃ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן

|| מורי ברוך ברבי אליעזר, והביא לי ראיה ממקרא זה, בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה׳ (ירמיה י״ו), למדנו שהקב״ה מאמן את דבריו אפילו לפורענות מודיע ששמו ה׳, וכל שכן האמנה לטובה. ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה, שאמר משה למה הרעותה (שמות ה׳), אמר לו הקב״ה חבל על דאבדין ולא משתכחין! יש לי להתאונן על מיתת האבות! הרבה פעמים נגליתי עליהם בא״ל שד-י, ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת מה אומר אליהם (שמות ג׳); וגם הקמותי וגו׳, וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים, וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר, וכן יעקב ויקן את חלקת השדה (בראשית ל״ג), לנטות אהלו, ולא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת למה הרעות! — ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים; אחת שלא נאמר ושמי ה׳ לא שאלו לי; ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו, הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים (בראשית ט״ו), ועוד היאך הסמיכה פרשת בתרים שהוא סומך לכאן, וגם אני שמעתי .... לכן אמר לבני ישראל. לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אפניו, והדרשה תדרש, שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה׳ וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כ״ג),
1 מתחלק לכמה ניצוצות. ואיך ישמעני פרעה, זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה*). ערל שפתים, אטום שפתים, וכן כל ל׳ ערלה אני אומר שהוא אטום, ערלה אזנם (ירמיה ו׳), אטומה משמוע, ערלי לב (ירמיה ט׳), אטומים מהבין, שתה גם אתה והערל (חבקוק ב׳), והאטם משכרות כוס הקללה, ערלת בשר, שהגיד אטום ומכוסה בה, וערלתם ערלתו (ויקרא י״ט), עשו לו אוטם וכסוי איסור, שיבדיל בפני אכילתו, שלש שנים יהיה לכם ערלים
1 (ויקרא י״ט), אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו. וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן, לפי שאמר משה אני ערל שפתים, צירף לו הקב״ה את אהרן להיות

*) ממכם עיין לעיל בראשית מ״ד ח׳ בהערה.

לאוונשטיין.

וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
4 מִצְרָיִם׃ ס שני אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן
בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
5 רְאוּבֵן׃ וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל
6 בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־
לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֶׁבַע
7 וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
8 וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת
9 שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם׃ וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד
דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי
1 חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח
2 וָנֶפֶג וְזִכְרִי׃ וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃ 3 וַיִּקַּח
אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃
4 וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי׃
5 וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
6 הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃ הֵם הַמְדַבְּרִים
אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם

לו לפה ולמליץ. ויצום אל בני ישראל, צום עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם. ואל פרעה מלך מצרים, צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם. זהו מדרשו. ופשוטו, צום על דבר ישראל ועל שליחותם אל פרעה; ודבר הדבור מהו, מפורש בפרשה שניה לאחר סדר היחס, אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי בית אבותם, ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתיחסו. אלה ראשי בית אבתם, מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי 4

ופקדנון לות בני ישראל ולות פרעה מלכא דמצרים לאפקא ית
14 בני ישראל מארעא דמצרים: אלין רישי בית אבהתהון בני ראובן
15 בוכרא דישראל חנוך ופלוא חצרון וכרמי אלין זרעית ראובן: ובני
שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בר כנעניתא אלין
16 זרעית שמעון: ואלין שמהת בני לוי לתולדתהון גרשון וקהת
17 ומררי ושני חיי לוי מאה ותלתין ושבע שנין: בני גרשון לבני
18 ושמעי לזרעיתהון: ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל ושני
19 חיי קהת מאה ותלתין ותלת שנין: ובני מררי מחלי ומושי אלין
20 זרעית לוי לתולדתהון: ונסיב עמרם ית יוכבד אחת אבוהי לה
לאנתו וילידת לה ית אהרן וית משה ושני חיי עמרם מאה ותלתין
21 22 ושבע שנין: ובני יצהר קרח ונפג וזכרי: ובני עזיאל מישאל
23 ואלצפן וסתרי: ונסיב אהרן ית אלישבע בת עמינדב אחתה
דנחשון לה לאנתו וילידת לה ית נדב וית אביהוא ית אלעזר
24 וית איתמר: ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף אלין זרעית קרח:
25 ואלעזר בר אהרן נסיב לה מבנת פוטיאל לה לאנתו וילידת לה ית
26 פינחס אלין רישי אבהת ליואי לזרעיתהון: הוא אהרן ומשה די אמר
27 ייי להון אפיקו ית בני ישראל מארעא דמצרים על חיליהון: אנון
דממללין עם פרעה מלכא דמצרים לאפקא ית בני ישראל ממצרים

עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן.
(פ"א ובפסיקתא רבתי ראיתי, לפי שקנטרם יעקב אבינו לג' שבטים הללו
16 בשעת מותו, חזר הכתוב ויחסם כאן לבדם לומר שחשובים הם). ושני חיי
לוי וגו', למה נמנו שנותיו של לוי? להודיע כמה ימי השעבוד; שכל זמן
שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד, שנאמר וימת יוסף וכל אחיו ואחר
18 כך ויקם מלך חדש (שמות א'). ולוי האריך ימים על כולם. ושני חיי קהת,
ושני חיי עמרם וגו', מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ארבע
מאות שנה שאמר הכתוב, שלא בארץ מצרים לבדה היו, אלא מיום שנולד יצחק;
שהרי קהת מיורדי מצרים היה, חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונים של
משה, לא תמצאם ארבע מאות שנה, והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות.
20 23 יוכבד דודתו, אחת אבוהי, בת לוי אחות קהת. אחות נחשון, מכאן למדו,
25 הנושא אשה צריך לבדוק באחיה. מבנות פוטיאל, מזרע יתרו שפטם עגלים
26 לע"ז, ומזרע יוסף שפטפט ביצרו. הוא אהרן ומשה, אלו שהוזכרו למעלה,
שילדה יוכבד לעמרם. הוא אהרן ומשה, יש מקומות שמקדים אהרן למשה
ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר ששקולין כאחד. על צבאותם, כל
צבאם לשבטיהם. יש על שאינו אלא במקום אות אחת, על חרבך תחיה
(בראשית כ"ז), כמו בחרבך, עמדתם על חרבכם (יחזקאל ל"ג), בחרבכם.
27 הם המדברים וגו', הם שנצטוו, הם שקיימו. הוא משה ואהרן, הם בשליחותם

28 הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ
29 מִצְרָיִם׃ ס שלישי. וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר
אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר
30 אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל
שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה׃ פ
7 1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה
2 וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ׃ אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר
אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־
3 יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי
4 אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם
פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי
אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃
5 וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרָיִם
6 וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
7 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ׃ וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה׃ פ רביעי.
8 9 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כִּי יְדַבֵּר
אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן
10 קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין׃ וַיָּבֹא
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ
אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין׃
11 וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם
12 חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן׃ וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ

28 ובבדקתם מתחלה ועד סוף. ויהי ביום דבר וגו׳, מחובר למקרא שלאחריו, וידבר ה׳, הוא הדבור עצמו האמור למעלה, בא דבר אל פרעה מלך מצרים,

28 הוא משה ואהרן: והוה ביומא דמליל יי עם משה בארעא דמצרים:
29 ומליל יי עם משה למימר אנא יי מליל עם פרעה מלכא דמצרים
30 ית כל די אנא ממליל עמך: ואמר משה קדם יי הא אנא יקיר
1 ממלל ואכדין יקבל מני פרעה: ואמר יי למשה חזי מניתך רב
2 לפרעה ואהרן אחוך יהי מתורגמנך: את תמליל ית כל די אפקדנך
3 ואהרן אחוך ימליל עם פרעה וישלח ית בני ישראל מארעה: ואנא
אקשה ית לבא דפרעה ואסגיתי ית אתותי וית מופתי בארעא
4 דמצרים: ולא יקבל מנכון פרעה ואתן ית מחת גבורתי במצרים
ואפיק ית חילי ית עמי בני ישראל מארעא דמצרים בדינין רברבין:
5 וידעון מצרים ארי אנא יי כד ארים ית מחת גבורתי על מצרים
6 ואפיק ית בני ישראל מביניהון: ועבד משה ואהרן כמא דפקיד
7 יי יתהון כן עבדו: ומשה בר תמנן שנין ואהרן בר תמנן ותלת
6 9 שנין במללותהון עם פרעה: ואמר יי למשה ולאהרן למימר: ארי
ימלל לותכון פרעה למימר הבו לכון אתא ותימר לאהרן סב ית
10 חוטרך ורמי קדם פרעה יהי לתנינא: ועל משה ואהרן לות פרעה
ועבדו כן כמא דפקיד יי ורמא אהרן ית חוטריה קדם פרעה וקדם
11 עבדוהי והוה לתנינא: וקרא אף פרעה לחכימיא ולחרשיא ועבדו
12 אף אנון חרשי מצרים בלחשיהון כן: ורמו גבר חוטריה והוו לתניניא

29 אלא מתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם חזר עליו להתחיל בו. אני ה', כדי
30 אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי. ויאמר משה לפני ה', היא האמירה
שאמר למעלה, הן בני ישראל לא שמעו אלי, ושנה הכתוב כאן, כיון שהפסיק
1 הענין, וכן היא השיטה, כאדם האומר נחזור על הראשונות. נתתיך אלהים
לפרעה, שופט ורודה, לרדותו במכות ויסורין. יהיה נביאך, כתרגומו,
מתורגמנך. וכל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות, והוא
מגזרת ניב שפתים (ישעיה נ"ז), ינוב חכמה (משלי י'), ויכל מהתנבות (ש"א י'),
2 ובלעז קורין לו פרידיכ"ר (prædicare, פרעדיגען). אתה תדבר, פעם אחת
כל שליחות ושליחות כפי ששמעתו מפי, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני
3 פרעה. ואני אקשה, מאחר שהרשיע והתרים כנגדי וגלוי לפני שאין נחת
רוח באומות ע"א לתת לב שלם לשוב, טוב שיתקשה לבו למען הרבות בו
אותותי ותכירו את גבורתי. וכן מדתו של הקב"ה, מביא פורענות על האומות
ע"א כדי שישמעו ישראל וייראו, שנאמר הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך
תיראו אותי תקחו מוסר (צפניה ג'); ואעפ"כ בחמש מכות הראשונות לא
4 נאמר ויחזק ה' את לב פרעה, אלא ויחזק לב פרעה. את ידי, יד ממש,
9 להכות בהם. מופת, אות, להודיע שיש צורך במי ששולח אתכם. לתנין, נחש.
11 בלהטיהם, בלחשיהם. ואין לו דמיון במקרא, ויש לדמות לו להט החרב
12 המתהפכת (בראשית ג'), דומה שהיא מתהפכת ע"י לחש. ויבלע מטה אהרן,

לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם׃ וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה 13
וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס וַיֹּאמֶר 14
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם׃ לֵךְ 15
אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־
שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ׃
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר 16
שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־
כֹּה׃ כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי 17
מַכֶּה ׀ בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ
לְדָם׃ וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר וְנִלְאוּ 18
מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה 19
אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי
מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם ׀ עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־
מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀ צִוָּה 20
יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה
וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם׃ וְהַדָּגָה 21
אֲשֶׁר־בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת
מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן 22
חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע
אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ 23
וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת׃ וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת 24
הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מִמֵּימֵי הַיְאֹר׃

מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כלן. כבד, תרגומו יקיר, ולא אתיקר, מפני 14

13 ובלע חטרא דאהרן ית חטריהון: ואתקף לבא דפרעה ולא קביל
14 מנהון כמא דמליל יי: ואמר יי למשה אתיקר (נ"א יקיר) לבא דפרעה
15 סריב לשלחא עמא: איזיל לות פרעה בצפרא הא נפיק למיא ותתעתד
לקדמותיה על כיף נהרא וחוטרא דאתהפיך לחויא תסב בידך:
16 ותימר ליה יי אלהא דיהודאי שלחני לותך למימר שלח ית עמי
17 ויפלחון קדמי במדברא והא לא קבלתא עד כען: כדנן אמר יי
בדא תדע ארי אנא יי הא אנא מחי בחטרא די בידי על מיא די
18 בנהרא ויתהפכון לדמא: ונוני די בנהרא תמות וסרי נהרא וילאון
19 מצראי למשתי מיא מן נהרא: ואמר יי למשה אמר לאהרן טול
חטרך וארים ידך על מיא דמצרים על נהריהון ועל אריתיהון ועל
אגמיהון ועל כל בית כנישות מימיהון ויהון דמא ויהי דמא בכל
20 ארעא דמצרים ובמני אעא ובמני אבנא: ועבדו כן משה ואהרן
כמא דפקיד יי וארים בחטרא ומחא ית מיא די בנהרא לעיני
21 פרעה ולעיני עבדוהי ואתהפיכו כל מיא די בנהרא לדמא: ונוני
די בנהרא מיתו וסרי נהרא ולא יכילו מצראי למשתי מיא מן
22 נהרא והוה דמא בכל ארעא דמצרים: ועבדו כן חרשי מצרים
בלחשיהון ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי:
23 24 ואתפני פרעה ועל לביתיה ולא שוי לביה אף לדא: וחפרו כל
מצראי סחרנות נהרא מיא למשתי ארי לא יכילו למשתי ממיא

14 כבד שם דבר, כמו כי כבד ממך הדבר (שמות י"ח). הנה יצא המימה,
לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו, ומשכים ויוצא
16 לנילוס ועושה שם צרכיו. עד כה, עד הנה, ומדרשו, עד שתשמע ממני מכת
17 בכורות שאפתח בה בכה אמר ה' כחצות הלילה (שמות י"א). ונהפכו לדם,
לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ, ומצרים עובדים
18 לנילוס, לפיכך הלקה אותם. ונלאו מצרים לבקש רפואה למי היאור שיהיו
19 ראויין לשתות. אמר אל אהרן, לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו
לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן. נהרתם,
הם נהרות המושכים, כעין נהרות שלנו. יאוריהם, הם בריכות נגרים העשויות
בידי אדם משפת הנהר לשדות, ונילוס מימיו מתגברים, ועולה דרך היאורים
ומשקה השדות. אגמיהם, קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכין אלא עומדין
במקום אחד, וקורין לו אשטנ"ק (étang). בכל ארץ מצרים, אף במרחצאות
ובאמבטאות שבבתים. ובעצים ובאבנים, מים שבכלי עץ ובכלי אבן. בלטיהם,
לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי. ורבותינו אמרו, בלטיהם מעשה שדים, בלהטיהם
מעשה כשפים. ויחזק לב פרעה, לומר על ידי מכשפות אתם עושין כן, תבן
אתם מכניסין לעפריים, עיר שכולה תבן, אף אתם מביאין מכשפות למצרים
23 שכולה כשפים! גם לזאת, למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם.

15 וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה אֶת־הַיְאֹר׃ פ
16 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה
7 אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ וְאִם־מָאֵן אַתָּה
8 לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים׃ וְשָׁרַץ
הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־
מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ׃
9 1 וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְפַרְדְּעִים׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ
עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־
הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל
מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
3 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְפַרְדְּעִים עַל־
1 אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר
הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה
אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר
עָלַי לְמָתַי ׀ אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית
הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃ וַיֹּאמֶר
לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃* בפסוקים
וְסָרוּ הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק
בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק

וימלא מנין שבעת ימים שלא שב היאור לקדמותו, שהיתה המכה משמשת רביע חודש, וג' חלקים היה מעיד ומתרה בהם. ואם מאן אתה, ואם סרבן אתה; מאן, כמו ממאן, מסרב, אלא כנוי האדם על שם המפעל, כמו שלו ושקט, סר וזעף (מלכים א' כ'). נגף את כל גבולך, מכה, וכן כל ל' מגפה אינו ל' מיתה אלא ל' מכה, וכן ונגפו אשה הרה (שמות כ"א), אינו מיתה, וכן בטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה י"ג), פן תגוף באבן רגלך (תהלים כ"א), ולאבן נגף (ישעיה ח'). ועלו מן היאור. בביתך, ואחר כך בבית עבדיך;

25 בְּנַהֲרָא: וְאִשְׁלַם שִׁבְעַת יוֹמִין בָּתַר דְּמְחָא יְיָ יָת נַהֲרָא: וַאֲמַר יְיָ 26
לְמשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן
27 קֳדָמָי: וְאִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא הָא אֲנָא מָחֵי יָת כָּל תְּחוּמָךְ בְּעֻרְדְּעָנַיָּא:
28 וִירַבֵּי נַהֲרָא עֻרְדְּעָנַיָּא וְיִסְּקוּן וְיֵעֲלוּן בְּבֵיתָךְ וּבְאִדְּרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ
29 וְעַל עַרְסָךְ וּבְבֵית עַבְדָּךְ וּבְעַמָּךְ וּבְתַנּוּרָךְ וּבְאַצְוָתָךְ: וּבָךְ וּבְעַמָּךְ
ח וּבְכָל עַבְדָּךְ יִסְּקוּן עֻרְדְּעָנַיָּא: וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה אֱמַר לְאַהֲרֹן אֲרֵים
יָת יְדָךְ בְּחֻטְרָךְ עַל נַהֲרַיָּא עַל אֲרִתַּיָּא וְעַל אַגְמַיָּא וְאַסֵּיק יָת
2 עֻרְדְּעָנַיָּא עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם: וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדֵהּ עַל מַיָּא דְמִצְרָאֵי
3 וּסְלֵיקַת עֻרְדְּעָנַיָּא וַחֲפַת יָת אַרְעָא דְמִצְרָיִם: וַעֲבָדוּ כֵן חָרָשַׁיָּא
4 בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאַסִּיקוּ יָת עֻרְדְּעָנַיָּא עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם: וּקְרָא פַרְעֹה
לְמשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר צַלּוֹ קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עֻרְדְּעָנַיָּא מִנִּי וּמֵעַמִּי
5 וַאֲשַׁלַּח יָת עַמָּא וְיִדְבְּחוּן קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר משֶׁה לְפַרְעֹה שְׁאַל לָךְ
גְּבוּרָא הַב לִי זְמַן לְאֵמָתַי אֲצַלֵּי עֲלָךְ וְעַל עַבְדָּךְ וְעַל עַמָּךְ לְשֵׁיצָאָה
6 עֻרְדְּעָנַיָּא מִנָּךְ וּמִבָּתָּךְ לְחוּד בְּנַהֲרָא תִּשְׁתָּאֲרָן: וַאֲמַר לִמְחַר וַאֲמַר
7 כְּפִתְגָמָךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית כַּיְיָ אֱלָהָנָא: וְיַעְדּוּן עֻרְדְּעָנַיָּא מִנָּךְ
8 וּמִבָּתָּךְ וּמֵעַבְדָּךְ וּמֵעַמָּךְ לְחוּד בְּנַהֲרָא יִשְׁתָּאֲרָן: וּנְפַק משֶׁה וְאַהֲרֹן
מִלְּוָת פַּרְעֹה וְצַלִּי משֶׁה קֳדָם יְיָ עַל עֵסַק עֻרְדְּעָנַיָּא דִּי שַׁוִּי לְפַרְעֹה:

29 הוא התחיל בעלה תחלה, ויאמר אל עמו, וממנו התחילה הפורענות. ובכה
2 ובעמך, בתוך מעיהם נכנסין ומקרקרין. ותעל הצפרדע, צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים. זהו מדרשו. ופשוטו י"ל שרוץ הצפרדעים קורא ל' יחידות, וכן ותהי הכנם, הרחשה, פדולייר"א (pédulerie*) בלעז, אף ותעל הצפרדע גרינולייר"א (grenouillerie*) בלעז.
5 התפאר עלי, כמו היתפאר הגרזן על החוצב בו (ישעיה י'), משתבח לומר אני גדול ממך, ונטי"ר (vanter) בלעז, וכן התפאר עלי, השתבח להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו. למתי אעתיר לך, את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים, למתי תרצה שיכרתו, ותראה אם אקיים דברי למועד שתקבע לי. אלו נאמר מתי העתיר היה משמע מתי אתפלל, עכשיו שנא' למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי; אמור לאי זה יום תרצה שיכרתו. אעתיר, העתירו, והעתרתי, ולא נסמ' אֶעְתַּר. עַתְרוּ. וְעַתַּרְתִּי. מפני שכל ל' עתר הרבות פלל הוא, וכאשר יאמר הרבו, ארבה, והרביתי, ל' הפעיל, כך יאמר אעתיר, העתירו, והעתרתי
6 דברים, ושב לכלם העתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל"ה), הרביתם. ויאמר
7 למחר, התפלל היום שיכרתו למחר. ויצא .... ויצעק מיד, שיכרתו למחר.

*) מלות ישנות נגזרות מהלת pediculus, בל' רומי (אשר ממנו poux בל' צרפת) ומהלת grenouille בל"ל, והוראתם רחישת ושריצת הכנים והצפרדעים, לויזעריי, געפרעטש. לאָוועגשטיין.

מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה׃
וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים 9
מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת׃ וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם חֳמָרִם 0
וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ׃ וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד 1
אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס וַיֹּאמֶר 2
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ
אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ 3
כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי
הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־
אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא 4
אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃
וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק 5
לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס וַיֹּאמֶר 6
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה
יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי
וְיַעַבְדֻנִי׃ כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ 7
וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ בָּתֵּי מִצְרַיִם
אֶת־הֶעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ׃ וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם 8
הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי
הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃
וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת 9
הַזֶּה׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית 2
עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב׃

חמרם חמרם, לכורים לכורים, כתרגומו, דגורין גלין. והכבד את לבו, 10 11

9 ועבד יי כפתגמא דמשה ומיתו עורדעניא מן בתיא מן דרתא ומן
10 11 חקלתא: וכנשו יתהון דגורין דגורין וסריאו על ארעא: וחזא פרעה
ארי הות רוחתא ויתיקר ית לבה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי:
12 ואמר יי למשה אמר לאהרן ארים ית חטרך ומחא ית עפרא דארעא
13 ויהא לקלמתא בכל ארעא דמצרים: ועבדו כן וארים אהרן ית ידה
בחטרה ומחא ית עפרא דארעא והות קלמתא באנשא ובבעירא
14 כל עפרא דארעא הות קלמתא בכל ארעא דמצרים: ועבדו כן
חרשיא בלחשיהון לאפקא ית קלמתא ולא יכילו והות קלמתא
15 באנשא ובבעירא: ואמרו חרשיא לפרעה הא מחא מן קדם יי היא
16 ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי: ואמר יי
למשה אקדם בצפרא ואתעתד קדם פרעה הא נפק למיא ותימר
17 לה כדנן אמר יי שלח עמי ויפלחון קדמי: ארי אם ליתך משלח
ית עמי הא אנא משלח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך ית ערובא ויתמלון
18 בתי מצרים ית ערובא ואף ארעא דאנון עלה: ואפריש ביומא
ההוא ית ארעא דגשן דעמי קאים עלה בדיל דלא למהוי תמן
19 ערובא בדיל דתדע ארי אנא יי שליט בגו ארעא: ואשוי פורקן
20 לעמי ועל עמך אתי מחא למחר יהא אתא הדין: ועבד יי כן
ואתא ערובא תקיף לבית פרעה ולבית עבדוהי ובכל ארעא דמצרים

ל' פעול הוא, כמו הלוך, וכן והכות את מואב (מלכים ב' ג'), ושאול לו
באלהים (שמואל א' כ"ב), הכה ופצוע (מלכים א' כ'). כאשר דבר ה',
12 והיכן דבר? ולא ישמע אליכם פרעה. אמר אל אהרן, לא היה העפר כדאי
ללקות ע"י משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי, ויטמנהו בחול, ולוקה
13 ע"י אהרן. ותהי הכנם, הרחישה, פדוליר"א (pédulerie) בלעז (לעיל פסוק ב').
14 להוציא את הכנים, לבראותם ולהוציאם ממקום אחר. ולא יכלו, שאין השד
15 שולט על בריה פחותה מכשעורה. אצבע אלהים היא, מכה זו אינה על
ידי כשפים, מאת המקום היא. כאשר דבר ה', ולא ישמע אליכם פרעה.
17 משליח בך, מגרה בך, וכן ושן בהמות אשלח בם (דברים ל"ב), ל' שסוי,
אינציט"ר בלעז (inciter, אנרייצען). את הערב, כל מיני חיות רעות ונחשים
ועקרבים בערבוביא, והיו משחיתים בהם; ויש טעם בדבר באגדה בכל מכה
ומכה למה זו ולמה זו, בטכסיסי מלחמות מלכים; בא עליהם כסדר מלכות
כשצרה על עיר, בתחלה מקלקל מעיינותיה, ואחר כך תוקעין עליהם ומריעין
בשופרות ליראם ולבהלם, וכן הצפרדעים מקרקרים והומים וכו', כדאיתא
18 במדרש רבי תנחומא. והפליתי, והפרשתי, וכן והפלה ה' (שמות ט'), וכן
לא נפלאת היא ממך (דברים ל'), לא מובדלת ומופרשת היא ממך. למען
תדע כי אני ה' בקרב הארץ, אף על פי ששכינתי בשמים גזרתי מתקיימת
בתחתונים. ושמתי פדות, שיבדיל בין עמי ובין עמך. תשחת הארץ, נשחתת

21 וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ
22 לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי
תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֲבַת
23 מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ׃ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ
בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ׃
24 וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ
25 בַּעֲדִי׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ וְהַעְתַּרְתִּי
אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק
אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ
26 27 לַיהוָה׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃ וַיַּעַשׂ
יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ
28 לֹא נִשְׁאַר אֶחָד׃ וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם
הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ
ט 1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה
2 אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ כִּי
3 אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם׃ הִנֵּה יַד־יְהוָה
הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים
4 בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד׃ וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה
יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
5 דָּבָר׃ וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר
6 הַזֶּה בָּאָרֶץ׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת
כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד׃

21 22 הארץ, מתחבלת הרעה. זבחו לאלהיכם בארץ, במקומכם, ולא תלכו במדבר.
1 תועבת מצרים, יראת מצרים, כמו ולמלכם תועבת בני עמון (מלכים ב׳ כ״ג), ועל

21 אתחבלת ארעא מן קדם ערובא: וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר
22 אזילו דבחו קדם אלהכון בארעא: ואמר משה לא תקין למעבד
כן ארי בעירא דמצראי דחלין לה מנה אנחנא נסבין לדבחא קדם
יי אלהנא הא נדבח ית בעירא דמצראי דדחלין לה ואנון יהון חזן
23 הלא ייטרון למרגמנא: מהלך תלתא יומין ניזיל במדברא ונדבח
24 קדם יי אלהנא כמא דיימר לנא: ואמר פרעה אנא אשלח יתכון
ותדבחון קדם יי אלהכון במדברא לחוד ארחקא לא תרחקון למיזל
25 צלו אף עלי: ואמר משה הא אנא נפק מעמך ואצלי קדם יי ויעדי
ערובא מפרעה מעבדוהי ומעמה מחר לחוד לא יוסף פרעה לשקרא
26 בדיל דלא לשלחא ית עמא לדבחא קדם יי: ונפק משה מן קדם
27 פרעה וצלי קדם יי: ועבד יי כפתגמא דמשה ואעדי ערובא מפרעה
28 מעבדוהי ומעמה לא אשתאר חד: ויקר פרעה ית לבה אף בזמנא
ט
1 הדא ולא שלח ית עמא: ואמר יי למשה עול לות פרעה ותמלל
עמה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי שלח ית עמי ויפלחון קדמי:
2 3 ארי אם סריב את לשלחא ועד כען את מתקיף בהון: הא מחא מן
קדם יי הויא בבעירך דבחקלא בסוסותא בחמרי בגמלי בתורי
4 ובענא מותא תקיף לחדא: ויפריש יי בין בעירא דישראל ובין
5 בעירא דמצרים ולא ימות מכל לבני ישראל מדעם: ושוי יי זמנא
6 למימר מחר יעבד יי פתגמא הדין בארעא: ועבד יי ית פתגמא
הדין ביומא דבתרוהי ומית כל בעירא דמצרים ומבעירא דבני

ישראל קורא אותה תועבה; ועוד יש לומר כל׳ אחר תועבת מצרים, דבר
אסור הוא למצרים וביאה שאנו זובחים, שהרי יראתם אנו זובחים. ולא יסקלנו,
25 26 בתמיה. התל, כמו להתל. ויעתר אל ה׳, נתאמץ בתפלה, וכן אם בא לומר
ויעתיר היה יכול לומר, ומשמע וירבה בתפלה, וכשהוא אומר כל׳ ויפעל משמע
וירבה להתפלל. ויסר הערב, ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים, שאם מתו היה
2 להם הנאה בעורותם. מחזיק בם, אוחז בם, כמו והחזיקה במבשיו (דברים כ"ה).
3 הנה יד ה׳ הויה, ל׳ הוה, כי כן יאמר כל׳ נקבה על שעבר היתה ועל
4 שעתיד תהיה ועל העומד הויה, כמו עושה, רוצה, רואה· והפלה, והבדיל.
8 מלא חפניכם, ילוינ"ש בלעז (javeles, האנדפאָללן). פיח כבשן, דבר הנפח
מן הגחלים עמומים הנשרפים בכבשן, ובלעז אולבי"ש (pulvis, קאָהלענשטויב).
פיח, ל׳ הפחה, שנדות מפיחן ומפריחן. וזרקו משה, וכל דבר הנזרק בכח

וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד 7
וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם 8
פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה׃ וְהָיָה 9
לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה
לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקְחוּ אֶת־ 10
פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה
הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃
וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין 11
כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה 12
אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר 13
וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי 14
שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר
תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־ 15
יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדָּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ׃
וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי 16
וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי 17
לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם׃ הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד 18
מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה
וְעַד־עָתָּה׃ וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר 19

אינו נזרק אלא ביד אחת. הרי נסים הרבה, אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן, ואחד שהלך האבק על כל ארץ מצרים. 9 לשחין פורח אבעבעת, כתרגומו, לשחין סגי אבעבועין, שעל ידו צומחין בהן בועות. שחין, ל' חמימות; והרבה יש בל' משנה, שנה שחונה. 10 באדם ובבהמה,

7 ישראל לא מית חד: ושלח פרעה והא לא מית מבעירא דישראל
8 עד חד ואתיקר לבא דפרעה ולא שלח ית עמא: ואמר יי למשה
ולאהרן סיבו לכון מלי חפניכון פיחא דאתונא ויזרקנה משה לצית
9 שמיא לעיני פרעה: ויהי לאבקא על כל ארעא דמצרים ויהי על
אנשא ועל בעירא לשיחנא סגי אבעבען בכל ארעא דמצרים:
10 ונסיבו ית־פיחא דאתונא וקמו קדם פרעה וזרק יתה משה לצית
11 שמיא והוה שיחנא אבעבען סגי באנשא ובבעירא: ולא־יכילו
חרשיא למיקם קדם משה מן קדם שיחנא ארי הוה שיחנא בחרשיא
12 ובכל מצראי: ותקיף יי ית לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא
13 דמליל יי עם משה: ואמר יי למשה אקדים בצפרא ואתעתד קדם
פרעה ותימר לה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי שלח ית עמי ויפלחון
14 קדמי: ארי בזמנא הדא אנא שלח ית כל מחתי ללבך ובעבדיך
15 ובעמך בדיל דתדע ארי לית דכותי שליט בכל ארעא: ארי כען
קריב־קדמי דאשלח־פון ית־מחת גבורתי ואמחי יתך וית עמך
16 במותא ושיציאת מן ארעא: וברם בדיל דא קיימתך בדיל לאחזיותך
17 ית חילי ובדיל דיהון משתען גבורת שמי בכל ארעא: עד כען
18 את כבישת בה בעמי בדיל דלא לשלחותהון: הא אנא מחית
מטרא כעידנא הדין מחר ברדא תקיף לחדא די לא הוה דכותה
19 במצרים למן יומא דאשתכללת ועד כען: וכען שלח כנוש ית

ואם תאמר מאין היו להם הבהמות, והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים?
לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד, שנאמר במקנך אשר בשדה,
והירא את דבר ה' הניס את מקנהו אל הבתים. כן שנויה במכילתא. אבל
14 ויקח שש מאות רכב בחור (שמות י"ד). את כל מגפתי, למדנו מכאן שמכת
15 בכורות (ס"א בכורות) שקולה כנגד כל המכות. כי עתה שלחתי את ידי
וגו', כי אלו ראיתי כשהיתה ידי במקנך שהכיתים בדבר, שלחתיה והכיתי אותך
ואת עמך עם הבהמות, ונכחדת מן הארץ, אבל בעבור זאת העמדתיך
17 וגו'. עודך מסתולל בעמי, כתרגומו כבישת בה בעמי, והוא מגזרת מסלה,
דמתרגמינן אורח כבישא, ובלעז קלקי"ר (claquer, טרעטען). וכבר פירשתי
בסוף ויהי מקץ, כל תיבה שתחלת יסודה ס' והיא באה לדבר בל' מתפעל
נותן הת' של שמוש באמצע אותיות של עיקר, כגון זו, וכגון ויסתבל החגב
(קהלת י"ב) מגזרת סבל, כי תשתרר עלינו (במדבר ט"ז), מגזרת שר ונגיד,
18 משתכל הוית (דניאל ז'). כעת מחר, כעת הזאת למחר; שרט לו שריטה
בכותל, למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד. הוסדה, שנתיסדה; וכל תיבה
שתחלת יסודה י', כגון יסד, ילד, ידע, יסר, כשהיא מתפעלת תבא הו' במקום
הי', כמו הוסדה, הולדה, וודע, ויולד ליוסף (בראשית מ"ו), בדברים לא
19 יוסר עבד (משלי כ"ט). שלח העז, כתרגומו. שלח כנוש, וכן יושבי הגבים

לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא
20 יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ׃ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר
יְהוָֹה מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־
21 הַבָּתִּים׃ וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָֹה וַיַּעֲזֹב אֶת־
עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃ פ
22 וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי
בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל
23 כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ
עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָֹה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתִּהֲלַךְ־אֵשׁ אָרְצָה
24 וַיַּמְטֵר יְהוָֹה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ
מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ
25 בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי׃ וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־
אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה
וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה
26 שִׁבֵּר׃ רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה
27 בָּרָד׃ וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
28 חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָֹה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים׃ הַעְתִּירוּ
אֶל־יְהוָֹה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם
29 וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־
הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָֹה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד
30 לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָֹה הָאָרֶץ׃ וְאַתָּה
וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָֹה אֱלֹהִים׃
31 וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה

20 העיזו (ישעיה י'), העיזו בני בנימן (ירמיה ו'). ולא יאסף הביתה, ל'
22 הכנסה הוא. הניס, הכניס. על השמים, לצד השמים. ומדרש אגדה,

בעירך וית כל די לך בחקלא כל אנשא ובעירא דאשתכח בחקלא
20 ולא יתכנש לביתא ויחות עליהון ברדא וימותון: דדחיל מפתגמא
21 די מעבדי פרעה כנש ית עבדוהי וית גיתוהי לבתיא: ודי לא
22 שוי לבה לפתגמא דיי שבק ית עבדוהי וית גיתוהי בחקלא: ואמר
יי למשה ארים ית ידך על צית שמיא ויהי ברדא בכל ארעא
דמצרים על אנשא ועל בעירא ועל כל עסבא דחקלא בארעא
23 דמצרים: וארים משה ית חטרה על צית שמיא ויי יהב קלין
וברדא ומהלכא אשתא על ארעא ואמטר יי ברדא על ארעא דמצרים:
24 והוה ברדא ואשתא משתלהבא בגו ברדא תקיף לחדא די לא
25 הוה דכותיה בכל ארעא דמצרים מעדן דהות לעם: ומחא ברדא
בכל ארעא דמצרים ית כל די בחקלא מאנשא ועד בעירא וית
כל עסבא דחקלא מחא ברדא וית כל אילן דבחקלא תבר:
26 27 לחוד בארעא דגשן די תמן בני ישראל לא הוה ברדא: ושלח
פרעה וקרא למשה ולאהרן ואמר להון חבית זמנא הדא יי זכאה
28 ואנא ועמי חיבין: צלו קדם יי וסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא
קלין דלוט כאלין מן קדם יי וברדא ואשלח יתכון ולא תוספון
29 לאתעכבא: ואמר ליה משה במפקי מן קרתא אפרוש ידי בצלו
קדם יי קליא יתמנעון וברדא לא יהי עוד בדיל דתדע ארי דיי
30 ארעא: ואת ועבדיך ידענא ארי עד כען לא אתכנעתון מן קדם יי
31 אלהים: וכתנא וסעריא לקו ארי סעריא אביבין וכתנא גבעולין:

24 הגביה הקב"ה למשה למעלה מן השמים. מתלקחת בתוך הברד, נס בתוך
נס, האש והברד מעורבין, והברד מים הוא, ולעשות רצון קונם עשו שלום
28 29 ביניהם. ורב, די לו במה שהוריד כבר. כצאתי את העיר, מן העיר, אבל
30 בתוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גלולים. טרם תיראון, עדיין
לא תיראון; וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא, ואינו ל' קודם, טרם
ישכבו (בראשית י"ט), עד לא שכבו, טרם יצמח (בראשית ב'), עד לא צמח,
אף זה כן הוא, ידעתי כי עדיין אינכם יראים, ומשתהיה הרוחה תעמדו
31 בקלקולכם. והפשתה והשערה נכתה, נשברה, ל' פרעה נכה, נכאים, וכן
לא נכו (שמות ט'); ולא יתכן לפרשו ל' הכאה, שאין נ' במקום ה' לפרש
נֻכְּתָה כמו הֻכְּתָה, נֻכּוּ כמו הֻכּוּ. אלא הנ' שורש בתיבה, והרי הוא מגזרת
ושפו עצמותיו (איוב ל"ג). כי השערה אביב, כבר בכרה ועומדת בקשיה,
ונשתברו ונפלו, וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה. השערה

גִּבְעֹל׃ וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה׃ וַיֵּצֵא 2 3
מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה
וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה׃ וַיַּרְא 4
פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד
לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו׃ וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי 5
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ

י
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי 1
אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שִׁתִי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ׃
וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי 2
בְּמִצְרַיִם וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי
יְהוָה׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־ 3
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד־מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי
שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי 4
הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ׃ וְכִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ 5
וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל ׀ אֶת־יֶתֶר הַפְּלֵטָה
הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ
לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה׃ וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי כָל־עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי 6
כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם
הֱיוֹתָם עַל־הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה׃
וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ 7
שַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם
תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם׃ וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן 8
אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

אביב, עמדה בקנה, ל' כקני הנחל (שיר ו'). כי אפילת הנה, מאוחרות, 32
ועדין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה; ואף על פי שנאמר ואת כל עשב

32 33 וחטאה וכנתיא לא לקו ארי אפילתא אנון: ונפק משה מלות פרעה
ית קרתא ופרש ידוהי בצלו קדם יי ויתמנעון קליא וברדא
34 ומטרא דהוה נחית לא מטא על ארעא: וחזא פרעה ארי אתמנע
מטרא וברדא וקליא ואוסף למחטי ויקרה לבה הוא ועבדוהי:
35 ואתקף לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל כמא די מליל יי
בידא דמשה:
1 ואמר יי למשה עול לות פרעה ארי אנא יקרית ית לבה וית
2 לבא דעבדוהי בדיל לשואה אתי אלין ביניהון: ובדיל דתשתעי
קדם ברך ובר ברך ית נסין די עבדית במצרים וית אתותי די
3 שויתי בהון ותדעון ארי אנא יי: ואתא משה ואהרן לות פרעה
ואמרו לה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי עד אמתי מסרב את לאתכנעא
4 מן קדמי שלח עמי ויפלחון קדמי: ארי אם סריב את לשלחא ית
5 עמי הא אנא מיתי מחר גובא בתחומך: ויחפא ית עין שמשא
דארעא ולא יכול למחזי ית ארעא וייכול ית שאר שיזבתא דאשתאר
6 לכון מן ברדא וייכול ית כל אילנא דאצמח לכון מן חקלא: וימלון
בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים די לא חזו אבהתך ואבהת
אבהתך מיומא דמהויהון על ארעא עד יומא הדין ואתפני ונפק מן קדם
7 פרעה: ואמרו עבדי פרעה לה עד אמתי יהי דין לנא לתקלא
שלח ית גבריא ויפלחון קדם יי אלההון העד כען לא ידעת ארי
8 אבדת מצרים: ואתותב ית משה וית אהרן לות פרעה ואמר להון

כמה ככה הברד, יש לפרש פשוטו של מקרא כשבנים העומדים בקלחם,
שראוים ללקות בברד. ובמדרש רבי תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת
33 ודרשו כי אפילת, פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו. לא נתך, לא הגיע,
ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ; ודומה לו ותתך עלינו האלה והשבועה,
דעזרא (דניאל ט׳), ותגיע עלינו. ומנחם בן סרוק חברו בחלק כהתוך כסף
(יחזקאל כ״ב), ל׳ יציקת מתכת, ורואה אני את דבריו כתרגומו, וילק, ואתיך, לנקת,
למתכת, אף זה, לא נתך לארץ, לא הוצק לארץ.

1 ויאמר ה׳ אל משה בא אל פרעה, והתרה בו. שיתי, שומי, שאשית
2 אתי. התעללתי, שחקתי, כמו כי התעללת בי (במדבר כ״ב), הלא כאשר
התעולל בהם (ש״א ו׳ ו׳), האמור במצרים, ואינו ל׳ פועל ומעללים,
3 שאם כן היה לו לכתוב עוללתי, כמו ועולל למו, כאשר עוללת לי, אשר
4 עולל לי (איכה א׳). לענת, כתרגומו, לאתכנעא, והוא מגזרת עני, מאנת
5 להיות עני ושפל מפני. את עין הארץ, את מראה הארץ. ולא יוכל הרואה
8 לראות את הארץ; ול׳ קצרה דבר. הטרם תדע, העוד לא ידעת כי אבדה
מצרים? וישב, הושבו ע״י שליח, ששלחו אחריהם והושיבום אל פרעה.

מי ומי ההלכים: ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך 9
בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג־יהוה לנו:
ויאמר אלהם יהי כן יהוה עמכם כאשר אשלח אתכם 10
ואת־טפכם ראו כי רעה נגד פניכם: לא כן לכו־נא 11
הגברים ועבדו את־יהוה כי אתה אתם מבקשים ויגרש
אתם מאת פני פרעה: ס שני ויאמר יהוה אל־ 12
משה נטה ידך על־ארץ מצרים בארבה ויעל על־ארץ
מצרים ויאכל את־כל־עשב הארץ את כל־אשר השאיר
הברד: ויט משה את־מטהו על־ארץ מצרים ויהוה 13
נהג רוח־קדים בארץ כל־היום ההוא וכל־הלילה הבקר
היה ורוח הקדים נשא את־הארבה: ויעל הארבה על 14
כל־ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים כבד מאד
לפניו לא־היה כן ארבה כמהו ואחריו לא יהיה־כן:
ויכס את־עין כל־הארץ ותחשך הארץ ויאכל את־ 15
כל־עשב הארץ ואת כל־פרי העץ אשר הותיר הברד
ולא־נותר כל־ירק בעץ ובעשב השדה בכל־ארץ מצרים:
וימהר פרעה לקרא למשה ולאהרן ויאמר חטאתי 16
ליהוה אלהיכם ולכם: ועתה שא נא חטאתי אך 17
הפעם והעתירו ליהוה אלהיכם ויסר מעלי רק את־
המות הזה: ויצא מעם פרעה ויעתר אל־יהוה: ויהפך 18 19
יהוה רוח־ים חזק מאד וישא את־הארבה ויתקעהו

10 כאשר אשלח אתכם ואת טפכם, אף כי אשלח גם את הצאן ואת הבקר כאשר אמרתם! ראו כי רעה נגד פניכם, כתרגומו. ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה, אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר, והוא סימן דם והריגה, וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם, אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה

9 אזילו פלחו קדם יי אלהכון מן ומן דאזלין: ואמר משה בעולימנא
ובסבנא נזיל בבננא ובבנתנא בענא ובתורנא נזיל ארי חגא קדם
10 יי לנא: ואמר להון יהי כן מימרא דיי בסעדכון כד אשלח
יתכון וית טפלכון חזו ארי בישא דאתון סבירין למעבד לקבל
11 אפיכון לאסתחרא: לא כן אזילו כען גבריא ופלחו קדם יי ארי
12 יתה אתון בען ותריך יתהון מן קדם פרעה: ואמר יי למשה ארים
ידך על ארעא דמצרים ויתי גובא ויסק על ארעא דמצרים וייכול
13 ית כל עסבא דארעא ית כל די אשאר ברדא: וארים משה ית
חטרה על ארעא דמצרים ויי דבר רוח קדומא בארעא כל יומא
14 ההוא וכל ליליא צפרא הוה ורוח קדומא נטל ית גובא: וסליק
גובא על כל ארעא דמצרים ושרא בכל תחום מצרים תקיף
לחדא קדמוהי לא הוה כן גובא דכותה ובתרוהי לא יהי כן:
15 וחפא ית עין שמשא דכל ארעא וחשוכת ארעא ואכל ית כל עסבא
דארעא וית כל פירי אילנא די אשאר ברדא ולא אשתאר כל ירוקא
16 באילנא ובעסבא דחקלא בכל ארעא דמצרים: ואוחי פרעה למקרי
17 למשה ולאהרן ואמר חבית קדם יי אלהכון ולכון: וכען שבוק כען
לחובי ברם זמנא הדא וצלו קדם יי אלהכון ויעדי מני לחוד ית מותא
18 19 הדין: ונפק מלות פרעה וצלי קדם יי: והפך יי רוחא מערבא
תקיף לחדא ונטל ית גובא ורמהי ליממא דסוף לא אשתאר גובא

בוליאם (שמות ל"ב), זו היא שאמר להם, ראו כי רעה נגד פניכם! מיד
וינחם ה' על הרעה, והפך את הדם לדם מילה, שמל יהושע אותם, וזהו
שנאמר היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם (יהושע ה'), שהיו אומרים לכם
11 דם אנו רואין עליכם במדבר! לא כן, כאשר אמרתם, להוליך הטף עמכם,
אלא לכו הגברים ועבדו את ה'. כי אותה אתם מבקשים, כי אותה בקשתם
עד הנה, נזבחה לאלהינו, ואין דרך הטף לזבוח. ויגרש אתם, הרי זה ל'
12 13 קצר, ולא פירש מי המגרש. בארבה, בשביל מכת הארבה. ורוח הקדים,
רוח מזרחית נשא את הארבה, לפי שבא כנגדו, שמצרים בדרומית מערבית
14 היתה, כמו שמפורש במקום אחר. ואחריו לא יהיה כן, ואותו שהיה בימי
יואל, שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם (יואל ב'), למדנו שהיה כבד משל
משה; אותו של יואל היה על ידי מינין הרבה, שהיו יחד ארבה ילק חסיל
גזם, אבל של משה לא היה אלא מין אחד, וכמוהו לא היה ולא יהיה.
15 19 כל ירק, עלה ירוק, ורדור"א בלעז (verdure, גריננ). רוח ים, רוח מערבי.
ימה סוף, אומר אני שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית
וגם במזרחו של ארץ ישראל, לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף כנגדו;
וכן מצינו לענין תחומין שהוא פונה לצד מזרח, שנאמר מים סוף ועד ים
פלשתים (שמות כ"ג), ממזרח למערב, שים פלשתים במערב היה, שנאמר

יָ֣מָּה ס֑וּף לֹ֤א נִשְׁאַר֙ אַרְבֶּ֣ה אֶחָ֔ד בְּכֹ֖ל גְּב֥וּל מִצְרָֽיִם׃
20 וַיְחַזֵּ֥ק יְהוָ֖ה אֶת־לֵ֣ב פַּרְעֹ֑ה וְלֹ֥א שִׁלַּ֖ח אֶת־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ פ
21 וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־מֹשֶׁ֗ה נְטֵ֤ה יָֽדְךָ֙ עַל־הַשָּׁמַ֔יִם וִ֥יהִי חֹ֖שֶׁךְ
22 עַל־אֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם וְיָמֵ֖שׁ חֹֽשֶׁךְ׃ וַיֵּ֥ט מֹשֶׁ֛ה אֶת־יָד֖וֹ עַל־
הַשָּׁמָ֑יִם וַיְהִ֧י חֹֽשֶׁךְ־אֲפֵלָ֛ה בְּכָל־אֶ֥רֶץ מִצְרַ֖יִם שְׁלֹ֥שֶׁת
23 יָמִֽים׃ לֹֽא־רָא֞וּ אִ֣ישׁ אֶת־אָחִ֗יו וְלֹא־קָ֛מוּ אִ֥ישׁ מִתַּחְתָּ֖יו
שְׁלֹ֣שֶׁת יָמִ֑ים וּֽלְכָל־בְּנֵ֧י יִשְׂרָאֵ֛ל הָ֥יָה א֖וֹר בְּמוֹשְׁבֹתָֽם׃
24 וַיִּקְרָ֨א פַרְעֹ֜ה אֶל־מֹשֶׁ֗ה וַיֹּ֙אמֶר֙ לְכוּ֙ עִבְד֣וּ אֶת־יְהוָ֔ה רַ֛ק
25 צֹאנְכֶ֥ם וּבְקַרְכֶ֖ם יֻצָּ֑ג גַּֽם־טַפְּכֶ֖ם יֵלֵ֥ךְ עִמָּכֶֽם׃ וַיֹּ֣אמֶר
מֹשֶׁ֔ה גַּם־אַתָּ֛ה תִּתֵּ֥ן בְּיָדֵ֖נוּ זְבָחִ֣ים וְעֹלֹ֑ת וְעָשִׂ֖ינוּ לַיהוָ֥ה
26 אֱלֹהֵֽינוּ׃ וְגַם־מִקְנֵ֜נוּ יֵלֵ֣ךְ עִמָּ֗נוּ לֹ֤א תִשָּׁאֵר֙ פַּרְסָ֔ה כִּ֚י
מִמֶּ֣נּוּ נִקַּ֔ח לַעֲבֹ֖ד אֶת־יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֑ינוּ וַאֲנַ֣חְנוּ לֹא־נֵדַ֗ע
27 מַה־נַּעֲבֹד֙ אֶת־יְהוָ֔ה עַד־בֹּאֵ֖נוּ שָֽׁמָּה׃ וַיְחַזֵּ֥ק יְהוָ֖ה אֶת־
28 לֵ֣ב פַּרְעֹ֑ה וְלֹ֥א אָבָ֖ה לְשַׁלְּחָֽם׃ וַיֹּֽאמֶר־ל֥וֹ פַרְעֹ֖ה לֵ֣ךְ
מֵעָלָ֑י הִשָּׁ֣מֶר לְךָ֗ אַל־תֹּ֙סֶף֙ רְא֣וֹת פָּנַ֔י כִּ֗י בְּי֛וֹם רְאֹתְךָ֥
29 פָנַ֖י תָּמֽוּת׃ וַיֹּ֥אמֶר מֹשֶׁ֖ה כֵּ֣ן דִּבַּ֑רְתָּ לֹא־אֹסִ֥ף ע֖וֹד רְא֥וֹת
פָּנֶֽיךָ׃ פ

יא
1 וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־מֹשֶׁ֗ה ע֣וֹד נֶ֤גַע אֶחָד֙ אָבִ֤יא עַל־פַּרְעֹה֙
וְעַל־מִצְרַ֔יִם אַֽחֲרֵי־כֵ֕ן יְשַׁלַּ֥ח אֶתְכֶ֖ם מִזֶּ֑ה כְּשַׁ֨לְּח֔וֹ כָּלָ֕ה
2 גָּרֵ֛שׁ יְגָרֵ֥שׁ אֶתְכֶ֖ם מִזֶּֽה׃ דַּבֶּר־נָ֖א בְּאָזְנֵ֣י הָעָ֑ם וְיִשְׁאֲל֞וּ
אִ֣ישׁ ׀ מֵאֵ֣ת רֵעֵ֗הוּ וְאִשָּׁה֙ מֵאֵ֣ת רְעוּתָ֔הּ כְּלֵי־כֶ֖סֶף וּכְלֵ֥י

כפלשתים יושב חבל הים גוי כרתים (צפניה ב'). לא נשאר ארבה אחד, אף המלוחים שמלחו מהם. 21 וימש חשך, ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה, וחשך של לילה יאמש ויחשיך עוד. וימש, כמו ויאמש. יש לנו תיבות הרבה חסרות הא', לפי שאין הברת הא' נכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה, כגון לא יהל שם ערבי (ישעיה י"ג), כמו לא יאהל, לא יטה אהלו,

20 חד בכל תחום מצרים: ואתקף יי' ית לבא דפרעה ולא שלח ית
21 בני ישראל: ואמר יי' למשה ארים ידך על צית שמיא ויהי חשוכא
22 על ארעא דמצרים בתר דיעדי קבל ליליא: וארים משה ית ידה
על צית שמיא והוה חשוך קבל בכל ארעא דמצרים תלתא יומין:
23 לא חזו אנש ית אחוהי ולא קמו אנש מתחותוהי תלתא יומין
24 ולכל בני ישראל הוה נהורא במותבנהון: וקרא פרעה למשה ואמר
אזילו פלחו קדם יי' לחוד ענכון ותורכון שבוקו אף טפלכון יזיל
25 עמכון: ואמר משה אף את תמסר בידנא נכסת קודשין ועלון
26 ונעבד קדם יי' אלהנא: ואף בעירנא יזיל עמנא לא תשתאר
מנעם ארי מנה אנחנא נסבין למפלח קדם יי' אלהנא ואנחנא לית
27 אנחנא ידעין מה נפלח קדם יי' עד מיתנא תמן: ואתקיף יי' ית
28 לבא דפרעה ולא אבה לשלחותהון: ואמר ליה פרעה איזיל מעלוי
אסתמר לך לא תוסיף למחזי אפי ארי ביומא דתתחזי אפי תמות:
29 ואמר משה יאות מלילתא לא אוסיף עוד למחזי אפיך: ואמר יי'
למשה עוד מכתש חד איתי על פרעה ועל מצרים בתר כן ישלח
2 יתכון מכא כשלחותיה גמירא תרכא יתריך יתכון מכא: מליל כען
קדם עמא ושאילו גבר מן חבריה ואתתא מן חברתה מנין דכסף

וכן ותאזרני חיל (שמואל ב' כ"ב), כמו ותאזרני, ואנקלוס תרגם ל' הסרה, כמו לא ימוש, בתר דיעדי קבל ליליא, כשיגיע סמוך לאור היום; אבל אין הדבר מיושב על הו' של וימש, לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותר ל' ממשש באהרים (דברים כ"ח), שהיה כפול ומכופל ועב, עד שהיה בו ממש. 23 שלשת ימים, שלוש של ימים, טרציי"נא בלעז (terzaine, דרייאהייט), וכן שבעת ימים בכל מקום שטיי"נא (septaine) של ימים. ויהי חשך אפלה.... שלשת ימים, חשך של אופל, שלא ראו איש את אחיו אותן שלשת ימים, ועוד שלשה ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו, יושב אין יכול לעמוד, ועומד אין יכול לישב. ולמה הביא עליהם חשך? שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלשת ימי אפלה, כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו; ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם, וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום, אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא. יצג, יהא מוצג במקומו. גם אתה תתן, לא דייך שמקננו ילך עמנו, אלא גם משלך תתן. פרסה, פרסת רגל, פלנט"א בלעז (plante, פוסזאָהלע). לא נדע מה נעבד, כמה תכבד העבודה, שמא ישאל יותר ממה שיש בידינו. כן דברת, יפה דברת ובזמנו דברת, אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך. כלה, גמירא, כליל, כולכם ישלח. דבר נא, אין נא אלא ל' בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כך, שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול

3 זהב: ויתן יהוה את־חן העם בעיני מצרים גם ׀ האיש
משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי־פרעה
4 ובעיני העם: ס רביעי. ויאמר משה כה אמר
5 יהוה כחצת הלילה אני יוצא בתוך מצרים: ומת כל־
בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על־כסאו עד
בכור השפחה אשר אחר הרחים וכל בכור בהמה:
6 והיתה צעקה גדלה בכל־ארץ מצרים אשר כמהו לא
7 נהיתה וכמהו לא תסף: ולכל ׀ בני ישראל לא יחרץ־
כלב לשנו למאיש ועד־בהמה למען תדעון אשר יפלה
8 יהוה בין מצרים ובין ישראל: וירדו כל־עבדיך אלה
אלי והשתחוו־לי לאמר צא אתה וכל־העם אשר־
ברגליך ואחרי־כן אצא ויצא מעם־פרעה בחרי־
9 אף: ס ויאמר יהוה אל־משה לא־ישמע אליכם
10 פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים: ומשה ואהרן
עשו את־כל־המפתים האלה לפני פרעה ויחזק יהוה את־
לב פרעה ולא־שלח את־בני־ישראל מארצו: ס ויאמר
1 יהוה אל־משה ואל־אהרן בארץ מצרים לאמר: החדש
2 הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי

(בראשית ט״ו) לא קיים בהם. 4 ויאמר משה כה אמר ה׳, כשעמד לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו, שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו. כחצת הלילה, כהחלק הלילה. כחצת, כמו בעלות (מ״א י״ח), בחרות אפם בנו (תהלים קכ״ד). זהו פשוטו ליישבו על אופניו, שאין חצות שם דבר של חצי. ורבותינו דרשוהו כמו כחצי הלילה, ואמרו שאמר משה כחצות, שמשמע סמוך לו, אז לפניו אז לאחריו, ולא אמר בחצות, שמא יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו בדאי הוא. (עד בכור השבי, למה לקו השבויים? כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים*). 5 מבכור פרעה עד בכור השפחה,

*) טעות הסופר הוא, שהביא את הדברים האלה פה, ומקומם לקמן י״ב כ״ט, כי פה לא כתוב במקרא עד בכור השבי.

לאָווענשטיין.

3 ומנין דדהב: ויהב יי ית עמא לרחמין בעיני מצרים אף גברא
משה רב לחדא בארעא דמצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני עמא:
4 ואמר משה כדנן אמר יי כפלגות ליליא אנא מתגלי בגו מצרים:
5 וימות כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד למתב
על כרסי מלכותיה עד בוכרא דאמתא די בתר ריחיא וכל בוכרא
6 דבעירא: ותהי צוחתא רבא בכל ארעא דמצרים דכותה לא הות
7 ודכותה לא תוסף: ולכל בני ישראל לא ינזק כלבא לישניה למנבח
למאנשא ועד בעירא בדיל דתדעון דיפריש יי בין מצרים ובין
8 ישראל: ויחתון כל עבדיך אלין לותי ויבעון מני למימר פוק את
וכל עמא די עמך ובתר כן אפוק ונפק מלות פרעה בתקוף רגז:
9 ואמר יי למשה לא יקבל מנכון פרעה בדיל לאסגאה מופתי בארעא
10 דמצרים: ומשה ואהרן עבדו ית כל מופתיא האלין קדם פרעה
ותקיף יי ית לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל מארעיה: ואמר
2 יי למשה ולאהרן בארעא דמצרים למימר: ירחא הדין לכון ריש

כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל. ולמה לקו
בני השפחות? שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם. וכל בכור בהמה,
6 לפי שהיו עובדין לה. כשהקב"ה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה. לא יחרץ
כלב לשנו, אומר אני שהוא ל' שנון, לא ישנן, וכן לא חרץ לבני ישראל
איש את לשונו (יהושע י') לא שנן, אז תחרץ (שמואל ב' ה') תשתנן, למורג
חרוץ (ישעיה מ"א) שנון, מחשבות חרוץ (משלי כ"א) אדם חריף ושנון, ויד
7 חרוצים תעשיר (משלי י') חריפים, סוחרים שנונים. אשר יפלה, יבדיל.
8 וירדו כל עבדיך, חלק כבוד למלכות, שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו
בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי, ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי
והשתחוית לי. אשר ברגליך, ההולכים אחר עצתך והלוכך. ואחרי כן אצא
עם כל העם מארצך. ויצא מעם פרעה, כשגמר דבריו יצא מלפניו. בחרי
9 אף, על שאמר לו אל תוסף ראות פני. למען רבות מופתי, מופתי שנים,
10 ורבות שלשה, מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער את מצרים. ומשה ואהרן
עשו וגו', כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה
1 לפרשה של אחריה. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, בשביל שאהרן עשה וטרח
במופתים כמשה, חלק לו כבוד זה במכוה ראשונה שכללו עם משה בדבור.
בארץ מצרים, חוץ לכרך; או אינו אלא בתוך הכרך? ת"ל כצאתי את העיר
וגו', ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך, דבור חמור לא כ"ש! ומפני
2 מה לא נדבר עמו בתוך הכרך? לפי שהיתה מלאה גלולים. החדש הזה,
הראהו לבנה בחדושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ראש חדש. ואין
מקרא יוצא מידי פשוטו, על חדש ניסן אמר לו, זה יהיה ראש לסדר מנין
חדשים, שיהא אייר קרוי שני, סיון שלישי. הזה, נתקשה משה על מולד
הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש, והראה לו באצבע את הלבנה
ברקיע, ואמר לו כזה ראה וקדש. וכיצד הראהו, והלא לא היה נדבר עמו

3 הַשָּׁנָה׃ דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ
4 הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃ וְאִם־
יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־
בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה׃
שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־
הָעִזִּים תִּקָּחוּ׃ וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר
יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין
הָעַרְבָּיִם׃ וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־
הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם׃ וְאָכְלוּ
אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים
יֹאכְלֻהוּ׃ אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי
אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ׃ וְלֹא־תוֹתִירוּ
מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃

אלא ביום, שנאמר ויהי ביום דבר ה' (שמות ו'), ביום צוותו (ויקרא ז'), מן היום אשר צוה ה' והלאה (במדבר ט"ו)? אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו, והראהו עם חשכה. דברו אל כל עדת, וכי אהרן מדבר, והלא כבר נאמר אתה תדבר? אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני, והדבור יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים. דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש, דברו היום בראש חדש שיקחוהו בעשור לחודש. הזה, פסח מצרים מקחו בעשור, ולא פסח דורות. שה לבית אבת, למשפחה אחת. הרי שהיו מרובין, יכול שה אחד לכלן? ת"ל שה לבית. ואם ימעט הבית מהיות משה, ואם יהיו מועטים מהיות משה אחד, שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר, ולקח הוא ושכנו וגו'. זהו משמעו לפי פשוטו. ועוד יש בו מדרש, ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנות על שה אחר; אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה, יתמעטו בעוד השה קיים, בהיותו בחיים ולא משנשחט. מכסת, חשבון, וכן מכסת הערכך (ויקרא כ"ז). לפי אכלו, הראוי לאכילה, פרט לחולה ולזקן שאינו יכול לאכול כזית. תכסו, תתמנון. תמים, בלא מום. בן שנה, כל שנתו קרוי בן שנה, כלומר שנולד בשנה זו. מן הכבשים ומן העזים, או מזה או מזה, שאף עז קרוי שה, שנאמר ושה עזים (דברים י"ד). והיה לכם למשמרת, זהו ל' בקור, שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה. ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים, מה שלא צוה כן בפסח דורות? היה רבי מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים (יחזקאל ט"ז),

3 יהון קדמאי הוא לכון לירחי שתא: מלילו עם כל כנשתא דישראל
למימר בעשרא לירחא הדין ויסבון להון גבר אמר לבית אבא אמר
4 לביתא: ואם יזעיר ביתא מלאתמנאה על אמרא ויסב הוא ושיבבה
דקריב לביתה במנין נפשתא גבר לפום מיכלה תתמנון על אמרא:
5 אמר שלים דכר בר שתה יהי לכון מן אמריא ומן עזיא תסבון:
6 ויהי לכון למטרא עד ארבעא עשרא יומא לירחא הדין ויכסון יתה
7 כל קהלא כנשתא דישראל בין שמשיא: ויסבון מן דמא ויתנון על
8 תרין ספיא ועל שקפא על בתיא דיכלון יתה בהון: ויכלון ית
9 בסרא בליליא ההוא טוי נור ופטיר על מררין יכלנה: לא תיכלון
מנה כד חי ואף לא בשלא מבשל במיא אלהן טוי נור רישה על
10 כרעוהי ועל גוה: ולא תשארון מנה עד צפרא ודישתאר מנה עד

הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצוות
להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר ואת ערום ועריה (שם), ונתן להם שתי
מצות, דם פסח ודם מילה, שמלו באותו הלילה, שנאמר מתבוססת בדמיך
(א), בשני דמים, ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין
מים בו (זכריה ט'), ושהיו שטופין באלילים אמר להם משכו וקחו לכם,
משכו ידיכם מאלילים, וקחו לכם צאן של מצוה. ושחטו אתו וגו', וכי
כלן שוחטין? אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו. קהל עדת ישראל, קהל
ועדה וישראל; מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בשלש כתות זו אחר זו, נכנסה
כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו'. כדאיתא בפסחים. בין הערבים, משש
שעות ולמעלה קרוי בין הערבים, שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב; ול' בין
הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה, עריבת
היום בתחלת ז' שעות, מכי ינטו צללי ערב, ועריבת הלילה בתחלת הלילה;
ערב ל' נשף וחשך, כמו ערבה כל שמחה (ישעיה כ"ד). ולקחו מן הדם,
זו קבלת הדם; יכול ביד? ת"ל אשר בסף. המזוזת, הם הזקופות אחת
מכאן לפתח ואחת מכאן. המשקוף, הוא העליון, שהדלת שוקף עליו כשסוגרין
אותו, לינטי"ל בלעז (linteau, חָבערשוועללע), ול' שקיפה חבטה, כמו קול
עלה נדף (ויקרא כ"ו), דשקיף, חבורה, משקופי. על הבתים אשר יאכלו
אתו בהם, ולא על משקוף ומזוזות שבבית התבן ובית הבקר, שאין דרין בתוכו.
את הבשר, ולא גידים ועצמות. ומצות על מררים, כל עשב מר נקרא מרור, 8
וצוהו לאכול מר, זכר לוימררו את חייהם (שמות א'). אל תאכלו ממנו נא, 9
שאינו צלוי כל צרכו קוראו נא בל' ערבי. ובשל מבשל, כל זה באזהרת
אל תאכלו. במים, מנין לשאר משקין? ת"ל ובשל מבשל, מכל מקום. כי
אם צלי אש, למעלה גזר עליו במצות עשה, וכאן הוסיף עליו לא תעשה,
אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש. ראשו על כרעיו, צולהו כלו כאחד עם
ראשו ועם כרעיו ועם קרבו, ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתן; ול' על
קרבו כלשון על צבאותם (שמות ו'), כמו בצבאותם, כמות שהן, אף זה כמות
שהוא, כל בשרו מושלם. והנתר ממנו עד בקר, מה ת"ל עד בקר פעם 10
שניה? ליתן בקר על בקר, שהבקר משמעו משעת הנץ החמה, ובא הכתוב

1 וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם
וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה׃
2 וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם
3 אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל
הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם וּפָסַחְתִּי
עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ
4 מִצְרָיִם׃ וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג
5 לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים
מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם
כִּי כָּל־אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם
6 הָרִאשֹׁן עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־
יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה

להקדים שאסור באכילה מעלות השחר. זהו לפי פשוטו. ועוד מדרש אחר, למד
שאינו נשרף ביום טוב, אלא ממחרת, וכך תדרשנו, והנותר ממנו בבקר ראשון,
1 עד בקר שני תעמוד, ותשרפנו. מתניכם חגרים, מזומנים לדרך. בחפזון, ל'
בהלה ומהירות, כמו ויהי דוד נחפז ללכת (שמואל א' כ"ג), אשר השליכו ארם
בחפזם (מלכים ב' ז'). פסח הוא לה', הקרבן קרוי פסח על שם הדלוג
והפסיחה, שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי
וישראל אמצעי נמלט, ואתם עשו כל עבודותיו דרך דלוג וקפיצה, זכר לשמו
2 שקרוי פסח, וגם פשק"ה (passer ,pas) ל' פסיעה. ועברתי, כמלך העובר
ממקום למקום, ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקים. כל בכור בארץ
מצרים, אף בכורות אחרים והם במצרים; ומניין אף בכורי מצרים שבמקומות
אחרים? תלמוד לומר למכה מצרים בבכוריהם (תהלים קל"ו). מאדם ועד
בהמה, מי שהתחיל בעבירה ממנו מתחלת הפורענות. ובכל אלהי מצרים,
של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ. אעשה שפטים אני ה',
3 אני בעצמי, ולא על ידי שליח. והיה הדם לכם לאת, לכם לאות ולא לאחרים
לאות; מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים. וראיתי את הדם, הכל גלוי
לפניו; אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי,
ופוסח אני עליכם. ופסחתי, וחמלתי, ודומה לו פסוח והמליט (ישעיה ל"א).
ואני אומר כל פסיחה ל' דלוג וקפיצה, ופסחתי, מדלג היה מבתי ישראל

11 צפרא בנורא תוקדון: וכדין תיכלון יתיה חרציכון יהון אסירין
מסניכון ברגליכון וחטריכון בידיכון ותיכלון יתיה בבהילו פסחא
12 הוא קדם יי: ואתגליתי בארעא דמצרים בליליא הדין ואקטול כל
בוכרא בארעא דמצרים מאנשא ועד בעירא ובכל טעות מצרים
13 אעבד דינין אנא יי: ויהי דמא לכון לאת על בתיא די אתון תמן
ואחזי ית דמא ואיחוס עליכון ולא יהי בכון מותא לחבלא במקטלי
14 בארעא דמצרים: ויהי יומא הדין לכון לדוכרנא ותחגון יתיה חגא
15 קדם יי לדריכון קים עלם תחגנה: שבעת יומין פטיר תיכלון ברם
ביומא קדמאה תבטלון חמיע מבתיכון ארי כל דיכול חמיע וישתצי
16 אנשא ההיא מישראל מיומא קדמאה עד יומא שביעאה: וביומא
קדמאה מערע קדיש וביומא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל
עבידא לא יתעבד בהון ברם די מתאכל לכל נפש הוא בלחודוהי

לנגף מצרים, שהיו שרויים זה בתוך זה, וכן פוסחים על שתי הסעפים (מלכים א׳ י״ח), וכן כל הפוסחים הולכים כקופצים, וכן פסוח והמליט, מדלגו וממלטו מבין המומתים. ולא יהיה בכם נגף, אבל הוא בא במצרים. הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל, יכול ימלט? ת״ל ולא יהיה בכם נגף, אבל הוא במצרים שבבתיכם; הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי, שומע אני ילקה כמותו?
14 ת״ל ולא יהיה בכם נגף. לזכרון, לדורות. וחגתם אתו, יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו; ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון, ת״ל זכור את היום הזה אשר יצאתם (שמות י״ג), למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון. ואי זה יום יצאו? ת״ל ממחרת הפסח יצאו (במדבר ל״ג), הוי אומר יום חמשה עשר בניסן הוא של יום טוב, שהרי ליל חמשה עשר אכלו את הפסח ולבקר יצאו.
15 לדרתיכם וגו׳, שומע אני מיעוט דורות שנים? ת״ל חקת עולם תחגהו. שבעת ימים, שטיינ״א (septaine) של ימים. שבעת ימים מצות תאכלו, ובמקום אחר הוא אומר ששת ימים תאכל מצות (דברים ט״ז); למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה, ובלבד שלא יאכל חמץ. מניין אף ששה רשות? ת״ל ששת ימים. זו מדה בתורה, דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, מה שביעי רשות אף ששה רשות; יכול אף הלילה הראשון רשות? ת״ל בערב תאכלו מצות, הכתוב קבעו חובה. אך ביום הראשון תשביתו שאר, מערב יום טוב, וקרוי ראשון לפי שהוא לפני השבעה; ומצינו מוקדם קרוי ראשון, כמו הראשון אדם תולד (איוב ט״ו), הלפני אדם נולדת. או אינו אלא ראשון של שבעה? ת״ל לא תשחט על חמץ (שמות ל״ד), לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים. הנפש ההוא, כשהיא בנפשה ובדעתה, פרט לאנוס. מישראל, שומע אני שתכרת מישראל ותלך לה לעם אחר? ת״ל במקום אחר מלפני, בכל מקום
16 שאני רשותי. מקרא קדש, מקרא שם דבר; קרא אותו קדש לאכילה ושתיה וכסות. לא יעשה בהם, אפילו על ידי אחרים. הוא לבדו, הוא ולא מכשיריו, שאפשר לעשותן מערב יום טוב. לכל נפש, אפילו לבהמה; יכול אף לנכרים?

7 לָכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי
אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
8 לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים
9 לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב׃ שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם
כִּי כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת
0 יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃ כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ
בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת׃ פ חמישי
1 וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ
2 וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח׃ וּלְקַחְתֶּם
אֲגֻדַּת אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר־בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל־
הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן־הַדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף וְאַתֶּם
3 לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר׃ וְעָבַר יְהוָה לִנְגֹּף
אֶת־מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי
הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא
4 אֶל־בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לְחָק־לְךָ
5 וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם׃ וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן
יְהוָה לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת׃
26 וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם׃

17 ת"ל לכם (כ"א אך). ושמרתם את המצות, שלא יבואו לידי חמוץ; מכאן
אמרו תפח תלטוש בצונן. רבי יאשיה אומר אל תהי קורא את הַמַּצּוֹת, אלא
את הַמִּצְוֹת; כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה,
אלא אם באה לידך עֲשֵׂה אותה מיד. ושמרתם את היום הזה ממלאכה.
לדרתיכם חקת עולם, לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא
על החגיגה, לכך חזר ושנאו כאן, שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה
18 לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור. עד יום האחד ועשרים, למה נאמר?
והלא כבר נאמר שבעת ימים! לפי שנאמר ימים, לילות מניין? ת"ל עד יום

17 יתעבד לכון: ותטרון ית פטירא ארי בכרן יומא הדין אפיקית
יתחיליכון מארעא דמצרים ותטרון ית יומא הדין לדריכון קים
18 עלם: בניסן בארבעא עסרא יומא לירחא ברמשא תיכלון פטירא
19 עד יומא עסרין וחד לירחא ברמשא: שבעת יומין חמיר לא ישתכח
בבתיכון ארי כל דיכול מחמעא וישתיצי אנשא ההיא מכנשתא
20 דישראל בגיורא ובציבא דארעא: כל מחמעא לא תיכלון בכל
21 מותבניכון תיכלון פטירא: וקרא משה לכל סבי ישראל ואמר להון
22 אתנגידו וסיבו לכון (מן בני) ענא לזרעיתכון וכוסו פסחא: ותסבון
אסרת אזובא ותטבלון בדמא דבמנא ותדון לשקפא ולתרין ספיא
מן דמא דבמנא ואתון לא תפקון אנש מתרע ביתה עד צפרא:
23 ואתגלי יי למטחי ית מצרים ויחזי ית דמא על שקפא ועל תרין
ספיא ויחוס יי על תרעא ולא ישבוק לחבלא למיעל לבתיכון
24 למטחי: ותטרון ית פתגמא הדין לקים לך ולבניך עד עלם:
25 ויהי ארי תעלון לארעא דיתן יי לכון כמא די מליל ותטרון ית
26 פלחנא הדין: ויהי ארי יימרון לכון בניכון מה פלחנא הדין לכון:

19 ואחד ועשרים וגו'. לא ימצא בבתיכם, מניין לגבולין? תלמוד לומר בכל
גבולך; מה תלמוד לומר בבתיכם? מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך,
יצא חמצו של נכרי שהוא אצל ישראל ולא קבל עליו אחריות. כי כל אכל
מחמצת, לענוש כרת על השאור. והלא כבר ענש על החמץ? אלא שלא תאמר
חמץ שראוי לאכילה ענש עליו, שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו;
ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים
ענש עליו, חמץ שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו, לכך נאמרו שניהם.
בגר ובאזרח הארץ, לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים.
20 מחמצת לא תאכלו, אזהרה על אכילת שאור. כל מחמצת, להביא את
תערובתו. בכל מושבתיכם תאכלו מצות, זה בא ללמד שתהא ראויה להאכל
בכל מושבתיכם, פרט למעשר שני וחלות תודה. משכו, מי שיש לו צאן
21 ימשוך משלו. וקחו, מי שאין לו יקח מן השוק. למשפחתיכם, שה לבית אבות.
22 אזוב, מין ירק שיש לו גבעולין. אגדת אזוב, שלשה קלחין קרויין אגודה.
אשר בסף, בכלי, כמו ספות כסף (מלכים ב' י"ב). מן הדם אשר בסף,
למה חזר ושנאו? שלא תאמר טבילה אחת לשלש המתנות, לכך נאמר עוד
אשר בסף, שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף, על כל הגעה טבילה.
ואתם לא תצאו וגו', מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין
בין צדיק לרשע, ולילה רשות למחבלים הוא, שנאמר בו תרמוש כל חיתו יער
23 (תהלים ק"ד). ופסח, וחמל, ויש לומר ודלג. ולא יתן המשחית, ולא יתן
25 לו יכולת לבא, כמו ולא נתנו אלהים להרע עמדי (בראשית ל"א). והיה כי
תבאו אל הארץ, תלה הכתוב עבודה זו בביאתם לארץ, ולא נתחייבו במדבר
אלא פסח אחד שעשו בשנה השנית ועל פי הדבור. כאשר דבר, והיכן דבר?

27 וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בָּתֵּי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בָּתֵּינוּ הִצִּיל
28 וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה
29 יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ׃ ס ששי. וַיְהִי ׀ בַּחֲצִי
הַלַּיְלָה וַיהוָה הִכָּה כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פַּרְעֹה
הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל
30 בְּכוֹר בְּהֵמָה׃ וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו וְכָל־
מִצְרַיִם וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרָיִם כִּי־אֵין בַּיִת אֲשֶׁר
31 אֵין־שָׁם מֵת׃ וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ
צְּאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַּם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ
32 אֶת־יְהוָה כְּדַבֶּרְכֶם׃ גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקַרְכֶם קְחוּ כַּאֲשֶׁר
33 דִּבַּרְתֶּם וָלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם גַּם־אֹתִי׃ וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־
הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים׃
34 וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת
35 בְּשִׂמְלֹתָם עַל־שִׁכְמָם׃ וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה
36 וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת׃ וַיהוָה
נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת־
מִצְרָיִם׃ פ

27 והבאתי אתכם אל הארץ וגו' (שמות ו'). ויקד העם, על בשורת הגאולה
28 וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם. וילכו ויעשו בני ישראל, וכי כבר
עשו, והלא מראש חדש נאמר להם? אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם
כאלו עשו. וילכו ויעשו, אף ההליכה מנה הכתוב, ליתן שכר להליכה ושכר
לעשיה. כאשר צוה ה' את משה ואהרן, להגיד שבחן של ישראל, שלא הפילו דבר
29 מכל מצות משה ואהרן; ומהו כן עשו? אף משה ואהרן כן עשו. וה', כל
מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו, שהו' לשון תוספת הוא, כמו פלוני ופלוני. הכה
כל בכור, אף של אומה אחרת והוא במצרים. מבכר פרעה, אף פרעה בכור
היה, ונשתייר מן הבכורות, ועליו הוא אומר בעבור הראותך את כחי (שמות ט')
בים סוף. עד בכור השבי, שהיו שמחין לאידם של ישראל; ועוד שלא יאמרו

27 ותימרון דבח חיס הוא קדם יי די חס על בתי בני ישראל במצרים כד
28 הוה מחי ית מצראי וית בתנא שיזיב וכרע עמא וסגידו: ואזלו ועבדו
29 בני ישראל כמא דפקיד יי ית משה ואהרן כן עבדו: והוה בפלגות
ליליא ויי קטל כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד
למתב על כרסי מלכותיה עד בוכרא דשביא די בבית אסירי וכל
30 בוכרא דבעירא: וקם פרעה ליליא הוא וכל עבדוהי וכל מצרים
והות צוחתא רבתא במצרים ארי לית ביתא די לית הוה בה תמן
31 מיתא: וקרא למשה ולאהרן ליליא ואמר קומו פוקו מגו עמי אף
אתון אף בני ישראל ואזילו פלחו קדם יי כמא דהויתון אמרין:
32 אף ענכון אף תורכון דברו כמא די מללתון ואזילו וצלו אף עלי:
33 ותקיפת מצרים על עמא לאוחאה לשלחותהון מן ארעא ארי אמרו
34 כלנא מיתין: ונטל עמא ית לישיהון עד לא חמע מותר אצותהון
35 צריר בלבשיהון על כתפיהון: ובני ישראל עבדו כפתגמא דמשה
36 ושאילו ממצרים מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין: ויי יהב
ית עמא לרחמין בעיני מצרים ושאילנון ורוקינו ית מצרים:

יראתנו הביאה הפורענות*); ובכור השפחה בכלל היה, שהרי מנה מן החשוב
30 שבכלן עד הפחות, ובכור השפחה חשוב מבכור השבי. ויקם פרעה ממטתו.
לילה, ולא כדרך המלכים בשלש שעות ביום. הוא תחלה, ואחר כך עבדיו,
מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן. כי אין בית אשר אין שם
מת, יש שם בכור, מת, אין שם בכור, גדול שבבית קרוי בכור, שנאמר גם
אני בכור אתנהו (תהלים פ"ט). דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן
ויולדות מרווקים פנויים והיו להם בכורות הרבה, פעמים הם חמשה לאשה
31 אחת, כל אחד בכור לאביו. ויקרא למשה ולאהרן לילה, מגיד שהיה מחזר על
פתחי העיר וצועק, היכן משה שרוי? היכן אהרן שרוי? גם אתם, הגברים. גם
בני ישראל, הטף. ולכו עבדו את ה׳ כדברכם, הכל כמו שאמרתם ולא
כשאמרתי אני, בטל לא אשלח, בטל מי ומי ההולכים, בטל רק צאנכם
32 ובקרכם יצג (שמות י׳), גם צאנכם גם בקרכם קחו, ומהו כאשר דברתם?
33 גם אתה תתן בידנו זבחים ועלת (שמות י׳), קחו כאשר דברתם! וברכתם
גם אתי, התפללו עלי שלא אמות, שאני בכור! כלנו מתים, אמרו לא כגזרת
34 משה הוא, שהרי אמר ומת כל בכור (שמות י"א), וכאן אף הפשוטים מתים,
חמשה או עשרה בבית אחד. טרם יחמץ, המצריים לא הניחום לשהות כדי
חמוץ. משארתם, שירי מצה ומרור. על שכמם, אע"פ שבהמות הרבה הוליכו
35 עמהם, מחבבים היו את המצוה. כדבר משה, שאמר להם במצרים, וישאלו
איש מאת רעהו (שמות י"א). ושמלת, אף הן היו חשובות להם מן הכסף
36 ומן הזהב, והמאוחר בפסוק חשוב. וישאלום, אף מה שלא היו שואלים מהם היו

*) ועיין לעיל י"א ה׳.

וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף 37
רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף: וְגַם־עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן 38
וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד: וַיֹּאפוּ אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ 39
מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם
וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם־צֵדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם: וּמוֹשַׁב 40
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע
מֵאוֹת שָׁנָה: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת 41
שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל־צִבְאוֹת יְהוָֹה מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַיהוָֹה לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ 42
מִצְרָיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָֹה שִׁמֻּרִים לְכָל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם: פ
וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח כָּל־ 43
בֶּן־נֵכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ: וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת־כָּסֶף וּמַלְתָּה 44
אֹתוֹ אָז יֹאכַל בּוֹ: תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל בּוֹ: בְּבַיִת 45 46
אֶחָד יֵאָכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם

מתנים להם, אתה אומר אחד, טול שנים ולך! וינצלו, וריקנו. מרעמסס 37
סֻכֹּתָה, מאה ועשרים מיל היו ובאו שם לפי שעה, שנאמר ואשא אתכם על
כנפי נשרים (שמות י"ט). הגברים, מבן עשרים ומעלה. ערב רב, תערובת 38
אומות של גרים. עגת מצות, חררה של מצה, בצק שלא החמיץ קרוי 39
מצה (μᾶζα). וגם צדה לא עשו להם, לדרך; מגיד שבחן של ישראל, שלא
אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה? אלא האמינו והלכו; הוא שמפורש
בקבלה, זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ
לא זרועה, מה שכר מפורש אחריו? קדש ישראל לה' וגו' (ירמיה ב').
אשר ישבו במצרים, אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם. 40
שלשים שנה וארבע מאות שנה, בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו
ארבע מאות, משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך, ושלשים
שנה היה משנגזרה גזרת בין הבתרים עד שנולד יצחק; ואי אפשר לומר
בארץ מצרים לבדה, שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה, צא וחשוב כל
שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל כך, ועל
כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים והרבה משנות עמרם
נבלעים בשנות קהת, והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם, הרי

37 ונטלו בני ישראל מרעמסס לסכות כשית־מאה אלפין רגלאין גבריא
בר מטפלא: ואף נוכראין סגיאין סליקו עמהון ועאן ותורין בעירא
38 סגי לחדא: ואפו ית לישא די אפיקו ממצרים גריצן פטירן ארי
39 לא חמע ארי אתרכו ממצרים ולא יכילו לאתעכבא ואף זודין לא
40 עבדו להון: ומותב בני ישראל די יתיבו במצרים ארבע מאה
41 ותלתין שנין: והוה מסוף ארבע מאה ותלתין שנין והוה בכרן
42 יומא הדין נפקו כל חיליא דיי מארעא דמצרים: לילי נטיר הוא
קדם יי לאפקותהון מארעא דמצרים הוא ליליא הדין קדם יי נטירין
43 לכל בני ישראל לדריהון: ואמר יי למשה ולאהרן דא גזירת פסחא
44 כל בר ישראל דישתמד לא יכול בה: וכל עבד גבר זביני כספא
45 46 ותגזר יתיה בכן יכול בה: תותבא ואגירא לא יכול בה: בחבורא
חדא יתאכל לא תפיק מן ביתא מן בסרא לברא וגרמא לא תתברון

אלא תמצא ארבע מאות לביאת מצרים, והוזקקת לומר על כרחך שאף
שאר הישיבות נקראו גרות, ואפילו בחברון, שנאמר אשר גר שם אברהם
ויצחק (בראשית ל"ה), ואומר את ארץ מגוריהם אשר גרו בה (שמות ו'),
לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע; וכשתמנה ת'
שנה משנולד יצחק, תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר"י. וזה אחד מן
41 הדברים ששנו לתלמי המלך*). ויהי מקץ שלשים שנה .... ויהי בעצם היום
הזה, מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין. בט"ו בניסן באו
מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו, ובט"ו בניסן נולד יצחק, ובט"ו בניסן
42 נגזרה גזירת בין הבתרים. ליל שמרים, שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו
לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים. הוא הלילה הזה לה', הוא הלילה
שאמר לאברהם, בלילה הזה אני גואל את בניך. שמרים לכל בני ישראל
43 לדרתם, משומר ובא מן המזיקין, כענין שנאמר ולא יתן המשחית וגו'. זאת
44 חקת הפסח, בי"ד בניסן נאמרה להם פרשה זו. כל בן נכר, שנתנכרו
מעשיו לאביו שבשמים, ואחד הגוי ואחד ישראל משומד במשמע. ומלתה אתו,
אז יאכל בו רבו; מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח. דברי רבי
45 יהושע, רבי אליעזר אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול פסח; א"כ מה
ת"ל אז יאכל בו? העבד. תושב, זה גר תושב. ושכיר, זה גוי; ומה ת"ל,
46 והלא ערלים הם, ונאמר וכל ערל לא יאכל בו? אלא כגון ערבי מהול
וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר. בבית אחד יאכל, בחבורה אחת, שלא
יעשו הנמנין עליו שתי חבורות ויחלקוהו. אתה אומר בחבורה אחת, או אינו
אלא בבית אחד, כמשמעו, וללמד שאם התחילו והיו אוכלים בחצר וירדו
גשמים שלא יכנסו לבית? תלמוד לומר על הבתים אשר יאכלו אותו בהם,
מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות. לא תוציא מן הבית, מן החבורה. ועצם
לא תשברו בו, הראוי לאכילה, כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת

*) שתרגמו: „ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים ובארץ כנען."
לאָווענשטיין.

47 48 לֹא תִשְׁבְּרוּ־בוֹ׃ כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ וְכִי־יָגוּר
אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה הִמּוֹל לוֹ כָל־זָכָר וְאָז יִקְרַב
לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל־עָרֵל לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃
49 50 תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ וַיַּעֲשׂוּ
כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
51 כֵּן עָשׂוּ׃ ס וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
הוֹצִיא יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־
צִבְאֹתָם׃ פ שביעי
יג
1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר
3 כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא׃ וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם
מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם
4 מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ׃ הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב׃
5 וְהָיָה כִי־יְבִיאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה׃
6 שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָה׃
7 מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ
8 וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ׃ וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׃

47 עלם, אין עליו כזית בשר אין בו משום שבירת עלם. כל עדת ישראל
יעשו אתו, למה נאמר? לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות,
שנמנו עליו למשפחות, יכול אף פסח דורות כן? ת"ל כל עדת ישראל
48 יעשו אתו. ועשה פסח, יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד? תלמוד לומר
והיה כאזרח הארץ, מה אזרח בארבעה עשר אף גר בארבעה עשר. וכל ערל לא
יאכל בו, להביא את שמתו אחיו מחמת מילה, שאינו מומר לערלות, ואינו
49 למד מכן בכר לא יאכל בו. תורה אחת וגו׳, להשוות גר לאזרח אף לשאר

48 בה: כל כנשתא דישראל יעבדון יתה: וארי יתגייר עמך גיורא
ויעבד פסחא קדם יי מגזר ליה כל דכורא ובכן יקרב למעבדיה
49 ויהי כיציבא דארעא וכל ערלא לא יכול ביה: אוריתא חדא יהא
50 ליציבא ולגיורא דיתגיירון ביניכון: ועבדו כל בני ישראל כמא
51 די פקיד יי ית משה וית אהרן כן עבדו: והוה בכרן יומא הדין
1 אפיק יי ית בני ישראל מארעא דמצרים על חיליהון: ומליל יי
2 עם משה למימר: אקדש קדמי כל בוכרא פתח כל ולדא בבני
3 ישראל באנשא ובבעירא דילי הוא: ואמר משה לעמא הוו דכירין
ית יומא הדין די נפקתון ממצרים מבית עבדותא ארי בתקוף ידא
4 אפיק יי יתכון מכא ולא יתאכל חמיע: יומא דין אתון נפקין
5 בירחא דאביבא: ויהי ארי יעלנך יי לארעא דכנענאה וחתאי
ואמוראי וחואי ויבוסאי די קיים לאבהתך למתן לך ארעא עבדא
6 חלב ודבש ותפלח ית פלחנא הדא בירחא הדין: שבעא יומין
7 תיכול פטירא וביומא שביעאה חגא קדם יי: פטיר יתאכל ית
שבעת יומין ולא יתחזי לך חמיע ולא יתחזי לך חמיר בכל תחומך:
8 ותחוי לברך ביומא ההוא למימר בדיל דין עבד יי לי במפקי

2 מצות שבתורה. פטר כל רחם, שפתח את הרחם תחלה, כמו פוטר מים ראשית מדון (משלי י"ז), וכן יפטירו בשפה (תהלים כ"ב), יפתחו שפתים.
3 לי הוא, לעצמי קניתים, על ידי, שהכיתי בכורי מצרים. זכור את היום הזה, מלמד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום.
4 בחדש האביב, וכי לא היו יודעין באי זה חדש יצאו? אלא כך אמר להם, ראו חסד שגמלכם, שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת, לא חמה ולא צנה ולא גשמים, וכן הוא אומר,
5 מוציא אסירים בכושרות (תהלים ס"ח), חדש שהוא כשר לצאת. אל ארץ הכנעני וגו', ואעפ"י שלא מנה אלא חמשה עממין, כל שבעה גוים במשמע, שכולן בכלל כנעני הם, ואחת ממשפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני. נשבע לאבתיך וכו', באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה' את אברם וגו' (בראשית ט' ו'), וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת וגו' (בראשית כ' ו'), וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' (בראשית כ"ח). זבת חלב ודבש, חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים. את העבדה הזאת, של פסח; והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו', ולמה חזר ושנאה? בשביל דבר שנתחדש בה, בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם (שמות י"ב), בבן רשע הכתוב מדבר, שהוציא עצמו מן הכלל, וכאן והגדת לבנך, בבן שאינו יודע לשאול, והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין
8 את הלב. בעבור זה, בעבור שאקיים מצותיו, כגון פסח מצה ומרור הללו. עשה ה' לי, רמז תשובה לבן רשע, לומר עשה ה' לי, ולא לך, שאלו היית

9 וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה
תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃
10 וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה׃ פ
11 וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ
12 וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ׃ וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהוָה
וְכָל־פֶּטֶר ׀ שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהוָה׃
13 וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ
14 וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה׃ וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ
מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ
15 יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה
לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר
אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר
16 רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה׃ וְהָיָה לְאוֹת עַל־
יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה
17 מִמִּצְרָיִם׃ ס וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם
וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא
כִּי ׀ אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ

9 שם לא היית כדאי להגאל. והיה לך לאות, יציאת מצרים תהיה לך לאות
על ידך ולזכרון בין עיניך, שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע.
על ידך, יד שמאל, לפיכך ידכה מלא בפרשה שנייה (פסוק ט"ז), לדרוש בה
10 11 יד שהיא כהה. מימים ימימה, משנה לשנה. נשבע לך, והיכן נשבע לך?
והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' (שמות ו'). ונתנה לך, תהא בעיניך
12 כאלו נתנה לך בו ביום, ואל תהי בעיניך כירושת אבות. והעברת, אין
והעברת אלא ל' הפרשה; וכן הוא אומר והעברתם את נחלתו לבתו (במדבר
כ"ז). שגר בהמה, נפל ששגרתו אמו ושלחתו בלא עתו; ולמדך הכתוב שהוא
קדוש בבכור, לפטור את הבא אחריו; ואף שאינו נפל קרוי שגר, כמו שגר
אלפיך (דברים ז'), אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל, שהרי כבר כתב
כל פטר רחם. וא"ת אף בכור בהמה טמאה במשמע? בא ופירש במקום אחר
בבקרך ובצאנך (דברים ט"ו). לשון אחר יש לפרש, והעברת כל פטר רחם,

9 ממצרים: ויהי לך לאת על ידך ולדכרנא בין עיניך בדיל דתהי
10 אוריתא דיי בפומך ארי בידא תקיפא אפקך יי ממצרים: ותטר
11 ית קימא הדא לזמנה מזמן לזמן: ויהי ארי יעלנך יי לארעא
12 דכנענאי כמא די קיים לך ולאבהתך ויתננה לך: ותעבר כל פתח
ולדא קדם יי וכל פתח ולד בעירא די יהא לך דכרין תקדש קדם
13 יי: וכל פתח (בוכרא) דחמרא תפרוק באמרא ואם לא תפרוק
14 ותנקפיה וכל בוכרא דאנשא בבניך תפרוק: ויהי ארי ישאלנך ברך
מחר למימר מא דא ותימר ליה בתקוף ידא אפקנא יי ממצרים
15 מבית עבדותא: והוה ארי אקשי פרעה לשלחותנא וקטל יי כל
בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דאנשא ועד בוכרא דבעירא על
כן אנא דבח קדם יי כל פתח ולדא דכרין וכל בוכרא דבני אפרוק:
16 ויהי לאת על ידך ולתפלין בין עיניך ארי בתקוף ידא אפקנא יי
ממצרים:

17 והוה כד שלח פרעה ית עמא ולא דברנון יי ארח ארעא פלשתאי
ארי קריבא הוא ארי אמר יי דילמא יזועון עמא במחזיהון קרבא

13 בשביל אדם הכתוב מדבר. פטר חמור, ולא פטר שאר בהמה טמאה, וגזרת הכתוב היא, לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים, ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים. תפדה בשה, נותן שה לכהן, ופטר חמור מותר בהנאה, והשה חולין ביד כהן. וערפתו, עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו; הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסד ממונו.
14 וכל בכור אדם בבניך תפדה, בחמש סלעים, פדיונו קבוע במקום אחר. כי ישאלך בנך מחר, יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן, כגון זה, וכגון כי יאמרו בניכם מחר לבנינו, דבני גד ובני ראובן (יהושע כ"ב). מה זאת, זה תנוק טפש, שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת? ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים וגו' (דברים ו'), הרי זאת שאלת בן חכם; דברה תורה כנגד ארבעה בנים, רשע, ושאינו יודע
15 לשאול, והשואל דרך סתומה, והשואל דרך חכמה. ולטוטפת, תפילין, ועל שם שהם ארבעה בתים קרויין טטפת; טט בכתפי שתים, פת באפריקי שתים. ומנחם חברו עם הטף אל דרום (יחזקאל כ"א), אל תטיפו (מיכה ב'), ל' דבור, כמו ולזכרון, שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו.

17 ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם, ולא נהגם, כמו לך נחה את העם (שמות ל"ב), בהתהלכך תנחה אותך (משלי ו'). כי קרוב הוא, ונוח לשוב באותו הדרך למצרים. ומדרשי אגדה יש הרבה. בראותם מלחמה, כגון מלחמת וירד העמלקי והכנעני וגו' (במדבר י"ד); אם הלכו דרך ישר היו חוזרים. מה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר י"ד), אם הוליכם בפשוטה על אחת כמה וכמה! פן ינחם, יחשבו מחשבה

מִצְרָיְמָה׃ וַיַּסֵּב אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־ 8
סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקַּח 9
מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם
אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם׃ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם 0
בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן 1
לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת
יוֹמָם וָלָיְלָה׃ לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ 2
לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם׃ פ

י
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ 1 2
וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן
נִכְחוֹ תַחֲנוּ עַל־הַיָּם׃ וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים 3
הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר׃ וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה 4
וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם
כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח 5
הָעָם וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה

על שילחו ויתנו לב לשוב. ויסב. הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה. 18
ים סוף, כמו לים סוף, וסוף הוא ל' אגם שגדלים בו קנים, כמו ותשם בסוף
(שמות ב'), קנה וסוף קמלו (ישעיה י"ט). וחמשים, אין חמשים אלא מזויינים,
וכן הוא אומר ואתם תעברו חמושים (יהושע א'), וכן תרגמו אנקלוס, מזרזין,
כמו וירק את חניכיו, (בראשית י"ד), וזריז. דבר אחר חמשים, מחומשים,
אחד מחמשה יצאו, וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפלה. השבע השביע, 19
השביעם שישביעו לבניהם. ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ כנען מיד,
כמו שהשביע יעקב? אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה ספק בידי
לעשות, אבל בני לא יניחום מצריים לעשות. לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו
משם שישאוהו. והעליתם את עצמתי מזה אתכם, לאחיו השביע כן; למדנו
אף עצמות כל השבטים העלו עמהן, שנאמר אתכם. ויסעו מסכת, ביום 20
השני, שהרי בראשון באו מרעמסס לסכות. לַנחתם הדרך, נקוד פתח שהוא 21
כמו להנחותם, כמו לַרְאותכם בדרך אשר תלכו בה (דברים א'), כמו
להראותכם, אף כאן להנחותם על ידי שליח. ומי הוא השליח? עמוד הענן,

18 וִיתגּבוּן לְמִצְרָיִם: וְאַסְחַר יְיָ יָת עַמָּא אֹרַח מַדְבְּרָא יַמָּא דְסוּף וּמְזָרְזִין
19 סְלִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: וְאַסֵּיק מֹשֶׁה יָת גַּרְמֵי יוֹסֵף
עִמֵּהּ אֲרֵי אוֹמָאָה אוֹמִי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מִדְכַּר דְּכִיר יְיָ יָתְכוֹן
20 וְתַסְּקוּן יָת גַּרְמַי מִכָּא עִמְּכוֹן: וּנְטָלוּ מִסֻּכּוֹת וּשְׁרוֹ בְאֵתָם בִּסְטַר
21 מַדְבְּרָא: וַיְיָ מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא לְדַבָּרוּתְהוֹן
בְּאוֹרְחָא וּבְלֵילְיָא בְּעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא לְאַנְהָרָא לְהוֹן לְמֵיזַל בִּימָמָא
22 וּבְלֵילְיָא: לָא עָדֵי עַמּוּדָא דַעֲנָנָא בִּימָמָא וְאַף לָא עַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא
1 בְּלֵילְיָא קֳדָם עַמָּא: וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
2 וִיתוּבוּן וְיִשְׁרוּן קֳדָם פּוּם חִירָתָא בֵּין מִגְדּוֹל וּבֵין יַמָּא קֳדָם בְּעֵיל
3 צְפוֹן לָקֳבְלֵהּ תִּשְׁרוּן עַל יַמָּא: וְיֵימַר פַּרְעֹה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְעַרְבְּלִין
4 אִנּוּן בְּאַרְעָא אֲחַד עֲלֵיהוֹן מַדְבְּרָא: וְאֶתַקֵּף יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְיִרְדֹּף
בָּתְרֵיהוֹן וְאֶתְיַקַּר בְּפַרְעֹה וּבְכָל מַשִּׁרְיָתֵהּ וְיִדְעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי אֲנָא יְיָ
5 וַעֲבָדוּ כֵן: וְאִתְחַוָּא לְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם אֲרֵי אֲזַל עַמָּא וְאִתְהֲפִיךְ לִבָּא

והקב"ה בכבודו מוליכו לפניהם; ומכל מקום את עמוד הענן הכין לנחותם על
ידו שהרי ע"י עמוד הענן הם הולכים. עמוד הענן איננו לאורה, אלא להורותם
22 הדרך. לא ימיש הקדוש ברוך הוא את עמוד הענן יומם ועמוד האש
לילה; מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד
2 הענן, שעד שלא ישקע זה עולה זה. וישבו לאחוריהם, לצד מצרים היו מקרבין
כל יום השלישי, כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך, כמו
שנאמר, ואמר פרעה לבני ישראל וגו' (פסוק ג'). ויחנו לפני פי החירת,
הוא פיתום, ועכשיו נקרא פי החירות, על שם שנעשו שם בני חורין; והם
שני סלעים גבוהים זקופים, והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים. לפני בעל צפון,
הוא נשאר מכל אלהי מצרים, כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן; ועליו פירש
3 איוב (י"ב) משגיא לגוים ויאבדם. ואמר פרעה, כששמע שהם שבים לאחוריהם.
לבני ישראל, על בני ישראל, וכן ה' ילחם לכם, עליכם, אמרי לי אחי
הוא (בראשית כ'), אמרי עלי. נבכים הם, כלואים ומשוקעים, ובלעז שירי"ר
(serrés, איינגעענגט), כמו נבכי ים (איוב ל"ח), עמק הבכא (תהלים פ"ד),
משבי נהרות (איוב כ"ח), נבכים הם, כלואים הם במדבר שאינן יודעים
4 לצאת ממנו ולהיכן ילכו. ואכבדה בפרעה, כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו
מתגדל ומתכבד, וכן הוא אומר ונשפטתי אתו וגו', ואחר כך והתגדלתי
והתקדשתי ונודעתי וגו' (יחזקאל ל"ח), ואומר שמה שבר רשפי קשת, ואחר
כך נודע ביהודה אלהים (תהלים ע"ו), ואומר נודע ה' משפט עשה (תהלים
ט'). בפרעה ובכל חילו, הוא התחיל בעבירה וממנו התחילה הפורענות.
ויעשו כן, להגיד שבחן, ששמעו לקול משה, ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפנו?
5 אנו צריכים לברוח! אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם. ויגד למלך
מצרים, איקטורין (actores, אַגענטען) שלח עמהם, וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו
לילך ולשוב, וראו שאינן חוזרין למצרים, חזרו והגידו לפרעה ביום הרביעי,
בחמישי ובששי רדפו אחריהם, וליל שביעי ירדו לים, בשחרית אמרו שירה,

זאת עשינו כי־שלחנו את־ישראל מעבדנו: ויאסר
את־רכבו ואת־עמו לקח עמו: ויקח שש־מאות רכב
בחור וכל רכב מצרים ושלשם על־כלו: ויחזק יהוה את־
לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני
ט ישראל יצאים ביד רמה: וירדפו מצרים אחריהם
וישיגו אותם חנים על־הים כל־סוס רכב פרעה ופרשיו
וחילו על־פי החירת לפני בעל צפן: ופרעה הקריב
וישאו בני־ישראל את־עיניהם והנה מצרים נסע
אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני־ישראל אל־יהוה:
ויאמרו אל־משה המבלי אין־קברים במצרים לקחתנו
למות במדבר מה־זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים:
הלא־זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל
ממנו ונעבדה את־מצרים כי טוב לנו עבד את־מצרים
ממתנו במדבר: ויאמר משה אל־העם אל־תיראו
התיצבו וראו את־ישועת יהוה אשר־יעשה לכם היום כי
אשר ראיתם את־מצרים היום לא תספו לראתם עוד
4 עד־עולם: יהוה ילחם לכם ואתם תחרשון: פ שלישי
5 ויאמר יהוה אל־משה מה־תצעק אלי דבר אל־בני־

והוא יום שביעי של פסח; לכך אנו קורין השירה ביום השביעי. ויהפך, נהפך ממה שהיה, שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי (שמות י"ב), ונהפך לב עבדיו, שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש (שמות י'), ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם, בשביל ממונם שהשאילום. מעבדנו,
6 מעבוד אותנו. ויאסר את רכבו, הוא בעצמו. ואת עמו לקח עמו, משכם בדברים: לקינו ונטלו ממוננו ושלחנום! בואו עמי! ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים; דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה, ואני אקדים לפניכם, שנאמר ופרעה הקריב, הקריב עצמו ומהר לפני חיילותיו; דרך שאר מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר, אני אשוה עמכם בחלק, שנאמר אחלק
7 שלל (שמות ט"ו). בחור, נבחרים. בחור ל' יחיד, כל רכב ורכב שבמנין זה היה בחור. וכל רכב מצרים, ועמהם כל שאר הרכב. ומהיכן היו הבהמות

פרעה ועבדוהי לעמא ואמרו מה דא עבדנא ארי שלחנא ית ישראל
6 מפלחננא: וטקים ית רתכה וית עמה דבר עמה: ודבר שית מאה
8 רתכין בחירין וכל רתכי מצראי וגברין ממנן על כלהון: ותקיף יי
ית לבא דפרעה מלכא דמצרים ורדף בתר בני ישראל ובני ישראל
נפקין בריש גלי: ורדפו מצראי בתריהון וארביקו יתהון כד שרן
על ימא כל סוסות רתכי פרעה ופרשוהי ומשריתה על פום חירתא
קדם בעיל צפון: ופרעה קריב וזקפו בני ישראל ית עיניהון והא
מצראי נטלין בתריהון ודחילו לחדא וזעיקו בני ישראל קדם יי:
ואמרו למשה המדלית קברין במצרים דברתנא לממת במדברא
מה דא עבדתא לנא לאפקותנא ממצרים: הלא דין פתגמא די
מללנא עמך במצרים למימר שבוק מננא ונפלח ית מצראי ארי
טב לנא דנפלח ית מצראי מדנמות במדברא: ואמר משה לעמא
לא תדחלון אתעתדו וחזו ית פורקנא דיי דיעבד לכון יומא דין
ארי כמא דחזיתון ית מצראי יומא דין לא תוספון למחזיהון עוד
עד עלמא: יי יגיח לכון קרב ואתון תשתקון: ואמר יי למשה

אלו? אם תאמר משל מצרים, הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים (שמות
ט')? ואם משל ישראל, והלא נאמר וגם מקננו ילך עמנו (שמות י'), משל
מי היו? מהירא את דבר ה'. מכאן היה רבי שמעון אומר טוב שבמצרים
8 הרוג את מוחו. ושלשם על כלו, שרי לבאות, כתרגומו. ויחזק ה' את לב
פרעה, שהיה תולה אם לרדוף אם לאו, וחזק את לבו לרדוף. ביד רמה,
בגבורה גבוהה ומפורסמת. ופרעה הקריב, היה לו לכתוב ופרעה קרב,
מהו הקריב? הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם, כמו שהתנה עמהם. נסע
אחריהם, בלב אחד, כאיש אחד. דבר אחר והנה מצרים נסע אחריהם,
ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים. תנחומא. ויצעקו, תפשו
אומנות אבותם; באברהם הוא אומר אל המקום אשר עמד שם (בראשית י"ט),
ביצחק לשוח בשדה (בראשית כ"ד), ביעקב ויפגע במקום (בראשית כ"ח).
המבלי אין קברים, וכי מחמת חסרון שאין קברים במצרים לקחתנו
משם? שי פור פלינצ"א די"נון פוסי"ש (si pour fallence de non fosses).
אשר דברנו אליך במצרים, והיכן דברו? ירא ה' עליכם וישפוט (שמות ה').
ממתנו, משנמות; ואם היה נקוד מלאפום היה נראה ממיתתנו, עכשו
שנקוד בשורק נראה משנמות; וכן מי יתן מותנו (שמות ט"ז), שנמות,
וכן מי יתן מותי, דאבשלום (שמואל ב' י"ט), שאמות, כמו ליום קומי לעד
(צפניה ג'), עד יום שובי בשלום (ד"ה ב' י"ח), שאקום, שאשוב. כי אשר
ראיתם את מצרים, מה שראיתם אותו אינו אלא היום; היום הוא שראיתם
אותם, ולא תוסיפו עוד. ילחם לכם, בשבילכם, וכן כי ה' נלחם להם, וכן
אם לאל תריבון (איוב י"ג), וכן ואשר דבר לי (בראשית כ"ד). וכן האתם
תריבון לבעל (שופטים ו'). מה תצעק אלי, למדנו שהיה משה עומד ומתפלל;

ישראל ויסעו: ואתה הרם את-מטך ונטה את-ידך על-
הים ובקעהו ויבאו בני-ישראל בתוך הים ביבשה: ואני
הנני מחזק את-לב מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה
בפרעה ובכל-חילו ברכבו ובפרשיו: וידעו מצרים כי-
אני יהוה בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו: ויסע מלאך
האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע
עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: ויבא בין ׀ מחנה
מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את-
הלילה ולא-קרב זה אל-זה כל-הלילה: ויט משה את-ידו
על-הים ויולך יהוה ׀ את-הים ברוח קדים עזה כל-הלילה
וישם את-הים לחרבה ויבקעו המים: ויבאו בני-ישראל
בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם
ומשמאלם: וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס
פרעה רכבו ופרשיו אל-תוך הים: ויהי באשמרת הבקר
וישקף יהוה אל-מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את
מחנה מצרים: ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדת

אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך, שישראל נתונין בצרה. ד"א מה תצעק אלי, עלי הדבר ולא עליך, כמו שנאמר להלן, על בני ועל פעל ידי תצוני (ישעיה מ"ה)! דבר אל בני ישראל ויסעו, אין להם אלא ליסע, שאין הים עומד בפניהם; כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו, לקרוע להם הים. וילך מאחריהם, להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חצים ובליסטראות של מצרים. בכל מקום הוא אומר מלאך ה', וכאן מלאך האלהים, אין אלהים בכל מקום אלא דיין, מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה, אם להנצל אם להאבד עם מצרים. ויסע עמוד הענן, כשחשיכה, והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש, לא כנסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי, אלא נסע והלך לו מאחריהם, להחשיך למצרים. ויבא בין מחנה מצרים, משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו, באו לסטים לשבותו, נטלו מלפניו ונתנו לאחריו, בא זאב מאחריו, נתנו לפניו, באו לסטים לפניו וזאבים מאחריו, נתנו על זרועו ונלחם בהם, כך, ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו (הושע י"א).

16 קבלית צלותך מליל עם בני ישראל ויטלון: ואת טול ית חוטרך
וארים ית ידך על ימא ובזעוהי ויעלון בני ישראל בגו ימא ביבשתא:
17 ואנא הא אנא מתקף ית לבא דמצראי ויעלון בתריהון ואתיקר
18 בפרעה ובכל משריתה ברתכוהי ובפרשוהי: וידעון מצראי ארי
19 אנא יי באתיקרותי בפרעה ברתכוהי ובפרשוהי: ונטל מלאכא דיי
המדבר קדם משריתא דישראל ואתא מבתריהון ונטל עמודא דעננא
20 מן קדמיהון ושרא מבתריהון: ועל בין משריתא דמצראי ובין
משריתא דישראל והוה עננא וקבלא למצראי ולישראל נהר כל
21 ליליא ולא אתקריבו דין לות דין כל ליליא: וארים משה ית ידה
על ימא ודבר יי ית ימא ברוח קדומא תקיף כל ליליא ושוי ית
22 ימא ליבשתא ואתבזעו מיא: ועלו בני ישראל בגו ימא ביבשתא
23 ומיא להון שורין מימינהון ומסמאלהון: ורדפו מצראי ועלו בתריהון
24 כל סוסות פרעה רתכוהי ופרשוהי לגו ימא: והוה במטרת צפרא
ואסתכי יי למשריתא דמצראי בעמודא דאשתא ועננא ושגיש ית
25 משריתא דמצראי: ואעדי ית גלגלי רתכוהי ומדברין להון בתקוף

ויהי הענן והחשך למצרים, ויאר עמוד האש את הלילה לישראל, והולך
לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה, והחשך של ערפל לצד מצרים. ולא קרב
21 זה אל זה, מחנה אל מחנה. ברוח קדים עזה, ברוח קדים שהיא עזה
שברוחות, היא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעים, שנאמר ברוח קדים
אפיצם (ירמיה י"ח), יבא קדים רוח ה' (הושע י"ג), רוח קדים שברך בלב
ימים (יחזקאל כ"ז), הגה ברוחו הקשה ביום קדים (ישעיה כ"ז). ויבקעו
23 המים, כל מים שבעולם. כל סוס פרעה, וכי סוס אחד היה? מגיד שאין
24 כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד. באשמורת הבקר, שלשת חלקי
הלילה קרויין אשמורות, ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר. ואומר
אני, לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר מלאכי השרת, כת אחר כת לג' חלקים,
לכך קרוי אשמורת, וזהו שתרגם אונקלוס, מטרת. וישקף, ויבט, כלומר
פנה אליהם להשחיתם, ותרגומו ואסתכי, אף הוא ל' הבטה, כמו שדה צופים
(במדבר כ"ג), חקל סכותא. בעמוד אש וענן, עמוד ענן יורד ועושהו אותו
כטיט ועמוד האש מרתיחו וטלפי סוסיהם משתמטות. ויהם, ל' מהומה,
אשטורדישו"ן בלע"ז (étourdissement, בעטייבונג), ערבבם, נטל סגניות שלהם.
ואינו בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, כל מקום שנאמר בו מהומה
בדעת קול הוא, וזה אב לכלן, וירעם ה' בקול גדול על הפלשתים ויהמם
25 (שמואל א' ז'). ויסר את אפן מרכבתיו, מכח האש נשרפו הגלגלים,
והמרכבות נגררות, והיושבים בהם נעים ואבריהן מתפרקים. וינהגהו בכבדת,

ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יהוה נלחם להם
במצרים: פ רביעי.
26 ויאמר יהוה אל־משה נטה את־ידך על־הים וישבו
27 המים על־מצרים על־רכבו ועל־פרשיו: ויט משה את־
ידו על־הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים
נסים לקראתו וינער יהוה את־מצרים בתוך הים:
28 וישבו המים ויכסו את־הרכב ואת־הפרשים לכל חיל
פרעה הבאים אחריהם בים לא־נשאר בהם עד־אחד:
29 ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה
30 מימינם ומשמאלם: ויושע יהוה ביום ההוא את־ישראל
מיד מצרים וירא ישראל את־מצרים מת על־שפת
31 הים: וירא ישראל את־היד הגדלה אשר עשה יהוה
במצרים וייראו העם את־יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה
עבדו: פ

פסקא באמצע פסוק

1 אז ישיר־משה ובני ישראל את־השירה הזאת ליהוה ויאמרו
לאמר אשירה ליהוה כי־גאה גאה סוס

בהנהגה שהיא כנגדה וקשה להם, במדה שמדדו, ויכבד לבו הוא ועבדיו,
אף כאן וינהגהו בכבדות. נלחם להם במצרים, במצריים. דבר אחר, במצרים,
בארץ מצרים, שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים אותם שנשארו במצרים.
26 וישבו המים, שזקופין ועומדים כחומה, ישובו למקומם ויכסו על מצרים.
27 לפנות בקר, לעת שהבקר פונה לבא. לאיתנו, לתקפו הראשון. נסים לקראתו,
שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים. וינער ה׳, כאדם שמנער את
הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה, כך היו עולין ויורדין ומשתברין
בים, ונתן הקב״ה בהם חיות לקבל היסורין. וינער, ושניק, הוא ל׳ טרוף
28 בל׳ ארמי; והרבה יש במדרשי אגדה. ויכסו את הרכב.... לכל חיל פרעה,
כך דרך המקראות לכתוב ל׳ יתירה, כמו לכל כליו תעשה נחשת, וכן לכל
כלי המשכן לכל עבודתו, ויתדותם ומיתריהם לכל כליהם (שמות כ״ז), ואיכה
30 אלא תקון לשון. וירא ישראל את מצרים מת, שפלטן הים על שפתו, כדי
שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולים מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק
31 ממנו וירדפו אחרינו. את היד הגדולה, את הגבורה הגדולה שעשתה ידו

ואמר מצראי נעירוק מן קדם ישראל ארי דא היא גבורתא דיי
26 דעבד להון קרבין במצרים: ואמר יי למשה ארים ית ידך על ימא
27 ויתובון מיא על מצראי על רתכיהון ועל פרשיהון: וארים משה
ית ידיה על ימא ותב ימא לעדן צפרא לתקפיה ומצראי ערקין
28 לקדמותיה ושניק יי ית מצראי בגו ימא: ותבו מיא וחפו ית רתכיא
וית פרשיא לכל משרית פרעה דעלו בתריהון בימא לא אשתאר
29 בהון עד חד: ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא ומיא להון
30 שורין מימינהון ומסמאלהון: ופרק יי ביומא ההוא ית ישראל
31 מידא דמצראי וחזו ישראל ית מצראי מיתין על כיף ימא: וחזא
ישראל ית גבורתא ידא רבתא די עבד יי במצרים ודחילו עמא מן
1 קדם יי והימינו במימרא דיי ובנביאות משה עבדיה: בכן שבח
משה ובני ישראל ית תשבחתא הדא קדם יי ואמרו למימר נשבח
ונודה קדם יי ארי אתגאי על גותניא וגאותא דילה היא סוסיא

של הקב"ה. והרבה לשונות נופלין על לשון יד, וכולן ל' יד ממש הן,
1 והמפרשו יתקן הלשון אחר ענין הדבור. אז ישיר משה, אז כשראה הנס
עלה בלבו שישיר שירה; וכן אז ידבר יהושע (יהושע י'), וכן ובית יעשה
לבת פרעה (מלכים א' ז'), חשב בלבו שיעשה לה; אף כאן ישיר, אמר לו
לבו שישיר, וכן עשה, ויאמרו לאמר, אשירה לה'. וכן ביהושע, כשראה
הנס אמר לו לבו שידבר, וכן עשה, ויאמר לעיני ישראל (יהושע י'); וכן
שירת הבאר, שפתח בה אז ישיר ישראל, פירש אחריו עלי באר ענו לה
(במדבר כ"א); אז יבנה שלמה במה (מלכים א' י"א), פירשו בו חכמי
ישראל שבקש לבנות ולא בנה, למדנו שהי' על שם המחשבה נאמרה. זהו
ליישב פשוטו. אבל מדרשו אמרו רז"ל, מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה,
וכן בכלן חוץ משל שלמה, שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה. ואין לומר וליישב
לשון הזה כשאר דברים הנכתבים בל' עתיד והן מיד, כגון ככה יעשה איוב
(איוב א'), על פי ה' יחנו, ויש אשר ישכון הענן (במדבר ט'), לפי שהן
דבר ההוה תמיד ונופל בו בין ל' עתיד בין ל' עבר*), אבל זה שלא היה אלא
לשעה אינו יכול ליישבו בלשון הזה. כי גאה גאה, כתרגומו. דבר אחר כי גאה
גאה על כל השירות, וכל מה שאקלס בו עוד יש בו תוספות, ולא כמדת
מלך בשר ודם, שמקלסין אותו ואין בו. סוס ורכבו, שניהם קשורים זה בזה,
והמים מעלין אותם לרום ומורידין אותם לעומק ואינן נפרדין. רמה, השליך,
וכן ורמו לגו אתון נורא (דניאל ג'). ומדרש אגדה, כתוב אחד אומר רמה
וכתוב אחד אומר ירה, מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום, כמו או מי

*) עיין בפרש"י לקמן פסוק ו' וו' ובהערה אשר עליו. לאווענשטיין.

וְרִכְבּוֹ רָמָה בַיָּם׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי 2
לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי
אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃ יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה 3
שְׁמוֹ׃ מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר 4

ירה אבן פנתה (איוב ל"ח), שלמעלה למטה. עזי וזמרת יה, אונקלוס תרגם 2
עָזִּי (בחטף קמץ) כמו עֻזִּי (בשורק), וזמרת כמו וזמרתי. ואני תמה על
לשון המקרא, שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא
סמוך אצל וזמרת, וכל שאר מקומות נקוד שורק, ה' עֻזִּי ומעזי (ירמיה ט"ז),
עֻזִּי אליך אזמרה (תהלים נ"ט), וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלא
פום, כשהיא מארכת באות שלישית ואין השנית (בשבא) בחטף, הראשונה
נקודה בשורק, כגון עז עֻזִּי, רק רֻקִּי, חק חֻקִּי, על עֻלּוֹ, וסר עֻלּוֹ (ישעי' י"ד), כל
כֻּלּוֹ, ושלשים על כֻּלּוֹ ואלו שלשה, עָזִּי וזמרת של כאן, ושל ישעיה (י"ב) ושל
תהלים (קי"ח) נקודים בחטף קמץ, ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרתי,
אלא וזמרת, וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה, לכך אני אומר ליישב ל'
המקרא שאין עָזִּי כמו עֻזִּי ולא וזמרת כמו וזמרתי, אלא עָזִּי שם דבר
הוא, כמו היושבי בשמים (תהלים קכ"ג), שוכני בחגוי סלע (עובדיה א'),
שוכני סנה (דברים ל"ג). ואהו השבח, עז וְזִמְרָת יָהּ היא, הוא לי לישועה,
וזמרת דבוק הוא לתיבת השם, כמו לעזרת ה' (שופטים ה'), בעברת ה'
(ישעיה ט'), על דברת בני האדם (קהלת ג'), ול' וזמרה ל' לא תזמור
(ויקרא כ"ה), זמיר עריצים (ישעיה כ"ה), ל' כסוח וכריתה — עזו ונקמתו של
אלהינו היה לנו לישועה. ואל תתמה על ל' ויהי שלא נאמר היה, שיש לנו
מקראות מדברים בל' זה, וזה דוגמתו, את קירות הבית סביב להיכל ולדביר
ויעש צלעות סביב (מלכים א' ו'), היה לו לומר עשה צלעות סביב, וכן
בדברי הימים, ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם
(דה"ב י'), היה לו לומר מלך עליהם רחבעם, מבלתי יכלת ה' .... וישחטם
(במדבר י"ד), היה לו לומר שחטם, והאנשים אשר שלח משה .... וימתו
(במדבר י"ד), מתו היה לו לומר, ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב
(שמות ט'), היה לו לומר עזב. זה אלי, בכבודו נגלה עליהם, והיו מראין
אותו באצבע. ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים. ואנוהו, אונקלוס
תרגם ל' נוה, נוה שאנן (ישעיה ל"ג), לנוה צאן (ישעיה ס"ה). דבר אחר,
ואנוהו ל' נוי, אספר נויו ושבחו לבאי עולם, כגון מה דודך מדוד .... דודי צח
ואדום (שיר ה'), וכל הענין. אלהי אבי הוא זה וארממנהו, אלהי אבי,
לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה, ואלהותו עלי
מימי אבותי. ה' איש מלחמה, בעל מלחמות, כמו איש נעמי (רות א'), 3
וכל איש ואישך מתורגמין בעל, וכן וחזקת והיית לאיש (מלכים א' ב'),
לגבור*). ה' שמו, מלחמותיו לא בכלי זין, אלא בשמו הוא נלחם, כמו שאמר

*) אמר המעתיק, הנה מצאתי לרוו"ה ז"ל בכ"י באור על פרש"י ז"ל פה, ולא מנעתי מלהביאם לפני הקורא. וז"ל: יען ראיתי לעיל פ' נח (ט' כ') על פסוק נח איש האדמה, שפי' רש"י כמו כן, וז"ל: נח איש האדמה, אדוני האדמה, כמו איש נעמי. ויאמר

2 ורכבה רמא בימא: תקפי ותשבחתי דחילא יי ואמר במימרה
והוה לי לפרק דין אלהי ואבני לה מקדשא אלהא דאבהתי ואפלח
3 4 קדמוהי: יי מרי נצחן קרביא יי שמה: רתכי פרעה ומשריתה

דוד, ואני בא אליך בשם ה' צבאות (שמואל א' י"ז). דבר אחר, ה' שמו, אף כשהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל באי עולם, ולא כמדת מלכי האדמה כשהוא עסוק במלחמה
4 פונה עצמו מכל עסקים ואין בו כח לעשות זו וזו. ירה בים, שדי בימא; שדי ל' ירייה, וכן הוא אומר או ירה יירה (שמות י"ט), או אשתדאה ישתדי, והת' משמשת באלו במקום יתפעל. ומבחר, שם דבר, כמו מרכב, משכב, מקרא קדש. טבעו, אין טביעה אלא במקום טיט, כמו טבעתי ביון

עליו הרמב"ן שהוא בלתי נכון. יעו"ש. והרא"ם רצה להמליץ בעד רש"י ז"ל. עיין בספרו. ולי נראה שדברי רש"י נכונים ומוכרחים, והוצרכתי להאריך מעט למען העמד על תוכן ענינו כי רב הוא. והנה יש לדייק בדבריו ז"ל. א') למה שנה לשונו כאן מלשונו בפ' כח, שם תרגם תיבת איש בתיבת אדוני ואמר כמו איש נעמי, ונשמע כי איש נעמי יתורגם כמו כן אדוני נעמי, וכאן תרגם תיבת איש בתיבת בעל, ואמר כמו איש נעמי, הרצון בעל נעמי? ואף שאין כל כך הפרש ביניהם, מ"מ הלא דבר הוא. ב') איך אמר וכל איש ואישך מתורגמין בעל, שהרצון שכל לשון איש יפורש כן, ויקשה לאיזה צורך נתרגם ופניהם איש אל אחיו, דגבי כרובים (לקמן כ"ה כ', ל"ז ט'), בתיבת בעל? ומדוע לא יוכח על תכונתו הראשונה שהוא הוראת עצם יש? ג') מה נשתנה תיבת אישך שבשאלת משארי איש הבאים בכינוי, כמו אישי ואישה? ד') שאמר וכן ומוקת והיית לאיש, לגבור, ובזה סותר כללו שהניח, שכל איש יתורגם בעל, והי' לו לומר והיית לאיש, לבעל? ה') מדוע בחר רש"י לדוגמא גם פה גם בפ' כח מאמר אלימלך איש נעמי דווקא? אמנם היטב דייק רש"י ז"ל בכל דבריו. וזה כבר ידעת, כי שני שמות עצמיים לא יתחברו כ"א בתכונת הסמיכות, כמו דבר ה', בן יצהר בן קהת בן לוי, וזה בעבור השם השני שם עצם לא תאר; אכן בהיות שם השני תאר או יבא הראשון ביושר, כמו דבר גדול, בן חכם. וכן כאשר יבאו במאמר שלשה שמות עצמיים אשר השם הראשון הוא הנושא והאחרים נשואים לו, או יבא השם הראשון (שהוא הנושא) והשלישי ביושר והשני בנטוי, רצוני בסמיכות, כמו שרי אשת אברם, הגר שפחת שרי. וטעם הסמיכות הוא להורות על היחס שביניהם, כי טעם שרי אשת אברם, שרי היא אשה בבחינת יחסה אל אברם, כי הוא בעלה, וכן הגר היא שפחה ושפחותה מתיחסת אל שרה שהיא הגבירה, וכטעם הזה כן טעם ה' איש מלחמה, ה' הוא איש בבחינת יחסו אל המלחמה, וכן איש האדמה, איש נעמי, ואין לזה טעם בבחינת ההוראה העצמית של תיבת איש, שהוא עצם יש (אשר מטעם זה נופל על חי ובלתי חי. עיין רד"ק בשרשו), כי אין לעצם בבחינת עצמותו שום יחס אל המלחמה ואל האדמה ואל נעמי. וכל זה כל זמן שהבחנו הוראתו העצמית גרידא, מבלי לצייר בו עוד איכות מה; אכן כאשר נעתיק תיבת איש אל לשון בעל ואדנות וגבורה וכדומה, רצוני כאשר ניחס לו איכות מה, יהי' אמנם שיפוי, ונפרש כשהענין ההוא אשר יורה עליו השם ההוא הוא ענין מצטרף (עיין מלות הגיון פרק י"א), הנה בזה כבר הוא מוכשר להסמך אל שם עצם אחר, כי לבעלות ואדנות ודומיהם יש יחס עם המלחמה ועם האדמה ועם נעמי. ודע כי לא נצטרך לכל זה כ"א כשבא תיבת איש בסמוך, וזה כשהשם שאחריו הוא שם עצם, כאדמה ומלחמה ונעמי, אבל כשהשם השני תאר, או תיבת איש איננו סמוך, ונוכל להניחו על הוראתו העצמית מבלי העתיקו אל איכות מה, כמו נח איש צדיק, בעבור היות צדיק תאר לנח, בא איש בנפרד, ויפורש עצם, כהוראתו העצמית, כי טעמו, נח עצם שהוא צדיק, או נח הוא צדיק; ובחר רש"י לדוגמא אלימלך איש נעמי, בעבור כי נעמי הוא עצם פרטי ואין לצייר בו שום תאר שיתאר לאלימלך, לא כן מלחמה ואדמה וכדומה, אף שגם הם עצמיים, מ"מ אפשר לצייר מהם שום תאר, כמו מלחמיי, אדמיי; ויבחר רש"י לדוגמתו שיתר קיים ואף כראי מוכן, ואמר וכל איש ואישך, רצונו בהיותו סמוך אל שם או אל

שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף׃ תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ 5
אָבֶן׃ יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ 6
יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב׃ וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס 7
קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ׃ וּבְרוּחַ 8
אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד
נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם׃ אָמַר 9
אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ

מצולה (תהלים ס"ט), ויטבע ירמיהו בטיט (ירמיה ל"ח), מלמד שנעשה הים
טיט, לגמול להם כמדתם, שהעבידו את ישראל בחמר ובלבנים. יכסימו, כמו 5
יכסום, והיו' האמצעית יתרה בו, ודרך מקראות בכך, כמו ירביון (דברים
ח' י"ג), ירויון מדשן ביתך (תהלים ל"ו), והיו' ראשונה, שמשמעה ל'
עתיד, כך פרשהו: טבעו בים סוף, כדי שיחזרו המים ויכסו אותם. יְכַסְיֻמוּ
אין דומה לו במקרא בנקודתו, ודרכו להיות נקוד יְכַסֻּמוּ מלא פום. כמו
אבן, ובמקום אחר צללו כעופרת, ובמקום אחר יאכלמו כקש, הרשעים
כקש, הולכים ומטרפין עולין ויורדין, בינונים כאבן, והכשרים כעופרת, שנחו
מיד. ימינך .... ימינך, שני פעמים, כשישראל עושין את רצונו של מקום 6
השמאל נעשית ימין. ימינך ה' נאדרי בכח, להציל את ישראל, וימינך
השנית תרעץ אויב. ולי נראה, אותה ימין עצמה תרעץ אויב, מה שאי אפשר
לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת. ופשוטו של מקרא, ימינך הנאדרת
בכח, מה מלאכתה? ימינך היא תרעץ אויב. וכמה מקראות דוגמתו, כי
הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו (תהלים צ"ב), עד מתי רשעים ה' עד
מתי רשעים יעלזו (תהלים צ"ד), נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם (תהלים
צ"ג), לא לנו ה' לא לנו (תהלים קט"ו), אענה נאם ה' אענה את השמים
(הושע ב'), אנכי לה' אנכי אשירה (שופטים ה'), לולי ה' שהיה לנו יאמר
נא ישראל, לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם (תהלים קכ"ד), עורי עורי
דבורה, עורי עורי דברי שיר (שופטים ה'), תרמסנה רגל רגלי עני (ישעיה כ"ו),
ונתן ארצם לנחלה נחלה לישראל עבדו (תהלים קל"ו). נאדרי, כמו רבתי
עם, שרתי במדינות (איכה א'), גנבתי יום (בראשית ל"א). תרעץ אויב, תמיד
היא רועצת ומשברת האויב*). ודומה לו וירעצו וירוצצו את ישראל, בשופטים
(שופטים י'). תהרס, תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך*). ומי הם הקמים 7

הכינוי — ובכלל אישך, אישי אישה וכו' — כולם א"א לתרגמן כ"א בלשון בעל, ולאו דוקא
בעל, כ"א שנשים אבות זה בהוראת איש, זולת עצמותו; ואחר וכן והיית לאיש, לגבור,
רצונו כי כבר הלאכו הוראת הבעלות לתיבת איש, אף בהיותו מופרד, כאלו אמר ואל
תתמה על פרושנו, כי כבר נתעצם הוראתו הזאת בתיבתו, כמו שהלאכו והיית לאיש,
לגבור. ודוק. ועיין ס' לך לך ט"ו י' בפירוש ראב"ע ובבאור מקור חיים.
היידנהיים.

*) וזה הוא עתיד התמידות (futurum frequentativum), אשר בלשון המקרא.
והרחבתי באור עליו בפתרון למשלי י"א כ"ג, עמוד 172. ע"ש.
לאווענשטיין.

5שרי בימא ושפר גברוהי אטבעו בימא־דסוף: תהומיא חפו עליהון
6נחתו לעומקיא כאבנא: ימינך יי אדיר בחילא ימינך יי תברת
7סנאה: ובסגי תקפך תברתנון לדקמו על עמך שלחת רגזך שיצנון
8כנורא לקשא: ובמימר פומך חכימו מיא קמו כשור אזליא קפו
9תהומין בלבא דימא: דהוה אמר סנאה ארדוף אדבק אפלג ביזתא

כנגדו? אלו הקמים על ישראל; וכן הוא אומר, כי הנה אויבך יהמיון, ומה היא הקימה? על עמך יערימו סוד (תהלים פ"ג), ועל זה קורא אותם
8 אויביו של מקום. וברוח אפיך, היוצא מבני נחירים של אף; דבר הכתוב כביכול בשכינה דוגמת מלך בשר ודם, כדי להשמיע אזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר, כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו; וכן עלה עשן באפו (תהלים י"ח), וכן ומרוח אפו יכלו (איוב ד'), וזהו שאמר למען שמי אאריך אפי (ישעיה מ"ח), כשזעפו נחה נשימתו ארוכה, וכשהוא כועס נשימתו קצרה, ותהלתי אחטם לך (ישעיה מ"ח), ולמען תהלתי אשים חטם באפי, לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו, לך, בשבילך אחטם, כמו כחקה בחטם, נסמכת שבת, כך נראה בעיני. וכל חרון אף שבמקרא אני אומר כן, חרה אף, כמו ועצמי חרה מני חורב (איוב ל'). ל' שרפה ומוקד, שהנחירים מתחממים ונחרים בעת הקצף, וחרון מגזרת חרה, כמו רצון מגזרת רצה, וכן חמה ל' חמימות, על כן הוא אומר וחמתו בערה בו (אסתר ד'), ובנוח החמה אומר נתקררה דעתו. נערמו מים, אנקלוס תרגם ל' ערמימות, ול' לחות המקרא, כמו ערמת חטים (שיר ז'), ונצבו כמו נד יוכיח. נערמו, מתוך רוח שיצא מאפך יבשו המים, והם נעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים. כמו נד, כתרגומו, כשור, כחומה. נד, ל' צבור וכנוס, כמו נד קציר ביום נחלה (ישעיה י"ז), כונס כנד, לא כתב כונס כנאד אלא כנד, ואלו היה כנד כמו כנאד, וכונס ל' הכנסה, היה לו לכתוב מכניס כבנאד מי הים, אלא כונס ל' אוסף וצובר הוא, וכן קמו נד אחד, ויעמדו נד אחד (יהושע ג'), ואין ל' קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות ובצורים, ולא מצינו נאד נקוד אלא במלא פום, כמו שימה דמעתי בנאדך (תהלים נ"ו), את נאד החלב (שופטים ד'). קפאו, כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י'), שהוקשו ונעשו כאבנים, והמים זורקים את המצריים על האבן בכח ונלחמים בם בכל מיני קושי. בלב ים, בחוזק הים. ודרך המקראות לדבר כן, עד לב השמים (דברים
9 ד'), בלב האלה (שמואל ב' י"ח), ל' עקרו ותקפו של דבר. אמר אויב לעמו, כשפיתם בדברים, ארדף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי. תמלאמו, תמלא מהם נפשי רוחי ורצוני. ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים, תמלאמו, תמלא מהם, יש הרבה בל' הזה, כי ארץ הנגב נתתני (שופטים א'), כמו נתת לי, ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל"ז), כמו דבר עמו, בני יצאוני (ירמיה י'), כמו יצאו ממני, מספר צעדי אגידנו (איוב ל"א), כמו אגיד לו, אף כאן תמלאמו, תמלא מהם. אריק חרבי, אשלוף, ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו וכאשר ריק נופל בו ל' הרקה, כמו מריקים שקיהם (בראשית מ"ב), וכליו יריקו (ירמיה מ"ח). ואל תאמר אין ל' ריקות נופל על היוצא אלא על הנרתיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנו, אבל לא על החרב ועל היין, ולדחוק ולפרש אריק חרבי כל' וירק

נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי׃ 10 נָשַׁפְתָּ
בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם
אַדִּירִים׃ 11 מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי
כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה
פֶלֶא׃ 12 נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃ 13 נָחִיתָ
בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה
קָדְשֶׁךָ׃ 14 שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל
אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת׃ 15 אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי
אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ
כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃ 16 תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה
וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־
יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ
קָנִיתָ׃ 17 תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן
לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ
יָדֶיךָ׃ 18 יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃ 19 כִּי
בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה
עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ
הַיָּם׃ פ
20 וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ

את חניכיו (בראשית י"ד), אוציא בחרבי, שהיה הלשון מוסב אף על היוצא, שמן תורק (שיר א'), לא הורק מכלי אל כלי (ירמיה מ"ח), לא הורק הכלי אין כתיב כאן, אלא לא הורק היין מכלי אל כלי, שהיה הל' מוסב על היין, וכן והריקו חרבותם על יפי חכמתך (יחזקאל כ"ח), דחיהם. תורישמו, ל' רישות ודלות, כמו מוריש ומעשיר (שמואל א' ב'). 10 נשפת, ל' נפחה, וכן וגם נשף בהם (ישעיה מ'). צללו, שקעו, עמקו, ל' מצולה. כעופרת, אבר, פלו"ם (plomb, בוייה) בלע"ז. 11 באלים, בחזקים, כמו ואת אילי הארץ לקח (יחזקאל י"ז). אילותי לעזרתי חושה (תהלים כ"ב). נורא תהלת, יראה מלהגיד תהלותיך, פן ימעטו; כמו שכתוב, לך דומיה תהלה (תהלים ס"ה).

10 תשבע מנהון נפשי אשלוף חרבי תשיצינון ידי: אמרת במימרך
11 חפא עליהון ימא אשתקעו כאברא במין תקיפין: לית בר מנך
דאת הוא אלהא יי לית אלא את אדיר בקודשא דחיל תשבחן
12 עבד פרישן: ארמת ימינך בלעתנון ארעא: 13 דברהי בטבותך
14 עמא דנן דפרקתא סוברהי בתקפך לדירא דקודשך: שמעו עממיא
15 זעו דחלא אחדתנון דהוו יתבין בפלשת: בכן אתבהילו רברבי
אדום תקיפי מואב אחדתנון רתיתא אתברו כל דהוו יתבין בכנען:
16 תפיל עליהון אימתא ודחלתא בסגי תקפך ישתקון כאבנא עד דיעבר
עמך יי ית ארנונא עד דיעבר עמא דנן די פרקתא ית ירדנא:
17 תעלנון ותשרנון בטורא דאחסנתך אתר לבית שכנתך אתקנתא יי
18 מקדשא יי אתקנוהי ידיך: יי מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמיא:
19 ארי עלו סוסות פרעה ברתכוהי ובפרשוהי בימא ואתיב יי עליהון
20 ית מי ימא ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא: ונסיבת מרים
נביאתא אחתה דאהרן ית תפא בידה ונפקו כל נשיא בתרהא בתפין

12 נטית ימינך, כשהקב"ה נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים, לפי שהכל נתון בידו, ונופלים בהטייתה, וכן הוא אומר וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור (ישעיה ל"א). משל לכלי זכוכית הנתונים ביד אדם, מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברים. תבלעמו ארץ, מכאן שזכו לקבורה, בשכר שאמר ה' הצדיק
13 (שמות ט'). נהלת, ל' מנהל, ואנקלוס תרגם ל' נושא וסובל, ולא דקדק
14 לפרש אחר ל' עברי. ירגזון, מתרגזין. ישבי פלשת, מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ויצאו בחזקה, כמפורש בד"ה (א' ז' כ"א), והרגום
15 אנשי גת. אלופי אדום, אילי מואב, והלא לא היה להם לירא כלום, שהרי לא עליהם הולכים? אלא מפני אנינות, שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל. נמגו, נמסו, כמו ברביבים תמוגגנה (תהלים ס"ה), ואמרו,
16 עלינו הם באים לכלותנו ולירש את ארצנו! תפל עליהם אימתה, על הרחוקים, ופחד, על הקרובים, כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו' (יהושע ב'). (ס"א אימתה על הקרובים, ופחד על הרחוקים). עד יעבר... עד יעבר, כתרגומו. קנית, חבבת משאר אומות, כחפץ הקנוי בדמים יקרים
17 שחביב על האדם. תביאמו, נתנבא משה שלא יכנס (ס"א יכנסו) לארץ, לכך לא נאמר תביאנו. מכון לשבתך, מקדש שלמטה מכוון כנגד כסא שלמעלה אשר פעלת. מקדש, הטעם עליו זקף גדול, להפרידו מתיבת השם שאחריו, המקדש אשר כוננו ידיך, ה'! חביב בית המקדש, שהעולם נברא ביד אחת, שנאמר אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מ"ח), ומקדש בשתי ידים. ואימתי יבנה בשתי ידים? בזמן שה' ימלך לעולם ועד, לעתיד לבא, שכל המלוכה
18 שלו. לעלם ועד, ל' עולמית הוא, והו' בו יסוד, לפיכך היא פתוחה, אבל
19 ואנכי היודע ועד (ירמיה כ"ט), שהו' בו שמוש, קמוצה היא. כי בא סוס
20 פרעה, כאשר בא. ותקח מרים הנביאה וגו', היכן נתנבאה? כשהיתה אחות אהרן; קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' — כדאיתא בסוטה.

21 וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת׃ וַתַּעַן
לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה
22 בַיָּם׃ ס וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף
וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־
23 מָצְאוּ מָיִם׃ וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה
24 כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמָהּ מָרָה׃ וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־
25 מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה׃ וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיּוֹרֵהוּ יְהוָה
עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק
26 וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ׀
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו
וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם
27 לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ׃ חמישי. ס וַיָּבֹאוּ
אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים
1 וַיַּחֲנוּ־שָׁם עַל־הַמָּיִם׃ וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר־סִין אֲשֶׁר בֵּין־אֵילִם וּבֵין סִינָי
בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ
2 מִצְרָיִם׃ וַיִּלִּינוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־מֹשֶׁה וְעַל־
3 אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן

דבר אחר, אחות אהרן, לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו. את התף, כלי של מיני זמר. בתפים ובמחלת, מונטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים. ותען להם מרים, 1 משה אמר שירה לאנשים, הוא אומר והם עונין אחריו, ומרים אמרה שירה לנשים. ויסע משה, הסיען בעל כרחם, שעטרו מצרים סוסיהם זהב וכסף 2 והכנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותם בים, וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים, שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף (שיר א'), לפיכך הוצרך להסיעם בעל כרחם. ויבאו מרתה, כמו למרה. ה' בסוף תיבה 3 במקום ל' בתחלתה, וה"ת היא במקום ה' הנשרשת בתיבת מרה, ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה' שהוא מוסיף במקום הל' תהפך הה' של שרש לת'; וכן

21 ובתושבחן: ומעניא להון מרים שבחו ואודו קדם יי ארי אתגאי על
22 גותניא וגאותא דילה היא סוסיא ורכבה רמא בימא: ואטל משה
ית ישראל מימא דסוף ונפקו למדברא דחגרא ואזלו תלתא יומין
23 במדברא ולא אשכחו מיא: ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא
24 ממרה ארי מרירין אנון על כן קרא שמה מרה: ואתרעמו עמא על
25 משה למימר מה נשתי: וצלי קדם יי ואלפיה יי אעא ורמא למיא
26 ובסימו מיא תמן גזר ליה קים ודין ותמן נסיה: ואמר אם קבלא
תקבל למימרא דיי אלהך ודכשר קדמוהי תעבד ותצית לפקודוהי
ותטר כל קימוהי כל מרעין די שויתי במצרים לא אשוינון עלך
27 ארי אנא יי אסך: ואתו לאילם ותמן תרי עשר מבועין דמין ושבעין
טז דקלין ושרו תמן על מיא: ונטלו מאילם ואתו כל כנשתא דבני
ישראל למדברא דסין די בין אילם ובין סיני בחמשת עשרא יומא
2 לירחא תנינא למפקהון מארעא דמצרים: ואתרעמו כל כנשתא
3 דבני ישראל על משה ועל אהרן במדברא: ואמרו להון בני ישראל

כל ה' שהיא שורש נתינה תהפך לת' בסמיכתה, כמו חמה אין לי (ישעיה כ"ז), וחמתו בערה בו (אסתר א'), הרי ה' של שורש נהפכה לת', מפני שסמכת אל הו' הנוספת, וכן עבד ואמה, הנה אמתי בלהה (בראשית ל'), לנפש חיה (בראשית ב'), וזהמתו חיתו לחם (איוב ל"ג), בין הרמה (שופטים ד'),
24 ותשובתו הרמתה (שמואל א' ז'). וילנו, ל' נפעל הוא, וכן התרגום ל' נפעל הוא, ואתרעמו; וכן דרך ל' תלונה להסב הדבור אל האדם, מתלונן, מתרועם, ולא אמר לונן, רועם, וכן יאמר הלועז דקומפליינ"ט ש"י
25 (se decomplaint), מסב הדבר אליו באמרו ש"י (se). שם שם לו, במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדומה ודינין. ושם נסהו, לעם, וראה קשי ערפם, שלא נמלכו במשה בל' יפה, בקש עלינו
26 רחמים שיהיו לנו מים לשתות! אלא נתלוננו. אם שמוע תשמע, זו קבלה שיקבלו עליהם. תעשה, היא עשיה. והאזנת, תטה אזנים לדקדק בהם, כל חקיו, דברים שאין אלא גזירת מלך בלא שום טעם, ויצר הרע מקנטר עליהם, מה איסור באלו? למה נאסרו? כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם. לא אשים עליך, ואם אשים הרי הוא כלא הושם, כי אני ה' רפאך. ולפי פשוטו כי אני ה' רפאך, ומלמדך תורה ומצות, למען תנצל מהם, כרופא הזה האומר לאדם לא תאכל דבר זה פן
27 יביאך לידי חולי זה! וכן הוא אומר, רפאות תהי לשרך (משלי ג'). שתים עשרה עינות מים, כנגד שנים עשר שבטים נזדמנו להם. ושבעים תמרים,
1 כנגד שבעים זקנים. בחמשה עשר יום, נתפרש היום של חנייה זו, לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן, ללמדנו שאכלו משירי הבצק ששים ואחת סעודות, וירד להם מן בששה עשר באייר; ויום אחד
3 בשבת היה — כדאיתא במסכת שבת. וילונו, לפי שכלה הלחם. מי יתן מותנו, שנמות, ואינו שם דבר כמו מיתתנו, אלא כמו עשותנו, חנותנו, שובנו,

מוּתֵנוּ בְיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר
בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי־הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר
הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב׃ ס 4 וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם
וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ
בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא׃ 5 וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר־
יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם ׀ יוֹם׃ 6 וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה
הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ 7 וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד
יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְהוָה וְנַחְנוּ מָה כִּי
תַלּוֹנוּ* עָלֵינוּ׃ 8 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר
לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְהוָה אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם
אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם
כִּי עַל־יְהוָה׃ 9 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֱמֹר אֶל־כָּל־עֲדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֵת תְּלֻנֹּתֵיכֶם׃
10 וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ אֶל־
הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְהוָה נִרְאָה בֶּעָנָן׃ פ ששי
11 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 12 שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּלוּנֹּת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָשָׂר

לעשות אנחנו, לחנות אנחנו, למות אנחנו, ותרגום הלואי דמיתנא. לו מתנו,
הלואי והיינו מתים. 4 דבר יום ביומו, צורך אכילת יום ילקטו ביומו, ולא
היום לצורך מחר. למען אנסנו כו, (ס"א כי) אנסנו הילך בתורתי, אם
ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט. 5 והיה
משנה, ליום ולמחרת. משנה, על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר
ימות השבוע. אומר אני אשר יביאו, והיה משנה, לאחר שיביאו ימצאו משנה
במדידה, על אשר ילקטו וימדו יום יום, וזה לקטו לחם משנה, בלקיטתו
היה נמצא לחם משנה, וזהו על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים,
נותן לכם ברכה, פויזו"ן (foison) בבית למלאות העומר פעמים ללחם

לוי דמיתנא קדם יי בארעא דמצרים כד הוינא יתבין על דודי
בסרא כד הוינא אכלין לחמא ושבעין ארי אפקתון יתנא למדברא
הדין לקטלא ית כל קהלא הדין בכפנא: ואמר יי למשה הא אנא
מחית לכון לחמא מן שמיא ויפקון עמא וילקטון פתגם יום ביומה
בדיל דאנסנון היהכון באוריתי אם לא: ויהי ביומא שתיתאה
ויתקנון ית דייתון ויהי על חד תרין על דילקטון יום יום: ואמר
משה ואהרן לכל בני ישראל ברמשא ותדעון ארי יי אפיק יתכון
מארעא דמצרים: ובצפרא ותחזון ית יקרא דיי כד שמיע (קדמוהי)
ית תרעמותכון על מימרא דיי ונחנא מה ארי אתרעמתון עלנא: ואמר
משה בדיתן יי לכון ברמשא בסרא למיכל ולחמא בצפרא למסבע
בדשמיען קדם יי ית תרעמותכון די אתון מתרעמין עלוהי ונחנא
מא לא עלנא תרעמותכון אלהן על מימרא דיי: ואמר משה לאהרן
אמר לכל כנשתא דבני ישראל קריבו קדם יי ארי שמיען קדמוהי
ית תרעמותכון: והוה כד מליל אהרן עם כל כנשתא דבני ישראל
ואתפניו למדברא והא יקרא דיי אתגלי בעננא: ומליל יי עם משה
למימר: שמיע קדמי ית תרעמת בני ישראל מליל עמהון למימר
בין שמשיא תיכלון בסרא ובצפרא תשבעון לחמא ותדעון ארי אנא

ימים. ערב, כמו לערב. וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים, לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו, תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם, שיגיז לכם את השליו. ובקר וראיתם, לא על הכבוד שאמר והנה כבוד ה' נראה בענן נאמר, אלא כך אמר להם: ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם, ובשר יתן, אך לא בפנים מאירות יתננה לכם, כי שלא כהוגן שאלתם אותו, ומכרס מלאה, והלחם ששאלתם לצורך, בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו, שיורידהו לכם דרך חבה בבקר, שיש שהות להכינו, וטל מלמעלה וטל מלמטה, כמונח בקופסא. את תלנתיכם על ה', כמו אשר על ה'. ונחנו מה, מה אנחנו חשובין? כי תלינו עלינו, שתרעימו עלינו את הכל, את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב. ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו, מפני דגשותו וקרייתו, שאלו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו, כמו וילן העם על משה (שמות י"ז), או אם היה תגש ואין בו י' ונקרא תלונו הייתי מפרשו ל' תתלוננו, עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים, כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה (במדבר ל"ו). בשר לאכל, ולא לשבוע; למדה תורה דרך ארץ, שאין אוכלין בשר לשובע. ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב? לפי שהלחם שאלו כהוגן, שאי אפשר לו לאדם בלא לחם, אבל בשר שאלו שלא כהוגן, שהרבה בהמות היו להם, ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר, לפיכך נתן להם בשעת טורח, שלא כהוגן. אשר אתם מלינים עליו את האחרים, השומעים אתכם מתלוננים. קרבו, למקום

וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר הָיְתָה
שִׁכְבַת הַטַּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה׃ וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה
עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ׃
וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מָן הוּא כִּי
לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם לְאָכְלָה׃ זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר
נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ תִּקָּחוּ׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט׃ וַיָּמֹדּוּ בָעֹמֶר וְלֹא
הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ
לָקָטוּ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־
בֹּקֶר׃ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־
בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה׃ וַיִּלְקְטוּ
אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס׃
וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד
וַיָּבֹאוּ כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר

שהמן ירד. השליו, מין עוף, ושמן מאד. היתה שכבת הטל, הטל שוכב על המן, ובמקום אחר הוא אומר וברדת הטל וגו' (במדבר י"א), הטל יורד על הארץ, והמן יורד עליו, וחוזר ויורד טל עליו, והרי הוא כמונח בקופסא. ותעל שכבת הטל, כשהחמה זורחת עולה הטל שעל המן לקראת החמה, כדרך טל עולה לקראת חמה; אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניחה בחמה, היא עולה מאליה באויר. ורבותינו דרשו, שהטל עולה מן הארץ באויר, ובעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו והנה על פני המדבר דק, דבר דק. מחספס, מגולה, ואין דומה לו במקרא. ויש לומר מחספס ל' חפיסא ודלוסקמא שבל' משנה; כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחספס בתוכו בין שתי שכבות הטל. ואונקלוס תרגם מקלף, לשון מחשוף הלבן. ככפר, כפור, ייליד"א בלעז (gelé, רייף, געפֿראָרענן), שדק

יי אלהכון: והוה ברמשא וסליקת סלוי וחפת ית משריתא ובצפרא
הות נחתת טלא סחור סחור למשריתא: וסליקת נחתת טלא והא
על אפי מדברא דעדק מקלף דעדק כגיר כגלידא על ארעא: וחזו
בני ישראל ואמרו גבר לאחוהי מנא הוא ארי לא ידעו מה הוא
ואמר משה להון הוא לחמא דיהב יי לכון למיכל: דין פתגמא די
פקיד יי לקוטו מנה גבר לפום מיכלה עמרא לגלגלתא מנין נפשתיכון
גבר לדי במשכנה תסבון: ועבדו כן בני ישראל ולקטו דאסגי
ודאזער: וכלו בעמרא ולא אותר דאסגי ודאזער לא חסיר גבר
לפום מיכלה לקטו: ואמר משה להון אנש לא ישאר מנה עד צפרא:
ולא קבילו מן משה ואשארו גבריא מנה עד צפרא ורחש ריחשא
וסרי ורגז עליהון משה: ולקטו יתה בצפר בצפר גבר לפום מיכלה
ומה דמשתאר מנה על אפי חקלא כד חמא עלוהי שמשא פשר:
והוה ביומא שתיתאה לקטו לחמא על חד תרין תרין עמרין לחד
ואתו כל רברבי כנשתא וחויאו למשה: ואמר להון הוא די מליל יי

מיד, כאבני גִר, (ישעיה כ"ז), והוא מין צבע שחור, כדאמרינן גבי כסוי הדם,
היה. והזרניך. דעדק כגיר כגלידא על ארעא, דק היה כגיר ושוכב מוגלד
כקרח על הארץ. וכן פירושו. דק ככפור, שטוח קלוש ומחובר כגליד. דק,
מנ"ש בלעז (tenuis, דין), שהיה מגליד גלד דק מלמעלה, וכגיר שתרגם
אונקלוס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק. מן הוא,
הכנת מזון הוא, כמו וימן להם המלך (דניאל א'). כי לא ידעו מה הוא,
שיקראוהו בשמו. עמר, שם מדה. מספר נפשתיכם, כפי מנין נפשות שיש
לאיש באהלו תקחו עומר לכל גלגלת. המרבה והממעיט, יש שלקטו הרבה
ויש שלקטו מעט, וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה
ללקוט לא העדיף על עומר לגלגלת אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא
חסר מעומר לגולגולת, והו נס גדול שנעשה בו. ויותרו אנשים, דתן ואבירם.
וירם תולעים, ל' רמה. ויבאש, הרי זה מקרא הפוך, שבתחלה הבאיש ולבסוף
התליע, כענין שאמר, ולא הבאיש ורמה לא היתה בו, וכן דרך כל המתליעים.
וחם השמש ונמס, הנשאר בשדה נמוח ונעשה נחלים ושותין ממנו איילים
וצבאים, ואומות העולם צדין מהן וטועמים בהם טעם מן ויודעים מה שבחן
של ישראל. פשר, ל' פושרין, על ידי השמש מתחמם ומפשיר ונמס, דישטנפרי"ר
(détremper), ודוגמתו בסנהדרין בסוף ארבע מיתות. לקטו לחם משנה,
כשמדדו את לקיטתן באהליהם מצאו כפלים, שני העמר לאחד. ומדרש אגדה,
לחם משונה, אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו. ויגידו למשה, שאלוהו,
מה היום מיומים? ומכאן יש ללמד שעדין לא הגיד להם משה פרשת שבת,
שנצטווה לומר להם והיה ביום הששי והכינו וגו', עד ששאלו את זאת,
אמר להם הוא אשר דבר ה', שנצטויתי לומר לכם; ולכך ענשו הכתוב,
שאמר לו עד אנה מאנתם, ולא הוציאו מן הכלל. את אשר תאפו אפו,

אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת
כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר׃ וַיַּנִּיחוּ
אֹתוֹ עַד־הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה
לֹא־הָיְתָה־בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם
לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יָצְאוּ מִן־הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ׃ ס וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֺתַי וְתוֹרֹתָי׃
רְאוּ כִּי־יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם
בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ ׀ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ
מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִעִי׃
וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן
וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן
יִרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי
אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח
צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי
יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם׃ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמָרֶת׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת

מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים, ומה שאתם צריכים לבשל מעט במים, בשלו היום, ל' אפייה נופל בלחם ול' בישול בתבשיל. למשמרת, לגניזה. ויאמר משה אכלהו היום, שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו? אמר להם את שבידכם אכלו. לערב חזרו לפניו, מהו לצאת? אמר להם שבת היום, ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד, אמר להם היום לא תמצאהו, מה ת"ל היום היום לא תמצאהו, אבל מחר תמצאהו. וביום השביעי שבת, שבת הוא.

שבתא שבת קודשא קדם יי מחר ית די אתון עתידין למיפא איפו
וית די אתון עתידין לבשלא בשילו וית כל מותרא אצנעו לכון
24 למטרת עד צפרא: ואצנעו יתה עד צפרא כמא דפקיד משה ולא
25 סרי וריחשא לא הוה בה: ואמר משה אכלוהי יומא דין ארי שבתא
26 יומא דין קדם יי יומא דין לא תשכחנה בחקלא: שתא יומין
27 תלקטנה וביומא שביעאה שבתא לא יהי בה: והוה ביומא שביעאה
28 נפקו מן עמא למלקט ולא אשכחו: ואמר יי למשה עד אימתי אתון
29 מסרבין למטר פקודי ואוריתי: חזו ארי יי יהב לכון שבתא על
כן הוא יהב לכון ביומא שתיתאה לחם תרין יומין תיבו אנש
30 תחותוהי לא יפוק אנש מאתרה ביומא שביעאה: ונחו עמא ביומא
31 שביעאה: וקרו בית ישראל ית שמה מן והוא כבר זרע גדא חור
32 וטעמה כאסקריטון בדבש: ואמר משה דין פתגמא די פקיד יי
מלי עומרא מנה למטרא לדריכון בדיל דיחזון ית לחמא די אוכלית
33 יתכון במדברא באפקותי יתכון מארעא דמצרים: ואמר משה
לאהרן סב צלוחית חדא והב תמן מלי עומרא מן ואצנע יתה קדם
34 יי למטרת לדריכון: כמא די פקיד יי למשה ואצנעה אהרן קדם
35 סהדותא למטרא: ובני ישראל אכלו ית מנא ארבעין שנין עד

כמן לא יהיה בו, ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים.
28 עד אנה מאנתם, משל הדיוט הוא, בהדי הוצא לקיא כרבא (ב"ק כ"ב), על
29 ידי הרשעים מתגנין הכשרים. ראו בעיניכם, כי ה' בכבודו הזהיר אתכם על
השבת, שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים. שבו איש תחתיו,
מכאן סמכו חכמים ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום. אל יצא איש ממקומו, אלו
אלפים אמה, ולא במפורש, שאין תחומין אלא מדברי סופרים, ועיקרו של מקרא
31 על לוקטי המן נאמר. והוא כזרע גד לבן, עשב ששמו קוליאנדר"י (קָרִיאַנדער),
זרעו שלו עגול ואינו לבן, והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין
העגול כזרע גד היה, והוא לבן. כצפיחת, בצק שמטגנין אותו בדבש וקורין
32 לו אסקריטין (ἐσχαρίτης) בל' משנה, והוא תרגום של אונקלוס. למשמרת,
לגניזה. לדרתיכם, בימי ירמיהו, כשהיה ירמיהו מוכיחם, למה אין אתם
עוסקין בתורה? והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה? מהיכן נתפרנס?
הוציא להם צנצנת המן, אמר להם אתם ראו דבר ה' (ירמיה ב'), שמעו
לא נאמר, אלא ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם! הרבה שלוחין יש לו למקום
33 להכין מזון ליראיו! צנצנת, צלוחית של חרס, כתרגומו. והנח אותו לפני ה',
לפני הארון, ולא נאמר מקרא זה עד שנבנה אוהל מועד, אלא שנכתב כאן
35 בפרשת המן. ארבעים שנה, והלא חסר שלשים יום הם, שהרי בחמשה עשר
באייר ירד להם המן תחלה ובחמשה עשר בניסן פסק, שנאמר וישבות המן
ממחרת (יהושע ה')? אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו
בהם טעם מן. אל ארץ נושבת, לאחר שעברו את הירדן (ס"א, שאותה

36 אֶת־הַמָּן אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃ וְהָעֹמֶר
עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃ פ שביעי.
1 וַיִּסְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל־
2 פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם׃ וַיָּרֶב
הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְּנוּ־לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר
לָהֶם מֹשֶׁה מַה־תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן אֶת־יְהוָה׃
3 וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיָּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה
זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־מִקְנַי
4 בַּצָּמָא׃ וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם
5 הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר
לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ
6 בּוֹ אֶת־הַיְאֹר קַח בְּיָדְךָ וְהָלָכְתָּ׃ הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָּׁם
עַל־הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַצּוּר וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה
7 הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּקְרָא שֵׁם
הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל־רִיב ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נַסֹּתָם
אֶת־יְהוָה לֵאמֹר הֲיֵשׁ יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ אִם־אָיִן׃ פ
8 9 וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק מָחָר
אָנֹכִי נִצָּב עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי׃

שבעבר הירדן מיושבת וטובה, שנאמר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן (דברים ד'), ותרגום של נושבת יתבתא, מיושבת). אל קצה ארץ כנען, בתחלת הגבול, קודם שעברו את הירדן, והוא ערבות מואב. נמצאו מכחישין זה את זה? אלא בערבות מואב כשמת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן, שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח (יהושע ה'). עשרית האיפה, האיפה שלש סאין, והסאה ו' קבין, והקב ד' לוגין, והלוג ששה בצים, נמצא עשירית האיפה ארבעים ושלש ביצים וחומש ביצה, והוא שיעור לחלה ולמנחות. מה תנסון, לומר היוכל לתת מים בארץ ציה? עוד מעט, אם אמתין עוד

דמיתיהון לארעא יתבתא ית מנא אכלו עד דאתו לסיפי ארעא
36 יז 1 דכנען: ועמרא חד מן עסרא בתלת סאין הוא: ונטלו כל כנשתא
דבני ישראל ממדברא דסין למטלניהון על מימרא דיי ושרו ברפידים
2 ולית מיא למשתי עמא: ונצא עמא עם משה ואמרו הבו לנא מיא
ונשתי ואמר להון משה מה אתון נצן עמי מה מנסן אתון קדם יי:
3 וצחי תמן עמא למיא ואתרעם עמא על משה ואמר למא דנן אסקתנא
4 ממצרים לקטלא יתי וית בני וית בעירי בצחותא: וצלי משה קדם
5 יי למימר מה אעבד לעמא הדין עוד זעיר פון וירגמנני: ואמר יי
למשה עבר קדם עמא ודבר עמך מסבי ישראל וחטרך די מחיתא
6 בה ית נהרא סב בידך ותיזיל: הא אנא קאים קדמך תמן על טנרא
בחרב ותמחי בטנרא ויפקון מנה מיא וישתי עמא ועבד כן משה
7 לעיני סבי ישראל: וקרא שמא דאתרא נסיתא ומצותא על דנצו
בני ישראל ועל דנסיאו קדם יי למימר האית שכנתא דיי בינגא אם
8 9 לא: ואתא עמלק ואגח קרבא עם ישראל ברפידים: ואמר משה
ליהושע בחר לנא גבריא ופוק אגח קרבא בעמלק מחר אנא קאים
על ריש רמתא וחטרא דאתעבידו בה נסין מן קדם יי בידי:

5 מעט, וסקלוני. עבור לפני העם, וראה אם יסקלוך! למה הוצאת לעז על
בני? וקח אתך מזקני ישראל, לעדות, שיראו שעל ידך המים יוצאים מן
הצור, ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם. ומטך אשר הכית בו את היאר,
מה ת"ל אשר הכית בו את היאר? אלא שהיו ישראל אומרים על המטה
שאינו מוכן אלא לפורענות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל
הים, לכך נאמר אשר הכית בו את היאר, והן אומרים עליו שהוא לפורענות,
6 יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן. והכית בצור, על הצור לא נאמר אלא
בצור, מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפרינון, והצור נבקע
8 מפניו. ויבא עמלק, סמך פרשה זו למקרא זה, לומר תמיד אני ביניכם
ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין! חייכם שהכלב
בא ונושך אתכם, ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני! משל לאדם שהרכיב
בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ
זה ותן לי! והוא נותן לו, וכן שניה וכן שלישית; פגעו באדם אחד, אמר
לו אותו הבן ראית את אבא? אמר לו אביו אינך יודע היכן אני! השליכו
9 מעליו ובא הכלב ונשכו. בחר לנו, לי ולך, השוהו לו, מכאן אמרו יהי כבוד
תלמידך חביב עליך כשלך; וכבוד חבירך כמורא רבך מניין? ויאמר אהרן אל
משה בי אדני (במדבר י"ב), והלא אהרן גדול מאחיו היה ועושה את חבירו
רבו; ומורא רבך כמורא שמים, שנאמר אדני משה כלאם (במדבר י"א),
כלם מן העולם, חייבין הם כליה, המורדים בך כאלו מרדו בהקב"ה. וצא
הלחם, צא מן הענן והלחם בו. מחר, בעת המלחמה, אנכי נצב. בחר
לנו אנשים, גבורים ויראי חטא, שתהא זכותן מסייעתן. דבר אחר בחר לנו

10 ויעש יהושע כאשר אמר־לו משה להלחם בעמלק ומשה
11 אהרן וחור עלו ראש הגבעה: והיה כאשר ירים משה
12 ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק: וידי
משה כבדים ויקחו־אבן וישימו תחתיו וישב עליה
ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי
13 ידיו אמונה עד־בא השמש: ויחלש יהושע את־עמלק
ואת־עמו לפי־חרב: פ מפטיר.
14 ויאמר יהוה אל־משה כתב זאת זכרון בספר ושים
באזני יהושע כי־מחה אמחה את־זכר עמלק מתחת
15 16 השמים: ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה נסי: ויאמר
כי־יד על־כס יה מלחמה ליהוה בעמלק מדר דר: פ
יח 1 וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל־אשר עשה
אלהים למשה ולישראל עמו כי־הוציא יהוה את־ישראל
2 ממצרים: ויקח יתרו חתן משה את־צפרה אשת משה
3 אחר שלוחיה: ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם

10 אנשים, שיודעין לבטל כשפים, לפי שבני עמלק מכשפין היו. ומשה אהרן וחור, מכאן לתענית שצריכים שלשה לעבור לפני התיבה, שבתענית היו שרויים. חור, בנה של מרים היה וכלב בעלה. 11 כאשר ירים משה ידו, וכי 12 ידיו של משה עושות היו המלחמה? וכו׳, כדאיתא בר״ה. וידי משה כבדים, בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו נתייקרו ידיו. ויקחו אהרן וחור אבן וישימו תחתיו, ולא ישב לו על כר וכסת, אמר ישראל שרויין בצער, אף אני אהיה עמהם בצער. ויהי משה ידיו אמונה, ויהי משה ידיו אמוכה פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה, עד בא השמש, שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצטרולוגיא״ה (Astrologie) באי זה שעה הם נוצחים, והעמיד להם משה חמה ועירבב את השעות. 13 ויחלש יהושע, חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם, ולא הרגם כלם; מכאן אנו למדים שעשו על פי הדבור של שכינה. 14 כתב זאת זכרון, שבא עמלק והזדווג לישראל קודם לכל האומות. ושים באזני יהושע, המכניס את ישראל לארץ, שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו. כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את ישראל לארץ. כי מחה אמחה, לכך אני מזהירך כן, כי חפץ אני למחותו. ויקרא 15 שמו של מזבח ה׳ נסי, הקב״ה עשה לנו כאן נס; לא שהמזבח קרוי ה׳,

10 ועבד יהושע כמא דאמר ליה משה לאגחא קרבא בעמלק ומשה
11 אהרן וחור סליקו לריש רמתא: והוי כד ירים משה ידוהי ומתגברין
12 דבית ישראל וכד מנח ידוהי ומתגברין דבית עמלק: וידי משה
יקרא ונסיבו אבנא ושויאו תחותוהי ויתב עלה ואהרן וחור סעדן
בידוהי מכא חד ומכא חד והוה ידוהי פריסן בצלו עד דעל שמשא:
13 ותבר יהושע ית עמלק וית עמה לפתגם דחרב: 14 ואמר יי למשה
כתב דא דוכרנא בספרא ושוי קדם יהושע ארי ממחא אמחי ית
15 דוכרנא דעמלק מתחות שמיא: ובנא משה מדבחא ופלח עלוהי
16 קדם יי ועבד ליה נסין: ואמר בשבועה אמירא דא מן קדם דחילא
דשכינתה על כרסי יקרה דעתיד דאתגח קרבא קדם יי בדבית
עמלק לשיציותהון מדרי עלמא:

יח

1 ושמע יתרו רבא דמדין חמוהי דמשה ית כל די עבד יי למשה
2 ולישראל עמה ארי אפיק יי ית ישראל ממצרים: ודבר יתרו חמוהי
3 דמשה ית צפרה אתת משה בתר דפטרה: וית תרין בנהא די שום

אלא המזכיר שמו של טובח וזוכר את הנס שעשה המקום: ה' הוא נס שלנו!
16 ויאמר משה. כי יד על כס יה, ידו של הקב"ה הורמה להשבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית. ומהו כס ולא נאמר כסא? ואף השם נחלק לחציו? נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כלו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם, שנא' האויב תמו חרבות לנצח (תהלים ט'), זהו עמלק, שכתוב בו ועברתו שמרה נצח (עמוס א'), וערים נתשת אבד זכרם המה, מהו אומר אחריו? וה' לעולם ישב (תהלים שם), הרי השם שלם, כונן למשפט כסאו (שם) הרי הכסא שלם.

1 וישמע יתרו, מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. יתרו, שבע שמות נקראו לו, רעואל, יתר, יתרו, חובב, חבר, קיני, פוטיאל; יתר, על שם שיתר פרשה אחת בתורה, ואתה תחזה, יתרו, לכשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות, חובב, שחבב את התורה, וחובב הוא יתרו, שנאמר מבני חובב חותן משה (שופטים ד'); ויש אומרים רעואל אביו של יתרו היה, ומהו אומר ותבאנה אל רעואל אביהן (שמות ב')? שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. בספרי. חתן משה, כאן היה יתרו מתכבד במשה, אני חותן המלך, ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו, שנא' וישב אל יתר חותנו (שמות ד'). למשה ולישראל, שקול משה כנגד כל ישראל. את כל אשר עשה להם בירידת המן ובבאר ובעמלק. כי הוציא ה' וגו', זו גדולה על כולם.
2 אחר שלוחיה, כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרימה, ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' (שמות ד'), ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים, אמר לו מי הם הללו? אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני. אמר לו והיכן אתה מוליכן? אמר לו למצרים. אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם! אמר לה לכי לבית

כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר 4
כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה׃ וַיָּבֹא יִתְרוֹ 5
חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־
הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ 6
יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה 7
לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ
לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה׃ וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־ 8
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל
אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה׃
וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל 9
אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר 10
הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־
הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה 11
מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם׃ וַיִּקַּח יִתְרוֹ 12
חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכֹל ׀ זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃ וַיְהִי 13
מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־

אביך! נטלה שני בניה והלכה לה. ויצלני מחרב פרעה, כשגלו דתן ואבירם 4
על דבר המצרי ובקש להרוג את משה נעשה צווארו כעמוד של שיש. אל 5
המדבר, אף אנו יודעים שבמדבר היו! אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב,
שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו לשמוע
דברי תורה. ויאמר אל משה, על ידי שליח. אני חתנך יתרו וגו׳, אם 6
אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך, ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא
בגין שני בניה. ויצא משה, כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה, כיון 7
שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא, ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא?
וישתחו וישק לו, איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו,
מי הקרוי איש? זה משה. ויספר משה לחתנו, למשוך את לבו לקרבו 8
לתורה. את כל התלאה, שעל הים ושל עמלק. התלאה, הל״א מן היסוד
של תיבה, והת׳ הוא תקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים, וכן תרומה,

4 חד גרשם ארי אמר דיר הויתי בארעא נוכראה: ושום חד אליעזר
5 ארי אלהא דאבא הוה בסעדי ושיזבני מחרבא דפרעה: ואתא יתרו
חמוהי דמשה ובנוהי ואתתה לות משה למדברא די הוא שרי תמן
6 לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי: ואמר למשה אנא חמוך יתרו
7 אתי לותך ואתתך ותרין בנהא עמה: ונפק משה לקדמות חמוהי
8 וסגיד ונשיק לה ושאילו גבר לחבריה לשלם ועלו למשכנא: ואשתעי
משה לחמוהי ית כל די עבד יי לפרעה ולמצראי על עיסק ישראל
9 ית כל עקתא די אשכחתנון בארחא ושיזבנון יי: וחדי יתרו על כל
10 טבתא די עבד יי לישראל די שיזבנון מידא דמצראי: ואמר יתרו
בריך יי די שיזיב יתכון מידא דמצראי ומידא דפרעה די שיזיב ית
11 עמא מתחות מרות מצראי: כען ידענא ארי רב יי ולית אלה בר
מנה ארי בפתגמא דחשיבו מצראי למדן ית ישראל בה דנינון:
12 וקריב יתרו חמוהי דמשה עלון ונכסת קודשין קדם יי ואתא אהרן
13 וכל סבי ישראל למיכל לחמא עם חמוהי דמשה קדם יי: והוה
מיומא דבתרוהי ויתיב משה למדן ית עמא וקם עמא עלוהי דמשה

9 תטופה, תקומה, תטופה. ויחד יתרו, וישמח יתרו. זהו פשוטו. ומ"א, נעשה
בשרו חדודין, מצר על אבוד מצרים. היינו דאמרי אינשי, גיורא
עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפיה. על כל הטובה, טובת המן והבאר
והתורה, ועל כלן אשר הצילו מיד מצרים, עד עכשיו לא היה עבד יכול
10 לברוח ממצרים, שהיתה הארץ מסוגרת, ואלו יצאו ששים רבוא. אשר הציל
אתכם מיד מצרים, אומה קשה. מיד פרעה, מלך קשה. מתחת יד מצרים,
11 כתרגומו, ל' רדוי ומרות היד, שהיו מכבידים עליהם, היא העבודה. עתה
ידעתי, מכירו הייתי לשעבר, ועכשיו ביותר. מכל האלהים, מלמד שהיה
מכיר בכל ע"א שבעולם, שלא הניח ע"א שלא עבדה. כי בדבר אשר זדו
עליהם, כתרגומו, במים דמו לאבדם והם נאבדו במים. אשר זדו, אשר
הרשיעו. ורבותינו דרשוהו ל' ויזד יעקב נזיד (בראשית כ"ה), בקדרה אשר
12 בשלו, בה נתבשלו. עלה, כמשמעה, שהיא כולה כליל. וזבחים, שלמים. ויבא
אהרן וגו', ומשה היכן הלך? והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל
הכבוד? אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם. לפני האלהים, מכאן שהנהנה
13 מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאלו נהנה מזיו השכינה. ויהי ממחרת,
מוצאי יום הכפורים היה. כך שנינו בספרי. ומהו ממחרת? למחרת רדתו
מן ההר, ועל ברחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכפורים, שהרי
קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי את חקי וגו', ומשנתנה תורה
עד יום הכפורים לא ישב משה לשפוט את העם, שהרי בשבעה עשר בתמוז
ירד ושבר את הלוחות, ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביום
הכפורים. ואין פרשה זו כתובה בסדר, שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה
שניה; אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא, שלוחו אל ארצו לא

מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב׃ וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־ 14
אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר
אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב
עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא 15
אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃ כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי 16
וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים
וְאֶת־תּוֹרֹתָיו׃ וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר 17
אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה 18
אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָ׃
עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה 19
לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־
הָאֱלֹהִים׃ וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת 20
וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר
יַעֲשׂוּן׃ וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים 21
אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי
מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם 22
בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר
הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ׃ אִם אֶת־ 23
הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד וְגַם כָּל־

היה אלא עד שנה שנייה, שהרי נאמר כאן וישלח משה את חתנו, ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום.... אל נא תעזוב אותנו (במדבר י'), ואם זו קודם מתן תורה, משנשלחו והלך היכן מצינו שחזר? ואם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב, ובנו של יתרו היה; הוא חובב הוא יתרו, שהרי כתוב מבני חובב חותן משה (שופטים ד'). וישב משה.... ויעמד העם, יושב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליתרו, שהיה מזלזל בכבודן של ישראל, והוכיחו על כך, שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים. מן הבקר עד הערב, אפשר לומר כן? אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאלו

14 מן צפרא עד רמשא: וחזא חמוהי דמשה ית כל דהוא עבד לעמא
ואמר מה פתגמא הדין די את עבד לעמא מה דין את יתב בלחודך
15 וכל עמא קימין עלך מן צפרא עד רמשא: ואמר משה לחמוהי
16 ארי אתן לותי עמא למתבע אלפן מן קדם יי: כד הוי להון דינא
אתן לותי ודאינגא בין גברא ובין חברה ומהודענא להון ית קימיא
17 דיי וית אוריתה: ואמר חמוהי דמשה לה לא תקין פתגמא דאת
18 עבד: מלאה תלאה אף את אף עמא הדין דעמך ארי יקיר מנך
19 פתגמא לא תכול למעבדה בלחודך: כען קבל מני אמלכנך ויהי
מימרא דיי בסעדך הוי את לעמא (תבע) אלפן מן קדם יי ותהי
20 מיתי את ית פתגמיא לקדם יי: ותזהר יתהון ית קימיא וית אוריתא
21 ותהודע להון ית אורחא דיהכון בה וית עובדא דיעבדון: ואת תחזי
מכל עמא גברין דחילא דחליא דיי גברין דקשוט דסנן לקבלא
ממון ותמני עליהון רבני אלפין רבני מאותא רבני חמשין ורבני
22 עשורייתא: וידונון ית עמא בכל עדן ויהי כל פתגם רב ייתון לותך
23 וכל פתגם זער ידונון אנון ויקלון מנך ויסוברון עמך: אם ית
פתגמא הדין תעבד ויפקדנך יי ותכול למיקם ואף כל עמא הדין

עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, שנאמר
15 בו ויהי ערב וגו' (בראשית א'). כי יבא, כי בא, ל' הווה*). לדרוש אלהים,
16 כתרגומו, למתבע אולפן, לשאול תלמוד מפי הגבורה. כי יהיה להם דבר
17 בא, מי שיהיה לו הדבר, בא אלי. ויאמר חתן משה, דרך כבוד קוראו
18 הכתוב, חותנו של מלך. נבל תבל, כתרגומו, ולשונו ל' כמישה, פלייסטר"ה
(flétrir), כמו והעלה נבל (ירמיה ח'), כנבל עלה מגפן וכנבלת מתאנה (ישעיה
ל"ד), שהוא כמוש על ידי חמה ועל ידי קרח, וכחו תש ונלאה. גם אתה,
לרבות אהרן וחור ושבעים זקנים. כי כבד ממך, כבדו רב יותר מכחך.
19 איעצך ויהי אלהים עמך, בעצה אמר-לו, צא הִמָּלֵךְ בגבורה. היה אתה
לעם מול האלהים, שליח ומליץ בינותם למקום ושואל משפטים מאתו.
20 את הדברים, דברי ריבותם. ואתה תחזה, ברוח הקדש שעליך. אנשי חיל,
עשירים, שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים. אנשי אמת, אלו בעלי הבטחה,
שהם כדאי לסמוך על דבריהם, שעל ידי כן יהיו דבריהם נשמעין. שנאי
בצע, ששונאין את ממונם בדין, כההיא דאמרינן, כל דיינא דמפקין ממונא
מיניה בדינא לאו דיינא הוא. שרי אלפים, הם היו שש מאות שרים, לשש
מאות אלף. שרי מאות, שבע אלפים היו. שרי חמשים, שנים עשר אלף.
22 שרי עשרת, ששים אלף. ושפטו, וידונון, ל' צווי. והקל מעליך, דבר זה
להקל מעליך. והקל, כמו והכבד את לבו (שמות ח'), והכות את מואב
23 (מלכים ב' ג'), ל' הווה. וצוך אלהים ויכלת עמד, הִמָּלֵךְ בגבורה, אם

*) עיין לעיל ט"ו כ"ב בהערה.

הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל
חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר: וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל
מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים
שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: וְשָׁפְטוּ אֶת־
הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־
הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם: וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ
לוֹ אֶל־אַרְצוֹ: פ רביעי.

בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם
הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי: וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר
סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: וּמֹשֶׁה
עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה
תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: אַתֶּם רְאִיתֶם
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים
וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי: וְעַתָּה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־
לִי כָּל־הָאָרֶץ: וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי
קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיָּבֹא
מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים

מלוה אותך לעשות כן תוכל עמוד, ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד. וגם כל העם הזה, אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלוים עתה עמך. ושפטו, ודיינין ית עמא. יביאון, מייתין. ישפוטו הם, כמו ישפטו, וכן לא תעבורי (רות ב'), כמו לא תעברי, ותרגומו דיינין אינון. מקראות העליונים היו ל' צווי, לכך מתורגמין וידונון, ייתון, ידונון, ומקראות סללו ל' עשייה. וילך לו אל ארצו, לגייר בני משפחתו. ביום הזה, בראש חדש. לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא, מהו ביום הזה? שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו. ויסעו מרפידים, למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו, והלא כבר כתב שברפידים היו חונים? בידוע שמשם נסעו, אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני, מה ביאתן למדבר סיני

23 על אתרה יהך בשלם: וקביל משה למימרא דחמוהי ועבד כל די
25 אמר: ובחר משה גברין דחילא מכל ישראל ומני יתהון רישין על
26 עמא רבני אלפין רבני מאותא רבני חמשין ורבני עשורייתא: ודינין
ית עמא בכל עדן ית פתגם קשי מיתן לות משה וכל פתגם זער
27 דינין אנון: ושלח משה ית חמוהי ואזל ליה לארעיה: בירחא תליתאה
למפק בני ישראל מארעא דמצרים ביומא הדין אתו למדברא דסיני:
2 ונטלו מרפידים ואתו למדברא דסיני ושרו במדברא ושרא תמן
3 ישראל לקבל טורא: ומשה סליק לקדם יי וקרא ליה יי מן טורא
4 למימר כדנן תימר לבית יעקב ותחוי לבני ישראל: אתון חזיתון
די עבדית למצרים ונטלית יתכון כדעל גדפי נשרין וקריבית יתכון
5 לפולחני: וכען אם קבלא תקבלון למימרי ותטרון ית קימי ותהון
6 קדמי חביבין מכל עממיא ארי דילי כל ארעא: ואתון תהון קדמי
מלכין כהנין ועם קדיש אלין פתגמיא די תמלל עם בני ישראל:
7 ואתא משה וקרא לסבי עמא וסדר קדמיהון ית כל פתגמיא האלין

בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה. ויחן שם ישראל, כאיש אחד, בלב
אחד, אבל שאר כל החניות בתרעומת ובמחלוקת. נגד ההר, למזרחו, וכל
3 מקום שאתה מוצא נגד, פנים למזרח. ומשה עלה, ביום השני, וכל עליותיו
בהשכמה היו, שנא' וישכם משה בבקר (שמות ל"ד). כה תאמר, בל' הזה
ובסדר הזה. לבית יעקב, אלו הנשים, תאמר להן בל' רכה. ותגיד לבני
4 ישראל, עונשין ודקדוקין פירש לזכרים, דברים הקשין כגידין. אתם ראיתם,
לא מסורת היא בידכם הדברים אשר עשיתי במצרים, על כמה עבירות היו
חייבין לי קודם שנזדווגו לכם, ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם. ואשא
אתכם, זה יום שבאו ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן,
ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כלם לרעמסס. ואונקלוס תרגם ואשא
כמו ואסיע אתכם, ואטלית יתכון, תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה. על
כנפי נשרים, כנשר הנושא גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את
בניהם בין רגליהם, לפי שמתיראים מעוף אחר שפורח על גביהם, אבל
הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ, לפי שאין עוף
פורח על גביו, לכך נותנו על כנפיו, אומר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני;
אף אני עשיתי כן, ויסע מלאך האלהים .... ויבא בין מחנה מצרים וגו',
והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם. ואבא אתכם
5 אלי, כתרגומו. ועתה, אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך,
שכל התחלות קשות. ושמרתם את בריתי, שאכרות עמכם על שמירת התורה.
סגלה, אוצר חביב, כמו וסגלת מלכים (קהלת ב'), כלי יקר ואבנים טובות
שהמלכים גונזים אותם, כך אתם תהיו לי סגלה משאר אומות, ולא תאמרו
אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם, ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת? כי לי
6 כל הארץ, והם בעיני ולפני לכלום. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, שרים, כמה
דאת אמר, ובני דוד כהנים היו (שמואל ב' ח'). אלה הדברים, לא פחות ולא יותר.

הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה׃ וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ 8
כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם
אֶל־יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ 9
בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ
יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם 10
וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי 11
בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי׃
וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת 12
בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת יוּמָת׃ לֹא־תִגַּע 13
בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־
אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר׃ וַיֵּרֶד 14
מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ
שִׂמְלֹתָם׃ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים 15
אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה׃ וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר 16
וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק
מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה׃ וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה 17
אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית

וישב משה את דברי העם וגו', ביום המחרת, שהוא שלישי, שהרי בהשכמה 8
עלה. וכי צריך היה משה להשיב? אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה,
שלא אמר הואיל ויודע למי ששלחני איני צריך להשיב. בעב הענן, במעבה 9
הענן, וזהו ערפל. וגם בך, גם בנביאים הבאים אחריך. ויגד משה את
דברי וגו', ביום המחרת, שהוא רביעי לחדש. את דברי העם וגו', תשובה
על דבר זה, שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך; אינו דומה השומע מפי
שליח לשומע מפי המלך; רצוננו לראות את מלכנו! וקדשתם, וזמנתם 10
שיכינו עצמם היום ומחר. והיו נכונים, מובדלים מאשה. ליום השלישי, 11
שהוא ששה בחדש, והחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה
מצבה, כל הענין האמור בפרשת ואלה המשפטים, ואין מוקדם ומאוחר

8 דפקדה יי: ואתיבו כל עמא כחדא ואמרו כל די מליל יי נעבד
9 ואתיב משה ית פתגמי עמא קדם יי: ואמר יי למשה הא אנא
מתגלי לך בעיבא דעננא בדיל דישמע עמא במללותי עמך ואף
10 בך יהימנון לעלם וחוי משה ית פתגמי עמא קדם יי: ואמר יי
למשה איזיל לות עמא ותזמנון יומא דין ומחר ויחורון לבושיהון:
11 ויהון זמינין ליומא תליתאה ארי ביומא תליתאה יתגלי יי לעיני
12 כל עמא על טורא דסיני: ותתחם ית עמא סחור סחור למימר
אסתמרו לכון מלמסק בטורא ולמקרב בסופה כל דיקרב בטורא
13 אתקטלא יתקטל: לא תקרב בה ידא ארי אתרגמא יתרגם או
אשתדאה ישתדי אם בעירא אם אנשא לא יתקים במיגד שופרא
14 אנון מרשן למסק בטורא: ונחת משה מן טורא לות עמא וזמין ית
15 עמא וחורו לבושיהון: ואמר לעמא הוו זמינין לתלתא יומין לא
16 תקרבון לצד אתתא: והוה ביומא תליתאה במהוי צפרא והוה קלין
וברקין ועננא תקיף על טורא וקל שופרא תקיף לחדא וזע כל עמא
17 די במשריתא: ואפיק משה ית עמא לקדמות מימרא דיי מן

ה׳ לעיני כל העם, מלמד שלא היה בהם סומא, שנתרפאו כולם.
12 והגבלת, קבע להם תחומין לסמן, שלא יקרבו מן הגבול והלאה. לאמר
השמרו, הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן ולהלן, ואתה הזהירם על כך. ונגע
13 בקצהו, אפילו בקצהו. ירה יירה, מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית
הסקילה שהיה גבוה שתי קומות. יירה, יושלך למטה לארץ, כמו ירה בים
(שמות ט״ו). במשך היובל, כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סלוק
שכינה והפסקת הקול, וכיון שנסתלק הם רשאין לעלות. היובל, הוא שופר
14 של איל, שכן בערביא קורין לדכרא יובלא; ושופר אילו של יצחק היה. מן
ההר אל העם, מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל
15 העם. היו נכונים לשלשת ימים, לסוף שלשת ימים, הוא יום רביעי, שהוסיף
משה יום אחד מדעתו, כדברי רבי יוסי; ולדברי האומר בששה בחדש נתנו
עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום, ולשלשת ימים כמו ליום השלישי. אל
תגשו אל אשה כל שלשת ימים הללו, כדי שיהו הנשים טובלות ליום
השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה; שאם ישמשו תוך שלשה ימים שמא
תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותטמא, אבל משהתה שלשת ימים
16 כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע ונטהרת מלטמא את הפולטת. בהיות
הבקר, מלמד שהקדים על ידם, מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן, שיהא
הרב ממתין לתלמיד. וכן מצינו (יחזקאל ג׳) קום צא אל הבקעה, ואקום
17 ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה׳ עומד. לקראת האלהים, מגיד שהשכינה
יוצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה, וזה שנא׳ ה׳ מסיני בא (דברים
ל״ג), ולא כתוב לסיני בא. בתחתית ההר, לפי פשוטו ברגלי ההר; ומדרשו

הָהָר׃ וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה
בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר מְאֹד׃
וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים
יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל׃ וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר
וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת
וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב׃ וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ
פֶּן־יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל
הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר
הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֶךְ־רֵד
וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל־יֶהֶרְסוּ
לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ־בָּם׃ וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם׃ ס וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר׃ ס אָנֹכִי יְהוָה

שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית. עָשַׁן כלו, אין עָשַׁן זה שם דבר, שהרי נקוד השי' פתח, אלא ל' פעל, כמו אמר, שמר, שמע, לכך תרגומו תנן כוליה, ולא תרגם תננא, וכל עָשַׁן שבמקרא נקודים קמץ מפני שהם שם דבר. הכבשן של סיד. יכול ככבשן זה ולא יותר? תלמוד לומר בוער באש עד לב השמים (דברים ד'); ומה תלמוד לומר כבשן? לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע, נותן לבריות סימן הניכר להם; כיוצא בו כאריה ישאג (הושע י"א), וכי מי נתן כח בארי אלא הוא, והכתוב מושלו כאריה? אלא אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו, כדי לשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע; כיוצא בו וקולו כקול מים רבים (יחזקאל א'), וכי מי נתן קול למים אלא הוא, ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו? כדי לשבר את האוזן. הולך וחזק מאד, מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה, אבל כאן הולך וחזק מאד, ולמה כך מתחלה? לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע. משה ידבר, כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל, שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך, והקב"ה מסייע לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע. יעננו בקול, יעננו על דבר הקול, כמו אשר יענה באש (מלכים א' י"ח) על דבר האש, להורידו. וירד ה' על הר סיני, יכול ירד עליו ממש? תלמוד לומר כי מן השמים דברתי עמכם (שמות כ'), מלמד שהרכין שמים העליונים והתחתונים והציען על

18 משריתא ואתעתדו בשפולי טורא: וטורא דסיני תנן כליה מן קדם
דאתגלי עלוהי יי באשתא וסליק תננה כתננא דאתונא וזע כל טורא
19 לחדא: והוה קל שופרא אזל ותקיף לחדא משה ממליל ומן קדם
20 יי מתעני ליה בקל: ואתגלי יי על טורא דסיני לריש טורא וקרא יי
21 למשה לריש טורא וסליק משה: ואמר יי למשה חות אסהיד בעמא
22 דילמא יפגרון קדם יי למחזי ויפל מנהון סגי: ואף כהניא דקריבין
23 לשמשא קדם יי יתקדשון דילמא יקטול בהון יי: ואמר משה קדם
יי לא יכול עמא למסק לטורא דסיני ארי את אסהידת בנא למימר
24 תחים ית טורא וקדשיה: ואמר ליה יי איזיל חות ותסק את ואהרן
עמך וכהניא ועמא לא יפגרון למסק לקדם יי דילמא יקטול בהון:
25 ונחת משה לעמא ואמר להון: 20 1 ומליל יי ית כל פתגמיא האלין
2 למימר: אנא יי אלהך די אפיקתך מארעא דמצרים מבית עבדותא:

גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם. העד בעם, התרה
21 בהם שלא לעלות בהר. פן יהרסו וגו׳, שלא יהרסו את מצבם על ידי שתאותם
אל ה׳ לראות ויקרבו לצד ההר. ונפל ממנו רב, כל מה שיפול מהם ואפילו
הוא יחידי חשוב לפני רב. פן יהרסו, כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין,
22 אף המפרדין ממצב אנשים הורסין את המצב. וגם הכהנים, אף הבכורות,
שהעבודה בהם. הנגשים אל ה׳, להקריב קרבנות, אף הם אל יסמכו על
חשיבותם לעלות. יתקדשו, יהיו מזומנים להתיצב על עמדן. פן יפרץ, ל׳
23 פרצה, יהרוג בהם ויעשה בהם פרצה. לא יוכל העם, איני צריך להעיד
בהם, שהרי מותרין ועומדין הם היום שלשת ימים ולא יוכלו לעלות, שאין
24 להם רשות. לך רד, והעד בהם שנייה, שמזרזין את האדם קודם מעשה
וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה. ועלית אתה ואהרן עמך, והכהנים, יכול
אף הם עמו? תלמוד לומר ועלית אתה, אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך,
ואהרן מחיצה לעצמו, והכהנים מחיצה לעצמם, משה נגש יותר מאהרן,
ואהרן יותר מן הכהנים, והעם כל עקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל
ה׳. פן יפרץ בם, אע״פ שהוא נקוד חטף קמץ אינו זז מגזרתו; כך דרך
כל תיבה שנקודתה מלא פום, כשהיא באה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ.
25 כ ויאמר אלהם התראה זו. וידבר אלהים, אין אלהים אלא דיין; וכן הוא
אומר, אלהים לא תקלל (שמות כ״ב), ותרגומו דיינא. לפי שיש פרשיות
בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות,
יכול אף עשרת הדברות כן? ת״ל וידבר אלהים, דיין להפרע. את כל
הדברים האלה, מלמד שאמר הקב״ה כל עשרת הדברות בדבור אחד, מה
שאי אפשר לאדם לומר כן, אם כן מה ת״ל עוד אנכי ולא יהיה לך?
שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו. לאמר, מלמד שהיו עונין על
2 הן הן ועל לאו לאו. אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כדאי היא ההוצאה
שתהיו משועבדים לי. דבר אחר לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ונגלה כאן
כזקן מלא רחמים, שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כ״ד) —

אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים:
3 4 לא־יהיה לך אלהים אחרים על־פני: לא־תעשה־לך
פסל ׀ וכל־תמונה אשר בשמים ׀ ממעל ואשר בארץ
5 מתחת ואשר במים ׀ מתחת לארץ: לא־תשתחוה להם
ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון
6 אבת על־בנים על־שלשים ועל־רבעים לשנאי: ועשה
7 חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי: ס לא
תשא את־שם־יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה
את אשר־ישא את־שמו לשוא: פ
8 9 זכור את־יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבד ועשית
10 כל־מלאכתך: ויום השביעי שבת ׀ ליהוה אלהיך לא־
תעשה כל־מלאכה אתה ׀ ובנך ובתך עבדך ואמתך
11 ובהמתך וגרך אשר בשעריך: כי ששת־ימים עשה
יהוה את־השמים ואת־הארץ את־הים ואת־כל־אשר
בם וינח ביום השביעי על־כן ברך יהוה את־יום השבת
12 ויקדשהו: ס כבד את־אביך ואת־אמך למען

זו היתה לפניו בשעת השעבוד, וכעצם השמים משנגאלו — הואיל ואני משתנה
במראות אל תאמרו שתי רשויות הם, אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל
הים. דבר אחר לפי שהיו שומעין קולות הרבה, שנאמר את הקולות, קולות
באין מארבע רוחות ומן השמים ומן הארץ, אל תאמרו רשויות הרבה הן.
ולמה אמר ל' יחיד, אלהיך? ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה
העגל; וזה הוא שאמר, למה ה' יחרה אפך בעמך (שמות ל"ב), לא להם
צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים, אלא לי לבדי. מבית עבדים, מבית
פרעה, שהייתם עבדים לו. או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים
לעבדים? תלמוד לומר ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים (דברים
3 ז'), אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים. לא יהיה לך, למה
נאמר? לפי שנאמר לא תעשה לך, אין לי אלא שלא יעשה; העשוי כבר
מניין שלא יקיים? תלמוד לומר לא יהיה לך. אלהים אחרים, שאינן אלהות,
אלא אחרים עשאום אלהים עליהם. ולא יתכן לפרש אלהים אחרים
זולתי, שגנאי הוא כלפי מעלה לקרואתם אלהות אצלו. ד"א אלהים אחרים,

3 4 לָא יְהֵי לָךְ אֱלָהּ אָחֳרָן בַּר מִנִּי: לָא תַעְבֵּד לָךְ צְלֵם וְכָל דְּמוּת דִּי
5 בִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְדִי בְאַרְעָא מִלְּרַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא: לָא
תִסְגּוּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא מַסְעַר חוֹבֵי
אֲבָהָן עַל־בְּנִין מָרָדִין עַל דָּר תְּלִיתַי וְעַל דָּר רְבִיעַי לְשָׂנְאַי כַּד
6 מַשְׁלְמִין בְּנַיָּא לְמֶחֱטֵי בָּתַר אֲבָהָתְהוֹן: וְעָבֵד טִיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין
7 לְרָחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִקּוֹדָי: לָא תֵימֵי יָת שְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמַגָּנָא אֲרֵי
8 לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דְּיֵימֵי בִשְׁמֵהּ לְשִׁקְרָא: הֱוֵי דְכִיר יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא
9 10 לְקַדָּשׁוּתֵהּ: שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעְבֵּד כָּל עֲבִדְתָּךְ: וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּד כָּל עֲבִידְתָּא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ
11 עַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וּבְעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָךְ: אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ
יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא יָת יַמָּא וְיָת כָּל דִּי בְהוֹן וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
12 עַל כֵּן בָּרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְקַדְּשֵׁהּ: יַקַּר יָת אֲבוּךְ וְיָת אִמָּךְ

שהם אחרים לעובדיהם, צועקים אליהם ואינן עונים אותם, ודומה כאלו הוא
אחר, שאינו מכירו מעולם. על פני, כל זמן שאני קיים, שלא תאמר לא
4 נצטוו על ע"א אלא אותו הדור. פסל, על שם שנפסל. וכל תמונה, תמונת דבר
5 אשר בשמים. אל קנא, מקנא להפרע ואינו עובר על מדתו למחול על עון ע"א. כל
ל' קנא אנפרינ"ט בלעז (imprimens בל"ר, ובל"ל s'empressant, אייפערנד),
6 נותן לב להפרע. לשונאי, כתרגומו, כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, ונוצר חסד
אדם עושה, לשלם שכר עד לאלפים דור. נמצאת מדה טובה יתרה על מדת פורענות
7 אחת על חמש מאות, שזו לארבעה דורות וזו לאלפים. לשוא, חנם, להבל,
ואי זו היא שבועת שוא? נשבע לשנות את הידוע, על עמוד של אבן שהוא
8 של זהב. זכור ושמור בדבור אחד נאמרו; וכן מחלליה מות יומת (שמות
ל"א) וביום השבת שני כבשים (במדבר כ"ח), וכן לא תלבש שעטנז גדילים
תעשה לך (דברים כ"ב), וכן ערות אשת אחיך (ויקרא י"ח) יבמה יבא עליה
(דברים כ"ה). הוא שנא' אחת דבר אלהים שתים זו שמענו (תהלים ס"ב).
זכור, ל' פעול הוא, כמו אכול ושתה (משלי כ"ג*), הלוך ובכה (שמואל
ב' ג'), וכן פתרונו, תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם נזדמן לך
9 חפץ יפה תהא מזמינו לשבת. ועשית כל מלאכתך, כשתבא שבת יהא בעיניך
10 כאלו כל מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה. אתה ובנך ובתך,
אלו קטנים. או אינו אלא גדולים אומר? הרי כבר מוזהרין הם, אלא לא
באו אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים. וזהו ששנינו, קטן שבא לכבות
11 אין שומעין לו, מפני ששביתתו עליך. וינח ביום השביעי, כביכול הכתיב
בעצמו מנוחה, ללמד הימנו קל וחומר לאדם, שמלאכתו בעמל וביגיעה,
שיהא נח בשבת. ברך.... ויקדשהו, ברכו במן, לכפלו בששי לחם משנה, וקדשו
12 במן שלא היה יורד בו. למען יאריכון ימיך, אם תכבד יאריכון, ואם לאו

*) כן הדפיס רוו"ה. ונ"ל כי משגה הוא לו, כי המקרא המובא פה מרש"י הוא הכתוב בישעיה (כ"ב י"ג), אכול ושתו, שהוא לשון מקור הפעל; אבל הכתוב במשלי (כ"ג ז') הוא בלשון צווי, ואינו דומה למקרא שלפנינו שלא בא בס' צווי.

לאווענשטיין.

יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
13 לָךְ׃ ס לֹא תִּרְצָח׃ ס לֹא תִּנְאָף׃ ס לֹא
תִּגְנֹב׃ ס לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס לֹא
14 תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ
וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ פ שביעי
15 וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל
הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃
16 וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר
17 עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ
כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה
18 יִרְאָתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ׃ וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק
19 וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים׃ * ס וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם
20 כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם׃ לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי
21 כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם׃ מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי

יקצרון, שדברי תורה נוטריקון הם, נדרשים מכלל הן לאו ומכלל לאו הן.
לא תנאף, אין ניאוף אלא באשת איש, שנאמר מות יומת הנואף והנואפת 13
(ויקרא כ'), ואומר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים (יחזקאל ט"ז).
לא תגנב, בגונב נפשות הכתוב מדבר; לא תגנבו (ויקרא י"ט) בגונב ממון.
או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות? אמרת דבר למד מענינו,
מה לא תרצח, לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין, אף
לא תגנב דבר שחייב עליו מיתת בית דין. וכל העם ראים, מלמד שלא 15
היה בהם אחד סומא. ומניין שלא היה בהם אלם? ת"ל ויענו כל העם
(שמות י"ט). ומניין שלא היה בהם חרש? תלמוד לומר נעשה ונשמע (שמות
כ"ד). ראים את הקולת, רואין את הנשמע, שא"א לראות במקום אחר.
את הקולת, היוצאין מפי הגבורה. וינעו, אין נוע אלא זיע. ויעמדו מרחק,
היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם, ומלאכי השרת באין
ומסייעין אותן להחזירם, שנאמר מלכי צבאות ידדון (תהלים ס"ח).
לבעבור נסות אתכם, לגדל אתכם בעולם, שיצא לכם שם באומות שהוא 17
בכבודו נגלה עליכם. נסות, ל' הרמה וגדולה, כמו הרימו נס (ישעיה כ"ב),
ארים נסי (ישעיה מ"ט), וכנס על הגבעה (ישעיה ל'), שהוא זקוף. ובעבור

13 בדיל דיורכון יומיך על ארעא דיי אלהך יהב לך: לא תקטול נפש:
14 לא תגוף: לא תגנוב: לא תסהד בחברך סהדותא דשקרא: לא
תחמד בית חברך לא תחמד אתת חברך ועבדה ואמתה ותורה
15 וחמרה וכל די לחברך: וכל עמא חזן ית קליא וית בעוריא וית קל
16 שופרא וית טורא תנן וחזא עמא וזעו וקמו מרחיק: ואמרו למשה
מלל את עמנא ונקבל ולא יתמלל עמנא מן קדם יי דילמא נמות:
17 ואמר משה לעמא לא תדחלון ארי בדיל לנסאה יתכון אתגלי לכון
18 יקרא דיי ובדיל דתהי דחלתה על אפיכון בדיל דלא תחובון: וקם
19 עמא מרחיק ומשה קרב לצד אמיטתא דתמן יקרא דיי: ואמר יי
למשה כדנן תימר לבני ישראל אתון חזיתון ארי מן שמיא מלילית
20 עמכון: לא תעבדון קדמי דחלן דכסף ודחלן דדהב לא תעבדון
21 לכון: מדבח אדמתא תעבד קדמי ותהי דבח עלוהי ית עלותך

תהיה יראתו, על ידי שראיתם אותו יראוי ומאויים תדעו כי אין זולתו
18 תיראו מפניו. נגש אל הערפל, לפנים משלש מחיצות, חושך ענן וערפל,
שנאמר וההר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל. ערפל, הוא עב הענן,
19 שאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן (דברים ד'). כה תאמר, בל' הזה.
אתם ראיתם, יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים מסיחין לו; שמה
שאחרים מסיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין. כי מן השמים דברתי,
וכתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני (שמות י"ט)? בא הכתוב השלישי
והכריע ביניהם, מן השמים השמיעך את קולו ליסרך, ועל הארץ הראך את
אשו הגדולה (דברים ד'), כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ. ד"א הרכין
שמים ושמי השמים והציען על ההר; וכן הוא אומר ויט שמים וירד (תהלים י"ח).
20 לא תעשון אתי, לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרום. אלהי כסף,
בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד אתי, שלא יהיו של כסף, שאם
שניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלהות. ואלהי זהב, בא להזהיר שלא
יוסיף על שנים, שאם עשית ארבעה הרי הן לפני כאלהי זהב. לא תעשו
לכם, לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני
21 עושה בבית עולמים, לכך נאמר לא תעשו לכם. מזבח אדמה, מחובר
באדמה, שלא יבננו על גבי עמודים או על גבי בסיס (basis). דבר אחר
שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן. תעשה לי, שתהא
תחלת עשייתו לשמי. וזבחת עליו, אצלו, כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב'). או
אינו אלא עליו ממש? תלמוד לומר הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך
(דברים י"ב), ואין שחיטה בראש המזבח. את עלתיך ואת שלמיך, אשר
מצאנך ומבקרך. את צאנך ואת בקרך, פירוש לאת עלתיך ואת שלמיך.
בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש
שלי, שם אבא אליך וברכתיך, אשרה שכינתי עליך. מכאן אתה למד שלא
נתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם, וזהו בית
הבחירה, שם נתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים לברך את

וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־
בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ
וּבֵרַכְתִּיךָ׃ וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן 22
גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ׃ וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת 23
עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו׃ פ

כא
וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם׃ כִּי תִקְנֶה עֶבֶד 1 2
עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם׃ אִם־ 3
בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ׃
אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה 4
וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ׃ וְאִם־אָמֹר יֹאמַר 5
הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא

22 כעס. ואם מזבח אבנים, רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלשה. ואם מזבח אבנים תעשה לי, הרי אם זה משמש בל' כאשר, וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית, שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים, שנאמר אבנים שלמות תבנה (דברים כ"ז); וכן אם כסף תלוה (שמות כ"ב), חובה היא, שנאמר והעבט תעביטנו (דברים ט"ו), ואף זה משמש בל' כאשר; וכן ואם תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב'), זו מנחת העומר שהיא חובה; ועל כרחך אין אם הללו תלוין אלא ודאין ובל' כאשר הם משמשים. גזית, לשון גזיזה, שפוסלן ומכתתן בברזל. כי חרבך הנפת עליה, הרי כי זה משמש בל' פן, שהוא דילמא, פן תניף חרבך עליה. ותחללה, הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללת, שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם, אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך; ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל. והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים שאינן רואות ולא שומעות, על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל, המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחברו, על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות! 23 ולא תעלה במעלת, כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשה מעלות מעלות, אשקלי"ש בלע"ז (escalier, שטופען, שטאפפען), אלא חלק יהא ומשופע. אשר לא תגלה ערותך, שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך; ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממש, שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד (שמות כ"ח), מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא, ואתה נוהג בם מנהג בזיון. והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן, אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון, חברך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו, על אחת כמה וכמה!

וית נכסת קודשך מן ענך ומן תורך בכל אתרא די אשרי ית שכנתי
22 לתמן אשלח ברכתי לך ואברכנך: ואם מדבח אבנין תעבד קדמי
23 לא תבני יתהן פסילן לא תרים חרבך עלה ותחללנה: ולא תסק
כא בדרגין על מדבחי דלא תתגלי ערייתך עלוהי:
1 2 ואלין דיניא די תסדר קדמיהון: ארי תזבן עבדא בר ישראל
3 שית שנין יפלח ובשביעתא יפוק לבר חורין מגן: אם בלחודוהי
ייעול בלחודוהי יפוק אם בעל אתתא הוא ותפוק אתתה עמה:
4 אם רבונה יתן לה אתתא ותליד לה בנין או בנן אתתא ובנהא תהי
5 לרבונהא והוא יפוק בלחודוהי: ואם מימר ימר עבדא רחימנא ית

1 ואלה המשפטים, כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף
על הראשונים, מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין
לפרשת מזבח? לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס"א המזבח). אשר
תשים לפניהם, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לא תעלה על דעתך לומר
אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה,
ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים
לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם. לפניהם, ולא לפני ארמיים,
ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות
שלהם; שהמביא דיני ישראל לפני ארמיים מחלל את השם ומיקר שם האלילים
להשביחם (ס"א להחשיבם), שנאמר כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים
2 (דברים ל"ב), כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם. כי תקנה עבד
עברי, עבד שהוא עברי. או אינו אלא עבדו של עברי, עבד כנעני שלקחתו
מישראל, ועליו הוא אומר שש שנים יעבד? ומה אני מקיים והתנחלתם
אותם (ויקרא כ"ה)? בלקוח מן הנכרי, אבל בלקוח מישראל יצא בשש?
תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי (דברים ט"ו), לא אמרתי אלא
באחיך. כי תקנה, מיד בית דין, שמכרוהו בגנבתו, כמו שנאמר אם אין
לו ונמכר בגנבתו (שמות כ"ב). או אינו אלא במוכר עצמו מפני דחקו,
אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש? כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר
לך (ויקרא כ"ה), הרי מוכר עצמו מפני דחקו אמור, ומה אני מקיים כי
3 תקנה? בנמכר בבית דין. לחפשי, לחירות. אם בגפו יבא, שלא היה נשוי
אשה, כתרגומו, אם בלחודוהי, ול' בגפו בכנפו, שלא בא אלא כמות שהוא,
יחידי בתוך לבושו, בכנף בגדו. בגפו יצא, מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה
אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. אם בעל אשה הוא,
ישראלית. ויצאה אשתו עמו, וכי מי הכניסה שתצא? אלא מגיד הכתוב
4 שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו. אם אדניו יתן לו אשה, מכאן
שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו
אלא בישראלית? ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדניה, הא אינו מדבר אלא
בכנענית; שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש, ואפילו לפני שש אם הביאה
סימנין יוצאה, שנאמר אחיך העברי או העבריה (דברים ט"ו), מלמד שאף
5 העבריה יוצאה בשש. את אשתי, השפחה. אל האלהים, לבית דין, צריך

חֲמִשִּׁי: וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ 6
אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ
לְעֹלָם: ס וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא 7
לו ק׳ תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים: אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לֹא 8
יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ:
וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ: אִם־אַחֶרֶת 9 10
יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע: וְאִם־שְׁלָשׁ 11
אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס מַכֵּה 12

שֶׁיִּמָּלֵךְ במוכריו שמכרוהו לו. אל הדלת או אל המזוזה, יכול שתהא המזוזה 6
כשרה לרצוע עליה? ת"ל ונתת באזנו ובדלת (דברים ט"ו), בדלת ולא במזוזה.
הא מה ת"ל או אל המזוזה? הקיש דלת למזוזה, מה מזוזה מעומד אף
דלת מעומד. ורצע אדניו את אזנו במרצע. הימנית; או אינו אלא של
שמאל? ת"ל אזן אזן לגזרה שוה, נאמר כאן ורצע אדניו את אזנו, ונאמר
במצורע תנוך אזנו הימנית (שמות כ"ט), מה להלן הימנית אף כאן הימנית.
ומה ראה אזן לְהֵרָצַע מכל שאר איברים שבגוף? אמר רבן יוחנן בן זכאי
אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנב, והלך וגנב תֵּרָצַע; ואם מוכר
עצמו, אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כ"ה),
והלך וקנה אדון לעצמו, תֵּרָצַע. רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר
(ר"ל קשר כרור מבושם, שתולין בצואר לתכשיט): מה נשתנו דלת ומזוזה
מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי
על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא
כ"ה), עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, יֵרָצַע
בפניהם. ועבדו לעלם, עד היובל. או אינו אלא לעולם, כמשמעו? ת"ל
ואיש אל משפחתו תשובו (ויקרא כ"ה), מגיד שחמשים שנה קרויים עולם,
ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה, אלא עובד עד היובל, בין סמוך בין
מופלג. וכי ימכר איש את בתו לאמה, בקטנה הכתוב מדבר. יכול אפילו 7
הביאה סימנים? אמרת ק"ו, ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין — כמו
שכתוב, ויצאה חנם אין כסף, שאנו דורשים אותו לסימני נערות — שאינה
מכורה אינו דין שלא תִּמָּכֵר! לא תצא כצאת העבדים, כיציאת עבדים
כנענים, שיוצאים בשן ועין, אבל זו לא תצא בשן ועין, אלא עובדת שש, או
עד היובל, או עד שתביא סימנין, וכל הקודם קודם לחירותה, ונותן לה דמי
עינה או דמי שִׁנָּהּ. או אינו אלא לא תצא כצאת העבדים בשש וביובל?
ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה (דברים ט"ו), מקיש עבריה
לעברי לכל יציאותיו, מה העברי יוצא בשש וביובל אף עבריה יוצאה בשש
וביובל; ומהו לא תצא כצאת העבדים? לא תצא בראשי איברים כעבדים
כנענים. יכול העברי יוצא בראשי איברים? ת"ל העברי או העבריה, מקיש

6 רבוני ית אתתי וית בני לא אפוק לבר חורין: ויקרבנה רבונה
לקדם דיניא ויקרבנה לות דשא או לות (נ"א דילות) מזוזתא וירצע
7 רבונה ית אודנה במרצעא ויהי לה עבד־פלח לעלם: וארי יזבן
8 גבר ית ברתה לאמהו לא תפוק כמפקנות עבדיא: אם בישא בעיני
רבונה דיקימה לה ויפרקנה לגבר אחרן לית לה רשו לזבונה במשלטה
9 10 בה: ואם לברה יקימנה כהלכת בנת ישראל יעבד־לה: אם אחרנתא
11 יסב לה זיונה כסותה ועונתה לא יתמנע: ואם תלת אלין לא יעבד
12 לה ותפוק מגן בלא כסף: דימחי לאנש ויקטלנה אתקטלא יתקטל:

עברי לעבריה, מה העבריה אינה יוצאה בראשי אברים אף הוא אינו יוצא
8 בראשי אברים. אם רעה בעיני אדניה, שלא נשאה חן בעיניו לכנסה.
אשר לו יעדה, שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה; וכסף קנייתה הוא
כסף קדושיה. וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד, ורמז לך שאינה צריכה
קדושין אחרים. והפדה, יתן לה מקום להפדות ולצאת, שאף הוא מסייע
בפדיונה. ומה הוא מקום שנותן לה? שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה
אצלו כאילו היא שכורה אצלו. כיצד? הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי
שנים, אומרים לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש, נמצא שקנית עבודת
כל שנה ושנה בששית המנה, ועשתה אצלך שתי שנים, הרי שלישית המנה,
טול שני שלישיות המנה ותצא מאצלך. לעם נכרי לא ימשל למכרה, שאינו
רשאי למכרה לאחר, לא האדון ולא האב. בבגדו בה, אם בא לבגוד בה,
9 שלא לקיים בה מצות יעוד, וכן אביה שבגד בה ומכרה לזה. ואם לבנו
ייעדנה האדון; מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו, ואינו
צריך לקדשה קדושין אחרים, אלא אומר לה: „הרי את מיועדת לי בכסף
10 שקבל אביך בדמיך!“ כמשפט הבנות, שאר כסות ועונה. אם אחרת
יקח לו, עליה. שארה כסותה ועונתה לא יגרע, מן האמה שייעד לו כבר.
11 שארה, מזונות. כסותה, כמשמעו. עונתה, תשמיש. ואם שלש אלה לא
יעשה לה, אם אחת משלש אלה לא יעשה לה. ומה הן השלש? ייעדנה לו
או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא, וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו, והיא לא
היתה בידה לפדות את עצמה. ויצאה חנם, רבה לה יציאה לזו יותר משאר
יציאה לעבדים; ומה היא היציאה? למדך שתצא בסמנין, ותשבה עמו עד
שתביא סמנין, ואם הגיעו שש שנים קודם סמנין כבר למדנו שתצא, שנאמר
העברי או העבריה ועבדך שש שנים (דברים ט"ו); ומהו האמור כאן ויצאה
חנם? שאם קדמו סמנים לשש שנים תצא בהן. או אינו אומר שתצא אלא
בבגרות? תלמוד לומר אין כסף, לרבות יציאת בגרות. ואם לא נאמרו
שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות, לכך נאמרו שניהם, שלא ליתן
12 פתחון פה לבעל הדין לחלוק. מכה איש ומת, כמה כתובים נאמרו בפרשת
רוצחין, ומה שבידי לפרש למה נאמרו כולם, אפרש. מכה איש ומת, למה
נאמר? לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם (ויקרא כ"ד), שומע אני
בהכאה בלא מיתה, ת"ל מכה איש ומת, אינו חייב אלא בהכאה של מיתה;
ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה, הייתי אומר אינו חייב עד
שיכה איש, הכה את האשה ואת הקטן מניין? תלמוד לומר כי יכה כל נפש

אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה 13
לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס וְכִי־ 14
יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ
לָמוּת: ס וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס וְגֹנֵב 15 16
אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס וּמְקַלֵּל 17
אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־ 18
אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב:
אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק 19
שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס שני וְכִי־יַכֶּה אִישׁ 20

אדם, אפילו קטן ואפילו אשה; ועוד, אלו נאמר מכה איש שומע אני אפילו
קטן שהכה והרג יהא חייב, תלמוד לומר ואיש כי יכה, ולא קטן שהכה;
ועוד כי יכה כל נפש אדם אפילו נפלים במשמע, תלמוד לומר מכה איש,
שאינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש. ואשר לא צדה, לא 13
ארב לו ולא נתכוון. צדה, ל' ארב, וכן הוא אומר, ואתה צודה את נפשי
לקחתה (שמואל א' כ"ד). ולא יתכן לומר צדה ל' הצד ציד, שצידת חיות
אין נופל ה' בפועל שלה, ושם דבר בה צַיִד, וזה שם דבר בו צדיה ופועל
שלו צודה, וזהו פועל שלו צד, ואומר אני פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה,
ומנחם חברו בחלק צד ציד, ואין אני מודה לו, ואם יש לחברו בחלק
ממחלוקת של צד נחברנו בחלק על צד תנשאו (ישעיה ס"ו), לצדה סורה
(שמואל א' כ'), ומלין לצד עלאה ימלל (דניאל ז'); אף כאן אשר לא
צדה, לא צדד למצוא לו שום צד מיתה; ואף זה יש להרהר עליו. ממה
מקום ל' חורב הוא. והאלהים אנה לידו, זִמֵּן לידו, ל' לא תאנה אליך
רעה (תהלים צ"א), לא יאנה לצדיק כל און (משלי י"ב), מתאנה הוא לי
(מלכים ב' ה'), מזדמן למצוא לי עילה. והאלהים אנה לידו, ולמה תצא
זאת מלפניו? הוא שאמר דוד, כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע
(שמואל א' כ"ד), ומשל הקדמוני היא התורה, שהיא משל הקדוש ברוך הוא
קדמונו של עולם. והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע? והאלהים אנה
לידו, במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם, אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד,
ולא היו בהם עדים שיעידו, זה לא נהרג וזה לא גלה; והקב"ה מזמנן לפונדק
אחד, זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים
מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות, נמצא זה שהרג בשגג גולה וזה שהרג
במזיד נהרג. ושמתי לך מקום, אף במדבר, שינוס שמה; ואי זה מקום
קולטו? זה מחנה לויה. וכי יזד איש, למה נאמר? לפי שנאמר מכה איש 14
וגו', שומע אני אפילו ע"א, ורופא שהמית, ושליח ב"ד שהמית במלקות ארבעים,
והאב המכה את בנו, והרב הרודה את תלמידו, והשוגג? ת"ל וכי יזד, ולא
שוגג, על רעהו, ולא על ע"א, להרגו בערמה, ולא שליח בית דין והרופא

13 ודי לא כמן ליה ומן קדם יי אתמסר לידיה ואשוי לך אתר דיערוק
14 לתמן: וארי ירשע גבר על חבריה למקטליה בנכילו מן מדבחי
15 16 תדברניה לממת: ודימחי אבוהי ואמיה אתקטלא יתקטל: ודיגנוב
נפשא מן בני ישראל ויזבניניה וישתכח בידיה אתקטלא יתקטל:
17 18 ודילוט אבוהי ואמיה אתקטלא יתקטל: וארי ינצון גברין וימחי
19 גבר ית חבריה באבנא או בכורמיזא ולא ימות ויפל לבוטלן: אם
יקום ויהליך בברא על בורייה ויהי זכאה מחיא לחוד בוטלניה יתן
20 ואגר אסיא ישלם: וארי ימחי גבר ית עבדיה או ית אמתיה בשלטן

והורה בנו ותלמידו, אף על פי שהם מזידין אין מעידין. מעם מזבחי,
15 אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה, תקחנו למות. ומכה אביו ואמו, לפי
שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה, הוצרך לומר על
החובל באביו שהוא במיתה, ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה. אביו
16 ואמו, או זה או זה. מות יומת, בחנק. וגנב איש ומכרו, למה נאמר? לפי
שנאמר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו (דברים כ"ד), אין לי אלא איש שגנב
נפש, אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו, מנין? תלמוד לומר וגנב
איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגנב איש, אין לי אלא גונב איש, אשה
מנין? ת"ל גונב נפש (דברים כ"ד); לכך הוצרכו שניהם, מה שחסר זה
גלה זה. ונמצא בידו, שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא כבר בידו קודם
מכירה. מות יומת, בחנק. כל מיתה האמורה בתורה סתם, חנק היא.
והפסיק הענין וכתב וגנב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו ואמו,
נ"ל היינו פלוגתא, דמר סבר מקשינן הכאה לקללה, ומר סבר לא מקשינן.
17 ומקלל אביו ואמו, למה נאמר? לפי שהוא אומר כי איש איש אשר יקלל
את אביו (ויקרא כ'), אין לי אלא איש שקלל את אביו, אשה שקללה את
אביה מנין? ת"ל ומקלל אביו ואמו, סתם, בין איש ובין אשה. א"כ למה
נאמר איש כי יקלל, להוציא את הקטן. מות יומת, בסקילה, וכל מקום
שנאמר דמיו בו בסקילה, ובנין אב לכלם באבן ירגמו אותם דמיהם בם,
18 ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו (ויקרא כ'). וכי יריבן אנשים, למה
נאמר? לפי שנאמר עין תחת עין, לא למדנו אלא דמי איבריו, אבל שבת
ורפוי לא למדנו, לכך נאמרה פרשה זו. ונפל למשכב, כתרגומו, ויפול
19 לבטלן, לחולי שמבטלו ממלאכתו. על משענתו, על בוריו וכחו. ונקה המכה,
וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג? אלא ללמדך כאן שחובשים אותו
עד שנראה אם יתרפא זה, וכן משמעו, כשקם זה והולך על משענתו אז
נקה המכה, אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה. רק שבתו, בטול מלאכתו
מחמת החולי, אם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי
כאלו הוא שומר קשואין, שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל,
והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו, שנאמר יד תחת יד רגל תחת
20 רגל. ורפא ירפא, כתרגומו, ישלם שכר הרופא. וכי יכה איש את עבדו
או את אמתו, בעבד כנעני הכתוב מדבר. או אינו אלא בעברי? ת"ל כי
כספו הוא, מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית. והרי
היה בכלל מכה איש ומת? אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון

אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם
יִנָּקֵם׃ אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ 21
הוּא׃ ס וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ 22
יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל
הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים׃ וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת 23
נָפֶשׁ׃ עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת 24
רָגֶל׃ כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת 25
חַבּוּרָה׃ ס וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־ 26
עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃ וְאִם־שֵׁן 27
עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ׃ פ
וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל 28
הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי׃ וְאִם שׁוֹר 29

כדין יום או יומים, שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור. בשבט,
שיש בו כדי להמית הכתוב מדבר. או אפילו אין בו כדי להמית? ת"ל
בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה או בכלי עץ אשר ימות בו הכהו (במדבר
ל"ה), והלא דברים קל וחומר, מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם
כן הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו,
עבד הקל לא כל שכן. נקם ינקם, מיתת סייף, וכן הוא אומר חרב נוקמת
נקם ברית (ויקרא כ"ו). אך אם יום או יומים יעמד לא יקם, אם על 21
יום אחד הוא פטור, על יומים לא כל שכן? אלא יום שהוא כיומים, ואי
זה זה? מעת לעת. לא יקם כי כספו הוא, הא אחר שהכהו אף על פי
שהוא מעת לעת קודם שמת, חייב. וכי ינצו אנשים, זה עם זה, ונתכוון 22
להכות את חברו והכה את האשה. ונגפו, אין נגיפה אלא ל' דחיפה והכאה,
כמו פן תגוף באבן רגלך (תהלים צ"א), בטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה י"ג),
ולאבן נגף (ישעיה ח'). ולא יהיה אסון, באשה. ענוש יענש, לשלם דמי
ולדות לבעל; שמין אותה כמה היתה ראויה להמכר בשוק להעלות בדמיה
בשביל הריונה. ענוש יענש, יגבו ממון ממנו, כמו וענשו אותו מאה כסף
(דברים כ"ב). כאשר ישית עליו וגו', כשיתבענו בבית דין להשית עליו
עונש על כך. ונתן המכה דמי ולדות, בפללים, על פי הדיינים. ואם אסון 23
יהיה, באשה. ונתתה נפש תחת נפש, רבותינו חולקים בדבר, י"א נפש ממש,
וי"א ממון אבל לא נפש ממש, שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור
ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק. עין תחת עין, סימא 24
עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק, וכן כולם,

21 וִימוּת תְּחוֹת יְדֵהּ אִתְדָּנָא יִתְדָּן: בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרֵין יוֹמִין יִתְקַיַּם
22 לָא יִתְדָּן אֲרֵי כַּסְפֵּהּ הוּא: וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחוּן אִתְּתָא מְעַדְּיָא
וְיִפְּקוּן וַלְדַהָא וְלָא יְהֵא מוֹתָא אִתְגְּבָאָה יִתְגְּבֵי כְּמָא דִישַׁוֵּי עֲלוֹהִי
23 בַּעְלַהּ דְּאִתְּתָא וְיִתֵּן עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא: וְאִם מוֹתָא יְהֵא וְתִתֵּן נַפְשָׁא
24 חֲלָף נַפְשָׁא: עֵינָא חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא חֲלָף שִׁנָּא יְדָא חֲלָף יְדָא רַגְלָא
25 חֲלָף רַגְלָא: כְּוָאָה חֲלָף כְּוָאָה פִּדְעָא חֲלָף פִּדְעָא מַשְׁקוֹפֵי חֲלָף
26 מַשְׁקוֹפֵי: וַאֲרֵי יִמְחֵי גְבַר יָת עֵינָא דְעַבְדֵּהּ אוֹ יָת עֵינָא דְאַמְתֵּהּ
27 וִיחַבְּלִנַּהּ לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֲלָף עֵינֵהּ: וְאִם שִׁנָּא דְעַבְדֵּהּ אוֹ שִׁנָּא
28 דְאַמְתֵּהּ יַפֵּל לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֲלָף שִׁנֵּהּ: וַאֲרֵי יִגַּח תּוֹרָא יָת
גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וִימוּת אִתְרְגָמָא יִתְרְגֵם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵל יָת
29 בִּסְרֵהּ וּמָרֵהּ דְּתוֹרָא יְהֵי זַכָּאָה: וְאִם תּוֹר נַגָּח הוּא מֵאִתְמָלֵי

25 ולא כנטילת אבר ממש — כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל. כויה תחת כויה, מכת אש, ועד עכשו דבר בחבלה שיש בה פחת דמים, ועכשו בשאין בה פחת דמים אלא צער, כגון כְּוָאוֹ בשפוד על צפרנו, אומדים כמה אדם כיוצא בזה רוצה לטול להיות מצטער כך. פצע, היא מכה המוציאה דם שפצע את בשרו, נפרדו"ר בלעז (ouverture, אָפּפֿענגע וואונדע), הכל לפי מה שהוא, אם יש בו פחת דמים נותן נזק, ואם נפל למשכב נותן שֶׁבֶת ורפוי ובשת וצער. ומקרא יתר הוא; ובהחובל דרשוהו רבותינו לחייב על הצער אפילו במקום נזק, שאף על פי שנותן לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הצער, לומר הואיל וקנה ידו יש עליו להתכוות בכל מה שירצה, אלא אומרים יש לו להתכוות בסם שאינו מצטער כל כך, וזה חתכה בברזל וצערו. חבורה, היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא, אלא שמאדים הבשר כנגדו, ול' חבורה טק"א בלעז (tache, פֿלעקקען), כמו ונמר חברבורותיו (ירמיה י"ג), ותרגומו משקופי, ל' חבטה, בטדו"רא בלעז (מלה נושנת, batture, טוּהג), וכן שדופות קדים (בראשית מ"א), שקיפן קדים, חבוטות ברוח, וכן על המשקוף (שמות י"ב),
26 על שם שהמכה נוקש עליו. את עין עבדו, כנעני, אבל עברי אינו יוצא בשן ועין, כמו שפרשנו אבל לא תצא כצאת העבדים. תחת עינו, וכן בכ"ד ראשי אברים, אצבעות הידים והרגלים ושתי אזנים והחוטם וראש הגויה שהוא גיד המטה; ולמה נאמר שן ועין? שאם נאמר עין ולא נאמר שן, הייתי אומר מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו, והרי שן לא נברא עמו, ואם נאמר שן ולא נאמר עין, הייתי אומר אפילו שן תינוק שיש לה חליפין, לכך נאמר
28 עין. וכי יגח שור, אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף, אלא שדבר הכתוב בהווה. ולא יאכל את בשרו, ממשמע שנאמר סקול יסקל השור איני יודע שהוא נבלה, ונבלה אסורה באכילה, אלא מה ת"ל ולא יאכל את בשרו? שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה; בהנאה מניין? תלמוד לומר ובעל השור נקי, כאדם האומר לחברו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום. וזה מדרשו. ופשוטו כמשמעו, לפי שנאמר בְּמוּעָד וגם בעליו יומת, הוצרך לומר בתם ובעל השור נקי. מתמול שלשם, הרי שלש נגיחות. והועד בבעליו, ל' התראה בעדים, כמו העד העיד בנו האיש

נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ
וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת׃ אִם־ 30
כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו׃
אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ אִם־עֶבֶד 31 32
יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף ׀ שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו
וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל׃ ס וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־ 33
יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שּׁוֹר אוֹ חֲמוֹר׃ בַּעַל 34
הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס וְכִי־ 35
יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי
וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן׃ אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח 36
הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר
תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר 37

(בראשית י"ג). והמית איש וגו', לפי שנא' כי יגח, אין לי אלא שהמיתו
בנגיחה, המיתו בנשיכה דחיפה ובעיטה מניין? תלמוד לומר והמית. וגם
בעליו יומת, בידי שמים; יכול בידי אדם? תלמוד לומר מות יומת המכה
רוצח הוא (במדבר ל"ה), על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על
רציחת שורו. אם כפר יושת עליו, אם זה אינו תלוי, והרי הוא כמו אם 30
כסף תלוה (שמות כ"ב), ל' אשר, זה משפטו, שישיתו עליו בית דין כפר*).
ונתן פדיון נפשו, דמי ניזק; דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר דמי
מזיק. או בן יגח, בן שהוא קטן. או בת, שהיא קטנה. לפי שנאמר 31
והמית איש או אשה, יכול אינו חייב אלא על הגדולים? תלמוד לומר
או בן יגח או בת יגח, לחייב על הקטנים כגדולים. אם עבד .... או אמה, 32
כנענים. שלשים שקלים יתן, גזרת הכתוב הוא, בין שהוא שוה אלף זוז
בין שאינו שוה אלא דינר. והשקל משקלו ארבעה זהובים, שהם חצי אונקיא
(Unze) למשקל היושר של קולוני"א (Köln). וכי יפתח איש בור, שהיה 33
מכוסה, וגלהו. או כי יכרה, למה נאמר? אם על פתיחה חייב, על כרייה
לא כל שכן? אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב. ולא יכסנו, הא
אם כסהו פטור; ובחופר ברשות הרבים דבר הכתוב. שור או חמור, הוא
הדין לכל בהמה חיה ועוף; שבכל מקום שנאמר שור או חמור אנו למדין
אותו שור שור משבת, שנאמר למען ינוח שורך וחמורך (שמות כ"ג), מה
להלן כל בהמה וחיה כשור, שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך (דברים

*) ועיין לעיל כ' כ"ב.

וּמִדְּקַמּוֹהִי וְיִתְסְהֵד בְּמָרֵהּ וְלָא נַטְרֵהּ וְיִקְטוֹל גַּבְרָא אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא
30 יִתְרְגֵם וְאַף מָרֵהּ יִתְקְטֵל׃ אִם מָמוֹן יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי וְיִתֵּן פּוּרְקַן נַפְשֵׁהּ
31 כְּכֹל דִּישַׁוּוֹן עֲלוֹהִי׃ אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יִגַּח תּוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל
32 יִגַּח כְּדִינָא הָדֵין יִתְעֲבֵד לֵהּ׃ אִם לְעַבְדָּא יִגַּח תּוֹרָא אוֹ לְאַמְתָא
33 כְּסַף תְּלָתִין סִלְעִין יִתֵּן לְרִבּוֹנֵהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם׃ וַאֲרֵי יִפְתַּח גְּבַר
גּוּב אוֹ אֲרֵי יִכְרֵה גְּבַר גּוּב וְלָא יְכַסְּנֵהּ וְיִפֵּל תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא׃
34 35 מָרֵי דְגֻבָּא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יָתִיב לְמָרוֹהִי וּמִיתָא יְהֵא דִילֵהּ׃ וַאֲרֵי יִגּוֹף
תּוֹר דִּגְבַר יָת תּוֹרָא דְחַבְרֵהּ וִימוּת וִיזַבְּנוּן יָת תּוֹרָא חַיָּא וִיפַלְּגוּן
36 יָת כַּסְפֵּהּ וְאַף יָת דְּמֵי מִיתָא יְפַלְּגוּן׃ אוֹ אִתְיְדַע אֲרֵי תּוֹר נַגָּח
הוּא מֵאִתְּמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְלָא נַטְרֵהּ מָרֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חֳלָף
37 תּוֹרָא וּמִיתָא יְהֵא דִילֵהּ׃ אֲרֵי יִגְנוֹב גְּבַר תּוֹר אוֹ אִמַּר וְיִכְּסְנֵהּ אוֹ

כ׳, אף כאן כל בהמה וחיה כשור, ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא
34 אדם, חמור ולא כלים. בעל הבור, בעל התקלה, אע״פ שאין הבור
שלו, שעשאו ברשות הרבים, עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו. כסף
ישיב לבעליו, ישיב לרבות שוה כסף, ואפילו סובין. והמת יהיה לו,
לניזק; שמין את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי
35 נזק. וכי יגף, ידחוף, בין בקרניו בין בגופו בין ברגליו בין שנשכו בשניו,
כלן בכלל נגיפה הם, שאין נגיפה אלא ל׳ מכה. שור איש, שור של איש.
ומכרו את השור וגו׳, בשוים הכתוב מדבר, שור שוה מאתים שהמית שור
שוה מאתים, בין שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט, כשנוטל זה חצי
החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק
שהזיקו המיתה; למדנו שהתם משלם חצי נזק, שמן השוין אתה למד לשאינן
שוין, כי דין התם לשלם חצי נזק, לא פחות ולא יותר. או יכול אף בשאינן
שוין מדינן כשהן חיים אמר הכתוב וחצו את שניהם? אם אמרת כן,
פעמים שהמזיק משתכר הרבה, כשהנבלה שוה למכור לנכרים הרבה יותר
מדמי שור המזיק, ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר, או פעמים
שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם, שחצי דמי שור המזיק שוין יותר
מכל דמי שור הניזק, ואם אמרת כן הרי תם חמור ממועד, על כרחך לא
דבר הכתוב אלא בשוין, ולמדך שהתם משלם חצי נזק, ומן השוין תלמוד
לשאינן שוין, שהמשתלם חצי נזקו שמין לו את הנבלה, ומה שפחתו דמיו
בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך. ולמה אמר הכתוב בל׳ הזה ולא אמר
ישלם חציו? ללמד שאין התם משלם אלא מגופו, ואם נגח ומת אין
ניזק נוטל אלא הנבלה, ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד; או שור שוה
מנה שנגח שור שוה חמש מאות וזה אינו נוטל אלא את השור, שלא נתחייב
התם לחייב את בעליו לשלם מן העלייה. או נודע, או לא היה תם, אלא
נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול שלשם, הרי שלש נגיחות. שלם
ישלם שור, נזק שלם. והמת יהיה לו, לניזק, ועליו ישלים המזיק עד
שישתלם ניזק כל נזקו. חמשה בקר וגו׳, אמר ר׳ יוחנן בן זכאי חס המקום

אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר
1 וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה: אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב
2 וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ
3 שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ: אִם־הִמָּצֵא
תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם
4 יְשַׁלֵּם: ס שלישי כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם
וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב
5 כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: ס כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל
גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת־
6 הַבְּעֵרָה: ס כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים
לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם:
7 אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־
8 לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ: עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־
שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר

על כבודן של בריות; שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנשאו על כתפו, משלם חמשה, שה שנושאו על כתפו, משלם ארבעה, הואיל ונתבזה בו. אמר ר' מאיר בוא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה; שור שבטלו ממלאכתו חמשה, שה שלא בטלו ממלאכתו ארבעה. תחת השור, תחת השה, שנאן הכתוב, לומר שאין מדת תשלומי ארבעה וחמשה נוהגת אלא בשור ושה בלבד. אם במחתרת, כשהיה חותר את הבית. אין לו דמים, אין זו רציחה, הרי הוא כמת מעקרו; כאן למדתך תורה אם בא להרגך השכם להרגו, וזה להרגך בא, שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק, לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו. אם זרחה השמש עליו, אין זה אלא כמין משל, אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך, כשמש הזה שהוא שלום בעולם, כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו, כגון אב החותר לגנוב ממון הבן, בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות. דמים לו, כאלו הוא חשוב, ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית. שלם ישלם הגנב ממון שגנב, ואינו חייב מיתה. ואונקלוס שתרגם ואם עינא דסהדיא נפלת עלוהי, לקח לו שטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית, וכשבא בעל הבית נגדו התרו בו שלא יהרגהו, דמים לו, חייב עליו אם הרגו, שמאחר שיש רואים לו אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרג

ב יזבנה חמשא תורין ישלם חלף תורא וארבע ענא חלף אמרא:
1 2 אם במחתרתא ישתכח גנבא ויתמחי וימות לית לה דם: אם עינא
דסהדיא נפלת עלוהי דמא לה שלמא ישלם אם לית לה ויזדבן
3 בגנבתה: אם אשתכחא ישתכח בידה גנבתא מתור עד חמר עד
4 אמר דאנון חיין על חד תרין ישלם: ארי יאכיל גבר חקל או
כרם וישלח ית בעירה וייכול בחקל אחרן שפר חקלה ושפר כרמה
5 ישלם: ארי תתפק נור וישכח כובין וייכול גדישין או קמא או
6 חקלא שלמא ישלם דאדלק ית דלקתא: ארי יתן גבר לחבריה
כסף או מנין למטר ויתגנבון מבית גברא אם ישתכח גנבא ישלם
7 על חד תרין: אם לא ישתכח גנבא ויתקרב מרי דביתא לקדם
8 דיניא אם לא אושיט ידה במה דמסר לה חבריה: על כל פתגם
דחוב על תור על חמר על אמר על כסו על כל אבדתא די יימר

3 את בעל הממון. אם המצא תמצא בידו, ברשותו, שלא טבח ולא מכר. משור עד חמור, כל דבר בכלל תשלומי כפל, בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים, שהרי נאמר במקרא אחר על שה על שלמה על כל אבדה ישלם שנים לרעהו. חיים שנים ישלם, ולא ישלם לו מתים אלא
4 חיים או דמי חיים. כי יבער, את בעירה, ובער, כולם ל׳ בהמה, כמו אנחנו ובעירנו (במדבר כ׳). כי יבער, יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חבירו ויזיק אותו באחת משתי אלו, או בשלוח בערה או בבעור. ופרשו רבותינו שלוח כאן נזקי מדרך כף רגל, ובער הוא נזקי השן האוכלת ומבערת. בשדה אחר, בשדה של איש אחר. מיטב שדהו.... ישלם, שמין את הנזק, ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו מעידית שבשדותיו, אם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע מעידית שיש לו, למדך הכתוב שהנזקין שמין להם בעידית.
5 כי תצא אש, אפילו מעצמה. ומצאה קוצים, קרדונ״ש בלעז (chardons, דיסטעל). ונאכל גדיש, שלחכה הקוצים עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע. או השדה, שלחכה את נירו וצריך לניר אותו פעם שניה. שלם ישלם המבעיר, אף על פי שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה, חייב לשלם, לפי שלא שמר את גחלתו שלא
6 תצא ותזיק. וגנב מבית האיש, לפי דבריו. אם ימצא הגנב, ישלם הגנב
7 שנים לבעלים. אם לא ימצא הגנב, ובא השומר הזה שהוא בעל הבית
8 ונקרב אל הדיינין לדון עם זה ולהשבע לו שלא שלח ידו בשלו. על כל דבר פשע, שימצא שקרן בשבועתו, שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו, וירשיעוהו אלהים על פי העדים. ישלם שנים לרעהו, למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל; ואימתי? בזמן שנשבע ואחר כך באו עדים, שכך דרשו רבותינו. ונקרב בעל הבית אל האלהים, קריבה זו שבועה היא. אתה אומר לשבועה, או אינו אלא לדין, כיון שבא לדין וכפר לומר נגנבה, מיד יתחייב כפל אם באו עדים שהוא עצמו? נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד, שבועת ה׳ תהיה בין

יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר
9 יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ׃ ס כִּי־יִתֵּן
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר
10 וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה׃ שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה
בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו
11 12 וְלֹא יְשַׁלֵּם׃ וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו׃ אִם־
טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם׃ פ
13 וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ
14 שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם׃ אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא
15 בִּשְׂכָרוֹ׃ ס וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־
16 אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה׃ אִם־
מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר
17 18 הַבְּתוּלֹת׃ ס מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה׃ כָּל־שֹׁכֵב עִם־
19 בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת׃ ס זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי

שניהם אם לא שלח ידו, מה להלן שבועה אף כאן שבועה. אשר יאמר כי
הוא זה, לפי פשוטו: אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו, הרי
הוא אצלך, עד הדיינין יבא דבר שניהם, יחקרו את העדות, ואם כשרים
הם וירשיעוהו לשומר זה, ישלם שנים, ואם ירשיעו את העדים שנמצאו
זוממין, ישלמו הם שנים לשומר. ורז"ל דרשו כי הוא זה, ללמוד שאין מחייבין
אותו שבועה אלא א"כ הודה במקצת, לומר כך וכך אני חייב לך והמותר
9 נגנב ממני. כי יתן איש אל רעהו חמור או שור, פרשה ראשונה נאמרה
בשומר חנם, לפיכך פטר בו את הגנבה, כמו שכתוב, וגנב מבית האיש,
אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית לשבועה, למדת שפוטר עצמו בשבועה;
ופרשה זו אמורה בשומר שכר, לפיכך אינו פטור אם נגנבה, כמו שכתוב,
ואם גנב יגנב מעמו ישלם, אבל על האונס, כגון מת מעצמו או נשבר
10 או נשבה בחזקה על ידי לסטים, אין ראה שיעיד בדבר, שבועת ה' תהיה,
ישבע שכן הוא כדבריו, והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו; שאם שלח
בה יד ואחר כך נאנסה חייב באונסים. ולקח בעליו השבועה ולא ישלם לו
12 השומר כלום. אם טרף יטרף, על ידי חיה רעה. יביאהו עד, יביא עדים
שנטרפה באונס ופטור. הטרפה לא ישלם, אינו אומר טרפה לא ישלם
אלא הטרפה, יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם, טרפת חתול
ושועל ונמיה משלם, טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם. ומי לחשך לדון

אריתהא דין לקדם דיניא ייעול דין תרויהון די יחיבון דיניא
9 ישלם על־חד־תרין לחברה: ארי יתן גבר לחברה חמר או תור
או אמר וכל בעירא למטר ומית או אתבר או אשתבי לית דחזי:
10 מומתא דיי תהי בין תרויהון אם לא אושיט ידה במהדמסר־לה
11 חברה ויקבל מרה מנה מומתא ולא ישלם: ואם אתגנבא יתגנב
12 מעמה ישלם למרוהי: אם אתברא יתבר ייתי סהדין דתבירא לא
13 ישלם: וארי ישאל גבר מן חברה ויתבר או מית מרה לית עמה
14 שלמא ישלם: אם מרה עמה לא ישלם אם אגירא הוא על באגרה:
15 וארי ישדל גבר בתולתא דלא מארסא וישכוב עמה קימא יקימנה
16 לה לאנתו: אם מצבא לא יצבי אבוהא למתנה לה כספא יתקול
17 18 כמוהרי בתולתא: חרשא לא תחי: כל דישכוב עם בעירא
19 אתקטלא יתקטל: דדבח לטעות עממיא יתקטל אלהן לשמא

כן? שהרי כתוב ומת או נשבר או נשבה, מה מיתה שאין יכול להציל,
13 אף שבר ושביה שאינו יכול להציל. וכי ישאל, בא ללמדך על השואל שחייב
באונסין. בעליו אין עמו, אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו.
14 אם בעליו עמו, בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת, היה עמו
בשעת שאלה, אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה. אם שכיר הוא,
אם השור אינו שאול אלא שכיר, בא בשכרו ליד השוכר הזה, ולא בשאלה,
ואין כל הנאה שלו, שהרי על ידי שכרו נשתמש, ואין לו משפט שואל, להתחייב
באונס; ולא פירש מה דינו, אם כשומר חנם או כשומר שכר, לפיכך נחלקו
בו חכמי ישראל: שוכר כיצד משלם? רבי מאיר אומר כשומר חנם, רבי
15 יהודה אומר כשומר שכר. וכי יפתה, מדבר על לבה עד ששומעת לו; וכן
תרגומו ארי ישדל, שדול בל' ארמי כְּפִתּוּי בל' עברי. מהר ימהרנה, יפסוק
16 לה מוהר כמשפט איש לאשתו, שכותב לה כתובה וישאנה. כמהר הבתולות,
שהוא קצוב חמשים כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס, שנא'
17 ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף (דברים כ"ב). מכשפה
לא תחיה, אלא תומת בבית דין. ואחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדבר
18 הכתוב בהווה, שהנשים מצויות מכשפות. (ס"א כל שכב עם בהמה מות
19 יומת, בסקילה, רובע כנרבעת, שכתוב בהם דמיהם בם (ויקרא כ'). לאלהים,
לע"ז; אלו היה נקוד לֵאלֹהִים היה צריך לפרש ולכתוב אחרים, עכשיו
שאמר לָאֱלֹהִים אין צריך לפרש אחרים, שכל ל' וב' המשמשת בראש התיבה,
אם נקודה בחטף, כגון לְמֶלֶךְ, לְמִדְבָּר, לְעִיר, צריך לפרש לאיזה מלך, לאיזה
מדבר, לאיזו עיר, וכן למלכים ולרגלים, צריך לפרש לאי זה, ואם אינו
מפרש, כל מלכים במשמע, וכן לֵאלֹהִים כל אלהים במשמע, אפילו קדש,
אבל כשהיא נקודה פתח, כמו לַמֶּלֶךְ, לַמִּדְבָּר, לָעִיר, נודע באי זה מלך מדבר,
וכן לָעִיר נודע באי זו עיר מדבר, וכן לָאֱלֹהִים, לאותן שהוזהרתם עליהם
ממקום אחר. כיוצא בו אין כמוך בָאֱלֹהִים (תהלים פ"ו), לפי שלא פירש
הוצרך להנקד פתח. יחרם, יומת. ולמה נאמר? והלא כבר נאמרה בו מיתה

20 לַיהוָה לְבַדּוֹ׃ וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים
21 הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן׃
22 אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ
23 אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃ וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ
נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים׃ פ
24 אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה
25 לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃ אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל
26 שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ כִּי הִוא כְסוּתֹה
לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק
27 אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃ ס רביעי. אֱלֹהִים
28 לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃ מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ
29 לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי׃ כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ
לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־

במקום אחר, והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' (דברים י"ז)? אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה, שלא תאמר כל העבודות במיתה, ופירש לך כאן זבח לאלהים, לומר לך מה זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים, אף אני מרבה המקטיר והמנסך, שהן עבודות בפנים וחייבים עליהם בכל ע"ז, בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך; אבל שאר עבודות, כגון המכבד והמרבץ והמגפף והמנשק, אינו במיתה, אלא אם
20 כן לע"ז שדרכה בכך. וגר לא תונה, אונאת דברים, קונטריאי"ר בלע"ז (contrarier, הַקְהְנִעְן), כמו והאכלתי את מוניך את בשרם (ישעיה מ"ט). ולא תלחצנו, בגזילת ממון. כי גרים הייתם, אם הוניתו אף הוא יכול להונותך ולומר לך אף אתה מגרים באת! מום שבך אל תאמר לחברך. כל ל' גר
21 אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם. כל אלמנה ויתום לא תענון, הוא הדין לכל אדם, אלא שדבר הכתוב בהווה, לפי שהם
22 תשושי כח ודבר מצוי לענותם. אם ענה תענה אותו, הרי זה מקרא קצר, גזם ולא פירש עונשו; כמו לכן כל הורג קין (בראשית ד'), גזם ולא פירש ענשו, אף כאן אם ענה תענה אותו, ל' גזום, כלומר סופך ליטול את שלך,
23 למה? כי אם צעק יצעק אלי וגו' ושמעתי ונקמתי. והיו נשיכם אלמנות, ממשמע שנאמר והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים? אלא הרי זו קללה אחרת, שיהיו הנשים צרורות כאלמנות חיות, שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא, והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם, לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו.

20 די בלחודוהי: וגיורא לא תונון ולא תעיקון ארי דירין
21 22 הויתון בארעא דמצרים: כל ארמלא ויתם לא תענון: אם ענאה
תעני יתה ארי אם מקבל יקביל קדמי קבלא אקביל קבלתה:
23 ויתקף רוגזי ואקטול יתכון בחרבא ויהון נשיכון ארמלין ובניכון יתמין:
24 אם כספא תוזיף בעמי לעניא די עמך לא תהי ליה כרשיא לא
25 תשוון עלוהי חבוליא: אם משכונא תסב כסותא דחברך עד מעל
26 שמשא תתיבניה ליה: ארי היא כסותיה בלחודהא היא תותביה למשכביה
במה ישכוב ויהי ארי יקביל קדמי ואקביל קבלתיה ארי חננא אנא:
27 28 דינא לא תקיל ורבא בעמך לא תלוט: בכורך ודמעך לא תאחר
29 בוכרא דבנך תפריש קדמי: כן תעביד לתורך לענך שבעא יומין

24 אם כסף, רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלשה, וזה
אחד מהן*). את עמי, עמי ונכרי עמי קודם, עני ועשיר עני קודם, עניי
עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין; וזה משמעו, אם כסף תלוה,
את עמי תלוהו ולא לנכרי, ולאיזה מעמי? את העני, ולאיזה עני? לאותו
שעמך. (ד"א את העני, שלא תנהג בו מנהג בזיון בהלואה, שהוא עמי.
את העני עמך, הוי מסתכל בעצמך כאלו אתה העני.) לא תהיה לו
כנשה, לא תתבענו בחזקה, אם אתה יודע שאין לו, אל תהי דומה עליו
כאלו הלויתו, אלא כאלו לא הלויתו, כלומר לא תכלימהו. נשך, רבית שהוא
כנשיכת נחש, שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש, ופתאום הוא מבצבץ
ונופח עד קדקדו, כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר, עד שהרבית עולה
25 ומחסרו ממון הרבה. אם חבל תחבל, כל ל' חבלה אינו משכון בשעת
הלואה, אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע. עד בא השמש
תשיבנו לו, כל היום תשיבנו לו, עד בא השמש, וכשיבא השמש תחזור
ותטלנו עד שיבא בקר של מחר. ובכסות יום הכתוב מדבר, שאין צריך לה
26 בלילה. כי היא כסותה, זו טלית. שמלתו, זה חלוק. במה ישכב, לרבות
27 את העור. אלהים לא תקלל, הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת
28 דיין. מלאתך, חובה המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך להתבשל, והם בכורים.
ודמעך, התרומה. ואיני יודע מהו ל' דמע. לא תאחר, לא תשנה סדר
הפרשתן, לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר, שלא יקדים תרומה
לבכורים ומעשר לתרומה. בכור בניך תתן לי, לפדותו בחמש סלעים מן
הכהן. והלא כבר נאמר במקום אחר? אלא כדי לסמוך לו כן תעשה
לשורך, מה בכור אדם לאחר שלשים יום פודהו, שנאמר ופדויו מבן חדש
תפדה (במדבר י"ח), אף בכור בהמה דקה מטפל בו שלשים יום ואחר כך
29 נותנו לכהן. שבעת ימים יהיה עם אמו, זו אזהרה לכהן, שאם בא למהר
את קרבנו לא ימהר קודם שמנה, לפי שהוא מחוסר זמן. ביום השמיני
תתנו לי, יכול יהא חובה לבו ביום? נאמר כאן שמיני ונאמר להלן ומיום
השמיני והלאה ירצה (ויקרא כ"ב), מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני
ולהלן, אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן; וכן משמעו, וביום

*) ועיין לעיל כ' כ"ב.

30 לִֽי׃ וְאַנְשֵׁי־קֹ֖דֶשׁ תִּהְי֣וּן לִ֑י וּבָשָׂ֨ר בַּשָּׂדֶ֤ה טְרֵפָה֙ לֹ֣א
כג 1 תֹאכֵ֔לוּ לַכֶּ֖לֶב תַּשְׁלִכ֥וּן אֹתֽוֹ׃ ס לֹ֥א תִשָּׂ֖א שֵׁ֣מַע
2 שָׁ֑וְא אַל־תָּ֤שֶׁת יָֽדְךָ֙ עִם־רָשָׁ֔ע לִֽהְיֹ֖ת עֵ֥ד חָמָֽס׃ לֹֽא־
תִהְיֶ֤ה אַחֲרֵֽי־רַבִּים֙ לְרָעֹ֔ת וְלֹא־תַעֲנֶ֣ה עַל־רִ֗ב לִנְטֹ֛ת
3 4 אַחֲרֵ֥י רַבִּ֖ים לְהַטֹּֽת׃ וְדָ֕ל לֹ֥א תֶהְדַּ֖ר בְּרִיבֽוֹ׃ ס כִּ֣י
תִפְגַּ֞ע שׁ֧וֹר אֹֽיִבְךָ֛ א֥וֹ חֲמֹר֖וֹ תֹּעֶ֑ה הָשֵׁ֥ב תְּשִׁיבֶ֖נּוּ
5 לֽוֹ׃ ס כִּֽי־תִרְאֶ֞ה חֲמ֣וֹר שֹׂנַאֲךָ֗ רֹבֵץ֙ תַּ֣חַת
6 מַשָּׂא֔וֹ וְחָדַלְתָּ֖ מֵעֲזֹ֣ב ל֑וֹ עָזֹ֥ב תַּעֲזֹ֖ב עִמּֽוֹ׃ ס חמישי לֹ֥א
7 תַטֶּ֛ה מִשְׁפַּ֥ט אֶבְיֹנְךָ֖ בְּרִיבֽוֹ׃ מִדְּבַר־שֶׁ֖קֶר תִּרְחָ֑ק וְנָקִ֤י
8 וְצַדִּיק֙ אַל־תַּהֲרֹ֔ג כִּ֥י לֹא־אַצְדִּ֖יק רָשָֽׁע׃ וְשֹׁ֖חַד לֹ֣א תִקָּ֑ח

30 השמיני אתה רשאי לתתו לי. ואנשי קדש תהיון לי, אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות הרי אתם שלי, ואם לאו אינכם שלי. ובשר בשדה טרפה, אף בבית כן, אלא שדבר הכתוב בהווה, מקום שדרך בהמות להטרף; וכן כי בשדה מצאה (דברים כ״ב); וכן אשר לא יהיה טהור מקרה לילה (דברים כ״ג), הוא הדין למקרה יום, אלא שדבר הכתוב בהווה. ובשר דתליש מן חיות חייא, בשר שנתלש ע״י טרפת זאב או ארי מן חיה כשרה או בהמה כשרה בְּחַיֶּיהָ. לכלב תשלכון אתו, אף הוא ככלב. או אינו אלא כלב כמשמעו? תלמוד לומר בנבלה או מכור לנכרי (דברים י״ד), קל וחומר לטרפה שמותר בכל הנאות. אם כן מה ת״ל לכלב? ללמדך שהכלב נכבד ממנו, וללמדך הכתוב שאין הקב״ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות י״א), אמר הקב״ה תנו לו שכרו!
1 לא תשא שמע שוא, כתרגומו, לא תקבל שמע דשקר; אזהרה למקבל ל׳ הרע, ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חברו. אל תשת ידך עם רשע, הטוען את חבירו תביעת שקר, שתבטיחהו להיות לו עד חמס.
2 לא תהיה אחרי רבים לרעת, יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין ל׳ המקרא מיושב בהן על אפניו. מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד. וסוף המקרא דרשו, אחרי רבים להטת, שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין הַטֵּה הדין על פיהם לחובה; ובדיני נפשות הכתוב מדבר. ואמצע המקרא דרשו, לא תענה על רב, על רַב, שאין חולקין על מופלא שבבית דין, לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד, לקטנים שבהן שואלין תחלה שיאמרו את דעתם. ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא: לא תהיה אחרי רבים לרעת, לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו מחייבין על המזכין, ולא תענה על הָרַב, לנטות מדבריו; ולפי שהוא חסר י׳ דרשו בו כן. אחרי רבים להטת, ויש רבים שאתה נוטה אחריהם, ואימתי? בזמן שכן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין. וממשמע שנאמר לא תהיה

30 יְהֵי עִם אִמֵּהּ בְּיוֹמָא תְמִינָאָה תַּפְרְשִׁנֵּהּ קֳדָמָי: וְאֱנָשִׁין קַדִּישִׁין תְּהוֹן
כג קֳדָמָי וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיוָא־חַיָּא לָא תֵיכְלוּן לְכַלְבָּא תִּרְמוֹן יָתֵהּ:
1 לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקַר לָא תְשַׁוֵּי יְדָךְ עִם חַיָּבָא לְמֶהֱוֵי־לֵהּ סָהִיד
2 שְׁקָר: לָא תְהֵי בָּתַר סַגִּיאִין לְאַבְאָשָׁא וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאַלָּפָא מַה
3 דִבְעֵינָךְ עַל־דִּינָא בָּתַר סַגִּיאֵי שְׁלַם דִּינָא: וְעַל־מִסְכֵּינָא לָא תְרַחֵם
4 בְּדִינֵהּ: אֲרֵי תִפְגַּע תּוֹרָא דְסָנְאָךְ אוֹ חֲמָרֵהּ דְּטָעֵי אֲתָבָא תְתִיבִנֵּהּ
5 לֵהּ: אֲרֵי תֶחֱזֵי חֲמָרָא דְסָנְאָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוֹעֲנֵהּ וְתִתְמְנַע מִלְּמִשְׁבַּק
6 לֵהּ מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק מָה־דִבְלִבָּךְ עֲלוֹהִי וּתְפָרֵק עִמֵּהּ: לָא תַצְלֵי
7 דִּין מִסְכֵּינָךְ בְּדִינֵהּ: מִפִּתְגָּמָא דְשִׁקְרָא הֲוֵי רָחִיק וּדְזַכֵּי וְדִי־נְפַק
8 (הָכֵי) מִדִּינָא לָא תִקְטוֹל אֲרֵי לָא אֲזַכֵּי חַיָּבָא: וְשׁוֹחֲדָא לָא תְקַבֵּל

אחרי רבים לרעת שומע אני אבל הֱיֵה עמהם לטובה; מכאן אמרו, דיני
נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה. ואנקלוס תרגם לא
תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא; ול' העברי לפי התרגום כך הוא
נדרש: לא תענה על רב לנטת, אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות
לצד א' ולסלק עצמך מן הריב, אלא הוי דן אותו לאמתו. ואני אומר
לישבו על אופניו כפשוטו, כך פתרונו, לא תהיה אחרי רבים לרעת, אם
ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם.
ולא תענה על רב לנטת וגו', ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט אל
תענהו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמתו,
3 אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצואר הרבים. לא
תהדר, לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר דל הוא, אזכנו ואכבדנו.
5 כי תראה חמור שנאך וגו', הרי כי משמש ל' דילמא, שהוא מארבע לשונות
של שמושי כי, וכה פתרונו, שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו וחדלת
מעזב, בתמיה. עזב תעזב עמו, עזיבה זו ל' עזרה, וכן עזור ועזוב (מלכים
א' י"ד), וכן ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמיה ג'), מלאוה עפר
לעזור ולסייע את חוזק החומה. כיוצא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים
האלה ממני וגו' (דברים ז'), שמא תאמר כן, בתימה, לא תירא מהם. ובמדרש כך
דרשו רבותינו, כי תראה, וחדלת, פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר, הא
כיצד? זקן ואינו לפי כבודו, וחדלת, או בהמת נכרי ומשאו של ישראל, וחדלת,
6 מלמשקל ליה, מלטול משאו מעליו. עזב תעזב עמו, לפרק המשא. אבינך, ל'
7 אבה, שהוא מדולדל ותאב לכל טובה. ונקי וצדיק אל תהרג, מנין ליוצא מן הדין
חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו? ת"ל ונקי אל תהרג,
ואע"פ שאינו צדיק, שלא נצטדק בבית דין, מכל מקום נקי הוא מדין מיתה, שהרי
יש לך לזכותו; ומניין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין
מחזירין אותו לבית דין? ת"ל וצדיק אל תהרג, וזה צדיק הוא, שנצטדק בבית
דין. כי לא אצדיק רשע, אין עליך להחזירו, כי לא אצדיקנו בדיני, אם יצא
8 מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה. ושחד לא
תקח, אפילו לשפוט אמת, וכל שכן כדי להטות הדין, שהרי להטות את
הדין כבר נאמר לא תטה משפט. יעור פקחים, אפילו חכם בתורה ונוטל

כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים׃ וְגֵר לֹא 9
תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ 10
אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ 11
אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה
לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם 12
הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־
אֲמָתְךָ וְהַגֵּר׃ וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם 13
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ׃ שָׁלֹשׁ 14
רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה׃ אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת 15
יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב
כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ וְחַג הַקָּצִיר 16
בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת
הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה׃ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים 17
בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה׃ לֹא־תִזְבַּח 18
עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר׃ רֵאשִׁית 19

שוחד, סוף שתטרף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו. ויסלף,
כתרגומו, ומקלקל. דברי צדיקים, דברים המצודקים, משפטי אמת; וכן
תרגומו, פתגמין תריצין, ישרים. וגר לא תלחץ, בהרבה מקומות הזהירה 9
תורה על הגר, מפני שסורו רע. את נפש הגר, כמה קשה לו כשלוחצים
אותו. ואספת את תבואתה, ל' הכנסה לבית, כמו ואספתו אל תוך ביתך 10
(דברים כ"ב). תשמטנה, מעבודה, ונטשתה, מאכילה אחר זמן הביעור. 11
ד"א תשמטנה מעבודה גמורה, כגון חרישה וזריעה, ונטשתה, מלזבל ומלקשקש.
ויתרם תאכל חית השדה, להקיש מאכל אביון למאכל חיה, מה חיה
אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר; מכאן אמרו, אין מעשר
בשביעית. כן תעשה לכרמך, ותחלת המקרא מדבר בשדה הלבן, כמו
שאמור למעלה הימנו, תזרע את ארצך. וביום השביעי תשבת, אף בשנה 12
השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה, שלא תאמר הואיל וכל השנה
קרויה שבת לא תנהג בה שבת בראשית. למען ינוח שורך וחמרך, תן לו
נייח, להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע. או אינו אלא יחבשנו

9 ארי שוחדא סמי חכימין ומקלקל פתגמין תריצין: וגיורא לא
תעיקון ואתון ידעתון ית נפשא דגיורא ארי דיירין הויתון בארעא
דמצרים: ושית שנין תזרע ית ארעך ותכנוש ית עללתה: ושביעתא 10 11
תשמטנה ותרטשנה וייכלון מסכני עמך ושארהון תיכול חיות ברא
12 כן תעבד לכרמך לזיתך: שתא יומין תעבד עובדך וביומא
שביעאה תנוח בדיל דינוח תורך וחמרך וישקוט בר־אמתך וגיורא:
13 ובכל די אמרית לכון תסתמרון ושום טעות עממיא לא תדכרון
לא ישתמע על פומכון: תלת זמנין תחוג קדמי בשתא: ית חגא 14 15
דפטיריא תטר שבעא יומין תיכול פטירא כמא־דפקידתך לזמן
ירחא דאביבא ארי ביה נפקתא ממצרים ולא יתחזון קדמי ריקנין:
16 וחגא דחצדא בכורי עובדך די תזרע בחקלא וחגא דכנשא במפקא
17 דשתא במכנשך ית עובדך מן חקלא: תלת זמנין בשתא יתחזון
18 כל דכורך קדם רבון־עלמא יי: לא תכוס על חמיע דם פסחי ולא־
19 יביתון בר־מן־מדבחא תרבי נכסת־חגא עד צפרא: ריש בכורי

נתון בבית? אמרת אין זה בית אלא לעבד. בן אמתך, בעבד הערל הכתוב
13 מדבר. והגר, זה גר תושב. ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, לעשות כל
מצות עשה באזהרה, שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו. לא
תזכירו, שלא יאמר לו שמור לי בצד ע"א פלונית, או תעמוד עמי ביום ע"א
פלונית. ד"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, ושם אלהים אחרים
לא תזכירו, ללמדך ששקולה ע"א כנגד כל המצות כלן, והנזהר בה כשומר
את כולן. לא ישמע מן הנכרי על פיך, שלא תעשה שותפות עם נכרי
14 וישבע לך בע"ז שלו, נמצאת שאתה גורם שיזכיר על ידך. רגלים, פעמים,
15 וכן כי הכיתני זה שלש רגלים (במדבר כ"ב). חדש האביב, שהתבואה
מתמלאת בו באביה, אביב, ל' אב בכור וראשון לבשל פירות. ולא יראו
פני ריקם, כשתבאו לראות פני ברגלים הביאו לי עולות. וחג הקציר, הוא
16 חג שבועות. בכורי מעשיך, שהוא זמן הבאת בכורים, ששתי הלחם הבאין
בעצרת היו מתירין החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש, שנאמר וביום
הבכורים.... בשבועותיכם וגו' (ויקרא כ"ח). וחג האסיף, הוא חג הסוכות.
באספך את מעשיך, שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות, ובחג
17 אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים. שלש פעמים וגו', לפי שהענין
מדבר בשביעית, הוצרך לומר שלא יסתרסו שלש רגלים ממקומן. כל זכורך,
18 הזכרים שבך. לא תזבח על חמץ וגו', לא תשחט את הפסח בי"ד בניסן
עד שתבער החמץ. ולא ילין חלב חגי וגו', חוץ למזבח. עד בקר, יכול אף
על המערכה יפסל בלינה? ת"ל על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר
(ויקרא ו'). ולא ילין, אין לינה אלא בעמוד השחר, שנאמר עד בקר, אבל
19 כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח. ראשית בכורי אדמתך, אף
השביעית חייבת בבכורים, לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך; כיצד? אדם
נכנס לתוך שדהו, רואה תאנה שבכרה, כורך עליה גמי לסמן ומקדישה.

בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי
בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ ששי.
20 הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ
21 אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי׃ הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ
אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃
22 כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
23 וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ׃ כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי
לְפָנֶיךָ וֶהֱבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי
24 הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו׃ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר
25 תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם׃ וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה
26 מִקִּרְבֶּךָ׃ ס שביעי. לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה
27 בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃ אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח
לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְנָתַתִּי
28 אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף׃ וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ
וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ׃

ואין בכורים אלא משבעת המינין האמורין במקרא, ארץ חטה ושעורה וגו'
(דברים ח'). לא תבשל גדי, אף עגל וכבש בכלל גדי, שאין גדי אלא ל'
ולד רך, טעם שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש
אחריו עזים, כגון אנכי אשלח גדי עזים (בראשית ל"ח), ואת עורות גדיי העזים,
שני גדיי עזים (בראשית כ"ז), ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם אף
עגל וכבש במשמע. ובג' מקומות נכתב בתורה, אחד לאסור אכילה, ואחד
20 לאסור הנאה, ואחד לאסור בשול. הנה אנכי שלח מלאך, כאן נתבשרו
שעתידין לחטוא, ושכינה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך (שמות ל"ג). אשר
הכינותי, אשר זמנתי לתת לכם. זהו פשוטו. ומדרשו, אל המקום אשר
הכינותי כבר מקומי מכוון כנגדו. וזה אחד מן המקראות שאומרים שבית המקדש
21 של מעלה מכוון כנגד בה"מ של מטה. אל תמר בו, ל' המראה; אשר ימרה את
פיך (יהושע א'). כי לא ישא לפשעכם, אינו מלומד בכך, שהוא מן הכת

20 אַרְעָךְ תַּיְתֵי לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב: הָא
אֲנָא שָׁלַח מַלְאֲכָא קֳדָמָךְ לְמִטְּרָךְ בְּאָרְחָא וּלְאָעָלוּתָךְ לְאַתְרָא
21 דְּאַתְקֵינִית: אִסְתַּמַּר מִן קֳדָמוֹהִי וְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ לָא תְסָרֵב לְקִבְלֵהּ
22 אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי בִשְׁמִי מֵימְרֵהּ: אֲרֵי אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל
לְמֵימְרֵהּ וְתַעְבֵּד כֹּל דַּאֲמַלֵּיל וְאֶסְנֵי יָת סָנְאָךְ וְאָעִיק לִדְמְעִיקִין
23 לָךְ: אֲרֵי יְהָךְ מַלְאֲכִי קֳדָמָךְ וְיָעֵלְנָךְ לְוָת אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי
24 וּכְנַעֲנָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וְאֶשֵׁיצִנּוּן: לָא תִסְגּוּד לְטַעֲוָתְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן
וְלָא תַעְבֵּד כְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי פַגָּרָא תְפַגְּרִנּוּן וְתַבָּרָא תְתַבַּר קָמָתְהוֹן:
25 וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי
26 מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ: לָא תְהֵי מְתַכְּלָא וְעַקְרָא בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָיךְ
27 אַשְׁלֵים: יָת אֵימְתִי אֲשַׁלַּח קֳדָמָךְ וְאֶתְפַּר (נ"א וְאֶשְׁגֵּשׁ) יָת כָּל עַמָּא דְּאַתְּ
אָתֵי לַאֲגָחָא בְּהוֹן וְאֶמְסַר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ קֳדָמָךְ מְחַזְרֵי קְדָל:
28 וְאֶשְׁלַח יָת עִרְעִיתָא קֳדָמָךְ וּתְתָרֵךְ יָת־חִוָּאֵי יָת־כְּנַעֲנָאֵי וְיָת־חִתָּאֵי

שאין תופסין, ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו. כי שמי בקרבו,
מחובר לראש המקרא, השמר מפניו, כי שמי משותף בו. ורבותינו אמרו
23 זה מטטרון, ששמו כשם רבו; מטטרון בגימטריא שדי. וצרתי, כתרגומו,
24 ואעיק. הרס תהרסם, לאותם אלהות. מצבותיהם, אבנים שהם מציבין
26 להשתחוות להם. לא תהיה משכלה, אם תעשה רצוני. משכלה, מפלת
27 נפלים או קוברת את בניה קרויה משכלת. והמתי, כמו והממתי, ותרגומו
ואשגש; וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונה, כשתהפך לדבר בל'
פעלתי יש מקומות שבוטל אות הכפולה ומדגיש את האות ונוקדו במלא פום,
כגון והמותי, מגזרת וְהָמַם גלגל עגלתו (ישעיה כ"ח), וְסַבּוֹתִי (קהלת ב'), מגזרת
וְסָבַב בית אל (שמואל א' ז'), דַּלּוֹתִי (תהלים קי"ו), מגזרת דָּלְלוּ וחרבו (ישעי' י"ט),
על כפים חַקֹּתִיךְ (ישעיה מ"ט), מגזרת חִקְקֵי לב (שופטים ה'), את מי רַצּוֹתִי
(שמואל א' י"ב), מגזרת רִצַּץ עזב דלים (איוב כ'). והמתרגם והמותי ואקטל
טועה הוא, שאלו מגזרת מיתה היתה אין ה' שלה בפתח ולא מ' שלה
מודגשת ולא נקודה מלא פום, אלא וְהֵמַתִּי, כגון וְהֵמַתָּה את העם הזה
(במדבר י"ו), והת' מודגשת, לפי שתבא במקום שני תוי"ן, האחת נשרשת,
לפי שאין מיתה בלא ת', והאחרת משמשת, כמו אמרתי, חטאתי, עשיתי,
וכן ונתתי, הת' מודגשת, שהיא באה במקום שתים, לפי שהיה צריך שלשה
תוי"ן, שתים ליסוד, כמו ביום תת ה' (יהושע י'), מַתַּת אלהים היא
28 (קהלת ג'), והשלישית לשמוש. ערף, שינוסו מלפניך ויהפכו לך ערפם. הצרעה,
מין שרץ העוף, והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים.
והצרעה לא עברה את הירדן. והחוי והכנעני, הם ארץ סיחון ועוג; לפיכך
מכל שבעה אומות לא מנה כאן אלא אלו; חוי אף על פי שהוא מעבר
הירדן והלאה, שנו רבותינו במס' סוטה, על שפת הירדן עָמְדָה וזרקה בהם

29 לֹ֧א אֲגָרְשֶׁ֛נּוּ מִפָּנֶ֖יךָ בְּשָׁנָ֣ה אֶחָ֑ת פֶּן־תִּהְיֶ֤ה הָאָ֙רֶץ֙ שְׁמָמָ֔ה
30 וְרַבָּ֥ה עָלֶ֖יךָ חַיַּ֥ת הַשָּׂדֶֽה׃ מְעַ֥ט מְעַ֖ט אֲגָרְשֶׁ֣נּוּ מִפָּנֶ֑יךָ
31 עַ֚ד אֲשֶׁ֣ר תִּפְרֶ֔ה וְנָחַלְתָּ֖ אֶת־הָאָֽרֶץ׃ וְשַׁתִּ֣י אֶת־גְּבֻלְךָ֗
מִיַּם־סוּף֙ וְעַד־יָ֣ם פְּלִשְׁתִּ֔ים וּמִמִּדְבָּ֖ר עַד־הַנָּהָ֑ר כִּ֣י ׀ אֶתֵּ֣ן
32 בְּיֶדְכֶ֗ם אֵ֚ת יֹשְׁבֵ֣י הָאָ֔רֶץ וְגֵרַשְׁתָּ֖מוֹ מִפָּנֶֽיךָ׃ לֹא־תִכְרֹ֥ת
33 לָהֶ֛ם וְלֵאלֹהֵיהֶ֖ם בְּרִֽית׃ לֹ֤א יֵשְׁבוּ֙ בְּאַרְצְךָ֔ פֶּן־יַחֲטִ֥יאוּ אֹתְךָ֖
לִ֑י כִּ֤י תַעֲבֹד֙ אֶת־אֱלֹ֣הֵיהֶ֔ם כִּֽי־יִהְיֶ֥ה לְךָ֖ לְמוֹקֵֽשׁ׃ פ
כד 1 וְאֶל־מֹשֶׁ֨ה אָמַ֜ר עֲלֵ֣ה אֶל־יְהוָ֗ה אַתָּה֙ וְאַהֲרֹן֙ נָדָ֣ב וַאֲבִיה֔וּא
2 וְשִׁבְעִ֖ים מִזִּקְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶ֖ם מֵרָחֹֽק׃ וְנִגַּ֨שׁ מֹשֶׁ֤ה
לְבַדּוֹ֙ אֶל־יְהוָ֔ה וְהֵ֖ם לֹ֣א יִגָּ֑שׁוּ וְהָעָ֕ם לֹ֥א יַעֲל֖וּ עִמּֽוֹ׃
3 וַיָּבֹ֣א מֹשֶׁ֗ה וַיְסַפֵּ֤ר לָעָם֙ אֵ֚ת כָּל־דִּבְרֵ֣י יְהוָ֔ה וְאֵ֖ת כָּל־
הַמִּשְׁפָּטִ֑ים וַיַּ֨עַן כָּל־הָעָ֜ם ק֤וֹל אֶחָד֙ וַיֹּ֣אמְר֔וּ כָּל־הַדְּבָרִ֛ים
4 אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר יְהוָ֖ה נַעֲשֶֽׂה׃ וַיִּכְתֹּ֣ב מֹשֶׁ֗ה אֵ֚ת כָּל־דִּבְרֵ֣י
יְהוָ֔ה וַיַּשְׁכֵּ֣ם בַּבֹּ֔קֶר וַיִּ֥בֶן מִזְבֵּ֖חַ תַּ֣חַת הָהָ֑ר וּשְׁתֵּ֤ים עֶשְׂרֵה֙
5 מַצֵּבָ֔ה לִשְׁנֵ֥ים עָשָׂ֖ר שִׁבְטֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ וַיִּשְׁלַ֗ח אֶֽת־נַעֲרֵי֙
בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וַיַּעֲל֖וּ עֹלֹ֑ת וַֽיִּזְבְּח֞וּ זְבָחִ֧ים שְׁלָמִ֛ים לַיהוָ֖ה
6 פָּרִֽים׃ וַיִּקַּ֤ח מֹשֶׁה֙ חֲצִ֣י הַדָּ֔ם וַיָּ֖שֶׂם בָּאַגָּנֹ֑ת וַחֲצִ֣י הַדָּ֔ם
7 זָרַ֖ק עַל־הַמִּזְבֵּֽחַ׃ וַיִּקַּח֙ סֵ֣פֶר הַבְּרִ֔ית וַיִּקְרָ֖א בְּאָזְנֵ֣י הָעָ֑ם
8 וַיֹּ֣אמְר֔וּ כֹּ֛ל אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר יְהוָ֖ה נַעֲשֶׂ֥ה וְנִשְׁמָֽע׃ וַיִּקַּ֤ח מֹשֶׁה֙
אֶת־הַדָּ֔ם וַיִּזְרֹ֖ק עַל־הָעָ֑ם וַיֹּ֗אמֶר הִנֵּ֤ה דַֽם־הַבְּרִית֙ אֲשֶׁ֨ר
9 כָּרַ֤ת יְהוָה֙ עִמָּכֶ֔ם עַ֥ל כָּל־הַדְּבָרִ֖ים הָאֵֽלֶּה׃ וַיַּ֥עַל מֹשֶׁ֖ה
10 וְאַהֲרֹ֑ן נָדָב֙ וַאֲבִיה֔וּא וְשִׁבְעִ֖ים מִזִּקְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ וַיִּרְא֕וּ

מלה. שממה, ריקנית מבני אדם, לפי שאתם מעט ואין כדי בכם למלאות 29
אותה. ורבה עליך, ותרבה עליך. עד אשר תפרה, תרבה, ל' פרי, כמו 30
פרו ורבו (בראשית א'). ושתי, ל' השתה, והת' מודגשת מפני שנשא תחת 31

29 מן קדמך: לא אתרכנון מן קדמך בשתא חדא דילמא תהי ארעא
30 צדיא ותסגי עלך חיות ברא: זעיר זעיר אתריכנון מן קדמך עד
31 דתסגי ותחסין ית ארעא: ואשוי ית תחומך מימא דסוף ועד ימא
דפלשתאי וממדברא עד פרת ארי אמסר בידיכון ית יתבי ארעא
32 33 ותתריכנון מן קדמך: לא תגזר להון ולטעותהון קים: לא יתבון
כד בארעך דילמא יחיבון יתך קדמי ארי תפלח ית טעותהון ארי
1 יהון לך לתקלא: ולמשה אמר סק לקדם יי את ואהרן נדב ואביהוא
2 ושבעין מסבי ישראל ותסגדון מרחיק: ויתקרב משה בלחודוהי
3 לקדם יי ואנון לא יתקרבון ועמא לא יסקון עמה: ואתא משה
ואשתעי לעמא ית כל פתגמיא דיי וית כל דיניא ואתיב כל עמא
4 קלא חד ואמרו כל פתגמיא די מליל יי נעביד: וכתב משה ית
כל פתגמיא דיי ואקדים בצפרא ובנא מדבחא בשפולי טורא ותרתא
5 עשרי קמן לתרי עשר שבטיא דישראל: ושלח ית בוכרי בני
6 ישראל ואסיקו עלון וקריבו נכסת קודשין קדם יי תורין: ונסיב
משה פלגות דמא ושוי במזרקיא ופלגות דמא זרק על מדבחא:
7 ונסיב ספרא דקימא וקרא קדם עמא ואמרו כל די מליל יי נעביד
8 ונקביל: ונסיב משה ית דמא וזרק על מדבחא לכפרא על עמא
ואמר הא דין דם קימא דגזר יי עמכון על כל פתגמיא האלין:
9 10 וסליק משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעין מסבי ישראל: וחזו ית

שתים, שאין שיתה בלא ת', והאחת לשמוש. עד הנהר, פרת. וגרשתמו,
33 ותגרשם. כי תעבד וגו', הרי אלו כי משמשין במקום אשר, וכן בכמה
מקומות, וזהו ל' אי, שהוא אחד מד' לשונות שהכי משמש, וגם עלינו להרבה
מקומות אם משמש בל' אשר, כמו ואם תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב'),
1 שהיא חובה. ואל משה אמר, פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות, בד'
2 בסיון נאמרה לו. ונגש משה לבדו, אל הערפל. ויבא משה ויספר לעם
3 בו ביום את כל דברי ה', מצות פרישה והגבלה. ואת כל המשפטים,
שבע מצות שנצטוו בני נח, ושבת, וכבוד אב ואם, ופרה אדומה, ודינין
4 שנתנו להם במרה. ויכתב משה, מבראשית ועד מתן תורה, וכתב
5 מצות שנצטוו במרה. וישכם בבקר, בחמשה בסיון. את נערי, הבכורות.
6 ויקח משה חצי הדם, מי חלקו? מלאך בא וחלק. באגנת, שתי אגנות,
אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמים להזות אותם על העם. ומכאן למדו
רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים, שאין הזאה
7 בלא טבילה. ספר הברית, מבראשית ועד מתן תורה, ומצות שנצטוו במרה.
8 10 ויזרק, ענין הזאה, ותרגומו וזרק על מדבחא לכפרא על עמא. ויראו את
אלהי ישראל, נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה, אלא שלא רצה הקב"ה לערבב

אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר
11 וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר׃ וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא
12 שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ ס וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ
אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃
13 וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים׃
14 וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם
וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם׃
15 16 וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר׃ וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד מפטיר
יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל
17 מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן׃ וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה
18 כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹא
מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃ פ

כה

1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ
3 אֶת־תְּרוּמָתִי׃ וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב

שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנכת המשכן, ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים, ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה (במדבר י"א), בקצינים שבמחנה. כמעשה לבנת הספיר, היא היתה לפניו בשעת השעבוד, לזכור צרתן של ישראל, שהיו משועבדים במעשה לבנים. וכעצם השמים לטהר, משנגאלו היה אור וחדוה לפניו. וכעצם, כתרגומו, ל' מראה. לטהר, ל' ברור וצלול. ואל אצילי, הם נדב ואביהוא והזקנים. לא שלח ידו, מכלל
11 שהיו ראויים להשתלח בהם יד. ויחזו את האלהים, היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה. כך מדרש תנחומא. ואנקלוס לא תרגם כן. אצילי, ל' גדולים, כמו ומאציליה קראתיך (ישעיה מ"א), ויאצל מן הרוח (במדבר י"א), שש אמות אצילה (יחזקאל מ"א). ויאמר ה' אל משה, לאחר מתן
12 תורה. עלה אלי ההרה והיה שם ארבעים יום. את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם, כל שש מאות ושלש עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הן. ורבינו סעדיה פירש באזהרות, שיסד לכל דבור ודבור מצות

יקר אלהא דישראל ותחות כרסא יקרה כעובד אבן טבא וכמחזי
11 שמיא לבריר: ולרברבי בני ישראל לא הוה נזקא וחזו ית יקרא
12 דיי והוו חדן בקרבניהון דאתקבלו כאלו אכלין ושתן: ואמר יי
למשה סק לקדמי לטורא והוי תמן ואתן לך ית לוחי אבנא
13 ואוריתא ותפקדתא דכתבית לאלופיהון: וקם משה ויהושע
14 משמשנה וסליק משה לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי: ולסביא
אמר אוריכו לנא הכא עד דנתוב לותכון והא אהרן וחור עמכון מן
15 דאית לה דינא יתקרב לקדמיהון: וסליק משה לטורא וחפא עננא
16 ית טורא: ושרא יקרא דיי על טורא דסיני וחפהי עננא שתא יומין
17 וקרא למשה ביומא שביעאה מגו עננא: וחיזו יקרא דיי כאשא
18 אכלא בריש טורא לעיני בני ישראל: ועל משה בגו עננא וסליק
לטורא והוה משה בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון:
2 ומליל יי עם משה למימר: מלל עם בני ישראל ויפרשון קדמי
3 אפרשותא מן כל גבר דיתרעה לבה תסבון ית אפרשותי: ודא

התלויות בו. ויקם משה ויהושע משרתו, לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן, ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר, שאינו רשאי לילך משם והלאה, ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים, ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל ארבעים יום, שכן מצינו כשירד משה, וישמע יהושע את קול העם ברעה (שמות ל"ב), למדנו שלא היה יהושע עמהם. ואל הזקנים אמר בצאתו מן המחנה, שבו לנו בזה, והתעכבו כאן עם שאר העם במחנה, להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו. חור, בנה של מרים היה, ואביו כלב בן יפנה, שנא' ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור (ד"ה א' ב'); אפרת זו מרים, כדאי' בסוטה. מי בעל דברים, מי שיש לו דין. ויכסהו הענן, רבותינו חולקין בדבר, יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמראש חדש עד עצרת, יום מתן תורה. ויכסהו הענן, להר. ויקרא אל משה ביום השביעי, לומר עשרת הדברות, ומשה וכל בני ישראל עומדים, אלא שחלק הכתוב כבוד למשה. וי"א ויכסהו הענן למשה, ו' ימים לאחר עשרת הדברות, והם היו בתחלת ארבעים יום שעלה משה לקבל לוחות; ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששת ימים. בתוך הענן, ענן זה כמין עשן הוא, ועשה לו הקב"ה למשה שביל (נ"א חופה) בתוכו.

ויקחו לי תרומה, לי לשמי. תרומה, הפרשה, יפרישו לי מממונם נדבה. ידבנו לבו, ל' נדבה, והוא ל' רצון טוב, פריזנ"ט בלעז (présent, געשענק). תקחו את תרומתי, אמרו רבותינו שלש תרומות אמורות כאן, אחת תרומת בקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים, כמו שמפורש באלה פקודי, ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור, ואחת תרומת המשכן נדבת כל א' וא' שהתנדבו. י"ג דברים האמורים בענין כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם. זהב וכסף ונחשת וגו', כלם

וְכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃
וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃ שֶׁמֶן
לַמָּאֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ אַבְנֵי
שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן׃ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ
וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם׃ כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית
הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ׃ ס וְעָשׂוּ
אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ
וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ
תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב׃ וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע
טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־
צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃ וְעָשִׂיתָ
בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב׃ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים
בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם׃
בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ׃ וְנָתַתָּ אֶל־

באו בנדבה, איש איש מה שנדבו לבו, חוץ מן הכסף שבא בשוה, מחצית השקל לכל אחד, ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר, שנא' וכסף פקודי העדה.... בקע לגלגלת וגו' (שמות ל"ח), ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת. תכלת, צמר צבוע בדם חלזון, וצבעו ירוק: וארגמן, צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן. ושש, הוא פשתן. ועזים, נוצה של עזים, לכך ת"א ומעזי, הבא מן העזים, ולא עזים עצמן, שתרגום של עזים עזיא. מאדמים, צבועות היו אדום לאחר עבודן. תחשים, מין חיה, ולא היתה אלא לשעה, והרבה גוונים היו לה, לכך מתורגם ססגונא, ששש ומתפאר בגוונין שלו. ועצי שטים, ומאין היו להם במדבר? פירש רבי תנחומא, יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם, וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים. שמן למאר, שמן זית זך להעלות נר תמיד. בשמים לשמן המשחה, שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו, והוצרכו לו בשמים, כמו שמפורש בכי תשא. ולקטרת הסמים, שהיו מקטירין בכל בקר ובקר, כמו שמפורש בואתה תצוה, ול' קטורת העלאת קיטור ותמרות עשן. אבני שהם, שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואתה תצוה. מלאים, על שם שעושין להם בזהב מושב כמין גומא ונותנים האבן שם למלאות הגומא קרויים אבני מלאים, ומקום המושב קרוי משבצת. לאפד ולחשן, אבני השהם לאפוד

4 ואפרשותא דתסבון מנהון דהבא וכספא ונחשא: ותכלא וארגונא
5 וצבע זהורי ובוץ ומעזי: ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי ססגונא ואעי
6 שטין: משחא לאנהרותא בוסמיא למשחא דרבותא ולקטרת
7 בוסמיא: אבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא באפודא ובחושנא:
8 ויעבדון קדמי מקדשא ואשרי שכנתי ביניהון: ככל די אנא מחזי
יתך ית דמות משכנא וית דמות כל מנוהי וכן תעבדון: ויעבדון
ארונא דאעי שטין תרתין אמין ופלגא ארכה ואמתא ופלגא פתיה
ואמתא ופלגא רומה: ותחפי יתה דהב דכי מגו ומברא תחפנה
ותעבד עלוהי זיר דדהב סחור: ותתיך לה ארבע עזקן
דדהב ותתן על ארבע זויתה ותרתין עזקן על סטרה חד ותרתין
עזקן על סטרה תנינא: ותעבד אריחי דאעי שטין ותחפי יתהון
דהבא: ותעל ית אריחיא בעזקתא על סטרי ארונא למטל ית
ארונא בהון: בעזקתא דארונא יהון אריחיא לא יעדון מנה: ותתן

ואבני המלואים לחשן; וחשן ואפוד מפורשים בואתה תצוה, והם מיני תכשיט. ועשו לי מקדש, ועשו לשמי בית קדושה. ככל אשר אני מראה אותך כאן את תבנית המשכן; המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו, ועשו לי מקדש, ככל אשר אני מראה אותך. וכן תעשו לדורות, אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים, כגון שולחנות ומנורות וכיורות שעשה שלמה, כתבנית אלו תעשו אותם. ואם לא היה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשה אלא כן תעשו, והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו. ועשו ארון, כמין ארונות שעושין בלא רגלים יושבים כעין ארגז, שקורין אישקרין (scrinium, טריין, טרהנק), יושב על שוליו. מבית ומחוץ תצפנו, שלש ארונות עשה בצלאל, שנים של זהב ואחד של עץ, ארבע כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה, נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונה בזהב, נמצא מצופה מבית ומחוץ. זר זהב, כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משפתו, שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפרת ולמעלה הימנו משהו, כשהכפרת שוכב על עובי הכתלים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפרת כל שהוא, והוא סימן לכתר תורה. ויצקת, ל' התכה, כתרגומו. פעמותיו, כתרגומו, זויתיה, ובזויות העליונות סמוך לכפרת היו נתונות שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון, והבדים נתונים בהם, וארכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד, שיהיו שני בני אדם הנושאים את הארון מהלכין ביניהם. וכן מפורש במנחות (פרק שתי הלחם). ושתי טבעת על צלעו האחת, הן הן הארבע טבעות שבתחלת המקרא, ופירש לך היכן היו. והו' זו יתירה היא, ופתרונו כמו שתי טבעות, ואות ניתנה כן: ושתי מן הטבעות האלו על צלעו השנית. צלעו, לדו. בדי, מוטות. לא יסורו ממנו, לעולם. ונתת אל הארן, כמו בארון. העדת, התורה שהיא

הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ וְעָשִׂיתָ כַפֹּרֶת זָהָב 17
טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ׃ וְעָשִׂיתָ 18
שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת
הַכַּפֹּרֶת׃ וַעֲשֵׂה כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד 19
מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי
קְצוֹתָיו׃ וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים 20
בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת
יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים׃ וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן 21
מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃
וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין 22
שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל־אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה
אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ
וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ 23
וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לּוֹ 24
זֵר זָהָב סָבִיב׃ וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ 25
זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב׃ וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב 26
וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע

לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם מלות הכתובות בה. כפרת, כסוי על הארון, שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף. אמתים וחצי ארכה, כארכו של ארון, ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכתלים ארבעתם, ואף על פי שלא נתן שיעור לעביה פרשו רז"ל שהיה עביו טפח. כרבים, דמות פרצוף תינוק להם. מקשה תעשה, שלא תעשם בפני עצמם ותחברם בראשי הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים, שקורין שולדי"ן (souder), אלא הטיל זהב הרבה בתחילת עשיית הכפרת, והכה בפטיש ובקורנס באמצע, וראשין בולטין למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו. מקשה, בטדי"ץ בלעז (battu, געהאממערט), כמו דא לדא נקשן (דניאל ה'). קצות הכפרת, ראשי הכפרת. ועשה כרוב אחד מקצה, שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וקצה, לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה. מן הכפרת עצמה תעשה את הכרובים; זהו פרושו של מקשה תעשה אתם, שלא תעשם

17 בארונא ית סהדותא די אתן לך: ותעבד כפורתא דדהב דכי
18 תרתין אמין ופלגא ארכה ואמתא ופלגא פתיה: ותעבד תרין
19 כרובין דדהב נגיד תעבד יתהון מתרין סטרי כפורתא: ועבד
כרובא חד מסטרא מכא וכרובא חד מסטרא מכא מן כפורתא
20 תעבדון ית כרוביא על תרין סטרוהי: ויהון כרוביא פריסן גדפיהון
לעלא מטלין בגדפיהון על כפורתא ואפיהון חד לקביל חד לקביל
21 כפורתא יהון אפי כרוביא: ותתין ית כפורתא על ארונא מלעלא
22 ובארונא תתין ית סהדותא די אתן לך: ואזמן מימרי לך תמן
ואמלל עמך מעלוי כפורתא מבין תרין כרוביא די על־ארונא
23 דסהדותא ית כל די אפקד יתך לות בני ישראל: ותעבד פתורא
דאעי שטין תרתין אמין ארכה ואמתא פתיה ואמתא ופלגא רומה:
24 ותחפי יתה דהב דכי ותעבד לה זיר דדהב סחור סחור: ותעבד 25
לה גדנפא רומה פושכא סחור סחור ותעבד זיר דדהב לגדנפה
26 סחור סחור: ותעבד לה ארבע עזקן דדהב ותתין ית עזקתא על

20 כנפי עליהם ותחברם לכפרת. פרשי כנפים, שלא תעשה כנפיהם שוכבים
אלא פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם, שיהא עשרה טפחים בחלל שבין
21 הכנפים לכפרת, כדאיתא בסוכה. ואל הארן תתן את העדת, לא ידעתי
למה נכפל, שהרי כבר נאמר ונתת אל הארן את העדת; ויש לומר שבא
ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן את
הכפרת עליו, וכן מצינו כשהקים את המשכן, נאמר ויתן את העדות אל
22 הארון, ואחר כך ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה (שמות מ'). ונועדתי,
כשאקבע מועד לך לדבר עמך, אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר
אליך. ודברתי אתך מעל הכפרת, ובמקום אחר הוא אומר וידבר ה' אליו
מאהל מועד לאמר (ויקרא א'), זה המשכן מחוץ לפרכת, נמצאו שני כתובים
מכחישין זה את זה, בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם: ובבא משה אל אהל
מועד .... וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו' (במדבר ז'), משה
היה נכנס למשכן, וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים,
ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד. ואת כל אשר אצוה אותך אל בני
ישראל, הרי ו' זו יתירה וטפלה, וכמוה הרבה במקרא, וכה תפתר, ואת
23 אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל הוא.*) קמתו,
24 גובה רגליו עם עובי השלחן. זר זהב, סמן לכתר מלכות, שהשלחן שם
25 עושר וגדולה, כמו שאומרים שלחן מלכים. מסגרת, כתרגומו, גדנפא. ונחלקו
חכמי ישראל בדבר, יש אומרים למעלה היתה סביב לשלחן כמו לבזבזין
שבשפת שולחן שרים, ויש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל מארבע
רוחות השולחן, ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת. ועשית זר זהב, הוא

*) אין ו' זו במקרא שלנו ובכל ס"ת וכ"י אשר ראיתי; כי בכולם כתוב „את" ולא „ואת".
לאוענשטיין.

הַגָּלָיו׃ לְעֻמַּת֙ הַמִּסְגֶּ֔רֶת תִּהְיֶ֖יןָ הַטַּבָּעֹ֑ת לְבָתִּ֣ים לְבַדִּ֔ים 27
לָשֵׂ֖את אֶת־הַשֻּׁלְחָֽן׃ וְעָשִׂ֤יתָ אֶת־הַבַּדִּים֙ עֲצֵ֣י שִׁטִּ֔ים 28
וְצִפִּיתָ֥ אֹתָ֖ם זָהָ֑ב וְנִשָּׂא־בָ֖ם אֶת־הַשֻּׁלְחָֽן׃ וְעָשִׂ֜יתָ קְּעָרֹתָ֣יו 29
וְכַפֹּתָ֗יו וּקְשׂוֹתָיו֙ וּמְנַקִּיֹּתָ֔יו אֲשֶׁ֥ר יֻסַּ֖ךְ בָּהֵ֑ן זָהָ֥ב טָה֖וֹר
תַּעֲשֶׂ֥ה אֹתָֽם׃ וְנָתַתָּ֧ עַל־הַשֻּׁלְחָ֛ן לֶ֥חֶם פָּנִ֖ים לְפָנַ֥י 30
תָּמִֽיד׃ פ

וְעָשִׂ֥יתָ מְנֹרַ֖ת זָהָ֣ב טָה֑וֹר מִקְשָׁ֞ה תֵּיעָשֶׂ֤ה הַמְּנוֹרָה֙ יְרֵכָ֣הּ 31
וְקָנָ֔הּ גְּבִיעֶ֛יהָ כַּפְתֹּרֶ֥יהָ וּפְרָחֶ֖יהָ מִמֶּ֥נָּה יִהְיֽוּ׃ וְשִׁשָּׁ֣ה 32
קָנִ֔ים יֹצְאִ֖ים מִצִּדֶּ֑יהָ שְׁלֹשָׁ֣ה ׀ קְנֵ֣י מְנֹרָ֗ה מִצִּדָּהּ֙ הָֽאֶחָ֔ד
וּשְׁלֹשָׁה֙ קְנֵ֣י מְנֹרָ֔ה מִצִּדָּ֖הּ הַשֵּׁנִֽי׃ שְׁלֹשָׁ֣ה גְ֠בִעִ֠ים 33
מְֽשֻׁקָּדִ֞ים בַּקָּנֶ֣ה הָאֶחָד֮ כַּפְתֹּ֣ר וָפֶ֒רַח֒ וּשְׁלֹשָׁ֣ה גְבִעִ֗ים
מְשֻׁקָּדִ֛ים בַּקָּנֶ֥ה הָאֶחָ֖ד כַּפְתֹּ֣ר וָפָ֑רַח כֵּ֚ן לְשֵׁ֣שֶׁת הַקָּנִ֔ים

זר הסתום למעלה, ופרש לך כאן שעל המסגרת היתה. לעמת המסגרת 27
תהיין הטבעת, ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת. לבתים לבדים, אותן
טבעות יהיו בתים להכניס בהן הבדים, לבתים, לצורך בתים, לבדים, כתרגומו,
אתרא לאריחיא. וְנִשָּׂא בם, ל' נפעל, יהיה נִשָּׂא בם את השלחן. ועשית 28 29
קערתיו וכפתיו, קערתיו זה הדפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם, והלחם היה
עשוי כמין תבה פרוצה משתי רוחותיה, שולים לו למטה, וקופל מכאן ומכאן
כלפי מעלה כמין כותלים, ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין
לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה, נותן ארכו לרחבו של שלחן וכותליו
זקופים כנגד שפת השלחן, והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל, בשל ברזל
הוא נאפה, וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת, שמסדרו
על השלחן, ואותו דפוס קרוי קערה. וכפתיו, בזיכין שנותנין בהם לבונה,
שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות, שנא' ונתת על
המערכת לבונה זכה (ויקרא כ"ד). וקשותיו, הן כמין חצאי קנים חלולים
הנסדקין לארכן, דוגמתן עושה של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שישב
לחם האחד על גבי אותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח
ביניהם ולא יתעפשו. ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קסוה. ומנקיתיו,
תרגומו ומכילתיה, הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהים עד
למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלים ששה (ס"א חמשה)
פצולין זה למעלה מזה, וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכים על אותן
פצולין, כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישברו. ול' מכילתיה
סובלותיו, כמו נלאיתי הכיל (ירמיה ו'), אבל ל' מנקיות איני יודע איך

27 אִתְעָא זָוְיָתָא דִּי לְאַרְבַּע רַגְלוֹהִי: לְקֳבֵל גְּדָנְפָא יְהֶוְיָן עִזְקָתָא
28 לְאַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא לְמִטַּל יָת פָּתוֹרָא: וְתַעְבֵּד יָת אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי
29 שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן דַּהֲבָא וִיהוֹן נָטְלִין בְּהוֹן יָת פָּתוֹרָא: וְתַעְבֵּד
מְגִיסוֹהִי וּבָזִכוֹהִי וְקַסְוָתֵיהּ וּמְכִילָתֵיהּ דְּיִתְנַסַּךְ בְּהֵן דְּהַב דְּכֵי תַּעְבֵּד
30 יָתְהוֹן: וְתִתֵּן עַל פָּתוֹרָא לְחֵם אַפַּיָּא קֳדָמַי תְּדִירָא: וְתַעְבֵּד
31 מְנָרְתָא דִּדְהַב דְּכֵי נְגִיד תִּתְעֲבֵד מְנָרְתָא שִׁדַּהּ וְקַנַהּ כַּלִּידָהָא
32 חֲזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא מִנַּהּ יְהוֹן: וְשִׁתָּא קְנִין נָפְקִין מִסִּטְרָהָא תְּלָתָא
קְנֵי מְנָרְתָא מִסִּטְרַהּ חַד וּתְלָתָא קְנֵי מְנָרְתָא מִסִּטְרַהּ תִּנְיָנָא:
33 תְּלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא חַד חֲזוּר וְשׁוֹשַׁן וּתְלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין

נופל על סניפין. ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין
שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר, ומנקיותיו אלו הקנים שמנקין אותו
שלא יתעפש; אבל אנקלוס שתרגם מכילתיה שוכה כדברי האומר מנקיות
הן סניפין. אשר יסך בהן, אשר יכוסה בהן, ועל קשותיו הוא אומר
אשר יסך, שהיו עליו כמין סכך וכסוי, וכן במקום אחר הוא אומר, ואת
קשות הנסך (במדבר ד׳) וזה וזה, יוסך והנסך, ל׳ סכך וכסוי הם.
30 לחם פנים, שהיו לו פנים, כמו שפרשתי, ומנין הלחם וסדר מערכותיו
31 מפורשים במנחות אל הכהנים. מקשה תיעשה המנורה, שלא יעשנה חוליות
ולא יעשה קניה ונרותיה איברים איברים ואחר כך ידבקם כדרך הצורפים,
שקורים שולדי״ן (souder), אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס
וחותך בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך. מקשה, תרגומו נגיד,
ל׳ המשכה, שממשיך את האברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס,
ול׳ מקשה מכת קורנס, בטדי״ץ בלעז (battu, געהאַממערט), כמו דא לדא
נקשן (דניאל ה׳). תיעשה המנורה, מאליה; לפי שהיה משה מתקשה בה,
אמר לו הקב״ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב
תעשה. ירכה, הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה, ושלשת הרגלים יוצאין
הימנה ולמטה. וקנה, הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי
מעלה, ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה.
גביעיה, הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים וקצרים, וקורין להם מדי״רנש
([illegible]), ואלו עשויין של זהב ובולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין
שנתן בהם הכתוב, ולא היו בה אלא לנוי. כפתריה, כמין תפוחים היו
עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני
השרים, וקורין להם פומיל״ש (pommettes), ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה
כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק שבין כפתור לכפתור. ופרחיה, ציורין
עשויין בה כמין פרחים. ממנה יהיו, הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת,
32 ולא יעשם לבדם וידבקם. יוצאים מצדיה, לכאן ולכאן באלכסון נמשכים ועולין
עד כנגד גובהה של מנורה, שהוא קנה האמצעי, ויוצאין מתוך האמצעי זה
למעלה מזה, התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו, לפי
שהיה גובה ראשיהן שוה לגובהו של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים הששה.
33 משוקדים, כתרגומו, מצויירים היו, כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין
ניא״ל. שלשה גביעים בולטין מכל קנה וקנה. כפתר ופרח היה לכל

34 הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה׃ וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
35 כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה
וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה׃
36 כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה יִהְיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב
37 טָהוֹר׃ וְעָשִׂיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ
38 וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ׃ וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר׃
39 כִּכָּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ 40 וּרְאֵה
וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר׃ ס שלישי וְאֶת־ כו 1
הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
2 וְתֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ אֹרֶךְ ׀
הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע
3 בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃ חֲמֵשׁ

34 קנה וקנה. ובמנרה ארבעה גבעים, בגופה של מנורה ארבעה גביעים, אחד בולט בה למטה מן הקנים, והשלשה למעלה מן יציאת הקנים היוצאים מצדיה. משקדים כפתריה ופרחיה, זה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע, אין ידוע אם גביעים משקדים או משקדים כפתריה ופרחיה.
35 וכפתר תחת שני הקנים, מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך. כך שנינו במלאכת המשכן: גבהה של מנורה י"ח טפחים, הרגלים והפרח ג' טפחים, הוא הפרח האמור בירך, שנאמר עד ירכה עד פרחה (במדבר ח'), וטפחיים חלק וטפח שבו גביע מהארבעה גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים במנורה עצמה, שנאמר משקדים כפתריה ופרחיה, למדנו שהיו בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן השלשה כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן, שנאמר וכפתר תחת שני הקנים וגו', וטפחיים חלק, וטפח כפתור, ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה טפח חלק וטפח כפתור, ושני קנים יוצאים ממנו (וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו), ונמשכים ועולין כנגד גובהה של מנורה, וטפחיים חלק נשתיירו שם, שלשה טפחים שבהם, שלשה גביעים וכפתור ופרח, נמצאו גביעים כ"ב, י"ח לששה קנים, שלשה לכל אחד, וארבעה בגופה של מנורה, ואחד עשר כפתורים, ששה בששת הקנים ושלשה בגופה של מנורה שהקנים יוצאים מהם, ושנים עוד במנורה, שנאמר משקדים כפתריה, ומעוט כפתורים שנים, האחד למטה אצל הירך והאחד בשלשה טפחים העליונים עם שלשה הגביעים, ותשעה פרחים היו לה,

34 בְּקַנְיָא חַד חֵיזוּר וְשׁוֹשַׁן כֵּן לְשִׁתָּא קְנִין דְּנָפְקִין מִן מְנָרְתָא׃ וּבִמְנָרְתָא
35 אַרְבְּעָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין חֵזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא׃ וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין
מִנַּהּ וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין מִנַּהּ וְחֵיזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין מִנַּהּ לְשִׁתָּא
36 קְנִין דְּנָפְקִין מִן מְנָרְתָא׃ חֵזוּרֵיהוֹן וּקְנֵיהוֹן מִנַּהּ יְהוֹן כֻּלַּהּ נְגִידָא
37 חֲדָא דִּדְהַב דְּכֵי׃ וְתַעְבֵּד יָת־בּוֹצִינָהָא שִׁבְעָא וְתַדְלֵק יָת־בּוֹצִינָהָא
38 וִיהוֹן מְנַהֲרִין עַל־קֳבֵל אַפָּהָא׃ וְצִבְתָהָא וּמַחְתְּיָתָהָא דִּדְהַב דְּכֵי׃
39 40 כַּכְּרָא דִּדְהַב דְּכֵי יַעְבֵּד יָתַהּ יָת כָּל־מָנַיָּא הָאִלֵּין׃ וַחֲזֵי וְעִבֵּד
כו 1 כִּדְמוּתְהוֹן דְּאַתְּ מִתְחֲזֵי בְּטוּרָא׃ וְיָת־מַשְׁכְּנָא תַּעְבֵּד עֲשַׂר יְרִיעָן
דְּבוּץ שְׁזִיר וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי צוּרַת כְּרוּבִין עוֹבַד אֻמָּן
2 תַּעְבֵּד יָתְהוֹן׃ אֻרְכָּא דִּירִיעֲתָא חֲדָא עַשְׂרִין וְתַמְנֵי אַמִּין וּפוּתְיָא
3 אַרְבַּע אַמִּין דִּירִיעֲתָא חֲדָא מִשְׁחֲתָא חֲדָא לְכָל יְרִיעָתָא׃ חֲמֵשׁ יְרִיעָן

שש לששת הקנים, שאמר בקנה האחד כפתר ופרח, ושלשה למנורה,
שאמר משקדים כפתריה ופרחיה, ומעוט פרחים שנים, והאחד האמור
בפ' בהעלתך, עד ירכה עד פרחה (במדבר ח'). ואם תדקדק במשנה זו
37 שכתובה למעלה תמצאם כמכונים איש במקומו. את נרתיה, כמו בזיכין
שנותנים בתוכן השמן והפתילות. והאיר על עבר פניה, עשה פי ששת הנרות
שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מסובים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות
כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה האמצעי
38 שהוא גוף המנורה. ומלקחיה, הם הצבתים העשויין ליקח בהם הפתילה
מתוך השמן ליישבן ולמשכן בפי הנרות, ועל שם שלוקחין בהם קרוים מלקחים,
ובלשונו, צבת"א, ל' צבת, טנל"ייש (tenailles, צאַנגען). ומחתתיה, הם כמין
בזיכין קטנים, שחותה בהן את האפר שבנר בבקר בשהוא מטיב את
הנרות מאפר הפתילות שדלקו הלילה וכבו, ול' מחתה פוזיי"דרי"א בלעז
39 (paisette, שױפֿעלכען), כמו לחתות אש מיקוד (ישעיה ל'). ככר זהב
טהור, שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר, לא פחות ולא יותר,
והככר של חול ששים מנה, ושל קדש היה כפול, ק"כ מנה, והמנה הוא ליטרא
שזוקלין בה כסף למשקל קולוני"א (Köln), והם ק' זהובים, כ"ה סלעים,
40 והסלע ד' זהובים. וראה ועשה, ראה כאן בהר תבנית שאני מראה אותך;
מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש.
אשר אתה מָרְאֶה, כתרגומו דאת מתחזי בטורא; אלו היה נקוד מַרְאֶה
בפתח, היה פתרונו אתה מראה לאחרים, עכשיו שנקוד חטף קמץ פתרונו
1 דאת מתחזי, שאחרים מראים לך. ואת המשכן תעשה עשר יריעות, להיות
לו לגג ולמחיצות מחוץ לקרשים, שהיריעות תלויות מאחוריהן לכסותן. שש
משזר ותכלת וארגמן ותלעת שני, הרי ד' מינין בכל חוט וחוט, אחד
של פשתן ושלשה של צמר, וכל חוט וחוט כפול ששה, הרי ארבעה מינין,
כשהן שזורין יחד כ"ד כפלים לחוט. כרבים מעשה חשב, כרובים היו
מצויירין בהם באריגתן, ולא ברקימה, שהוא מעשה מחט, אלא באריגה בשני
כתלים, פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן, ארי מצד זה ונשר מצד זה,
3 כמו שאורגין חגורה של משי, שקורין בלעז פיישי"א (passée, געווירקט). תהיין

הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיןָ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת
חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ׃ וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל 4
שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת
הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃ חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת 5
תַּעֲשֶׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה
הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה
אֶל־אֲחֹתָהּ׃ וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וְחִבַּרְתָּ אֶת־ 6
הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ בַּקְּרָסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃
וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה 7
יְרִיעֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ אֹרֶךְ ׀ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים 8
בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת
לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ וְחִבַּרְתָּ אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד 9
וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְכָפַלְתָּ אֶת־הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית
אֶל־מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל׃ וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל שְׂפַת 10
הַיְרִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצֹנָה בַּחֹבָרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל
שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וְעָשִׂיתָ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת 11
חֲמִשִּׁים וְהֵבֵאתָ אֶת־הַקְּרָסִים בַּלֻּלָאֹת וְחִבַּרְתָּ אֶת־

חוברת, תופרן במחט זו בצד זו חמש לבד וחמש לבד. אשה אל אחותה,
כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא ל' נקבה, ובדבר שהוא ל' זכר אומר
איש אל אחיו, כמו שנאמר בכרובים ופניהם איש אל אחיו (שמות כ"ה).
ללאת, לצול"ש בלעז (lacs, שלייפען), וכן ת"א ענובין, ל' עניבה. מקצה 4
בחברת, באותה יריעה שבסוף החבור; קבוצת חמש היריעות קרויה חברת.
וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית, באותה יריעה שהיא
קיצונה, ל' קצה, כלומר לסוף החוברת. מקבילת הללאת אשה אל אחתה, 5
שמור שתעשה הלולאות במדה אחת מכוונת הבדלתן זו מזו, וכמדתן ביריעה
זו כך יהא בחברתה, כשתפרוש חוברת אצל חוברת יהיו הלולאות של יריעה
זו מכוונות כנגד לולאות של זו; וזהו ל' מקבילות, זו כנגד של זו, תרגומו
של כנגד לקבל. היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע, וכשחבר חמש יריעות יחד
נמצא רחבן עשרים, וכן החוברת השנית, והמשכן ארכו שלשים מן המזרח

יהוין מלפפן חדא עם חדא וחמש יריען מלפפן חדא עם חדא:
4 ותעבד ענובין דתכלא על שפתא דיריעתא חדא מסטרא בית לופי
5 וכן תעבד בשפתא דיריעתא בסטרא דבית לופי תניתא: חמשין
ענובין תעבד ביריעתא חדא וחמשין ענובין תעבד בסטרא דיריעתא
6 דבית לופי תניתא מכונן ענוביא חדא לקבל חדא: ותעבד חמשין
פורפין דדהב ותלפף ית יריעתא חדא עם חדא בפורפיא ויהי
7 משכנא חד: ותעבד יריען מעזי לפרסא על משכנא חדא עסרי
8 יריען תעבד יתהון: ארכא דיריעתא חדא תלתין אמין ופותיא
9 ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לחדא עסרי יריען: ותלפף
ית חמש יריען לחוד וית שית יריען לחוד ותיעוף ית יריעתא
10 שתיתיתא לקבל אפי משכנא: ותעבד חמשין ענובין על שפתא
דיריעתא חדא בסטרא בית לופי וחמשין ענובין על שפתא דיריעתא
11 דבית לופי תניתא: ותעבד פורפין דנחשא חמשין ותעיל ית פורפיא

למערב, שנאמר עשרים קרשים לפאת נגב תימנה (שמות ל"ו), וכן לצפון, וכל קרש אמה וחצי האמה, הרי שלשים מן המזרח למערב, רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות, שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגו', ושני קרשים למקצעות הרי עשר. ובמקומם אפרשם למקראות כלנו. נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן, עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן, ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעוביים אמה, נשתיירו י"ו אמה, שמונה לצפון ושמונה לדרום מכסות קומות הקרשים שגבהן עשר, נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות, ארכן של יריעות מ' אמה כשהן מחוברות, עשרים אמה לחוברת, שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו, ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב, ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח, שלא היו קרשים במזרח, אלא ארבעה עמודים, שהמסך פרוש ותלוי בווין שבהן כמין וילון, נשתיירו שמונה אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות — זו מצאתי בברייתא דמ"ט מדות, אבל במסכת שבת אין היריעות מכסות את עמודי המזרח — ותשעה אמות תלויות אחורי המשכן, והכתוב מסייענו, ונתת את הפרכת תחת הקרסים, ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרכת
6 משוכה מן הקרסים ולמערב אמה. קרסי זהב, פירמ"ילש בלעז (fermoirs, ספאנגען), ומכניסין ראשן אחד בלולאות שבחוברת זו וראשן אחד בלולאות
7 שבחוברת זו ומחברן בהן. יריעת עזים, מנוצה של עזים. לאהל על המשכן,
8 לפרוש אותן על היריעות התחתונות. שלשים באמה, שכשמתן ארכן לרוחב המשכן כמו שנתן את הראשונות נמצאת אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות אחת משתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים, ואמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן, שהאדנים
9 גבהן אמה וכפלת את היריעה הששית, העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות. אל מול פני האהל, חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח, דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה.

הָאֹהֶל וְהָיָה אֶחָד׃ וְסֶרַח הָעֹדֵף בִּירִיעֹת הָאֹהֶל חֲצִי 12
הַיְרִיעָה הָעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וְהָאַמָּה 13
מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה בָּעֹדֵף בְּאֹרֶךְ יְרִיעֹת הָאֹהֶל יִהְיֶה
סָרוּחַ עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסֹּתוֹ׃ וְעָשִׂיתָ מִכְסֶה 14
לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים
מִלְמָעְלָה׃ פ רביעי.

וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃ 15
עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ 16
הָאֶחָד׃ שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־ 17
אֲחֹתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן׃ וְעָשִׂיתָ אֶת־ 18
הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ לִפְאַת נֶגְבָּה תֵימָנָה׃
וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקָּרֶשׁ שְׁנֵי 19
אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים
תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃ וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית 20
לִפְאַת צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ׃ וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כָּסֶף 21
שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת

12 וסרח העדף ביריעת האהל, על יריעות המשכן. יריעות האהל הן העליונות של עזים, שקרויים אהל, כמו שאמר בהם לאהל על המשכן (שמות ל"ו), וכל אהל האמור בהן אינו אלא ל' גג, שמאהילות ומסככות על התחתונות, והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה למערב, שהחצי של יריעה אחת עשרה היתרה היה נכפל אל מול פני האהל, נשארו שתי אמות רחב חציה עודף על רוחב התחתונות. תסרח על אחרי המשכן, לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשים.
13 והאמה מזה והאמה מזה, לצפון ולדרום. בעדף בארך יריעת האהל, שהן עודפות על אורך יריעת המשכן שתי אמות. יהיה סרוח על צדי המשכן, לצפון ולדרום, כמו שפרשתי למעלה. למדה תורה דרך ארץ, שיהא אדם חס על היפה. אחרי המשכן, הוא צד מערבי, לפי שהפתח במזרח, שהן פניו, וצפון ודרום קרויין צדדין לימין ולשמאל.
14 מכסה לאהל, לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים, ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים, ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג, ארכן שלשים ורחבן עשר. אלו דברי ר' נחמיה. ולדברי

12 בעגוביא ותלפף ית משכנא ויהי חד: וסרחא דיתירא ביריעת
13 משכנא פלגות יריעתא דיתירא תסרח על אחרי משכנא: ואמתא
מכא ואמתא מכא בדיתירא בארכא יריעתא דמשכנא יהי סריח על
14 סטרי משכנא מכא ומכא לכסיותה: ותעבד חופאה לפרסא משכי
15 דדכרי מסמקי וחופאה משכי דססגונא מלעלא: ותעבד ית דפיא
16 למשכנא דאעי שטין קימין: עשר אמין ארכא דדפא ואמתא ופלגות
17 אמתא פותיא דדפא חד: תרתין צירין לדפא חד משלבין חדא
18 לקבל חדא כן תעבד לכל דפי משכנא: ותעבד ית דפיא למשכנא
19 עסרין דפין לרוח עבר דרומא: וארבעין סמכין דכסף תעבד תחות
עסרין דפין תרין סמכין תחות דפא חד לתרין צדוהי ותרין סמכין
20 תחות דפא חד לתרין צדוהי: ולסטר משכנא תניתא לרוח צפונא
21 עסרין דפין: וארבעין סמכיהון דכסף תרין סמכין תחות דפא חד

ר' יהודה מכסה אחד היה, חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות
15 תחשים. ועשית את הקרשים, היה לו לומר ועשית קרשים, כמו שנאמר
בכל דבר ודבר; מהו הקרשים? מאותן העומדין ומיוחדין לכך. יעקב אבינו
נטע ארזים במצרים, וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר
להם שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים; ראו שיהיו
מזומנים בידכם! הוא שיסד הקליר בפיוט שלו (לא' של פסח): „טס מטע
מזורזים, קורות בתינו ארזים", שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן.
עצי שטים עמדים, אשטנט"ש בלעז (étant bois = bois-en étant, אויפרעכט
שטעהענד). שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן, ולא תעשה
הכתלים בקרשים שוכבים, להיות רחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש.
16 עשר אמות ארך הקרש, למדנו גבהו של משכן עשר אמות. ואמה וחצי האמה
רחב, למדנו ארכו של משכן לעשרים קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח
17 למערב שלשים אמה. שתי ידות לקרש האחד, היה חורץ את הקרש מלמטה
באמצעו בגובה אמה, מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן, והן הן הידות,
והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע ואותן הידות מכניס לאדנים, שהיו חלולים,
והאדנים גבהן אמה ויושבים רצופים ארבעים זה אצל זה, וידות הקרש הנכנסות
בחלל האדנים חרוצות משלשה צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת האדן, שיכסה
הקרש את כל ראש האדן, שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעובי
שפת שני האדנים שיפסיקו ביניהם, וזהו שנאמר ויהיו תאמם מלמטה,
שיחרוץ את הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה. משלבת, עשויות
כמין שליבות סולם מובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם להכנס בתוך חלל האדן,
כשליבה הנכנסת בנקב בתוך עמודי הסולם. אשה אל אחתה, מכוונות זו
כנגד זו, שיהיו חריציהם שוים זו כמדת זו, כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה
לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה. ותרגום של ידות
18 צירין, לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסים בחורי המפתן. לפאת נגבה
תימנה, אין פאה זו לשון מקצוע, אלא כל הרוח קרויה פאה, כתרגומו,

הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה 22
קְרָשִׁים׃ וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן 23
בַּיַּרְכָתָיִם׃ וְיִהְיוּ תֹאֲמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים 24
עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי
הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ׃ וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף 25
שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ וְעָשִׂיתָ בְרִיחִם עֲצֵי 26
שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד׃ וַחֲמִשָּׁה 27
בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם
לְקַרְשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה׃ וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן 28
בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מַבְרִחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה׃ וְאֶת־ 29
הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בָּתִּים

לרוח מערב דרומה. ולירכתי, ל' סוף, כתרגומו ולסיפי, ולפי שהפתח במזרח 22
קרוי מזרח פנים ומערב אחורים, וזהו סוף, שהפנים הוא הראש. תעשה
ששה קרשים, הרי ט' אמות רוחב. ושני קרשים תעשה למקצעת, אחד 23
למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומית, כל שמונה קרשים בסדר
אחד הן, אלא שאלו השתים אינם בחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי
אמה מזו נראות בחלל להשלים רחבו לעשר, והאמה שזו והאמה שזו באות
כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום, כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה.
ויהיו כל הקרשים תואמם זה לזה מלמטה, שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים 24
ביניהם להרחיקן זו מזו, כמו שפרשתי, שיהו לידי הידות חרוצים מצדיהן,
שיהא רוחב הקרש בולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת האדן, וכן
הקרש שאצלו ונמצאו תואמים זה לזה. ויחדו יהיו תמים, כמו תאומים.
על ראשו של קרש. אל הטבעת האחת, כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה
ברחבו שני חריצין בשני צדיו כמו עובי טבעת, ומכניסו בטבעת אחת, נמצא
מתאים לקרש שאצלו, אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות;
ובקרש שבמקצוע היתה טבעת בעובי הקרש הדרומי והצפוני, וקרש המקצוע
שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חריץ של צד קרש הצפוני והדרומי, כדי
שלא יפרידו האדנים ביניהם, ורוחב קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו,
נמצאו שני הכתלים מחוברים. כן יהיה לשניהם, לשני הקרשים שבמקצוע
לקרש שבסוף צפון ולקרש המערבי, וכן לשני המקצועות. והיו שמנה קרשים, 25
הן האמורות למעלה, תעשה ששה קרשים, ושני קרשים תעשה למקצעות,
נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי. כך שנויה במשנת מעשה סדר הקרשים

22 תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד: וּלְסִיָפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָא תַּעְבֵּד שִׁתָּא
23 דַפִּין: וּתְרֵין דַּפִּין תַּעְבֵּד לְזָוְיַת מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן: וִיהוֹן מְכַוְנִין מִלְּרַע 24
וְכַחְדָא יְהוֹן מְכַוְנִין עַל רֵישֵׁהּ לְעִזְקְתָא חֲדָא כֵּן יְהֵי לְתַרְוֵיהוֹן לִתְרֵין
25 זָוְיָן יְהוֹן: וִיהוֹן תְּמַנְיָא דַפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף שִׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין
26 תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד: וְתַעְבֵּד
27 עַבְרֵי דְאָעֵי שִׁטִּין חַמְשָׁא לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא חַד: וְחַמְשָׁא עַבְרִין
לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָתָא וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא לְסוֹפֵיהוֹן
28 מַעַרְבָא: וְעַבְרָא מְצִיעָאָה בְּגוֹ דַפַּיָּא מַעְבַּר מִן סְיָפֵי לִסְיָפֵי: וְיָת 29
דַּפַּיָּא תְּחַפֵּי דַהֲבָא וְיָת עִזְקָתְהוֹן תַּעְבֵּד דַּהֲבָא אַתְרָא לְעַבְרַיָּא

במלאכת המשכן: היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה
רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע, ועושה לו שתי ידיו כמין שני
חמוקין. ול"נ שהגרסא כמין שני חווקין, כמין שני שליבות סולם המובדלות
זו מזו ומשופות להכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם,
והוא ל' משלבת, עשויות כמין שליבה, ומכניסן לתוך שני אדנים, שנאמר
שני אדנים שני אדנים. וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן
ונותנן לתוך טבעת אחת של זהב, כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה, שנאמר
ויהיו תאמם מלמטה. כך היא המשנה, והפירוש שלה כתבתי למעלה בסדר
26 המקראות. בריחם. כתרגומו, עברין, ובלעז אשפ"ריש épart, קווערריגעל).
חמשה לקרשי צלע המשכן, אלו חמשה שלשה הן, אלא שהבריח העליון
והתחתון עשוי משתי חתיכות, זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי
הכותל, זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה
לזה, נמצא שעליון ותחתון שנים שהן ארבעה, אבל האמצעי ארכו כנגד כל
הכותל ומבריח מקצה הכותל ועד קצהו, שנאמר והבריח התיכון בתוך הקרשים
מברח מן הקצה אל הקצה, שהעליונים והתחתונים היו להן טבעות בקרשים
להכנס לתוכן שתי טבעות לכל קרש משולשים בתוך עשר אמות של גובה הקרש,
חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק אחד מן התחתונה ולמטה,
ובכל חלק הוא רביע אורך הקרש ושני חלקים בין טבעת לטבעת, כדי שיהיו
כל הטבעות מכוונות זו כנגד זו, אבל לבריח התיכון אין טבעות, אלא הקרשים
נקובין בעביין, והוא נכנס בהם דרך הנקבים, שהם מכוונין זה מול זה,
וזהו שנאמר, בתוך הקרשים, הבריחים העליונים והתחתונים שבצפון ובדרום
אורך כל אחת ט"ו אמה, והתיכון ארכו שלשים אמה, זהו מן הקצה אל הקצה,
מן המזרח ועד המערב, וחמשה בריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים
שש אמות, והתיכון ארכו שתים עשרה כנגד רחב ח' קרשים. כך היא שנויה
29 במלאכת המשכן. בתים לבריחם, הטבעות שתעשה בהן יהיו בתים להכנס
בהן הבריחים. וצפית את הבריחם זהב, לא שהיה הזהב מדובק על
הבריחים, שאין עליהם שום לפוי, אלא בקרש היה קובע כמין ב' פיות
של זהב, כמין ב' סדקי קנה חלוק, וקובען אצל הטבעות לכאן ולכאן, ארכן
ממלא את רחב הקרש מן הטבעת לכאן ומטנה לכאן, והבריח נכנס לתוכו
ושמו לטבעת ומן הטבעת לפה השני, נמצאו הבריחים מצופים זהב כשהן

לַבְּרִיחִם וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב׃ וַהֲקֵמֹתָ אֶת־הַמִּשְׁכָּן 30
כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ בָּהָר׃ ס חמישי. וְעָשִׂיתָ 31
פָרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה
חֹשֵׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים׃ וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל־אַרְבָּעָה 32
עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב עַל־אַרְבָּעָה אַדְנֵי
כָסֶף׃ וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהֵבֵאתָ 33
שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָה
הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ וְנָתַתָּ 34
אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ וְשַׂמְתָּ 35
אֶת־הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת־הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן
עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל־צֶלַע צָפוֹן׃
וְעָשִׂיתָ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי 36
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃ וְעָשִׂיתָ לַמָּסָךְ חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי 37
שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב וְיָצַקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה
אַדְנֵי נְחֹשֶׁת׃ ס ששי. וְעָשִׂיתָ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי 1
שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב רָבוּעַ יִהְיֶה
הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ׃ וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע 2
פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ תִּהְיֶיןָ קַרְנֹתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃ וְעָשִׂיתָ 3

תחובין בקרשים, והבריחים הללו מבחוץ היו בולטות הטבעות, והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכן, אלא כל הכותל חלק מבפנים. והקמת את המשכן, לאחר שיגמר הקימהו. הראית בהר, קודם לכן, שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו. פרכת, ל' מחיצה הוא, ובל' חכמים פרגוד, דבר המבדיל בין המלך ובין העם. תכלת וארגמן, כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ששה חוטין. מעשה חשב, כבר פרשתי שזו היא אריגה של שתי קירות, והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה. כרבים, ציורין של בריות יעשה בה. ארבעה עמודים תקועים בתוך אדנים והאונקליות קבועים בהם עקומים למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרכת כרוך בו, והאונקליות הן הווין, שהרי כמין ווין הן עשויים, והפרכת ארכה עשר אמות לרחבו של משכן ורחבה עשר אמות, כגבהן של קרשים, פרוסה בשליש של משכן, שיהא מ

30 ותחפי ית עבריא דהבא: ותקים ית משכנא כהלכתה די אתחזיתא
31 בטורא: ותעבד פרכתא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר
32 עובד אמן יעבד יתה צורת כרובין: ותתן יתה על ארבעא עמודי
33 שטין מחפין דהבא וויהון דהבא על ארבעא סמכי דכסף: ותתן ית
פרכתא תחות פורפיא ותעל תמן מגו לפרכתא ית ארונא דסהדותא
34 ותפרש פרכתא לכון בין קודשא ובין קדש קודשיא: ותתן ית
35 כפורתא על ארונא דסהדותא בקדש קודשיא: ותשוי ית פתורא
מברא לפרכתא וית מנרתא לקבל פתורא על צדא דמשכנא דרומא
36 ופתורא תתן על סטר צפונא: ותעבד פרסא לתרע משכנא תכלא
37 וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד ציר: ותעבד לפרסא חמשא
עמודי שטין ותחפי יתהון דהבא וויהון דהבא ותתיך להון חמשא
1 סמכי נחשא: ותעבד ית מדבחא דאעי שטין חמש אמין ארכא
2 וחמש אמין פותיא מרבע יהי מדבחא ותלת אמין רומיה: ותעבד
קרנוהי על ארבע זויתה מנה תהוין קרנוהי ותחפי יתה נחשא:
3 ותעבד פסכתרותה למספי קטמה ומגרופיתה ומזרקתה וצנוריתה

ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ עשרים אמה, נמצא בית קדשי הקדשים עשר על עשר, שנאמר ונתתה את הפרכת תחת הקרסים, המחברים את שתי חוברות של יריעות המשכן ורחב החוברת עשרים אמה, וכשפרשם על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן, והחוברת השנית כסתה שלישו
35 של משכן, והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים. ושמת את השלחן, שלחן בצפון משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה, ומנורה בדרום משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה, ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן למנורה משוך קמעא כלפי המזבח, וכלם נתונים מן חצי המשכן ולפנים. כיצד? אורך המשכן מן הפתח לפרכת עשרים אמה, המזבח והשלחן והמנורה
36 משוכים מן הפתח לצד מערב עשר אמות. ועשית מסך, וילון, שהוא מסך כנגד הפתח, כמו סכת בעדו (איוב א'), ל' מגין. מעשה רקם, הצורות עשויות בו מעשה מחט, כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה. רקם שם האומן ולא שם האומנות, ותרגומו עובד צַיָּר, ולא עובד צַיּוֹר. מדת
1 המסך כמדת הפרכת עשר אמות על עשר אמות. ועשית את המזבח .... ושלש אמות קמתו, דברים ככתבן, דברי רבי יהודה; רבי יוסי אומר, נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע, מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו. ומה אני מקיים ושלש אמות קמתו? משפת סובב
2 ולמעלה. ממנו תהיין קרנתיו, שלא יעשם לבדם ויחברם בו. וצפית אתו נחשת, לכפר על עזות מצח, שנאמר ומצחך נחושה (ישעיה מ"ח). סירתיו,
3 כמין יורות. לדשנו, להסיר דשנו לתוכם; והוא שת"א, למספי קטמיה, לספות הדשן לתוכם; כי יש מלות בל' עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתירה, כמו ותשרש שרשיה (תהלים פ'), אויל משריש (איוב ה'),

סִירֹתָיו לְדַשְּׁנוֹ וְיָעָיו וּמִזְרְקֹתָיו וּמִזְלְגֹתָיו וּמַחְתֹּתָיו לְכָל
4 כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת׃ וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת
נְחֹשֶׁת וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת עַל
5 אַרְבַּע קְצוֹתָיו׃ וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמָטָּה
6 וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ
7 בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו
בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בִּשְׂאֵת
8 אֹתוֹ׃ נְבוּב לֻחֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֶרְאָה אֹתְךָ בָּהָר
9 כֵּן יַעֲשׂוּ׃ ס שביעי. וְעָשִׂיתָ אֵת חֲצַר הַמִּשְׁכָּן
לִפְאַת נֶגֶב־תֵּימָנָה קְלָעִים לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה
10 בָאַמָּה אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאֶחָת׃ וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם
11 עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְכֵן לִפְאַת

וחלופו ובכל תבואתי תשרש (איוב ל"א); וכמוהו בסעיפיה פוריה (ישעיה י"ז). מסעף סעיפיה, וכמוהו וזה האחרון עצמו (ירמיה נ'), שבר עצמותיו; וכמוהו ויסקלוהו באבנים (יהושע ז'), וחלופו סקלו מאבן (ישעיה ס"ב), הסירו אבניה, וכן ויעזקהו ויסקלהו (ישעיה ה'); אף כאן לדשנו, להסיר דשנו, ובלעז דישענדרי"ר (à décendrer, או ענטאשען). ויעיו, כתרגומו, מגרפות שנוטל בהם הדשן, והן כמין כסוי הקדרה של מתכת דק ולו בית יד, ובלעז ווידי"ל (videlle, טויפעל). ומזרקותיו, לקבל בהם דם הזבחים. ומזלגותיו, כמין אונקליות כפופים, ומכה בהם בבשר ונתחבים בו ומהפכין אותו על גחלי המערכה שהוא ממהר שריפתו, ובלעז קרוקי"ש (crochet, האקען), ובל' חכמים צנוריות. ומחתתיו, בית קבול יש להם לטול בהן גחלים מן המזבח להוליכם על מזבח הפנימי לקטרת; ועל שם חתייתן קרוים מחתות, כמו לחתות אש מיקוד (ישעיה ל'), ל' שאיבת אש ממקומה; וכן היחתה איש אש בחיקו (משלי ו'). לכל כליו, כמו כל כליו. מכבר, ל' כברה, שקורין קריבל"א (crible, זיעב), כמין לבוש עשה לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת. ומקרא זה מסורס, וכה פתרונו: ועשית לו מכבר נחשת מעשה רשת. כרכב המזבח, סובב, כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכוב, כמו ששנינו בהכל שוחטין: אלו הן גולמי כלי עץ, כל שעתיד לשוף ולכרכב, והוא שעושין חריצין עגולין בקרשי דפני כתיבות וספסלי העץ, אף למזבח עשה חריץ סביבו בדפנו לנוי, והוא לסוף שלש (ס"א שש) אמות של גבהו, כדברי האומר גבהו פי שנים כרחבו. הא מה אני מקיים ושלש אמות קומתו? משפת סובב ולמעלה, אבל סובב להלוך הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו;

4 ומחתיתה לכל מנוהי תעבד נחשא: ותעבד ליה סרדא עובד
מצדתא דנחשא ותעבד על מצדתא ארבע עזקן דנחשא על ארבע
5 סטרוהי: ותתן יתה תחות סובבי מדבחא מלרע ותהי מצדתא עד
6 פלגות מדבחא: ותעבד אריחיא למדבחא אריחי דאעי שטין
7 ותחפי יתהון נחשא: ויעל ית אריחוהי בעזקתא ויהון אריחיא
8 על תרין סטרי מדבחא במטל יתה: חליל לוחי תעבד יתה כמא די
9 אחזי יתך בטורא כן יעבדון: ותעבד ית דרת משכנא לרוח עבר
דרומא סרדין לדרתא דבוץ שזיר מאה באמין ארכא לעבר חד:
10 ועמודוהי עשרין וסמכיהון עשרין נחשא ווי עמודיא וכבושיהון
11 כסף: וכן לרוח צפונא בארכא סרדין מאה ארכא ועמודוהי עשרין

וכן אינו מנחים: אי זהו כרכוב? בין קרן לקרן ולפנים מהן אמה של הילוך רגלי הכהנים, שתי אמות הללו קרויים כרכוב. ודקדקנו שם והכתיב תחת כרכבו מלמטה, למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו? ואיכן מתרץ תרי הוו, חד לנוי וחד לכהנים, דלא ישתרגו, זה שבדופן לנוי היה, ומתחתיו הלבישו המכבר, והגיע רחבו עד חצי המזבח, והוא היה סימן לחצי גבהו, להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים, וכנגדו עשו למזבח בית עולמים חוט הסקרא באמצעו; וכבש שהיו עולין בו אף על פי שלא פירשו בענין זה כבר שמענו בפרשת מזבח אדמה תעשה לי, לא תעלה במעלות (שמות כ׳), לא תעשה לו מעלות בכבש שלו, אלא כבש חלק, למדנו שהיה לו כבש. כך שנינו במכילתא, ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה במקום חנייתן, והכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השערה, ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שבדרום, כדברי האומר עשר אמות קומתו, ולדברי האומר דברים ככתבן, שלש אמות קומתו לא היה אורך הכבש אלא עשר אמות — כך מצאתי במשנת ארבעים ותשע מדות — וזה
7 שהיה מובדל מן המזבח מלא החוט, במסכת זבחים למדוהו מן המקרא. בטבעת,
8 בארבע טבעות שנעשו למכבר. נבוב לחת, כתרגומו, חליל לוחין, לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע, ולא יהא כלו עץ אחד, שיהא עביו
9 חמש אמות על חמש אמות כמין סדן. קלעים, עשויין כמין קלעי ספינה, נקבים נקבים מעשה קליעה, ולא מעשה אורג; ותרגומו סרדין, כתרגום של מכבר, המתורגם סרדא, לפי שהן מנוקבין ככברה. לפאה האחת,
10 כל הרוח קרוי פאה. ועמדיו עשרים, חמש אמות בין עמוד לעמוד. ואדניהם של העמודים נחשת; האדנים יושבים על הארץ והעמודים תקועים לתוכן; היה עושה כמין קונדסין, שקורין פלא"ש (paux), ארכן שש טפחים ורחבן שלשה וטבעת נחשת קבוע בו באמצעו, וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד, ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקליות שבעמוד העשוי כמין וי״ו, ראשו זקוף למעלה, וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושין להציב דלתות, שקורין גונזי"ש (gonds), ורחב הקלע תלוי מלמטה, והיא קומת מחיצות החצר. ווי העמדים, הם האונקליות. וחשקיהם, מוקפות היו העמודים בחוטי כסף סביב, ואיני יודע אם על פני כולן אם בראשם ואם באמצעם;

צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה אֹרֶךְ וְעַמֻּדָו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם
עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְרֹחַב הֶחָצֵר 12
לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם
עֲשָׂרָה׃ וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים 13
אַמָּה׃ וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם 14
שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה 15
קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ וּלְשַׁעַר 16
הֶחָצֵר מָסָךְ עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם
אַרְבָּעָה׃ כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם 17
כָּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב 18
חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר
וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכֹל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־ 19
יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת׃ ס וְאַתָּה 20
תְּצַוֶּה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית
לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃ בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת 21

אך יודע אני שחשוק ל' חגורה, שכך מצינו בפילגש בגבעה ועמו צמד
חמורים חבושים (שופטים י"ט) תרגומו חסיקין. לפאת קדמה מזרחה, 13
פני המזרח קרויה קדם, ל' פנים, אחור ל' אחורים, לפיכך המזרח קרוי
קדם, שהוא פנים, ומערב קרוי אחור, כמה דאת אמר הים האחרון (דברים
י"א), ימא מערבא. חמשים אמה, אותן חמשים אמה לא היו סתומים כלם
בקלעים, לפי ששם הפתח, אלא חמש עשרה אמה קלעים לכתף הפתח מכאן,
וכן לכתף השנית, נשאר רחב אלא הפתח בנתים עשרים אמה. וזהו שנא',
ולשער החצר מסך עשרים אמה, וילון למסך כנגד הפתח עשרים אמה ארך
ברחב הפתח. עמדיהם שלשה, חמש אמות בין עמוד לעמוד, כין עמוד 14
שבראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית עד עמוד שהוא מן השלשה
שבמזרח חמש אמות, וממנו לשני חמש אמות, ומן השני לשלישי חמש אמות,
וכן לכתף השנית, וארבעה עמודים למסך, הרי עשרה עמודים למזרח, כנגד
עשרה למערב. כל עמודי החצר סביב וגו', לפי שלא פירש ווין וחשוקים 17
ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום, אבל למזרח ולמערב לא נאמר ווין וחשוקים

12 וסמכיהון עשרין נחשא ווי עמודיא וכבושיהון דכסף: ופותיא
דדרתא לרוח מערבא סרדין חמשין אמין עמודיהון עשרא וסמכיהון
13 14 עשרא: ופותיא דדרתא לרוח קדומא מדינחא חמשין אמין: וחמש
עשרי אמין סרדין לעברא עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא:
15 ולעברא תנינא חמש עשרי סרדין עמודיהון תלתא וסמכיהון
16 תלתא: ולתרע דרתא פרסא עשרין אמין תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר עובד ציר עמודיהון ארבעא וסמכיהון ארבעא:
17 כל עמודי דרתא סחור מכבשין כסף וויהון כסף וסמכיהון
18 נחשא: ארכא דדרתא מאה באמין ופותיא חמשין בחמשין ורומא
19 חמש אמין דבוץ שזיר וסמכיהון נחשא: לכל מאני משכנא בכל
פלחנה וכל סכוהי וכל סכי דדרתא נחשא:
20 ואת תפקד ית בני ישראל ויסבון לך משחא זיתא דכיא כתישא
21 לאנהרא לאדלקא בוציניא תדירא: במשכן זמנא מברא לפרכתא

18 ואדני נחשת, לכך בא ולמד כאן. ארך החצר, הצפון והדרום שמן המזרח למערב, מאה באמה. ורחב חמשים בחמשים, חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים על חמשים, שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר, העמיד מזרח פתחו בשפת חמשים החיצונים של אורך החצר, נמצא כולו בחמשים הפנימים, וכלה ארכו לסוף שלשים, נמצאו עשרים אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן, ורחב המשכן עשר אמות באמצע רחב החצר, נמצא לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן, וכן למערב, וחמשים על חמשים חצר לפניו. וקמה חמש אמות, גובה מחיצות החצר, והוא רחב הקלעים. ואדניהם נחשת, להביא אדני המסך; שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים, אבל אדני המסך של מין אחר.
19 כן נראה בעיני שלכך חזר ושנאן. לכל כלי המשכן, שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו, כגון מקבות לתקוע יתדות ועמודים. יתדת, כמין נגרי נחשת עשוין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב בשפוליהן, כדי שלא תהא הרוח מגביהתן, ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח; ואומר אני ששמן מוכיח עליהם שהם תקועים בארץ, לכך נקראו יתדות, ומקרא זה מסייעני, אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח (ישעיה ל"ג).
20 ואתה תצוה. זך, בלי שמרים, כמו ששנינו במנחות, מגרגרו בראש הזית וכו'. כתית, הזיתים היה כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים, כדי שלא יהא בו שמרים, ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לריחים וטוחנן, והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות, שנא' כתית למאור, ולא כתית למנחות. להעלת נר תמיד, מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. תמיד, כל לילה ולילה קרוי תמיד, כמו שאתה אומר עולת תמיד (במדבר כ"ח), ואינה אלא מיום ליום, וכן במנחת חביתין נאמר תמיד ואינו אלא מחציתו בבקר ומחציתה בערב (ויקרא ו'); אבל תמיד האמור בלחם הפנים משבת לשבת הוא. מערב

אשר על־העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד־בקר
כח לפני יהוה חקת עולם לדרתם מאת בני ישראל: ס ואתה 1
הקרב אליך את־אהרן אחיך ואת־בניו אתו מתוך בני
ישראל לכהנו־לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר
בני אהרן: ועשית בגדי־קדש לאהרן אחיך לכבוד 2
ולתפארת: ואתה תדבר אל־כל־חכמי־לב אשר 3
מלאתיו רוח חכמה ועשו את־בגדי אהרן לקדשו לכהנו־
לי: ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל וכתנת 4
תשבץ מצנפת ואבנט ועשו בגדי־קדש לאהרן אחיך
ולבניו לכהנו־לי: והם יקחו את־הזהב ואת־התכלת 5
ואת־הארגמן ואת־תולעת השני ואת־השש: פ
ועשו את־האפד זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש 6

עד בקר, תן לה מדתה שתהא דולקת מערב ועד בקר, ושערו חכמים חצי
לוג ללילי טבת הארוכין, וכן לכל הלילות, ואם יותר אין בכך כלום. ואתה 1
הקרב אליך, לאחר שתגמור מלאכת המשכן. לקדשו לכהנו לי, לקדשו 3
להכניסו בכהונה ע"י הבגדים שיהא כהן לי. ול' כהונה שירות הוא, בלעז
שנטריא"ה (sainteté, הייליגקייט). חשן, תכשיט כנגד הלב. ואפוד, לא 4
שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירוש תבניתו, ולבי אומר לי שהוא חגור לו
מלאחוריו רחבו כרחב גב איש, כמין סינר שקורין פורצינ"ט (pour-sein, שורץ),
שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים, כך מעשהו מלמטה, שנא' ודוד חגור
אפוד בד (שמואל ב' ו'), למדנו שהאפוד חגורה היא, ואי אפשר לומר אין
בו אלא חגורה לבדה, שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואחר כך ויחגר
אותו בחשב האפוד (ויקרא ח'), ותרגם אונקלוס בהמיין אפודא, למדנו שהחשב
הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו, וא"א לומר שעל שם שתי הכתפות שבו
הוא קרוי אפוד, שהרי נאמר שתי כתפות האפוד, למדנו שהאפוד שם לבד
והכתפות שם לבד והחשב שם לבד, לכך אני אומר שעל שם הסינר של מטה
קרוי אפוד, על שם שאופדו ומקשטו בו, כמו שנא' ויאפד לו בו (ויקרא ח'),
והחשב הוא חגור שלמעלה הימנו, והכתפות קבועות בו; ועוד אומר לי לבי
שיש ראיה שהוא מין לבוש, שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד (שמואל ב' ו')
כרדוט דבוץ, ותרגם כמו כן מעילים כרדוטין, במעשה תמר אחות אבשלום:
כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (שמואל ב' י"ג). מעיל, הוא
כמין חלוק, וכן הכתונת, אלא שהכתונת סמוך לבשרו, והמעיל קרוי חלוק
העליון. תשבץ, עשויין משבצות לנוי, והמשבצות הם כמין גומות העשויות

כח ועל סהדותא יסדר יתה אהרן ובנוהי מרמשא עד צפרא קדם יי
1 קים עלם לדריהון מן בני ישראל: ואת קרב לותך ית אהרן אחוך
וית בנוהי עמה מגו בני ישראל לשמשא קדמי אהרן נדב ואביהוא
2 אלעזר ואיתמר בני אהרן: ותעבד לבושי קודשא לאהרן אחוך ליקר
3 ולתשבחן: ואת תמלל עם כל חכימי לבא דאשלמית עמה רוח
4 חכמתא ויעבדון ית לבושי אהרן לקדשותה לשמשא קדמי: ואלין
לבושיא דיעבדון חושנא ואפודא ומעילא וכתונא מרמצא מצנפתא
והמינא ויעבדון לבושי קודשא לאהרן אחוך ולבנוהי לשמשא קדמי:
5 ואנון יסבון ית דהבא וית תכלא וית ארגונא וית צבע זהורי וית
6 בוצא: ויעבדון ית אפודא דהבא תכלא וארגונא צבע זהורי ובוץ

משבצות זהב למושב קביעת אבנים טובות ומרגליות, כמו שנא' באבני האפוד
מוסבות משבצות זהב (שמות ל"ט), ובלעז קורין אותו קשטו"נש (cassetin, קאַשטען).
מצנפת, כמין כיפת כובע, שקורין קופי"א (chapeau), שהרי במקום אחר קורא
להם מגבעות ומתרגמינן כובעין. ואבנט, היא חגורה על הכתונת והאפוד
חגורה על המעיל, כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו את הכתנת ויחגור
אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד (ויקרא ח'). בגדי
5 קדש, מתרומה המקודשת לשמי יעשו אותם. והם יקחו, אותם חכמי לב
שיעשו הבגדים יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את
6 הבגדים. ועשו את האפד. אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר
המקראות הרי פרושן פרקים, ויטעה הקורא בצרופן, לכך אני כותב מעשהו
כמות שהוא, למען ירוץ קורא בו, ואחר כך אפרש על סדר המקראות.

האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים, וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו, רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר, ומגיע עד עקביו, והחשב מחובר בראשו על פני רחבו, ולא במחט, אלא מעשה אורג, ומאריך לכאן ולכאן, כדי להקיף ולחגור בו, והכתפות מחוברות בחשב אחד לימין ואחד לשמאל מרוחקות זו מזו שעור הבדלות כתפים מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר, וכשזוקפן עומדות לו על שני כתפיו, והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שעור לזוקפן אצל צואריו מכאן ומכאן, ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט, ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל, והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתפיו, ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון, אחת לימין ואחת לשמאל, ושני ראשי השרשרות תקועים במשבצת לימין, וכן שני ראשי השרשרות השמאלית תקועין במשבצת שבכתף שמאל. נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו. ועוד שתי טבעות בשני קצות החשן בתחתיתו, וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב, וטבעות החשן אל מול טבעות האפוד שוכבים זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן, שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך וחוזר.

זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר, חמשת מינים הללו שזורין,

מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃ שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֹבְרֹת יִהְיֶה־לּוֹ אֶל־ 7
שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר׃ וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ 8
מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃
וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת 9
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת־ 10
שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית כְּתוֹלְדֹתָם׃
מַעֲשֵׂה חָרַשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תְּפַתַּח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים 11
עַל־שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה 12
אֹתָם׃ וְשַׂמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד
אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי
יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרֹן׃ ס שני וְעָשִׂיתָ 13
מִשְׁבְּצֹת זָהָב׃ וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מִגְבָּלֹת תַּעֲשֶׂה 14
אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה אֶת־שַׁרְשְׁרֹת הָעֲבֹתֹת עַל־
הַמִּשְׁבְּצֹת׃ ס וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה 15

בכל חוט וחוט היו מרדדין את הזהב כמין טסים דקין, וקוצצין פתילים מהם וטווין אותן חוט של זהב עם ששה חוטים של תכלת וחוט של זהב עם ששה חוטין של ארגמן, וכן בתולעת שני, וכן בשש, שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט זהב עם כל אחד ואחד, ואחר כך שוזר את כלם כאחד, נמצא חוטן כפול עשרים ושמנה, וכן מפורש במסכת יומא, ולמד מן המקרא הזה, וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות — את פתילי הזהב — בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגו' (שמות ל"ט), למדנו שחוט של זהב שוזר עם כל מין ומין. מעשה חשב, כבר פרשתי שהוא אריגת שתי קירות שאין צורת שני עבריה דומות זו לזו.
7 שתי כתפת וגו', הסינר מלמטה, וחשב האפוד, היא החגורה, למודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים, ומגבו של כהן היו מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות, אחת כנגד כל כתף וכתף, וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה, ועל ידי חבורן לטבעות החשן האפוד מלפניו כנגד לבו שאין נופלות, כמו שמפורש בענין, והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו, ושתי אבני השהם קבועות בהן אחת בכל אחת. אל שני קצותיו, אל רחבו של אפוד, שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן, וגבהו עד כנגד האצילים שקורין קודי"ש (coudes), שנאמר לא יחגרו ביזע (יחזקאל מ"ד), אין חוגרין במקום זיעה, לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם, אלא בנגד אציליהם. וחבר האפוד עם אותן שתי כתפות באפוד,

7 שזיר עובד אומן: תרתין כתפין מלפפן יהון לה על תרין סטרוהי
8 ויתלפף: והמין תקוניה די עלוהי כעובדוהי מנה יהי דהבא תכלא
9 וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר: ותסב ית תרתין אבני בורלא
10 ותגלוף עליהן שמהת בני ישראל: שתא משמהתהון על אבנא
חדא וית שמהת שתא דאשתארו על אבנא תניתא כתולדתהון:
11 עובד אומן אבן טבא כתב מפרש כגלף העזקן תגלוף ית תרתין
12 אבניא על שמהת בני ישראל משקען מרמצן דדהב תעבד יתהון:
ותשוי ית תרתין אבניא על כתפי אפודא אבני דכרנא לבני ישראל
13 ויטול אהרן ית שמהתהון קדם יי על תרין כתפוהי לדכרנא: ותעבד
14 מרמצן דדהב: ותרתין תכין דדהב דכי מתחמן תעבד יתהון עובד
15 גדילו ותתן ית תכיא גדילתא על מרמצתא: ותעבד חשן דינא

יחבר אותם במחט למטה בחשב, ולא יארגם עמו, אלא אורגם לבד ואחר
8 כך מחברם. וחשב אפדתו, וחגור שעל ידו הוא מאפדו ומתקנהו לכהן ומקשטו.
אשר עליו, למעלה בשפת הסינר, היא החגורה. במעשהו, כאריגת הסינר,
מעשה חושב ומשמשת מינין, כך אריגת החשב מעשה חושב וחמשת מינין. ממנו
10 יהיה, עמו יהיה ארוג, ולא יארגנו לבד ויחברנו. כתולדתם, כסדר שנולדו,
ראובן שמעון לוי יהודה דן נפתלי על האחת, ועל השנית גד אשר
יששכר זבלון יוסף בנימין, מלא, שכן הוא כתוב במקום תולדתו,
11 (בראשית כ״ה ל״ג), כ״ה אותיות בכל אחת ואחת. מעשה חרש אבן, מעשה
אומן של אבנים. חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו, ולפיכך הוא נקוד
פתח בסופו, וכן חרש עצים נטה קו (ישעיה מ״ד), חרש של עצים, וכן חרש
ברזל מעצד (שם), כל אלה דבוקים ופתוחים. פתוחי חתם, כתרגומו,
כתב מפרש כגלף דעזקא, חרוצות האותיות בתוכן כמו שחורצין אותמי טבעות
שהם לחתום אגרות, כתב נכר ומפורש. על שמת, כמו בשמות. מוסבת
משבצות, מוקפות האבנים במשבצות זהב, שעושה מושב האבן בזהב כמין
גומא למדת האבן, ומשקעה במשבצת, נמלאת המשבצת סובבת את האבן
12 סביב, ומחבר המשבצות בכתפות האפוד. לזכרון, שיהא רואה הקב״ה השבטים
13 כתובים לפניו ויזכור לצדקתם. ועשית משבצת, מעוט משבצות ב׳, ולא פרש
14 לך עתה בפרשה זו אלא מקצת צרכן, ובפרשת החשן גומר לך פרושן. שרשרת
זהב, שלשלאות. מגבלת, לסוף גבול החשן תעשה אותם. מעשה עבת,
מעשה קליעת חוטין, ולא מעשה נקבים וכפלים כאותן שעושין לבורות, אלא
כאותן שעושים לעדרסקאות, שקורין אינשינשייר״ש (encensoir, רויכפאס). ונתתה
את שרשרת של עבתת העשויות מעשה עבות על המשבצת הללו; ולא זה
הוא מקום צוואת עשייתן של שרשרות ולא צוואת קביעתן, ואין העשה
האמור כאן ל׳ צווי, ואין ונתתה האמור כאן ל׳ צווי, אלא ל׳ עתיד; כי
בפרשת החשן חוזר ומצווהו על עשייתן ועל קביעתן, ולא נכתב כאן אלא
להודיע מקצת צורך המשבצות שצוה לעשות עם האפוד, וכתב לך זאת לומר
לך המשבצות הללו יוזקקו לך, לכשתעשה שרשרות מגבלות על החשן תתקם
15 על המשבצות הללו. חשן משפט, שמכפר על קלקול הדין. דבר אחר משפט,

חֹשֶׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
16 שְׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ רָבוּעַ יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת
17 אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ׃ וּמִלֵּאתָ בוֹ מִלֻּאַת אֶבֶן אַרְבָּעָה
טוּרִים אָבֶן טוּר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד׃
18 19 וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃ וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם
20 שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃ וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵה
21 מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאֹתָם׃ וְהָאֲבָנִים תִּהְיֶיןָ עַל־
שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי
22 חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תִּהְיֶיןָ לִשְׁנֵי עָשָׂר שָׁבֶט׃ וְעָשִׂיתָ
23 עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר׃ וְעָשִׂיתָ
עַל־הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת
24 עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב
25 עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת
שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצוֹת וְנָתַתָּה עַל־
26 כִּתְפוֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃ וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב

שמגלה דבריו והבטחתו אמת, דריש"ר בלעז (dresser, אויספיהרען); שהמשפט משמש שלש לשונות, דברי טענות בעלי הדין, וגמר הדין, ועונש הדין, אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון, וזה משמש ל' ברור דברים, שמברר ומגלה דבריו. במעשה אפד, מעשה חושב ומחשבת מינין.
16 זרת ארכו וזרת רחבו, כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו, שנא' והיו על לב אהרן, תלוי בכתפות האפוד הבאות מאחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות
17 לפניו מעט, והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות, כמו שמפורש בענין. ומלאת בו, על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן, קורא אותן
20 בלשון מלואים. משבצים זהב יהיו הטורים במלואתם, מוקפים משבצות זהב בעומק שעור שיתמלא בעובי האבן. זהו ל' במלואתם, כשעור מלוי עביין
21 של אבנים יהיה עומק המשבצות, לא פחות ולא יותר. איש על שמו, כסדר
22 תולדותם סדר האבנים, אודם לראובן, פטדה לשמעון, וכן כלם. על החשן, בשביל החשן, לקבעם בטבעותיו, כמו שמפורש למטה בענין. שרשת, ל' שרשי אילן, המאחזין לאילן להאחז ולהתקע בארץ, אף אלו יהיו מאחזין לחושן, שבהם יהיה תלוי באפוד, והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות; ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק ל' שרשות, ואמר הר' יתירה

עובד אומן כעובד אפודא תעבדנה דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי
16 ובוץ שזיר תעבד יתה: מרבע יהי עיף זרתא ארכה וזרתא פתיה:
17 ותשלם בה אשלמות אבנא ארבעה סדרין אבנטבא סדרא קדמאה
18 סמקן ירקן וברקן סדרא חד: וסדרא תנינא אזמרגדין ושבזיז
19 וסבהלום: וסדרא תליתאה קנכירי טרקיא ועין עגלא: וסדרא
20 רביעאה כרום ימא ובורלא ופנטירי מרמצן דדהב יהון באשלמותהון:
21 ואבניא יהוין על שמהת בני ישראל תרתי עסרי על שמהתהון כתב
מפרש כגלוף דעזקא גבר על שמה תהוין לתרין עסר שבטין:
22 ותעבד על חושנא תכין מתחמן עובד גדילו דדהב דכי:
23 ותעבד על חושנא תרתין עזקן דדהב ותתן ית תרתין עזקתא על תרין
24 סטרי חושנא: ותתן ית תרתין גדילן דדהב על תרין עזקתא לסטרי
25 חושנא: וית תרתין גדילן דעל תרתין סטרוהי תתן על תרתין
26 מרמצתא ותתן על כתפי אפודא לקבל אפוהי: ותעבד תרתין

כמו מ' שבשלשים ומ' שבריקם; ואיני רואה את דבריו, אלא שרשרת בל'
עברית כשלשלת בל' משנה. גבלת, הוא מגבלת האמור למעלה, שתתקעם
בטבעות שיהיו בגבול החשן; שכל גבול ל' קצה, אזומיי"ל בלעז (sommet, זויפ).
23 מעשה עבת, מעשה קליעה. על החשן, לאורך החשן, כדי לקבעם בו.
ולא יתכן לומר שתאמר תחלה שנייתן עליו, אם כן מה הוא שחוזר ואומר
ונתת את שתי הטבעות, והלא כבר נתונים בו? היה לו לכתוב בתחלת
המקרא ועשית על קצות החשן שתי טבעות זהב? ואף כשרשרות צריך
אתה לפתור כן. על שני קצות החשן, לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית
24 ולשמאלית, הבאים מול כתפות האפוד. ונתתה את שתי עבתת הזהב, והן
הן שרשרות הכתובות למעלה, ולא פרש מקום קבוען בחשן, עכשיו מפרש
שיהא תוחב אותן בטבעות; ותדע לך שהן הן הראשונות, שהרי בפרשת אלה
25 פקודי לא הוכפלו. ואת שתי קצות של שתי עבתת, שני ראשיהם של
כל אחת, תתן על שתי המשבצות, הן הן הכתובות למעלה בין פרשת
החשן ופרשת האפוד, ולא פרש את צרכן ואת מקומן, עכשיו מפרש שיתקע
בהן ראשי העבותות התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר,
שני ראשי שרשרות הימנית תוקע במשבצת של ימין, וכן בשל שמאל שני ראשי
שרשרת השמאלית. ונתתה המשבצות על כתפות האפד, אחת בזו ואחת בזו;
נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול, ובהן הוא תלוי, ועדיין
שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה,
לכך הוצרך עוד שתי טבעות לתחתיתו, כמו שמפרש והולך. אל מול פניו
של אפוד, שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון
שכלפי חוץ, והוא קרוי מול פניו של אפוד, כי אותו עבר שאינו נראה אינו
26 קרוי פנים. על שני קצות החשן, הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל.
על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה, הרי לך שני סמנין, האחד שיתנם
בשני קצות של תחתיתו, שהוא כנגד האפוד, שעליונו אינו כנגד האפוד,

וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־
עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה׃ וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה 27
אֹתָם עַל־שְׁתֵּי כִתְפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו
לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד׃ וְיִרְכְּסוּ אֶת־ 28
הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָו אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת
עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד׃ וְנָשָׂא 29
אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל־לִבּוֹ
בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לְזִכָּרֹן לִפְנֵי־יְהוָה תָּמִיד׃ וְנָתַתָּ אֶל־ 30
חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל־לֵב
אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃ ס שלישי וְעָשִׂיתָ 31
אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה פִי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ 32
שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה־
לּוֹ לֹא יִקָּרֵעַ׃ וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלָיו רִמֹּנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן 33
וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־שׁוּלָיו סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב׃
פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל 34
סָבִיב׃ וְהָיָה עַל־אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־ 35

שהרי סמוך לכותל הוא, והאפוד נתון על מתניו, ועוד נתן סימן, שלא יקבעם בעבר החשן שכלפי החוץ, אלא בעבר שכלפי פנים, שנאמר ביתה, ואותו העבר הוא לצד האפוד, שחשב האפוד חוגרו לכהן וקפל הסינר לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו.
27 על שתי כתפות האפוד מלמטה, שהמשבצות נתונות בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו, והטבעות צוה לתת בראשן השני שהוא מחובר לאפוד, והוא שנא' לעמת מחברתו. סמוך למקום חבורן באפוד, למעלה מן החגורה מעט, שהמחברת לעמת החגורה ואלו נתונים מעט בגובה זקיפת הכתפות; והוא שנא' ממעל לחשב האפוד, והן כנגד סוף החשן, ונותן פתיל תכלת באותן הטבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כריסו, ונמצא מיושב על המעיל יפה.

עזקן דדהב ותשוי יתהון על תרין סטרי חושנא על ספתה די
27 לעברא דאפודא מלגיו: ותעבד תרתין עזקן דדהב ותתן יתהון על
תרתין כתפי אפודא מלרע מלקבל אפוהי לקבל בית לופי מעלוהי
28 להמין אפודא: ויחדון ית חושנא מעזקתה לעזקתא דאפודא בחוטא
דתכלתא למהוי על המין אפודא ולא יתפרק חושנא מעלוי אפודא:
29 ויטול אהרן ית שמהת בני ישראל בחשן דינא על לבה במעלה
30 לקודשא לדוכרנא קדם יי תדירא: ותתן בחשן דינא ית אוריא וית
תמיא ויהון על לבא דאהרן במעלה קדם יי ויטול אהרן ית דינא
31 דבני ישראל על לבה קדם יי תדירא: ותעבד ית מעילא דאפודא
32 גמיר תכלא: ויהי פום רישה כפיל לגויה תורא יהא מקף לפומה
33 סחור סחור עובד מחי כפום שרין יהי לה לא יתבזע: ותעבד על
שיפולוהי רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי על שיפולוהי סחור סחור
34 וזגין דדהבא ביניהון סחור סחור: זגא דדהבא ורמונא זגא דדהבא
35 ורמונא על שיפולי מעילא סחור סחור: ויהי על אהרן לשמשא

28 ממול פניו, בעבר החיצון. וירכסו, ל' חבור, וכן מרכסי איש (תהלים ל"א), חבורי חבלי רשעים, וכן והרכסים לבקעה (ישעיה מ'), הרים הסמוכים זה לזה שאי אפשר לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול, שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה, יהיו לבקעת מישור ונוחה לילך. להיות על חשב האפוד, להיות החשן דבוק אל חשב האפוד. ולא יזח, ל' נתוק, ול' ערבי הוא, כדברי
30 דונש בן לברט. את האורים ואת התמים, הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן, שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו. ובמקדש שני היה החשן, שא"א לכהן גדול להיות מחוסר בגדים, אבל אותו השם לא היה בתוכו. ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט, שנאמר ושאל לו במשפט האורים (במדבר כ"ז). את משפט בני ישראל, דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות. ולפי מדרש אגדה, שהחשן מכפר
31 על מעוותי הדין, נקרא משפט על שם סליחת המשפט. את מעיל האפוד, שהאפוד נתן עליו לחגורה. כליל תכלת, כלו תכלת, שאין מין אחר מעורב בו. והיה פי ראשו, פי המעיל, שגבהו הוא פתיחת בית הצואר.
32 בתוכו, כתרגומו, כפיל לגויה, כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו, והיה מעשה אורג, ולא במחט. כפי תחרא, למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול. לא יקרע, כדי שלא יקרע; והקורעו עובר בלאו, שזה ממנין לאוין שבתורה; וכן ולא יזח החשן, וכן לא יסורו ממנו (שמות כ"ה) הנאמר בבדי הארון.
33 רמני, עגולים וחלולים היו כמין רמונים, העשויים כביצת תרנגולת. ופעמני זהב, זגין עם ענבלין שבתוכם. בתוכם סביב, ביניהם סביב, בין שני רמונים,
34 פעמון א' דבוק ותלוי בשולי המעיל. פעמן זהב ורמון, אצלו. ולא ימות,

הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת׃ ס וְעָשִׂיתָ 36
צִּיץ זָהָב טָהוֹר וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה׃
וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל־פְּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל־הַמִּצְנָפֶת אֶל־ 37
מוּל פְּנֵי־הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה׃ וְהָיָה עַל־מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא 38
אַהֲרֹן אֶת־עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־
מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל־מִצְחוֹ תָּמִיד לְרָצוֹן לָהֶם
לִפְנֵי יְהוָה׃ וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ 39
וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃ וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת 40
וְעָשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד
וּלְתִפְאָרֶת׃ וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו 41
אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם
וְכִהֲנוּ־לִי׃ וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה 42
מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ׃ וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו 43
בְּבֹאָם ׀ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יִשְׂאוּ עָוֹן וָמֵתוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ

מכלל לאו אתה שומע הן, אם יהיו לו לא יתחייב מיתה, הא אם יכנס מחוסר
אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידי שמים. ציץ, כמין טס של זהב היה, 36
רחב ב' אצבעות, מקיף על המצח מאוזן לאוזן. על פתיל תכלת, ובמקום 37
אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת (שמות ל"ט), ועוד כתיב כאן והיה
על המצנפת, ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן; ובשחיטת קדשים שנינו:
שערו היה נראה בין ציץ למצנפת, ששם מניח תפלין, למדנו שהמצנפת
למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה להכנס בה כל הראש עד המצח, והציץ
מלמטה, והפתילים היו נקובים ותלויין בו בשני ראשים, ובאמצעו ששה, בשלשה
מקומות הללו, פתיל מלמעלה, אחד מבחוץ ואחד מכפנים כנגדו, וקושר ראשי
הפתילים מאחורי העורף שלשתן, ונמצאו בין אורך הטס, ופתילי ראשיו
מקיפין את הקדקד, והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים הולך
על פני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע, ועל פתיל האמצעי
הוא אומר והיה על המצנפת, והיה נותן הציץ על ראשו כמין כובע על המצנפת,
והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל, והטס תלוי כנגד מצחו, ונתקיימו כל
המקראות, פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה.
ונשא אהרן, ל' סליחה, ואף ע"פ כן אינו זז ממשמעו, אהרן נושא את 38

36 וישתמע קלה במעלה לקודשא קדם יי ובמפקה ולא ימות: ותעבד
37 ציצא דדהב דכי ותגלוף עלוהי כתב מפרש קדש ליי: ותשוי
יתה על חוטא דתכלתא ויהי על מצנפתא לקבל אפי מצנפתא
38 יהי: ויהי על בית עינוהי דאהרן ויטול אהרן ית עוית קודשיא די
יקדשון בני ישראל לכל מתנת קודשיהון ויהי על בית עינוהי
39 תדירא לרעוא להון קדם יי: ותרמיץ כתונא בוצא ותעבד מצנפתא
40 דבוצא והמינא תעבד עובד ציר: ולבני אהרן תעבד כתונין
41 ותעבד להון המינין וכובעין תעבד להון ליקר ולתשבחן: ותלביש
יתהון ית אהרן אחוך וית בנוהי עמה ותרבי יתהון ותקרב ית
42 קרבנהון ותקדש יתהון וישמשון קדמי: ועבד להון מכנסין דבוץ
43 לכסאה בשר עריתא מחרצין ועד ירכן יהון: ויהון על אהרן ועל
בנוהי במעלהון למשכן זמנא או במקרבהון למדבחא לשמשא
בקודשא ולא יקבלון חובא וימותון קים עלם לה ולבנוהי בתרוהי:

כמשא של עון, כשלא מסולק העון מן הקדשים. את עון הקדשים, לרצות
על הדם ועל החלב שקרבו בטומאה, כמו ששנינו, איזו עון הוא נושא? אם
עון פגול, הרי כבר נאמר לא ירצה (ויקרא י"ט), ואם עון נותר, הרי
נאמר לא יחשב (ויקרא ז'), ואין לומר שיכפר על הכהן שהקריבם טמאים,
שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים; הא אינו מרצה אלא
להכשיר הקרבן. והיה על מצחו תמיד, אי אפשר לומר שיהא על מצחו תמיד,
שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה, אלא תמיד לרצות להם, אפילו אינו
על מצחו, שלא היה כהן גדול עובד באותה שעה; ולדברי האומר עודהו על
מצחו מכפר ומרצה ואם לאו אינו מרצה, נדרש על מצחו תמיד, מלמד
39 שממשמש בו בעודו על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו. ושבצת, עשה אותם
40 משבצות, וכולה של שש. ולבני אהרן תעשה כתנת, ד' בגדים הללו
ולא יותר, כתונת ואבנט ומגבעות, היא מצנפת, ומכנסים הכתובים למטה
41 בפרשה. והלבשת אתם את אהרן, אותם האמורים באהרן, חשן ואפוד ומעיל
וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט, וציץ ומכנסים הכתובים למטה בכולם. ואת בניו
אתו, אותם הכתובים בהם. ומשחת אתם, את אהרן ואת בניו, בשמן המשחה.
ומלאת את ידם, כל מלוי ידים ל' חנוך, כשהוא נכנס לדבר להיות
מוחזק בו מאותו יום והלאה הוא; ובל' לעז כשממנין אדם על פקידת דבר
נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין גוואנ"טו (gant, הנדשוה), ועל
ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותה מסירה ריוועסטי"ר (revêtir), והוא מלוי
42 ידים. ועשה להם, לאהרן ולבניו. מכנסי בד, הרי ח' בגדים לכהן גדול
43 וד' לכהן הדיוט. והיו על אהרן, כל הבגדים האלה על אהרן הראויין לו.
ועל בניו, האמורין בהם. בבאם אל אהל מועד, להיכל, וכן למשכן. ומתו,
הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה. חקת עולם לו, כל מקום שנאמר

כט
1 אַחֲרָיו׃ רביעי ס וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם
לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר וְאֵילִם
2 שְׁנַיִם תְּמִימִם׃ וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן
וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃
3 וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל־סַל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסָּל וְאֶת־
4 הַפָּר וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִם׃ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב
5 אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־
הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וְאֵת מְעִיל
הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד׃
6 וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־
7 הַמִּצְנָפֶת׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ
8 וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ׃ וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת׃
9 וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת
וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ יַד־אַהֲרֹן וְיַד־
10 בָּנָיו׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְסָמַךְ אַהֲרֹן
11 וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר׃ וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הַפָּר
12 לִפְנֵי יְהוָֹה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלָקַחְתָּ מִדַּם הַפָּר וְנָתַתָּה
עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעֶךָ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ אֶל־
13 יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־כָּל־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־
הַקֶּרֶב וְאֵת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־
14 הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה׃ וְאֶת־בְּשַׂר הַפָּר
וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חַטָּאת
15 הוּא׃ וְאֶת־הָאַיִל הָאֶחָד תִּקָּח וְסָמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־

1 חקת עולם היא גזירה מיד ולדורות לעכב בו. לקח, כמו קח, ושתי גזרות הן, אחת של קיחה ואחת של לקיחה, ולכן פתרון אחד. פר אחד, לכפר על

כט

1 ודין פתגמא די תעבד להון לקדשא יתהון לשמשא קדמי סב תור
2 חד בר תורי ודכרין תרין שלמין: ולחם פטיר וגריצן פטירין דפילן
במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח סלתא חטין תעבד יתהון:
3 ותתן יתהון על סלא חד ותקרב יתהון בסלא וית תורא וית תרין
4 דכרין: וית אהרן וית בנוהי תקרב לתרע משכן זמנא ותסחי יתהון
5 במיא: ותסב ית לבושיא ותלבש ית אהרן ית כתונא וית מעיל
6 אפודא וית אפודא וית חושנא ותתקן לה בהמין אפודא: ותשוי
7 מצנפתא על רישה ותתן ית כלילא דקודשא על מצנפתא: ותסב
8 ית משחא דרבותא ותריק על רישה ותרבי יתה: וית בנוהי תקרב
9 ותלבשנון כתונין: ותזרז יתהון המינין אהרן ובנוהי ותתקן להון
כובעין ותהי להון כהנתא לקים עלם ותקרב קרבנא דאהרן וקרבנא
10 דבנוהי: ותקרב ית תורא לקדם משכן זמנא ויסמוך אהרן ובנוהי
11 ית ידיהון על ריש תורא: ותכוס ית תורא קדם יי לתרע משכן
12 זמנא: ותסב מדמא דתורא ותתן על קרנת מדבחא באצבעך וית
13 כל דמא תישוד ליסודא דמדבחא: ותסב ית כל תרבא דחפי ית
גוא וית חצרא דעל כבדא וית תרתין כלין וית תרבא די עליהן
14 ותסיק למדבחא: וית בסרא דתורא וית משכה וית אוכליה תוקיד בנורא
15 מברא למשריתא חטאתא הוא: וית דכרא חד תסב ויסמכון אהרן

2 מעשה העגל שהוא פר. ולחם מצות וחלת מצת ורקיקי מצות, הרי אלו ג׳
מינין, רבוכה וחלות ורקיקי לחם מלות, היא הקרויה למטה בענין חלת לחם
שמן, על שם שנותן שמן ברבוכה כנגד החלות והרקיקין, וכל המינין באים
עשר עשר חלות. בלולת בשמן, כשהן קמח יוצק בהן שמן ובוללן. משחים
בשמן, אחר אפייתן מושחן כמין כף יונית, שהיא עשויה כנו״ן שלנו (?)
3 4 כנב ×. והקרבת אתם אל חצר המשכן ביום הקמתו. ורחצת, זו טבילת כל הגוף.
5 6 ואפדת, ששם ותשו החגורה והסינר סביבותיו. נזר הקדש, זה הציץ. על
המצנפת, כמו שפרשתי למעלה, על ידי הפתיל האמצעי, ושני פתילין
שבראשו, הקשורין שלשתן מאחורי העורף, הוא נותנו על המצנפת כמין כובע.
7 ומשחת אתו, אף משיחה זו כמין כף יונית (×); נותן שמן על ראשו ובין
8 ריסי עיניו ומחברן באצבעו. והיתה להם מלוי ידים זה לכהונת עולם.
ומלאת, על ידי הדברים האלה. יד אהרן ויד בניו, במלוי ופקודת הכהונה.
11 12 פתח אהל מועד, בחצר המשכן שלפני הפתח. על קרנת, למעלה בקרנות
ממש. ואת כל הדם, שירי הדם. אל יסוד המזבח, כמין בליטת בית קבול
13 עשוי לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ. החלב המכסה את הקרב,
הוא הקלוש שעל הכרס, שקורין טי״לא (tela). ואת היתרת, היא טרפשא
דכבדא, שקורין איב״ריש (רעטעפאויים). על הכבד, אף מן הכבד נוטל
14 עמה. תשרף באש, לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו.

16 יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃ וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאָיִל וְלָקַחְתָּ אֶת־
17 דָּמוֹ וְזָרַקְתָּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֶת־הָאַיִל תְּנַתֵּחַ לִנְתָחָיו
וְרָחַצְתָּ קִרְבּוֹ וּכְרָעָיו וְנָתַתָּ עַל־נְתָחָיו וְעַל־רֹאשׁוֹ׃
18 וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא לַיהוָה רֵיחַ
19 נִיחוֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה הוּא׃ וְלָקַחְתָּ אֵת הָאַיִל הַשֵּׁנִי וְסָמַךְ חמש
20 אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃ וְשָׁחַטְתָּ אֶת־
הָאַיִל וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן אַהֲרֹן וְעַל־
תְּנוּךְ אֹזֶן בָּנָיו הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן
21 רַגְלָם הַיְמָנִית וְזָרַקְתָּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְלָקַחְתָּ
מִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְהִזֵּיתָ עַל־
אַהֲרֹן וְעַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וְקָדַשׁ
22 הוּא וּבְגָדָיו וּבָנָיו וּבִגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ׃ וְלָקַחְתָּ מִן־הָאַיִל
הַחֵלֶב וְהָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב ׀ הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת
יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֵת ׀ שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן
23 וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא׃ וְכִכַּר לֶחֶם אַחַת
וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד מִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר
24 לִפְנֵי יְהוָה׃ וְשַׂמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו
25 וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם
וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לִפְנֵי יְהוָה

16 וזרקת, בכלי, אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן, ואין קרבן
טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד, אבל שאר זבחים אינן טעונין קרן
ולא אצבע, שנתן דמם מחצי המזבח ולמטה, ואינו עולה בכבש אלא עומד
בארץ וזורק. סביב, כך מפורש בשחיטת קדשים, שאין סביב אלא שתי מתנות
שהן ארבע, באחת בקרן זוית זו ובאחת שכנגדה באלכסון, וכל מתנה נראית
בשני צדי הקרן אילך ואילך, נמצא הדם נתון בארבע רוחות סביב, לכך
17 18 קרוי סביב. על נתחיו, עם נתחיו, מוסף על שאר הנתחים. ריח ניחוח,
נחת רוח לפני, שאמרתי ונעשה רצוני. אשה, ל' אש, והיא הקטרת
20 אברים שעל האש. תנוך, הוא הסחוס האמצעי שבתוך האזן, שקורין טנרו"ס

16 ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא: ותכוס ית דכרא ותסב ית דמה
17 ותזרוק על מדבחא סחור סחור: וית דכרא תפלג לאברוהי ותחליל
18 גוה וכרעוהי ותתן על אברוהי ועל רישה: ותסיק ית כל דכרא
למדבחא עלתא הוא קדם יי לאתקבלא ברעוא קרבנא קדם יי הוא:
19 ותסב ית דכרא תנינא ויסמוך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש
20 דכרא: ותכוס ית דכרא ותסב מדמה ותתן על רום אודנא דאהרן
ועל רום אודנא דבנוהי דימינא ועל אליון ידיהון דימינא ועל אליון
21 רגליהון דימינא ותזרוק ית דמא על מדבחא סחור סחור: ותסב
מן דמא די על מדבחא וממשחה דרבותא ותדי על אהרן ועל
לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמה ויתקדש הוא ולבושוהי
22 ובנוהי ולבושי בנוהי עמה: ותסב מן דכרא תרבא ואליתא וית
תרבא דחפי ית גוא וית חצר כבדא וית תרתין כליין וית תרבא די
23 עליהן וית שוקא דימינא ארי דכר קרבנא הוא: ופתא דלחם חדא
וגרצתא דלחם משח חדא ואספוג חד מסלא דפטיריא די קדם יי:
24 ותשוי כלא על ידא דאהרן ועל ידא דבנוהי ותרים יתהון ארמותא
25 קדם יי: ותסב יתהון מידיהון ותסק למדבחא על עלתא לאתקבלא

22 (tendron). בהן ידם, הגודל, והפרק האמצעי. החלב, זה חלב הדקים,
או הקיבה. והאליה, מן הכליות ולמטה, כמו שמפורש בויקרא, שנאמר לעמת
העצה יסירנה (ויקרא ג'). מקום הכליות, שהכליות יועצות. ובאמורי הפר
לא נאמר אַליה, שאין אַליה קרבה אלא בכבש וכבשה ואיל, אבל שור ועז
אין טעונים אַליה. ואת שוק הימין, לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם
האמורים אלא זו בלבד. כי איל מלאים הוא. שלמים לשון שלמות, שהושלם
הכל. מגיד הכתוב שהמלואים שלמים, שמשימים שלום למזבח ולעובד העבודה
ולבעלים (ס"א שלם עם המזבח והעובד והבעלים), לכך אני מצריכו החזה
להיות לו לעובד העבודה למנה, וזהו משה, ששמש במלואים, והשאר אכלו
23 אהרן ובניו, שהם בעלים, כמפורש בענין. וככר לחם, מן החלות. וחלת
לחם שמן, ממין הרבוכה. ורקיק, מן הרקיקין, אחד מעשר שבכל מין ומין;
לא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד, שתרומת לחמי
תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק, ומזה לא היה למשה למנה
24 אלא חזה בלבד. על כפי אהרן והנפת, ששניהם עסוקין בתנופה, הבעלים
והכהן; הא כיצד? כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף, ובזה היו אהרן
ובניו בעלים ומשה כהן. תנופה, מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם
שלו, ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות ורוחות רעות, תרומה מעלה ומוריד
25 למי שהשמים והארץ שלו, ומעכבת טללים רעים. על העלה, על האיל

אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־הֶחָזֶה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים 26
אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהֵנַפְתָּ אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ
לְמָנָה׃ וְקִדַּשְׁתָּ אֵת ׀ חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה 27
אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרָם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו׃ וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת 28
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הוּא וּתְרוּמָה יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה׃ וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ 29
אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לְמָשְׁחָה בָהֶם וּלְמַלֵּא־
בָם אֶת־יָדָם׃ שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשָׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו 30
אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ׃ וְאֵת אֵיל 31
הַמִּלֻּאִים תִּקָּח וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמָקֹם קָדֹשׁ׃ וְאָכַל 32
אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר הָאַיִל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסָּל
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא 33
אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם׃ וְאִם־ 34
יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ
אֶת־הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא׃ וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן 35
וּלְבָנָיו כָּכָה כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֹתָכָה שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא
יָדָם׃ וּפַר חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ 36
עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃

פראשון שהעלית עולה. לריח ניחוח, לנחת רוח לפני שאמר ונעשה רצונו.
אשה, לאש נתן. לה', לשמו של מקום. תנופה, ל' הולכה והובאה, מינט"ליר 26
בלעז (ventilor, מלה נושבת, שוויבגען). הורם, ל' מעלה ומוריד. וקדשת את 27
חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו', קדשם לדורות, להיות נוהגת תרומתם
והנפתם בחזה ושוק של שלמים, אבל לא להקטרה, אלא והיה לאהרן ולבניו
לאכול. לחק עולם מאת בני ישראל, שהשלמים לבעלים, ואת החזה ואת 28
השוק יתנו לכהן. כי תרומה היא, החזה ושוק הזה. לבניו אחריו, למי שבא 29
בגדולה אחריו. למשחה, להתגדל בהם, שיש משיחה שהיא ל' שררה, כמו
לך נתתים למשחה (במדבר י"ח), אל תגעו במשיחי (תהלים ק"ה ט"ו). ולמלא

26 כרשא קדם יי קרבנא הוא קדם יי: ותסב ית חדיא מדכר קרבניא
27 די לאהרן ותרים יתה ארמותא קדם יי ויהי לך לחלק: ותקדש ית
חדיא דארמותא וית שוקא דאפרשותא די אתרם ודי אתפרש
28 מדכר קרבניא מדי לאהרן ומדי לבנוהי: ויהי לאהרן ולבנוהי לקים
עלם מן בני ישראל ארי אפרשותא הוא ואפרשותא יהי מן בני
29 ישראל מנכסת קודשיהון אפרשותהון קדם יי: ולבושי קודשא די
לאהרן יהון לבנוהי בתרוהי לרבאה בהון ולקרבא בהון ית קרבנהון:
30 שבעת יומין ילבשנון כהנא תחותוהי מבנוהי די יעול למשכן זמנא
31 לשמשא בקודשא: וית דכר קרבניא תסב ותבשל ית בסרה באתר
32 קדיש: וייכול אהרן ובנוהי ית בסר דכרא וית לחמא די בסלא
33 לתרע משכן זמנא: וייכלון יתהון די יתכפר בהון לקרבא ית קרבנהון
34 לקדשא יתהון וחלוני לא ייכול ארי קודשא אנון: ואם ישתאר
מבסר קרבניא ומן לחמא עד צפרא ותוקיד ית דאשתאר בנורא
35 לא יתאכל ארי קודשא היא: ותעבד לאהרן ולבנוהי כדין ככל
36 די פקדית יתך שבעת יומין תקרב קרבנהון: ותורא דחטאתא
תעבד ליומא על כפוריא ותדכי על מדבחא בכפרותך עלוהי ותרבי

30 כם את ידם, על ידי הבגדים הוא מתלבש בכהונה גדולה. שבעת ימים,
רצופין. ילבשם הכהן, אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה גדולה, כשימנוהו
להיות כהן גדול. אשר יבא אל אהל מועד, אותו כהן המוכן להכנס לפני
ולפנים ביום הכפורים, וזהו כהן גדול, שאין עבודת יום הכפורים כשרה
אלא בו. (תחתיו מבניו, מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו
ימנוהו כהן גדול תחתיו. הכהן תחתיו מבניו, מכאן ראיה כל ל' כהן ל' פועל
31 עובד הוא, ולפיכך נגון תביר נמשך לפניו.) במקום קדש וגו', בחצר אהל מועד,
32 33 שהשלמים הללו קדשי קדשים היו. פתח אהל מועד, כל החצר קרוי כן. ואכלו אתם,
אהרן ובניו, לפי שהם בעליהם. אשר כפר בהם כל זרות ותעוב. למלא
את ידם, באיל ולחם הללו. לקדש אתם, שעל ידי המלואים הללו נתמלאו
ידיהם ונתקדשו לכהונה. כי קדש הם, קדשי קדשים; ומכאן למדנו אזהרה
לזר האוכל קדשי קדשים, שנתן המקרא טעם לדבר, משום דקדש הם.
35 ועשית לאהרן ולבניו ככה, שנה הכתוב ושלש לעכב, שאם חסר דבר אחד
מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים, ועבודתם פסולה.
אתכה, כמו אותך. שבעת ימים תמלא, בענין הזה ובקרבנות הללו בכל
36 יום. על הכפרים, בשביל הכפורים, לכפר על המזבח מכל זרות ותעוב.
ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא ידם, אין לי אלא דבר הבא בשבילם, כגון
האילים והלחם, אבל הבא בשביל המזבח, כגון פר שהוא לחטוי המזבח, לא
שמענו, לכך הוצרך מקרא זה. ומדרש תורת כהנים אומר כפרת המזבח הוצרכה,
שמא התנדב איש דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח. וחטאת, ותדכי, ל'
מתנת דמים הנתונים באצבע קרוי חטוי. ומשחת אתו, בשמן המשחה,

שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ 37
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ׃ ס ששי. וְזֶה 38
אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם
תָּמִיד׃ אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ 39
הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן 40
כָּתִית רֶבַע הַהִין וְנֵסֶךְ רְבִעִית הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃
וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר 41
וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־לָּהּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ עֹלַת 42
תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר
אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם׃ וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה 43
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד 44
וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי׃
וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וְיָדְעוּ 45 46
כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ פ שביעי.

ל

וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטַר קְטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ 1
אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ יִהְיֶה וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ 2
מִמֶּנּוּ קַרְנֹתָיו׃ וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־ 3

וכל המשיחות כמין כף יונית (א). והיה המזבח קדש, ומה היא קדושתו? 37 כל הנגע במזבח יקדש, אפילו קרבן פסול שעלה עליו, קדשו המזבח להכשירו שלא ירד. מתוך שנאמר כל הנגע יקדש שומע אני בין הראוי בין שאינו ראוי, כגון דבר שלא היה פסולו בקדש, כגון הרובע והנרבע ומוקצה ונעבד והטרפה וכיוצא בהן? תלמוד לומר וזה אשר תעשה, הסמוך אחריו, מה עולה ראויה. אף כל ראוי, שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה, כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכיוצא בהן. ועשרן סלת, עשירית האיפה, מ"ג בצים וחומש ביצה. 40 בשמן כתית, לא לחובה נאמר כתית אלא להכשיר; לפי שנאמר כתית למאור (שמות כ"ז), ומשמע למאור ולא למנחות, יכול לפסלו למנחות? ת"ל כאן כתית, ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית, שאף המנחות

37 יָתֵהּ לְקַדָּשׁוּתֵהּ: שִׁבְעַת יוֹמִין תְּכַפַּר עַל מַדְבְּחָא וּתְקַדֵּשׁ יָתֵהּ
38 וִיהֵי מַדְבְּחָא קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא כָּל דְּיִקְרַב בְּמַדְבְּחָא יִתְקַדַּשׁ: וְדֵין
39 דִּי תַעְבֵּד עַל מַדְבְּחָא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא תְּרֵין לְיוֹמָא תְּדִירָא:
40 יָת אִמְּרָא חַד תַּעְבֵּד בְּצַפְרָא וְיָת אִמְּרָא תִנְיָנָא תַּעְבֵּד בֵּין
שִׁמְשַׁיָּא: וְעִסְרוֹנָא סָלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח כְּתִישָׁא רַבְעוּת הִינָא
41 וְנִסְכָּא רַבְעוּת הִינָא חַמְרָא לְאִמְּרָא חַד: וְיָת אִמְּרָא תִנְיָנָא תַּעְבֵּד
בֵּין שִׁמְשַׁיָּא כְּמִנְחַת צַפְרָא וּכְנִסְכַּהּ תַּעְבֵּד לַהּ לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא
42 קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: עֲלָתָא תְדִירָא לְדָרֵיכוֹן בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם יְיָ
43 דַּאֲזַמֵּן מֵימְרִי לְכוֹן תַּמָּן לְמַלָּלָא עִמָּךְ תַּמָּן: וַאֲזַמֵּן מֵימְרִי תַּמָּן לִבְנֵי
44 יִשְׂרָאֵל וְיִתְקַדַּשׁ בִּיקָרִי: וַאֲקַדֵּשׁ יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת
45 אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי אֲקַדֵּשׁ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי: וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי
46 יִשְׂרָאֵל וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ: וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן דִּי אַפֵּקִית
יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי בֵּינֵיהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן:
1 וְתַעְבֵּד מַדְבְּחָא לְאַקְטָרָא עֲלוֹהִי קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּעְבֵּד
2 יָתֵהּ: אַמְּתָא אֻרְכֵּהּ וְאַמְּתָא פּוּתְיֵהּ מְרַבַּע יְהֵי וְתַרְתֵּין אַמִּין רוּמֵהּ
3 מִנֵּהּ קַרְנוֹהִי: וְתַחְפֵי יָתֵהּ דְּהַב דְּכֵי יָת אִגָּרֵהּ וְיָת כָּתְלוֹהִי סְחוֹר

כריתים כשר נהן. רבע ההין, שלשה לוגין. ונסך, לספלים, כמו ששנינו
במסכת סוכה: שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים כמין שני
חוטמין דקים, נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על
גג המזבח ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמים, ובמזבח הנחושת יורד מן
41 המזבח לארץ. לריח ניחח, על המנחה נאמר, שמנחת נסכים כולה כליל,
וסדר הקרבת האיברים בתחלה, ואחר כך המנחה, שנאמר עולה ומנחה
42 (ויקרא כ"ג). תמיד, מיום אל יום, לא יפסיק יום בנתיים. אשר אועד
לכם, כשאקבע מועד לדבר אליך, שם אקבענו לבוא. ויש מרבותינו למדים
מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקדוש ברוך הוא מדבר עם משה משהוקם
המשכן; ויש אומרים מעל הכפרת, כמו שנאמר ודברתי אתך מעל הכפרת
(שמות כ"ה), ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא
43 על אהל מועד הנזכר במקרא. ונועדתי שמה, אתועד עמם בדבור, כמלך
הקובע מקום ;פואשר לדבר עם עבדיו שם. ונקדש המשכן בכבדי, שתשרה
שכינתי בו. ומ"א אל תקרי בכבדי אלא בכבודַי, במכובדין שלי — כאן רמז
לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו; וזהו שאמר משה: הוא אשר דבר ה'
46 לאמר בקרבי אקדש (ויקרא י'), והיכן דבר? ונקדש בכבדי. לשכני בתוכם,
1 על מנת לשכון אני בתוכם. מקטר קטרת, להעלות עליו קיטור עשן סמים.
3 את גגו, זה היה לו גג, אבל מזבח העולה לא היה לו גג, אלא ממלאים

קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃
4 וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה־לּוֹ ׀ מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי
צַלְעֹתָיו תַּעֲשֶׂה עַל־שְׁנֵי צִדָּיו וְהָיָה לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת
5 אֹתוֹ בָּהֵמָּה׃ וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם
6 זָהָב׃ וְנָתַתָּה אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת
לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה׃
7 וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ
8 אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה׃ וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין
הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃
9 לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֵסֶךְ לֹא
10 תִסְּכוּ עָלָיו׃ וְכִפֶּר אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם
חַטַּאת הַכִּפֻּרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֵּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם
קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃ פ
11 12 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד
13 אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם׃ זֶה ׀ יִתְּנוּ כָּל־
הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים
14 גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה׃ כֹּל הָעֹבֵר
עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת

מלאו סדסה בכל תגייתם. זר זהב, סמן הוא לכתר כהונה. צלעתיו, כאן 4
הוא לשון זוית, כתרגומו, לפי שנאמר על שני צדיו, שתי זויותיו שבשני צדיו.
והיה מעשה הטבעות האלה לבתים לבדים, בית תהיה הטבעת לבד. לפני 6
הפרכת, שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרום? ת"ל לפני
הכפרת, מכוון כנגד הארון מבחוץ. בהיטיבו, לשון נקוי הבזיכין של המנורה
מדשן הפתילות שנשרפו בלילה, והיה מטיבן בכל בקר ובקר. הנרות, לוצ"ש 7
בלעז (luces, לאמפען); וכן כל נרות האמורות במנורה, חוץ ממקום שנאמר
שם העלאה, שהוא לשון הדלקה. ובהעלת, כשידליקם להעלות להבתן. 8
יקטירנה, בכל יום פעם מקטיר שחרית ופעם בין הערבים. לא תעלו עליו,

4 סְחוֹר וְיָת קַרְנוֹהִי וְתַעְבֵּד לֵהּ זֵיר דִּדְהַב סְחוֹר סְחוֹר: וְתַרְתֵּין עִזְקָן
דִּדְהַב תַּעְבֵּד לֵהּ מִלְּרַע לְזֵירֵהּ עַל תַּרְתֵּין זִוְיָתֵהּ תַּעְבֵּד עַל תְּרֵין
5 סִטְרוֹהִי וִיהֵי לְאַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא לְמִטַּל יָתֵהּ בְּהוֹן: וְתַעְבֵּד יָת אֲרִיחַיָּא
6 דְּאָעֵי שִׁטִּין וְתַחְפֵּי יָתְהוֹן דַּהֲבָא: וְתִתֵּן יָתֵהּ קֳדָם פָּרָכְתָּא דִּי עַל
אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא לִקֳדָם כַּפֻּרְתָּא דִּי עַל סַהֲדוּתָא דִּי אֱזַמֵּן מֵימְרִי
7 לָךְ תַּמָּן: וְיַקְטַר עֲלוֹהִי אַהֲרֹן קְטֹרֶת בּוּסְמִין בִּצְפַר בִּצְפַר בְּאַתְקָנוּתֵהּ
8 יָת בּוֹצִינַיָּא יַסְקִנַּהּ: וּבְאַדְלָקוּת אַהֲרֹן יָת בּוֹצִינַיָּא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא יַסְקִנַּהּ
9 קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא תְּדִירָא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן: לָא תַסְּקוּן עֲלוֹהִי קְטֹרֶת
10 בּוּסְמִין נוּכְרָאִין וַעֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכָּא לָא תְנַסְּכוּן עֲלוֹהִי: וִיכַפֵּר
אַהֲרֹן עַל קַרְנוֹהִי חֲדָא בְּשַׁתָּא מִדְּמָא חַטַּאת כִּפּוּרַיָּא חֲדָא בְשַׁתָּא
יְכַפֵּר עֲלוֹהִי לְדָרֵיכוֹן קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ:
11 12 וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: אֲרֵי תְקַבֵּל יָת חֻשְׁבַּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמִנְיָנֵיהוֹן וְיִתְּנוּן גְּבַר פֻּרְקַן נַפְשֵׁהּ קֳדָם יְיָ כַּד תִּמְנֵי יָתְהוֹן וְלָא יְהֵי
13 בְהוֹן מוֹתָא כַּד תִּמְנֵי יָתְהוֹן: דֵּין יִתְּנוּן כָּל דְּעָבַר עַל מִנְיָנַיָּא פַּלְגוּת
סִלְעָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עַסְרִין מָעִין סִלְעָא פַּלְגוּת סִלְעָא אַפְרָשׁוּתָא
14 קֳדָם יְיָ: כֹּל דְּעָבַר עַל מִנְיָנַיָּא מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא יִתֵּן אַפְרָשׁוּתָא

9 על המזבח הזה. קטורת זרה, שום קטורת של נדבה, כולן זרות לו חוץ
מזו. ועלה ומנחה. ולא עולה ומנחה. עולה, של בהמה ועוף, ומנחה, היא
10 של מין לחם. וכפר אהרן, מתן דמים אחת בשנה, ביום הכפורים הוא,
שאמר באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני ה׳ וכפר עליו (ויקרא ט״ז).
חטאת הכפרים, הם פר ושעיר של יום הכפורים, המכפרים על טומאת מקדש
וקדשיו. קדש קדשים, המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה אחרת.

12 כי תשא, ל׳ קבלה, כתרגומו, כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה
הם, אל תמנם לגלגלות, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את
השקלים ותדע מנינם. ולא יהיה בהם נגף, שהמנין שולט בו עין הרע
13 והדבר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד. זה יתנו, הראה לו כמין מטבע
של אש ומשקלה מחצית השקל, ואומר לו כזה יתנו. העבר על הפקדים,
דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה; וכן כל אשר יעבור תחת
השבט (ויקרא כ״ז), וכן תעבורנה הצאן על ידי מונה (ירמיה ל״ג). מחצית
השקל בשקל הקדש, במשקל השקל שקבעתי לך לשקול בו שקלי הקודש,
כגון שקלים האמורים בפרשת ערכין ושדה אחוזה. עשרים גרה השקל,
עכשיו פירש לך כמה הוא. גרה, ל׳ מעה, וכן (בשמואל א׳ ב׳) יבא להשתחוות
לו לאגורת כסף וככר לחם. עשרים גרה השקל, שהשקל הסלע ד׳ זוזים,
והזוז מתחלתו חמש מעות, אלא באו והוסיפו עליו שתות ($1/6$) והעלוהו
14 לשש מעה כסף, ומחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה לה׳. מבן
עשרים שנה ומעלה, למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא לצבא ונמנה

15 יְהוָה׃ הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית
הַשָּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃
16 וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ
עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי
יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ פ
17 18 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת
וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין
19 הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם׃ וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ
20 אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־
מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר
21 אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה
לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃ פ
22 23 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים

15 בכלל אנשים. לכפר על נפשתיכם, שלא תנגפו על ידי מנין. ד"א לכפר על נפשתיכם, לפי שרמז להם כאן שלש תרומות, שנכתב כאן תרומת ה' שלש פעמים; אחת תרומת אדנים, שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן ונתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת הככר, שנא' וכסף פקודי העדה מאת ככר, ומהם נעשו האדנים, שנא' ויהי מאת ככר הכסף וגו' (שמות ל"ח); והשנית אף היא על ידי מנין, שמנאן משהוקם המשכן, הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים, באחד לחדש השני בשנה השנית (במדבר א'), ונתנו כל אחד מחצית השקל, והן לקנות מהן קרבנות לצבור של כל שנה ושנה, והשוו בהם עניים ועשירים, ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשתיכם, שהקרבנות לכפרה הם באים; והשלישית היא תרומת המשכן, כמו שנאמר כל מרים תרומת כסף ונחשת (שמות ל"ה), ולא היתה יד כולם שוה בה, אלא איש מה שנדבו לבו. ונתת אתו על עבדת אהל מועד, למדת שצוה למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל, מפני שנכנס בהם מגפה, כמו שנאמר ויגוף ה' את העם (שמות ל"ב). משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר, ומשפסק אמר לו לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע כמה נותרו בהם! להודיע שהיא חביבה עליו. וא"א לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים, שהרי נאמר בו באחד לחדש השני (במדבר א'), והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון, שנאמר ביום החדש הראשון באחד לחדש וגו' (שמות מ'), ומהמנין הזה נעשו האדנים, משקלים שלו, שנא' ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגו' (שמות ל"ח), הא למדת ששתים היו, אחת בתחלת

1 קדם יי: דעתיר לא יסגי ודמסכן לא יזער מפלגות סלעא למתן
16 ית אפרשותא קדם יי לכפרא על נפשתיכון: ותסב ית כסף כפוריא
מן בני ישראל ותתן יתיה על פלחן משכן זמנא ויהי לבני ישראל
לדכרנא קדם יי לכפרא על נפשתיכון: ומליל יי עם משה למימר:
ותעבד כיורא דנחשא ובסיסיה נחשא לקדוש ותתן יתיה בין משכן
זמנא ובין מדבחא ותתן תמן מיא: ויקדשון אהרן ובנוהי מנה ית
ידיהון וית רגליהון: במיעלהון למשכן זמנא יקדשון מיא ולא
ימותון או במקרבהון למדבחא לשמשא לאסקא קרבנא קדם יי:
ויקדשון ידיהון ורגליהון ולא ימותון ותהי להון קים עלם לה ולבנוהי
לדריהון: ומליל יי עם משה למימר: ואת סב לך בוסמין רישא

נתנו אחר יום הכפורים בשנה ראשונה, ואחת בשנה שניה באייר משהוקם המשכן. ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים, שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן בתרומת הפקודים אף בו נאמר כן: ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים (במדבר א'), והלא בשתי שנים היו ואי אפשר שלא היו בשעת המנין הראשון בני תשע עשרה שנה שלא נמנו ובשנייה נעשו בני עשרים? תשובה לדבר, אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו, אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים, לפי שליציאת מצרים מונין מניסן, כמו ששנינו במסכת ראש השנה, ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשנייה, שנתחדשה שנה באחד בניסן; אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי; נמצאו שני המנינים בשנה אחת, המנין הראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורים, שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונצטוו על המשכן, והשני באחד באייר. על עבדת אהל מועד, הן האדנים שנעשו בו. כיור, כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים. וכנו, כתרגומו, בסיסיה, מושב מתוקן לכיור. לרחצה, מוסב על הכיור. ובין המזבח, מזבח העולה, שכתוב בו שהוא לפני פתח משכן אהל מועד, והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתים, משום שנא' ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל מועד (שמות מ'), כלומר מזבח לפני אהל מועד, ואין כיור לפני אהל מועד; הא כיצד? משוך קמעא כלפי הדרום. כך שנויה בזבחים. את ידיהם ואת רגליהם, בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו. כך שנינו בזבחים: כיצד קדוש ידים ורגלים? מניח ידו הימנית על גב רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש. בבאם אל אהל מועד, להקטיר שחרית ובין הערבים קטרת, או להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי ע"ז. ולא ימתו, הא אם לא ירחצו ימותו, שבתורה נאמרו כללות, ומכלל לאו אתה שומע הן. אל המזבח, החיצון, שאין כאן ביאת אהל מועד אלא כאן. ולא ימתו, לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רוחץ ידים ורגלים, שבמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל. בשמים ראש, חשובים. וקנמן בשם, לפי שהקנמון קליפת עץ הוא, יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם, ויש שאינו אלא כעץ, לכך הוצרך לומר קנמן בשם, מן הטוב.

רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְּמָן־בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים
וּמָאתָיִם וּקְנֵה־בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם׃ וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין׃ וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־
קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ
יִהְיֶה׃ וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת אֲרוֹן הָעֵדֻת׃
וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֵת
מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃ וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־
הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־
הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשָׁח וְקִדַּשְׁתָּ
אֹתָם לְכַהֵן לִי׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן
מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם׃ עַל־בְּשַׂר אָדָם
לֹא יִיסָךְ וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ
יִהְיֶה לָכֶם׃ אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ
עַל־זָר וְנִכְרַת מֵעַמָּיו׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה

מחציתו חמשים ומאתים, מחצית הבאתו תהא חמשים ומאתים, נמצא כלו חמש מאות, כמו שאמור מר דרור. א"כ למה נאמר בו חצאין? גזרת הכתוב היא להביאו לחצאין, להרבות בו שתי הכרעות, שאין שוקלין עין בעין. וכן שנוי בכריתות. וקנה בשם, קנה של בשם, לפי שיש קנים שאינן של בשם, הוצרך לומר בשם. חמשים ומאתים, סך משקל כלו. וקדה, שם שורש עשב, ובל' חכמים קציעה. הין, שנים עשר לוגין; ונחלקו בו חכמי ישראל, ר"מ אומר בו שלקו את העקרין; אמר לו רבי יהודה והלא לסוך את העקרין אינו ספק? אלא שְׁרָאוּם במים שלא יבלעו את השמן, ואחר כך הציף עליהם השמן עד שקלט הריח, וקפחו לשמן מעל העקרין. רקח מרקחת, רקח שם דבר הוא, והטעם מוכיח, שהוא למעלה, והרי הוא, כמו רֶקַח, רֶגַע, ואינו כמו רוֹגַע הים (ישעיה נ"א), וכמו רוֹקַע הארץ (ישעיה מ"ב), שהטעם למטה. וכל דבר המעורב בחברו עד שזה קופח מזה או ריח או טעם קרוי מרקחת. רקח מרקחת, רקח העשוי על ידי אומנות תערובות. מעשה רקח, שם האומן בדבר. ומשחת בו, כל המשיחות כמין כף יונית (א), חוץ משל מלכים, שהן כמין נזר. וקדשת אתם, משיחה זו מְקַדַּשְׁתָּם להיות קדש קדשים. ומה היא קדושתם? כל הנגע וגו', כל הראוי לכלי שרת, משנכנס לתוכו

מירא דכיא מתקל חמש מאה וקנמן בשם פלגותה מתקל מאתן
24 וחמשין וקנה בוסמא מתקל מאתן וחמשין: וקציעתא מתקל חמש
25 מאה בסלעי קודשא ומשח זיתא מלא הינא: ותעבד יתה משח
רבות קודשא בסם מבסם עובד בוסמנו משח רבות קודשא יהא:
26 27 תרבי בה ית משכן זמנא וית ארונא דסהדותא: וית פתורא וית
כל מנוהי וית מנרתא וית מנהא וית מדבחא דקטרת בוסמיא:
28 29 וית מדבח דעלתא וית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסה: ותקדש
30 יתהון ויהון קדש קודשיא כל דיקרב בהון יתקדש: וית אהרן וית
31 בנוהי תרבי ותקדש יתהון לשמשא קדמי: ועם בני ישראל תמלל
32 למימר משח רבות קודשא יהי דין קדמי לדריכון: על בסרא דאנשא
לא יתנסך ובדמותה לא תעבדון כותה קודשא הוא קודשא יהי
33 לכון: גבר די יבסם דכותה ודי יתן מנה על חלוני וישתיצי מעמה:
34 ואמר יי למשה סב לך בוסמין נטופא וטופרא וחלבנתא בוסמין

קדוש קדושת הגוף, להפסל ביוצא ולינה וטבול יום, ואינו נפדה לצאת לחולין;
אבל דבר שאינו ראוי להם אין מקדשן. ושנויה היא משנה שלמה אצל מזבח:
מתוך שנא' כל הנוגע במזבח יקדש (שמות כ"ט), שומע אני בין ראוי בין
שאינו ראוי, ת"ל כבשים, מה כבשים ראויים אף כל ראוי. כל משיחת משכן
וכהנים ומלכים מתורגם ל' רבוי, לפי שאין דרך משיחתן אלא לגדולה, כי
כן יסד המלך שזה חנוך גדולתן; ושאר משיחות, כגון רקיקין משוחין, ראשית
31 שמנים ימשחו, ל' ארמית בהן כלשון עברית. לדרתיכם, מכאן למדו רבותינו
שכולו קיים לעתיד לבא. זה בגימטריא תריסר לוגין הוו. לא ייסך,
בשני יודין, ל' לא יפעל, כמו למען ייטב לך (דברים ו'). על בשר אדם
לא ייסך מן השמן הזה עצמו. ובמתכנתו לא תעשו כמהו, בסכום סמניו,
לא תעשו אחר כמוהו במשקל סמנין הללו לפי מדת הין שמן; אבל אם פחת
או רבה סממנין לפי מדת הין שמן מותר, ואף העשוי במתכנתו של זה אין
הסך ממנו חייב, אלא הרוקח. מתכנתו, ל' חשבון, כמו מתכנת הלבנים
33 (שמות ה'), וכן במתכנתה של קטרת. ואשר יתן ממנו, מאותו של משה.
34 על זר, שאינו צורך כהונה ומלכות. נטף, הוא צרי, ועל שאינו אלא שרף
הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף, ובלעז גומ"א (גוממיח), והצרי קורין לו
טריא"קה (טהעריאק וכ"ע). ושחלת, שורש בשם חלק ומצהיר כצפורן, ובל' המשנה
קרוי צפורן, וזה שתרגם אונקלוס, וטופרא. חלבנה, בשם שריחו רע, וקורים
לו גלב"נא (גאלבאן), ומנאה הכתוב בין סמני הקטורת, ללמדנו שלא יקל
בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפלותינו את פושעי ישראל להיות
נמנין עמנו. סמים אחרים. ולבנה זכה, מכאן למדו רבותינו י"א סמנים
נאמרו לו למשה בסיני, מעוט סמים שנים, נטף ושחלת וחלבנה שלש, הרי
חמש, סמים, לרבות עוד כמו אלו, הרי עשר, ולבנה הרי אחת עשרה;
ואלו הן: הצרי, והצפורן, החלבנה, והלבונה, מר, וקציעה, שבלת נרד, וכרכם,
הרי שמנה, שהשבלת ונרד אחד, שהנרד דומה לשבלת — הקשט, והקלופה,

זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה׃ וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה 35
רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ׃ וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה 36
מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם׃ וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה 37
בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה׃ אִישׁ 38
לא אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו׃ ס וַיְדַבֵּר 1
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־ 2
אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים 3
בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה׃ לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת 4
לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת 5
וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה׃ וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי 6
אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־
חֲכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ׃ אֵת 7
אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו
וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל׃ וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־ 8
הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃
וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ 9
וְאֵת בִּגְדֵי הַשְּׂרָד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־ 10

והקנמון, הרי אחד עשר, בורית כרשינה אינו נקטר, אלא בו שפין את הצפורן
ללבנה שתהא נאה. בד בבד יהיה, אלו האמורים כאן יהיו שוין
משקל במשקל, כמשקלו של זה כך משקלו של זה. וכן שנינו: הצרי והצפורן
החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. ול' בד נראה בעיני שהוא ל'
35 יחיד, אחד באחד יהיה, זה כמות זה. ממלח, כתרגומו, מעורב, שיערב
שחיקתן יפה זה עם זה. ואומר אני שדומה לו ויראו המלחים (יונה א'),
מלחיך וחובליך (יחזקאל כ"ז), על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגים
את הספינה, כאדם המהפך בכף בצים טרופות לערבן עם המים; וכל דבר
שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בבוך. ממלח טהור קדש,
36 ממלח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה. ונתתה ממנה וגו', היא קטרת שבכל

35 ולבונתא דכיתא מתקל במתקל יהא: ותעבד יתה קטרת בוסמין
36 בסם עובד בוסמנו מערב דכי קודשא: ותשחוק מנה ותדיק ותתן
מנה קדם סהדותא במשכן זמנא די אזמן מימרי לך תמן קדש
37 קודשין תהי לכון: וקטרת בוסמין די תעבד בדמותה לא תעבדון
38 לכון קודשא תהי לך קדם יי: גבר די יעבד דכותה לארחא בה וישתיצי
1 2 מעמה: ומליל יי עם משה למימר: חזי דרביתי בשום בצלאל בר
3 אורי בר חור לשבטא דיהודה: ואשלמית עמה רוח מן קדם יי
4 בחכמתא ובסוכלתנו ובמדע ובכל עבידא: לאלפא אומנון למעבד
5 בדהבא ובכספא ובנחשא: ובאומנות אבן טבא לאשלמא ובנגרות
6 אעא למעבד בכל עבידא: ואנא הא יהבית עמה ית אהליאב בר
אחיסמך לשבטא דדן ובלבא כל חכימי לבא יהבית חכמתא ויעבדון
7 ית כל די פקדתך: ית משכן זמנא וית ארונא לסהדותא וית
8 כפרתא די עלוהי וית כל מני משכנא: וית פתורא וית מנוהי וית
9 מנרתא דכיתא וית כל מנהא וית מדבחא דקטרת בוסמיא: וית
10 מדבחא דעלתא וית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסה: וית לבושי
שמושא וית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא:

יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד. אשר אועד לך שמה, כל
37 מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם לאותו מקום. במתכנתה, במנין סממניה.
38 קדש תהיה לך לה', שלא תעשה אלא לשמי. להריח בה, אבל עושה אתה
2 כמתכנתה משלך כדי למסרה לצבור. קראתי בשם, לעשות מלאכתי, את
3 בצלאל. בחכמה, מה שאדם שומע דברים מאחרים ולמד. ובתבונה, מבין
4 דבר מלבו מתוך דברים שלמד. ובדעת, רוח הקדש. לחשב מחשבת, אריגת
5 מעשה חשב. חרשת, ל' אומנות, כמו חרש חכם (ישעיה מ'). ואונקלוס פרש
ושנה בפרושו, שאומן אבנים קרוי אומן וחרש עץ קרוי נגר. למלאת,
להושיבה במשבצת שלה במלואה, לעשות המשבצת למדת מושב האבן ועביה.
6 ובלב כל חכם לב וגו', ועוד שאר כל חכמי לב שבכם וכל אשר נתתי בו
7 חכמה, ועשו את כל אשר צויתיך. ואת הארן לעדת, לצורך לוחות העדות.
8 10 הטהרה, על שם זהב טהור. ואת בגדי השרד, אומר אני לפי פשוטו של
מקרא שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר, לפי שנאמר אצלם ואת בגדי
הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן, אלא אלו בגדי השרד הם בגדי
התכלת והארגמן ותולעת שני האמורים בפרשת מסעות, ונתנו עליו בגד תכלת
ונתנו עליו בגד ארגמן, ונתנו עליהם בגד תולעת שני (במדבר ד'); ונראין
דברי שנאמר ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש
(שמות ל"ט), ולא הוזכר שש עמהם, ואם בבגדי כהונה מדבר לא מצינו
באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש. בגדי השרד, יש מפרשים לשון
עבודה ושירות, כתרגומו, לבושי שמושא, ואין לו דמיון במקרא. ואני אומר
שהוא לשון ארמי, כתרגום של קלעים ותרגום של מכבר, שהיו ארוגים במחט,

בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת 11
הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃ פ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי 12 13
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא
בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת 14
יוּמָת כִּי כָּל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי 15
שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת׃ וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת 16
לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃ בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי 17
יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה
יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת
וַיִּנָּפַשׁ׃ ס שני וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר 18
אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת אֶבֶן כְּתֻבִים
בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים׃ וַיַּרְא הָעָם כִּי־בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן לב 1
הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם ׀ עֲשֵׂה־
לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר

עשויים נקבים, לאצי"ן בלעז (lacet, שניגנווערק). ואת קטרת 11
הסמים לקדש, לצורך הַקְטָרַת היכל שהוא קדש. ואתה דבר אל בני 13
ישראל, ואתה אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן, אל יקל
בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה. אַךְ את שבתתַי תשמרו,
אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה, שבת אל תדחה מפניהם;
כל אכין ורקין מעוטין, למעט שבת ממלאכת המשכן. כי אות היא ביני
וביניכם, אות גדולה היא ביניכם שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי
למנוחה, לדעת האומות בה כי אני ה' מקדשכם. מות יומת, אם יש עדים 14
והתראה. ונכרתה, בלא התראה. מחלליה, הנוהג בה חול בקדושתה. שבת 15
שבתון, מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי. (שבת שבתון, לכך כפלו הכתוב
לומר שאסור בכל מלאכה, אפילו אוכל נפש, וכן יום הכפורים, שנאמר בו

11 וְיָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְיָת קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא לְקוּדְשָׁא כְּכֹל דִּי פַקֵּדְתָּךְ
12 יַעְבְּדוּן: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימַר: וְאַתְּ מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר
13 בְּרַם יָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִּי לִי תִּטְּרוּן אֲרֵי אָת הִיא בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן
14 לְדָרֵיכוֹן לְמִדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן: וְתִטְּרוּן יָת שַׁבְּתָא אֲרֵי קוּדְשָׁא
הִיא לְכוֹן מְחַלְּלַנַהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל אֲרֵי כָּל דְּיַעְבֵּד בַּהּ עֲבִידָא
15 וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּהּ: שִׁתָּא יוֹמִין יִתְעֲבֵד עֲבִידָא וּבְיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה שַׁבָּת שַׁבָּתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ כָּל דְּיַעְבֵּד עֲבִידְתָּא בְּיוֹמָא
16 דְשַׁבְּתָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל: וְיִטְּרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת שַׁבְּתָא לְמֶעְבַּד
17 יָת שַׁבְּתָא לְדָרֵיהוֹן קְיָם עָלָם: בֵּין מֵימְרִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָת הִיא
לְעָלָם אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
18 שְׁבַת וְנָח: וִיהַב לְמֹשֶׁה כַּד שֵׁיצֵי לְמַלָּלָא עִמֵּהּ בְּטוּרָא דְסִינַי תְּרֵין
לב
1 לוּחֵי סַהֲדוּתָא לוּחֵי אַבְנָא כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעָא דַיְיָ: וַחֲזָא עַמָּא אֲרֵי
אוֹחַר מֹשֶׁה לְמֵחַת מִן טוּרָא וְאִתְכְּנֵשׁ עַמָּא עַל אַהֲרֹן וַאֲמָרוּ לֵהּ קוּם
עֲבֵד לָנָא דַחֲלָן דִּיהָכוּן קֳדָמָנָא אֲרֵי דֵין מֹשֶׁה גַּבְרָא דִּי אַסְּקָנָא

שבת שבתון היא לכם (ויקרא כ"ג), אסור בכל מלאכה; אבל יום טוב לא נאמר בו כי אם ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון (ויקרא כ"ג), אסורים בכל מלאכת עבודה ומותרים במלאכת אוכל נפש.) קדש לה', שמירת
17 קדושתה לשמי ובמצותי. וינפש, כתרגומו, ונח; וכל ל' נופש הוא ל' נפש, שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה. ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע (ישעיה מ'), וכל פעלו במאמר, הכתיב מנוחה לעצמו, לשבר האזן
18 מה שהיא יכולה לשמוע. ויתן אל משה וגו', אין מוקדם ומאוחר בתורה; מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה, שהרי בי"ז בתמוז נשברו הלוחות, וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל, ולמחרת התחילו בנדבת המשכן, והוקם באחד בניסן. ככלתו, ככלתו כתיב, חסר, שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן, שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה. ד"א מה כלה מתקשטת בכ"ד קשוטין, הן האמורים בספר ישעיה (ג'), אף תלמיד חכם צריך להיות בקי בכ"ד ספרים. לדבר אתו, החקים והמשפטים שבואלה המשפטים. לדבר אתו, מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין את ההלכה שניהם יחד. לחת, לחת כתיב, שהיו שתיהן שוות.
1 כי בשש משה, כתרגומו, ל' איחור, וכן מדוע בשש רכבו (שופטים ה'), ויחילו עד בוש (שופטים ג'). כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף מ' יום אני בא בתוך שש שעות; כסבורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא, והוא אמר להם שלמים, ארבעים יום ולילו עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו, שהרי בשבעה בסיון עלה, נמצא יום מ' בי"ז בתמוז; בי"ו בא השטן ועירבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא, לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם, אמר להם מת משה, שכבר באו שש שעות ולא בא וכו', כדאי' במסכת שבת. ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות, שהרי לא ירד משה עד יום המחרת, שנא' וישכימו

הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ וַיֹּאמֶר 2
אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם
וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי׃ וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי 3
הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן׃ וַיִּקַּח מִיָּדָם 4
וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה
אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיַּרְא אַהֲרֹן 5
וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר׃
וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם 6
לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר 7
הֶעֱלֵיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר 8
צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ
וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־ 9
קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וְיִחַר־אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם 10

ממחרת ויעלו עלת. אשר ילכו לפנינו, אלהות הרבה אוו להם. כי זה משה
האיש, כמין דמות משה הראה להם השטן, שנושאין אותו באויר רקיע השמים.
אשר העלנו מארץ מצרים, והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה, עתה
צריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו. באזני נשיכם, אמר אהרן בלבו, הנשים 2
והילדים חסים בתכשיטיהם, שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה, והם
לא המתינו ופרקו מעל עצמן. פָּרְקוּ, ל' צווי, מגזרת פְּרֹק ליחיד, כמו בָּרְכוּ
מגזרת בָּרֵךְ. ויתפרקו, ל' פריקת משא, כשנטלום מאזניהם נמצאו הם 3
מפורקים מנזמיהם, דישקר"ייר בלע"ז (déchargés, ענטלאַסטעט). את נזמי,
כמו מנזמי, כמו כצאתי את העיר (שמות ט'), מן העיר. ויצר אתו בחרט, יש 4
לתרגמו בשני פנים, האחד ויצר ל' קשירה, בחרט ל' סודר, כמו והמטפחות
והחריטים (ישעיה ג'), ויצר ככרים כסף בשני חריטים (מלכים ב' ה'), והשני
ויצר ל' צורה, בחרט כלי אומנות הצורפין, שחורצין וחורתין בו צורות בזהב,
כעט סופר החורת אותיות בלוחות ופנקסין, כמו וכתוב עליו בחרט אנוש
(ישעיה ח'); וזהו שת"א, וצר יתיה בזיפא, ל' זיוף, הוא כלי אומנות שחורצין
בו בזהב אותיות ונקודים, שקורין בלע"ז ניי"ל (niël, מגרש niello בלשון
איטאליא, גראַבשטיכעל), ומזייפין על ידו חותמות. עגל מסכה, כיון שהשליכו

2 מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לָא יְדַעְנָא מָה הֲוָה לֵיהּ׃ וַאֲמַר לְהוֹן אַהֲרֹן פָּרִיקוּ
קָדָשֵׁי דְדַהֲבָא דִּי בְּאוּדְנֵי נְשֵׁיכוֹן בְּנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְאַיְתִיוּ לְוָתִי׃
3 וְאִתְפָּרִיקוּ כָּל עַמָּא יָת קָדָשֵׁי דְדַהֲבָא דִּי בְּאוּדְנֵיהוֹן וְאַיְתִיאוּ לְאַהֲרֹן׃
4 וּנְסִיב מִידֵיהוֹן וְצַר יָתֵהּ בְּזִיפָא וְעַבְדֵהּ עֵגֶל מַתְּכָא וַאֲמָרוּ אִלֵּין
5 דַּחְלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דִּי אַסְּקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ וַחֲזָא אַהֲרֹן וּבְנָא
6 מַדְבְּחָא קֳדָמוֹהִי וּקְרָא אַהֲרֹן וַאֲמַר חַגָּא קֳדָם יְיָ מְחָר׃ וְאַקְדִּימוּ
בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְקָרִיבוּ נִכְסִין וְאַסְחַר עַמָּא לְמֵיכַל
7 וּלְמִשְׁתֵּי וְקָמוּ לְחַיָּכָא׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אִזֶּל־חוּת אֲרֵי חַבִּיל
8 עַמָּךְ דִּי אַסֶּקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ סָטוּ בִּפְרִיעַ*) מִן אוֹרְחָא דִּי
פַּקֵּדְתִּנּוּן עֲבָדוּ לְהוֹן עֵגֶל מַתְּכָא וּסְגִידוּ לֵהּ וְדַבַּחוּ לֵהּ וַאֲמָרוּ אִלֵּין
9 דַּחְלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דִּי אַסְּקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה גְּלֵי
10 קֳדָמַי עַמָּא הָדֵין וְהָא עַמָּא קְשֵׁי קְדַל הוּא׃ וּכְעַן הַנַּח בָּעוּתָךְ מִן

---

*) הב' נ"ל דגש, בעבור הס' הרפה שלאחריו. לאווענשטיין.

לאור בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים
וי"א מיכה היה שם, שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמעך בו במצרים, והיה
בידו שם וטס שכתב בו משה „עלה שור עלה שור" להעלות ארונו של
יוסף מתוך נילוס, והשליכו לתוך הכור ויצא העגל. מסכה, ל' מתכת.
ד"א קכ"ה קנטרין זהב היו בו, כגימטריא של מסכה. אלה אלהיך, ולא
נאמר אלה אלהינו; מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן,
5 והם שעשאוהו, ואחר כך הטעו את ישראל אחריו. וירא אהרן, שהיה בו רוח
חיים, שנא' בתבנית שור אוכל עשב (תהלים ק"ו), וראה שהצליח מעשה שטן
ולא היה לו פה לדחותם לגמרי. ויבן מזבח, לדחותם. ויאמר חג לה' מחר,
ולא היום, שמא יבא משה קודם שיעבדוהו. זהו פשוטו. ומדרשו בויקרא רבה:
דברים הרבה ראה אהרן, ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם והרגוהו; וזהו
ויבן מזבח לפניו, ויבן מזבוח לפניו; ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי
הסרחון ולא בהם; ועוד ראה ואמר אם הם בונים אותו המזבח זה מביא
אבן וזה מביא אבן, ונמצאת מלאכתן נעשית בבת אחת; מתוך שאני בונה
אותו ומתעצל במלאכתי בין כך ובין כך משה בא. חג לה', בלבו היה לשמים,
6 בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום. וישכימו, השטן זרזם כדי שיחטאו.
לצחק, יש במשמע הזה גלוי עריות, כמו שנאמר לצחק בי (בראשית ל"ט),
ושפיכות דמים, כמו שנא' יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב' ב'),
7 אף כאן נהרג חור. וידבר, ל' קושי הוא, כמו וידבר אתם קשות (בראשית
מ"ב). לך רד מגדולתך, לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם! באותה שעה
נתנדה משה מפי ב"ד של מעלה. שחת עמך, שחת העם לא נאמר, אלא
עמך, ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו
9 גרים בשכינה, הם שחתו והשחיתו. קשה ערף, מחזירין קשי ערפם לנגד
10 מוכיחיהם וממאנים לשמוע. הניחה לי, עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם

וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל׃ וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה 11
אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָה יְהוָה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה׃ לָמָּה יֹאמְרוּ 12
מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים
וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם
עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ׃ זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ 13
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם
כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן
לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם׃ וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר 14
דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ׃ פ
וַיִּפֶן וַיֵּרֶד־מֹשֶׁה מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת 15
כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים׃ וְהַלֻּחֹת 16
מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת
עַל־הַלֻּחֹת׃ וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר 17
אֶל־מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה׃ וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת 18
גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת 19
וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם
תַּחַת הָהָר׃ וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ 20
וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק וַיִּזֶר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת־בְּנֵי

והוא אומר הניחה לי? אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו,
שאם יתפלל עליהם לא יכלם. למה ה' יחרה אפך, כלום מתקנא אלא 11
חכם בחכם גבור בגבור! והנחם, התעשת מחשבה אחרת להטיב להם. על 12
הרעה, אשר חשבת להם. זכר לאברהם, אם עברו על עשרת הדברות, 13
אברהם אביהם נתנסה בעשר נסיונות ועדין לא קבל שכרו, תנהו לו
ויצאו עשר בעשר. לאברהם ליצחק ולישראל, אם לשרפה הם זכר לאברהם,
שמסר עצמו להשרף עליך באור כשדים, אם להריגה זכר ליצחק, שפשט

11 קדמי ויתקף רוגזי בהון ואשיצנון ואעבד יתך לעם סגי: וצלי
משה קדם יי אלהה ואמר למא יי יתקף רוגזך בעמך די אפקתא
12 מארעא דמצרים בחיל רב ובידא תקיפא: למא יימרון מצראי
למימר בבישתא אפקתנון לקטלא יתהון ביני טוריא ולשיציותהון
מעל אפי ארעא תוב מתקוף רוגזך ואתיב מן בישתא דמללתא
13 למעבד לעמך: אדכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך די קימתא
להון במימרך ומללתא עמהון אסגי ית בניכון ככוכבי שמיא וכל
14 ארעא הדא די אמרית אתן לבניכון ויחסנון לעלם: ותב יי מן
15 בישתא די מליל למעבד לעמה: ואתפני ונחת משה מן טורא ותרין
לוחי סהדותא בידה לוחי כתיבין מתרין עבריהון מכא ומכא אנון
16 כתיבין: ולוחיא עובדא דיי אנון וכתבא כתבא דיי הוא מפרש על
17 לוחיא: ושמע יהושע ית קל עמא כד מיבבין ואמר למשה קל
18 קרבא במשריתא: ואמר לא קל גברין דנצחין בקרבא ואף לא קל
19 חלשין דמתברין קל דמחיכין אנא שמע: והוה כד קריב למשריתא
וחזא ית עגלא וחנגין ותקיף רוגזא דמשה ורמא מידוהי ית לוחיא
20 ותבר יתהון בשפולי טורא: ונסיב ית עגלא די עבדו ואוקד בנורא
ושף עד דהוה דקיק ודרא על אפי מיא ואשקי ית בני ישראל:

נוטרו לעקדה, אם לגלות זכר ליעקב, שגלה לחרן, ואם אינן פכולין בזכותן
מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול? אם כסא של שלש רגלים אינו
עומד לפניך בשעת כעסך, ק"ו לכסא של רגל אחד! אשר נשבעת להם
בך, לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה, לא בשמים ולא בארץ לא בהרים
ולא בגבעות, אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם, שנאמר בי
נשבעתי נאם ה' (ירמיה כ"ב), ליצחק נאמר והקימותי את השבועה אשר
נשבעתי לאברהם אביך (בראשית כ"ו), וליעקב נאמר אני אל שדי פרה ורבה
15 (בראשית ל"ה), נשבע לו באל שדי. משני עבריהם היו האותיות נקראות,
16 ומעשה נסים היה. מעשה אלהים המה, כמשמעו הוא בכבודו עשאן. ד"א
כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכה פלונית, כך כל שעשועיו
של הקב"ה בתורה. חרות, ל' חרת וחרט אחד הוא, שניהם ל' חקוק,
17 אנטליי"ר בלעז (entailler, איינשניידען). ברעה, בהריעו, שהיו מריעים ושמחים
18 ולוחקים. אין קול ענות גבורה, אין קול זה נראה קול עניית גבורים
הצועקים נצחון, ולא קול חלשים שצועקים ווי או ניסה. קול ענות, קול
19 חרופין וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמרין לו. וישלך מידיו וגו', אמר
מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו
(שמות י"ב), התורה כלה כאן וכל ישראל משומדים ואתננה להם! תחת
20 ההר, לרגלי ההר. ויזר, ל' נפוץ, וכן יזורה על נוהו גפרית (איוב י"ח),
וכן כי חנם מזורה הרשת (משלי א'), שזורין בו דגן וקטנית. וישק את בני
ישראל, נתכוון לבדקם כסוטות. שלש מיתות נדונו שם: אם יש עדים והתראה

21 יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מֶה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה
22 כִּי־הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה׃ וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אַל־יִחַר
23 אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בְרָע הוּא׃ וַיֹּאמְרוּ
לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה
הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה
24 לוֹ׃ וָאֹמַר לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ
25 בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה׃ וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ
26 הוּא כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם׃ וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה
בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־
27 בְּנֵי לֵוִי׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לָשַׁעַר
בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ
28 אֶת־קְרֹבוֹ׃ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם
29 בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלְאוּ
יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם
30 הַיּוֹם בְּרָכָה׃ וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם
חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוּלַי
31 אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם׃ וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר
אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי
32 זָהָב׃ וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא
33 מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר
34 חָטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי׃ וְעַתָּה לֵךְ ׀ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל

בסייף, כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין; עדים בלא התראה במגפה,
שנא' ויגוף ה' את העם; לא עדים ולא התראה בהדרוקן, שבדקום המים
21 ולכו בטניהם. מה עשה לך העם הזה? כמה יסורים סבלת שיסרוך עד
22 שלא תביא עליהם חטא זה? כי ברע הוא, בדרך רע הם הולכין תמיד

21 ואמר משה לאהרן מה עבד לך עמא הדין ארי איתיתא עלוהי חובא
22 רבא: ואמר אהרן לא יתקף רוגזא דרבוני את ידעת ית עמא ארי
23 בביש*) הוא: ואמרו לי עביד לנא דחלן די יהכן קדמנא ארי דין
משה גברא די אסקנא מארעא דמצרים לא ידענא מה הוה לה:
24 ואמרית להון למן דהבא פריקו ויהבו לי ורמיתה בנורא ונפק
25 עגלא הדין: וחזא משה ית עמא ארי בטיל הוא ארי בטילנון אהרן
26 לאסבותהון שום ביש לדריהון: וקם משה בתרע משריתא ואמר
27 מן דחליא דיי ייתון לותי ואתכנשו לותה כל בני לוי: ואמר
להון כדנן אמר יי אלהא דישראל שוו גבר חרבה על ירכה עברו
ותובו מתרע לתרע במשריתא וקטולו גבר ית אחוהי וגבר ית
28 חברה ואנש ית קריבה: ועבדו בני לוי כפתגמא דמשה ונפל מן
29 עמא ביומא ההוא כתלתא אלפין גברא: ואמר משה קריבו ידכון
קרבנא יומא דין קדם יי ארי גבר בברה ובאחוהי ולאיתאה עליכון
30 יומא דין ברכן: והוה ביומא דבתרוהי ואמר משה לעמא אתון
31 חבתון חובא רבא וכען אסק קדם יי מאים אכפר על חוביכון: ותב
משה לקדם יי ואמר בבעו חב עמא הדין חובא רבא ועבדו להון
32 דחלן דדהב: וכען אם שבקת לחוביהון ואם לא מחני כען מספרך
33 די כתבתא: ואמר יי למשה מן די חב קדמי אמחניה מספרי:
34 וכען איזיל דבר ית עמא לאתר די מלילית לך הא מלאכי יהך

---

*) בביש, הב' דגוש, בעבור הב' הרפה שלאחריו. לאָווענשטיין,

24 ונכסיפות לפני המקום. ואמר להם, דבר אחד (למי זהב לבד), והם מהרו
והתפרקו (ויתנו לי). ואשלכהו באש, ולא ידעתי שיצא העגל הזה, ויצא.
25 פרע, מגולה, נתגלה שמצו וקלונו, כמו ופרע את ראש האשה (במדבר ה').
לשמצה בקמיהם, להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם.
26 27 מי לה' אלי, יבא אלי. כל בני לוי, מכאן שכל השבט כשר. כה תאמר
וגו', והיכן אמר? זובח לאלהים יחרם (שמות כ"ב). כך שנויה במכילתא.
29 אחיו, מאמו, והוא ישראל. מלאו ידכם, אתם ההורגים אותם, בדבר זה
30 תתחנכו להיות כהנים למקום. כי איש מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו. אכפרה
בעד חטאתכם, אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד חטאתכם, להבדיל ביניכם
31 ובין החטא. אלהי זהב, אתה הוא שגרמת להם, שהשפעת להם זהב וכל חפצם,
מה יעשו שלא יחטאו? משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו
ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות, מה יעשה הבן שלא יחטא?
32 ועתה אם תשא חטאתם, הרי טוב, איני אומר לך מחני. ואם אין, מחני.
זה מקרא קצר, וכן הרבה. מספרך, מכל התורה כלה, שלא יאמרו עלי
34 שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים. אל אשר דברתי לך, יש כאן לך

אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי
35 וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטָּאתָם׃ וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר
לג
1 עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן׃ ס וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ

אבל דבור, במקום אליך, וכן לדבר לו על אדניהו (מלכים א' ב'*). הנה מלאכי, ולא אני. וביום פקדי וגו', עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד, ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם, ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם

*) אחר שמעתיק, הנה מצאתי לרו"ה ז"ל בכ"י דרוש בתמוה על ההבדל אשר בין מלות אמירה לדבור, וכתוב בראשו לאמר: „זה שייך לשמות ל"ב כ"ד"; על כן לא מנעתי מלהעתיק פה לפניך הקורא את דברי החכם, וז"ל: הרמב"ן הקשה על הרב מכמה פסוקים; והרב המחבר רצה ליישב הרב ולהצילו מתפיסת הרמב"ן. עיין עליו. ויש מקשים על הרב ממה שמצאנו לדבר לו על אדוני' (מ"א ב' י"ט), אבל כבר יישב הרב שם בעצמו, בהשיבו גם מלת לו על אדוני', לא על המלך, ועל אדוני' הכתוב שם הוא תוספת באור למלת לו, כי כן פרש שם הרב, לדבר לו, בשבילו, בשביל אדוני', עכ"ל. וגלה דעתו שאינו כמו שגרסה תגשמות הכתוב, שמלת לו ישוב על המלך, ויהי' ענינו כמו לדבר אליו. כלומר אל המלך, אבל הוא שב על אדוני'. והדין עם רש"י, שאלו היה שב על המלך היה לו לומר לדבר אליו, כדכתיב בפסוק שקודם לו, כי לעולם ישמש האיש אשר אליו הדבור במלת אל. כמו שכתב הרב בענין, לא במלת ל' (ועל אשר דברתי לך פרש הרב, יש כאן לך אבל דבור במקום אליך, וכן לדבר לו על אדוני', עכ"ל, והוא סותר אל פירושו.) ומה שאמר הרב לצרכי, הורה כי שמוש הל' אחר לשון דבור הוא להוראת התכלית לעולם, וכן שמוש אל' בהרבה מקומות, כמו לביתי (בראשית ל' ב'), לצורך ביתי, וכן וידברו לו (ל"ב ל"ב), לצרכו, בתים לבדים (שמות כ"ה כ"ו), לצורך בתים, כמו שפרש הרב על כל אחד מהם. והרב בעל דעת זקנים פרש ההפרש שבין אמירה לדבור וז"ל (ועיין גם בשרשים לרד"ק): דבור משמע רבוי דברים, והוא ענין הגה, כמו שני אוהבים שמדברים זה עם זה בדברים מתוך הגה (והוא בל"א unterhalten), אבל אמירה משמע מעוט דברים, אמירה גרידא בעלמא (ובל"א etwas sagen). עוד יש הפרש בין דבור לאמירה, כמו שכתב ר' יוסף חון מטרוויש בספרו ספר ידידות, בשער שמות היוצאים והעומדים, וז"ל: מצאנו שרש דבר ושרש אמר שענין שניהם שוה, ואעפ"כ יש חלוק ביניהם, כי לעולם אבל אמר צריך שתהי' האמירה מפורשת לפניו או לאחריו, כמו ויאמר אלהים יהי אור, הרי הפסוק מפרש מה אמר ה' אחר מלת ויאמר. ובפסוק הלהרגני אתה אומר האמירה מפורשת קודם השרש, וכן לעולם יתנהג כן; אבל בשרש דבר אין צריך להתברר הדבר לא לפניו ולא לאחריו, כמו, שמצאנו ובבא משה לדבר אתו ... וידבר אליו, שבסוף אותו פסוק; וכן ושפלת מארץ תדברי (ישעי' כ"ט ד'), אמרתי ימים ידברו (איוב ל"ב ז'), ועוד אחרים. עכ"ל. וז"ל רד"ק בשרש דבר: וענין דבור כמו אמירה, אלא שיש הפרש ביניהם בשמוש הלשון; כי האמירה איננה מבלי סמיכה אל אחר, והדבור הוא לפעמים מבלי סמיכה אל אחר, כי הוא מורה על עקר הדבור שהוא באדם (ר"ל על השתמש בכח הדבור המיוחד לאדם לבד), כמו שתאמר אדם חי מדבר (כלומר בתכלה להגדיר מהות האדם, תאמר שהוא בעל חי מדבר), ולא תאמר אדם חי אומר אלא אם תסמכנו, פלוני אומר פלוני. ואע"פ שאין הסמיכה כתובה לפעמים, הענין מובן כי המאמר עם הסמיכה, וכמו אמרי כה אחותי את, כי בוודאי ירצה לומר אמרי לשואלים אותך, וכן הדומים לו על זה הדרך (כל זה ליתא בכ"י); ולא יאמר לשון דבור על שאינו מדבר (ר"ל על יתר הנבראים זולת האדם) אפילו דרך משל, כמו שיאמר לשון (אמירה) ספור והגדה, כמו ועוף השמים ויגד לך, ויספרו לך דגי הים, וכן בקשור יש הפרש ביניהם, כי המאמר קשור עם על (נ"ל אל) ועם ל' השמוש לבד, והדבור קשור גם עם ב' השמוש ועם את, ולא כן המאמר, ומה שאמר אמרתי אני בלבי (קהלת ב' א'),

35 קדמי ביום אסערותי ואסער עליהון חוביהון: ומחא יי ית עמא
לג א על די אשתעבדו לעגלא די עבד אהרן: ומליל יי עם משה איזיל
סק מכא את ועמא דאסקתא מארעא דמצרים לארעא די קיימית.

אחר העונות; ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון
העגל. ויגף ה' את העם, מיתה בידי שמים, לעדים בלא התראה. לך עלה
לג א מזה, ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, לכך נאמר עלה. ד"א כלפי שאמר
לו בשעת הכעס לך רד, אמר לו בשעת רצון לך עלה. אתה והעם, כאן

עניינו חשבתי, וכן האומרים בלבבם (ישעי' מ"ז ח'). עכ"ל. ובספר שמואל (ב' כ"ג ב') רוח ה' דבר בי פרש הרב רש"י, השרה בי רוח קדשו ונדבר בי, וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר בי, כמו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר, אדבר בו (במדבר י"ב), ומיצאתו של דבר לפי שסרות נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו.

ומה שכתב המתרגם האשכנזי (רמבמ"ן), כי כשיתלוה עמו הפעול או דרכו לבוא עם הכנוי לי ולו ולהם וגו', אין הכוונה דווקא לי ולו ולהם, שהרי כמה פעמים שיתלוה הפעול עמו וכתיב אל, כמו הדבר אשר דברת אלינו (ירמי' מ"ד י"ו).

ול"ב עדיין לא ידענו מתי יקושר פעל' ומתי במלת אל.

וכל דבור בלשון כבד (זולת הפועל והפעול), לפי שעניינו ההתעסקות בדבור, ועל ההתעסקות בפעולה נופל לומר בבנין כבד, כמפורש ברלב"ג פ' וירא אבל ותכחש שרה. וגם מה שאמרו רז"ל, כל דבור לשון קשה וכל אמירה לשון רכה, ורצונם שלשון דבור מלאכו לעולם בבנין הכבד, ואמירה בבנין הקל. ועיין עוד בפירוש הר"ן בריש פ' ויקרא כמו שהובא בפירושי ארבעה ספרים לרש"י ז"ל; ועיין בספר בנין שלמה שער המלות יסוד ח', ולפי מה שפירש גם הר"ן שמלת אל מורה יותר התיחדות ומלת לי לו לך ודומיהם מבואר כי כל דבור עם אדם הנעשה אך ליחד אליו הדבור ואיננו לצרכו ולתכליתו בפרט, יקושר אליו במלת אל, כי לא הגיע מן הדבור אל עצמו זולתו ייחוד קול דברים. וכאלו יאמר דבר אליו אבל לא לו, כאומר לא על אודותיו, אבל כשהדבור אליו ועל אודותיו יקושר במלת לו, בין שיהי' גם ההתיחדות גמור בין שלא יהי' גם ההתיחדות גמור, להיות שעקר הכוונה בדבור זה הוא לצרכו, וזה יובן במלת לו; כי בכח מלת לו גם אודותיו, דוגמת קול בא קול אליו שאמרו ז"ל. ולפרוש זה יתיישב בטוב מה שאמרו ז"ל כאשר דבר אליהן, להן לא נאמר אלא אליהן, מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו, עכ"ל. כי מלת אליהן מורה התייחדות גמור שלא הי' שומע שום אדם, וזה בעבור דבר סתר שתבע מהן. ודברי רד"ק נכונים; אמנם אחר העיון מצאתי כי לא די בחלוקה הזאת לבדה, כאמור כי עדיין לא נדע מתי יקושר הדבור עם מלת את ואל ועם ל' או ב' השמוש, גם לא זכר הרד"ק שמוש מלת על אשר מלאכותו ג"כ משמש על דבור.

לכן נראה לגדור החלוקה הזאת באופן יותר נאות לדעתי. דע כי שרש דבר מורה ראשונה על אותו הענין אשר הוציא האדם ממחשבת לבו באמצעית כלי המבטא, ולזה תאמר האדם מדבר דבר. ואם הענין ההוא הוא משפט, הנה השתלשלות הענין הקול בכלי המבטא יקרא דבור או דבר. והנה מן ההכרח כי לכל דבור נצטרך שני דברים: א') הדבר אשר עליו התעורר דבר; והוא נושא הדבור, ב') הדבר הנדבר, והוא נשוא הדבור, והמביא שלשון שם מלת על להוראת הדבר הראשון, רצוני לציין בו נושא הדבר, כמו וידבר על העצים (מ"א ד' ל"ג) — ויתכן שיספר לפעמים הנושא, אם הוא ידוע מתוך המאמר כי כבר נזכר שמו, או אם אין הכרה מן המאמר כ"א להשמיענו שפלוני דבר, יהי' מה שיהי' ועל מה שיהי', והי' הרצון פלוני דבר דבר. והנה גם לנושא גם לנושא נוכל ליחס אופנים כפי כוונת בעל המאמר; כי לנושא נוכל ליחס ענין הצורך, רצוני כי פלוני דבר על פלוני, והוא לצרכו, ולהוראה הזאת נאמר פלוני דבר לפלוני, בלי השמוש, ויהי' הרצון שדבר עליו ולצרכו, כמו אשר דברתי לך, ולמו שאמר הרב ז"ל, לצרכך ובשבילך. והנה בכל הענינים האלה איננו מן הצורך שיהי' הדבור סמוך אל אחר; אמנם לפעמים יכוון המדבר להשמיע דבורו לזולתו, והוא הכרה ברוב הדבורים, שישמע זולת בדברו אליו, ולכוונה הזאת ישמש אחריו מלת אל, כאמרו וידבר אלי, שמענו המדבר דבר דבר והשמיעו אלי, ואין מן הצורך שיהי' הדבור לא עלי ולא לצרכי, וגם אין מן הצורך שיהי' הדבור מפורש

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה׃ 2 וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ
מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי
3 וְהַיְבוּסִי׃ אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ
4 כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה פֶּן־אֲכֶלְךָ בַּדָּרֶךְ׃ וַיִּשְׁמַע הָעָם
אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיוֹ עָלָיו׃
5 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־
קְשֵׁה־עֹרֶף רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ וְעַתָּה
6 הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ וַיִּתְנַצְּלוּ
7 בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב׃ וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־
הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ ׀ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא
לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
8 אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ
כָּל־הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה
9 עַד־בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה׃ וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד
10 הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה׃ וְרָאָה כָל־
הָעָם אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם

2 לא כאמר ועמך. וגרשתי את הכנעני וגו׳, שש אומות הן, והגרגשי עמד
3 ופנה מפניהם מאליו. אל ארץ זבת חלב ודבש אני אומר לך להעלותם.

בלדו, וכן באמרי פלוני דבר עמי או אתי, הכוונה פלוני התעסק עמי בדבורו, ובל"א unterreden, ויתכן שיתלוה אליו תחלית הדבור, כמו דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות, הנה מלת קשות היא תאר אל כמות הדבור, וכשישמש אחריו ב׳ השמוש (עיין פרש"י שמות ה׳ ט׳ וש"ב כ"ג ב׳). ואולם אם מכוונת המאמר להשמיענו איכות ומהות הדבור הנדבר בין שנים, הנה לכוונה הזאת ישתמש בשרש אמר, והוא צריך שיבא תמיד סמוך אל אחר, גם יתלוה עמו כמות הדבור באיכותו ומהותו ובלשון המדבר ממש. והנה שרש דבר איננו מיוחד הדבור ביחוד אל אמר, אף שיבוא אחריו שמוש אל, אבל האמירה מיוחדהו ביסוד. וזה שאמר וידבר ה׳ אל משה ויאמר אליו אני ה׳, וארא אל אברהם וכו׳ (שמות ו׳ ב׳), הכפיל וידבר ויאמר, כי הדבור שבכאן עונה על דבור וארא אל אברהם וכו׳, והאמירה עונה על לכן אמור לבני ישראל וכו׳; כי כל ענין וארא הוא דבור (ein Spruch), וכל ענין האמירה לבני ישראל היא מאמר (ein Sagen). ומעתה דברי רש"י בכל המקומות האלה מפורשין מעצמן.

היידנהיים.

2 לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבניך אתנינה: ואשלח קדמך
מלאכא ואתריך ית כנענאי אמוראי וחתאי ופרזאי חואי ויבוסאי:
3 לארעא עבדא חלב ודבש ארי לא אסלק שכנתי מבינך ארי עם
4 קשי קדל את דילמא אשיצינך בארחא: ושמע עמא ית פתגמא
5 בישא הדין ואתאבלו ולא שויו גבר תקון זיניה עלוהי: ואמר יי
למשה אימר לבני ישראל אתון עם קשי קדל שעה חדא אסלק
שכנתי מבינך ואשיצינך וכען אעדי תקון זינך מנך גלי קדמי מה
6 אעבד לך: ואעדיאו בני ישראל ית תקון זיניהון מטורא דחורב:
7 ומשה נסיב ית משכנא ופרסה ליה מברא למשריתא ארחיק מן
משריתא וקרי ליה משכן בית אולפנא ויהי כל דתבע אולפן מן
8 קדם יי נפק למשכן בית אולפנא מברא למשריתא: והוה כד נפק
משה למשכנא קימין כל עמא ומתעתדין גבר בתרע משכניה
9 ומסתכלין אחורי משה עד דעליל למשכנא: והוה כד עליל משה
למשכנא נחית עמודא דעננא וקאים בתרע משכנא ומתמליל עם
10 משה: וחזן כל עמא ית עמודא דעננא קאים בתרע משכנא וקימין

כי לא אעלה בקרבך, לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך. כי עם
קשה ערף אתה, וכשאני ושכנתי בקרבכם ואתם ממרים בי מרבה אני עליכם
4 זעם. אכלך, ל׳ כליון. הדבר הרע, שאין השכינה שורה ומהלכת עמם. איש
5 עדיו, כתרים שנתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע. רגע אחד אעלה
בקרבך וכליתיך, אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם אזעום
עליכם רגע אחד, שהוא שעור זעמו, שנא׳ חבי כמעט רגע עד יעבור זעם
(ישעיה כ״ו), ואכלה אתכם, לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך. ועתה, פורענות
זו תלקו מיד, שתורידו עדיכם מעליכם. וארעה מה אעשה לך, כפקידת
6 אשר העון אני יודע מה שבלבי לעשות לך. את עדים מהר חורב, את
7 העדי שהיה בידם מהר חורב. ומשה, מאותו עון והלאה. יקח את האהל,
ל׳ הווה הוא, לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנה; אמר מנודה לרב מנודה
לתלמיד. הרחק, אלפים אמה, כענין שנא׳ אך רחוק יהיה ביניכם וביניו
כאלפים אמה במדה (יהושע ג׳). וקרא לו, והיה קורא לו אהל מועד, הוא
בית ועד למבקשי תורה. כל מבקש ה׳, מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני
שכינה. יצא אל אהל מועד, כמו יוצא. ד״א והיה כל מבקש ה׳, אפילו
מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכינה חבריהם אומרים להם הרי הוא
8 באהלו של משה. והיה, ל׳ הווה. כצאת משה מן המחנה, ללכת אל האהל.
יקומו כל העם, עומדים מפניו ואין יושבין עד שנתכסה מהם. והביטו אחרי
משה, לשבח; אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו
9 לפתח אהלו! ודבר עם משה, כמו ומדבר עם משה, תרגומו ומתמלל עם משה,
שהוא כבוד שכינה, כמו וישמע את הקול מִדַּבֵּר אליו (במדבר ז׳), ואינו קורא
מְדַבֵּר אליו; כשהוא קורא מִדַּבֵּר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו, וההדיוט
10 שומע מאליו, וכשהוא קורא מְדַבֵּר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט. והשתחוו,

11 וְהִשְׁתַּחֲווּ אִישׁ פֶּתַח אׇהֳלוֹ׃ וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־
פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל׃ פ שלישי.
12 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־
הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי
וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי׃
13 וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ
וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי
14 15 הַזֶּה׃ וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־
16 אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה׃ וּבַמֶּה ׀ יִוָּדַע אֵפוֹא
כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ
אֲנִי וְעַמְּךָ מִכׇּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ פ רביעי.
17 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
18 אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם׃ וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי
19 נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כׇּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ

11 לשכינה. ודבר ה' אל משה פנים אל פנים, ומתמלל ה' עם משה. ושב אל המחנה, לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד. והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר, שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות, ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים, ובי"ט עלה, שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' (שמות ל"ב), עשה שם מ' יום ובקש רחמים, שנאמר ואתנפל לפני ה' וגו' (דברים ט'), ובר"ח אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני (שמות ל"ד), לקבל לוחות האחרונות, ועשה שם מ' יום, שנאמר בהם ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' (דברים י'), מה ראשונים ברצון אף האחרונים ברצון — אמור מעתה אמצעים היו בכעס — בי' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי, ומסר לו לוחות אחרונות וירד והתחיל לצוותן על מלאכת המשכן, ועשאוהו עד א' בניסן, ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד. ושב אל המחנה, תרגומו ותאיב למשריתא, לפי שהוא ל' הווה, וכן כל הענין: וראה כל העם, וחזן, ונצבו, וקיימין, והביטו, ומסתכלין, והשתחוו וסגדין. ומדרשו דבר ה' אל משה שישוב אל המחנה אמר לו אני בכעס
12 ואתה בכעס, אם כן מי יקרבם? ראה אתה אמר אלי, ראה, תן עיניך

11 כל עמא וסגדין גבר בתרע משכנה׃ ומתמלל יי עם משה ממלל
עם ממלל כמא דממלל גבר עם חברה ותאב למשריתא ומשומשנה
12 יהושע בר נון עולימא לא עדי מגו משכנא׃ ואמר משה קדם יי
חזי דאת אמר לי אסיק ית עמא הדין ואת לא הודעתני ית די
תשלח עמי ואת אמרת רביתך בשום ואף אשכחתא רחמין קדמי׃
13 וכען אם כען אשכחית רחמין קדמך הודעני כען ית אורח טובך
ואדע רחמך בדיל דאשכח רחמין קדמך וגלי קדמך ארי עמך עמא
14 15 הדין׃ ואמר שכנתי תהך ואניח לך׃ ואמר קדמוהי אם לית שכנתך
16 מהלכא בינגא לא תסקיננא מכא׃ ובמה יתידע הכא ארי אשכחית
רחמין קדמך אנא ועמך הלא במהך שכנתך עמנא ויתעבדן לנא
17 פרישן לי ולעמך משני מכל עמא די על אפי ארעא׃ ואמר יי
למשה אף ית פתגמא הדין די מללתא אעבד ארי אשכחתא רחמין
18 19 קדמי ורביתך בשום׃ ואמר אחזיני כען ית יקרך׃ ואמר אנא אעבר

ולך על דבריך: אתה אמר אלי .... ואתה לא הודעתני וגו׳; ואשר
אמרת לי הנה אנכי שולח מלאך (שמות כ״ג), (ס״א ושלחתי לפניך מלאך)
אין זו הודעה, שאין אני חפץ בה. ואתה אמרת ידעתיך בשם, הכרתיך
מאשר נבי׳ אדם בשם חשיבות, שהרי אמרת לי הנה אנכי בא אליך בעב
13 הענן .... וגם בך יאמינו לעולם (שמות י״ט). ועתה, אם אמת שמצאתי
חן בעיניך, הודעני נא את דרכך, מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך.
וארעך למען אמצא חן בעיניך, ואדע בזו מדת תגמולך, מה היא
מציאת חן שמצאתי בעיניך. ופתרון למען אמצא חן, למען אכיר כמה שכר
מציאת החן. וראה כי עמך הגוי הזה, שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול
ואת אלה תעזוב, ראה כי עמך הם מקדם, ואם בהם תמאס איני בוטח
על היוצאים מחלצי שיתקיימו, ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני.
ורש״י דרשהו במסכת ברכות, ואני לישב המקראות על אופניהם ועל
14 סדרם באתי. ויאמר פני ילכו, כתרגומו, לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי
15 אלך, כמו ופניך הולכים בקרב (שמואל ב׳ י״ז). ויאמר אליו, בזו אני חפץ,
16 כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה. ובמה יודע אפוא, יודע מציאת החן?
הלוא בלכתך עמנו, ועוד דבר אחר אני שואל ממך, שלא תשרה שכינתך
עוד על אומות העולם. ונפלינו אני ועמך וגו׳, ונהיה מובדלים בדבר זה
17 מכל העם, כמו והפלה ה׳ בין מקנה מצרים וגו׳ (שמות ט׳). גם את הדבר
הזה, שלא תשרה שכינתי עוד על ע״א, אעשה. ואין דבריו של בלעם על ידי
שריית שכינה, אלא נופל וגלוי עינים, כגון ואלי דבר יגונב (איוב ד׳),
18 שומעין על ידי שליח. ויאמר הראני נא את כבודך, ראה משה שהיה עת
19 רצון ודבריו מקובלים, והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו. ויאמר אני
אעביר וגו׳, הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות, לפי שאני
רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה; שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת
לי זכות אבות, כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה. אני

וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי
20 אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם׃ וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי
21 לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי
22 וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃ וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת
23 הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־עָבְרִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי
וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ׃ פ חמישי

לד

1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים
וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת
2 הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ׃ וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר
3 אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃ וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה
עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־
4 יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא׃ וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים
כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר
5 צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃ וַיֵּרֶד יְהוָה
6 בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה׃ וַיַּעֲבֹר יְהוָה ׀ עַל־
פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה ׀ יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־
7 חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה

אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה נתון במערה. וקראתי בשם
ה' לפניך, ללמדך סדר בקשת רחמים, אף אם תכלה זכות אבות, וכסדר
שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן,
ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון (יהיו נענין), כי רחמי לא כלים. וחנתי
את אשר אחן, אותן פעמים שארצה לחון. ורחמתי, עת שאחפוץ לרחם.
עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה, אבל בשעת מעשה
20 אמר לו הנה אנכי כרת ברית, הבטיחו שאינן חוזרות ריקם. ויאמר לא
תוכל וגו', אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את
21 פני. הנה מקום אתי, בהר אשר אני מדבר עמך תמיד יש מקום מוכן לי
לצרכך שאטמינך שם שלא תזוק, ושם תראה מה שתראה. זהו פשוטו. ומדרשו,
על מקום שהשכינה שם מדבר ואומר המקום אתי, ואינו אומר אני במקום,
22 שהקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו. בעבר כבודי, כשאעבור לפניך.
בנקרת הצור, כמו העיני האנשים ההם תנקר (במדבר ט"ז), יקרוה עורבי

כל טובי על אפיך ואקרי בשמא דיי קדמך ואחון למן דאחון וארחם
20 על מן דארחם: ואמר לא תיכול למחזי ית אפי שכנתי ארי לא
21 יחזינני אנשא ויתקים: ואמר יי הא אתר מתקן קדמי ותתעתד על
22 טנרא: ויהי במעבר יקרי ואשוינך במערת טנרא ואגין במימרי
23 עלך עד דאעבר: ואעדי ית דברת יקרי ותחזי ית דבתרי ודקדמי
1 לא יתחזון: ואמר יי למשה פסל לך תרין לוחי אבניא כקדמאי
ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא די הוו על לוחיא קדמאי די תברתא:
2 והוי זמין לצפרא ותסק בצפרא לטורא דסיני ותתעתד קדמי תמן
3 על ריש טורא: ואנש לא יסק עמך ואף אנש לא יתחזי בכל טורא
4 אף ענא ותורי לא ירעון לקבל טורא ההוא: ופסל תרין לוחי אבניא
כקדמאי ואקדים משה בצפרא וסליק לטורא דסיני כמא דפקיד יי
5 יתיה ונסיב בידיה תרין לוחי אבניא: ואתגלי יי בעננא ואתעתד
6 עמיה תמן וקרא בשמא דיי: ואעבר יי שכנתיה על אפוהי וקרא
יי יי אלהא רחמנא וחננא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון וקשוט:
7 נטר טיבו לאלפי דרין שבק לעוין ולמרוד ולחובין סלח לדתיבין

נחל, (משלי ל'), אני קרתי ושתיתי מים (ישעיה ל"ז), גזרה אחת להם.
נקרת הצור, כריית הצור. ושכתי כפי, מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל.
ותרגומו ואגין במימרי, כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה שאינו צריך לסוכך
23 עליו בכף ממש. והסרתי את כפי, ואעדי ית דברת יקרי; כשאסלק הנהגת
כבודי מנגד פניך ללכת משם ולהלן. וראית את אחרי, הראהו קשר של
1 תפלין. פסל לך, הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר לו הפסולת
יהיה שלך. משם נתעשר משה הרבה. פסל לך, אתה שברת הראשונות, אתה
פסל לך אחרות. משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות;
מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע, עמד שושבינה וקרע כתובתה, אמר
אם יאמר המלך להרגה אומר לו עדין אינה אשתך. בדק המלך ומצא שלא
היה הקלקול אלא מן השפחות, נתרצה לה. אמר לו שושבינה כתוב לה
כתובה אחרת, שנקרעה הראשונה; אמר לו המלך אתה קרעת אותה, אתה
קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי! כך המלך זה הקדוש ברוך
הוא, השפחות אלו ערב רב, והשושבין זה משה, ארוסתו של הקב"ה ישראל;
3 לכך נאמר פסל לך. נכון, מזומן. ואיש לא יעלה עמך, הראשונות על
ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה בהן עין רעה; אין לך יפה מן
5 6 הצניעות. ויקרא בשם ה', מתרגמינן וקרא בשמא דה'. ה' ה', מדת רחמים
היא, אחת קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא וישוב. אל, אף זו מדת רחמים;
וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני (תהלים כ"ב); ואין לומר למדת הדין
למה עזבתני. כך מצאתי במכילתא. ארך אפים, מאריך אפו ואינו ממהר
לפרוע, שמא יעשה תשובה. ורב חסד, לצריכים חסד, שאין להם זכיות כל
7 כך. ואמת, לשלם שכר טוב לעושי רצונו. נצר חסד, שהאדם עושה לפניו.
לאלפים, לשני אלפים דורות. עונות, אלו הזדונות. פשעים, אלו המרדים

וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד ׀ עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים
עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים׃ 8 וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה
וַיִּשְׁתָּחוּ׃ 9 וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־
נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ
לַעֲוֺנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ׃* 10 וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי
כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־
נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־
אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר
אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ׃ 11 שְׁמָר־לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי
וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ 12 הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתָּה בָּא עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ׃ 13 כִּי אֶת־
מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־אֲשֵׁרָיו
תִּכְרֹתוּן׃ 14 כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר* כִּי יְהוָה קַנָּא שְׁמוֹ
אֵל קַנָּא הוּא׃ 15 פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ ׀ אַחֲרֵי
אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ׃
16 וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ
אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן׃ 17 אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ׃
18 אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר
צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יָצָאתָ
מִמִּצְרָיִם׃ 19 כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר
וָשֶׂה׃ 20 וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ

שאדם עושה להכעיס. ונקה לא ינקה, לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט. ורבותינו דרשו מנקה הוא לשבים, ולא ינקה לשאינן שבים. פקד עון אבות על בנים, כשאוחזים מעשה אבותיהם בידם — שכבר פרש במקרא אחר לשנאי. ועל רבעים, דור רביעי.

לְאוֹרָיְתֵהּ וְלִדְלָא תַיְבִין לָא מְזַכֵּי מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין וְעַל
8 בְּנֵי בְנִין מָרָדִין עַל דָּר תְּלִיתַי וְעַל דָּר רְבִיעָי׃ וְאוֹחִי מֹשֶׁה וּכְרַע
9 עַל אַרְעָא וּסְגִיד׃ וַאֲמַר אִם כְּעַן אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ יְיָ תְּהָךְ כְּעַן
שְׁכִנְתָּא דַיְיָ בֵּינָנָא אֲרֵי עַם קְשֵׁי קְדַל הוּא וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבָנָא וְלַחֲטָאָנָא
10 וְתַחְסְנִנָּנָא׃ וַאֲמַר הָא אֲנָא גָּזַר קְיָם קֳדָם כָּל עַמָּךְ אַעְבֵּד פְּרִישָׁן דִּי
לָא אִתְבְּרִיאוּ בְּכָל אַרְעָא וּבְכָל עַמְמַיָּא וְיֶחֱזֵי כָל עַמָּא דִּי אַתְּ בֵּינֵיהוֹן
11 יָת עוֹבָדָא דַיְיָ אֲרֵי דָחִיל הוּא דִּי אֲנָא עָבֵד עִמָּךְ׃ טַר לָךְ יָת דִּי
אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין הָא אֲנָא מְתָרֵךְ מִן קֳדָמָךְ יָת אֱמוֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי
12 וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי׃ אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִגְזַר קְיָם לְיָתֵב
13 אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל עֲלַהּ דִּילְמָא יְהֵי לְתַקְלָא בֵּינָךְ׃ אֲרֵי יָת אֱגוֹרֵיהוֹן
14 תְּתָרְעוּן וְיָת קָמָתְהוֹן תְּתַבְּרוּן וְיָת אֲשֵׁרֵיהוֹן תְּקַצְּצוּן׃ אֲרֵי לָא תִסְגּוֹד
15 לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא אֲרֵי יְיָ קַנָּא שְׁמֵהּ אֵל קַנָּא הוּא׃ דִּילְמָא תִגְזַר קְיָם
לְיָתֵב אַרְעָא וְיִטְעוֹן בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן וִידַבְּחוּן לְטַעֲוָתְהוֹן וְיִקְרוֹן לָךְ
16 וְתֵיכוֹל מִדִּבְחֵיהוֹן׃ וְתִסַּב מִבְּנָתְהוֹן לִבְנָךְ וְיִטְעֲיָן בְּנָתְהוֹן בָּתַר
17 טַעֲוָתְהוֹן וְיַטְעֲיָן יָת בְּנָךְ בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן׃ דַּחֲלָן דְּמַתְּכָא לָא תַעְבֵּד
18 לָךְ׃ יָת חַגָּא דְפַטִּירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא כְּמָא דִי
פַקֵּדְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַאֲבִיבָא אֲרֵי בְּיַרְחָא דַאֲבִיבָא נְפַקְתָּא מִמִּצְרָיִם׃
19 כָּל פָּתַח וַלְדָּא דִּילִי וְכָל בְּעִירָךְ דִּכְרִין תַּקְדֵּשׁ בְּכוֹר תּוֹר וְאִימַּר׃
20 וּבוּכְרָא דַחֲמָרָא תִּפְרוֹק בְּאִימְּרָא וְאִם לָא תִפְרוֹק וְתִנְקְפֵהּ כָּל בּוּכְרָא

נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות, שבמדה טובה
8 הוא אומר נוצר חסד לאלפים. וימהר משה, כשראה משה שכינה עוברת
9 ושמע קול הקריאה, מיד וישתחו. ילך נא ה' בקרבנו, כמו שהבטחת, מאחר
שאתה נושא עון, ואם עם קשה עורף הוא וימרו בך ואמרת על זאת פן
אכלך בדרך (שמות ל"ג), אתה תסלח לעונינו וגו'. יש כי במקום אם,
ונחלתנו, ותתננו לך לנחלה (ס"א שתתן לנו נחלה) מיוחדת, זו היא בקשת
10 ונפלינו אני ועמך, שלא תשרה שכינתך על האומות ע"א. כרת ברית, על
זאת. אעשה נפלאות, ל' ונפלינו, שתהיו מובדלים בזו מכל האומות ע"א,
11 שלא תשרה שכינתי עליהם. את האמרי וגו', שש אומות יש כאן, כי הגרגשי
13 14 עמד ופנה מפניהם. אשריו, הוא אילן שעובדים אותו. קנא שמו, מקנא
להפרע, ואינו מוותר. וכל ל' קנאה, אוחז בנצחונו ופורע מעוזביו.
15 ואכלת מזבחו, כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה עליך כמודה
18 בעבודתו, שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך. חדש האביב, חדש
19 הכביר, שהתבואה מתבכרת בגבולה. כל פטר רחם לי, באדם. וכל מקנך
תזכר וגו', וכל מקנך אשר תזכר נפטר שור ושה, אשר יפטור זכר את
רחמה. פטר, ל' פתיחה; וכן פוטר מים ראשית מדון (משלי ח'). ת' של
20 תזכר ל' נקבה הוא, מוסב על היולדת. ופטר חמור, ולא שאר בהמה

כָּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ שֵׁשֶׁת יָמִים 21
תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת׃
וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף 22
תְּקוּפַת הַשָּׁנָה׃ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ 23
אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם 24
מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ
בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
בַּשָּׁנָה׃ לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר 25
זֶבַח חַג הַפָּסַח׃ רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה 26
אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ שביעי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה 27
כִּי עַל־פִּי ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל׃
וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם 28
לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֵת דִּבְרֵי
הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים׃ וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי 29
וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה

סמאה. תפדה בשה, נותן שה לכהן, והוא חולין ביד כהן, ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים. וערפתו, עורפו בקופיץ. הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יופסד ממונו. כל בכור בניך תפדה, חמשה סלעים פדיונו קצוב, שאמר ופדויו מבן חדש תפדה (במדבר י"ח). ולא יראו פני ריקם, לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור, שאין במצות בכור ראיית פנים, אלא אזהרה אחרת היא: וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם, מצוה עליכם להביא עולת ראיית פנים. ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין
21 ומין כפדיון בכור — במסכת קדושין. בחריש ובקציר תשבת. למה נזכר חריש וקציר? יש מרבותינו אומרים על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית, ללמדך שמוסיפין מחול על הקודש, וכך משמעו: ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת, ועבודת ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור, ואין צריך לומר חריש וקציר של מוצאי שביעית, שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו' (ויקרא

21 דבניך תפרוק ולא יתחזון קדמי ריקנין: שתא יומין תפלח וביומא
22 שביעאה תנוח בזרועא ובחצדא תנוח: וחגא דשבועיא תעבד לך
23 בכורי חצד חטין וחגא דכנשא במפקא דשתא: תלת זמנין בשתא
24 יתחזון כל דכוריך קדם רבון עלמא יי אלהא דישראל: ארי אתריך
עממין מן קדמך ואפתי ית תחומך ולא יחמד אנש ית ארעך
25 במסקך לאתחזאה קדם יי אלהך תלת זמנין בשתא: לא תכוס על
חמיע דם פסחי ולא יביתון לצפרא בר ממדבחא תרבי נכסת חגא
26 דפסחא: ריש בכורי ארעך תיתי לבית מקדשא דיי אלהך לא
27 תיכלון בשר בחלב: ואמר יי למשה כתב לך ית פתגמיא האלין
28 ארי על מימר פתגמיא האלין גזרית עמך קים ועם ישראל: והוה
תמן קדם יי ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכל ומיא
29 לא שתי וכתב על לוחיא ית פתגמי קימא עשרא פתגמין: והוה
כד נחת משה מטורא דסיני ותרין לוחי סהדותא בידא דמשה
במחתה מן טורא ומשה לא ידע ארי סגי זיו יקרא דאפוהי במללותה

כ"ה). ויש אומרים שאינו מְדַבֵּר אלא בשבת, וחריש וקציר שהוזכר בו לומר
לך מה חריש רשות אף קציר רשות, יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה
22 את השבת. בכורי קציר חטים, שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים.
בכורי, שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש של חטים למקדש, כי מנחת
העומר הבא בפסח מן השעורים היא. וחג האסיף, בזמן שאתה אוסף
תבואתך מן השדה לבית. אסיפה זו ל' הכנסה לבית, כמו ואספתו אל
תוך ביתך (דברים כ"ב). תקופת השנה, שהיא בחזרת השנה בתחלת השנה
23 הבאה. תקופה, ל' מסיבה והקפה. כל זכורך, כל הזכרים שבך. הרבה מצות
בתורה נאמרו ונכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע, לחייב ולענוש על מנין
24 לאוין שבהם ועל מנין עשה שבהם. אוריש, כתרגומו, אתריך, וכן הואל רש
(דברים ב'), וכן ויורש את האמורי (במדבר ל"ב), ל' גרושין. והרחבתי את
גבולך, ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות לפני תמיד, לכך אני
25 קובע לך שלש רגלים הללו. לא תשחט וגו', לא תשחט את הפסח ועדין
חמץ קיים; אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה. ולא ילין,
כתרגומו; אין לינה מועלת בראש המזבח, ואין לינה אלא בעמוד השחר. זבח
26 חג הפסח, אמוריו. ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים ואברים. ראשית
בכורי אדמתך, משבעת המינין האמורים בשבח ארצך, ארץ חטה ושעורה
וגפן וגו' (דברים ח'), ודבש הוא דבש תמרים. לא תבשל גדי, אזהרה
לבשר בחלב. ושלשה פעמים כתוב בתורה, אחד לאכילה ואחד להנאה ואחד
לאסור בשול. גדי, כל ולד רך במשמע, ואף עגל וכבש; ממה שהוצרך
לפרש בכמה מקומות גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע.
בחלב אמו, פרט לעוף, שאין לו חָלָב, שאין אסורו מן התורה אלא מדברי
27 29 סופרים. את הדברים האלה, ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה. ויהי
ברדת משה, כשהביא לוחות אחרונות ביום הכפורים. כי קרן, ל' קרנים,

לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ׃ וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־ 30
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּֽירְאוּ מִגֶּשֶׁת
אֵלָיו׃ וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים 31
בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׁוּ כָּל־בְּנֵי 32
יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ בְּהַר סִינָי׃
וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מַסְוֶה׃ וּבְבֹא 33 34
מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־
צֵאתוֹ וְיָצָא וְדִבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יְצֻוֶּה׃ וְרָאוּ בְנֵי־ 35
יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב מֹשֶׁה
אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ׃ ס וַיַּקְהֵל 1 לה
מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם׃ שֵׁשֶׁת יָמִים 2
תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת
שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת׃ לֹא־תְבַעֲרוּ 3
אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ פ
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר 4
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃ קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַיהוָה 5
כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃
וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ וְעֹרֹת אֵילִם 6 7

שהאור, מבהיק ובולט כמין קרן. ומהיכן זכה משה לקרני ההוד? רבותינו
אמרו מן המערה, שנתן הקדוש ברוך הוא ידו על פניו, שנאמר ושכתי כפי
(שמות ל"ג). וייראו מגשת אליו. בא וראה כמה גדול כחה של עברה! שעד 30
שלא פשטו ידיהם בעברה מהו אומר? ומראה כבוד ה' כאש אכלת בראש
ההר לעיני כל ישראל (שמות כ"ד), ולא יראים ולא מזדעזעים; ומשעשו
את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומזדעזעים. הנשאים 31
בעדה, כמו נשיאי העדה. וידבר משה אלהם, שליחותו של מקום. ול'
הוה הוא כל הענין הזה. ואחרי כן נגשו, אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד 32
הפרשה או ההלכה לישראל. תנו רבנן כיצד סדר המשנה? משה היה לומד

30 עמה: נחזא אהרן וכל בני ישראל ית משה והא סגי זיו יקרא
31 דאפוהי ודחילו מלאתקרבא לותה: וקרא להון משה ותבו לותה
32 אהרן וכל רברביא בכנשתא ומליל משה עמהון: ובתר כן אתקריבו
כל בני ישראל ופקדנון ית כל די מליל יי עמה בטורא דסיני:
33 34 ושיצי משה מלמללא עמהון ויהב על אפוהי בית אפי: וכד עליל
משה לקדם יי למללא עמה אעדי ית בית אפוהי עד מפקה ונפק
35 ומליל עם בני ישראל ית די מתפקד: וחזן בני ישראל ית אפי
משה ארי סגי זיו יקרא דאפי משה ואתיב משה ית בית אפי על
אפוהי עד דעליל למללא עמה:

לה
1 ואכניש משה ית כל כנשתא דבני ישראל ואמר להון אלין פתגמיא
2 די פקד יי למעבד יתהון: שתא יומין תתעבד עבדתא וביומא
שביעאה יהי לכון קודשא שבא שבתא קדם יי כל דיעבד בה
3 עבדתא יתקטל: לא תבערון אשתא בכל מותבניכון ביומא
4 דשבתא: ואמר משה לכל כנשתא דבני ישראל למימר דין פתגמא
5 די פקיד יי למימר: סבו מנכון אפרשותא קדם יי כל דיתרעי לבה
6 ייתי ית אפרשותא קדם יי דהבא וכספא ונחשא: ותכלא וארגונא
7 וצבע זהורי ובוץ ומעזי: ומשכי דדכרי מסמקי ומשכי דססגונא

מפי הגבורה, נכנס אהרן שנה לו משה פרקו, נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה, נכנסו בניו שנה להם משה פרקם, נסתלקו הם וישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם, נסתלקו זקנים ישבו לצדדין, נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם, נמצא ביד כל העם אחד, ביד הזקנים שנים, ביד בני אהרן שלשה, ביד אהרן ארבעה וכו',
33 כדאיתא בערובין. ויתן על פניו מסוה, כתרגומו, בית אפין; ל' ארמי הוא בגמרא, סוי לבא, ועוד בכתובות, הוה קא מסוה לאפה, ל' הבטה, היה מסתכל בה, אף כאן מסוה דבר המונח כנגד הפרצוף ובית העינים; ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום מדבר עמו עד צאתו, ובצאתו יצא
34 בלא מסוה. ודבר אל בני ישראל, וראו קרני ההוד בפניו, וכשהות מסתלק מהם והשיב משה את המסוה על פניו עד באו לדבר אתו, וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו.

1 ויקהל משה, למחרת יום הכפורים, כשירד מן ההר. והוא ל' הפעיל, שאינו אוסף אנשים בידים, אלא הם נאספים על פי דבורו; ותרגומו ואכנש.
2 ששת ימים, הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן, לומר שאינו
3 דוחה את השבת. לא תבערו אש. יש מרבותינו אומרים הבערה ללאו
4 יצאת, ויש אומרים לחלק יצאת. זה הדבר אשר צוה ה' לי לאמר לכם.
5 נדיב לבו, על שם שלבו נודבו קרוי נדיב לב. — כבר פרשתי נדבת המשכן

8 מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃ וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר
9 וּבְשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ וְאַבְנֵי־שֹׁהַם
10 וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ וְכָל־חֲכַם־לֵב בָּכֶם יָבֹאוּ
11 וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ
וְאֶת־מִכְסֵהוּ אֶת־קְרָסָיו וְאֶת־קְרָשָׁיו אֶת־בְּרִיחָו אֶת־
12 עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנָיו׃ אֶת־הָאָרֹן וְאֶת־בַּדָּיו אֶת־הַכַּפֹּרֶת
13 וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־
14 כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ וְאֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־כֵּלֶיהָ
15 וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃ וְאֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת
וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת־
16 מָסַךְ הַפֶּתַח לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן׃ אֵת ׀ מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־
מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־
17 הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ אֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנֶיהָ
18 וְאֵת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ אֶת־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־יִתְדֹת
19 הֶחָצֵר וְאֶת־מֵיתְרֵיהֶם׃ אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ
אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃
20 21 וַיֵּצְאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה׃ וַיָּבֹאוּ כָּל־
אִישׁ אֲשֶׁר־נְשָׂאוֹ לִבּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ
אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לִמְלֶאכֶת אֹהֶל מוֹעֵד וּלְכָל־עֲבֹדָתוֹ
22 וּלְבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ׃ וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים כֹּל ׀ נְדִיב
לֵב הֵבִיאוּ חָח וָנֶזֶם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־
23 אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפַת זָהָב לַיהוָה׃ וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־
נִמְצָא אִתּוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים

11 ומלאכתו במקום כוונתם. את המשכן, יריעות התחתונות הנראות בתוכו קרויים משכן. את אהלו, הוא אהל יריעות עזים העשוי לגג. ואת מכסהו,

8 ואעי שטין: ומשחא לאנהורתא ובוסמיא למשח רבותא ולקטרת
9 בוסמיא: ואבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא באפודא ובחושנא:
10 11 וכל חכימי לבא בכון ייתון ויעבדון ית כל די פקיד יי: ית
משכנא ית פרסה וית חופאה ית פורפוהי וית דפוהי ית עברוהי
12 ית עמודוהי וית סמכוהי: ית ארונא וית אריחוהי ית כפורתא וית
13 פרכתא דפרסא: ית פתורא וית אריחוהי וית כל מנוהי וית לחם
14 אפיא: וית מנרתא דאנהורי וית מנהא וית בוציניהא וית משחא
15 דאנהורתא: וית מדבחא דקטרת בוסמיא וית אריחוהי וית משחא
דרבותא וית קטרת בוסמיא וית פרסא דתרעא לתרע משכנא:
16 ית מדבחא דעלתא וית סרדא דנחשא דילה ית אריחוהי וית כל
17 מנוהי ית כיורא וית בסיסה: ית סרדי דרתא ית עמודוהי וית
18 סמכהא וית פרסא דתרע דרתא: ית סכי משכנא וית סכי דרתא
19 וית אטוניהון: ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי
20 קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא: ונפקו כל כנשתא
21 דבני ישראל מן קדם משה: ואתו כל גבר דאתרעי לבה וכל די
אשלמת רוחה יתה איתיאו ית אפרשותא קדם יי לעבידת משכן
22 זמנא ולכל פלחנה וללבושי קודשא: ומיתן גבריא על נשיא כל
דאתרעי לבה איתיאו שירין ושבכין ועזקן ומחוך כל מן דדהב וכל
23 גבר די ארים ארמות דהבא קדם יי: וכל גבר דאשתכח עמה

12 מכסה עורות אילים והתחשים. ואת פרכת המסך, פרכת המחיצה. כל דבר
המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך; וכן שכת בעדו (איוב א'),
13 כגוי שך את דרכך (הושע ב'). לחם הפנים, כבר פירשתי, על שם שהיו לו
14 פנים לכאן ולכאן שהיה עשוי כמין תבה פרוצה. ואת כליה, מלקחים ומחתות.
נרותיה, לוצ"יש בלעז (lucernae), בזיכין שהשמן והפתילות נתונין בהן. ואת
שמן המאור, אף הוא צריך חכמי לב, שהוא משונה משאר שמנים, כמו
15 שמפורש במנחות: מגרגרו בראש הזית — והוא כתית וזך. מסך הפתח, וילון
17 שלפני המזרח, שלא היו שם קרשים ולא יריעות. את עמדיו ואת אדניה,
הרי חצר קרוי כאן ל' זכר ול' נקבה; וכן דברים הרבה. ואת מסך שער
החצר, וילון פרוס לצד המזרח עשרים אמה אמצעיות של רוחב החצר, שהיה
חמשים רחב, וסתומין הימנו לצד צפון ט"ו אמה, וכן לדרום, שנאמר חמש
18 עשרה אמה קלעים לכתף (שמות ל"ח). יתדת, לתקוע ולקשור בם סופי
19 היריעות בארץ, שלא ינוע ברוח. מיתריהם, חבלים לקשור. בגדי השרד,
22 לכסות הארון והשלחן והמנורה והמזבחות בשעת סלוק מסעות. על הנשים,
עם הנשים, וסמוכין אליהן. חח, הוא תכשיט של זהב עגול נתון על הזרוע,
והוא הצמיד. וכומז, כלי זהב הוא נתון כנגד אותו מקום לאשה. ורבותינו
23 פירשו שם כומז כאן מקום זמה. וכל איש אשר נמצא אתו תכלת או

וְעֹרֹ֨ת אֵילִ֧ם מְאָדָּמִ֛ים וְעֹרֹ֥ת תְּחָשִׁ֖ים הֵבִֽיאוּ׃ כָּל־מֵרִ֗ים 24
תְּר֤וּמַת כֶּ֙סֶף֙ וּנְח֔שֶׁת הֵבִ֕יאוּ אֵ֖ת תְּרוּמַ֣ת יְהוָ֑ה וְכֹ֡ל
אֲשֶׁר֩ נִמְצָ֨א אִתּ֜וֹ עֲצֵ֧י שִׁטִּ֛ים לְכָל־מְלֶ֥אכֶת הָעֲבֹדָ֖ה
הֵבִֽיאוּ׃ וְכָל־אִשָּׁ֥ה חַכְמַת־לֵ֖ב בְּיָדֶ֣יהָ טָו֑וּ וַיָּבִ֣יאוּ מַטְוֶ֗ה 25
אֶֽת־הַתְּכֵ֙לֶת֙ וְאֶת־הָֽאַרְגָּמָ֔ן אֶת־תּוֹלַ֥עַת הַשָּׁנִ֖י וְאֶת־הַשֵּֽׁשׁ׃
וְכָל־הַ֨נָּשִׁ֔ים אֲשֶׁ֨ר נָשָׂ֥א לִבָּ֛ן אֹתָ֖נָה בְּחָכְמָ֑ה טָו֖וּ אֶת־ 26
הָעִזִּֽים׃ וְהַנְּשִׂאִ֣ם הֵבִ֔יאוּ אֵ֚ת אַבְנֵ֣י הַשֹּׁ֔הַם וְאֵ֖ת אַבְנֵ֣י 27
הַמִּלֻּאִ֑ים לָאֵפ֖וֹד וְלַחֹֽשֶׁן׃ וְאֶת־הַבֹּ֖שֶׂם וְאֶת־הַשָּׁ֑מֶן לְמָא֕וֹר 28
וּלְשֶׁ֙מֶן֙ הַמִּשְׁחָ֔ה וְלִקְטֹ֖רֶת הַסַּמִּֽים׃ כָּל־אִ֣ישׁ וְאִשָּׁ֗ה אֲשֶׁ֨ר 29
נָדַ֣ב לִבָּם֮ אֹתָם֒ לְהָבִיא֙ לְכָל־הַמְּלָאכָ֔ה אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה
יְהוָ֛ה לַעֲשׂ֖וֹת בְּיַד־מֹשֶׁ֑ה הֵבִ֧יאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵ֛ל נְדָבָ֖ה
לַיהוָֽה׃ פ שלישי. (שני כשהן מחוברין.)
וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל רְא֛וּ קָרָ֥א יְהוָ֖ה בְּשֵׁ֑ם 30
בְּצַלְאֵ֛ל בֶּן־אוּרִ֥י בֶן־ח֖וּר לְמַטֵּ֥ה יְהוּדָֽה׃ וַיְמַלֵּ֥א אֹת֖וֹ 31
ר֣וּחַ אֱלֹהִ֑ים בְּחָכְמָ֛ה בִּתְבוּנָ֥ה וּבְדַ֖עַת וּבְכָל־מְלָאכָֽה׃
וְלַחְשֹׁ֖ב מַחֲשָׁבֹ֑ת לַעֲשֹׂ֛ת בַּזָּהָ֥ב וּבַכֶּ֖סֶף וּבַנְּחֹֽשֶׁת׃ וּבַחֲרֹ֥שֶׁת 32 33
אֶ֛בֶן לְמַלֹּ֖את וּבַחֲרֹ֣שֶׁת עֵ֑ץ לַעֲשׂ֖וֹת בְּכָל־מְלֶ֥אכֶת מַחֲשָֽׁבֶת׃
וּלְהוֹרֹ֖ת נָתַ֣ן בְּלִבּ֑וֹ ה֕וּא וְאָ֣הֳלִיאָ֔ב בֶּן־אֲחִיסָמָ֖ךְ לְמַטֵּה־ 34
דָֽן׃ מִלֵּ֨א אֹתָ֜ם חָכְמַת־לֵ֗ב לַעֲשׂוֹת֮ כָּל־מְלֶ֣אכֶת חָרָ֣שׁ ׀ 35
וְחֹשֵׁ֗ב וְרֹקֵ֞ם בַּתְּכֵ֣לֶת וּבָֽאַרְגָּמָ֗ן בְּתוֹלַ֧עַת הַשָּׁנִ֛י וּבַשֵּׁ֖שׁ
וְאֹרֵ֑ג עֹשֵׂי֙ כָּל־מְלָאכָ֔ה וְחֹשְׁבֵ֖י מַחֲשָׁבֹֽת׃ וְעָשָׂה֩ בְצַלְאֵ֨ל לו 1
וְאָהֳלִיאָ֜ב וְכֹ֣ל ׀ אִ֣ישׁ חֲכַם־לֵ֗ב אֲשֶׁר֩ נָתַ֨ן יְהוָ֜ה חָכְמָ֛ה
וּתְבוּנָ֖ה בָּהֵ֑מָּה לָדַ֣עַת לַעֲשֹׂ֔ת אֶֽת־כָּל־מְלֶ֖אכֶת עֲבֹדַ֣ת
הַקֹּ֑דֶשׁ לְכֹ֥ל אֲשֶׁר־צִוָּ֖ה יְהוָֽה׃ וַיִּקְרָ֣א מֹשֶׁ֗ה אֶל־בְּצַלְאֵל֙ 2

ארגמן חז תולעת שני חז ערת אלים חז תחשים כולם הביאו. טוו את 26

תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ וּמְעַזֵּי וּמַשְׁכֵי דִדְכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי
סַסְגוֹנָא אַיְתִיאוּ׃ כָּל דַּאֲרֵים אֲרָמוּת כְּסַף וּנְחָשׁ אַיְתִיאוּ יָת אַפְרָשׁוּתָא
קֳדָם יְיָ וְכֹל דִּי אִשְׁתְּכַח עִמֵּיהּ אָעֵי שִׁטִּין לְכָל עֲבִידַת פֻּלְחָנָא
אַיְתִיאוּ׃ וְכָל אִתְּתָא חַכִּימַת לִבָּא בִּידָהָא מְעַזְּלָא וּמַיְתַן כַּד עֲזִיל
יָת תִּכְלָא וְיָת אַרְגְּוָנָא יָת צְבַע זְהוֹרִי וְיָת בּוּצָא׃ וְכָל נְשַׁיָּא דְּאִתְרְעִי
לִבְּהֶן עִמְּהֶן בְּחָכְמְתָא עֲזָלָן יָת מְעַזַּיָּא*)׃ וְרַבְרְבַיָּא אַיְתִיאוּ יָת אַבְנֵי
בוּרְלָא וְיָת אַבְנֵי אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקָּעָא בְּאֵפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא׃ וְיָת בּוּסְמָא
וְיָת מִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא וּלְמִשְׁחָא דִּרְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ כָּל
גְּבַר וְאִתְּתָא דְּאִתְרְעִי לִבְּהוֹן עִמְּהוֹן לְאַיְתָאָה לְכָל עֲבִידְתָּא דִּי פַקֵּד
יְיָ לְמֶעְבַּד בִּידָא דְמשֶׁה אַיְתִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נְדַבְתָּא קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר
משֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ דְּרַבִּי יְיָ בְּשׁוּם בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַר חוּר
לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה׃ וְאַשְׁלֵם עִמֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּחָכְמְתָא
בְּסוּכְלְתָנוּ וּבְמַדַּע וּבְכָל עֲבִידָא׃ וּלְאַלָּפָא אוּמָנָוָן לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא
וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא׃ וּבְאוּמָנוּת אֶבֶן טָבָא לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת אָעָא
לְמֶעְבַּד בְּכָל עֲבִידַת אוּמָנָוָן׃ וּלְאַלָּפָא יְהַב בְּלִבֵּיהּ הוּא וְאָהֳלִיאָב
בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן׃ אַשְׁלֵם עִמְּהוֹן חַכִּימוּת לִבָּא לְמֶעְבַּד כָּל
עֲבִידַת נַגָּר וְאֻמָּן וְצַיָּר בְּתִכְלָא וּבְאַרְגְּוָנָא בִּצְבַע זְהוֹרִי וּבְבוּצָא וּמָחֵי
עָבְדֵי כָּל עֲבִידָא וּמַלְפֵי אוּמָנָוָן׃ וַעֲבַד בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל גְּבַר
חַכִּים לִבָּא דִּיהַב יְיָ חָכְמְתָא וְסוּכְלְתָנוּתָא בְּהוֹן לְמִדַּע לְמֶעְבַּד יָת
כָּל עֲבִידַת פֻּלְחַן קוּדְשָׁא לְכֹל דִּי פַקֵּד יְיָ׃ וּקְרָא משֶׁה לִבְצַלְאֵל

*) נ"א כפ"ו מְעַזַּיָּא.

העזים, היא היתה אומנות יתירה, שמעל גבי העזים טווין אותו. והנשאם הביאו. אמר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה? אלא כך אמרו נשיאים, יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו; כיון שהשלימו צבור את הכל, שאמר והמלאכה היתה דים (שמות ל"ו), אמרו נשיאים מה עלינו לעשות? הביאו את אבני השהם וגו'; לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחלה; ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם: והנשאם כתיב. חור, בנה של מרים היה. אהליאב, משבט דן, מן הירודין שבשבטים, מבני השפחות, והשוהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן, והוא מגדולי השבטים, לקיים מה שנאמר,

וְאֶל־אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל־אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
חָכְמָה בְּלִבּוֹ כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ לְקָרְבָה אֶל־הַמְּלָאכָה
לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל־הַתְּרוּמָה 3
אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת
אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר׃ וַיָּבֹאוּ 4
כָּל־הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל־מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ אִישׁ
מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר 5
מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה לֵאמֹר 6
אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־יַעֲשׂוּ־עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא
הָעָם מֵהָבִיא׃ וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם לְכָל־הַמְּלָאכָה 7
לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר׃ ס רביעי וַיַּעֲשׂוּ כָל־חֲכַם־ 8
לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת־הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר
וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה
אֹתָם׃ אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב 9
אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃
וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אֶחָת וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת 10
חִבַּר אַחַת אֶל־אֶחָת׃ וַיַּעַשׂ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת 11
הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּמַּחְבָּרֶת כֵּן עָשָׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה
הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃ חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה בַּיְרִיעָה 12
הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר
בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אַחַת אֶל־אֶחָת׃
וַיַּעַשׂ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וַיְחַבֵּר אֶת־הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־ 13
אַחַת בַּקְּרָסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃ פ

ולאהליאב ולכל גבר חכים לבא דיהב יי חכמתא בלבה כל דאתרעי
3 לבה למקרב לעבדתא למעבד יתה: ונסיבו מן קדם משה ית
כל אפרשותא די איתיאו בני ישראל לעבידת פלחן קודשא למעבד
4 יתה ואנון מיתן לה עוד נדבתא בצפר בצפר: ואתו כל חכימיא
דעבדין ית כל עבידת קודשא גבר גבר מעבדתה דאנון עבדין:
5 ואמרו למשה למימר מסגן עמא לאיתאה מסת פלחנא לעבדתא
6 דפקד יי למעבד יתה: ופקד משה ואעברו כרוזא במשריתא למימר
גבר ואתתא לא יעבדון עוד עבדתא לאפרשות קודשא ופסק עמא
7 מלאיתאה: ועבדתא הות מסת לכל עבדתא למעבד יתה ויתרת:
8 ועבדו כל חכימי לבא בעבדי עבדתא ית משכנא עסר יריען דבוץ
שזיר ותכלא וארגונא וצבע זהורי צורת כרובין עובד אמן עבד
9 יתהון: ארכא דיריעתא חדא עסרין ותמניא אמין ופותיא ארבע
10 אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לכל יריעתא: ולפף ית חמש
11 יריען חדא עם חדא וחמש יריען לפף חדא עם חדא: ועבד ענובין
דתכלא על ספתא דיריעתא חדא מסטרא בית לופי כן עבד בספתא
12 דיריעתא בסטרא בית לופי תנינתא: חמשין ענובין עבד ביריעתא
חדא וחמשין ענובין עבד בסטרא דיריעתא דבית לופי תניתא
13 מכונן ענוביא חדא לקבל חדא: ועבד חמשין פורפין דדהב ולפף

5 ולא נכר שוע לפני דל (איוב ל"ד). מדי העבודה, יותר מכדי צורך העבודה.
6 ויכלא, ל' מניעה. והמלאכה היתה דים לכל המלאכה, ומלאכת ההבאה
היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אותה ולהותר.
והותר, כמו והכבד את לבו (שמות ח'), והכות את מואב (מלכים ב' ג').

14 וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה
15 יְרִיעֹת עָשָׂה אֹתָם׃ אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה
וְאַרְבַּע אַמּוֹת רֹחַב הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי
6 עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־
7 שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד׃ וַיַּעַשׂ לֻלָאֹת חֲמִשִּׁים עַל שְׂפַת
הַיְרִיעָה הַקִּיצֹנָה בַּמַּחְבָּרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה עַל־
8 שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת
9 חֲמִשִּׁים לְחַבֵּר אֶת־הָאֹהֶל לִהְיֹת אֶחָד׃ וַיַּעַשׂ מִכְסֶה
לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים
0 מִלְמָעְלָה׃ ס חמישי וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים
1 לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃ עֶשֶׂר אַמֹּת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ
2 וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ שְׁתֵּי יָדֹת לַקֶּרֶשׁ
הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־אֶחָת כֵּן עָשָׂה לְכֹל קַרְשֵׁי
3 הַמִּשְׁכָּן׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קְרָשִׁים
4 לִפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה׃ וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף עָשָׂה תַּחַת
עֶשְׂרִים הַקְּרָשִׁים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי
יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃
45 וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עָשָׂה עֶשְׂרִים קְרָשִׁים׃
6 וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כָּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ
7 הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ וּלְיַרְכְּתֵי
8 הַמִּשְׁכָּן יָמָּה עָשָׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ וּשְׁנֵי קְרָשִׁים עָשָׂה
9 לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃ וְהָיוּ תוֹאֲמִם מִלְּמַטָּה
וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים אֶל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן
0 עָשָׂה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת׃ וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים

14 יָת יְרִיעָתָא חֲדָא עִם חֲדָא בְּפוּרְפַיָא וַהֲוָה מַשְׁכְּנָא חַד: וַעֲבַד יְרִיעָן
15 דִּמְעַזֵּי לִפְרָסָא עַל מַשְׁכְּנָא חַד עֲסַר יְרִיעָן עֲבַד יָתְהֶן: אֻרְכָּא
דִּירִיעֲתָא חֲדָא תְּלָתִין בְּאַמִּין וְאַרְבַּע אַמִּין פּוּתְיָא דִירִיעֲתָא חֲדָא
16 מְשַׁחְתָּא חֲדָא לַחֲדָ עֲשַׂר יְרִיעָן: וְלָפֵף יָת חֲמֵשׁ יְרִיעָן לְחוּד וְיָת
17 שֵׁת יְרִיעָן לְחוּד: וַעֲבַד עֲנוּבִין חַמְשִׁין עַל סִפְתָא דִירִיעֲתָא בִּסְטְרָא
בֵּית לוֹפֵי וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד עַל סִפְתָא דִירִיעֲתָא דְבֵית לוֹפֵי
18 תִּנְיֵתָא: וַעֲבַד פּוּרְפִין דִּנְחָשָׁא חַמְשִׁין לְלַפָּפָא יָת מַשְׁכְּנָא לְמֶהֱוֵי
19 חַד: וַעֲבַד חוּפָאָה לְמַשְׁכְּנָא מַשְׁכֵי דִדְכְרֵי מְסַמְּקֵי וְחוּפָאָה מַשְׁכֵי
20 דְסַסְגוֹנָא מִלְעֵלָא: וַעֲבַד יָת דַּפַּיָא לְמַשְׁכְּנָא דְאָעֵי שִׁטִּין קָיְמִין:
21 עֲסַר אַמִּין אֻרְכָּא דְדַפָּא וְאַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא פּוּתְיָא דְדַפָּא חַד:
22 תַּרְתֵּין צִירִין לְדַפָּא חַד מְשַׁלְּבִין חֲדָא לָקֳבֵל חֲדָא כֵּן עֲבַד לְכֹל
23 דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא: וַעֲבַד יָת דַּפַּיָא לְמַשְׁכְּנָא עֶסְרִין דַּפִּין לְרוּחַ עֵבַר
24 דָּרוֹמָא: וְאַרְבְּעִין סַמְכִין דִּכְסַף עֲבַד תְּחוֹת עֶסְרִין דַּפִּין תְּרֵין סַמְכִין
תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין צִירוֹהִי וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין
25 צִירוֹהִי: וְלִסְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָתָא לְרוּחַ צִפּוּנָא עֲבַד עֶסְרִין דַּפִּין:
26 וְאַרְבְּעִין סַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין
27 28 תְּחוֹת דַּפָּא חַד: וְלִסְיָפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָא עֲבַד שִׁתָּא דַפִּין: וּתְרֵין
29 דַּפִּין עֲבַד לְזָוְיָת מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן: וַהֲווֹ מְכֻוְּנִין מִלְּרַע וְכַחֲדָא הֲווֹ
30 מְכֻוְּנִין עַל רֵישֵׁהּ לְעִזְקְתָא חֲדָא כֵּן עֲבַד לְתַרְוֵיהוֹן לִתְרֵין זָוְיָן: וַהֲווֹ
תְּמָנְיָא דַּפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף שִׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין תְּרֵין

וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי
31 אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שִׁטִּים
32 חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת׃ וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם
לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי
33 הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן לִבְרֹחַ
34 בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה׃ וְאֶת־הַקְּרָשִׁים
צִפָּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתָם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וַיְצַף
35 אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים׃
36 וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וַיְצַפֵּם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב
37 וַיִּצֹק לָהֶם אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף׃ וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃
38 וְאֶת־עַמּוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת־וָוֵיהֶם וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם
זָהָב וְאַדְנֵיהֶם חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת׃ פ

לז

1 וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ
2 וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר
3 מִבַּיִת וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע
טַבְּעֹת זָהָב עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ
4 הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ בַּדֵּי עֲצֵי
5 שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב׃ וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל
6 צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן׃ וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר
7 אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ׃ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי
כְרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת׃
8 כְּרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־

31 סמכין תחות דפא חד: ועבד עברי דאעי שטין חמשא לדפי סטר
32 משכנא חד: וחמשא עברין לדפי סטר משכנא תניתא וחמשא
33 עברין לדפי משכנא לסופיהון מערבא: ועבד ית עברא מציעאה
34 לאעברא בגו דפיא מן סיפי לסיפי: וית דפיא חפא דהבא וית
35 עזקתהון עבד דהבא אתרא לעבריא וחפא ית עבריא דהבא: ועבד
ית פרכתא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד אמן עבד
36 יתה צורת כרובין: ועבד לה ארבעא עמודי שטין וחפנון דהבא
37 ויהון דהבא ואתיך להון ארבעא סמכין דכסף: ועבד פרסא לתרע
38 משכנא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד ציר: וית
עמודוהי חמשא וית ויהון וחפא רישיהון וכבושיהון דהבא וסמכיהון
לז 1 חמשא נחשא: ועבד בצלאל ית ארונא דאעי שטין תרתין אמין
2 ופלגא ארכה ואמתא ופלגא פתיה ואמתא ופלגא רומה: וחפהי
3 דהב דכי מגו ומברא ועבד לה דיר דדהב סחור סחור: ואתיך
לה ארבע עזקן דדהב על ארבע זויתה ותרתין עזקן על סטרה חד
4 ותרתין עזקן על סטרה תניתא: ועבד אריחי דאעי שטין וחפא
5 יתהון דהבא: ואעל ית אריחיא בעזקתא על סטרי ארונא למטל
6 ית ארונא: ועבד כפרתא דהב דכי תרתין אמין ופלגא ארכה
7 ואמתא ופלגא פתיה: ועבד תרין כרובין דדהב נגיד עבד יתהון
8 מתרין סטרי כפרתא: כרובא חד מסטרא מכא וכרובא חד מסטרא

1 ויעש בצלאל, לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים, נקראת על שמו.

הַכַּפֹּרֶת עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים מִשְּׁנֵי קְצוֹתָו׃ וַיִּהְיוּ הַכְּרֻבִים 9
פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת
וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים׃ פ
וַיַּעַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ 10
וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר 11
זָהָב סָבִיב׃ וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב 12
לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב׃ וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתֵּן אֶת־ 13
הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו׃ לְעֻמַּת 14
הַמִּסְגֶּרֶת הָיוּ הַטַּבָּעֹת בָּתִּים לַבַּדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃
וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב לָשֵׂאת 15
אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־ 16
קְעָרֹתָיו וְאֶת־כַּפֹּתָיו וְאֵת מְנַקִּיֹּתָיו וְאֶת־הַקְּשָׂוֹת אֲשֶׁר
יֻסַּךְ בָּהֵן זָהָב טָהוֹר׃ ס ששי. (שלישי כשהן מחוברין).
וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה 17
יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה הָיוּ׃ וְשִׁשָּׁה 18
קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד
וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃ שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים 19
בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
בְּקָנֶה אֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים
מִן־הַמְּנֹרָה׃ וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ 20
וּפְרָחֶיהָ׃ וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת 21
שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה
לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִמֶּנָּה׃ כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה 22
הָיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃ וַיַּעַשׂ אֶת־נֵרֹתֶיהָ 23

9 מִכָּא מִן כַּפֻּרְתָּא עֲבַד יָת כְּרוּבַיָּא מִתְּרֵין סִטְרוֹהִי: וַהֲווֹ כְרוּבַיָּא
פְּרִיסָן גַּדְפֵיהוֹן לְעֵלָּא נָטְלִין בְּגַדְפֵיהוֹן עַל־כַּפֻּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד
10 לָקֳבֵל־חַד לָקֳבֵל כַּפֻּרְתָּא הֲווֹ אַפֵּי כְרוּבַיָּא: וַעֲבַד יָת פָּתוֹרָא דְּאָעֵי
11 שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין אָרְכֵּהּ וְאַמְּתָא פְּתָיֵהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא רוּמֵהּ: וַחֲפָא
12 יָתֵהּ דְּהַב דְּכֵי וַעֲבַד לֵהּ דֵּיר דִּדְהַב סְחוֹר סְחוֹר: וַעֲבַד לֵהּ גְּדַנְפָא
רוּמֵהּ פֻּשְׁכָּא סְחוֹר סְחוֹר וַעֲבַד דֵּיר דִּדְהַב לִגְדַנְפֵהּ סְחוֹר סְחוֹר:
13 וְאַתֵּיךְ לֵהּ אַרְבַּע עִזְקָן דִּדְהַב וִיהַב יָת עִזְקָתָא עַל אַרְבַּע זָוְיָתָא דִּי
14 לְאַרְבַּע רַגְלוֹהִי: לָקֳבֵל גְּדַנְפָא הֲווֹ עִזְקָתָא אַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא לְמִטַּל
15 יָת־פָּתוֹרָא: וַעֲבַד יָת אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין וַחֲפָא יָתְהוֹן דַּהֲבָא
16 לְמִטַּל יָת פָּתוֹרָא: וַעֲבַד יָת מָנַיָּא דִּי עַל פָּתוֹרָא יָת מְגִיסוֹהִי וְיָת
17 בָּזִכּוֹהִי וְיָת מְכִילָתֵהּ וְיָת קַשְׂוָתָא דִּי יִתְנְסַךְ בְּהֵין דְּהַב דְּכֵי: וַעֲבַד
יָת מְנַרְתָּא דְּהַב דְּכֵי נְגִיד עֲבַד יָת מְנַרְתָּא שִׁדַּהּ וּקְנַהּ כַּלִּידָהָא
18 חֵזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא מִנַּהּ הֲווֹ: וְשִׁתָּא קְנִין נָפְקִין מִסִּטְרָהָא תְּלָתָא קְנֵי
19 מְנַרְתָּא מִסִּטְרַהּ חַד וּתְלָתָא קְנֵי מְנַרְתָּא מִסִּטְרַהּ תִּנְיָנָא: תְּלָתָא
כַלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא חַד חֵזוּר וְשׁוֹשַׁן וּתְלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקַנְיָא
20 חַד חֵזוּר וְשׁוֹשַׁן כֵּן לְשִׁתָּא קְנִין דְּנָפְקִין מִן מְנַרְתָּא: וּבִמְנַרְתָּא אַרְבְּעָא
21 כַלִּידִין מְצַיְּרִין חֵזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא: וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין מִנַּהּ
וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין מִנַּהּ וְחֵזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין מִנַּהּ לְשִׁתָּא קְנִין
22 דְּנָפְקִין מִנַּהּ: חֵזוּרֵיהוֹן וּקְנֵיהוֹן מִנַּהּ הֲווֹ כֻּלַּהּ נְגִידָא חֲדָא דִּדְהַב
23 דְּכֵי: וַעֲבַד יָת־בּוֹצִינָהָא שִׁבְעָא וְצִבְיָתָהָא וּמַחְתְּיָתָהָא דְּהַב דְּכֵי:

שִׁבְעָה וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר׃ כִּכָּר זָהָב טָהוֹר 24
עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת כָּל־כֵּלֶיהָ׃ פ
וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה 25
רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו׃ וַיְצַף 26
אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו
וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב עָשָׂה־לוֹ ׀ מִתַּחַת 27
לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו עַל שְׁנֵי צִדָּיו לְבָתִּים לְבַדִּים
לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף 28
אֹתָם זָהָב׃ וַיַּעַשׂ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה קֹדֶשׁ וְאֶת־קְטֹרֶת 29 לח
הַסַּמִּים טָהוֹר מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ׃ ס שביעי. (רביעי). וַיַּעַשׂ 1
אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ־
אַמּוֹת רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ׃ וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו 2
עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו וַיְצַף אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃
וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־ 3
הַמִּזְרָקֹת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַמַּחְתֹּת כָּל־כֵּלָיו עָשָׂה
נְחֹשֶׁת׃ וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת 4
כַּרְכֻּבּוֹ מִלְּמַטָּה עַד־חֶצְיוֹ׃ וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע 5
הַקְּצָוֹת לְמִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לַבַּדִּים׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים 6
עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת 7
עַל צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם נְבוּב לֻחֹת עָשָׂה
אֹתוֹ׃ ס וַיַּעַשׂ אֵת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֵת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת 8
בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ס וַיַּעַשׂ 9
אֶת־הֶחָצֵר לִפְאַת ׀ נֶגֶב תֵּימָנָה קַלְעֵי הֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר

נביב לחת, נבוב הוא חלול, וכן ועוביו ארבע אצבעות נבוב (ירמיה נ"ב). 7
נבוב לחת, הלוחות של עצי שטים לכל רוח, והחלל באמצע. במראת 8

24 ככרא דדהב דכי עבד יתה וית כל מנהא: ועבד ית מדבחא דקטרת
בוסמיא דאעי שטין אמתא ארכה ואמתא פתיה מרבע ותרתין
אמין רומה מנה הוו קרנוהי: וחפא יתה דהב דכי ית אגרה וית
כתלוהי סחור סחור וית קרנוהי ועבד לה זיר דדהב סחור סחור:
ותרתין עזקן דדהב עבד לה מלרע לזיריה על תרתין זויתה על
תרין סטרוהי לאתרא לאריחיא למטל יתה בהון: ועבד ית אריחיא
דאעי שטין וחפא יתהון דהבא: ועבד ית משחא דרבותא קודשא
וית קטרת בוסמיא דכי עובד בוסמנו: ועבד ית מדבחא דעלתא
דאעי שטין חמש אמין ארכה וחמש אמין פתיה מרבע ותלתא
אמין רומה: ועבד קרנוהי על ארבע זויתה מנה הוו קרנוהי וחפא
יתה נחשא: ועבד ית כל מני מדבחא ית פסכתרותא וית מגרופיתא
וית מזרקתא ית צנוריתא וית מחתיתא כל מנוהי עבד נחשא:
ועבד למדבחא סרדא עובד מצדתא דנחשא תחות סובבה מלרע
5 עד פלגה: ואתיך ארבע עזקתא בארבע סטרתא לסרדא דנחשא
6 אתרא לאריחיא: ועבד ית אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון נחשא:
7 ואעיל ית אריחיא בעזקתא על סטרי מדבחא למטל יתה בהון
8 חליל לוחין עבד יתה: ועבד ית כיורא נחשא וית בסיסה נחשא
9 במחזין נשיא דאתין לצלאה בתרע משכן זמנא: ועבד ית דרתא

הצבאת, בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן, והיה מואס משה בהן מפני שעשויים ליצר הרע; אמר לו הקדוש ברוך הוא קבל! כי אלו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים. כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם, ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים לומר אני נאה ממך! ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם, שנאמר תחת התפוח עוררתיך (שיר ח׳), וזה שנאמר במראת הצבאת, ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שבתוכו למי שקנא לה בעלה. ותדע לך שהן מראות ממש, שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר .... ויעש בה וגו׳, וכיור וכנו לא הוזכרו שם, למדת שלא היה נחשת של כיור מנחשת התנופה. כך דרש ר׳ תנחומא. וכן ת״א מחזית נשיא, וכן תרגום מראות, מירוא״ירש בלעז (miroirs, שפיגעל);

מֵאָה בָּאַמָּה׃ עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת 10
וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְלִפְאַת צָפוֹן מֵאָה 11
בָאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי
הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְלִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים 12
בָּאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה וָוֵי הָעַמֻּדִים
וַחֲשׁוּקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְלִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ 13
קְלָעִים חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה אֶל־הַכָּתֵף עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה 14
וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר 15
הֶחָצֵר קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה
וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ כָּל־קַלְעֵי הֶחָצֵר סָבִיב שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ 16
וְהָאֲדָנִים לָעַמֻּדִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כֶּסֶף 17
וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם כָּסֶף וְהֵם מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף כֹּל עַמֻּדֵי
הֶחָצֵר׃ וּמָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר מַעֲשֵׂה רֹקֵם תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן 18
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר וְעֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְקוֹמָה
בְרֹחַב חָמֵשׁ אַמּוֹת לְעֻמַּת קַלְעֵי הֶחָצֵר׃ וְעַמֻּדֵיהֶם 19
אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה נְחֹשֶׁת וָוֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי
רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְכָל־הַיְתֵדֹת לַמִּשְׁכָּן וְלֶחָצֵר 20
סָבִיב נְחֹשֶׁת׃ ס אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן 21
מִשְׁכַּן הָעֵדֻת אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה עֲבֹדַת הַלְוִיִּם
בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ וּבְצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר 22
לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם 23
בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ׃ ס כָּל 24

וכן מלינו (בישעיה ג') והגליונים, מפתגמין מחזיתה. אשר צבאו, נהגים
כחשתן. לעמת קלעי החצר, כמדת קלעי החצר.

10 לרוח עבר דרומא סרדי דרתא דבוץ שזיר מאה באמין׃ עמודיהון
11 עשרין וסמכיהון עשרין נחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף׃ ולרוח
צפונא מאה אמין עמודיהון עשרין וסמכיהון עשרין נחשא ווי עמודיא
12 וכבושיהון דכסף׃ ולרוח מערבא סרדין חמשין באמין עמודיהון
13 עסרא וסמכיהון עסרא ווי עמודיא וכבושיהון דכסף׃ ולרוח קדומא
14 מדינחא חמשין אמין׃ סרדין חמש עסרי אמין לעברא עמודיהון
15 תלתא וסמכיהון תלתא׃ ולעברא תנייתא מכא ומכא לתרע דרתא
16 סרדין חמש עסרי אמין עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא׃ כל סרדי
17 דרתא סחור סחור דבוץ שזיר׃ וסמכיא לעמודיא נחשא ווי עמודיא
וכבושיהון דכסף וחפוי רישיהון דכסף ואנון מכבשין דכסף כל
18 עמודי דרתא׃ ופרסא דתרע דרתא עובד צייר תכלא וארגונא וצבע
זהורי ובוץ שזיר ועסרין אמין ארכא ורומא בפותיא חמש אמין
19 לקבל סרדי דרתא׃ ועמודיהון ארבעא וסמכיהון ארבעא נחשא
20 וויהון דכסף וחפוי רישיהון וכבושיהון דכסף׃ וכל סכיא למשכנא
ולדרתא סחור סחור דנחשא׃

21 אלין מנייני משכנא משכנא דסהדותא די אתמני על מימרא דמשה
22 פלחן ליואי בידא דאיתמר בר אהרן כהנא׃ ובצלאל בר אורי בר
23 חור לשבטא דיהודה עבד ית כל די פקיד יי ית משה׃ ועמה
אהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן נגר ואמן וצייר בתכלא ובארגונא
24 ובצבע זהורי ובבוצא׃ כל דהבא דיתעבד לעבידא בכל עבידת

21 אלה פקודי. בפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת, ונמנו כל כליו לכל עבודתו. המשכן משכן, שני פעמים, רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל. משכן העדת, עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם. עבדת הלוים, פקודי המשכן וכליו, היא עבודה המסורה ללוים במדבר, לשאת ולהוריד ולהקים איש איש למשאו המופקד עליו, כמו שאמור בפרשת נשא. ביד איתמר, הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו.
22 ובצלאל בן אורי .... עשה את כל אשר צוה ה' את משה, אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה, אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני. (כי משה צוה לבצלאל לעשות תחלה כלים ואח"כ משכן, אמר לו בצלאל מנהג העולם לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו. אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה. אמר לו משה בצל אל היית, כי בודאי כך צוה לי הקב"ה, וכן עשה, המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים.) ככר, ששים מנה, ומנה של קדש כפול היה, הרי הככר ק"כ מנה, והמנה כ"ה סלעים, הרי ככר של קדש ג' אלפים

הַזָּהָב הֶעָשׂוּי לַמְּלָאכָה בְּכֹל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי ׀ זְהַב
הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל
25 בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף וּשְׁבַע
26 מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת
מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת
27 אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף
לָצֶקֶת אֵת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת מְאַת אֲדָנִים
28 לִמְאַת הַכִּכָּר כִּכָּר לָאָדֶן׃ וְאֶת־הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת
וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה וָוִים לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם
29 וְחִשַּׁק אֹתָם׃ וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר וְאַלְפַּיִם
30 וְאַרְבַּע־מֵאוֹת שָׁקֶל׃ וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד וְאֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־
31 לוֹ וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאֶת־
אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת
לט 1 הֶחָצֵר סָבִיב׃ וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ
בִגְדֵי־שְׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר
לְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שני. (חמישי כשהן מחוברין.)
2 וַיַּעַשׂ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
3 מָשְׁזָר׃ וַיְרַקְּעוּ אֶת־פַּחֵי הַזָּהָב וְקִצֵּץ פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת
בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹךְ תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי
4 וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃ כְּתֵפֹת עָשׂוּ־לוֹ חֹבְרֹת עַל־
5 שְׁנֵי קְצוֹתָו חֻבָּר׃ וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו מִמֶּנּוּ הוּא

שקלים, לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים שפחותין כמנין שלשת אלפים, שאין

קודשא והוה דהב ארמותא עשרין ותשע ככרין ושבע מאה ותלתין
25 סלעין בסלעי קודשא: וכסף מניני כנשתא מאה ככרין ואלף ושבע
26 מאה ושבעין וחמשא סלעין בסלעי קודשא: תקלא לגלגלתא פלגות
סלעא בסלעי קודשא לכל דעבר על מניניא מבר עסרין שנין ולעלא
27 לשית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין: והוה מאה ככרין
דכסף לאתכא ית סמכי קודשא וית סמכי דפרכתא מאה סמכין
28 למאה ככרין ככרא לסמכא: וית אלפא ושבע מאה ושבעין וחמשא
29 עבד וון לעמודיא וחפא רישיהון וכבש יתהון: ונחשא דארמותא
30 שבעין ככרין ותרין אלפין וארבע מאה סלעין: ועבד בה ית סמכי
31 תרע משכן זמנא וית מדבחא דנחשא וית סרדא דנחשא די לה
וית כל מני מדבחא: וית סמכי דדרתא סחור וית סמכי תרע
לט 1 דדרתא וית כל סכי משכנא וית כל סכי דרתא סחור: ומן
תכלא וארגונא וצבע זהורי עבדו לבושי שמושא לשמשא בקודשא
ועבדו ית לבושי קודשא די לאהרן כמא די פקיד יי ית משה:
2 ועבד ית אפודא דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר:
3 ורדידו ית טסי דהבא וקציצו חוטין למעבד בגו תכלא ובגו ארגונא
4 ובגו צבע זהורי ובגו בוצא עובד אמן: כתפן עבדו לה מלפפן על
5 תרין סטרוהי יתלפף: והמין תקוניה די עלוהי מנה הוא כעובדוהי

26 שעולין לככר. בקע, הוא שם משקל של מחצית השקל. לשש מאות אלף
וגו', כך היו ישראל, וכן עלה מנינם אחר שהוקם המשכן בספר וידבר, ואף
עתה בנדבת המשכן כך היו, ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלף עולה
מאת ככר, כל אחד של שלשת אלפים שקלים. כיצד? שש מאות אלף חצאין
הרי הן שלש מאות אלף שלמים, הרי מאת ככר, והשלשת אלפים וחמש מאות
וחמשים חצאין עולין אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים. לצקת, לאתכא.
27 את אדני הקדש, של קרשי המשכן, שהם מ"ח קרשים, ולהן צ"ו אדנים, ואדני
28 הפרכת ארבעה, הרי מאה, וכל שאר האדנים נחשת כתיב בהם. וצפה
1 ראשיהם של עמודים מהם, שבכולן כתיב וצפה ראשיהם וחשוקיהם כסף. ומן
התכלת והארגמן וגו', שש לא נאמר כאן, מכאן אני אומר שאין בגדי שרד
הללו בגדי כהונה, שבבגדי כהונה היה שש, אלא הם בגדים שמכסין בהם
3 כלי הקדש בשעת סלוק מסעות, שלא היה בהם שש. וירקעו, כמו לרוקע הארץ
(תהלים קל"ו), כתרגומו, ורדידו טסין, היו מרדדין מן הזהב, אשט"נדרא
בלעז (étendre, אויסדעהנען), טסין דקות. כאן הוא מלמדך היאך היו טווין
את הזהב עם החוטין, מרדדים הפחין דקין וקוצצין מהם פתילים לאורך
הטס, לעשות אותן פתילים תערובת עם כל מין ומין בחשן ואפוד שנאמר
בהן זהב, חוט אחד של זהב עם ששה חוטין של תכלת, וכן עם כל מין
ומין, שכל המינין חוטן כפול ששה, והזהב חוט שביעי עם כל אחד ואחד.

כְּמַעֲשֵׂהוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיַּעֲשׂוּ אֶת־אַבְנֵי 6
הַשֹּׁהַם מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב מְפֻתָּחֹת פִּתּוּחֵי חוֹתָם עַל־
שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיָּשֶׂם אֹתָם עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי 7
זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ
וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֹשֶׁן מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת 8
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ רָבוּעַ הָיָה כָּפוּל 9
עָשׂוּ אֶת־הַחֹשֶׁן זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ כָּפוּל׃ וַיְמַלְאוּ 10
בוֹ אַרְבָּעָה טוּרֵי אָבֶן טוּר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר
הָאֶחָד׃ וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיַהֲלֹם׃ וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי 11 12
לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃ וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם 13
וְיָשְׁפֵה מוּסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב בְּמִלֻּאֹתָם׃ וְהָאֲבָנִים עַל־ 14
שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵנָּה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי
חֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ לִשְׁנֵים עָשָׂר שָׁבֶט׃ וַיַּעֲשׂוּ עַל־הַחֹשֶׁן 15
שַׁרְשְׁרֹת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר׃ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי 16
מִשְׁבְּצֹת זָהָב וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת
עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וַיִּתְּנוּ שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־ 17
שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת עַל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי 18
הָעֲבֹתֹת נָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצֹת וַיִּתְּנֻם עַל־כִּתְפֹת
הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיָּשִׂימוּ 19
עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפֹד
בָּיְתָה׃ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנֻם עַל־שְׁתֵּי כִתְפֹת 20
הָאֵפֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב
הָאֵפֹד׃ וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפֹד 21

דהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר כמא די פקיד יי ית
6 משה: ועבדו ית אבני בורלא משקען מרמצן דדהב גליפן כתב
7 מפרש על שמהן בני ישראל: ושוי יתהון על כתפא דאפודא אבני
8 דוכרנא לבני ישראל כמא די פקיד יי ית משה: ועבד ית חושנא
עובד אמן כעובדי אפודא דהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ
9 שזיר: מרבע הוה עיף עבדו ית חושנא זרתא ארכה וזרתא פתיה
10 עיף: ואשלימו בה ארבעא סדרי אבן־טבא סדרא קדמאה סמקן
11 ירקן וברקן סדרא חד: וסדרא תנינא אזמרגדין שבזיז וסבהלום:
12 13 וסדרא תליתאה קנכרי טרקיא ועין עגלא: וסדרא רביעאה כרום
14 ימא ובורלא ופנתרי משקען מרמצן דדהב באשלמותהון: ואבניא
על שמהת בני ישראל אנין תרתי עסרי על שמהתהון כתב מפרש
15 בגלוף דעזקא גבר על שמה לתרין עסר שבטין: ועבדו על חושנא
16 תכין מתחמן עובד גדילו דדהב דכי: ועבדו תרתין מרמצן דדהב
ותרתין עזקן דדהב ויהבו ית תרתין עזקתא על תרין סטרי חושנא:
17 ויהבו תרתין גדילתא דדהב על תרתין עזקתא על סטרי חושנא:
18 וית תרתין גדילא דעל תרתין סטרוהי יהבו על תרתין מרמצתא
19 ויהבנון על כתפי אפודא לקבל אפוהי: ועבדו תרתין עזקן דדהב
ושויאו על תרין סטרי חושנא על ספתה די לעברא דאפודא מלגיו:
20 ועבדו תרתין עזקן דדהב ויהבנון על תרתין כתפי אפודא מלרע
21 מלקבל אפוהי לקבל בית לופי מעלוי להמין אפודא: ויחדון ית
חושנא מעזקתה לעזקתא דאפודא בחוטא דתכלתא למהוי על המין

בִּפְתִ֣יל תְּכֵ֗לֶת לִהְיֹת֙ עַל־חֵ֣שֶׁב הָאֵפֹ֔ד וְלֹֽא־יִזַּ֣ח הַחֹ֔שֶׁן מֵעַ֖ל
הָאֵפֹ֑ד כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ פ שלישי. (ששי
כשהן מחוברין.)
22 וַיַּ֛עַשׂ אֶת־מְעִ֥יל הָאֵפֹ֖ד מַעֲשֵׂ֣ה אֹרֵ֑ג כְּלִ֖יל תְּכֵֽלֶת׃ 23 וּפִֽי־
הַמְּעִ֖יל בְּתוֹכ֑וֹ כְּפִ֣י תַחְרָ֔א שָׂפָ֥ה לְפִ֛יו סָבִ֖יב לֹ֥א יִקָּרֵֽעַ׃
24 וַֽיַּעֲשׂוּ֙ עַל־שׁוּלֵ֣י הַמְּעִ֔יל רִמּוֹנֵ֕י תְּכֵ֥לֶת וְאַרְגָּמָ֖ן וְתוֹלַ֣עַת
שָׁנִ֑י מָשְׁזָֽר׃ 25 וַיַּעֲשׂ֥וּ פַעֲמֹנֵ֖י זָהָ֣ב טָה֑וֹר וַיִּתְּנ֨וּ אֶת־הַפַּעֲמֹנִ֜ים
בְּת֣וֹךְ הָרִמֹּנִ֗ים עַל־שׁוּלֵ֤י הַמְּעִיל֙ סָבִ֔יב בְּת֖וֹךְ הָרִמֹּנִֽים׃
26 פַּעֲמֹ֤ן וְרִמֹּן֙ פַּעֲמֹ֣ן וְרִמֹּ֔ן עַל־שׁוּלֵ֥י הַמְּעִ֖יל סָבִ֑יב לְשָׁרֵ֕ת
כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ ס 27 וַיַּעֲשׂ֛וּ אֶת־הַכָּתְנֹ֥ת
שֵׁ֖שׁ מַעֲשֵׂ֣ה אֹרֵ֑ג לְאַהֲרֹ֖ן וּלְבָנָֽיו׃ 28 וְאֵת֙ הַמִּצְנֶ֣פֶת שֵׁ֔שׁ
וְאֶת־פַּאֲרֵ֥י הַמִּגְבָּעֹ֖ת שֵׁ֑שׁ וְאֶת־מִכְנְסֵ֥י הַבָּ֖ד שֵׁ֥שׁ מָשְׁזָֽר׃
29 וְאֶת־הָֽאַבְנֵ֗ט שֵׁ֣שׁ מָשְׁזָ֠ר וּתְכֵ֨לֶת וְאַרְגָּמָ֜ן וְתוֹלַ֧עַת שָׁנִ֛י
מַעֲשֵׂ֣ה רֹקֵ֑ם כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ ס 30 וַיַּעֲשׂ֛וּ
אֶת־צִ֥יץ נֵֽזֶר־הַקֹּ֖דֶשׁ זָהָ֣ב טָה֑וֹר וַיִּכְתְּב֣וּ עָלָ֗יו מִכְתַּב֙
פִּתּוּחֵ֣י חוֹתָ֔ם קֹ֖דֶשׁ לַיהוָֽה׃ 31 וַיִּתְּנ֤וּ עָלָיו֙ פְּתִ֣יל תְּכֵ֔לֶת
לָתֵ֥ת עַל־הַמִּצְנֶ֖פֶת מִלְמָ֑עְלָה כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־
מֹשֶֽׁה׃ ס 32 וַתֵּ֕כֶל כָּל־עֲבֹדַ֕ת מִשְׁכַּ֖ן אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד
וַֽיַּעֲשׂוּ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל כְּכֹ֗ל אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה אֶת־מֹשֶׁ֖ה כֵּ֥ן
עָשֽׂוּ׃ פ רביעי.
33 וַיָּבִ֤יאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה אֶת־הָאֹ֖הֶל וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֑יו
קְרָסָ֣יו קְרָשָׁ֔יו בְּרִיחָ֖ו וְעַמֻּדָ֥יו וַאֲדָנָֽיו׃ 34 וְאֶת־מִכְסֵ֞ה עוֹרֹ֤ת
הָֽאֵילִם֙ הַמְאָדָּמִ֔ים וְאֶת־מִכְסֵ֖ה עֹרֹ֣ת הַתְּחָשִׁ֑ים וְאֵ֖ת

ואת פארי המגבעת, תפארת המגבעות, המגבעות המפוארות. לתת על 28
המצנפת מלמעלה, ועל ידי הפתילים היה מושיבן על המצנפת כמין כתר. ואי 31
אפשר לומר כי ציץ על המצנפת, שהרי בשחיטת קדשים שנינו, שערו היה נראה

אפודא ולא יתפרק חושנא מעלוי אפודא כמא־די פקיד יי ית משה:
22 23 ועבד ית מעילא דאפודא עובד מחי גמיר תכלא: ופום מעילא
כפיל לגויה כפום שרין תורא מקף לפומה סחור סחור לא יתבזע:
24 ועבדו על שפולי מעילא רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי שזיר:
25 ועבדו זגיא דדהב דכי ויהבו ית זגיא בגו רמוניא על שפולי מעילא
26 סחור סחור בגו רמוניא: זגא ורמונא זגא ורמונא על שפולי מעילא
27 סחור סחור לשמשא כמא־די פקיד יי ית־משה: ועבדו ית כתונין
28 דבוצא עובד מחי לאהרן ולבנוהי: וית מצנפתא דבוצא וית שבח
29 כובעיא דבוצא וית מכנסי בוצא דבוץ שזיר: וית המינא דבוץ
שזיר ותכלא וארגונא וצבע זהורי עובד צייר כמא־די פקיד יי ית
30 משה: ועבדו ית־ציצא כלילא־דקודשא דהב דכי וכתבו עלוהי
31 גליפן כתב מפרש קדש ליי: ויהבו עלוהי חוטא תכלתא למתן על
32 מצנפתא מלעלא כמא־די פקיד יי ית־משה: ושלים כל פלחן
משכנא משכן זמנא ועבדו בני ישראל ככל די פקיד יי ית־משה
33 כן עבדו: ואיתיו ית משכנא למשה ית משכנא וית כל מנוהי
34 פורפוהי דפוהי עברוהי ועמודוהי וסמכוהי: וית חופאה משכי
דדכרי מסמקי וית חופאה משכי דססגונא וית פרכתא דפרסא:

בין ציץ למצנפת, ששם מניח תפלין, והציץ היה נתון על המצח, הרי המצנפת למעלה והציץ למטה. ומהו על המצנפת מלמעלה? ועוד הקשיתי בה: כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת, ובענין הצוואה הוא אומר ושמת אתו על פתיל תכלת (שמות כ"ח)? והאומר אני, פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו כאן במצנפת, לפי שהציץ אינו אלא מאוזן לאוזן, ובמה יקשרנו במצחו? והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשיו, וכשמלבישו שכהן קושרו ותולהו במצנפת כשהוא בראשו, ושני חוטין היו בכל קצה וקצה, אחת מעל ואחת מתחת לכל מצחו, וכן באמצעו, שכך הוא נוח לקשור, ואין דרך קשירה בפחות משני חוטין, לכך נאמר על פתיל תכלת, ועליו פתיל תכלת, וקושר ראשיהם השנים כלן יחד מאחוריו למול ערפו ומושיבו על המצנפת. ואל תתמה שלא נאמר פתילי תכלת, הואיל ומרובין הן; שהרי מצינו בחשן ואפוד וירכסו את החשן .... בפתיל תכלת, ועל כרחך פחות משנים לא היו, שהרי בשתי קצות החשן היו שתי טבעות החשן ובשתי כתפות האפוד היו שתי טבעות האפוד שכנגדן, ולפי
32 דרך קשירה ארבעה חוטין היו, ומכל מקום פחות משנים אי אפשר. ויעשו
33 בני ישראל. את המלאכה ככל אשר צוה ה' וגו'. ויביאו את המשכן וגו',
שלא היו יכולין להקימו; ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקדוש ברוך הוא הקמתו, שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים, שאין כח באדם לזקפן, ומשה העמידו. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא איך אפשר הקמתו על ידי אדם? אמר לו עסוק אתה בידך! נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו; וזהו שנאמר הוקם המשכן, הוקם מאליו.

פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ אֶת־אֲרוֹן הָעֵדֻת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת הַכַּפֹּרֶת׃ 35
אֶת־הַשֻּׁלְחָן אֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ אֶת־הַמְּנֹרָה 36 37
הַטְּהֹרָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת הַמַּעֲרָכָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת
שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃ וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה 38
וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֵת מָסַךְ פֶּתַח הָאֹהֶל׃ אֵת ׀ מִזְבַּח 39
הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ אֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־ 40
עַמֻּדֶיהָ וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֶת־הַמָּסָךְ לְשַׁעַר הֶחָצֵר אֶת־
מֵיתָרָיו וִיתֵדֹתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל
מוֹעֵד׃ אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ 41
לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה 42
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה׃
וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה 43
יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה׃ פ חמישי. (שביעי.)

מ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן 1 2
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְשַׂמְתָּ שָׁם 3
אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכֹּתָ עַל־הָאָרֹן אֶת־הַפָּרֹכֶת׃ וְהֵבֵאתָ 4
אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְעָרַכְתָּ אֶת־עֶרְכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה
וְהַעֲלֵיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ׃ וְנָתַתָּה אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת 5
לִפְנֵי אֲרוֹן הָעֵדֻת וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃
וְנָתַתָּה אֵת מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד׃ 6
וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם 7
מָיִם׃ וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר 8
הֶחָצֵר׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן 9

מדרש ר' תנחומא. ויברך אתם משה, אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה 43

35 36 יָת אֲרוֹנָא דְסָהֲדוּתָא וְיָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת כַּפֻּרְתָּא׃ יָת פָּתוֹרָא יָת כָּל
37 מָנוֹהִי וְיָת לְחֵם אַפַּיָא׃ יָת מְנָרְתָּא דְכִיתָא יָת בּוֹצִינָהָא בּוֹצִינֵי
38 סִדְרָא וְיָת כָּל מָנָהָא וְיָת מִשְׁחָא דְאַנְהָרוּתָא׃ וְיָת מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא
וְיָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְיָת קְטֹרֶת בּוּסְמַיָא וְיָת פְּרָסָא דִתְרַע מַשְׁכְּנָא׃
39 יָת מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא וְיָת סְרָדָא דִנְחָשָׁא דִילֵהּ יָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת כָּל
40 מָנוֹהִי יָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵהּ׃ יָת סְרָדֵי דָרְתָּא יָת עַמּוּדָהָא וְיָת
סָמְכָהָא וְיָת פְּרָסָא לִתְרַע דָּרְתָּא יָת אַטּוּנוֹהִי וְסִכָּהָא וְיָת כָּל מָנֵי
41 פָּלְחַן מַשְׁכְּנָא לְמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ יָת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא בְקוּדְשָׁא
42 יָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן כָּהֲנָא וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא׃ כְּכֹל
43 דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כָּל פָּלְחָנָא׃ וַחֲזָא
מֹשֶׁה יָת כָּל עֲבִדְתָּא וְהָא עֲבַדוּ יָתַהּ כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ כֵּן עֲבַדוּ
מ
1 2 וּבָרֵיךְ יָתְהוֹן מֹשֶׁה׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ בְּיוֹמָא יַרְחָא קַדְמָאָה
3 בְּחַד לְיַרְחָא תְּקִים יָת מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וּתְשַׁוֵּי תַמָּן יָת אֲרוֹנָא
4 דְסָהֲדוּתָא וְתַטֵּל עַל אֲרוֹנָא יָת פָּרֻכְתָּא׃ וְתָעֵל יָת פָּתוֹרָא וְתַסְדַּר
5 יָת סִדְרֵהּ וְתָעֵל יָת מְנָרְתָּא וְתַדְלֵק יָת בּוֹצִינָהָא׃ וְתִתֵּן יָת מַדְבְּחָא
דְדַהֲבָא לִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָא קֳדָם אֲרוֹנָא דְסָהֲדוּתָא וּתְשַׁוֵּי יָת פְּרָסָא
6 דִתְרָעָא לְמַשְׁכְּנָא׃ וְתִתֵּן יָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא קֳדָם תְּרַע מַשְׁכְּנָא
7 מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וְתִתֵּן יָת כִּיּוֹרָא בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְתִתֵּן
8 תַּמָּן מַיָא׃ וּתְשַׁוֵּי יָת דָּרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתֵּן יָת פְּרָסָא דִתְרַע
9 דָּרְתָּא׃ וְתִסַּב יָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וּתְרַבֵּי יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל דִּי

נטעה ידיכם, ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וגו' (תהלים צ'), והוא מ"ח
3 סטורים שבתפלה למעה. וסכת על הארון, ל' הגנה, שהרי מחיצה היתה.
4 וערכת את ערכו, שתי מערכות של לחם הפנים.

וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ׃
וּמָשַׁחְתָּ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־ 10
הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַכִּיֹּר 11
וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו 12
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃ וְהִלְבַּשְׁתָּ 13
אֶת־אַהֲרֹן אֵת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ
וְכִהֵן לִי׃ וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם כֻּתֳּנֹת׃ 14
וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ אֶת־אֲבִיהֶם וְכִהֲנוּ לִי 15
וְהָיְתָה לִהְיֹת לָהֶם מָשְׁחָתָם לִכְהֻנַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם׃ וַיַּעַשׂ 16
מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה׃ ס ששי. וַיְהִי 17
בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם
הַמִּשְׁכָּן׃ וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו וַיָּשֶׂם 18
אֶת־קְרָשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת־בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת־עַמּוּדָיו׃ וַיִּפְרֹשׂ 19
אֶת־הָאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֶת־מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו
מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיִּקַּח 20
וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֶל־הָאָרֹן וַיָּשֶׂם אֶת־הַבַּדִּים עַל־הָאָרֹן
וַיִּתֵּן אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה׃ וַיָּבֵא אֶת־הָאָרֹן 21
אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וַיָּסֶךְ עַל אֲרוֹן
הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיִּתֵּן 22
אֶת־הַשֻּׁלְחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה מִחוּץ
לַפָּרֹכֶת׃ וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה 23
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם אֶת־הַמְּנֹרָה בְּאֹהֶל 24
מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן נֶגְבָּה׃ וַיַּעַל הַנֵּרֹת 25
לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם 26

10 בה ותקדש יתה וית כל מנוהי ויהי קודשא: ותרבי ית מדבחא
דעלתא וית כל מנוהי ותקדש ית מדבחא ויהי מדבחא קדש
11 12 קודשין: ותרבי ית כיורא וית בסיסה ותקדש יתה: ותקרב ית
13 אהרן וית בנוהי לתרע משכן זמנא ותסחי יתהון במיא: ותלבש
ית אהרן ית לבושי קודשא ותרבי יתה ותקדש יתה וישמש קדמי:
14 15 וית בנוהי תקרב ותלבש יתהון כתונין: ותרבי יתהון כמא די רביתא
ית אבוהון וישמשון קדמי ותהי למהוי להון רבותהון לכהנות עלם
16 17 לדריהון: ועבד משה ככל די פקיד יי יתה כן עבד: והוה בירחא
18 קדמאה בשתא תנינתא בחד לירחא אתקם משכנא: ואקים משה ית
משכנא ויהב ית סמכוהי ושוי ית דפוהי ויהב ית עברוהי ואקים
19 ית עמודוהי: ופרס ית פרסא על משכנא ושוי ית חופאה דמשכנא
20 עלוהי מלעלא כמא די פקיד יי ית משה: ונסיב ויהב ית סהדותא
לארונא ושוי ית אריחיא על ארונא ויהב ית כפרתא על ארונא
21 מלעלא: ואעל ית ארונא למשכנא ושוי ית פרכתא דפרסא ואטל
22 על ארונא דסהדותא כמא די פקיד יי ית משה: ויהב ית פתורא
23 במשכן זמנא על שדא דמשכנא צפונא מברא לפרכתא: וסדר
24 עלוהי סדור דלחם קדם יי כמא די פקיד יי ית משה: ושוי ית מנרתא
25 במשכן זמנא לקבל פתורא על שדא דמשכנא לדרומא: ואדלק
26 בוציניא קדם יי כמא די פקיד יי ית משה: ושוי ית מדבחא דדהבא

19 20 22 ויפרש את האהל, הן יריעות העזים. את העדת, הלוחות. על ירך המשכן צפנה, בחצי הצפוני של רוחב הבית. ירך, כתרגומו, צדא, כירך הזה שבצד

27 אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃ וַיַּקְטֵר עָלָיו
28 קְטֹרֶת סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס שביעי. וַיָּשֶׂם
29 אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃ וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה שָׂם פֶּתַח
מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
30 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם אֶת־הַכִּיֹּר
בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרָחְצָה׃
31 וְרָחֲצוּ מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃
32 בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּבְקָרְבָתָם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחָצוּ
33 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּקֶם אֶת־הֶחָצֵר
סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר וַיְכַל
מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה׃ פ מפטיר.
34 וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־
35 הַמִּשְׁכָּן׃ וְלֹא־יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן
36 עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ וּבְהֵעָלוֹת
הֶעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל מַסְעֵיהֶם׃
37 38 וְאִם־לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד־יוֹם הֵעָלֹתוֹ׃ כִּי עֲנַן
יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־
בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַסְעֵיהֶם׃

חזק.

27 בגדו של אדם. ויקטר עליו קטרת, שחרית וערבית, כמו שנאמר, בבקר בבקר
29 בהיטיבו את הנרות וגו׳ (שמות ל׳). ויעל עליו וגו׳, אף ביום השמיני למלואים,
שהוא יום הקמת המשכן, שמש משה והקריב קרבנות צבור, חוץ מאותן שנצטוה
אהרן בו ביום, שנאמר קרב אל המזבח וגו׳ (ויקרא ט׳). את העלה, עולת התמיד.
ואת המנחה, מנחת נסכים של תמיד, כמו שנאמר ועשרון סלת בלול בשמן
31 וגו׳ (במדבר כ״ח). ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו, יום שמיני למלואים
הושוו כולם לכהונה — ותרגומו ומקדשין מניה — בו ביום קדש משה עמהם.
32 35 ובקרבתם, כמו ובקרבם, כשיקרבו. כתיב ולא יכל משה לבא אל אהל

27 בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם פָּרֻכְתָּא׃ וְאַקְטַר עֲלוֹהִי קְטֹרֶת בּוּסְמִין כְּמָא־
28 29 דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ וְשַׁוִּי יָת פְּרָסָא דְתַרְעָא לְמַשְׁכְּנָא׃ וְיָת מַדְבְּחָא
דַעֲלָתָא שַׁוִּי בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאַסֵּק עֲלוֹהִי יָת עֲלָתָא
30 וְיָת מִנְחָתָא כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ וְשַׁוִּי יָת כִּיּוֹרָא בֵּין מַשְׁכַּן
31 זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וִיהַב תַּמָּן מַיָּא לְקִדּוּשׁ׃ וִיקַדְּשׁוּן מִנֵּהּ מֹשֶׁה
32 וְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן׃ בְּמֵעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא
33 וּבְמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא יְקַדְּשׁוּן כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ וַאֲקֵים יָת
דַּרְתָּא סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא וּלְמַדְבְּחָא וִיהַב יָת פְּרָסָא דִתְרַע דַּרְתָּא
34 וְשֵׁיצֵי מֹשֶׁה יָת עֲבִידְתָּא׃ וַחֲפָא עֲנָנָא יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וִיקָרָא דַיְיָ
35 אִתְמְלִי יָת מַשְׁכְּנָא׃ וְלָא־יְכִיל מֹשֶׁה לְמֵיעַל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אֲרֵי שְׁרָא
36 עֲלוֹהִי עֲנָנָא וִיקָרָא דַיְיָ אִתְמְלִי יָת מַשְׁכְּנָא׃ וּבְאִסְתַּלָּקוּת עֲנָנָא
37 מֵעִלָּוֵי מַשְׁכְּנָא נָטְלִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלָנֵיהוֹן׃ וְאִם לָא יִסְתַּלַּק
38 עֲנָנָא וְלָא נָטְלִין עַד יוֹמָא דְאִסְתַּלָּקוּתֵהּ׃ אֲרֵי עֲנָנָא יְקָרָא דַיְיָ עַל
מַשְׁכְּנָא בִּימָמָא וְחֵיזוּ אֶשָּׁתָא הֲוֵי בְלֵילְיָא בֵּהּ לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל
בְּכָל־מַטְלָנֵיהוֹן׃

חזק׃

מועד, וכתוב אחד אומר ובא משה אל אהל מועד (במדבר ז׳), בא הכתוב
38 השלישי והכריע ביניהם, כי שכן עליו הענן; אמור מעתה כל זמן שהיה
עליו הענן לא היה יכול לבוא, נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו. לעיני כל
בית ישראל בכל מסעיהם, בכל מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן במקום
אשר יחנו שם. מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע, וכן וילך למסעיו (בראשית
י״ג), וכן אלה מסעי (במדבר ל״ג), לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו,
לכך נקראו כולן מסעות.

סכום פסוקי דספר ואלה שמות אלף ומאתים ותשעה; אר״ט סמן. וחציו אלהים לא תקלל (שמות כ״ב כ״ז). ופרשיותיו י״א; אי זה בית אשר תבנו לי סמן. וסדריו כ״ט; ולילה ללילה יחוה דעת סמן. ופסקתותיו י״ד. ופרקיו מ׳; תורת אלהיו בלבו סמן. מנין הפתוחות תשע וששים, והסתומות חמש ותשעים; הכל מאה וששים וארבע פרשיות; ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך סמן.

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בס׳ שמות האותיות רבתי כי אם שתים, והם הנ׳ של נצר חסד לאלפים, והר׳ של לא תשתחוה לאל אחר, ושניהם בפ׳ כי תשא. והאותיות הזעירות גם האותיות הנקודות אין גם אחת מהם בספר שמות; גם כי יש סופרים שכותבין זעיר הק׳ של שמלה בקמיהם, וכותבין רבא הט׳ של כי טוב הוא, והצ׳ של צא אתה וכל העם, והץ, פשוטה של ועשית ציץ זהב, אבל אין דעת המדייקים כותה מהם.

עשרת הדברות בפ׳ יתרו׃

בקריאה לטעם התחתון	בקריאה לטעם העליון

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃

בקריאה לטעם התחתון:

לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
פָּנָיַ׃ לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם
מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבֹת
עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים
לְשֹׂנְאָי׃ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים

בקריאה לטעם העליון:

לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל
פָּנַי לֹא תַעֲשֶׂה־לְּךָ פֶסֶל וְכָל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀
מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבֹת
עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים
לְשֹׂנְאַי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים

לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָי׃ לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃

בקריאה לטעם התחתון:

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל
מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ
וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה

בקריאה לטעם העליון:

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־
מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת ׀
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ
וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה

יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃
כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ
עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃

בקריאה לטעם התחתון:

לֹא תִרְצָח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנֹב
לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃

בקריאה לטעם העליון:

לֹא תִרְצָח׃ לֹא תִנְאָף׃ לֹא תִגְנֹב׃
לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃

לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ
וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃

סדר

ההפטרות

לספר בראשית ולספר שמות

לפי מנהג

כל מדינה ומדינה

בתוספת

מגלת אסתר.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל, יברך המפטיר ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

אחר ההפטרה יברך הברכות האלה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ׃ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃ עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

42,5 – 43,10

בישעיה סמן מ״ב.

כֹּה־אָמַר הָאֵל ׀ יְהֹוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ׃ אֲנִי יְהֹוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם׃ לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ׃ אֲנִי יְהֹוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים׃ הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם׃ שִׁירוּ לַיהֹוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם׃ יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ׃ יָשִׂימוּ לַיהֹוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ׃ יְהֹוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר׃ הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד׃ אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ׃ וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים׃ נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפָּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ׃ הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת׃ מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהֹוָה׃ רָאִית רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע׃ יְהֹוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר׃

כאן מסיימין הספרדים וק״ק פ״פ דמיין.

וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים
הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשַׁב׃ מִי
בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשִׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר׃ מִי־נָתַן לִמְשׁוֹסָּה
יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ
בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ׃ וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֵמָה
אַפּוֹ וֶעֱזוּז מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־
בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב׃ וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב
וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־
אָתָּה׃ כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ
כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ׃
כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ
מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ׃ מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ
וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ׃
אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב
אֲקַבְּצֶךָּ׃ אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי
בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ׃ כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי
בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו׃ הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ
וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ׃ כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ
לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם
וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת׃ אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה
וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־
אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה׃

ישעיה סמן נ"ד.

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים
בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה׃ הַרְחִיבִי ׀ מְקוֹם
אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי
מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי׃ כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ
גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ׃ אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא
תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ
תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃ כִּי בֹעֲלַיִךְ
עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־
הָאָרֶץ יִקָּרֵא׃ כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה
וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ
וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ׃ בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע
מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה׃ כִּי־מֵי
נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ
כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ׃ כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ
וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי
לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃

כאן מסיימין הספרדי' גם האשכנזי' בפ' כי תצא; אבל בפ' נח גומרין.

עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ
וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים׃ וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ
לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי
יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־
לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ׃ הֵן גּוֹר יָגוּר
אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ הֵן* אָנֹכִי בָּרָאתִי
חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי
מַשְׁחִית לְחַבֵּל׃ כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן

תקום־אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה
וצדקתם מאתי נאם־יהוה: הוי כל־צמא לכו למים
ואשר אין־לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא־
כסף ובלוא מחיר יין וחלב: למה תשקלו־כסף בלוא־
לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו־
טוב ותתענג בדשן נפשכם: הטו אזנכם ולכו אלי
שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי
דוד הנאמנים: הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים:
הן גוי לא־תדע תקרא וגוי לא־ידעוך אליך ירוצו למען
יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך:

הפטרת לך לך.

בישעיה סמן מ׳

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי
מיהוה ומאלהי משפטי יעבור: הלוא ידעת אם־לא
שמעת אלהי עולם יהוה בורא קצות הארץ לא ייעף
ולא ייגע אין חקר לתבונתו: נתן ליעף כח ולאין אונים
עצמה ירבה: ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו:
וקוי יהוה יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא
ייגעו ילכו ולא ייעפו: החרישו אלי איים ולאמים יחליפו
כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה: מי העיר
ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד
יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו: ירדפם יעבור שלום
ארח ברגליו לא יבוא: מי־פעל ועשה קרא הדרות מראש
אני יהוה ראשון ואת־אחרנים אני־הוא: ראו איים
וייראו קצות הארץ יחרדו קרבו ויאתיון: איש את־

רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק׃ וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף
מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא
וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׃ וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב
אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי׃ אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת
הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ
וְלֹא מְאַסְתִּיךָ׃ אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי
אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין
צִדְקִי׃ הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן
וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ׃ תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ
יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ׃ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ׃ אַל־
תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־
יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ
חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ
תָּשִׂים׃ תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם וְאַתָּה
תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל׃

הפטרת וירא·

במלכים ב׳ סמן ד׳.

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע
לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא
אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים׃
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ
לָכִי בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ
שָׁמֶן׃ וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־
שְׁכֵנָיִךְ כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי׃ וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת

בַּעֲדֵךְ וּבְעַד בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא
תַּסִּיעִי׃ וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ
הֵם מַגִּשִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מוֹצָקֶת׃ וַיְהִי ׀ כִּמְלֹאת הַכֵּלִים
וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין
עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן׃ וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵכְי וְאַתְּ
בָּנַיִכְי תִּחְיִי בַּנּוֹתָר׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם
וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֶק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ
יָסֻר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם׃ וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא
יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד׃
נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן
וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃ וַיְהִי הַיּוֹם
וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶל־
גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד
לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ ׀ אֵלֵינוּ
אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ
אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי
יֹשָׁבֶת׃ וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן
אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן׃ וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד
בַּפָּתַח׃ וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי חֹבֶקֶת בֵּן
וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ׃
וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר
אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃ וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־
הַקֹּצְרִים׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי ׀ רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־

הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב
עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת׃ וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־
מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא׃ וַתִּקְרָא אֶל־
אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן הַנְּעָרִים וְאַחַת
הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃ וַיֹּאמֶר
(את ק׳) (הלכת ק׳) מַדּוּעַ אַתְּי הֹלֶכְתִּי אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר
שָׁלוֹם׃ כאן מסיימין הספרדים וק״ק פ״פ דמיין.

וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־
לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ׃ וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא אֶל־אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים
אֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז׃
עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם
לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיָּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ וַיהוָה
הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי׃ וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת
אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי׃ וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר
מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ וָלֵךְ כִּי־תִמְצָא אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ
וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי
הַנָּעַר׃ וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ
וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ׃ וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת
עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־
לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר׃ וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבָּיְתָה וְהִנֵּה
הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ׃ וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד

שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃ וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם
פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחָם
בְּשַׂר הַיָּלֶד׃ וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה
וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח
הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו׃ וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית
הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ׃ וַתָּבֹא וַתִּפֹּל
עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃

הפטרת חיי שרה.

במלכי׳ א׳ סמן א׳.

וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם
לוֹ׃ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה
וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם
לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ
אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ׃ וְהַנַּעֲרָה יָפָה
עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ׃
וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ
רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו׃ וְלֹא־עֲצָבוֹ
אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־
תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם׃ וַיִּהְיוּ דְבָרָיו
עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה׃
וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי
וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ׃ וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ
צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל
וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־

שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא׃ וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־
שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית
וַאֲדֹנֵינוּ דָוִד לֹא יָדָע׃ וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי
אֶת־נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃ לְכִי וּבֹאִי ׀ אֶל־הַמֶּלֶךְ
דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ
לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב
עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ הִנֵּה עוֹדָךְ מְדַבֶּרֶת שָׁם
עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרָיִךְ׃
וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחַדְרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד
וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרַת אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע
וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ׃ וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי
אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ
אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ
וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעְתָּ׃ וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן
לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיֹאָב שַׂר
הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא
אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ וְהָיָה כִּשְׁכַּב אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו
וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים׃ וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה מְדַבֶּרֶת
עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא׃ וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר הִנֵּה
נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו
אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ
יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ כִּי ׀ יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח
שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי

הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו
וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדֹק
הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ אִם
מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת־
עַבְדֶּיךָ מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ
דָּוִד וַיֹּאמֶר קִרְאוּ־לִי לְבַת־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָֹה אֲשֶׁר־פָּדָה
אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָֹה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא
יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַתִּקֹּד
בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃

הפטרת תולדת יצחק.

בתרי עשר, במלאכי סמן א׳.

מַשָּׂא דְבַר־יְהוָֹה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי׃ אָהַבְתִּי
אֶתְכֶם אָמַר יְהוָֹה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח
עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָֹה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב׃ וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי
וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר׃ כִּי־
תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר
יְהוָֹה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל
רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָֹה עַד־עוֹלָם׃ וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה
וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָֹה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל׃ בֵּן יְכַבֵּד
אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים
אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר ׀ יְהוָֹה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי
שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ׃ מַגִּישִׁים עַל־

מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן
יְהוָה נִבְזֶה הוּא׃ וְכִי־תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ
פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ
הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל
וִיחָנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי
חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־
אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם׃ כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי
בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה
כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאַתֶּם מְחַלְּלִים
אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ׃
וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה וַהֲבֵאתֶם אֶת־
הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה׃ וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ
בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל
אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם׃ וְעַתָּה אֲלֵיכֶם
הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים׃ אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ
עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ
כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב׃ הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי
פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו׃ וִידַעְתֶּם
כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־
לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ בְּרִיתִי ׀ הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם
וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא׃ תּוֹרַת

אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם
וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן׃ כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן
יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה
צְבָאוֹת הוּא׃

הפטרת ויצא יעקב.

נק"ק פפר"מ ולוג אשכנז מפטירים כפ׳ ויצא „ויברח יעקב" ונסמוך
ואין חוטרים כלל „ועמי תלואים."

כתרי עשר, בהושע סמן י"א.

וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃
אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְאַדְמָה
אֲשִׂימְךָ כִּצְבֹאיִם נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי׃ לֹא
אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי
וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר׃ אַחֲרֵי יְהוָה
יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם׃ יֶחֶרְדוּ
כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־
בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃ סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית
יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן׃ אֶפְרַיִם
רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית
עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל׃ וְרִיב לַיהוָה עִם־
יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ׃ בַּבֶּטֶן
עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים׃ וַיָּשַׂר אֶל־
מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר
עִמָּנוּ׃ וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ׃ וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ
תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד׃
כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב׃ וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם

אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֺן
אֲשֶׁר־חֵטְא׃ וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ
בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד׃ וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן
הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה׃ אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא
הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃

הפטרת וישלח.

כאן מתחילים האשכנזים הפטרת וישלח, אבל בק"ק פפד"מ ורוב אשכנז מפטירים בפ' וישלח „חזון עובדיה" דלקמן.

בתרי עשר, בהושע סמן י"ב.

וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה
שָׁמָר׃ וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא
נִשְׁמָר׃ הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ
יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו׃ כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת׃ וְעַתָּה ׀ יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם
מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה * כלו ק'
לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן׃ לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן
בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה׃
וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא
תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי׃ אֲנִי יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ
תַּלְאֻבוֹת׃ כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם עַל־כֵּן
שְׁכֵחוּנִי׃ וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר׃
אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא
חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם׃ שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בְעֶזְרֶךָ׃ אֱהִי
מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ
תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃ אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי׃

צָרוּר עֲוֺן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ׃ חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ
הוּא־בֵן לֹא חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׃ מִיַּד
שְׁאוֹל אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי
קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי׃ כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא
יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב
מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה׃ תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי
מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו
יְבֻקָּעוּ׃ שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ׃
קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא
עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃ אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ
עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ
אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה
כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה
וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ
לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ
כְּיֵין לְבָנוֹן׃ אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ
אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃ מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה
נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם
וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם׃

כמנהג ספרדים וק"ק פפד"מ.

בתרי עשר, בעבדיה סמן א'.

חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ
מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה׃
הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד׃ זְדוֹן לִבְּךָ
הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי

יוֹרִדֵנִי אָרֶץ׃ אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים
קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה׃ אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ אִם־
שׁוֹדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים
בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת׃ אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ
מַצְפֻּנָיו׃ עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ
יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין
תְּבוּנָה בּוֹ׃ הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים
מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו׃ וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן
יִכָּרֶת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל׃ מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ
בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם׃ בְּיוֹם עֲמָדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת
עובדיה א׳ זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרוֹ וְעַל־יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־
אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם׃ וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ
וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם
צָרָה׃ אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־
אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ׃
וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר
שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה׃ כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ׃ כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם
עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ
כְּלוֹא הָיוּ׃ וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ
בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם׃ וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית
יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־
יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־
הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם

וְאֵת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד׃ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב׃ וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה׃

הפטרת וישב.

ואם חל בו שבת ראשון דחנוכה מפטירים „רני ושמחי", ככתוב לקמן.

בתרי עשר, בעמוס. סמן ב'

כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם׃ הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃ וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם׃ וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת׃ וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃ וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה׃ וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִּנָּבְאוּ׃ הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר׃ וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה׃ שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה

אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי
מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־
עֲוֺנֹתֵיכֶם: הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ: הֲיִשְׁאַג
אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי
אִם־לָכָד: הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ
הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר
בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא
עָשָׂה: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יְהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ
אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי
יְהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא:

הפטרת מקץ.

ואם הוא שבת ראשון של חנוכה מפטירים „רני ושמחי" דלקמן, ואם הוא שבת שני דחנוכה מפטירים „ויעש חירום" דלקמן, ואפילו אם הוא ר"ח או מחר חדש. במלכים א׳ סמן ג׳.

וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַםִ וַיַּעֲמֹד ׀ לִפְנֵי ׀
אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה
לְכָל־עֲבָדָיו: אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי
וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת:
וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת
וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ
בַּבָּיִת: וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו:
וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה
וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי:
וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו

בַבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר כִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ׃ וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט׃ וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

הפטרת ויגש.

ביחזקאל סמן ל״ז

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתוֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו׃ וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לְךָ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ׃ וְכַאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא־תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָּךְ׃ דַּבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה

וַעֲשִׂיתִם֙ לְעֵ֣ץ אֶחָ֔ד וְהָי֥וּ אֶחָ֖ד בְּיָדִֽי׃ וְהָי֨וּ הָעֵצִ֜ים אֲשֶׁר־
תִּכְתֹּ֧ב עֲלֵיהֶ֛ם בְּיָדְךָ֖ לְעֵינֵיהֶֽם׃ וְדַבֵּ֣ר אֲלֵיהֶ֗ם כֹּֽה־אָמַר֮
אֲדֹנָ֣י יֱהוִה֒ הִנֵּ֨ה אֲנִ֤י לֹקֵ֙חַ֙ אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל מִבֵּ֥ין הַגּוֹיִ֖ם
אֲשֶׁ֣ר הָֽלְכוּ־שָׁ֑ם וְקִבַּצְתִּ֤י אֹתָם֙ מִסָּבִ֔יב וְהֵבֵאתִ֥י אוֹתָ֖ם
אֶל־אַדְמָתָֽם׃ וְעָשִׂ֨יתִי אֹתָ֜ם לְג֤וֹי אֶחָד֙ בָּאָ֙רֶץ֙ בְּהָרֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
וּמֶ֧לֶךְ אֶחָ֛ד יִהְיֶ֥ה לְכֻלָּ֖ם לְמֶ֑לֶךְ וְלֹ֤א יִֽהְיֶה־עוֹד֙ לִשְׁנֵ֣י יהיו
גוֹיִ֔ם וְלֹ֨א יֵחָצוּ־ע֥וֹד לִשְׁתֵּ֛י מַמְלָכ֖וֹת עֽוֹד׃ וְלֹ֧א יִטַּמְּא֣וּ
ע֗וֹד בְּגִלּֽוּלֵיהֶם֙ וּבְשִׁקּ֣וּצֵיהֶ֔ם וּבְכֹ֖ל פִּשְׁעֵיהֶ֑ם וְהוֹשַׁעְתִּ֣י
אֹתָ֗ם מִכֹּ֤ל מֽוֹשְׁבֹתֵיהֶם֙ אֲשֶׁ֣ר חָטְא֣וּ בָהֶ֔ם וְטִהַרְתִּ֣י אוֹתָ֔ם
וְהָיוּ־לִ֣י לְעָ֔ם וַאֲנִ֕י אֶהְיֶ֥ה לָהֶ֖ם לֵאלֹהִֽים׃ וְעַבְדִּ֤י דָוִד֙
מֶ֣לֶךְ עֲלֵיהֶ֔ם וְרוֹעֶ֥ה אֶחָ֖ד יִהְיֶ֣ה לְכֻלָּ֑ם וּבְמִשְׁפָּטַ֣י יֵלֵ֔כוּ
וְחֻקֹּתַ֥י יִשְׁמְר֖וּ וְעָשׂ֥וּ אוֹתָֽם׃ וְיָשְׁב֣וּ עַל־הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֤ר
נָתַ֙תִּי֙ לְעַבְדִּ֣י לְיַעֲקֹ֔ב אֲשֶׁ֥ר יָֽשְׁבוּ־בָ֖הּ אֲבוֹתֵיכֶ֑ם וְיָשְׁב֣וּ
עָלֶ֡יהָ הֵ֠מָּה וּבְנֵיהֶ֞ם וּבְנֵ֤י בְנֵיהֶם֙ עַד־עוֹלָ֔ם וְדָוִ֣ד עַבְדִּ֔י
נָשִׂ֥יא לָהֶ֖ם לְעוֹלָֽם׃ וְכָרַתִּ֤י לָהֶם֙ בְּרִ֣ית שָׁל֔וֹם בְּרִ֥ית
עוֹלָ֖ם יִהְיֶ֣ה אוֹתָ֑ם וּנְתַתִּים֙ וְהִרְבֵּיתִ֣י אוֹתָ֔ם וְנָתַתִּ֧י אֶת־
מִקְדָּשִׁ֛י בְּתוֹכָ֖ם לְעוֹלָֽם׃ וְהָיָ֤ה מִשְׁכָּנִי֙ עֲלֵיהֶ֔ם וְהָיִ֥יתִי
לָהֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים וְהֵ֖מָּה יִֽהְיוּ־לִ֥י לְעָֽם׃ וְיָֽדְעוּ֙ הַגּוֹיִ֔ם כִּ֚י אֲנִ֣י
יְהוָ֔ה מְקַדֵּ֖שׁ אֶת־יִשְׂרָאֵ֑ל בִּהְי֧וֹת מִקְדָּשִׁ֛י בְּתוֹכָ֖ם לְעוֹלָֽם׃

הפטרת ויחי.

במלכים א׳ סמן ב׳.

וַיִּקְרְב֥וּ יְמֵי־דָוִ֖ד לָמ֑וּת וַיְצַ֛ו אֶת־שְׁלֹמֹ֥ה בְנ֖וֹ לֵאמֹֽר׃
אָנֹכִ֣י הֹלֵ֔ךְ בְּדֶ֖רֶךְ כָּל־הָאָ֑רֶץ וְחָזַקְתָּ֖ וְהָיִ֥יתָ לְאִֽישׁ׃ וְשָׁמַרְתָּ֞
אֶת־מִשְׁמֶ֣רֶת ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ לָלֶ֤כֶת בִּדְרָכָיו֙ לִשְׁמֹ֨ר חֻקֹּתָ֜יו
מִצְוֺתָ֗יו וּמִשְׁפָּטָיו֙ וְעֵ֣דְוֺתָ֔יו כַּכָּת֖וּב בְּתוֹרַ֣ת מֹשֶׁ֑ה לְמַ֣עַן

תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה
שָׁם: לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר
אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־
לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל
כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי יוֹאָב
בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר
בֶּן־נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי־מִלְחָמָה
בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ
אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו: וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם
שְׁאֹל: וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי
שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ:
וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא
קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד
לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ
בֶּחָרֶב: וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ
אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל:
וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד: וְהַיָּמִים אֲשֶׁר
מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע
שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַםִ מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים: וּשְׁלֹמֹה
יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד:

כמנהג הספרדים.

ירמיה סמן א׳.

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת
בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ
בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי
בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת
יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
בְּטֶרֶם אֶצָּורְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם
הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃ וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהֹוִה
הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־
אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע
עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ׃ רְאֵה
הִפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ
וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל
שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־
שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שֵׁנִית
לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו
מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה
עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כִּי הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת
מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח
שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַםִ וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃

וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ
לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃ וְאַתָּה תֶּאְזֹר
מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ
אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ
הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־
הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃
וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהֹוָה
לְהַצִּילֶךָ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ הָלֹךְ וְקָרָאתָ
בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהֹוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ
אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה׃
קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהֹוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה כָּל־אֹכְלָיו
יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהֹוָה׃

הפטרת שמות כמנהג האשכנזים.

בישעיה סמן כ"ז

הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־
תֵבֵל תְּנוּבָה׃ הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג׃
בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם
קָדִים׃ לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֺן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסִר
חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־
יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים׃ כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח
וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ׃
בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי
לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא
יְחֻנֶּנּוּ׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהֹוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־
נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

וְהָיָה׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים
בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה
בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם׃ הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם
וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים
הֲלוּמֵי יָיִן׃ הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם בָּרָד שַׂעַר
קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד׃
בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃ וְהָיְתָה
צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים
כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ
בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת
צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ׃ וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב
עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה׃ וְגַם־אֵלֶּה
בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן
תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרֹאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת
מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃ אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי
יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם׃ כִּי צַו לָצָו
צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם׃ כִּי בְּלַעֲגֵי
שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה׃ אֲשֶׁר׀ אָמַר
אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא
אָבוּא שְׁמוֹעַ׃ וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו
לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר
וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית
יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא
עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃ כִּי בִרְאֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ

יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃

הפטרת וארא·

ביחזקאל סימן כ״ח

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּקַבְּצִי׀ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן
הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ
עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב׃ וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ
לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי
שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר
לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ
עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ׃
דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר׀ אֲדֹנָי יֱהוִֹה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר
אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי׃ וְנָתַתִּי חַחִיים בִּלְחָיֶיךָ
וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ
יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק׃ וּנְטַשְׁתִּיךָ
הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם
נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃ וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה
יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ בְּתָפְשָׂם בְּךָ
בַכַּפְּךָ תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר
וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה
הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חָרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה׃
וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה

יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי׃ לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל־
יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה
מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ׃ לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם
וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה׃
וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ ׀ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת
וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מָחֳרָבוֹת תִּהְיֶיןָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה
וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃ כִּי כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם
מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה׃ וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם
וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ
שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה׃ מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־
תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם׃
וְלֹא־יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם
אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִה׃ וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע
שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה
גְדֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר
לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ׃
לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־
בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז
בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי
לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־
פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

בירמיה סמן מ״ו מ״ו 13 bis 28

הדבר אשר דבר יהוה אל ירמיהו הנביא לבוא
נבוכדראצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים: הגידו
במצרים והשמיעו במגדול והשמיעו בנף ובתחפנחס
אמרו התיצב והכן לך כי אכלה חרב סביביך: מדוע
נסחף אביריך לא עמד כי יהוה הדפו: הרבה כושל
גם נפל איש אל רעהו ויאמרו קומה ונשבה אל עמנו
ואל ארץ מולדתנו מפני חרב היונה: קראו שם פרעה
מלך מצרים שאון העביר המועד: חי אני נאם המלך
יהוה צבאות שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים
יבוא: כלי גולה עשי לך יושבת בת מצרים כי נף
לשמה תהיה ונצתה מאין יושב: עגלה יפה פיה מצרים
קרץ מצפון בא בא: גם שכריה בקרבה כעגלי מרבק
כי גם המה הפנו נסו יחדיו לא עמדו כי יום אידם
בא עליהם עת פקדתם: קולה כנחש ילך כי בחיל
ילכו ובקרדמות באו לה כחטבי עצים: כרתו יערה
נאם יהוה כי לא יחקר כי רבו מארבה ואין להם מספר:
הבישה בת מצרים נתנה ביד עם צפון: אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל הנני פוקד אל אמון מנא ועל
פרעה ועל מצרים ועל אלהיה ועל מלכיה ועל פרעה
ועל הבטחים בו: ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד
נבוכדראצר מלך בבל וביד עבדיו ואחרי כן תשכן כימי
קדם נאם יהוה: ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת
ישראל כי הנני מושעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים

וְשָׁב יַעֲקוֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד׃ אַתָּה אַל־תִּירָא
עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה כִּי אִתְּךָ אָנִי כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל־
הַגּוֹיִם ׀ אֲשֶׁר הִדַּחְתִּיךָ שָׁמָּה וְאֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה
וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ׃

הפטרת ויהי בשלח.

בשופטים סימן ד׳ וסימן ה׳. והספרדים מתחילים לכאן ותשר.

וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־
יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא׃ וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־תֹּמֶר דְּבוֹרָה
בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁפָּט׃ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם
מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר אֵלָיו הֲלֹא צִוָּה ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל
לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן׃ וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־
נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־
הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ בְּיָדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־תֵּלְכִי
עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי עִמִּי לֹא אֵלֵךְ׃ וַתֹּאמֶר
הָלֹךְ אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ עַל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ כִּי בְיַד־אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה׃ וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־
זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי אִישׁ
וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ וְחֶבֶר הַקֵּינִי נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב
חֹתֵן מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנַיִם אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ׃ בצעננים
וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃
וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל

וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן׃
וַתֹּאמֶר דְּבֹרָה אֶל־בָּרָק קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה אֶת־סִיסְרָא בְּיָדֶךָ הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ וַיֵּרֶד בָּרָק
מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ אַחֲרָיו׃ וַיָּהָם יְהוָה
אֶת־סִיסְרָא וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה לְפִי־חֶרֶב
לִפְנֵי בָרָק וַיֵּרֶד סִיסְרָא מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס בְּרַגְלָיו׃
וּבָרָק רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם
וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא לְפִי־חֶרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד־אֶחָד׃
וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־אֹהֶל יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי
שָׁלוֹם בֵּין יָבִין מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר הַקֵּינִי׃ וַתֵּצֵא
יָעֵל לִקְרַאת סִיסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה
אֵלַי אַל־תִּירָא וַיָּסַר אֵלֶיהָ הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה׃
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם כִּי צָמֵאתִי וַתִּפְתַּח
אֶת־נֹאוד הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲמֹד
פֶּתַח הָאֹהֶל וְהָיָה אִם־אִישׁ יָבֹא וּשְׁאֵלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־
פֹּה אִישׁ וְאָמַרְתְּ אָיִן׃ וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד
הָאֹהֶל וַתָּשֶׂם אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו בַּלָּאט
וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם
וַיָּעַף וַיָּמֹת׃ וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל
לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה
מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ׃
וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־
כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן׃ כאן מתחילים
הספרדים.

וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃
בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה׃ שִׁמְעוּ
מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה אֲזַמֵּר
לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ
מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־עָבִים
נָטְפוּ מָיִם׃ הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ
אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת׃ חָדְלוּ
פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם
בְּיִשְׂרָאֵל׃ יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לָחֶם שְׁעָרִים מָגֵן
אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל׃ לִבִּי לְחוֹקְקֵי
יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם בָּרְכוּ יְהוָה׃ רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת
צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃ מִקּוֹל
מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה צִדְקֹת
פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה׃ עוּרִי עוּרִי
דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק וּשֲׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן
אֲבִינֹעַם׃ אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים עָם יְהוָה יְרַד־לִי
בַּגִּבּוֹרִים׃ מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין
בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים
בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃ וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן
בָּרָק בָּעֵמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־
לֵב׃ לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים
לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב׃ גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב לְחוֹף יַמִּים וְעַל

מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן: זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל
מְרוֹמֵי שָׂדֶה: בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי
כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ: מִן
שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא:
נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי
עֹז: אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו: אוֹרוּ
מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ
לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים: תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל
אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ: מַיִם שָׁאַל
חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה חֶמְאָה: יָדָהּ לַיָּתֵד
תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה
רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ: בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁכָב
בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד: בְּעַד
הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב מַדּוּעַ
בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו: חַכְמוֹת
שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ: הֲלֹא יִמְצְאוּ
יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים
לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי
שָׁלָל: כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ
בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה:

הפטרת וישמע יתרו.

ישעיה סמן ו׳

בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל
כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל: שְׂרָפִים
עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם

יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃
וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת
מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל
הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן׃ וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי
כִּי אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם
אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃ וַיָּעָף
אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח
מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ
וְסָר עֲוֺנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר׃ וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר
אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנְנִי שְׁלָחֵנִי׃ וַיֹּאמֶר
לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ
רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ׃ הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו
הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב
וְרָפָא לוֹ׃ וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־
שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה
שְׁמָמָה׃ וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ׃ וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָה
וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ׃

כאן מסיימים הספרדים, אבל האשכנזים מוסיפים „ויהי בימי".

וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן־יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה
רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ
לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ׃ וַיֻּגַּד לְבֵית
דָּוִד לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל־אֶפְרָיִם וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ
כְּנוֹעַ עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי־רוּחַ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ צֵא

נָא לִקְרַאת אָחָז אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת
הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
הִשָּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אַל־תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת
הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה בָּחֳרִי־אַף רְצִין וַאֲרָם וּבֶן
רְמַלְיָהוּ׃ יַעַן כִּי־יָעַץ עָלֶיךָ אֲרָם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן
רְמַלְיָהוּ לֵאמֹר׃ נַעֲלֶה בִיהוּדָה וּנְקִיצֶנָּה וְנַבְקִעֶנָּה אֵלֵינוּ
וְנַמְלִיךְ מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ אֵת בֶּן־טָבְאַל׃ כִּי־יֶלֶד יֻלַּד־לָנוּ
בֵּן נִתַּן־לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא ט׳ ישעיה
יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם׃ לְםַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה
וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין
אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם קִנְאַת
יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃

הפטרת משפטים.

אמנם כפ׳ שקלים מפטירים זל שקלים, אפילו אם הוא ר״ח או מחר חדש.
בירמיה סמן ל״ד.

הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת
הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם
לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר׃ לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת
שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי
אָחִיהוּ אִישׁ׃ וַיִּשְׁמְעוּ כָל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ
בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים
לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ׃ וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן
וַיָּשִׁבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים ירמיה
וַיִּכְבִּישׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר׃ מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים
תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ
שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם
אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם׃ וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ
אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ
בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו׃ וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ
אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ
אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם לִהְיוֹת
לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־
שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ
הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר
וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַוְעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃
וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ
אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנָי הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ
לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו׃ שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַםִ
הַסָּרִסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי
הָעֵגֶל׃ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם
וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃
וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם
וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם׃
הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ
עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפֻהָ בָאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה
מֵאֵין יֹשֵׁב׃ כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה

חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי׃ גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד
עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם כו
יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשׁוּב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים׃

הפטרת תרומה׃

במלכי' א' סמן ה'

וַיהוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלֹם
בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם׃ וַיַּעַל
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף
אִישׁ׃ וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת
חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־
הַמַּס׃ וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים
אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׃ לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר
עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם
הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת
אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה
וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת
הַבָּיִת׃ וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו
הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת
לַיהוָה׃ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־
אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃ וְהָאוּלָם
עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב
הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת׃ וַיַּעַשׂ לַבָּיִת ד
חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים׃ וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוֹעַ סָבִיב
אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת

סביב: היצוע התחתנה חמש באמה רחבה והתיכנה שש באמה רחבה והשלשית שבע באמה רחבה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחז בקירות הבית: והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו: פתח הצלע התיכנה אל כתף הבית הימנית ובלולים יעלו על התיכנה ומן התיכנה אל השלשים: ויבן את הבית ויכלהו ויספן את הבית גבים ושדרת בארזים: ויבן את היצוע על כל הבית חמש אמות קומתו ויאחז את הבית בעצי ארזים: ויהי דבר יהוה אל שלמה לאמר: הבית הזה אשר אתה בנה אם תלך בחקתי ואת משפטי תעשה ושמרת את כל מצותי ללכת בהם והקמתי את דברי אתך אשר דברתי אל דוד אביך: ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל:

הפטרת תצוה.

אבל בפ' זכור מפטירים בפ' זכור.

ביחזקאל סמן מ"ג.

Ez 43,10–27

אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית: ואם נכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צורתו ואת כל חקתיו וכל צורתו וכל תורתו הודע אותם וכתב לעיניהם וישמרו את כל צורתו ואת כל חקתיו ועשו אותם: זאת תורת הבית על ראש ההר כל גבלו סביב סביב קדש קדשים הנה זאת תורת הבית: ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטפח

חֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת
הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ׃ וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה
שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה עַד־ ק׳ ומהאריאל
הָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה׃ וְהַהַרְאֵל
אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֵהָאֲרִאֵיל וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע׃
וְהָאֲרִאֵיל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ ק׳ והאריאל
אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו׃ וְהָעֲזָרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּאַרְבַּע
עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ וְהַגְּבוּל סָבִיב אוֹתָהּ
חֲצִי הָאַמָּה וְהַחֵיק לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֵהוּ פְּנוֹת קָדִים׃
וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת
הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו
דָּם׃ וְנָתַתָּה אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק
הַקְּרֹבִים אֵלַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר
לְחַטָּאת׃ וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע קַרְנֹתָיו וְאֶל־
אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ
וְכִפַּרְתָּהוּ׃ וְלָקַחְתָּ אֵת הַפָּר הַחַטָּאת וּשְׂרָפוֹ בְּמִפְקַד
הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ׃ וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב שְׂעִיר־עִזִּים
תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר׃
בְּכַלּוֹתְךָ מֵחַטֵּא תַּקְרִיב פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־
הַצֹּאן תָּמִים׃ וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהֹוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים
עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהֹוָה׃ שִׁבְעַת יָמִים
תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר־חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל מִן־הַצֹּאן ק׳ ידיו
תְּמִימִים יַעֲשׂוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים יְכַפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ
אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדוֹ׃ וִיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי

והלאה יעשו הכהנים על־המזבח את־עולותיכם ואת־
שלמיכם ורצאתי אתכם נאם אדני יהוה:

הפטרת כי תשא.

אבל בק"ק פפ"דם מתחילין לקטן „וישלח אחאב", וכמנהג ספרדים.

במלכים א' סמן י"ח.

ויהי ימים רבים ודבר־יהוה היה אל־אליהו בשנה
השלישית לאמר לך הראה אל־אחאב ואתנה מטר
על־פני האדמה: וילך אליהו להראות אל־אחאב והרעב
חזק בשמרון: ויקרא אחאב אל־עבדיהו אשר על־
הבית ועבדיהו היה ירא את־יהוה מאד: ויהי בהכרית
איזבל את נביאי יהוה ויקח עבדיהו מאה נביאים ויחביאם
חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים: ויאמר אחאב
אל־עבדיהו לך בארץ אל־כל־מעיני המים ואל כל־
הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולוא נכרית
מהבהמה: ויחלקו להם את־הארץ לעבר־בה אחאב
הלך בדרך אחד לבדו ועבדיהו הלך בדרך־אחד לבדו:
ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו לקראתו ויכרהו ויפל
על־פניו ויאמר האתה זה אדני אליהו: ויאמר לו אני
לך אמר לאדניך הנה אליהו: ויאמר מה חטאתי כי־
אתה נתן את־עבדך ביד־אחאב להמיתני: חי יהוה
אלהיך אם־יש־גוי וממלכה אשר לא־שלח אדני שם
לבקשך ואמרו אין והשביע את־הממלכה ואת־הגוי
כי לא ימצאכה: ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך
הנה אליהו: והיה אני אלך מאתך ורוח יהוה ישאך

עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע וּבָאתִי לְהַגִּיד לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ
וַהֲרָגָנִי וְעַבְדְּךָ יָרֵא אֶת־יְהוָה מִנְּעֻרָי׃ הֲלֹא־הֻגַּד לַאדֹנִי
אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבִּא
מִנְּבִיאֵי יְהוָה מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה
וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם׃ וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר
לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ וַהֲרָגָנִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה
צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי הַיּוֹם אֵרָאֶה אֵלָיו׃ וַיֵּלֶךְ
עֹבַדְיָהוּ לִקְרַאת אַחְאָב וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֵּלֶךְ אַחְאָב לִקְרַאת
אֵלִיָּהוּ׃ וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחְאָב אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אַחְאָב
אֵלָיו הַאַתָּה זֶה עֹכֵר יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי אֶת־
יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־אַתָּה וּבֵית אָבִיךָ בַּעֲזָבְכֶם אֶת־מִצְוֺת
יְהוָה וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים׃ וְעַתָּה שְׁלַח קְבֹץ אֵלַי אֶת־
כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת אֹכְלֵי
שֻׁלְחַן אִיזָבֶל׃

כאן מתחילים הספרדים והאיטליאני וק"ק פפד"ם.

וַיִּשְׁלַח אַחְאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַנְּבִיאִים
אֶל־הַר הַכַּרְמֶל׃ וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־
מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים
לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ
דָּבָר׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיהוָה
לְבַדִּי וּנְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ׃ וְיִתְּנוּ־
לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְיִבְחֲרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד וִינַתְּחֻהוּ
וְיָשִׂימוּ עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה ׀ אֶת־

הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אָשִׂים׃ וּקְרָאתֶם
בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וַאֲנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ
טוֹב הַדָּבָר׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם
הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם
אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ׃ וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן
לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־הַצָּהֳרַיִם
לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְהִי בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ
וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל כִּי־אֱלֹהִים הוּא כִּי־שִׂיחַ וְכִי־
שִׂיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא וְיִקָץ׃ וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל
גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים עַד־שְׁפָךְ־
דָּם עֲלֵיהֶם׃ וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת
הַמִּנְחָה וְאֵין־קוֹל וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ
לְכָל־הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיְרַפֵּא אֶת־
מִזְבַּח יְהוָה הֶהָרוּס׃ וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים
כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו
לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ׃ וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ
בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית סָאתַיִם זֶרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ׃
וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל־הָעֵצִים׃
וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־
הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ׃ וַיֵּלְכוּ
הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־מָיִם׃ וַיְהִי׀
בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי

אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרֶיךָ עָשִׂיתִי אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ עֲנֵנִי יְהוָֹה עֲנֵנִי וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־אַתָּה יְהוָֹה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם אֲחֹרַנִּית׃ וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָֹה וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה׃ וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָֹה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָֹה הוּא הָאֱלֹהִים׃

הפטרת ויקהל, כמנהג הספרדים.

במלכים א׳ סמן ז׳.

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־חִירָם מִצֹּר׃ בֶּן־אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ׃ וַיָּצַר אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי׃ וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וְכֹתָרֹת

אשר על־ראש העמודים מעשה שושן באולם ארבע
אמות: וכתרת על־שני העמודים גם־ממעל מלעמת
הבטן אשר לעבר שבכה והרמונים מאתים טרים
סביב על הכתרת השנית: ויקם את־העמדים לאלם
ההיכל ויקם את־העמוד הימני ויקרא את־שמו יכין ויקם
את־העמוד השמאלי ויקרא את־שמו בעז: ועל ראש
העמודים מעשה שושן ותתם מלאכת העמודים:
ויעש את־הים מוצק עשר באמה משפתו על־שפתו
עגל סביב וחמש באמה קומתו וקוה שלשים באמה
יסב אתו סביב: ופקעים מתחת לשפתו סביב סבבים
אתו עשר באמה מקפים את־הים סביב שני טורים
הפקעים יצקים ביצקתו: עמד על־שני עשר בקר שלשה
פנים צפונה ושלשה פנים ימה ושלשה פנים נגבה
ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל־
אחריהם ביתה: ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת־
כוס פרח שושן אלפים בת יכיל:

הפטרת ויקהל. כמנהג האשכנזים.

והיא הפטרת פקודי כמנהג הספרדים והאיטליאני. ואם הוא פ' שקלים מפטירים של שקלים „בן שבע שנים", אפילו בר"ח או מחר חדש, ואז מפטירים „ויעש חירום" לפ' פקודי. וכן ק"ק פפ"ד „ויעש חירום" היא הפטרת ויקהל כספרדים. במלכים א' סמן ז':

ויעש חירום את־הכירות ואת־היעים ואת־המזרקות
ויכל חירם לעשות את־כל־המלאכה אשר עשה למלך
שלמה בית יהוה: עמדים שנים וגלת הכתרת אשר־
על־ראש העמודים שתים והשבכות שתים לכסות

אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת: וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקַחַיִם זָהָב: וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:

הפטרת פקודי,

במנהג האשכנזים, בין כנפרד בין במחובר; אבל אם חל פ' שקלים בפ' ויקהל, אז מפטירין לפקודי „ויעש חירום" של פ' ויקהל.
במלכים א', סמן ז'. 7,51 bis 8,21

וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי | דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה: אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי

הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלָ͏ִם לְהַעֲלוֹת
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן׃ וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג
הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃ וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן׃ וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל
מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃ וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל
הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר
אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃ וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת
אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ
הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים׃ כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים
כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־
בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃ וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים
מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם
עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר
הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ
וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד
לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה׃
אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל׃ בָּנֹה בָנִיתִי
בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־
פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
עֹמֵד׃ וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר׃ מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר

הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר
מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר
בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי
לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־
דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי
הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ: רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת
כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי:
וַיָּקֶם יְהֹוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי
וָאֵשֵׁב ׀ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהֹוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת
לְשֵׁם יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן
אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהֹוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ
אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

קְרִיאַת הַתּוֹרָה לַמַּפְטִיר.

בְּשַׁבָּת וַחֲנוּכָּה קוֹרִים בְּפ׳ נָשֹׂא

ביום א׳

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח
אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם: וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל
רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים
עַל־הַפְּקֻדִים: וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהֹוָה שֵׁשׁ־עֶגְלֹת
צָב וּשְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר עֲגָלָה עַל־שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד
וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן: וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד
וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ: וַיִּקַּח מֹשֶׁה

אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם׃ אֵת ׀
שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי
עֲבֹדָתָם׃ וְאֵת ׀ אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן
לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃
וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ׃
וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ
וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־
קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ ס וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד
כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃

ביום ב׳

בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר׃
הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה. מזרק
אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן
למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד
כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים
בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃

ביום ג'

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן:
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן:

ביום ד'

בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:

ביום ו'

בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל:
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל:

ביום ז'

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד:
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה:

כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש
אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים
בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד:

הפטרת שבת וחנוכה.

בזכריה סמן ב'.

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם
יְהוָה: וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי
לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי
אֵלָיִךְ: וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ
וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָם: הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר
מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד
לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ
הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: וִיהוֹשֻׁעַ
הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר
אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו
וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ
מַחֲלָצוֹת: וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ
הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה
עֹמֵד: וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר
וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי
לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה: שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה

כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח׃ כִּי ׀ הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר
נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי
מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ
הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד׃ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ
אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה׃ וַיָּשָׁב
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ׃
וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה־מְנוֹרַת
זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה
וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃ וּשְׁנַיִם זֵיתִים
עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃ וָאַעַן וָאֹמַר
אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה
אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר
יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם
בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל
לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃

קריאה למפטיר בשבת שניה דחנוכה·

בשבת ב׳ דחנוכה קורים „ביום השמיני״.

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח

הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר:

בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי:

קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי:

בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי:

קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי:

בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן:

קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן:

בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:

קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש

אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים
בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:

זֹאת ׀ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף שְׁנֵים
עָשָׂר כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה: שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה
הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים
אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־
עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
כָּל־זְהַב הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה: כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים
עָשָׂר פָּרִים אֵילִם שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנֵים
עָשָׂר וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר לְחַטָּאת: וְכֹל
בְּקַר ׀ זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פָּרִים אֵילִם
שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת
חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי הִמָּשַׁח אֹתוֹ: וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל
הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים
וַיְדַבֵּר אֵלָיו: פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת
הַנֵּרוֹת: וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה
זָהָב עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר
הֶרְאָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה: פ

במלכים א' סמן ז'. ונדחית מפני הפטרת ולא הפטרת שבת ור"ח והפטרת מחר חדש.

ויעש חירום את־הכירות ואת־היעים ואת־המזרקות
ויכל חירם לעשות את־כל־המלאכה אשר עשה למלך
שלמה בית יהוה: עמדים שנים וגלת הכתרת אשר־
על־ראש העמודים שתים והשבכות שתים לכסות
את־שתי גלות הכתרת אשר על־ראש העמודים: ואת־
הרמנים ארבע מאות לשתי השבכות שני־טורים
רמנים לשבכה האחת לכסות את־שתי גלות הכתרת
אשר על־פני העמודים: ואת־המכנות עשר ואת־
הכירת עשרה על־המכנות: ואת־הים האחד ואת־
הבקר שנים־עשר תחת הים: ואת־הסירות ואת־היעים
ואת־המזרקות ואת כל־הכלים האהל* אשר עשה
חירם למלך שלמה בית יהוה נחשת ממרט: בככר
הירדן יצקם המלך במעבה האדמה בין סכות ובין
צרתן: וינח שלמה את־כל־הכלים מרב מאד מאד
לא נחקר משקל הנחשת: ויעש שלמה את כל־הכלים
אשר בית יהוה את מזבח הזהב ואת־השלחן אשר
עליו לחם הפנים זהב: ואת־המנרות חמש מימין וחמש
משמאל לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרת והמלקחים
זהב: והספות והמזמרות והמזרקות והכפות
והמחתות זהב סגור והפתות לדלתות הבית הפנימי
לקדש הקדשים לדלתי הבית להיכל זהב:

* האלה

למפטיר קורים מתחלת פ׳ כי תשא עד „לכפר על נפשתיכם״ (שמות ל׳ י״א — י״ו).

כאן מתחילים הספרדים, במלכים ב׳ סמן י״א.

וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין
הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם׃ וַיָּבֹאוּ
כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָו וְאֶת־
צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי
הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה׃ וַיִּקַּח אֶת־
שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת ׀ כָּל־עַם הָאָרֶץ
וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים
בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים׃ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־
הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית
*מֶלֶךְ׃ *) המלך ק׳. כאן מתחילים האשכנזים.

בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ׃ בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא
מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ
צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־
יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ
אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יוּבָא בֵית־יְהוָה
כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה
עַל לֶב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃ יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים
אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־
יִמָּצֵא שָׁם בָּדֶק׃ וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ
יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ
יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ

אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף
מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים
לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת׃ וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ
וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ בַּיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה [מִיָּמִין ק׳]
וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא
בֵית־יְהוָה׃ וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל
סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
בֵית־יְהוָה׃ וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יַד* עֹשֵׂי [יַד ק׳. הַמֻּפְקָדִים ק׳]
הַמְּלָאכָה הַ*פְּקֻדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ
וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה׃ וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת
עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל
אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה׃ אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית
יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־כְּלִי
זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ כִּי־לְעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא יְחַשְּׁבוּ
אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים׃ כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף
חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ׃

קריאה למפטיר פרשת זכור, בסוף פ׳ כי תצא.

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם
מִמִּצְרָיִם׃ אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים
אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃ וְהָיָה בְּהָנִיחַ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר

יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את־זכר
עמלק מתחת השמים לא תשכח:

הפטרת פרשת זכור.

בשמואל א׳ סמן ט״ו.

ויאמר שמואל אל־שאול אתי שלח יהוה למשחך
למלך על־עמו על־ישראל ועתה שמע לקול דברי
יהוה: כאן מתחילים האשכנזים.

כה אמר יהוה צבאות פקדתי את אשר־עשה עמלק
לישראל אשר־שם לו בדרך בעלתו ממצרים: עתה
לך והכיתה את־עמלק והחרמתם את־כל־אשר־לו
ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד־אשה מעולל ועד־
יונק משור ועד־שה מגמל ועד־חמור: וישמע שאול
את־העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת
אלפים את־איש יהודה: ויבא שאול עד־עיר עמלק
וירב בנחל: ויאמר שאול אל־הקיני לכו סרו רדו
מתוך עמלקי פן־אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם־
כל־בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך
עמלק: ויך שאול את־עמלק מחוילה בואך שור אשר
על־פני מצרים: ויתפש את־אגג מלך־עמלק חי ואת־
כל־העם החרים לפי־חרב: ויחמל שאול והעם על־
אגג ועל־מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל־הכרים
ועל־כל־הטוב ולא אבו החרימם וכל־המלאכה נמבזה
ונמס אתה החרימו: ויהי דבר יהוה אל־שמואל לאמר:
נחמתי כי־המלכתי את־שאול למלך כי־שב מאחרי
ואת־דברי לא הקים ויחר לשמואל ויזעק אל־יהוה

כל־הלילה: וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד
לשמואל לאמר בא־שאול הכרמלה והנה מציב לו
יד ויסב ויעבר וירד הגלגל: ויבא שמואל אל־שאול
ויאמר לו שאול ברוך אתה ליהוה הקימתי את־דבר
יהוה: ויאמר שמואל ומה קול־הצאן הזה באזני וקול
הבקר אשר אנכי שמע: ויאמר שאול מעמלקי הביאום
אשר חמל העם על־מיטב הצאן והבקר למען זבח
ליהוה אלהיך ואת־היותר החרמנו: ויאמר שמואל
אל־שאול הרף ואגידה לך את אשר דבר יהוה אלי
הלילה ויאמרו לו דבר: ויאמר שמואל הלוא אם־קטן ויאמר ק׳
אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יהוה
למלך על־ישראל: וישלחך יהוה בדרך ויאמר לך
והחרמתה את־החטאים את־עמלק ונלחמת בו עד־
כלותם אתם: ולמה לא־שמעת בקול יהוה ותעט אל־
השלל ותעש הרע בעיני יהוה: ויאמר שאול אל־
שמואל אשר שמעתי בקול יהוה ואלך בדרך אשר־
שלחני יהוה ואביא את־אגג מלך עמלק ואת־עמלק
החרמתי: ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם
לזבח ליהוה אלהיך בגלגל: ויאמר שמואל החפץ
ליהוה בעלות וזבחים כשמע בקול יהוה הנה שמע
מזבח טוב להקשיב מחלב אילים: כי חטאת־קסם
מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את־דבר יהוה
וימאסך ממלך: ויאמר שאול אל־שמואל חטאתי כי־
עברתי את־פי־יהוה ואת־דבריך כי יראתי את־העם

וְאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃ וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי
וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב
עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת
מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף
מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה אֶת
מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ׃
וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא
לְהִנָּחֵם׃ וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד־זִקְנֵי עַמִּי
וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו
אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגָג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים
אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל׃ וַיֵּלֶךְ
שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃

קריאה למפטיר בפרשת פרה׃

מתחלת. פרשת זאת חקת התורה (במדבר י"ט) עד סוף פסקה.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ זֹאת חֻקַּת
הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם
אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃
וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי

אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים: וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה
לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף:
וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־
תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה: וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם
וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב: וְהַשֹּׂרֵף
אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־
הָעָרֶב: וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת
לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא: וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה
אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר
הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם: הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם
וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים: הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר: כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם
אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא
יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ: זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל
כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת
יָמִים: וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא
הוּא: וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת
אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: וְלָקְחוּ
לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים
אֶל־כֶּלִי: וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־
הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־

הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃ וְהִזָּה הַטָּהֹר
עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ
אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ
הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָֹה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו
טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָּהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה
יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל
אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא
עַד־הָעָרֶב׃

הפטרת פרשת פרה.

ביחזקאל סמן ל״ו.

וַיְהִי דְבַר־יְהוָֹה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל
יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם
כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם
עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃
וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם
שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־
שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָֹה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃
וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם
אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִֹה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי
אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃
וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם
בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָֹה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה בְּהִקָּדְשִׁי

בָּכֶם לְעֵינֵיהֶם׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם
מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם׃ וְזָרַקְתִּי
עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־
גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ
חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם
וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃ וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי
אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃
וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם
וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן
עֲלֵיכֶם רָעָב׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃ וּזְכַרְתֶּם
אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם
בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֹנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ לֹא לְמַעַנְכֶם
אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ
מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּיוֹם טַהֲרִי
אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ
הֶחֳרָבוֹת׃ וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה
שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה
הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת
בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם
כִּי אֲנִי יְהֹוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהֹוָה
דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ כאן מסיימים הספרדים. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה עוֹד
זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן

אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלִַם בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

הפטרת פרשת החדש.

קורין למפטיר בפ׳ בא פרשת „החדש הזה לכם" (שמות י״ב א׳ — כ׳),
ומפטירין ביחזקאל סמן מ״ה.

כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֵּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית־יִשְׂרָאֵל הוּא יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃

כאן מתחילים הספרדים.

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃ וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם׃ וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים

יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ׃ וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב׃ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָֹה׃ וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָֹה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים׃ וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ׃ וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא׃ וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָֹה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצֵאוּ׃ וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ׃ וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָֹה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָֹה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה

וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ וְעָשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃ ע"כ לספרדים. כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

קריאה למפטיר בשבת וראש חדש.

במדבר כ"ח ט'.

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ׃ עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ׃ פ

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד׃ וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃

בשבת ור"ח מפטירים השמים כסאי, ונדחת הפטרה זו מפני הפטרת שבת וחנוכה ופ' שקלים ופ' החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ' מסעי; אבל בפ' ראה ור"ח מפטירים השמים כסאי ואז מפטירים בכי תצא רני עקרה בצרוף עניה סערה.

בישעיה סמן ס"ו.

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה
בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה
יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־
עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ
זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר
לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם
נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ
וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ
דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם
מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם
יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם
גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ
וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל
אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־
יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר
יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־
יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־
הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ
לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה
הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם

וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ
אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַם תְּנֻחָמוּ׃
וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה
יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ
יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי
אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר
אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו אחת׳
יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ
אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי
בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל
וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־
שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי
בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה
בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר
קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים
לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן
יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי
שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃
וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם
לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ
יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃

בשבת וערב ר"ח מפטירין של מחר חדש. ונדחת הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש, וברוב קהלות פולין וביהם נדחת גם מפני עניה סערה בפ' ראה, לכן בק"ק פפ"ד ורוב אשכנז מפטירין של מחר חדש בפ' ראה וער"ח, ומחברין עניה סערה עם רני עקרה בפ' כי תצא.

בשמואל א' סמן כ'.

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃
וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ
שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת
הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־
הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה
הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר
חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה
לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה
יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ
וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ
כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר
מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה
בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא
טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־
הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד
מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה
לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן
הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת
הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ

וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־
הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי
כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ
וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃
וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר
וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר
לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר
רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם
הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי
הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן
אֶת־הַחִצִּי* וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ ק׳ החצים
יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו
אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר
בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה
יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

א וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֹּלֵךְ מֵהֹדּוּ
2 וְעַד־כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה׃ בַּיָּמִים הָהֵם
כְּשֶׁבֶת ׀ הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן
3 הַבִּירָה׃ בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל־שָׂרָיו
וַעֲבָדָיו חֵיל ׀ פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו׃
4 בְּהַרְאֹתוֹ אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת־יְקָר תִּפְאֶרֶת
5 גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם׃ וּבִמְלוֹאת ׀
הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל־הָעָם הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשַׁן
הַבִּירָה לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן מִשְׁתֶּה שִׁבְעַת יָמִים בַּחֲצַר
6 גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ׃ חוּר ׀ כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת אָחוּז בְּחַבְלֵי־בוּץ
וְאַרְגָּמָן עַל־גְּלִילֵי כֶסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת ׀ זָהָב וָכֶסֶף
7 עַל רִצְפַת בַּהַט־וָשֵׁשׁ וְדַר וְסֹחָרֶת׃ וְהַשְׁקוֹת בִּכְלֵי זָהָב
וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים וְיֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ׃
8 וְהַשְּׁתִיָּה כַדָּת אֵין אֹנֵס כִּי־כֵן ׀ יִסַּד הַמֶּלֶךְ עַל כָּל־רַב
9 בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹן אִישׁ־וָאִישׁ׃ ס גַּם וַשְׁתִּי
הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה מִשְׁתֵּה נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר
10 לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן
אָמַר לִמְהוּמָן בִּזְּתָא חַרְבוֹנָא בִּגְתָא וַאֲבַגְתָא זֵתַר
וְכַרְכַּס שִׁבְעַת הַסָּרִיסִים הַמְשָׁרְתִים אֶת־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ
11 אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ לְהָבִיא אֶת־וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר
מַלְכוּת לְהַרְאוֹת הָעַמִּים וְהַשָּׂרִים אֶת־יָפְיָהּ כִּי־טוֹבַת
12 מַרְאֶה הִיא׃ וַתְּמָאֵן הַמַּלְכָּה וַשְׁתִּי לָבוֹא בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר בְּיַד הַסָּרִיסִים וַיִּקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה
13 בוֹ׃ ס וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יֹדְעֵי הָעִתִּים כִּי

נ״א קָדָם ובמלאות ק׳

ח׳ רבתי

14 מִן דְּבַר הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי כָּל־יֹדְעֵי דָּת וָדִין׃ וְהַקָּרֹב אֵלָיו
כַּרְשְׁנָא שֵׁתָר אַדְמָתָא תַרְשִׁישׁ מֶרֶס מַרְסְנָא מְמוּכָן
שִׁבְעַת שָׂרֵי ׀ פָּרַס וּמָדַי רֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַיֹּשְׁבִים רִאשֹׁנָה
15 בַּמַּלְכוּת׃ כְּדָת מַה־לַּעֲשׂוֹת בַּמַּלְכָּה וַשְׁתִּי עַל ׀
אֲשֶׁר לֹא־עָשְׂתָה אֶת־מַאֲמַר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בְּיַד
16 הַסָּרִיסִים׃ ס וַיֹּאמֶר מוּמְכָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים ממוכן ק׳
לֹא עַל־הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ עָוְתָה וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה כִּי עַל־כָּל־
הַשָּׂרִים וְעַל־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ
17 אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ כִּי־יֵצֵא דְבַר־הַמַּלְכָּה עַל־כָּל־הַנָּשִׁים לְהַבְזוֹת
בַּעְלֵיהֶן בְּעֵינֵיהֶן בְּאָמְרָם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אָמַר לְהָבִיא
18 אֶת־וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה לְפָנָיו וְלֹא־בָאָה׃ וְהַיּוֹם הַזֶּה תֹּאמַרְנָה ׀
שָׂרוֹת פָּרַס־וּמָדַי אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־דְּבַר הַמַּלְכָּה לְכֹל
19 שָׂרֵי הַמֶּלֶךְ וּכְדַי בִּזָּיוֹן וָקָצֶף׃ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יֵצֵא
דְבַר־מַלְכוּת מִלְּפָנָיו וְיִכָּתֵב בְּדָתֵי פָרַס־וּמָדַי וְלֹא יַעֲבוֹר
אֲשֶׁר לֹא־תָבוֹא וַשְׁתִּי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וּמַלְכוּתָהּ
20 יִתֵּן הַמֶּלֶךְ לִרְעוּתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה׃ וְנִשְׁמַע פִּתְגָם
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְּכָל־מַלְכוּתוֹ כִּי רַבָּה הִיא וְכָל־
21 הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יְקָר לְבַעְלֵיהֶן לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן׃ וַיִּיטַב
הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּדְבַר מְמוּכָן׃
22 וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֶל־מְדִינָה וּמְדִינָה
כִּכְתָבָהּ וְאֶל־עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ לִהְיוֹת כָּל־אִישׁ שֹׂרֵר
ב 1 בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ׃ ס אַחַר הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה כְּשֹׁךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ זָכַר אֶת־וַשְׁתִּי
2 וְאֵת אֲשֶׁר־עָשָׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר־נִגְזַר עָלֶיהָ׃ וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי

הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו יְבַקְשׁוּ לַמֶּלֶךְ נְעָרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת
3 מַרְאֶה׃ וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל־מְדִינוֹת מַלְכוּתוֹ
וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־נַעֲרָה־בְתוּלָה טוֹבַת מַרְאֶה אֶל־שׁוּשַׁן
הַבִּירָה אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים אֶל־יַד הֵגֶא סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר
4 הַנָּשִׁים וְנָתוֹן תַּמְרוּקֵיהֶן׃ וְהַנַּעֲרָה אֲשֶׁר תִּיטַב בְּעֵינֵי
הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ תַּחַת וַשְׁתִּי וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ
5 וַיַּעַשׂ כֵּן׃ ס אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה
וּשְׁמוֹ מָרְדֳּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן־שִׁמְעִי בֶּן־קִישׁ אִישׁ יְמִינִי׃
6 אֲשֶׁר הָגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם־הַגֹּלָה אֲשֶׁר הָגְלְתָה עִם
יְכָנְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃
7 וַיְהִי אֹמֵן אֶת־הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר בַּת־דֹּדוֹ כִּי אֵין לָהּ
אָב וָאֵם וְהַנַּעֲרָה יְפַת־תֹּאַר וְטוֹבַת מַרְאֶה וּבְמוֹת אָבִיהָ
8 וְאִמָּהּ לְקָחָהּ מָרְדֳּכַי לוֹ לְבַת׃ וַיְהִי בְּהִשָּׁמַע דְּבַר־הַמֶּלֶךְ
וְדָתוֹ וּבְהִקָּבֵץ נְעָרוֹת רַבּוֹת אֶל־שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל־יַד
הֵגָי וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל־יַד הֵגַי שֹׁמֵר
9 הַנָּשִׁים׃ וַתִּיטַב הַנַּעֲרָה בְעֵינָיו וַתִּשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו וַיְבַהֵל
אֶת־תַּמְרוּקֶיהָ וְאֶת־מָנוֹתֶהָ לָתֶת לָהּ וְאֵת שֶׁבַע הַנְּעָרוֹת
הָרְאֻיוֹת לָתֶת־לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁנֶּהָ וְאֶת־נַעֲרוֹתֶיהָ
10 לְטוֹב בֵּית הַנָּשִׁים׃ לֹא־הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת־עַמָּהּ וְאֶת־
11 מוֹלַדְתָּהּ כִּי מָרְדֳּכַי צִוָּה עָלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא־תַגִּיד׃ וּבְכָל־
יוֹם וָיוֹם מָרְדֳּכַי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֲצַר בֵּית־הַנָּשִׁים לָדַעַת
12 אֶת־שְׁלוֹם אֶסְתֵּר וּמַה־יֵּעָשֶׂה בָּהּ׃ וּבְהַגִּיעַ תֹּר נַעֲרָה
וְנַעֲרָה לָבוֹא ׀ אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדָת
הַנָּשִׁים שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן

שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים
וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים׃ וּבָזֶה הַנַּעֲרָה בָּאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵת 13
כָּל־אֲשֶׁר תֹּאמַר יִנָּתֵן לָהּ לָבוֹא עִמָּהּ מִבֵּית הַנָּשִׁים
עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה אֶל־ 14
בֵּית הַנָּשִׁים שֵׁנִי אֶל־יַד שַׁעַשְׁגַז סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר
הַפִּילַגְשִׁים לֹא־תָבוֹא עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־חָפֵץ בָּהּ
הַמֶּלֶךְ וְנִקְרְאָה בְשֵׁם׃ וּבְהַגִּיעַ תֹּר־אֶסְתֵּר בַּת־אֲבִיחַיִל 15
דֹּד מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר לָקַח־לוֹ לְבַת לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לֹא
בִקְשָׁה דָּבָר כִּי אִם אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר הֵגַי סְרִיס־הַמֶּלֶךְ
שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ׃
וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל־בֵּית מַלְכוּתוֹ 16
בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא־חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ׃
וַיֶּאֱהַב הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר מִכָּל־הַנָּשִׁים וַתִּשָּׂא־חֵן וָחֶסֶד 17
לְפָנָיו מִכָּל־הַבְּתוּלוֹת וַיָּשֶׂם כֶּתֶר־מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ
וַיַּמְלִיכֶהָ תַּחַת וַשְׁתִּי׃ וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֶּה גָדוֹל לְכָל־ 18
שָׂרָיו וַעֲבָדָיו אֵת מִשְׁתֵּה אֶסְתֵּר וַהֲנָחָה לַמְּדִינוֹת עָשָׂה
וַיִּתֵּן מַשְׂאֵת כְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ וּבְהִקָּבֵץ בְּתוּלוֹת שֵׁנִית וּמָרְדֳּכַי 19
יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ׃ אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מוֹלַדְתָּהּ וְאֶת־ 20
עַמָּהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה עָלֶיהָ מָרְדֳּכָי וְאֶת־מַאֲמַר מָרְדֳּכַי
אֶסְתֵּר עֹשָׂה כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בְאָמְנָה אִתּוֹ׃ ס בַּיָּמִים 21
הָהֵם וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ קָצַף בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ
שְׁנֵי־סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף וַיְבַקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרֹשׁ׃ וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכַי וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה 22
וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי׃ וַיְבֻקַּשׁ הַדָּבָר 23

וַיִּמָּצֵא וַיִּתָּלוּ שְׁנֵיהֶם עַל־עֵץ וַיִּכָּתֵב בְּסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
ג 1 לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ ס אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּדַּל
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת־הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי וַיְנַשְּׂאֵהוּ
2 וַיָּשֶׂם אֶת־כִּסְאוֹ מֵעַל כָּל־הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ וְכָל־
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ כֹּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים
לְהָמָן כִּי־כֵן צִוָּה־לוֹ הַמֶּלֶךְ וּמָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא
3 יִשְׁתַּחֲוֶה׃ וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ
4 לְמָרְדֳּכָי מַדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֵת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ׃ וַיְהִי *בְּאָמְרָם
אֵלָיו יוֹם וָיוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם וַיַּגִּידוּ לְהָמָן לִרְאוֹת
הֲיַעַמְדוּ דִּבְרֵי מָרְדֳּכַי כִּי־הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר־הוּא יְהוּדִי׃
5 וַיַּרְא הָמָן כִּי־אֵין מָרְדֳּכַי כֹּרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמָּלֵא
6 הָמָן חֵמָה׃ וַיִּבֶז בְּעֵינָיו לִשְׁלֹחַ יָד בְּמָרְדֳּכַי לְבַדּוֹ כִּי־
הִגִּידוּ לוֹ אֶת־עַם מָרְדֳּכָי וַיְבַקֵּשׁ הָמָן לְהַשְׁמִיד אֶת־
כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַם מָרְדֳּכָי׃
7 בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא־חֹדֶשׁ נִיסָן בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן
מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ
8 אֲדָר׃ ס וַיֹּאמֶר הָמָן לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ יֶשְׁנוֹ עַם־
אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכֹל מְדִינוֹת מַלְכוּתֶךָ
וְדָתֵיהֶם שֹׁנוֹת מִכָּל־עָם וְאֶת־דָּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים
9 וְלַמֶּלֶךְ אֵין־שֹׁוֶה לְהַנִּיחָם׃ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכָּתֵב
לְאַבְּדָם וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כִּכַּר־כֶּסֶף אֶשְׁקוֹל עַל־יְדֵי עֹשֵׂי
10 הַמְּלָאכָה לְהָבִיא אֶל־גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת־
טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צֹרֵר

כאמרם ק'

הַיְּהוּדִים: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן הַכֶּסֶף נָתוּן לָךְ וְהָעָם 11
לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ: וַיִּקָּרְאוּ סֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ 12
הָרִאשׁוֹן בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה
הָמָן אֶל אֲחַשְׁדַּרְפְּנֵי־הַמֶּלֶךְ וְאֶל־הַפַּחוֹת אֲשֶׁר ׀ עַל־
מְדִינָה וּמְדִינָה וְאֶל־שָׂרֵי עַם וָעָם מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ
וְעַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ נִכְתָּב וְנֶחְתָּם
בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ: וְנִשְׁלוֹחַ סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים אֶל־כָּל־ 13
מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים
מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר
לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז: פַּתְשֶׁגֶן 14
הַכְּתָב לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה גָּלוּי לְכָל־
הָעַמִּים לִהְיוֹת עֲתִדִים לַיּוֹם הַזֶּה: הָרָצִים יָצְאוּ 15
דְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ
וְהָמָן יָשְׁבוּ לִשְׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוּשָׁן נָבוֹכָה: ס וּמָרְדֳּכַי ד 1
יָדַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מָרְדֳּכַי אֶת־בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ
שַׂק וָאֵפֶר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק זְעָקָה גְדוֹלָה וּמָרָה:
וַיָּבוֹא עַד לִפְנֵי שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ כִּי אֵין לָבוֹא אֶל־שַׁעַר 2
הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק: וּבְכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם אֲשֶׁר 3
דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מַגִּיעַ אֵבֶל גָּדוֹל לַיְּהוּדִים וְצוֹם וּבְכִי
וּמִסְפֵּד שַׂק וָאֵפֶר יֻצַּע לָרַבִּים: וַתָּבוֹאינָה נַעֲרוֹת אֶסְתֵּר 4
וְסָרִיסֶיהָ וַיַּגִּידוּ לָהּ וַתִּתְחַלְחַל הַמַּלְכָּה מְאֹד וַתִּשְׁלַח
בְּגָדִים לְהַלְבִּישׁ אֶת־מָרְדֳּכַי וּלְהָסִיר שַׂקּוֹ מֵעָלָיו וְלֹא
קִבֵּל: וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ מִסָּרִיסֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הֶעֱמִיד 5
לְפָנֶיהָ וַתְּצַוֵּהוּ עַל־מָרְדֳּכָי לָדַעַת מַה־זֶּה וְעַל־מַה־זֶּה:

6 וַיֵּצֵא הֲתָךְ אֶל־מָרְדֳּכָי אֶל־רְחוֹב הָעִיר אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר־
7 הַמֶּלֶךְ׃ וַיַּגֶּד־לוֹ מָרְדֳּכַי אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וְאֵת ׀ פָּרָשַׁת
הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לִשְׁקוֹל עַל־גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ בַּיְּהוּדִיים*
8 לְאַבְּדָם׃ וְאֶת־פַּתְשֶׁגֶן כְּתָב־הַדָּת אֲשֶׁר־נִתַּן בְּשׁוּשָׁן
לְהַשְׁמִידָם נָתַן לוֹ לְהַרְאוֹת אֶת־אֶסְתֵּר וּלְהַגִּיד לָהּ
וּלְצַוּוֹת עָלֶיהָ לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֶּן־לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו
9 עַל־עַמָּהּ׃ וַיָּבוֹא הֲתָךְ וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר אֵת דִּבְרֵי מָרְדֳּכָי׃
10 11 וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ וַתְּצַוֵּהוּ אֶל־מָרְדֳּכָי׃ כָּל־עַבְדֵי
הַמֶּלֶךְ וְעַם־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה
אֲשֶׁר יָבוֹא־אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא־
יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט־לוֹ הַמֶּלֶךְ
אֶת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי לָבוֹא אֶל־
12 הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם׃ וַיַּגִּידוּ לְמָרְדֳּכָי אֵת דִּבְרֵי
13 אֶסְתֵּר׃ וַיֹּאמֶר מָרְדֳּכַי לְהָשִׁיב אֶל־אֶסְתֵּר אַל־תְּדַמִּי
14 בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט בֵּית־הַמֶּלֶךְ מִכָּל־הַיְּהוּדִים׃ כִּי אִם־
הַחֲרֵשׁ תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים
מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתְּ וּבֵית־אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם־
15 לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמַּלְכוּת׃ וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל־
16 מָרְדֳּכָי׃ לֵךְ כְּנוֹס אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשָׁן
וְצוּמוּ עָלַי וְאַל־תֹּאכְלוּ וְאַל־תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה
וָיוֹם גַּם־אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אָצוּם כֵּן וּבְכֵן אָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ
17 אֲשֶׁר לֹא־כַדָּת וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבָדְתִּי׃ וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכָי
ה 1 וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר׃ וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ

7 לִשְׁקוֹל, בתלישא, כ״ה בכי״ וכל״ כ״ד גס כמ״ג רע״ח ואחרים קדמונים. (רוו״ה.)

הַפְּנִימִית נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא
מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבָּיִת׃ וַיְהִי כִרְאוֹת 2
הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עֹמֶדֶת בֶּחָצֵר נָשְׂאָה חֵן
בְּעֵינָיו וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב אֲשֶׁר
בְּיָדוֹ וַתִּקְרַב אֶסְתֵּר וַתִּגַּע בְּרֹאשׁ הַשַּׁרְבִיט׃ וַיֹּאמֶר לָהּ 3
הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי
הַמַּלְכוּת וְיִנָּתֵן לָךְ׃ וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב 4
יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן הַיּוֹם אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי לוֹ׃
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַהֲרוּ אֶת־הָמָן לַעֲשׂוֹת אֶת־דְּבַר אֶסְתֵּר 5
וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר׃
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֵן 6
לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ׃ וַתַּעַן אֶסְתֵּר 7
וַתֹּאמַר שְׁאֵלָתִי וּבַקָּשָׁתִי׃ אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ 8
וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב לָתֵת אֶת־שְׁאֵלָתִי וְלַעֲשׂוֹת אֶת־
בַּקָּשָׁתִי יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה
לָהֶם וּמָחָר אֶעֱשֶׂה כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ׃ וַיֵּצֵא הָמָן בַּיּוֹם 9
הַהוּא שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב וְכִרְאוֹת הָמָן אֶת־מָרְדֳּכַי בְּשַׁעַר
הַמֶּלֶךְ וְלֹא־קָם וְלֹא־זָע מִמֶּנּוּ וַיִּמָּלֵא הָמָן עַל־מָרְדֳּכַי
חֵמָה׃ וַיִּתְאַפַּק הָמָן וַיָּבוֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּשְׁלַח וַיָּבֵא אֶת־ 10
אֹהֲבָיו וְאֶת־זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ׃ וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת־כְּבוֹד 11
עָשְׁרוֹ וְרֹב בָּנָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁר
נִשְּׂאוֹ עַל־הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הָמָן אַף לֹא־ 12
הֵבִיאָה אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עִם־הַמֶּלֶךְ אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־
עָשָׂתָה כִּי אִם־אוֹתִי וְגַם־לְמָחָר אֲנִי קְרוּא־לָהּ עִם־

13 הַמֶּלֶךְ׃ וְכָל־זֶה אֵינֶנּוּ שֹׁוֶה לִי בְּכָל־עֵת אֲשֶׁר אֲנִי
14 רֹאֶה אֶת־מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ׃ וַתֹּאמֶר
לוֹ זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וְכָל־אֹהֲבָיו יַעֲשׂוּ־עֵץ גָּבֹהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה
וּבַבֹּקֶר ׀ אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְיִתְלוּ אֶת־מָרְדֳּכַי עָלָיו וּבֹא עִם־
הַמֶּלֶךְ אֶל־הַמִּשְׁתֶּה שָׂמֵחַ וַיִּיטַב הַדָּבָר לִפְנֵי הָמָן
1 וַיַּעַשׂ הָעֵץ׃ ס בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה
שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהָבִיא אֶת־סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי
2 הַיָּמִים וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּמָּצֵא כָתוּב אֲשֶׁר
הִגִּיד מָרְדֳּכַי עַל־בִּגְתָנָא וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ
מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃
3 וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה לְמָרְדֳּכַי עַל־זֶה
וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו לֹא־נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר׃
4 וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִי בֶחָצֵר וְהָמָן בָּא לַחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ
הַחִיצוֹנָה לֵאמֹר לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת אֶת־מָרְדֳּכַי עַל־הָעֵץ
5 אֲשֶׁר־הֵכִין לוֹ׃ וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הִנֵּה הָמָן
6 עֹמֵד בֶּחָצֵר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יָבוֹא׃ וַיָּבוֹא הָמָן וַיֹּאמֶר לוֹ
הַמֶּלֶךְ מַה־לַּעֲשׂוֹת בָּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ וַיֹּאמֶר
הָמָן בְּלִבּוֹ לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי׃
7 וַיֹּאמֶר הָמָן אֶל־הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃
8 יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר לָבַשׁ־בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוּס אֲשֶׁר
9 רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ וַאֲשֶׁר נִתַּן כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשׁוֹ׃ וְנָתוֹן
הַלְּבוּשׁ וְהַסּוּס עַל־יַד־אִישׁ מִשָּׂרֵי הַמֶּלֶךְ הַפַּרְתְּמִים
וְהִלְבִּשׁוּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ וְהִרְכִּיבֻהוּ
עַל־הַסּוּס בִּרְחוֹב הָעִיר וְקָרְאוּ לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ

10 אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן מַהֵר
קַח אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַעֲשֵׂה־כֵן
לְמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אַל־תַּפֵּל דָּבָר
11 מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ וַיִּקַּח הָמָן אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס
וַיַּלְבֵּשׁ אֶת־מָרְדֳּכָי וַיַּרְכִּיבֵהוּ בִּרְחוֹב הָעִיר וַיִּקְרָא לְפָנָיו
12 כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃ וַיָּשָׁב מָרְדֳּכַי
אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ׃
13 וַיְסַפֵּר הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־אֹהֲבָיו אֵת כָּל־אֲשֶׁר
קָרָהוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים
מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר הַחִלּוֹתָ לִנְפֹּל לְפָנָיו לֹא־תוּכַל לוֹ כִּי־נָפוֹל
14 תִּפּוֹל לְפָנָיו׃ עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ
וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת־הָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה
ז 1 אֶסְתֵּר׃ וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתּוֹת עִם־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה׃
2 וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן
מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִנָּתֵן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ
3 עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ׃ וַתַּעַן אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמַר
אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב
4 תִּנָּתֶן־לִי נַפְשִׁי בִּשְׁאֵלָתִי וְעַמִּי בְּבַקָּשָׁתִי׃ כִּי נִמְכַּרְנוּ
אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וְאִלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת
5 נִמְכַּרְנוּ הֶחֱרַשְׁתִּי כִּי אֵין הַצָּר שֹׁוֶה בְּנֵזֶק הַמֶּלֶךְ׃ ס וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה מִי הוּא זֶה
6 וְאֵי־זֶה הוּא אֲשֶׁר־מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן׃ וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר
אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה וְהָמָן נִבְעַת מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ
7 וְהַמַּלְכָּה׃ וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל־גִּנַּת

הביתן והמן עמד לבקש על־נפשו מאסתר המלכה
8 כי ראה כי־כלתה אליו הרעה מאת המלך: והמלך
שב מגנת הביתן אל־בית משתה היין והמן נפל על־
המטה אשר אסתר עליה ויאמר המלך הגם לכבוש
את־המלכה עמי בבית הדבר יצא מפי המלך ופני
9 המן חפו: ויאמר חרבונה אחד מן־הסריסים לפני המלך
גם הנה־העץ אשר־עשה המן למרדכי אשר דבר־טוב
על־המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה ויאמר
10 המלך תלהו עליו: ויתלו את־המן על־העץ אשר־הכין
ח 1 למרדכי וחמת המלך שככה: ס ביום ההוא
נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את־בית המן
צרר היהודיים ומרדכי בא לפני המלך כי־הגידה
2 אסתר מה הוא־לה: ויסר המלך את־טבעתו אשר
העביר מהמן ויתנה למרדכי ותשם אסתר את־מרדכי
3 על־בית המן: ס ותוסף אסתר ותדבר לפני
המלך ותפל לפני רגליו ותבך ותתחנן־לו להעביר את־
רעת המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על־היהודים:
4 ויושט המלך לאסתר את שרבט הזהב ותקם אסתר
5 ותעמד לפני המלך: ותאמר אם־על־המלך טוב ואם־
מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני
בעיניו יכתב להשיב את־הספרים מחשבת המן בן־
המדתא האגגי אשר כתב לאבד את־היהודים אשר
6 בכל־מדינות המלך: כי איככה אוכל וראיתי ברעה

8 והמן נפל. עין מפסקי הטעמים דף ל"ה פ'.

היהודים.

אשר־ימצא את־עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן
מולדתי׃ ס ויאמר המלך אחשורש לאסתר 7
המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית־המן נתתי לאסתר
ואתו תלו על־העץ על אשר־שלח ידו ביהודיים׃ ואתם 8
כתבו על־היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו
בטבעת המלך כי־כתב אשר־נכתב בשם־המלך
ונחתום בטבעת המלך אין להשיב׃ ויקראו ספרי־ 9
המלך בעת־ההיא בחדש השלישי הוא־חדש סיון
בשלושה ועשרים בו ויכתב ככל־אשר־צוה מרדכי אל־
היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות
אשר ׀ מהדו ועד־כוש שבע ועשרים ומאה מדינה
מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשנו ואל־היהודים
ככתבם וכלשונם׃ ויכתב בשם המלך אחשורש ויחתם 10
בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים
רכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים׃ אשר נתן 11
המלך ליהודים ׀ אשר ׀ בכל־עיר ועיר להקהל ולעמד
על־נפשם להשמיד ולהרג ולאבד את־כל־חיל עם
ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבוז׃ ביום 12
אחד בכל־מדינות המלך אחשורוש בשלושה עשר
לחדש שנים־עשר הוא־חדש אדר׃ פתשגן הכתב 13
להנתן דת בכל־מדינה ומדינה גלוי לכל־העמים ולהיות
היהודיים עתודים ליום הזה להנקם מאיביהם׃ הרצים 14
רכבי הרכש האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים
בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה׃ ס ומרדכי 15

יָצָא ׀ מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וָחוּר וַעֲטֶרֶת
זָהָב גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן וְהָעִיר שׁוּשָׁן צָהֲלָה
16 וְשָׂמֵחָה׃ לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשֹׂן וִיקָר׃
17 וּבְכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל־עִיר וָעִיר מְקוֹם אֲשֶׁר דְּבַר־
הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מַגִּיעַ שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים מִשְׁתֶּה וְיוֹם
טוֹב וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים כִּי־נָפַל פַּחַד־הַיְּהוּדִים
ט 1 עֲלֵיהֶם׃ וּבִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר בִּשְׁלוֹשָׁה
עָשָׂר יוֹם בּוֹ אֲשֶׁר הִגִּיעַ דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ לְהֵעָשׂוֹת
בַּיּוֹם אֲשֶׁר שִׂבְּרוּ אֹיְבֵי הַיְּהוּדִים לִשְׁלוֹט בָּהֶם וְנַהֲפוֹךְ
2 הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשֹׂנְאֵיהֶם׃ נִקְהֲלוּ
הַיְּהוּדִים בְּעָרֵיהֶם בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לִשְׁלֹחַ
יָד בִּמְבַקְשֵׁי רָעָתָם וְאִישׁ לֹא־עָמַד לִפְנֵיהֶם כִּי־נָפַל פַּחְדָּם
3 עַל־כָּל־הָעַמִּים׃ וְכָל־שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים
וְהַפַּחוֹת וְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ מְנַשְּׂאִים אֶת־
4 הַיְּהוּדִים כִּי־נָפַל פַּחַד־מָרְדֳּכַי עֲלֵיהֶם׃ כִּי־גָדוֹל מָרְדֳּכַי
בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשָׁמְעוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל־הַמְּדִינוֹת כִּי־הָאִישׁ
5 מָרְדֳּכַי הוֹלֵךְ וְגָדוֹל׃ וַיַּכּוּ הַיְּהוּדִים בְּכָל־אֹיְבֵיהֶם
מַכַּת־חֶרֶב וְהֶרֶג וְאַבְדָן וַיַּעֲשׂוּ בְשֹׂנְאֵיהֶם כִּרְצוֹנָם׃
6 וּבְשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת
7 אִישׁ׃ וְאֵת ׀
פַּרְשַׁנְדָּתָא* וְאֵת ׀
דַּלְפוֹן וְאֵת ׀
8 אַסְפָּתָא׃ וְאֵת ׀
פּוֹרָתָא וְאֵת ׀

ת׳ זעירה

אֲדַלְיָא וְאֵת ׀
אֲרִידָתָא׃ וְאֵת ׀ 9
פַּרְמַשְׁתָּא וְאֵת ׀
אֲרִיסַי וְאֵת ׀
אֲרִדַי וְאֵת ׀
וַיְזָתָא׃ עֲשֶׂרֶת 10

בְּנֵי הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא צֹרֵר הַיְּהוּדִים הָרָגוּ וּבַבִּזָּה לֹא
שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם׃ בַּיּוֹם הַהוּא בָּא מִסְפַּר הַהֲרוּגִים בְּשׁוּשַׁן 11
הַבִּירָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה 12
בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ
וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן בִּשְׁאָר מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ מֶה עָשׂוּ
וּמַה־שְּׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֵן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עוֹד וְתֵעָשׂ׃
וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִנָּתֵן גַּם־מָחָר לַיְּהוּדִים 13
אֲשֶׁר בְּשׁוּשָׁן לַעֲשׂוֹת כְּדָת הַיּוֹם וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן
יִתְלוּ עַל־הָעֵץ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֵעָשׂוֹת כֵּן וַתִּנָּתֵן דָּת 14
בְּשׁוּשָׁן וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן תָּלוּ׃ וַיִּקָּהֲלוּ הַיְּהוּדִיים 15
אֲשֶׁר־בְּשׁוּשָׁן גַּם בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וַיַּהַרְגוּ
בְשׁוּשָׁן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם׃
וּשְׁאָר הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בִּמְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ נִקְהֲלוּ ׀ וְעָמֹד 16
עַל־נַפְשָׁם וְנוֹחַ מֵאֹיְבֵיהֶם וְהָרוֹג בְּשֹׂנְאֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים
אָלֶף וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם׃ בְּיוֹם־שְׁלוֹשָׁה עָשָׂר 17
לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְעָשֹׂה אֹתוֹ יוֹם
מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה׃ וְהַיְּהוּדִיים אֲשֶׁר־בְּשׁוּשָׁן נִקְהֲלוּ 18
בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר בּוֹ וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְנוֹחַ בַּחֲמִשָּׁה

19 עָשָׂר בּוֹ וְעָשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה׃ עַל־כֵּן הַיְּהוּדִים
הַפְּרוֹזִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עֹשִׂים אֵת יוֹם אַרְבָּעָה
עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב וּמִשְׁלֹחַ
20 מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ׃ וַיִּכְתֹּב מָרְדֳּכַי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת
21 הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַקְּרוֹבִים וְהָרְחוֹקִים׃ לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם
לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת
22 יוֹם־חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ כַּיָּמִים אֲשֶׁר־
נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאֹיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם
מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי
מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת
23 לָאֶבְיֹנִים׃ וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֵת אֲשֶׁר־הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת וְאֵת
24 אֲשֶׁר־כָּתַב מָרְדֳּכַי אֲלֵיהֶם׃ כִּי הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי
צֹרֵר כָּל־הַיְּהוּדִים חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים לְאַבְּדָם וְהִפִּל
25 פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לְהֻמָּם וּלְאַבְּדָם׃ וּבְבֹאָהּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
אָמַר עִם־הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר־חָשַׁב עַל־
26 הַיְּהוּדִים עַל־רֹאשׁוֹ וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ׃ עַל־
כֵּן קָרְאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פוּרִים עַל־שֵׁם הַפּוּר עַל־כֵּן
עַל־כָּל־דִּבְרֵי הָאִגֶּרֶת הַזֹּאת וּמָה־רָאוּ עַל־כָּכָה וּמָה
27 הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם׃ קִיְּמוּ וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים ׀ עֲלֵיהֶם ׀ וְעַל־זַרְעָם וקבלו ק׳
וְעַל כָּל־הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוֹר לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת־
שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃
28 וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר מִשְׁפָּחָה
וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וָעִיר וִימֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה

לֹא יַעֲבוֹר מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא־יָסוּף
29 מִזַּרְעָם׃ ס וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בַת־אֲבִיחַיִל תקף ב׳
וּמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי אֶת־כָּל־תֹּקֶף לְקַיֵּם אֵת אִגֶּרֶת הַפֻּרִים
30 הַזֹּאת הַשֵּׁנִית׃ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֶל־
שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דִּבְרֵי
31 שָׁלוֹם וֶאֱמֶת׃ לְקַיֵּם אֶת־יְמֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה בִּזְמַנֵּיהֶם
כַּאֲשֶׁר קִיַּם עֲלֵיהֶם מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה
וְכַאֲשֶׁר קִיְּמוּ עַל־נַפְשָׁם וְעַל־זַרְעָם דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם׃
32 וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר קִיַּם דִּבְרֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתָּב
1 בַּסֵּפֶר׃ ס וַיָּשֶׂם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁרֹשׁ ׀ מַס עַל־ אחשורש ק׳
2 הָאָרֶץ וְאִיֵּי הַיָּם׃ וְכָל־מַעֲשֵׂה תָקְפּוֹ וּגְבוּרָתוֹ וּפָרָשַׁת
גְּדֻלַּת מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים
3 עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מָדַי וּפָרָס׃ כִּי ׀ מָרְדֳּכַי
הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי
לְרֹב אֶחָיו דֹּרֵשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדֹבֵר שָׁלוֹם לְכָל־זַרְעוֹ׃

סכום פסוקי מגלת אסתר מאה וששים ושבעה;
וסמן **פנואל**. וחציו **ותען אסתר** (ז׳ ג׳), וסדריו ה׳.

ספר

חמשה חומשי תורה,

עם

תרגום אונקלוס,

מוגה ומנופה על פי שני כתבי יד ישנים ודקדוק לשון ארמי,

ועם

פירוש רש"י

מוגה בעיון-יפה, ומבואר את מלות לע"ז בלשונותם לגוייהם ובאותיות שפת עמיהם.

רעדעלהיים

שנת תר"ך לפ"ק.

Rödelheim,

Druck u. Verlag von J. Lehrberger & Comp.

1860.

ספר

ויקרא,

שלישי לתורת האלהים,

עם

תרגום אונקלוס מדויק ע"פ כ"י. ופרוש רש"י.

ויקרא

א וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר׃ א 1
דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב 2
מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן
תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם׃ אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר 3
תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ
לִפְנֵי יְהוָה׃ וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר 4
עָלָיו׃ וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי 5
אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח 6
אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ׃ וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ 7

1 ויקרא אל משה, לכל דברות ולכל אמירות ולכל צווים קדמה קריאה זו, לשון חבה, לשון שמלאכי השרת משתמשין בו, שנאמר וקרא זה אל זה (ישעי' ו'); אבל לנביאי האומות עכו"ם נגלה עליהן בל' עראי ובל' טומאה, שנאמר ויקר אלהים אל בלעם (במדבר כ"ג). ויקרא אל משה, הקול הולך ומגיע לאזניו, וכל ישראל לא שומעין. יכול אף להפסקות היתה קריאה זו? תלמוד לומר וידבר, לדבור היתה קריאה ולא להפסקות. ומה היו הפסקות משמשות? ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין; קל וחומר להדיוט הלומד מן ההדיוט! אליו, למעט את אהרן. רבי יהודה אומר שלש עשרה דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן, וכנגדן נאמרו שלש עשרה מיעוטין, ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן; ואלו הן שלש עשרה מיעוטין: לדבר אתו, מדבר אליו, וידבר אליו, (במדבר ז' פ"ט), ונועדתי לך (שמות כ"ה), כולן בתורת כהנים. יכול ישמעו את קול הקריאה? (י"ג יכול ישמעו את קול הדבור?) תלמוד לומר קול לו, קול אליו, משה שומע וכל ישראל לא שמעו. מאהל מועד, מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל; יכול מפני שהקול נמוך? תלמוד לומר את הקול (במדבר ז'), מהו הקול? הוא הקול המתפרש בתהלים (כ"ט) קול ה' בכח קול ה' בהדר, קול ה' שובר ארזים; אם כן למה נאמר מאהל מועד? מלמד שהיה הקול נפסק. ביוצא בו, וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה (יחזקאל י'); יכול מפני שהקול נמוך? תלמוד לומר כקול אל שדי בדברו (שם). אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה? שכיון שמגיע שם היה נפסק. מאהל מועד לאמר, יכול מכל הבית? תלמוד לומר מעל הכפרת. יכול מעל הכפרת כולה? תלמוד לומר מבין שני הכרובים (במדבר ז'). לאמר, צא ואמור להם דברי כבושין: בשבילכם הוא נדבר עמי! שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל כמנודים מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה, שנא' ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות .... וידבר ה' אלי לאמר (דברים ב'), אלי היה הדבור. ד"א צא ואמור להן דברים והשיבני אם יקבלום, כמו שנאמר וישב משה את דברי העם וגו' (שמות י"ט). אדם

א
1 וקרא למשה ומליל יי עמה ממשכן זמנא למימר: מלל עם בני
2 ישראל ותימר להון אנש ארי יקרב מנכון קרבנא קדם יי מן
3 בעירא מן תורי ומן ענא תקרבון ית קרבנכון: אם עלתא קרבנה
מן תורי דכר שלים יקרבנה לתרע משכן זמנא יקרב יתה לרעוא
4 לה קדם יי: ויסמוך ידה על ריש עלתא ויתרעי לה לכפרא עלוהי:
5 ויכוס ית בר תורי קדם יי ויקרבון בני אהרן כהניא ית דמא ויזרקון
6 ית דמא על מדבחא סחור סחור די בתרע משכן זמנא: וישלח ית
7 עלתא ויפלג יתה לאברהא: ויתנון בני אהרן כהנא אשתא על-

כי יקריב מכם, כשיקריב; בקרבנות נדבה דבר הענין. אדם, למה נאמר?
מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל, שהכל היה שלו, אף אתם לא תקריבו
מן הגזל. הבהמה, יכול אף חיה בכלל? ת"ל בקר וצאן. מן הבהמה, ולא
כולה, להוציא את הרובע ואת הנרבע. מן הבקר, להוציא את הנעבד. ומן
הצאן, להוציא את המוקצה; ומן הצאן, להוציא את הנוגח שהמית, כשהוא
אומר למטה מן הענין מן הבקר, שאין ת"ל להוציא את הטרפה. תקריבו,
מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות. קרבנכם, מלמד שהיא באה נדבת
3 צבור, היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות. זכר, ולא נקבה, כשהוא
אומר זכר למטה, שאין ת"ל זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס. תמים, בלא
מום. אל פתח אהל מועד, מטפל בהבאתו עד העזרה. מהו אומר יקריב
יקריב? אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד לשם מי
שהוא; וכן עולה בחולין, ימכרו החולין לצרכי עולות והרי הן כולן עולות,
ותקרב כל אחד לשם מי שהוא. יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו
מינו? ת"ל יקריבנו. יקריב אתו, מלמד שכופין אותו. יכול בעל כרחו?
4 ת"ל לרצנו. הא כיצד? כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. לפני ה', וסמך,
אין סמיכה בבמה. על ראש העלה, להביא עולת חובה לסמיכה, ולהביא
עולת הצאן. העלה, פרט לעולת העוף. ונרצה לו, על מה הוא מרצה לו?
אם תאמר על כריתות ומיתות בית דין או מיתה בידי שמים או מלקות,
הרי ענשן אמור; הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה.
5 ושחט, והקריבו הכהנים, מקבלה ואילך מצות כהונה. למד על השחיטה
שכשרה בזר. לפני ה', בעזרה. והקריבו, זו קבלה, שהיא הראשונה, ומשמעה
ל' הולכה. למדנו שתיהן (ס"א שאינן כשרות אלא בכהנים). בני אהרן, יכול
חללים? תלמוד לומר הכהנים. את הדם, וזרקו את הדם, מה תלמוד
לומר דם שני פעמים? להביא את שנתערב במינו או בשאינו מינו. יכול
אף בפסולים או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצוניות, שאלו למעלה והיא
למטה? תלמוד לומר במקום אחר דמו. וזרקו, עומד למטה וזורק מן הכלי
לכותל המזבח למטה מחוט הסקרא כנגד הזויות; לכך נאמר סביב, שיהא
הדם נתון בארבע רוחות המזבח. או יכול יקיפנו בחוט? ת"ל וזרקו, ואי
אפשר להקיף בזריקה. אי וזרקו יכול בזריקה אחת? ת"ל סביב. הא כיצד?
נותן שתי מתנות שהן ארבע. אשר פתח אהל מועד, ולא בזמן שהוא מפורק.
6 והפשיט את העלה, מה ת"ל העלה? לרבות את כל העולות להפשט ונתוח.
7 אתה לנתחיה, ולא נתחיה לנתחים. ונתנו .... אש, אף על פי שהאש יורדת

ועשו ...

וערכו עצים על־האש: וערכו בני אהרן הכהנים את 8
הנתחים את־הראש ואת־הפדר על־העצים אשר על־
האש אשר על־המזבח: וקרבו וכרעיו ירחץ במים 9
והקטיר הכהן את־הכל המזבחה עלה אשה ריח־ניחח
ליהוה: ס ואם־מן־הצאן קרבנו מן־ 10
הכשבים או מן־העזים לעלה זכר תמים יקריבנו: ושחט 11
אתו על ירך המזבח צפנה לפני יהוה וזרקו בני אהרן
הכהנים את־דמו על־המזבח סביב: ונתח אתו לנתחיו 12
ואת־ראשו ואת־פדרו וערך הכהן אתם על־העצים
אשר על־האש אשר על־המזבח: והקרב והכרעים ירחץ 13
במים והקריב הכהן את־הכל והקטיר המזבחה עלה
הוא אשה ריח ניחח ליהוה: פ שני
ואם מן־העוף עלה קרבנו ליהוה והקריב מן־התרים 14
או מן־בני היונה את־קרבנו: והקריבו הכהן אל־המזבח 15
ומלק את־ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר
המזבח: והסיר את־מראתו בנצתה והשליך אתה אצל 16
המזבח קדמה אל־מקום הדשן: ושסע אתו בכנפיו 17

מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. בני אהרן הכהן, כשהוא בכהונו; הא
אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה. בני אהרן הכהנים, כשהם 8
בכהונם; הא כהן הדיוט שעבד בשמנה בגדים עבודתו פסולה. את הנתחים,
את הראש, לפי שאין הראש בכלל הפשט, שכבר הותז בשחיטה, לפיכך הוצרך
למנותו לעצמו. ואת הפדר, למה נאמר? ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה
בו את בית השחיטה, וזהו דרך כבוד של מעלה. אשר על המזבח, שלא
יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכה. עלה, לשם עולה יקטירנו. אשה, כשישחטנו 9
יהא שוחט לשם האש. וכל אשי' ל' אש, פויי"ר (feu; פֿייער) בלעז. ניחוח,
נחת רוח לפני, שאמרתי ונעשה רצוני. ואם מן הצאן, ו' מוסיף על ענין 10
ראשון. ולמה הופסק? ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה. מן הצאן,
מן הכבשים, ומן העזים, הרי אלו שלשה מיעוטין, פרט לזקן ולחולה ולמזוהם.
על ירך המזבח, על צד המזבח. צפנה לפני ה', ואין צפון בבמה. 11
מן העוף, ולא כל העוף. לפי שנא' תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים, תמות 14

8 מדבחא ויסדרון אעיא על אשתא: ויסדרון בני אהרן כהניא ית
אבריא ית רישא וית תרבא על אעיא די על אשתא די על מדבחא:
9 ובגוה וכרעוהי יחלל במיא ויסק כהנא ית כלא למדבחא עלתא
10 קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ואם מן ענא קרבנה מן אמריא או
11 מן בני עזיא לעלתא דכר שלים יקרבנה: ויכוס יתה על צדא
דמדבחא צפונא קדם יי ויזרקון בני אהרן כהנא ית דמה על מדבחא
12 סחור סחור: ויפלג יתה לאברוהי וית רישה וית תרבה ויסדר כהנא
13 יתהון על אעיא די על אשתא די על מדבחא: ובגוא וכרעיא יחלל
במיא ויקרב כהנא ית כלא ויסק למדבחא עלתא הוא קרבן דמתקבל
14 ברעוא קדם יי: ואם מן עופא עלתא קרבנה קדם יי ויקרב מן
15 שפניניא או מן בני יונה ית קרבנה: ויקרבנה כהנא למדבחא וימלוק
16 ית רישה ויסק למדבחא ויתמצי דמה על כתל מדבחא: ויעדי ית
זפקה באכלה וירמי יתה לסטר מדבחא קדומא לאתר דמושדין
17 קטמא: ויפרק יתה בגדפוהי לא יפרש ויסק יתה כהנא למדבחא

זכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות. יכול אף מחוסר אבר? תלמוד
לומר מן העוף. תרים, גדולים ולא קטנים. בני יונה, קטנים ולא גדולים.
מן התרים או מן בני היונה, פרט לתחלת הצהוב שבזה ושבזה, שהוא פסול,
15 שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים. והקריבו, אפילו פרידה אחת
יביא. הכהן, ומלק, אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן, קוצץ
בצפרנו ממול העורף וחותך מפרקתו עד שמגיע לסימנין וקוצצן. ונמצה דמו,
ל' מיץ אפים (משלי ל'), כי אפס המץ (ישעיה ט"ז), כותש בית השחיטה על
קיר המזבח, והדם מתמצה ויורד. ומלק, והקטיר, ונמצה, אפשר לומר כן?
מאחר שהוא מקטיר הוא מולק? אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו,
אף מליקה כן. ופשוטו של מקרא מסורס הוא: ומלק, והקטיר, וקודם
16 הקטרה ונמצה דמו, כנ"ל. מראתו, מקום הרעי, זה הזפק. בנוצתה, עם
בני מעיה. ונוצה ל' דבר המאוס, כמו כי נצו גם נעו (איכה ד'), וזהו
שתרגם אונקלוס, באוכלה. וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן, שאמר נוטל
את הקורקבן עמה. ורבותינו ז"ל אמרו קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה,
ונוטלו עם הנוצה שעל העור. בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה
נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים, והקטיר, ובעוף שנזון מן הגזל נאמר
והשליך את המעים, שאכל מן הגזל. אצל המזבח קדמה, במזרחו של כבש.
אל מקום הדשן, מקום שנותנים שם תרומת הדשן בכל בקר ודשון מזבח
17 הפנימי והמנורה, וכולם נבלעים שם במקומן. ושסע, אין שסוע אלא ביד,
וכן הוא אומר בשמשון וישסעהו כשסע הגדי וגו' (שופטים י"ד). בכנפיו, עם
כנפיו; אינו צריך למרוט כנפי נוצתו. בכנפיו, נוצה ממש, פלומ"א (plume,
פעדער) בלע"ז. והלא אין לך הדיוט שמריח ריח רע של כנפים נשרפים
ואין נפשו קצה עליו, ולמה אמר הכתוב יקריב? כדי שיהא המזבח שבע
ומהודר בקרבנו של עני. לא יבדיל, אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות,

לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר
עַל־הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָֹה׃ ס וְנֶפֶשׁ ב 1
כִּי־תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַיהוָֹה סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק
עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה׃ וֶהֱבִיאָהּ אֶל־בְּנֵי אַהֲרֹן 2
הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל
כָּל־לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה
רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָֹה׃ וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו 3
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָֹה׃ ס וְכִי תַקְרִב קָרְבַּן 4
מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר סֹלֶת חַלּוֹת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן
וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן׃ ס וְאִם־מִנְחָה 5
עַל־הַמַּחֲבַת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן מַצָּה
תִהְיֶה׃ פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה 6
הִוא׃ ס שלישי וְאִם־מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ 7
סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה׃ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה 8

אלא קורעו מגבו. נאמר בעוף ריח ניחוח, ונאמר בבהמה ריח ניחוח, לומר לך: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים. ונפש כי תקריב, לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה. מי דרכו להתנדב מנחה? עני; אמר הקדוש ברוך הוא מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו. סלת יהיה קרבנו, האומר הרי עלי מנחה סתם, מביא מנחת סלת, שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת, כמו שמפורש בענין. לפי שנאמרו כאן חמש מיני מנחות, וכלן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו, לכך קרויה מנחת סלת. סלת, אין סלת אלא מן החטין, שנאמר סלת חטים, ואין מנחה פחותה מעשרון, שנאמר ועשרון סלת למנחה (ויקרא י"ד) (ס"א ועשירית האיפה סלת למנחה), עשרון לכל מנחה. ויצק עליה שמן, על כולה. ונתן עליה לבנה, על מקצתה; מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד. ומה ראית לומר כן? שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא למעט. ד"א שמן על כולה, מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה, כמו שנאמר מסלתה ומשמנה, ולבונה על מקצתה, שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה, שנאמר על כל לבנתה, שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה ומקטירה. 1

ויצק, ונתן, והביאה, מלמד שיציקה ובלילה כשרות בזר. הכהנים. וקמץ, מקמיצה ואילך מצות כהונה. וקמץ משם, ממקום שרגלי הזר עומדות; ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה, אף באחד עשרה אמה של מקום דריסת רגלי 2

ב על אעיא די על אשתא עלתא הוא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃
1 ואנש ארי יקרב קרבן מנחתא קדם יי סלתא יהי קרבנה ויריק
2 עלה משחא ויתן עלה לבנתא׃ וייתנה לות בני אהרן כהניא ויקמוץ
מתמן מלי קמצה מסלתה וממשחה על כל לבנתה ויסק כהנא
3 ית אדכרתה למדבחא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃ ודאשתאר
4 מן מנחתא לאהרן ולבנוהי קדש קודשין מקרבניא דיי׃ וארי
תקרב קרבן מנחתא מאפה תנורא סלתא גריצן פטירן דפילן במשח
5 ואספוגין פטירן דמשיחין במשח׃ ואם מנחתא על מסרתא קרבנך
6 סלתא דפילא במשח פטיר תהי׃ בצע יתה בצוען ותריק עלה
7 משחא מנחתא היא׃ ואם מנחת רדתא קרבנך סלתא במשח
8 תתעבד׃ ותיתי ית־מנחתא די יתעבד מאלין קדם יי ויקרבנה

ישראל. מלא קמצו, יכול מבורץ ומבלבץ ויוצא לכל לד? תלמוד לומר במקום אחר והרים ממנו בקמצו (ויקרא ו׳), לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ. אי בקמצו יכול חסר? ת״ל מלא׳ הא כיצד? חופה שלש אצבעותיו על פס ידו, וזהו קמץ במשמע לשון העברית. על כל לבנתה, לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא. לבנתה, והקטיר, אף הלבונה בהקטרה. מלא קמצו מסלתה ומשמנה, הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה. אזכרתה, הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה, שבו נזכר בעלה לטובה
3 ולנחת רוח. לאהרן ולבניו, כהן גדול נוטל חלק בראש שלא במחלוקת, וההדיוט במחלוקת. קדש קדשים הוא להם. מאשי ה׳, אין להם חלק בה
4 אלא לאחר מתנות האשים. וכי תקרב וגו׳, שאמר הרי עלי מנחת מאפה תנור, ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין, החלות בלולות והרקיקין משוחין. ונחלקו רבותינו במשיחתן, יש אומרים מושחן וחוזר ומושחן עד שכלה כל השמן שבלוג, שכל המנחות טעונות לוג שמן, ויש אומרים מושחן כמין כף יונית (*), ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים. מה ת״ל בשמן בשמן שני פעמים? להכשיר שמן שני ושלישי היוצא מן הזיתים, ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה, שנאמר בו זך (שמות כ״ז). ושנינו במנחות כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצו על ידי פתיתה כולן באות עשר עשר חלות, והאומר
5 בה רקיקין יביא עשר רקיקין. ואם מנחה על המחבת, שאמר הרי עלי מנחת מחבת, וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה זו על האור בשמן, והכלי אינו עמוק אלא צף, ומעשי המנחה שבתוכו קשין, שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן. וכולן טעונות שלש מתנות, יציקה, ובלילה, ומתן שמן
6 בכלי קודם לעשייתן. סלת בלולה בשמן, מלמד שבוללן בעודן סלת. פתות אתה פתים, לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה. ויצקת עליה שמן, מנחה היא, לרבות כל המנחות ליציקה. יכול אף מנחת מאפה תנור כן? תלמוד לומר עליה. אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיקין?
7 תלמוד לומר היא. מרחשת, כלי הוא שהיה במקדש, עמוק, ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו, לפיכך מעשי מנחה העשויין לתוכה
8 רוחשין. כל דבר רך על ידי משקה נראה כרוחש ומנענע. אשר יעשה

מאלה ליהוה והקריבה אל־הכהן והגישה אל־המזבח׃
9 והרים הכהן מן־המנחה את־אזכרתה והקטיר המזבחה
10 אשה ריח ניחח ליהוה׃ והנותרת מן־המנחה לאהרן
11 ולבניו קדש קדשים מאשי יהוה׃ כל־המנחה אשר
תקריבו ליהוה לא תעשה חמץ כי כל־שאר וכל־
12 דבש לא־תקטירו ממנו אשה ליהוה׃ קרבן ראשית
תקריבו אתם ליהוה ואל־המזבח לא־יעלו לריח ניחח׃
13 וכל־קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח
ברית אלהיך מעל מנחתך על כל־קרבנך תקריב
14 מלח׃ ס ואם־תקריב מנחת בכורים ליהוה
אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב את מנחת בכוריך׃
15 ונתת עליה שמן ושמת עליה לבנה מנחה הוא׃
16 והקטיר הכהן את־אזכרתה מגרשה ומשמנה על
כל־לבנתה אשה ליהוה׃ פ רביעי

ג
1 ואם־זבח שלמים קרבנו אם מן־הבקר הוא מקריב
2 אם־זכר אם־נקבה תמים יקריבנו לפני יהוה׃ וסמך
ידו על־ראש קרבנו ושחטו פתח אהל מועד וזרקו
3 בני אהרן הכהנים את־הדם על־המזבח סביב׃ והקריב
מזבח השלמים אשה ליהוה את־החלב המכסה את־
4 הקרב ואת כל־החלב אשר על־הקרב׃ ואת שתי
הכלית ואת־החלב אשר עלהן אשר על־הכסלים

מאלה, מאחד מן המינים הללו. והקריבה בעלה אל הכהן. והגישה הכהן אל המזבח. (והגישה אל המזבח, מגיעה לקרן דרומית מערבית של מזבח.)
9 את אזכרתה, היא הקומץ. 11 וכל דבש, כל מתיקת פרי קרויה דבש. 12 קרבן ראשית תקריבו אתם, מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש? קרבן ראשית, שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור, שנאמר חמץ תאפינה (ויקרא כ"ג),

9 לות כהנא ויקרבנה למדבחא: וירים כהנא מן מנחתא ית אדכרתה
10 ויסק למדבחא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ודאשתאר מן מנחתא
11 לאהרן ולבנוהי קדש קודשין מקרבניא דיי: כל מנחתא די תקרבון
קדם יי לא תתעבד חמיע ארי כל חמיר וכל דבש לא תסקון מנה
12 קרבנא קדם יי: קרבן קדמי תקרבון יתהון קדם יי ולמדבחא לא
13 יתסקון לאתקבלא ברעוא: וכל קרבן מנחתך במלחא תמלח ולא
תבטל מלח קים אלהך מעל מנחתך על כל קרבנך תקרב מלחא:
14 ואם תקרב מנחת בכורין קדם יי אביב קלי בנור פירוכן רכיכן
15 תקרב ית מנחת בכורך: ותתן עלה משחא ותשוי עלה לבונתא
16 מנחתא היא: ויסק כהנא ית־אדכרתה מגרסה וממשחה על כל
ג 1 לבונתה קרבנא קדם יי: ואם נכסת קודשיא קרבנה אם מן תורי
2 הוא מקריב אם דכר אם נוקבא שלים יקרבנה קדם יי: ויסמוך ידה
על ריש קרבנה ויכסנה בתרע משכן זמנא ויזרקון בני אהרן כהניא
3 ית דמא על מדבחא סחור סחור: ויקרב מנכסת קודשיא קרבנא
4 קדם יי ית תרבא דחפי ית גוא וית כל־תרבא די על־גוא: וית
תרתין כלין וית תרבא די עליהן די על גססיא וית חצרא דעל

ובכורים מן הדבש, כמו בכורי תאנים ותמרים. מלח ברית, שהברית כרותה
למלח מששת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים להקרב במזבח במלח
ונסוך המים בחג. על כל קרבנך, על עולת בהמה ועוף ואמורי כל הקדשים
14 כולן. ואם תקריב, הרי אם משמש בלשון כי, שהרי אין זה רשות, שהרי
במנחת העומר הכתוב מדבר, שהיא חובה; וכן ואם יהיה היובל וגו' (במדבר ל"ו).
מנחת בכורים, במנחת העומר הכתוב מדבר, שהיא באה אביב בשעת בשול
התבואה, ומן השעורים היא באה, נאמר כאן אביב ונאמר להלן כי השעורה
אביב (שמות ט'). קלוי באש, שמיבשין אותה על האור באבוב של קלאים,
שאלולי כן אינה נטחנת ברחיים, לפי שהיא לחה. גרש כרמל, גרוסה בעודה
לחה. גרש, ל' שבירה וטחינה, גורסה ברחיים של גרוסות, כמו ויגרס בחצץ
(איכה ג'), וכן גרסה נפשי (תהלים קי"ט). כרמל, בעוד הכר מלא,
שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה, ועל כן נקראים המלילות כרמל, וכן כרמל
1 בצקלונו (מלכים ב' ד'). שלמים, שמטילים שלום בעולם, שלמים, שיש
3 בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים. ואת כל החלב וגו', להביא חלב שעל
4 הקיבה. דברי רבי ישמעאל; רבי עקיבא אומר להביא חלב שעל הדקין. הכסלים
פלנ"קין בלע"ז (flancs, דיא וייכע), שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה היא
בגובה הכסלים למטה, והוא החלב שתחת המתנים, שקורין בלעז לונבי"לש
(lombes, לענדען), לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים, ובמחתיתו הבשר חופהו.
היותרת, הוא דופן המסך, שקורין איב"ריש, ובלשון ארמי חצרא דכבדא. על
הכבד, שיטול מן הכבד עמה מעט; ובמקום אחר הוא אומר ואת היותרת
מן הכבד (ויקרא ט'). על הכבד, על הכליות, לבד מן הכבד ולבד מן

וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירוּ 5
אֹתוֹ בְנֵי־אַהֲרֹן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים
אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ
וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה זָכָר אוֹ 6
נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ אִם־כֶּשֶׂב הוּא־מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ 7
וְהִקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ 8
וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה 9
חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְמִימָה לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה וְאֶת־הַחֵלֶב
הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃
וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־ 10
הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃
וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ פ 11
וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־ 12 13
רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אִשֶּׁה 14
לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר 15
עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־
הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה 16
לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֵלֶב לַיהוָה׃ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם 17
בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־חֵלֶב וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ׃ פ חמישי.

ד

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 1 2
לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר

הכליות יסירנה לזו. על העלה, מלבד העלה; למדנו שתקדום עולת תמיד 5

5 כַּבְדָא עַל כָּלְיָתָא יַעְדִּנַּהּ: וְיַסְּקוּן יָתֵהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא
6 דִּי עַל אָעַיָּא דִּי עַל אֶשָּׁתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: וְאִם
מִן עָנָא קֻרְבָּנֵהּ לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ דְּכַר אוֹ נֻקְבָא שְׁלִים
7 יְקָרְבִנֵּהּ: אִם אִמַּר הוּא מְקָרֵב יָת קֻרְבָּנֵהּ וִיקָרֵב יָתֵהּ קֳדָם יְיָ:
8 וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵהּ עַל רֵישׁ קֻרְבָּנֵהּ וְיִכּוֹס יָתֵהּ קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן
9 בְּנֵי אַהֲרֹן יָת דְּמֵהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: וִיקָרֵב מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָּא
קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ תַּרְבֵּהּ אֲלִיתָא שְׁלֶמְתָּא לָקֳבֵל שִׁזַּרְתָּא יַעְדִּנַּהּ וְיָת
10 תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת כָּל תַּרְבָּא דִּי עַל גַּוָּא: וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן
וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן דִּי עַל גִּסְסַיָּא וְיָת חִצְרָא דְּעַל כַּבְדָא עַל כָּלְיָתָא
11 12 יַעְדִּנַּהּ: וְיַסְּקִנֵּהּ כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא לְחֵם קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: וְאִם מִן בְּנֵי
13 עִזַּיָּא קֻרְבָּנֵהּ וִיקָרְבִנֵּהּ קֳדָם יְיָ: וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵהּ עַל רֵישֵׁהּ וְיִכּוֹס
יָתֵהּ קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן יָת דְּמֵהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר
14 סְחוֹר: וִיקָרֵב מִנֵּהּ קֻרְבָּנֵהּ קֻרְבָּן קֳדָם יְיָ יָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא
15 וְיָת כָּל תַּרְבָּא דִּי עַל גַּוָּא: וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן
16 דִּי עַל גִּסְסַיָּא וְיָת חִצְרָא דִּי עַל כַּבְדָא עַל כָּלְיָתָא יַעְדִּנַּהּ: וְיַסְּקִנּוּן
כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא לְחֵם קֻרְבָּנָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא כָּל תַּרְבָּא קֳדָם יְיָ:
17 ד קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן כָּל תַּרְבָּא וְכָל דְּמָא לָא תֵיכְלוּן:
1 2 וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֱנָשׁ אֲרֵי
יֶחוֹב בְּשָׁלוּ מִכָּל פִּקּוּדַיָּא דַּייָ דִּי לָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא וְיַעְבֵּד מִן חַד

7 לכל קרבן על המערכה. אם כשב, לפי שיש באימורי הכשב מה שאין באימורי
8 העז, שהכשב אליתו קרבה, לכך נחלקו לשתי פרשיות. וזרקו, שתי מתנות
9 שהן ארבע, ועל ידי הכלי הוא זורק, ואינו נותן באצבע אלא בחטאת. חלבו,
המובחר שבו, ומהו? זה האליה תמימה. לעמת העצה, למעלה מן הכליות,
11 היועצות. לחם אשה לה׳, לחמו של אש לשם גבוה. לחם, ל׳ מאכל;
וכן נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה י"א), עבד לחם רב (דניאל י׳), לשחוק עושים
17 לחם (קהלת י׳). חקת עולם, יפה מפורש בתורת כהנים כל הפסוק הזה.
2 מכל מצות ה׳, פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לא

3 לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה׃ אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ
יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא
4 פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים לַיהוָה לְחַטָּאת׃ וְהֵבִיא אֶת־הַפָּר
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ
5 הַפָּר וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ
6 מִדַּם הַפָּר וְהֵבִיא אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְטָבַל הַכֹּהֵן
אֶת־אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וְהִזָּה מִן־הַדָּם שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי
7 יְהוָה אֶת־פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ׃ וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם עַל־
קַרְנוֹת מִזְבַּח קְטֹרֶת הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל
מוֹעֵד וְאֵת ׀ כָּל־דַּם הַפָּר יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה
8 אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאֶת־כָּל־חֵלֶב פַּר הַחַטָּאת
יָרִים מִמֶּנּוּ אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־
9 הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד
10 עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ כַּאֲשֶׁר יוּרַם מִשּׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים
11 וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל מִזְבַּח הָעֹלָה׃ וְאֶת־עוֹר הַפָּר וְאֶת־
12 כָּל־בְּשָׂרוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו וְקִרְבּוֹ וּפִרְשׁוֹ׃ וְהוֹצִיא
אֶת־כָּל־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר אֶל־
שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל־עֵצִים בָּאֵשׁ עַל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן
יִשָּׂרֵף׃ פ
13 וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ
אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ׃

3 כרת (ושגגתו חטאת). מאחת מהנה, ממלאכת אחת מהן, כגון הכותב
4 שם משמעון, נח מנחור, דן מדניאל. אם הכהן המשיח יחטא
לאשמת העם, מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה, כמו
שנאמר באשמת העם, ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו. ופשוטו לפי אגדה כשהכהן

3 מִנְחוֹן: אִם כַּהֲנָא רַבָּא יְחוּב לְחוֹבַת עַמָּא וִיקָרֵב עַל חוֹבְתֵיהּ דִּי חָב
4 תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים קֳדָם יְיָ לְחַטָּאתָא: וְיַיְתֵי יָת תּוֹרָא לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא לִקֳדָם יְיָ וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵיהּ עַל רֵישׁ תּוֹרָא וְיִכּוֹס יָת תּוֹרָא קֳדָם יְיָ:
5 וְיִסַּב כַּהֲנָא רַבָּא מִדְּמָא דְתוֹרָא וְיָעֵל יָתֵיהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא: 6 וְיִטְבּוֹל
כַּהֲנָא יָת אֶצְבְּעֵיהּ בִּדְמָא וְיַדֵּי מִן דְּמָא שְׁבַע זִמְנִין קֳדָם יְיָ קֳדָם
7 פָּרֻכְתָּא דְקוּדְשָׁא: וְיִתֵּן כַּהֲנָא מִן דְּמָא עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא דִקְטֹרֶת
בּוּסְמִין לִקֳדָם יְיָ דִּי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל דְּמָא דְתוֹרָא יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא
8 דְּמַדְבְּחָא דַעֲלָתָא דִּי בִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: וְיָת כָּל תְּרַב תּוֹרָא דְחַטָּאתָא
9 יַפְרֵשׁ מִנֵּיהּ יָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי עַל גַּוָּא וְיָת כָּל תַּרְבָּא דִּי עַל גַּוָּא: וְיָת
תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן דִּי עַל גִּסְסַיָּא וְיָת חִצְרָא דְּעַל
10 כַּבְדָּא עַל כָּלְיָתָא יֶעְדֵּינַהּ: כְּמָא דִי מִתַּפְרַשׁ מִתּוֹר נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
11 וְיַסְּקִנּוּן כַּהֲנָא עַל מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא: וְיָת מְשַׁךְ תּוֹרָא וְיָת כָּל בִּסְרֵיהּ
12 עַל רֵישֵׁיהּ וְעַל כְּרָעוֹהִי וְגַוֵּיהּ וְאֻכְלֵיהּ: וְיַפֵּק יָת כָּל תּוֹרָא מִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא לַאֲתַר דְּכֵי לַאֲתַר בֵּית מֵישַׁד קִטְמָא וְיוֹקִיד יָתֵיהּ עַל אָעַיָּא
13 בְּאֶשָּׁתָא עַל אֲתַר בֵּית מֵישַׁד קִטְמָא יִתּוֹקַד: וְאִם כָּל כְּנִשְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתְּלוּן וִיהֵי מְכַסָּא פִּתְגָמָא מֵעֵינֵי קְהָלָא וְיַעְבְּדוּן חַד מִכָּל

גדול חוטא אשמת העם הוא זה, שהם תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל
בעדם ונעשה מקולקל. פר, יכול זקן? ת"ל בן. אי בן יכול קטן? ת"ל
5 פר. הא כיצד? זה פר בן שלש. אל אהל מועד, למשכן, ובבית עולמים
6 להיכל. את פני פרכת הקדש, כנגד מקום קדושתה, מכוון כנגד בין הבדים;
7 ולא היו נוגעים דמים בפרכת; ואם נגעו נגעו. ואת כל דם, שירי הדם.
8 ואת כל חלב פר, שלבו היה לו לומר, מה ת"ל פר? לרבות פר של
יה"כ לכליות ולחלבים וליותרת. החטאת, להביא שעירי ע"ז לכליות ולחלבים
וליותרת. ירים ממנו, מן המחובר, שלא יכתחנו קודם הסרת חלבו: ת"ב.
10 כאשר יורם, מאותן אמורין המפורשין בשור זבח השלמים. וכי מה פרש בזבח
השלמים שלא פרש כאן? אלא להקישו לשלמים, מה שלמים לשמן אף זה
לשמו, ומה שלמים שלום לעולם אף זה שלום לעולם. ובשחיטת קדשים מצריכו
ללמוד הימנו שאין למדין למד מן הלמד — בקדשים בפרק איזהו מקומן.
11 על ראשו ועל כרעיו, כמו על הכבד על הכליות, בולן ל' תוספות
12 כן, כמו מלבד. אל מקום טהור, לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה
להשליך אבנים מנוגעות לבית הקברות, הוצרך לומר מחוץ למחנה זה,
שבות חוץ לעיר, שיהא המקום טהור. מחוץ למחנה, חוץ לשלש מחנות,
ובבית עולמים חוץ לעיר — כמו שפרשוהו רבותינו במסכת יומא וסנהדרין.
אל שפך הדשן, מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המזבח, כמו שנאמר
והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה (ויקרא ו'). על שפך הדשן ישרף,
13 שאין ת"ל אלא ללמד שאפילו אין שם דשן. עדת ישראל, אלו סנהדרין.
ונעלם דבר, טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר. הקהל,

14 וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר
15 בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְסָמְכוּ
זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה וְשָׁחַט
16 אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה׃ וְהֵבִיא הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר
17 אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶצְבָּעוֹ מִן־הַדָּם וְהִזָּה
18 שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֵת פְּנֵי הַפָּרֹכֶת׃ וּמִן־הַדָּם
יִתֵּן ׀ עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל
מוֹעֵד וְאֵת כָּל־הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה
19 אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יָרִים מִמֶּנּוּ
20 וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ וְעָשָׂה לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפַר הַחַטָּאת
21 כֵּן יַעֲשֶׂה־לּוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לָהֶם׃ וְהוֹצִיא
אֶת־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף
אֵת הַפָּר הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא׃ פ
22 אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהָיו
23 אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם׃ אוֹ־הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים׃
24 וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשָׁחַט אֹתוֹ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־
25 יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה לִפְנֵי יְהוָה חַטָּאת הוּא׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן
מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־
26 דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה׃ וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְטִיר
הַמִּזְבֵּחָה כְּחֵלֶב זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ
וְנִסְלַח לוֹ׃ פ ששי
27 וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ בַּעֲשֹׂתָהּ

17 ועשו, שעשו לבור על פיהם. את פני הפרכת, ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש; משל למלך שסרחה עליו מדינה, אם מעוטה סרחה פמליא

14 פקודיא דיי די לא־כשרין לאתעבדא ויחובון׃ ותתידע חובתא די
חבו עלה ויקרבון קהלא תור בר תורי לחטאתא וייתון יתה לקדם
15 משכן זמנא׃ ויסמכון סבי כנשתא ית ידיהון על ריש תורא קדם יי
16 ויכוס ית תורא קדם יי׃ ויעל כהנא רבא מן דמא דתורא למשכן
17 זמנא׃ ויטבול כהנא אצבעה מן דמא וידי שבע זמנין קדם יי (ית)
18 קדם פרכתא׃ ומן דמא יתן על קרנת מדבחא די קדם יי די במשכן
זמנא וית כל דמא ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא די בתרע משכן
19 20 זמנא׃ וית כל תרבה יפרש מנה ויסק למדבחא׃ ויעבד לתורא
כמא־די עבד לתורא דחטאתא כן יעבד־לה ויכפר עליהון כהנא
21 וישתבק להון׃ ויפק ית תורא למברא למשריתא ואוקיד יתה
22 כמא־די אוקיד ית תורא קדמאה חטאת קהלא הוא׃ אם רבא יחוב
ויעבד חד מכל פקודיא דיי אלהה די לא־כשרין לאתעבדא בשלו
23 ויחוב׃ או אתידע לה חובתה די חב בה וייתי ית־קרבנה צפיר
24 בר עזין דכר שלים׃ ויסמוך ידה על רישא דצפירא ויכוס יתה
25 באתר דיכוס ית עלתא קדם יי חטאתא הוא׃ ויסב כהנא מדמא
דחטאתא באצבעה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית דמה ישוד
26 ליסודא מדבחא דעלתא׃ וית כל תרבה יסק למדבחא כתרב נכסת
27 קודשיא ויכפר עלוהי כהנא מחובתה וישתבק לה׃ ואם אנש חד
יחוב בשלו מעמא דארעא במעבדה חד מפקודיא דיי די לא כשרין

שלו מתקיימת, ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת; אף כאן כשחטא
כהן משיח עדיין יש קדושת המקום על המקדש, משחטאו כולם ח"ו נסתלקה
18 הקדושה. יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד, זה יסוד מערבי,
19 שהוא כנגד הפתח. ואת כל חלבו ירים, אף על פי שלא פרש כאן יותרת
ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו'; ומפני מה לא נתפרשו
בו? תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך שזועם על אוהבו וממעט בסרחונו
20 מפני חבתו. ועשה לפר זה כאשר עשה לפר החטאת, כמו שמפורש בפר
כהן משיח, להביא יותרת ושתי כליות, שפרש שם מה שלא פרש כאן, ולכפול
במצות העבודות, ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסול; לפי שמצינו
בנתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כִּפֵּר, הוצרך לומר כאן שמתנה
22 אחת מעכבת. אשר נשיא יחטא, ל' אשרי: אשרי הדור שהנשיא שלו נותן
23 לב להביא כפרה על שגגתו, קל וחומר שמתחרט על זדונותיו! או הודע,
כמו אם הודע הדבר. הרבה או יש שמשמשין בל' אם, ואם במקום או, וכן
או נודע כי שור נגח הוא (שמות כ"א). הודע אליו, כשחטא היה סבור
24 שהוא היתר, ולאחר מכאן נודע לו שאסור היה. במקום אשר ישחט את
העלה, בצפון, שהוא מפורש בעולה. חטאת הוא, לשמו כשר, שלא לשמו
פסול. ואת דמו, שירי הדם. כחלב זבח השלמים, כאותן אמורים המפורשים

28 אַחַת מִמִּצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁם׃ אוֹ הוֹדַע
אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים
29 תְּמִימָה נְקֵבָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ
עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת וְשָׁחַט אֶת־הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הָעֹלָה׃
30 וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח
31 הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־
כָּל־חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב מֵעַל זֶבַח הַשְּׁלָמִים
וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וְכִפֶּר עָלָיו
הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
32 וְאִם־כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת נְקֵבָה תְמִימָה יְבִיאֶנָּה׃
33 וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחַטָּאת
34 בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת
בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ
35 יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר
יוּסַר חֵלֶב־הַכֶּשֶׂב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֹתָם
הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
ה 1 וְנֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה
2 אוֹ יָדָע אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ׃ אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע
בְּכָל־דָּבָר טָמֵא אוֹ בְנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת
בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא
3 טָמֵא וְאָשֵׁם׃ אוֹ כִי יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ
4 אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם׃ אוֹ נֶפֶשׁ

כעז, המסור חלב שלמים. כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים, כאימורי עז 31
האמורים בשלמים. ושחט אתה לחטאת, שתהא שחיטתה לשם חטאת. כאשר 33 35

28 לאתעבדא ויחוב: או אתידע לה חובתה די חב וייתי קרבנה
29 צפירת עזין שלמתא נקובתא על חובתה די חב: ויסמוך ית ידה
30 על ריש חטאתא ויכוס ית חטאתא באתר דעלתא: ויסב כהנא
מדמה באצבעה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד
31 ליסודא דמדבחא: וית כל תרבה יעדי כמא די מתעדא תרב מעל
נכסת קודשיא ויסק כהנא למדבחא לאתקבלא ברעוא קדם יי ויכפר
32 עלוהי כהנא וישתבק לה: ואם אמר ייתי קרבנה לחטאתא נקבא
33 שלמתא ייתנה: ויסמוך ית ידה על רישא דחטאתא ויכוס יתה
34 לחטאתא באתרא די יכוס ית עלתא: ויסב כהנא מדמא דחטאתא
באצבעה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא
35 דמדבחא: וית כל תרבה יעדי כמא די מתעדא תרב אמרא מנכסת
קודשיא ויסק כהנא יתהון למדבחא על קרבניא דיי ויכפר עלוהי
ה 1 כהנא על חובתה די חב וישתבק לה: ואנש ארי יחוב וישמע קל
2 מומי והוא סהיד או חזא או ידע אם לא יחוי ויקבל חובה: או
אנש די יקרב בכל מדעם מסאב בנבלת חיתא מסאבא או בנבלת
בעירא מסאבא או בנבלת רחשא מסאב ויהי מכסא מנה והוא
3 מסאב וחב: או ארי יקרב בסואבת אנשא לכל סובתה די יסתאב
4 בה ויהי מכסא מנה והוא ידע וחב: או אנש ארי יקים לפרשא

יוסר חלב הכשב, שנתרבו אמוריו באליה, אף חטאת כשהיא באה כבשה טעונה אליה עם האמורין. על אשי ה', על מדורות האש העשויות לשם,
1 פוש״יילש בלעז (poêle, חָפַּען). ושמעה קול אָלה, בדבר שהוא עד בו, שהשביעוהו
2 שבועה שאם יודע לו בעדות שיעיד לו. או נפש אשר תגע וגו', ולאחר בטומאה יאכל קדשים או יכנס למקדש, שהוא דבר שזדונו כרת. במסכת שבועות נדרש כן. ונעלם ממנו, הטומאה. ואשם, באכילת קדש או ביאת מקדש.
3 בטמאת אדם, זו טומאת מת. לכל טמאתו, לרבות טומאת מגע זבין וזבות. אשר יטמא, לרבות הנוגע בבועל נדה. בה, לרבות בולע נבלת עוף טהור ולא ידע, ששכח הטומאה. ואשם, באכילת קדש או ביאת מקדש. בשפתים,
4 ולא בלב. להרע לעצמו או להיטיב לעצמו, כגון אוכל ולא אוכל, אישן ולא

כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע ׀ אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל
אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא־יָדַע
וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה׃ וְהָיָה כִי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה 5
וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ׃ וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה 6
עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נְקֵבָה מִן־הַצֹּאן כִּשְׂבָּה אוֹ־
שְׂעִירַת עִזִּים לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ׃
וְאִם־לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא 7
שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ־שְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד
לְעֹלָה׃ וְהֵבִיא אֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לַחַטָּאת 8
רִאשׁוֹנָה וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל׃
וְהִזָּה מִדַּם הַחַטָּאת עַל־קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם 9
יִמָּצֵה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ חַטָּאת הוּא׃ וְאֶת־הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה 10
עֹלָה כַּמִּשְׁפָּט וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא
וְנִסְלַח לוֹ׃ ס שביעי וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי 11
תֹרִים אוֹ לִשְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא
עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא־יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא־
יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה כִּי חַטָּאת הִוא׃ וֶהֱבִיאָהּ אֶל־הַכֹּהֵן 12
וְקָמַץ הַכֹּהֵן ׀ מִמֶּנָּה מְלוֹא קֻמְצוֹ אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר
הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה חַטָּאת הִוא׃ וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן 13
עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא מֵאַחַת מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ וְהָיְתָה
לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 14
נֶפֶשׁ כִּי־תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי יְהוָה 15

היכן. לכל אשר יבטא, לרבות לשעבר. ונעלם ממנו, ועבר על שבועתו. כל
אלה בקרבן עולה ויורד, כמפורש כאן, אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה
בקרבן זו אלא באשם. והקריב את אשר לחטאת ראשונה, חטאת קודמת 8
לעולה. למה הדבר דומה? לפרקליט שנכנס לרצות, רצה פרקליט נכנס דורון

בְּסִפְוָן לְאַבְאָשָׁא אוֹ לְאוֹטָבָא לְכֹל דִּי יְפָרֵשׁ אֱנָשָׁא בְּקִיוּם וִיהֵי מְכַסָּא
5 מִנֵּהּ וְהוּא יְדַע וְחָב לַחֲדָא מֵאִלֵּין: וִיהֵי אֲרֵי יְחוּב לַחֲדָא מֵאִלֵּין
6 וִיוַדֵּי דִּי חָב עֲלַהּ: וְיַיְתֵי יָת אֲשָׁמֵהּ קֳדָם יְיָ עַל חוֹבְתֵהּ דִּי חָב
נְקוּבְתָּא מִן עָנָא אִמַּרְתָּא אוֹ צְפִירַת עִזִּין לְחַטָּאתָא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא
7 מֵחוֹבְתֵהּ: וְאִם לָא תִמְטֵי יְדֵהּ כְּמִסַּת שֵׂיתָא וְיַיְתֵי יָת חוֹבְתֵהּ דִּי חָב
תְּרֵין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה קֳדָם יְיָ חַד לְחַטָּאתָא וְחַד לַעֲלָתָא:
8 וְיַיְתֵי יָתְהוֹן לְוָת כַּהֲנָא וִיקָרֵב יָת דִּי לְחַטָּאתָא קַדְמֵיתָא וְיִמְלוֹק יָת
9 רֵישֵׁהּ מִלָּקֳבֵל קְדָלֵהּ וְלָא יַפְרֵשׁ: וְיַדֵּי מִדְּמָא דְחַטָּאתָא עַל כֹּתֶל
מַדְבְּחָא וּדְאִשְׁתְּאַר בִּדְמָא יִתְמְצֵי לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא חַטָּאתָא הוּא:
10 וְיָת תִּנְיָנָא יַעְבֵּד עֲלָתָא כִּדְחָזֵי וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא מֵחוֹבְתֵהּ דִּי חָב
11 וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ: וְאִם לָא תַדְבֵּק יְדֵהּ לִתְרֵין שַׁפְנִינִין אוֹ לִתְרֵין בְּנֵי
יוֹנָה וְיַיְתֵי יָת קֻרְבָּנֵהּ דִּי חָב חַד מִן עַסְרָא בִּתְלַת סְאִין סֻלְתָּא
לְחַטָּאתָא לָא יְשַׁוֵּי עֲלַהּ מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן עֲלַהּ לְבֻנְתָּא אֲרֵי חַטָּאתָא
12 הִיא: וְיַיְתִנַּהּ לְוָת כַּהֲנָא וְיִקְמוֹץ כַּהֲנָא מִנַּהּ מְלֵי קֻמְצַהּ יָת אַדְכָּרְתַהּ
13 וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא עַל קֻרְבָּנַיָּא דַיְיָ חַטָּאתָא הִיא: וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא
עַל חוֹבְתֵהּ דִּי חָב מֵחֲדָא מֵאִלֵּין וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ וּתְהֵי לְכַהֲנָא כְּמִנְחָתָא:
14 15 וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: אֱנַשׁ אֲרֵי יְשַׁקַּר שְׁקַר וְיֵחוּב בְּשָׁלוּ

אחריו. ולא יבדיל, אינו מולק אלא סמן אחד. ערף, הוא גובה הראש המשפיע
לצד הצואר; מול ערף, מול הרואה את העורף, והוא אורך כל אחורי
9 הצואר. והזה מדם החטאת, בעולה לא הטעין אלא מצוי, ובחטאת הזאה
ומצוי; אוחז בעורף ומתיז, והדם נתז והולך למזבח. חטאת הוא, לשמה כשרה,
10 שלא לשמה פסולה. כמשפט, כדת האמור בעולת העוף של נדבה בראש
11 12 הפרשה. כי חטאת היא, ואין בדין שיהא קרבנו מהודר. חטאת היא, נקמצה
13 ונקטרה לשמה כשרה, שלא לשמה פסולה. על חטאתו אשר חטא, כאן שנה
הכתוב, שהרי בעשירות ובדלות נאמר מחטאתו, וכאן בדלי דלות נאמר על
חטאתו; דקדקו רבותינו מכאן, שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה
או שעירה וְהֶעֱנִי, יביא ממקצתן שתי תורים (לכך נאמר מחטאתו); הפריש
מעות לשתי תורים וְהֶעֱנִי, יביא ממקצתן עשירית האיפה; הפריש מעות לעשירית
האיפה וְהֶעֱשִׁיר, יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר, לכך נאמר כאן על חטאתו.
מאחת מאלה, מאחת משלש כפרות האמורות בענין, או בעשירות או בדלות
או בדלי דלות. ומה ת"ל? שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה
והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה; ת"ל מאחת מאלה,
להשוות קלין לחמורין לכשבה ושעירה אם השיגה ידם, ואת החמורים לקלין
לעשירית האיפה בדלי דלות. והיתה לכהן כמנחה, ללמד על מנחת חוטא
שיהיו שיריה נאכלין. זהו לפי פשוטו; ורבותינו דרשו והיתה לכהן, ואם חוטא
זה כהן הוא, תהא (לו) כשאר מנחת נדבת כהן, שהיא בכליל תהיה לא
15 תאכל (ויקרא ו'). כי תמעל מעל, אין מעילה (בכל מקום) אלא שנוי; וכן

וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ
16 כֶּסֶף־שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם׃ וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא
מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת־חֲמִישִׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ
לַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן יְכַפֵּר עָלָיו בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
17 וְאִם־נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר
18 לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים
מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
19 עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר־שָׁגָג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ׃ אָשָׁם
הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַיהוָה׃ פ
20 21 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה
מַעַל בַּיהוָה וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד
22 אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ׃ אוֹ־מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֶשׁ
בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־שָׁקֶר עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה הָאָדָם
23 לַחֲטֹא בָהֵנָּה׃ וְהָיָה כִּי־יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה

הוא אומר וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ (ד"ה א' ה'),
וכן הוא אומר בסוטה ומעלה בו מעל (במדבר ה'). וחטאה בשגגה מקדשי
ה', שנהנה מן ההקדש. והיכן הוזהר? נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא
בתרומה, ולא ישאו עליו חטא (ויקרא כ"ב), מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר.
אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל?
ת"ל תמעל מעל, ריבה. קדשי ה', המיוחדים לשם, יצאו קדשים קלים. איל,
ל' קשה, כמו ואת אילי הארץ לקח (יחזקאל י"ז י"ג), אף כאן קשה, בן שתי
16 שנים. בערכך כסף שקלים, שיהא שוה שתי סלעים. ואת אשר חטא מן
17 הקדש ישלם, קרן וחומש להקדש. ולא ידע ואשם והביא, הענין הזה מדבר
במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו, כגון חלב ושומן
לפניו וכסבור ששתיהן התר ואכל את האחד, אמרו לו אחת של חלב היתה,
ולא ידע אם זו של חלב אכל, הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן
שלא נודע לו שודאי חטא, ואם נודע לו לאחר זמן יביא חטאת. ולא ידע
ואשם ונשא עונו, רבי יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע,
על אחת כמה וכמה שיענש את שידע! רבי יוסי אומר אם נפשך לידע מתן
שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון, שלא נצטוה אלא על מצות לא
תעשה ועבר עליה, ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו! וכי איזו מדה
מרובה, של טובה או של פורענות? הוי אומר מדה טובה; אם מדת פורענות

מקודשיא דיי וייתי ית אשמה קדם יי דכר שלים מן ענא בפרסנה
16 כסף סלעין בסלעי קודשא לאשמא: וית די חב מן קודשא ישלם
וית חמשה יוסף עלוהי ויתן יתה לכהנא וכהנא יכפר עלוהי
17 בדכרא דאשמא וישתבק לה: ואם אנש ארי תחוב ותעבד חדא
מכל פקודיא דיי די לא כשרין לאתעבדא ולא ידע ויחוב ויקבל
18 חובה: וייתי דכר שלים מן ענא בפרסנה לאשמא לות כהנא ויכפר
עלוהי כהנא על שלותה דאשתלי והוא לא ידע וישתבק לה:
19 20 אשמא הוא על חובתה דהוא חב אשמא יקרב קדם יי: ומליל יי
21 עם משה למימר: אנש ארי יחוב וישקר שקר קדם יי ויכדב בחברה
22 בפקדונא או בשותפות ידא או בגזלא או אניס ית חברה: או אשכח
אבדתא ויכדב בה ואשתבע על שקרא על חדא מכל די יעבד
23 אנשא למיחב בהן: ויהי ארי יחטי ויחוב ויתב ית גזלא די גזל
או ית עשקא די עשק או ית פקדונא די אתפקד לותה או ית אבדתא

מעונש ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו, מדה טובה מרובה, היושב לו
מן הפגולין והנותרות, והמתענה ביה״כ, על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו
ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות! רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר על
פי שנים עדים או שלשה וגו׳ (דברים י״ז), אם מתקיימת העדות בשנים למה
פרט לך הכתוב שלשה? אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו. כיוצא
באלו לענין עונש והזמה, אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עברה כעוברי
עברה, על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה!
רבי אלעזר בן עזריה אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה, הרי
הוא אומר למען יברכך וגו׳ (דברים כ״ד), קבע הכתוב ברכה למי שבאת על
ידו מצוה בלא ידע, אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה הימנו ומצאה
18 העני ונתפרנס בה, הרי הקב״ה קובע לו ברכה. בערכך לאשם, בערך האמור
למעלה. אשר שגג, והוא לא ידע, הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו
באשם זה עד שיביא חטאת. הא למה זה דומה? לעגלה ערופה שנתערפה
19 ואחר כך נמצא ההורג, הרי זה יהרג. אשם הוא. אשם אשם, הראשון כלו קמץ,
שהוא שם דבר, והאחרון חציו קמץ וחציו פתח, שהוא ל׳ פעל. ואם תאמר מקרא
שלא לצורך הוא, כבר דרוש הוא בתורת כהנים. אשם אשם, להביא אשם
שפחה חרופה שיהא איל בן שתי שנים (שיהא בכסף שקלים). יכול שאני מרבה
21 אשם נזיר ואשם מצורע? ת״ל הוא. נפש כי תחטא, אמר רבי עקיבא מה
תלמוד לומר ומעלה מעל בה׳? לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו
עושה אלא בעדים ובשטר, לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר; אבל
המפקיד אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם, לפיכך
כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם. בתשומת יד, ששם בידו ממון להתעסק,
22 או במלוה. או בגזל, שגזל מידו כלום. או עשק, הוא שכר שכיר. וכחש בה,
שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטא ולהשבע על שקר לכפירת
23 ממון. כי יחטא ואשם, כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות כי חטא

אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת־הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר עָשָׁק אוֹ אֶת־הַפִּקָּדוֹן
24 אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת־הָאֲבֵדָה אֲשֶׁר מָצָא׃ אוֹ מִכֹּל ששי
אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עָלָיו לַשֶּׁקֶר וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשִׁתָיו
25 יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ׃ וְאֶת־
אֲשָׁמוֹ יָבִיא לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם
26 אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְנִסְלַח לוֹ עַל־
א אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָהּ׃ פ

ו

1 2 צו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו
לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־
הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ׃
3 וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים
אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ
4 וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃ וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים
אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם
5 טָהוֹר׃ וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר
עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר
6 עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ
7 לֹא תִכְבֶּה׃ ס וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב

24 ואשם. בראשו, הוא הקרן, ראש הממון (ממון המשתלם בראש מוסיף חומש, פרט לתשלומי כפל). (וחמשתיו, ריבתה התורה חמישיות הרבה לקרן אחת, שאם כפר בחומש ונשבע והודה מוסיף חומש על אותו חומש, וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע עליו פחות משוה פרוטה.) לאשר הוא לו, למי שהממון שלו.

2 צו את אהרן, אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות. אמר רבי שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. זאת תורת העלה וגו', הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר כל הלילה, וללמד על הפסולין אי זה אם עלה ירד ואי זה אם עלה לא ירד; שכל תורה לרבות הוא בא, לומר תורה אחת לכל העולים, ואפילו פסולין שאם עלו לא ירדו. היא העלה, למעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש, שנפסלו קודם שבאו לעזרה. 3 מדו בד, היא הכתונת. ומה תלמוד לומר מדו?

24 דִּי אַשְׁכַּח: אוֹ מִכֹּל דִּי יִשְׁתְּבַע עֲלוֹהִי לְשִׁקְרָא וִישַׁלֵּם יָתֵהּ בְּרֵישֵׁהּ
25 וְחֻמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי לְדִי הוּא דִילֵהּ יִתְּנִנֵּהּ בְּיוֹמָא דְחוֹבְתֵהּ: וְיָת
אֲשָׁמֵהּ יַיְתִי לְקֳדָם יְיָ דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפֻרְסָנֵהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת
26 כַּהֲנָא: וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ עַל חֲדָא מִכֹּל דִּי
יַעְבֵּד לְמֵיחַב בַּהּ:

1 2 וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: פַּקֵּד יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי לְמֵימַר
דָּא אוֹרַיְתָא דַעֲלָתָא הִיא עֲלָתָא עַל דְּמִתּוֹקְדָא עַל מַדְבְּחָא כָּל לֵילְיָא
3 עַד צַפְרָא וְאֶשָּׁתָא דְמַדְבְּחָא תְּהֵי יָקְדָא בֵהּ: וְיִלְבַּשׁ כַּהֲנָא לְבוּשִׁין
דְּבוּץ וּמִכְנְסִין דְּבוּץ יִלְבַּשׁ עַל בִּסְרֵהּ וְיַפְרֵשׁ יָת קִטְמָא דִּי תֵיכוּל
4 אֶשָּׁתָא יָת עֲלָתָא עַל מַדְבְּחָא וִישַׁוִּנֵּהּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא: וְיַשְׁלַח יָת
לְבוּשׁוֹהִי וְיִלְבַּשׁ לְבוּשִׁין אָחֳרָנִין וְיַפֵּק יָת קִטְמָא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא
5 לַאֲתַר דְּכֵי: וְאֶשָּׁתָא עַל מַדְבְּחָא תְּהֵי יָקְדָא בֵהּ לָא תִטְפֵּי וְיִבְעַר
עֲלַהּ כַּהֲנָא אָעַיָּא בִּצְפַר בִּצְפַר וְיַסְדַּר עֲלַהּ עֲלָתָא וְיַסֵּק עֲלַהּ תַּרְבֵּי
6 נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא: אֶשָּׁתָא תְּדִירָא תְּהֵי יָקְדָא עַל מַדְבְּחָא לָא תִטְפֵּי:
7 וְדָא אוֹרַיְתָא דְמִנְחָתָא דִּיקָרְבוּן יָתַהּ בְּנֵי אַהֲרֹן קֳדָם יְיָ לְקֳדָם מַדְבְּחָא:

שתהא כמדתו. על בשרו, שלא יהא דבר חוצץ בנתים. והרים את הדשן, היה
חותה מלא מחתה מן המאוכלות הפנימיות ונותנן במזרחו של כבש. הדשן אשר
תאכל האש את העלה, ועשאתה דשן, מאותו דשן ירים תרומה ושמו אצל
4 המזבח. ופשט את בגדיו, אין זו חובה אלא דרך ארץ, שלא ילכלך בהוצאת
הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד; בגדים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזוג
בהם כוס לרבו, כך ולבש בגדים אחרים פחותין מהם. והוציא את הדשן,
הַצָּבוּר בתפוח, כשהוא רבה ואין מקום למערכה, מוציאו משם, ואין זה חובה
5 בכל יום; אבל התרומה חובה בכל יום. והאש על המזבח תוקד בו, רבה
כאן יקידות הרבה על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו, והאש על המזבח תוקד
בו, אש תמיד תוקד על המזבח, כולן נדרשו במסכת יומא, שנחלקו רבותינו
במנין המערכות שהיו שם. וערך עליה העלה, עולת תמיד היא תקדים. חלבי
השלמים, אם יביאו שם שלמים. ורבותינו למדו מכאן עליה, על עולת הבקר
הַשְּׁלָם כל הקרבנות כולם; מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים.
6 אש תמיד, אש שנאמר בו תמיד, היא שמדליקין בה את הנרות, שנאמר בה
להעלות נר תמיד (שמות כ״ז), אף היא מעל המזבח החיצון תוקד. לא תכבה,
7 המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין. וזאת תורת המנחה, תורה אחת
לכולן, להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין. שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה
אלא מנחת ישראל, שהיא נקמצת, מנחת כהנים, שהיא כליל, מנין? ת״ל תורת.
הקרב אתה, היא הגשה בקרן דרומית מערבית (ס״א מערבית דרומית). לפני

אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהֵרִים 8
מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה
אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ
לַיהוָה׃ וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל 9
בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ׃ לֹא תֵאָפֶה 10
חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת
וְכָאָשָׁם׃ כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם 11
מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃ פ שני
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו 12 13
אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה
סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב׃
עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת 14
פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו 15
מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל תָּקְטָר׃ וְכָל־ 16
מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־ 17 18
בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט
הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃
הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר 19
אֹהֶל מוֹעֵד׃ כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה 20

ה' הוא מערב, שהוא לנגד אהל מועד. אל פני המזבח, הוא הדרום, שהוא
פניו של מזבח, שהכבש נתון לאותו רוח. (והרים ממנו, מן המחובר, שיהא 8
מעורין שלם בבת אחת בשעת קמיצה.) בקמצו, שלא יעשה מדה לקומץ. מסלת
המנחה ומשמנה, מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה. (המנחה, שלא תהא
מעורבת באחרת.) ואת כל הלבנה אשר על המנחה, והקטיר, שמלקט את
לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו. ולפי שלא פרש כן אלא באחת מן המנחות
בויקרא, הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן. במקום קדש, 9

8 ויפרש מנה בקמצה מסלתא דמנחתא וממשחה וית כל לבנתא
די על מנחתא ויסק למדבחא לאתקבלא ברעוא אדכרתא קדם יי:
9 ודאשתאר מנה יכלון אהרן ובנוהי פטיר תתאכל באתר קדיש בדרת
10 משכן זמנא יכלנה: לא תתאפי חמיע חלקהון יהבית יתה מקרבני
11 קדש קודשין היא כחטאתא וכאשמא: כל דכורא בבני אהרן יכלנה
12 קים עלם לדרתיכון מקרבניא דיי כל דיקרב בהון יתקדש: ומליל
13 יי עם משה למימר: דין קרבן אהרן ובנוהי די יקרבון קדם יי ביומא
דרביאו יתה חד מן עסרא בתלת סאין סלתא מנחתא תדירא פלגותה
14 בצפרא ופלגותה ברמשא: על מסריתא במשח תתעבד רביכא
תיתנה תופיני מנחת בצועין תקרב לאתקבלא ברעוא קדם יי:
15 וכהנא דמרבא תחותוהי מבנוהי יעבד יתה קים עלם קדם יי גמיר
16 17 תתסק: וכל מנחתא דכהנא גמיר תהי לא תתאכל: ומליל יי עם
18 משה למימר: מליל עם אהרן ועם בנוהי למימר דא אוריתא דחטאתא
באתרא די תתנכס עלתא תתנכס חטאתא קדם יי קדש קודשין
19 היא: כהנא דמכפר יתה*) יכלנה באתר קדיש תתאכל בדרת משכן
20 זמנא: כל די יקרב בבסרה יתקדש ודי יהי מדמה על לבוש די

*) נ"א בדמה.

10 ואיזהו? בחצר אהל מועד. לא תאפה חמץ, חלקם, אף השירים אסורים
בחמץ. כחטאת וכאשם, מנחת חוטא הרי היא כחטאת, לפיכך קמצה שלא
לשמה פסולה, מנחת נדבה הרי היא כאשם, לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה.
11 כל זכר, אפילו בעל מום. למה נאמר? אם לאכילה, הרי כבר אמור לחם
אלהיו מקדשי הקדשים וגו' (ויקרא כ"א); אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת.
כל אשר יגע וגו', קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה. יקדש,
13 להיות כמוה, שאם פסולה יפסלו, ואם כשרה יאכלו כחומר המנחה. זה
קרבן אהרן ובניו, אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהם מתחנכין
לעבודה, אבל כהן גדול בכל יום, שנאמר מנחת תמיד, והכהן המשיח
14 תחתיו מבניו חקת עולם וגו'. מרבכת, חלוטה ברותחין כל צרכה. תפיני,
אפויה אפיות הרבה, שאחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת.
15 מנחת פתים, מלמד שטעונה פתיתה. המשיח תחתיו מבניו, המשיח מבניו
תחתיו. כליל תקטר, אין נקמצת להיות שיריה נאכלין, אלא כולה כליל;
16 וכן כל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה. כליל, כולה שוה לגבוה.
19 המחטא אתה, העובד עבודותיה, שהיא נעשת חטאת על ידו. המחטא אתה
יאכלנה, הראוי לעבודה; יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר. ואי
אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה, שהרי נאמר למטה
20 כל זכר בכהנים יאכל אתה. כל אשר יגע בבשרה, כל דבר אוכל
אשר יגע ויבלע ממנה. יקדש, להיות כמוה, אם פסולה תפסל, ואם היא

מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ׃
21 וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת
22 בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם׃ כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ
23 קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ פ
ז
1 2 וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר
יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק
3 עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה
4 וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־
הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־
5 הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה
6 אִשֶּׁה לַיהוָה אָשָׁם הוּא׃ כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם
7 קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה
8 אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה׃ וְהַכֹּהֵן
הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן
9 לוֹ יִהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה
בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה׃
10 וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה
אִישׁ כְּאָחִיו׃ פ שלישי.
11 12 וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה׃ אִם עַל־
תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב ׀ עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת

כשרה תאכל כחוטר שנה. ואשר יזה מדמה על הבגד, ואם הוזה מדמה על הבגד, אותו מקום דם הבגד (ס"א שבבגד) אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה. אשר יִזֶּה, יהא מזה, כמו לא יִטֶּה לארץ מנלם (איוב ט"ו), יהא נטוי. 21 ישבר, לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר. והוא הדין לכל הקדשים. ומרק, לשון תמרוקי הנשים (אסתר ב'), אשקורי"ר (écurer, טייערן)

21 די עלה תתחור באתר קדיש: ומן דחסף די תתבשל בה יתבר
22 ואם במנא דנחשא תתבשל ויתמרק וישתטף במיא: כל דכורא
23 בכהניא יכול יתה קדש קודשין היא: וכל חטאתא די יתעל מדמה
ז1 למשכן זמנא לכפרא בקודשא לא תתאכל בנורא תתוקד: ודא
2 אוריתא דאשמא קדש קודשין הוא: באתרא די יכסון ית עלתא
3 יכסון ית אשמא וית דמה יזרק על מדבחא סחור סחור: וית כל
4 תרבה יפרש מנה ית אליתא וית תרבא דחפי ית גווא: וית תרתין
כליין וית תרבא די עליהן די על גססיא וית חצרא דעל כבדא על
5 כליתא יעדנה: ויסק יתהון כהנא למדבחא קורבנא קדם יי אשמא
6 הוא: כל דכורא בכהניא ייכלנה באתר קדיש יתאכל קדש קודשין
7 הוא: כחטאתא כאשמא אוריתא חדא להון כהנא די יכפר בה דילה
8 יהא: וכהנא דמקרב ית עלת גבר משך עלתא די יקרב לכהנא
9 דילה יהא: וכל מנחתא די תתאפי בתנורא וכל דתתעבד ברדתא
10 ועל מסריתא לכהנא דמקרב יתה דילה תהא: וכל מנחתא דפילא
11 במשח ודלא פילא לכל בני אהרן תהי גבר כאחוהי: ודא אוריתא
12 דנכסת קודשיא די יקרב קדם יי: אם על תודתא יקרבנה ויקרב
על נכסת תודתא גריצן פטירן דפילן במשח ואספוגין פטירין

בלעו. ומרק ושטף, לפלוט את בליעתו; אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן
22 שאינו יוצא מידי דפיו לעולם. כל זכר בכהנים יאכל אתה, הא למדת
שהמחטא אתה, האמור למעלה, לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את
23 שאינו ראוי לחטוי. וכל חטאת וגו', שאם הכניס מדם חטאת החיצונה
1 לפנים פסולה. (וכל לרבות שאר קדשים.) קדש קדשים הוא, הוא קרב,
3 ואין תמורתו קרבה. ואת כל חלבו וגו', עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם,
לכך הוצרך לפרשם כאן; אבל חטאת כבר נתפרשו בה בפרשת ויקרא. את
האליה, לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש, ואיל וכבש נתרבו באליה.
5 אשם הוא, עד שינתק שמו ממנו; למד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו
בעליו, אף על פי שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח, אם שחטו סתם
אינו כשר לעולם קודם שנתק לרעייה; ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול
שלא לשמו, כמו שדרשו הוא הכתוב בחטאת, לפי שאשם לא נאמר בו אשם
6 הוא אלא לאחר הקטרת אמורין, והוא עצמו שלא הוקטרו אמוריו כשר. קדש
7 קדשים הוא. בתורת כהנים הוא נדרש. תורה אחת להם, בדבר זה. הכהן
אשר יכפר בו, הראוי לכפרה חולק בו, פרט לטבול יום ומחוסר כפורים
8 ואונן. אשר הקריב לכהן לו יהיה, פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן
9 שאינן חולקים בעורות. לכהן המקריב אתה וגו', יכול לו לבדו? ת"ל לכל
בני אהרן תהיה. יכול לכולם? תלמוד לומר לכהן המקריב. הא כיצד?
10 לבית אב של יום שמקריבין אותה. בלולה בשמן, זו מנחת נדבה. וחרבה,
12 זו מנחת חוטא ומנחת קנאות, שאין בהן שמן. אם על תודה יקריבנו, אם

בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת
13 חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן׃ עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ
14 עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו׃ וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן
תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה׃
15 וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ
16 מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃ וְאִם־נֶדֶר ׀ אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם
הַקְרִיבוֹ אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל׃
17 18 וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזָּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ וְאִם
הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא
יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ
19 הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא׃ וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־
טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל־טָהוֹר יֹאכַל
20 בָּשָׂר׃ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר
לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃
21 וְנֶפֶשׁ כִּי־תִגַּע בְּכָל־טָמֵא בְּטֻמְאַת אָדָם אוֹ ׀ בִּבְהֵמָה
טְמֵאָה אוֹ בְּכָל־שֶׁקֶץ טָמֵא וְאָכַל מִבְּשַׂר־זֶבַח הַשְּׁלָמִים
22 אֲשֶׁר לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ וַיְדַבֵּר יְהוָה

על דבר הודאה, על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי
בית האסורים וחולה שנתרפא, שהם צריכין להודות, שכתוב בהם יודו לה'
חסדו ונפלאותיו לבני אדם, ויזבחו זבחי תודה (תהלים ק"ז), אם על
אחת מאלה נדר, שלמים הללו שלמי תודה הן, וטעונות לחם האמור בענין,
ואין נאכלין אלא ליום ולילה, כמו שמפורש כאן. והקריב על זבח התודה,
ארבעה מיני לחם, חלות ורקיקין ורבוכה שלשה מיני מצה, וכתוב על חלות
לחם חמץ וגו', וכל מין ומין עשר חלות. כך מפורש במנחות. ושעורן חמש
סאין ירושלמיות, שהן שש מדבריות, עשרים עשרון. מרבכת, לחם חלוט ברותחין
13 כל צרכו. יקריב קרבנו, על זבח, מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף להפסל
14 ביוצא וטבול יום ומלצאת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח. אחד מכל קרבן,
לחם אחד מכל מין ומין יטול תרומה לכהן העובד עבודתו, והשאר נאכל
לבעלים, ובשר לבעלים, חוץ מחזה ושוק שבה, כמו שמפורש למטה תנופת

13 דמשיחין במשח וסלתא רביכא גריצן דפילן במשח: על גריצן
14 דלחם חמיע יקרב קרבניה על־נכסת תודת נכסת־קודשוהי: ויקרב
מניה חד מכל קרבנא אפרשותא קדם יי לכהנא דיזרק ית דם נכסת־
15 קודשיא דיליה יהא: ובסר נכסת תודת נכסת־קודשוהי ביום קרבניה
16 יתאכל לא יצנע מניה עד צפרא: ואם־נדרא או נדבתא נכסת
קרבניה ביומא די־יקרב נכסתיה יתאכל וביומא דבתרוהי ודאשתאר
17 מניה יתאכל: ודאשתאר מבסר נכסתא ביומא תליתאה בנורא
18 יתוקד: ואם אתאכלא יתאכל מבסר נכסת קודשוהי ביומא תליתאה
לא יהא לרעוא דמקרב יתיה לא יתחשב ליה מרחק יהא ואנש דתיכול
19 מניה חוביה יקבל: ובסר קודשא די־יקרב בכל־מסאב לא יתאכל בנורא
20 יתוקד ובסר קודשא כל־די־דכי בקודשא ייכול בסר־קודשא: ואנש
די־תיכול בסרא מנכסת קודשיא די קדם יי וסובתיה עלוהי וישתיצי
21 אנשא ההיא מעמה: ואנש ארי תקרב בכל מסאב בסואבת אנשא
או בבעירא מסאבא או בכל שקצא מסאב וייכול מבסר נכסת קודשיא
22 די קדם יי וישתיצי אנשא ההיא מעמה: ומליל יי עם משה

15 חזה ושוק בשלמים, והתודה קרויה שלמים. ובשר זבח תודת שלמיו, יש כאן
רבויין הרבה, לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין
ליום ולילה. ביום קרבנו יאכל, ואף זמן בשרה זמן לחמה. לא יניח ממנו עד
בקר, אוכל הוא כל הלילה. א"כ למה אמרו עד חצות? כדי להרחיק האדם
16 מן העבירה. ואם נדר או נדבה, שלא הביאה על הודאה של נס, אינה
טעונה לחם, ונאכלת לשני ימים, כמו שמפורש בענין. וממחרת, והנותר ממנו
בראשון יאכל (ס"א והנותר ממנו יאכל), ו' זו יתירה היא, ויש כמוה הרבה
במקרא, כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה (בראשית ל"ו), תת וקדש וצבא מרמס
18 (דניאל ח'). ואם האכל יאכל וגו', במחשב במחשבה לאכלו בשלישי הכתוב
מדבר. יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע? תלמוד לומר המקריב
אתו לא יחשב, בשעת הקרבה הוא נפסל, ואינו נפסל בשלישי, וכן
19 פרושו: בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה, ואם חשב פגול יהיה. והנפש
האכלת ממנו, אפילו בתוך הזמן, עונה תשא. — והבשר של קדש שלמים
אשר יגע בכל טמא, לא יאכל. והבשר, לרבות אבר שיצא מקצתו, שהפנימי
מותר. כל טהור יאכל בשר, מה תלמוד לומר? לפי שנאמר ודם זבחיך
ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל (דברים י"ב), יכול לא יאכלו שלמים
20 אלא הבעלים? לכך נאמר כל טהור יאכל בשר. וטמאתו עליו, בטומאת
הגוף הכתוב מדבר; אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת, אלא אזהרת
והבשר אשר יגע בכל טמא וגו', ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה
מפורשת בתורה, אלא חכמים למדוה בגזרה שוה. שלש כריתות אמורות באוכלי
קדשים בטומאת הגוף, ודרשום רבותינו בשבועות אחת לכלל ואחת לפרט
ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד, שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו.

אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל־חֵלֶב 23
שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ׃ וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה 24
יֵעָשֶׂה לְכָל־מְלָאכָה וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ׃ כִּי כָּל־אֹכֵל חֵלֶב 25
מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיהוָה וְנִכְרְתָה
הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ׃ וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל 26
מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה׃ כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל 27
כָּל־דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 28 29
לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו לַיהוָה יָבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ
לַיהוָה מִזֶּבַח שְׁלָמָיו׃ יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת אִשֵּׁי יְהוָה אֶת־ 30
הַחֵלֶב עַל־הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה׃ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה 31
הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃ וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין תִּתְּנוּ תְרוּמָה 32
לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם׃ הַמַּקְרִיב אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים 33
וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה׃
כִּי אֶת־חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת 34
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן
וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן 35
וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי יְהוָה בְּיוֹם הִקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה׃
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי 36
יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם׃ זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה 37
וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ אֲשֶׁר צִוָּה 38

יעשה לכל מלאכה, בא ולמד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות. ואכל 24
לא תאכלהו, אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב,
שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה, ולא תאמר אין איסור חל על איסור.
לעוף ולבהמה, פרט לדם דגים וחגבים. בכל מושבתיכם, לפי שהיא חובת 26

23 למימר: מליל עם בני ישראל למימר כל־תרב תור ואמר ועזא
24 לא תיכלון: ותרב נבילא ותרב תבירא יתעבד לכל עבידתא ומיכל
25 לא תיכלנה: ארי כל דייכול תרבא מן בעירא די יקרבון מנה
26 קרבנא קדם יי וישתיצי אנשא די־תיכול מעמה: וכל דמא לא תיכלון
27 בכל מותבניכון דעופא ודבעירא: כל אנשא די־תיכול כל דמא וישתיצי
28 29 אנשא ההיא מעמה: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני
ישראל למימר דמקרב ית נכסת קודשוהי קדם יי ייתי ית קרבנה
30 לקדם יי מנכסת קודשוהי: ידוהי תיתון ית קרבניא דיי ית תרבא
31 על חדיא ייתנה ית חדיא לארמא יתה ארומא קדם יי: ויסק כהנא
32 ית תרבא למדבחא ויהי חדיא לאהרן ולבנוהי: וית שוקא דימינא
33 תתנון אפרשותא לכהנא מנכסת קודשיכון: דמקרב ית דם נכסת
קודשיא וית תרבא מבני אהרן דיליה תהי שוקא דימינא לחלק:
34 ארי ית חדיא דארמותא וית שוקא דאפרשותא נסבית מן בני
ישראל מנכסת קודשיהון ויהבית יתהון לאהרן כהנא ולבנוהי לקים
35 עלם מן בני ישראל: דא רבות אהרן ורבות בנוהי מקרבניא דיי
36 ביומא די יקרבון יתהון לשמשא קדם יי: די פקיד יי למתן להון
37 ביומא דרבי יתהון מן בני ישראל קים עלם לדריהון: דא אוריתא
לעלתא למנחתא ולחטאתא ולאשמא ולקרבניא ולנכסת קודשיא:
38 די פקיד יי ית־משה בטורא דסיני ביומא דפקדיה ית־בני ישראל

הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות. ובמסכת קדושין בפ"א מפרש
30 למה הוצרך לומר. ידיו תביאינה וגו', שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב
והחזות נתונין בה, ויד כהן מלמטה ומניפן. את אשי ה', ומה הן האשים?
את החלב על החזה יביאנו, כשמביאו מבית המטבחים נותן חלב על החזה,
וכשנותנו ליד המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה, וזהו האמור במקום
אחר, שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו' (ויקרא י'),
ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר, ונמצא החזה למטה; וזהו שנאמר וישימו
החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה (ויקרא ט'), למדנו ששלשה
כהנים זקוקין לה. כך מפורש במנחות. את החלב על החזה יביאנו, ואת
החזה למה מביא? להניף אותו הוא מביאו, ולא שיהא הוא מן האשים. לפי
שנאמר את אשי ה', את החלב על החזה, יכול שיהא אף החזה לאשים?
31 לכך נאמר את החזה להניף וגו'. והקטיר הכהן את החלב, ואחר כך
והיה החזה לאהרן, למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאמורים למטה מן
32 המזבח. שוק, מן הפרק של ארכובה הסמוכה עם הרגל עד הפרק האמצעי
33 שהוא סובך של רגל. המקריב את דם השלמים וגו', מי שהוא ראוי לזריקתו
ולהקטיר חלביו; יצא טמא בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים, שאינו
34 37 חולק בבשר. תנופה ותרומה מוליך ומביא מעלה ומוריד. ולמלואים, ליום.

יהוה את־משה בהר סיני ביום צותו את־בני ישראל
להקריב את־קרבניהם ליהוה במדבר סיני׃ פ רביעי.

ח

1 2 וידבר יהוה אל־משה לאמר׃ קח את־אהרן ואת־בניו
אתו ואת הבגדים ואת שמן המשחה ואת ׀ פר החטאת
3 ואת שני האילים ואת סל המצות׃ ואת כל־העדה
4 הקהל אל־פתח אהל מועד׃ ויעש משה כאשר צוה
5 יהוה אתו ותקהל העדה אל־פתח אהל מועד׃ ויאמר
משה אל־העדה זה הדבר אשר־צוה יהוה לעשות׃
6 ויקרב משה את־אהרן ואת־בניו וירחץ אתם במים׃
7 ויתן עליו את־הכתנת ויחגר אתו באבנט וילבש אתו
את־המעיל ויתן עליו את־האפד ויחגר אתו בחשב
8 האפד ויאפד לו בו׃ וישם עליו את־החשן ויתן אל־
9 החשן את־האורים ואת־התמים׃ וישם את־המצנפת
על־ראשו וישם על־המצנפת אל־מול פניו את ציץ
10 הזהב נזר הקדש כאשר צוה יהוה את־משה׃ ויקח
משה את־שמן המשחה וימשח את־המשכן ואת־כל־
11 אשר־בו ויקדש אתם׃ ויז ממנו על־המזבח שבע פעמים
וימשח את־המזבח ואת־כל־כליו ואת־הכיר ואת־כנו
12 לקדשם׃ ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח
13 אתו לקדשו׃ ויקרב משה את־בני אהרן וילבשם
כתנת ויחגר אתם אבנט ויחבש להם מגבעות כאשר
14 צוה יהוה את־משה׃ ויגש את פר החטאת ויסמך
15 אהרן ובניו את־ידיהם על־ראש פר החטאת׃ וישחט ויקח

סמוך הכהונה. קח את אהרן, פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת 2
המשכן, שאין מוקדם ומאוחר בתורה. קח את אהרן, קחנו בדברים ומשכהו.

ח 1 לְקָרָבָא יָת־קֻרְבָּנֵיהוֹן קֳדָם יְיָ בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
2 לְמֵימַר׃ קָרֵב יָת־אַהֲרֹן וְיָת־בְּנוֹהִי עִמֵּהּ וְיָת לְבוּשַׁיָּא וְיָת מִשְׁחָא
דִרְבוּתָא וְיָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא וְיָת תְּרֵין דִּכְרִין וְיָת סַלָּא דְפַטִּירַיָּא׃
3 4 וְיָת כָּל־כְּנִשְׁתָּא כְּנֵשׁ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא־דִי פַקִּיד
5 יְיָ יָתֵהּ וְאִתְכְּנִישַׁת כְּנִשְׁתָּא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וַאֲמַר מֹשֶׁה לִכְנִשְׁתָּא
6 דֵּין פִּתְגָּמָא דִי־פַקִּיד יְיָ לְמֶעְבַּד׃ וְקָרִיב מֹשֶׁה יָת־אַהֲרֹן וְיָת־בְּנוֹהִי
7 וְאַסְחֵי יָתְהוֹן בְּמַיָּא׃ וִיהַב עֲלוֹהִי יָת־כִּתּוּנָא וְזָרֵז יָתֵהּ בְּהֶמְיָנָא
וְאַלְבֵּשׁ יָתֵהּ יָת־מְעִילָא וִיהַב עֲלוֹהִי יָת־אֵפוֹדָא וְזָרֵז יָתֵהּ בְּהֶמְיַן־
8 אֵפוֹדָא וְאַתְקֵן לֵהּ בֵּהּ׃ וְשַׁוִּי עֲלוֹהִי יָת־חוּשְׁנָא וִיהַב בְּחוּשְׁנָא יָת־
9 אוּרַיָּא וְיָת־תֻּמַּיָּא׃ וְשַׁוִּי יָת־מִצְנֶפְתָּא עַל־רֵישֵׁהּ וְשַׁוִּי עַל־מִצְנֶפְתָּא
לָקֳבֵל אַפּוֹהִי יָת צִיצָא דְדַהֲבָא כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ
10 יָת־מֹשֶׁה׃ וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת־מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְרַבִּי יָת־מַשְׁכְּנָא וְיָת־
11 כָּל־דִּי־בֵהּ וְקַדִּישׁ יָתְהוֹן׃ וְאַדִּי מִנֵּהּ עַל־מַדְבְּחָא שְׁבַע זִמְנִין וְרַבִּי
12 יָת־מַדְבְּחָא וְיָת־כָּל־מָנוֹהִי וְיָת־כִּיּוֹרָא וְיָת־בְּסִיסֵהּ לְקַדָּשׁוּתְהוֹן׃ וַאֲרִיק
13 מִמִּשְׁחָא דִרְבוּתָא עַל רֵישָׁא דְאַהֲרֹן וְרַבִּי יָתֵהּ לְקַדָּשׁוּתֵהּ׃ וְקָרִיב
מֹשֶׁה יָת־בְּנֵי אַהֲרֹן וְאַלְבֵּשִׁנּוּן כִּתּוּנִין וְזָרֵז יָתְהוֹן הֶמְיָנִין וְאַתְקֵן
14 לְהוֹן כּוֹבְעִין כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ וְקָרֵב יָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא
15 וּסְמַךְ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת־יְדֵיהוֹן עַל־רֵישׁ תּוֹרָא דְחַטָּאתָא׃ וּנְכַס וּנְסִיב

ואת פר החטאת וגו׳, אלו האמורים בענין צואת המלואים בואתה תצוה
3 (שמות כ"ט), ועכשיו יום ראשון למלואים חזר וזרזו בשעת מעשה. ואת כל
העדה הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את
5 המרובה. זה הדבר, דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקדוש ברוך
8 הוא לעשות, ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה. כל הענין הזה
9 פרשתי בואתה תצוה (שמות כ"ט). את האורים, כתב של שם המפורש. וישם
על המצנפת, פתילי תכלת הקבועים בציץ נתן על המצנפת, נמצא הציץ
11 תלוי במצנפת. ויז ממנו על המזבח. לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו.
12 ויצק, וימשח, בתחלה יוצק על ראשו ואח"כ נותן בין ריסי עיניו ומושך
13 15 באצבעו מזה לזה. ויחבש, ל׳ קשירה. ויחטא את המזבח, חטאו וטהרו מזרות,

מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב בְּאֶצְבָּעוֹ
וַיְחַטֵּא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ
16 וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו׃ וַיִּקַּח אֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־
הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־
17 חֶלְבְּהֶן וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה הַמִּזְבֵּחָה׃ וְאֶת־הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ
וְאֶת־בְּשָׂרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר
18 צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיַּקְרֵב אֵת אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ
19 אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃ וַיִּשְׁחָט וַיִּזְרֹק
20 מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֶת־הָאַיִל נִתַּח
לִנְתָחָיו וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־
21 הַפָּדֶר׃ וְאֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמָּיִם וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה
אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא לְרֵיחַ־נִיחֹחַ אִשֶּׁה
22 הוּא לַיהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיַּקְרֵב אֶת־
הָאַיִל הַשֵּׁנִי אֵיל הַמִּלֻּאִים וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־
23 יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃ וַיִּשְׁחָט ׀ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן
עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־אַהֲרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־
24 בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ וַיַּקְרֵב אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית
וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־
25 הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וַיִּקַּח אֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הָאַלְיָה וְאֶת־כָּל־
הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי
26 הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין׃ וּמִסַּל הַמַּצּוֹת
אֲשֶׁר ׀ לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חַלַּת מַצָּה אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם

להכנס לקדושה. ויקדשהו בעבודה זו, לכפר עליו מעתה כל הכפרות. 16 על
הכבד, לבד הכבד, שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה. איל המלאים, איל 22

משה ית־דמא ויהב על־קרנת מדבחא סחור־סחור באצבעה ודכי
ית־מדבחא וית־דמא אריק ליסודא דמדבחא וקדשה לכפרא עלוהי:
16 ונסיב ית־כל־תרבא די על־גווא וית חצר כבדא וית־תרתין כליין
17 וית־תרבהן ואסק משה למדבחא: וית־תורא וית־משכה וית־בסרה
וית־אכלה אוקיד בנורא מברא למשריתא כמא־די פקיד יי ית־
18 משה: וקריב ית דכרא דעלתא וסמכו אהרן ובנוהי ית־ידיהון
19 על־ריש דכרא: ונכס וזרק משה ית־דמא על־מדבחא סחור סחור:
20 וית־דכרא פליג לאברוהי ואסק משה ית־רישא וית־אבריא וית־
21 תרבא: וית־גווא וית־כרעיא חליל במיא ואסק משה ית־כל־דכרא
למדבחא עלתא הוא לאתקבלא־ברעוא קרבנא הוא קדם יי כמא־
22 די פקיד יי ית־משה: וקריב ית דכרא תנינא דכר קרבניא וסמכו
23 אהרן ובנוהי ית־ידיהון על־ריש דכרא: ונכס ונסיב משה מן
דמא ויהב על־רום אודנא־דאהרן דימינא ועל־אליון ידה דימינא
24 ועל־אליון רגלה דימינא: וקריב ית־בני אהרן ויהב משה מן־דמא
על־רום אודניהון דימינא ועל־אליון ידיהון דימינא ועל־אליון
25 רגליהון דימינא וזרק משה ית־דמא על־מדבחא סחור סחור: ונסיב
ית־תרבא וית־אליתא וית־כל־תרבא די על־גווא וית חצר כבדא
26 וית־תרתין כליין וית־תרבהן וית שוקא דימינא: ומסלא דפטיריא
די קדם יי נסיב גריצתא פטירא חדא וגריצתא דלחם משח חדא

הזלמים; שמלואים ל׳ שלמים, שממלאים ומשלימים את הכהנים בכהונתם.
26 וחלת לחם שמן, היא רבוכה, שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין.

שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד וַיָּשֶׂם עַל־הַחֲלָבִים וְעַל שׁוֹק
27 הַיָּמִין׃ וַיִּתֵּן אֶת־הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו
28 וַיָּנֶף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל
כַּפֵּיהֶם וַיַּקְטֵר הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ
29 נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הֶחָזֶה וַיְנִיפֵהוּ
תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים לְמֹשֶׁה הָיָה לְמָנָה
30 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וּמִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל־אַהֲרֹן עַל־בְּגָדָיו וְעַל־
בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו
31 וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל־בָּנָיו בַּשְּׁלוּ אֶת־הַבָּשָׂר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם
תֹּאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בְּסַל הַמִּלֻּאִים כַּאֲשֶׁר
32 צִוֵּיתִי לֵאמֹר אַהֲרֹן וּבָנָיו יֹאכְלֻהוּ׃ וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם
33 בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃ וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת
יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים
34 יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם׃ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צִוָּה יְהוָה
35 לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם
וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא
36 תָמוּתוּ כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃ וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים

ט

1 אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ס וַיְהִי בַּיּוֹם
2 הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר
אֶל־אַהֲרֹן קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה
3 תְּמִימִם וְהַקְרֵב לִפְנֵי יְהוָה׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר

28 כך מסורת במנחות. ויקטר המזבחה, משה שמש כל שבעת ימי המלואים בחלוק לבן. על העלה, אחר העולה. ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל

27 וְאֶסְפּוֹג חַד וְשַׁוִּי עַל־תַּרְבַּיָּא וְעַל שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא: וִיהַב יָת כֹּלָּא
28 עַל יְדֵי אַהֲרֹן וְעַל יְדֵי בְנוֹהִי וַאֲרֵים יָתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ: וּנְסֵיב
מֹשֶׁה יָתְהוֹן מֵעַל יְדֵיהוֹן וְאַסֵּק לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא קֻרְבָּנַיָּא אִנּוּן
29 לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֻרְבָּנָא הוּא קֳדָם יְיָ: וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת־חַדְיָא
וַאֲרִימֵהּ אֲרָמָא קֳדָם יְיָ מִדְּכַר קֻרְבָּנַיָּא לְמֹשֶׁה הֲוָה לַחֲלָק כְּמָא־דִי
30 פַּקֵּיד יְיָ יָת־מֹשֶׁה: וּנְסֵיב מֹשֶׁה מִמִּשְׁחָא דִרְבוּתָא וּמִן־דְּמָא דִּי עַל־
מַדְבְּחָא וְאַדִּי עַל־אַהֲרֹן עַל־לְבוּשׁוֹהִי וְעַל־בְּנוֹהִי וְעַל־לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי
עִמֵּהּ וְקַדֵּישׁ יָת־אַהֲרֹן יָת־לְבוּשׁוֹהִי וְיָת־בְּנוֹהִי וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי
31 עִמֵּהּ: וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי בַּשִּׁילוּ יָת־בִּסְרָא בִּתְרַע־מַשְׁכַּן
זִמְנָא וְתַמָּן תֵּיכְלוּן יָתֵהּ וְיָת־לַחְמָא דִּי בְּסַל קֻרְבָּנַיָּא כְּמָא־דִי פַקֵּדִית
32 לְמֵימַר אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יֵיכְלֻנֵּהּ: וּדְאִשְׁתְּאַר בְּבִשְׂרָא וּבְלַחְמָא בְּנוּרָא
33 תּוֹקְדוּן: וּמִתְּרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא תִפְּקוּן שִׁבְעָא יוֹמִין עַד יוֹם מִשְׁלַם
34 יוֹמֵי קֻרְבָּנֵיכוֹן אֲרֵי שִׁבְעָא יוֹמִין יְקָרֵב יָת־קֻרְבָּנְכוֹן: כְּמָא־דִי עֲבַד
35 בְּיוֹמָא הָדֵין פַּקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן: וּבִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא
תֵּיתְבוּן יְמָם וְלֵילֵי שִׁבְעָא יוֹמִין וְתִטְּרוּן יָת־מַטְּרַת מֵימְרָא דַיְיָ וְלָא
36 תְמוּתוּן אֲרֵי כֵן אִתְפַּקָּדִית: וַעֲבַד אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת כָּל־פִּתְגָּמַיָּא
דִּי־פַקֵּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה:

ט
1 וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְמִינָאָה קְרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי וּלְסָבֵי יִשְׂרָאֵל:
2 וַאֲמַר לְאַהֲרֹן סַב־לָךְ עֵגֶל בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא וּדְכַר לַעֲלָתָא שַׁלְמִין
3 וְקָרֵב קֳדָם יְיָ: וְעִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל לְמֵימַר סִיבוּ צְפִיר־בַּר־

34 מקום חוץ מזה. צוה ה' לעשת כל שבעת הימים. ורבותינו דרשו לעשת זו מעשה פרה, לכפר זה מעשה יום הכפורים, וללמד שכהן גדול טעון פרישה
35 קודם יום הכפורים שבעת ימים, ובן הכהן השורף את הפרה. ולא תמותו,
36 הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים מיתה. ויעש אהרן ובניו, להגיד שבחן, שלא הטו ימין ושמאל.

1 ויהי ביום השמיני, שמיני למלואים, הוא ראש חדש ניסן, שהוקם המשכן בו ביום, ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם. ולזקני ישראל, להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה, ולא יאמרו מאליו נכנס.
2 קח לך עגל, להודיעו שמכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מעשה

לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר־עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה
4 תְּמִימִם לְעֹלָה׃ וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי יְהוָה
וּמִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה אֲלֵיכֶם׃
5 וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ
6 כָּל־הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר
7 אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ
וְאֶת־עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת־קָרְבַּן
8 הָעָם וְכַפֵּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ וַיִּקְרַב אַהֲרֹן אֶל־
9 הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחַט אֶת־עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיַּקְרִבוּ
בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל־
10 קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־
הַחֵלֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־הַחַטָּאת
11 הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְאֶת־
12 הַבָּשָׂר וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיִּשְׁחַט
אֶת־הָעֹלָה וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ
13 עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ אֵלָיו לִנְתָחֶיהָ
14 וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיִּרְחַץ אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־
15 הַכְּרָעָיִם וַיַּקְטֵר עַל־הָעֹלָה הַמִּזְבֵּחָה׃ וַיַּקְרֵב אֵת קָרְבַּן
הָעָם וַיִּקַּח אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ
16 וַיְחַטְּאֵהוּ כָּרִאשׁוֹן׃ וַיַּקְרֵב אֶת־הָעֹלָה וַיַּעֲשֶׂהָ כַּמִּשְׁפָּט׃
17 וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה וַיְמַלֵּא כַפּוֹ מִמֶּנָּה וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ
18 מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר׃ וַיִּשְׁחַט אֶת־הַשּׁוֹר וְאֶת־הָאַיִל זֶבַח

4 העגל עשה. כי היום ה' נראה אליכם, להשרות שכינתו במעשה ידיכם.
7 לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה. קרב אל המזבח, שהיה אהרן בוש

4 עזין לחטאתא ועגל ואמר בני שנא שלמין לעלתא: ותור ודכר
לנכסת קודשיא לדבחא קדם יי ומנחתא דפילא במשח ארי יומא־
5 דין יקרא דיי מתגלי לכון: ונסיבו ית די פקיד משה לקדם משכן
6 זמנא וקריבו כל כנשתא וקמו קדם יי: ואמר משה דין פתגמא
7 די־פקיד יי תעבדון ויתגלי לכון יקרא דיי: ואמר משה לאהרן
קרב למדבחא ועבד ית חטאתך וית־עלתך וכפר עלך ועל עמא
8 ועבד ית־קרבן עמא וכפר עליהון כמא־די פקיד יי: וקרב אהרן
9 למדבחא ונכס ית־עגלא דחטאתא די לה: וקריבו בני אהרן ית־
דמא לה וטבל אצבעה בדמא ויהב על־קרנת מדבחא וית־דמא
10 אריק ליסודא דמדבחא: וית־תרבא וית־כליתא וית־חצרא מן־כבדא
11 מן־חטאתא אסק למדבחא כמא־די פקיד יי ית־משה: וית בשרא
12 וית משכא אוקיד בנורא מברא למשריתא: ונכס ית־עלתא ואמטיאו
13 בני אהרן לה ית־דמא וזרקה על־מדבחא סחור־סחור: וית־עלתא
14 אמטיאו לה לאברהא וית־רישא ואסק על מדבחא: וחליל ית־גוא
15 וית־כרעיא ואסק על־עלתא למדבחא: וקרב ית קרבן עמא
ונסיב ית־צפירא דחטאתא די לעמא ונכסה וכפר־בדמה כקדמאה:
16 17 וקרב ית־עלתא ועבדה כדחזי: וקריב ית־מנחתא ומלא ידה מנה
18 ואסק על־מדבחא בר מעלת צפרא: ונכס ית־תורא וית־דכרא

וירא לגשת, אמר לו משה למה אתה בוש? לכך נבחרת! את חטאתך, עגל
בן בקר. ואת עלתך, איל. קרבן העם, שעיר עזים ועגל וכבש. כל מקום
11 שנא' עגל, בן שנה הוא, ומכאן אתה למד. ואת הבשר ואת העור וגו'.
לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ושל מלואים, וכולן על פי הדבור.
12 15 וימצאו, ל' הושטה והזמנה. ויחטאהו, עשהו כמשפט חטאת. כראשון, כעגל
16 17 שלו. ויעשה כמשפט, המפורש בעולת נדבה בויקרא. וימלא כפו, היא קמיצה.

הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעָם וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם
19 אֵלָיו וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֶת־הַחֲלָבִים מִן־הַשּׁוֹר
וּמִן־הָאַיִל הָאַלְיָה וְהַמְכַסֶּה וְהַכְּלָיֹת וְיֹתֶרֶת הַכָּבֵד׃
20 וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הֶחָזוֹת וַיַּקְטֵר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה׃
21 וְאֵת הֶחָזוֹת וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין הֵנִיף אַהֲרֹן תְּנוּפָה לִפְנֵי
22 יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה׃ וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָו אֶל־הָעָם
23 וַיְבָרֲכֵם*) וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים׃ וַיָּבֹא
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעָם

19 מלבד עלת הבקר, כל אלה עשה אחר עולת התמיד. והמכסה, חלב המכסה
20 את הקרב. וישימו את החלבים על החזות, לאחר התנופה נתנו כהן המניף
22 לכהן אחר להקטירם, נמצאו העליונים למטה. ויברכם, ברכת כהנים: יברכך,
23 יאר, ישא. וירד מעל המזבח. ויבא משה ואהרן. למה נכנסו? מצאתי
בפרשת מלואים בברייתא הנוספת על תורת כהנים שלנו: למה נכנס משה
עם אהרן? ללמדו על מעשה הקטורת. או לא נכנס אלא לדבר אחר?
הריני דן, ירידה וביאה טעונות ברכה, מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין
עבודה; הא למדת למה נכנס משה עם אהרן? ללמדו על מעשה הקטרת.
ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה
לישראל, היה מצטער ואומר יודע אני שכעס הקב"ה עלי, ובשבילי לא ירדה

*) וַיְבָרֲכֵם וַיֵּרֶד׃ דיני שוא נח ושוא נע וחטף פתח.

כל שוא נע שאין אחריו אות אהח"ע ולא אות י' הוא נקרא בפתח חטף, ר"ל שוא עם פתח. ולכן יש סופרים שינקדו ח"פ אפילו שלא באותיות אהח"ע, וינקדו בָּרֲכוּ׃ יְבָרֲכוּ׃ יְשַׁבֲּתוּ׃ יְגָרֲשׁוּ ורעיהם בח"פ, כי שואיהם נעים, להיותם תכוין הכבד הדגש; אבל אָמְרוּ׃ שׁוֹמְרִים׃ תֵּשְׁבוּ ודומיהם בשוא פשוט לעולם, כי לדעת מגוני המדקדקים הקדמונים, והרא"בע מהם, אין שואיהם נעים, אבל הם נחים ונקראים עם שלפני אשר לפניהם, והם אמרו כל שוא באות רפה שקדם לו אחד מתנועות המלכים הוא נח, כי הלשון העברית קשה לה רדיפת שלש תנועות, אלא בפגישת הכפל, כמו הַלְלוּ׃ בְּתוֹכְכֶם׃ וּבָזְזוּ את בָּתֵּיהֶם׃ או באותיות אהח"ע, כמו נַהֲרֵי׃ נְחָלֵי׃ ורק בשואים כאלה מדרך המעברים להאריך קצת ולקרוא אותם בפתח קטף, וגם זה איננו חק, כי לפעמים ימהרו גם כן לקרותם נח ולא ישתתפו פתח עמהם, כמו כל חֹגְגֵי׃ הָגְגוּ׃ או יִקְרָאֻנְנִי ולא אענה, יְשַׁחֲרֻנְנִי ולא יִמְצָאֻנְנִי (משלי א׳ כ"ח), ועוד זולתם, וכן באותיות אהח"ע, כמו נַחֲלָה עבר (תהלים קכ"ד ד׳), יַאְדִּיר׃ נֶחְשַׂף׃ יַחְדָּיו׃ יַחְמֹל׃ יַעְלֵם וזולתם. וכל דיני השוא תלוים במנהגים רבים. והנה מצאנו לבעל הטעמים שהטעים אֲשֶׁר פְּקֻדֵי (במדבר כ"ו ס"ד), עָלְפוּ שָׁכְבוּ (ישעיה נ"א כ׳), הָרְאֵה אֹתְךָ (שמות כ"ו ל׳), וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן (מיכה א׳ ו׳), ואתם לֹא תֵצְאוּ (שמות י"ב כ"ב) וכל דומיהם במרכא מגרשת לתביר, בעבור שהואיהן נעים (ועוד אמרים הוכחתי לקמן י"ט ל"ג. ועיין במדבר

נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי לְעַמָּא וְאַמְטִיאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן יָת־דְּמָא לֵהּ וּזְרָקֵהּ
19 עַל־מַדְבְּחָא סְחוֹר־סְחוֹר: וְיָת־תַּרְבַּיָּא מִן־תּוֹרָא וּמִן־דִּכְרָא אֲלִיתָא
20 וְחָפֵי־גַוָּא וְכָלְיָתָא וַחֲצַר כַּבְדָּא: וְשַׁוִּיאוּ יָת־תַּרְבַּיָּא עַל חֶדְוָתָא וְאַסֵּק
21 תַּרְבַּיָּא לְמַדְבְּחָא: וְיָת חֶדְוָתָא וְיָת שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא אֲרִים אַהֲרֹן אֲרָמָא
22 קֳדָם יְיָ כְּמָא־דִי פַּקִּיד מֹשֶׁה: וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת־יְדוֹהִי עַל עַמָּא וּבָרְכִנּוּן
23 וּנְחַת מִלְּמֶעְבַּד חַטָּאתָא וַעֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא: וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפַקוּ וּבָרִיכוּ יָת־עַמָּא וְאִתְגְּלִי יְקָרָא־דַיְיָ לְכָל עַמָּא:

שכינה לישראל! אמר לו למשה, משה אחי, כך עשית לי, שנכנסתי ונתביישתי? מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל. (ויבא משה ואהרן, לאחר שירד אהרן מעל המזבח נאו משה ואהרן אל אהל מועד, שכל העדה היו עומדים על פתח אהל מועד.) ויצאו ויברכו את העם, אמרו ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו (תהלים צ׳), יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם! לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה, רבנו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל! לכך אמר להם היום זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו וירא אליכם כבוד ה׳, אהרן אחי כדאי וחשוב ממני, שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו.

ג׳ ו׳, כ״ז, דברים ח׳ ב׳, י״ב ט״ו); והטעים מָלְאוּ תוֹכֵךְ (יחזקאל כ״ח י״ו) בדרגא, לפי שזה השוא נע ונקרא בח״פ בעבור הכפל, וכן אשר בֵּרֲכוֹ (ישעיה י״ט כ״ה) בדרגא, לפי שזה השוא גם הוא נע ונקרא בח״פ; וכן הֹולִיכֵךְ, הַמּוֹלִיכֵךְ בח״פ בעבור הכפל, כמו שכתבתי בדברים ח׳ ב׳, י״ב ט״ו. ויאמר בן בלעם בטעמי המקרא שלו ז״ל: תמצא ל׳ ברכה אם יהיה הטעם על הב׳ יהיה שוא שוכן, כמו בָּרֲכוּ נָא (דה״א כ״ט כ׳) ואשר יהיה על הכ׳ יהיה שוא מניע, כמו בעבור תְּבָרֲכַנִּי נפשך (בראשית כ״ז י״ט ול״א), חוץ ממקום אחד, ולעלאה בָּרְכֵת (דניאל ד׳ ל״א), וכל בִּרְכַּת וּבִרְכוֹת דכותה, כגון ומברכיך יבורך, ברכות אביך. עכ״ל. גם בקונטרס המסורת המיוחס לבן אשר כאחיו בדברים האלה: כל ל׳ ברכה, אם ב׳ משוכה (ר״ל אם הב׳ בתנועה משוכה, חולם קמץ וצרי), וגם הטעם תמוכה, לעולם (היכה) ברוכה, כמו וְהִתְבָּרֲכוּ בוֹ, בָּרֲכוּ נָא, וְיִתְבָּרֲכוּ בוֹ, ואם מעמה על כ׳ נסוכה, בפתחא ערוכה, בקשת דרוכה, כגון וַאֲבָרֲכָה מְבָרֲכֶיךָ, בָּרֲכֵנִי גַם אָנִי, בָּרֲכוֹ יי; חוץ מאחד, במקרא מיוחד, על כ׳ טעמו, והוא ברוך בכאמו, ולעלאה בָּרְכֵת*). עכ״ל. ומה שהתנו החכמים האלה התנאי הזה בל׳ ברכה דוקא, ולא בשאר לשונות הבאים בבנין הכבד הדגש, הדומים לו, כגון לשון גרוש ולשון שרות ודכותהון, הסבה בזה לפי שלא מצאנו בכל המקרא אחד מלשונות האלה סמוך למלה זעירא עד שישוב הטעם לאחור אל פ׳ הפעל כי אם בלשון ברכה לבדו; ואולם סבת השתנות השוא המניע לשוא שוכן כשהנגון בכ׳ היא הנגינה המוקדמת, שמדרכה לבטל החטף פתח מן האות אשר אחריה, כמו שאזכור עוד להלן בפרשה י״א ל״ו אצל אך מעין ובור. ע״ש.

הירנהיים.

*) אכן ברוב ספרים שלנו וגם בכ״י של כ״ד גם הוא בשוא נע, בָּרְכַת.

לאווענשטיין.

24 וירא כבוד־יהוה אל־כל־העם: ותצא אש מלפני יהוה
ותאכל על־המזבח את־העלה ואת־החלבים וירא כל־
1 העם וירנו ויפלו על־פניהם: ויקחו בני־אהרן נדב
ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה
קטרת ויקריבו לפני יהוה אש זרה אשר לא צוה
2 אתם: ותצא אש מלפני יהוה ותאכל אותם וימתו
3 לפני יהוה: ויאמר משה אל־אהרן הוא אשר־דבר
יהוה ׀ לאמר בקרבי אקדש ועל־פני כל־העם אכבד
4 וידם אהרן: ויקרא משה אל־מישאל ואל אלצפן בני
עזיאל דד אהרן ויאמר אלהם קרבו*) שאו את־אחיכם
5 מאת פני־הקדש אל־מחוץ למחנה: ויקרבו וישאם
6 בכתנתם אל־מחוץ למחנה כאשר דבר משה: ויאמר
משה אל־אהרן ולאלעזר ולאיתמר ׀ בניו ראשיכם
אל־תפרעו ׀ ובגדיכם לא־תפרמו ולא תמתו ועל כל־
העדה יקצף ואחיכם כל־בית ישראל יבכו את־השרפה
7 אשר שרף יהוה: ומפתח אהל מועד לא תצאו פן־תמתו
כי־שמן משחת יהוה עליכם ויעשו כדבר משה: פ
8 9 וידבר יהוה אל־אהרן לאמר: יין ושכר אל־תשת ׀
אתה ׀ ובניך אתך בבאכם אל־אהל מועד ולא תמתו
10 חקת עולם לדרתיכם: ולהבדיל בין הקדש ובין החל

---

*) הקורא יטעים קרבו, הגריש קודם התלישא, ושניהם על הב׳.

24 2 וירנו, כתרגומו. ותצא אש. רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על
ידי שהורו הלכה בפני משה רבן. רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש;
תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש. משל למלך
3 שהיה לו בן בית וכו׳, כדאיתא בויקרא רבה. הוא אשר דבר וגו׳, היכן דבר?
ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי (שמות כ״ט), אל תקרא בכבודי אלא

24 ונפקת אשתא מן קדם יי ואכלת על מדבחא ית עלתא וית תרביא
1 וחזא כל עמא ושבחו ונפלו על אפיהון: ונסיבו בני אהרן נדב
ואביהוא גבר מחתיתה ויהבו בהן אשתא ושויאו עלה קטרת וקריבו
2 קדם יי אשתא נוכרתא די לא פקיד יתהון: ונפקת אשתא מן
3 קדם יי ואכלת יתהון ומיתו קדם יי: ואמר משה לאהרן הוא די
מליל יי למימר בקריבי אתקדש ועל אפי כל עמא אתיקר ושתיק
4 אהרן: וקרא משה למישאל ולאלצפן בני עזיאל אח אבוהי דאהרן
ואמר להון קריבו טולו ית אחוכון מן קדם אפי קודשא למברא
5 למשריתא: וקריבו ונטלנון בכתניהון למברא למשריתא כמא די
6 מליל משה: ואמר משה לאהרן ולאלעזר ולאיתמר בנוהי רישיכון
לא תרבון פרוע ולבושיכון לא תבזעון ולא תמותון ועל כל
כנשתא יהי רוגזא ואחיכון כל בית ישראל יבכון ית יקדתא די
7 אוקיד יי: ומתרע משכן זמנא לא תפקון דילמא תמותון ארי משח
8 רבותא דיי עליכון ועבדו כפתגמא דמשה: ומליל יי לאהרן למימר:
9 חמר ומרוי לא תשתי את ובניך עמך במעלכון למשכן זמנא ולא
10 תמותון קים עלם לדריכון: ולאפרשא בין קודשא ובין חלא ובין

במכובדי. אמר לו משה לאהרן, אהרן אחי, יודע הייתי שיתקדש הבית
במיודעיו של מקום, והייתי סבור או בי או בך, עכשיו רואה אני שהם גדולים
ממני וממך. וידם אהרן, קבל שכר על שתיקתו; ומה שכר קבל? שנתיחד
עמו הדבור, שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין. בקרבי, בבחירי. ועל פני
כל העם אכבד, כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתירא ומתעלה ומתקלס:
אם כן באלו כל שכן ברשעים! וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים
4 ס"ח), אל תקרא ממקדשיך אלא ממקודשיך. דד אהרן, עוזיאל אחי עמרם
היה, שנא' ובני קהת עמרם ויצהר חברון ועזיאל (שמות ו'). שאו את אחיכם
וגו', כאדם האומר לחברו העבר את המת מלפני הכלה, שלא לערבב את
5 השמחה! בכתנתם של מתים; מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם; כמין
6 שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם. אל תפרעו, אל תגדלו שער. מכאן
שאבל אסור בתספורת; אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום. ולא תמתו,
הא אם תעשו כן תמותו. ואחיכם כל בית ישראל, מכאן שצרתן של תלמידי
9 חכמים מוטלת על הכל להתאבל בה. יין ושכר, יין דרך שכרותו. בבאכם
אל אהל מועד, אין לי אלא בבאכם להיכל, בגשתם למזבח מנין? נאמר
כאן ביאת אהל מועד, ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד (שמות
ל'), מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד, אף כאן עשה גישת מזבח
10 כביאת אהל מועד. ולהבדיל, כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת; הא

וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר׃ וּלְהוֹרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־ 11
הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיהֶם בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ רביעי
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל־אִיתָמָר ׀ בָּנָיו 12
הַנּוֹתָרִים קְחוּ אֶת־הַמִּנְחָה הַנּוֹתֶרֶת מֵאִשֵּׁי יְהוָה וְאִכְלוּהָ
מַצּוֹת אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ וַאֲכַלְתֶּם אֹתָהּ 13
בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ כִּי חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ הִוא מֵאִשֵּׁי יְהוָה
כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃ וְאֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה 14
תֹּאכְלוּ בְּמָקוֹם טָהוֹר אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אִתָּךְ כִּי־
חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ נִתְּנוּ מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ שׁוֹק 15
הַתְּרוּמָה וַחֲזֵה הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ לְהָנִיף
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ וּלְבָנֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ* דָּרַשׁ מֹשֶׁה 16 בתבות
וְהִנֵּה שֹׂרָף וַיִּקְצֹף עַל־אֶלְעָזָר וְעַל־אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן
הַנּוֹתָרִם לֵאמֹר׃ מַדּוּעַ לֹא־אֲכַלְתֶּם אֶת־הַחַטָּאת בִּמְקוֹם 17
הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא וְאֹתָהּ ׀ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת
אֶת־עֲוֺן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃ הֵן לֹא־הוּבָא 18

*) דָּרֹשׁ צ"ל בראש שטה, והוא חצי התורה בתבות.

11 למדת שאם עבד, עבודתו פסולה. ולהורת, למד שאסור שכור בהוראה. יכול
יהא חייב מיתה? תלמוד לומר ואתה ובניך אתך .... ולא תמותו (במדבר י"ח),
12 כהנים בעבודתם במיתה, ואין חכמים בהוראתם במיתה. הנותרים
מן המיתה; מלמד שאף עליהן נקנסה מיתה על עון העגל; הוא שנאמר
ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו (דברים ט'), ואין השמדה אלא כלוי בנים,
שנאמר ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב'), ותפלתו של משה בטלה מֶחֱצָה שנאמר
ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא (דברים ט'). קחו את המנחה, אף
על פי שאתם אוננין, (ואף על פי) שהקדשים אסורים לאונן. את המנחה,
זו מנחת שמיני ומנחת נחשון. ואכלוה מצות, מה תלמוד לומר? לפי שהיא
מנחת צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות. הוצרך לפרש בה דין שאר
מנחות. וחק בניך, אין לבנות חק בקדשים. כי כן צויתי, באנינות יאכלוה. 13
14 ואת חזה התנופה של שלמי צבור. תאכלו במקום טהור. וכי את הראשונים

11 מסאבא ובין דכיא: ולאלפא ית בני ישראל ית כל קימיא די
12 מליל יי להון בידא דמשה: ומליל משה עם אהרן ועם אלעזר
ועם איתמר בנוהי דאשתארו סיבו ית מנחתא דאשתארת מקרבניא
13 דיי ואכלוהא פטיר בסטר מדבחא ארי קדש קודשין היא: ותיכלון
יתה באתר קדיש ארי חלקך וחלק בניך היא מקרבניא דיי ארי
14 כן אתפקדית: וית חדיא דארמותא וית שוקא דאפרשותא תיכלון
באתר דכי את ובניך ובנתיך עמך ארי חלקך וחלק בניך אתיהיבו
15 מנכסת קודשיא דבני ישראל: שוקא דאפרשותא וחדיא דארמותא
על קרבני תרביא ייתון לארמא ארמא קדם יי ויהי לך ולבניך
16 עמך לקים עלם כמא די פקיד יי: וית צפירא דחטאתא מתבע
תבעי משה והא אתוקד ורגז על אלעזר ועל איתמר בני אהרן
17 דאשתארו למימר: מדין לא אכלתון ית חטאתא באתר קדיש ארי
קדש קודשין היא ויתה יהב לכון לסלחא על חובי כנשתא לכפרא
18 עליהון קדם יי: הא לא אתעל ית דמה לבית קודשא גואה

אכלו במקום טמא? אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקה אכילתם
במקום קדוש, אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים, אבל צריכין הם להאכל
תוך מחנה ישראל, שהוא טהור מלהכנס שם מצורעים. מכאן שקדשים קלים
נאכלין בכל העיר. אתה ובניך ובנתיך, אתה ובניך בחלק, אבל בנותיך
לא בחלק, אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכל בחזה ושוק. או
אינו אלא אף הבנות בחלק? תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו, חק
15 לבנים ואין חק לבנות. (שוק התרומה וחזה התנופה, ל' אשר הונף ואשר
הורם (שמות כ"ט.) (על אשי החלבים, כמו חלבי השלמים (ויקרא י'.)
על אשי החלבים, מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה. ויישוב המקראות
16 שלא יכחישו זה את זה כבר פרשתי את שלשתן בצו את אהרן. שעיר החטאת,
שעיר מוספי ר"ח. ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום, שעיר עזים, ושעיר נחשון,
ושעיר ר"ח, ומכולם לא נשרף אלא זה. ונחלקו בו חכמי ישראל, י"א מפני
טומאה שנגעה בו נשרף, וי"א מפני אנינות נשרף, לפי שהוא קדשי דורות,
אבל בקדשי שעה סמכו על משה, שאמר להם במנחה ואכלוה מצות. דרש
דרש, שתי דרישות (הללו), מפני מה נשרף זה ומפני מה (לא) נאכלו
אלו? כך היא בת"כ. על אלעזר ועל איתמר, בשביל כבודו של אהרן הפך
17 פניו כנגד הבנים וכעס. לאמר, אמר להם השיבוני על דברי! מדוע לא
אכלתם את החטאת במקום הקדש, וכי חוץ לקדש אכלוה? והלא שרפוה!
ומהו אומר במקום הקדש? אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה,
כי קדש קדשים היא, ונפסלין ביוצא? והם אמרו לו לא. אמר להם הואיל
ובמקום הקודש היתה, מדוע לא אכלתם אותה? ואתה נתן לכם לשאת
וגו', שהכהנים אוכלים ובעליהן מתכפרים. לשאת את עון העדה, מכאן
למדנו ששעיר ר"ח היה, שהוא מכפר על עון טומאת מקדש וקדשיו; שחטאת
18 שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו. הן לא הובא וגו', שאילו הובא היה

אֶת־דָּמָהּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ
כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי׃ וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ 19
אֶת־חַטָּאתָם וְאֶת־עֹלָתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי
כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִיטַב בְּעֵינֵי יְהוָה׃ וַיִּשְׁמַע 20
מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו׃ פ ששי

יא
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם׃ דַּבְּרוּ 1 2
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל־
הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ כֹּל ׀ מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת 3
שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ אַךְ 4
אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה
אֶת־הַגָּמָל כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס
טָמֵא הוּא לָכֶם׃ וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה 5
לֹא יַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃ וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת כִּי־מַעֲלַת 6
גֵּרָה הִוא וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הִוא לָכֶם׃
וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה 7
וְהוּא גֵּרָה לֹא־יִגָּר טָמֵא הוּא לָכֶם׃ מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ 8

לכם לשרפה, כמו שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' (ויקרא ו').
אכול תאכלו אתה, היה לכם לאכלה, אף על פי שאתם אוננים. כאשר
צויתי לכם במנחה. וידבר אהרן, אין ל' דבור אלא ל' עז, שנאמר וידבר 19
העם וגו' (במדבר כ"א). אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן
מדבר? הא ידעת שלא היתה אלא מדרך כבוד; אמרו אינו בדין שיהא
אבינו יושב ואנו מדברים לפניו, ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו.
יכול שלא היה באלעזר להשיב? ת"ל ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא
וגו' (במדבר ל"א), הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים. זו מצאתי
בספרי של פנים שני. הן היום הקריבו, מהו אומר? אלא אמר לו משה
שמא זרקתם דמה אוננים, שהאונן שעבד חלל? אמר לו אהרן וכי הם
הקריבו, שהם הדיוטות? אני הקרבתי, שאני כהן גדול ומקריב אונן. ותקראנה
אתי כאלה, אפילו לא היו המתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להיות
אונן עליהם כאלו, כגון כל האמורים בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם.
ואכלתי חטאת, ואם אכלתי חטאת, הייטב וגו'. היום, אבל אנינות לילה

19 מיכל תיכלון יתה בקודשא כמא די פקדית: ומליל אהרן עם־
משה הא יומא־דין קריבו ית־חטאתהון וית עלתהון קדם יי וערעא־
יתי עקן כאלין אלו־פון אכלית חטאתא יומא־דין התקן קדם יי:
20 ושמע משה ושפר בעינוהי: ומליל יי עם־משה ולאהרן למימר
יא 1
2 להון: מלילו עם־בני ישראל למימר דא חיתא די תיכלון מכל־
3 בעירא די על־ארעא: כל די סדיקן פרסתא ומטלפן טלפין פרסתא
4 מסקא פשרא בבעירא יתה תיכלון: ברם ית־דין לא תיכלון ממסקי
פשרא וממסדיקי פרסתא ית־גמלא ארי־מסיק פשרא הוא ופרסתא
5 לא סדיקא מסאב הוא לכון: וית־טפזא ארי־מסיק פשרא הוא
6 ופרסתא לא סדיקא מסאב הוא לכון: וית־ארנבא ארי מסקא
7 פשרא הוא ופרסתא לא סדיקא מסאבא היא לכון: וית חזירא ארי־
סדיק פרסתא הוא ומטלפן טלפין פרסתה והוא פשרא לא־פשר
8 מסאב הוא לכון: מבסרהון לא תיכלון ובנבלתהון לא תקרבון מסאבין

מותר, שאין אונן אלא ביום קבורה. הייטב בעיני ה'? אם שמעת בקדשי
20 שעה אין לך להקל בקדשי דורות. וייטב בעיניו, הודה ולא בוש לומר לא שמעתי.
1 אל משה ואל אהרן, למשה אמר שיאמר לאהרן. לאמר אלהם, אמר
שיאמר לאלעזר ולאיתמר. או אינו אלא לומר לישראל? כשהוא אומר דברו
אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל; הא מה אני מקיים לאמר
2 אלהם? לבניו, לאלעזר ולאיתמר. דברו אל בני ישראל, את כלם השוה
להיות שלוחים בדבור זה, לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזירת המקום
מאהבה. זאת החיה, ל' חיים; לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות
חיים, לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מצות, ולאומות ע"א לא
אסר כלום. משל לרופא שנכנס לבקר את החולה וגו' — כדאיתא במדרש ר'
תנחומא. זאת החיה, מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל:
זאת תאכלו, וזאת לא תאכלו. את זה תאכלו וגו', אף בשרצי המים אחז
מכל מין ומין והראה להם; וכן בעוף, ואת אלה תשקצו מן העוף, וכן בשרצים,
וזה לכם הטמא. זאת החיה .... מכל הבהמה, מלמד שהבהמה בכלל
3 חיה. מפרסת, כתרגומו, סדיקא. פרסה, פלא"נטה בלעז (plante, פוסזאָהלע):
ושסעת שסע, שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפרנין, כתרגומו ומטלפן
טלפין, שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומובדלות לגמרי,
שלמטה מחוברות. מעלת גרה, מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו
לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק. גרה, כך שמו; ויתכן לתתו מגזרת מים
הנגרים (שמואל ב' ד'), שהוא נגרר אחר הפה, ותרגומו פשרא, שעל ידי
גרה האוכל נפשר ונמוח. בבהמה, תבה יתרה היא, לדרשה, להתיר את
השליל הנמצא במעי אמו. אתה תאכלו, ולא בהמה טמאה. והלא באזהרה
8 היא? אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה. מבשרם לא תאכלו, אין לי
אלא אלו, שאר בהמה טמאה שאין לה שום סמן טהרה מנין? אמרת קל
וחומר: ומה אלו שיש בהן קצת סמני טהרה אסורות וכו'. מבשרם, על

9 וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם: אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ
מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם
10 בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ: וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר
וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים מִכֹּל שֶׁרֶץ הַמַּיִם וּמִכֹּל נֶפֶשׁ
11 הַחַיָּה אֲשֶׁר בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם: וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם
12 מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת־נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ: כֹּל אֲשֶׁר
13 אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם: וְאֶת־
אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֶת־הַנֶּשֶׁר
14 וְאֶת־הַפֶּרֶס וְאֵת הָעָזְנִיָּה: וְאֶת־הַדָּאָה וְאֶת־הָאַיָּה לְמִינָהּ:
15 16 אֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ: וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחְמָס
17 וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ: וְאֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַשָּׁלָךְ
18 וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף: וְאֶת־הַתִּנְשֶׁמֶת וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָם:
19 וְאֶת־הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְאֶת־הַדּוּכִיפַת וְאֶת־הָעֲטַלֵּף:
20 21 כֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם: אַךְ
אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע אֲשֶׁר
22 לֹא כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו לְנַתֵּר בָּהֵן עַל־הָאָרֶץ: אֶת־ לו
אֵלֶּה מֵהֶם תֹּאכֵלוּ אֶת־הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ וְאֶת־הַסָּלְעָם

בשרם באזהרה, ולא על עצמות וגידים קרנים וטלפים. ובנבלתם לא תגעו,
יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע נבלה? ת"ל אמור אל הכהנים וגו' (ויקרא
כ"א), כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין; קל וחומר מעתה: ומה טומאת
המת חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים, טומאת נבלה, קלה לא כל שכן!
ומה ת"ל לא תגעו? ברגל (ר"ל בי"ט משלש רגלים). סנפיר, אלו ששט בהם.
9 קשקשת, אלו קליפין הקבועים בו, כמו שנאמר ושריון קשקשים הוא לבוש
10 (שמואל א' י"ז). שרץ, בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ.
11 ושקץ יהיו, לאסור את ערוביהן אם יש בו בנותן טעם. מבשרם, אינו מוזהר
על הסנפירים ועל העצמות. ואת נבלתם תשקצו, לרבות יבחושין שסיננן.
12 יבחושין מושי"לונש (בל"י מושיר"ונש, moucherons, מיקקען) בלעז. כל
אשר אין לו וגו', מה ת"ל? שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סמנין
אלו ליבשה, השירן במים מנין? ת"ל כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים,

9 אנון לכון: ית־דין תיכלון מכל די במיא כל די־לה ציצין וקלפין
10 במיא ביממיא ובנחליא יתהון תיכלון: וכל די־לית לה ציצין
וקלפין ביממיא ובנחליא מכל רחשא דמיא ומכל נפשתא חיתא
11 די במיא שקצא אנון לכון: ושקצא יהון לכון מבסרהון לא תיכלון
12 וית־נבלתהון תשקצון: כל די־לית לה ציצין וקלפין במיא שקצא
13 הוא לכון: וית־אלין תשקצון מן עופא לא יתאכלון שקצא אנון
14 15 נשרא וער ועזיא: ודיתא וטרפיתא לזנה: ית כל־עורבא לזנה:
16 17 וית בת נעמיתא וציצא וצפר שחפא ונצא לזנוהי: וקדיא ושלי־נונא
18 19 וקפופא: ובותא וקאתא וירקרקא: וחוריתא ואבו לזנה ונגר טורא
20 ועטלפא: כל רחשא דעופא דמהלך על־ארבע שקצא הוא לכון:
21 ברם ית־דין תיכלון מכל רחשא דעופא דמהלך על־ארבע די לה
22 קרצולין מעלוי רגלוהי לקפצא בהון על־ארעא: ית־אלין מנהון
תיכלון ית־גובא לזנה וית־רשונא לזנוהי וית־חרגולא לזנוהי וית־

13 הא אם היו לו במים אף על פי שהשירן בעלייתו מותר. לא יאכלו, לחייב
את המאכילן לקטנים, שכך משמעו, לא יהיו נאכלים על ידך. או אינו אלא
לאסרן בהנאה? ת"ל לא תאכלום (דברים י"ד), באכילה אסורין, בהנאה
מותרין. כל עוף שנאמר בו למינה, למינו, למינהו, יש באותו המין שאין
16 דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותם וכולן מין אחד. הנץ, אישפ"רויר
17 (esprevier, שפערבער, ובל"י אושט"ור, vautour, גייער). שלך, פרשו
רבותינו זה השולה דגים מן הים; וזהו שת"א ושלי נונא. כוס וינשוף הם
שאוא"ש (chouettes, נאכטאייולען), הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם,
18 ועוד אחר דומה לו שקורין ייב"ן (hibou, קייצליין). תנשמת הוא קלב"א
שור"ין (chauvesouris ,schauve-souris, פלעדערמויז), ודומה לעכבר הפורחת
בלילה; ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים, וקורין
19 לה טל"פא (talpa ,taupe, מולווארף). החסידה, זו דיה לבנה, ציגונ"יא
(cycogne, שטארך). ולמה נקרא שמה חסידה? שעושה חסידות עם חברותיה
במזונות. האנפה, היא דיה רגזנית; ונראה לי שהיא שקורין לה היי"רון
(heron, רייהער). הדוכיפת, תרנגול הבר, וכרבלתו כפולה, ובלעז הרו"פא
(huppe ,herupé, ווידעהאפף). ולמה נקרא שמו דוכיפת? שהודו כפות, וזו
היא כרבלתו, ונגר טורא נקרא על שם מעשיו, כמו שפרשו רבותינו במסכת
20 גטין פרק מי שאחזו. שרץ העוף, הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ,
21 כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים. על ארבע, על ארבע רגלים. ממעל
לרגליו, סמוך לצוארו יש לו כמין שתי רגלים לבד ארבע רגליו, וכשרוצה לעוף
ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שתי כרעים ופורח. ויש מהן הרבה באותן
שקורין לנגו"סטא (langouste, הייאשרעקקע); אבל אין אנו בקיאין בהן,
שארבעה סימני טהרה נאמרו בהם, ד' רגלים וד' כנפים וקרסולין, אלו כרעים
הכתובים כאן, וכנפיו חופין את רובו, וכל סימנין הללו מצויים באותן שבינותינו,
אבל יש שראשן ארוך, ויש שאין להם זנב, וצריך שיהיה שמו חגב, ובזה אין

23 לְמִינֵהוּ וְאֶת־הַחַרְגֹּל לְמִינֵהוּ וְאֶת־הֶחָגָב לְמִינֵהוּ׃ וְכֹל
שֶׁרֶץ הָעוֹף אֲשֶׁר־לוֹ אַרְבַּע רַגְלָיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃
24 וּלְאֵלֶּה תִּטַּמָּאוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃
25 וְכָל־הַנֹּשֵׂא מִנִּבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
26 לְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִוא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֶׁסַע ׀ אֵינֶנָּה
שֹׁסַעַת וְגֵרָה אֵינֶנָּה מַעֲלָה טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ
27 בָּהֶם יִטְמָא׃ וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־כַּפָּיו בְּכָל־הַחַיָּה הַהֹלֶכֶת
עַל־אַרְבַּע טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא
28 עַד־הָעָרֶב׃ וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־
29 הָעָרֶב טְמֵאִים הֵמָּה לָכֶם׃ ס וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא
בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב לְמִינֵהוּ׃
30 31 וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשָׁמֶת׃ אֵלֶּה
הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל־הַשָּׁרֶץ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם
32 יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם ׀ בְּמֹתָם
יִטְמָא מִכָּל־כְּלִי־עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ־עוֹר אוֹ שָׂק כָּל־כְּלִי
אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב
33 וְטָהֵר׃ וְכָל־כְּלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִפֹּל מֵהֶם אֶל־תּוֹכוֹ כֹּל
34 אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ׃ מִכָּל־הָאֹכֶל אֲשֶׁר
יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל־מַשְׁקֶה אֲשֶׁר

23 אנו יודעים להבדיל ביניהם. וכל שרץ העוף אשר אין לו ארבע רגלים,
24 בא ולמד שאם יש לו חמש טהור. ולאלה, העתידין להאמר למטה בענין,
25 תטמאו, כלומר בנגיעתם יש טומאה. וכל הנשא מנבלתם. כל מקום שנאמרה
26 טומאת משא חמורה מטומאת מגע, שהיא טעונה כבוס בגדים. מפרסת פרסה
ושסע איננה שסעת, כגון גמל, שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא
מחוברת. כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה; ובענין שבסוף הפרשה פרש
27 על בהמה טהורה. על כפיו, כגון כלב ודוב וחתול. טמאים הם לכם, למגע.
29 וזה לכם הטמא, כל טומאות הללו אינן לאסור אכילה, אלא לטומאה ממש,
להיות טמא בטגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים ולהכנס במקדש. החלד,

23 חגבא לזנוהי: וכל רחשא דעופא די־לה ארבע רגלין שקצא הוא
24 לכון: ולאלין תסתאבון כל־דיקרב בנבלתהון יהי־מסאב עד־רמשא:
25 וכל־דיטול מנבלתהון יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד־רמשא:
26 לכל בעירא די היא סדיקא פרסתא וטלפין ליתהא מטלפא ופשרא
27 ליתהא מסקא מסאבין אנון לכון כל דיקרב בהון יהי מסאב: וכל
דמהלך על־ידוהי בכל־חיתא דמהלכא על־ארבע מסאבין אנון
28 לכון כל־דיקרב בנבלתהון יהי־מסאב עד־רמשא: ודיטול ית־
נבלתהון יצבע לבושוהי ויהי־מסאב עד־רמשא מסאבין אנון לכון:
29 ודין לכון מסאבא ברחשא דרחש על־ארעא חלדא ועכברא וצבא
30 31 לזנוהי: וילא וכחא וחלטיתא וחמטא ואשותא: אלין דמסאבין
לכון בכל־רחשא כל־דיקרב בהון במותהון יהי־מסאב עד־רמשא:
32 וכל די־יפל עלוהי מנהון במותהון יהי מסאב מכל־מאן־דאע או
לבוש או־משך או שק כל־מאן די תתעבד עבידא בהון במיא
33 יתעל ויהי מסאב עד־רמשא וידכי: וכל־מאן דחסף די יפל מנהון
34 לגוה כל די בגוה יסתאב ויתה תתברון: מכל־מיכלא דמתאכל
די יעלון עלוהי מיא יהי מסאב וכל־משקה די ישתתי בכל־מאן

מושטי"לה (mustela, ויעזעל). והצב, פויי"ט (נכ"י קראפו"ט, craput,
30 קראטע), שדומה לצפרדע. אנקה, הרי"צן (hirudo, איגעל). הלטאה, לי"שרדה
(laisarde, איידעקסע). חמט, לימ"צה (limace, שנעקקע). תנשמת,
32 טל"פא (taupe, talpa, מוילווארף). במים יובא, ואף לאחר טבילתו טמא
33 הוא לתרומה עד הערב, ואח"כ וטהר בהערב השמש. אל תוכו, אין כלי
חרס מטמא אלא מאוירו. כל אשר בתוכו יטמא, הכלי חוזר ומטמא מה
34 שבאוירו. ואתו תשברו, למד שאין לו טהרה במקוה. מכל האכל אשר
יאכל, מוסב על מקרא העליון, כל אשר בתוכו יטמא, מכל האכל אשר
בא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא, יטמא. (וכן כל משקה אשר
ישתה בכל כלי והוא בתוך כלי חרס הטמא, יטמא.) למדנו מכאן דברים
הרבה: למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים
פעם אחת, ומשבאו עליו מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפילו נגוב,
וכיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים; שכך יש לדרוש
המקרא: אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי, יטמא
האוכל. ועוד למדו רבותינו מכאן, שאין ולד הטומאה מטמא כלים; שכך
שנינו: יכול יהו כל הכלים מטמאים מאויר כלי חרס? תלמוד לומר כל
אשר בתוכו יטמא; מכל האכל, אוכל מטמא מאויר כלי חרס, ואין כל
הכלים מטמאין מאויר כלי חרס, לפי שהשרץ אב הטומאה, והכלי שנטמא
ממנו ולד הטומאה, לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו; ולמדנו עוד
שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת, התנור ראשון
והפת שנייה, ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת

35 ישתה בכל־כלי יטמא: וכל אשר־יפל מנבלתם עליו
יטמא תנור וכירים יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם:
36 אך מעין ובור מקוה־מים יהיה טהור ונגע בנבלתם
37 יטמא: וכי יפל מנבלתם על־כל־זרע זרוע אשר יזרע
38 טהור הוא: וכי יתן־מים על־זרע ונפל מנבלתם עליו
39 טמא הוא לכם: ס וכי ימות מן־הבהמה
אשר־היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד־הערב:
40 והאכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד־הערב והנשא
41 את־נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד־הערב: וכל־השרץ
42 השרץ על־הארץ שקץ הוא לא יאכל: כל הולך על־
גחון וכל ׀ הולך על־ארבע עד כל־מרבה רגלים לכל־
השרץ השרץ על־הארץ לא תאכלום כי־שקץ הם:
43 אל־תשקצו את־נפשתיכם בכל־השרץ השרץ ולא
44 תטמאו בהם ונטמתם בם: כי אני יהוה אלהיכם
והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו

תחלה, שאם אתה אומר כן לא שמענו בכל הכלים שלהטמא מאויר כלי חרס,
שהרי טומאה עצמה נגעה בהן מגבן; ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה
מכשרת אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו, שאם אתה אומר מקבלין
הכשר במחובר, אין לך שלא באו עליו מים, ומהו אומר אשר יבוא עליו
מים? ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה,
שנאמר אשר יאכל, אוכל הנאכל בבת אחת — ושערו חכמים אין בית הבליעה
35 מחזיק יותר מביצת תרנגולת. תנור וכירים, כלים המטלטלים הם, והם של
חרס, ויש להן תוך, ושופת את הקדרה על נקב החלל, ושניהם פיהם למעלה.
יתץ, שאין לכלי חרס טהרה בטבילה. וטמאים יהיו לכם, שלא תאמר מצווה
36 אני לנותצם, ת"ל וטמאים יהיו לכם, אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי. אך
מעין ובור מקוה מים, המחוברים לקרקע, אין מקבלים טומאה; ועוד יש
לך ללמוד יהיה טהור הטובל בהם מטומאתו. ונגע בנבלתם יטמא, אפילו
הוא בתוך מעין ובור ונוגע בטומאה יטמא; שלא תאמר קל וחומר, אם מטהר
את הטמאים מטומאתם קל וחומר שיציל את הטהורים מלטמא; לכך נאמר
37 ונגע בנבלתם יטמא. זרע זרוע, זריעה של מיני זרעונין. זרוע, שם דבר
הוא, כמו ויתנו לנו מן הזרעים (דניאל א'). טהור הוא, למדך הכתוב

35 יהי מסאב: וכל די יפל מנבלתהון עלוהי יהי מסאב תנור וכירים
36 יתרעון מסאבין אנון ומסאבין יהון לכון: ברם מעין וגוב בית־כנישות
37 מיא יהי דכי ודיקרב בנבלתהון יהי מסאב: וארי יפל מנבלתהון
38 על־כל־בר־זרע זרוע די יזדרע דכי הוא: וארי יתיהבון־מיא על
39 (בר) זרעא ויפל מנבלתהון עלוהי מסאב הוא לכון: וארי ימות מן
בעירא די־היא לכון למיכל דיקרב בנבלתה יהי־מסאב עד־רמשא:
40 ודיכול מנבלתה יצבע לבושוהי ויהי־מסאב עד־רמשא ודיטול
41 ית־נבלתה יצבע לבושוהי ויהי־מסאב עד־רמשא: וכל־רחשא דרחיש
42 על־ארעא שקצא הוא לא יתאכל: כל דמהלך על־מעוהי וכל דמהלך
על ארבע עד כל־סגיאות רגלאין לכל־רחשא דרחיש על־ארעא
43 לא תיכלנון ארי־שקצא אנון: לא־תשקצו ית־נפשתיכון בכל־רחשא
44 דרחיש ולא תסתאבון בהון ותסתאבון־פון בהון: ארי אנא יי אלהכון
ותתקדשון ותהון קדישין ארי קדיש אנא ולא תסאבון ית־נפשתיכון

אלא הוכשר ונתקן לקרות אוכל לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים. וכי
יתן מים על זרע, לאחר שנתלש; שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע
שלא הוכשר. מים על זרע, בין מים בין שאר משקים, בין הם על הארע בין
זרע נפל לתוכן. הכל נדרש בתורת כהנים. ונפל מנבלתם עליו, אף משנגב
מן המים; שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל, ומשירד עליו
39 הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו. בנבלתה, ולא בעצמות
40 וגידים, ולא בקרנים וטלפים, ולא בעור. והאכל מנבלתה. יכול תטמאנו
אכילתו? כשהוא אומר בנבלת עוף טהור נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה
(ויקרא כ"ב), בה אתה מטמא בגדים באכילתה, ואין נבלת בהמה מטמאה
בגדים באכילתה בלא משא, כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה. אם כן
מה תלמוד לומר האכל? ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה, והוא
כזית. וטמא עד הערב, אף על פי שטבל צריך הערב שמש. והנשא את
נבלתה, חמורה טומאת משא מטומאת מגע, שהנושא מטמא בגדים והנוגע
41 אין בגדיו טמאין, שלא נאמר בו יכבס בגדיו. השרץ על הארץ, להוציא את
היתושין שבכליסין והכפולין ואת הזיזין שבעדשים, שהרי לא שרצו על הארץ
אלא בתוך האוכל; אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו. לא יאכל, לחייב
על המאכיל כאוכל. ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר רגלים שאינו נראה
42 אלא כרוחש וכד. הולך על גחון, זה נחש; ולשון גחון שחיה, שהולך שח
ונופל על מעיו. כל הולך להביא השלשולין, ואת הדומה לדומה. הולך על
ארבע, זה עקרב. כל, להביא את החפושית, אשקר"בוט (escarbet, קעֶפֶער)
בלעז, ואת הדומה לדומה. מרבה רגלים, שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו
43 לכאן ולכאן, וקורין ציינט"פידש (centpieds, הונדערטפֿיסלער) אל תשקצו,
באכילתן, שהרי כתיב נפשתיכם, ואין שקוץ נפש במגע, וכן אל תטמאו,
באכילתם. ונטמאתם בם, אם אתם מטמאים בהם בארץ אף אני מטמא
44 אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה. כי אני ה' אלהיכם, כשם שאני קדוש,

אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ כִּי ׀ אֲנִי 45
יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיֹת לָכֶם לֵאלֹהִים
וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי׃ זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף 46
וְכֹל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת בַּמָּיִם וּלְכָל־נֶפֶשׁ הַשֹּׁרֶצֶת
עַל־הָאָרֶץ׃ לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה 47
הַנֶּאֱכֶלֶת וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יב 1 2
לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים
כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר 3
עָרְלָתוֹ׃ וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה 4
בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת
יְמֵי טָהֳרָהּ׃ וְאִם־נְקֵבָה תֵלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ 5
וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָה׃ וּבִמְלֹאת ׀ 6
יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה
וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־
הַכֹּהֵן׃ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר 7
דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה׃ וְאִם־לֹא 8
תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי־תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד
לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה׃ פ

שאני ה׳ אלהיכם, כך והתקדשתם, קדשו עצמכם למטה, והייתם קדשים, לפי שאני אקדש אתכם למעלה ולעולם הבא. ולא תטמאו וגו׳, לעבור עליהן בלאוין הרבה, וכל לאו מלקות; וזהו שאמרו בגמרא: אכל פוטיתא לוקה
ארבע, נמלה לוקה חמש, צרעה לוקה שש. כי אני ה׳ המעלה אתכם, על 45
מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם. (ד״א כי אני ה׳ המעלה אתכם, בכולן כתיב והוצאתי, וכאן כתיב המעלה; תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות
דיים. ומעליותא היא גבייהו, זהו לשון מעלה.) להבדיל, לא נלבד השונה, 47
אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן. בין הטמא ובין הטהר, (ואין) צ״ל בין

45 בכל רחשא דרחיש על ארעא: ארי אנא יי דאסיק יתכון מארעא
46 דמצרים למהוי לכון לאלה ותהון קדישין ארי קדיש אנא: דא
אוריתא דבעירא ודעופא ודכל נפשתא חיתא דרחשא במיא ולכל
47 נפשא דרחשא על ארעא: לאפרשא בין מסאבא ובין דכיא ובין
יב חיתא דמתאכלא ובין חיתא די לא מתאכלא:
1 2 ומליל יי עם משה למימר: מלל עם בני ישראל למימר אתתא
ארי תעדי ותליד דכר ותהי מסאבא שבעת יומין כיומי רחוק
3 4 סובתה תהי מסאבא: וביומא תמינאה יגזר בסרא דערלתה: ותלתין
ותלתא יומין תיתב בדם דכי בכל קודשא לא תקרב ולמקדשא
5 לא תיעול עד משלם יומי דכותה: ואם נקובתא תליד ותהי מסאבא
6 ארבעה עסר כרחוקה ושתין ושתא יומין תיתב על דם דכו: ובמשלם
יומי דכותה לברא או לברתא תיתי אמר בר שתה לעלתא ובר
7 יונה או שפנינא לחטאתא לתרע משכן זמנא לות כהנא: ויקרבנה
קדם יי ויכפר עלה ותדכי מסואבת דמהא דא אוריתא דילדתא
8 לדוכרא או לנקובתא: ואם לא תשכח ידה כמסת אמרא ותסב
תרין שפנינין או תרין בני יונה חד לעלתא וחד לחטאתא ויכפר

חמור לפרה, והלא כבר מפורשים הם; אלא בין טמאה לך לטהורה לך, בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו. ובין החיה הנאכלת, צריך לומר בין צבי לערוד, והלא כבר מפורשים הם; אלא בין שנולדו בה סימני טרפה כשרה לנולדו בה סימני טרפה פסולה.

2 אשה כי תזריע, אמר רבי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף. כי תזריע, לרבות שאפילו ילדתו מחוי, שנמחה ונעשה כעין זרע, אמו טמאה לידה. כימי נדת דותה תטמא, כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה, ואפילו נפתח הקבר בלא דם. דותה, לשון דבר הזב מגופה. לשון אחר ל' מדוה וחולי; שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה ואיבריה
4 כבדין עליה. תשב, אין תשב אלא לשון עכבה, כמו ותשבו בקדש (דברים א'), וישב באלוני ממרא (בראשית י"ג). בדמי טהרה, אף על פי שרואה טהורה. בדמי טהרה, לא מפיק ה', והוא שם דבר כמו טהר. ימי טהרה, מפיק ה', ימי טוהר שלה. לא תגע, אזהרה לאוכל וכו' — כמו ששנויה ביבמות. בכל קדש, לרבות את התרומה; לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום
7 ארבעים, שלמחר תביא את כפרת טהרתה. והקריבו, למדך שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם, ואי זהו? זה חטאת, שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה, מי שהוא בא לכפר, בו הטהרה תלויה. וטהרה, מכלל שעד כאן
8 קרויה טמאה. אחד לעלה ואחד לחטאת, לא הקדימה הכתוב אלא למקראה, אבל להקרבה חטאת קודם לעולה. כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר.

יג

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ אָדָם כִּי־יִהְיֶה 1 2
בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ־סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־
בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד
מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר 3
וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ ׀ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ
נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ וְאִם־בַּהֶרֶת 4
לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין־מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָה
לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃
וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־ 5
פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ *
שני וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע 6
וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס
בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי 7
הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן׃
וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן 8
צָרַעַת הִוא׃ פ
נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְרָאָה 9 10
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן
וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְׂאֵת׃ צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ 11
וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן לֹא יַסְגִּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא׃ וְאִם־פָּרוֹחַ 12
תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל־עוֹר הַנֶּגַע
מֵרֹאשׁוֹ וְעַד־רַגְלָיו לְכָל־מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן 13

2, שאת או ספחת וגו׳, שמות נגעים הם, ולבנות זו מזו. בהרת, חברבורות, טיי״ח בלעז (taie, פֿלעקקען), וכן בהיר הוא בשחקים (איוב ל״ז). אל אהרן וגו׳, גזרת הכתוב היא, שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן. הפך לבן, 3

יג

1 2 עֲלַהּ כַּהֲנָא וְתִדְכֵּי: וּמַלִּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה וְעִם־אַהֲרֹן לְמֵימַר: אֱנָשׁ
אֲרֵי יְהֵי בִמְשַׁךְ־בִּסְרֵהּ עַמְקָא אוֹ־עַדְיָא אוֹ בַהֲרָא וִיהֵי בִמְשַׁךְ־בִּסְרֵהּ
לְמַכְתַּשׁ סְגִירוּ וְיִתֵּתֵי לְוָת־אַהֲרֹן כַּהֲנָא אוֹ לְוָת־חַד מִבְּנוֹהִי כָּהֲנַיָּא:
3 וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת־מַכְתָּשָׁא בִמְשַׁךְ־בִּסְרָא וְשַׂעַר בְּמַכְתָּשָׁא אִתְהֲפִיךְ
לְמִיחַוַּר וּמֶחֱזֵי מַכְתָּשָׁא עַמִּיק בִּמְשַׁךְ־בִּסְרֵהּ מַכְתַּשׁ סְגִירוּתָא הוּא
4 וְיֶחֱזְנֵהּ כַּהֲנָא וִיסָאֵב יָתֵהּ: וְאִם־בַּהֲרָא חִוָּרָא הִיא בִּמְשַׁךְ בִּסְרֵהּ וְעַמִּיק
לֵית־מֶחֱזָהָא מִן־מַשְׁכָּא וּשְׂעָרָא לָא־אִתְהֲפִיךְ מִיחַוַּר וְיַסְגַּר כַּהֲנָה יָת־
5 מַכְתָּשָׁא שִׁבְעָא יוֹמִין: וְיֶחֱזְנֵהּ כַּהֲנָא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא מַכְתָּשָׁא
קָם כַּד־הֲוָה לָא אוֹסֵף מַכְתָּשָׁא בְּמַשְׁכָּא וְיַסְגְּרִנֵּהּ כַּהֲנָא שִׁבְעָא יוֹמִין
6 תִּנְיָנוּת: וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָתֵהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תִּנְיָנוּת וְהָא עָמְיָא מַכְתָּשָׁא
וְלָא אוֹסֵף מַכְתָּשָׁא בְּמַשְׁכָּא וִידַכִּנֵּהּ כַּהֲנָא עֲדִיתָא הִיא וִיצַבַּע
7 לְבוּשׁוֹהִי וְיִדְכֵּי: וְאִם אוֹסָפָא תוֹסֵף עֲדִיתָא בְּמַשְׁכָּא בָּתַר דְּאִתַּחֲזִי
8 לְכַהֲנָא לְדַכּוּתֵהּ וְיִתַּחֲזֵי תִּנְיָנוּת לְכַהֲנָא: וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא וְהָא אוֹסֶפֶת
9 עֲדִיתָא בְּמַשְׁכָּא וִיסָאֲבִנֵּהּ כַּהֲנָא סְגִירוּתָא הִיא: מַכְתַּשׁ סְגִירוּ אֲרֵי
10 תְהֵי בֶּאֱנָשָׁא וְיִתֵּתֵי לְוָת־כַּהֲנָא: וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא וְהָא עַמְקָא חִוָּרָא
11 בְּמַשְׁכָּא וְהִיא הֲפָכַת שְׂעַר לְחִוַּר וְרֹשֶׁם בִּסְרָא חַיְתָא בְּעַמְקְתָא: סְגִירוּת
עַתִּיקָא הִיא בִּמְשַׁךְ בִּסְרֵהּ וִיסָאֲבִנֵּהּ כַּהֲנָא לָא יַסְגְּרִנֵּהּ אֲרֵי מְסָאַב
12 הוּא: וְאִם־מִסְגָּא תִסְגֵּי סְגִירוּתָא בְּמַשְׁכָּא וְתַחֲפֵי סְגִירוּתָא יָת כָּל־
13 מְשַׁךְ מַכְתָּשָׁא מֵרֵישֵׁהּ וְעַד רַגְלוֹהִי לְכָל־חֵיזוּ עֵינֵי כַהֲנָא: וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא

מתחלה שחור, והפך ללבן בתוך הנגע. ומעוט שער שנים. עמק מעור בשרו,
כל מראה לבן עמוק הוא, כמראה חמה עמוקה מן הצל. וטמא אתו, יאמר לו
4 טמא אתה; שער לבן סימן טומאה הוא, גזרת הכתוב. ועמק אין מראה,
לא ידעתי פירושו. והסגיר, יסגירנו בבית אחד ולא יראה עד סוף השבוע,
5 ויוכיחו סימנים עליו. בעיניו, במראהו ובשעורו הראשון. והסגירו ... שנית,
6 הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט. כהה, הוכהה ממראיתו; הא אם
עמד במראיתו או פשה, טמא. מספחת, שם נגע טהור. וכבס בגדיו וטהר,
8 הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה. וטמאו הכהן, ומשטמאו הרי
הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהיה. צרעת
9 היא, המספחת הזאת; צרעת ל' נקבה; נגע ל' זכר. ומחית, שינמ"נט בלעז
10 (sainement, פריסע), שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר, אף
הוא סימן טומאה; שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן, ואע"פ שלא
נזכרה מחיה אלא בשאת, אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה.
11 צרעת נושנת היא, מכה ישנה היא תחת המחיה, וחבורה זו נראית בריאה
12 מלמעלה ותחתיה מלאה לחה; שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה. מראשו
13 של אדם ועד רגליו. לכל מראה עיני הכהן, פרט לכהן שחשך מאורו. (כלו הפך

וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת־הַנָּגַע
כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא׃ וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי 14
יִטְמָא׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַבָּשָׂר הַחַי וְטִמְּאוֹ הַבָּשָׂר 15
הַחַי טָמֵא הוּא צָרַעַת הוּא׃ אוֹ כִי יָשׁוּב הַבָּשָׂר הַחַי 16
וְנֶהְפַּךְ לְלָבָן וּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ 17
הַנֶּגַע לְלָבָן וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע טָהוֹר הוּא׃ פ שלישי.
וּבָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בוֹ־בְעֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא׃ וְהָיָה בִּמְקוֹם 18 19
הַשְּׁחִין שְׂאֵת לְבָנָה אוֹ בַהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדָּמֶת וְנִרְאָה
אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה מַרְאֶהָ שָׁפָל מִן־הָעוֹר 20
וּשְׂעָרָהּ הָפַךְ לָבָן וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע־צָרַעַת הוּא בַּשְּׁחִין
פָּרָחָה׃ וְאִם ׀ יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בָּהּ שֵׂעָר לָבָן 21
וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר וְהִיא כֵהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת
יָמִים׃ וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע 22
הִוא׃ וְאִם־תַּחְתֶּיהָ תַּעֲמֹד הַבַּהֶרֶת לֹא פָשָׂתָה צָרֶבֶת 23
הַשְּׁחִין הִוא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן׃ ס רביעי. (שני כשהן מחוברין.) אוֹ 24
בָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בְעֹרוֹ מִכְוַת־אֵשׁ וְהָיְתָה מִחְיַת הַמִּכְוָה
בַּהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת אוֹ לְבָנָה׃ וְרָאָה אֹתָהּ הַכֹּהֵן 25
וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ שֵׂעָר לָבָן בַּבַּהֶרֶת וּמַרְאֶהָ עָמֹק מִן־הָעוֹר
צָרַעַת הִוא בַּמִּכְוָה פָּרָחָה וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע צָרַעַת
הִוא׃ וְאִם ׀ יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בַּבַּהֶרֶת שֵׂעָר לָבָן 26
וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר וְהִוא כֵהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת
יָמִים׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה 27

לבן, שאין נראה בכל העור בשר חי, טהור הוא.) וביום הראות בו בשר חי, 14 אם צמחה בו מחיה. הרי כבר פרש שהמחיה סמן טומאה? אלא שהיה הנגע באחד מכ"ד ראשי אברים, שאין מטמאין משום מחיה, לפי שאין נראה הנגע כלו כאחד,

והא חפת סגירותא ית־כל־בסרה וידכי ית־מכתשא כלה אתהפיך:
14 15 למחור דכי הוא: וביומא דאתחזי ביה בסרא חיא יהי מסאב: ויחזי
כהנא ית־בסרא חיא ויסאביניה בסרא חיא מסאב הוא סגירות הוא:
16 17 או ארי יתוב בסרא חיא ויתהפיך למחור ויתי לות־כהנא: ויחזניה
כהנא והא אתהפיך מכתשא למחור וידכי כהנא ית־מכתשא דכי
18 19 הוא: ובסרא ארי־יהי ביה־במשכיה שחנא ויתסי: ויהי באתר שחנא
20 עמקא חורא או בהרא חורא סמקא ויתחזי לכהנא: ויחזי כהנא והא
מחזהא מכיך מן משכא ושערה אתהפיך למחור ויסאבניה כהנא
21 מכתש־סגירותא היא בשחנא סגיאת: ואם יחזניה כהנא והא לית־
ביה שער חור ומכיכא ליתהא מן־משכא והיא עמיא ויסגריניה כהנא
22 שבעא יומין: ואם־אוספא תוסף במשכא ויסאב כהנא יתה מכתשא
23 היא: ואם־באתרהא קמת בהרתא לא אוספת רשם שחנא היא
24 וידכיניה כהנא: או בסרא ארי־יהי במשכיה כואה דנור ותהי רשם
25 כואה בהרא חורא סמקא או חורא: ויחזי יתה כהנא והא אתהפיך
שער חור בבהרתא ומחזהא עמיק מן־משכא סגירותא היא בכואה
26 סגיאה ויסאב יתה כהנא מכתש סגירותא היא: ואם יחזניה כהנא
והא לית בבהרתא שער חור ומכיכא ליתהא מן־משכא והיא עמיא
27 ויסגריניה כהנא שבעא יומין: ויחזניה כהנא ביומא שביעאה אם־
אוספא תוסף במשכא ויסאב כהנא יתה מכתש סגירותא היא:

ששופעים אילך ואילך, וחזר לראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן, כגון שהבריא
ונעשה רחב ונראית בו המחיה, למדנו הכתוב שתטמא. וביום, מה ת"ל וביום?
ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו. מכאן אמרו חתן
נותנים לו כל שבעת ימי המשתה, לו ולאצטליתו ולכסותו (ולביתו), וכן
15 ברגל נותנין לו כל ימי הרגל. צרעת הוא, הבשר ההוא; בשר ל' זכר.
18 שחין, ל' חמום, שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור.
19 ונרפא, השחין העלה ארוכה, ובמקומו העלה נגע אחר. או בהרת לבנה
אדמדמת, שאין הנגע לבן חלק, אלא פתוך ומעורב בשתי מראות, לובן ואודם.
20 מראה שפל, ואין ממשה שפל, אלא מתוך לבנונתו הוא נראה שפל ועמוק,
22 23 כמראה חמה עמוקה מן הצל. נגע היא, השאת הזאת או הבהרת. תחתיה,
במקומה. צרבת השחין, כתרגומו, רשם שחנא, אינו אלא רושם החמום הניכר
בבשר. כל צרבת ל' רגיעת עור, הנרגע מחמת חמום, כמו ונצרבו בה כל פנים
(יחזקאל כ"א), ריי"טריר בלעז (rétrécir, איינשרומפפען). צרבת, רייטרי"שמנט
24 בלעז (rétrécissement, איינשרומפפונג). מחית המכוה, שאנ"טמנט (sainement,
היילונג), כשחיתה המכוה נהפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה. וסימני
מכוה וסימני שחין שוים הם, ולמה חלקן הכתוב? לומר שאין מצטרפין
זה עם זה; נולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידונו כגריס.

28 בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע צָרַעַת הִוא׃ וְאִם־תַּחְתֶּיהָ
תַעֲמֹד הַבַּהֶרֶת לֹא־פָשְׂתָה בָעוֹר וְהִוא כֵהָה שְׂאֵת הַמִּכְוָה
הִוא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן כִּי־צָרֶבֶת הַמִּכְוָה הִוא׃ פ חמישי.
29 30 וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בוֹ נָגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְזָקָן׃ וְרָאָה
הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וּבוֹ שֵׂעָר
צָהֹב דָּק וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶתֶק הוּא צָרַעַת הָרֹאשׁ אוֹ
31 הַזָּקָן הוּא׃ וְכִי־יִרְאֶה הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק וְהִנֵּה אֵין
מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וְשֵׂעָר שָׁחֹר אֵין בּוֹ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן
32 אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק וְלֹא־הָיָה בוֹ שֵׂעָר
33 צָהֹב וּמַרְאֵה הַנֶּתֶק אֵין עָמֹק מִן־הָעוֹר׃ וְהִתְגַּלָּח וְאֶת־ גרבתי
הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים
34 שֵׁנִית׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה
לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר וּמַרְאֵהוּ אֵינֶנּוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר
35 וְטִהַר אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ וְאִם־פָּשֹׂה יִפְשֶׂה
36 הַנֶּתֶק בָּעוֹר אַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשָׂה
הַנֶּתֶק בָּעוֹר לֹא־יְבַקֵּר הַכֹּהֵן לַשֵּׂעָר הַצָּהֹב טָמֵא הוּא׃
37 וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד הַנֶּתֶק וְשֵׂעָר שָׁחֹר צָמַח־בּוֹ נִרְפָּא
38 הַנֶּתֶק טָהוֹר הוּא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן׃ ס וְאִישׁ
אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת בֶּהָרֹת לְבָנֹת׃
39 וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה בְעוֹר־בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת כֵּהוֹת לְבָנֹת בֹּהַק
40 הוּא פָּרַח בָּעוֹר טָהוֹר הוּא׃ ס ששי. (שלישי כשהן מחוברין.) וְאִישׁ
41 כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ קֵרֵחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃ וְאִם מִפְּאַת

29 בראש או בזקן, בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום
30 בשר, שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב. ובו שער צהב, שנהפך

28 ואם באתרהא קמת בהרתא לא אוספת במשכא והיא עמיא עמק
29 כואה היא וידכנה כהנא ארי רשם כואה היא: וגבר או אתתא ארי
30 יהא בה מכתשא ברישא או בדקן: ויחזי כהנא ית מכתשא והא
מחזוהי עמיק מן משכא ובה שער סמק דעדק ויסאב יתה כהנא
31 נתקא הוא סגירות רישא או דקנא הוא: וארי יחזי כהנא ית מכתש
נתקא והא לית מחזוהי עמיק מן משכא ושער אכם לית בה ויסגר
32 כהנא ית מכתש נתקא שבעת יומין: ויחזי כהנא ית מכתשא ביומא
שביעאה והא לא אוסף נתקא ולא הוה בה שער סמק ומחזי נתקא
33 לית עמיק מן משכא: ויגלח סחרני נתקא ודעם נתקא לא יגלח
34 ויסגר כהנא ית נתקא שבעא יומין תנינות: ויחזי כהנא ית נתקא
ביומא שביעאה והא לא אוסף נתקא במשכא ומחזוהי ליתוהי
35 עמיק מן משכא וידכי יתה כהנא ויצבע לבושוהי וידכי: ואם אוספא
36 יוסף נתקא במשכא בתר דכותה: ויחזנה כהנא והא אוסף נתקא
37 במשכא לא יבקר כהנא לשער סמק מסאב הוא: ואם כד הוה קם
נתקא ושער אכם צמח בה אתסי נתקא דכי הוא וידכנה כהנא:
38 39 וגבר או אתתא ארי יהי במשך בסרהון בהרן בהרן חורן: ויחזי
כהנא והא במשך בסרהון בהרן עמין חורן בהקא הוא סגי במשכא
40 41 דכי הוא: וגבר ארי יתר שער רישה קרח הוא דכי הוא: ואם מלקבל

31 שער שחור שבו להוכיח. נתק הוא, כך שמו של נגע שבמקום שער. ושער
שחור אין בו, הא אם היה בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר, ששער
32 שחור סימן טהרה הוא בנתקים, כמו שנאמר ושער שחור צמח בו וגו'. והנה
33 לא פשה וגו', הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא. והתגלח, סביבות
הנתק. ואת הנתק לא יגלח, מניח שתי שערות סמוך לו סביב, כדי שיהא
35 ניכר אם פשה. אחרי טהרתו, אין לי אלא פושה לאחר הפטור, מנין אף
37 בסוף שבוע ראשון ובסוף שני? ת"ל ואם פשה יפשה. ושער שחור, מנין
אף הירוק והאדום, שאינו צהוב? ת"ל ושער. ולשון (ס"א ולמה) צהוב דומה
לתכנית הזהב. צהוב כמו זהוב; אור"בלא בלעז (oreflave, גאָלדגעלב). טהור
38 הוא, וטהרו הכהן, הא טמא שטהרו כהן לא טהור. בהרת, חברבורות. כהות
39 לבנת, שאין לובן שלהן עז, אלא כוהה. בהק, כמין לובן הנראה בבשר
אדם אדום, שקורין רוז"ו (rouge, רָחְטה), בין חברבורות אדמימותו קרוי
40 בהק, כאיש עדשן, שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן לא. קרח הוא,
טהור הוא, טהור מטומאת נתקין, שאינו נדון בסמני ראש וזקן שהם מקום
41 שער, אלא בסמני נגע עור בשר (שער לבן) מחיה ופשיון. ואם מפאת פניו,

פָּנָיו יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ גִּבֵּחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃ וְכִי־יִהְיֶה בַקָּרַחַת 42
אוֹ בַגַּבַּחַת נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם צָרַעַת פֹּרַחַת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ
אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ וְרָאָה אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־הַנֶּגַע לְבָנָה 43
אֲדַמְדֶּמֶת בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ כְּמַרְאֵה צָרַעַת עוֹר
בָּשָׂר׃ אִישׁ־צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן 44
בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ׃ וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים 45
וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא ׀ טָמֵא יִקְרָא׃
כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא בָּדָד יֵשֵׁב 46
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ׃ ס וְהַבֶּגֶד כִּי־יִהְיֶה בוֹ 47
נֶגַע צָרָעַת בְּבֶגֶד צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים׃ אוֹ בִשְׁתִי 48
אוֹ בְעֵרֶב לַפִּשְׁתִּים וְלַצָּמֶר אוֹ בְעוֹר אוֹ בְּכָל־מְלֶאכֶת
עוֹר׃ וְהָיָה הַנֶּגַע יְרַקְרַק ׀ אוֹ אֲדַמְדָּם בַּבֶּגֶד אוֹ בָעוֹר 49
אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר נֶגַע צָרַעַת הוּא
וְהָרְאָה אֶת־הַכֹּהֵן׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע וְהִסְגִּיר אֶת־ 50
הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כִּי־ 51
פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בָעוֹר לְכֹל
אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה הָעוֹר לִמְלָאכָה צָרַעַת מַמְאֶרֶת הַנֶּגַע טָמֵא
הוּא׃ וְשָׂרַף אֶת־הַבֶּגֶד אוֹ אֶת־הַשְּׁתִי ׀ אוֹ אֶת־הָעֵרֶב 52
בַּצֶּמֶר אוֹ בַפִּשְׁתִּים אוֹ אֶת־כָּל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה
בוֹ הַנֶּגַע כִּי־צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ וְאִם 53

משפוע קדקד כלפי פניו קרוי גבחת; ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל;
ומשפוע קדקד כלפי אחוריו קרוי קרחת, נגע לבן אדמדם, פתוך. מנין 42
שאר המראות? ת"ל כמראה צרעת עור בשר, כמראה הצרעת האמור בפרשת 43
עור בשר: אדם כי יהיה בעור בשרו; ומה אמור בו? שמטמא בארבע
מראות, ונדון בשתי שבועות, ולא כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה, שהוא
נדון בשבוע אחד, ולא כמראה נתקין של מקום שער, שאין מטמאין בארבע
מראות (שאת ותולדתה, בהרת ותולדתה). בראשו נגעו, אין לי אלא נתקין, 44

42 אפוהי יתר שער רישה גלוש הוא דכי הוא: וארי־יהי בקרחותה
או בגלושותה מכתש חור סמוק סגירות סגיא היא בקרחותה או
43 בגלושותה: ויחזי יתה כהנא והא עמיק־מכתשא חורא סמקא
44 בקרחותה או בגלושותה כמחזי סגירותא משך בסרא: גבר סגיר
45 הוא מסאב הוא סאבא יסאבנה כהנא ברישה מכתשה: וסגירא די־
בה מכתשא לבושוהי יהון מבזעין ורישה יהי פריע ועל־שפם
46 כאבלא יתעטף ולא תסתאבון ולא תסתאבון יקרי: כל יומי די
מכתשא בה יהי מסאב מסאב הוא בלחודוהי ייתב מברא למשריתא
47 מותבה: ולבושא ארי־יהי בה מכתש סגירו בלבוש עמר או בלבוש
48 כתן: או בשתיא או בערבא לכתנא ולעמרא או במשכא או בכל
49 עביד משך: ויהי מכתשא ירוק או סמוק בלבושא או־במשכא או־
בשתיא או־בערבא או בכל־מאן־דמשך מכתש סגירותא הוא ויתחזי
50 לכהנא: ויחזי כהנא ית־מכתשא ויסגר ית־מכתשא שבעת יומין:
51 ויחזי ית־מכתשא ביומא שביעאה ארי־אוסף מכתשא בלבושא
או־בשתיא או־בערבא או במשכא לכל די יתעבד משכא לעבידא
52 סגירות מחזרא*) מכתשא מסאב הוא: ויוקיד ית־לבושא או ית־
שתיא או ית־ערבא בעמרא או בכתנא או ית־כל־מאן דמשך די
53 יהי בה מכתשא ארי סגירות מחזרא היא בנורא תתוקד: ואם יחזי

*) הרמב"ן בפירושו העיד כי אונקלוס תרגם „סגירות מחזרא", שפירושו כן מן סלון ממאיר (יחזקאל כ"ח כ"ד), שכן קורין בארמית לקוצים המכאיבים הזרי וגו'. ע"ש. לאווענשטיין.

מנין לרבות שאר המנוגעים? ת"ל טמא יטמאנו, לרבות את כלן, על כלן
45 הוא אומר בגדיו יהיו פרמים וגו'. פרמים, קרועים. פרוע, מגודל שער.
ועל שפם יעטה, כאבל. שפם, שער השפתים, גרי"נון בלעז (grenon,
46 קנעבעלבארט). וטמא טמא יקרא, משמיע שהוא טמא, ויפרשו ממנו. בדד
ישב, שלא יהיו טמאים יושבים עמו. ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר
טמאים לישב בדד? הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו בין איש
48 לרעהו, אף הוא יבדל. מחוץ למחנה, חוץ לשלש מחנות. לפשתים ולצמר,
של פשתים או של צמר. או בעור, זה עור שלא נעשה בו מלאכה. או בכל
49 מלאכת עור, עור שנעשה בו מלאכה. ירקרק, ירוק שבירוקין. אדמדם,
51 אדום שבאדומים. צרעת ממארת, ל' סלון ממאיר (יחזקאל כ"ח), פויג"נט
בלעז (pointant, שטעכענד). ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו!
52 בצמר או בפשתים, של צמר או של פשתים. זהו פשוטו. ומדרשו, יכול יביא
גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו? ת"ל היא באש תשרף, אינה צריכה
דבר אחר עמה. אם כן מה ת"ל בצמר או בפשתים? להוציא את האומריות

יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ
בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל־כְּלִי־עוֹר׃ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ אֵת אֲשֶׁר־ 54
בּוֹ הַנָּגַע וְהִסְגִּירוֹ שִׁבְעַת־יָמִים שֵׁנִית׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן 55
אַחֲרֵי ׀ הֻכַּבֵּס אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ
וְהַנֶּגַע לֹא־פָשָׂה טָמֵא הוּא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ פְּחֶתֶת הִוא
בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ וְאִם רָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע 56
אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֹתוֹ וְקָרַע אֹתוֹ מִן־הַבֶּגֶד אוֹ מִן־הָעוֹר
אוֹ מִן־הַשְּׁתִי אוֹ מִן־הָעֵרֶב׃ וְאִם־תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד 57
אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר פֹּרַחַת הִוא בָּאֵשׁ
תִּשְׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע׃ וְהַבֶּגֶד אוֹ־הַשְּׁתִי אוֹ־ 58
הָעֵרֶב אוֹ־כָל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תְּכַבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע
וְכֻבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר׃ זֹאת תּוֹרַת נֶגַע־צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר ׀ 59
אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל־כְּלִי־עוֹר
לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ׃ פ

יד

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע 1 2
בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל־מִחוּץ 3
לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ׃
וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לַמִּטַּהֵר שְׁתֵּי־צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהֹרוֹת 4
וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־ 5

שבו שהן ממין אחר. אומריות ל' שפה, כמו אימרא. את אשר בו הנגע, 54
יכול מקום הנגע בלבד? ת"ל את אשר בו הנגע. יכול כל הבגד כלו
טעון כבוס? ת"ל הנגע. הא כיצד? יכבס מן הבגד עמו. אחרי הֻכַּבֵּס ל' 55
הֵעָשׂוֹת. לא הפך הנגע את עינו, לא הוכהה ממראיתו. והנגע לא פשה.
שמענו שאם לא הפך ולא פשה טמא, ואין צריך לומר לא הפך ופשה. הפך
ולא פשה איני יודע מה יעשה לו? ת"ל והסגיר את הנגע, מכל מקום.
דברי רבי יהודה. וחכ"א .... וכו', כדאי' בתורת כהנים, ורבותיה כאן ליישב
המקרא על אופניו. פחתת היא, ל' גומא, כמו באחת הפחתים (שמואל
ב' י"ז), כלומר שפלה היא, נגע שמראיו שוקעין. בקרחתו או בגבחתו,

כַּהֲנָא וְהָא לָא־אוֹסֵף מַכְתָּשָׁא בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא אוֹ
54 בְּכָל מַאן דִּמְשַׁךְ׃ וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וִיחַוְּרוּן יָת דִּי־בֵהּ מַכְתָּשָׁא וְיַסְגְּרִנֵּהּ
55 שִׁבְעַת יוֹמִין תִּנְיָנוּת׃ וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא בָּתַר דְּחַוָּרוּ יָת־מַכְתָּשָׁא וְהָא
לָא־שְׁנָא מַכְתָּשָׁא מִן־כַּד־הֲוָה וּמַכְתָּשָׁא לָא־אוֹסֵף מְסָאַב הוּא בְּנוּרָא
56 תּוֹקְדִנֵּהּ תַּבְרָא הִיא בִּשְׁחִיקוּתֵיהּ אוֹ בְחַדְתוּתֵהּ׃ וְאִם חֲזָא כַהֲנָא
וְהָא עָמְיָא מַכְתָּשָׁא בָּתַר דְּחַוָּרוּ יָתֵהּ וּבְזַע יָתֵהּ מִן־לְבוּשָׁא אוֹ מִן־
57 מַשְׁכָּא אוֹ מִן־שִׁתְיָא אוֹ מִן־עַרְבָא׃ וְאִם־תִּתְחֲזֵי עוֹד בִּלְבוּשָׁא אוֹ־
בְשִׁתְיָא אוֹ־בְעַרְבָא אוֹ בְכָל־מַאן־דִּמְשַׁךְ סָגְיָא הִיא בְּנוּרָא תּוֹקְדִנֵּהּ
58 יָת דִּי־בֵהּ מַכְתָּשָׁא׃ וּלְבוּשָׁא אוֹ־שִׁתְיָא אוֹ־עַרְבָא אוֹ כָל־מַאן דִּמְשַׁךְ
59 דִּי יִתְחַוַּר וְיֶעְדֵּי מִנְּהוֹן מַכְתָּשָׁא וְיִצְטַבַּע תִּנְיָנוּת וְיִדְכֵּי׃ דָּא אוֹרַיְתָא
דְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ בִּלְבוּשׁ עֲמַר אוֹ כִתָּנָא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עַרְבָא אוֹ כָּל
יד מַאן דִּמְשַׁךְ לְדַכָּיוּתֵהּ אוֹ לְסָאָבוּתֵהּ׃
1 2 וּמַלִּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ דָּא תְּהֵי אוֹרַיְתָא דִּסְגִירָא בְּיוֹמָא
3 דְּדַכוּתֵהּ וְיִתֵּתֵי לְוָת־כַּהֲנָא׃ וְיִפּוֹק כַּהֲנָא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיֶחֱזֵי
4 כַהֲנָא וְהָא אִתַּסִּי מַכְתַּשׁ־סְגִירוּתָא מִן סְגִירָא׃ וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וְיִסַּב
לְמִדַּכֵּי תַּרְתֵּין צִפְּרִין חַיִּין דַּכְיָן וְאָעָא דְאַרְזָא וּצְבַע זְהוֹרִי וְאֵזוֹבָא׃
5 וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וְיִכּוֹס יָת־צִפְּרָא חֲדָא לְמָאן דַּחֲסַף עַל־מֵי מַבּוּעַ׃

כתרגומו, בשחיקותה או בחדתותה. קרחתו, שחקים ישנים; ומפני המדרש,
שהולך לגזרה שוה: מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה? נאמרה קרחת
וגבחת באדם, ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים, מה להלן פרח בכלו טהור,
אף כאן פרח בכלו טהור, לכך אחז הכתוב ל׳ קרחת וגבחת. ולענין פרושו
ותרגומו זהו משמעו, קרחת ל׳ ישנים, וגבחת ל׳ חדשים, כאלו נכתב באחריתו
או בקדמותו, שהקרחת ל׳ אחורים והגבחת ל׳ פנים, כמו שכתוב ואם
מפאת פניו וגו׳, והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו. כך מפורש
56 57 בת״כ. וקרע אתו, יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו. פרחת היא, דבר
58 החוזר וצומח. באש תשרפנו, את כל הבגד. וסר מהם הנגע, אם כשכבסוהו
בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי. וכבס שנית, ל׳ טבילה. תרגום
של כבוסין שבפרשה זו לשון לבון, ויתחוור, חוץ מזה, שאינו ללבון אלא לטבול,
לכך תרגומו ויצטבע, וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבע.

2 זאת תהיה תורת המצרע, ביום טהרתו, מלמד שאין מטהרין אותו
3 בלילה. אל מחוץ למחנה, חוץ לשלשה מחנות, שנשתלח שם בימי חלוטו.
4 חיות, פרט לטרפות. טהורות, פרט לעוף טמא. לפי שהנגעים באים על לשון
הרע שהוא מעשה פטפוטי דברים, לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטים
תמיד בצפצוף קול. ועץ ארז, לפי שהנגעים באים על גסות הרוח. ושני
תולעת ואזוב, מה תקנתו ויתרפא? ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב.
5 עץ ארז, מקל של ארז. ושני תולעת, לשון של צמר צבוע זהורית. על מים

הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים׃ אֶת־הַצִּפֹּר 6
הַחַיָּה יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־
הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת ׀ הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם הַצִּפֹּר
הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים׃ וְהִזָּה עַל הַמִּטַּהֵר מִן־ 7
הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה
עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ וְכִבֶּס הַמִּטַּהֵר אֶת־בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־ 8
כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה
וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים׃ וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי 9
יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת
עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־
בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים 10
תְּמִימִם וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן׃
וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֵת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי 11
יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד 12
וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם תְּנוּפָה
שני לִפְנֵי יְהוָה׃ וְשָׁחַט אֶת־הַכֶּבֶשׂ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־ 13
הַחַטָּאת וְאֶת־הָעֹלָה בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי כַּחַטָּאת הָאָשָׁם
הוּא לַכֹּהֵן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם 14
וְנָתַן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ
הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִלֹּג הַשָּׁמֶן 15
וְיָצַק עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃ וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ 16

חיים, נותן אותם תחלה בכלי, כדי שיהא דם צפור ניכר בהם. וכמה הם? רביעית. את הצפר החיה יקח אתה, מלמד שאינו אוגדה עמהם, אלא 6 מפרישה לעצמה; אבל העץ והאזוב כרוכין יחד בלשון הזהורית, כענין שנאמר

6 ית־צפרא חיתא יסב יתה וית־אעא דארזא וית־צבע זהורי וית־אזובא
ויטבול יתהון וית צפרא חיתא בדמא דצפרא דנכיסא על מי מבוע:
7 וידי על דמדכי מן־סגירותא שבע זמנין וידכניה וישלח ית־צפרא
8 חיתא על־אפי חקלא: ויצבע דמדכי ית־לבושוהי ויגלח ית־כל־
שערה ויסחי במיא וידכי ובתר־כן יעול למשריתא ויתיב מברא
9 למשכניה שבעת יומין: ויהי ביומא שביעאה יגלח ית־כל־שערה
ית־רישה וית־דקנה וית־גביני עינוהי וית־כל־שערה יגלח ויצבע
10 ית־לבושוהי ויסחי ית־בסרה במיא וידכי: וביומא תמינאה יסב
תרין־אמרין שלמין ואמרתא חדא בת־שתא שלמתא ותלתא עסרונין
11 סלתא מנחתא דפילא במשח ולגא חד דמשחא: ויקים כהנא דמדכי
12 ית גברא דמדכי ויתהון קדם יי בתרע משכן זמנא: ויסב כהנא
ית־אמרא חדא ויקרב יתה לאשמא וית־לגא דמשחא וירים יתהון
13 ארמא קדם יי: ויכוס ית־אמרא באתר די יכוס ית־חטאתא וית־עלתא
14 באתר קדיש ארי כחטאתא אשמא הוא לכהנא קדש קודשין הוא: ויסב
כהנא מדמא דאשמא ויתן כהנא על־רום אודנא דמדכי דימינא ועל־
15 אליון ידה דימינא ועל־אליון רגלה דימינא: ויסב כהנא מלגא
16 דמשחא ויריק על־ידא דכהנא דסמאלא: ויטבול כהנא ית־אצבעה

ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזב, קיחה אחת לשלשתן. יכול
כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה? ת"ל וטבל אותם
8 ואת הצפר החיה, החזיר את הצפור לכלל טבילה. וישב מחוץ לאהלו,
9 שאסור בתשמיש המטה. את כל שערו וגו', כלל ופרט וכלל, להביא כל
10 מקום כנוס שער ונראה. וכבשה אחת, לחטאת. ושלשה עשרנים, לנסכי
שלשה כבשים הללו; שחטאתו ואשמו של מצורע טעונים נסכים. ולג אחד
11 שמן, להזות עליו שבע, ולתן ממנו על תנוך אזנו, ומתן בהונות. לפני ה',
12 בשער נקנור, ולא בעזרה עצמה, לפי שהוא מחוסר כפורים. והקריב אתו
לאשם, יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם, להניף, שהוא טעון תנופה חי.
13 והניף אתם, את האשם ואת הלוג. במקום אשר ישחט וגו', על ירך המזבח
בצפון. ומה ת"ל, והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם
טעון שחיטה בצפון? לפי שיצא זה מכלל אשמות לדון בהעמדה, יכול תהא
שחיטתו במקום העמדתו? לכך נאמר ושחט את הכבש במקום אשר ישחט
וגו'. כי כחטאת האשם, כי ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן, בכל
עבודות התלויות בכהן השוה אשם זה לחטאת; שלא תאמר הואיל ויצא
דמו מכלל שאר אשמות להנתן על תנוך ובהונות לא יהא טעון מתן דמים
ואמורים לגבי מזבח, לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן. יכול יהא
דמו נתן למעלה כחטאת? ת"ל.... וכולי בתורת כהנים. תנוך, גדר אמצעי
14 שבאוזן. ולשון תנוך לא נודע לי, והפותרים קורין לו טנד"רון (tendron,
16 קנארפעל, אהרלאפפכען). בהן, גודל. לפני ה', כנגד בית קדשי הקדשים.

הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן
17 הַשֶּׁמֶן בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃ וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן
אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית
וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דַּם
18 הָאָשָׁם׃ וְהַנּוֹתָר בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־
19 רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה׃ וְעָשָׂה הַכֹּהֵן
אֶת־הַחַטָּאת וְכִפֶּר עַל־הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ וְאַחַר יִשְׁחַט
20 אֶת־הָעֹלָה׃ וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
21 הַמִּזְבֵּחָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְטָהֵר׃ ס שלישי. (חמישי במחוברין.) וְאִם־
דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם לִתְנוּפָה
לְכַפֵּר עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה
22 וְלֹג שָׁמֶן׃ וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֲשֶׁר תַּשִּׂיג
23 יָדוֹ וְהָיָה אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה׃ וְהֵבִיא אֹתָם
בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְטָהֳרָתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד
24 לִפְנֵי יְהוָה׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְאֶת־לֹג
25 הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ וְשָׁחַט
אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן עַל־
תְּנוּךְ אֹזֶן־הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־
26 בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ וּמִן־הַשֶּׁמֶן יִצֹק הַכֹּהֵן עַל־כַּף הַכֹּהֵן
27 הַשְּׂמָאלִית׃ וְהִזָּה הַכֹּהֵן בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן
אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃
28 וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן
הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ

ואת המנחה, מנחת נסכים של בהמה. ועשרון סלת אחד, לכבש זה שאשמו אחד 20 21

דימינא מן־משחא די על־ידה דסמאלא וידי מן־משחא באצבעה
17 שבע זמנין קדם יי׃ ומשאר משחא די על־ידה יתן כהנא על־רום
אודנא דמדכי דימינא ועל־אליון ידה דימינא ועל־אליון רגלה דימינא
18 על דמא דאשמא׃ ודאשתאר במשחא די על־ידא דכהנא יתן על־
19 ריש דמדכי ויכפר עלוהי כהנא קדם יי׃ ויעבד כהנא ית־חטאתא
20 ויכפר על־דמדכי מסואבתיה ובתר־כן יכוס ית־עלתא׃ ויסק כהנא
21 ית־עלתא וית־מנחתא למדבחא ויכפר עלוהי כהנא וידכי׃ ואם־
מסכן הוא ולית ידה מדבקא ויסב אמר חד אשמא לארמא לכפרא
עלוהי ועשרונא סלתא חד דפיל במשח למנחא ולגא דמשחא׃
22 ותרין שפנינין או תרין בני יונה די תדבק ידה ויהי חד חטאתא
23 וחד עלתא׃ וייתי יתהון ביומא תמינאה לדכיותה לות־כהנא לתרע
24 משכן זמנא לקדם יי׃ ויסב כהנא ית־אמרא דאשמא וית־לגא דמשחא
25 וירים יתהון כהנא ארמא קדם יי׃ ויכוס ית־אמרא דאשמא ויסב
כהנא מדמא דאשמא ויתן על־רום אודנא דמדכי דימינא ועל־
26 אליון ידה דימינא ועל־אליון רגלה דימינא׃ ומן־משחא יריק כהנא
27 על־ידא דכהנא דשמאלא׃ וידי כהנא באצבעה דימינא מן־משחא
28 די על־ידה דשמאלא שבע זמנין קדם יי׃ ויתן כהנא מן־משחא
די על־ידה על רום אודנא דמדכי דימינא ועל־אליון ידה דימינא

יביא עשרון אחד לנסכיו. ולג שמן, לתת ממנו על הבהונות. ושמן של נסכי
23 המנחה לא הוזקק הכתוב לפרש. ביום השמיני לטהרתו, שמיני לצפרים
28 ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת. על מקום דם האשם, אפילו נתקנח הדם.

29 הַיְמָנִית עַל־מְקוֹם דַּם הָאָשָׁם׃ וְהַנּוֹתָר מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר
עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר לְכַפֵּר עָלָיו לִפְנֵי
30 יְהוָה׃ וְעָשָׂה אֶת־הָאֶחָד מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה
31 מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ׃ אֵת אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ אֶת־הָאֶחָד
חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה עַל־הַמִּנְחָה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל
32 הַמִּטַּהֵר לִפְנֵי יְהוָה׃ זֹאת תּוֹרַת אֲשֶׁר־בּוֹ נֶגַע צָרָעַת
אֲשֶׁר לֹא־תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ׃ פ רביעי. (ששי כשהן מחוברין.)
33 34 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כִּי תָבֹאוּ
אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה וְנָתַתִּי נֶגַע
35 צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם׃ וּבָא אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד
36 לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבָּיִת׃ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ
אֶת־הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַנֶּגַע וְלֹא
יִטְמָא כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאַחַר כֵּן יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־
37 הַבָּיִת׃ וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת
שְׁקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹּת אוֹ אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן שָׁפָל מִן
38 הַקִּיר׃ וְיָצָא הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת אֶל־פֶּתַח הַבָּיִת וְהִסְגִּיר אֶת־
39 הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים׃ וְשָׁב הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה
40 וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבָּיִת׃ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ
אֶת־הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֵן הַנָּגַע וְהִשְׁלִיכוּ אֶתְהֶן אֶל־מִחוּץ
41 לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ וְאֶת־הַבַּיִת יַקְצִעַ מִבַּיִת סָבִיב
וְשָׁפְכוּ אֶת־הֶעָפָר אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־מָקוֹם
42 טָמֵא׃ וְלָקְחוּ אֲבָנִים אֲחֵרוֹת וְהֵבִיאוּ אֶל־תַּחַת הָאֲבָנִים
43 וְעָפָר אַחֵר יִקַּח וְטָח אֶת־הַבָּיִת׃ וְאִם־יָשׁוּב הַנֶּגַע וּפָרַח

למד שאין הדם גורם אלא המקום גורם. 34 ונתתי נגע צרעת, בשורה
היא להם שהנגעים באים עליהם; לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב

29 ועל־אליון רגלה דימינא על־אתר דמא דאשמא: ודישתאר מן
משחא די על־ידא דכהנא יתן על־רישא דמדכי לכפרא עלוהי קדם
30 יי: ויעבד ית־חד מן־שפניניא או מן־בני יונה מדי תדבק ידה:
31 ית די־תדבק ידה ית־חד חטאתא וית־חד עלתא על־מנחתא ויכפר
32 כהנא על דמדכי קדם יי: דא אוריתא די־בה מכתש סגירו די
33 לא־תדבק ידה בדכותה: ומליל יי עם־משה ועם־אהרן למימר:
34 ארי תעלון לארעא דכנען די אנא יהב לכון לאחסנא ואתן מכתש
35 סגירו בבית ארעא אחסנתכון: וייתי דדילה ביתא ויחוי לכהנא
36 למימר כמכתשא אתחזי לי בביתא: ויפקד כהנא ויפנון ית־ביתא
עד־לא ייעול כהנא למחזי ית־מכתשא ולא יסתאב כל־די בביתא
37 ובתר כן ייעול כהנא למחזי ית־ביתא: ויחזי ית־מכתשא והא
מכתשא בכתלי ביתא פחתין ירקן או סמקן ומחזיהון מכיך מן כתלא:
38 ויפוק כהנא מן־ביתא לתרע ביתא ויסגר ית־ביתא שבעא יומין:
39 ויתוב כהנא ביומא שביעאה ויחזי והא אוסיף מכתשא בכתלי ביתא:
40 ויפקד כהנא וישלפון ית־אבניא די־בהון מכתשא וירמון יתהון
41 למברא לקרתא לאתר מסאב: וית־ביתא יקלפון מגיו סחור סחור
42 וירמון ית־עפרא די קליפו למברא לקרתא לאתר מסאב: ויסבון
אבניא אחרנין וייתון באתר אבניא ועפר אחרן יסב וישוע ית־ביתא:
43 ואם־יתוב מכתשא ויסגי בביתא בתר דשליפו ית־אבניא ובתר

בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, ועל ידי הנגע נותץ
35 הבית ומוצאן. כנגע נראה לי בבית, אפילו תלמיד חכם שיודע שהוא נגע
36 ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי. בטרם
יבא הכהן וגו', שכל זמן שאין כהן נזקק לו אין שם תורת טומאה. ולא
יטמא כל אשר בבית, שאם לא יפנהו ויבוא הכהן ויראה הנגע, נזקק
להסגר, וכל מה שבתוכו יטמא. ועל מה חסה תורה? אם על כלי שטף,
יטבילם ויטהרו, ואם על אוכלין ומשקים, יאכלם בימי טומאתו! הא לא
37 חסה תורה אלא על כלי חרס, שאין להם טהרה במקוה. שקערורת, שוקעות
40 במראיהן. וחלצו את האבנים, כתרגומו, וישלפון, יטלום משם, כמו וחלצה
נעלו (דברים כ"ה), ל' הסרה. אל מקום טמא, מקום שאין טהרות משתמשות
41 שם. למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו. יקציע, רדי"ר בלעז
(radere, raser, אבקראטצען); ובל' משנה יש הרבה. מבית, מבפנים. סביב,
סביבות הנגע. כת"כ בדרש כן, שיקלוף הטיח שסביב אבני הנגע. הקצו, ל'
43 קצה, אשר קצעו בקצות הנגע סביב. הִקְצות, ל' הֵעָשׂות, וכן הִטּוֹחַ, אבל
חִלֵּץ את האבנים מוסב בלשון אל האדם שחלצן, והוא משקל ל' כבד, כמו
כִּפֵּר, דִּבֵּר. ואם ישוב הנגע וגו', יכול חזר בו ביום יהא טמא? ת"ל ושב
הכהן, ואם ישוב, מה שיבה האמורה להלן בסוף שבוע, אף שיבה האמורה

בַּבַּיִת אַחַר חִלֵּץ אֶת־הָאֲבָנִים וְאַחֲרֵי הִקְצוֹת אֶת־הַבַּיִת
וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ׃ וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבָּיִת 44
צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת טָמֵא הוּא׃ וְנָתַץ אֶת־הַבַּיִת 45
אֶת־אֲבָנָיו וְאֶת־עֵצָיו וְאֵת כָּל־עֲפַר הַבָּיִת וְהוֹצִיא אֶל־
מִחוּץ לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ וְהַבָּא אֶל־הַבַּיִת כָּל־יְמֵי 46
הִסְגִּיר אֹתוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְהַשֹּׁכֵב בַּבַּיִת יְכַבֵּס 47
אֶת־בְּגָדָיו וְהָאֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו׃ וְאִם־בֹּא יָבֹא 48
הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטֹּחַ
אֶת־הַבָּיִת וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע׃
וְלָקַח לְחַטֵּא אֶת־הַבַּיִת שְׁתֵּי צִפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי 49
תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃ וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפֹּר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ 50
עַל־מַיִם חַיִּים׃ וְלָקַח אֶת־עֵץ־הָאֶרֶז וְאֶת־הָאֵזֹב וְאֵת 51
שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בְּדַם הַצִּפֹּר
הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּים וְהִזָּה אֶל־הַבַּיִת שֶׁבַע פְּעָמִים׃
וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת בְּדַם הַצִּפּוֹר וּבַמַּיִם הַחַיִּים וּבַצִּפֹּר 52
הַחַיָּה וּבְעֵץ הָאֶרֶז וּבָאֵזֹב וּבִשְׁנִי הַתּוֹלָעַת׃ וְשִׁלַּח אֶת־ 53
הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֶּר עַל־

44 כאן בסוף שבוע. ובא הכהן וראה והנה פשה, יכול לא יהא החוזר טמא אלא א"כ פשה? נאמר צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים, מה להלן טִמֵּא את החוזר אע"פ שאינו פושה, אף כאן טִמֵּא את החוזר אע"פ שאינו פושה. אם כן מה ת"ל והנה פשה? אין כאן מקומו של מקרא זה, שלא ונתץ את הבית היה לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע וראה והנה פשה, הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה, שלא פרש בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון, ולמדך כאן בפסוק זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני. ומה יעשה לו? יכול יתצנו, כמו שסמך לו ונתץ את הבית? ת"ל ושב הכהן, ובא הכהן, נלמד ביאה משיבה: מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, ואם חזר נותץ, לא חזר טהור. ומנין שאם עמד בזו ובזו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע? ת"ל (ובא) ואם בא יבא; במה הכתוב מדבר? אם בפושה בראשון, הרי

44 דקליפו ית־ביתא ובתר דאתשע: ויעול כהנא ויחזי והא אוסף
45 מכתשא בביתא סגירות מחזרא היא בביתא מסאב היא: ויתרע
ית־ביתא ית־אבנוהי וית־אעוהי וית כל־עפר ביתא ויפק למברא
46 לקרתא לאתר מסאב: ודיעול לביתא כל־יומין דיסגר יתה יהי
47 מסאב עד רמשא: ודישכוב בביתא יצבע ית־לבושוהי ודייכול
48 בביתא יצבע ית־לבושוהי: ואם מעל יעול כהנא ויחזי והא לא־אוסף
מכתשא בביתא בתר דאתשע ית־ביתא וידכי כהנא ית־ביתא ארי
49 אתסי מכתשא: ויסב לדכאה ית ביתא תרתין צפרין ואעא דארזא
50 וצבע זהורי ואזובא: ויכוס ית־צפרא חדא למאן דחסף על־מי מבוע:
51 ויסב ית־אעא דארזא וית־אזובא וית צבע זהורי וית צפרא חיתא
ויטבול יתהון בדמא דצפרא דנכיסא ובמי מבוע וידי לביתא שבע
52 זמנין: וידכי ית־ביתא בדמא דצפרא ובמי מבוע ובצפרא חיתא
53 ובאעא דארזא ובאזובא ובצבע זהורי: וישלח ית־צפרא חיתא למברא

כבר אמור, אם בפושה בשני הרי כבר אמור, הא אינו אומר (ובא) ואם
בא יבא אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנה
לא פשה, זה העומד מה יעשה לו? יכול יפטר וילך, כמו שכתוב כאן וטהר
את הבית? ת"ל כי נרפא הנגע, לא טהרתי אלא הרפאוי. מה יעשה לו?
ביאה אמורה למעלה וביאה אמורה למטה, מה בעליונה חולץ וקוצה וטח
ונותן לו שבוע, דגמר לה זמו שִׁיבָה זהו ביאה, אף בתחתונה כך וכו', כדאי'
בתורת כהנים. גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקצוע
45 וטיחה, ואין החוזר צריך פשיון; וסדר המקראות כך הוא: ואם ישוב, ונתץ,
והבא אל הבית, והאכל בבית, ובא הכהן וראה והנה פשה, ודבר הכתוב
בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו, ובסוף שבוע שני להסגרו בא
וראהו שפשה, ומה יעשה לו? חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, חזר נותץ,
לא חזר טעון צפרים; שאין בנגעים יותר משלשה שבועות. ואם בא יבא,
לסוף שבוע שני. וראה והנה לא פשה, מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו
בראשון ובשני. ומה יעשה לו? יכול יטהרנו, כמשמעו של מקרא וטהר הכהן
את הבית? ת"ל כי נרפא הנגע, לא טהרתי אלא את הרפאוי, ואין רפאוי
אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע, אבל זה טעון חליצה וקצוי וטיחה
ושבוע שלישי; וכן המקרא דורש: ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה,
יעשנו, ואין טיחה בלא חלוץ וקצוי, ואחרי הטח את הבית, וטהר הכהן
את הבית אם לא חזר לסוף השבוע, כי נרפא הנגע, ואם חזר כבר פרש
46 על החוזר שטעון נתיצה. כל ימי הסגיר אתו, ולא ימים שקלף את נגעו.
יכול אפי' טוליא המוחלט שקלף את נגעו? ת"ל כל ימי. יטמא עד הערב,
מלמד שאין מטמא בגדים. יכול אפילו שהה בכדי אכילת פרס? ת"ל והאכל
בבית יכבס את בגדיו. אין לי אלא אוכל, שוכב מנין? ת"ל והשכב,
אין לי אלא אוכל ושוכב, לא אוכל ולא שוכב מנין? ת"ל יכבס יכבס,
רִבָּה. א"כ למה נאמר אכל ושכב? לתן שעור לשוכב כדי אכילת פרס.

הַבָּיִת וְטָהֵר׃ זֹאת הַתּוֹרָה לְכָל־נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּתֶק׃ 54
וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת׃ וְלַשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת׃ לְהוֹרֹת 55 56 57
בְּיוֹם הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהֹר זֹאת תּוֹרַת הַצָּרָעַת׃ פ טו
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ דַּבְּרוּ אֶל־ 1 2
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב
מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא׃ וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר 3
בְּשָׂרוֹ אֶת־זוֹבוֹ אוֹ־הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טֻמְאָתוֹ הִוא׃
כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי 4
אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס 5
בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכְּלִי 6
אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא
עַד־הָעָרֶב׃ וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם 7
וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכִי־יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֶּס בְּגָדָיו 8
וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכָל־הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב 9
עָלָיו הַזָּב יִטְמָא׃ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַחְתָּיו 10
יִטְמָא עַד־הָעָרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם
וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע־בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא־שָׁטַף 11
בַּמַּיִם וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וּכְלִי־ 12

להורת ביום הטמא וגו', איזה יום טהרו ואיזה יום טמאו. כי יהיה זב, 57 2
יכול זב מכל מקום יהא טמא? ת"ל מבשרו, ולא כל בשרו. אחר שחלק
הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדין טמא בזב וטמא בזבה, מה זבה ממקום
שהיא מטמאה טומאה קלה, נדה, מטמאה טומאה חמורה, זיבה, אף הזב
ממקום שמטמא טומאה קלה, קרי, מטמא טומאה חמורה, זיבה. זובו טמא.
למד על הטפה שהיא מטמאה. זוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי ודומה
ללובן ביצה המוזרת; שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת. רר, ל'
ריר, שזב את בשרו. את זובו, כמו ריר שיוצא לצוף. או החתים, שיוצא 3
עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו. זהו פשוטו. ומדרשו מנה
הכתוב בראשון ראיות שתים וקראו טמא, שנאמר זב מבשרו, זובו טמא הוא,
ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא, שנאמר טמאתו בזובו רר בשרו

54 לקרתא לאפי חקלא ויכפר על־ביתא וידכי: דא אוריתא לכל־
55 56 מכתש סגירותא ולנתקא: ולסגירות לבושא ולביתא: ולעמקא
57 ולעדיא ולבהרא: לאלפא ביומא מסאבא וביומא דכיא דא אוריתא
טו 1 2 דסגירותא: ומליל יי עם־משה ועם־אהרן למימר: מלילו עם־בני
ישראל ותימרון להון גבר גבר ארי יהי דאיב מבשרה דובה מסאב
3 הוא: ודא תהי סובתה בדובה רר בשרה ית־דובה או חתים בשרה
4 מדובה סובתה היא: כל־משכבא די ישכוב עלוהי דובנא יהי מסאב
5 וכל־מנא דייתב עלוהי יהי מסאב: וגבר די יקרב במשכבה יצבע
6 לבושוהי ויסחי במיא ויהי־מסאב עד־רמשא: ודייתב על מנא דייתב
עלוהי דובנא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי־מסאב עד־רמשא:
7 ודיקרב בבסר דובנא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי־מסאב עד־
8 רמשא: וארי ירוק דובנא בדכיא ויצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי־
9 מסאב עד־רמשא: וכל מרכבא די ירכוב עלוהי דובנא יהי מסאב:
10 וכל־דיקרב בכל די יהי תחותוהי יהי מסאב עד־רמשא ודיטול
11 יתהון יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי־מסאב עד־רמשא: וכל
די יקרב־בה דובנא וידוהי לא־שטף במיא ויצבע לבושוהי ויסחי
12 במיא ויהי־מסאב עד־רמשא: ומאן דחסף די־יקרב בה דובנא יתבר

את זובו או החתים בשרו מזובו טמאתו היא, הא כיצד? שתים לטומאה
4 והשלישית מזקיקתו לקרבן. כל המשכב, הראוי למשכב. יכול אפילו מיוחד
למלאכה אחרת? ת"ל אשר ישכב, אשר שכב לא נאמר אלא אשר ישכב,
במיוחד תמיד לכך, יצא זה שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו. אשר ישב,
5 ישב לא נאמר אלא אשר ישב עליו הזב, במיוחד תמיד לכך. ואיש אשר
יגע במשכבו, למד על המשכב שחמור מן המגע, שזה נעשה אב הטומאה
לטמא אדם ולטמא בגדים, והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומאה ואינו
6 מטמא אלא אוכלין ומשקים. והישב על הכלי, אפילו לא נגע, אפילו עשרה
8 כלים זה על זה, כולם מטמאים משום מושב, וכן במשכב. וכי ירק הזב
9 בטהור, ונגע בו, או נשאו, שהרוק מטמא במשא. וכל המרכב, אף על פי
שלא ישב עליו, כגון התפוס של סרגא, שקורין ארצ"ון (arçon, זאטטעלבאגען),
טמא משום מרכב. והאוכף שקורין סל"יש (selle, זאטטעל), טמא טומאת
10 מושב. וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו של זב. בא ולמד על המרכב שיהא
הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים, והוא חומר במשכב מבמרכב. והנושא
אותם, כל האמור בענין הזב, זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב
11 והמרכב, משאן מטמא אדם לטמא בגדים. וידיו לא שטף במים, בעוד שלא
טבל מטומאתו, ואפילו פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל
טומאותיו. וזה שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בל' שטיפת ידים, ללמדך
12 שאין בית הסתרים טעון ביאת מים, אלא אבר הגלוי, כמו הידים. וכלי

חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל־כְּלִי־עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם׃
13 וְכִי־יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטָהֳרָתוֹ
14 וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים וְטָהֵר׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי
יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וּבָא ׀ לִפְנֵי יְהוָה
15 אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּנְתָנָם אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְעָשָׂה אֹתָם
הַכֹּהֵן אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי
16 יְהוָה מִזּוֹבוֹ׃ ס ששי. (שביעי כשמחוברין.) וְאִישׁ כִּי־תֵצֵא
מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא
17 עַד־הָעָרֶב׃ וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־עוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה עָלָיו שִׁכְבַת־
18 זָרַע וְכֻבַּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב
אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־הָעָרֶב׃ פ
19 וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ שִׁבְעַת יָמִים
20 תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל
אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו בְּנִדָּתָהּ יִטְמָא וְכֹל אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו
21 יִטְמָא׃ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּמִשְׁכָּבָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם
22 וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכָל־כְּלִי אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו
23 יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִם עַל־
הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־הִוא יֹשֶׁבֶת־עָלָיו בְּנָגְעוֹ־
24 בוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִם שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי
נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־
25 יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא׃ ס וְאִשָּׁה כִּי־יָזוּב
זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת־נִדָּתָהּ אוֹ כִי־תָזוּב עַל־

חרס אשר יגע בו הזב, יכול אפילו נגע בו מאחוריו? וכו׳ — כדאי׳ בתורת
כהנים — עד איזהו מגעו שהוא בכלו? הוי אומר זה הסטו. וכי יטהר, 13
כשיפסוק. שבעת ימים לטהרתו, שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה שלא
יראה זוב, וכולן רצופין. ורחצו במים, גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה, 18

13 וכל־מאן־דאע ישתטף במיא: וארי־ידכי דובנא מדובה וימני לה
שבעת יומין לדכותה ויצבע לבושוהי ויסחי בסרה במי מבוע
14 וידכי: וביומא תמינאה יסב־לה תרין שפנינין או תרין בני יונה
15 וייתי לקדם יי לתרע משכן זמנא ויתנגון לכהנא: ויעבד יתהון
כהנא חד חטאתא וחד עלתא ויכפר עלוהי כהנא קדם יי מדובה:
16 וגבר ארי־תפוק מנה שכבת זרעא ויסחי במיא ית־כל־בשרה ויהי
17 מסאב עד־רמשא: וכל־לבוש וכל־משך די־יהי עלוהי שכבת
18 זרעא ויצטבע במיא ויהי־מסאב עד־רמשא: ואתתא די ישכוב גבר
19 יתה שכבת זרעא ויסחון במיא ויסאבון עד־רמשא: ואתתא ארי־
תהי דיבא דם יהי דובה בבשרה שבעא יומין תהי ברחוקה וכל־
20 דיקרב בה יהא־מסאב עד־רמשא: וכל די תשכוב עלוהי ברחוקה
21 יהי מסאב וכל די־תיתב עלוהי יהי מסאב: וכל־דיקרב במשכבה
22 יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי־מסאב עד־רמשא: וכל־דיקרב
בכל מנא די תיתב עלוהי יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי־מסאב
23 עד־רמשא: ואם על־משכבא הוא או על־מנא די־היא יתבא עלוהי
24 במקרבה־בה יהי מסאב עד־רמשא: ואם משכב ישכוב גבר יתה
ותהי רחוקה עלוהי ויהי מסאב שבעת יומין וכל משכב די־ישכוב
25 עלוהי יהי מסאב: ואתתא ארי ידוב דוב דמה יומין סגיאין בלא
עדן רחוקה או ארי־תדוב על־רחוקה כל־יומי דוב סובתה כיומי

19 ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע, שהרי מגע בית הסתרים הוא. כי תהיה
זבה, יכול מאחד מכל איבריה? ת״ל והיא גלתה את מקור דמיה (ויקרא
כ׳), אין דם טמא אלא הבא מן המקור. דם יהיה זבה בבשרה, אין
זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן הוא אדום. בנדתה, כמו ומתבל ינידוהו
(איוב י״ח), שהיא מנודה ממגע כל אדם. תהיה בנדתה, אפילו לא ראתה
23 אלא ראיה ראשונה. ואם על המשכב הוא, השוכב או היושב על משכבה
או על מושבה, אפילו לא נגע בה, אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא
העליון, שטעון כבוס בגדים. על הכלי, לרבות את המרכב. בנגעו בו, אינו
מדבר אלא על המרכב שנתרבה מעל הכלי. בנגעו בו יטמא, ואינו טעון
כבוס בגדים, שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים (אבל משאו
24 מטמא אדם לטמא בגדים). ותהי נדתה עליו, יכול יעלה לרגלה, שאם בא
עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה? תלמוד לומר
וטמא שבעת ימים. ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו, מה היא מטמאה
אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס. ימים רבים, שלשת ימים.
25 בלא עת נדתה, אחר שיצאו שבעת ימי נדתה. או כי תזוב את שלשת
הימים הללו. על נדתה, מופלג מנדתה יום אחד, זו היא זבה, ומשפטה
מפורש בפרשה זו, ולא כדת הנדה, אלא מעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן,

נִדָּתָהּ כָּל־יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה טְמֵאָה
26 הִוא׃ כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ
כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו
27 טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ׃ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס
28 בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ
29 וְסָפְרָה־לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי
תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאָה אוֹתָם
30 אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד
חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהֹוָה
31 מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃ וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם
וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם׃
32 זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זֶרַע לְטָמְאָה־
33 בָהּ׃ וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ
אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה׃ פ

טז

1 וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם
2 לִפְנֵי־יְהֹוָה וַיָּמֻתוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן
אָחִיךָ וְאַל־יָבֹא בְכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל־
פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה
3 עַל־הַכַּפֹּרֶת׃ בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־בָּקָר
4 לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה׃ כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־
בַד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף

ונדה אינה טעונה ספירת שבעה נקיים, אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה, ודרשו בפרשה (זו) אחד עשר יום שבין סוף נדה לתחלת נדה, שכל שלשת רצופין שתראה באחד עשר יום כללו תהא זבה.

31 והזרתם, אין נזירה אלא פרישה, וכן נזורו אחור (ישעיה א'), וכן נזיר אחיו (בראשית מ"ט). ולא ימתו בטמאתם, הרי הכרת של מטמא מקדש

26 רחוקה תהי מסאבא היא: כל־משכבא די תשכוב עלוהי כל־יומי
דובה כמשכב רחוקה יהי־לה וכל־מנא די תיתב עלוהי מסאב יהי
27 כסואבת רחוקה: וכל־דיקרב בהון יהי מסאב ויצבע לבושוהי ויסחי
28 במיא ויהי־מסאב עד־רמשא: ואם־דכיאת מדובה ותמני לה שבעת
29 יומין ובתר־כן תדכי: וביומא תמינאה תסב לה תרין שפנינין או
30 תרין בני יונה ותיתי יתהון לות־כהנא לתרע משכן זמנא: ויעבד
כהנא ית־חד חטאתא וית־חד עלתא ויכפר עלה כהנא קדם יי מדוב
31 סובתה: ותפרשון ית־בני־ישראל מסואבתהון ולא ימותון בסואבתהון
32 בסאבהון ית־משכני די ביניהון: דא אוריתא דדובנא ודי תפוק מנה
33 שכבת זרעא לאסתאבא בה: ולדסובתה ברחוקה ולדדאיב ית־
דובה לדכר ולנקבא ולגבר די ישכוב עם־מסאבא:

טז

1 ומליל יי עם־משה בתר דמיתו תרין בני אהרן בקרוביהון אשתא־
2 נוכריתא קדם־יי ומיתו: ואמר יי למשה מלל עם־אהרן אחוך ולא־
יהי עלל בכל עדן לקודשא מגיו לפרכתא לקדם כפרתא די על־
3 ארונא ולא ימות ארי בעננא אנא מתגלי על־בית כפרתא: בדא
יהי עלל אהרן לקודשא בתור בר־תורי לחטאתא ודכר לעלתא:
4 כתונא־דבוצא קודשא ילבש ומכנסין דבוץ יהון על־בסרה ובהמינא
דבוצא יסר ובמצנפתא דבוצא יתת ברישה לבושי קודשא אנון ויסחי

32 קרוי טיפה. זאת תורת הזב, בעל ראייה אחת; ומהו תורתו? ואשר תצא
33 ממנו שכבת זרע, הרי הוא כבעל קרי, טמא טומאת ערב. והזב את זובו,
בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות, שתורתן מפורשת למעלה.
1 וידבר ה׳ אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו׳, מה ת״ל (ס״א
אין אנו יודעים מה נאמר לו בדבור ראשון)? היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו
משל לחולה שנכנס אצלו רופא, אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב,
בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, שלא תמות כדרך שמת
פלוני! זה זרזו יותר מן הראשון. לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן,
2 ויאמר ה׳ אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא, שלא ימות כדרך
שמתו בניו; ולא ימות, שאם בא הוא מת. כי בענן אראה, כי תמיד אני
נראה שם עם עמוד ענני, ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא.
3 זהו פשוטו. ומדרשו, לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכפורים. בזאת,
גימטריא שלו ארבע מאות ועשר, רמז לבית ראשון. בזאת יבא אהרן וגו׳,
ואף זו לא בכל עת, כי אם ביום הכפורים, כמו שמפורש בסוף הפרשה,
4 בחדש השביעי בעשור לחדש. כתנת בד וגו׳, מגיד שאינו משמש לפנים
בשמנה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ, שיש בהם זהב, לפי שאין קטיגור
נעשה סניגור, אלא בארבעה ככהן הדיוט, וכולן של בוץ. קדש ילבש,
שתהיו משל הקדש. יצנף, כתרגומו יתית ברישה, יניח בראשו, כמו ותנח בגדו

5 בִּגְדֵי־קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם׃ וּמֵאֵת
עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת וְאַיִל
6 אֶחָד לְעֹלָה׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־
7 לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ׃ וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם
8 וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְנָתַן אַהֲרֹן
עַל־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל אֶחָד לַיהוָה וְגוֹרָל אֶחָד
9 לַעֲזָאזֵל׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו
10 הַגּוֹרָל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חַטָּאת׃ וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו
הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח
11 אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת
אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת־פַּר הַחַטָּאת
12 אֲשֶׁר־לוֹ׃ וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ
מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא
13 מִבֵּית לַפָּרֹכֶת׃ וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה
וְכִסָּה ׀ עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת וְלֹא
14 יָמוּת׃ וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וְהִזָּה בְאֶצְבָּעוֹ עַל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת
קֵדְמָה וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת יַזֶּה שֶׁבַע־פְּעָמִים מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ׃
15 וְשָׁחַט אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וְהֵבִיא אֶת־דָּמוֹ
אֶל־מִבֵּית לַפָּרֹכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם
16 הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת׃ וְכִפֶּר עַל־

(פרשת ל"ט), ולאחותה. ורחץ במים, אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו, וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב, ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור.
6 את פר החטאת אשר לו, האמור למעלה, ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור. וכפר בעדו ובעד ביתו, מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו.
8 ונתן אהרן על שני השעירים גרלות, מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין

5 במיא ית־בסרה וילבשנון: ומן כנשתא דבני ישראל יסב תרין
6 צפירי עזין לחטאתא ודכר חד לעלתא: ויקרב אהרן ית־תורא
7 דחטאתא די־לה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתה: ויסב ית־תרין צפירין
8 ויקים יתהון קדם יי בתרע משכן זמנא: ויתן אהרן על־תרין צפירין
9 עדבין עדבא חד לשמא דיי ועדבא חד לעזאזל: ויקרב אהרן ית־
10 צפירא די סליק עלוהי עדבא לשמא דיי ויעבדנה חטאתא: וצפירא
די־סליק עלוהי עדבא לעזאזל יתקם כד־חי קדם יי לכפרא עלוהי
11 לשלח יתה לעזאזל למדברא: ויקרב אהרן ית־תורא דחטאתא די
לה ויכפר עלוהי ועל־אנש ביתה ויכוס ית־תורא דחטאתא די לה:
12 ויסב מלי־מחתיתא גומרין דאשא מעלוי מדבחא מן קדם יי ומלי
13 חפנוהי קטרת בוסמין דקיקין ויעל מגיו לפרכתא: ויתן ית־קטרת
בוסמיא על אשתא לקדם יי ויחפי ענגא קטרתא ית כפרתא די
14 על־סהדותא ולא ימות: ויסב מדמא דתורא וידי באצבעה על־אפי
כפרתא קדומא ולקדם כפרתא ידי שבע־זמנין מן־דמא באצבעה:
15 ויכוס ית־צפירא דחטאתא די לעמא ויעל ית־דמה למגיו לפרכתא
ויעבד לדמה כמא־די עבד לדמא דתורא וידי יתה על־כפרתא
16 ולקדם כפרתא: ויכפר על־קודשא מסואבת בני ישראל וממרדיהון

וחברו בשמאל ונותן עליהם; את שכתוב בו „לשם" הוא לשם, ואת שכתוב בו
„לעזאזל" משתלח לעזאזל. עזאזל, הוא הר עז וקשה צוק גבוה, שנאמר
9 ארץ גזרה, חתוכה. ועשהו חטאת, כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר
10 לה' חטאת! יעמד חי, כמו יֻעֲמַד חי, על ידי אחרים, ותרגומו יתקם כד
חי. מה תלמוד לומר? לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל, ואיני יודע שלוחו
אם למיתה אם לחיים, לכך נאמר יעמד חי, עמידתו חי עד שישתלח; מכאן
11 ששלוחו למיתה. לכפר עליו, שיתודה עליו, כדכתיב והתודה עליו וגו'. וכפר
בעדו וגו', ודוי שני, עליו ועל אחיו הכהנים, שהן כלן קרויים ביתו, שנאמר
בית אהרן ברכו את ה' וגו' (תהלים קל"ה); מכאן שהכהנים מתכפרין בו.
וכל כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו, כמו שנאמר וכפר על
12 הקדש מטמאת בני ישראל. מעל המזבח, החיצון. מלפני ה', מצד שלפני
הפתח, והוא צד מערבי. דקה, מה ת"ל דקה, והלא כל הקטרת דקה היא,
שנאמר ושחקת ממנה הדק (שמות ל')? אלא שתהא דקה מן הדקה,
13 שבערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת. על האש, שבתוך המחתה.
14 ולא ימות, הא אם לא עשאה כתקונה חייב מיתה. והזה באצבעו, הזאה
אחת במשמע. ולפני הכפרת יזה שבע, הרי אחת למעלה ושבע למטה.
15 אשר לעם, מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל, והוא
השעיר שעלה עליו הגורל לשם. כאשר עשה לדם הפר, אחת למעלה
16 ושבע למטה. מטמאת בני ישראל, על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע

הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם
וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם׃
17 וְכָל־אָדָם לֹא־יִהְיֶה ׀ בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ
עַד־צֵאתוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל׃
18 וְיָצָא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי־יְהֹוָה וְכִפֶּר עָלָיו וְלָקַח מִדַּם
הַפָּר וּמִדַּם הַשָּׂעִיר וְנָתַן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃
19 וְהִזָּה עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְקִדְּשׁוֹ
20 מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְכִלָּה מִכַּפֵּר אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־
אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת־הַשָּׂעִיר הֶחָי׃
21 וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת־שְׁתֵּי יָדָו עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה
עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֺנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־
חַטֹּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשִׁלַּח בְּיַד־אִישׁ
22 עִתִּי הַמִּדְבָּרָה׃ וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֺנֹתָם אֶל־
23 אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת־הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר׃ וּבָא אַהֲרֹן אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל־
24 הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם׃ וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם בְּמָקוֹם
קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־
25 עֹלַת הָעָם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם׃ וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת

להם בסוף, שנאמר לכל חטאתם, וחטאת היא שוגג. ומפשעיהם, אף
הנכנסין מזיד בטומאה. וכן יעשה לאהל מועד, כשם שהזה משניהם בפנים
אחת למעלה ושבע למטה, כך מזה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה
ושבע למטה. השכן אתם בתוך טמאתם, אף על פי שהם טמאים, שכינה
18 ביניהם. אל המזבח אשר לפני ה׳, זה מזבח הזהב, שהוא לפני ה׳ בהיכל.
ומה ת״ל ויצא? לפי שהזה ההזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים
והזה, ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית
צפונית. וכפר עליו, מה היא כפרתו? ולקח מדם הפר ומדם השעיר,
19 מעורבין זה לתוך זה. והזה עליו מן הדם, אחר שנתן מתנות באצבעו על
קרנותיו מזה שבע הזאות על גגו. וטהרו, ממה שעבר. וקדשו, לעתיד לבוא.
21 23 איש עתי, המוכן לכך מיום אתמול. ובא אהרן אל אהל מועד. אמרו

לכל־חטאיהון וכן יעבד למשכן זמנא דשרי עמהון בגו סואבתהון:
17 וכל־אנש לא־יהי במשכן זמנא במעלה לכפרא בקודשא עד־מפקה
18 ויכפר עלוהי ועל־אנש ביתה ועל כל־קהלא דישראל: ויפוק למדבחא
די־קדם יי ויכפר עלוהי ויסב מדמא דתורא ומדמא דצפירא ויתן
19 על־קרנת מדבחא סחור־סחור: וידי עלוהי מן דמא באצבעה שבע
20 זמנין וידכנה ויקדשנה מסואבא בני ישראל: וישיצי מלכפרא על־
21 קודשא ועל־משכן זמנא ועל־מדבחא ויקרב ית־צפירא חיא: ויסמוך
אהרן ית־תרתין ידוהי על ריש צפירא חיא ויודי עלוהי ית־כל־
עוית בני ישראל וית־כל־מרדיהון לכל־חטאיהון ויתן יתהון על־
22 ריש צפירא וישלח ביד־גבר דזמין למהך למדברא: ויטול צפירא
עלוהי ית־כל־חוביהון לארעא דלא־יתבא וישלח ית־צפירא
23 במדברא: ויעול אהרן למשכן זמנא וישלח ית־לבושי בוצא די
24 לבש במעלה לקודשא ויצנענון תמן: ויסחי ית־בסרה במיא באתר
קדיש וילבש ית־לבושוהי ויפוק ויעבד ית־עלתה וית־עלת עמא
25 ויכפר עלוהי ועל־עמא: וית תרבא דחטאתא יסק למדבחא:

רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה, ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו, שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקרבת אמורי פר ושעיר, שנעשים בתוך בגדי זהב, וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן. ובא אל אהל מועד, להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים. ופשט את בגדי הבד, אחר שהוציאה ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים. וזהו סדר העבודות: תמיד של שחר בבגדי זהב, ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטרת של מחתה בבגדי לבן, ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב, והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן, ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטרת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב. וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא: ושלח את השעיר במדבר, ורחץ את בשרו במים וגו', ויצא ועשה את עלתו וגו', ואת חלב החטאת וגו' וכל הפרשה עד ואחרי כן יבא אל המחנה, ואחרי כן ובא אהרן. והניחם שם, מלמד שטעונין גניזה, ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים
24 ליום כפורים אחר. ורחץ את בשרו וגו'. למעלה למדנו מורחץ את בשרו ולבשם שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה (שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהם עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי לבן לעבודת היום), וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה. במקום קדוש, המקודש בקדושת עזרה, והיא היתה בגג בית הפרוה, וכן (ס"א וכן) ארבע טבילות הבאות חובה ליום; אבל הראשונה היתה בחיל (ס"א בחול). ולבש את בגדיו, שמנה בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנה. ויצא מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם. ועשה את עלתו, איל לעולה האמור למעלה: בזאת יבא אהרן וגו'. ואת עלת העם, ואיל אחד לעולה
25 האמור למעלה: ומאת עדת בני ישראל וגו'. ואת חלב החטאת, אמורי

26 יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ וְהַֽמְשַׁלֵּחַ אֶת־הַשָּׂעִיר לַֽעֲזָאזֵל יְכַבֵּס
בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּֽחֲנֶה׃
27 וְאֵת פַּר הַֽחַטָּאת וְאֵת ׀ שְׂעִיר הַֽחַטָּאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־
דָּמָם לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לַמַּֽחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ
28 אֶת־עֹרֹתָם וְאֶת־בְּשָׂרָם וְאֶת־פִּרְשָׁם׃ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם
יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא
29 אֶל־הַֽמַּחֲנֶה׃ וְהָֽיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
בֶּֽעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹֽׁתֵיכֶם וְכָל־מְלָאכָה לֹא
30 תַֽעֲשׂוּ הָֽאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתֽוֹכְכֶם׃ כִּֽי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר
עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה
31 תִּטְהָרוּ׃ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹֽׁתֵיכֶם
32 חֻקַּת עוֹלָם׃ וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמְשַׁח אֹתוֹ וַֽאֲשֶׁר יְמַלֵּא
אֶת־יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלָבַשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד בִּגְדֵי
33 הַקֹּֽדֶשׁ׃ וְכִפֶּר אֶת־מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּֽהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר׃
34 וְהָֽיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִכָּל־חַטֹּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּֽאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ פ רביעי.

יז
1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־אַֽהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו
וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָֽמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר
3 אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃ אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז בַּמַּֽחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט
4 מִחוּץ לַמַּֽחֲנֶה׃ וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב

פר ושעיר. יקטיר המזבחה, על מזבח החיצון, דאלו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה (שמות ל׳). אשר הובא את דמם, להיכל, 27

26 וּדְמוֹבִיל יָת־צְפִירָא לַעֲזָאזֵל יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי יָת־בִּסְרֵהּ בְּמַיָּא
27 וּבָתַר־כֵּן יֵיעוֹל לְמַשְׁרִיתָא׃ וְיָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא וְיָת צְפִירָא דְחַטָּאתָא
דִּי אִתָּעַל מִדְּמְהוֹן לְכַפָּרָא בְקוּדְשָׁא יִתַּפְּקוּן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיוֹקְדוּן
28 בְּנוּרָא יָת־מַשְׁכֵּיהוֹן וְיָת־בִּסְרְהוֹן וְיָת־אֻכְלֵיהוֹן׃ וּדְמוֹקִיד יָתְהוֹן
יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי יָת־בִּסְרֵהּ בְּמַיָּא וּבָתַר־כֵּן יֵיעוֹל לְמַשְׁרִיתָא׃
29 וּתְהֵי לְכוֹן לִקְיָם עָלַם בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא תְּעַנּוּן יָת
נַפְשָׁתֵיכוֹן וְכָל־עֲבִידָא לָא תַעְבְּדוּן יַצִּיבָא וְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן׃
30 אֲרֵי בְּיוֹמָא הָדֵין יְכַפַּר עֲלֵיכוֹן לְדַכָּאָה יָתְכוֹן מִכֹּל חוֹבֵיכוֹן קֳדָם יְיָ
31 32 תִּדְכּוּן׃ שְׁבַת שַׁבְּתָא הִיא לְכוֹן וּתְעַנּוּן יָת־נַפְשָׁתֵיכוֹן קְיָם עָלָם׃ וִיכַפַּר
כַּהֲנָא דִּי־יְרַבֵּי יָתֵהּ וְדִי יְקָרֵב יָת־קֻרְבָּנֵהּ לְשַׁמָּשָׁא תְּחוֹת אֲבוּהִי וְיִלְבַּשׁ
33 יָת־לְבוּשֵׁי בוּצָא לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא׃ וִיכַפַּר עַל־מַקְדַּשׁ קוּדְשָׁא וְעַל־
מַשְׁכַּן זִמְנָא וְעַל־מַדְבְּחָא יְכַפַּר וְעַל כַּהֲנַיָּא וְעַל־כָּל־עַמָּא דִקְהָלָא
34 יְכַפַּר׃ וּתְהֵי־דָא לְכוֹן לִקְיָם עָלָם לְכַפָּרָא עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־חוֹבֵיהוֹן
יז 1 חֲדָא בְּשַׁתָּא וַעֲבַד כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ יָת־משֶׁה׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם־משֶׁה
2 לְמֵימַר׃ מַלֵּל עִם־אַהֲרֹן וְעִם־בְּנוֹהִי וְעִם כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן
3 דֵּין פִּתְגָּמָא דִּי־פַקִּיד יְיָ לְמֵימַר׃ גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל דִּי יִכּוֹס
תּוֹר אוֹ אִמַּר אוֹ־עֵזָא בְּמַשְׁרִיתָא אוֹ דִי יִכּוֹס מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא׃
4 וְלִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא אַיְתֵיהּ לְקָרָבָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ קֳדָם מַשְׁכְּנָא

32 לפני ולפנים. וכפר הכהן אשר ימשח וגו׳, כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול; לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול הבא אחריו שיהא כמוהו. ואשר ימלא את ידו, (שיכול) אין לי אלא המשוח בשמן המשחה, מרובה בגדים מנין? תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו וגו׳, והם כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך, שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה. לכהן תחת אביו, ללמד שאם בנו ממלא את מקומו
34 הוא קודם לכל אדם. ויעש כאשר צוה וגו׳, כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר הזה; ולהגיד שבחו של אהרן, שלא היה לובשן לגדולתו, אלא כמקיים
3 גזרת המלך. אשר ישחט שור או כשב, במוקדשין הכתוב מדבר, שנאמר
4 להקריב קרבן. במחנה, חוץ לעזרה. דם יחשב, כשופך דם האדם, שמתחייב

קָרְבָּן֙ לַֽיהוָ֔ה לִפְנֵ֖י מִשְׁכַּ֣ן יְהוָ֑ה דָּ֣ם יֵחָשֵׁ֞ב לָאִ֤ישׁ הַהוּא֙
דָּ֣ם שָׁפָ֔ךְ וְנִכְרַ֛ת הָאִ֥ישׁ הַה֖וּא מִקֶּ֥רֶב עַמּֽוֹ׃ לְמַ֡עַן אֲשֶׁר֩ 5
יָבִ֨יאוּ בְּנֵ֜י יִשְׂרָאֵ֗ל אֶת־זִבְחֵיהֶם֮ אֲשֶׁ֣ר הֵ֣ם זֹבְחִים֮ עַל־
פְּנֵ֣י הַשָּׂדֶה֒ וֶהֱבִיאֻ֣ם לַֽיהוָ֗ה אֶל־פֶּ֛תַח אֹ֥הֶל מוֹעֵ֖ד אֶל־
הַכֹּהֵ֑ן וְזָבְח֗וּ זִבְחֵ֧י שְׁלָמִ֛ים לַיהוָ֖ה אוֹתָֽם׃ וְזָרַ֨ק הַכֹּהֵ֤ן 6
אֶת־הַדָּם֙ עַל־מִזְבַּ֣ח יְהוָ֔ה פֶּ֖תַח אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד וְהִקְטִ֣יר
הַחֵ֔לֶב לְרֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ לַֽיהוָֽה׃ וְלֹא־יִזְבְּח֥וּ עוֹד֙ אֶת־זִבְחֵיהֶ֔ם 7
לַשְּׂעִירִ֕ם אֲשֶׁ֛ר הֵ֥ם זֹנִ֖ים אַחֲרֵיהֶ֑ם חֻקַּ֥ת עוֹלָ֛ם תִּֽהְיֶה־
זֹּ֥את לָהֶ֖ם לְדֹרֹתָֽם׃ וַאֲלֵהֶ֣ם תֹּאמַ֔ר אִ֥ישׁ אִישׁ֙ מִבֵּ֣ית 8
יִשְׂרָאֵ֔ל וּמִן־הַגֵּ֖ר אֲשֶׁר־יָג֣וּר בְּתוֹכָ֑ם אֲשֶׁר־יַעֲלֶ֥ה עֹלָ֖ה
אוֹ־זָֽבַח׃ וְאֶל־פֶּ֜תַח אֹ֤הֶל מוֹעֵד֙ לֹ֣א יְבִיאֶ֔נּוּ לַעֲשׂ֥וֹת אֹת֖וֹ 9
לַֽיהוָ֑ה וְנִכְרַ֛ת הָאִ֥ישׁ הַה֖וּא מֵעַמָּֽיו׃ וְאִ֨ישׁ אִ֜ישׁ מִבֵּ֣ית 10
יִשְׂרָאֵ֗ל וּמִן־הַגֵּר֙ הַגָּ֣ר בְּתוֹכָ֔ם אֲשֶׁ֥ר יֹאכַ֖ל כָּל־דָּ֑ם וְנָתַתִּ֣י
פָנַ֗י בַּנֶּ֙פֶשׁ֙ הָאֹכֶ֣לֶת אֶת־הַדָּ֔ם וְהִכְרַתִּ֥י אֹתָ֖הּ מִקֶּ֥רֶב עַמָּֽהּ׃
כִּ֣י נֶ֣פֶשׁ הַבָּשָׂר֮ בַּדָּ֣ם הִוא֒ וַאֲנִ֞י נְתַתִּ֤יו לָכֶם֙ עַל־הַמִּזְבֵּ֔חַ לְכַפֵּ֖ר 11
עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶ֑ם כִּֽי־הַדָּ֥ם ה֖וּא בַּנֶּ֥פֶשׁ יְכַפֵּֽר׃ עַל־כֵּ֤ן אָמַ֙רְתִּי֙ 12
לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל כָּל־נֶ֥פֶשׁ מִכֶּ֖ם לֹא־תֹ֣אכַל דָּ֑ם וְהַגֵּ֛ר הַגָּ֥ר
בְּתוֹכְכֶ֖ם לֹא־יֹ֥אכַל דָּֽם׃ וְאִ֨ישׁ אִ֜ישׁ מִבְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וּמִן־ 13
הַגֵּר֙ הַגָּ֣ר בְּתוֹכָ֔ם אֲשֶׁ֨ר יָצ֜וּד צֵ֥יד חַיָּ֛ה אוֹ־ע֖וֹף אֲשֶׁ֣ר
יֵאָכֵ֑ל וְשָׁפַךְ֙ אֶת־דָּמ֔וֹ וְכִסָּ֖הוּ בֶּעָפָֽר׃ כִּֽי־נֶ֣פֶשׁ כָּל־בָּשָׂ֗ר 14
דָּמ֣וֹ בְנַפְשׁוֹ֮ הוּא֒ וָאֹמַר֙ לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל דַּ֥ם כָּל־בָּשָׂ֖ר לֹ֣א
תֹאכֵ֑לוּ כִּ֣י נֶ֤פֶשׁ כָּל־בָּשָׂר֙ דָּמ֣וֹ הִ֔וא כָּל־אֹכְלָ֖יו יִכָּרֵֽת׃
וְכָל־נֶ֗פֶשׁ אֲשֶׁ֨ר תֹּאכַ֤ל נְבֵלָה֙ וּטְרֵפָ֔ה בָּאֶזְרָ֖ח וּבַגֵּ֑ר 15

בנפשו. דם שפך, לרבות את הזורק דמים בחוץ. אשר הם זובחים, אשר הם 7 8
רגילים לזבוח. לשעירים, לשדים, כמו ושעירים ירקדו שם (ישעיה י"ג). אשר

דיי דמא יתחשב לגברא ההוא דמא אשד וישתיצי אנשא ההוא
5 מגו עמה: בדיל די ייתון בני ישראל ית־דבחיהון די אנון דבחין
על־אפי חקלא וייתנון לקדם יי לתרע משכן זמנא לות־כהנא
6 ויכסון נכסת קודשין קדם יי יתהון: ויזרוק כהנא ית־דמא על־מדבחא
7 דיי בתרע משכן זמנא ויסק תרבא לאתקבלא ברעוא קדם יי: ולא־
ידבחון עוד ית־דבחיהון לשדין די אנון טען בתריהון קים עלם
8 תהי־דא להון לדריהון: ולהון תימר גבר גבר מבית ישראל ומן
9 גיורא דיתגיירון ביניכון די־יסק עלתא או נכסת קודשיא: ולתרע
משכן זמנא לא איתניה למעבד יתה קדם יי וישתיצי אנשא ההוא
10 מעמה: וגבר גבר מבית ישראל ומן־גיורא דיתגיירון ביניכון די
יכול כל דמא ואתן רוגזי באנשא דיכול ית־דמא ואשיצי יתה מגו
11 עמה: ארי נפש בסרא בדמא היא ואנא יהבתה לכון על־מדבחא
12 לכפרא על־נפשתיכון ארי־דמא הוא על־נפשא מכפר: על־כן אמרית
לבני ישראל כל־אנש מנכון לא־ייכול דמא וגיורא דיתגיירון ביניכון
13 לא־ייכול דמא: וגבר גבר מן־בני ישראל ומן־גיורא דיתגיירון
ביניכון די יצוד צידא חיתא או עופא די מתאכל ויישוד ית־דמה
14 ויכסנה בעפרא: ארי־נפש כל־בסרא דמה בנפשה הוא ואמרית
לבני ישראל דם כל־בסרא לא תיכלון ארי נפש כל־בסרא דמה היא
15 כל־דיכלנה ישתיצי: וכל־אנש די ייכול נבילא ותבירא ביציבא

יעלה עלה, לחייב על המקטיר אברים בחוץ כשוחט בחוץ, שאם שחט אחד
9 10 והעלה חברו, שניהם חייבין. ונכרת, זרעו נכרת וימיו נכרתין. כל דם, לפי
שנאמר בנפש יכפר, יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים? ת"ל כל
11 דם. ונתתי פני, פנאי שלי; פונה אני מכל עסקי ועוסק בו. כי נפש הבשר
של כל בריה בדם היא תלויה, ולפיכך נתתיו (על המזבח) לכפר על נפש
12 האדם, תבא נפש ותכפר על נפש. כל נפש מכם, להזהיר גדולים על
13 הקטנים. אשר יצוד, אין לי אלא ציד, אווזין ותרנגולים מנין? ת"ל ציד,
מכל מקום. (אם כן למה נאמר אשר יצוד? שלא יאכל בשר אלא בהזמנה
14 זאת.) אשר יאכל, פרט לטמאים. דמו בנפשו הוא, דמו הוא לו במקום
הנפש, שהנפש תלויה בו. כי נפש כל בשר דמו היא, הנפש היא הדם. דם
15 ובשר ל' זכר, נפש ל' נקבה. אשר תאכל נבלה וטרפה, בנבלת עוף־טהור
דבר הכתוב, שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת בבית הבליעה; ולמדך כאן
שמטמאה באכילתה ואינה מטמאה במגע. וטרפה האמורה כאן לא נכתב אלא

וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר׃ וְאִם 16
לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ׃ פ יח
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 1 2
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם 3
אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר
אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא
תֵלֵכוּ׃ אֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת 4
בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־ 5
מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי
יְהוָה׃ ס ששי. אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר 6
בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְהוָה׃ ס עֶרְוַת 7
אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה
עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה 8
עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ 9
אוֹ בַת־אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה
עֶרְוָתָן׃ ס עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא 10
תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה׃ ס עֶרְוַת בַּת־ 11
אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה

לדרוש; וכן שנינו: יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה? ת"ל
טרפה, מי שיש במינו טרפה, יצא עוף טמא שאין במינו טרפה. ונשא עונו, 16
אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות. ובשרו
לא ירחץ, ונשא עונו, על רחיצת גופו ענוש כרת, ועל כבוס בגדים
במלקות. אני ה' אלהיכם, אני הוא שאמרתי בסיני אנכי ה' אלהיך (שמות 2
כ'), וקבלתם עליכם מלכותי, מעתה קבלו גזרותי! רבי אומר גלוי וידוע
לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא, לפיכך בא עליהם בגזרה: אני ה'
אלהיכם! דעו מי גוזר עליכם, דיין להפרע, ונאמן לשלם שכר! כמעשה 3
ארץ מצרים, מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים. מכל האומות,
ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל. אשר אני מביא אתכם
שמה, מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים יותר מכולם. ובחקתיהם

ובגיורא ויצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי־מסאב עד־רמשא וידכי:
16
יח 1 ואם לא יצבע ובסרה לא יסחי ויקבל חובה: ומליל יי עם־משה
2 3 למימר: מלל עם־בני ישראל ותימר להון אנא יי אלהכון: כעובדי
עמא־דארעא־דמצרים די יתבתון בה לא תעבדון וכעובדי עמא־
דארעא דכנען די אנא מעיל יתכון תמן לא תעבדון ובנימוסיהון
4 לא תהכון: ית־דיני תעבדון וית־קימי תטרון להלכא בהון אנא
5 יי אלהכון: ותטרון ית־קימי וית־דיני די יעבד יתהון אנשא ויחי־
6 בהון לחיי עלמא אנא יי: גבר גבר לכל־קריב בשרה לא תקרבון
7 לגלאה ערין אנא יי: ערית אבוך וערית אמך לא תגלי אמך היא
8 לא תגלי עריתה: ערית אתת אבוך לא תגלי ערית אבוך היא:
9 ערית אחתך בת־אבוך או בת־אמך דילידא מן־אבוך מן־אתא אחרי
10 או מן־אמך לגבר אחרן לא תגלי עריתהן: ערית בת־ברך או בת־
11 ברתך לא תגלי עריתהן ארי עריתך אנין: ערית בת־אתת אבוך

לא תלכו, מה הניח הכתוב שלא אמר? אלא אלו נימוסות שלהן, דברים
החקוקים להם, כגון טרטיאות (טיטראות) ואצטדיאות. רבי מאיר אומר אלו
4 דרכי האמורי שמנו חכמים. את משפטי תעשו, אלו דברים האמורים
בתורה במשפט, שאלו לא נאמרו היו כדאי לאמרן. ואת חקתי תשמרו,
דברים שהן גזרת המלך, שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן? ואומות
העולם היו משיבין עליהם, כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת;
לכך נאמר אני ה׳, גזרתי עליכם, אי אתה רשאי להפטר! ללכת בהם, אל
תפטר מתוכם; שלא תאמר למדתי חכמת ישראל, אלך ואלמד חכמת האומות.
5 ושמרתם את חקתי וגו׳, לרבות שאר דקדוקי הפרשה, שלא פרט הכתוב
בהם. ד״א ליתן שמירה ועשייה לחקים ושמירה ועשייה למשפטים, לפי שלא
נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחקים. וחי בהם, לעולם הבא; שאם
6 תאמר לעולם הזה, והלא סופו הוא מת! אני ה׳, נאמן לשלם שכר. לא
תקרבו, להזהיר הנקבה כזכר, לכך נאמר לשון רבים. אני ה׳, נאמן לשלם
7 שכר. ערות אביך, זו אשת אביך. או אינו אלא כמשמעו? נאמר כאן ערות
אביך ונאמר להלן ערות אביו גלה (ויקרא כ׳), מה להלן אשת אביו אף
8 כאן אשת אביו. וערות אמך, להביא אמו שאינה אשת אביו. ערות אשת אביך,
9 לרבות לאחר מיתה. בת אביך, אף בת אנוסה במשמע. מולדת בית או
מולדת חוץ, בין שאומרים לו לאביך קיים את אמה ובין שאומרים לו
10 הוציא את אמה, כגון ממזרת או נתינה. ערות בת בנך וגו׳, בבתו מאנוסתו
הכתוב מדבר; ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה, שנאמר
כאן לא תגלה, בין שהיא ממנו בין שהיא מאיש אחר. ערות בת בנך, קל
וחומר לבתך, אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה במס׳ יבמות.
11 ערות בת אשת אביך, למד שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית; לכך

עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה שְׁאֵר 12
אָבִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹת־אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי־ 13
שְׁאֵר אִמְּךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה 14
אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא 15
תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת 16
אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת 17
אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ
לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא׃ וְאִשָּׁה 18
אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ׃
וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ׃ 19 שביעי (רביעי כשמחובר)
וְאֶל־אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע לְטָמְאָה־ 20
בָהּ׃ וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־ 21
שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ וְאֶת־זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי 22
אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא׃ וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ 23
לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ תֶּבֶל
הוּא*)׃ אַל־תִּטַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי בְכָל־אֵלֶּה נִטְמְאוּ 24
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם׃ וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד 25
עֲוֺנָהּ עָלֶיהָ וַתָּקִא הָאָרֶץ אֶת־יֹשְׁבֶיהָ׃ וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם 26 מפטיר
אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת
הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת 27
הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ׃

נאמר בת אשת אביך, כראוי לקדושין. ערות אחי אביך לא תגלה, ומה 14

---

*) תֶּבֶל הוּא׃ במקצת ספרים הִוא׃ וכתב רוו"ה ו"ל: ככל אפסק הלכה שהוא „תֶּבֶל הוּא", כמבואר במסכת ש"י. גם אנכי מצאתי בגליון כתב יד שכתב: „ביוקצת ספרים הוא; אך בס"ס בכל הטובים מצאתי הוּא."

לאווענשטיין.

12 דִּילִידָא מִן־אֲבוּךְ אֲחָתָךְ הִיא לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתַהּ׃ עֶרְיַת אֲחַת־אֲבוּךְ
13 לָא תְגַלֵּי קָרִיבַת אֲבוּךְ הִיא׃ עֶרְיַת אֲחַת־אִמָּךְ לָא־תְגַלֵּי אֲרֵי קָרִיבַת
14 אִמָּךְ הִיא׃ עֶרְיַת אַח־אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי לְאִתְּתֵהּ לָא תִקְרַב אִתַּת אַח־
15 אֲבוּךְ הִיא׃ עֶרְיַת כַּלְּתָךְ לָא תְגַלֵּי אִתַּת בְּרָךְ הִיא לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתַהּ׃
16 17 עֶרְיַת אִתַּת־אֲחוּךְ לָא תְגַלֵּי עֶרְיַת אֲחוּךְ הִיא׃ עֶרְיַת אִתְּתָא וּבְרַתַּהּ
לָא תְגַלֵּי יָת־בַּת־בְּרַהּ וְיָת־בַּת־בְּרַתַּהּ לָא תִסַּב לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ קָרִיבָן
18 אִנּוּן עֵצַת חִטְאִין הִיא׃ וְאִתְּתָא עִם־אֲחָתַהּ לָא תִסַּב לְעָקָא לְגַלָּאָה
19 עֶרְיְתַהּ עֲלַהּ בְּחַיַּהָא׃ וּלְאִתְּתָא בְּרִחוּק סוֹבְתַהּ לָא תִקְרַב לְגַלָּאָה
20 עֶרְיְתַהּ׃ וּבְאִתַּת חַבְרָךְ לָא־תִתֵּן שְׁכָבְתָךְ לְזַרְעָא לְאִסְתַּאָבָא בַהּ׃
21 וּמִבְּנָיךְ לָא־תִתֵּן לְאַעְבָּרָא לְמֹלֶךְ וְלָא תַחֵל יָת־שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃
22 23 וְעִם־דְּכוּרָא לָא תִשְׁכּוֹב מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא תּוֹעֵבְתָּא הִיא׃ וּבְכָל־בְּעִירָא
לָא־תִתֵּן שְׁכָבְתָךְ לְאִסְתַּאָבָא בַהּ וְאִתְּתָא לָא־תְקוּם קֳדָם בְּעִירָא
24 לְמִשְׁלַט־בַּהּ תִּבְלָא הוּא׃ לָא־תִסְתַּאֲבוּן בְּכָל־אִלֵּין אֲרֵי בְכָל־אִלֵּין
25 אִסְתְּאָבוּ עַמְמַיָּא דִּי־אֲנָא מַגְלֵי מִן־קֳדָמֵיכוֹן׃ וְאִסְתְּאָבַת אַרְעָא
26 וְאַסְעָרִית חוֹבַהּ עֲלַהּ וְרוֹקִינַת אַרְעָא יָת־יָתְבַהָא׃ וְתִטְּרוּן אַתּוּן יָת־
קְיָמַי וְיָת־דִּינַי וְלָא תַעְבְּדוּן מִכֹּל תּוֹעֵבָתָא הָאִלֵּין יַצִּיבָא וְגִיּוֹרָא
27 דְיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן׃ אֲרֵי יָת־כָּל־תּוֹעֵבָתָא הָאִלֵּין עֲבַדוּ אֱנָשֵׁי־אַרְעָא

15 היא ערותו? אל אשתו לא תקרב. אשת בנך היא. לא אמרתי אלא בשיש
17 לבנך אישות בה, פרט לאנוסה ושפחה ונכרית. ערות אשה ובתה, לא אסר
הכתוב אלא על ידי נשואי הראשונה; לכך נאמר לא תקח, ל׳ קיחה, וכן
לענין העונש, אשר יקח את אשה ואת אמה (ויקרא כ׳), ל׳ קיחה; אבל
אם אנס אשה מותר לישא בתה. שארה הנה, קרובות זו לזו. זמה, עצה, כתרגומו
18 עצת חטאין, שיצרך יועצך לחטוא. אל אחתה, שתיהן כאחת. לצרר, ל׳
צרה, לעשות את זו צרה לזו. בחייה, למדך שאם גרשה לא ישא את אחותה
21 כל זמן שהיא בחיים. למלך, ע״א היא ששמה מלך, וזו היא עבודתה, שמוסר
בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי
מדורות האש. לא תתן, זו היא מסירתו לכומרים. להעביר למלך, זו העברת
23 האש. תבל הוא, ל׳ קדש וערוה ונאוף; וכן ואפי על תבליתם (ישעיה י׳).

28 וְלֹֽא־תָקִ֤יא הָאָ֙רֶץ֙ אֶתְכֶ֔ם בְּטַֽמַּאֲכֶ֖ם אֹתָ֑הּ כַּאֲשֶׁ֥ר קָאָ֛ה
29 אֶת־הַגּ֖וֹי אֲשֶׁ֥ר לִפְנֵיכֶֽם׃ כִּ֚י כָּל־אֲשֶׁ֣ר יַעֲשֶׂ֔ה מִכֹּ֖ל
הַתּוֹעֵבֹ֣ת הָאֵ֑לֶּה וְנִכְרְת֛וּ הַנְּפָשׁ֥וֹת הָעֹשֹׂ֖ת מִקֶּ֥רֶב עַמָּֽם׃
30 וּשְׁמַרְתֶּ֣ם אֶת־מִשְׁמַרְתִּ֗י לְבִלְתִּ֨י עֲשׂ֜וֹת מֵחֻקּ֤וֹת
הַתּֽוֹעֵבֹת֙ אֲשֶׁ֣ר נַעֲשׂ֣וּ לִפְנֵיכֶ֔ם וְלֹ֥א תִֽטַּמְּא֖וּ בָּהֶ֑ם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה
אֱלֹהֵיכֶֽם׃ פ

יט

1 2 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ דַּבֵּ֞ר אֶל־כָּל־עֲדַ֧ת בְּנֵֽי־
יִשְׂרָאֵ֛ל וְאָמַרְתָּ֥ אֲלֵהֶ֖ם קְדֹשִׁ֣ים תִּהְי֑וּ כִּ֣י קָד֔וֹשׁ אֲנִ֖י יְהוָ֥ה
3 אֱלֹהֵיכֶֽם׃ אִ֣ישׁ אִמּ֤וֹ וְאָבִיו֙ תִּירָ֔אוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַ֖י תִּשְׁמֹ֑רוּ
4 אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ אַל־תִּפְנוּ֙ אֶל־הָ֣אֱלִילִ֔ם וֵֽאלֹהֵי֙ מַסֵּכָ֔ה
5 לֹ֥א תַעֲשׂ֖וּ לָכֶ֑ם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ וְכִ֧י תִזְבְּח֛וּ זֶ֥בַח
6 שְׁלָמִ֖ים לַֽיהוָ֑ה לִֽרְצֹנְכֶ֖ם תִּזְבָּחֻֽהוּ׃ בְּי֧וֹם זִבְחֲכֶ֛ם יֵאָכֵ֖ל
7 וּמִֽמָּחֳרָ֑ת וְהַנּוֹתָר֙ עַד־י֣וֹם הַשְּׁלִישִׁ֔י בָּאֵ֖שׁ יִשָּׂרֵֽף׃ וְאִ֛ם
8 הֵאָכֹ֥ל יֵאָכֵ֖ל בַּיּ֣וֹם הַשְּׁלִישִׁ֑י פִּגּ֥וּל ה֖וּא לֹ֥א יֵרָצֶֽה׃ וְאֹֽכְלָיו֙
עֲוֺנ֣וֹ יִשָּׂ֔א כִּֽי־אֶת־קֹ֥דֶשׁ יְהוָ֖ה חִלֵּ֑ל וְנִכְרְתָ֛ה הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא

28 ד״א תבל הוא ל׳ בלילה וערבוב זרע אדם וזרע בהמה. ולא תקיא הארץ
אתכם, משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס, שאין עומד במעיו אלא מקיאו,
כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה. ותרגומו ולא תרוקן, ל׳ ריקון,
29 30 מריקה עצמה מהם. הנפשות העשת, הזכר והנקבה במשמע. ושמרתם את
משמרתי, להזהיר בית דין על כך. ולא תטמאו בהם, אני ה׳ אלהיכם,
הא אם תטמאו אינני אלהיכם, ואתם נפסלים מאחרי, ומה הנאה יש לי
בכם? ואתם מתחייבים כליה, לכך נאמר אני ה׳ אלהיכם.

2 דבר אל כל עדת בני ישראל, מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל, מפני
שרוב גופי תורה תלויין בה. קדשים תהיו, הוו פרושים מן העריות ומן
העבירה; שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה: אשה זונה
וחללה וגו׳, אני ה׳ מקדשכם, ולא יחלל זרעו, אני ה׳ מקדשו, קדושים יהיו,
3 אשה זונה וחללה וגו׳ (ויקרא כ״א). איש אמו ואביו תיראו, כל אחד
מכם תיראו אביו ואמו. זה פשוטו. ומדרשו, אין לי אלא איש, אשה מנין?
כשהוא אומר תיראו, הרי כאן שנים; א״כ למה נאמר איש? שהאיש ספק
בידו לעשות, אבל אשה רשות אחרים עליה. אמו ואביו תיראו, כאן הקדים
אם לאב, לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו; ובכבוד הקדים

28 די קדמיכון ואסתאבת ארעא: ולא־תרוקן ארעא יתכון בסאביכון
29 יתה כמא דרוקינת ית־עממיא די קדמיכון: ארי כל־די יעבד מכל
30 תועבתא האלין וישתיצון נפשתא דיעבדון מגו עמהון: ותטרון
ית־מטרת־מימרי בדיל דלא־למעבד מנימוסי תועבתא דאתעבדא
קדמיכון ולא תסתאבון בהון אנא יי אלהכון:

יט

1 ומליל יי עם־משה למימר: מלל עם־כל־כנשתא דבני־ישראל 2
3 ותימר להון קדישין תהון ארי קדיש אנא יי אלהכון: גבר מן־אמה
ומן־אבוהי תהון דחלין וית־יומי־שביא דילי תטרון אנא יי אלהכון:
4 לא־תתפנון בתר טעון ודחלן דמתכא לא תעבדון לכון אנא יי
5 אלהכון: וארי תכסון נכסת קודשיא קדם יי לרעוא לכון תכסנה:
6 ביומא דיתנכס יתאכל וביומא דבתרוהי ודאשתאר עד־יומא תליתאה
7 בנורא יתוקד: ואם אתאכלא יתאכל ביומא תליתאה מרחק הוא
8 לא־יהי לרעוא: ודייכלנה חוביה יקבל ארי ית־קודשא דיי אחל

אב לאם, לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמשדלתו
בדברים. את שבתתי תשמרו, סמך שמירת שבת למורא אב, לומר אף על
פי שהזהרתיך על מורא אב, אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו,
וכן בשאר כל המצות. אני ה' אלהיכם, אתה ואביך חייבים בכבודי, לפיכך
לא תשמע לו לבטל את דברי. אי זהו מורא? לא ישב במקומו, ולא ידבר
במקומו, ולא יסתור את דבריו; ואי זהו כבוד? מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל
4 מכניס ומוציא. אל תפנו אל האלילם, לעבדם. אלילם. ל' אל, כלא הוא
חשוב. ואלהי מסכה, תחלתן אלילים הם, אם אתה פונה אחריהם סופך
לעשותן אלהות. לא תעשו לכם, לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם; וא"ת
לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם? הרי כבר נאמר לא יהיה לך
5 (שמות כ'), לא שלך ולא של אחרים. וכי תזבחו וגו', לא נאמרה פרשה זו
אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת להאכל בתוך הזמן הזה, שאם
לקבוע להם זמן אכילה הרי כבר נאמר ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו'
(ויקרא ז'). לרצנכם תזבחהו, תחלת זביחתו תהא על מנת נחת רוח, שיהא
לכם לרצון, שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני. לרצנכם,
אפיי"לימנטו (appaisement, בעגיטיגונג). זהו לפי פשוטו. ורבותינו למדו מכאן
6 למתעסק בקדשים שפסול, שצריך שיתכוין לשחוט. ביום זבחכם יאכל, כשתזבחוהו
7 תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר. ואם האכל יאכל וגו', אם
אינו ענין לחוץ לזמנו, שהרי כבר נאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו'
(ויקרא ז'), תנהו ענין לחוץ למקומו. יכול יהיו חייבים כרת על אכילתו?
ת"ל והנפש האוכלת ממנו עונה תשא (ויקרא ז'), ממנו ולא מחברו,
יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו. פגול, מתועב, כמו ומרק פגולים כליהם
8 (ישעיה ס"ה). ואוכליו עונו ישא. בנותר גמור הכתוב מדבר, ואינו ענוש
כרת על הנשחט חוץ למקומו, שכבר מעטו הכתוב, וזהו בנותר גמור מדבר.

מֵעַמֶּיהָ׃ וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת 9
שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט׃ וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל 10
וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ 11
אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ׃ וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־ 12
שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל 13
לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר׃ לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ 14
וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃
לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר 15
פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ׃ לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ 16

ונשככת כריתות למדוהו מגזרה שוה. לא תכלה פאת שדך, שיניח פאה 9
בסוף שדהו. ולקט קצירך, שבלים הנושרים בשעת קצירה, אחת או שתים;
אבל שלש אינן לקט. לא תעולל, לא תטול עוללות שבה. וכן נכרות; אי 10
זהו עוללות? כל שאין לו לא כתף ולא נטף. ופרט כרמך, גרגרי ענבים
הנושרים בשעת בצירה. אני ה' אלהיכם, דיין להפרע. ואיני גובה מכם אלא
נפשות, שנאמר אל תגזל דל.... כי ה' יריב ריבם וגו' (משלי כ"ב). לא 11
תגנבו, אזהרה לגונב ממון; אבל לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב
נפשות — דבר הלמד מענינו, דבר שחייבין עליו מיתת בית דין. ולא
תכחשו, לפי שנאמר וכחש בה (ויקרא ה') משלם קרן וחומש, למדנו עונש,
אזהרה מנין? ת"ל ולא תכחשו. ולא תשקרו, לפי שנאמר ונשבע על שקר
ישלם קרן וחומש, למדנו עונש, אזהרה מנין? ת"ל ולא תשקרו. לא תגנבו
ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו, ולא תשבעו, אם גנבת סופך
לכחש, סופך לשקר, סופך להשבע לשקר. ולא תשבעו בשמי, למה נאמר? 12
לפי שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמות כ'), יכול לא יהא
חייב אלא על שם המיוחד, מניין לרבות כל הכנויין? ת"ל ולא תשבעו
בשמי לשקר, כל שם שיש לי. לא תעשק, זה הכובש שכר שכיר. לא 13
תלין, ל' נקבה, מוסב על הפעולה. עד בקר, בשכיר יום הכתוב מדבר,
שיציאתו משתקעה חמה, לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה. ובמקום אחר הוא
אומר ולא תבא עליו השמש (דברים כ"ד), מדבר בשכיר לילה, שהשלמת פעולתו
משיעלה עמוד השחר, לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום. לפי שנתנה תורה 14
זמן לבעל הבית, עונה לבקש מעות. לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש,
מנין לרבות כל אדם? ת"ל בעמך לא תאר (שמות כ"ב); אם כן למה
נאמר חרש? מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, יצא המת,
שאינו בחיים. ולפני עור לא תתן מכשל, לפני הסומא בדבר לא תתן
עצה שאינה הוגנת לו; אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף

9 וישתיצי אנשא ההיא מעמה: ובמחצדכון ית־חצדא דארעכון לא
10 תשיצי פאתא דחקלך למחצר ולקטא דחצדך לא תלקט: וכרמך
לא תעלל ונתרא דכרמך לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון
11 אנא יי אלהכון: לא תגנבון ולא־תכדבון ולא־תשקרון אנש בחברה:
12 ולא־תשבעון בשמי לשקרא ותחל ית־שמא דאלהך אנא יי:
13 לא־תעשוק ית־חברך ולא תאנס לא־תבית אגרא דאגירא לותך עד־
14 צפרא: לא־תלוט דלא־שמע וקדם דלא־חזי לא תשים תקלא ותדחל
15 מאלהך אנא יי: לא תעבדון שקר בדינא לא־תסב אפי מסכנא ולא
16 תהדר אפי רבא בקושטא תדינה לחברך: לא־תיכול קורצין בעמך

עליו וכוונתו היטבו. ויראת מאלהיך, לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשמט ולומר לטובה נתכונתי, לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך, המכיר מחשבותיך. וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו נאמר בו ויראת מאלהיך.
15 לא תעשו עול במשפט, מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עַוָּל, שָׂנוּא ומשוקץ, חרם, ותועבה, שֶׁהָעַוָּל קרוי תועבה, שנאמר כי תועבת ה' כל עושה אלה, כל עושה עול (דברים כ"ה), והתועבה קרויה שקץ וחרם (ושנוי), שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו, שקץ תשקצנו וגו' (דברים ז'), וכתיב כי כל תועבת ה' אשר שנא וגו' (דברים י"ב). לא תשא פני דל, שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו, אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות. ולא תהדר פני גדול, שלא תאמר עשיר הוא זה, בן גדולים הוא זה, היאך אביישנו ואראה בבשתו? עונש יש בדבר! לכך נאמר ולא תהדר פני גדול.
16 בצדק תשפט עמיתך, כמשמעו. ד"א הוי דן את חברך לכף זכות. לא תלך רכיל, אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לְרַגֵּל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים הולכי רכיל, הולכי רגילה, אשפי"ימנט בלעז (espionner, אויסשפעהען). וראיה לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה, לא תלך רכיל, הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמיה ו'), ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה, מלשני בסתר רעהו (תהלים ק"א), לשון רמיה (תהלים ק"כ), לשון מדברת גדולות (תהלים י"ג); לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל, שהכ' נחלפה בג' — שכל האותיות שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו, ב' בפ' וג' בכ' וק' בל' וז' בצ' — וכן וירגל בעבדך (ש"ב י"ט), רגל בתרמה לאמר עלי רעה, וכן לא רגל על לשונו (תהלים ט"ו), וכן רוכל, הסוחר ומרגל אחר כל סחורה, וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים, על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל, ל' רוגל; ותרגומו לא תיכול קורצין, כמו ואכלו קורציהון דיהודאי (דניאל ג'), אכל קורצא די מלכא, נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה, והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת, ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין, ל' קורץ בעיניו (משלי ו'), שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולדמות

לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה׃ לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ 17
בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא׃
לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ 18
אֲנִי יְהוָה׃ אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם 19
שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה
עָלֶיךָ׃ וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זֶרַע וְהִוא 20
שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֻפְשָׁה
לֹא נִתַּן־לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמְתוּ כִּי־לֹא חֻפָּשָׁה׃
וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אָשָׁם׃ 21
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר 22
חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא׃ פ שלישי.
וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם 23
עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא
יֵאָכֵל׃ וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים 24
לַיהוָה׃ וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף 25
לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם 26

דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים. לא תעמד על דם רעך, לראות
במיתתו ואתה יכול להצילו, כגון טובע בנהר, וחיה או לסטים באים עליו.
אני ה', נאמן לשלם שכר ונאמן להפרע. ולא תשא עליו חטא, לא תלבין 17
את פניו ברבים. לא תקום, א"ל השאילני מגלך, א"ל לאו, למחר א"ל 18
השאילני קרדומך, א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני; זו היא נקימה.
ואי זו היא נטירה? א"ל השאילני את קרדומך, א"ל לאו, למחר אומר לו
השאילני מגלך, א"ל הא לך, ואיני כמותך שלא השאלתני! זו היא נטירה,
שנוטר האיבה בלבו, אע"פ שאינו נוקם. ואהבת לרעך כמוך, אמר רבי
עקיבא זה כלל גדול בתורה. את חקתי תשמרו, ואלו הן: בהמתך לא 19
תרביע כלאים וגו', חקים אלו גזרות מלך, שאין טעם לדבר. ובגד כלאים,
למה נאמר? לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו (דברים כ"ב),
יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן? ת"ל בגד. מניין לרבות הלבדים?
ת"ל שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז. ואומר אני נוז ל' דבר הנמלל
ושזור זה עם זה לחברו, מיש"טיר בלעז (métier, מעבסטוהל), כמו אחין

17 לא־תקום על־דמא דחברך אנא יי: לא־תשני ית־אחוך בלבך אוכחא
18 תוכח ית־חברך ולא־תקבל על־די־לה חובא: לא־תקום ולא־תטר
19 דבבו לבני עמך ותרחם לחברך כותך אנא יי: ית־קימי תטרון
בעירך לא־תרכב ערובין חקלך לא־תזרע ערובין ולבוש ערובין
20 שעטנזא לא יסק עלך: וגבר ארי־ישכוב עם־אתתא שכבת זרעא
והיא אמתא אחידא לגבר ואתפרקא לא־אתפריקת בכספא או חרותא
לא־את יהי בת־לה בשטר בקרתא תהי לא יומתון ארי־לא אתחררת:
21 22 וייתי ית־אשמה קדם יי לתרע משכן זמנא דכר לאשמא: ויכפר
עלוהי כהנא בדכרא דאשמא קדם יי על־חובתה די־חב וישתבק
23 לה מחובתה די חב: וארי תעלון לארעא ותצבון כל אלן דמיכל
ותרחקון רחקא ית־אבה תלת שנין יהי לכון מרחק לאבדא לא יתאכל:
24 25 ובשתא רביעתא יהי כל אבה קדש תשבחן קדם יי: ובשתא
26 חמשתא תיכלון ית אבה לאוספא לכון עללתה אנא יי אלהכון: לא

לנאוי דאית בהון, שאנו מפרשים ל' כמוש, פליש"טרא (flétrir, פערוועלקען).
20 ול' שעטנז פרש מנחם מחוברת לטר ופשתים. נחרפת לאיש, מיועדת לאיש.
ואיני יודע לו דמיון במקרא. ובשפחה כנענית שחציה שפחה וחציה בת חורין
המאורסה לעבד עברי שמותר בשפחה הכתוב מדבר. והפדה לא נפדתה,
פדויה ואינה פדויה, וסתם פדיון בכסף. או חפשה, בשטר. בקרת תהיה,
יש על בית דין לבקר את הדבר שלא לחייבה מיתה, כי לא חפשה, ואין
קדושיה גמורין. ורבותינו למדו מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה,
שהדיינים המלקין קורין על הלוקה אם לא תשמר לעשות .... והפלא ה' את
מכותך וגו' (דברים כ"ח). תהיה, היא לוקה ולא הוא. כי לא חפשה,
לפיכך אין חייב עליה מיתה, שאין קדושיה קדושין; הא אם חופשה קדושיה
22 קדושין וחייב מיתה. ונסלח לו מחטאתו אשר חטא, לרבות את המזיד
23 כשוגג. וערלתם ערלתו, ואטמתם אטימתו, יהא אטום ונסתר מלהנות ממנו.
שלש שנים יהיה לכם ערלים, מאימתי מונה לו? משעת נטיעתן. יכול
24 אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא מותר? ת"ל יהיה, בהוויתו יהא. יהיה
כל פריו קדש, כמעשר שני, שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגו' קדש לה'
(ויקרא כ"ז). מה מעשר אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון אף זה
25 כן; ודבר זה הלולים לה' הוא, שנושאו שם לְשַׁבֵּחַ ולהלל לשמים. להוסיף
לכם תבואתו, המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה
אני מברך לכם פרות הנטיעה. היה רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד
יצר הרע; שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם, לפיכך
נאמר להוסיף לכם תבואתו. אני ה', אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור
26 הבטחתי. לא תאכלו על הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין: אזהרה שלא
יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים, ואזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם
שתצא נפשה, ועוד הרבה. לא תנחשו, כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות,
פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך. לא תעוננו, ל' עונות ושעות, שאומר

לא תנחשו ולא תעוננו: 27 לא תקפו פאת ראשכם ולא
28 תשחית את פאת זקנך: ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם
29 וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני יהוה: אל־תחלל
את־בתך להזנותה ולא־תזנה הארץ ומלאה הארץ
30 זמה: את־שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני יהוה:
31 אל־תפנו אל־האבת ואל־הידענים אל־תבקשו לטמאה
32 בהם אני יהוה אלהיכם: מפני שיבה תקום והדרת פני
33 זקן ויראת מאלהיך אני יהוה: ס רביעי. (ששי.) וכי־
34 יגור אתך *) גר בארצכם לא תונו אתו: כאזרח מכם

27 יום פלוני יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה לצאת. לא תקפו פאת
ראשכם, זה המשוה צדעיו לאחורי אזניו ולפדחתו, ונמצא הקף ראשו עגול
סביב, שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה. פאת זקנך, סוף
הזקן וגבוליו, והן חמש, שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא
רחב ויש בו שתי פאות, ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד.
ושרט לנפש, כן היה דרכן של אמורים להיות משרטין בשרם כשמת להם
28 מת. וכתבת קעקע, כתב המשוקע ושקוע שאינו נמחק לעולם, שמקעקעו
במחט ושחור משחיר לעולם. קעקע, לשון והוקע אותם (במדבר כ"ה), והוקעכום
(שמואל ב' כ"א), תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו תקועין

*) דיני שוא נח ושוא נע וחטף.

וכי יגור אתך, במקצת ספרים וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ במארכא, אבל בכ"י גם במ"נ רפ"ו ואחרים
יָגוּר, כרגלו, וכן עקר, בעבור דגשות האות השואית, דוגמת אֲחוֹת אִמְּךָ (להלן כ'
י"ט). אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם (דברים ח' ל'), אֲשֶׁר צִוְּךָ (שם י"ג ו'), וכן בכל דוגמתם,
כשהשוא תכיף ישמש דגש; אבל מֵבִיא אֶתְכֶם, וָאַבְדִּיל אֶתְכֶם (להלן כ' כ"ג) וכו',
וּמוֹצִיא אֶתְכֶם (דברים ד' כ'), פְּרוּ וּרְבוּ (בראשית א' כ"ח), הם וכל דומיהם במסרת
המרכא, בעבור שהשואין שאחריהם נחים, לא נעים, אע"פ שבג"ד כפ"ת שאחריהם רפה,
ועל הבקש הזה גם הָרְאֵת אוֹתְךָ (שמות כ"ו ל'), וְאַף אוֹתְךָ (שמות ט' ט"ז), הם
וכל דומיהם במרכא בכל הספרים בלי מחלקת. וכן אֲשֶׁר הוֹלְכִים (יחזקאל י"ג ג'),
אֶת־הָהָר שֹׁמְרוֹן (מ"א י"ו כ"ד), כַּבִּירִים שׁוֹטְפִים (ישעיה כ"ח ב'). וכבר הזכרתי
הסבה הזאת לעיל בפ' שמיני (ט' כ"ב) אצל וַיְבָרְכֵם. ועיין עוד בפ' עקב (ח' כ')
ובפ' ראה (י"ב ט"ו). וראיתי בספר דקדוקי הטעמים המיוחס לר' אהרן בן אשר שאמר
ז"ל: יש סופרים, דבר אחת מורים, וכמתי ישרים, במקומות ברורים, קמץ פתח, קורים,
כגון וַנִּפְתְּחָה את אמתחתינו, (בראשית מ"ג כ"א), שִׁמְעָה תפלתי ה' (תהלים ל"ט
י"ג), וָאֶשְׁמְעָה אחד קדוש (דניאל ח' י"ג), [וכן בכ"י וס"א אֶשְׁמְעָה מה ידבר האל
(תהלים פ"ה ט')], וַתִּקָּרֵא בשם (אסתר ב' י"ד), וְנִקְרְאָה ירושלם (זכרי' ח' ג'),
וָאֶשְׁקְלָה להם (עזרא ח' כ"ה), וְנִרְאֲתָה וגו' (במדבר ט' כ"ט), בכי שַׁבְּתוֹת הַשְׁמִי

27 תֵיכְלוּן עַל דְּמָא לָא תְנַחֲשׁוּן וְלָא תְעוֹנְנוּן: לָא תַקְפוּן פָּאתָא
28 דְרֵישְׁכוֹן וְלָא תְחַבֵּל יָת פָּאתָא דְדִקְנָךְ: וְחִבּוּל עַל מִית לָא תִתְּנוּן
29 בִּבְסַרְכוֹן וְרוּשְׁמִין חֲרִיתִין לָא תִתְּנוּן בְּכוֹן אֲנָא יְיָ: לָא־תַחֵל יָת־
בְּרַתָּךְ לְאַטְעָיוּתַהּ וְלָא תִטְעֵי אַרְעָא וְתִתְמְלֵי אַרְעָא עֵצַת חִטְאִין:
30 יָת־יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי תִּטְּרוּן וּלְבֵית מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דָּחֲלִין אֲנָא יְיָ: לָא־
31 תִתְפְּנוּן בָּתַר־בִּדִּין וּדְכוּרוּ לָא תִתְבְּעוּן לְאִסְתָּאָבָא בְהוֹן אֲנָא יְיָ
32 אֱלָהֲכוֹן: מִן־קֳדָם דְּסָבַר־בְּאוֹרָיְתָא תְּקוּם וּתְהַדַּר אַפֵּי סָבָא וְתִדְחַל
33 מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ: וַאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמָּךְ גִּיּוֹרָא בְּאַרְעֲכוֹן לָא תוֹנוּן יָתֵהּ:
34 כְּיַצִּיבָא מִנְּכוֹן יְהֵי לְכוֹן גִּיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר בֵּינֵיכוֹן וְתִרְחַם לֵהּ כְּוָתָךְ

29 ותתוכין בקרקע, פורפוי"ינט בלעז (pointant, אייכגראבענד). אל תחלל את בתך להזנותה, במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין. ולא תזנה הארץ, אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פרותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם;
וכן הוא אומר וימנעו רבים וגו' (ירמיה ג'). את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו, אע"פ שאני מזהירכם על המקדש, את שבתתי תשמרו, שאין בנין בית המקדש דוחה שבת. ומקדשי תיראו, לא יכנס במקלו ובמנעלו ובאפונדתו
31 ובאבק שעל רגליו. אל תפנו אל האבת, אזהרה לבעל אוב וידעוני. בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו, וידעוני המכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו, והעצם מדבר. אל תבקשו, להיות עסוקים בם, שאם תעסקו בם אתם מטמאין לפני ואני מתעב אתכם. אני ה' אלהיכם, דעו את מי אתם
32 מחליפין במי! מפני שיבה תקום, יכול זקן אשמאי? ת"ל זקן, אין זקן אלא שקנה חכמה. והדרת פני זקן, איזהו הדור? לא ישב במקומו ולא יסתיר את דבריו. יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו? לכך נאמר ויראת מאלהיך, שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו, שאין מכיר בו אלא הוא,
33 וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך. לא תונו, אונאת דברים; לא תאמר לו אמש היית עובד ע"א ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי
34 הגבורה! כי גרים הייתם, מום שבך אל תאמר לחברך! אני ה' אלהיכם,

---

הַקְּהָתִים, וכן הַשְּׂעָרָה, הַגְּרָנוֹת, כָּתְּנוֹת, מָרְדְּכַי, לְמָרְדְּכַי, וכאלה רבים. ויש סופרים אומרים, אין ק"ח קורים, ונסחי ישרים, כגון וַנִּפְתְּחָה, שִׁמְעָה, וְאֶשְׁמְעָה, וְנִקְרְאָה, וְנִזְרְעָה וכו', ואין לדבר זה שרש כ"א ברצון הסופרים. עכ"ל. ואולם סבת שנוי דעת הסופרים האלה היא שנוי אופני קריאת השוא המתנועע, כפי שהורונו גאוני הלשון הקדמונים, ובראשם ר' יהודה חיוג; גם הוא אמר כי כל שוא מניע שלפני אהח"ע תקרא בתנועת אות הנגון שאחריו: וְנִשְׁמְעָה קריאת המ' בחטף קמץ, תִּקְרְאִי הר' כקריאת בחירק. גם בן בלעם בטעמי המקרא שלו הורה לנו כן, באמרו בשער על דבור השוא ז"ל: השוא המניע הוא מודיע לאופני הנקוד: האופן הראשון הוא שיהיה לו מתקון אותיות אהח"ע, שאלו ארבע האותיות אם היה לפניהן אות אחרת ותחתיה שוא יצא אותו השוא בהברת המלך שתחת אהח"ע ברפיותה, אבל אם היה עמו געיא, נחשב אותו שוא כמו מלך, כגון וְאִם יִוָּתֵר וכו', וכמו כן הה', אם יהיה השוא לפנים יצא השוא בנקוד הה', כגון וְהָיָה, יוצאה הו' בקמץ הרפה, ואם יהיה בגעיא, וְהָיָה, יוצאה הו' בקמץ הדגש מסבת הגעיא; הח' כגון וכו'; אופן השני השוא אם בא קודם הי' יצא השוא לעולם בנקודה שלמטה שבקריאת חירק, ולא יתפרש בנקודת השוא, כגון בְּיוֹם, בְּיָד וכו'; אופן

יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר ׀ הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי־גֵרִים
הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לֹא־תַעֲשׂוּ 35
עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה׃ מֹאזְנֵי צֶדֶק 36
אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וּשְׁמַרְתֶּם 37
אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי
יְהוָה׃ פ חמישי.

כ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר 1 2
אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר ׀ הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן׃
וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב 3

35 אלהיך ואלהיו אני. לא תעשו עול במשפט. אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט! ומהו משפט השנוי כאן? היא המדה והמשקל והמשורה; מלמד שהמודד נקרא דיין, שאם שִׁקֵּר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין, וקרוי עָוֶל, שנוי, ומשוקץ, חרם, ותועבה, וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין: מטמא את הארץ, ומחלל את השם, ומסלק את השכינה, ומפיל את ישראל בחרב, ומגלה אותם מארצם. במדה, זו מדת הארץ. במשקל, כמשמעו. ובמשורה, היא מדת הלח והיבש. אבני צדק, הם המשקלות ששוקלין 36

השלישי הנשאר מן אותיות לשון הקדש י"ו, יתחבר אליהם י' ויהיו י"ח, אם היה השוא תחת אות מן אלה י"ח בתחלת המלה או בתוך המלה כמו שהוא נוהג במנהג ההתחלה, יוצא השוא בפתח הרפה אם לא תהיה עמו געיה, ובפתח דגש אם היתה עמו געיה, כגון בְּרָב עָם, גְרוּשׁוֹתֵיכֶם, דְּרָכָיו, וְרֹאשׁ דָּגוֹן, וְרָאִיתָ, זְכוֹר יְיָ, טְמְאַת הַשֵּׁם, יְרְאוּ אֶת יְיָ ואדבר על אלה י"ח אותיות וכו'. עכ"ל הצריך לענייננו; ורצונו נקמץ רפה, בהברה הדומה לקמץ, ובקמץ דגש בהברת הקמץ ממש, וכן פתח רפה ר"ל הדומה לפתח, ופתח דגש ר"ל פתח ממש; וכן כתב הראב"ע בתחלת ספר צחות ז"ל: ויאמר החכם הנזכר (הוא ר"י חיוג) כי אנשי טבריא יקראו השוא המתנועע אם אחריו י' בתנועת החירק, ויקראו השוא שאחריו קמץ גדול, כמו בְּרָכָה, שְׁמָרִים, נפתח חטף, והטעם שוא עם פתח, ואם אחר השוא המתנועע אחת מאותיות אהח"ע, שהם אותיות הגרון לעולם, תהיה תנועת השוא כפי התנועה הבאה אחריו, כגון דְּעוּ שיקראו הד' בדמות שורק, ובמלת דְּעִי כאלו הוא בחירק, ובמלת דְּעָה כאלו הוא כפתח קטן, וכן מנהג מקרא המדקדקים וכו'. עכ"ל. גם הרד"ק במכלול בשער השוא הזכיר שנוי קריאת השוא בכל אלה. ע"ש. ונתברר מכל הדברים האלה שרוב השואים המתנועעים נקראים כמו פתח חטף, ומעוטם כמו קמץ חטף, כשיש אחריהם אחת מאותיות אהח"ע הקמוצים; ולכן עלה על דעת סופרים רבים לנקד ק"ח באותן המקומות, להעירנו על הקריאה הנכונה, ונקדו גם וְאֶשְׁשֻׁלָה בק"ח, אע"פ שאין אחריו מאותיות הגרון, להודיע שהשבא ממשקל

35 ארי־דיינין הויתון בארעא דמצרים אנא יי אלהכון: לא תעבדון
36 שקר בדין במשחתא במתקלא ובמכלתא: מאזנון דקשוט מתקלין
דקשוט מכילן דקשוט והינין דקשוט יהון לכון אנא יי אלהכון
37 די־אפקית יתכון מארעא דמצרים: ותטרון ית־כל־קימי וית־כל־דיני
כ 1 ותעבדון יתהון אנא יי: ומליל יי עם־משה למימר: ועם־בני ישראל
2 תימר גבר גבר מבני ישראל ומן־גיורא דיתגיירון בישראל די־יתן
מזרעה למלך יתקטלא יתקטל עמא בית־ישראל ירגמנה באבנא:
3 ואנא אתן ית־רוגזי בגברא ההוא ואשיצי יתה מגו עמה ארי מזרעה

כמגדן. איפה, היא מדת היבש. הין, זו היא מדת הלח. אשר הוצאתי אתכם
על מנת כן. ד"א אני הבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של
בכור, ואני הנאמן להפרע ממי שטומן משקלותיו במלח להונות את הבריות
2 שאין מכירין בהם. ואל בני ישראל תאמר עונשין על האזהרות. מות יומת,
בבית דין; ואם אין כח לבית דין, עם הארץ מסייעין אותן. עם הארץ,
עם שנבראת הארץ בשבילו, (ד"א עם) שעתידין לירש את הארץ ע"י מצות
3 הללו. אתן את פני, פנאי שלי; פונה אני מכל עסקי ועוסק בו. באיש,

---

אפעול, בחולם, מן אשקל, לא מן אשקל, בפתח; וכן ועל לבם אכתבנה (ירמיה ל"א ל"ג), ודם ירדפך (יחזקאל ל"ה ו') לקריאת בן אשר, וכקדו ואשקלה אל ידם (עזרא ח' כ"ו) בפתח חטף, וכן חברו ואשקלה לו את הכסף (ירמיה ל"ב ט'), כי שניהם יוצאים מן אשקל, בפתח, וכמו שהעיד עליהם רד"ק בשרשו; וכן ועל לבם אכתבנה, ודם ירדפך לקריאת בן נפתלי; וכקדו הגרנות ג"כ ח"ק, בעבור שהוא יוצא מן גרן, בחולם, וכן שבלים מן שבול, צפרים, מן צפור, וכבדלים בזה מן אלמים, עקשים, היוצאים מן אלם, עקש, ועוד רבים כאלה, בשיש שם מקום לטעות בנקדו קמץ או פתח בגרוף השוא, להעמידם על עקר יסודם. ואולם סופרים אחרים לא נקדו ח"פ או ח"ק כי אם תחת אותיות הגרון לבדם, ובשאר האותיות נקדו שוא לבדו בכל מקום, וסמכו על המבין. וככה כתב גם בן בלעם; אחר שסיים כל אופני קריאת השוא אמר: האופן הששי השוא המכיע לא יתחבר עם מלך באות אחת מן אותיות לשון הקדש כי אם באותיות אהח"ע לבדם, כגון אני יי, ואתם תנו, הלא הוא, עלה אלי ודומיהם. ואם נראה לבד מאלה האדבעה בקצת הספרים, זה משבוש דעות הסופרים שחרבין בנקודות, כגון קדמיהון, משכו אותה, וכל המוניה דיחזקאל (ל"ב כ'), ולא הודו בזה כל החכמים שיתכן להיות כי אם באותיות אהח"ע לבדם. ואם רצו לחבוע מן ארבע אותיות אהח"ע מלך ולקרותם בשוא לבדו, או לתבוע השוא מתנה ולקרותם במלך לבדו, היה בשחת הדבור, לפי שהמלך לבדו נראה קלוע, והשוא לבדו נראה מכיע. עכ"ל. וקרוב לזה כתב החכם ראב"ע בפרושו לתהלים ע"ח ב', אפתחה במשל פי, קמצות הת' בחטף, בעבור אות הגרון, כמו אשמעה מה ידבר האל; ואלו היה בשוא לבדו היה שוה, רק ככה נמצא. עכ"ל. ולכן גם אשתלנו, יהדפנו, אשקטה ואביטה: גם קב לא תקבנו, אשר פי ה' יקבנו, ועוד אחרים שהזכיר הרד"ק במכלול בשער הפעלים, אכן כ"ד, מן בת הסופרים הנ"ל באו לנו, ומטעם שהזכרתי, אכן לקמצות הק' של ואלקטה בשבלים, אלקטה נא (רות ב') לא אדע טעם, אם לא שנאמר שרצו להורנו שהתנה מורכבת משכים בניכים, מן הקל ומן הכבד הדגוש; וטעם ההרכבה, כי אמרה אלקוט לעצמי, בלקט שכחה ופאה, ואלקט לאחרים, בשכר. ודוגמתו אמרו בספרא: לא תלקט לעניי לא תסייע את העני.

היידנהיים.

עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי
4 וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃ וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ
אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי
5 הָמִית אֹתוֹ׃ וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ
וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת ׀ כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ
6 מִקֶּרֶב עַמָּם׃ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־
הַיִּדְּעֹנִים לִזְנוֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא
7 וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃ וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים
8 כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם
9 אֹתָם אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל
אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו
10 בּוֹ׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־
11 אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר
יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ
12 שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת
13 יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב
אֶת־זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ
14 דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה
הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם׃
15 וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת־הַבְּהֵמָה

ולא בצבור, שאין כל הצבור נכרתין. כי מזרעו נתן למלך, לפי שנאמר
מעביר בנו ובתו באש, בן בנו ובן בתו מנין? ת"ל כי מזרעו נתן למלך.
זרע פסול מנין? ת"ל בתתו מזרעו למלך. למען טמא את מקדשי, את
כנסת ישראל שהיא מקודשת לי, כלשון ולא יחללו את מקדשי (ויקרא כ"א).
4 ואם העלם יעלימו, אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה;
5 אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה. ובמשפחתו. אמר
רבי שמעון וכי משפחה מה חטאה? אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה

יְהַב לְמֹלֶךְ בְּדִיל לְסָאָבָא יָת־מַקְדְּשִׁי וּלְאַחָלָא יָת־שְׁמָא דְקוּדְשִׁי׃
4 וְאִם מִכְבַּשׁ יִכְבְּשׁוּן עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל יָת־עֵינֵיהוֹן מִן־גַּבְרָא הַהוּא
5 בְּדְיָהֵב מִזַּרְעֵהּ לְמֹלֶךְ בְּדִיל דְּלָא לְקַטָּלָא יָתֵהּ׃ וַאֲשַׁוֵּי אֲנָא יָת־
רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וּבְסַעֲדוֹהִי וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵהּ וְיָת כָּל־דְּטָעַן בַּתְרוֹהִי
6 לְמִטְעֵי בָּתַר מֹלֶךְ מִגּוֹ עַמְּהוֹן׃ וֶאֱנָשׁ דִּי יִתְפְּנֵי בָּתַר־בִּדִּין וּדְכוּרוּ
לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן וְאֶתֵּן יָת־רוּגְזִי בֶּאֱנָשָׁא הַהִיא וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵהּ מִגּוֹ
7 עַמֵּהּ׃ וְתִתְקַדְּשׁוּן וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ וְתִטְּרוּן יָת־ 8
9 קְיָמַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן׃ אֲרֵי גְבַר גְּבַר דִּי יְלוּט יָת־
10 אֲבוּהִי וְיָת־אִמֵּהּ יִתְקְטֵלָא יִתְקְטֵל אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ לָט קְטָלָא חַיָּב׃ וּגְבַר
דִּי יְגוּף יָת־אִתַּת גְּבַר דִּי יְגוּף יָת־אִתַּת חַבְרֵהּ יִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל
11 גַּיָּפָא וְגַיַּפְתָּא׃ וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אֲבוּהִי עֶרְיְתָא דַאֲבוּהִי גַּלִּי
12 יִתְקְטָלָא יִתְקַטְּלוּן תַּרְוֵיהוֹן קְטָלָא חַיָּבִין׃ וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב יָת־כַּלְּתֵהּ
13 יִתְקְטָלָא יִתְקַטְּלוּן תַּרְוֵיהוֹן תִּבְלָא עֲבָדוּ קְטָלָא חַיָּבִין׃ וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב
יָת־דְּכוּרָא מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא תּוֹעֶבְתָּא עֲבָדוּ תַּרְוֵיהוֹן יִתְקְטָלָא יִתְקַטְּלוּן
14 קְטָלָא חַיָּבִין׃ וּגְבַר דִּי־יִסַּב יָת־אִתְּתָא וְיָת־אִמַּהּ עֲצַת־חִטְאִין הִיא
15 בְּנוּרָא יוֹקְדוּן יָתֵהּ וְיָתְהֶן וְלָא תְהֵי עֲצַת חִטְאִין בֵּינֵיכוֹן׃ וּגְבַר דִּי־

מוכס שאין כולם מוכסים, שכולן מחפין עליו. והכרתי אתו. למה נאמר? לפי שנאמר ובמשפחתו, יכול יהיו כל המשפחה בהכרת? תלמוד לומר אתו, אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת, אלא ביסורין. לזנות אחרי המלך,
7 לרבות שאר ע"ז שעבדה בכך, ואפילו אין זו עבודתה. והתקדשתם, זו פרישות
9 ע"ז. אביו ואמו קלל, לרבות לאחר מיתה. דמיו בו, זו סקילה; וכן כל מקום שנאמר דמיו בו, דמיהם בם — ולמדנו מאוב וידעוני, שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם. ופשוטו של מקרא כמו דמו בראשו (יהושע ב' י"ט), אין נענש על מיתתו אלא הוא, שהוא גרם לעצמו שיהרגי
10 ואיש, פרט לקטן. אשר ינאף את אשת איש, פרט לאשת קטן. למדנו שאין לקטן קדושין. ועל איזו אשת איש חייבתי לך? אשר ינאף את אשת רעהו, פרט לאשת ארמאי; למדנו שאין קדושין לארמאי. מות יומת הנאף
11 והנאפת, כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. תבל עשו, גנאי.
13 לשון אחר מבלבלין זרע האב בזרע הבן. משכבי אשה, מכניס כמכחול
14 בשפופרת. ישרפו אתו ואתהן, אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו, שהרי נשאה בהתר ולא נאסרת עליו, אלא אשה ואמה הכתובות כאן שתיהן לאסור שנשא חמותו ואמה. ויש מרבותינו שאומרים אין כאן אלא חמותו;
15 ומהו אתהן? את אחת מהן. ולשון יוני הוא: הן (ע"ש) אחת. ואת הבהמה תהרגו, אם אדם חטא בהמה מה חטאה? אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה, לפיכך אמר הכתוב תִּסָּקֵל; קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחברו לעבור עברה! כיוצא בדבר אתה אומר אבד תאבדון את כל המקומות (דברים י"ב), הרי דברים קל וחומר, ומה אילנות

תַּהֲרֹגוּ׃ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ 16
וְהָרַגְתָּ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם
בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ 17
וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא תִרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא
וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֺנוֹ יִשָּׂא׃ וְאִישׁ 18
אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ אֶת־מְקֹרָהּ
הֶעֱרָה וְהִוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם
מִקֶּרֶב עַמָּם׃ וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה 19
כִּי אֶת־שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֺנָם יִשָּׂאוּ׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב 20
אֶת־דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ׃
וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִוא עֶרְוַת אָחִיו 21
גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־ 22
מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר
שביעי אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ׃ וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת 23
הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה עָשׂוּ
וָאָקֻץ בָּם׃ וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי 24
אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי
יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים׃
מפטיר וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף 25
הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף
וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא׃

שאינן רואין ואינן שומעין, על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השמת
שרוף וכלה, המטה את חברו מדרך חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה!
חסד הוא, ל׳ ארמי חרפה, חסודא. ומדרשו אם תאמר קין נשא אחותו, 17
חסד עשה המקום, לבנות עולמו ממנו, שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים
פ״ט). הערה, גלה. וכן כל ל׳ ערוה גלוי הוא, והה׳ יורדת בתבה לשם 18

16 יתין: שכבתה בבעירא יתקטלא יתקטל וית־בעירא תקטלון: ואתתא
די־תקרב לכל־בעירא למשלט־בה ותקטול ית־אתתא וית־בעירא
17 יתקטלא יתקטלון קטלא חיבין: וגבר די־יסב ית־אחתה בת־אבוהי
או בת־אמה ויחזי ית־עריתה והיא תחזי ית־עריתה קלנא הוא
18 וישתיצון לעיני בני עמהון ערית אחתה גלי חובה יקבל: וגבר די־
ישכוב ית־אתתא סואבתא ויגלי ית־עריתה ית־קלנה גלי והיא
19 תגלי ית־סואבת דמהא וישתיצון תרויהון מגו עמהון: וערית אחת
אמך ואחת אבוך לא תגלי ארי ית־קריבה גלי חובהן יקבלון:
20 וגבר די ישכוב ית־אתת אח־אבוהי ערית אח־אבוהי גלי חובהן
21 יקבלון בלא ולד ימותון: וגבר די יסב ית־אתת אחוהי מרחקא היא
22 עריתא דאחוהי גלי בלא־ולד יהון: ותטרון ית־כל־קימי וית־כל־
דיני ותעבדון יתהון ולא תרוקן יתכון ארעא די אנא מעל יתכון
23 תמן למתב בה: ולא תהכון בנימוסי עממיא די אנא מגלי מן־
24 קדמיכון ארי כל־אלין עבדו ורחיק מימרי יתהון: ואמרית לכון
אתון תירתון ית־ארעהון ואנא אתננה לכון למירת יתה ארעא עבדא
25 חלב ודבש אנא יי אלהכון די־אפרשית יתכון מן־עממיא: ותפרשון
בין־בעירא דכיא למסאבא ובין עופא מסאבא לדכי ולא תשקצון
ית־נפשתיכון בבעירא ובעופא ובכל די תרחש ארעא די אפרשית

דבר, כמו זעוה מגזרת ולא קם ולא זע (אסתר ה'), וכן אחוה מגזרת אח.
והערה זו נחלקו בה רבותינו, יש אומרים זו נשיקת שמש (ס"א העטרה),
19 ויש אומרים זו הכנסת עטרה. וערות אחות אמך וגו', שנה הכתוב באזהרתן,
לומר שהוזהר עליהן בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן
האם, אבל ערות אשת אחי אביו (מן האם) לא הוזהר אלא על אשת אחי
20 אביו מן האב. אשר ישכב את דדתו, המקרא הזה בא ללמד על כרת
האמור למעלה שהוא בעונש הליכת ערירי. ערירים, כתרגומו, בלא ולד,
ודומה לו ואנכי הולך ערירי (בראשית ט"ו), יש לו בנים קוברן, אין לו בנים
מת בלא בנים, לכך שנה בשני מקראות אלו ערירים ימתו, ערירים יהיו,
ערירים ימתו, אם יהיו לו בשעת עבירה לא יהיו לו כשימות, לפי שקוברן
בחייו, ערירים יהיו, שאם אין לו בשעת עבירה יהיו כל ימיו כמו שהוא
21 עכשיו. נדה היא, השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה. ורבותינו דרשו לאסור
23 הערוה בה כנדה, שהערוה מפורשת בה, את מקורה הערה. ואקץ, לשון
25 מאוס, כמו קצתי בחיי (בראשית כ"ז), כאדם שהוא קץ במזונו. והבדלתם בין
הבהמה הטהרה לטמאה, אין צריך לומר בין פרה לחמור, שהרי מובדלין
וניכרין הם, אלא בין טהורה לך לטמאה לך, בין שנשחט רובו של סימן
לנשחט חציו; וכמה בין רובו לחציו? מלא שערה. אשר הבדלתי לכם לטמא,

וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם 26
מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי׃ וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם 27
אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם
בָּם׃ פ

כא
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן 1
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׃ כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ 2
הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו׃ וְלַאֲחֹתוֹ 3
הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ
יִטַּמָּא׃ לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחַלּוֹ׃ לֹא־יִקְרְחָה קָרְחָה 4 5
בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ
שָׂרָטֶת׃ קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם 6
כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ׃
אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא 7
יִקָּחוּ כִּי־קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו׃ וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ 8
הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃
וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת 9
בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ ס וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו 10

לאסור. ואבדל אתכם מן העמים להיות לי, אם אתם מובדלים מהם הרי 26
אתם שלי, ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו. רבי אלעזר בן עזריה
אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר, אי אפשי ללבוש כלאים,
אבל יאמר אפשי ומה אעשה, ואבי שבשמים גזר עלי! ת״ל ואבדל אתכם
מן העמים להיות לי, שתהא הבדלתכם מהם לשמי, פורש מן העבירה
ומקבל עליו עול מלכות שמים. כי יהיה בהם אוב וגו׳, כאן נאמר בהם 27
מיתה ולמעלה כרת, עדים והתראה בסקילה, מזיד בלא התראה בהכרת,
ושגגתם חטאת; וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת.

אמור אל הכהנים. אמר, ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים. בני אהרן, 1
יכול חללים? ת״ל הכהנים. בני אהרן, אף בעלי מומין במשמע. בני אהרן,
ולא בנות אהרן. לא יטמא בעמיו, בעוד שהמת בתוך עמיו, יצא מת מצוה. 2
כי אם לשארו, אין שארו אלא אשתו. הקרובה, לרבות את הארוסה. אשר 3

26 לכון לפלחא: ותהון קדמי קדישין ארי קדיש אנא יי ואפרשית יתכון
27 מן־עממיא למהוי פלחין קדמי: וגבר או־אתתא ארי־יהי בהון בדין
או דכור יתקטלא יתקטלון באבנא ירגמון יתהון קטלא חיבין:

כא

1 ואמר יי למשה אמר לכהניא בני אהרן ותימר להון על־מית
2 לא־יסתאב בעמה: אלהן לקריבה דקריב לה לאמה ולאבוהי ולברה
3 ולברתה ולאחוהי: ולאחתה בתולתא דקריבא לה די לא־הות לגבר
4 5 לה יסתאב: לא יסתאב רבא בעמה לאחלותה: לא־ימרטון מרט
ברישהון ופאתא דדקנהון לא יגלחון ובבשרהון לא יחבלון חבול:
6 קדישין יהון קדם אלההון ולא יחלון שמא דאלההון ארי ית־קרבניא
7 דיי קרבן אלההון אנון מקריבין ויהון קדישין: אתתא מטעיא
ומחללא לא יסבון ואתתא דמתרכא מבעלה לא יסבון ארי קדיש
8 הוא קדם־אלהה: ותקדשנה ארי־ית־קרבן אלהך הוא מקרב קדיש
9 יהא לך ארי קדיש אנא יי מקדשכון: ובת גבר כהן ארי תתחל
10 למטעי מקדשת אבוהא היא מתחלא בנורא תתוקד: וכהנא דאתרבא

4 לא היתה לאיש, למשכב. לה יטמא, מצוה. לא יטמא בעל בעמיו להחלו,
לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו. וכן פשוטו של מקרא:
לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו, שיש לה קוברין,
שאינה מת מצוה; ובאיזה שאר אמרתי? באותו שהוא להחלו, להתחלל הוא
5 מכהונתו. לא יקרחו קרחה בראשם, על מת. והלא אף ישראל הוזהרו על
כך? אלא לפי שנאמר בישראל בין עיניכם (דברים י״ד), יכול לא יהא חייב על
כל הראש? ת״ל בראשם; וילמדו ישראל מכהנים בגזרה שוה: נאמר כאן
קרחה ונאמר בישראל קרחה, מה כאן כל הראש אף להלן כל הראש במשמע,
כל מקום שיקרח בראש; ומה להלן על מת אף כאן על מת. ופאת זקנם לא
יגלחו, לפי שנאמר בישראל לא תשחית (ויקרא י״ט), יכול לקטו במלקט
ורהיטני? לכך נאמר לא יגלחו, שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש
בו השחתה, וזהו תער. ובבשרם לא ישרטו שרטת, לפי שנאמר בישראל
ושרט לנפש לא תתנו (ויקרא י״ט), יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת?
ת״ל לא ישרטו שרטת, לחייב על כל שריטה ושריטה; שתבה זו יתרה היא לדרוש,
6 שהיה לו לכתוב לא ישרטו, ואני יודע שהיא שרטת. קדשים יהיו, על כרחם
7 יקדישום בית דין בכך. זנה, שנבעלה בעילת ישראל האסור לה, כגון חייבי
כריתות או נתין או ממזר. חללה, שנולדה מן הפסולים שבכהונה, כגון בת
אלמנה מכהן גדול או בת גרושה* וחלוצה מכהן הדיוט, וכן שנתחללה מן
8 הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולים לכהונה. וקדשתו, על כרחו, שאם
לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש. קדש יהיה לך, נהוג בו קדושה,
9 לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה. כי תחל לזנות, כשתתחלל על
ידי זנות, שהיתה בה זיקת בעל וזנתה או מן האירוסין או מן הנשואין. ורבותינו
נחלקו בדבר; והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה. את אביה היא מחללת,
10 חללה ובזתה את כבודו, שאומרים עליו ארור שזו ילד, ארור שזו גדל. לא

אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ ׀ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ
לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם׃
וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃ 11
וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי 12
נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה׃ וְהוּא אִשָּׁה 13
בִבְתוּלֶיהָ יִקָּח׃ אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה 14
לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה׃ וְלֹא־יְחַלֵּל 15
זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ׃ ס שני. וַיְדַבֵּר 16
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ 17
מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב
לֶחֶם אֱלֹהָיו׃ כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב אִישׁ 18
עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם אוֹ שָׂרוּעַ׃ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה 19
בוֹ שֶׁבֶר רָגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד׃ אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל 20
בְּעֵינוֹ אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ׃ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־ 21
בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת־אִשֵּׁי
יְהוָה מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב׃ לֶחֶם 22
אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל׃ אַךְ אֶל־ 23
הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וְלֹא

יפרע, לא יגדל פרע על אבל; ואיזהו גדול פרע? יותר משלשים יום. ועל 11
כל נפשת מת וגו׳, באהל המת. נפשת מת, להביא רביעית דם מן המת,
שמטמאה באהל. לאביו ולאמו לא יטמא, לא בא אלא להתיר לו מת מצוה.
ומן המקדש לא יצא, אינו הולך אחר המטה. ועוד מכאן למדו רבותינו 12
שכהן גדול מקריב אונן; וכן משמעו: אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך
לצאת מן המקדש, אלא עובד עבודה. ולא יחלל את מקדש אלהיו, שאינו
מחלל בכך את העבודה, שהתיר לו הכתוב; הא כהן הדיוט שעבד אונן חִלֵּל.
וחללה, שנולדה מפסולי כהונה. ולא יחלל זרעו, הא אם נשא אחת מן 14/15
הפסולות זרעו הימנה חָלָל מדין קדושת כהונה. לחם אלהיו, מאכל אלהיו. 17
כל סעודה קרויה לחם, כמו עבד לחם רב (דניאל ה׳). כי כל איש אשר 18
בו מום לא יקרב, אינו דין שיקרב, כמו הקריבהו נא לפחתך (מלאכי א׳).

מַאֲחוֹהִי דִּיתְרִיק עַל רֵישֵׁהּ ׀ מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְדִי־קָרִיב יָת־קֻרְבָּנֵהּ
לְמִלְבַּשׁ יָת־לְבוּשַׁיָּא יָת־רֵישֵׁהּ לָא־יְרַבֵּי פֵרוּעַ וּלְבוּשׁוֹהִי לָא יִבְזַע:
11 12 וְעַל כָּל־נַפְשָׁת מֵתָא לָא יֵעוֹל לַאֲבוּהִי וּלְאִמֵּהּ לָא יִסְתָּאָב: וּמִן
מַקְדְּשָׁא לָא יִפּוֹק וְלָא יַחֵל יָת מַקְדְּשָׁא דֶאֱלָהֵהּ אֲרֵי כְלִיל מְשַׁח
13 14 רְבוּתָא דֶאֱלָהֵהּ עֲלוֹהִי אֲנָא יְיָ: וְהוּא אִתְּתָא בִבְתוּלְתַהָא יִסַּב: אַרְמְלָא
וּמְתָרְכָא וְחַלִּילָא מְטַעְיָא יָת־אִלֵּין לָא יִסַּב אֱלָהֵן בְּתוּלְתָּא מֵעַמֵּהּ
15 16 יִסַּב אִתְּתָא: וְלָא־יַחֵל זַרְעֵהּ בְּעַמֵּהּ אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדְּשֵׁהּ: וּמַלִּיל יְיָ
17 עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: מַלֵּל עִם אַהֲרֹן לְמֵימַר גְּבַר מִבְּנָיךְ לְדָרֵיהוֹן דִּי
18 יְהֵא בֵהּ מוּמָא לָא יִקְרַב לְקָרָבָא קֻרְבָּנָא קֳדָם אֱלָהֵהּ: אֲרֵי כָל־גְּבַר
19 דִּי בֵהּ מוּמָא לָא יִקְרַב גְּבַר עֲוִיר אוֹ חֲגִיר אוֹ חֲרִים אוֹ שְׂרִיעַ: אוֹ
20 גְּבַר דִּי־יְהֵי בֵהּ תְּבַר רַגְלָא אוֹ תְּבַר יְדָא: אוֹ־גְבִין אוֹ־דְקָא אוֹ
21 חִלִּין בְּעֵינֵהּ אוֹ גַרְבָן אוֹ חֲזָזָן אוֹ מְרֵס פַּחֲדִין: כָּל־גְּבַר דִּי־בֵהּ מוּמָא
מִזַּרְעָא דְאַהֲרֹן כַּהֲנָא לָא יִקְרַב לְקָרָבָא יָת קֻרְבָּנַיָּא דַיְיָ מוּמָא בֵהּ
22 יָת קֻרְבַּן אֱלָהֵהּ לָא יִקְרַב לְקָרָבָא: קֻרְבַּן אֱלָהֵהּ מִקֹּדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא וּמִן
23 קוּדְשַׁיָּא יֵיכוֹל: בְּרַם לְפָרֻכְתָּא לָא יֵיעוֹל וּלְמַדְבְּחָא לָא יִקְרַב אֲרֵי־

חָרֻם, שחוטמו שקוע בין שתי העינים, שכוחל שתי עיניו כאחת. שרוע, שאחד
מאבריו גדול מחברו, עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה, או שוקו אחת ארוכה
20 מחברתה. או גבן, שורצי"ליש בלעז (sourcils, אויגענבראויען), שגביני עיניו
שערן ארוך ושוכב. או דק, שיש לו בעיניו דוק שקורין טי"לה (tela, taye, פעלן),
כמו הנוטה כדוק (ישעיה מ'). או תבלל, דבר המבלבל את העין, כגון חוט
לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירא, שהוא עוגל המקיף את השחור שקורים
פרונ"ילא (prunelle, אויגענשטערן), והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס
בשחור. ותרגום תבלל חיליז, לשון חלזון, שהוא דומה לתולעת אותו החוט,
וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור, חלזון נחש ענב. גרב וילפת מיני
שחין הם; גרב זו החרס, שחין היבש מבפנים ומבחוץ, ילפת היא חזזית
המצרית, ולמה נקראת ילפת? שמלפפת והולכת עד יום המיתה, והוא לח
מבחוץ ויבש מבפנים. ובמקום אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים,
שנאמר ובגרב ובחרס (דברים כ"ח), כשסמוך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב,
וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב. כך מפורש בבכורות. מרוח אשך,
לפי התרגום מרים פחדין, שפחדיו מרוססין, שביצים שלו כתותין; פחדין, כמו
21 גידי פחדיו ישרגו (איוב מ'). כל איש אשר בו מום, לרבות שאר מומין.
22 מום בו, בעוד מומו בו פסול, הא אם עבר מומו כשר. לחם אלהיו, כל
מאכל קרוי לחם. מקדשי הקדשים, אלו קדשי קדשים. ומן הקדשים יאכל,
אלו קדשים קלים. ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמרו קדשים קלים? אם
לא נאמרו הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום, שמצינו שהותרו לזר,
שאכל משה בשר המלואים, אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל, שלא
23 מצינו זר חולק בהן, לכך נאמרו קדשים קלים. כך מפורש בזבחים. אך אל
הפרכת, להזות שבע הזאות שעל הפרכת. ואל המזבח החיצון. ושניהם הוצרכו

יְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה 24
אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ
כב
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו 1 2
וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי
אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּשִׁים לִי אֲנִי יְהוָה׃ אֱמֹר אֲלֵהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם 3
כָּל־אִישׁ ׀ אֲשֶׁר־יִקְרַב מִכָּל־זַרְעֲכֶם אֶל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר
יַקְדִּישׁוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִוא מִלְּפָנַי אֲנִי יְהוָה׃ אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא 4
צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר וְהַנֹּגֵעַ
בְּכָל־טְמֵא־נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע׃
אוֹ־אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל־שֶׁרֶץ אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ אוֹ בְאָדָם 5
אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ לְכֹל טֻמְאָתוֹ׃ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה 6
עַד־הָעָרֶב וְלֹא יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם־רָחַץ בְּשָׂרוֹ
בַּמָּיִם׃ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי 7
לַחְמוֹ הוּא׃ נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־בָהּ אֲנִי 8
יְהוָה׃ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ 9
בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל 10
קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ׃ וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה 11

להכהן, ומפורש בתורת כהנים. ולא יחלל את מקדשי, שאם עבד, עבודתו
מחוללת להפסל. וידבר משה המצוה הזאת. אל אהרן וא׳ בניו וא׳ כל בני 24
ישראל, להזהיר בית דין על הכהנים. וינזרו, אין נזירה אלא פרישה, וכן 2
הוא אומר וינזרו מאחרי (יחזקאל ד׳), נזורו אחור (ישעיה א׳), יפרשו מן הקדשים
בימי טומאתן. וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדשים לי, ולא יחללו
את שם קדשי, סרס המקרא ודרשהו. אשר הם מקדשים לי, לרבות קדשי
כהנים עצמן. כל איש אשר יקרב, אין קריבה זו אלא אכילה; וכן מצינו 3
שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטומאה בל׳ נגיעה, בכל קדש לא תגע (ויקרא י״ב),
אזהרה לאוכל, ולמדוה רבותינו מגזרה שוה (ס״א מהקשא); וא״א לומר שחייב
על הנגיעה, שהרי נאמר כרת על האכילה, בכלו את אהרן, שתי כריתות זו
אצל זו, ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה. וכן מדרש במ״כ:

24 מומא ביה ולא יחל ית מקדשי ארי אנא יי מקדישהון: ומליל
כב 1 משה עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל: ומליל יי עם משה
2 למימר: מליל עם אהרן ועם בנוהי ויפרשון מקודשיא דבני ישראל
3 ולא יחלון ית שמא דקודשי די אנון מקדשין קדמי אנא יי: אמר
להון לדריכון כל גבר די יקרב מכל בניכון לקודשיא די יקדשון
בני ישראל קדם יי וסאבתיה עלוהי וישתיצי אנשא ההיא מן קדמי
4 אנא יי: גבר גבר מזרעא דאהרן והוא סגיר או דאיב בקודשיא לא
ייכול עד די ידכי ודיקרב בכל טמא נפשא או גבר די תפוק מניה
5 שכבת זרעא: או גבר די יקרב בכל רחשא די יסתאב ליה או באנשא
6 די יסתאב ליה לכל סאבתיה: אנש די יקרב ביה ויהי מסאב עד
7 רמשא ולא ייכול מן קודשיא אלהן אסחי בשריה במיא: ובמעל
8 שמשא וידכי ובתר כן ייכול מן קודשיא ארי לחמיה הוא: נבילא
9 ותבירא לא ייכול לאסתאבא בה אנא יי: ויטרון ית מטרת מימרי
ולא יקבלון עלוהי חובא וימותון בה ארי יחלניה אנא יי מקדישהון:
10 וכל חלוני לא ייכול קודשא תותבא דכהנא ואגירא לא ייכול
11 קודשא: וכהן ארי יקני נפש קנין כספיה הוא ייכול ביה ויליד ביתיה

וכי יש נוגע חייב? אם כן מה ת"ל יקרב? משיכשר להקרב, שאין חייבין עליו
משום טומאה אלא אם כן קרבו מתיריו. ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים
למה? כבר נדרשו במסכת שבועות, אחת לכלל ואחת לפרט וכו'. וטמאתו עליו,
וטומאת האדם עליו. יכול בבשר הכתוב מדבר: וטומאתו של בשר עליו, ובטהור
שאכל את הטמא הכתוב מדבר? על כרחך משמעו אתה למד במי שטומאתו פורחת
ממנו הכתוב מדבר, וזהו האדם, שיש לו טהרה בטבילה. ונכרתה וגו', יכול מצד
זה לצד זה? יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר? ת"ל אני ה', בכל מקום אני.
4 5 בכל טמא נפש, במי שנטמא במת. בכל שרץ אשר יטמא לו, בשעור הראוי
לטמאות, בכעדשה. או באדם, במת. אשר יטמא לו, כשעורו לטמאות, וזהו כזית.
6 לכל טמאתו, לרבות נוגע בזב וזבה נדה ויולדת. נפש אשר תגע בו, באחד
7 מן הטמאים הללו. ואחר יאכל מן הקדשים, נדרש ביבמות בתרומה, שמותר
8 לאכלה בהערב השמש: מן הקדשים ולא כל הקדשים. נבלה וטרפה לא יאכל
לטמאה בה, לענין הטומאה הזהיר כאן, שאם אכל נבלת עוף טהור, שאין לה
טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הבליעה, אסור לאכול בקדשים;
וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה, יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה.
9 ושמרו את משמרתי, מלאכול תרומה בטומאת הגוף. ומתו בו, למדנו שהיא
10 מיתה בידי שמים. לא יאכל קדש, בתרומה הכתוב מדבר, שכל הענין דבר בה.
תושב כהן ושכיר, תושבו של כהן ושכירו; לפיכך תושב זה נקוד פתח, לפי
שהוא דבוק. ואיזהו תושב? זה נרצע, שהוא קנוי לו עד היובל; ואיזהו שכיר?
זה קנוי קנין שנים, שיוצא בשש; בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדוניו
11 לאכול בתרומתו. וכהן כי יקנה נפש, עבד כנעני, שקנוי לגופו. ויליד ביתו, אלו

נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ וִילִיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ
בְלַחְמוֹ׃ וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת 12
הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל׃ וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה 13
וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ
מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ וְאִישׁ כִּי־ 14
יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־
הַקֹּדֶשׁ׃ וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־ 15
יָרִימוּ לַיהוָֹה׃ וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־ 16
קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָֹה מְקַדְּשָׁם׃ פ שלישי.
וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו 17 18
וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית
יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־
נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָֹה לְעֹלָה׃
לִרְצֹנְכֶם תָּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים׃ כֹּל אֲשֶׁר־ 19 20
בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי־לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם׃ וְאִישׁ כִּי־ 21
יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָֹה לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר
אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃
עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ אוֹ־יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת 22
לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיהוָֹה וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־
הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָֹה׃ וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׂרוּעַ וְקָלוּט נְדָבָה תַּעֲשֶׂה 23

בני השפחות; ואשת כהן אוכלת בתרומה, מן המקרא הזה, שאף היא קנין כספו;
ועוד למד ממקרא אחר כל טהור בביתך וגו' (במדבר י"ח), בספרי. לאיש זר, 12
ללוי וישראל. אלמנה וגרושה, מן האיש הזר, וזרע אין לה ממנו, ושבה; 13
הא אם יש לה זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן שהזרע קיים. וכל
זר לא יאכל בו, לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומה, זרות אמרתי 14
לך ולא אנינות. כי יאכל קדש, תרומה. ונתן לכהן את הקדש, דבר הראוי 15
להיות קדש, שאינו פורע לו מעות אלא פרות של חולין, והן נעשין תרומה.

12 אנון ייכלון בלחמה: ובת כהן ארי תהי לגבר חלוני היא באפרשות
13 קודשיא לא תיכול: ובת כהן ארי תהי ארמלא ומתרכא וגבר לית
לה ותתוב לבית אבוהא כרביותהא מלחמא דאבוהא תיכול וכל־
14 חלוני לא־ייכול בה: וגבר ארי־ייכול קודשא בשלו ויוסף חומשה
15 עלוהי ויתן לכהנא ית־קודשא: ולא יחלון ית־קודשיא דבני ישראל
16 ית די־יפרשון קדם יי: ויקבלון עליהון עוין חובין במיכלהון*) ית־
17 18 קודשיהון ארי אנא יי מקדשהון: ומליל יי עם משה למימר: מלל
עם־אהרן ועם־בנוהי ועם כל־בני ישראל ותימר להון גבר גבר
מבית ישראל ומן־גיורא בישראל די יקרב קרבנה לכל־נדריהון
19 ולכל־נדבתהון די־יקרבון קדם יי לעלתא: לרעוא לכון שלים דכורא
20 בתורי באמריא ובעזיא: כל די בה מומא לא תקרבון ארי־לא
21 לרעוא יהי לכון: וגבר ארי יקרב נכסת־קודשיא קדם יי לפרשא
נדרא או לנדבתא בתורי או בענא שלים יהי לרעוא כל מומא לא
22 יהי־בה: עויר או תביר או־פסיק או־יבלן או גרבן או חזזן לא
תקרבון אלין קדם יי וקרבנא לא תתנון מנהון על מדבחא קדם יי:
23 ותור ואמר יתיר וחסיר נדבתא תעבד יתה ולנדרא לא־יהא לרעוא:

*) כ"א במיכלהון בסואבא. וכן גרס רש"י. עין פרושו. לאָווענשטיין.

16 ולא יחללו וגו', להאכילם לזרים. והשיאו אותם, את עצמם יטענו עון באכלם
את קדשיהם, שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם. ואונקלוס שתרגם
במיכלהון בסואבא, שלא לצורך תרגומו כן*). והשיאו אותם. זה אחד משלשה
אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו; וכן ביום מלאת
ימי נזרו יביא אותו (במדבר ו'), הוא יביא את עצמו; וכן ויקבור אותו בגי
18 (דברים ל"ד), הוא קבר את עצמו. כך נדרש בספרי. נדריהם, הרי עלי.
19 נדבותם, הרי זו. לרצנכם, הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא
לכם לרצון, אפיישמנ"ט בלעז (appaisement, בעזאַנפֿטיגונג); ואיזה הראוי
לרצון? תמים זכר, בבקר בכשבים ובעזים; אבל בעולת העוף אין צריך
21 תמות וזכרות, ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר. לפלא נדר, להפריש
22 בדבורו. עורת, שם דבר של מום, עורון בל' נקבה, שלא יהא בו מום של
עורון. או שבור, לא יהיה (ס"א שלא יהיה שבור). חרוץ, ריס של עין שנסדק
או שנפגם, וכן שפתו שנסדקה או נפגמה. יבלת, ורוא"ה בלעז (verrue, ווארצע).
גרב, מין חזזית, וכן ילפת; ולשון ילפת כמו וילפת שמשון (שופטים ט"ז),
שאוחזה בו עד יום מיתה, שאין לה רפואה. לא תקריבו, שלש פעמים,
להזהיר על הקדשן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן. ואשה לא תתנו, אזהרת
23 הקטרתן. שרוע, אבר גדול מחברו. קלוט, פרסותיו קלוטות. נדבה תעשה

*) אכן בכ"י ישן אשר על פיו הגהתי אין בו פה מלת „בסואבא".

אֹתוֹ וּלְנֵדֶר לֹא יֵרָצֶה׃ וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לֹא 24
תַקְרִיבוּ לַיהוָה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ׃ וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא 25
תַקְרִיבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם
מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ לָכֶם׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־ 26
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת 27
יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה
לַיהוָה׃ וְשׁוֹר אוֹ־שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת־בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם 28
אֶחָד׃ וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ׃ 29
בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר אֲנִי יְהוָה׃ 30
וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה׃ וְלֹא תְחַלְּלוּ 31 32
אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה
מְקַדִּשְׁכֶם׃ הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם 33
לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃ פ רביעי.
כג
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 1 2
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי
קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם 8
הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלָאכָה לֹא
תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא לַיהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ פ

אתו, לבדק הבית. ולנדר, למזבח. לא ירצה, אי זה הקדש בא לרצות? הוי
אומר זה הקדש המזבח. ומעוך וכתות ונתוק וכרות, בביצים או בגיד. מעוך, ביציו 24
מעוכין ביד. כתות, כתושים יותר ממעוך. נתוק, תלושין ביד, עד שנפסקו חוטים
שתלויים בהם, אבל נתונים הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש. וכרות, כרותין בכלי
ועודן בכיס. ומעוך תרגומו ודי מריס, זהו לשונו בארמית, ל' כתישה; וכתות
תרגומו ודי רסיס, כמו הבית הגדול רסיסים (עמוס ו'), בקיעות דקות, וכן קנה
המרוסס. ובארצכם לא תעשו דבר זה, לסרס שום בהמה וחיה, ואפילו טמאה,
לכך נאמר בארצכם, לרבות כל אשר בארצכם, שאי אפשר לומר לא נצטוו על
הסרוס אלא בארץ, שהרי סרוס חובת הגוף הוא, וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ
בין בחוצה לארץ. ומיד בן נכר, ארמי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא 25
תקריבו לו בעל מום. ואף ע"פ שלא נאסרו בעלי מומין לקרבן בני נח אלא

24 ודי־מריס ודי־רסיס ודי־שליף ודי־גזיר לא תקרבון קדם יי ובארעכון
25 לא תעבדון: ומיד בר עממין לא תקרבון ית־קרבן אלהכון מכל־
26 אלין ארי חבולהון בהון מומא בהון לא לרעוא יהון לכון: ומליל
27 יי עם־משה למימר: תור או אמר או עזא ארי יתיליד ויהי שבעא
יומין בתר אמה ומיומא תמינאה ולהלא יתרעי לקרבא קרבנא
28 קדם יי: ותורתא או שיתא לה ולברה לא תכסון ביומא חד:
29 30 ואריתכסון נכסת־תודתא קדם יי לרעוא לכון תכסנה: ביומא ההוא
31 יתאכל לא־תשארון מנה עד־צפרא אנא יי: ותטרון פקודי ותעבדון
32 יתהון אנא יי: ולא תחללון ית־שמא דקודשי ואתקדש בגו בני
33 ישראל אנא יי מקדשכון: דאפיק יתכון מארעא דמצרים למהוי
כג 1 2 לכון לאלהא אנא יי: ומליל יי עם־משה למימר: מלל עם־בני
ישראל ותימר להון מועדיא דיי די־תערעון יתהון מערעי קדיש
3 אלין אנון מועדי: שתא יומין תתעבד עבידא וביומא שביעאה שבת
שבתא מערע קדיש כל עבידא לא תעבדון שבתא היא קדם יי בכל

אם כן מחוסרי אבר, ואת כוהנת בבהמה שבשדות, אבל על המזבח שבמשכן לא
תקריבו — אבל תמימה תקבלו מהם, לכך נאמר למעלה איש איש, לרבות את
הנכרים, שנודרים נדרים ונדבות כישראל. משחתם, חבולהון. לא ירצו לכם,
27 28 לכפר עליכם. כי יולד, פרט ליוצא דופן. אותו ואת בנו נוהג בנקבה, שאסור
לשחוט האם והבן או הבת, ואינו נוהג בזכרים, ומותר לשחוט האב והבן.
29 אותו ואת בנו, אף בנו ואותו במשמע. לרצנכם תזבחו, תחלת זביחתכם
הזהרו שתהא לרצון לכם; ומהו הרצון? ביום ההוא יאכל, לא בא להזהיר
אלא שתהא שחיטה על מנת כן: אל תשחטוהו על מנת לאכלו למחר, שאם
תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. ד"א לרצנכם, לדעתכם, מכאן
למתעסק שפסול בשחיטת קדשים; ואף ע"פ שפרט בנאכלים לשני ימים חזר
30 ופרט בנאכלים ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן. ביום ההוא
יאכל, לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן, שאם לקבוע לו זמן
אכילה כבר כתוב ובשר זבח תודת שלמיו וגו' (ויקרא ז'). אני ה', דע מי גזר
31 על הדבר, ואל יקל בעיניך! ושמרתם, זו המשנה. ועשיתם, זה המעשה.
32 ולא תחללו, לעבור על דברי מזידין. ממשמע שנאמר ולא תחללו מה ת"ל
ונקדשתי? מסור עצמך וקדש שמי! יכול ביחיד? ת"ל בתוך בני ישראל.
וכשהוא מוסר עצמו ימסור על מנת למות; שכל המוסר עצמו על מנת
הנס אין עושין לו נס, שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן
על מנת הנס, שנאמר והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' (דניאל ג'), מציל
33 ולא מציל ידיע להוי לך וגו'. המוציא אתכם על מנת כן. אני ה', נאמן
2 לשלם שכר. דבר אל בני ישראל.... מועדי ה', עשה מועדות שיהיו ישראל
מלמדין בהם; שמעברין את השנה על גליות שנעקרו ממקומן לעלות לרגל
3 ועדיין לא הגיעו לירושלים. ששת ימים וגו', מה ענין שבת אצל מועדות?
ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את השבתות, וכל

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם 4
בְּמוֹעֲדָם׃ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין 5
הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לַיהוָה׃ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה 6
חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ׃ בַּיּוֹם 7
הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה
לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם 8
הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 9 10
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם
וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם
אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לִרְצֹנְכֶם 11
מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם 12
אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה׃ וּמִנְחָתוֹ 13
שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ
נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה יַיִן רְבִיעִת הַהִין׃ וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא 14
תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת־קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם
חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ ס וּסְפַרְתֶּם 15
לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה
שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה׃ עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת 16

המקיים את המועדות מעלין עליו כאלו קיים את השבתות. אלה מועדי ה'. 4
למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש. בין הערבים, משש שעות 5
ולמעלה. פסח לה', הקרבת קרבן ששמו פסח. והקרבתם אשה וגו', הם 8
המוספין האמורים בפרשת פינחס. ולמה נאמרו כאן? לומר לך שאין המוספין
מעכבין זה את זה. והקרבתם אשה לה', מכל מקום, אם אין פרים הָבֵא
אילים, ואם אין פרים ואילים הָבֵא כבשים. שבעת ימים. כל מקום שנאמר
שבעת שם דבר הוא, שבוע של ימים, שטיי"נא בלעז (septaine, איין זיעבענלינג),
וכן כל לשון שמונת, ששת, חמשת, שלשת. מלאכת עבודה, אפילו מלאכות
החשובות לכם עבודה וצורך, שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד.

4 מותבניכון: אלין מועדיא דיי מערעי קדיש די תערעון יתהון
5 בזמניהון: בירחא קדמאה בארבעת עשרא לירחא בין שמשיא פסחא
6 קדם יי: ובחמשת עשרא יומא לירחא הדין חגא דפטיריא קדם
7 יי שבעא יומין פטיר תיכלון: ביומא קדמאה מערע קדיש יהי לכון
8 כל עבידת פלחן לא תעבדון: ותקרבון קרבנא קדם יי שבעא יומין
9 ביומא שביעאה מערע קדיש כל־עבידת פלחן לא תעבדון: ומליל
10 יי עם־משה למימר: מלל עם־בני ישראל ותימר להון ארי־תעלון
לארעא די אנא יהב לכון ותחצדון ית־חצדה ותיתון ית עומרא
11 ריש חצדכון לות־כהנא: וירים ית־עומרא קדם יי לרעוא לכון מבתר
12 יומא טבא ירימנה כהנא: ותעבדון ביומא דארמותכון ית־עומרא
13 אמר שלים בר־שתה לעלתא קדם יי: ומנחתה תרין עשרונין סלתא
דפילא במשח קרבנא קדם יי לאתקבלא ברעוא ונסכה חמרא רבעות
14 הינא: ולחם וקלי ופירוכן לא תיכלון עד־כרן יומא הדין עד איתאיכון
15 ית קרבן אלהכון קים עלם לדריכון בכל מותבניכון: ותמנון לכון
מבתר יומא טבא מיום איתאיכון ית־עומרא דארמותא שבעא
16 שבועין שלמין יהוין (נ"א תהוין*): עד מבתר שבועתא שביעתא

---

*) נ"ל כי „יהוין" נכון, כי לשון זכר הוא; ואף בלשון נקבות נסתרות יאמר הארמי „יהוין", להבדילו מלשון נוכחות, שהוא „תהוין." לאווענשטיין.

כך הבנתי מת"כ, דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה?
10 וכו'. ראשית קצירכם, שתהא ראשונה לקציר. עמר, עשירית האיפה, כך
11 היה שמו, כמו וימדו בעומר (שמות י"ו). והניף, כל תנופה מוליך ומביא
מעלה ומוריד, מוליך ומביא לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד לעצור טללים
רעים. לרצנכם, אם תקריבו כמשפט זה יהיה לרצון לכם. ממחרת השבת,
ממחרת י"ט הראשון של פסח; שאם אתה אומר שבת בראשית, אי אתה יודע
12 13 איזהו. ועשיתם.... כבש, חובה לעומר הוא בא. ומנחתו, מנחת נסכיו שני
עשרנים, כפולה היתה. ונסכו יין רביעית ההין, אף ע"פ שמנחתו כפולה
14 אין נסכיו כפולים. קלי, קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור. כרמל,
הן קליות, שקורין גרני"ליש (grain, קאָרן). בכל משבתיכם, נחלקו בו
חכמי ישראל; יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ, ויש אומרים לא
בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו.
15 ממחרת השבת, ממחרת יום טוב. תמימות תהיינה, מלמד שמתחיל ומונה
מבערב, שאם לא כן אינן תמימות. השבת השביעית, כתרגומו, שבועתא
16 שביעתא. עד ממחרת השבת השביעית תספרו, ולא עד בכלל, והן ארבעים
ותשעה יום. חמשים יום, והקרבתם מנחה חדשה לה', ביום חמשים
תקריבוה. ואומר אני זהו מדרשו, אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית,

הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה
17 לַיהוָה׃ מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאּוּ ׀ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים לַיהוָה׃
18 וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה
וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָה וּמִנְחָתָם
19 וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים
אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים׃
20 וְהֵנִיף הַכֹּהֵן ׀ אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה
21 עַל־שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן׃ וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם ׀
הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה
לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם׃
22 וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ
בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי.
23 24 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן
25 זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא־קֹדֶשׁ׃ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
26 וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
27 מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם
הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־
28 נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְכָל־מְלָאכָה לֹא
תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם

שהוא יום חמשים, תספרו; ומקרא מסורס הוא. מנחה חדשה, היא המנחה
הראשונה שהובאה מן החדש, ואם תאמר הרי קרבה מנחת העומר? אינה
17 כשאר כל המנחות, שהיא באה מן השעורים. ממושבתיכם, ולא מחוצה לארץ.

17 תמנון חמשין יומין ותקרבון מנחתא חדתא קדם יי: ממותבניכון
תיתון ׀ לחם ארמותא תרתין (גריצן) תרין עשרונין סלתא יהוין
18 חמיע יתאפין בכורין קדם יי: ותקרבון על־לחמא שבעא אמרין
שלמין בני שנה ותור בר־תורי חד ודכרין תרין יהון עלתא קדם
19 יי ומנחתהון ונסכיהון קרבן דמתקבל־ברעוא קדם יי: ותעבדון צפיר־
20 בר־עזי חד לחטאתא ותרין אמרין בני שנא לנכסת קודשיא: ויריס
כהנא יתהון על לחם בכוריא ארמותא קדם יי על־תרין אמרין
21 קודשא יהון קדם־יי לכהנא: ותערעון בכרן ׀ יומא הדין מערע קדיש
יהי לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון קים עלם בכל־מותבניכון
22 לדריכון: ובמחצדכון ית־חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלך
במחצדך ולקטא דחצדך לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון
23 אנא יי אלהכון: ומליל יי עם־משה למימר: מלל עם־בני ישראל 24
למימר בירחא שביעאה בחד לירחא יהי לכון ניחא דוכרן יבבא
25 מערע קדיש: כל־עבידת פלחנא לא תעבדון ותקרבון קרבנא קדם
26 יי: ומליל יי עם־משה למימר: ברם בעשרא לירחא שביעאה הדין 27
יומא דכפוריא הוא מערע קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתיכון
28 ותקרבון קרבנא קדם יי: וכל־עבידא לא תעבדון בכרן יומא הדין

לחם תנופה, לחם תרומה המורם לשם גבוה, וזו היא המנחה החדשה האמורה
למעלה. בכורים, ראשונה לכל המנחות; אף למנחת קנאות הבאה מן השעורים
18 לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם. על הלחם, בגלל הלחם, חובה
ללחם. ומנחתם ונסכיהם, כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה
בפרשת נסכים, שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש (במדבר
כ"ח), זו היא המנחה, והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית
19 ההין לכבש. ועשיתם שעיר עזים, יכול שבעה כבשים והשעיר האמורים כאן
הם שבעת הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים? כשאתה מגיע אצל
פרים ואילים אינם הן, אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן, אלו קרבו
20 בגלל הלחם ואלו למוספין. והניף הכהן אתם .... תנופה, מלמד שטעונים
תנופה מחיים. יכול כולם? ת"ל על שני כבשים. קדש יהיו, לפי ששלמי
22 יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור שהן קדשי קדשים. ובקצרכם,
חזר ושנה, לעבור עליהם בשני לאוין. אמר רבי אבדימי ברבי יוסף, מה ראה
הכתוב לתנה באמצע הרגלים, פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים
(וחג) מכאן? ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו
כאלו בנה בית המקדש והקריבו עליו קרבנותיו בתוכו. תעזב, הנח לפניהם
והם ילקטו, ואין לך לסייע לאחד מהם. אני ה' אלהיכם, נאמן לשלם שכר.
24 זכרון תרועה, זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות, לזכור להם עקדת יצחק
25 27 שקרב תחתיו איל. והקרבתם אשה, המוספין האמורין בחומש הפקודים. אך,
כל אכין ורקין שבתורה מעוטין: מכפר הוא לשבין ואינו מכפר על שאינם

לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תְעֻנֶּה 29
בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ׃ וְכָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר 30
תַּעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת 31
עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא 32
לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב
מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם׃ פ ששי.
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 33 34
לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג
הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַיהוָה׃ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ 35
כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה 36
לַיהוָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם
אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִוא כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃
אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ 37
לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר־
יוֹם בְּיוֹמוֹ׃ מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד 38
כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה׃
אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־ 39
תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן׃ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם 40
בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת
וְעַרְבֵי־נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים׃
וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם 41

ענין. והאבדתי, לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא, כשהוא 30
אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן. כל מלאכה וגו', לעבור 31

29 ארי יומא דכפוריא הוא לכפרא עליכון קדם יי אלהכון: ארי כל
30 אנשא די לא־מתעני בכרן יומא הדין וישתיצי מעמהא: וכל־אנש
די תעבד כל־עבידא בכרן יומא הדין ואובד ית אנשא ההיא מגו
31 עמה: כל־עבידא לא תעבדון קים עלם לדריכון בכל מותבניכון:
32 שבת שבתא הוא לכון ותענון ית־נפשתיכון בתשעה לירחא ברמשא
33 מרמשא עד־רמשא תנוחון ניחכון: ומליל יי עם־משה למימר:
34 מלל עם־בני ישראל למימר בחמשא עשרא יומא לירחא שביעאה
35 הדין חגא דמטליא שבעת יומין קדם יי: ביומא קדמאה מערע
36 קדיש כל־עבידת פלחן לא תעבדון: שבעא יומין תקרבון קרבנא
קדם יי ביומא תמינאה מערע קדיש יהי לכון ותקרבון קרבנא קדם
37 יי כנש תהון כל־עבידת פלחן לא תעבדון: אלין מועדיא דיי
די תערעון יתהון מערעי קדיש לקרבא קרבנא קדם יי עלתא ומנחתא
38 נכסת־קודשין ונסכין פתגם־יום ביומה: בר שביא דיי ובר
מתנתיכון ובר כל־נדריכון ובר כל נדבתיכון די תתנון קדם יי:
39 ברם בחמשא עשר יומא לירחא שביעאה במכנשיכון ית־עללת
ארעא תחגון ית־חגא קדם יי שבעא יומין ביומא קדמאה ניחא.
40 וביומא תמינאה ניחא: ותסבון לכון ביומא קדמאה פירי אילנא
אתרוגין ולולבין והדסין וערבין דנחל ותחדון קדם יי אלהכון שבעת
41 יומין: ותחגון יתיה חגא קדם־יי שבעת יומין בשתא קים עלם

35 עליו בלאוין הרבה, או להזהיר על מלאכת לילה כמלאכת יום. מקרא קדש,
כיה"כ קדשהו בכסות נקייה ובתפלה, ובשאר ימים טובים במאכל ובמשתה
36 ובכסות נקייה ובתפלה. עצרת היא, עצרתי אתכם אצלי, כמלך שזמן את
בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמנן להפטר אמר בני׳, בבקשה מכם
עכבו עמי עוד יום אחד! קשה עלי פרדתכם! כל מלאכת עבדה, אפילו
מלאכה שהיא עבודה לכם, שאם לא תעשוה יש חסרון כיס בדבר, לא תעשו.
37 יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה? ת"ל היא. עלה ומנחה,
מנחת נסכים הקרבה עם העולה. דבר יום ביומו, חוק הקצוב בחומש הפקודים.
39 דבר יום ביומו, הא אם עבר יומו בטל קרבנו. אך בחמשה עשר יום...
תחגו קרבן שלמים לחגיגה. יכול תדחה את השבת? ת"ל אַךְ, הואיל ויש
לה תשלומין כל שבעה. באספכם את תבואת הארץ, שיהא חדש שביעי זה
בא בזמן אסיפה. מכאן שנצטוו לעַבֵּר את השנים; שאם אין העבור פעמים
שהוא באמצע הקיץ או החורף. תחגו, שלמי חגיגה. שבעת ימים, אם לא
הביא בזה יביא בזה. יכול יהא מביאן כל שבעה? ת"ל וחגתם אתו, יום אחד
40 במשמע ולא יותר. ולמה נאמר שבעה? לתשלומין. פרי עץ הדר, עץ שטעם
עצו ופריו שוה. הדר, הַדָּר באילנו משנה לשנה, וזהו אתרוג. כפת תמרים,
חסר ו׳, למד שאינה אלא אחת. וענף עץ עבת, שענפיו קלועים כעבותות

42 לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ אֹתוֹ׃ בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ
43 שִׁבְעַת יָמִים כָּל־הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת׃ לְמַעַן
יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי
44 אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ שביעי.

כד

1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ
אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃
3 מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן
מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃
4 עַל הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה
תָּמִיד׃ פ
5 וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי
6 עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת׃ וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם
מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְהוָה׃
7 וְנָתַתָּ עַל־הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה
8 אִשֶּׁה לַיהוָה׃ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי
9 יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם׃ וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ
10 מֵאִשֵּׁי יְהוָה חָק־עוֹלָם׃ ס וַיֵּצֵא בֶּן־אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית
וְהוּא בֶּן־אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן

42 וכאכלים, וזה הדס, העשוי כמין קליעה. האזרח, זה אזרח. בישראל לרבות
43 2 את הגרים. כי בסכות הושבתי, ענני כבוד. צו את בני ישראל, זו פרשת
מצות הנרות; ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן,
לפרש צורך המנורה, וכן משמע: ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך.
שמן זית זך, שלשה שמנים יוצאים מן הזית, הראשון קרוי זך, והן מפורשין
במנחות ובתורת כהנים. תמיד, מלילה ללילה, כמו עולת תמיד, שאינה אלא
8 מיום ליום. פרכת העדת, שלפני הארון, שהוא קרוי עדות. ורבותינו דרשו על

42 לדריכון בירחא שביעאה תחגון יתה: במטליא תיתבון שבעת יומין
43 כל־יציבא בישראל יתבון במטליא: בדיל דידעון דריכון ארי
במטליות ענני אותבית ית־בני ישראל באפקותי יתהון מארעא
44 דמצרים אנא יי אלהכון: ומליל משה ית־סדר מועדיא דיי ואלפנון
כד 1 לבני ישראל: ומליל יי עם־משה למימר: פקד ית־בני ישראל
2 ויסבון לך משח זיתא דכיא כתישא לאנהרא לאדלקא בוציניא
3 תדירא: מברא לפרכתא דסהדותא במשכן זמנא יסדר יתה אהרן
4 מרמשא עד־צפרא קדם יי תדירא קים עלם לדריכון: על מנרתא
5 דכיתא יסדר ית־בוציניא קדם יי תדירא: ותסב סלתא ותיפי יתה
6 תרתא עשרי גריצן תרין עסרונין תהי גריצתא חדא: ותשוי יתהון
7 תרתין סדרין שית סדרא על פתורא דכיא קדם יי: ותתן על סדרא
8 לבונתא דכיתא ותהי ללחם לאדכרתא קרבנא קדם יי: ביומא דשבתא
ביומא דשבתא יסדרנה קדם יי תדירא מן קדם בני ישראל קים
9 עלם: ותהי לאהרן ולבנוהי ויכלנה באתר קדיש ארי קדש קודשין
10 הוא לה מקרבניא דיי קים עלם: ונפק בר־אתתא בת־ישראל והוא
בר־גבר מצראה בגו בני ישראל ונצו במשריתא בר אתתא בת־

נר מערבי, שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל; שנותן בה
שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים. יערך אתו אהרן
מערב עד בקר, יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה; ושערו חכמים
חצי לוג לכל נר ונר, והן כדאי אף ללילי תקופת טבת, ומדה זו הוקבעה
4 להם. המנרה הטהרה, שהיא זהב טהור. ד"א על טהרה של מנורה,
6 שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר. שש המערכת, שש חלות המערכת האחת.
השלחן הטהר, של זהב טהור. ד"א על טהרו של שלחן, שלא יהו הסניפין
7 מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן. ונתת על המערכת, על כל אחת משתי
המערכות היו שני בזיכי לבונה, מלוא קומץ לכל אחת. והיתה הלבונה
הזאת ללחם לאזכרה; שאין מן הלחם לגבוה כלום, אלא הלבונה נקטרת
כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת, והיא לזכרון ללחם, שעל ידה הוא נזכר
9 למעלה, כקומץ שהוא אזכרה למנחה. והיתה המנחה הזאת; שכל דבר הבא
מן התבואה בכלל מנחה הוא. ואכלהו, מוסב על הלחם, שהוא לשון זכר.
10 ויצא בן אשה ישראלית, מהיכן יצא? רבי לוי אומר מעולמו יצא. ר'
ברכיה אומר מפרשה של מעלה יצא; לגלג ואמר ביום השבת יערכנו, דרך
המלך לאכול פת חמה בכל יום, שמא פת צוננת של תשעה ימים! בתמיה!
ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב. בא לטע אהלו בתוך
מחנה דן, אמרו לו מה טיבך לכאן? אמר להם מבני דן אני. אמרו לו
איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב (במדבר ב'); נכנס לבית דינו של
משה ויצא מחוייב, עמד וגדף. בן איש מצרי, הוא המצרי שהרג משה.
בתוך בני ישראל, מלמד שנתגייר. וינצו במחנה, על עסקי המחנה. ואיש

הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי׃ וַיִּקֹּב בֶּן־הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית 11
אֶת־הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל־מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית
בַּת־דִּבְרִי לְמַטֵּה־דָן׃ וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם 12
עַל־פִּי יְהוָה׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־ 13 14
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ
וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר 15
אִישׁ אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ׃ וְנֹקֵב שֵׁם־יְהוָה 16
מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ־בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ־
שֵׁם יוּמָת׃ וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת׃ 17
וּמַכֵּה נֶפֶשׁ־בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃ וְאִישׁ כִּי־ 18 19
יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ שֶׁבֶר תַּחַת 20
שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם
כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ׃ וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת׃ 21
מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה 22
אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־ 23
הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל
עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ

11 הישראלי, זה שכנגדו, שמִחָה בו מטע אהלו. ויקב, כתרגומו, ופריש, שנקב שם המיוחד וגדף, והוא שם המפורש ששמע מסיני. ושם אמו שלמית בת דברי, שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו, לומר שהיא לבדה היתה זונה. שלמית, דהוה פטפטה שלם עלך! שלם עליכון! מפטפטת בדברים, שואלת בשלום הכל. בת דברי, דברנית היתה, מדברת עם כל אדם, לפיכך קלקלה. למטה דן, מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו. כיוצא בו אהליאב בן אחיסמך למטה דן (שמות ל"א), שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו.
12 ויניחהו לבדו, ולא הניחו מקושש עמו; ששניהם היו בפרק אחד, ויודעים היו שהמקושש במיתה, שנאמר מחלליה מות יומת (שמות ל"א), אבל לא פורש להם באיזו מיתה, לכן נאמר כי לא פֹרַש מה יעשה

11 ישראל ונברא בר־ישראל: ופרש בר־אתתא בת ישראל ית־שמא
ואַרגז ואיתיאו יתה לות־משה ושום אמה שלמית בת־דברי לשבטא
12 דדן: ואסרוהי בבית מטרא עד־דיתפרש להון על־גזרת־מימרא דיי:
13 14 ומליל יי עם־משה למימר: אפק ית־דארגז למברא למשריתא
ויסמכון כל די־שמעו ית־ידיהון על־רישה וירגמון יתה כל־כנשתא:
15 ועם־בני ישראל תמלל למימר גבר גבר די־ירגז קדם אלהה ויקבל
16 חובה: ודי־פרש שמא דיי אתקטלא יתקטל מרגם ירגמון בה כל
17 כנשתא כגיורא כיציבא בפרשותה שמא יתקטל: וגבר ארי יקטול
18 כל נפשא דאנשא אתקטלא יתקטל: ודיקטול נפש־בעירא ישלמנה
19 נפשא חלף נפשא: וגבר ארי־יתן מומא בחבריה כמא־די עבד כן
20 יתעבד־לה: תברא חלף תברא עינא חלף עינא שנא חלף שנא
21 כמא־די יתן מומא באנשא כן יתיהב־בה: ודיקטול בעירא ישלמנה
22 ודיקטול אנשא יתקטל: דינא חדא יהי לכון כגיורא כיציבא יהי
23 ארי אנא יי אלהכון: ומליל משה עם־בני ישראל ואפיקו ית־דארגז
למברא למשריתא ורגמו יתה אבנא ובני־ישראל עבדו כמא־די
פקיד יי ית משה:

לו (במדבר ט"ו); אבל במקלל הוא אומר לפרש להם, שלא היו יודעים אם
14 חייב מיתה אם לאו. השמעים, אלו העדים. כל, להביא את הדיינים.
את ידיהם, אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך, שאתה גרמת לך!
15 כל העדה, במעמד כל העדה, ששלוחו של אדם כמותו. ונשא חטאו, בכרת,
16 כשאין התראה. ונקב שם, אינו חייב עד שיפרש את השם, ולא המקלל בכנוי.
17 נקב, ל' קללה, כמו מה אקב (במדבר כ"ג). ואיש כי יכה וגו', לפי
שנאמר מכה איש וגו' (שמות כ"א), אין לי אלא שהרג את איש, אשה וקטן
20 מניין? ת"ל כל נפש אדם. כן ינתן בו, פירשו רבותינו שאינו נתינת מום
ממש, אלא תשלומי ממון, שמין אותו כעבד; לכך כתיב בו ל' נתינה, דבר
הנתון מיד ליד. ומכה בהמה ישלמנה, למעלה דבר בהורג בהמה, וכאן
21 דבר בעושה בה חבורה. ומכה אדם יומת, אפילו לא הרגו אלא עשה בו
חבורה, שלא נאמר כאן נפש. ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב, ובא להקישו
למכה בהמה, מה מכה בהמה מחיים אף מכה אביו מחיים, פרט למכה לאחר
מיתה; לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב, הוצרך לומר במכה
שפטור; ומה בבהמה בחבלה, שאם אין חבלה אין תשלומין, אף מכה אביו
22 אינו חייב עד שיעשה בו חבורה. אני ה' אלהיכם, אלהי כלכם, כשם שאני
23 מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו על הגרים. ובני ישראל עשו כל המצוה
האמורה בסקילה במקום אחר, דחייה רגימה ותלייה.

כה

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי
נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה׃ 3 שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע
שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃
4 וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה
שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר׃ 5 אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ
לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן
יִהְיֶה לָאָרֶץ׃ 6 וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ
וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃
7 וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָהּ
לֶאֱכֹל׃ ס 8 וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים
שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע
וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃ 9 וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם׃
10 וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ
לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־
אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ׃ 11 יוֹבֵל הִוא שְׁנַת

1 בהר סיני, מה ענין שמטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני? אלא מה שמטה נאמרו כללותיה (ופרטותיה) ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. כך שנויה בתורת כהנים; ונראה לי שכך פרושה: לפי שלא מצינו שמטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרושיה כלן נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כלם, כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב. 2 שבת לה', לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית. 4 יהיה לארץ, לשדות ולכרמים. לא תזמר, שקוצצין זמורותיה, ותרגומו לא תכסח, ודומה לו קוצים כסוחים (ישעיה ל"ג), שרופה באש כסוחה (תהלים פ'). 5 את ספיח קצירך, אפילו לא זרעתה ועלה מן הזרע שנפל בה בשעת הקציר קרוי ספיח. לא תקצור, להיות מחזיק בו כשאר קציר, אלא הפקר יהיה לכל. נזירך, שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם. לא תבצר, אותם אינך בוצר, אלא מן המופקר. 6 והיתה שבת הארץ וגו', אף על פי

כה

1 2 ומליל יי עם משה בטורא דסיני למימר: מליל עם בני ישראל
ותימר להון ארי תיעלון לארעא די אנא יהב לכון ותשמט ארעא
3 שמטתא קדם יי: שית שנין תזרע חקלך ושית שנין תכסח כרמך
4 ותכנוש ית עללתה: ובשתא שביעתא ניח שמטתא יהי לארעא
5 דתשמט קדם יי חקלך לא תזרע וכרמך לא תכסח: ית כתי דחצדך
לא תחצד וית ענבי שבקך לא תקטוף שנת שמטתא יהי לארעא:
6 ותהי שמטת ארעא לכון למיכל לך ולעבדך ולאמתך ולאגירך
7 ולתותבך דדירין עמך: ולבעירך ולחיתא די בארעך תהא כל
8 עללתה למיכל: ותמני לך שבע שמטין דשנין שבע שנין שבע
זמנין ויהון לך יומי שבע שמטין דשנין ארבעין ותשע שנין:
9 ותעבר שופר יבבא בירחא שביעאה בעשרא לירחא ביומא דכפוריא
10 תעברון שופרא בכל ארעכון: ותקדשון ית שנת חמשין שנין ותקרון
חרותא בארעא לכל יתבהא יובלא היא תהי לכון ותתובון גבר
11 לאחסנתה וגבר לזרעיתה תתובון: יובלא היא שנת חמשין שנין

שאסרתים עליך, לא באכילה ולא בהנאה אסרתים, אלא שלא תנהוג בהם
כבעל הבית, אלא הכל יהיו שוים בה, אתה ושכירך ותושבך. שבת הארץ
לכם לאכלה, מן השבות אתה אוכל, ואי אתה אוכל מן השמור. לך ולעבדך
ולאמתך, לפי שנאמר ואכלו אביוני עמך (שמות כ"ג), יכול יהיו אסורים
באכילה לעשירים? ת"ל לך ולעבדך ולאמתך? הרי בעלים ועבדים ושפחות
7 אמורים כאן. ולשכירך ולתושבך, אף הנכרים. ולבהמתך ולחיה, אם חיה
אוכלת בהמה לא כל שכן, שמזונותיה עליך? מה ת"ל ולבהמתך? הקיש
בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית, כלה
8 לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית. שבתת שנים, שמטות שנים.
יכול יעשה שבע שנים רצופות שמטה ויעשה יובל אחריהם? ת"ל שבע שנים
שבע פעמים, הוי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה. והיו לך ימי שבע וגו',
מגיד לך שאע"פ שלא עשית שמטות, עשה יובל לסוף מ"ט שנה. ופשוטו של
9 מקרא: יעלה לך חשבון שנות השמטות למספר ארבעים ותשע. והעברת,
ל' ויעבירו קול במחנה (שמות ל"ו), ל' הכרזה. ביום הכפרים, ממשמע
שנאמר ביום הכפרים איני יודע שהוא בעשור לחדש? א"כ למה נאמר
בעשור לחדש? אלא לומר לך תקיעת בעשור לחודש דוחה שבת בכל
ארצכם, ואין תקיעת ר"ה דוחה שבת בכל ארצכם, אלא בבית דין
10 בלבד. וקדשתם, בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומרים מקודשת השנה!
וקראתם דרור, לעבדים, בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר.
אמר רבי יהודה מהו ל' דרור? כמדייר בי דיירא וכו', שדר בכל מקום
שהוא רוצה, ואינו ברשות אחרים. יובל היא, שנה זאת מובדלת משאר שנים
בנקיבת שם לה לבדה; ומה שמה? יובל שמה, על שם תקיעת שופר.
ושבתם איש אל אחזתו, שהשדות חוזרות לבעליהן. ואיש אל משפחתו
11 תשבו, לרבות את הנרצע. יובל היא שנת החמשים שנה, מה ת"ל? לפי

הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־
12 סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ׃ כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ
13 תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ בִּשְׁנַת
14 הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ׃ וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר
לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו׃
15 בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר
16 שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ׃ לְפִי ׀ רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ
וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת
17 הוּא מֹכֵר לָךְ׃ וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ
18 כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי
תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח׃
19 וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח
20 עָלֶיהָ׃ וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא
21 נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ׃ וְצִוִּיתִי* אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם
בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים׃
22 וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן
עַד ׀ הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן׃

---

*) ברוב הספרים וְצִוֵּיתִי; אמנם הנכון וְצִוִּיתִי. לאֶווענשטיין.

שנאמר וקדשתם וגו', כדאיתא בראש השנה ובת"כ. את נזריה, את הענבים
המשומרים, אבל בוצר אתה מן המופקרים. כשם שנאמר בשביעית כך נאמר
ביובל, נמצאו שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו, שנת מ"ט שמטה ושנת
12 החמשים יובל. קדש תהיה לכם, תופסת דמיה כהקדש. יכול תצא היא
לחולין? ת"ל תהיה, בהוייתה תהא. מן השדה תאכלו, על ידי השדה
אתה אוכל מן הבית, שאם כלה לחיה מן השדה צריך אתה לבער מן הבית.
13 כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל. תשבו איש אל אחוזתו, והרי כבר
נאמר ושבתם איש אל אחוזתו? אלא לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה,
14 שחוזרת לאביו ביובל. וכי תמכרו וגו', לפי פשוטו כמשמעו; ועוד יש דרשה,
מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך? ת"ל וכי תמכרו ממכר, לעמיתך
מכור; ומניין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך? ת"ל או קנה מיד

תהי לכון לא תזרעון ולא תחצדון ית־כתהא ולא תקטפון ית־
12 שבקהא: ארי יובלא היא קודשא תהי לכון מן־חקלא תיכלון ית־
13 14 עללתה: בשתא דיובלא הדא תתובון גבר לאחסנתה: וארי־תזבן
זבינין לחברך או תזבן מידא דחברך לא תונון גבר ית־אחוהי:
15 במנין שניא בתר יובלא תזבן מן־חברך במנין שני עללתא יזבן
16 לך: לפום סגיאות שניא תסגי זבינוהי ולפום זערות שניא תזער
17 זבינוהי ארי מנין עללתא הוא מזבן לך: ולא תונון גבר ית־חבריה
18 ותדחל מאלהך ארי אנא יי אלהכון: ותעבדון ית־קימי וית־דיני
19 תטרון ותעבדון יתהון ותיתבון על ארעא לרחצן: ותתן ארעא
20 אבה ותיכלון למשבע ותיתבון לרחצן עלה: וארי תימרון מא ניכול
21 בשתא שביעתא הא לא נזרע ולא נכנוש ית־עללתנא: ואפקד ית־
ברכתי לכון בשתא שתיתתא ותעבד ית־עללתא לתלת שנין:
22 ותזרעון ית שתא תמיניתא ותיכלון מן עללתא עתיקא עד שתא

15 עמיתך. אל תונו, זו אונאת ממון. במספר שנים אחר היובל תקנה, זהו
פשוטו ליישב המקרא על אופניו: על האונאה בא להזהיר, כשתמכור או
תקנה קרקע, דעו כמה שנים יש עד היובל, ולפי השנים ותבואות השדה
שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה, שהרי סופו להחזירה לו
בשנת היובל, ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים, הרי נתאנה
לוקח, ואם יש מרובות ואכל ממנו תבואות הרבה, הרי נתאנה מוכר, לפיכך
צריך לקנותה לפי הזמן; וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך, לפי
מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכר לו. ורבותינו דרשו מכאן
שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים, שתעמוד שתי שנים ביד
הלוקח מיום ליום, ואפילו יש שלשה תבואות באותן שתי שנים, כגון שמכרה
לו בקמותיה. ושני אינו יוצא מפשוטו, כלומר מספר שנים של תבואות, ולא
16 של שדפון; ומעוט שנים שנים. תרבה מקנתו, תמכרנה ביוקר. תמעיט מקנתו,
17 תמעיט בדמיה. ולא תונו איש את עמיתו, כאן הזהיר על אונאת דברים,
שלא יקניט את חברו, ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו
של יועץ. ואם תאמר מי יודע אם נתכונתי לרעה? לכך נאמר ויראת מאלהיך,
היודע מחשבות הוא. כל דבר המסור ללב שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו
18 נאמר בו ויראת מאלהיך. וישבתם על הארץ לבטח, שבעון שמטה ישראל
גולים, שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה .... והרצת את שבתותיה (ויקרא
19 כ"ו), ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמטות שבטלו היו. ונתנה
הארץ .... וישבתם לבטח עליה, שלא תדאגו משנת בצורת. ואכלתם לשבע,
20 אף בתוך המעים תהא בו ברכה. ולא נאסף, אל הבית. את תבואתנו,
21 כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאים מאליהם. לשלש השנים, לקצת הששית
מניסן ועד ר"ה, ולשביעית ולשמינית, שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן.
22 עד השנה התשיעית, עד חג הסכות של תשיעית, שהוא עת בא תבואתה
של שמינית לתוך הבית; שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנות, ובתשרי הוא עת

23 וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים
24 אַתֶּם עִמָּדִי: וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ
25 לָאָרֶץ: ס רביעי. כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ
26 וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו: וְאִישׁ
כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ:
27 וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר
28 מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: וְאִם לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ
וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיָצָא
29 בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: ס חמישי. (שלישי כשמחובר.) וְאִישׁ
כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם
30 שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ: וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־
מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־
לֹא* חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל: *לו
31 וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה
32 הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא: וְעָרֵי הַלְוִיִּם
33 בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם: וַאֲשֶׁר יִגְאַל

המשיך לבית; ופעמים שהיתה צריכה לעשות לארבע שנים, כגון שלפני
השמטה השביעית שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שנים רצופות, השביעית,
23 והיובל, ומקרא זה נאמר כנגד השמטות כלן. והארץ לא תמכר, לתן לאו
על חזרת שדות לבעלים ביובל, שלא יהא הלוקח כובשה. לצמתת, לפסיקה,
למכירה פסוקה עולמית. כי לי הארץ, אל תרע עינך בה, שאינה שלך!
24 ובכל ארץ אחזתכם, לרבות בתים ועבד עברי. ודבר זה מפורש בקדושין
בפרק ראשון. ולפי פשוטו סמוך לפרשה שלאחריו, שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה
25 לאחר שתי שנים, או הוא או קרובו, ואין הלוקח יכול לעכב. כי ימוך אחיך,
ומכר, מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני. מאחזתו,
ולא כולה; למד דרך ארץ, שישייר שדה לעצמו. וגאל את ממכר אחיו, ואין
26 הלוקח יכול לעכב. ואיש כי לא יהיה לו גאל, וכי יש לך אדם בישראל
27 שאין לו גואלים? אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו. וחשב את שני ממכרו,
כמה שנים היו עד היובל? כך וכך, ובכמה מכרתיה לך? בכך וכך; עתיד
היית להחזירה ביובל, נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של כל שנה;

23 תשיעתא עד־מיעל עללתה תיכלון עתיקא: וארעא לא תזדבן
24 לחלוטין ארי דילי ארעא ארי דיירין ותותבין אתון קדמי: ובכל
25 ארע אחסנתכון פרקנא תתנון לארעא: ארי־יתמסכן אחוך ויזבן
26 מאחסנתה וייתי פריקה דקריב לה ויפרוק ית זביני אחוהי: וגבר
27 ארי לא יהי־לה פריק ותדבק ידה וישכח כמסת פרקנה: ויחשב
ית־שני זבינוהי ויתיב ית־מותרא לגבר די זבן־לה ויתוב לאחסנתה:
28 ואם־לא תשכח ידה כמסת אתבא לה ויהא זבינוהי בידא דזבן יתה
29 עד שתא דיובלא ויפוק ביובלא ויתוב לאחסנתה: וגבר ארי יזבן
בית־מותב קרתא מקפא־שור ותהי פרקנה עד־משלם שתא דזבינוהי
30 עדן בעדן תהא פרקנה: ואם־לא יתפרק עד־משלם לה שתא שלמתא
ויקום ביתא די־בקרתא די־לה שורא לחלוטין לדי־זבן יתה לדרוהי
31 לא יפוק ביובלא: ובתי פצחיא די לית־להון שור מקף סחור־סחור
32 על־חקל ארעא יתחשב פרקנא תהא־לה וביובלא יפוק: וקרוי ליואי
33 בתי קרוי אחסנתהון פרקן עלם תהא לליואי: ודי יפרוק מן־ליואי

אכלת אותם שלש שנים או ארבע, הולך את דמיהן מן החשבון ונוטל את השאר.
וזהו והשיב את העודף בדמי המקח על האכילה שאכלה ויתנם ללוקח.
28 לאיש אשר מכר לו המוכר הזה שבא לגאלה. די השיב לו, מכאן שאינו
גואל לחצאין. עד שנת היובל, שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום, שהיובל
29 משמט בתחלתו. בית מושב עיר חומה, בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות
יהושע בן נון. והיתה גאלתו. לפי שאמר בשדה שיוכל לגאלה משתי שנים
ואילך כל זמן שירצה, ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה, הוצרך
לפרש בזה שהוא חלוף, שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה, ולאחר מכאן
אינו גואלה. והיתה גאלתו, של בית. ימים, ימי שנה שלמה קרויים ימים,
30 וכן תשב הנערה אתנו ימים (בראשית כ"ד). וקם הבית ... לצמיתות, יצא
מרשות של מוכר ועמד ברשות של קונה. (אשר לא חומה, לו קרינן. אמרו
רבותינו ז"ל אף על פי שאין לו עכשיו, הואיל והיתה לו קודם לכן. ועיר
קטנה היא, והוצרך לכתוב לה, אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים תקנו
לו במסורת, זה נופל על זה.) לא יצא ביבל. אמר רב ספרא אם פגע בו
31 יובל בתוך שנתו לא יצא. ובתי החצרים, כתרגומו, פצחין, עיירות פתוחות
שאין חומה. ויש הרבה בספר יהושע, הערים וחצריהם (יהושע י"ג), בחצריהם
ובטירותם (בראשית כ"ה). על שדה הארץ יחשב, הרי הן כשדות הנגאלים
עד היובל, ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו. גאלה תהיה לו, מיד, אם
ירצה; ובזה יפה כחו מכח שדות, שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים. וביבל
32 יצא, בחנם. וערי הלוים, ארבעים ושמונה עיר שנתנו להם. גאלת עולם,
גואל מיד, אפילו לפני שתי שנים, אם מכרו שדה משדותיהם הנתונות להם
באלפים אמה סביבות הערים, או אם מכרו בית בעיר חומה, גואלין לעולם,
33 ואינו חלוט לסוף שנה. ואשר יגאל מן הלוים, ואם יקנה בית או עיר מאשר

מִן־הַלְוִיִּם וְיָצָא מִמְכַּר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל כִּי בָתֵּי
עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׂדֵה 34
מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם׃ ס וְכִי־ 35
יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי
עִמָּךְ׃ אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ 36
וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ׃ אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית 37
לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ׃ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי 38
אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת
לָכֶם לֵאלֹהִים׃ ס ששי. (רביעי כמחובר.) וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ 39
עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד׃ כְּשָׂכִיר 40
כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ׃ וְיָצָא 41
מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת
אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃ כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ 42
מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃ לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ 43
וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת 44

ויצא ביובל אותו ממכר של בית או של עיר, וישוב ללוי שמכרו, ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל. וגאולה זו בל' מכירה. ד"א לפי שנאמר גאלת עולם תהיה ללוים, יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים, אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט? ת"ל ואשר יגאל מן הלוים, אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם. ויצא ממכר בית, הרי זו מצוה אחרת, ואם לא גאלה יוצאה ביובל, ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל. כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם, לא היה להם נחלת שדות וכרמים, אלא ערים לשבת ומגרשיהם, לפיכך הם להם במקום שדות, ויש להם גאולה כשדות, כדי שלא יופקעו נחלותיהם מהם. ושדה מגרש עריהם לא ימכר, 34
מכר גזבר; שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה, ומכרה גזבר, אינה יוצאה לכהנים ביובל, כמו שנאמר בישראל, ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד (ויקרא כ"ז), אבל בן לוי גואל לעולם. והחזקת בו, אל תניחהו שירד 35
ויפול ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו משעת מוטת היד. למה זה דומה? למשאוי שעל החמור, עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו, נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו. גר ותושב (גר, זה גר צדק), אף אם הוא גר או תושב. ומי זהו תושב? כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"א, ואוכל נבלות. (נשך 36

ויפוק זבין ביתא וקרתא אחסנתה ביובלא ארי בתי קרוי ליואי
34 היא אחסנתהון בגו בני ישראל: וחקל רוח קרויהון לא יזדבן ארי
35 אחסנת עלם הוא להון: וארי יתמסכן אחוך ותמוט ידה עמך ותתקף
36 בה דיר ותותב ויחי*) עמך: לא תסב מנה חבוליא ורביתא ותדחל
37 מאלהך ויחי אחוך עמך: ית כספך לא תתן לה בחבוליא וברביתא
38 לא תתן מיכלך: אנא יי אלהכון די אפקית יתכון מארעא דמצרים
39 למתן לכון ית ארעא דכנען למהוי לכון לאלה: וארי יתמסכן
40 אחוך עמך ויזדבן לך לא תפלח בה פלחן עבדין: כאגירא כתותבא
41 יהי עמך עד שתא דיובלא יפלח עמך: ויפוק מעמך הוא ובנוהי
42 עמה ויתוב לזרעיתה ולאחסנת אבהתוהי יתוב: ארי עבדי אנון
43 די אפקית יתהון מארעא דמצרים לא יזדבנון זבון עבדין: לא תפלח
44 בה בקשיו ותדחל מאלהך: ועבדך ואמתך די יהון לך מן עממיא

*) הרמב"ן גרס ידור ויתותב ויחי. עין פירושו.

לאוועגשטיין.

ותרבית, חד שוויכהו רבנן, ולעבור עליו בשני לאוין.) ויראת מאלהיך, לפי
שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו, ומורה לעצמו התר
בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו, הוצרך לומר ויראת מאלהיך; או התולה
מעותיו בנכרי כדי להלוותם לישראל ברבית, הרי זה דבר המסור ללבו של
38 אדם ומחשבתו, לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך. אשר הוצאתי וגו' והבחנתי
בין בכור לשאינו בכור, אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית
ואומר של גוי הם. ד"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, על מנת
שתקבלו עליכם מצותי, אפילו הן כבדות עליכם. לתת לכם את ארץ כנען,
בשכר שתקבלו מצותי. להיות לכם לאלהים, שכל הדר בארץ ישראל אני לו
39 לאלהים, וכל היוצא ממנה כעובד ע"א. עבדת עבד, עבודה של גנאי, שיהא
ניכר בה כעבד; שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעול לו מנעליו.
40 כשכיר כתושב, עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים התנהג בו. עד
41 שנת היובל, אם פגע בו יובל לפני שש שנים, היובל מוציאו. הוא ובניו
עמו, אמר ר' שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן? אלא מכאן שרבו חייב
במזונות בניו. ואל אחזת אבתיו, אל כבוד אבותיו, ואין לזלזלו בכך. אחזת,
42 חזקת. כי עבדי הם, ששטרי קודם. לא ימכרו ממכרת עבד, בהכרזה: כאן
43 יש עבד למכור! ולא יעמידנו על אבן הלקח. לא תרדה בו בפרך, מלאכה
שלא לצורך, כדי לענותו; אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה! והוא אינו
צריך, עדור תחת הגפן עד שתבוא! שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך
אם לאו, ואומר אני לו שהוא לצורך? הרי הדבר הזה מסור ללבו, לכך נאמר
44 ויראת. ועבדך ואמתך אשר יהיו לך, אם תאמר אם כן במה אשתמש?
בעבדי איני מושל, באומות איני מושל, שהרי הזהרתני לא תחיה כל נשמה

הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה: וְגַם מִבְּנֵי 45
הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר
עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה:
וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם 46
בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־
תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ: ס שביעי וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר 47
וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ
אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר: אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ 48
אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ: אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־ 49
מִשְּׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל:
וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה 50
כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ:
אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ: 51
וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי 52
שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ: כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ 53
לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ: וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא 54
מפטיר בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ: כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים 55
עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה כו 1

(דברים כ׳), אלא מי ישמשני? מאת הגוים, הם יהיו לך לעבדים. אשר
סביבתיכם, ולא שבתוך גבול ארצכם, שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה
(דברים כ׳). וגם מבני התושבים, שבאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם 45
וילדו להם, הבן הולך אחר האב, ואינו בכלל לא תחיה, אלא אתה מותר
לקנותו כעבד. מהם תקנו, אותם תקנו. והתנחלתם אתם לבניכם, החזיקו
בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם. ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם, שאם
כן היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם; והתנחלתם, כמו והתחזקתם 46
(במדבר י״ג). איש באחיו, להביא נשיא בעמיו ומלך במשרתיו שלא לרדות
בפרך. יד גר ותושב, גר והוא תושב, כתרגומו, ערל ותותב, וסופו מוכיח, 47

45 די בסחרניכון מנהון תקנון עבדין ואמהן: ואף מבני תותביא ערליא
דדירין עמכון מנהון תקנון ומזרעיתהון דעמכון די אתילידו בארעכון
46 ויהון לכון לאחסנא: ותחסנון יתהון לבניכון בתריכון לירתת אחסנא
לעלם בהון תפלחון ובאחיכון בני־ישראל גבר באחוהי לא־תפלח
47 בה בקשיו: וארי תדבק יד ערל ותותב עמך ויתמסכן אחוך עמה
48 ויזדבן לערל תותב עמך או לארמי זרעית גיורא: בתר דיזדבן
49 פרקנא תהא־לה חד מאחוהי יפרקנה: או אח־אבוהי או בר־אח־אבוהי
יפרקנה או מקריב בשרה מזרעיתה יפרקנה או־דתדבק ידה ויתפרק:
50 ויחשב עם זבנה משתא דאזדבן לה עד שתא דיובלא ויהי כסף
51 זבינוהי במנין שניא כיומי אגירא יהי עמה: אם־עוד סגיות בשניא
52 לפומהן יתיב פרקנה מכסף זבינוהי: ואם־זער ישתאר בשניא
53 עד־שתא דיובלא ויחשב־לה כפום שנוהי יתיב ית־פרקנה: כאגיר
54 שנא בשנא יהי עמה לא־יפלח־בה בקשיו לעיניך: ואם־לא יתפרק
55 באלין ויפוק בשתא דיובלא הוא ובנוהי עמה: ארי דילי בני־ישראל
כו עבדין עבדי אנון די־אפקית יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון:
1 לא תעבדון לכון טעון וצלם וקמא לא תקימון לכון ואבן סגדא

ונמכר לגר תושב. וכי תשיג יד גר ותושב עמך, מי גרם לו שיעשיר?
דבוקו עמך. ומך אחיך עמו, מי גרם לו שימוך? דבוקו עמו, ע"י שלמד
ממעשיו. משפחת גר, זה הנכרי, כשהוא אומר לעקר, זה הנמכר לע"א עצמה
48 להיות לה שמש, ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים. גאלה תהיה
לו, מיד, אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל, שהרי כל עצמו לא קנאו אלא
לעבדו עד היובל, שהרי ביובל יצא, כמו שנאמר למטה, ויצא בשנת היובל,
ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר, ואף על פי כן לא תבא עליו בעקיפין, מפני
חלול השם, אלא כשבא להגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע, בכל שנה ושנה
ינכה לו הגוי מן דמיו, אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים
מנה, נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה, ואם שהה זה אצלו חמש שנים
50 ובא להגאל, ינכה לו חמשת מנים, ויתן לו העבד ט"ו מנים, וזהו והיה
כסף ממכרו במספר שנים, כימי שכיר יהיה עמו, חשבון המגיע לכל שנה
51 ושנה יחשב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה, וינכה לו. אם עוד רבות בשנים,
53 עד היובל. לפיהן, הכל כמו שפרשתי. לא ירדנו בפרך לעיניך, כלומר ואתה
54 רואה. (הוא ובניו עמו, הגוי חייב במזונות בניו.) ואם לא יגאל באלה,
55 באלה הוא נגאל, ואינו נגאל בשש. כי לי בני ישראל עבדים. שטרי
1 קודם. אני ה׳ אלהיכם, כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה. לא
תעשו לכם אלילים, כנגד זה הנמכר לנכרי, שלא יאמר הואיל ורבי מגלה
עריות אף אני כמוהו, הואיל ורבי עובד ע"א אף אני כמוהו, הואיל ורבי
מחלל שבת אף אני כמוהו, לכך נאמרו מקראות הללו. ואף הפרשיות הללו
נאמרו על הסדר, בתחלה הזהיר על השביעית, ואם חמד ממון ונחשד על

לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם
לְהִשְׁתַּחֲוֺת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אֶת־שַׁבְּתֹתַי 2
בחקתי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ
אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֺתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם׃ 3
וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה 4
יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־ 5
זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם׃
וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי 6
חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם׃ וּרְדַפְתֶּם 7
אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב׃ וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה 8
מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם
לֶחָרֶב׃ וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם 9

בשביעית סופו למכור מטלטליו, לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר וגו' (מה כתיב בה? או קנה מיד עמיתך, דבר הנקנה מיד ליד), לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו, לא חזר בו סוף מוכר את ביתו, לא חזר בו סוף לוה ברבית — כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות — לא חזר בו סוף מוכר את עצמו, לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לנכרי. ואבן משכית, ל' כסוי, כמו ושכתי כפי (שמות ל"ג), שמכסין הקרקע ברצפת אבנים. להשתחות עליה, אפילו לשמים, לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא, ואסרה תורה לעשות
כן חוץ מן המקדש. אני ה', נאמן לשלם שכר. 2

אם בחקתי תלכו, יכול זה קיום המצות? כשהוא אומר ועשיתם אתם 3
הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו? שתהיו
עמלים בתורה. ואת מצותי תשמרו, הוו עמלים בתורה על מנת לשמור
ולקיים, כמו שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה'). בעתם, 4
בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות. ועץ השדה, הן אילני
סרק, ועתידין לעשות פרות. והשיג לכם דיש את בציר, שיהא הדיש מרובה 5
ואתם עסוקים בו עד הבציר, ובבציר תעסקו עד שעת הזרע. ואכלתם לחמכם
לשבע, אוכל קמעא והוא מתברך במעיו. ונתתי שלום, שמא תאמרו הרי 6
מאכל והרי משתה, אם אין שלום אין כלום? ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ. מכאן שהשלום שקול כנגד הכל; וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל (ישעיה מ"ה*). וחרב לא תעבר בארצכם, אין צריך לומר שלא

*) כן הגרסא בכל פרושי רש"י דילן, גם בדפוס גם בכ"י; והוא תימא, כי לא מצאנו בכל המקרא עושה שלום ובורא את הכל, אבל מצאנו עושה שלום ובורא רע (ישעי'

2 לָא תִתְּנוּן בְּאַרְעֲכוֹן לְמִסְגַּד עֲלַהּ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ יָת־יוֹמֵי
שַׁבַּיָּא דִילִי תִּטְּרוּן וּלְבֵית מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דָּחֲלִין אֲנָא יְיָ׃
3 4 אִם בִּקְיָמַי תְּהָכוּן וְיָת־פִּקּוֹדַי תִּטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן׃ וְאֶתֵּן מִטְרֵיכוֹן
5 בְּעִדָּנְהוֹן וְתִתֵּן אַרְעָא עֲלַלְתַּהּ וְאִילַן חַקְלָא יִתֵּן אִבֵּהּ׃ וְיַעֲרַע לְכוֹן
דַּיָּשָׁא יָת־קְטָפָא וּקְטָפָא יַעֲרַע לְאַפּוּקֵי בַּר־זַרְעָא וְתֵיכְלוּן לַחְמְכוֹן
6 לְמִשְׂבַּע וְתֵיתְבוּן לְרַחְצָן בְּאַרְעֲכוֹן׃ וְאֶתֵּן שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וְתִשְׁרוּן
וְלֵית דְּמַנִּיד וַאֲבַטֵּל חַיְתָא בִּשְׁתָּא מִן־אַרְעָא וּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא לָא־
7 יְעַדּוּן*) בְּאַרְעֲכוֹן׃ וְתִרְדְּפוּן יָת־בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִפְּלוּן קֳדָמֵיכוֹן
8 לְחַרְבָּא׃ וְיִרְדְּפוּן מִנְּכוֹן חַמְשָׁא מְאָה וּמְאָה מִנְּכוֹן לְרִבּוֹתָא יַעִירְקוּן
9 וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי־דְבָבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא׃ וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאוֹטָבָא

*) לא יְעַדּוּן בארעכון׃ לא יעברו דרך ארצכם כי שרש עדה בארמית מענינו כטעמי שרש עבר בעברית, כמו: „עברו ושובו" (שמות ל"ב כ"ז), „בעבר כבדי" (ל"ג כ"ב) — ודומים לו בארמית: „לא יעדי עבד שלטן" (בראשית מ"ט י'), „כתר דיעדי" (שמות י' כ"א) — וכמו: „ויעבר אברם בארץ" (בראשית י"ב ו'), „ועברתי בארץ מצרים" (שמות י"ב י"ב), והוא דומה לאשר לפנינו: „לא יעדון בארעכון" — ותרגמתו ללשון אשכנז פה: überziehen, ziehen, — וטעמו כטעם עדה בל' עברי: „לא עדה עליו שחל" (איוב כ"ח ח'), אשר תרגמתו לג"א: „Nie überzog der Schakal ihn"; וקרוב טעם זה לטעם „ועדית עדי" (יחזקאל כ"ג מ'), „מעדה בגד" (משלי כ"ה כ'), אשר גם בו יש טעם הסרה והעברה. עיין מה שכתבתי בפתרוני לפסוק ההוא, עמוד 247) — ונלוה לו טעם שרש עטה; גם ענין „וכבגד עדים" (ישעיה ס"ד ה') סמוך לו. ועיין בספר השרשים לרד"ק שרש עד ושרש עדה. עוד נלוה להם שרש בעד, אבעד, בעברית ובערבית. עיין דברי בפתרון למשלי ו' כ"ו, עמוד 47.
לאֶווענשטיין.

7 יבואו למלחמה, אלא אפילו לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה. לפניכם
8 לחרב, איש בחרב רעהו. ורדפו מכם, מן החלשים שבכם, ולא מן הגבורים
שבכם. חמשה מאה, ומאה מכם רבבה, וכי כך הוא החשבון? והלא לא
היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו? אלא אינו דומה מועטין
העושין את התורה למרובין העושין את התורה. ונפלו איביכם וגו׳, שיהיו
9 נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ. ופניתי אליכם, אפנה מכל עסקי לשלם
שכרכם. משל למה הדבר דומה? למלך ששכר פועלים וכו׳— כדאיתא בת"כ.
והפריתי אתכם, בפריה ורביה. והרביתי אתכם, בקומה זקופה. והקימתי
את בריתי אתכם, ברית חדשה, לא כברית הראשונה שהפרתם אותה, אלא
ברית חדשה שלא תופר, שנאמר וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית

מ"ה ז'), א"כ מאי „וכן הוא אומר" שאמר הרב? ואין לומר שדעתו וכן הוא אומר בברכת יוצר אור, שאין מדרך הרב לגמר „וכן הוא אומר" כ"א על מה שכתוב במקראי קדש, לא זולתו. אכן האמת כלשון הספרא, ושם גרס וכן הוא אומר עושה שלום ובורא רע, מגיד שהשלום שקול כנגד הכל; וכוונתו מבוארת, אחרי שהכתוב שם הזכיר ההפכיים, אור וחשך, והם קנין והעדר, ככה שלום ורע הם קנין והעדר, לכן השלום הוא קנין כל טוב, והעדרו הרע, ומגיד שהשלום שקול כנגד הכל.
היידנהיים.

10 וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם׃* וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן
11 מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ׃ וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל
12 נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃ וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים
13 וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם׃ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר
מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת׃ פ
14 וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה׃
15 וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם
לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי׃
16 אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־
הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ
17 וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם׃ וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם

10 חדשה, לא כברית הראשונה וגו' (ירמיה ל"א). ואכלתם ישן נושן, הפירות
יהיו משתמרין וטובים להתיישן, שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל
אשתקד. וישן מפני חדש תוציאו, שתהיינה הגרנות מלאות חדש והאוצרות
מלאות ישן, וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן.
11 ונתתי משכני, זה בית המקדש. ולא תגעל נפשי, אין רוחי קצה בכם. כל
געילה ל' פליטת דבר הבלוע בדבר, כמו כי שם נגעל מגן גבורים (שמואל
א' ב'), לא קבל המשיחה, שמושחין מגן של עור בחלב מבושל, כדי להחליק
12 מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור. והתהלכתי בתוככם, אטייל עמכם
בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול לא תיראו
13 ממני? ת"ל והייתי לכם לאלהים. אני ה' אלהיכם, כדאי אני שתאמינו בי
שאני יכול לעשות כל אלה, שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם
נסים גדולים. מטת, כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא
מראש השור ויתיר הקשר, כמו עשה לך מוסרות ומוטות (ירמיה כ"ז), קביליי"ש
בלעז (cabillots, שפעררהאָלצער, קאַפּיינכאֶגעל). קוממיות, בקומה זקופה.
14 ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים. יכול לקיים
המצות? כשהוא אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום מצות אמור, הא מה אני
מקיים ואם לא תשמעו לי? להיות עמלים בתורה. ומה ת"ל לי? אין לי
אלא זה המכיר את רבונו ומכוין למרוד בו; וכן בנמרוד, גבור ציד לפני ה'
(בראשית י'), שמכירו ומתכוין למרוד בו; וכן באנשי סדום, רעים וחטאים לה'
מאד (בראשית י"ג), מכירים את רבונם ומתכוונים למרוד בו. ולא תעשו,
15 משלא תלמדו לא תעשו, הרי שתי עברות. ואם בחקתי תמאסו, מואס באחרים
העושים. את משפטי תגעל נפשכם, שונא החכמים. לבלתי עשות, מונע את

10 לכון ואפש יתכון ואסגי יתכון ואקים ית קימי עמכון: ותיכלון
11 עתיקא דעתיק ועתיקא מן קדם חדתא תפנון: ואתן משכני ביניכון
12 ולא ירחק מימרי יתכון: ואשרי שכינתי ביניכון ואהוי לכון לאלה
13 ואתון תהון קדמי לעם: אנא יי אלהכון די אפקית יתכון מארעא
דמצרים מלמהוי להון עבדין ותברית ניר עממיא מנכון ודברית
14 יתהון לחרותא: ואם לא תקבלון למימרי ולא תעבדון ית כל
15 פקודיא האלין: ואם בקימי תקוצון ואם ית דיני תרחק נפשכון
16 בדיל דלא למעבד ית כל פקודי לאשניותכון ית קימי: אף אנא
אעבד דא לכון ואסער עליכון בהלתא ית שחפתא וית קדחתא
מחשכן עינין ומפחן נפש ותזרעון לריקנון זרעכון וייכלנה בעלי
17 דבביכון: ואתן רוגזי בכון ותתברון קדם בעלי דבביכון וירדון בכון

אחרים מעשות. את כל מצותי, כופר שלא צויתים, לכך נאמר את כל מצותי,
ולא נאמר את כל המצות. להפרכם את בריתי, כופר בעקר. הרי שבע
עברות, הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית, ואלו הן: לא למד, ולא
עשה, מואס באחרים העושין, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר
16 במצות, כופר בעקר. והפקדתי עליכם, וצויתי עליכם. שחפת, חולי שמשחף
את הבשר, אנפולי"ש בלעז (enflure, enflé, געשוואללט), דומה לנפוח שקולפה
נפיחתו, ומראית פניו זעופה. קדחת, חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו,
כמו כי אש קדחה באפי (דברים ל"ב). מכלות עינים ומדיבת נפש, העינים
צופות וכלות לראות שיקל וירפא, וסוף שלא ירפא, וידאבו הנפשות של משפחתו
במותו. כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים. וזרעתם
17 לריק, תזרעו ולא תצמח, ואם תצמח ואכלוהו איביכם. ונתתי פני, פנאי
שלי, פונה אני מכל עסקי להרע לכם. ורדו בכם שנאיכם, כמשמעו, ישלטו
בכם. אגדת ת"כ מפרשה זו: אף אני אעשה זאת, איני מדבר אלא באף;
וכן אף אני אלך עמכם בקרי. והפקדתי עליכם, שיהיו המכות פוקדות
אתכם מזו לזו, עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכנה לה.
בהלה, מכה המבהלת את הבריות, ואיזו זו? מכת מותן. את השחפת, יש
לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו, ת"ל שחפת, שהוא
נשחף; או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח, ת"ל ואת הקדחת,
מלמד שהוא מקדיח; או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה, ת"ל
מכלות עינים; או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה,
ת"ל ומדיבת נפש. וזרעתם לריק זרעכם, זורעה ואינה מצמחת; ומעתה
מה אויביכם באים ואוכלים? ת"ל ואכלהו איביכם. הא כילד? זורעה שנה
ראשונה ואינה מצמחת, שנה שניה מצמחת, ואויבים באים ומוצאים תבואה
ליום המצור, ושבפנים מתים ברעב, שלא לקטו תבואה אשתקד. ד"א וזרעתם
לריק זרעכם, כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר, שאתה עמל בהם ומגדלן,
והחטא בא ומכלה אותם, וכן הוא אומר אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם
(איכה ב'). ונתתי פני בכם, כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם כך נאמר
ברעה ונתתי פני. משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי

ונגפתם לפני איביכם ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין
18 רדף אתכם: ואם־עד־אלה לא תשמעו לי ויספתי
19 ליסרה אתכם שבע על־חטאתיכם: ושברתי את־גאון
עזכם ונתתי את־שמיכם כברזל ואת־ארצכם כנחשה:
20 ותם לריק כחכם ולא־תתן ארצכם את־יבולה ועץ
21 הארץ לא יתן פריו: ואם־תלכו עמי קרי ולא תאבו
לשמע לי ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם:
22 והשלחתי בכם את־חית השדה ושכלה אתכם והכריתה
23 את־בהמתכם והמעיטה אתכם ונשמו דרכיכם: ואם־
24 באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי: והלכתי אף־אני
עמכם בקרי והכיתי אתכם גם־אני שבע על־חטאתיכם:
25 והבאתי עליכם חרב נקמת נקם־ברית ונאספתם אל־
26 עריכם ושלחתי דבר בתוככם ונתתם ביד־אויב: בשברי
לכם מטה־לחם ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד

ועוסק. אני עמכם לרעה. ונגפתם לפני איביכם, שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפים אתכם מבחוץ. ורדו בכם שנאיכם, שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם. שבשעה שאומות העולם עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי, שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם.... ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ (שופטים ו׳); אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם; וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו׳ (מיכה ג׳).
18 ונסתם, מפני אימה. ואין רדף אתכם, מבלי כח. ואם עד אלה, ואם בעוד אלה לא תשמעו. ויספתי עוד יסורין אחרים. שבע על חטאתיכם,
19 שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה. ושברתי את גאון עזכם, זה בית המקדש, וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם (יחזקאל כ׳). ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה, זו קשה משל משה; שמשה אומר והיו שמיך אשר על ראשך נחשת וגו׳ (דברים כ״ח), שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיעה, והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע, והיא משמרת פרותיה, אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע, ויהא חורב בעולם, והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת
20 מזיעה, והיא מאבדת פרותיה. ותם לריק כחכם, הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה

18 סנאיכון ותערקון ולית דרדיף יתכון: ואם עד־אלין לא תקבלון
19 למימרי ואוסף למרדי יתכון שבע על־חוביכון: ואתבר ית־יקר
תקפכון ואתן ית־שמיא די־עליכון תקיפין כפרזלא מלאחתא מטרא
20 וארעא דתחותיכון חסינא כנחשא מלמעבד פירין: ויסופון לריקנו
חיליכון ולא־תתן ארעכון ית־עללתה ואילן ארעא לא יתן אבה:
21 ואם־תהכון קדמי בקשיו ולא תיבון לקבלא למימרי ואוסף לאיתאה
22 עליכון מחא שבע כחוביכון: ואגרי בכון ית חית ברא ותתכל יתכון
23 ותשיצי ית־בעירכון ותזער יתכון ויצדון אורחתכון: ואם באלין לא־
24 תתרדון למימרי ותהכון קדמי בקשיו: ואהך אף־אנא עמכון בקשיו
25 ואלקי יתכון אף אנא שבע על חוביכון: ואיתי עליכון דקטלין
בחרבא ויתפרעון מנכון פורענותא על־דעברתון על־פתגמי אוריתא
ותתכנשון לקרויכון ואגרי מותנא ביניכון ותתמסרון בידא דסנאה:
26 כדאתבר לכון סעיד מיכלא ויפין עסר נשין לחמכון בתנורא חד

אותו, אין בכך כלום, אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון
ושלקה אותו, הרי שניו של זה קהות. ולא תתן ארצכם את יבולה, אף מה
שאתה מוביל לה בשעת הזרע. ועץ הארץ, אפילו מן הארץ יהא לקוי, שלא
יחניט פרותיו בשעת החנטה. לא יתן, משמש למעלה ולמטה, אף עץ ואף פרי.
לא יתן פריו, כשהוא מפרה משיר פרותיו. הרי שתי קללות ויש כאן שבע
21 פורעניות. ואם תלכו עמי קרי, רבותינו אמרו עראי, במקרה, שאינו אלא
לפרקים, כן תלכו עראי במצות. ומנחם פרש ל' מניעה, וכן הוקר רגלך
(משלי כ"ה), וכן יקר רוח (משלי י"ז), וקרוב ל' זה לתרגומו של אונקלוס,
ל' קושי, שמקשין לבם להמנע מהתקרב אלי. שבע כחטאתיכם, שבע פורעניות
22 אחרים כמספר שבע כחטאתיכם. והשלחתי, ל' גרוי. ושכלה אתכם, אין לי
אלא חיה משכלת, שדרכה בכך, בהמה שאין דרכה בכך מניין? ת"ל ושן
בהמות אשלח בם (דברים ל"ב), הרי שתים; ומניין שתהא ממיתה בנשיכה?
ת"ל עם חמת זוחלי עפר (דברים ל"ב), מה אלו נושכין וממיתין אף אלו
נושכין וממיתין. כבר היו שנים בארץ ישראל, חמור נושך וממית, ערוד נושך
וממית. ושכלה אתכם, אלו הקטנים. והכריתה את בהמתכם, מבחוץ.
והמעיטה אתכם, מבפנים. ונשמו דרכיכם, שבילים גדולים ושבילים קטנים.
הרי שבע פורעניות: שן בהמה, ושן חיה, חמת זוחלי עפר, ושכלה, והכריתה,
23 25 והמעיטה, ונשמו. לא תוסרו לי, לשוב אלי. נקם ברית, יש נקם שאינו
בברית כדרך שאר נקמות, וזהו סמוי עיניו של צדקיהו. ד"א נקם ברית,
נקמת בריתי אשר עברתם. כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חילות
אויבים. ונאספתם מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור. ושלחתי דבר
בתוככם, על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים, הבאים עליכם; לפי שאין
מלינים את המת בירושלים, וכשהם מוציאין את המת לקברו נתנים ביד אויב.
26 מטה לחם, ל' משען, כמו מטה עז (ירמיה ח'). בשברי לכם מטה לחם,
אשבור לכם כל מסעד אוכל, והם חלי רעב. ואפו עשר נשים לחמכם

וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ׃ ס וְאִם 27
בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי׃ וְהָלַכְתִּי 28
עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־אָנִי שֶׁבַע עַל־
חַטֹּאתֵיכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ׃ 29
וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי 30
אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃
וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא 31
אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם׃ וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ 32
עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ׃ וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי 33
אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ
חָרְבָּה׃ אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הָשַּׁמָּה 34
וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת־
שַׁבְּתֹתֶיהָ׃ כָּל־יְמֵי הָשַּׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה 35
בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ׃ וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי 36

בתנור אחד, מחסר עצים. והשיבו לחמכם במשקל, שתהא התבואה נרקבת
ונעשית פת נפולת ומתפרכת בתנור, והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם
ביניהם. ואכלתם ולא תשבעו, זו מארה בתוך המעים בלחם. הרי שבע
פורעניות: חרב, מצור, דבר, שבר מטה לחם, חוסר עצים, פת נפולת, מארה
במעים. ונפסם אינה מן המנין, היא החרב. במתיכם, מגדלים ובירניות. 30
חמניכם, מין ע"ז שמעמידין על הגגות, ועל שם שמעמידין בחמה קרויין
חמנים. ונתתי את פגריכם, תפוחי רעב היו, ומוציאים יראתם מחיקם
ומנשקים אותם, וכריסו נבקעת ונופל עליה. וגעלה נפשי אתכם, זה סלוק
שכינה. ונתתי את עריכם חרבה, יכול מאדם? כשהוא אומר והשמתי 31
אני את הארץ הרי אדם אמור, הא מה אני מקיים חרבה? מעובר ושב.
והשמותי את מקדשיכם, יכול מן הקרבנות? כשהוא אומר ולא אריח הרי
קרבנות אמורים, הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם? מן הגדודיות,
שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם. הרי שבע פורעניות:
אכילת בשר בנים ובנות, השמדת במות, הרי שתים, כריתות חמנים אין כאן
פורענות, אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו.
ונתתי את פגריכם וגו', הרי שלש, סלוק שכינה, ארבע, חרבן ערים, שממון
מקדש מן הגדודיות, ולא אריח קרבנות, הרי שבע. והשמתי אני את הארץ, 32
זו מדה טובה לישראל, שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם, שתהא שוממה

27 ויתיכון לחמכון במתקלא ותיכלון ולא תשבעון: ואם בדא לא
28 תקבלון למימרי ותהכון קדמי בקשיו: ואהך עמכון בתקוף רגז
29 ואדרי יתכון אף אנא שבע על חוביכון: ותיכלון בשר בניכון ובשר
30 בנתיכון תיכלון: ואשיצי ית במתיכון ואקציץ ית חניסניכון ואתן
31 ית פגריכון על פגור טעותכון וירחק מימרי יתכון: ואתן ית קרויכון
32 צדא ואצדי ית מקדשיכון ולא אקבל ברעוא קרבן כנשתכון: ואצדי
33 אנא ית ארעא ויצדון עלה בעלי דבביכון דיתבין בה: ויתכון
אבדר ביני עממיא ואגרי בתריכון דקטלין בחרבא ותהי ארעכון
34 צדיא וקרויכון יהון חרבא: בכן תרעי ארעא ית שמטהא כל יומין
די צדיאת ואתון בארע בעלי דבביכון בכן תשמט ארעא ותרעי ית
35 שמטהא: כל יומין די צדיאת תשמט ית די לא שמטת בשמטיכון
36 כד הויתון יתבין עלה: ודישתארון בכון ואעל תברא בלבהון

33 מיושביה. ואתכם אזרה בגוים, זו מדה קשה, שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמים, וישראל נזרו כבמזרה, כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה. והריקתי, כששולף החרב מתרוקן הנדן. ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר, כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור. והיתה ארצכם שממה, שלא תמהרו לשוב לתוכה, ומתוך כך עריכם יהיו חרבה, נראות לכם חרבות; שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חרבים.
34 כך שנויה בת"כ. אז תרצה, תפייס את כעס המקום שכעס על שמטותיה.
35 והרצת למלך את שבתתיה. (כל ימי השמה, לי' השמות ומ' דגש במקום כפל, שממה.) את אשר לא שבתה. שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום, ארבע מאות ושלשים שנה. שלש מאות ותשעים היו שני עונם, משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים, ובני יהודה הכעיסו לפניו ארבעים שנה, משגלו עשרת השבטים עד חרבן ירושלים, הוא שנאמר ביחזקאל (ד') ואתה שכב על צדך השמאלית .... ושמת את אלה .... ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום, ונשאת את עון בית יהודה, ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין, ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו, הרי ארבעים ושש. ואם תאמר שנות מנשה חמשים וחמש היו? מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה, וכל שנות רשעו עשרים ושתים — כמו שנאמר באגדת חלק — ושל אמון שתים, ואחת עשרה ליהויקים, וכנגדם לצדקיהו; צא וחשוב לארבע מאות שנה שמים וארבע, ולשלשים ושש שנה חמש שמטות, הרי שבעים חסר אחת, ועוד שנה יתרה שנכנסה בשמטה המשלמת לשבעים, ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים. וכן הוא אומר בדברי הימים (ב' ל"ו) עד רצתה הארץ את שבתותיה .... למלאות
36 שבעים שנה. והבאתי מרך, פחד ורך לבב. מ' של מרך יסוד נופל הוא,

מֹרֶךְ בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה
37 נִדָּף וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף׃ וְכָשְׁלוּ אִישׁ־
בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה
38 לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ
39 אֹיְבֵיכֶם׃ וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֺנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם
40 וְאַף בַּעֲוֺנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ׃ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֺנָם וְאֶת־
עֲוֺן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ
41 עִמִּי בְּקֶרִי׃ אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם
בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־
42 עֲוֺנָם׃ וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק
43 וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר׃ וְהָאָרֶץ
תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּה מֵהֶם וְהֵם
יִרְצוּ אֶת־עֲוֺנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי
44 גָּעֲלָה נַפְשָׁם׃ וְאַף גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם
לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם
45 כִּי אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת
46 לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה׃ אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהֹוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר
סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ רביעי. (ששי כמחוברי.)

כמו מ׳ של מועד ושל מוקש. ונסו מנסת חרב, כאלו רודפים הורגים
אותם. עלה נדף, שהרוח רודפו ומכהו על עלה אחר, ומקשקש ומוציא קול;
37 וכן תרגומו, קל טרפא דשקיף, וכן תרגומו של חבטה, מקשקופי. וכשלו איש
באחיו, כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה, כי יבהלו לרוץ. כמפני חרב, כאלו
בורחים מלפני הורגים, שיהא בלבבם פחד, וכל שעה סבורים שאדם רודפם.
ומדרשו וכשלו איש באחיו, זה בעונו של זה, שכל ישראל ערבין זה
38 לזה. ואבדתם בגוים, כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה: ואכלה אתכם,

בארעתא דסנאיהון ויריהוף יתהון קל טרפא דשקיף ויערקון
37 כמעירוק מן־קדם דקטלין־בחרבא ויפלון ולית רדיף: ויתקלון
גבר באחוהי כמקדם דקטלין בחרבא ורדיף לית ולא־תהי לכון
38 תקומה קדם בעלי דבביכון: ותבדון בין עממיא ותגמר יתכון
39 ארע בעלי דבביכון: ודישתארון בכון יתמסון בחוביהון בארעתא
בעלי דבביכון ואף בחובי אבהתהון בישיא דאחידין־בידיהון יתמסון:
40 ויודון ית־חוביהון וית־חובי אבהתהון בשקריהון דשקרו קדמי ואף
41 דהליכו קדמי בקשיו: אף־אנא אהך עמהון בקשיו ואעל יתהון
בארע בעלי דבביהון או־בכן יתבר לבהון טפשא ובכן ירעון ית־
42 חוביהון: ודכירנא ית־קימי דעם־יעקוב ואף ית־קימי דעם־יצחק
43 ואף ית־קימי דעם־אברהם אנא־דכיר וארעא אנא־דכיר: וארעא
תתרטש מנהון ותרעי ית־שמטהא בדצדיאת מנהון ואנון ירעון
ית־חוביהון לוטין חלף־בירכן איתי עליהון דבדיני קצו וית־קימי
44 רחיקת נפשהון: ואף ברם־דא במהויהון בארע בעלי דבביהון לא־
ארטשנון ולא־ארחקנון לשיציותהון לאשנאה קימי עמהון ארי אנא
45 יי אלההון: ודכרנא להון קים קדמאי די אפקית יתהון מארעא דמצרים
46 לעיני עממיא למהוי להון לאלהא אנא יי: אלין קימיא ודיניא
ואוריתא די יהב יי בין מימרה ובין בני ישראל בטורא דסיני בידא

39 אלו המתים בגולה. בעון אבותם אתם, כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם.
ימקו, ל' המסה, כמו ימסו, וכמוהו תמקנה בחוריהן (זכריה י"ד), נמקו
41 חבורתי (תהלים ל"ח). והבאתי אתם, אני בעצמי אביאם. זו מדה טובה
לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומות נעשה
כמעשיהם, אני איני מניחם, אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי,
שנאמר והעולה על רוחכם היו לא תהיה.... חי אני .... אם לא ביד חזקה וגו'
(יחזקאל כ'). או אז יכנע, כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כ"ג),
אם אז יכנע. ל' אחר אולי, שמא אז יכנע לבבם וגו'. ואז ירצו את
42 עונם, יכפרו על עונם ביסוריהם. וזכרתי את בריתי יעקוב, בחמשה
מקומות כתוב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות; יעקב נטל אות משמו
של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו. וזכרתי את בריתי יעקוב וגו'. למה
נמנו אחורנית? כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי הרי
יצחק עמו, ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי. ולמה לא נאמרה
זכירה ביצחק? אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח.
43 44 יען וביען, גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו. ואף גם זאת, ואף אפילו
אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ איביהם, לא
45 מאסתים.... לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם. ברית ראשנים, של
46 שבטים. והתורות, אחת בכתב ואחת בבעל פה; מגיד שכלם נתנו למשה בסיני.

2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת
3 לַיהוָה׃ וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־
שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל
4 הַקֹּדֶשׁ׃ וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃
5 וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה
עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃
6 וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר
חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים
7 כָּסֶף׃ וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ
8 חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים׃ וְאִם־מָךְ
הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן
9 עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ ס וְאִם־
בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן
10 מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ
טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה
11 וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה
אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד אֶת־
12 הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן׃ וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין
13 רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה׃ וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף
14 חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ׃ וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ
לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ

2 כי יפלא, יפריש בפיו. בערכך נפשת, לתת ערך נפשו, לומר ערך דבר
3 שנפשו תלויה בו עלי. והיה ערכך וגו', אין ערך זה לפי דמים, אלא בין
שהוא יקר בין שהוא זול, כפי שניו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו. ערכך,

כז
1
2 דמשה: ומליל יי עם־משה למימר: מליל עם־בני ישראל ותימר
3 להון גבר ארי יפריש נדר בפרסן נפשתא קדם יי: ויהי פרסנה דכורא
מבר עסרין שנין ועד בר־שתין שנין ויהי פרסנה חמשין סלעין
4 דכסף בסלעי קודשא: ואם־נקובתא היא ויהי פרסנה תלתין סלעין:
5 ואם מבר־חמש שנין ועד בר־עסרין שנין ויהי פרסנה דכורא עסרין
6 סלעין ולנקובתא עסר סלעין: ואם מבר־ירחא ועד בר־חמש שנין
ויהי פרסנה דכורא חמש סלעין דכסף ולנקובתא פרסנה תלת סלעין
7 דכסף: ואם מבר־שתין שנין ולעלא אם־דכורא ויהי פרסנה חמש
8 עסרי סלעין ולנקובתא עסר סלעין: ואם־מסכן הוא מפרסנה ויקימנה
קדם כהנא ויפרוס יתה כהנא על־מימר די תדבק ידא' דנודרא
9 יפרסנה כהנא: ואם־בעירא די יקרבון מנה קרבנא קדם יי כל די
10 יתן מנה קדם יי יהי קודשא: לא יחלפנה ולא יעבר יתה טב בביש
או ביש בטב ואם חלפא יחלף בעירא בבעירא ויהי־הוא וחלופה
11 יהי קדיש: ואם כל־בעירא מסאבא די לא־יקרבון מנה קרבנא קדם
12 יי ויקים ית־בעירא קדם כהנא: ויפרוס כהנא יתה בין טב ובין
13 ביש כפרסנא דכהנא כן יהי: ואם־מפרק יפרקנה ויוסף חמשה על
14 פרסנה: וגבר ארי יקדש ית־ביתה קודשא קדם יי ויפרסנה כהנא

5 כמו ערך. וכפל הכפי"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא. ואם מבן חמש
שנים, לא שיהא הנודר קטן, שאין בדברי קטן כלום, אלא גדול שאמר
7 ערך קטן זה שהוא בן חמש שנים עלי. ואם מבן ששים שנה וגו', כשמגיע
לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש, לפיכך האיש פוחת בזקנותו יותר
משליש ערכו, והאשה אינה פוחתת אלא שליש ערכה; דאמרי אינשי: סבא
8 בביתא פחא בביתא, סבתא בביתא סימא בביתא (וסימנא טבא בביתא). ואם
מך הוא, שאין ידו משגת לתן הערך הזה. על פי אשר תשיג, לפי מה
שיש לו יסדרנו, וישאיר לו כדי חייו, מטה כר וכסת וכלי אומנות; אם היה
9 חמר משאיר לו חמורו. כל אשר יתן ממנו, אמר רגלה של זו עולה, דבריו
10 קיימין, ותמכר לצרכי עולה, ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר. טוב ברע,
11 תם בבעל מום, או רע בטוב, וכל שכן טוב בטוב או רע ברע. ואם כל
בהמה טמאה, בבעלת מום הכתוב מדבר, שהיא טמאה להקרבה, ולמדך
12 הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אלא אם כן הוממו. כערכך
13 הכהן כן יהיה, לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש. ואם גאל יגאלנה.
בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חומש, וכן במקדיש בית, וכן במקדיש את
השדה, וכן בפדיון מעשר שני, הבעלים מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם

אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם׃ וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ 15
וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ׃ וְאִם ׀ מִשְּׂדֵה 16
אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע
חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף׃ אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל 17
יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם׃ וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ 18
שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת
עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ׃ וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־ 19
הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם
לוֹ׃ וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכַר אֶת־הַשָּׂדֶה 20
לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד׃ וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל 21
קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ׃ וְאִם 22
אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה׃
וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֵת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל 23
וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ בִּשְׁנַת 24
הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת
הָאָרֶץ׃ וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה 25
יִהְיֶה הַשָּׁקֶל׃ אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר יְבֻכַּר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־ 26

והיה ערכך לפי זרעו, לא כפי שויה, אחת שדה טובה ואחת שדה רעה 16
פדיון הקדשן שוה, בית כור שעורים בחמשים שקלים, כך גזרת הכתוב, והוא
שבא לגאלה בתחלת היובל; ואם בא לגאלה באמצעו, נותן לפי החשבון, סלע
ופונדיון לשנה, לפי שאינה הקדש אלא למנין שנות היובל, שאם נגאלה הרי
טוב, ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר, ועומדת ביד הלוקח עד
היובל כשאר כל השדות המכורות, וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים של
אותו משמר שהיובל פוגע בו, ומתחלקת ביניהם. זהו המשפט האמור במקדיש
שדה, ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות: אם משנת היבל יקדיש וגו', אם 17
משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא לגאלה (מיד). כערכך יקום, כערך
הזה האמור יהיה, חמשים כסף יתן. ואם אחר היבל יקדיש, וכן אם הקדישה 18
משנת היובל ונשתהת ביד גזבר, ובא זה לגאלה אחר היובל. וחשב לו הכהן
את הכסף על פי השנים הנותרת, כפי חשבון. כיצד? הרי קצב דמיה

15 בין טב ובין ביש כמא־די יפרום יתה כהנא כן יקום: ואם דאקדש
16 יפרוק ית־ביתה ויוסף חמש כסף פרסנה עלוהי ויהי לה: ואם מחקל
אחסנתה יקדיש גבר קדם יי ויהי פרסנה לפום זרעה בר־זרע כור
17 שעורין בחמשין סלעין דכסף: אם־משתא דיובלא יקדש חקלה
18 כפרסנה יקום: ואם־בתר יובלא יקדש חקלה ויחשב־לה כהנא ית־
כספא על־מימר שניא דישתארן עד שתא דיובלא ויתמנע מפרסנה:
19 ואם־מפרק יפרוק ית־חקלא דאקדש יתה ויוסף חמש כסף פרסנה
20 עלוהי ויקום לה: ואם־לא יפרוק ית־חקלא ואם־זבין ית־חקלא לגבר
21 אחרן לא יתפרק עוד: ויהי חקלא במפקה ביובלא קודשא קדם
22 יי כחקל חרמא לכהנא תהי אחסנתה: ואם ית־חקל זבינוהי די לא
23 מחקל אחסנתה יקדש קדם יי: ויחשב־לה כהנא ית־מנין פרסנה
עד־שתא דיובלא ויתן ית־פרסנה ביומא ההוא קודשא קדם יי:
24 בשתא דיובלא יתוב חקלא לדזבנה מנה לדדילה אחסנת ארעא:
25 וכל־פרסנה יהי בסלעי קודשא עסרין מעין יהא סלעא:
26 ברם בוכרא
די יתבכר קדם יי בבעירא לא יקדש גבר יתה אם־תור אם־אמר

של ארבעים ותשע שנים חמשים שקל, הרי שקל לכל שנה, ושקל יותר על
כולן, והשקל ארבעים ושמנה פונדיון, הרי סלע ופונדיון לשנה, אלא שחסר
פונדיון אחד לכולן, ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט, והבא
לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היובל. ונגרע
19 מערכך, מנין השנים, שמשנת היובל עד שנת הפדיון. ואם גאל יגאל את
20 השדה המקדיש אתו, יוסיף חומש על הקצבה הזאת. ואם לא יגאל את
השדה, המקדיש, ואם מכר הגזבר את השדה לאיש אחר, לא יגאל
21 עוד, לשוב ביד המקדיש. והיה השדה בצאתו ביבל מיד הלוקחו מן הגזבר
כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל. קדש לה', לא שישוב להקדש
בדק הבית ליד הגזבר, אלא כשדה החרם, הנתון לכהנים, שנאמר כל חרם
בישראל לך יהיה (במדבר י"ח), אף זו תחלק לכהנים של אותו משמר שיום
22 הכפורים של יובל פוגע בו. ואם את שדה מקנתו וגו', חלוק יש בין שדה
מקנה לשדה אחוזה; שדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל, לפי שאינו יכול
להקדישה אלא עד היובל, שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים,
לפיכך אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה, ואם לא
יגאל וימכרנה גזבר לאחר, או אם יגאל הוא בשנת היובל, ישוב השדה לאשר
קנהו מאתו אותו שהקדישה, וכן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו,
וזה גזבר; לכך הוצרך לומר לאשר לו אחזת הארץ (פסוק כ"ד), מירושת
25 אבות, וזהו בעליו הראשונים שמכרוה למקדיש. וכל ערכך יהיה בשקל הקדש,
כל ערכך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש. עשרים גרה, עשרים
מעות; כך היו מתחלה, ולאחר מכאן הוסיפו שתות (1/6), ואמרו רבותינו
26 שש מעה בכסף דינר, כ"ד מעות לסלע. לא יקדיש איש אתו, לשם קרבן

יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא׃ וְאִם 27
בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו וְאִם־
לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ׃ אַךְ כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ 28
לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ
לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃
כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת׃ 29
וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא 30
קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁיתוֹ 31
יֹסֵף עָלָיו׃ וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת 32
הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לַיהוָה׃ לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב 33
לָרַע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ
יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל׃ אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה 34
אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי׃

חזק׃

אחר, לפי שאינו שלו. ואם בבהמה הטמאה וגו'. אין המקרא הזה מוסב 27
אל הבכור, שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך, וחמור אין זה,
שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה, והוא מתנה לכהן ואינו להקדש; אלא
הכתוב מוסב על ההקדש; שהכתוב של מעלה דבר בפדיון בהמה טהורה
שהוממה, וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית. ופדה בערכך, כפי
מה שיעריכנה הכהן. ואם לא יגאל על ידי בעלים, ונמכר בערכך לאחרים.
אך כל חרם וגו'. נחלקו רבותינו בדבר, יש אומרים סתם חרמים להקדש, 28
ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר י"ח)? בחרמי כהנים,
שפרש ואמר הרי זה חרם לכהן; ויש שאמרו סתם חרמים לכהן. לא ימכר
ולא יגאל, אלא ינתן לכהן. לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש מקרא
זה בסתם חרמים, והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי
כהנים; שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן,
וחרמי גבוה נפדים. כל חרם קדש קדשים הוא. האומר סתם חרמים לבדק
הבית מביא ראיה מכאן, והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש
קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים,
ונותן לכהן; כמו ששנינו במס' ערכין: אם נדר נותן דמיהן, ואם נדבה נותן
את טובתה. מאדם, כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים. כל חרם אשר 29

27 דַיְיָ הוּא: וְאִם בִּבְעִירָא מְסָאֲבָא וְיִפְרוֹק בְּפֻרְסָנֵהּ וְיוֹסֵף חֻמְשֵׁהּ עֲלוֹהִי
28 וְאִם־לָא יִתְפְּרֵק וְיִזְדַּבַּן בְּפֻרְסָנֵהּ: בְּרַם כָּל־חֶרְמָא דִּי יַחֲרֵם גְּבַר קֳדָם־
יְיָ מִכָּל־דִּי־לֵהּ מֵאֲנָשָׁא וּבְעִירָא וּמֵחֲקַל אַחְסַנְתֵּהּ לָא יִזְדַּבַּן וְלָא יִתְפְּרָק
29 כָּל־חֶרְמָא קֹדֶשׁ־קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם־יְיָ: כָּל־חֶרְמָא דִּי יִתַּחְרַם מִן־
30 אֲנָשָׁא לָא יִתְפְּרָק אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל: וְכָל מַעְשְׂרָא דְאַרְעָא מִזַּרְעָא
31 דְאַרְעָא מִפֵּרֵי אִילָנָא דַּיְיָ הוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ: וְאִם מִפְרַק יִפְרוֹק
32 גְּבַר מִמַּעַשְׂרֵהּ חֻמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי: וְכָל־מַעְשַׂר תּוֹרִין וְעָן כֹּל דְּיֶעְבַּר
33 תְּחוֹת חֻטְרָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי קַדִּישׁ קֳדָם יְיָ: לָא יְבַקַּר בֵּין־טַב לְבִישׁ
וְלָא יְחַלְּפִנֵּהּ וְאִם־חַלָּפָא יְחַלְּפִנֵּהּ וִיהֵי־הוּא וְחִלּוּפֵהּ יְהֵי קוּדְשָׁא לָא
34 יִתְפָּרָק: אִלֵּין פִּקּוֹדַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת־מֹשֶׁה לְוָת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּטוּרָא דְסִינָי:

חזק·

יחרם, היולא להרג ואמר אחד ערכו עלי, לא אמר כלום. מות יומת,
30 הרי הולך למות, לפיכך לא יִפָּדֶה, אין לו לא דמים ולא ערך. וכל מעשר
הארץ, במעשר שני הכתוב מדבר. מזרע הארץ, דגן. מפרי העץ, תירוש
ויצהר. לה׳ הוא, קנאו השם, ומשולחנו צוה לך לעלות ולאכול בירושלים,
כמו שנאמר ואכלת לפני ה׳ אלהיך .... מעשר דגנך תירשך וגו׳ (דברים י״ד).
31 ממעשרו, ולא ממעשר חברו, הפודה מעשר של חברו אין מוסיף חומש;
ומה היא גאולתו? כדי להתירו באכילה בכל מקום, והמעות יעלה וְיֵאָכֵל
32 בירושלים, כמו שנאמר ונתתה בכסף וגו׳ (דברים י״ד). תחת השבט, כשבא
לְעַשְּׂרָן מוציאן בפתח זה אחר זה, והעשירי מכה בשבט צבוע בסקרא, להיות
נִכָּר שהוא מעשר. כך עושה לטלאים ולעגלים של כל שנה ושנה. יהיה קדש,
להקרב למזבח דמו ואמוריו, והבשר נאכל לבעלים, שהרי לא נמנה עם שאר
33 מתנות כהונה ולא מצינו שיהא נתון בשרו לכהנים. לא יבקר וגו׳, לפי
שנאמר כל מבחר נדריכם (דברים י״ב), יכול יהא בורר ומוציא את היפה?
ת״ל לא יבקר בין טוב לרע, בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה;
ולא שיקריב בעל מום, אלא יאכל בתורת מעשר ואסור להגזז ולהעבד.

סכום פסוקי דספר **ויקרא** שמנה מאות וחמשים ותשעה. **נטף** סמן: וחציו והנגע בבשר הזב. ופרשיותיו **עשרה**; **בא גד** סמן. וסדריו **כ״ג**; ובתורתו **יהגה** יומם ולילה סמן. ופסקאותיו **ח׳**. ופרקיו **כ״ז**; **ואהיה** עמך ואברכך סמן: מנין הפתוחות **שתים וחמשים**, והסתומות **שש וארבעים**; הכל **שמנה ותשעים פרשיות**; דודי **צח** ואדום סמן.

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בס׳ ויקרא מאותיות רבתי כי אם שתים, והם הו׳ של גחון דכל הולך על גחון, בפ׳ שמיני (י״א מ״ב), והג׳ של והתגלח בפ׳ תזריע (י״ג ל״ג). ומאותיות הזעירות גם הם שתים בספרא, והם א׳ של ויקרא דריש ספרא, והמ׳ של העלה על מוקדה (ו׳ ב׳). ומאותיות הנקודות אין גם אחת מהם בספרא. ויש סופרין שכותבין רבתא כל׳ של והלטאה (י״א ל׳), ואין דעת הדיקנים נוחה מהם.

ספר

במדבר,

רביעי לתורת האלהים,

עם

תרגום אונקלוס מדויק ע"פ כ"י. ופרוש רש"י.

1 א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד
לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
2 לֵאמֹר׃ שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם
3 לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם׃ מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם
4 לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן׃ וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה
5 אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים
6 אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ לְשִׁמְעוֹן
7 שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃
8 9 10 לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ לִבְנֵי
יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן
11 12 פְּדָהצוּר׃ לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
13 14 עַמִּישַׁדָּי׃ לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־
15 16 דְּעוּאֵל׃ לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ אֵלֶּה קְרִיאֵי הָעֵדָה
17 נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם׃ וַיִּקַּח
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֵת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת׃
18 וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְדוּ
עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים
19 שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם׃ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
20 וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי׃ ס שני וַיִּהְיוּ בְנֵי־רְאוּבֵן בְּכֹר
יִשְׂרָאֵל תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת
לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא

1 וידבר. במדבר סיני באחד לחדש, מתוך חבתן לפניו מונה אותם כל שעה; כשיצאו ממצרים מנאן, וכשנפלו בעגל מנאן, לידע (מנין) הנותרים, כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאן, באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם. 2 שאו את ראש, כמו שאומרים לקוסטינר (quœsitor, quæstionarius), פרים ריש

א

1 ומליל יי עם משה במדברא דסיני במשכן זמנא בחד לירחא
2 תנינא בשתא תניתא למפקהון מארעא דמצרים למימר: קבילו ית
חשבן כל כנשתא דבני ישראל לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין
3 שמהן כל דכורא לגלגלתהון: מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק
4 חילא בישראל תמנון יתהון לחיליהון את ואהרן: ועמכון יהון גברא
5 גברא לשבטא גבר ריש לבית אבהתוהי הוא: ואלין שמהת גבריא
6 די יקומון עמכון לראובן אליצור בר שדיאור: לשמעון שלמיאל
7 8 בר צורישדי: ליהודה נחשון בר עמינדב: ליששכר נתנאל בר
9 10 צוער: לזבולן אליאב בר חילן: לבני יוסף לאפרים אלישמע בר
11 עמיהוד למנשה גמליאל בר פדהצור: לבנימן אבידן בר גדעוני:
12 13 14 לדן אחיעזר בר עמישדי: לאשר פגעיאל בר עכרן: לגד אליסף
15 16 בר דעואל: לנפתלי אחירע בר עינן: אלין מערעי כנשתא רברבי
17 שבטי אבהתהון רישי אלפיא דישראל אנון: ונסב משה ואהרן ית
18 גבריא האלין די אתפרשו בשמהן: וית כל כנשתא אכנשו בחד
לירחא תנינא ואתיחסו על זרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן
19 מבר עשרין שנין ולעלא לגלגלתהון: כמא די פקיד יי ית משה
20 ומננון במדברא דסיני: והוו בני ראובן בוכרא דישראל תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן לגלגלתהון כל דכורא מבר

דפלן (עיין רמב"ן). למשפחתם, דע מנין כל שבט ושבט! לבית אבתם,
מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר, יחוס על שבט אביו. לגלגלתם,
3 על ידי שקלים בקע לגלגולת. כל יצא צבא, מגיד שאין יוצא בצבא פחות
4 16 מבן עשרים. ואתכם יהיו, כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט. אלה
17 קרואי העדה, הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה. האנשים האלה, את שנים
18 עשר נשיאים הללו. אשר נקבו לו כאן בשמות. ויתילדו על משפחתם,
הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת לידתם כל אחד ואחד להתיחס על השבט.

21 צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ

22 לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם פְּקֻדָיו
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
23 וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ פ

24 לִבְנֵי גָד תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
25 פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה גָד חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ פ

26 לִבְנֵי יְהוּדָה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא
27 צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף
וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ פ

28 לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
29 פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ

30 לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
31 שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה זְבוּלֻן שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ

32 לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
33 פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרָיִם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ

21 עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כָּל נָפֵק חֵילָא׃ מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן אַרְבְּעִין
22 וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן מִנְיָנוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁמָהָן לְגֻלְגְּלָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר עַשְׂרִין
23 שְׁנִין וּלְעֵלָּא כָּל נָפֵק חֵילָא׃ מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן חַמְשִׁין
24 וְתִשְׁעָה אַלְפִין וּתְלָת מְאָה׃ לִבְנֵי גָד תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כָּל נָפֵק חֵילָא׃
25 מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְגָד אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה וְחַמְשִׁין׃
26 לִבְנֵי יְהוּדָה תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן
27 מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כָּל נָפֵק חֵילָא׃ מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה
28 שַׁבְעִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה׃ לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוּלְדָתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא
29 כָּל נָפֵק חֵילָא׃ מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין
30 וְאַרְבַּע מְאָה׃ לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
31 בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כָּל נָפֵק חֵילָא׃ מִנְיָנֵיהוֹן
32 לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן חַמְשִׁין וּשְׁבַע אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃ לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי
אֶפְרַיִם תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר
33 עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כָּל נָפֵק חֵילָא׃ מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם אַרְבְּעִין

34 לִבְנֵ֣י מְנַשֶּׁ֔ה תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם בְּמִסְפַּר֙
35 שֵׁמֹ֔ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם
לְמַטֵּ֣ה מְנַשֶּׁ֑ה שְׁנַ֧יִם וּשְׁלֹשִׁ֛ים אֶ֖לֶף וּמָאתָֽיִם׃ פ
36 לִבְנֵ֣י בִנְיָמִ֔ן תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם בְּמִסְפַּ֣ר
37 שֵׁמֹ֔ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם
לְמַטֵּ֣ה בִנְיָמִ֑ן חֲמִשָּׁ֧ה וּשְׁלֹשִׁ֛ים אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת׃ פ
38 לִבְנֵ֣י דָ֔ן תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם בְּמִסְפַּ֣ר
39 שֵׁמֹ֔ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם
לְמַטֵּ֣ה דָ֑ן שְׁנַ֧יִם וְשִׁשִּׁ֛ים אֶ֖לֶף וּשְׁבַ֥ע מֵאֽוֹת׃ פ
40 לִבְנֵ֣י אָשֵׁ֔ר תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם בְּמִסְפַּ֣ר
41 שֵׁמֹ֔ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם
לְמַטֵּ֣ה אָשֵׁ֑ר אֶחָ֧ד וְאַרְבָּעִ֛ים אֶ֖לֶף וַחֲמֵ֥שׁ מֵאֽוֹת׃ פ
42 בְּנֵ֣י נַפְתָּלִ֔י תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם בְּמִסְפַּ֣ר
43 שֵׁמֹ֔ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם
לְמַטֵּ֣ה נַפְתָּלִ֑י שְׁלֹשָׁ֧ה וַחֲמִשִּׁ֛ים אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת׃ פ
44 אֵ֣לֶּה הַפְּקֻדִ֡ים אֲשֶׁר֩ פָּקַ֨ד מֹשֶׁ֤ה וְאַהֲרֹן֙ וּנְשִׂיאֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
45 שְׁנֵ֥ים עָשָׂ֖ר אִ֑ישׁ אִישׁ־אֶחָ֥ד לְבֵית־אֲבֹתָ֖יו הָיֽוּ׃ וַיִּהְי֛וּ כָּל־
פְּקוּדֵ֥י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה
46 כָּל־יֹצֵ֥א צָבָ֖א בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ וַיִּֽהְיוּ֙ כָּל־הַפְּקֻדִ֔ים שֵׁשׁ־מֵא֥וֹת
47 אֶ֙לֶף֙ וּשְׁלֹ֣שֶׁת אֲלָפִ֔ים וַחֲמֵ֥שׁ מֵא֖וֹת וַחֲמִשִּֽׁים׃ וְהַלְוִיִּ֖ם
לְמַטֵּ֣ה אֲבֹתָ֑ם לֹ֥א הָתְפָּקְד֖וּ בְּתוֹכָֽם׃ פ
48 49 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ אַ֣ךְ אֶת־מַטֵּ֤ה לֵוִי֙ לֹ֣א
50 תִפְקֹ֔ד וְאֶת־רֹאשָׁ֖ם לֹ֣א תִשָּׂ֑א בְּת֖וֹךְ בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ וְאַתָּ֡ה

49 אך את מטה לוי לא תפקד וגו', כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו. דבר אחר צפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזרה על כל הנמנין מבן עשרים

34 אלפין וחמש מאה: לבני מנשה תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון
35 במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא: מנייניהון
36 לשבטא דמנשה תלתין ותרין אלפין ומאתן: לבני בנימן תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעלא
37 כל נפק חילא: מנייניהון לשבטא דבנימן תלתין וחמשא אלפין
38 וארבע מאה: לבני דן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין
39 שמהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא: מנייניהון לשבטא
40 דדן שתין ותרין אלפין ושבע מאה: לבני אשר תולדתהון לזרעיתהון
לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא:
41 42 מנייניהון לשבטא דאשר ארבעין וחד אלפין וחמש מאה: בני נפתלי
תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין
43 שנין ולעלא כל נפק חילא: מנייניהון לשבטא דנפתלי חמשין ותלת
44 אלפין וארבע מאה: אלין מנייניא די מנא משה ואהרן ורברבי
45 ישראל תרין עשר גברין גברא חד לבית אבהתוהי הוו: והוו כל
מנייני בני ישראל לבית אבהתהון מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק
46 חילא בישראל: והוו כל מנייניא שית מאה ותלתא אלפין וחמש
47 מאה וחמשין: ולואי לשבטא דאבהתהון לא אתמניאו ביניהון:
48 49 ומליל יי עם משה למימר: ברם ית שבטא דלוי לא תמני וית
50 חושבנהון לא תקבל בגו בני ישראל: ואת מני ית לואי על משכנא

שנה ומעלה שימותו במדבר, אמר אל יהיו אלו בכלל, לפי שהם שלי, שלא טעו
50 בעגל! ואתה הפקד את הלוים, כתרגומו מני, ל' מנוי שררה על דבר שהוא

הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל־כֵּלָיו וְעַל
כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ הֵמָּה יִשְׂאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהֵם
יְשָׁרְתֻהוּ וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ׃ וּבִנְסֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ 51
הַלְוִיִּם וּבַחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהַזָּר הַקָּרֵב
יוּמָת׃ וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ 52
לְצִבְאֹתָם׃ וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא־יִהְיֶה 53
קֶצֶף עַל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת
מִשְׁכַּן הָעֵדוּת׃ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה 54
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ׃ פ שלישי.

ב

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ 1 2
בְאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל־
מוֹעֵד יַחֲנוּ׃ וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה 3
לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ וּצְבָאוֹ 4
וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ וְהַחֹנִים 5
עָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃
וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ מַטֵּה 6 7
זְבוּלֻן וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו 8
שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה 9
יְהוּדָה מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנִים אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־
מֵאוֹת לְצִבְאֹתָם רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ׃ ס דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן 10
תֵּימָנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃
וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וְהַחוֹנִם 11 12
עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־

ממונה עליו, כמו ויפקד פקידים (בראשית מ״א). יורידו אתו, כתרגומו 51

דְסַהֲדוּתָא וְעַל כָּל מָנוֹהִי וְעַל כָּל־דִי־לֵהּ אִנּוּן יִטְּלוּן יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת
51 כָּל מָנוֹהִי וְאִנּוּן יְשַׁמְּשֻׁנֵּהּ וּסְחוֹר־סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוּן: וּבְמִטַּל
מַשְׁכְּנָא יְפָרְקוּן יָתֵהּ לֵוָאֵי וּבְמִשְׁרֵי מַשְׁכְּנָא יְקִימוּן יָתֵהּ לֵוָאֵי וְחִלוֹנַי
52 הַיִקְרַב יִתְקְטָל: וְיִשְׁרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר עַל מַשְׁרוֹהִי וּגְבַר עַל טִקְסֵהּ
53 לְחֵילֵיהוֹן: וְלֵוָאֵי יִשְׁרוּן סְחוֹר־סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא וְלָא יְהֵי
רוּגְזָא עַל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטְּרוּן לֵוָאֵי יָת מַטְּרַת מַשְׁכְּנָא
54 דְסַהֲדוּתָא: וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ:
ב 1 2 וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר: גְּבַר עַל טִקְסֵהּ בְּאָתְוָן לְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן יִשְׁרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּקֳבֵל סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכַּן זִמְנָא יִשְׁרוּן:
3 וְדִי־שָׁרַן קִדּוּמָא מַדִּינְחָא טִקַס מַשְׁרִית יְהוּדָה לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי
4 יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב: וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין וְאַרְבְּעָה אַלְפִין
5 וְשִׁית מְאָה: וְדִי־שָׁרַן סָמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר וְרַבָּא לִבְנֵי
6 יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר: וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָה אַלְפִין
7 וְאַרְבַּע מְאָה: שִׁבְטָא דִזְבוּלֻן וְרַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בַּר חֵילוֹן:
8 9 וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין וְשִׁבְעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה: כָּל מִנְיָנַיָּא
לְמַשְׁרִית יְהוּדָה מְאָה וּתְמָנַן וְשִׁתָּא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה לְחֵילֵיהוֹן
10 בְּקַדְמֵיתָא נָטְלִין: טִקַס מַשְׁרִית רְאוּבֵן דָּרוֹמָא לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי
11 רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר: וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנוֹהִי אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין
12 וַחֲמֵשׁ מְאָה: וְדִי־שָׁרַן סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי

יפרקון; כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו ונושאים
אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו. והזר הקרב
52 לעבודתם זו, יומת, בידי שמים. ואיש על דגלו, כמו שהדגלים סדורים בספר
53 זה, שלשה שבטים לכל דגל. ולא יהיה קצף, אם תעשו כמצותי לא יהיה
קצף, ואם לאו, שיכנסו זרים בעבודתם זו, יהיה קצף, כמו שמצינו במעשה קרח,
2 כי יצא הקצף וגו' (במדבר י״ד). באתת, כל דגל יהיה לו אות, מפה צבועה
תלויה בו, צבעו של זה לא כצבעו של זה, צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחושן,
ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו. דבר אחר באתת לבית אבתם, באות שמסר להם
יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים, שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר צום (בראשית
נ'), יהודה ויששכר וזבולן ישאוהו מן המזרח, וראובן ושמעון וגד מן הדרום
וכו' — כדאיתא בתנחומא בפרשה זו. מנגד, מרחוק מיל, כמו שנאמר ביהושע
(ג') אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה, שיוכלו לבא בשבת. משה
3 ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו. קדמה, לפנים הקרויים קדם, ואיזו זו?
9 רוח מזרחית, והמערב קרוי אחור. ראשנה יסעו, כשרואין הענן מסתלק תוקעים
הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה. וכשהולכין הולכין כדרך חנייתן, הלוים
והעגלות באמצע, דגל יהודה במזרח, ושל ראובן בדרום, ושל אפרים במערב, ושל דן

צוּרִישַׁדָּי׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ 13
מֵאוֹת׃ וּמַטֵּה גָּד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל׃ 14
וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת 15
וַחֲמִשִּׁים׃ כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף וְאֶחָד 16
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם וּשְׁנִיִּם
יִסָּעוּ׃ ס וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֹת 17
כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ אִישׁ עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם׃ ס דֶּגֶל 18
מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם
אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף 19
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה 20
גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים 21
אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ וּמַטֵּה בִּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן 22
בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע 23
מֵאוֹת׃ כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־ 24
אֲלָפִים וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ׃ ס דֶּגֶל מַחֲנֵה 25
דָן צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע 26
מֵאוֹת׃ וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר וְנָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל 27
בֶּן־עָכְרָן׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ 28
מֵאוֹת׃ וּמַטֵּה נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־ 29
עֵינָן׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע 30
מֵאוֹת׃ כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף וְשִׁבְעָה 31
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם׃ פ

בצפון. 17 ונסע אהל מועד, לאחר שני דגלים הללו. כאשר יחנו כן יסעו, כמו שפרשתי, הליכתן בחנייתן, כל דגל מהלך לרוח הקבוע לו. על ידו, על מקומו. ואין לשון יד זו

13 שמעון שלמיאל בר־צורישדי: וחילה ומניניהון חמשין ותשע
14 אלפין ותלת מאה: ושבטא דגד ורבא לבני גד אליסף בר רעואל:
15 16 וחילה ומניניהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה וחמשין: כל
מניניא למשרית ראובן מאה וחמשין וחד אלפין וארבע מאה וחמשין
17 לחיליהון בתניתא נטלין: ונטל משכן זמנא משרית לואי בגו
18 משריתא כמא דשרן כן נטלין גבר על אתרה לטקסהון: טקס
משרית אפרים לחיליהון מערבא ורבא לבני אפרים אלישמע בר
19 20 עמיהוד: וחילה ומניניהון ארבעין אלפין וחמש מאה: ודי־סמיכין
עלוהי שבטא דמנשה ורבא לבני מנשה גמליאל בר פדהצור:
21 22 וחילה ומניניהון תלתין ותרין אלפין ומאתן: ושבטא דבנימן ורבא
23 לבני בנימן אבידן בר גדעוני: וחילה ומניניהון תלתין וחמשא
24 אלפין וארבע מאה: כל מניניא למשרית אפרים מאה ותמני אלפין
25 ומאה לחיליהון בתליתתא נטלין: טקס משרית דן צפונא לחיליהון
26 ורבא לבני דן אחיעזר בר עמישדי: וחילה ומניניהון שתין ותרין
27 אלפין ושבע מאה: ודי־שרן סמיכין עלוהי שבטא דאשר ורבא לבני
28 אשר פגעיאל בר עכרן: וחילה ומניניהון ארבעין וחד אלפין וחמש
29 30 מאה: ושבטא דנפתלי ורבא לבני נפתלי אחירע בר עינן: וחילה
31 ומניניהון חמשין ותלתא אלפין וארבע מאה: כל מניניא למשרית
דן מאה וחמשין ושבעא אלפין ושית מאה בבתרתא נטלין לטקסיהון:

מטמטמו, רוח של כלו קרוי על ידו, הסמוכה לו לכל הושטת ידו, אינ"און אי"ם כלעו
20) en [à] son aise, וואהין ער רייכען קאן). ועליו, כתרגומו, ודי סמיכין עלוהי.

32 אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת
לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
33 וַחֲמִשִּׁים׃ וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
34 צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ אִישׁ
לְמִשְׁפְּחֹתָיו עַל־בֵּית אֲבֹתָיו׃ פ רביעי׃

ג
1 וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
2 בְּהַר סִינָי׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־אַהֲרֹן הַבְּכֹר ׀ נָדָב וַאֲבִיהוּא
3 אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים
4 הַמְּשֻׁחִים אֲשֶׁר־מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן׃ וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא
לִפְנֵי יְהוָה בְּהַקְרִבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי יְהוָה בְּמִדְבַּר סִינַי
וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל־פְּנֵי
אַהֲרֹן אֲבִיהֶם׃ פ
5 6 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ הַקְרֵב אֶת־מַטֵּה לֵוִי
7 וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשֵׁרְתוּ*) אֹתוֹ׃ וְשָׁמְרוּ
אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד
8 לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃ וְשָׁמְרוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל
מוֹעֵד וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת
9 הַמִּשְׁכָּן׃ וְנָתַתָּה אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם
10 הֵמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד
וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ

1 ואלה תולדת אהרן ומשה, ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה!

*) וְשֵׁרְתוּ׃ כן הנקוד בעין הקורא שלי, הר׳ בשוא לבד; וכמוהו נקד וְגֵרְשָׁה דשמות כ״ג כ״ח, בשוא לבד; אבל אֲגָרְשֶׁנּוּ שאחריו נקד ק״פ, ואמר עליו בפירוש שבר׳ בח״פ נכל לשנא, בהיות הג׳ בקמץ. ומדדייק ואמר „בקמץ" ידמה שר״ל לאפוקי צרי; ואע״פ שבעקר הקריאה אין הבדל ביניהם, כי השוא של ושרתו גם הוא חטף

32 אלין מנייני בני ישראל לבית אבהתהון כל מנייני משריתא לחיליהון
33 שית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין: וליואי לא אתמניאו
34 בגו בני ישראל כמא די פקיד יי ית משה: ועבדו בני ישראל ככל
די פקיד יי ית משה כן שרן לטקסיהון וכן נטלין גבר לזרעיתהון
ג 1 על בית אבהתוהי: ואלין תולדת אהרן ומשה ביומא דמליל יי עם
2 משה בטורא דסיני: ואלין שמהת בני אהרן בוכרא נדב ואביהוא
3 אלעזר ואיתמר: אלין שמהת בני אהרן כהניא דאתרביאו די אתקרב
4 קרבנהון לשמשא: ומית נדב ואביהוא קדם יי בקרוביהון אשתא
נוכריתא קדם יי במדברא דסיני ובנין לא הוו להון ושמש אלעזר
5 6 ואיתמר על אפי אהרן אבוהון: ומליל יי עם משה למימר: קרב ית
7 שבטא דלוי ותקים יתה קדם אהרן כהנא וישמשון יתה: ויטרון ית
מטרתה וית מטרת כל כנשתא קדם משכן זמנא למפלח ית פלחן
8 משכנא: ויטרון ית כל מני משכן זמנא וית מטרת בני ישראל
9 למפלח ית פלחן משכנא: ותתן ית ליואי לאהרן ולבנוהי מסירין
10 יהיבין אנון לה מן בני ישראל: וית אהרן וית בנוהי תמני ויטרון

לפי שלמדן תורה. מלמד שכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב
כאלו ילדו; ביום דבר ה' אל משה, נעשו אלו התולדות שלו, שלמדן מה
4 6 שלמד מפי הגבורה. (על פני אהרן, בחייו). ושרתו אתו, ומהו השרות? ושמרו
את משמרתו, לפי שמירת המקדש עליו, שלא יקרב זר, כמו שנאמר אתה ובניך
ובית אביך תשאו את עון המקדש (במדבר י"ח), והלוים הללו מסייעין אותם, זו
7 היא השרות. ושמרו את משמרתו, כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו
לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא ובל' משנה, כמו שאמור בבגתן ותרש: והלא
8 אין משמרתי ומשמרתך שוה! וכן משמרות כהונה ולויה. ואת משמרת
בני ישראל, שכולן היו זקוקין לצרכי המקדש, אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם,
לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשכרן, שנאמר כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם
9 (במדבר י"ח). נתונים המה לו, לעזרה; מאת בני ישראל, כמו מתוך
בני ישראל, כלומר מאשר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום, והוא נתנם לו,
10 שנאמר ואתנה את הלוים נתנים וגו' (במדבר ח'). ואת אהרן ואת בניו
תפקד, לשון פקידות, ואינו לשון מנין, ושמרו את כהנתם, קבלת דמים

כמו השוא של ישרתו ויגרשו, ונקראים בח"פ בין שנשתתף עמהם הפתח בנכתב
בין שלא נשתתף עמם, מ"מ נקדו הסופרים ח"פ כשפ' הפעל בקמץ, כי חששו שמא
יסתפק הקורא אם לקרות השוא בח"פ או בח"ק. כי קריאת שניהם נכונה בהם; כמו
יְתָאֲרֵהוּ בשרד ובמחוגה יְתָאֲרֵהוּ דישעי' מ"ד י"ג; מאח"כ כשפ' הפעל בנקדת צרי,
כי אז השוא שאחריו לעולם נקרא בח"פ, ואין גם אחד מהם בכל המקרא שיהיה נקרא
בח"ק, ואין בהם שום ספק.

היידנהיים.

11 וידבר יהוה אל־משה לאמר׃ 12 ואני הנה לקחתי את־
הלוים מתוך בני ישראל תחת כל־בכור פטר רחם
מבני ישראל והיו לי הלוים׃ 13 כי לי כל־בכור ביום הכתי
כל־בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל־בכור בישראל
מאדם עד־בהמה לי יהיו אני יהוה׃ פ חמישי
14 וידבר יהוה אל־משה במדבר סיני לאמר׃ 15 פקד את־
בני לוי לבית אבתם למשפחתם כל־זכר מבן־חדש
ומעלה תפקדם׃ 16 ויפקד אתם משה על־פי יהוה כאשר
צוה׃ 17 ויהיו־אלה בני־לוי בשמתם גרשון וקהת ומררי׃
18 ואלה שמות בני־גרשון למשפחתם לבני ושמעי׃ 19 ובני
קהת למשפחתם עמרם ויצהר חברון ועזיאל׃ 20 ובני
מררי למשפחתם מחלי ומושי אלה הם משפחת הלוי
לבית אבתם׃ 21 לגרשון משפחת הלבני ומשפחת השמעי
אלה הם משפחת הגרשני׃ 22 פקדיהם במספר כל־זכר מבן־
חדש ומעלה פקדיהם שבעת אלפים וחמש מאות׃
23 משפחת הגרשני אחרי המשכן יחנו ימה׃ 24 ונשיא בית־
אב לגרשני אליסף בן־לאל׃ 25 ומשמרת בני־גרשון באהל
מועד המשכן והאהל מכסהו ומסך פתח אהל מועד׃
26 וקלעי החצר ואת־מסך פתח החצר אשר על־המשכן
ועל־המזבח סביב ואת מיתריו לכל עבדתו׃ ס 27 ולקהת
משפחת העמרמי ומשפחת היצהרי ומשפחת החברני

12 וזריקה והקטרה והעבודות המסורות לכהנים. ואני הנה לקחתי, ואני מהיכן זכיתי
בהן מתוך בני ישראל, שיהיו ישראל שוכרין אותן לשרות שלי? על ידי הבכורות
זכיתי בהם ולקחתים תמורתם; לפי שהיתה העבודה בבכורות, וכשחטאו בעגל
נפסלו, והלוים שלא עבדו ע"ז נבחרו תחתיהם. 15 מבן חדש ומעלה, משיצא
מכלל נפלים הוא נמנה לקרות שומר משמרת הקדש. אמר רבי יהודה ברבי שלום

וְיָת כְּהֻנַּתְהוֹן וְחִלּוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטֵל: וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר:
12 וַאֲנָא הָא קָרֵבִית יָת לֵוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲלַף כָּל בּוּכְרָא פְּתַח
13 וַלְדָּא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵוָאֵי: אֲרֵי דִילִי כָּל בּוּכְרָא
בְּיוֹמָא דִּקְטָלִית כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם אַקְדֵּשִׁית קֳדָמַי כָּל
14 בּוּכְרָא בְּיִשְׂרָאֵל מֵאֱנָשָׁא עַד בְּעִירָא דִּילִי יְהוֹן אֲנָא יְיָ: וּמַלִּיל יְיָ עִם
15 מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי לְמֵימַר: מְנֵי יָת בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
16 לְזַרְעֲיָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָּא תִּמְנִנּוּן: וּמְנָא יָתְהוֹן מֹשֶׁה
17 עַל מֵימְרָא דַיְיָ כְּמָא דְאִתְפַּקַּד: וַהֲווֹ אִלֵּין בְּנֵי לֵוִי בִּשְׁמָהָתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן
18 וּקְהָת וּמְרָרִי: וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי:
19 20 וּבְנֵי קְהָת לְזַרְעֲיָתְהוֹן עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל: וּבְנֵי מְרָרִי
לְזַרְעֲיָתְהוֹן מַחְלִי וּמוּשִׁי אִלֵּין אִנּוּן זַרְעֲיַת לֵוָאֵי לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן:
21 22 לְגֵרְשׁוֹן זַרְעִית לִבְנִי וְזַרְעִית שִׁמְעִי אִלֵּין אִנּוּן זַרְעֲיַת גֵּרְשׁוֹן: מִנְיָנֵיהוֹן
בְּמִנְיַן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָּא מִנְיָנֵיהוֹן שִׁבְעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ
23 24 מְאָה: זַרְעֲיַת גֵּרְשׁוֹן אֲחוֹרֵי מַשְׁכְּנָא יִשְׁרוֹן מַעַרְבָא: וְרַב בֵּית אַבָּא
25 לְבֵית גֵּרְשׁוֹן אֶלְיָסָף בַּר־לָאֵל: וּמַטְּרַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
26 מַשְׁכְּנָא וּפְרָסָא חוֹפָאֵהּ וּפְרָסָא דִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: וּסְרָדֵי דְדָרְתָא
וְיָת פְּרָסָא דִּתְרַע דָּרְתָא דִּי עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל מַדְבְּחָא סְחוֹר־סְחוֹר וְיָת
27 אֲטוּנוֹהִי לְכָל פָּלְחָנֵהּ: וְלִקְהָת זַרְעִית עַמְרָם וְזַרְעִית יִצְהָר וְזַרְעִית

למוד הוא אותו הזמן להיות נמנה מן הבטן, שנאמר אשר ילדה אותה ללוי במצרים (במדבר כ"ו), עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותה ונמנית בשבעים נפשות, שכשאתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא שבעים חסר אחד והיא השלימה את המנין. (ד"א מבן חדש ומעלה, לפי שבכורי ישראל נפדים מבן חדש ומעלה,
16 ובן לוי פודהו, לפיכך נמנים הלוים תחתיהם מבן חדש ומעלה.) על פי ה׳. אמר משה לפני הקב"ה היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם? אמר לו הקב"ה, עשה אתה שלך ואני אעשה שלי! הלך משה ועמד על פתח האהל, והשכינה מקדמת לפניו, ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש
21 באהל זה! לכך נאמר על פי ה׳. לגרשון משפחת הלבני, כלומר לגרשון היו
25 הפקודים משפחת הלבני ומשפחת השמעי, פקודיהם כך וכך. המשכן, יריעות התחתונות. והאהל, יריעות עזים העשויות לגג. מכסהו, עורות אילים
26 ותחשים. ומסך פתח, הוא וילון. ואת מיתריו, של משכן והאהל, ולא של חצר.

28 וּמִשְׁפַּחַת הָעָזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי׃ *) בְּמִסְפַּר
כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
29 שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ׃ מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ
30 הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה׃ וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי
31 אֱלִיצָפָן בֶּן־עֻזִּיאֵל׃ וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנֹרָה
וְהַמִּזְבְּחֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָּהֶם וְהַמָּסָךְ וְכֹל
32 עֲבֹדָתוֹ׃ וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן
33 פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ׃ לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי
34 וּמִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת מְרָרִי׃ וּפְקֻדֵיהֶם
בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה שֵׁשֶׁת אֲלָפִים
35 וּמָאתָיִם׃ וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת מְרָרִי צוּרִיאֵל בֶּן־
36 אֲבִיחָיִל עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ צָפֹנָה׃ וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת
בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל־
37 כֵּלָיו וְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃ וְעַמֻּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם
38 וּמֵיתְרֵיהֶם׃ וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל־
מוֹעֵד ׀ מִזְרָחָה מֹשֶׁה ׀ וְאַהֲרֹן וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת
הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ נקוד על ואהרן
39 כָּל־פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה
לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים
40 אָלֶף׃ ס ששי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּקֹד כָּל־

29 משפחת בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה, וסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה. אוי לרשע אוי לשכנו! לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים

*) אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי· הַקְּהָתִי, הַקְּהָתִים, הַקְּהָתִים· כתוב בספר עין הקורא לאמר: „פלוגתא בנוסחאות" ; ר"ל שספרי ספרד נחלקו בהם, יש נוקדים ח"ק ויש נוקדים חטף לבד ; ואע"פ שבעקר הקריאה אין הבדל ביניהם, שכולם מודים שהשוא נע, ובעבור דגשות הק', וכולם מודים שקריאת שואיהן בח"ק, בעבור קמצות הה' שאחריהם, ומ"מ יש סופרים שהשתתפו גם הקמץ עם השוא, בעבור בני אדם שנגלתי בקיאים

28 חברון וזרעית עזיאל אלין אנון זרעית קהת: במנין כל דכורא מבר
ירחא ולעלא תמניא אלפין ושית מאה נטרי מטרתא דקודשא:
29 30 זרעית בני קהת ישרון על צדא דמשכנא דרומא: ורב בית אבא
31 לזרעית קהת אליצפן בר עזיאל: ומטרתהון ארונא ופתורא ומנרתא
32 ומדבחא ומני קודשא די ישמשון בהון ופרסא וכל פלחנה: ואמרכלא
דממנא על רברבי לואי אלעזר בר אהרן כהנא דמתחות ידוהי ממנן
33 נטרי מטרת קודשא: למררי זרעית מחלי וזרעית מושי אלין אנון
34 זרעית מררי: ומנייניהון במנין כל דכורא מבר ירחא ולעלא שתא
35 אלפין ומאתן: ורב בית אבא לזרעית מררי צוריאל בר־אביחיל על
36 צדא דמשכנא ישרון צפונא: ודי־מסיר למטרת בני מררי דפי משכנא
37 ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי וכל־מנוהי וכל פלחנה: ועמודי דדרתא
38 סחור־סחור וסמכיהון וסכיהון ואטוניהון: ודי־שרן קדם משכנא
קדומא קדם משכן זמנא מדינחא משה ואהרן ובנוהי נטרין מטרת
39 מקדשא למטרת בני ישראל וחלוני דיקרב יתקטל: כל מנייני לואי
די מנא משה ואהרן על מימרא דיי לזרעיתהון כל דכורא מבר
40 ירחא ולעלא עשרין ותרין אלפין: ואמר יי למשה מני כל בוכריא

31 וחמשים איש עם קרח ועדתו, שנמשכו עמהם במחלקתם. והמסך, היא הפרכת,
32 אף היא קרויה (פרכת) המסך. ונשיא נשיאי הלוי, ממונה על כלם; ועל מה היא נשיאתו? פקדת שמרי משמרת הקדש, על ידו היא פקודת כלם.
38 משה ואהרן ובניו, וסמוכין להם דגל מחנה יהודה, והחונים עליו יששכר וזבולן; טוב לצדיק טוב לשכנו! לפי שהיו שכניו של משה, שהיה עוסק בתורה, נעשו גדולים בתורה, שנאמר יהודה מחוקקי (תהלים ס׳), ומבני יששכר יודעי בינה וגו׳ (ד"ה א׳ י"ב), מאתים ראשי סנהדראות, ומזבולן מושכים בשבט סופר (שופטים ה׳).
39 אשר פקד משה ואהרן, נקוד על ואהרן, לומר שלא היה נמנה במנין הלוים (כ"א שלא היה במנין הלוים, וכ"א שלא היה נמנה עם הלוים). שנים ועשרים אלף, ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים, בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות, בני קהת שמונת אלפים ושש מאות, בני מררי ששת אלפים ומאתים; ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקים השלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על המנין לפדיון? אמרו רבותינו במסכת בכורות אותן שלש
40 מאות לוים בכורות היו, ודיים שיפקיעו עצמם מן הפדיון. פקד כל בכור זכר

בחלופי קריאת השוא בתקומותם למושבותם, כי לאו כולא עלמא דיפא גמירי. וכבר העיר בן אשר במסורותיו כי אין לדבר זה שרש ויסוד כי אם ברצון הסופרים; ולכן אין תימה אם גם ספרינו לא השוו מדותם בזה. וכבר בררתי כל זה בארוכה בפ׳ שמיני ע׳ כ"ב, ובפ׳ קדשים י"ט ל"ג. ע"ש.

היידנהיים.

בְּכֹר זָכָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה וְשָׂא אֵת מִסְפַּר
41 שְׁמֹתָם׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִי אֲנִי יְהוָה תַּחַת כָּל־בְּכֹר
בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת בֶּהֱמַת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר
42 בְּבֶהֱמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
43 אֶת־כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי כָל־בְּכוֹר זָכָר בְּמִסְפַּר
שֵׁמֹת מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתָיִם׃ פ
44 45 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־
בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֶּהֱמַת הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֶמְתָּם
46 וְהָיוּ־לִי הַלְוִיִּם אֲנִי יְהוָה׃ וְאֵת פְּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה וְהַשִּׁבְעִים
47 וְהַמָּאתָיִם הָעֹדְפִים עַל־הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְלָקַחְתָּ
חֲמֵשֶׁת חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח
48 עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשָּׁקֶל׃ וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו פְּדוּיֵי
49 הָעֹדְפִים בָּהֶם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֵת כֶּסֶף הַפִּדְיוֹם מֵאֵת
50 הָעֹדְפִים עַל פְּדוּיֵי הַלְוִיִּם׃ מֵאֵת בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח
אֶת־הַכָּסֶף חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל
51 הַקֹּדֶשׁ׃ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־כֶּסֶף הַפְּדֻיִם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל־
פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שביעי
ד
1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ
3 בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃ מִבֶּן
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא
4 לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ זֹאת עֲבֹדַת בְּנֵי־קְהָת
5 בְּאֹהֶל מוֹעֵד קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ

41 לבני ישראל מבן חדש ומעלה, מטילה מכלל ספק נפלים. ואת בהמת הלוים וגו׳, לא פדו בהמות הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל, אלא את פטרי

דכריא לבני ישראל מבר ירחא ולעלא וקבל ית מנין שמהתהון:
41 ותקרב ית לואי קדמי אנא יי חלף כל בוכרא בבני ישראל וית
42 בעירא דלואי חלף כל בוכרא בבעירא דבני ישראל: ומנא משה
43 כמא די פקיד יי יתה ית כל בוכרא בבני ישראל: והוו כל בוכריא
דכריא במנין שמהן מבר ירחא ולעלא למנייניהון עשרין ותרין אלפין
44 45 מאתן ושבעין ותלתא: ומליל יי עם משה למימר: קרב ית לואי
חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירא דלואי חלף בעירהון ויהון
46 משמשין קדמי לואי אנא יי: וית פרקן מאתן ושבעין ותלתא
47 דיתירין על לואי מבוכריא דבני ישראל: ותסב חמש חמש סלעין
48 לגלגלתא בסלעי קודשא תסב עשרין מעין סלעא: ותתן כספא
49 לאהרן ולבנוהי פרקן דיתירין בהון: ונסיב משה ית כסף פרקנהון
50 מן דיתירין על פריקי לואי: מן בוכריא דבני ישראל נסיב ית כספא
51 אלף ותלת מאה ושתין וחמש סלעין בסלעי קודשא: ויהב משה ית
כסף פריקיא לאהרן ולבנוהי על מימרא דיי כמא די פקיד יי ית ד
1 2 משה: ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: קבילו ית חושבן בני
3 קהת מגו בני לוי לזרעיתהון לבית אבהתהון: מבר תלתין שנין
ולעלא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא למעבד עבדתא במשכן
4 5 זמנא: דין פלחן בני קהת במשכן זמנא קדש קודשיא: ויעול אהרן

פטוריהם, ושה אחד של בן לוי פוטר כמה פטרי חמורים של ישראל; תדע, שהרי
46 מנה העודפים באדם ולא מנה העודפים בבהמה. ואת פדויי השלשה וגו', ואת
הבכורות הצריכין להפדות בכסף, אלו השלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם יתרים
על הלוים, מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת. כך היתה מכירתו של יוסף, עשרים
49 כסף, שהיה בכורה של רחל. העדפים על פדויי הלוים, על אותם שפדו הלוים
50 בגופן. חמשה ושששים ושלש מאות ואלף, כך סכום החשבון, חמשה שקלים
לגלגלת, למאתים בכורות אלף שקל, לשבעים בכורות שלש מאות וחמשים שקל,
לשלש בכורות חמשה עשר שקל. אמר כיצד אעשה? בכור שאומר לו תן חמשת
שקלים יאמר לי אני מפדויי הלוים! מה עשה? הביא שנים ועשרים אלף פתקין
וכתב עליהם „בן לוי“, ומאתים ושבעים ושלש פתקין כתב עליהן „חמשת
2 שקלים“; בללן ונתנן בקלפי, אמר להם בואו וטלו פתקיכם לפי הגורל! נשא
את ראש, מנה מהם את הראויין לעבודת משא, והם מבן שלשים ועד בן
חמשים שנה, הפחות משלשים לא נתמלא כחו — מכאן אמרו בן שלשים לכח — והיותר
4 על בן חמשים כחו מכחיש מעתה. קדש הקדשים, המקודש שבכולן, הארון
5 והשלחן והמנורה והמזבחות והפרכת וכלי שרת. ובא אהרן ובניו וגו', יכניסו

הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וְכִסּוּ־בָהּ אֵת אֲרֹן
הָעֵדֻת׃ וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וּפָרְשׂוּ בֶגֶד־כְּלִיל 6
תְּכֵלֶת מִלְמָעְלָה וְשָׂמוּ בַּדָּיו׃ וְעַל ׀ שֻׁלְחַן הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ 7
בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־הַקְּעָרֹת וְאֶת־הַכַּפֹּת וְאֶת־
הַמְּנַקִּיֹּת וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה׃
וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר 8
תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו׃ וְלָקְחוּ ׀ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת־מְנֹרַת 9
הַמָּאוֹר וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת
כָּל־כְּלֵי שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ בָּהֶם׃ וְנָתְנוּ אֹתָהּ וְאֶת־ 10
כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט׃ וְעַל ׀ 11
מִזְבַּח הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר
תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו׃ וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר 12
יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל־בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם
בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט׃ וְדִשְּׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ 13
וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן׃ וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־כָּל־כֵּלָיו אֲשֶׁר 14
יְשָׁרְתוּ עָלָיו בָּהֶם אֶת־הַמַּחְתֹּת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַיָּעִים
וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת כֹּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר
תַּחַשׁ וְשָׂמוּ בַדָּיו׃ וְכִלָּה אַהֲרֹן־וּבָנָיו לְכַסֹּת אֶת־הַקֹּדֶשׁ 15
וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ בְנֵי־
קְהָת לָשֵׂאת וְלֹא־יִגְּעוּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ אֵלֶּה מַשָּׂא בְנֵי־
קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר ׀ בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן 16

כל כלי וכלי לנרתקו המפורש לו בפרשה זו, ולא יטרחו הלוים בני קהת אלא לשאת.
בנסע המחנה, כשהענן מסתלק הן יודעין שיסעו. קערת וכפת וקשות ומנקית, 7
כבר פרשתי במלאכת המשכן. הנסך, הכסוי, ל' מסך, אשר יוסך בהם. מלקחיה, 9
כמין לבת שמוצץ בה את הפתילה לכל צד שירצה. מחתתיה, כמין כף קטנה,
ושוליה פשוטים ולא מגלגלים, ואין לה מחיצה בפנים אלא מצדיה, וחותה בה

ובנוהי במטל משריתא ויפרקון ית פרכתא דפרסא ויכסון בה ית
6 ארונא דסהדותא: ויתנון עלוהי חופאה דמשך ססגונא ויפרסון לבוש
7 גמיר תכלא מלעלא וישוון אריחוהי: ועל פתורא דלחם אפיא יפרסון
לבוש תכלא ויתנון עלוהי ית מגיסיא וית בזיכיא וית מכילתא וית
8 קסוות נסוכה ולחם תדירא עלוהי יהי: ויפרסון עליהון לבוש צבע
9 זהורי ויכסון יתה בחופאה דמשך ססגונא וישוון ית אריחוהי: ויסבון
לבוש תכלא ויכסון ית מנרתא דאנהורי וית בוצינהא וית צבתהא
10 וית מחתיתהא וית כל מני משחא די ישמשון לה בהון: ויתנון יתה
11 וית כל מנהא לחופאה דמשך ססגונא ויתנון על אריחא: ועל
מדבחא דדהבא יפרסון לבוש תכלא ויכסון יתה בחופאה דמשך
12 ססגונא וישוון ית אריחוהי: ויסבון ית כל מני שמושא די ישמשון
בהון בקודשא ויתנון ללבוש תכלא ויכסון יתהון בחופאה דמשך
13 ססגונא ויתנון על אריחא: ויספון ית קטמא דמדבחא ויפרסון עלוהי
14 לבוש ארגון: ויתנון עלוהי ית כל מנוהי די ישמשון עלוהי בהון ית
מחתיתא וית צנורייתא וית מגרופיתא וית מזרקיא כל מני מדבחא
15 ויפרסון עלוהי חופאה דמשך ססגונא וישוון אריחוהי: וישיצי אהרן
ובנוהי לכסאה ית קודשא וית כל מני קודשא במטל משריתא
ובתר כן יעלון בני קהת למטל ולא יקרבון לקודשא ולא ימותון
16 אלין מטול בני קהת במשכן זמנא: ודי מסיר לאלעזר בר אהרן כהנא

את דשן הנרות כשמטיבן. נרותיה, לו"ציש בלעז (luces, לאמפען), שנותנין בהן
10 12 השמן והפתילות. אל מכסה עור תחש, כמין מרצוף. את כל כלי השרת
אשר ישרתו בם בקדש, בתוך המשכן שהוא קדש, והן כלי הקטרת שמשרתין
13 בהם במזבח הפנימי. ודשנו את המזבח, מזבח הנחשת. ודשנו, יטלו את הדשן
מעליו. ופרשו עליו בגד ארגמן, ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי
14 בשעת המסעות, ואינה שורפתו, שהיו כופין עליה פסכתר של נחשת. מחתת, שבהן
חותים גחלים לתרומת הדשן העשויה כמין מחתה, שאין לה אלא שלש מחיצות,
ומלפנים שואבת את הגחלים. מזלגת, צנוריות של נחשת, שבהן מכין בחלבים שעל
המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ושהר. יעים, הם מגרפות, ובלעז ווידי"ל (videlle,
15 שויפעל), והן של נחשת, ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח. לכסות את
הקדש, הארון והמזבח. ואת כל כלי הקדש. המנורה וכלי שרת. ומתו, שאם
16 יגעו חייבין מיתה בידי שמים. ופקדת אלעזר, שהוא ממונה עליהם לשאת אותם,
שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד, עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקריב בעת

המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה
פקדת כל־המשכן וכל־אשר־בו בקדש ובכליו׃ פ מפטיר.
17 18 וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר׃ אל־תכריתו
19 את־שבט משפחת הקהתי מתוך הלוים׃ וזאת עשו
להם וחיו ולא ימתו בגשתם את־קדש הקדשים אהרן
ובניו יבאו ושמו אותם איש איש על־עבדתו ואל־משאו׃
20 ולא־יבאו לראות כבלע את־הקדש ומתו׃ פ
21 22 וידבר יהוה אל־משה לאמר׃ נשא את־ראש בני גרשון
23 גם־הם לבית אבתם למשפחתם׃ מבן שלשים שנה
ומעלה עד בן־חמשים שנה תפקד אותם כל־הבא לצבא
24 צבא לעבד עבדה באהל מועד׃ זאת עבדת משפחת
25 הגרשני לעבד ולמשא׃ ונשאו את־יריעת המשכן ואת־
אהל מועד מכסהו ומכסה התחש אשר־עליו מלמעלה
26 ואת־מסך פתח אהל מועד׃ ואת קלעי החצר ואת־
מסך ׀ פתח ׀ שער החצר אשר על־המשכן ועל־המזבח
סביב ואת מיתריהם ואת־כל־כלי עבדתם ואת כל־
27 אשר יעשה להם ועבדו׃ על־פי אהרן ובניו תהיה כל־
עבדת בני הגרשני לכל־משאם ולכל עבדתם ופקדתם
28 עליהם במשמרת את כל־משאם׃ זאת עבדת
משפחת בני הגרשני באהל מועד ומשמרתם ביד איתמר
29 בן־אהרן הכהן׃ ס בני מררי למשפחתם לבית־
30 אבתם תפקד אתם׃ מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן־
חמשים שנה תפקדם כל־הבא לצבא לעבד את־עבדת

חנייתן. פקדת כל המשכן, ועוד היה ממונה על משא בני קהת, לצוות איש איש על עבודתו ועל משאו, והוא המשכן וכל אשר בו, כל המנויים למעלה בפרשה

משחא דאנהורותא וקטורת בוסמיא ומנחתא תדירא ומשחא דרבותא
17 מסרת כל משכנא וכל די בה בקודשא ובמנוהי: ומליל יי עם משה
18 19 ועם אהרן למימר: לא תשיצון ית שבטא זרעית קהת מגו ליואי: ודא
עבידו להון ויחון ולא ימותון במקרבהון לקדש קודשיא אהרן
20 ובנוהי יעלון ויםנון יתהון גבר גבר על פלחנה ולמטוליה: ולא
יעלון למחזי כד מכסן ית מני קודשא ולא ימותון:

21 22 ומליל יי עם משה למימר: קבל ית חשבן בני גרשון אף אנון
23 לבית אבהתהון לזרעיתהון: מבר תלתין שנין ולעלא עד בר חמשין
שנין תמני יתהון כל דאתי לחילא חילא למפלח פלחנא במשכן
24 25 זמנא: דין פלחן זרעית גרשון למפלח ולמטול: ויטלון ית יריעת
משכנא וית משכן זמנא חופאה וחופאה דססגונא די עלוהי מלעלא
26 וית פרסא דתרע משכן זמנא: וית סרדי דרתא וית פרסא דמעלנא
דתרע דרתא די על משכנא ועל מדבחא סחור סחור וית אטוניהון
27 וית כל מני פלחנהון וית כל די יתמסר להון ויפלחון: על מימר
אהרן ובנוהי יהי כל פלחן בני גרשון לכל מטולהון ולכל פלחנהון
28 ותמנון עליהון במטרא ית כל מטולהון: דין פלחן זרעית בני גרשון
29 במשכן זמנא ומטרתהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא: בני מררי
30 לזרעיתהון לבית אבהתהון תמני יתהון: מבר תלתין שנין ולעלא
ועד בר חמשין שנין תמנינון כל דאתי לחילא למפלח ית פלחן משכן

זו; שכל משא בני גרשון ומררי שאינה מקודש הקדשים, על פי איתמר היה, כמו
18 20 שכתוב בפרשת נשא. אל תכריתו, אל תגרמו להם שימותו. ולא יבאו לראות
כבלע את הקדש, לתוך נרתק שלו, כמו שפרש למעלה בפרשה זו, ופרשו עליו
בגד פלוני, וכסו אותו במכסה פלוני; ובלוע שלו זהו כסויו.

22 נשא את ראש בני גרשון גם הם, כמו שצויתיך על בני קהת, לראות
25 כמה יש שהגיעו לכלל עבודה. את יריעת המשכן, עשר התחתונות. ואת אהל
מועד, יריעות עזים העשויות לאהל עליו. מכסהו, עורות אלים מאדמים.
26 מסך פתח, וילון המזרחי. אשר על המשכן, כלומר הקלעים והמסך של
חצר הסוככים ומגינים על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב. ואת כל אשר
27 יעשה להם, כתרגומו ית כל דיתמסר להון, לבני גרשון. על פי אהרן
ובניו, ואי זה מהבנים ממונה עליהם? ביד איתמר בן אהרן הכהן.

31 אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד׃ וְזֹאת֙ מִשְׁמֶ֣רֶת מַשָּׂאָ֔ם לְכָל־עֲבֹדָתָ֖ם בְּאֹ֣הֶל
32 מוֹעֵ֑ד קַרְשֵׁי֙ הַמִּשְׁכָּ֔ן וּבְרִיחָ֖יו וְעַמּוּדָ֥יו וַאֲדָנָֽיו׃ וְעַמּוּדֵ֨י
הֶחָצֵ֜ר סָבִ֗יב וְאַדְנֵיהֶם֙ וִיתֵדֹתָ֣ם וּמֵיתְרֵיהֶ֔ם לְכָל־כְּלֵיהֶ֕ם
וּלְכֹ֖ל עֲבֹדָתָ֑ם וּבְשֵׁמֹ֣ת תִּפְקְד֔וּ אֶת־כְּלֵ֖י מִשְׁמֶ֥רֶת מַשָּׂאָֽם׃
33 זֹ֣את עֲבֹדַ֗ת מִשְׁפְּחֹת֙ בְּנֵ֣י מְרָרִ֔י לְכָל־עֲבֹדָתָ֖ם בְּאֹ֣הֶל
34 מוֹעֵ֑ד בְּיַד֙ אִֽיתָמָ֔ר בֶּֽן־אַהֲרֹ֖ן הַכֹּהֵֽן׃ וַיִּפְקֹ֨ד מֹשֶׁ֧ה וְאַהֲרֹ֛ן
וּנְשִׂיאֵ֥י הָעֵדָ֖ה אֶת־בְּנֵ֣י הַקְּהָתִ֑י לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם וּלְבֵ֥ית אֲבֹתָֽם׃
35 מִבֶּ֨ן שְׁלֹשִׁ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה וְעַ֖ד בֶּן־חֲמִשִּׁ֣ים שָׁנָ֑ה כָּל־
36 הַבָּא֙ לַצָּבָ֔א לַעֲבֹדָ֖ה בְּאֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃ וַיִּהְי֥וּ פְקֻדֵיהֶ֖ם
37 לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם אַלְפַּ֕יִם שְׁבַ֥ע מֵא֖וֹת וַחֲמִשִּֽׁים׃ אֵ֤לֶּה פְקוּדֵי֙
מִשְׁפְּחֹ֣ת הַקְּהָתִ֔י כָּל־הָעֹבֵ֖ד בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד אֲשֶׁ֨ר פָּקַ֤ד מֹשֶׁה֙
38 וְאַהֲרֹ֔ן עַל־פִּ֥י יְהוָ֖ה בְּיַד־מֹשֶֽׁה׃ ס שני וּפְקוּדֵ֖י בְּנֵ֣י
39 גֵרְשׁ֑וֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָ֖ם וּלְבֵ֥ית אֲבֹתָֽם׃ מִבֶּ֨ן שְׁלֹשִׁ֤ים
שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה וְעַ֖ד בֶּן־חֲמִשִּׁ֣ים שָׁנָ֑ה כָּל־הַבָּא֙ לַצָּבָ֔א לַעֲבֹדָ֖ה
40 בְּאֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃ וַיִּהְיוּ֙ פְּקֻ֣דֵיהֶ֔ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם
41 אַלְפַּ֕יִם וְשֵׁ֥שׁ מֵא֖וֹת וּשְׁלֹשִֽׁים׃ אֵ֣לֶּה פְקוּדֵ֗י מִשְׁפְּחֹת֙ בְּנֵ֣י
גֵרְשׁ֔וֹן כָּל־הָעֹבֵ֖ד בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד אֲשֶׁ֨ר פָּקַ֥ד מֹשֶׁ֛ה וְאַהֲרֹ֖ן
42 עַל־פִּ֥י יְהוָֽה׃ וּפְקוּדֵ֕י מִשְׁפְּחֹ֖ת בְּנֵ֣י מְרָרִ֑י לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם
43 לְבֵ֥ית אֲבֹתָֽם׃ מִבֶּ֨ן שְׁלֹשִׁ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה וְעַ֖ד בֶּן־חֲמִשִּׁ֣ים
44 שָׁנָ֑ה כָּל־הַבָּא֙ לַצָּבָ֔א לַעֲבֹדָ֖ה בְּאֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃ וַיִּהְי֥וּ פְקֻדֵיהֶ֖ם
45 לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם שְׁלֹ֥שֶׁת אֲלָפִ֖ים וּמָאתָֽיִם׃ אֵ֣לֶּה פְקוּדֵ֔י
מִשְׁפְּחֹ֖ת בְּנֵ֣י מְרָרִ֑י אֲשֶׁ֨ר פָּקַ֤ד מֹשֶׁה֙ וְאַהֲרֹ֔ן עַל־פִּ֥י יְהוָ֖ה
46 בְּיַד־מֹשֶֽׁה׃ כָּל־הַפְּקֻדִ֡ים אֲשֶׁר֩ פָּקַ֨ד מֹשֶׁ֧ה וְאַהֲרֹ֛ן וּנְשִׂיאֵ֥י

32 ויתדתם ומיתריהם, של עמודים, שהרי יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון

31 זמנא: ודא מטרת מטולהון לכל פלחנהון במשכן זמנא דפי משכנא
32 ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי: ועמודי דדרתא סחור־סחור וסמכיהון
וסכיהון ואטוניהון לכל מניהון ולכל פלחנהון ובשמהן תמנון ית
33 מני מטרת מטולהון: דין פלחן זרעית בני מררי לכל פלחנהון
34 במשכן זמנא בידא דאיתמר בר אהרן כהנא: ומנא משה ואהרן
35 ורברבי כנשתא ית בני קהת לזרעיתהון ולבית אבהתהון: מבר
תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפלחנא
36 במשכן זמנא: והוו מניניהון לזרעיתהון תרין אלפין שבע מאה
37 וחמשין: אלין מניני זרעית קהת כל דפלח במשכן זמנא די מנא
38 משה ואהרן על מימרא דיי בידא דמשה: ומניני בני גרשון לזרעיתהון
39 ולבית אבהתהון: מבר תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין כל
40 דאתי לחילא לפלחנא במשכן זמנא: והוו מניניהון לזרעיתהון לבית
41 אבהתהון תרין אלפין ושית מאה ותלתין: אלין מניני זרעית בני
גרשון כל דפלח במשכן זמנא די מנא משה ואהרן על מימרא דיי:
42 43 ומניני זרעית בני מררי לזרעיתהון לבית אבהתהון: מבר תלתין
שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפלחנא במשכן
44 45 זמנא: והוו מניניהון לזרעיתהון תלתא אלפין ומאתן: אלין מניני
זרעית בני מררי די מנא משה ואהרן על מימרא דיי בידא דמשה:
46 כל מנינייא די מנא משה ואהרן ורברבי ישראל ית לואי לזרעיתהון

היו, ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים סלמטה שלא תגביהם הרוח, ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים בשפתם העליונה כבלונסות

יִשְׂרָאֵל אֶת־הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃ מִבֶּן 47
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא
לַעֲבֹד עֲבֹדַת עֲבֹדָה וַעֲבֹדַת מַשָּׂא בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיִּהְיוּ 48
פְּקֻדֵיהֶם שְׁמֹנַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁמֹנִים׃ עַל־פִּי 49
יְהוָֹה פָּקַד אוֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְעַל־
מַשָּׂאוֹ וּפְקֻדָיו אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָֹה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שלישי.

ה

וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ 1 2
מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ׃ מִזָּכָר 3
עַד־נְקֵבָה תְּשַׁלֵּחוּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם וְלֹא יְטַמְּאוּ
אֶת־מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי 4
יִשְׂרָאֵל וַיְשַׁלְּחוּ אוֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ 5 6
אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיהוָֹה
וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא׃ וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ 7
וְהֵשִׁיב אֶת־אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר
אָשַׁם לוֹ׃ וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו 8
הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָֹה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר
יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו׃ וְכָל־תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר 9

וקונדסין — כמו שכתוב במלאכת המשכן. עבדת עבדה, הוא השיר במצלתים 47
וכנורות, שהיא עבודה לעבודה אחרת. ועבדת משא, כמשמעו. ופקודיו 49
אשר צוה ה׳ את משה, ואותן הפקודים היו במצוה מבן שלשים שנה ועד
בן חמשים. צו את בני ישראל וגו׳. פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן; 2
ושמנה פרשיות נאמרו בו ביום — כדאיתא במסכת גטין בפרק הנזקין. וישלחו
מן המחנה, שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן: תוך הקלעים היא מחנה
שכינה; חניית הלוים סביב — כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני — היא מחנה
לויה, ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל;
הצרוע נשתלח חוץ לכולן, הזב מותר במחנה ישראל, ומשולח מן השתים,

47 ולבית אבהתהון: מבר תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין כל
48 דאתי למפלח פלחן פלחנא ופלחן מטול במשכן זמנא: והוו מניניהון
49 תמניא אלפין וחמש מאה ותמנן: על מימרא דיי מנא יתהון בידא
ה דמשה גבר גבר על פלחנה ועל מטולה ומנינוהי די־פקיד יי ית
1 2 משה: ומליל יי עם משה למימר: פקד ית בני ישראל וישלחון מן
משריתא כל דסגיר וכל דדאב וכל דמסאב לטמי נפשא דאנשא:
3 מדכר עד־נוקבא תשלחון למברא למשריתא תשלחנון ולא יסאבון ית
4 משריתהון די שכנתי שריא ביניהון: ועבדו כן בני ישראל ושלחו
יתהון למברא למשריתא כמא־די מליל יי עם־משה כן עבדו בני
5 6 ישראל: ומליל יי עם משה למימר: מלל עם בני ישראל גבר או
אתתא ארי יעבדון מכל חובי אנשא לשקרא שקר קדם יי ויחוב
7 אנשא ההוא: ויודון ית חוביהון די עבדו ויתב ית חובתה ברישה
8 וחמשה יוסף עלוהי ויתן לדחב לה: ואם לית לגבר פריק לאתבא
חובתא לה חובתא דמתב קדם יי לכהנא בר מדכר כפוריא די יכפר
9 בה עלוהי: וכל אפרשותא לכל קודשיא דבני ישראל די יקרבון

וטמא לנפש אדם מותר אף בשא לויה ואינו משולח אלא משל שכינה. וכל
זה דרשו רבותינו מן המקראות, במס' פסחים. טמא לנפש, לטמי נפשא
דאנשא; אומר אני שהוא ל' עצמות אדם בל' ארמי. והרבה יש בבראשית רבה,
6 אדריאנוס שחיק טמיא, שחיק עצמות. למעל מעל בה', הרי חזר וכתב כאן
פרשת גוזל ונשבע על שקר, היא האמורה בפרשת ויקרא ומעלה מעל בה'
וכחש בעמיתו וגו' (ויקרא ה'), ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה,
האחד שכתב והתודו, למד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים, עד שיודה
7 בדבר, והשני על גזל הגר שהוא נתון לכהנים. את אשמו בראשו, הוא
8 הקרן שנשבע עליו. לאשר אשם לו, למי שנתחייב לו. ואם אין לאיש גאל,
שמת התובע שהשביעו, ואין לו יורשים. להשיב האשם אליו, כשנטלך זה
להתודות על עונו. ואמרו רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים,
או בן או אח או שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה עד יעקב? אלא
זה הגר שמת ואין לו יורשים. האשם המושב, זה הקרן והחומש. לה'
לכהן, קנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר. מלבד איל הכפרים, האמור
9 בויקרא, שהוא צריך להביא. וכל תרומה וגו', אמר רבי ישמעאל וכי תרומה
מקריבין לכהן? והלא הוא המחזר אחריה לבית הגרנות? ומה ת"ל אשר
יקריבו לכהן? אלו הבכורים, שנאמר בהם תביא בית ה' אלהיך (שמות
כ"ג), ואיני יודע מה יעשה בהם, ת"ל לכהן לו יהיה, בא הכתוב ולמד על

10 יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ וְאִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ

אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ פ רביעי.

11 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 12

וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ

מָעַל׃ וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זֶרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ 13

וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה׃

וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אוֹ־ 14

עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה׃

וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנָהּ 15

עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן

וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן

מַזְכֶּרֶת עָוֹן׃ וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי יְהוָה׃ 16

וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ וּמִן־הֶעָפָר אֲשֶׁר 17

יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־הַמָּיִם׃ וְהֶעֱמִיד 18

הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה

וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא

הַבִּכּוּרִים שיהיו נתונין לכהן. ואיש את קדשיו לו יהיו, לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה, יכול יבואו ויטלום בזרוע? תלמוד לומר ואיש את קדשיו לו יהיו, מגיד שטובת הנאתן לבעלים. ועוד מדרשים הרבה דרשו בו ומדרש אגדה ואיש את קדשיו לו יהיו, מי שמעכב מעשרותיו ואינו לו יהיו המעשרות, סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה לעשות. איש אשר יתן לכהן מתנות הראויה לו, לו יהיה ממון איש איש כי תשטה אשתו. מה כתוב למעלה מן הענין? ואיש קדשיו לו יהיו; אם אתה מעכב מתנות הכהן, חייך שתצטרך לבוא להביא לו את הסוטה! איש איש, ללמדך שמועלת בשתים, באיש של מעלה ואישה שלמטה. כי תשטה אשתו, שכן רבותינו אין נואפין עד שתכנס בהן רוח שטות, דכתיב כי תשטה, וכתוב בו נואף חסר לב (משלי ו'). ופשוטו של מקרא כי תשטה, תט מדרכי ותחשד בעיניו, כמו שטה מעליו ועבור (משלי ד'), אל ישט אל דרכי (משלי ז'). ומעלה בו מעל, ומה המעל? ושכב איש אתה. איש,

10 לכהנא דליה יהא: וגבר ית מעשר קודשיה דליה יהון גבר דיתן
11 12 לכהנא דליה יהא: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל
ותימר להון גבר גבר ארי תסטי אתתה ותשקר ביה שקר:
13 וישכב גבר יתה שכבת זרעא ויהי מכסא מעיני בעלה ומסתמרא והיא
14 מסאבא וסהיד לית בה והיא לא אתאחדת: ויעבר עלוהי רוח קנאה
ויקני ית אתתיה והיא מסאבא או עבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית
15 אתתיה והיא לא מסאבא: וייתי גברא ית אתתיה לות כהנא וייתי ית
קרבנה עלה חד מן עסרא בתלת סאין קמחא שערין לא יריק עלוהי
משחא ולא יתן עלוהי לבונתא ארי מנחת קנאתא הוא מנחת דוכרנא
16 17 מדכרת חובא: ויקרב יתה כהנא ויקימנה קדם יי: ויסב כהנא מי
כיור במן דחסף ומן עפרא די יהי ביסודי משכנא יסב כהנא ויתן
18 למיא: ויקים כהנא ית אתתא קדם יי ויפרע ית רישא דאתתא
ויהב על ידהא ית מנחת דוכרנא מנחת קנאתא היא ובידא דכהנא

לקטן ומי שאינו איש. איש אתה שכבת זרע, שכיבתה פוסלת אותה ואין
שכיבת אחותה פוסלת אותה. ונעלם מעיני אישה, פרט לסומא. הא אם
היה רואה ומעלים אין המים בודקין אותה. ונסתרה, שעור שתִּרָאֶה לטומאת
ביאה. ועד אין בה, הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה
שותה. ועד אין בה, לטומאה, אבל יש עדים לסתירה. נתפשה, נאנסה,
14 כמו ותפשה ושכב עמה (דברים כ"ב). ועבר עליו, קודם לסתירה. רוח קנאה,
וקנא, פירשו רבותינו ל' התראה, שמתרה בה: אל תִּסָּתְרִי עם איש פלוני!
והיא נטמאה, או עבר עליו וגו', כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו,
15 ואין ידוע אם נטמאה אם לאו. קמח, שלא יהא מסלת. שעורים, ולא חטים.
היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה. לא יצק עליו שמן, שלא
יהא קרבנה מהודר, שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך. ולא יתן עליו
לבנה, שהאמהות נקראות לבונה, שנאמר אל גבעת הלבונה (שיר ד'), והיא
פרשה מדרכיהן. כי מנחת קנאת הוא, הקמח הזה. קמח ל' זכר. מנחת
17 קנאת, מעוררת עליה שתי קנאות, קנאת המקום וקנאת הבעל. מים
קדשים, שקדשו בכיור; לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות, וזו פרשה
מדרכיהן; שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח, וזו קלקלה לאחר,
תִּבָּדֵק בו. בכלי חרש, היא השקה את הנואף יין משובח בכוסות משובחים,
18 לפיכך תשתה מים המרים במקידה בזויה של חרש. והעמיד הכהן וגו', והלא
כבר נאמר והעמידה לפני ה'? אלא מסיעין היו אותה ממקום למקום,
כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה. ופרע, סותר את קליעת שערה כדי לבזותה.
מכאן לבנות ישראל שגִּלּוּי הראש גנאי להן. לפני ה', בשער נקנור, הוא
שער העזרה המזרחי, דרך כל הנכנסים. ונתן על כפיה, לְיַגְּעָהּ אולי תטרף
דעתה ותודה ולא ימחה שם המיוחד על המים. המרים, על שם סופן, שהם
מרים לה. המאררים, המחסרים אותה מן העולם, לשון סלון ממאיר
(יחזקאל כ"ח). ולא יתכן לפרש מים ארורים, שהרי קדושים הן; ולא

19 וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים׃ וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ
הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם
לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים
20 הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה׃ וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי
נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ׃
21 וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן
לָאִשָּׁה יִתֵּן יְהוָה אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ בְּתֵת
22 יְהוָה אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ צָבָה׃ וּבָאוּ הַמַּיִם
הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּל יָרֵךְ וְאָמְרָה
23 הָאִשָּׁה אָמֵן׀ אָמֵן׃ וְכָתַב אֶת־הָאָלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר
24 וּמָחָה אֶל־מֵי הַמָּרִים׃ וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מֵי
הַמָּרִים הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים׃
25 וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֵת מִנְחַת הַקְּנָאֹת וְהֵנִיף אֶת־
26 הַמִּנְחָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיב אֹתָהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וְקָמַץ
הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְאַחַר
27 יַשְׁקֶה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמָּיִם׃ וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמַּיִם וְהָיְתָה
אִם־נִטְמְאָה וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם
הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ וְהָיְתָה
28 הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ׃ וְאִם־לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה

מרורים כתב הכתות, אלא מאררים את אחרים. ואף אונקלוס לא
ליפא אלא מְלַטְטַיָּא, שמארות קללה בגופה של זו. והשביע אתה וגו׳,
היא השבועה? אם לא שכב הִנָּקִי, הא אם שכב חִנָּקִי, שמכלל לאו אתה
הן, אלא שצוה לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות. ואת כי שטית,
משמש בלשון אם. בשבעת האלה, שבועה של קללה. יתן ה׳ אותך לאלה
שיהיו הכל מקללין בך: יבואך כדרך שבא לפלונית! ולשבעה, שיהו
נשבעין בך: לא יארע לי כדרך שאירע לפלונית! וכן הוא אומר והנ[illegible]
שמכם לשבועה לבחירי (ישעיה ס״ה), שהצדיקים נשבעים בפורענותן של ר[illegible]
וכן לענין הברכה, ונברכו וגו׳ (בראשית י״ח), בך יברך ישראל לאמר ([illegible]

19 יהון מיא מריריא מלטטיא: ויומי יתה כהנא ויימר לאתתא אם לא
שכיב גבר יתיך ואם לא סטית לאסתאבא בר מבעליך הוי זכאה
20 ממיא מריריא מלטטיא האלין: ואת ארי סטית בר מבעליך וארי
21 אסתאבת ויהב גבר ביך ית שכבתיה בר מבעליך: ויומי כהנא ית
אתתא במומתא דלוטא ויימר כהנא לאתתא יהב יי יתיך ללוט
ולמומי בגו עמיך בדיהב יי ית ירכיך מסיא וית מעיכי נפיחין:
22 ויעלון מיא מלטטיא האלין במעיכי לאפחא מעין ולאמסאה ירכא
23 ותימר אתתא אמן ואמן: ויכתוב ית לוטיא האלין כהנא בספרא
24 וימחוק למיא מריריא: וישקי ית אתתא ית מיא מריריא מלטטיא
25 ויעלון בה מיא מלטטיא למרירו: ויסב כהנא מידא דאתתא ית
26 מנחת קנאתא וירים ית מנחתא קדם יי ויקרב יתה למדבחא: ויקמוץ
כהנא מן מנחתא ית אדכרתה ויסק למדבחא ובתר כן ישקי ית
27 אתתא ית מיא: וישקנה ית מיא ותהי אם אסתאבת ושקרת שקר
בבעלה ויעלון בה מיא מלטטיא למרירו ויפחון מעהא ותתמסי
28 ירכה ותהי אתתא ללוט בגו עמה: ואם לא אסתאבת אתתא ודכיאה

מ"ט). את ירכך, בקללה הקדים ירך לבטן, לפי שהתחילה בעבירה תחלה.
22 צבה, כתרגומו נפוחה. לצבות בטן, כמו להצבות בטן. זהו שמוש פתח שהל'
נקודה בו, וכן לנחותם הדרך (שמות י"ג), לראותכם את הדרך אשר תלכו
בה, וכן לנפיל ירך, להנפיל ירך, שהמים מצבים את הבטן ומפילים את
הירך. לצבות בטן ולנפל ירך, בטנו וירכו של בועל. או אינו אלא של
נבעלת? כשהוא אומר את ירכך נפלת ואת בטנך צבה, הרי של נבעלת
אמור. אמן אמן, קבלת שבועה: אמן על האלה אמן על השבועה, אמן אם
מאיש זה אמן אם מאיש אחר, אמן שלא סטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם
24 וכנוסה. והשקה את האשה. אין זה סדר המעשה, שהרי בתחלה מקריב את
המנחה, אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבאו בה למרים. לפי שנאמר בטן
וירך, מנין לשאר כל הגוף? תלמוד לומר ובאו בה, בכולה. אם כן מה
תלמוד לומר בטן וירך? לפי שהתחילו בעבירה תחלה לפיכך התחיל מהם
25 הפורענות. למרים, להיות לה רעים ומרים. והניף, מוליך ומביא מעלה
ומוריד, ואף היא מניפה עמו, שידה למעלה מידו של כהן. והקריב אתה,
זו היא הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח קודם קמיצה, כשאר מנחות.
26 אזכרתה, הוא הקומץ, שעל ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה. והשקה
27 את המים, לרבות שאם אמרה איני שותה לאחר שנמחקה מגלה מערערין
אותה ומשקין אותה בעל כרחה, אלא אם כן אמרה טמאה אני. וצבתה
בטנה וגו', אף על פי שבקללה הזכיר ירך תחלה, המים אין בודקין אלא
מדרך כניסתן בה. והיתה האשה לאלה, כמו שפרשתי, שיהיו הכל אלין
בה. בקרב עמה, הפרש יש בין אדם המתגולל במקום שנכר לאדם המתגולל
28 במקום שאי[נו] נכר. ואם לא נטמאה האשה, בסתירה זו, וטהורה היא,

29 וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע׃ זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת
30 אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה׃ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר
תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת־
הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל־הַתּוֹרָה
הַזֹּאת׃ וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֺן וְהָאִשָּׁה הַהִוא תִּשָּׂא 31
אֶת־עֲוֺנָהּ׃ פ

ו
1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר
לְהַזִּיר לַיהוָה׃ מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר לֹא 3
יִשְׁתֶּה וְכָל־מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה וַעֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים
לֹא יֹאכֵל׃ כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן 4
מֵחַרְצַנִּים וְעַד־זָג לֹא יֹאכֵל׃ כָּל־יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר לֹא־ 5
יַעֲבֹר עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר־יַזִּיר לַיהוָה קָדֹשׁ
יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ׃ כָּל־יְמֵי הַזִּירוֹ לַיהוָה עַל־ 6
נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא׃ לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחֹתוֹ לֹא־יִטַּמָּא 7
לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל־רֹאשׁוֹ׃ כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ 8
הוּא לַיהוָה׃ וְכִי־יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא 9
רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ׃
10 וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶל־הַכֹּהֵן
11 אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד
לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל־הַנָּפֶשׁ וְקִדַּשׁ אֶת־

ממקום אחר, ונקתה, ממים המאררים, ולא עוד אלא ונזרעה זרע, אם
היתה יולדת בצער תלד בריוח, אם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים
(זאת תורת וגו', הרי פרשתי לך מי שקנא לאשתו ונטמאה שֶׁשָׁם אחד ...
בטומאתה, כמו שכתוב ועד אין בה. או איש וגו', הדבר ספק אם נט...
אם לאו.) או איש, כמו או נודע, כלומר אם איש קנאי הוא, לכן והעמיד
את האשה. ונקה האיש מעון, אם בדקוה המים אל ידאג לומר

29 היא ותפוק זכאה ותעדי עדוי: דא אוריתא דקנאתא די תסטי אתתא
30 בר מבעלה ותסתאב: או גבר די תעבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית
אתתה ויקים ית אתתא קדם יי ויעבד לה כהנא ית כל אוריתא
31 הדא: ויהי זכאה גברא מחובא ואתתא ההיא תקבל ית חובה: ומליל
ו 1
2 יי עם משה למימר: מלל עם בני ישראל ותימר להון גבר או אתתא
3 ארי יפרש למדר נדר נזירו למיזר קדם יי: מחמר חדת ועתיק יזר
חל דחמר חדת וחל דחמר עתיק לא ישתי וכל מתרות ענבין לא
4 ישתי וענבין רטיבין ויבשין לא ייכול: כל יומי נזרה מכל דיתעבד
5 מגופנא דחמרא מפורצנין ועד עצורין לא ייכול: כל יומי נדר נזרה
מספר לא יעבר על רישה עד משלם יומיא דיגזר קדם יי קדיש
6 יהי מרבי פרוע שער רישה: כל יומין דיגזר קדם יי על נפשא
7 דמיתא לא יעול: לאבוהי ולאמה לאחוהי ולאחתה לא יסתאב להון
8 במותהון ארי כלילא דאלהה על רישה: כל יומי נזרה קדיש הוא
9 קדם יי: וארי ימות מיתא עלוהי בתכף שלו ויסאב ריש נזרה ויגלח
10 רישה ביומא דדכותה ביומא שביעאה יגלחנה: וביומא תמינאה ייתי
11 תרין שפנינין או תרין בני יונה לות כהנא לתרע משכן זמנא: ויעבד
כהנא חד לחטאתא וחד לעלתא ויכפר עלוהי מדחב על מיתא ויקדש

2 במיתתה, נקי הוא מן העונש. ד"א משישקנה תהא אחלו בהתר ונקה מעון;
שהסוטה אסורה לבעלה. כי יפלא, יפריש. למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת
סוטה? לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, שהוא מביא לידי
ניאוף. נדר נזיר, אין נזירה בכל מקום אלא פרישה; אף כאן שפרש מן היין.
3 להזיר לה', להבדיל עצמו מן היין לשם שמים. מיין ושכר, כתרגומו, מחמר
חדת ועתיק, שהיין משכר כשהוא ישן. וכל משרת, לשון לביעה במים או
בכל משקה. ובלשון משנה יש הרבה, אין שורין דיו וסמנים, נזיר ששרה פתו
4 ביין. חרצנים, הם הגרעינין. זג, הם קליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן
5 כענבל בזוג. קדש יהיה, השער שלו, לגדל הפרע של שער ראשו. פרע,
נקוד פתח קטן, לפי שהוא דבוק לשער ראשו, פרע של שער; ופרועו של
פרע גדול של שער, וכן את ראשו לא יפרע (ויקרא כ"א), ואין קרוי פרע
8 פחות משלשים יום. כל ימי נזרו קדש הוא, זו קדושת הגוף, מלהטמא
9 למתים. פתע, זה אונס. פתאם, זה שוגג. וי"א פתע פתאם דבר אחד הוא,
מקרה של פתאום. וכי ימות מת עליו, באהל שהוא בו. ביום טהרתו, ביום
הזייתו. או אינו אלא בשמיני, שהוא טהור לגמרי? ת"ל ביום השביעי. אי
10 שביעי יכול אפילו לא הזה? ת"ל ביום טהרתו. וביום השמיני יבא שתי
תרים, להוציא את השביעי. או אינו אלא להוציא את התשיעי? קבע זמן
לקרבן וקבע זמן למקריבין, מה קרבן הכשיר שמיני ומשמיני והלאה, אף
11 מקריבין שמיני ומשמיני והלאה. מאשר חטא על הנפש, שלא נזהר מטומאת
המת. רבי אלעזר הקפר אומר שצער עצמו מן היין. וקדש את ראשו,

רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃ וְהִזִּיר לַיהוָה אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵבִיא 12
כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְאָשָׁם וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא
נִזְרוֹ׃ וְזֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא 13
אֹתוֹ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְהִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה 14
כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָמִים אֶחָד לְעֹלָה וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־
שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל־אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים׃
וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים 15
בַּשָּׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם׃ וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה 16
וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ׃ וְאֶת־הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח 17
שְׁלָמִים לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ
וְאֶת־נִסְכּוֹ׃ וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ 18
וְלָקַח אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר־תַּחַת
זֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה מִן־ 19
הָאַיִל וְחַלַּת מַצָּה אַחַת מִן־הַסַּל וּרְקִיק מַצָּה אֶחָד וְנָתַן
עַל־כַּפֵּי הַנָּזִיר אַחַר הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ׃ וְהֵנִיף אוֹתָם 20
הַכֹּהֵן ׀ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן עַל חֲזֵה
הַתְּנוּפָה וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן׃ וְזֹאת 21
תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר קָרְבָּנוֹ לַיהוָה עַל־נִזְרוֹ מִלְּבַד
אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה עַל
תּוֹרַת נִזְרוֹ׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו 22 23

לחזור ולהתחיל מנין נזירותו. והזיר לה' את ימי נזרו, יחזור וימנה נזירותו 12
כבתחלה. והימים הראשונים יפלו, לא יעלו מן המנין. יביא אתו, יביא 13
את עצמו. וזה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש כן. כיוצא בו
והשיאו אותם עון אשמה (ויקרא כ"ג), את עצמם; כיוצא בו ויקבור אותו
בגיא (דברים ל"ד), הוא קבר את עצמו. ומנחתם ונסכיהם, של עולה 15

12 ית רישה ביומא ההוא: ויזר קדם יי ית יומי נזרה וייתי אמר בר
13 שתה לאשמא ויומיא קדמאי יבטלון ארי אסתאב נזרה: ודא אוריתא
14 דנזירא ביום משלם יומי נזרה ייתי יתה לתרע משכן זמנא: ויקרב
ית קרבנה קדם יי אמר בר שתה שלים חד לעלתא ואמרתא חדא
15 בת שתה שלמתא לחטאתא ודכר חד שלים לנכסת קודשיא: וסל
פטיר סלתא גריצן דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח
16 ומנחתהון ונסכיהון: ויקרב כהנא קדם יי ויעבד ית חטאתה וית
17 עלתה: וית דכרא יעבד נכסת קודשיא קדם יי על סלא דפטיריא
18 ויעבד כהנא ית מנחתה וית נסכה: ויגלח נזירא בתרע משכן זמנא
ית ריש נזרה ויסב ית שער ריש נזרה ויתן על אשתא די־תחות
19 דודא דנכסת־קודשיא: ויסב כהנא ית דרעא בשלא מן דכרא
וגרצתא פטירתא חדא מן סלא ואספוג פטיר חד ויתן על ידי נזירא
20 בתר דגלח ית נזרה: וירים יתהון כהנא ארמא קדם יי קודשא
הוא לכהנא על חדיא דארמותא ועל שקא דאפרשותא ובתר כן ישתי
21 נזירא חמרא: דא אוריתא דנזירא די ידר קרבנה קדם יי על נזרה
בר מדתדבק ידה כפום נדרה די ידר כן יעבד על אוריתא דנזרה:
22 23 ומליל יי עם משה למימר: מלל עם אהרן ועם בנוהי למימר כדין

ושלמים; לפי שהיו בכלל ויצאו לדון בדבר חדש, שיטעינו לחם, החזירן לכללן
שיטעינו נסכים כדין עולה ושלמים. חלת מצות ורקיקי מצות, עשר מכל
17 מין. זבח שלמים לה' על סל המצות, ישחט את השלמים על מנת לקדש
18 את הלחם. את מנחתו ואת נסכו, של איל. וגלח הנזיר פתח אהל מועד,
יכול יגלח בעזרה? הרי זה דרך בזיון; אלא וגלח הנזיר לאחר שחיטת
השלמים, שכתוב בהן ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג'). אשר תחת זבח
השלמים, תחת הדוד שהוא מבשלן בו; לפי ששלמי נזיר היו מתבשלים בעזרה
19 שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל ולהניף לפני ה'. הזרע בשלה,
20 לאחר שנתבשלה. קדש הוא לכהן, החלה והרקיק והזרוע תרומה הן לכהן.
על חזה התנופה, מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים מוסף על שלמי
נזיר הזרוע הזה, לפי שהיו שלמי נזיר בכלל ויצאו לדון בדבר החדש להפרשת
21 זרוע, הוצרך להחזירן לכללן לדון אף בחזה ושוק. מלבד אשר תשיג ידו,
שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים.
כפי נדרו אשר ידר כן יעשה, מוסף על תורת נזרו, על תורת הנזיר
מוסף ולא יחסר, שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על
23 שלשה בהמות הללו, אין אני קורא בו כאשר ידר כן יעשה. אמור, כמו

לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם׃ ס יְבָרֶכְךָ 24
יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ׃ ס יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ 25
וִיחֻנֶּךָּ׃ ס יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ 26
שָׁלוֹם׃ ס וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי 27
אֲבָרְכֵם׃ ס חמישי וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים 1
אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־
הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ וַיַּקְרִיבוּ 2
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת
הֵם הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים׃ וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהוָה 3
שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי־עָשָׂר בָּקָר עֲגָלָה עַל־שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים
וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה 4
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת 5
אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ׃
וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם׃ 6
אֵת ׀ שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן 7

זכור, שמור, בלעז דיש"נט (disant, זאגענד). אמור להם, שיהיו כולם
שומעים, כדי שתשלוט בהם הברכה, לכך נאמר להם. אמור, מלא, לא
תברכם בחפזון ובהלות אלא בכוונה ובלב שלם. יברכך, שיתברכו נכסיך. 24
וישמרך, שלא יבאו עליך שודדים לטול ממונך; שהנותן מתנה לעבדו אינו
יכול לשמרו מכל אדם, וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו מה
הנאה יש לו במתנה זו? אבל הקב"ה הוא הנותן הוא השומר. והרבה מדרשים
דרשו בו בספרי. יאר ה' פניו אליך, יַרְאֶה לך פנים שוחקות, פנים צהובות. 25
ויחנך, יתן לך חן. ישא ה' פניו אליך, יכבוש כעסו. ושמו את שמי, יברכום 26 27
בשם המפורש. ואני אברכם, לישראל, ואסכים עם הכהנים. ד"א ואני
אברכם, לכהנים. ויהי ביום כלות משה, כלות כתיב*), יום הקמת המשכן 1

*) כן הגרסא בכל פרושי רש"י שבידינו, גם ברכות ובילקוט ובמדרשים אחרים; וידמה שבספריהם היה כתיב כלת, ק"ו, אע"פ שהוא מ"ו ע"פ המסרת. והרב היש"ן בעל מנחת שי האריך לפלפל בזה. עיין עליו. ואע"פ שאין משגיחין בדברי אגדה במקום שמכחישי המסרות, מ"מ קשה עלי לחשוב שהיתה נתעלמה המסרה האמתית מעיני רז"ל. לזאת לבי אומר לי שאין המדרש בנוי על חסרון הו', שאלו כן היה להם לאמר „כלת כתיב חסר", כמנהגם במדרשים כאלה. אבל המדרש בנוי על עקר הטעם, שאין לעמוד עליו

24 25 תְּבָרְכוּן יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֵּימְרוּן לְהוֹן: יְבָרְכִנָּךְ יְיָ וְיִטְּרִנָּךְ: יַנְהַר יְיָ ׀
26 שְׁכִנְתֵּהּ לְוָתָךְ וִירַחֵם יָתָךְ: יִסַּב יְיָ ׀ אַפֵּיהּ לְוָתָךְ וִישַׁוֵּי לָךְ שְׁלָם:
27 ז 1 וִישַׁוּוֹן יָת בִּרְכַּת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא אֲבָרְכִנּוּן: וַהֲוָה בְּיוֹמָא
דְשֵׁיצֵי מֹשֶׁה לַאֲקָמָא יָת מַשְׁכְּנָא וְרַבִּי יָתֵהּ וְקַדִּישׁ יָתֵהּ וְיָת כָּל מָנוֹהִי
2 וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְרַבְּנוּן וְקַדִּישׁ יָתְהוֹן: וְקָרִיבוּ רַבְרְבֵי
יִשְׂרָאֵל רֵישֵׁי בֵּית אֲבָהַתְהוֹן אִנּוּן רַבְרְבֵי שִׁבְטַיָּא אִנּוּן דְּקַיְּמִין עַל
3 מִנְיָנַיָּא: וְאַיְתִיוּ יָת קֻרְבָּנֵיהוֹן קֳדָם יְיָ שִׁית עֲגָלָן כַּד־מְחַפְּיָן וּתְרֵי
עֲשַׂר תוֹרִין עֲגַלְתָּא עַל תְּרֵין רַבְרְבַיָּא וְתוֹר לְחַד וְקָרִיבוּ יָתְהוֹן לִקְדָם
4 5 מַשְׁכְּנָא: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר: קַבֵּל מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמִפְלַח יָת
6 פָּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתִתֵּן יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי גְּבַר כְּמִסַּת פָּלְחָנֵהּ: וּנְסִיב
7 מֹשֶׁה יָת עֶגְלָתָא וְיָת תּוֹרֵי וִיהַב יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי: יָת ׀ תַּרְתֵּין עֶגְלָתָא

היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה. כלות משה, בצלאל וכל חכם לב עשו
את המשכן, ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר
ודבר כמו שהראהו בהר להורות לעושי המלאכה, ולא טעה בתבנית אחת.
וכן מצינו בדוד, לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש, שנאמר זכור ה'
לדוד את כל ענותו, אשר נשבע לה' וגו' (תהלים קל"ב), לפיכך נקרא על
שמו, שנאמר ראה ביתך דוד (מלכים א' י"ב). ביום כלות משה להקים,
ולא נאמר ביום הקים, מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו
ומפרקו, ובאותו היום העמידו ולא פרקו, לכך נאמר ביום כלות משה
להקים, אותו היום כלו הקמותיו; וראש חדש ניסן היה, בשני נשרפה הפרה,
2 בשלישי הזו הזיה ראשונה, ובשביעי גלחו. הם נשיאי המטת, שהיו שוטרים
עליהם במצרים והיו מוכים עליהם, שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל (שמות
ה'). הם העמדים על הפקדים, שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישראל,
3 שנאמר ואתכם יהיו וגו' (במדבר א'). שש עגלת צב, אין צב אלא מחופים,
וכן בצבים ובפרדים (ישעיה ס"ו), עגלות מכוסות קרויות צבים. ויקריבו
אותם לפני המשכן, שלא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי המקום.
אמר ר' נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא
התנדבו תחלה? אלא כך אמרו הנשיאים. יתנדבו צבור מה שיתנדבו, ומה
שמחסרים אנו משלימין; כיון שראו שהשלימו צבור את הכל, שנאמר והמלאכה
היתה דים (שמות ל"ו), אמרו מעתה מה לנו לעשות? הביאו את אבני השהם
7 ואבני המלואים לאפד ולחשן; לכך התנדבו כאן תחלה. כפי עבדתם, שהיה משא

אם הוא לשון כלוי, מפעלי ל"ה ומבנין הכבד הדגוש, ע"מ יום ענות אדם נפשו
ודומיו, או אם הוא ל' כלה, מפעלי הכפל ומבנין הקל, ע"מ שמות ושאוף
אתכם (יחזקאל ל"ו ג'), שהוא מפעלי הכפל, לשון שמה ושאיה, שמה ושערורה
ורעיו. לכן הגרסא הנכונה כלות כתיב וכו', כלומר כלות יתפרש בל' כלוי גם
בל' כלה, ותפש הכתוב בלשנא דמשתמע לתרי אפי, לדרוש שביום הקמת המשכן היו
ישראל ככלה הנכנסת לחופה, ואחר כלות משה, לפי שמשה היה כדמות השושבין
שמכניסם לחופה, ולכן נופל הלשון כלות על משה, שהוא היה הפועל המכליל.
היידנהיים:

8 כְּפִי עֲבֹדָתָם׃ וְאֵת ׀ אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן
לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃
9 וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ׃
10 וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ
11 וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־
12 קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ ס וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה׃
13 וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
14 סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
15 קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־
16 17 שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים
בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתּוּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־
שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ פ
18 בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר׃
19 הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ

9 בני גרשון קל משל מררי, שהיו נושאין הקרשים והעמודים והאדנים. כי עבודת
הקדש עלהם, משא דבר הקדושה, הארון והשלחן וגו׳, לפיכך בכתף ישאו.
10 ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח, לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת
המשכן, נשאם לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו. ויקריבו הנשיאם את
קרבנם לפני המזבח, כי לא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי הגבורה
11 יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח, ועדין לא היה יודע משה היאך יקריבו,
אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות, עד שנאמר לו מפי הקב״ה יקריבו
12 למסעות, איש יומו. ביום הראשון, אותו היום נטל עשר עטרות, ראשון
למעשה בראשית, ראשון לנשיאים וכו׳ — כדאיתא בסדר עולם. למטה יהודה,
יחסו הכתוב על שבטו, ולא שגבה משבטו והקריב. או אינו אומר למטה
יהודה אלא שגבה משבטו והביא? ת״ל זה קרבן נחשון, משלו הביא.

8 וית ארבעא תורי יהב לבני גרשון כמסת פלחנהון: וית ארבע
עגלן וית תמניא תורי יהב לבני מררי כמסת פלחנהון בידא דאיתמר
9 בר אהרן כהנא: ולבני קהת לא יהב ארי פלחן קודשא עליהון בכתפא
10 נטלין: וקריבו רברביא ית חנכת מדבחא ביומא דרביו יתה וקריבו
11 רברביא ית קרבנהון קדם מדבחא: ואמר יי למשה רבא חד ליומא
12 רבא חד ליומא יקרבון ית קרבנהון לחנכת מדבחא: והוה דמקרב
ביומא קדמאה ית קרבנה נחשון בר עמינדב לשבטא דיהודה:
13 וקרבנה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא
חד דכסף מתקלה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא
14 דפילא במשח למנחתא: בזיכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב
15 מליא קטרת בוסמיא: תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתה
16 17 לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין תרין
דכרי חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קרבנא דנחשון
18 בר עמינדב: ביומא תנינא קריב נתנאל בר צוער רבא דיששכר:
19 קריב ית קרבנה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה
מזרקא חד דכסף מתקלה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן

13 14 שניהם מלאים סלת, למנחת נדבה. עשרה זהב, כתרגומו, משקל עשר שקלי הקדש היה בה. מלאה קטרת, לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח
15 16 החיצון אלא זו בלבד, והוראת שעה היתה. פר אחד, מיוחד שבעדרו. שעיר
18 עזים אחד לחטאת, לכפר על קבר התהום טומאת ספק. הקריב נתנאל בן צוער .... הקרב את קרבנו, מה ת"ל הקרב בשבטו של יששכר מה שלא נאמר בכל השבטים? לפי שבא ראובן וערער ואמר אחר שקדמני יהודה אני אקריב אני אחריו; אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסען לדגליהם, לכך אמר הקרב את קרבנו, והוא חסר י', שהוא משמע הקָרֵב, ל' צווי, שמפי הגבורה נצטווה הקָרֵב. ומהו הקריב הקרב שני פעמים? שבשביל שני דברים זכה להקריב שֵׁנִי לשבטים, אחת שהיו יודעים בתורה, שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (ד"ה א' י"ב), ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו. וביסודו של רבי משה הדרשן מצאתי
19 אמר רבי פנחס בן יאיר נתנאל בן צוער השיאן עצה זו. קערת כסף, מנין אותיותיו בגימטריא תתק"ל, כנגד שנותיו של אדם הראשון. שלשים ומאה משקלה, על שם שכשהעמיד תולדות לקיום העולם בן ק"ל היה, שנאמר ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו וגו' (בראשית ה'). מזרק אחד כסף, בגימטריא תק"כ, על שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק שנה ועל שם כ' שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו — כמו שפרשתי אצל והיו ימיו

20 שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת
21 עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
22 23 כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ פ
24 25 בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
26 בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
27 פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
28 29 שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ פ
30 בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃
31 קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
32 סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
33 קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
34 35 לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ פ
36 בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃
37 קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק

טלה ועשרים שנה (בראשית ה'), לפיכך נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר
מזרק כסף אחד, כמו שנאמר בקערה, לומר שאף אותיות של אחד

20 סִלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא: בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין דְּהִיא
21 דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד
22 בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא: צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא: 23 וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין
24 קֻרְבַּן נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר: בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה רַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בַּר
25 חֵילוֹן: קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקָלַהּ
מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן
26 סִלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא: בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין דְּהִיא
27 דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד
28 בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא: צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא: 29 וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין
30 קֻרְבַּן אֱלִיאָב בַּר חֵילוֹן: בְּיוֹמָא רְבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר
31 בַּר שְׁדֵיאוּר: קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה
מַתְקָלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
32 תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סִלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא: בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל
33 עֲשַׂר סִלְעִין דְּהִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
34 דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא: צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא:
35 וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי
36 שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר: בְּיוֹמָא חֲמִישָׁאָה רַבָּא
37 לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי: קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא

20 מצטרפות למנין. שבעים שקל, כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו. כף אחת, כנגד התורה שנתנה מידו של הק"בה. עשרה זהב, כנגד עשרת הדברות. מלאה קטרת, גימטריא של קטרת תרי"ג מצוות, ובלבד שתחליף ק' בד'
21 על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק. פר אחד, כנגד אברהם, שנאמר בו ויקח בן בקר (בראשית י"ח). איל אחד, כנגד יצחק, ויקח את האיל וגו' (בראשית
22 כ"ב). כבש אחד, כנגד יעקב, והכשבים הפריד יעקב (בראשית ל"ז). שעיר
23 עזים, לכפר על מכירת יוסף, שנאמר בו וישחטו שעיר עזים. ולזבח השלמים בקר שנים, נגד משה ואהרן, שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. אילם עתדים וכבשים. שלשה מינים, כנגד כהנים ולוים וישראלים, וכנגד תורה נביאים וכתובים; שלש חמשיות כנגד חמשה חומשין וחמש הדברות הכתובין על
24 לוח אחד וחמש הכתובין על השני. עד כאן מיסודו של רבי משה הדרשן. ביום השלישי נשיא וגו', ביום השלישי היה הנשיא המקריב לבני זבולן, וכן כלם; אבל בנתנאל שנאמר בו הקריב נתנאל נופל אחריו הלשון לומר נשיא יששכר, לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו, ובשאר שלא נאמר בהם הקריב נופל עליהם לשון זה, נשיא לבני פלוני, אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני.

אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה 38
קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ 39
לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר 40 41
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ פ ששי
בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ קָרְבָּנוֹ 42 43
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ 44
פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ 45
שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם 46 47
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ פ
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ 48
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק 49
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה 50
קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ 51
לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר 52 53
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ פ
בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ 54
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק 55

מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא:
38 בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא:
39 40 תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא: צְפִיר בַּר
41 עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא: וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גִּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי:
42 43 בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה רַבָּא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל: קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא
דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ
שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח
44 לְמִנְחָתָא: בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
45 בּוּסְמַיָּא: תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא:
46 47 צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא: וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין
חַמְשָׁא גִּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן אֶלְיָסָף בַּר
48 דְּעוּאֵל: בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד:
49 קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא
חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא
50 דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא: בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב
51 מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ
52 53 לַעֲלָתָא: צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא: וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין
דִּכְרִין חַמְשָׁא גִּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן אֱלִישָׁמָע
54 בַּר עַמִּיהוּד: בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה רַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר:
55 קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא

אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
56 סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
57 קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
58 59 לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ פ
60 בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃
61 קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀
62 מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
63 זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
64 65 אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ פ
66 67 בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
68 בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
69 פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
70 71 שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ פ שביעי.
72 בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃
73 קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק

חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא
56 דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב
57 מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר
58 59 שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא׃ צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן
60 גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃ בְּיוֹמָא תְּשִׁיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן
61 בַּר גִּדְעֹנִי׃ קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה
מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
62 תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל
63 עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
64 דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא׃ צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
65 וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי
66 שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן אֲבִידָן בַּר גִּדְעֹנִי׃ בְּיוֹמָא עֲשִׂירָאָה רַבָּא
67 לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃ קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה
וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין
68 בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ בָּזִיכָא
69 חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ תּוֹר חַד
70 בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא׃ צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
71 לְחַטָּאתָא׃ וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא
72 אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃ בְּיוֹמָא חַד
73 עֲשַׂר יוֹמִין רַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃ קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ

אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה 74
קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ 75
לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר 76 77
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ פ
בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־ 78
עֵינָן׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ 79
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀
מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה 80
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ 81
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח 82 83
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ פ
זֹאת ׀ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל 84
קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף שְׁנֵים עָשָׂר כַּפּוֹת
זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת כֶּסֶף 85
וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־
מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת 86
קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ כָּל־זְהַב הַכַּפּוֹת
עֶשְׂרִים וּמֵאָה׃ כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים 87
אֵילִם שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר וּמִנְחָתָם
וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר לְחַטָּאת׃ וְכֹל בְּקַר ׀ זֶבַח 88

84 ביום המשח אתו? בו ביום שנמשח הקריב. ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח תחלה ואח"כ הקריב. או אחרי המשח לאחר זמן, ולא בא ללמד ביום

שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח
74 לְמִנְחָתָא: בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
75 בּוּסְמַיָּא: תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא:
76 77 צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא: וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא
גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן:
78 79 בְּיוֹמָא תְּרֵי עֲשַׂר יוֹמִין רַבָּא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן: קֻרְבָּנֵהּ
מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא
80 דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא: בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב
81 מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ
82 83 לַעֲלָתָא: צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא: וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין
דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן אֲחִירַע
84 בַּר עֵינָן: דָּא חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְּרַבִּיוּ יָתֵהּ מִן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל
מְגִיסֵי כַסְפָּא תַּרְתָּא עַשְׂרֵי מִזְרְקֵי כַסְפָּא תְּרֵין עֲשַׂר בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא
85 תַּרְתָּא עַשְׂרֵי: מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלָא דִמְגִיסְתָּא חֲדָא דְּכַסְפָּא
וְשַׁבְעִין דְּמִזְרְקָא חַד כֹּל כְּסַף מָנַיָּא תְּרֵין אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה בְּסִלְעֵי
86 קוּדְשָׁא: בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא תַּרְתֵּי עַשְׂרֵי מַלְיַן קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא מַתְקַל
עֲשַׂר סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלָא דְּבָזִיכָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא כָּל דְּהַב בָּזִיכַיָּא מְאָה
87 וְעֶשְׂרִין: כָּל תּוֹרֵי לַעֲלָתָא תְּרֵי עֲשַׂר תּוֹרִין דִּכְרִין תְּרֵי עֲשַׂר אִמְּרִין
בְּנֵי שְׁנָה תְּרֵי עֲשַׂר וּמִנְחָתְהוֹן וּצְפִירֵי בַּר עִזִּין תְּרֵי עֲשַׂר לְחַטָּאתָא:
88 וְכֹל תּוֹרֵי לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא עַשְׂרִין וְאַרְבְּעָא תּוֹרִין דִּכְרִין שִׁתִּין גַּדְיִין

המשח אלא לומר שנמשח ביום? כשהוא אומר ביום משחו אותם, למדנו שנמשח ביום; ומה תלמוד לומר ביום המשח אתו? ביום שנמשח הקריב. קערת
85 כסף שתים עשרה, הם הם שהתנדבו, ולא אירע בהם פסול. שלשים ומאה הקערה האחת, וגו', מה תלמוד לומר? לפי שנאמר שלשים ומאה משקלה ולא פרש באיזו שקל, לכך חזר ושנאה כאן, וכלל בכולן כל כסף הכלים בשקל הקדש. כל כסף הכלים וגו', למדך שהיו כלי המקדש
86 מכוונים במשקלן, שוקלן אחד אחד ושוקלן כולן כאחד לא רבה ולא מעט. כפות זהב שתים עשרה, למה נאמר? לפי שנאמר כף אחת עשרה זהב, כיא של זהב ומשקלה עשרה שקלים של כסף. או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב, ושקלי זהב אין משקלם שוה לשל כסף?

הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים
שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי
89 הִמָּשַׁח אֹתוֹ׃ וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ
וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־
אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו׃ פ

ח

1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ
אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ
3 שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת׃ וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה
4 הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְזֶה מַעֲשֵׂה
הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא
כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה
אֶת־הַמְּנֹרָה׃ פ

5 6 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי
7 יִשְׂרָאֵל וְטִהַרְתָּ אֹתָם׃ וְכֹה־תַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרָם הַזֵּה
עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת וְהֶעֱבִירוּ תַעַר עַל־כָּל־בְּשָׂרָם וְכִבְּסוּ
8 בִגְדֵיהֶם וְהִטֶּהָרוּ׃ וְלָקְחוּ פַּר בֶּן־בָּקָר וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת

89 תלמוד לומר כפות זהב, של זהב היו. ובבא משה. שני כתובים המכחישים זה את זה, שלישי בא והכריע ביניהם; כתוב אחד אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד, והוא חוץ לפרוכת, וכתוב אומר ודברתי אתך מעל הכפרת, בא זה והכריע ביניהם, משה בא אל אוהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים, הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יצא לאהל מועד. מִדַּבֵּר. כמו מתדבר, כבודו של מעלה לומר כן, מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו. וידבר אליו. למעט את אהרן מן הדברות. וישמע את הקול, יכול קול נמוך? תלמוד לומר את הקול, הוא הקול שנדבר עמו בסיני. וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל.

2 בהעלתך. למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת נשיאים? לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו בשלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו; אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות! בהעלתך, על שם שהלהב עולה כתב בהדלקתן ל' עליה, שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה

שִׁתִּין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה שִׁתִּין דָּא חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בָּתַר דְּרַבִּיוּ יָתֵהּ׃
89 וְכַד עָלֵיל מֹשֶׁה לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְמַלָּלָא עִמֵּהּ וּשְׁמַע יָת קָלָא דְּמִתְמַלַּל
עִמֵּהּ מֵעִלָּוֵי כַּפֻּרְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא מִבֵּין תְּרֵין כְּרוּבַיָּא
וּמִתְמַלַּל עִמֵּהּ׃

ח

1 2 וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ מַלֵּל עִם אַהֲרֹן וְתֵימַר לֵהּ בְּאַדְלָקוּתָךְ
3 יָת בּוֹצִינַיָּא לָקֳבֵל אַפֵּי מְנָרְתָא יְהוֹן מְנַהֲרִין שִׁבְעָא בוֹצִינַיָּא׃ וַעֲבַד
כֵּן אַהֲרֹן לָקֳבֵל אַפֵּי מְנָרְתָא אַדְלֵק בּוֹצִינָהָא כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יָת
4 מֹשֶׁה׃ וְדֵין עוֹבַד מְנָרְתָא נְגִידָא דְהַב עַד שִׁידַהּ עַד שׁוֹשַׁנַּהּ נְגִידָא
5 הִיא כְּחֶזְוָא דִּי אַחֲזֵי יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַד יָת מְנָרְתָא׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם
6 7 מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ קָרֵב יָת לֵוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּתְדַכֵּי יָתְהוֹן׃ וּכְדֵין
תַּעְבֵּד לְהוֹן לְדַכּוֹאֵיהוֹן אַדֵּי עֲלֵיהוֹן מֵיא דְחַטָּאתָא וְיַעְבְּרוּן מַסְפַּר
8 עַל כָּל בִּשְׂרְהוֹן וִיחַוְּרוּן לְבוּשֵׁיהוֹן וְיִדְכּוֹן׃ וְיִסְּבוּן תּוֹר בַּר תּוֹרֵי

היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב. אל מול פני המנורה, אל
האמצעי, שאינו בקנים אלא בגוף של מנורה. יאירו שבעת הנרות, ששה
שעל ששת הקנים, שלשה המזרחיים פונים למול האמצעי הפתילות שבהן, וכן
שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי. ולמה? כדי שלא יאמרו
3 שלאורה הוא צריך. ויעש כן אהרן, להגיד שבחו של אהרן, שלא שנה.
4 וזה מעשה המנרה, שהראהו הקב"ה באצבע, לפי שנתקשה בה, לכך נאמר
וזה. מקשה בעדי"ן בלעז (battue, געשלאגען), לשון דא לדא נקשן (דניאל
ה'). עֶשֶׁת של ככר זהב היתה, ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט איבריה
כתקונן; ולא נעשית איברים איברים על ידי חבור. עד ירכה עד פרחה,
ירכה היא השדה שעל הרגלים, חלול, כדרך מנורת כסף שלפני השרים. עד
ירכה עד פרחה, כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה; עד ירכה,
שהוא אבר גדול, עד פרחה, שהוא מעשה דק שבה, הכל מקשה. ודרך
עד לשמש בלשון זה, כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית (שופטים ט"ו).
כמראה אשר הראה וגו', כתבנית אשר הראהו בהר, כמו שנאמר וראה
ועשה כתבניתם וגו' (שמות כ"ה). כן עשה את המנרה, מי שעשאה. ומדרש
6 אגדה על ידי הקב"ה נעשית מאליה. קח את הלוים, קחם בדברים: אשריכם
7 שזכו להיות שמשים למקום! הַזֵּה עליהם מי חטאת, של אפר הפרה, מפני
טמאי מתים שבהם. והעבירו תער. מצאתי בדברי רבי משה הדרשן לפי שנתנו
כפרה על הבכורות שעבדו ע"א, והיא קרויה זבחי מתים, והמצורע קרוי מת,
8 הזקיקם תגלחת כמצורעים. ולקחו פר בן בקר, והוא עולה, כמו שכתוב
ועשה את האחד עולה, והוא קרבן צבור בע"א. ופר שני, מה תלמוד לומר
שני? לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת; ובזו יש סמך

בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וּפַר־שֵׁנִי בֶן־בָּקָר תִּקַּח לְחַטָּאת׃ וְהִקְרַבְתָּ 9
אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי יְהוָה וְסָמְכוּ בְנֵי 10
יִשְׂרָאֵל אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַלְוִיִּם׃ וְהֵנִיף אַהֲרֹן אֶת־הַלְוִיִּם 11
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־
עֲבֹדַת יְהוָה׃ וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ 12
הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה לַיהוָה
לְכַפֵּר עַל־הַלְוִיִּם׃ וְהַעֲמַדְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי 13
בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לַיהוָה׃ וְהִבְדַּלְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם 14
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃ * וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם 15
לַעֲבֹד אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְטִהַרְתָּ אֹתָם וְהֵנַפְתָּ אֹתָם
תְּנוּפָה׃ כִּי נְתֻנִים נְתֻנִים הֵמָּה לִי מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 16
תַּחַת פִּטְרַת כָּל־רֶחֶם בְּכוֹר כֹּל מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַחְתִּי
אֹתָם לִי׃ כִּי לִי כָל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה 17
בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי אֹתָם לִי׃
18 וָאֶקַּח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶתְּנָה 19
אֶת־הַלְוִיִּם נְתֻנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגֶשֶׁת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֹּדֶשׁ׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל־עֲדַת בְּנֵי 20
יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לַלְוִיִּם כֵּן
עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְוִיִּם וַיְכַבְּסוּ בִּגְדֵיהֶם 21
וַיָּנֶף אַהֲרֹן אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וַיְכַפֵּר עֲלֵיהֶם אַהֲרֹן

לדבריו כתורת כהנים. ולומר לפי שהוראת שעה היתה, שאע"פ היה להם להביא לחטאת ע"ז עם פר העולה. והקהלת את כל עדת בני ישראל, לפי 9

ומנחתיה סלתא דפילא במשח ותור תנין בר תורי תסב לחטאתא:
9 ותקרב ית לואי קדם משכן זמנא ותכנש ית כל כנשתא דבני ישראל:
10 ותקרב ית לואי קדם יי ויסמכון בני ישראל ית ידיהון על לואי:
11 ויירים אהרן ית לואי ארמא קדם יי מן בני ישראל ויהון למפלח
12 ית פלחנא דיי: ולואי יסמכון ית ידיהון על ריש תוריא ויעבד ית
13 חד חטאתא וית חד עלתא קדם יי לכפרא על לואי: ותקים ית לואי
14 קדם אהרן וקדם בנוהי ותרים יתהון ארמא קדם יי: ותפרש ית
15 לואי מגו בני ישראל ויהון משמשין קדמי לואי: ובתר כן יעלון
16 לואי למפלח ית משכן זמנא ותדכי יתהון ותרים יתהון ארמא: ארי
אפרשא מפרשין אנון לי מגו בני ישראל חלף פתח כל ולדא בוכרא
17 כלא מבני ישראל קריבית יתהון קדמי: ארי דילי כל בוכרא בבני
ישראל באנשא ובבעירא ביומא דקטלית כל בוכרא בארעא דמצרים
18 אקדשית יתהון קדמי: וקריבית ית לואי חלף כל בוכרא בבני ישראל:
19 ויהבית ית לואי מסירין לאהרן ולבנוהי מגו בני ישראל למפלח
ית פלחן בני ישראל במשכן זמנא ולכפרא על בני ישראל ולא יהי
20 בבני ישראל מותא במקרב בני ישראל לקודשא: ועבד משה ואהרן
וכל כנשתא דבני ישראל ללואי ככל די פקיד יי ית משה ללואי
21 כן עבדו להון בני ישראל: ואדכיו לואי וחורו לבושיהון וארים

שהלוים נתנים קרבן כפרה תחתיהם יבואו ויעמדו על קרבנם ויסמכו את
11 ידיהם עליהם. והניף אהרן את הלוים תנופה, כדרך שאשם מצורע טעון
תנופה חי. שלש תנופות נאמרו בפרשה זו, הראשונה לבני קהת, לכך נאמר
בם והיו לעבד את עבדת ה׳, לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם, הארון
והשלחן וגו׳, השניה לבני גרשון, לכך נאמר בה תנופה לה׳, שאף עליהם
היתה עבודת הקדש, יריעות וקרסים הנראות בבית קדש הקדשים, והשלישית
16 17 לבני מררי. נתנים נתנים, נתונים למשא, נתונים לשיר. פטרת, פתיחת. כי
לי כל בכור, שלי היו הבכורות בקו הדין, שהגנתי עליהם בין בכורי מצרים.
19 לקחתי אתם לי, עד שטעו בעגל, ועכשו ואקח את הלוים. ואתנה וגו׳.
חמשה פעמים נאמר „בני ישראל” במקרא זה, להודיע חבתן, שנכפלו
אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה. וכן ראיתי בבראשית רבה.
ולא יהיה בבני ישראל נגף, שלא יצטרכו לגשת אל הקדש, שאם יגשו
20 יהיה נגף. ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל וגו׳, משה העמידן

לְטַהֲרָם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדָתָם 22
בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי בָנָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה עַל־הַלְוִיִּם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה 23
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֹאת אֲשֶׁר לַלְוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים 24
שָׁנָה וָמַעְלָה יָבוֹא לִצְבֹא צָבָא בַּעֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ וּמִבֶּן 25
חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא הָעֲבֹדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד׃
וְשֵׁרֵת אֶת־אֶחָיו בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִשְׁמֹר מִשְׁמֶרֶת וַעֲבֹדָה 26
לֹא יַעֲבֹד כָּכָה תַּעֲשֶׂה לַלְוִיִּם בְּמִשְׁמְרֹתָם׃ פ שלישי.
ט
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְמִדְבַּר־סִינַי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית 1
לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר׃ וְיַעֲשׂוּ 2
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ׃ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר־יוֹם 3
בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעַרְבַּיִם תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמֹעֲדוֹ כְּכָל־חֻקֹּתָיו
וּכְכָל־מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 4
לַעֲשֹׂת הַפָּסַח׃ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה 5
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר סִינָי כְּכֹל אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי אֲנָשִׁים 6
אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא־יָכְלוּ לַעֲשֹׂת־הַפֶּסַח
בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אַהֲרֹן בַּיּוֹם הַהוּא׃
וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ 7
אָדָם לָמָּה נִגָּרַע לְבִלְתִּי הַקְרִיב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה בְּמֹעֲדוֹ
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה 8
מַה־יְצַוֶּה יְהוָה לָכֶם׃ פ

ואהרן הניפם וישראל סמכו את ידיהם. כאשר צוה ה'... כן עשו, להגיד 22
שבח העושין והנעשה בהם, שאחד מהם לא עכב. (זאת אשר ללוים, שנים 24
פוסלים בהם, ואין המומין פוסלים בהם.) מבן חמש ועשרים, ובמקום
אחר אומר מבן שלשים שנה (במדבר ד'), הא כיצד? מבן כ"ה בא ללמוד

22 אַהֲרֹן יָתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן אַהֲרֹן לְדַכָּאוּתְהוֹן: וּבָתַר כֵּן
עָלוּ לֵוָאֵי לְמִפְלַח יָת פָּלְחַנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם אַהֲרֹן וְקֳדָם בְּנוֹהִי
23 כְּמָא־דִי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה עַל לֵוָאֵי כֵּן עֲבָדוּ לְהוֹן: וּמַלִּיל יְיָ עִם
24 מֹשֶׁה לְמֵימַר: דָּא דִי לְלֵוָאֵי מִבַּר חֲמֵשׁ וְעַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא יֵיתֵי
25 לְחַיָּלָא חֵילָא בְּפָלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא: וּמִבַּר חַמְשִׁין שְׁנִין יְתוּב מֵחֵיל
26 פָּלְחָנָא וְלָא יִפְלַח עוֹד: וִישַׁמֵּשׁ עִם אֲחוֹהִי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לְמִטַּר מַטָּרָא
ט
1 וּפָלְחָנָא לָא יִפְלַח כְּדֵין תַּעְבֵּד לְלֵוָאֵי בְּמַטְּרָתְהוֹן: וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
בְּמַדְבְּרָא־דְסִינַי בְּשַׁתָּא תִנְיֵתָא לְמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּיַרְחָא
2 3 קַדְמָאָה לְמֵימַר: וְיַעְבְּדוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת פִּסְחָא בְּזִמְנֵיהּ: בְּאַרְבְּעַת
עַשְׂרָא יוֹמָא בְּיַרְחָא הָדֵין בֵּין שִׁמְשַׁיָּא תַּעְבְּדוּן יָתֵיהּ בְּזִמְנֵיהּ כְּכָל־
4 גְּזֵרָתֵיהּ וּכְכָל־דְּחָזֵי־לֵיהּ תַּעְבְּדוּן יָתֵיהּ: וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
5 לְמֶעְבַּד פִּסְחָא: וַעֲבָדוּ יָת פִּסְחָא בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
בֵּין שִׁמְשַׁיָּא בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי כְּכֹל דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ בְּנֵי
6 יִשְׂרָאֵל: וַהֲווֹ גֻּבְרַיָּא דִּי הֲווֹ מְסָאֲבִין לִטְמֵי־נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא וְלָא־יְכִילוּ
לְמֶעְבַּד פִּסְחָא בְּיוֹמָא הַהוּא וּקְרִיבוּ קֳדָם מֹשֶׁה וְקֳדָם אַהֲרֹן בְּיוֹמָא
7 הַהוּא: וַאֲמַרוּ גֻּבְרַיָּא הָאִנּוּן לֵיהּ אֲנַחְנָא מְסָאֲבִין לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא
לְמָא נִתְמְנַע בְּדִיל־דְּלָא לְקָרָבָא יָת קֻרְבָּנָא דַייָ בְּזִמְנֵיהּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
8 וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה אוֹרִיכוּ עַד דְּאֶשְׁמַע מָה דְּאִתְפַּקַּד קֳדָם יְיָ עַל

הלכות עבודה, ולומד חמשה שנים, בן שלשים עובד. מכאן לתלמיד שלא ראה
25 סימן יפה במשנתו בחמשה שנים שוב אינו רואה. ולא יעבד עוד עבודת משא
בכתף, אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות, וזהו ושרת את
26 אחיו, עם אחוהי, כתרגומו. לשמר משמרת, לחנות סביב לאהל ולהקים
1 ולהוריד בשעת המסעות. בחדש הראשון. פרשה שבראש הספר לא נאמרה
עד אייר, למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו?
מפני שהיא גנותן של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא
2 3 הקריבו אלא פסח זו בלבד. במועדו, אף בשבת, במועדו, אף בטומאה. ככל
חקתיו, אלו מצות שבגופו, שה תמים זכר בן שנה. וככל משפטיו, אלו
מצות שעל גופו ממקום אחר, כגון שבעת ימים למצה ולבעור חמץ. (ס"א
מצות שבגופו שה תמים, זכר בן שנה, שעל גופו צלי אש, ראשו על כרעיו
4 ועל קרבו, שחוץ לגופו מצה ובעור חמץ.) וידבר משה וגו', מה תלמוד
לומר? והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדי ה' (ויקרא כ"ג)? אלא
6 כששמע פרשת מועדים מסיני אמרה להם, וחזר והזהירם בשעת מעשה. לפני
משה ולפני אהרן, כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום; ולא יתכן
7 לומר זה אחר זה, שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו? למה נגרע?
אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה. אמרו לו יזרק הדם עלינו בכהנים
טהורים ויאכל הבשר לטהורים. אמר להם עמדו ואשמעה, כתלמיד המובטח

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 9 10
לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה טָמֵא ׀ לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה נקוד
לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה׃ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי 11
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל־מַצּוֹת
וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ לֹא־יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְעֶצֶם לֹא 12
יִשְׁבְּרוּ־בוֹ כְּכָל־חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־הוּא 13
טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא־הָיָה וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ כִּי ׀ קָרְבַּן יְהוָה לֹא הִקְרִיב בְּמֹעֲדוֹ
חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר וְעָשָׂה 14
פֶסַח לַיהוָה כְּחֻקַּת הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה חֻקָּה
אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר וּלְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃ ס רביעי. וּבְיוֹם 15
הָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן כִּסָּה הֶעָנָן אֶת־הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדֻת
וּבָעֶרֶב יִהְיֶה עַל־הַמִּשְׁכָּן כְּמַרְאֵה־אֵשׁ עַד־בֹּקֶר׃ כֵּן 16
יִהְיֶה תָמִיד הֶעָנָן יְכַסֶּנּוּ וּמַרְאֵה־אֵשׁ לָיְלָה׃ וּלְפִי הֵעָלוֹת 17
הֶעָנָן מֵעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִמְקוֹם
אֲשֶׁר יִשְׁכָּן־שָׁם הֶעָנָן שָׁם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ עַל־פִּי יְהוָה 18
יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן
הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ׃ וּבְהַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יָמִים 19
רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא יִסָּעוּ׃
וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר עַל־הַמִּשְׁכָּן עַל־פִּי 20
יְהוָה יַחֲנוּ וְעַל־פִּי יְהוָה יִסָּעוּ׃ וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן 21
מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר וְנַעֲלָה הֶעָנָן בַּבֹּקֶר וְנָסָעוּ אוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה

לשמוע דבר מפי רבו. אשרי ילוד אשה שכך מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה! וראויה היתה פרשה זו להאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה, אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן; שמגלגלין זכות על ידי זכאי. או בדרך רחקה, נקוד עליו, לומר לא שרחוקה ודאי, אלא שהיה חוץ 10

9 10 די־לכון: ומליל יי עם משה למימר: מלל עם בני ישראל למימר גבר
גבר ארי יהי מסאב ׀ לטמי נפשא דאנשא או בארחא רחיקא לכון
11 או לדריכון ויעבד פסחא קדם־יי: בירחא תנינא בארבעת עשרא
12 יומא בין שמשיא יעבדון יתה על פטיר ומררין ייכלנה: לא ישארון
מנה עד צפרא וגרמא לא יתברון בה ככל גזרת פסחא יעבדון
13 יתה: וגברא דהוא דכי ובארח לא הוה ויתמנע למעבד פסחא וישתצי
אנשא ההיא מעמה ארי ׀ קרבנא דיי לא קריב בזמנה חובה יקבל
14 גברא ההוא: וארי יתגיר עמכון גיורא ויעבד פסחא קדם יי כגזרת
פסחא וכדחזי לה כן יעבד קימא חד יהא לכון ולגיורא ולציבא
15 דארעא: וביומא דאתקם ית משכנא חפא עננא ית משכנא למשכנא
16 דסהדותא וברמשא הוה על משכנא כחזו אשתא עד צפרא: כן הוה
17 תדירא עננא חפי־לה וחזו אשתא בליליא: ולפום אסתלקות עננא
מעלוי משכנא ובתר כן נטלין בני ישראל ובאתרא דשרי תמן עננא
18 תמן שרן בני ישראל: על מימרא דיי נטלין בני ישראל ועל מימרא
19 דיי שרן כל יומי די־שרי עננא על משכנא שרן: ובאורכות עננא
על משכנא יומין סגיאין ויטרון בני ישראל ית מטרת מימרא דיי
20 ולא נטלין: ואית די־הוה עננא יומי דמנין על משכנא על מימרא
21 דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין: ואית די־הוה עננא מרמשא עד
צפרא ומסתלק עננא בצפרא ונטלין או יימם ולילי ומסתלק עננא

לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה. פסח שני מצה וחמץ עמו בבית, ואין בו
14 יום טוב, ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו. וכי יגור אתכם גר ועשה
פסח, יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד? ת"ל חקה אחת וגו'; אלא כך
משמעו: וכי יגור אתכם גר, ובא עת לעשות פסח עם חבריו, כחקה וכמשפט
15 יעשה. המשכן לאהל העדת, המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות.
17 יהיה על המשכן, כמו הוה על המשכן*). וכן לשון כל הפרשה. העלות
הענן, כתרגומו אסתלקות, וכן ונעלה הענן; ולא יתכן לכתוב ולפי עלות
הענן, ועלה הענן, שאין זה לשון סלוק אלא צמוח ועלייה, כמו והנה עב
18 קטנה ככף איש עולה מים (מלכים א' י"ח). על פי ה' יסעו, שנינו במלאכת
המשכן: כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי
בני יהודה כמין קורה; תקעו והריעו ותקעו, ולא היה מהלך עד שמשה אומר
"קומה ה'!" ונסע דגל מחנה יהודה. זו בספרי. ועל פי ה' יחנו, כיון שהיו
ישראל חונים, עמוד הענן מִתַּמֵּר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין
סוכה, ולא היה נפרש עד שמשה אומר "שובה ה' רבבות אלפי ישראל!"
20 הוי אומר על פי ה' וביד משה. ויש, כלומר ופעמים. ימים מספר, ימים

*) עיין שמות מ"ו א', עמוד 316.

וְנַעֲלָה הֶעָנָן וְנָסָעוּ׃ אוֹ־יֹמַיִם אוֹ־חֹדֶשׁ אוֹ־יָמִים בְּהַאֲרִיךְ 22
הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עָלָיו יַחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסָּעוּ
וּבְהֵעָלֹתוֹ יִסָּעוּ׃ עַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ וְעַל־פִּי יְהוָה יִסָּעוּ אֶת־ 23
מִשְׁמֶרֶת יְהוָה שָׁמָרוּ עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף י 1 2
מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמַסַּע
אֶת־הַמַּחֲנוֹת׃ וְתָקְעוּ בָּהֵן וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ כָּל־הָעֵדָה אֶל־ 3
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאִם־בְּאַחַת יִתְקָעוּ וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ 4
הַנְּשִׂיאִים רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה וְנָסְעוּ 5
הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים קֵדְמָה׃ וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה שֵׁנִית וְנָסְעוּ 6
הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים תֵּימָנָה תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם׃
וּבְהַקְהִיל אֶת־הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ׃ וּבְנֵי אַהֲרֹן 7 8
הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם׃ וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל־הַצַּר הַצֹּרֵר 9
אֶתְכֶם וַהֲרֵעֹתֶם בַּחֲצֹצְרֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאֹיְבֵיכֶם׃ וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם 10
וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל
זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי
וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ נַעֲלָה 11
הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת׃ וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם 12

מועטים. או ימים, שנה, כמו ימים תהיה גאולתו. מקשה, מן הָעֶשֶׁת תעשם 22
בהקשת הקורנס. למקרא העדה, כשתרצה לדבר עם הסנהדרין ושאר העם 2
ותקראם לאסוף אליך תקראם על ידי חצוצרות. ולמסע את המחנות, בשעת
סלוק מסעות תתקעו בהם לסמן. נמצאת אתה אומר על פי שלשה היו נוסעים,
על פי הקב"ה וע"פ משה וע"פ חצוצרות. ותקעו בהן, בשתיהן, והוא סמן 3

22 ונטלין: או תרין יומין או ירחא או עדן בעדן באורכות עננא על
משכנא למשרי עלוהי שרן בני ישראל ולא נטלין ובאסתלקותה
23 נטלין: על מימרא דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין ית מטרת מימרא
י 1 דיי נטרין על מימרא דיי בידא דמשה: ומליל יי עם משה למימר:
2 עבד לך תרתין חצצרן דכסף נגיד תעבד יתהן ויהוין לך לערעא
3 כנשתא ולאטלא ית משריתא: ויתקעון בהן ויזדמנון לותך כל
4 כנשתא לתרע משכן זמנא: ואם בחדא יתקעון ויזדמנון לותך רברביא
5 רישי אלפיא דישראל: ותתקעון יבבתא ויטלון משריתא דשרן
6 קדומא: ותתקעון יבבתא תנינות ויטלון משריתא דשרן דרומא
7 יבבא יתקעון למטלניהון: ובמכנש ית קהלא תתקעון ולא תיבבון:
8 ובני אהרן כהניא יתקעון בחצוצרתא ויהוין לכון לקים עלם לדריכון:
9 וארי תעלון לאגחא קרבא בארעכון על מעיקי דמעיקין לכון ותיבבון
בחצצרתא ויעול דוכרניכון לטבא קדם יי אלהכון ותתפרקון
10 מסנאיכון: וביום חדותכון ובמועדיכון וברישי ירחיכון ותתקעון
בחצצרתא על עלותכון ועל נכסת קודשיכון ויהוין לכון לדוכרנא
11 קדם אלהכון אנא יי אלהכון: והוה בשתא תניתא בירחא תנינא
12 בעשרין לירחא אסתלק עננא מעלוי משכנא דסהדותא: ונטלו בני
ישראל למטלניהון ממדברא דסיני ושרא עננא במדברא דפארן:

4 למקרא העדה, שנאמר ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד. ואם
באחת יתקעו, הוא סימן למקרא הנשיאים, שנאמר ונועדו אליך הנשיאים,
5 ואף כן יעידתן אל פתח אהל מועד. ומגזרה שוה הוא בא בספרי. ותקעתם
תרועה, סימן מסע המחנות, תקיעה תרועה ותקיעה. כך הוא נדרש בספרי
7 מן המקראות היתרים. ובהקהיל את הקהל וגו', לפי שהוא אומר והיו לך
למקרא העדה ולמסע את המחנות, מה מקרא העדה תוקע בשני כהנים
ובשתיהן, שנאמר ותקעו בהן וגו', אף מסע המחנות בשתיהם. יכול מה מסע
המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע, ומעתה
אין חלוק בין מקרא העדה למסע את המחנות? תלמוד לומר ובהקהיל את
הקהל וגו', לומר שאין תרועה למקרא העדה, והוא הדין לנשיאים. הרי
סימן לשלשתם, מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחת, וזו וזו אין בהן תרועה,
8 ומסע המחנות בשתים, על ידי תרועה ותקיעה. ובני אהרן יתקעו, במקראות
10 ובמסעות הללו. על עלתיכם, בקרבן צבור הכתוב מדבר. אני ה' אלהיכם.
מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות, שנאמר ותקעתם, הרי שופרות,
11 לזכרון, הרי זכרונות, אני ה' אלהיכם, זו מלכיות וכו'. בחדש השני,
נמצאת אתה אומר י"ב חדש חסר עשרה ימים עשו בחורב, שהרי בר"ח סיון חנו
12 שם ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה. למסעיהם, כמשפט המפורש
למסע דגליהם מי ראשון ומי אחרון. במדבר פארן, קברות התאוה במדבר

מִמִּדְבַּר סִינָי וַיִּשְׁכֹּן הֶעָנָן בְּמִדְבַּר פָּארָן׃ וַיִּסְעוּ בָּרִאשֹׁנָה 13
עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ וַיִּסַּע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־יְהוּדָה 14
בָּרִאשֹׁנָה לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ וְעַל־ 15
צְבָא מַטֵּה בְּנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה 16
בְּנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ וְהוּרַד הַמִּשְׁכָּן וְנָסְעוּ בְנֵי־ 17
גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי נֹשְׂאֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן 18
לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה 19
בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְנֵי־ 20
גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ 21
וְהֵקִימוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן עַד־בֹּאָם׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־ 22
אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ וְעַל־ 23
צְבָא מַטֵּה בְּנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ וְעַל־צְבָא 24
מַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעוֹנִי׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה 25
בְנֵי־דָן מְאַסֵּף לְכָל־הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֲחִיעֶזֶר
בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ 26
וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ אֵלֶּה מַסְעֵי 27 28
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְצִבְאֹתָם וַיִּסָּעוּ׃ ס וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה 29
לְחֹבָב בֶּן־רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה נֹסְעִים ׀ אֲנַחְנוּ אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֹתוֹ אֶתֵּן לָכֶם לְכָה אִתָּנוּ
וְהֵטַבְנוּ לָךְ כִּי־יְהוָה דִּבֶּר־טוֹב עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו 30

פארן היה, ושם חנו ממסע זה. והורד המשכן, כיון שנוסע דגל יהודה 17
נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון, שנאמר ובא אהרן
ובניו בנסע המחנה (במדבר ד'), ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן
וטוענין אותו בעגלות, והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדים מכוסין
ונתונין על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן, ואחר כך ונסעו הקהתים.
נשאי המקדש, נושאי הדברים המקודשים. והקימו את המשכן, בני גרשון 21
ובני מררי שהיו קודמים להם מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה

13 ונטלו בקדמיתא על מימרא דיי בידא דמשה: ונטל טקס משרית 14
15 בני יהודה בקדמיתא לחיליהון ועל חילה נחשון בר עמינדב: ועל
16 חילא דשבטא דבני יששכר נתנאל בר צוער: ועל חילא דשבטא
17 דבני זבולן אליאב בר חילון: ומתפרק משכנא ונטלין בני גרשון
18 ובני מררי נטלי משכנא: ונטל טקס משרית ראובן לחיליהון ועל
19 חילה אליצור בר שדיאור: ועל חילא דשבטא דבני שמעון שלמיאל
20 בר צורישדי: ועל חילא דשבטא דבני גד אליסף בר דעואל: ונטלין 21
22 בני קהת נטלי מקדשא ומקימין ית משכנא עד מיתהון: ונטל טקס
23 משרית בני אפרים לחיליהון ועל חילה אלישמע בר עמיהוד: ועל
24 חילא דשבטא דבני מנשה גמליאל בר פדהצור: ועל חילא דשבטא
25 דבני בנימן אבידן בר גדעוני: ונטל טקס משרית בני דן מכניש
26 לכל משריתא לחיליהון ועל חילה אחיעזר בר עמישדי: ועל חילא
27 דשבטא דבני אשר פגעיאל בר עכרן: ועל חילא דשבטא דבני
28 נפתלי אחירע בר עינן: אלין מטלני בני ישראל לחיליהון ונטלו:
29 ואמר משה לחבב בר רעואל מדינאה חמוהי דמשה נטלין אנחנא
לאתרא די אמר יי יתה אתן לכון איתא עמנא ונוטיב לך ארי יי
30 מליל לאיתאה טבא על ישראל: ואמר לה לא אזל אלהן לארעי

בענן שוכן. וסמן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה. והם חונים ועדין בני
קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים, היו בני גרשון ובני מררי
מקימין את המקדש, וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסין
בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות. וזהו משמעות המקרא: והקימו מקימי
25 המשכן אותו עד — טרם — בואם של בני קהת. מאסף לכל המחנות, גמרא
ירושלמית: לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה,
וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו. אית מאן דאמר כְּתֵבָה היו מהלכין,
ומפיק לה מן כאשר יחנו כן יסעו (במדבר ב'), ואית דאמרי כקורה היו
28 מהלכין, ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות. אלה מסעי, זה סדר מסעיהם.
29 ויסעו, ביום ההוא נסעו. חבב, הוא יתרו, שנאמר מבני חובב חותן משה
(שופטים ד'); ומה ת"ל ותבאנה אל רעואל אביהן (שמות ב')? שהתינוקות
קורין לאבי אביהן אבא. ושמות הרבה היו לו: יתרו על שם שיתר פרשה
אחת בתורה, חובב, על שחבב את התורה וכו'. נסעים אנחנו אל המקום,
מיד, עד שלשה ימים אנו נכנסים לארץ; שבמסע זה הראשון נסעו על מנת
להכנס לארץ ישראל, אלא שחטאו במתאוננים. ומפני מה שתף משה עצמו
30 עמהם? שעדין לא נגזרה גזרה עליו, וכסבור שהוא נכנס. אל ארצי ואל

14 *

31 לֹא אֵלֵךְ כִּי אִם־אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ׃ וַיֹּאמֶר
אַל־נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ כִּי ׀ עַל־כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְהָיִיתָ
32 לָּנוּ לְעֵינָיִם׃ וְהָיָה כִּי־תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהָיָה ׀ הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר
33 יֵיטִיב יְהוָה עִמָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ׃ וַיִּסְעוּ מֵהַר יְהוָה דֶּרֶךְ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
34 יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה׃ וַעֲנַן יְהוָה עֲלֵיהֶם יוֹמָם בְּנָסְעָם
35 מִן־הַמַּחֲנֶה׃ ס ששי. ׆ נו"ן מנוזרת. וַיְהִי בִּנְסֹעַ
הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ׀ יְהוָה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ
36 מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ׃ וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָה רִבְבוֹת
אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ ׆ נו"ן מנוזרת.

יא

1 וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה וַיִּחַר
2 אַפּוֹ וַתִּבְעַר־בָּם אֵשׁ יְהוָה וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה׃ וַיִּצְעַק
הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ׃
3 וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא תַּבְעֵרָה כִּי־בָעֲרָה בָם אֵשׁ

31 ואל מולדתי, אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי. אל נא תעזב, אין נא אלא
לשון בקשה, שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה, סבור היה שיש לגרים חלק
בארץ, עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו. כי על כן ידעת חנתנו
במדבר, כי נאה לך לעשות זאת, על אשר ידעת חנותנו במדבר וראית נסים
וגבורות שנעשו לנו. כי על כן ידעת, כמו על אשר ידעת, וכמו כי על
כן לא נתתיה לשלה בני (בראשית ל"ח), כי על כן עברתם (שם י"ח),
כי על כן באו (שם י"ט), כי על כן ראיתי פניך (שם ל"ג). והיית לנו
לעינים, לשון עבר, כתרגומו. דבר אחר לשון עתיד, כל דבר ודבר שיתעלם
מעינינו תהיה מאיר עינינו. דבר אחר שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו,
32 שנאמר ואהבתם את הגר (דברים י'). והיה הטוב ההוא וגו', מה טובה
הטיבו לו? אמרו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו ת"ק
אמה על ת"ק אמה, והניחוהו מלחלוק, אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו
הוא יטלנו, בין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו, ליונדב בן רכב, שנאמר ובני
33 קיני חותן משה עלו מעיר התמרים וגו' (שופטים א'). דרך שלשת ימים,
מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד, שהיה הקב"ה חפץ להכניסן לארץ מיד.
וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים, זה הארון היוצא עמהם
למלחמה, ובו שברי לוחות מונחים, ומקדים לפניהם דרך שלשת ימים לתקן
34 להם מקום חנייתם. וענן ה' עליהם יומם, שבעה עננים כתובים במסעיהם,

31 ולילדותי אזיל: ואמר לא כען תשבוק יתנא ארי על כן ידעת
32 כד הוינא שרן במדברא וגבורן דאתעבידן לנא חזיתא בעינך: ויהי
33 ארי תיזל עמנא ויהי טבא ההוא די יוטיב יי עמנא ונוטיב לך: ונטלו
מטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי מהלך תלתא יומין וארון קימא
דיי נָטֵל*) קדמיהון מהלך תלתא יומין לאתקנאה להון אתר בית
34 35 מישרי: ועננ יקרא דיי עליהון ביממא במטלהון מן משריתא: והוה
במטל ארונא ואמר משה אתגלי יי ויתבדרון סנאיך ויערקון בעלי
36 דבבך מן קדמך: ובמשרוהי אמר תוב יי שרי ביקרך בגו רבות
יא 1 אלפיא דישראל: והוה עמא כד מסתקפין ביש קדם יי ושמיע קדם
יי ותקיף רגזיה ודלקת בהון אשתא מן קדם יי ושציאת בסיפי
2 משריתא: וצוח עמא על משה וצלי משה קדם יי ואשתקעת אשתא:
3 וקרא שמא דאתרא ההוא דלקתא ארי דלקת בהון אשתא מן קדם

*) כראה נָטֵל, כי לשון בינוני הוא. ובספרים אחרים נְטַל.

היידנהיים.

ארבע מארבע רוחות, ואחד למעלה, ואחד למטה, ואחד לפניהם מנמיך את
35 הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים. ויהי בנסע הארן. עשה
לו סמניות מלפניו ומלאחריו, לומר שאין זה מקומו; ולמה נכתב כאן? כדי
להפסיק בין פורענות לפורענות וכו' — כדאיתא בכל כתבי הקדש. קומה
ה', לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשת ימים, היה משה אומר עמוד
והמתן לנו ואל תתרחק יותר! תנחומא בויקהל. ויפצו איביך, המכונסין.
וינסו משנאיך, אלו הרודפים. משנאיך, אלו שונאי ישראל; שכל
השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם, שנאמר ומשנאיך
36 נשאו ראש, ומי הם? על עמך יערימו סוד (תהלים פ"ג). שובה ה', מנחם
תרגמו לשון מרגוע, וכן בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל'). רבבות אלפי
ישראל, מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחותים משני אלפים ושתי רבבות.
1 ויהי העם כמתאננים, אין העם אלא רשעים, וכן הוא אומר מה אעשה
לעם הזה (שמות י"ז), ואומר העם הרע הזה (ירמיה י"ג), וכשהם כשרים
קרואים עמי, שנאמר שלח עמי (שמות ה'), עמי מה עשיתי לך? (מיכה
ו'). כמתאננים, אין מתאננים אלא לשון עלילה, מבקשים עלילה היאך
לפרוש מאחרי המקום; וכן הוא אומר בשמשון, כי תואנה הוא מבקש (שופטים
י"ד). רע באזני ה', תואנה שהיא רעה באזני ה', שמתכוונים שתבא באזניו
ויקניט; אמרו אוי לנו, כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מענוי
הדרך! ויחר אפו, אני הייתי מתכוין לטובתכם, שתכנסו לארץ מיד. בקצה
המחנה, במוקצין שבהם לשפלות, אלו ערב רב. ר' שמעון בן מנסיא אומר
2 בקצינים שבהם ובגדולים. ויצעק העם אל משה. משל למלך בשר ודם
שכעס על בנו, והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא!
ותשקע האש, שקעה במקומה, שאלו חזרה לאחת הרוחות היתה מקפלת

יְהוָה: 4 וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר: 5 זָכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה
אֲשֶׁר־נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשֻּׁאִים וְאֵת הָאֲבַטִּחִים
וְאֶת־הֶחָצִיר וְאֶת־הַבְּצָלִים וְאֶת־הַשּׁוּמִים: 6 וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ
יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל־הַמָּן עֵינֵינוּ: 7 וְהַמָּן כִּזְרַע־גַּד הוּא
וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח: 8 שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם
אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה וּבִשְּׁלוּ בַּפָּרוּר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֻגוֹת וְהָיָה
טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן: 9 וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל־הַמַּחֲנֶה לָיְלָה
יֵרֵד הַמָּן עָלָיו: 10 וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו
אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ וַיִּחַר־אַף יְהוָה מְאֹד וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע:
11 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לָמָה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ וְלָמָּה לֹא־
מָצָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לָשׂוּם אֶת־מַשָּׂא כָּל־הָעָם הַזֶּה עָלָי:
12 הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֵת כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ
כִּי־תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת־הַיֹּנֵק
עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתָיו: 13 מֵאַיִן לִי בָּשָׂר לָתֵת
לְכָל־הָעָם הַזֶּה כִּי־יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה־לָּנוּ בָשָׂר וְנֹאכֵלָה:
14 לֹא־אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד

והולכת כל אותו הרוח. 4 והאספסף, אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם
ממצרים. וישבו גם בני ישראל ויבכו עמהם. מי יאכלנו בשר? וכי לא
היה להם בשר, והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו'
(שמות י"ב)? ואם תאמר אכלום? והלא בכניסתם לארץ נאמר ומקנה רב
היה לבני ראובן וגו' (במדבר ל"ב)? אלא שמבקשים עלילה. 5 אשר נאכל
במצרים חנם, אם תאמר שמצריים נותנים להם דגים חנם, והלא כבר נאמר ותבן
לא ינתן להם (שמות ה'), אם תבן לא היו נותנים להם חנם דגים היו נותנים להם
חנם? ומהו אומר חנם? חנם מן המצות. את הקשאים וגו': אר"ש מפני מה
המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו? מפני שהן קשים למניקות; אומרים לאשה אל
תאכלי שום ובצל מפני התינוק. משל למלך וכו' — כדאיתא בספרי. הקשאים, הם
קוקומ"רש (concombres, גורקען) בלעז. אבטחים, בורי"קש (bourrache,
בארעטש). החציר, כרישין, פור"ילש (porreau, poireau, לויך) ותרגומו

4 יי: וערברבין די ביניהון שאילו שאלתא ותבו ובכו אף בני ישראל.
5 ואמרו מן ייכלננא בסרא: דכירין אנחנא ית נוניא דהוינא אכלין
6 במצרים מגן ית בוציניא וית אבטיחיא וכרתי ובוצלי ותומי: וכען
7 נפשנא תאיבא לית כל מדעם אלהן למנא עיננא: ומנא כבר זרע
8 גדא הוא וחזויה כחזו בדלחא: שיטין עמא ולקטין דצבי טחין
בריחיא או דצבי דאיך במדכתא ומבשלין ליה בקדרא ועבדין יתיה
9 גריצן והוה טעמיה כטעם דליש במשחא: וכד נחית טלא על משריתא
10 ליליא נחית מנא עלוהי: ושמע משה ית עמא בכן לזרעיתהון גבר
11 בתרע משכניה ותקיף רוגזא דיי לחדא ובעיני משה ביש: ואמר משה
קדם יי למא אבאשתא לעבדך ולמא לא אשכחית רחמין קדמך
12 לשואה ית מטול כל עמא הדין עלי: האב אנא לכל עמא הדין אם
בני אנון דאמרת לי סוברהי בתקפך כמא דמסובר תרבינא ית ינקא
13 על ארעא די קימתא לאבהתוהי: מנן לי בשרא למיהב לכל עמא
14 הדין ארי בכן עלי למימר הב לנא בסרא וניכול: לית אנא יכיל

6 7 ית בוציניא וכו'. אל המן עינינו, מן בשחר מן בערב. והמן כזרע גד, מי שאמר זו לא אמר זו; ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו, והקב"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו', כלומר ראו באי עולם, על מה מתלוננים בני! והמן כך וכך הוא חשוב! כזרע גד, עגול כגידה זרע קולי"נדר (קאָריאַנדער). בדלח,
8 שם אבן טובה. שטו, אין שייט אלא לשון טיול, אישפנ"ייר (se répandre, s'épandre, זיך פערברייטען, אומהערשווייפען), בלא עמל. וטחנו ברחים וגו', לא ירד ברחים ולא בקדרה ולא במדוכה, אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין. בפרור, קדרה. לשד השמן, לחלוח של שמן. כך פרשו דונש; ודומה לו נהפך לשדי בחרבוני קיץ (תהלים ל"ב), והל' יסוד, נהפך לחלוחי בחרבוני קיץ. ורבותינו פרשוהו ל' שדים, אך אין ענין שדים אצל שמן. וא"א לומר לשד השמן לשון וישמן ישרון (דברים ל"ב), שאם כן היה הלמ' נקוד קמץ קטן וטעמו למטה תחת למ', עכשיו שהלמ' נקוד פתח קטן והטעם תחת השי' לשון שמן הוא, והשי' הנקודה בקמץ גדול ואינה נקודה בפתח קטן, מפני שהוא סוף פסוק. ד"א לשד לשון נוטריקון ליש שמן דבש, בעיסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש. ותרגומו של אונקלוס, דמתרגם דליש במשחא, נוטה לפתרונו של דונש, שהעיסה הנלושה בשמן לחלוחית שמן יש
10 בה. בכה למשפחתיו, משפחות משפחות נאספים ובוכים, לפרסם תרעומתן בגלוי. ורבותינו אמרו למשפחתיו על עסקי משפחות, על עריות הנאסרות
12 להם. כי תאמר אלי, שאתה אומר אלי שאהו בחיקך! והיכן אמר לו כן? לך נחה את העם (שמות ל"ב), ואומר ויצום אל בני ישראל (שמות ו'), על מנת שיהיו סוקלים אתכם ומחרפים אתכם. על האדמה אשר נשבעת

מִמֶּֽנִּי׃ וְאִם־כָּ֣כָה ׀ אַתְּ־עֹ֣שֶׂה לִּ֗י הָרְגֵ֤נִי נָא֙ הָרֹ֔ג אִם־ 15
מָצָ֥אתִי חֵ֖ן בְּעֵינֶ֑יךָ וְאַל־אֶרְאֶ֖ה בְּרָעָתִֽי׃ פ
16 וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־מֹשֶׁ֗ה אֶסְפָה־לִּ֞י שִׁבְעִ֣ים אִישׁ֮ מִזִּקְנֵ֣י
יִשְׂרָאֵל֒ אֲשֶׁ֣ר יָדַ֔עְתָּ כִּי־הֵ֛ם זִקְנֵ֥י הָעָ֖ם וְשֹׁטְרָ֑יו וְלָקַחְתָּ֤
אֹתָם֙ אֶל־אֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד וְהִֽתְיַצְּב֥וּ שָׁ֖ם עִמָּֽךְ׃ וְיָרַדְתִּ֗י וְדִבַּרְתִּ֣י 17
עִמְּךָ֮ שָׁם֒ וְאָצַלְתִּ֗י מִן־הָר֛וּחַ אֲשֶׁ֥ר עָלֶ֖יךָ וְשַׂמְתִּ֣י עֲלֵיהֶ֑ם
וְנָשְׂא֤וּ אִתְּךָ֙ בְּמַשָּׂ֣א הָעָ֔ם וְלֹֽא־תִשָּׂ֥א אַתָּ֖ה לְבַדֶּֽךָ׃ וְאֶל־ 18
הָעָ֨ם תֹּאמַ֜ר הִתְקַדְּשׁ֣וּ לְמָחָ֗ר וַאֲכַלְתֶּם֙ בָּשָׂ֔ר כִּ֚י בְּכִיתֶ֜ם

לאבתיו אתה אומר לי לשאתם בחקי. ואם ככה את עשה לי, תשש כחו 15
של משה כנקבה, כשהראהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם;
על זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה!*) ואל אראה ברעתי, ברעתם
היה לו לכתוב, אלא שכִּנָּה הכתוב. וזה אחד מתקוני סופרים בתורה לכנוי
ולתקון לשון. אספה לי, הרי תשובה לתלונתך, שאמרת לא אוכל אנכי לבדי. 16
והזקנים הראשונים היכן היו, והלא אף במצרים ישבו עמהם, שנאמר לך
ואספת את זקני ישראל (שמות ג')? אלא באש תבערה מתו. וראויים היו
לכך מסיני, דכתיב ויחזו את האלהים (שמות כ"ד), שנהגו קלות ראש, כנושך
פתו ומדבר בפני המלך, וזהו ויאכלו וישתו (שם), ולא רצה הקב"ה

*) ואם ככה את עשה לי, תשש כחו של משה כנקבה וכו'. כבר ידענו כי מלת אַתָּה הוא סימן הדבור לנוכח זוכר ומלת אַתְּ לנוכח הנקבה, ולא מצאנו בכל המקרא שיאמר לזכר אַתְּ כי אם בשלשה מקומות, חד ביחזקאל כ"ח י"ד, את כרוב ממשח, ותרין באוריתא, הם ואם ככה אַתְּ עושה לי דעניינא, וְאַתְּ תדבר אלינו (דברים ה' כ"ד), שבשניהם הדבור לנוכח זוכר ונשתמש הכתוב במלת אַתְּ כאלו היה הדבור לנוכח הנקבה, לכן על שניהם אז"ל שבא הכתוב לרמוז על ענין מה שהוא מתכונת הנקבה, ואמרו תשש כחו של משה כנקבה וכו'. ותמה הרמב"ן ז"ל באמרו: „ולא הבינותי זה, שכנוי אַתְּ כלפי מעלה הוא, וע"ד פשטו" וכו'. ותמיהתו מבוארת, שהרי משה המדבר, והדבור בלשון נוכח לנקבה הוא כלפי מעלה, לכן יקשה ענין הנקבות שב אל הש"י, לא אל משה המדבר, ותשש כחו של משה הוא הפך לשון הכתוב. והנה הרא"ם ז"ל רצה ליישב תמיהת הרמב"ן באמרו ז"ל: „והרמב"ן כתב: ולא הבנותי זה, שכנוי אַתְּ כלפי מעלה הוא", וזה מפני שחשב שאמר את עשה לי דבק עם מלת ככה, וכבר פרשתיו שאין הדבר כן, רק פרושו אם ככה תעשה להם אתה עושה אותי אַתְּ ומלת לי במקום אותי וכו'". עכ"ל. ופרושו זה הוא באמת יותר זר ומופלא מתמיהת הרמב"ן, וכמה דחוק ולאים בו, עד שהוצרך לשנות מלתי לי אל מלת אותי, והוצרך להוסיף על מלת אַתְּ מלת אתה, שאיננו בכתוב, ואחר כל התקונים האלה אין הדעת הישרה נוחה הימנו. לכן הסכת ושמע עקר גדול בחכמת הלשון אשר עליו נוסדו מדרשי אגדות רבות לחז"ל: כבר ידענו כי עקר הדבור הוא בלב, והלשון איננו כי אם המליץ בין לב המדבר והשומע; וכפי מעלת דעת הנפש כן מעלת הדבור, כי החכם בדעת דקדוק הלשון ידבר, ודבריו בהשכל חוקי המליצה יחבר, ולכן אם המצא תמצא במאמרו איזה מלה זרה או מליצה קשה או לשון בלתי ברור אין לחשבו לטעות או למקרה קרה לו שלא מדעת, שאין זאת מדרכי החכמים, אבל יש לחשוב

15 בלחודי לסוברא ית כל עמא הדין ארי יקיר מני: ואם כדין את
עבד לי קטלני כען קטול אם אשכחית רחמין קדמך ולא אחזי
16 בבישתי: ואמר יי למשה כנוש קדמי שבעין גברא מסבי ישראל
די ידעת ארי אנון סבי עמא וסרכוהי ותדבר יתהון למשכן זמנא
17 ויתעתדון תמן עמך: ואתגלי ואמלל עמך תמן וארבי מן רוחא דעלך
ואשוי עליהון ויסוברון עמך במטול עמא ולא תסובר את בלחודך:
18 ולעמא תימר אזדמנו למחר ותיכלון בסרא ארי בכיתון קדם יי

ליתן אבלות במתן תורה ופרע להם כאן. אשר ידעת כי הם וגו', אותן
שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים
עליהם ומוכים על ידם, שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל (שמות ה'), עתה
יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן. ולקחת אתם, קחם בדברים: אשריכם
שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום! והתיצבו שם עמך, כדי שיראו ישראל
וינהגו בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבר
17 מפי הקב"ה! וירדתי, זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה. ודברתי עמך,
ולא עמהם. ואצלתי, כתרגומו וארבי, כמו ואל אצילי בני ישראל (שמות
כ"ד). ושמתי עליהם, למה משה דומה באותה שעה? לנר שמונח על גבי
מנורה והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום. ונשאו אתך, התנה
עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני, שהם טרחנים וסרבנים. ולא תשא
18 אתה לבדך, הרי תשובה למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי. התקדשו,
הזמינו עצמכם לפורענות! וכן הוא אומר הקדישם ליום הרגה (ירמיה י"ב).

כי בכוונה ורצון באר באלה לרמוז גם על ענין נסתר במאמרו, שלא רצה לבטא בשפתיו בפרוש, והסמיכו במליצתו, אם במלה דמשתמע לתרי אפי או ע"י סרוס או קצור או דבר אחר שהוא זר במליצה הנהוגה. וכבר דברו מזה חכמי כל לשון בספריהם המחוברים בהלצה. ואם כן בדברי חול מה גם בספרי קדש ומאמרי הנבואה, שצריכים להיות מכוונות ומשוערות בתכלית האפשר, שלא ימצא בהם שום תבה או מלה או אות אף לא שום נקוד וטעם היוצא מדרכי ההקש אם לא נעשה לכוונה מיוחדת להעיר על ענין נסתר. ומה נעמו דברי החכם משיר ליאון בספרו נפת צופים, בפרק פ"ב משער הרביעי, באמרו: „ובכלל כל הנמצא בדברי הנבואה והמדברים ברוח הקדש אין בהם נפתל ועקש, לא גמגום כבדות או זרות על דרך האמת; כי איך ידבר אדון הלשון ותפארתו בתבות ומאמרים נבדים בלתי מוצקים? זה לא יפול ברשת הדמיון, כל שכן שהשכל ראוי שירחיק אותו.” ויאמר עוד בפרק ס"ח ז"ל: „ויען היו הנביאים בקיאי ההלצה, כמו שהתפרסם מעניכם, שאין ערוך אליהם במליצי האומות, יתחייב שכל דבריהם יהיו אמרות טהורות מוצקות, ושתחייב שאין בדבריהם זרות כלל, והדבר ההוא אשר יקרא זר אצל המדקדק הוא אצל המליץ לענין נאות לפי הענין, ותמים ההספקה לשומעים” וכו'. עכ"ל. והנה בנדון דידן השתמש משה בדבורו כלפי מעלה במלת אַתְּ עשה לי, שהוא הדבור הנהוג כלפי הנקבה, ויחס בזה כלפי מעלה ענין מה שהיא מתכונת הנקבה, לרמוז על שכביכול ב"ה מתנהג עמו במדה ממדת הנקבה; ובאור זה ממה שידענו מדרכי הנקבה החשוקה להתנהג עם חושקה, כי גם פעמים רבות היא מקניטתו בדברי קנטורים, למען ענותו ולמען נסותו על כמה כחו גדול, כי עזה כמות אהבה ולא תשוב מפני כל. ודוגמת זה מעשה הש"י בהראותו את משה הפורענות שהוא עתיד להביא על ישראל; ועל הבשורה הרעה הזאת אמר משה: ואם ככה אַתְּ עשה לי, ורמז לו בזה שידמה לו כאלו טוב בעיניו יתברך להתיש כחו כמנהג החשוקה המתשת כח החושק אשר לה. וזה הכרזה בתשש כחו של משה כנקבה, כשהראהו הקב"ה וכו'. וסר בזה הזרות שבכתוב, והמליצה כולה עולה כהוגן. ועד"ז יתפרש גם בפ' ואתחנן וְאַתְּ תדבר אלינו, התשתם את כחי כנקבה וכו'. ע"ש.

הירדנהיים.

בְּאָזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר כִּי־טוֹב לָנוּ בְּמִצְרָיִם
19 וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בָּשָׂר וַאֲכַלְתֶּם׃ לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן
וְלֹא יוֹמָיִם וְלֹא ׀ חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֲשָׂרָה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים
20 יוֹם׃ עַד ׀ חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם
לְזָרָא יַעַן כִּי־מְאַסְתֶּם אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ
21 לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אָמַרְתָּ
22 בָּשָׂר אֶתֵּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים׃ הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט
לָהֶם וּמָצָא לָהֶם אִם אֶת־כָּל־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם
וּמָצָא לָהֶם׃ פ
23 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲיַד יְהוָה תִּקְצָר עַתָּה תִרְאֶה
24 הֲיִקְרְךָ דְבָרִי אִם־לֹא׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל־הָעָם אֵת
דִּבְרֵי יְהוָה וַיֶּאֱסֹף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם
25 סְבִיבֹת הָאֹהֶל׃ וַיֵּרֶד יְהוָה ׀ בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיָּאצֶל מִן־
הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל־שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי כְּנוֹחַ
26 עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ׃ וַיִּשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי־אֲנָשִׁים ׀
בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד ׀ אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מֵידָד וַתָּנַח

20 עד חדש ימים, זו בכשרים, שמתמלין על מטותיהם ואח"כ נשמתן יוצאה,
ורשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם. כך היא שנויה בספרי; אבל
במכילתא שנויה חלוף, הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים יום, והכשרים הבשר
עודנו בין שניהם. עד אשר יצא מאפכם, כתרגומו, די תקוצון ביה, יהא
דומה לכם כאלו אכלתם ממנו יותר מדאי, עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף.
והיה לכם לזרא, שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם. ובדברי רבי משה
הדרשן ראיתי יש לשון שקורים לחרב זרא. את ה' אשר בקרבכם, אם
21 לא שנטעתי שכינתי ביניכם לא גבה לבבכם להכנס לכל הדברים הללו. שש
מאות אלף רגלי, לא חש למנות את הפרט, שלשת אלפים היתרים. ורבי
22 משה הדרשן פרש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים. הצאן ובקר ישחט.
זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו.
ר' עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי .... ואתה אמרת בשר אתן להם

19 למימר מן יכלננא בסרא ארי טב לנא במצרים ויתן יי לכון
בסרא ותיכלון: לא יומא חד תיכלון ולא תרין יומין ולא חמשא
20 יומין ולא עשרא יומין ולא עשרין יומין: עד ירח יומין עד די
תקוצון ביה ויהי לכון לתקלא חלף דקצתון ית מימרא דיי דשכינתיה
שרית ביניכון ובכיתון קדמוהי למימר למא דנן נפקנא ממצרים:
21 ואמר משה שית מאה אלפין גברא רגלאה עמא די אנא ביניהון
22 ואת אמרת בשרא אתן להון וייכלון ירח יומין: העאן ותורין יתנכסון
להון היספקון להון אם ית כל נוני ימא יתכנשון להון היספקון להון:
23 ואמר יי למשה המימרא דיי יתעכב כען תחזי היערענך פתגמי
24 אם לא: ונפק משה ומליל לעמא ית פתגמיא דיי וכנש שבעין גברא
25 מסבי עמא ואקים יתהון סחור סחור למשכנא: ואתגלי יי בעננא
ומליל עמיה ורבי מן רוחא די עלוהי ויהב על שבעין גברא סביא
26 והוה כד שרת עליהון רוחא דנבואה ומתנבאין ולא פסקין: ואשתארו
תרין גברין במשריתא שום חד אלדד ושום תניינא מידד ושרת

ואכלו חדש ימים! הצאן ובקר ישחט להם וגו', הכל במשמע,
מי יספיק להם? כענין שנאמר ומצא כדי גאולתו (ויקרא כ"ה). ואיזו קשה,
זו או שמעו נא המורים (במדבר כ')? אלא לפי שלא אמר ברבים חסך לו
הכתוב ולא נפרע ממנו, וזו של מריבה היתה בגלוי לפיכך לא חסך לו הכתוב.
רבי שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך! מי
שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ב) יאמר אין המקום מספיק לנו!
אלא כך אמר, שש מאות אלף רגלי .... ואתה אמרת בשר אתן לחדש
ימים, ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו? הצאן ובקר ישחט להם כדי
שיהרגו, ותהי אכילה זו מספקתן עד עולם? וכי שבחך הוא זה? אומרים לו
לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך? השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו
שקצרה ידי, הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם? יאבדו הם ומאה כיוצא
23 בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת! עתה תראה היקרך
דברי. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על הטפל;
מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם, סופן לדון אחריך; אם אתה
נותן להם בשר בהמה גסה יאמרו דקה בקשנו, ואם אתה נותן דקה יאמרו
גסה בקשנו, חיה ועוף בקשנו, דגים וחגבים בקשנו. אמר לו אם כן יאמרו
שקצרה ידי. אמר לפניו הריני הולך ומפייסן. אמר לו עתה תראה היקרך דברי,
שלא ישמעו לך! הלך משה לפייסן, אמר להם היד ה' תקצר? הן הכה צור
ויזובו מים וגו', הגם לחם יוכל תת (תהלים ע"ח). אמרו פשרה היא זו! אין
בו כח למלאת שאלתנו! זהו שנאמר ויצא משה וידבר אל העם; כיון שלא שמעו
25 לו ויאסף שבעים איש וגו'. ולא יספו, לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו.
כך מפורש בספרי. ואונקלוס תרגם ולא פסקין, שלא פסקה נבואה מהם.
26 וישארו שני אנשים, מאותן שנבחרו, אמרו אין אנו כדאין לגדולה זו. והמה
בכתבים, במבוררים שבהם לסנהדרין, ונכתבו כלם נקובים בשמות ועל ידי

עֲלֵהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בַּכְּתֻבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֹהֱלָה וַיִּתְנַבְּאוּ
27 בַּמַּחֲנֶה׃ וַיָּרָץ הַנַּעַר וַיַּגֵּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמַר אֶלְדָּד וּמֵידָד
28 מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה׃ וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה
29 מִבְּחֻרָיו*) וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם׃ וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה
הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל־עַם יְהוָה נְבִיאִים כִּי־יִתֵּן
30 יְהוָה אֶת־רוּחוֹ עֲלֵיהֶם׃ וַיֵּאָסֵף מֹשֶׁה אֶל־הַמַּחֲנֶה הוּא וְזִקְנֵי
31 יִשְׂרָאֵל׃ וְרוּחַ נָסַע ׀ מֵאֵת יְהוָה וַיָּגָז שַׂלְוִים מִן־הַיָּם וַיִּטֹּשׁ
עַל־הַמַּחֲנֶה כְּדֶרֶךְ יוֹם כֹּה וּכְדֶרֶךְ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה
32 וּכְאַמָּתַיִם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ׃ וַיָּקָם הָעָם כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־
הַלַּיְלָה וְכֹל ׀ יוֹם הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ אֶת־הַשְּׂלָו הַמַּמְעִיט
אָסַף עֲשָׂרָה חֳמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה׃
33 הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם טֶרֶם יִכָּרֵת וְאַף יְהוָה חָרָה
34 בָעָם וַיַּךְ יְהוָה בָּעָם מַכָּה רַבָּה מְאֹד׃ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם
הַמָּקוֹם הַהוּא קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה כִּי־שָׁם קָבְרוּ אֶת־הָעָם
35 הַמִּתְאַוִּים׃ מִקִּבְרוֹת הַתַּאֲוָה נָסְעוּ הָעָם חֲצֵרוֹת וַיִּהְיוּ
בַּחֲצֵרוֹת׃ פ
יב
1 וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל־אֹדוֹת הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית

גורל, לפי שהחשבון עולה לי"ב שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט, חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה; אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד. מה עשה? נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים „זקן" ועל שנים חלק, ובירר מכל שבט ושבט ששה, והיו ע"ב, אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי! מי שעלה בידו „זקן" נתקדש, מי שעלה בידו חלק אמר לו לא המקום חפץ בך. 27 וירץ הנער, י"א גרשום בן משה היה. 28 כלאם, הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם, דבר אחר תנם אל בית הכלא; לפי שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ. 29 המקנא אתה לי?

*) „מבחריו, אלו היה נקוד מִבַּחוּרָיו או היה פתרונו אחד מבחוריו, עכשו שנקוד מִבְּחֻרָיו משמע שהיה משרת משה מנעוריו; ע"כ ת"א מעולמותיה." כן הגרסא ברש"י כ"י, והביאו כת"י י"ד, וכן פי' רשב"ם; ולכן הגירסא בת"א דילן מעולמוהי הוא טעות, שזה זה אחר הוא, ת"ל מעולמותיה, שמענו מנעוריו.

היידנהיים.

עליהון רוחא דנבואה ואנון בכתיביא ולא נפקו למשכנא ואתנביאו
27 במשריתא: ורהט עולמא וחוי למשה ואמר אלדד ומידד מתנבאין
28 במשריתא: ואתיב יהושע בר נון משמשנה דמשה מעולמותיה ואמר
29 רבוני משה אסרנון: ואמר לה משה הקנאתי את מקני לי רעינא
פון ויהון כל עמא דיי נביאן ארי יתן יי ית רוחא דנבואתה עליהון:
30 31 ואתכנש משה למשריתא הוא וסבי ישראל: ורוחא נטל מן קדם
יי ואפרח שליו מן ימא ורמא על משריתא כמהלך יומא לכא וכמהלך
יומא לכא סחור־סחור למשריתא וכרום תרתין אמין על אפי ארעא:
32 וקם עמא כל יומא ההוא וכל ליליא וכל יומא דבתרוהי וכנשו
ית שליו דאזער כנש עשרא דגורין ושטחו להון משטיחין סחור־
33 סחור למשריתא: בסרא עד כען בין שניהון עד־לא פסק ורגזא
34 דיי תקיף בעמא וקטל יי בעמא קטול סגי לחדא: וקרא ית־שמא־
דאתרא ההוא קברי דמשאלי ארי־תמן קברו ית־עמא דשאילו:
35 מקברי דמשאלי נטלו עמא לחצרות והוו בחצרות: ומללת מרים
1 ואהרן במשה על־עסק אתתא שפרתא די נסיב ארי אתתא שפרתא

הקנאתי אתה מקנא? לי, כמו בשבילי. כל לשון קנאה אדם הנותן לב על הדבר, או לנקום או לעזור, אנפר"מנט (emportement, אייפער) בלעז, אוחז בעובי הדבר.
30 ויאסף משה מפתח אהל מועד אל המחנה, נכנסו איש לאהלו. ויאסף, לשון כניסה אל הבית, כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כ"ב), ואב לכלן יצבור ולא ידע מי אוספם (תהלים ל"ט). מלמד שלא הביא עליהם פורענות
31 עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו. ויגז, ויפרח, וכן כי גז חיש (תהלים צ), וכן נגוזו ועבר (נחום א'). ויטש, ויפשט, כמו והנם נטושים על פני כל הארץ (שמואל א' ל'), ונטשתיך המדברה (יחזקאל כ"ט). וכאמתים, פורחות בגובה עד שהן כנגד לבו של אדם, כדי שלא יהא טורח באסיפתן לא להגביה
32 ולא לשחות. הממעיט, מי שאוסף פחות מכלם, העצלים והחגרים, אסף עשרה
33 חמרים. וישטחו, עשו אותן משטיחין משטיחין. טרם יכרת, כתרגומו עד לא
1 פסק. דבר אחר אינו מספיק לפסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה. ותדבר, אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה, וכן הוא אומר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות (בראשית מ"ב), ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים, וכן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו (בראשית י"ט), ויאמר שמעו נא דברי; כל נא לשון בקשה. ותדבר מרים ואהרן, היא פתחה בדבור (לפיכך הקדימה הכתוב). ומנין היתה יודעה מרים שפרש משה מן האשה? רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה; כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו. אם הם נזקקין לנבואה, יהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפרש בעלי ממני! ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן. ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חברו! האשה הכשית, מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל מודים

אֲשֶׁר לָקָח כִּי־אִשָּׁה כֻשִׁית לָקָח׃ וַיֹּאמְרוּ הֲרַק אַךְ־בְּמֹשֶׁה 2
דִּבֶּר יְהוָה הֲלֹא גַּם־בָּנוּ דִבֵּר וַיִּשְׁמַע יְהוָה׃ וְהָאִישׁ מֹשֶׁה 3
עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס וַיֹּאמֶר 4
יְהוָה פִּתְאֹם אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־מִרְיָם צְאוּ
שְׁלָשְׁתְּכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלָשְׁתָּם׃ וַיֵּרֶד יְהוָה 5
בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ
שְׁנֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־נָא דְבָרָי אִם־יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם 6
יְהוָה בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר־בּוֹ׃ לֹא־כֵן 7
עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא׃ פֶּה אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־ 8
בּוֹ וּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת וּתְמֻנַת יְהוָה יַבִּיט וּמַדּוּעַ לֹא
יְרֵאתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְמֹשֶׁה׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּם וַיֵּלַךְ׃ 9
וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג וַיִּפֶן 10
אַהֲרֹן אֶל־מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת׃ וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה 11
בִּי אֲדֹנִי אַל־נָא תָשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר
חָטָאנוּ׃ אַל־נָא תְהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל 12

בשחרותו של כושי. כושית בגמטריא יפת מראה. על אודות האשה, על
אודות גרושיה. כי אשה כושית לקח, מה תלמוד לומר? אלא יש לך אשה
נאה ביופיה ואינה נאה במעשיה, במעשיה ולא ביופיה, אבל זאת נאה בכל.
האשה הכושית, ע"ש נויה נקראת כושית, כאדם הקורא את בנו נאה
כושי, כדי שלא תשלוט בו עין רעה. כי אשה כושית לקח, ועתה גרשה.
2 הרק אך עמו לבדו דבר ה', הלא גם בנו דבר, ולא פרשנו מדרך ארץ!
3 ענו, שפל וסבלן. פתאם, נגלה עליהם פתאם והם טמאין בדרך ארץ, והיו
צועקים מים מים! להודיעם שיפה עשה משה שפרש מן האשה, מאחר שנגלית
עליו שכינה תדיר ואין עת קבועה לדבור. צאו שלשתכם, מגיד שבשלשתן
5 נקראו בדבור אחד, מה שאי אפשר לפה לומר ולאזן לשמוע. בעמוד ענן,
יצא יחידי שלא כמדת בשר ודם; מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא
באוכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועטים, ומדת הקב"ה יוצא למלחמה יחידי,
שנאמר ה' איש מלחמה (שמות ט"ו), ויוצא לשלום באוכלוסין, שנאמר רכב אלהים
רבותים אלפי שנאן (תהלים ס"ח). ויקרא אהרן ומרים, שיהיו נמשכין ויוצאין מן
החצר לקראת הדבור. ויצאו שניהם, ומפני מה משכו והפרידן ממשה? לפי
שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו; וכן מצינו בנח, שלא

2 דִנְסִיב רַחִיק׃ וַאֲמַרוּ הֲלְחוֹד בְּרַם בְּמשֶׁה מַלִּיל יְיָ הֲלָא אַף עִמָּנָא
3 מַלִּיל וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ׃ וְגַבְרָא משֶׁה עִנְוְתָן לַחֲדָא מִכָּל אֱנָשָׁא דִּי
4 עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ וַאֲמַר יְיָ בִּתְכֵף לְמשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וּלְמִרְיָם פּוּקוּ תְּלָתֵיכוֹן
5 לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפַקוּ תְּלָתֵיהוֹן׃ וְאִתְגְּלִי יְיָ בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָם בִּתְרַע
6 מַשְׁכְּנָא וּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם וּנְפַקוּ תַּרְוֵיהוֹן׃ וַאֲמַר שְׁמַעוּ כְעַן פִּתְגָמָי
אִם יְהוֹן לְכוֹן נְבִיאִין אֲנָא יְיָ בְּחֶזְוָן אֲנָא מִתְגְּלֵי לְהוֹן בְּחֶלְמִין אֲנָא
7 8 מְמַלֵּל עִמְּהוֹן׃ לָא כֵן עַבְדִּי משֶׁה בְּכָל בֵּיתִי מְהֵימַן הוּא׃ מַמְלַל
עִם מַמְלַל מַלֵּלְנָא עִמֵּהּ בְּחֵזוּ וְלָא בְחִדְוָן וּדְמוּת יְקָרָא דַיְיָ מִסְתַּכֵּל
9 וּמָא דֵין לָא דְחֵלְתּוּן לְמַלָּלָא בְּעַבְדִּי בְמשֶׁה׃ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ בְּהוֹן
10 וְאִסְתַּלַּק׃ וַעֲנָנָא אִסְתַּלַּק מֵעִלָּוֵי מַשְׁכְּנָא וְהָא מִרְיָם חִוְּרָא כְתַלְגָּא
11 וְאִתְפְּנֵי אַהֲרֹן לְוָת מִרְיָם וְהָא סְגִירַת׃ וַאֲמַר אַהֲרֹן לְמשֶׁה בְּבָעוּ רִבּוֹנִי
12 לָא כְעַן תְּשַׁוֵּי עֲלָנָא חוֹבָא דְּאִטְפַּשְׁנָא וְדִי סְרַחְנָא׃ לָא כְעַן תִּתְרַחַק
דָּא מִבֵּינָנָא אֲרֵי אֲחָתָנָא הִיא צַלִּי כְעַן עַל בִּסְרָא מִיתָא הָדֵין דִּי

בפניו נאמר איש צדיק תמים, ושלא בפניו נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני (בראשית ז'). דבר אחר שלא ישמע בנזיפתו של אהרן. שמעו נא דברי, אין
6 נא אלא לשון בקשה. אם יהיה נביאכם, אם יהיו לכם נביאים. ה' במראה אליו אתודע, שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא (specularium, שפיעגעל)
8 המאירה, אלא בחלום וחזיון. פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה. והיכן אמרתי לו? בסיני: לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה'). ומראה ולא בחידת, מראה זה מראה דבור, שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו, ואיני סותמו לו בחידות, כענין שנאמר ליחזקאל, חוד חידה וגו' (יחזקאל י"ז). יכול מראה שכינה? תלמוד לומר לא תוכל לראות את פני (שמות ל"ג). ותמנת ה' יביט, זה מראה אחורים, כענין שנאמר וראית את אחרי (שם). בעבדי במשה, אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה, בעבדי אע"פ שאינו משה, במשה אפילו אינו עבדי, כדאי הייתם לירוא מפניו, וכל שכן שהוא עבדי, ועבד מלך מלך, היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם. ואם תאמרו איני מכיר במעשיו; זו קשה מן
9 הראשונה! ויחר אף ה' בם וילך, מאחר שהודיעם סרחונם גזר עליהם נדוי;
10 קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חברו עד שיודיענו סרחונו. והענן סר, ואח"כ והנה מרים מצרעת כשלג; משל למלך שאמר לפדגוג רדה את בני,
11 אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך, שרחמי עליו. נואלנו, כתרגומו, ל' אויל.
12 אל נא תהי אחותנו זו כמת, שהמצורע חשוב כמת, מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה. אשר בצאתו מרחם אמו, אמנו היה לו לומר? אלא שכינה הכתוב; וכן חצי בשרנו היה לו לומר אלא שכינה הכתוב — מאחר שיצאה מרחם אמנו היה לנו כאלו נאכל חצי בשרנו, כענין שנאמר כי אחינו בשרנו הוא (בראשית ל"ז). ולפי משמעו אף הוא נראה כן, אינו ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת. אשר בצאתו, מאחר שיצאה זו מרחם אמו של זה, שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרה, הרי נאכל חצי בשרו

13 חֲצִי בְשָׂרוֹ׃ וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא
נָא לָהּ׃ פ מפטיר
14 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאָבִיהָ יָרַק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִכָּלֵם
שִׁבְעַת יָמִים תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר
15 תֵּאָסֵף׃ וַתִּסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים
16 וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם׃ וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם
מֵחֲצֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן׃ פ

יג

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ 2
אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד
אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם׃
3 וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם
4 אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה
5 רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר׃ לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי׃
6 לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־ 7
8 יוֹסֵף׃ לְמַטֵּה אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי 9
10 בֶּן־רָפוּא׃ לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי׃ לְמַטֵּה יוֹסֵף 11
12 לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶּן־סוּסִי׃ לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי׃
13 לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל׃ לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶּן־ 14
15 וָפְסִי׃ לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי׃ אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים 16

הוא. ד"א אל נא תהי כמת, אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה ומי מטהרה? אני אי אפשר לראותה, שאני קרוב, ואין קרוב רואה את הנגעים, וכהן אחר אין בעולם; וזהו אשר בצאתו מרחם אמו.
13 אל נא רפא נא להו! בא הכתוב ללמדך דרך ארץ, שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואח"כ יבקש שאלותיו. לאמר, מה תלמוד לומר? אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו! עד שהשיבו ואביה ירק ירק וגו'. רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבע מקומות בקש משה מלפני הקב"ה להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו; כיוצא בו וידבר משה לפני ה' לאמר, הן בני ישראל וגו' (שמות ו'), מה תלמוד לומר לאמר? השיבני אם גואלם

13 בַּהּ וְיִתַּסֵּי: וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר אֱלָהָא בְּבָעוּ אַסֵּי כְעַן יָתַהּ:
14 וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וְאִלּוּ אֲבוּהָא מִנְזַף נְזִיף בַּהּ הֲלָא תִתְכְּלֵם שִׁבְעָא
יוֹמִין תִּסְתְּגַר שִׁבְעָא יוֹמִין מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּבָתַר כֵּן תִּתְכְּנֵשׁ:
15 וְאִסְתְּגָרַת מִרְיָם מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא שִׁבְעָא יוֹמִין וְעַמָּא לָא נְטַל עַד
16 דְּאִתְכְּנֵשַׁת מִרְיָם: וּבָתַר כֵּן נְטַלוּ עַמָּא מֵחֲצֵרוֹת וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן:
1 2 וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: שְׁלַח לָךְ גֻּבְרִין וִיאַלְּלוּן יָת אַרְעָא
דִּכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל גַּבְרָא חַד גַּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא
3 דַּאֲבָהָתוֹהִי תִּשְׁלְחוּן כֹּל רַבָּא דִבְהוֹן: וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה מִמַּדְבְּרָא
4 דְפָארָן עַל מֵימְרָא דַיְיָ כֻּלְּהוֹן גֻּבְרִין רֵישֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אִנּוּן: וְאִלֵּין
5 שְׁמָהַתְהוֹן לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בַּר זַכּוּר: לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן שָׁפָט
6 7 בַּר חוֹרִי: לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה: לְשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר יִגְאָל
8 9 בַּר יוֹסֵף: לְשִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בַּר נוּן: לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן פַּלְטִי
10 11 בַּר רָפוּא: לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בַּר סוֹדִי: לְשִׁבְטָא דְיוֹסֵף לְשִׁבְטָא
12 13 דִמְנַשֶּׁה גַּדִּי בַּר סוּסִי: לְשִׁבְטָא דְדָן עַמִּיאֵל בַּר גְּמַלִּי: לְשִׁבְטָא דְאָשֵׁר
14 15 סְתוּר בַּר מִיכָאֵל: לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי נַחְבִּי בַּר וָפְסִי: לְשִׁבְטָא דְגָד
16 גְּאוּאֵל בַּר מָכִי: אִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דִּי שְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא

אתה אם לאו! עד שהשיבו אתה תראה וגו׳; כיוצא בו ויאמר משה לפני ה׳ לאמר, יפקד ה׳ אלהי הרוחות לכל בשר (במדבר כ״ז); כיוצא בו ואתחנן אל ה׳ בעת ההיא לאמר (דברים ג׳), השיבו רב לך! רפא נא לה. מפני מה לא האריך משה בתפלה? שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה! (ד״א שלא יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך
14 בתפלה, אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה)! ואביה ירק ירק בפניה, ואם אביה נראה לה פנים זועפות הלא תכלם שבעת ימים, קל וחומר לשכינה י״ד יום! אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון; לפיכך אף בנזיפתי תסגר שבעת ימים. ואחר תאסף. אומר אני כל האסיפות האמורות במצרעים, על שם שהוא משולח מחוץ למחנה, וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה,
15 כתובה בו אסיפה, ל׳ הכנסה. והעם לא נסע, זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור, שנאמר ותתצב אחתו מרחוק וגו׳ (שמות ב׳).

2 שלח לך אנשים. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים? לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. שלח לך, לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח. לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו, כמו שנאמר ותקרבון אלי כלכם וגו׳ (דברים א׳), ומשה נמלך בשכינה, אמר אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים וגו׳ (שמות ג׳), חייהם שאני נותן להם מקום לטעות
3 בדברי מרגלים, למען לא יירשוה! על פי ה׳, ברשותו, שלא עכב על ידו. כלם אנשים, כל אנשים שבמקרא ל׳ חשיבות; ואותה שעה כשרים היו. ויקרא

אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ
17 בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ: וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן
18 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר: וּרְאִיתֶם
אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא
19 הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם־רָב: וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ
הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה
20 הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים: וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־
רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי
21 הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִּכּוּרֵי עֲנָבִים: וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת־
22 הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא חֲמָת: וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא
עַד־חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן
23 שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם: וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל
אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשָּׂאֻהוּ
24 בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים וּמִן־הַתְּאֵנִים: לַמָּקוֹם הַהוּא
קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם
25 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם:
26 וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

16 17 משה להושע וגו׳, התפלל עליו יה יושיעך מעצת מרגלים! עלו זה
בנגב, הוא היה הפסולת של ארץ ישראל; שכן דרך התגרים מראין את הפסולת
18 תחלה ואח״כ מראין את השבח. את הארץ מה היא, יש ארץ מגדלת גבורים
ויש ארץ מגדלת חלשים, יש מגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין. החזק
הוא הרפה, סימן מסר להם: אם בפרזים יושבין חזקים הם, שסומכין על
גבורתם, ואם בערים בצורות הם יושבין חלשים הם. הבמחנים, תרגומו
19 הבפצחין, כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומה. הטובה היא, במעינות ותהומות
20 טובים ובריאים. היש בה עץ, אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו.
21 בכורי ענבים, ימים שהענבים מתבשלין בבכור. ממדבר צן עד רחב לבא
חמת, הלכו בגבוליה באורך וברוחב, כמין גם (Γ). הלכו רוח גבול דרומית
ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב, כמו שצוה משה עלו זה בנגב, דרך גבול
דרומית מזרחית עד הים, שהים הוא גבול מערבי, ומשם חזרו והלכו כל
גבול מערבי על שפת הים עד לבוא חמת, שהוא אצל הר ההר, במקצוע

17 וקרא משה להושע בר נון יהושע: ושלח יתהון משה לאללא ית
18 ארעא דכנען ואמר להון סקו דא בדרומא ותסקון לטורא: ותחזון
ית ארעא מא היא וית עמא דיתב עלה התקיף הוא אם חלש הזער
19 הוא אם סגי: ומא ארעא די־הוא יתב בה הטבא היא אם בישא
20 ומא קרויא די הוא יתב בהן הבפצחין אם בכרכין: ומה ארעא העתירא
היא אם מסכנא האית בה אילנין אם לא ותתקפון ותסבון מאבא
21 דארעא ויומיא יומי בכורי ענבין: וסליקו ואלילו ית ארעא ממדברא
22 דצין עד רחוב למיעל חמת: וסליקו בדרומא ואתא עד חברון ותמן
אחימן ששי ותלמי בני גבריא וחברון שבע שנין אתבניאת קדם
23 טנס דמצרים: ואתו עד־נחלא דאתכלא וקצו מתמן עוברתא ואתכל
24 ענבין חד ונטלוהי באריחא בתרין ומן רמוניא ומן תאניא: לאתרא
ההוא קרא נחלא דאתכלא על עסק אתכלא דקצו מתמן בני ישראל:
25 ותבו מלאללא ית ארעא מסוף ארבעין יומין: ואזלו ואתו לות
26 משה ולות אהרן ולות כל כנשתא דבני ישראל למדברא דפארן

22 מערבית לפונית — כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי. ויבא
עד חברון, כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא נסת
לחבריו להיות בעצתם; וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה
(דברים א'), וכתיב ויתנו לכלב את חברון (שופטים א'). שבע שנים נבנתה,
אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים
בנו הגדול? אלא שהיתה מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען. ובא
להודיעך שבחה של ארץ ישראל; שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון,
לפיכך הקצוה לקברות מתים, ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים, שנאמר
כגן ה' כארץ מצרים (בראשית י"ג), וצוען היא המעולה שבארץ מצרים,
שם מושב המלכים, שנאמר כי היו בצוען שריו (ישעיה ל'), והיתה חברון
23 טובה ממנה שבעה חלקים. זמורה, שוכת גפן, ואשכול של ענבים תלוי בה.
וישאהו במוט בשנים, ממשמע שנאמר וישאהו איני יודע שהוא בשנים?
מה ת"ל בשנים? בשני מוטות. הא כיצד? שמנה נטלו אשכול, אחד
נטל תאנה ואחד רמון, יהושע וכלב לא נטלו כלום, לפי שכל עצמן להוציא
דבה נתכוונו: כשם שפריה משונה כך עמה משונה. ואם חפץ אתה לידע
כמה משאוי אחד מהם צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל; הרימו להם איש
אבן אחת מן הירדן על שכמו והקימוה בגלגל (יהושע ד'), ושקלום רבותינו
משקל כל אחת ארבעים סאה; וגמירי טונא דמדלי איניש על כתפה איהו
25 אלא שליש משאוי שמסייעין אותו להרים. וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים
יום, והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם
בינוני עשר פרסאות ליום, הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב, והם
הלכו ארכה ורחבה? אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה, קצר
26 לפניהם את הדרך. וילכו ויבאו, מהו וילכו? להקיש הליכתן לביאתן, מה
ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה. וישיבו אתם דבר, את משה

אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר וְאֶת־כָּל־
27 הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־פְּרִי הָאָרֶץ׃ וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא
28 וְזֶה־פִּרְיָהּ׃ אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצֻרוֹת
29 גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם׃ עֲמָלֵק יוֹשֵׁב
בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי
30 יֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן׃ וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־
מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכוֹל נוּכַל לָהּ׃
31 וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל־
32 הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ׃ וַיֹּצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ
אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר
אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ
33 בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת׃ וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק
מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם׃
יד
1 וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה
2 הַהוּא׃ וַיִּלֹּנוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר
3 הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ׃ וְלָמָה יְהוָה מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת
לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב
4 מִצְרָיְמָה׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה
5 מִצְרָיְמָה׃ וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל
6 עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־

ואת אהרן. זבת חלב ודבש היא; כל דבר שקר שאין אומרים בו דבר אמת ב
בתחלתו אין מתקיים בסופו. בצרות, לשון חוזק, ותרגומו כריכן, לשון
בירניות עגולות, ובלשון ארמי כריך עגול. עמלק יושב וגו', לפי שנכוו נעמלק

להקם ואתיבו יתהון פתגמא וית כל כנשתא ואחזיאנון ית אבא
27 דארעא: ואשתעיאו לה ואמרו אתינא לארעא די שלחתנא ואף עבדא
28 חלב ודבש היא ודין אבה: לחוד ארי תקיף עמא דיתב בארעא
29 וקרויא כריכן רברבן לחדא ואף בני גבריא חזינא תמן: עמלקאה
יתב בארע דרומא וחתאה ויבוסאה ואמוראה יתב בטורא וכנענאה
30 יתב על ימא ועל כיף ירדנא: ואצית כלב ית עמא למשה ואמר
31 מיסק ניסק ונירת יתה ארי מיכל ניכול לה: וגבריא די סליקו
32 עמה אמרו לא ניכול למיסק לות עמא ארי תקיף הוא מננא: ואפיקו
שום ביש על ארעא די אלילו יתה לות בני ישראל למימר ארעא
די עברנא בה לאללא יתה ארעא מקטלת יתבהא היא וכל עמא
33 די חזינא בגוה אנשין דמשחן: ותמן חזינא ית גבריא בני ענק מן
1 גבריא והוינא בעיני נפשנא כקמצין וכן הוינא בעיניהון: ואריםת
2 כל כנשתא ויהבו ית קלהון ובכו עמא בליליא ההוא: ואתרעמו
על משה ועל אהרן כל בני ישראל ואמרו להון כל כנשתא לוי
3 דמיתנא בארעא דמצרים או במדברא הדין לוי דמיתנא: ולמא יי
מעל יתנא לארעא הדא למנפל בחרבא נשנא וטפלנא יהון לבזא
4 הלא טב לנא די נתוב למצרים: ואמרו גבר לאחוהי נמני רישא
5 ונתוב למצרים: ונפל משה ואהרן על אפיהון קדם כל קהל כנשתא
6 דבני ישראל: ויהושע בר נון וכלב בר יפנה מן מאללי ית ארעא

כנר, הזכירוהו מרגלים כדי ליראם. על יד הירדן, יד כמשמעו, אצל הירדן,
3 ולא תוכלו לעבור. ויהס כלב, השתיק את כלם. אל משה, לשמע מה
שידבר במשה. צוח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? השומע היה סבור
שבא לספר בגנותו, ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו
כלם לשמוע גנותו; אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז
לנו את השליו! עלה נעלה, אפילו בשמים, והוא אומר עשו סלמות ועלו
שם, נצליח בכל דבריו. ויהס, לשון שתיקה, וכן הס כל בשר (זכריה ב'),
הס כי לא להזכיר (עמוס ו'). כן דרך בני אדם הרוצה לשתוק אגודת אנשים
3 אומר ש"ש (ס"א הס). חזק הוא ממנו, כביכול כלפי מעלה אמרו. אכלת
יושביה, בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים. והקב"ה עשה לטובה כדי
לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו. אנשי מדות, גדולים וגבוהים וצריך
לתת להם מדה, כגון גלית גבהו שש אמות וזרת (שמואל א' י"ז), ובן איש
3 מדון (שמואל ב' כ"א), איש מדה (ד"ה א' י"א). הנפילים, ענקים, מבני
שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דור אנוש. וכן היינו בעיניהם,
שמענו אומרים זה לזה: נמלים (ס"א חגבים) יש בכרמים כאנשים! ענק,
שמעניקים חמה בקומתן. כל העדה, סנהדראות. לו מתנו, הלואי ומתנו!
נתנה ראש, כתרגומו, נמני רישא, נשים עלינו מלך. ורבותינו פרשו לשון ע"ז.

התרים את־הארץ קרעו בגדיהם: ויאמרו אל־כל־עדת 7
בני־ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה
טובה הארץ מאד מאד: אם־חפץ בנו יהוה והביא 8
אתנו אל־הארץ הזאת ונתנה לנו ארץ אשר־הוא זבת
חלב ודבש: אך ביהוה אל־תמרדו ואתם אל־תיראו את־ 9
עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם ויהוה אתנו
אל־תיראם: ויאמרו כל־העדה לרגום אתם באבנים 10
וכבוד יהוה נראה באהל מועד אל־כל־בני ישראל: פ
ויאמר יהוה אל־משה עד־אנה ינאצני העם הזה ועד־ 11
אנה לא־יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי בקרבו:
אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי־גדול ועצום 12
ממנו: ויאמר משה אל־יהוה ושמעו מצרים כי־העלית 13
בכחך את־העם הזה מקרבו: ואמרו אל־יושב הארץ 14
הזאת שמעו כי־אתה יהוה בקרב העם הזה אשר
עין בעין נראה ׀ אתה יהוה ועננך עמד עלהם ובעמד
ענן אתה הלך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה: והמתה 15
את־העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים אשר־שמעו
את־שמעך לאמר: מבלתי יכלת יהוה להביא את־ 16
העם הזה אל־הארץ אשר־נשבע להם וישחטם במדבר: 17
ועתה יגדל־נא כח אדני כאשר דברת לאמר: יהוה 18
ארך אפים ורב־חסד נשא עון ופשע ונקה לא ינקה

אל תמרדו, ושוב ואתם אל תיראו. כי לחמנו הם, נאכלם כלחם. סר צלם, מגינם וחזקם, כשרים שבהם מתו, איוב שהיה מגין עליהם. ד״א צלו של מקום סר מעליהם. לרגום אתם, את יהושע וכלב. וכבוד ה׳, הענן ירד שם. עד אנה, עד היכן. ינאצני, ירגיזוני. בכל האתות, בשביל כל הנסים שעשיתי להם היה להם להאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי. ואורשנו, ל׳ תרוכין. ואם תאמר מה אעשה לשבועת אבות? ואעשה אתך לגוי גדול, שאתה

7 בזעו לבושיהון: ואמרו לכל כנשתא דבני ישראל למימר ארעא די
8 עברנא בה לאללא יתה טבא ארעא לחדא לחדא: אם רעוא בנא
קדם יי ויעל יתנא לארעא הדא ויתנה לנא ארעא דהיא עבדא
9 חלב ודבש: ברם במימרא דיי לא תמרדון ואתון לא תדחלון מן
עמא דארעא ארי בידנא מסירין אנון עדא תקפהון מנהון ומימרא
10 דיי בסעדנא לא תדחלון מנהון: ואמרו כל כנשתא למרגם יתהון
11 באבניא ויקרא דיי אתגלי במשכן זמנא לכל בני ישראל: ואמר
יי למשה עד אימתי יהון מרגזין קדמי עמא הדין ועד אימתי לא
12 יהימנון במימרי בכל אתיא די עבדית ביניהון: אמחנון במותא
13 ואשצנון ואעבד יתך לעם רב ותקיף מנהון: ואמר משה קדם יי
14 וישמעון מצראי ארי אסקתא בחילך ית עמא הדין מביניהון: ויימרון
ליתב ארעא הדא דשמעו ארי את יי דשכנתך שרית בגו עמא הדין
די בעיניהון חזן שכינת יקרא דיי ועננך מטל עלוהון ובעמודא
15 דעננא את מדבר קדמיהון בימםא ובעמודא דאשתא בליליא: ותקטל
ית עמא הדין כגברא חד ויימרון עממיא די שמעו ית שמע גבורתך
16 למימר: מדלית יוכלא קדם יי לאעלא ית עמא הדין לארעא די
17 קיים להון וקטלנון במדברא: וכען סגי כען חילא קדם יי כמא די
18 מללתא למימר: יי מרחק רגז ומסגי למעבד טבון שבק לעוין ולמרוד

13 מקרבם. ושמעו מצרים, ושמעו את אשר תהרגם. כי העלית, כי משם כלו'
אשר: והם ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם, וכשישמעו שאתה
הורגם לא יאמרו שחטאו לך, אלא יאמרו שכנגדם יכלף להלחם, אבל כנגד
14 יושבי הארץ לא יכלף להלחם; וזו היא ואמרו אל יושב הארץ הזאת,
כמו על יושב הארץ הזאת; ומה יאמרו עליהם? מה שאמור בסוף הענין,
מבלתי יכלת ה', בשביל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם, ועין בעין אתה
נראה להם, והכל בדרך חבה, ולא הכירו כך שנתקה אהבתך מהם עד
15 הנה; והמתה את העם הזה כאיש אחד, פתאום, ומתוך כך יאמרו הגוים
16 אשר שמעו את שמעך וגו', מבלתי יכלת וכו', לפי שיושבי הארץ חזקים
וגבורים, ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים. זאת יאמרו על יושב
הארץ הזאת: מבלתי יכלת, מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם שחטם.
17 יכלת שם דבר הוא. כאשר דברת לאמר, ומהו הדבור? ה' ארך אפים,
לצדיקים ולרשעים. כשעלה משה למרום מצאו משה להקב"ה שהיה יושב וכותב
ה' ארך אפים, אמר לו לצדיקים? אמר לו הקב"ה אף לרשעים. אמר לו
רשעים יאבדו! אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שאתה צריך לדבר! כשחטאו
ישראל בעגל ובמרגלים התפלל משה לפניו בארך אפים, אמר לו הקב"ה
והלא אמרת לי לצדיקים? אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים! יגדל
18 נא כח ה', לעשות דבורך. ונקה, לשבים. לא ינקה, לשאינן שבים.

פקד עון אבות על־בנים על־שלשים ועל־רבעים: סלח 19
נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם
הזה ממצרים ועד־הנה: ויאמר יהוה סלחתי כדברך: 20
ואולם חי־אני וימלא כבוד־יהוה את־כל־הארץ: כי כל־ 21 22
האנשים הראים את־כבדי ואת־אתתי אשר־עשיתי
במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו
בקולי: אם־יראו את־הארץ אשר נשבעתי לאבתם וכל־ 23
מנאצי לא יראוה: ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת 24
עמו וימלא אחרי והביאתיו אל־הארץ אשר־בא שמה
וזרעו יורשנה: והעמלקי והכנעני יושב בעמק מחר פנו 25
וסעו לכם המדבר דרך ים־סוף: פ רביעי
וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: עד־מתי לעדה 26 27
הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את־תלנות בני
ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי: אמר אלהם 28
חי־אני נאם־יהוה אם־לא כאשר דברתם באזני כן
אעשה לכם: במדבר הזה יפלו פגריכם וכל־פקדיכם 29
לכל־מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם
עלי: אם־אתם תבאו אל־הארץ אשר נשאתי את־ידי 30
לשכן אתכם בה כי אם־כלב בן־יפנה ויהושע בן־נון:
וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והביאתי אתם וידעו 31
את־הארץ אשר מאסתם בה: ופגריכם אתם יפלו 32

כדברך, בשביל מה שאמרת, שיאמרו מבלתי יכלת ה'. ואולם, כמו אבל זאת אעשה 20 21
להם. חי אני, לשון שבועה, כשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ,
כך אקיים להם כי כל האנשים הראים וגו', אם יראו את הארץ; הרי
זה מקרא מסורס, חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ, וכבודי
ימלא את כל הארץ, שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכלת
ה' להביאם, שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא באחור, ארבעים שנה

ולחובין סלח לדתיבין לאוריתה ודלא תיבין לא מזכי מסער חובי
19 אבהן על בנין מרדין על דר תליתי ועל דר רביעי: שבוק כען
לחובי עמא הדין כסגיאות טבותך וכמא די שבקתא לעמא הדין
20 ממצרים ועד כען: ואמר יי שבקית כפתגמך: 21 וברם קים אנא ומליא
22 יקרא דיי ית כל ארעא: ארי כל גבריא דחזו ית יקרי וית אתותי
די עבדית במצרים ובמדברא ונסיאו קדמי דנן עשר זמנין ולא
23 קבילו במימרי: אם יחזון ית ארעא די קימית לאבהתהון וכל דארגיזו
24 קדמי לא יחזונה: ועבדי כלב חלף דהוה רוח אוחרי עמה ואשלם
25 בתר דחלתי ואעלנה לארעא די על לתמן ובנוהי יתרכנה: ועמלקאה
וכנענאה יתב במישרא מחר אתפנו וטולו לכון למדברא אורח ימא
26 דסוף: 27 ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: עד אימתי לכנשתא
בישתא הדא די אנון מתרעמין עלי ית תרעמת בני ישראל די
28 אנון מתרעמין עלי שמיע קדמי: אמר לחון קים אנא אמר יי אם
29 לא כמא די מללתון קדמי כן אעבד לכון: במדברא הדין יפלון
פגריכון וכל מניניכון לכל חשבנכון מבר עשרין שנין ולעלא די
30 אתרעמתון עלי: אם אתון תעלון לארעא די קימית במימרי לאשראה
31 יתכון בה אלהן כלב בר יפנה ויהושע בר נון: וטפלכון די אמרתון
32 לבזא יהי ואעל יתהון וידעון ית ארעא די קצתון בה: ופגריכון

22 נסע מטע. וינסו, כמשמעו. זה עשר פעמים, שנים בים ושנים במן ושנים
23 בשליו וכו' — כדאי' במס' ערכין. אם יראו, לא יראו (ס"א לא יראוה, לא
24 יראו את הארץ). רוח אחרת, שתי רוחות, אחת בפה ואחת בלב, למרגלים
אמר אני עמכם בעצה, ובלבו היה לומר האמת, ועל ידי כן היה בו כח
להשתיקם, כמו שנאמר ויהס כלב (לעיל י"ג), שהיו סבורים שיאמר כמותם;
וזהו שנאמר בספר יהושע (ד') ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי, ולא כאשר
עם פי. וימלא אחרי, וימלא את לבו אחרי; וזה מקרא קצר. אשר בא
שמה, חברון תנתן לו. יורשנה, כתרגומו, יתרכנה, יורישו את הענקים
25 ואת העם אשר בה. ואין לתרגמו ירתינה אלא במקום יירשנה. והעמלקי
וגו', אם תלכו שם יהרגו אתכם, מאחר שאיני עמכם; מחר פנו לאחוריכם
27 וסעו לכם וגו'. לעדה הרעה וגו', אלו המרגלים. מכאן לעדה שהיא עשרה.
אשר המה מלינים את ישראל עלי. את תלונות בני ישראל אשר המה,
28 המרגלים, מלינים אותם עלי; שמעתי. חי אני, ל' שבועה, אם לא כן
אעשה כביכול איני חי. כאשר דברתם, שבקשתם ממני או במדבר הזה לו
29 מתנו. וכל פקדיכם לכל מספרכם, כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנין
בו, כגון לצאת ולבוא לצבא ולתת שקלים, כל המנויים לכל אותן ספירות
ימותו, ואלו הן מבן עשרים שנה ומעלה, להוציא שבטו של לוי, שאין פקודיהם
32 מבן עשרים. ופגריכם אתם, כתרגומו (די לכון), לפי שדבר על הבנים

בַּמִּדְבָּר הַזֶּה׃ וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה 33
וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר׃ בְּמִסְפַּר 34
הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה
יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם
אֶת־תְּנוּאָתִי׃ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא ׀ זֹאת אֶעֱשֶׂה 35
לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלָי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ
וְשָׁם יָמֻתוּ׃ וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ 36
וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּונוּ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ׃
וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי 37
יְהוָה׃ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים 38
הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־ 39
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד׃
וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל־רֹאשׁ־הָהָר לֵאמֹר הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ 40
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי חָטָאנוּ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה 41
לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה וְהִוא לֹא תִצְלָח׃
אַל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ 42
כִּי הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לִפְנֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם בֶּחָרֶב כִּי־ 43
עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה יְהוָה עִמָּכֶם׃
וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה 44

להכניס לארץ ובקש לומר ולא תם תמותו, נופל לשון זה כאן לומר אתם.
ארבעים שנה, לא מת אחד מהם פחות מבן ששים; לכך נגזר ארבעים, 33
כדי שיהיו אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים, ושנה ראשונה היתה
בכלל, ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים, לפי שמשעשו את העגל עלתה
גזרה זו במחשבה, אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם, וזהו שנאמר וביום
פקדי, במרגלים, ופקדתי עליהם חטאתם (שמות ל״ב). ואף כאן נאמר תשאו
את עונתיכם, שתי עוונות, של עגל ושל תלונה, וחשב להם במנין חייכם
מקצת שנה בכולה, ובשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים. ונשאו
את זנותיכם, כתרגומו יסבלון ית חטאתכון. את תנואתי, שהניאותם את 34

33 דִּי־לְכוֹן יִפְּלוּן בְּמַדְבְּרָא הָדֵין׃ וּבְנֵיכוֹן יְהוֹן מְאַחֲרִין בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין
34 שְׁנִין וִיקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן עַד־דִּיסוּפוּן פִּגְרֵיכוֹן בְּמַדְבְּרָא׃ בְּמִנְיַן
יוֹמַיָּא דִּי אַלֵּילְתּוּן יָת אַרְעָא אַרְבְּעִין יוֹמִין יוֹמָא לְשַׁתָּא יוֹמָא לְשַׁתָּא
תְּקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין וְתִדְּעוּן יָת דְּאִתְרְעַמְתּוּן עֲלָי׃
35 אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי אִם לָא ׀ דָּא אַעְבֵּד לְכָל כְּנִשְׁתָּא בִישְׁתָּא הָדָא
36 דְּאִזְדַּמְנוּן עֲלָי בְּמַדְבְּרָא הָדֵין יְסוּפוּן וְתַמָּן יְמוּתוּן׃ וְגֻבְרַיָּא דִּי שְׁלַח
מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וְתָבוּ וְאַרְעִימוּ עֲלוֹהִי יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא לְאַפָּקָא
37 שׁוּם־בִּישׁ עַל אַרְעָא׃ וּמִיתוּ גֻּבְרַיָּא דְּאַפִּיקוּ שׁוּם־בִּישׁ עַל אַרְעָא
38 בְּמוֹתָנָא קֳדָם יְיָ׃ וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה אִתְקַיַּמוּ מִן גֻּבְרַיָּא
39 הָאִנּוּן דַּאֲזָלוּ לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא׃ וּמַלִּיל מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְכָל
40 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְאַבָּלוּ עַמָּא לַחֲדָא׃ וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא וּסְלִיקוּ לְרֵישׁ
טוּרָא לְמֵימַר הָא־אֲנַחְנָא סָלְקִין לְאַתְרָא דִּי אֲמַר יְיָ אֲרֵי חָבְנָא׃
41 וַאֲמַר מֹשֶׁה לְמָא דְנַן אַתּוּן עָבְרִין עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא־דַיְיָ וְהִיא לָא
42 תַצְלַח׃ לָא תִסְּקוּן אֲרֵי לֵית שְׁכִנְתָּא דַיְיָ בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתַּבְּרוּן קֳדָם
43 בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ אֲרֵי עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה תַמָּן קֳדָמֵיכוֹן וְתִפְּלוּן בְּחַרְבָּא
אֲרֵי עַל כֵּן תַּבְתּוּן מִבָּתַר פֻּלְחָנָא דַיְיָ וְלָא יְהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן׃
44 וְאַרְשַׁעוּ לְמִסַּק לְרֵישׁ טוּרָא וַאֲרוֹן קְיָמָא־דַיְיָ וּמֹשֶׁה לָא עֲדוֹ מִגּוֹ

לבנכם מאחרי. תנואה, ל׳ הסרה, כמו כי הניא אביה אותה (במדבר ל׳).
36 וישבו וילינו עליו, וכשבו מתור הארץ הרעימו עליו את כל העדה בהוצאת דבה, אותם אנשים וימתו. כל הוצאת דבה ל׳ חנוך דברים, שמלקיחים לשונם לאדם לדבר בו, כמו דובב שפתי ישנים (שיר ז׳), וְיֶשְׁנָהּ לטובה וישנה לרעה, לכך נאמר כאן מוצאי דבת הארץ רעה, שיש דבה שהיא טובה. דבה,
37 פרלי״רש בלעז (parler, parlerie, געשוואַטץ). במגפה לפני ה׳, באותה מיתה ההגונה להם, מדה כנגד מדה, הם חטאו בלשון, ונשתרבב לשונם עד טבורם, ותולעים יוצאים מלשונם ובאין לתוך טבורם. לכך נאמר בַּמַּגֵּפָה ולא בְּמַגֵּפָה; וזהו לפני ה׳, באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקב״ה, שהוא
38 מודד מדה כנגד מדה. ויהושע .... וכלב .... חיו וגו׳, מה ת״ל חיו מן האנשים ההם? אלא מלמד שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים.
40 אל ראש ההר, הוא הדרך העולה לארץ ישראל. (הננו ועלינו-אל המקום, לארץ ישראל, אשר אמר ה׳, לתתה לנו, שם נעלה. כי חטאנו, על אשר אמרנו הלא טוב לנו שוב מצרימה. והיא לא תצלח, זו שאתם עושין לא תצלח.
43 44 כי על כן שבתם, כלומר כי זאת תבא לכם על אשר שבתם וגו׳. ויעפלו, ל׳ חוזק, וכן הנה עפלה (חבקוק ב׳), אינ״גריש בלעז (aggresser, אנגרייפען),

לֹא־מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה׃ וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב 45
בָּהָר הַהוּא וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד־הַחָרְמָה׃ פ
1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל טו
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי
3 נֹתֵן לָכֶם׃ וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־
נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
4 מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן׃ וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה
5 מִנְחָה סֹלֶת עִשָּׂרוֹן בָּלוּל בִּרְבִעִית הַהִין שָׁמֶן׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ
רְבִיעִית הַהִין תַּעֲשֶׂה עַל־הָעֹלָה אוֹ לַזָּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃
6 אוֹ לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
7 שְׁלִשִׁית הַהִין׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית הַהִין תַּקְרִיב רֵיחַ־
8 נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־בָּקָר עֹלָה אוֹ־זָבַח לְפַלֵּא־
9 נֶדֶר אוֹ־שְׁלָמִים לַיהוָה׃ וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבָּקָר מִנְחָה
10 סֹלֶת שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן חֲצִי הַהִין׃ וְיַיִן תַּקְרִיב
11 לַנֶּסֶךְ חֲצִי הַהִין אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ כָּכָה יֵעָשֶׂה
לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד אוֹ־לַשֶּׂה בַכְּבָשִׂים אוֹ בָעִזִּים׃
12 13 כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם׃ כָּל־
הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה־כָּכָה אֶת־אֵלֶּה לְהַקְרִיב אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ
14 לַיהוָה׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם
וְעָשָׂה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה׃
15 הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם

ל' עזות, וכן עופל בת ציון (מיכה ד'), עופל ובחן (ישעיה ל"ב). ומדרש
45 תנחומא מפרשו ל' אופל, הלכו חשכים שלא ברשות. ויכתום, כמו ואכות אותו
טחון (דברים ט'), מכה אחר מכה. עד החרמה, שם המקום נקרא על שם
2 3 המאורע. (כי תבאו, בשר להם שיכנסו לארץ.) ועשיתם אשה, אין זה
צווי, אלא כשתבאו שם ותעלו על לבבכם לעשות אשה לה'. ריח ניחח, נחת

45 משריתא: ונחת עמלקאה וכנענאה דיתיב בטורא ההוא ומחונון וטרדונון
טו 1 2 עד חרמה: ומליל יי עם משה למימר: מלל עם בני ישראל ותימר
3 להון ארי תעלון לארע מותבניכון די אנא יהב לכון: ותעבדון
קרבנא קדם יי עלתא או נכסת קודשיא לאפרשא נדרא או בנדבתא
או במועדיכון למעבד לאתקבלא ברעוא קדם יי מן תורי או מן
4 ענא: ויקרב דמקרב קרבנה קדם יי מנחתא סלתא עשרונא דפילא
5 ברבעות הינא משחא: וחמרא לנסכא רבעות הינא תעבד על עלתא
6 או לנכסת קודשיא לאמרא חד: או לדכרא תעבד מנחתא סלתא
7 תרין עשרונין דפילא במשח תלתות הינא: וחמרא לנסכא תלתות
8 הינא תקרב לאתקבלא ברעוא קדם יי: וארי תעבד בר תורי עלתא
9 או נכסת קודשיא לפרשא נדרא או נכסת קודשיא קדם יי: ויקרב
על בר תורי מנחתא סלתא תלתא עשרונין דפילא במשח פלגות
10 הינא: וחמרא תקרב לנסכא פלגות הינא קרבן דמתקבל ברעוא קדם
11 יי: כדין יתעבד לתורא חד או לדכרא חד או לאמר באמריא או
12 13 בעזיא: כמנין די תעבדון כדין תעבדון לחד כמנינהון: כל יציבא
14 יעבד כדין ית אלין לקרבא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: וארי
יתגייר עמכון גיורא או די ביניכון לדריכון ויעבד קרבן דמתקבל
15 ברעוא קדם יי כמא די תעבדון כן יעבד: קהלא קימא חד לכון
ולגיורא דיתגייר קים עלם לדריכון כותכון כגיורא יהא קדם יי:

ריח לפני. לפלא נדר או בנדבה, או שתעשו הלזה בשביל חובת מועדיכם
4 שחייבתי אתכם לעשות במועד. והקריב המקריב וגו', תקריבו נסכים ומנחה
לכל בהמה. המנחה בליל והשמן נבלל בתוכה והיין לספלים — כמו שאמרנו
5 במס' סוכה. לכבש האחד, על כל האמור למעלה, הוא מוסב על המנחה
6 ועל השמן ועל היין. או לאיל, ואם איל הוא. ורבותינו דרשו או לרבות את
10 הפלגס לנסכי איל. אשה ריח, אינו מוסב אלא על המנחה והשמן; אבל
11 היין אינו אשה, שאינו נתן על האש. או לשה וגו', בין שהוא בכבשים בין
שהוא בעזים. כבש ושה קרויים בתוך שנתם, איל בן י"ג חדש ויום אחד.
12 כמספר אשר תעשו, כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן, ככה תעשו נסכים
15 לכל אחד מהם; כמספרם של בהמות מספרם של נסכים. ככם כגר,
כמותכם כן גר. וכן דרך ל' עברית, כגן ה' בארץ מצרים (בראשית י"ג),

16 כָּכֶ֥ם כַּגֵּ֖ר יִהְיֶ֥ה לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃ תּוֹרָ֥ה אַחַ֛ת וּמִשְׁפָּ֥ט אֶחָ֖ד
יִהְיֶ֣ה לָכֶ֑ם וְלַגֵּ֖ר הַגָּ֥ר אִתְּכֶֽם׃ פ ששי.
17 18 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ דַּבֵּר֙ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
וְאָמַרְתָּ֖ אֲלֵהֶ֑ם בְּבֹֽאֲכֶם֙ אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר אֲנִ֛י מֵבִ֥יא
19 אֶתְכֶ֖ם שָֽׁמָּה׃ וְהָיָ֕ה בַּאֲכָלְכֶ֖ם מִלֶּ֣חֶם הָאָ֑רֶץ תָּרִ֥ימוּ תְרוּמָ֖ה
20 לַיהוָֽה׃ רֵאשִׁית֙ עֲרִסֹ֣תֵכֶ֔ם חַלָּ֖ה תָּרִ֣ימוּ תְרוּמָ֑ה כִּתְרוּמַ֣ת
21 גֹּ֔רֶן כֵּ֖ן תָּרִ֥ימוּ אֹתָֽהּ׃ מֵרֵאשִׁית֙ עֲרִסֹ֣תֵיכֶ֔ם תִּתְּנ֥וּ לַיהוָ֖ה
22 תְּרוּמָ֑ה לְדֹרֹתֵיכֶֽם׃ ס וְכִ֣י תִשְׁגּ֔וּ וְלֹ֣א תַעֲשׂ֔וּ אֵ֥ת
23 כָּל־הַמִּצְוֺ֖ת הָאֵ֑לֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶֽׁה׃ אֵת֩ כָּל־
אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה אֲלֵיכֶ֖ם בְּיַד־מֹשֶׁ֑ה מִן־הַיּ֞וֹם אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה
24 יְהוָ֛ה וָהָ֖לְאָה לְדֹרֹתֵיכֶֽם׃ וְהָיָ֗ה אִ֣ם מֵעֵינֵ֣י הָעֵדָה֮ נֶעֶשְׂתָ֣ה
לִשְׁגָגָה֒ וְעָשׂ֣וּ כָל־הָעֵדָ֡ה פַּ֣ר בֶּן־בָּקָר֩ אֶחָ֨ד לְעֹלָ֜ה לְרֵ֤יחַ
נִיחֹ֙חַ֙ לַֽיהוָ֔ה וּמִנְחָת֥וֹ וְנִסְכּ֖וֹ כַּמִּשְׁפָּ֑ט וּשְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד
25 לְחַטָּֽת׃ וְכִפֶּ֣ר הַכֹּהֵ֗ן עַל־כָּל־עֲדַ֛ת בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל וְנִסְלַ֣ח
לָהֶ֑ם כִּֽי־שְׁגָגָ֣ה הִ֔וא וְהֵ֡ם הֵבִ֣יאוּ אֶת־קָרְבָּנָם֩ אִשֶּׁ֨ה
26 לַֽיהוָ֜ה וְחַטָּאתָ֛ם לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה עַל־שִׁגְגָתָֽם׃ וְנִסְלַ֗ח
לְכָל־עֲדַת֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְלַגֵּ֖ר הַגָּ֣ר בְּתוֹכָ֑ם כִּ֥י לְכָל־הָעָ֖ם
27 בִּשְׁגָגָֽה׃ ס שביעי. וְאִם־נֶ֥פֶשׁ אַחַ֖ת תֶּחֱטָ֣א בִשְׁגָגָ֑ה
28 וְהִקְרִ֛יבָה עֵ֥ז בַּת־שְׁנָתָ֖הּ לְחַטָּֽאת׃ וְכִפֶּ֣ר הַכֹּהֵ֗ן עַל־הַנֶּ֛פֶשׁ
הַשֹּׁגֶ֛גֶת בְּחֶטְאָ֥ה בִשְׁגָגָ֖ה לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה לְכַפֵּ֥ר עָלָ֖יו וְנִסְלַ֥ח

כן ארץ-מצרים, כמוני כמוך כעמי כעמך (מלכים א׳ כ״ג). 18 בבאכם אל הארץ, משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכולן נאמר כי תבא, כי תבואו, לפיכך כולן למדות זו מזו, וכיון שפרט לך באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כלן כן, אבל זו נאמר בה בבאכם, משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה. 20 ראשית ערסתכם, כשתלושו כדי עסותיכם שאתם רגילין ללוש במדבר; וכמה היא? ויעמדו בעמר, עמר לגלגלת (שמות ט״ז), (ושעורו מ״ג בילים וחומש בילה), תרימו מראשית, כלומר קודם שתאכלו

16 17 אוריתא חדא ודינא חד יהי לכון ולגיורא דיתגייר עמכון: ומליל
18 יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל ותימר להון במעלכון
19 לארעא די אנא מעיל יתכון לתמן: ויהי במיכלכון מלחמא דארעא
20 תפרשון אפרשותא קדם יי: ריש אצותכון חלתא תפרשון אפרשותא
21 כמא די מפרשין מן אדרא כן תפרשון יתה: מריש אצותכון תתנון
22 קדם יי אפרשותא לדריכון: וארי תשתלון ולא תעבדון ית כל
23 פקודיא האלין די מליל יי עם משה: ית כל די פקיד יי יתכון בידא
24 דמשה מן יומא די פקיד יי ולהלא לדריכון: ויהי אם מעיני כנשתא
אתעבדת לשלו ויעבדון כל כנשתא תור בר תורי חד לעלתא
25 לאתקבלא ברעוא קדם יי ומנחתה ונסכה כדחזי וצפיר בר עזי חד
לחטאתא: ויכפר כהנא על כל כנשתא דבני ישראל וישתבק להון
26 ארי שלותא היא ואנון איתיאו ית קרבנהון קרבנא קדם יי וחובתהון
27 קדם יי על שלותהון: וישתבק לכל כנשתא דבני ישראל ולגיורא
28 דיתגייר ביניהון ארי לכל עמא בשלותא: ואם אנש חד יחוב בשלו
29 ויקרב עזא בת שתה לחטאתא: ויכפר כהנא על אנש דאשתלי

ממנה ראשית חלבו, חלה אחת תרימו תרומה לשם ה'. חלה, טורטי"ל בלעז
(tourteau, קיכליין). כתרומת גרן, שלא נאמר בה שעור, ולא כתרומת
מעשר שנאמר בה שעור. אבל חכמים נתנו שעור, לבעל הבית אחד מעשרים
21 וארבעה, ולנחתום אחד מארבעים ושמונה. מראשית עריסותיכם, למה נאמר?
לפי שנאמר ראשית עריסתכם, שומע אני ראשונה שבעסות? ת"ל מראשית,
מקצתה ולא כולה. תתנו לה' תרומה, לפי שלא שמענו שעור לחלה נאמר
22 תתנו, שיהא בה כדי נתינה. וכי תשגו ולא תעשו, ע"א היתה בכלל כל
המצות שהצבור מביאין עליהן פר, והרי הכתוב מוציאה כאן מכללן, לדון בפר
לעולה ושעיר לחטאת. וכי תשגו וגו', בע"א הכתוב מדבר. או אינו אלא
באחת מכל המצות? ת"ל את כל המצות האלה, מצוה אחת שהיא ככל
המצות; מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים, אף
מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים, ואיזו זו? זו ע"א. אשר
דבר ה' אל משה, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, אחת דבר
23 אלהים שתים זו שמעתי (תהלים ס"ב). את כל אשר צוה וגו', מגיד שכל
המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה וככל מה שנתנבאו הנביאים, שנאמר
24 מן היום אשר צוה ה' והלאה. אם מעיני העדה נעשתה לשגגה, אם
מעיני העדה נעשתה עברה זו על ידי שוגג, כגון ששגגו והורו על אחת מן
העבודות שהיא מותרת לעבוד ע"א בכך. לחטת, חסר א', שאינו כשאר
חטאות, שכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטאות קודמות לעולות,
25 שנאמר ואת השני יעשה עלה (ויקרא ה'), וזו עולה קודמת לחטאת. הביאו
את קרבנם אשה ה', זה האמור בפרשה, הוא פר העולה, שנאמר אשה לה'.
27 וחטאתם, זה השעיר. תחטא בשגגה, בע"ס. עז בת שנתה, שאר קרבנות

29 לוֹ: הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת
30 יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה: וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה ׀ בְּיָד
רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה
31 הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ
הֵפַר הִכָּרֵת ׀ תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֺנָה בָהּ: פ
32 וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים
33 בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים
34 אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־הָעֵדָה: וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר
35 כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ: ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל־הָעֵדָה
36 מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה: פ מפטיר.
37 38 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ
39 עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת
וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם
40 זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֺתָי
41 וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר

30 יחיד מביא כשבה או שעירה, וכאן קבע לה שעירה. ביד רמה, במזיד. מגדף, כמו והיתה חרפה וגדופה (יחזקאל ה'), אשר גדפו נערי מלך אשור (ישעיה ל"ז): ועוד דרשו רבותינו מכאן למברך את ה' שהוא בכרת. 31 דבר ה', אזהרת ע"א מפי הגבורה, והשאר מפי משה. עונה בה, בזמן שעונה בה, שלא עשה תשובה. 32 ויהיו בני ישראל במדבר, בגנותן של ישראל דבר הכתוב, שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ובשניה בא זה וחללה. 33 המוצאים אתו מקושש, שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משראוהו והתרו בו. 34 כי לא פרש מה

29 בְּמַחְבְּבָה בְּשָׁלוּ קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ: יַצִּיבָא בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר בֵּינֵיהוֹן אוֹרָיְתָא חֲדָא יְהֵי לְכוֹן לִדְיַעְבֵּד
30 בְּשָׁלוּ: וֶאֱנָשׁ דְּיַעְבֵּד בְּרֵישׁ גְּלֵי מִן יַצִּיבַיָּא וּמִן גִּיּוֹרַיָּא קֳדָם יְיָ הוּא
31 מַרְגִּיז וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהִיא מִגּוֹ עַמַּהּ: אֲרֵי עַל מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַר וְיָת
32 פִּקּוֹדוֹהִי אַשְׁנִי אִשְׁתֵּיצָאָה תִּשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהִיא חוֹבַהּ בַּהּ: וַהֲווֹ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁכַּחוּ גֻּבְרָא כַּד־מְגַבֵּב אָעִין בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא:
33 וְקָרִיבוּ יָתֵהּ דְּאַשְׁכַּחוּ יָתֵהּ כַּד־מְגַבֵּב אָעִין לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אַהֲרֹן
34 וּלְוָת כָּל כְּנִשְׁתָּא: וְאַסַּרוּ יָתֵהּ בְּבֵית מַטְּרָא אֲרֵי לָא־אִתְפָּרַשׁ לְהוֹן
35 מָה דְּיַעְבְּדוּן לֵהּ: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל גַּבְרָא מִרְגַּם
36 יָתֵהּ בְּאַבְנַיָּא כָּל כְּנִשְׁתָּא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא: וְאַפִּיקוּ יָתֵהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא
לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּרְגָמוּ יָתֵהּ בְּאַבְנַיָּא וּמִית כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ יָת
37 38 מֹשֶׁה: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימַר: מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן
וְיַעְבְּדוּן לְהוֹן כְּרוּסְפְּדִין עַל כַּנְפֵי כְסוּתְהוֹן לְדָרֵיהוֹן וְיִתְּנוּן עַל כְּרוּסְפְּדָא
39 דְכַנְפָא חוּטָא דִתְכֶלְתָּא: וִיהוֹן לְכוֹן לִכְרוּסְפְּדִין וְתֶחֱזוֹן יָתֵהּ וְתִדְכְּרוּן
יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תִטְעוֹן בָּתַר הִרְהוּר־לִבְּכוֹן
40 וּבָתַר חֵיזוּ־עֵינֵיכוֹן דִּי־אַתּוּן טָעַן בַּתְרֵיהוֹן: בְּדִיל דְּתִדְכְּרוּן וְתַעְבְּדוּן
41 יָת פִּקּוֹדָי וּתְהוֹן קַדִּישִׁין קֳדָם אֱלָהֲכוֹן: אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית
יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

יעשה לו, (לא היו יודעים) באי זו מיתה ימות; אבל יודעים היו שהמחלל
36 שבת במיתה. ויציאו אתו, מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מבית דין. רגום, פש"נט
בלעז (poussant, שטאָסענד, ווערפענד), וכן הלוך, אל"נט (allant, געהענד),
38 וכן זכור ושמור. ועשו להם ציצת, על שם הפתילים התלויים בה, כמו ויקחני
בציצת ראשי (יחזקאל ח׳). ד"א ציצת על שם וראיתם אתו, כמו מציץ מן
39 החרכים (שיר ב׳). תכלת, צבע ירוק של חלזון. וזכרתם את כל מצות ה׳,
שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי
תרי"ג. ולא תתורו אחרי לבבכם, כמו מתור הארץ (במדבר י"ג). הלב
והעינים הם מרגלים לגוף, מסרסרים לו את העבירות, העין רואה והלב חומד
41 והגוף עושה את העבירות. אני ה׳, נאמן לשלם שכר. אלהיכם, נאמן להפרע.
אשר הוצאתי אתכם, על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי.
אני ה׳ אלהיכם, עוד למה נאמר? שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום?
לא שנעשה ונטול שכר? אנו לא עושים ולא נוטלין שכר! על כרחכם אני
מלככם; וכן הוא אומר אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם (יחזקאל כ׳).
ד"א למה נאמר יציאת מצרים? אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של
בכור לשאינה של בכור, אני הוא עתיד להבחין ולהפרע מן התולה קלא אילן
בבגדו ואומר תכלת היא. ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי: למה נסמכה
פרשת מקושש לפרשת ע"ז? לומר שהמחלל את השבת כעובד ע"ז, שאף היא

הוֹצֵ֤אתִי אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְי֥וֹת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים
ב אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ פ

טז
וַיִּקַּ֣ח קֹ֔רַח בֶּן־יִצְהָ֥ר בֶּן־קְהָ֖ת בֶּן־לֵוִ֑י וְדָתָ֨ן וַאֲבִירָ֜ם בְּנֵ֧י 1
אֱלִיאָ֛ב וְא֥וֹן בֶּן־פֶּ֖לֶת בְּנֵ֥י רְאוּבֵֽן׃ וַיָּקֻ֙מוּ֙ לִפְנֵ֣י מֹשֶׁ֔ה 2
וַאֲנָשִׁ֥ים מִבְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל חֲמִשִּׁ֣ים וּמָאתָ֑יִם נְשִׂיאֵ֥י עֵדָ֛ה
קְרִאֵ֥י מוֹעֵ֖ד אַנְשֵׁי־שֵֽׁם׃ וַיִּֽקָּהֲל֞וּ *) עַל־מֹשֶׁ֣ה וְעַֽל־אַהֲרֹ֗ן 3
וַיֹּאמְר֣וּ אֲלֵהֶם֮ רַב־לָכֶם֒ כִּ֤י כָל־הָֽעֵדָה֙ כֻּלָּ֣ם קְדֹשִׁ֔ים
וּבְתוֹכָ֖ם יְהוָ֑ה וּמַדּ֥וּעַ תִּֽתְנַשְּׂא֖וּ עַל־קְהַ֥ל יְהוָֽה׃ וַיִּשְׁמַ֣ע 4
מֹשֶׁ֔ה וַיִּפֹּ֖ל עַל־פָּנָֽיו׃ וַיְדַבֵּ֨ר אֶל־קֹ֜רַח וְאֶל־כָּל־עֲדָתוֹ֮ 5
לֵאמֹר֒ בֹּ֠קֶר וְיֹדַ֨ע יְהוָ֧ה אֶת־אֲשֶׁר־ל֛וֹ וְאֶת־הַקָּד֖וֹשׁ וְהִקְרִ֣יב
אֵלָ֑יו וְאֵ֛ת אֲשֶׁ֥ר יִבְחַר־בּ֖וֹ יַקְרִ֥יב אֵלָֽיו׃ זֹ֖את עֲשׂ֑וּ קְחוּ־ 6

שקולה בכל המצות; וכן הוא אומר, ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם (נחמיה ט'); ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו, לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות, שנאמר ועשיתם את כל מצותי. על כנפי בגדיהם, כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות י"ט); על ארבע כנפות, ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש, כנגד ארבע לשונות של גאולה שנאמרו במצרים, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי (שמות ו'). פתיל תכלת, על שם שִׁכּוּל בכורות; תרגומו של שכול תכלא. ומַכָּתָם היתה בלילה, וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב. ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים.

1 ויקח קרח. פרשה זו יפה נדרשת במדרש ר' תנחומא. ויקח קרח, לקח את עצמו לצד אחד, להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה. וזהו שתרגם אנקלוס ואתפלג, נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת. וכן מה יקחך לבך (איוב ט"ו), לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם. דבר אחר ויקח קרח, משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים, כמו שנאמר קח את אהרן (במדבר כ'), קחו עמכם דברים (הושע י"ד). בן יצהר בן קהת בן לוי, ולא הזכיר בן יעקב, שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלוקתם, שנאמר בקהלם אל תחד כבדי (בראשית מ"ט). והיכן נזכר שמו על קרח? בהתיחסם על הדוכן בדברי הימים (א' ו'), שנאמר בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל. ודתן ואבירם, בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה שָׁכֵן לקהת ובניו החונים תימנה, נשתתפו עם קרח במחלוקתו. אוי לרשע

*) וַיִּקָּהֲלוּ׳ מסורה עליו: ב׳ בטעם, וַיִּקָּהֲלוּ היהודים דאסתר ט׳ ט״ו. וטעם מבואר במשפטי הטעמים שלי, דף כ״א א׳, ולקמן בסוף ס׳ וזאת הברכה אצל לכל האותות.
היידנהיים.

טז 1 ואתפלג קרח בר יצהר בר קהת בר לוי ודתן ואבירם בני אליאב
2 ואון בר פלת בני ראובן: וקמו לאפי משה וגבריא מבני ישראל
3 מאתן וחמשין רברבי כנשתא מערעי זמן אנשין דשמא: ואתכנשו
על־משה ועל־אהרן ואמרו להון סגי לכון ארי כל כנשתא כלהון
קדישין וביניהון שריא שכנתא דיי ומא דין אתון מתרברבין על
4 5 קהלא דיי: ושמע משה ונפל על אפוהי: ומליל עם קרח ועם כל
כנשתה למימר בצפרא ויהודע יי ית דכשר לה וית דקדיש ויקרב
6 לקדמוהי וית די יתרעי בה יקרב לשמושה: דא עבידו סבו לכון

אוי לשכנו! ומה ראה קרח לחלוק עם משה? נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, שמנהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. אמר קרח, אחי אבא ארבעה היו, שנאמר ובני קהת וגו' (שמות ו'), עמרם הבכור, נטלו שני בניו גדולה, אחד מלך ואחד כהן גדול; מי ראוי ליטול את השנייה? לא אני, שאני בן יצהר, שהוא שני לעמרם! והוא מִנָּה נשיא את בן אחיו הקטן מכלם! הריני חולק עליו ומבטל את דבריו! מה עשה? עמד וכנס חמשים ומאתים ראשי סנהדראות, רובן משבט ראובן שְׁכֵנָיו, והם אליצור בן שדיאור וחבריו וכיוצא בו, שנאמר נשיאי עדה קריאי מועד, ולהלן הוא אומר אלה קריאי העדה (במדבר א'), והלבישן טליתות שכולן תכלת. באו ועמדו לפני משה, אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה? אמר להם חייבת. התחילו לשחק עליו: אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה, זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה! בני ראובן, דתן ואבירם
3 ואון בן פלת. רב לכם, הרבה, יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה. כלם קדשים, כולם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה. ומדוע תתנשאו, אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לברר לאחיך כהונה. לא אתם לבדכם שמעתם בסיני
4 אנכי ה' אלהיך, כל העדה שמעו! ויפל על פניו, מפני המחלוקת; שכבר זה בידם סרחון רביעי; חטאו בעגל ויחל משה (שמות ל"ה), במתאוננים ויתפלל משה (במדבר י"א), במרגלים ויאמר משה ושמעו מצרים (במדבר י"ד), במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו. משל לבן מלך שסרח על אביו, ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש; כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא, אמר עד
5 מתי אטריח על המלך? שמא לא יקבל עוד ממני! בקר וידע וגו', עתה עת שִׁכְּרוּת הוא לנו, ולא נכון לְהֵרָאוֹת לפניו. והוא היה מתכוון לדחות, שמא יחזרו בהם. בקר וידע ה' את אשר לו, לעבודת לויה, ואת הקדוש, לכהונה, והקריב אותם אליו. תנחומא. והתרגום מוכיח כן, ויקרב לקדמוהי, יקרב לשמושה. ומדרשו בקר, אמר לו משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו; יכולים אתם להפוך בקר לערב? כן תוכלו לבטל את זו, שנאמר ויהי ערב ויהי בקר,
6 ויבדל (בראשית א'), כך ויבדל אהרן להקדישו וגו' (ד"ה א' כ"ג). זאת
עשו, קחו לכם מחתות. מה ראה לומר להם כך? אמר להם בדרכי הגוים יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה, וכולם (ס"א ואין כולם) מתקבצים בבית אחד; אנו אין לנו אלא ה' אחד, ארון אחד, ותורה אחת, ומזבח אחד, וכהן גדול אחד, ואתם מאתים וחמשים איש מבקשים כהונה גדולה! אף אני רוצה בכך! הא לכם תשמיש חביב מכל, היא הקטרת, החביבה מכל הקרבנות — וסם המות

לָכֶם מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ׃ וּתְנוּ־בָהֵן ׀ אֵשׁ וְשִׂימוּ 7
עֲלֵיהֶן ׀ קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־ 8
קֹרַח שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי לֵוִי׃ הַמְעַט מִכֶּם כִּי־הִבְדִּיל אֱלֹהֵי 9
יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו
לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה
לְשָׁרְתָם׃ וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־כָּל־אַחֶיךָ בְנֵי־לֵוִי אִתָּךְ 10
וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם־כְּהֻנָּה׃ לָכֵן אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הַנֹּעָדִים עַל־ 11
יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי תַלּוֹנוּ עָלָיו׃ וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא 12
לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה׃ הַמְעַט כִּי 13
הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי־
תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר׃ אַף לֹא אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב 14
וּדְבַשׁ הֲבִיאֹתָנוּ וַתִּתֶּן־לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכָרֶם הַעֵינֵי
הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר לֹא נַעֲלֶה׃ וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד 15

נתון בתוכו, שבו נשרפו נדב ואביהוא; לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר
יבחר ה׳ הוא הקדוש, כבר הוא בקדושתו; וכי אין אנו יודעים שמי
שיבחר הוא הקדוש? אלא אמר להם משה הריני אומר לכם שלא תתחייבו;
מי שיבחר בו יצא חי וכולכם אובדים! רב לכם בני לוי, דבר גדול אמרתי
לכם. ולא טפשים היו, שכך התרה בהם וקבלו עליהם לקרב? הם חטאו על
נפשותם, שנאמר את מחתות החטאים האלה בנפשתם; וקרח שפקח היה מה
ראה לשטות זה? עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו, שמואל,
ששקול כנגד משה ואהרן, אמר בשבילו אני נמלט, וכ״ד משמרות עומדות
לבני בניו כלם מתנבאים ברוח הקדש, שנאמר כל אלה בנים להימן (ד״ה
א׳ כ״ה), אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום? לכך
נשתתף לבא לאותה חזקה, ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט,
אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש, טעה ותלה בעצמו. ולא ראה יפה, לפי שבניו
עשו תשובה; ומשה היה רואה. תנחומא. מחתות, כלים שחותין בהם גחלים,
ויש להם בית יד. רב לכם, דבר גדול נטלתם בעצמכם, לחלוק על הקב״ה! 7
ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי, התחיל לדבר עמו דברים רכים, 8
כיון שראהו קשה עורף; אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עמו
אדבר גם אל כולם; התחיל לומר בהם: שמעו נא בני לוי! ולעמד לפני 9
העדה, לשיר על הדוכן. ויקרב אתך, לאותו שרות שהרחיק ממנו שאר עדת 10

7 מחתין קרח וכל כנשתה: והבו בהון ׀ אשתא ושוו עליהון ׀ קטרת
בוסמין קדם יי מחר ויהי גברא דיתרעי יי הוא קדיש סגי לכון בני
8 לוי: ואמר משה לקרח שמעו כען בני לוי: הזער לכון ארי אפרש 9
אלהא דישראל יתכון מכנשתא דישראל לקרבא יתכון קדמוהי למפלח
10 ית פלחן משכנא דיי ולמקם קדם כנשתא לשמשותהון: וקרב יתך
11 וית כל אחיך בני לוי עמך ובען אתון בען אף כהנתא רבתא: בכן
את וכל כנשתך דאזדמנתון על יי ואהרן מה הוא ארי אתרעמתון
12 עלוהי: ושלח משה למקרי לדתן ולאבירם בני אליאב ואמרו לא
13 נסק: הזער ארי אסקתנא מארעא עבדא חלב ודבש לקטלותנא
14 במדברא ארי אתרברבת עלנא אף אתרברבא: ברם לא לארעא
עבדא חלב ודבש אעלתנא ויהבתא לנא אחסנת חקלין וכרמין העיני
15 גבריא האנון תשלח לעורא לא נסק: ותקיף למשה לחדא ואמר קדם

11 ישראל. לכן, בשביל כך, אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה׳, כי בשליחותו
12 עשיתי לתת כהונה לאהרן, ולא לנו הוא כמחלוקת הזה. וישלח משה וגו׳.
מכאן שאין מחזיקין במחלוקת; שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי
14 שלום. לא נעלה, פיהם הכשילם, שאין להם אלא ירידה. ותתן לנו, הדבר
מוסב על לא, האמור למעלה, כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת
שדה וכרם*)! אמרת לנו אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה וגו׳ (שמות ג׳),
משם הוצאתנו, ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו, אלא גזרת עלינו להמיתנו
במדבר, שאמרת לנו במדבר הזה יפלו פגריכם (במדבר י״ד). העיני האנשים
ההם תנקר וגו׳, אפילו אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך,
15 לא נעלה. האנשים ההם, כאדם התולה קללתו בחברו. ויחר למשה
מאד, נצטער עד למאד. אל תפן אל מנחתם, לפי פשוטו הקטורת שהם
מקריבים לפניך מחר אל תפן אליהם. והמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק
בתמידי צבור, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון; תניחנו האש ולא תאכלנו!
לא חמור אחד מהם נשאתי, לא חמורו של אחד מהם נטלתי**); אפילו

*) וכן: „כי לא לנצח ישכח אביון, תקות עניים (אל!) תאבד לעד“ (תהלים ט׳ י״ט); „אל בקצפך תוכיחני ובחמתך (אל) תיסרני“ (שם ל״ח ב׳). ועין בפתרוני למשלי י״א י״ח, י״ג א׳, י״ד ד׳, י״ו י״ו, י״ז כ״א (עמוד 92, 111, 124, 148, 160).
לאווענשטיין.

**) כוונת רש״י מבוארת, שאין אחד תאר לחמור, עד שיתפרש לא נשאתי מהם חמור אחד, וכמו שפרשו המפרשים, אבל הוא תאר השם בעצמו, וחמור סמוך אליו, דוגמת מפני גערת אחד (ישעי׳ ל׳ י״ז) ודומיהם, מן התארים העומדים בעצמם מבלי זכר המתואר בהם: אך שהרב רשב״ם טען עליו ואמר ז״ל: לא חמור אחד מהם נשאתי, אפילו חמור אחד לא נשאתי מהם, כשאר משתררים על העם; וא״כ למה מפשיעים אותי בשררה? ואלו היה נקוד לא חמור אַחַד מהם היה פתרונו חמור של אחד מהסי כמו אַחַד העם (בראשית כ״ו י׳), ולא הרעותי את אַחַד מהם. עכ״ל. גם הרב חזקוני תפשו מזה כלל ואמר שלפי פרוש רש״י היה לו לנקד אַחַד מהם, כחברו, ולא

ויאמר אל־יהוה אל־תפן אל־מנחתם לא חמור אחד
מהם נשאתי ולא הרעתי את־אחד מהם׃ ויאמר משה 16
אל־קרח אתה וכל־עדתך היו לפני יהוה אתה והם
ואהרן מחר׃ וקחו איש מחתתו ונתתם עליהם קטרת 17
והקרבתם לפני יהוה איש מחתתו חמשים ומאתים
מחתת ואתה ואהרן איש מחתתו׃ ויקחו איש מחתתו 18
ויתנו עליהם אש וישימו עליהם קטרת ויעמדו פתח
אהל מועד ומשה ואהרן׃ ויקהל עליהם קרח את־כל־ 19
העדה אל־פתח אהל מועד וירא כבוד־יהוה אל־כל־
העדה׃ ס שלישי וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן 20
לאמר׃ הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע׃ 21
ויפלו על־פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחת לכל־בשר 22
האיש אחד יחטא ועל כל־העדה תקצף׃ ס וידבר 23
יהוה אל־משה לאמר׃ דבר אל־העדה לאמר העלו 24
מסביב למשכן־קרח דתן ואבירם׃ ויקם משה וילך 25
אל־דתן ואבירם וילכו אחריו זקני ישראל׃ וידבר אל־ 26
העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים
האלה ואל־תגעו בכל־אשר להם פן־תספו בכל־
חטאתם׃ ויעלו מעל משכן־קרח דתן ואבירם מסביב 27
ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם

בשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור, והיה לי

הרעותי את אחד מהם. והיא באמת מענה גדולה, שיהיה אֶחָד מהם שבראשית הפסוק שוה בטעם אל אחד מהם־שבסופו, אע"פ שהם שנוים בנקודם. והנה הרא"ם ז"ל רצה להליץ בעד רש"י ז"ל, באמרו שלכך לא רצה הרב לפרש שיהיה אחד תאר לחמור, מפני שאז יהיה פרושו לא חמור אחד מכל ישראל שעבדתי לי, וקורא אל ישראל חמורים! חלילה לחשוב כן לומר כזה! עכ"ל. והפרוש הזה איננו לפי חכמתו, כי הוא הבלעי, לא אמתי; ועוד שעדיין הקושיא במקומה עומדת, למה זה השתמש הכתוב בלשון

יי לא תקבל ברעוא קורבנהון לא חמרא דחד מנהון שחרית ולא
16 אבאשית ית חד מנהון: ואמר משה לקרח את וכל כנשתך הוו
17 זמינין לקדם יי את ואנון ואהרן מחר: וסבו גבר מחתיתה ותשוון
עליהון קטרת בוסמין ותקרבון קדם יי גבר מחתיתה מאתן וחמשין
18 מחתין ואת ואהרן גבר מחתיתה: ונסיבו גבר מחתיתה ויהבו
עליהון אשתא ושויאו עליהון קטרת בוסמין וקמו בתרע משכן
19 זמנא ומשה ואהרן: ואכנש עליהון קרח ית כל כנשתא לתרע
20 משכן זמנא ואתגלי יקרא דיי לכל כנשתא: ומליל יי עם משה
21 ועם אהרן למימר: אתפרשו מגו כנשתא הדא ואשצי יתהון כשעה:
22 ונפלו על אפיהון ואמרו אל אלה רוחיא לכל בשרא גברא חד ייחוב
23 24 ועל כל כנשתא יהי רגזא: ומליל יי עם משה למימר: מלל עם
כנשתא למימר אסתלקו מסחור סחור למשכנא דקרח דתן ואבירם:
25 וקם משה ואזל לות דתן ואבירם ואזלו בתרוהי סבי ישראל:
26 ומליל עם כנשתא למימר זורו כען מעלוי משכני גבריא חיביא
האלין ולא תקרבון בכל די להון דלמא תלקון בכל חוביהון:
27 ואסתלקו מעלוי משכנא דקרח דתן ואבירם מסחור סחור ודתן
ואבירם נפקו קימין בתרע משכניהון ונשיהון ובניהון וטפלהון:

לטול אותו החמור משלהם, לא נטלתי אלא משלי. ות"א שחריתי: ל"א כך נקראת
16 17 אנגריא של מלך שחור. והם עדתך. והקרבתם לפני ה' איש מחתתו,
19 החמשים ומאתים איש שבכם. ויקהל עליהם קרח, בדברי לצנות; כל הלילה ההוא
הלך אצל השבטים ופתה אותן: כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד? איני
מקפיד אלא בשביל כלכם! אלו באין ונוטלין כל הגדולות, לו המלכות ולאחיו
22 הכהונה!'.... עד שנתפתו כלם. וירא כבוד ה' בא בעמוד ענן. אל אלהי
הרוחת, יודע מחשבות; אין מדתך כמדת בשר ודם, מלך בשר ודם שסרחה
עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא, לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם,
אבל אתה לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא. האיש אחד
הוא החוטא, ואתה על כל העדה תקצף! אמר הקב"ה יפה אמרת, אני
24 יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא! העלו וגו', כתרגומו, הסתלקו מסביבות
25 27 משכן קרח! ויקם משה, כסבור שישאו לו פנים, ולא עשו. יצאו נצבים, בקומה
זקופה, לחרף ולגדף, כמו ויתיצב ארבעים יום, דגלית (שמואל א' י"ז). ונשיהם
ובניהם וטפם, בא וראה כמה קשה המחלוקת! שהרי בית דין של מטה אין

מוכרע, אֶחָד' היה לו לומר אַחַד, שהוא הלשון המכודר. אכן לעקר מדקדק ל' עבר
אין לו אלא פי' רש"י ז"ל, שהוא מיוסד בדקדוק התבה, גם הוא מקוים מבעל הטעמים,
שהפריד תבת מֵהֶם מן נשאתי, וחבר אותה אל אחד — ואלו לפי' רשב"ם היה לו
להטעים לֹא־חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי — ולכן גם אונקלוס הסכים עם פרוש רש"י
ותרגם „לא חמרא דחד מנהון שחרית." היידנהיים.

וּמִסְפָּם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי־יְהוָה שְׁלָחַנִי 28
לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כִּי־לֹא מִלִּבִּי: אִם־ 29
כְּמוֹת כָּל־הָאָדָם יְמֻתוּן אֵלֶּה וּפְקֻדַּת כָּל־הָאָדָם יִפָּקֵד
עֲלֵיהֶם לֹא יְהוָה שְׁלָחָנִי: וְאִם־בְּרִיאָה יִבְרָא יְהוָה וּפָצְתָה 30
הָאֲדָמָה אֶת־פִּיהָ וּבָלְעָה אֹתָם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְיָרְדוּ
חַיִּים שְׁאֹלָה וִידַעְתֶּם כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת־
יְהוָה: וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּבָּקַע 31
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם: וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע 32
אֹתָם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֵת כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח וְאֵת
כָּל־הָרְכוּשׁ: וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה 33
וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל: וְכָל־יִשְׂרָאֵל 34
אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיהֶם נָסוּ לְקֹלָם כִּי אָמְרוּ פֶּן־תִּבְלָעֵנוּ הָאָרֶץ:
וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת יְהוָה וַתֹּאכַל אֵת הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם 35
יז
אִישׁ מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת: ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה 1
לֵּאמֹר: אֱמֹר אֶל־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְיָרֵם אֶת־הַמַּחְתֹּת 2
מִבֵּין הַשְּׂרֵפָה וְאֶת־הָאֵשׁ זְרֵה־הָלְאָה כִּי קָדֵשׁוּ: אֵת 3
מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רִקֻּעֵי פַחִים
צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ כִּי־הִקְרִיבֻם לִפְנֵי־יְהוָה וַיִּקְדָּשׁוּ וְיִהְיוּ לְאוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֵת מַחְתּוֹת הַנְּחֹשֶׁת 4
אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרֻפִים וַיְרַקְּעוּם צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ: זִכָּרוֹן 5
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע
אַהֲרֹן הוּא לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח
וְכַעֲדָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה לוֹ: פ

עונשין אלא עד שיביא שתי שערות, ובית דין של מעלה עד עשרים שנה, וכאן
אבדו אף יונקי שדים: 28 לעשות את כל המעשים האלה, שעשיתי על פי הדבור

28 ואמר משה בדא תדעון ארי יי שלחני למעבד ית כל עובדיא
29 האלין ארי־לא מרעותי: אם כמותא דכל אנשא ימותון אלין וסערא
30 דכל אנשא יסתער עליהון לא יי שלחני: ואם בריאה יברי יי
ופתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון וית כל די־להון ויחתון כד־
31 חיין לשאול ותדעון ארי ארגיזו גבריא האלין קדם יי: והוה כד
שצי למללא ית כל פתגמיא האלין ואתבזעת ארעא די תחותיהון:
32 ופתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון וית אנש־בתיהון וית כל
33 אנשא די לקרח וית כל קניגא: ונחתו אנון וכל־די להון כד־חיין
34 לשאול וחפת עליהון ארעא ואבדו מגו קהלא: וכל ישראל די בסחרניהון
35 ערקו לקלהון ארי אמרו דלמא־תבלעננא ארעא: ואשתא נפקת מן
יז קדם יי ואכלת ית מאתן וחמשין גברא מקרבי קטרת בוסמיא:
1 2 ומליל יי עם משה למימר: אמר לאלעזר בר אהרן כהנא ויפרש
ית מחתיתא מבין יקידיא וית אשתא ירחק להלא ארי אתקדשו:
3 ית מחתית חיביא האלין דאתחיבו בנפשתיהון ויעבדון יתהן טסין
רדידין חופאה למדבחא ארי קרבנון קדם יי ואתקדשו ויהון לאת
4 לבני ישראל: ונסיב אלעזר כהנא ית מחתיתא דנחשא דקריבו
5 יוקידיא ורדידנון חופאה למדבחא: דכרנא לבני ישראל בדיל די־לא
יקרב גבר חלוני די לא מזרעא דאהרן הוא לאסקא קטרת בוסמין
קדם יי ולא יהי כקרח וככנשתה כמא־די מליל יי בידא דמשה

29 לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונה ואליצפן נשיא הקהתי. לא ה׳
30 שלחני, אלא אני עשיתי הכל מדעתי, וכדין הוא חולק עלי. ואם בריאה
יברא ה׳, להמית אותם במיתה שלא מת בה אדם עד הנה; ומה
היא הבריאה? ופצתה האדמה את פיה ותבלעם, אז וידעתם כי נאצו הם
את הקב״ה, ואני מפי הגבורה אמרתי. ורבותינו פרשו, אם בריאה פה לארץ
34 מששת ימי בראשית מוטב, ואם לאו יברא ה׳! נסו לקלם, בשביל הקול היוצא
2 על בליעתן. ואת האש, שבתוך המחתות. זרה הלאה, לארץ, מעל המחתות.
3 כי קדשו, המחתות, ואסורין בהנאה, שהרי עשאום כלי שרת. החטאים האלה
בנפשתם, שנעשו פושעים בנפשותם, שנחלקו על הקב״ה. רקעי, רדודין.
פחים, עסין מרודדין, טינב״ש בלעז (tenues, דיננע). צפוי למזבח, למזבח
הנחשת. ויהיו לאות, לזכרון, שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו על הכהונה
4 ונשרפו. וירקעום, או״ע אישטינדר״יש או״ב בלעז (et extenderunt eos, אונד
5 זיא דעהנטען זיא אויז). ולא יהיה כקרח, כדי שלא יהיה כקרח. כאשר דבר
ה׳ ביד משה לו, כמו עליו, על אהרן דבר אל משה שיהיו הוא ובניו
כהנים, לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו׳. וכן כל לי ולו
ולהם הסמוכים אצל דבור פתרונם כמו על. ומדרשו על קרח. ומהו ביד
משה. ולא כתב אל משה? רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו

6 וַיִּלֹּנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמָּחֳרָת עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן
7 לֵאמֹר אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת־עַם יְהוָה׃ וַיְהִי בְּהִקָּהֵל הָעֵדָה
עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיִּפְנוּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסָּהוּ
8 הֶעָנָן וַיֵּרָא כְּבוֹד יְהוָה׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי אֹהֶל
9 10 מוֹעֵד׃ ס רביעי וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ הֵרֹמּוּ
מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם׃
11 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־הַמַּחְתָּה וְתֶן־עָלֶיהָ אֵשׁ
מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קְטֹרֶת וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה אֶל־הָעֵדָה וְכַפֵּר
12 עֲלֵיהֶם כִּי־יָצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה הֵחֵל הַנָּגֶף׃ וַיִּקַּח
אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀ דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיָּרָץ אֶל־תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל
13 הַנֶּגֶף בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת־הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל־הָעָם׃ וַיַּעֲמֹד
14 בֵּין־הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה׃ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים
בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה עָשָׂר אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת מִלְּבַד
15 הַמֵּתִים עַל־דְּבַר־קֹרַח׃ וַיָּשָׁב אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה אֶל־
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה׃ פ חמישי
16 17 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְקַח מֵאִתָּם מַטֶּה מַטֶּה לְבֵית אָב מֵאֵת כָּל־נְשִׂיאֵהֶם
לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת אִישׁ אֶת־שְׁמוֹ תִּכְתֹּב
18 עַל־מַטֵּהוּ׃ וְאֵת שֵׁם אַהֲרֹן תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּה לֵוִי כִּי מַטֶּה
19 אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם׃ וְהִנַּחְתָּם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי
20 הָעֵדוּת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה׃ וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר־
בּוֹ מַטֵּהוּ יִפְרָח וַהֲשִׁכֹּתִי מֵעָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
21 אֲשֶׁר הֵם מַלִּינִם עֲלֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

שלקה מטה בידו, שנאמר ויוצאה והנה ידו מצורעת כשלג (שמות ד'). ועל כן
11 לקה ע"ו זיה נצרעת. וכפר עליהם, רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע,

6 לה: ואתרעמו כל־כנשתא דבני־ישראל מיומא דבתרוהי על משה
7 ועל אהרן למימר אתון גרמתון דמית עמא דיי: והוה באתכנשות
כנשתא על משה ועל אהרן ואתפניאו למשכן זמנא והא חפהי ענגא
8 9 ואתגלי יקרא דיי: ועל משה ואהרן לקדם משכן זמנא: ומליל
10 יי עם משה למימר: אתפרשו מגו כנשתא הדא ואשצי יתהון
11 כשעה ונפלו על אפיהון: ואמר משה לאהרן סב ית מחתיתא והב
עלה אשתא מעלוי מדבחא ושוי קטרת בוסמיא ואוביל בפריע
12 לכנשתא וכפר עליהון ארי נפק רגזא מן קדם יי שרי מותנא: ונסיב
אהרן כמא די מליל משה ורהט לגו קהלא והא שרי מותנא בעמא
13 ויהב ית קטרת בוסמיא וכפר על עמא: וקם בין מתיא ובין חייא
14 ואתכלי מותנא: והוו דמיתו במותנא ארבעת עשר אלפין ושבע
15 מאה בר מדמיתו על־פלגתא־דקרח: ותב אהרן למשה לתרע משכן
16 17 זמנא ומותנא אתכלי: ומליל יי עם משה למימר: מלל עם בני
ישראל וסב מנהון חטרא חטרא לבית אבא מן כל רברבניהון לבית
18 אבהתהון תרי עשר חטרין גבר ית־שמה תכתוב על חטרה: וית
שמא דאהרן תכתוב על חטרא דלוי ארי חטרא חד לריש בית
19 אבהתהון: ותצנענון במשכן זמנא קדם סהדותא די־אזמן מימרי
20 לכון תמן: ויהי גברא דאתרעי בה חטרה ינעי ואניח מן־קדמי ית
21 תרעמת בני ישראל די אנון מתרעמין עליכון: ומליל משה עם בני

13 שהקטורת עוצר המגפה — כדאיתא במסכת שבת. ויעמד בין המתים ובין החיים, אחז את המלאך והעמידו על כרחו; אמר לו (המלאך) הנח לי לעשות שליחותי! אמר לו משה צוני לעכב על ידך. אמר לו אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה! אמר לו אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה; אם אין אתה מאמין הרי הקב"ה ומשה אל פתח אהל מועד, בא עמי ושאל! וזהו שנאמר וישב אהרן אל משה. ד"א למה בקטרת? לפי שהיו ישראל מליזין ומרננים אחר הקטרת, לומר סם המות הוא! על ידו מתו נדב ואביהוא, על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש! אמר הקב"ה תראו שעוצר מגפה הוא, והחטא
18 הוא הממית! כי מטה אחד, אע"פ שחלקתים לשתי משפחות, משפחת כהונה
20 לבד ולויה לבד, מכל מקום שבט אחד הוא. והשכתי, כמו וישכו המים
21 (בראשית ח'), וחמת המלך שככה (אסתר ז'). בתוך מטותם, הניחו באמצע.

וַיִּתְּנוּ אֵלָיו ׀ כָּל־נְשִׂיאֵיהֶם מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד מַטֶּה לְנָשִׂיא
אֶחָד לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת וּמַטֵּה אַהֲרֹן בְּתוֹךְ
22 מַטּוֹתָם׃ וַיַּנַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֹּת לִפְנֵי יְהוָה בְּאֹהֶל הָעֵדֻת׃
23 וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח
מַטֵּה־אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וַיֹּצֵא פֶרַח וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים׃
24 וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמַּטֹּת מִלִּפְנֵי יְהוָה אֶל־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ מַטֵּהוּ׃ פ ששי
25 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הָשֵׁב אֶת־מַטֵּה אַהֲרֹן לִפְנֵי
הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִבְנֵי־מֶרִי וּתְכַל תְּלוּנֹּתָם
26 מֵעָלַי וְלֹא יָמֻתוּ׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
כֵּן עָשָׂה׃ פ
27 וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר הֵן גָּוַעְנוּ אָבַדְנוּ
28 כֻּלָּנוּ אָבָדְנוּ׃ כֹּל הַקָּרֵב ׀ הַקָּרֵב אֶל־מִשְׁכַּן יְהוָה יָמוּת
יח 1 הַאִם תַּמְנוּ לִגְוֹעַ׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן אַתָּה
וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן הַמִּקְדָּשׁ וְאַתָּה
2 וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן כְּהֻנַּתְכֶם׃ וְגַם אֶת־אַחֶיךָ מַטֵּה
לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ וִישָׁרְתוּךָ וְאַתָּה
3 וּבָנֶיךָ אִתָּךְ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת׃ וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ
וּמִשְׁמֶרֶת כָּל־הָאֹהֶל אַךְ אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ
4 לֹא יִקְרָבוּ וְלֹא־יָמֻתוּ גַם־הֵם גַּם־אַתֶּם׃ וְנִלְווּ עָלֶיךָ וְשָׁמְרוּ
אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד לְכֹל עֲבֹדַת הָאֹהֶל וְזָר לֹא־
5 יִקְרַב אֲלֵיכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֵת

שלא יאמרו מפני שהניחו בצד שכינה פרח. 23 ויצא פרח, כמשמעו. ציץ, הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל. ויגמל שקדים, כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים, לשון ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ"א); ולשון זה תלוי בפרי האילן, כמו ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה י"ח). ולמה שקדים? הוא הפרי הממהר להפריח

ישראל ויהבו להוכל רברבניהון חטרא לרבא חד חטרא לרבא חד
22 לבית אבהתהון תרי עשר חטרין וחטרא דאהרן בגו חטריהון: ואצנע
23 משה ית חטריא קדם יי במשכנא דסהדותא: והוה ביומא דבתרוהי
ועל משה למשכנא דסהדותא והא נעא חטרא דאהרן לבית לוי
24 ואפק לבלבין ואניץ נץ וכפית שגדין: ואפק משה ית כל חטריא
מן קדם יי לות כל בני ישראל ואשתמודעו ונסיבו גבר חטרה:
25 ואמר יי למשה אתב ית חטרא דאהרן לקדם סהדותא למטרא לאת
26 לעמא סרבנא ויסופן תרעמתהון מן קדמי ולא ימותון: ועבד משה
27 כמא די פקיד יי יתיה כן עבד: ואמרו בני ישראל למשה למימר
הא מננא קטלת חרבא הא מננא בלעת ארעא והא מננא דמיתו
28 במותנא: כל דקרב ו מקרב למשכנא דיי מאית הא אנחנא סיפין
יח 1 למסת: ואמר יי לאהרן את ובניך ובית אבוך עמך תסלחון על חובי
2 מקדשא ואת ובניך עמך תסלחון על חובי כהנתכון: ואף ית אחיך
שבטא דלוי שבטא דאבוך קרב לותך ויתוספון עלך וישמשנך
3 ואת ובניך עמך קדם משכנא דסהדותא: ויטרון מטרתך ומטרת
כל משכנא ברם למני קודשא ולמדבחא לא יקרבון ולא ימותון אף
4 אנון אף אתון: ויתוספון עלך ויטרון ית מטרת משכן זמנא לכל
5 פלחן משכנא וחלוני לא יקרב לותכון: ויטרון ית מטרת קודשא

מכל הפרות, אף המעורר על הכהונה פרענותו מעהרת לבוא; כמו שמצינו בעוזיה, והצרעת זרחה במצחו (ד"ה ב' כ"ו). תרגומו וכפית שגדין, כמין אשכול
25 שקדים יחד כפותים זה על זה. ותכל תלונתם, כמו ותכלה תלונותם; לשון זה שם מפעל יחיד, ל' נקבה, כמו תלונתם, מרמור"ש בלעז (murmures, געמוררע), ויש חלוק בין תלונותם לתלונתם, תלונתם תלונה אחת, תלונותם שם דבר בל' יחיד, ואפילו הם תלונות הרבה. למשמרת לאות,
28 לזכרון שבחרתי באהרן לכהן, ולא ילונו עוד על הכהונה. כל הקרב הקרב וגו', אין אנו יכולין להיות זהירין בכך; כולנו רשאין להכנס לחצר אהל מועד, ואחד שיקריב עצמו יותר מחבריו ויכנס לתוך אהל מועד ימות! האם
1 תמנו לגוע? שמא הופקרנו למיתה? ויאמר ה' אל אהרן, למשה אמר שיאמר לאהרן, להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש. אתה ובניך ובית אביך, הם בני קהת אבי עמרם. תשאו את עון המקדש, עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברים המקודשים המסורים לכם, הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש, אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא לגע. ואתה ובניך, הכהנים, תשאו את עון כהונתכם, שאינה מסורה ללוים,
2 ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם. וגם את אחיך, בני גרשון ובני מררי. וילוו, ויתחברו אליכם, להזהיר גם את הזרים מלהקרב
4 אליהם. וישרתוך, בשמירת השערים, ולמנות מהם גזברין ואמרכלין. וזר לא
5 יקרב אליכם, אתכם אני מזהיר על כך. ולא יהיה עוד קצף, כמו שהיה

מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד קֶצֶף עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲנִי 6
הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־אֲחֵיכֶם הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לָכֶם מַתָּנָה נְתֻנִים לַיהוָה לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃
וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר 7
הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן
אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת־מִשְׁמֶרֶת 8
תְּרוּמֹתָי לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה
וּלְבָנֶיךָ לְחָק־עוֹלָם׃ זֶה יִהְיֶה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים מִן־ 9
הָאֵשׁ כָּל־קָרְבָּנָם לְכָל־מִנְחָתָם וּלְכָל־חַטָּאתָם וּלְכָל־
אֲשָׁמָם אֲשֶׁר יָשִׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לְךָ הוּא וּלְבָנֶיךָ׃
בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ כָּל־זָכָר יֹאכַל אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה־ 10
לָּךְ׃ וְזֶה־לְּךָ תְּרוּמַת מַתָּנָם לְכָל־תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ 11
נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כָּל־טָהוֹר
בְּבֵיתְךָ יֹאכַל אֹתוֹ׃ כֹּל חֵלֶב יִצְהָר וְכָל־חֵלֶב תִּירוֹשׁ 12
וְדָגָן רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ לַיהוָה לְךָ נְתַתִּים׃ בִּכּוּרֵי 13
כָּל־אֲשֶׁר בְּאַרְצָם אֲשֶׁר־יָבִיאוּ לַיהוָה לְךָ יִהְיֶה כָּל־טָהוֹר
בְּבֵיתְךָ יֹאכְלֶנּוּ׃ כָּל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה׃ כָּל־פֶּטֶר 14 15
רֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה
יִהְיֶה־לָּךְ אַךְ ׀ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֵת בְּכוֹר
הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה׃ וּפְדוּיָו מִבֶּן־חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ 16
כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא׃
אַךְ בְּכוֹר־שׁוֹר אוֹ־בְכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ־בְכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה קֹדֶשׁ 17

כבר, שנאמר כי יצא הקצף (במדבר י"ז). לכם מתנה נתונים, יכול לעבודתכם 6
של הדיוט? תלמוד לומר לה', כמו שמפורש למעלה, לשמור משמרת גזברין

6 וית מטרת מדבחא ולא יהי עוד רגזא על בני ישראל: ואנא הא
קרבית ית אחיכון ליואי מגו בני ישראל לכון מתנא יהיבין קדם
7 יי למפלח ית פלחן משכן זמנא: ואת ובנך עמך תטרון ית כהנתכון
לכל פתגם מדבחא ולמגו לפרכתא ותפלחון פלחן מתנא איהב ית
8 כהנתכון וחלוני דיקרב יתקטל: ומליל יי עם אהרן ואנא הא יהבית
לך ית מטרת אפרשותי לכל קודשיא דבני ישראל לך יהבתנון
9 לרבו ולבנך לקים עלם: דין יהי לך מקדש קודשיא מותר מן אשתא
כל קרבניהון לכל מנחתהון ולכל חטותהון ולכל אשמהון די יתיבון
10 קדמי קדש קודשין די־לך הוא ולבנך: בקדש קודשין תיכלניה
11 כל דכורא ייכול יתה קודשא יהי לך: ודין לך אפרשות מתנתהון
לכל ארמות בני ישראל לך יהבתנון ולבנך ולבנתך עמך לקים עלם
12 כל דדכי בביתך ייכול יתה: כל טוב משח וכל טוב חמר ועבור
13 ראשיתהון די יתנון קדם יי לך יהבתנון: בכורי כל די בארעהון
14 די ייתון קדם יי די־לך יהי כל דדכי בביתך ייכלניה: כל חרמא
15 בישראל די־לך יהי: כל פתח ולדא לכל בשרא די־יקרבון קדם יי
באנשא ובבעירא יהי לך ברם מפרק תפרוק ית בוכרא דאנשא וית
16 בוכרא דבעירא מסאבא תפרוק: ופרקנה מבר ירחא תפרוק בפרסנה
17 כסף חמש סלעין בסלעי קודשא עשרין מעין הוא: ברם בוכרא
דתורא או בוכרא דאמרא או בוכרא דעזא לא תפרוק קודשא אנון

7 8 ומטרכלין. עבדת מתנה, במתנה נתתיה לכם. ואני הנה נתתי לך, בשמחה, ל' שמחה הוא זה, כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו (שמות ד'). משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין; בא אחד וערער על השדה, אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך; הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין. אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה, בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונה בברית מלח עולם, ולכך נסמכה פרשה זו לכאן. משמרת תרומתי, שאתה צריך לשמרן
9 בטהרה. למשחה, לגדולה. מן האש, לאחר הקטרת האשים. כל קרבנם, כגון זבחי שלמי צבור, ומנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו. אשר ישיבו לי,
10 זה גזל הגר. בקדש הקדשים תאכלנו וגו', למד על קדשי קדשים שאינן
11 נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה. תרומת מתנם, המורם מן התודה ומהשלמים ומאיל נזיר. לכל תנופת, שהרי אלו טעונין תנופה. כל טהור,
12 ולא טמאים. ד"א כל טהור, לרבות אשתו. ראשיתם, היא תרומה גדולה.

18 הֵם אֶת־דָּמָם תִּזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה
לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וּבְשָׂרָם יִהְיֶה־לָּךְ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה
19 וּכְשׁוֹק הַיָּמִין לְךָ יִהְיֶה׃ כֹּל תְּרוּמֹת הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה נָתַתִּי לְךָ וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ
לְחָק־עוֹלָם בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הִוא לִפְנֵי יְהוָה לְךָ וּלְזַרְעֲךָ
20 אִתָּךְ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק
לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי
21 יִשְׂרָאֵל׃ ס שביעי. וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־מַעֲשֵׂר
בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֵלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־הֵם עֹבְדִים אֶת־
22 עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אֹהֶל
23 מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא לָמוּת׃ וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת־עֲבֹדַת
אֹהֶל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ עֲוֺנָם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם וּבְתוֹךְ
24 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם לְנַחֲלָה עַל־כֵּן
אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ פ
25 26 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאֶל־הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר
נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת
27 יְהוָה מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר׃ וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן
28 מִן־הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן־הַיָּקֶב׃ כֵּן תָּרִימוּ גַם־אַתֶּם תְּרוּמַת
יְהוָה מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
29 וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ מִכֹּל
מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־

18 בחזה התנופה וכשוק הימין של שלמים, שנאכלין לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד, אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד.

ית דמהון תזרוק על מדבחא וית תרביהון תסק קרבן לאתקבלא
18 ברעוא קדם יי: ובשרהון יהי לך כחדיא דארמותא וכשוקא דימינא
19 לך יהי: כל אפרשות קודשיא די יפרשון בני ישראל קדם יי יהבית
לך ולבנך ולבנתיך עמך לקים עלם קים מלח עלם הוא קדם יי
20 לך ולבניך עמך: ואמר יי לאהרן בארעהון לא תחסין וחלק לא יהי
לך ביניהון מתנן די יהבית לך אנון חלקך ואחסנתך בגו בני
21 ישראל: ולבני לוי הא יהבית כל מעשרא בישראל לאחסנא חלף
22 פלחנהון די אנון פלחין ית פלחן משכן זמנא: ולא יקרבון עוד בני
23 ישראל למשכן זמנא לקבלא חובא לממת: ויפלחון ליואי אנון ית
פלחן משכן זמנא ואנון יקבלון חוביהון קים עלם לדריכון ובגו
24 בני ישראל לא יחסנון אחסנא: ארי ית מעשרא דבני ישראל די
יפרשון קדם יי אפרשותא יהבית לליואי לאחסנא על כן אמרית
25 להון בגו בני ישראל לא יחסנון אחסנא: ומליל יי עם משה למימר:
26 ולליואי תמליל ותימר להון ארי תסבון מן בני ישראל ית מעשרא
די יהבית לכון מנהון באחסנתכון ותפרשון מנה אפרשותא קדם
27 יי מעשרא מן מעשרא: ותתחשב לכון אפרשותכון כעבורא מן
28 אדרא וכמלאתא מן מעצרתא: כן תפרשון אף אתון אפרשותא קדם
יי מכל מעשרתיכון די תסבון מן בני ישראל ותתנון מנה ית
29 אפרשותא קדם יי לאהרן כהנא: מכל מתנתכון תפרשון ית כל

לך יהיה. בא רבי עקיבא ולמד: הוסיף לך הכתוב הויה אחרת, שלא תאמר
19 כחזה ושוק של תודה שאינו נאכל אלא ליום ולילה. כל תרומת הקדשים.
מחבבה של פרשה זו כללה בתחלתה וכללה בסוף ופרט באמצע. ברית מלח
עולם, כרת ברית עם אהרן בדבר בריא ומתקיים ומבריא את אחרים; ברית
20 מלח, כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם. וחלק לא יהיה לך
23 בתוכם, אף בבזה. והם, הלוים, ישאו עונם של ישראל, שעליהם להזהיר
24 הזרים מגשת אליהם. אשר ירימו לה׳ תרומה, הכתוב קראו תרומה עד
27 שיפריש ממנו תרומת מעשר. ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן,
תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאים וחייבין עליה מיתה וחומש
כתרומה גדולה שנקראת ראשית דגן מן הגורן. וכמלאה מן היקב, כתרומת
תירוש ויצהר הנטלת מן היקבים. מלאה, לשון בשול תבואה שנתמלאת. יקב,
הוא הבור שלפני הגת, שהיין יורד לתוכו. וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא,
וכן יקבי המלך (זכריה י״ד), הוא ים אוקיינוס, חפירה שחפר מלכו של
28 עולם. כן תרימו גם אתם, כמו שישראל מרימים מגרנם ומיקביהם, תרימו
29 גם אתם ממעשר שלכם, כי הוא נחלתכם. מכל מתנתיכם תרימו את כל
תרומת ה׳, בתרומה גדולה הכתוב מדבר, שאם הקדים לוי את הכהן בכרי
וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן תרומה גדולה מן הכרי, צריך להפריש

מפטיר

מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ 30
וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב׃ וַאֲכַלְתֶּם 31
אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי־שָׂכָר הוּא לָכֶם
חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא 32
בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא
תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ׃ פ

יט

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ זֹאת חֻקַּת 1 2
הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם
אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן 3
וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃
וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי 4
אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃ וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה 5
לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃
וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־ 6
תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃ וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם 7
וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃ וְהַשֹּׂרֵף 8
אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד
הָעָרֶב׃ וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ 9
לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת
לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃ וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה 10

הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה, ויחזור ויפריש תרומת
מעשר. בהרימכם את חלבו ממנו, לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו, 30
ונחשב המותר ללוים חולין גמורין, כתבואת גרן לישראל; שלא תאמר
הואיל וקראו הכתוב תרומה, שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו
לה׳ תרומה, יכול יהא כלו אסור? תלמוד לומר ונחשב ללוים כתבואת

30 אפרשותא דיי מכל שופרה ית מקדשה מנה: ותימר להון באפרשותכון
ית שופרה מנה ויתחשב לליואי כעללת אדרא וכעללת מעצרתא:
31 ותיכלון יתה בכל אתר אתון ואנש בתיכון ארי אגרא הוא לכון חלף
32 פלחנכון במשכן זמנא: ולא תקבלון עלוהי חובא באפרשותכון ית
יט שופרה מנה וית קודשיא דבני ישראל לא תחלון ולא תמותון:
1 2 ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: דא גזרת אוריתא די
פקיד יי למימר מלל עם בני ישראל ויסבון לך תורתא סומקתא
3 שלמתא די לית בה מומא די לא סליק עלה נירא: ותתנון יתה
לאלעזר כהנא ויפק יתה למברא למשריתא ויכוס יתה קדמוהי:
4 ויסב אלעזר כהנא מדמה באצבעה וידי לקבל אפי משכן זמנא
5 מדמה שבע זמנין: ויוקד ית תורתא לעינוהי ית משכה וית בשרה
6 וית דמה על אכלה יוקד: ויסב כהנא אעא דארזא ואזובא וצבע
7 זהורי וירמי לגו יקידת תורתא: ויצבע לבושוהי כהנא ויסחי בשרה
במיא ובתר כן ייעול למשריתא ויהי מסאב כהנא עד רמשא:
8 ודמוקד יתה יצבע לבושוהי במיא ויסחי בשרה במיא ויהי מסאב
9 עד רמשא: ויכנוש ׀ גבר דכי ית קטמא דתורתא ויצנע למברא
למשריתא באתר דכי ותהי לכנשתא דבני ישראל למטרא למי
10 אדיותא חטאתא היא: ויצבע דכניש ית קטמא דתורתא ית לבושוהי

31 גרן, מה של ישראל חולין אף של לוי חולין. בכל מקום, אפילו בבית
32 הקברות. ולא תשאו עליו חטא וגו', הא אם לא תרימו תשאו חטא. ולא
תמותו, הא אם תחללו תמותו.

2 זאת חקת התורה. לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר-
מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה? לפיכך כתב בה חקה, גזרה היא
מלפני, אין לך רשות להרהר אחריה! ויקחו אליך, לעולם היא נקראת על
שמך, פרה שעשה משה במדבר. אדמה תמימה, שתהא תמימה באדמימות;
3 שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה. אלעזר, מצותה בסגן. אל מחוץ
למחנה, חוץ לשלש מחנות. ושחט אתה לפניו, זר שוחט ואלעזר רואה.
4 אל נכח פני אהל מועד, עומד במזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו
7 של היכל בשעת הזאת הדם. אל המחנה, למחנה שכינה, שאין טמא משולח
חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי ומצרע. וטמא הכהן עד הערב, סרסהו
9 ודרשהו: וטמא עד הערב, ואחר יבא אל המחנה. והניח מחוץ למחנה,
לשלשה חלקים מחלקה, אחד נתן בהר המשחה, ואחד מתחלק לכל המשמרות,
ואחד נתן בחיל; זה של משמרת היה חוץ לעזרה, ליטול ממנו בני העיירות
וכל הצריכין להטהר, ואת שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין
הימנה, ואת שבחיל נתון למשמרת, מגזרת הכתוב, שנאמר והיתה לעדת בני
ישראל למשמרת. למי נדה, למי הזיה, כמו וידו אבן בי (איכה ג'),

אֶת־בְּגָדָ֔יו וְטָמֵ֖א עַד־הָעָ֑רֶב וְהָיְתָ֞ה לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וְלַגֵּ֛ר
11 הַגָּ֥ר בְּתוֹכָ֖ם לְחֻקַּ֥ת עוֹלָֽם׃ הַנֹּגֵ֥עַ בְּמֵ֖ת לְכָל־נֶ֣פֶשׁ אָדָ֑ם
12 וְטָמֵ֖א שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃ ה֣וּא יִתְחַטָּא־ב֞וֹ בַּיּ֧וֹם הַשְּׁלִישִׁ֛י
וּבַיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י יִטְהָ֑ר וְאִם־לֹ֨א יִתְחַטָּ֜א בַּיּ֧וֹם הַשְּׁלִישִׁ֛י
13 וּבַיּ֥וֹם הַשְּׁבִיעִ֖י לֹ֥א יִטְהָֽר׃ כָּֽל־הַנֹּגֵ֡עַ בְּמֵ֣ת בְּנֶפֶשׁ֩ הָאָדָ֨ם
אֲשֶׁר־יָמ֜וּת וְלֹ֣א יִתְחַטָּ֗א אֶת־מִשְׁכַּ֤ן יְהוָה֙ טִמֵּ֔א וְנִכְרְתָ֛ה
הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא מִיִּשְׂרָאֵ֑ל כִּי֩ מֵ֨י נִדָּ֜ה לֹא־זֹרַ֤ק עָלָיו֙ טָמֵ֣א
14 יִהְיֶ֔ה ע֖וֹד טֻמְאָת֥וֹ בֽוֹ׃ זֹ֚את הַתּוֹרָ֔ה אָדָ֖ם כִּֽי־יָמ֣וּת בְּאֹ֑הֶל
כָּל־הַבָּ֤א אֶל־הָאֹ֙הֶל֙ וְכָל־אֲשֶׁ֣ר בָּאֹ֔הֶל יִטְמָ֖א שִׁבְעַ֥ת
15 יָמִֽים׃ וְכֹל֙ כְּלִ֣י פָת֔וּחַ אֲשֶׁ֛ר אֵין־צָמִ֥יד פָּתִ֖יל עָלָ֑יו טָמֵ֖א
16 הֽוּא׃ וְכֹ֨ל אֲשֶׁר־יִגַּ֜ע עַל־פְּנֵ֣י הַשָּׂדֶ֗ה בַּֽחֲלַל־חֶ֙רֶב֙ א֣וֹ בְמֵ֔ת
17 אֽוֹ־בְעֶ֥צֶם אָדָ֖ם א֣וֹ בְקָ֑בֶר יִטְמָ֖א שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃ וְלָֽקְחוּ֙
לַטָּמֵ֔א מֵעֲפַ֖ר שְׂרֵפַ֣ת הַֽחַטָּ֑את וְנָתַ֥ן עָלָ֛יו מַ֥יִם חַיִּ֖ים
18 אֶל־כֶּֽלִי׃ וְלָקַ֨ח אֵז֜וֹב וְטָבַ֣ל בַּמַּ֘יִם֮ אִ֣ישׁ טָהוֹר֒ וְהִזָּ֤ה עַל־
הָאֹ֙הֶל֙ וְעַל־כָּל־הַכֵּלִ֔ים וְעַל־הַנְּפָשׁ֖וֹת אֲשֶׁ֣ר הָֽיוּ־שָׁ֑ם וְעַל־
19 הַנֹּגֵ֗עַ בַּעֶ֙צֶם֙ א֣וֹ בֶֽחָלָ֔ל א֥וֹ בַמֵּ֖ת א֥וֹ בַקָּֽבֶר׃ וְהִזָּ֣ה הַטָּהֹר֮
עַל־הַטָּמֵא֒ בַּיּ֥וֹם הַשְּׁלִישִׁ֖י וּבַיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֑י וְחִטְּאוֹ֙ בַּיּ֣וֹם
20 הַשְּׁבִיעִ֔י וְכִבֶּ֧ס בְּגָדָ֛יו וְרָחַ֥ץ בַּמַּ֖יִם וְטָהֵ֥ר בָּעָֽרֶב׃ וְאִ֤ישׁ
אֲשֶׁר־יִטְמָא֙ וְלֹ֣א יִתְחַטָּ֔א וְנִכְרְתָ֛ה הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא מִתּ֣וֹךְ
הַקָּהָ֑ל כִּי֩ אֶת־מִקְדַּ֨שׁ יְהוָ֜ה טִמֵּ֗א מֵ֥י נִדָּ֛ה לֹא־זֹרַ֥ק עָלָ֖יו
21 טָמֵ֥א הֽוּא׃ וְהָיְתָ֥ה לָהֶ֖ם לְחֻקַּ֣ת עוֹלָ֑ם וּמַזֵּ֤ה מֵֽי־הַנִּדָּה֙
22 יְכַבֵּ֣ס בְּגָדָ֔יו וְהַנֹּגֵ֙עַ֙ בְּמֵ֣י הַנִּדָּ֔ה יִטְמָ֖א עַד־הָעָֽרֶב׃ וְכֹ֨ל

לידות את קרנות הגוים (זכרי' ב'), לשון זריקה. חטאת היא, לשון חטוי כפשוטו; ולפי הלכותיו קראה הכתוב חטאת, לומר שהיא כקדשים, להאסר בהנאה. הוא יתחטא בו, באפר הזה. במת בנפש, ומי זה מת? של נפש 12 13

ויהי מסאב עד רמשא ותהי לבני ישראל ולגיוריא דיתגירון ביניכון
11 לקים עלם: דיקרב במתא לכל נפשא דאנשא ויהי מסאב שבעא
12 יומין: הוא ידי עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה ידכי ואם
13 לא ידי עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה לא ידכי: כל
דיקרב במתא בנפשא דאנשא די ימות ולא ידי עלוהי ית משכנא
דיי סאב וישתצי אנשא ההוא מישראל ארי מי אדיותא לא
14 אזדריקו עלוהי מסאב יהי עוד סאובתה בה: דא אוריתא אנש ארי
ימות במשכנא כל דעלל למשכנא וכל די במשכנא יהי מסאב שבעא
15 יומין: וכל מן דחסף פתיח דלית מגופת שיע מקף עלוהי מסאב
16 הוא: וכל די יקרב על אפי חקלא בקטל חרבא או במתא או בגרמא
17 דאנשא או בקברא יהי מסאב שבעא יומין: ויסבון לדמסאב מעפר
18 יקדת חטאתא ויתנון עלוהי מי מבוע למן: ויסב אזובא ויטבול
במיא גבר דכי וידי על משכנא ועל כל מניא ועל נפשתא די הוו
19 תמן ועל דיקרב בגרמא או בקטילא או במתא או בקברא: וידי
דכיא על מסאבא ביומא תליתאה וביומא שביעאה וידכנה ביומא
20 שביעאה ויצבע לבושוהי ויסחי במיא וידכי ברמשא: וגבר די
יסתאב ולא ידי עלוהי וישתצי אנשא ההוא מגו קהלא ארי ית מקדשא
21 דיי סאב מי אדיותא לא אזדריקו עלוהי מסאב הוא: ותהי להון
לקים עלם ודידי מי אדיותא יצבע לבושוהי ודיקרב במי אדיותא
22 יהי מסאב עד רמשא: וכל די יקרב בה מסאבא יהי מסאב ואנש

האדם; להוציא נפש בהמה, שאין טומאתה צריכה הזאת (אלא טומאת שבעה).
ד"א בנפש, זו רביעית דם. את משכן ה' טמא, אם נכנס לעזרה אפילו
16 בטבילה בלא הזאה שלישי ושביעי. טמאתו בו, אף על פי שטבל. כל הבא
19 אל האהל, בעוד שהמת בתוכו. וכל כלי פתוח, בכלי חרס הכתוב מדבר,
שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו, לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה
עליו יפה בחבור טמא הוא, הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור. פתיל,
לשון מחובר בל' עברי, וכן נפתולי אלהים נפתלתי (בראשית ל'), נתחברתי
עם אחותי. על פני השדה, רבותינו דרשו לרבות גולל ודופק; ופשוטו על
פני השדה, שאין שם אהל, מטמא המת שם בנגיעה. וחטאו ביום השביעי,
20 הוא גמר טהרתו. ואיש אשר יטמא וגו'. אם נאמר מקדש למה נאמר משכן?
21 וכו' — כדאיתא בשבועות. ומזה מי הנדה, רבותינו אמרו שהמזה טהור, וזה
בא ללמד שהנושא מי חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו, מה
שאין כן בנוגע; וזה שהוציאו בלשון מזה, לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא
22 בהן שעור הזאה. והנגע .... יטמא, ואין טעון כבוס בגדים. וכל אשר יגע
בו הטמא הזה שנטמא במת יטמא. והנפש הנגעת בו, בטמא מת, תטמא

אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא
עַד־הָעָרֶב׃ פ

כ

1 וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
2 וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם׃ וְלֹא־
3 הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן׃ וַיָּרֶב הָעָם
עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי
4 יְהוָה׃ וְלָמָה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה
5 לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ׃ וְלָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם
לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא ׀ מְקוֹם זֶרַע
6 וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם אַיִן לִשְׁתּוֹת׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא
כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ פ שלישי. (שני כמחובר.)
7 8 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל
אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע
לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע
9 וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה
10 מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל
אֶל־פְּנֵי הַסָּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן
11 הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם׃ וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ

עד הערב. כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה, והנוגע בו אב הטומאה וטמאה אדם. זהו פרושה לפי משמעה והלכותיה. ומ"א העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן, וזהו: ויקחו אליך, משלהם, כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל, כך יביאו זו לכפרה משלהם. פרה אדמה. משל לבן שפחה שטנף פלטין של מלך, אמרו תבא אמו ותקנח הצואה; כך תבא פרה ותכפר על העגל. אדמה, על שם אם יאדימו כתולע (ישעיה א'); שהחטא קרוי אדום. תמימה, על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין; תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם. לא עלה עליה על, כשם שפרקו מעליהן עול שמים. אל אלעזר, כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל. ולפי שאהרן

כ

1 ויקרב בה יהי מסאב עד רמשא: ואתו בני ישראל כל כנשתא
למדברא דצן בירחא קדמאה ויתב עמא ברקם ומיתת תמן מרים
2 ואתקברת תמן: ולא הוה מיא לכנשתא ואתכנשו על משה ועל
3 אהרן: ונצא עמא עם משה ואמרו למימר ולוי דמתנא במותא
4 דאחנא קדם יי: ולמא אעלתון ית קהלא דיי למדברא הדין לממת
5 תמן אנחנא ובעירנא: ולמא אסקתונא ממצרים לאיתאה יתנא
לאתרא בישא הדין לא אתר כשר לבית זרע ואף לא תינין וגופנין
6 ורמונין ומיא לית למשתי: ועל משה ואהרן מן קדם קהלא לתרע
7 משכן זמנא ונפלו על אפיהון ואתגלי יקרא דיי להון: ומליל יי עם
8 משה למימר: סב ית חטרא ואכנש ית כנשתא את ואהרן אחוך
ותמללון עם כיפא לעיניהון ויתן מוהי ותפק להון מיא מן כיפא
9 ותשקי ית כנשתא וית בעירהון: ונסיב משה ית חטרא מן קדם
10 יי כמא די פקדיה: ואכנישו משה ואהרן ית קהלא לקדם כיפא ואמר
11 להון שמעו כען סרבניא המן כיפא הדין נפק לכון מיא: וארים משה

עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו, שאין קטגור נעשה סנגור.
ושרף את הפרה, כשם שנשרף העגל. עץ ארז ואזוב ושני תולעת, שלשה
מינים הללו כנגד שלשת אלפים איש שנפלו בעגל. וארז הוא הגבוה מכל
האילנות, ואזוב נמוך מכלן, סמן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו
כאזוב ותולעת ויתכפר לו. למשמרת, כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות,
ואין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל, שנאמר וביום פקדי ופקדתי וגו'
(שמות ל"ב). וכשם שהעגל מטמא כל העוסקין בו כך פרה מטמאה כל העוסקין
בה; וכשם שנטהרו בעפרו, שנאמר ויזר על פני המים וגו' (שם),
1 כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו'. כל העדה, עדה השלמה,
שכבר מתו מתי מדבר, ואלו פרשו לחיים. ותמת שם מרים. למה נסמכה
פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדומה? לומר לך מה קרבנות מכפרין (ס"א
כמו שפרה אדומה מכפרת) אף מיתת צדיקים מכפרת. ותמת שם מרים, אף
היא בנשיקה מתה; ומפני מה לא נאמר בה על פי ה'? שאינו דרך כבוד
2 של מעלה; ובאהרן נאמר על פי ה', באלה מסעי (במדבר ל"ג). ולא היה
3 מים לעדה; מכאן שכל ארבעים שנה היה להם הבאר בזכות מרים. ולו
גוענו, הלואי גוענו. בגוע אחינו, במיתת אחינו, בדבר; למד שמיתת צמא
מגונה ממנה. בגוע, שם דבר הוא, כמו במיתת אחינו. ולא יתכן לפרשו
8 כשמתו אחינו, שאם כן היה לו להנקד בְּגֹוַע. ואת בעירם. מכאן שחס
10 הקב"ה על ממונם של ישראל. ויקהלו וגו'. זה אחד מן המקומות שהחזיק
מועט את המרובה. המן הסלע הזה נוציא? לפי שלא היו מכירין אותו,
לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר, והיו ישראל אומרים
להם מה לכם? מאי זה סלע תוציאו לנו מים? לכך אמר להם המרים,
סרבנים, בל' יוני (μωροί), שוטים, מורים את מוריהם. המן הסלע הזה,
11 שלא נצטוינו עליו, נוציא לכם מים? פעמים, לפי שבראשונה לא הוציא אלא

אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה
12 וּבְעִירָם׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן יַעַן לֹא־
הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ
13 אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם׃ הֵמָּה
מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ
14 בָּם׃ ס רביעי וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־
מֶלֶךְ אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־
15 הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ׃ וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב
16 בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ׃ וַנִּצְעַק
אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם
17 וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ׃ נַעְבְּרָה־נָּא
בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ
הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר
18 גְּבֻלֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא
19 לִקְרָאתֶךָ׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־
מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנַי וְנָתַתִּי מִכְרָם רַק אֵין־דָּבָר
20 בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה׃ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ

פעמים, לפי שלא צוה המקום להכותו, אלא ודברתם אל הסלע, וכמה
דברו אל סלע אחר ולא הוציא, אמרו שמא צריך להכות כבראשונה, שנאמר
12 והכית בצור (שמות י"ז), ונזדמן להם אותו סלע, והכהו. יען לא האמנתם
בי. גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ; כדי שלא יאמרו
עליהם כעון דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו כך היה עון משה ואהרן.
והלא הצאן ובקר ישחט (במדבר י"א) קשה מזו? אלא לפי שבסתר חסך
עליו הכתוב, וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב, מפני קדוש השם.
להקדישני, שאלו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה, ואומרים
מה סלע שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום,
קל וחומר אנו! לכן לא תביאו, בשבועה, כמו לכן נשבעתי לבית עלי
13 (שמואל א' ג'); נשבע בקפידה, שלא ירבו בתפלה על כך. המה מי מריבה,
הם הנזכרים במקום אחר; את אלו ראו אצטגניני פרעה, שמושיען של ישראל

יָת יְדֵהּ וּמְחָא יָת כֵּיפָא בְּחֻטְרֵהּ תַּרְתֵּין זִמְנִין וּנְפַקוּ מַיָּא סַגִּיאֵי וּשְׁתִיאַת
12 כְּנִשְׁתָּא וּבְעִירְהוֹן׃ וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה וּלְאַהֲרֹן חֲלָף דִּי לָא־הֵימֵנְתּוּן
בְּמֵימְרִי לְקַדָּשׁוּתִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֵן לָא תַעֲלוּן יָת קְהָלָא הָדֵין
13 לְאַרְעָא דִּי יְהָבִית לְהוֹן׃ אִנּוּן מֵי מַצּוּתָא דִּי־נְצוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם
14 יְיָ וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן׃ וּשְׁלַח משֶׁה אִזְגַּדִּין מֵרְקַם לְוָת מַלְכָּא דֶאֱדוֹם כִּדְנַן
15 אֲמַר אֲחוּךְ יִשְׂרָאֵל אַתְּ יְדַעַתְּ יָת כָּל עָקְתָא דִּי אַשְׁכַּחְתָּנָא׃ וּנְחָתוּ
אֲבָהָתָנָא לְמִצְרַיִם וִיתֵבְנָא בְמִצְרַיִם יוֹמִין סַגִּיאִין וְאַבְאִישׁוּ לָנָא מִצְרָאֵי
16 וְלַאֲבָהָתָנָא׃ וְצַלֵּינָא קֳדָם יְיָ וְקַבִּיל צְלוֹתָנָא וּשְׁלַח מַלְאָכָא וְאַפְּקָנָא
17 מִמִּצְרָיִם וְהָא אֲנַחְנָא בְרְקַם קַרְתָּא דְּבִסְטַר תְּחוּמָךְ׃ נִעְבַּר כְּעַן בְּאַרְעָךְ
לָא נִעְבַּר בַּחֲקַל וּבִכְרַם וְלָא נִשְׁתֵּי מֵי גוֹב בְּאֹרַח מַלְכָּא נֵיזֵל לָא
18 נִסְטֵי לְיַמִּינָא וְלִסְמָאלָא עַד דְּנִעְבַּר תְּחוּמָךְ׃ וַאֲמַר לֵהּ אֱדוֹמָאָה
לָא תִעְבַּר בִּתְחוּמִי דִּילְמָא בְּדִקְטְלִין בְּחַרְבָּא אֶפּוֹק לְקַדָּמוּתָךְ׃
19 וַאֲמַרוּ לֵהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֹרַח כְּבִישָׁא נִסַּק וְאִם מַיָּךְ נִשְׁתֵּי אֲנָא וּבְעִירַי
20 וְאֶיהַב דְּמֵיהוֹן לְחוֹד לֵית פִּתְגָּם דְּבִישׁ בְּרַגְלַי אֶעְבַּר׃ וַאֲמַר לָא תִעְבַּר

לוקה במים, לכך גזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א'). ויקדש
בם, שמתו משה ואהרן על ידם; שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא ירא
ומתקדש על הבריות, וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים ס"ח),
14 וכן הוא אומר בקרובי אקדש (ויקרא י'). אחיך ישראל. מה ראה להזכיר
כאן אחוה? אלא אמר לו אחים אנחנו, בני אברהם שנאמר לו כי גר יהיה
זרעך (בראשית ט"ו), ועל שנינו היה החוב לפרעו. אתה ידעת את כל
התלאה, לפיכך פרש אביכם מעל אבינו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו
15 (בראשית ל"ו), מפני השטר חוב המוטל עליהם, והטילו על יעקב. וירעו לנו,
סבלנו צרות רבות. ולאבתינו. מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה
16 על ישראל. וישמע קלנו, בברכה שברכנו אבינו, הקול קול יעקב (בראשית
כ"ז), שאנו צועקים ונענים. מלאך, זה משה, מכאן שהנביאים קרוים מלאכים;
17 ואומר ויהיו מלעבים במלאכי האלהים (ד"ה ב' ל"ו). נעברה נא בארצך,
אין לך לעורר על הירושה של ארץ ישראל בשם שלא פרעת החוב; עשה לנו
עזר מעט לעבור דרך ארצך! לא נשתה מי באר, מי בורות היה צריך
לומר; אלא כך אמר משה, אע"פ שיש בידינו מן לאכול ובאר לשתות, לא
נשתה ממנו, אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם. מכאן לאכסנאי שאף על
פי שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני, כדי להנות את אושפיזו. דרך המלך
18 נלך וגו', אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו לכאן ולכאן לאכול. פן בחרב
אצא לקראתך, אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם, ואומרים ונצעק אל ה'
וישמע קולנו; ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי, ועל חרבך תחיה
19 20 (בראשית כ"ז). רק אין דבר, אין שום דבר מזיקך. וביד חזקה, בהבטחת

21 בעם כבד וביד חזקה: וימאן אדום נתן את־ישראל
עבר בגבלו ויט ישראל מעליו: פ חמישי. (שלישי במחובר.)
22 ויסעו מקדש ויבאו בני־ישראל כל־העדה הר ההר:
23 ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן בהר ההר על־גבול
24 ארץ־אדום לאמר: יאסף אהרן אל־עמיו כי לא יבא
אל־הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר־מריתם
25 את־פי למי מריבה: קח את־אהרן ואת־אלעזר בנו
26 והעל אתם הר ההר: והפשט את־אהרן את־בגדיו
27 והלבשתם את־אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם: ויעש
משה כאשר צוה יהוה ויעלו אל־הר ההר לעיני כל־
28 העדה: ויפשט משה את־אהרן את־בגדיו וילבש אתם
את־אלעזר בנו וימת אהרן שם בראש ההר וירד משה
29 ואלעזר מן־ההר: ויראו כל־העדה כי גוע אהרן ויבכו
כא 1 את־אהרן שלשים יום כל בית ישראל: ס וישמע
הכנעני מלך־ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך
2 האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי: וידר ישראל
נדר ליהוה ויאמר אם־נתן תתן את־העם הזה בידי

22 זקנו, והידים ידי עשו (שם). כל העדה, כלם שלמים ועומדים להכנס לארץ; שלא היה בהם אחד מאותן שנגזרה גזרה עליהם, שכבר כלו מתי מדבר, ואלו מאותן שנאמר בהם חיים כלכם היום (דברים ד׳). הר ההר, הר על גבי הר, כתפוח קטן על גבי תפוח גדול. ואע״פ שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים, שלשה נשארו בהן, הר סיני לתורה, והר נבו לקבורת משה, והר ההר לקבורת אהרן. 23 על גבול ארץ אדום. מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה; וכן הנביא אומר ליהושפט, בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה׳ את מעשיך (דה״ב כ׳).
25 קח את אהרן, בדברי נחומים, אמור לו: אשריך שתראה כתרך נתון לבנך,
26 מה שאין אני זכאי לכך! את בגדיו, את בגדי כהונה גדולה הלבישהו, והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו. אמר לו הכנס למערה, ונכנס. ראה מטה מוצעת ונר דלוק. אמר לו עלה למטה, ועלה, פשוט ידיך, ופשט, קמוץ פיך, וקמץ, עצום עיניך, ועצם. מיד חמד משה לאותה מיתה. והוא

21 ונפק אדומאה לקדמותיה בחיל רב וביד תקיפא: וסריב אדומאה
22 שבק ית ישראל למעבר בתחומיה וסטא ישראל מלותיה: ונטלו
23 מרקם ואתו בני ישראל כל כנשתא להר טורא: ואמר יי למשה
24 ולאהרן בהר טורא על תחום ארעא דאדום למימר: יתכניש אהרן
לעמיה ארי לא יעול לארעא די יהבית לבני ישראל על די סרבתון
25 על מימרי למי מצותא: דבר ית אהרן וית אלעזר בריה ותסק יתהון
26 להר טורא: ואשלח ית אהרן ית לבושוהי ותלבישנון ית אלעזר
27 בריה ואהרן יתכניש וימות תמן: ועבד משה כמא די פקיד יי וסליקו
28 להר טורא לעיני כל כנשתא: ואשלח משה ית אהרן ית לבושוהי
ואלביש יתהון ית אלעזר בריה ומית אהרן תמן בריש טורא ונחת
29 משה ואלעזר מן טורא: וחזו כל כנשתא ארי מית אהרן ובכו ית
א 1 אהרן תלתין יומין כל בית ישראל: ושמע כנענאה מלכא דערד
יתיב דרומא ארי אתא ישראל ארח מאלליא ואגיח קרבא בישראל
2 ושבא מנהון שביא: וקיים ישראל קיים קדם יי ואמר אם ממסר תמסר

27 שנאמר לו, כאשר מת אהרן אחיך (דברים ל"ב), מיתה שנתאוית לה. ויעש
29 משה. אע"פ שהדבר קשה לו לא עכב. ויראו כל העדה וגו', כשראו משה
ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד, אמרו היכן הוא אהרן? אמר להם מת. אמרו
אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר המגפה ישלוט בו מלאך המות? מיד
בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל בַּמִּטָּה; ראו והאמינו.
כל בית ישראל, האנשים והנשים; לפי שהיה אהרן רודף שלום ומטיל אהבה
בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו. כי גוע, אומר אני שהמתרגם דהא מית
טועה הוא, אלא אם כן מתרגם ויראו ואתחזיאו, שלא אמרו רבותינו
כי זה משמש בל' דהא אלא על מדרש, שנסתלקו ענני כבוד, וכדאמר רבי
אבהו, דא"ל אבהו אל תקרי וַיִּרְאוּ אלא וַיֵּרָאוּ, ועל לשון זה נופל ל' דהא,
לפי שהוא כתיבת טעם למה שלמעלה הימנו: למה ויראו? לפי שהרי מת
אהרן; אבל על תרגום וחזו כל כנשתא אין לשון דהא נופל, אלא לשון
אשר, שהוא מגזרת שמוש אי; שמצינו אם משמש בלשון אשר, כמו ואם מדוע
לא תקצר רוחי (איוב כ"א), והרבה מפורשים מזה הלשון, אם חרוצים ימיו
1 (איוב י"ד). וישמע הכנעני, שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד .... וכולי
— כדאי' בראש השנה. ועמלק מעולם רצועת מרדות לישראל, מזומן בכל עת
לפורענות. ישב הנגב, זה עמלק, שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב (במדבר
י"ג), ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה
לתת כנעניים בידם, והם אינן כנעניים. ראו ישראל לבושיהם כלבושי
עמלקים ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם, שנאמר אם נתן תתן את
העם הזה בידי. דרך האתרים, דרך הנגב, שהלכו בו מרגלים, שנאמר
ויעלו בנגב (במדבר י"ג). דבר אחר דרך האתרים, דרך התייר הגדול
הנוסע לפניהם, שנאמר דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה (במדבר י').
2 וישב ממנו שבי, אינו אלא שפחה אחת. והחרמתי, אקדיש שללם לגבוה.

וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם׃ וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן 3
אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־
הַמָּקוֹם חָרְמָה׃ פ

4 וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם
5 וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ׃ וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה
לָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם
6 וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל׃ וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם
אֵת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב
7 מִיִּשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ
בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ
8 וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה
לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ
9 וָחָי׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס וְהָיָה
אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי׃
10 11 וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת׃ וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי

3 4 ויחרם אתהם, בהריגה. ואת עריהם, חרמי גבוה. דרך ים סוף. כיון שמת אהרן ובאה עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם דרך ים סוף; הוא הדרך שחזרו לשם כשנגזרה עליהם גזרת מרגלים, שנאמר ונסעו המדברה דרך ים סוף (דברים א'), וכאן חזרו לאחוריהם שבע מסעות, שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה, שם מת אהרן (דברים י'). וכי במוסרה מת, והלא בהר ההר מת? אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאלו הוא בפניהם. צא ובדוק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר. לסבב את ארץ אדום, שלא נתנם לעבור בארצו. ותקצר נפש העם בדרך, בטורח הדרך שהוקשה להם; אמרו עכשיו היינו קרובים להכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו! כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמונה שנה עד היום! לפיכך קצרה נפשם בעינוי הדרך — ובלשון לעז אנקרוד"לור (en querelle, ווידערוויללען). ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהיותו בדרך, ולא פרש בו במה קצרה, אבל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה, כגון ותקצר נפשו בהם (זכריה י"א), וכגון ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטים י'). וכל דבר קשה על אדם נופל בו ל' קצור נפש, כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם

3 ית עמא הדין בידי ואגמר ית קרויהון: וקביל יי צלותה דישראל
ומסר ית כנענאה וגמר יתהון וית קרויהון וקרא שמא דאתרא חרמה:
4 ונטלו מהור טורא ארח ימא דסוף לאקפא ית ארעא דאדום ועקת
5 נפשא דעמא בארחא: ואתרעם עמא במימרא דיי ועם משה נצו
למא אסקתונא ממצרים לממת במדברא ארי לית לחמא ולית מיא
6 ונפשנא עקת במנא הדין דמיכלה קליל: וגרי יי בעמא ית חוין
7 קלן ונכיתו ית עמא ומית עם סגי מישראל: ואתא עמא למשה
ואמרו חבנא ארי אתרעמנא קדם יי ועמך נצינא צלי קדם יי ויעדי
8 מננא ית חויא וצלי משה על עמא: ואמר יי למשה עבד לך
9 קליא ושוי יתה על את ויהי כל דיתנכית ויחזי יתה ויתקים: ועבד
משה חויא דנחשא ושויה על את והוה כד נכית חויא ית גברא
10 ומסתכל לחויא דנחשא ומתקים: ונטלו בני ישראל ושרו באבת:
11 ונטלו מאבת ושרו במגיזת עבראי במדברא די על אפי מואב

אותו הנער, וכדבר המטריח נופל בו לשון גודל, שגדול הוא וכבד על האדם,
כגון וגם נפשם בחלה בי, גדלה עלי (זכריה י"א), ויגאה כשחל תצודני
(איוב י'); כללו של פירוש, כל לשון קוצר נפש בדבר בא שאין יכול
5 לסבלו הוא, שאין הדעת סובלו. באלהים ובמשה, השוו עבד לקונו: למה
העליתנו? שניהם שוים. ונפשנו קצה, אף זה בא קוצר נפש ומאוס. בלחם
הקלקל, לפי שהמן נבלע באברים קראוהו קלקל, אמרו עתיד המן הזה
6 שיתפח במעינו; כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא? את הנחשים
השרפים, ששורפים את האדם בארס שניהם. וינשכו את העם. יבוא נחש
שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה; יבוא נחש שכל המינין נטעמין
לו טעם אחד (טעם עפר) ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה
7 טעמים. ויתפלל משה. מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי
8 מלמחול. על נס, על כלונס, שקורין פירק"א בלעז (perche, pertica,
סטאנגע); וכן כנס על הגבעה (ישעיה ל'), ארים נסי (ישעיה מ'), שאו
נס (ישעיה י"ג); ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קוראו נס. כל הנשוך,
אפילו כלב או חמור נושכו היה נזוק ומתמזמז והולך, אלא שנשיכת הנחש
ממהרת להמית, לכך נאמר כאן וראה אותו, ראייה בעלמא, ובנשיכת הנחש
נאמר והביט, והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו', שלא היה ממהר
נשוך הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה. ואמרו רבותינו וכי
נחש ממית או מחיה? אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין
9 את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נמוקים. נחש
נחשת, לא נאמר לו לעשותו של נחשת, אלא אמר משה הקב"ה קוראו
11 נחש ואני אעשנו של נחשת, לשון נופל על לשון. בעיי העברים. לא ידעתי
למה נקרא שמם עיים. ועי לשון חורבה הוא, דבר הטאוט במטאטא, והע'
בו יסוד לבדה, והוא מל' יעים ויעה ברד (ישעיה כ"ח). העברים, דרך
מעבר העוברים שם את הר נבו אל ארץ כנען, שהוא מפסיק בין ארץ מואב

העברים במדבר אשר על־פני מואב ממזרח השמש:
12 13 משם נסעו ויחנו בנחל זרד: משם נסעו ויחנו מעבר ארנון
אשר במדבר היצא מגבל האמרי כי ארנון גבול מואב
14 בין מואב ובין האמרי: על־כן יאמר בספר מלחמת
15 יהוה את־והב בסופה ואת־הנחלים ארנון: ואשד
16 הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב: ומשם
בארה הוא הבאר אשר אמר יהוה למשה אסף את־
17 העם ואתנה להם מים: ס אז ישיר ישראל את־
18 השירה הזאת עלי באר ענו־לה: באר חפרוה שרים
כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם וממדבר מתנה:
19 20 וממתנה נחליאל ומנחליאל במות: ומבמות הגיא
אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על־פני
הישימן: פ שביעי. (רביעי כשמחובר.)

לארץ האמורי. על פני מואב ממזרח השמש, במזרחה של ארץ מואב. 13 מעבר ארנון. הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני לארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב. היצא מגבל האמרי, רצועה יוצאה מגבול האמורי, והיא של אמוריים, ונכנסת לגבול מואב עד ארנון, שהוא גבול מואב, ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב (כי ארנון גבול מואב, והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם — ואע"פ שלא פֵּרְשָׁה משה פֵּרְשָׁה יפתח), כמו שאמר יפתח, וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה (שופטים י"א), ומשה רמז כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער (דברים ב'), מה אלו לא נתנום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב, אף מואב כן. מגבל האמרי, תחום סוף מצר שלהם, וכן גבול מואב (דברים ב', ל' קצה וסוף. 14 על כן יאמר, על חנייה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמת ה', כשמספרים נסים שנעשו לאבותינו, יספרו את־והב, כמו את יהב; כמו שיאמר מן יעד ועד כך יאמר מן יהב והב, והו' יסוד הוא, כלומר את אשר יהב להם וְהִרְבָּה נסים בים סוף. ואת הנחלים ארנון, כשם שמספרים בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון, שאף שם נעשו נסים גדולים. ומה הם הנסים? 15 ואשד הנחלים. תרגום של שֶׁפֶךְ אשד, שפך הנחלים, שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם. לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר, וההרים סמוכים זה לזה, אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חברו בהר מזה, והדרך עובר בתוך הנחל. אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות בהרים

12 13 מַדְנַח שִׁמְשָׁא: מִתַּמָּן נְטַלוּ וּשְׁרוֹ בְּנַחֲלָא דְזָרֶד: מִתַּמָּן נְטַלוּ
וּשְׁרוֹ מֵעִבְרָא דְאַרְנוֹן דִּי בְמַדְבְּרָא דְּנָפֵק מִתְּחוּם אֱמוֹרָאָה אֲרֵי אַרְנוֹן
14 תְּחוּם מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין אֱמוֹרָאָה: עַל כֵּן יִתְאֲמַר בְּסִפְרָא קְרָבִין
15 דַּעֲבַד יְיָ עַל יַמָּא דְסוּף וּגְבוּרָן דַּעֲל נַחֲלֵי אַרְנוֹן: וְשָׁפוּךְ נַחֲלַיָּא
16 דְּמִדַּבְּרִין לְקֳבֵל לְחַיַּת וּמִסְתְּמִיךְ לִתְחוּם מוֹאָב: וּמִתַּמָּן אִתְיְהִיבַת
לְהוֹן בֵּירָא הִיא בֵּירָא דִּי אֲמַר יְיָ לְמשֶׁה כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא וְאֵיהַב לְהוֹן
17 מַיָּא: בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל יָת תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא סַקִּי בֵירָא שַׁבַּחוּ לַהּ:
18 בֵּירָא דְּחֲפָרוּהָ רַבְרְבַיָּא כְּרוּהָ רֵישֵׁי עַמָּא סָפְרַיָּא בְּחֻטְרֵיהוֹן וּמִמַּדְבְּרָא
19 אִתְיְהִיבַת לְהוֹן: וּמִדְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן נָחֲתָא עִמְּהוֹן לְנַחֲלַיָּא וּמִנַּחֲלַיָּא
20 סָלְקָא עִמְּהוֹן לְרָמָתָא: וּמֵרָמָתָא לְחֵילַיָּא דִּי בְּחַקְלֵי מוֹאָב רֵישׁ

שלמעלה מהם ונכנסו מאלים ונחבאו כלסטראות. והיו אותן הנקעים בהר של
צד מואב, וההר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קְרָנוֹת וְשָׁדַיִם
בולטין לחוץ; כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של ארץ ישראל, כשפחה
היוצאת להקביל פני גברתה, ונתקרב לצד הר של מואב, ונכנסו אותן הַשָּׁדַיִם
לתוך אותן נקעים והרגום; וזהו אשר נטה לשבת ער, שההר נטה ממקומו
16 ונתקרב לצד מואב ונדבק בו, וזהו ונשען לגבול מואב. ומשם בארה,
משם באה הבאר אל הנחל. כיצד? אמר הקב"ה מי מודיע לְבָנַי הנסים הללו?
(משל אומר נתת פת לתינוק הודיעו לאמו!) לאחר שעברו חזרו ההרים
למקומן, והבאר ירדה לתוך הנחל והעלתה משם דם ההרוגים וזרועות ואברים
17 ומוליכתן סביב המחנה, וישראל ראו ואמרו שירה. עלי באר, מתוך הנחל,
והעלי מה שֶׁאַתְּ מעלה! (ומנין שהבאר הודיעה להם? שנאמר ומשם בארה;
וכי משם היתה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם? אלא שירדה
לפרסם את הנסים. וכן אז ישיר ישראל את השירה הזאת נאמרה בסוף
ארבעים, והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, מה ראה להכתב כאן? אלא
18 הענין הזה נדרש למעלה הימנו.) באר חפרוה, זאת היא הבאר אשר חפרוה
19 שרים, משה ואהרן. במשענתם, במטה. וממדבר נתנה להם. וממתנה
20 נחליאל, כתרגומו. ומבמות הגיא אשר בשדה מואב, כי שם מת משה
גם נטלה הבאר. ד"א כרוה נדיבי העם, כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל
מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו, וּמֵי הבאר נמשכים דרך אותו סימן ובאין
לפני חניית כל שבט ושבט. במחקק, על פי משה שנקרא מחוקק, שנאמר
כי שם חלקת מחוקק ספון (דברים ל"ג). ולמה לא נזכר משה בשירה זו?
לפי שלקה על ידי הבאר; וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של
הקדוש ברוך הוא. משל למלך שהיו מזמינין אותו לסעודה, אמר אם אוהבי
שם אני שם, ואם לאו איני הולך. ראש הפסגה, כתרגומו ריש רמתא.
פסגה, לשון גבוה, וכן פסגו ארמנותיה (תהלים מ"ח), הגביהו ארמנותיה.
ונשקפה אותה הפסגה על פני המקום ששמו ישימון, והוא ל' מדבר שהוא
שמם. ד"א ונשקפה הבאר על פני הישימון, שנגנזה בְּיַמָּהּ של טבריא,

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי לֵאמֹר׃ 21
אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי 22
בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃ וְלֹא־ 23
נָתַן סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־
כָּל־עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה וַיִּלָּחֶם
בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיַּכֵּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ 24
מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃ וַיִּקַּח 25
יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי
הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ׃ כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ 26
הָאֱמֹרִי הִוא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח
אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן׃ עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים 27
בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן׃ כִּי־אֵשׁ יָצְאָה 28
מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי בָּמוֹת
אַרְנֹן׃ אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם 29
וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן׃ וַנִּירָם אָבַד חֶשְׁבּוֹן 30
עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא׃ וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל 31

והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים, והיא הבאר. כך דרש
רבי תנחומא. וישלח ישראל מלאכים, ובמקום אחר תולה השליחות במשה, 21
שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות (דברים ב׳); וכן וישלח משה מלאכים
מקדש אל מלך אדום (במדבר כ׳), וביפתח הוא אומר וישלח ישראל מלאכים
אל מלך אדום וגו׳ (שופטים י״א) — הכתובים הללו צריכים זה לזה, זה
נועל וזה פותח, שמשה הוא ישראל וישראל הם משה, לומר לך שְׁנְשִׂיא הדור 22
הוא ככל הדור, כי הנשיא הוא הכל. אעברה בארצך. אף על פי שלא 23
נצטוו לפתוח להם בשלום בקשו מהם שלום. ולא נתן סיחון, לפי שכל מלכי
כנען היו מעלין לו מס, שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גיסות; כיון
שאמרו לו ישראל אעברה בארצך אמר להם כל עצמי איני יושב כאן
אלא לשמרם מפניכם, ואתם אומרים כך! ויצא לקראת ישראל. אלו
היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה, ואם היה סיחון
בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו, וכל שכן שהיה בחשבון. אמר הקב״ה
מה אני מטריח על בני! כל זאת לצור על כל עיר ועיר? נתן לבו כל אנשי

21 רָמָתָא וּמִסְתַּכְיָא עַל־אַפֵּי בֵּית־יְשִׁימוֹן: וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַּדִּין לְוָת
22 סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה לְמֵימַר: אֶעְבַּר בְּאַרְעָךְ לָא נִסְטֵי בַּחֲקַל וּבִכְרַם
23 לָא נִשְׁתֵּי מֵי גוֹב בְּאֹרַח מַלְכָּא נֵזֵל עַד דִּי נִעְבַּר תְּחוּמָךְ: וְלָא שְׁבַק
סִיחוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵּהּ וּנְפַק
24 לְקַדָּמוּת יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְיָהַץ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: וּמְחָהִי
יִשְׂרָאֵל לְפִתְגַּם דְּחָרֶב וִירֵית יָת אַרְעֵהּ מֵאַרְנוֹנָא עַד יוּבְקָא עַד בְּנֵי
25 עַמּוֹן אֲרֵי תַקִּיף תְּחוּמָא דִּבְנֵי עַמּוֹן: וּכְבַשׁ יִשְׂרָאֵל יָת כָּל קִרְוַיָּא
26 הָאִלֵּין וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בְּכָל קִרְוֵי אֱמוֹרָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל כַּפְרָנָהָא: אֲרֵי
חֶשְׁבּוֹן קַרְתָּא דְּסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה הִיא וְהוּא אַגַּח קְרָבָא בְּמַלְכָּא
27 דְּמוֹאָב קַדְמָאָה וּנְסִיב יָת כָּל אַרְעֵהּ מִידֵהּ עַד אַרְנוֹן: עַל כֵּן יֵימְרוּן
28 מְתַלַיָּא עוּלוּ לְחֶשְׁבּוֹן תִּתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלַל קַרְתָּא דְּסִיחוֹן: אֲרֵי קִידוּם
תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מֵחֶשְׁבּוֹן עָבְדֵי קְרָבָא כְּשַׁלְהוֹבִיתָא מִקַּרְתָּא דְּסִיחוֹן
קְטִילוּ עַמָּא דִּשְׁרוֹ בִלְחַיַּת מוֹאָב כּוּמְרַיָּא דְּפָלְחִין בֵּית דַּחְלָא רָמָתָא
29 דְאַרְנוֹן: וַי לְכוֹן מוֹאָבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָּא דְּפָלְחִין לִכְמוֹשׁ מְסַר בְּנוֹהִי
30 צִירִין וּבְנָתֵיהּ בְּשִׁבְיָא לְמַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה סִיחוֹן: וּמַלְכוּ פְּסָקַת מֵחֶשְׁבּוֹן
31 עֲדָא שָׁלְטָן מִדִּיבוֹן וְצָדִיאוּ עַד נֹפַח דִּסְמִיךְ עַד מֵידְבָא: וִיתֵב

המלחמה לצאת מן העירות, ונתקבצו כלם למקום אחד, ושם נפלו, ומשם
הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם, כי אין איש שם אלא נשים וטף.
24 כי עז, ומהו חזקו? התראתו של הקב"ה, שאמר להם אל תצרם וגו' (דברים
ב'). בנתיה, כפרים הסמוכים לה. והוא נלחם. למה הוצרך להכתב? לפי
שנאמר אל תצר את מואב (דברים ב'), וחשבון משל מואב היתה, כתב לנו
2' שסיחון לקחה מהם, ועל ידו טהרה לישראל. מידו, מרשותו. על כן, על
אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב. יאמרו המשלים, בלעם, שנאמר בו וישא
משלו (במדבר כ"ג); המשלים, בלעם ובעור, והם אמרו באו חשבון, שלא
היה סיחון יכול לכבשה, והלך ושכר את בלעם לקללו, וזהו שאמר לו בלק
כי ידעתי את אשר תברך מברך וגו' (במדבר כ"ב). תבנה ותכונן חשבון
2 בשם סיחון, להיות עירו. כי אש יצאה מחשבון, משכבשה סיחון. אכלה
ער מואב, שם אותה המדינה קרוי ער בל' עברי, ולחיית בל' ארמי. ער
2 מואב, ער של מואב. אוי לך מואב! שקללו את מואב שימסרו בידו. כמוש,
שם אלהי מואב. נתן הנותן את בניו של מואב פליטם, נסים ופלטים מחרב,
3 ואת בנתיו בשבית וגו'. ונירם אבד, מלכות שלהם. אבד חשבון עד דיבן,
מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם, וכן עד דיבן; תרגום של סר
עד, כלומר סר ניר מדיבון. ניר ל' מלכות ועול וממשלת איש, כמו למען
היות ניר לדוד עבדי (מלכים א' י"א*). ונשים, ש' דגושה, ל' שממה, כך

*) ועיין בפתרוני למשלי כ"א ד' (נגמול 197—198) על ענין חלת ניר.

לאָוועֶנשטיין.

32 בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃ וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ
33 בְּנֹתֶיהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם׃ וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ
הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל־עַמּוֹ
34 לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל תִּירָא אֹתוֹ
כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ
לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃
35 וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ
כב 1 שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ׃ וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת
2 מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ ס וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר
3 אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי׃ וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי
הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
4 וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־
סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר
5 מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא׃ וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם
בֶּן־בְּעֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־
לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין
6 הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי׃ וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־
הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ

יאמרו המושלים: וַנַּשִּׁים אותם עד נפח, כשמונים עד כפח! וישלח משה לרגל את יעזר. המרגלים לכדוה; אמרו לא נעשה כראשונים; בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם. אל תירא אתו, שהיה משה ירא להלחם, שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, שנאמר ויבא הפליט (בראשית י"ד), הוא עוג, שפלט מן הרפאים שהכו כדרלעומר וחבריו בעשתרות קרנים, שנאמר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים (דברים ג'). ויכו אתו, משה הרגו — בדאיתא בברכות בהרואה: עקר טורא בר תלתא פרסי וכו'.

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי; אמר אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם, אנו על אחת כמה וכמה! לפיכך ויגר מואב, ל' מגור, כמו גורו לכם (איוב י"ט). ויקץ מואב, קצו בחייהם

32 יִשְׂרָאֵל בְּאֲרַע אֱמוֹרָאָה: וּשְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת יַעְזֵר וּכְבַשׁוּ כַּפְרָנָהָא
33 וְתָרִיךְ יָת אֱמוֹרָאָה דִּי תַמָּן: וְאִתְפְּנִיאוּ וּסְלִיקוּ לְאֹרַח מַתְנַן וּנְפַק
עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנַן לְקָדָמוּתְהוֹן הוּא וְכָל עַמֵּהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְאֶדְרֶעִי:
34 וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לָא תִדְחַל מִנֵּהּ אֲרֵי בִידָךְ מְסָרִית יָתֵהּ וְיָת כָּל עַמֵּהּ
וְיָת אַרְעֵהּ וְתַעְבֵּד לֵהּ כְּמָא דִי עֲבַדְתְּ לְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דִּי
35 יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן: וּמְחוֹ יָתֵהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל עַמֵּהּ עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר
כב 1 לֵהּ מְשֵׁזֵיב וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ: וּנְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְּמֵישְׁרַיָּא
דְמוֹאָב מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירֵחוֹ:

2 3 וַחֲזָא בָּלָק בַּר צִפּוֹר יָת כָּל דִּי עֲבַד יִשְׂרָאֵל לֶאֱמוֹרָאֵי: וּדְחֵיל
מוֹאֲבָאָה מִן קֳדָם עַמָּא לַחֲדָא אֲרֵי סַגִּי הוּא וַעֲקַת לְמוֹאֲבָאָה מִן קֳדָם
4 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַאֲמַר מוֹאָב לְסָבֵי מִדְיָן כְּעַן יְשֵׁיצוּן קְהָלָא יָת כָּל
סַחֲרָנָנָא כְּמָא דִמְלַחֵיךְ תּוֹרָא יָת יְרוֹקָא דְחַקְלָא וּבָלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא
5 לְמוֹאָב בְּעִדָּנָא הַהִיא: וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר לִפְתוֹר
אֲרָם דְּעַל פְּרָת אֲרַע בְּנֵי עַמֵּהּ לְמִקְרֵי לֵהּ לְמֵימַר הָא עַמָּא נְפַק
6 מִמִּצְרַיִם הָא חֲפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְאַרְעָא וְהוּא שָׁרֵי מִלְקֳבְלִי: וּכְעַן
אִיתָא כְעַן לוּט לִי יָת עַמָּא הָדֵין אֲרֵי תַקִּיף הוּא מִנִּי מָאִים אֵכוּל

4 (כמו קצתי בחיי [בראשית כ"ז]; והוא מקרא קצר). אל זקני מדין, והלא מעולם היו שונאים זה את זה, שנאמר המכה את מדין בשדה מואב (בראשית ל"ו), שבא מדין על מואב למלחמה? אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם: ומה ראה מואב ליטול עצה ממדין? כיון שראו ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם, אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל, נשאל מהם מה מדתו; אמרו להם אין כחו אלא בפיו; אמרו אף אנו נבוא עליהם באדם שכחו בפיו. כלחך השור, כל מה שהשור מלחך אין בו ברכה. בעת ההיא, לא היה ראוי למלכות, מנסיכי סיחון היה, וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך שעה.
5 פתורה, כשולחני הזה שהכל מריצים לו מעות, כך כל המלכים מריצין לו אגרותיהם. ולפי פשוטו של מקרא כך שם המקום. ארץ בני עמו, של בלק; משם היה, וזה היה מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך. וא"ת מפני מה השרה הקב"ה שכינתו על גוי רשע? כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומר אלו היה לנו נביאים חזרנו למוטב, העמיד להם נביאים, והם פרצו גדר העולם; שבתחלה היו גדורים בעריות, וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות. לקרא לו, הקריאה היתה שלו ולהנאתו, שהיה פוסק לו ממון הרבה. עם יצא ממצרים, ואם תאמר מה מזיקך? הנה כסה את עין הארץ; סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום. והוא ישב ממלי, חסר כתיב,
6 קרובים הם לכלותני, כמו כי אמילם (תהלים קי"ח). נַכֶּה בּוֹ, אני ועמי נכה בהם. ד"א לשון משנה (ס"א מעוט) הוא, מנכה לו מן הדמים, לחסר מהם מעט. כי ידעתי וגו׳, על ידי מלחמת סיחון, שעזרתו להכות

וְאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ
וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר׃ וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים 7
בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק׃ וַיֹּאמֶר 8
אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר
יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם׃ וַיָּבֹא 9
אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ׃
וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח 10
אֵלָי׃ הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה 11
לְכָה קָבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו׃
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־ 12
הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא׃ וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־ 13
שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל־אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתִתִּי לַהֲלֹךְ
עִמָּכֶם׃ וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן 14
בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ׃ וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים 15

את מואב. וקסמים בידם, כל מיני קסמים, שלא יאמר אין כלי תשמישי 7
עמי. ד"א קסם זה נטלו בידם זקני מדין: אמרו אם יבא עמנו בפעם הזאת
יש בו ממש, ואם ידחנו אין בו תועלת; לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה
אמרו אין בו תקוה] הניחוהו והלכו להם; שנאמר וישבו שרי מואב עם
בלעם, אבל זקני מדין הלכו להם. לינו פה הלילה, אין רוח הקדש שורה 8
עליו אלא בלילה; וכן לכל נביאי אומות העולם ע"ה, וכן לבן, בחלום הלילה,
שנאמר ויאמר ה' אל לבן הארמי בחלום הלילה (בראשית ל"א), כאדם ההולך
אצל פלגשו בהחבא. כאשר ידבר ה' אלי, אם ימליכני ללכת עם בני אדם
כמותכם אלך עמכם; שמא אין כבודו לתתי להלוך אלא עם שרים גדולים
מכם. וישבו, ל' עכבה. מי האנשים האלה עמך? להטעותו בא; אמר 9
פעמים שאין הכל גלוי לפניו, אין דעתו שוה עליו, אף אני אראה עת שאוכל
לקלל ולא יבין.*) בלק בן צפור וגו', אע"פ שאיני חשוב בעיניך, חשוב אני 10

*) ברש"י כ"י יש כאן תוספת לרבינו יוסף ב"ר שמעון ז"ל: מי האנשים האלה עמך? כך הלוך המליצה, כשיבוא לתפוס את האדם מתוך דבריו הוא שואלו מה זה? כדי שישיבנו, ומתוך תשובתו נכנס עמו בדבר ואומר מה בדעתו על אותו הדבר; שכן אתה מוצא ביתרו, ששאל למשה מדוע אתה יושב לבדך (שמות י"ח י"ד), שדבר זה שאתה יושב לבדך לדון יחידי גורם שכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב, שאין אחד מהם נפטר לביתו, לפי שאין נעשה בו דינו; וכל זה היה שואלו כדי לפתוח לו פתח תשובה,

לאנחא ביה קרב ואתרכניה מן ארעא ארי ידענא ית די תברך מברך*)
7 ודי תלוט ליט: ואזלו סבי מואב וסבי מדין וקסמיא בידיהון ואתו
8 לות בלעם ומלילו עמיה פתגמי בלק: ואמר להון ביתו הכא בליליא
ואתיב יתכון פתגמא כמא דימליל יי עמי ואוריכו רברבי מואב
9 עם בלעם: ואתא מימר מן קדם יי לות בלעם ואמר מן גבריא
10 האלין דעמך: ואמר בלעם קדם יי בלק בר צפור מלכא דמואב
11 שלח לותי: הא עמא די נפק ממצרים וחפא ית עין שמשא דארעא
12 כען איתא לוט לי יתיה מאים אכול לאנחא ביה קרב ואתרכניה: ואמר
13 יי לבלעם לא תיזל עמהון לא תלוט ית עמא ארי בריך הוא: וקם
בלעם בצפרא ואמר לרברבי בלק איזילו לארעכון ארי ליתרעוא קדם
14 יי למשבקי למיזל עמכון: וקמו רברבי מואב ואתו לות בלק ואמרו
15 סריב בלעם למיתי עמנא: ואוסיף עוד בלק למשלח רברבין סגיאין

11 כעיני הטלכים! קבה לי, זו קשה מארה לי, שהוא נוקב ומפרש. וגרשתיו,
מן העולם. ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ, איני מבקש אלא להסיעם
12 מעלי; ובלעם היה שונאם יותר מבלק. לא תלך עמהם! אמר לו אם כן
אקללם במקומי. אמר לו לא תאר את העם! אמר לו אם כן אברכם.
אמר לו אינם צריכים לברכתך, כי ברוך הוא! משל אומרים לצרעה (ס"א
13 לדבורה), לא מדובשיך ולא מעוקציך! להלך עמכם, אלא עם שרים גדולים
מכם. למדנו שרוחו גבוהה, ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום, אלא

להשיבו כי יבא אלי העם .... כי יהיה להם דבר וגו', ויתפסהו מתוך דבריו ויאמר נבל תבול גם אתה גם כל העם הזה, שלא תוכל עשהו לבדך, שמתוך שאתה דן את כולם אין משפט כולם נעשה, אלא המתבקש תחלה הוא נשפט, וכולם מצפין ועומדין מבקר עד ערב, אלא שמע בקולי איעצך, היה אתה לעם מול האלהים, היה אתה למד מן הקב"ה את הדינים לעם, לצורך העם, לדון את העם, והבאתה אתה את הדברים אל האלהים, היה כשאל ממנו מה משפט בדבר זה, ואח"כ והזהרת אתהם, היה מוסר להם הדינים שקבלת מפי הגבורה, שיהיו יודעין לשפוט משפט אמת, ומשתמסור להם הדינים תחזה בהם מי הגון לדבר, ושמת עליהם שרי אלפים, ושפטו את העם בכל עת שיהיה להם דין, ולא יהיו מצפים ועומדים מבקר עד ערב, וגם כל העם, הנלוה עליך עכשיו שאחרית לערבית, על מקומו שתקנת לו, אל שרי האלפים, יבוא בשלום בכל שעה שירצה, ולא יצטרך להמתין עליך. כיוצא בו אומר בקין אי הבל אחיך? כדי להכנס עמו בדברים ולתפסו מתוך מעשיו. ודכותה ויקרא ה' אלהים אל האדם, ויאמר לו איכה? וכי תעלה על דעתך מי שנאמר בו אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו (ירמיה כ"ג כ"ד) שהיה יוכל להחבאות מפניו? אלא לתפסו מתוך דבריו נכנס עמו לדבר. כיוצא בו במשה ויאמר אליו ה' מה זה בידך? ויאמר מטה; ויאמר השליכהו ארצה (שמות ד' ב'). כיוצא בו כאשר יאמרו אליך בני עמך לאמר הלא תגד לנו מה אלה? לך דבר אלהם, כה אמר ה' הנה אני לקח וגו' (יחזקאל ל"ז י"ט); כיוצא בו בחגי (ב') שאל נא את הכהנים וגו', שכל הפרשה כולה כשאלם אם יגע טמא איש בכל אלה, היטמא? ויאמרו יטמא, ושינם בן העם הזה וגו'. וכן בחזקיה הוא אומר מה אמרו האנשים האלה? ומאין יבאו אליך? ומה ראו בביתך? כדי שיאמר כל אשר בביתי ראו וגו' (ישעיה ל"ט ג'-ד'), ויתפסנו בדבר זה. אף כאן כדי שיאמר בלק בן צפור שלח אלי לקללם, ושיכנו לא תלך ולא תקלל.

*) נראה לנקד מְבָרָךְ, הר' בקמץ, וכן נקוד „יהי שם ה' מברך" בת"י, בקמץ הר', ובג"מו.

היידנהיים.

וּנְכְבָּדִ֖ים מֵאֵֽלֶּה׃ וַיָּבֹ֖אוּ אֶל־בִּלְעָ֑ם וַיֹּ֣אמְרוּ ל֗וֹ כֹּ֤ה אָמַר֙ 16
בָּלָ֣ק בֶּן־צִפּ֔וֹר אַל־נָ֥א תִמָּנַ֖ע מֵהֲלֹ֥ךְ אֵלָֽי׃ כִּֽי־כַבֵּ֤ד אֲכַבֶּדְךָ֙ 17
מְאֹ֔ד וְכֹ֛ל אֲשֶׁר־תֹּאמַ֥ר אֵלַ֖י אֶֽעֱשֶׂ֑ה וּלְכָה־נָּא֙ קָֽבָה־לִּ֔י
אֵ֖ת הָעָ֥ם הַזֶּֽה׃ וַיַּ֣עַן בִּלְעָ֗ם וַיֹּ֙אמֶר֙ אֶל־עַבְדֵ֣י בָלָ֔ק אִם־ 18
יִתֶּן־לִ֥י בָלָ֛ק מְלֹ֥א בֵית֖וֹ כֶּ֣סֶף וְזָהָ֑ב לֹ֣א אוּכַ֗ל לַעֲבֹר֙ אֶת־
פִּי֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֔י לַעֲשׂ֥וֹת קְטַנָּ֖ה א֥וֹ גְדוֹלָֽה׃ וְעַתָּ֗ה שְׁב֨וּ נָ֥א 19
בָזֶ֛ה גַּם־אַתֶּ֖ם הַלָּ֑יְלָה וְאֵ֣דְעָ֔ה מַה־יֹּסֵ֥ף יְהוָ֖ה דַּבֵּ֥ר עִמִּֽי׃
וַיָּבֹ֨א אֱלֹהִ֥ים ׀ אֶל־בִּלְעָם֮ לַיְלָה֒ וַיֹּ֣אמֶר ל֗וֹ אִם־לִקְרֹ֤א לְךָ֙ 20
בָּ֣אוּ הָאֲנָשִׁ֔ים ק֖וּם לֵ֣ךְ אִתָּ֑ם וְאַ֗ךְ אֶת־הַדָּבָ֛ר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּ֥ר
אֵלֶ֖יךָ אֹת֥וֹ תַעֲשֶֽׂה׃ וַיָּ֤קָם בִּלְעָם֙ בַּבֹּ֔קֶר וַֽיַּחֲבֹ֖שׁ אֶת־ 21
אֲתֹנ֑וֹ וַיֵּ֖לֶךְ עִם־שָׂרֵ֥י מוֹאָֽב׃ וַיִּֽחַר־אַ֣ף אֱלֹהִים֮ כִּֽי־הוֹלֵ֣ךְ הוּא֒ 22
וַיִּתְיַצֵּ֞ב מַלְאַ֧ךְ יְהוָ֛ה בַּדֶּ֖רֶךְ לְשָׂטָ֣ן ל֑וֹ וְהוּא֙ רֹכֵ֣ב עַל־
אֲתֹנ֔וֹ וּשְׁנֵ֥י נְעָרָ֖יו עִמּֽוֹ׃ וַתֵּ֣רֶא הָאָתוֹן֩ אֶת־מַלְאַ֨ךְ יְהוָ֜ה 23
נִצָּ֣ב בַּדֶּ֗רֶךְ וְחַרְבּ֤וֹ שְׁלוּפָה֙ בְּיָד֔וֹ וַתֵּ֤ט הָֽאָתוֹן֙ מִן־הַדֶּ֔רֶךְ
וַתֵּ֖לֶךְ בַּשָּׂדֶ֑ה וַיַּ֤ךְ בִּלְעָם֙ אֶת־הָ֣אָת֔וֹן לְהַטֹּתָ֖הּ הַדָּֽרֶךְ׃
וַֽיַּעֲמֹד֙ מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֔ה בְּמִשְׁע֖וֹל הַכְּרָמִ֑ים גָּדֵ֥ר מִזֶּ֖ה וְגָדֵ֥ר 24
מִזֶּֽה׃ וַתֵּ֨רֶא הָאָת֜וֹן אֶת־מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֗ה וַתִּלָּחֵץ֙ אֶל־הַקִּ֔יר 25
וַתִּלְחַ֛ץ אֶת־רֶ֥גֶל בִּלְעָ֖ם אֶל־הַקִּ֑יר וַיֹּ֖סֶף לְהַכֹּתָֽהּ׃ וַיּ֥וֹסֶף 26
מַלְאַךְ־יְהוָ֖ה עֲב֑וֹר וַֽיַּעֲמֹד֙ בְּמָק֣וֹם צָ֔ר אֲשֶׁ֛ר אֵֽין־דֶּ֥רֶךְ לִנְט֖וֹת
יָמִ֥ין וּשְׂמֹֽאול׃ וַתֵּ֤רֶא הָֽאָתוֹן֙ אֶת־מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֔ה וַתִּרְבַּ֖ץ תַּ֣חַת 27

נכ' גסות, לפיכך ויסף עוד בלק וגו'. כי כבד אכבדך מאד, יותר ממה 17
שהיית נוטל לשעבר אני נותן לך. מלא ביתו כסף וזהב, למדנו שנפשו רחבה, 18
ומחמד ממון אחרים; אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו, שהרי צריך
לשכור חילות רבות, ספק נוצח ספק אינו נוצח, ואני ודאי נוצח. לא אוכל
לעבר, על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים, ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל
הברכות שנתברכו האבות מפי השכינה. גם אתם, פיו הכשילו, גם אתם 19
סופכם לילך בפחי נפש כראשונים. מה יסף, לא ישנה דבריו מברכה לקללה;

16 ויקירין מאלין: ואתו לות בלעם ואמרו לה כדנן אמר בלק בר
17 צפור לא כען תתמנע מלמיתי לותי: ארי יקרא איקרנך לחדא וכל
18 די תימר לי אעבד ואיתא כען לוט לי ית עמא הדין: ואתיב בלעם
ואמר לעבדי בלק אם יתן לי בלק מלי ביתה כסף ודהב לית לי
רשו למעבר על גזרת מימרא דיי אלהי למעבד זעירתא או רבתא:
19 וכען אוריכו כען הכא אף אתון בליליא ואדע מא יוסף יי למללא
20 עמי: ואתא מימר מן קדם יי לבלעם בליליא ואמר לה אם למקרי
לך אתו גבריא קום איזל עמהון וברם ית פתגמא די אמליל עמך
21 יתה תעביד: וקם בלעם בצפרא וזרז ית אתנה ואזל עם רברבי
22 מואב: ותקף רגזא דיי ארי אזיל הוא ואתעתד מלאכא דיי בארחא
23 לשטן לה והוא רכיב על אתנה ותרין עולמוהי עמה: וחזת אתנא
ית מלאכא דיי מעתד בארחא וחרבה שליפא בידה וסטת אתנא
מן ארחא ואזלת בחקלא ומחא בלעם ית אתנא לאסטיותה לארחא:
24 וקם מלאכא דיי בשביל כרמיא אתרא דגדרא מכא וגדרא מכא:
25 וחזת אתנא ית מלאכא דיי ואדחקת לכתלא ודחקת ית רגלא דבלעם
26 לכתלא ואוסיף למחהא: ואוסיף מלאכא דיי למעבר וקם באתר עק
27 די לית ארח למסטי לימינא ולסמאלא: וחזת אתנא ית מלאכא

הלואי שלא יוסיף לברך! כאן נתנבא שעתיד להוסיף להם ברכות על ידו.
20 אם לקרא לך, אם הקריאה שלך ואתה סבור ליטול עליה שכר, קום לך
אתם. ואך, על כרחך, את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה! ואף
21 עפ"כ וילך בלעם, אמר שמא אפתנו ויתרצה. ויחבש את אתנו, מכאן
שהשנאה מקלקלת את השורה, שחבש הוא בעצמו. אמר הקב"ה, רשע, כבר
קדמך אברהם אביהם, שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו (בראשית
22 כ"ב)! עם שרי מואב, לבו כלבם שוה. כי הולך הוא, ראה שהדבר רע בעיני
המקום ונתאוה לילך. לשטן לו, מלאך של רחמים היה, והיה רוצה למנעו
מלחטוא, שלא יחטא ויאבד. ושני נעריו עמו. מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך
23 יוליך עמו שני אנשים לשמשו, וחוזרים ומשמשים זה את זה. ותרא האתון,
והוא לא ראה שנתן הקב"ה רשות לבהמה לראות יותר מן האדם, שמתוך
שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין. וחרבו שלופה בידו. אמר רשע
זה הניח כלי אומנותו, שכלי זיינן של אומות העולם בחרב, והוא בא עליהם
בפיו, שהוא אומנות שלהם, אף אני אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו;
24 וכן סופו, ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב (במדבר ל"א). במשעול, כתרגומו
בשביל, וכן אם ישפק עפר שומרון לשעלים (מלכים א׳ כ׳), עפר הנדבק
בכפות הרגלים בהלוכן, וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ׳), ברגליו ובהלוכו.
25 גדר מזה, סתם גדר של אבנים הוא. ותלחץ היא עצמה. ותלחץ את אחרים,
26 את רגל בלעם. ויוסף מלאך ה׳ עבור, לעבור עוד לפניו להלוך, להיות
לפניו במקום אחר, כמו והוא עבר לפניהם (בראשית ל"ג). ומדרש אגדה יש

בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל׃ וַיִּפְתַּח 28
יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי
הִכִּיתַנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי 29
הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ׃ וַתֹּאמֶר 30
הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי
מֵעוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה
וַיֹּאמֶר לֹא׃ וַיְגַל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ 31
יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלֻפָה בְּיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו׃
וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ 32
זֶה שָׁלוֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ
לְנֶגְדִּי׃ וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי 33
נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי׃
וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי 34
אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדָּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה
לִּי׃ וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס 35
אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־
שָׂרֵי בָלָק׃ וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־ 36
עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל׃
וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־ 37

בתנחומא: מה רצה לעמוד בשלשה מקומות? סמני אבות כראהו. זה שלש רגלים, 28
רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה! התעללת, 29
כתרגומו, לשון גנאי ובזיון. לו יש חרב בידי, גנות גדולה היה לו
דבר זה בעיני השרים: זה הולך להרוג אומה שלמה בפיו, ולאתון זו צריך 30
לכלי זיין! ההסכן הסכנתי, כתרגומו; וכן הלאל יסכן גבר (איוב כ"ב).
ורבותינו דרשו מקרא זה בגמרא, אמרו ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא?
אמר להון ברטיבא שדאי ליה .... כולי. כדאיתא במסכת עבודת אלילים. 32
כי ירט הדרך לנגדי. רבותינו דרשוהו נוטריקון, יראה ראתה נטתה, כשראה
שהדרך לנגדי, כלומר לקנאתי ולהקניטני. ולפי משמעו כי חרד הדרך

דיי ורבעת תחות בלעם ותקף רוגזא דבלעם ומחא ית אתנא בחטרא:
28 ופתח יי ית פומא דאתנא ואמרת לבלעם מה עבדית לך ארי
29 מחיתני דנן תלת זמנין: ואמר בלעם לאתנא ארי חיכת בי אלו־פון
30 אית חרבא בידי ארי כען קטלתיך: ואמרת אתנא לבלעם הלא
אנא אתנך די־רכבת עלי מדאיתך עד יומא הדין המילף אליפנא
31 למעבד לך כדין ואמר לא: וגלא יי ית עיני בלעם וחזא ית מלאכא
32 דיי מעתד בארחא וחרביה שליפא בידיה וכרע וסגיד לאפוהי: ואמר
ליה מלאכא דיי על־מא מחיתא ית אתנך דנן תלת זמנין הא אנא
נפקית למסטן ארי גלי קדמי דאת רעי למיזל בארחא לקבלי:
33 וחזתני אתנא וסטת מן קדמי דנן תלת זמנין אלו־פון לא סטת
34 מן קדמי ארי כען אף יתך קטלית ויתה קימית: ואמר בלעם
למלאכא דיי חבית ארי לא ידעית די־את מעתד לקדמותי בארחא
35 וכען אם־ביש בעינך אתוב לי: ואמר מלאכא דיי לבלעם איזיל
עם־גבריא ולחוד ית פתגמא די־אמליל עמך יתיה תמליל ואזל בלעם
36 עם רברבי בלק: ושמע בלק ארי אתא בלעם ונפק לקדמותיה לקרתא
37 דמואב די על־תחום ארנון די בסטר תחומא: ואמר בלק לבלעם
הלא משלח שלחית לותך למקרי לך למא לא אתיתא לותי הבקושטא

לנגדי, ל' רעה, כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומהר הדרך שהוא לכעסי
ולהמרותי; ומקרא קצר הוא, כמו ותכל דוד (שמואל ב' י"ג). לשאת מסריכה
ירט לשון רצון, וכן ועל ידי רשעים ירטני (איוב ט"ז), מפייס ומנחם אותי
33 על ידי רשעים שאינן אלא מקניטים. אולי נטתה, כמו לולא, פעמים
שאולי משמש בל' לולא. גם אתכה הרגתי, הרי זה מקרא מסורס והוא
כמו גם הרגתי אותך, כלומר לא העכבה בלבד קרתך על ידי כי גם
ההריגה; ואותה החייתי, ועתה מפני שדברה והוכיחתך ולא יכלת לעמוד
בתוכחתה, כמו שכתוב ויאמר לא, הרגתיה, שלא יאמרו זו היא שסלקה את
בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב; שחס המקום על כבוד הבריות; וכן
34 והרגתם את האשה ואת הבהמה תהרוגו (ויקרא כ'). כי לא ידעתי, גם זה
גנותו, ועל כרחו הודה; שהוא היה משתבח שיודע דעת עליון, ופיו העיד
לא ידעתי. אם רע בעיניך אשובה לי, להתריס כנגד המקום היא תשובה
זו; אמר לו הוא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו! למוד
הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו! אמר לאברהם קח נא את בנך וגו'
(בראשית כ"ב), ועל ידי מלאך בטל את דברו; אף אני אם רע בעיניך
35 צריך אני לשוב! לך עם האנשים, בדרך שאדם רוצה לילך בה, מוליכין אותו.
(לך עם האנשים, כי חלקך עמהם וסופך להאבד מן העולם.) ואפס, על
כרחך, את הדבר אשר אדבר וגו'. עם שרי בלק, שמח לקללם כמותם.
36 37 וישמע בלק, שלח שלוחים לבשרו. (האמנם לא אוכל כבדך? נתנבא שסופו

לך למה לא הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך: ויאמר 38
בלעם אל בלק הנה באתי אליך עתה היכל אוכל
דבר מאומה הדבר אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר:
וילך בלעם עם בלק ויבאו קרית חצות: ויזבח בלק 39 40
בקר וצאן וישלח לבלעם ולשרים אשר אתו: ויהי בבקר 41
ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה
העם: ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחת 1 כג
והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים: ויעש בלק 2
כאשר דבר בלעם ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח:
ויאמר בלעם לבלק התיצב על עלתך ואלכה אולי 3
יקרה יהוה לקראתי ודבר מה יראני והגדתי לך וילך
שפי: ויקר אלהים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת 4
המזבחת ערכתי ואעל פר ואיל במזבח: וישם יהוה 5
דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר: וישב 6
אליו והנה נצב על עלתו הוא וכל שרי מואב: וישא 7
משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי
קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל: מה אקב 8
לא קבה אל ומה אזעם לא זעם יהוה: כי מראש צרים 9
אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכן ובגוים

לבאת מעמו בקלון.) אל עיר מואב, אל מטרופולין שלו, עיר החשובה שלו, 38
לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור! קרית חצות, עיר מלאה שווקים, אנשים 39
ונשים וטף בחוצותיה, לומר ראה ורחם שלא יעקרו אלו! בקר וצאן, דבר 40
מועט (בקר אחד וצאן אחד בלבד). במות בעל, כתרגומו, לרמת דחלתה, 41
שם עבודת אלילים. אולי יקרה ה' לקראתי, אינו רגיל לדבר עמי ביום. 3
וילך שפי, כתרגומו, יחידי, ל' שופי ושקט, שאין עמו אלא שתיקה. ויקר, 4
ל' עראי, ל' גנאי, ל' טומאת קרי, כלומר בקושי ובזיון היה נגלה עליו
ביום, אלא בשביל להראות חבתן של ישראל. את שבעת המזבחת, שבעה
מזבחות ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחת; אמר לפניו

38 הֲוֵיתָא אֲמַר לֵית אֲנָא יָכִיל לְיִקָרוּתָךְ: וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הָא אֲתֵיתִי
לְוָתָךְ כְּעַן הֲמֵיכַל יָכְלָנָא לְמַלָּלָא מִדָּעַם פִּתְגָּמָא דִּישַׁוֵּי יְיָ בְּפוּמִי
39 יָתֵהּ אֲמַלֵּל: וַאֲזַל בִּלְעָם עִם בָּלָק וַאֲתוֹ לְקִרְיַת מָחוֹזוֹהִי: וּנְכַס בָּלָק 40
41 תּוֹרִין וְעָן וּשְׁלַח לְבִלְעָם וּלְרַבְרְבַיָּא דִּי עִמֵּהּ: וַהֲוָה בְצַפְרָא וּדְבַר
בָּלָק יָת בִּלְעָם וְאַסְּקֵהּ לְרָמַת דַּחַלְתֵּהּ וַחֲזָא מִתַּמָּן קְצַת מִן עַמָּא:
כג
1 וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵי־לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵן לִי הָכָא שַׁבְעָא
2 תּוֹרִין וְשַׁבְעָא דִכְרִין: וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא־דִי מַלֵּיל בִּלְעָם וְאַסֵּק בָּלָק
3 וּבִלְעָם תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא: וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק אִתְעַתַּד
עַל עֲלָתָךְ וְאֵיהַךְ מָאִים יְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְקַדָּמוּתִי וּפִתְגָּמָא
4 דִּיחַזֵּנַנִי וְאֶחַוֵּי לָךְ וַאֲזַל יְחִידִי: וְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם
וַאֲמַר לֵהּ יָת שַׁבְעָא מַדְבְּחִין סַדְּרִית וְאַסֵּקִית תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל
5 מַדְבְּחָא: וְשַׁוִּי יְיָ פִּתְגָּמָא בְּפוּמָא דְבִלְעָם וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וּכְדֵין
6 תְּמַלֵּל: וְתָב לְוָתֵהּ וְהָא מְעַתַּד עַל עֲלָתֵהּ הוּא וְכָל רַבְרְבֵי מוֹאָב:
7 וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר מִן אֲרָם דַּבְּרַנִי בָלָק מַלְכָּא דְמוֹאָב מִטּוּרֵי מַדִּינְחָא
8 אִיתָא לוּט לִי יַעֲקֹב וְאִיתָא תָּרֵךְ לִי יִשְׂרָאֵל: מָא אֱלוּטֵהּ דְּלָא לַטְיֵהּ
9 אֵל וּמָא אֲתָרְכֵהּ דְּלָא תָּרְכֵהּ יְיָ: אֲרֵי מֵרֵישׁ טוּרַיָּא חֲזִיתֵהּ וּמֵרָמָתָא
סְכִיתֵהּ הָא עַמָּא בִלְחוֹדֵיהוֹן עֲתִידִין דְּיַחְסְנוּן עָלְמָא וּבְעַמְמַיָּא לָא

אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות, ואני ערכתי כנגד כלן; אברהם בנה ארבעה: ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו, ויעתק משם ההרה וגו' (בראשית י"ב), ויאהל אברם וגו' (בראשית י"ג), ואחד בהר המוריה, ויצחק בנה אחד: ויבן שם מזבח .... ויכרו שם עבדי יצחק באר (בראשית כ"ו), ויעקב בנה שתים, אחד בשכם ואחד בבית אל. ואעל פר ואיל במזבח,
7 ואברהם לא העלה אלא איל אחד. ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל,
8 בשני שמותיהם אמר לו לקללם, שמא אחד מהם אינו מובהק. מה אקב, לא קבה אל, כשהיו ראויים להתקלל לא נתקללו, כשהזכיר אביהם את עונם, כי באפם הרגו איש, לא קלל אלא אפם, שנאמר ארור אפם (בראשית מ"ט); כשנכנס אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל, מה נאמר שם? גם ברוך יהיה (בראשית כ"ז); במברכים נאמר אלה יעמדו לברך את העם (דברים כ"ז), במקללים לא נאמר ואלה יעמדו לקלל את העם, אלא על הקללה, לא רצה להזכיר עליהם שם קללה. לא זעם ה', אני אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה; והוא לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך. וזהו שנאמר, עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה
9 אותו בלעם .... למען דעת צדקות ה' (מיכה ו')! כי מראש צרים אראנו, אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם, ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו על ידי אבות ואמהות. הן עם, הוא אשר זכו לו אבותיו, לשכון בדד, כתרגומו. ובגוים לא יתחשב, כתרגומו, לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות, שנאמר כי אעשה כלה בכל הגוים וגו' (ירמיה ל'), אינן

לא יתחשב׃ מי מנה עפר יעקב ומספר את־רבע ישראל 10
תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו׃ ויאמר 11
בלק אל־בלעם מה עשית לי לקב איבי לקחתיך והנה
ברכת ברך׃ ויען ויאמר הלא את אשר ישים יהוה 12
בפי אתו אשמר לדבר*׃ ויאמר אליו בלק לך־נא אתי 13
אל־מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו תראה
וכלו לא תראה וקבנו־לי משם׃ ויקחהו שדה צפים 14
אל־ראש הפסגה ויבן שבעה מזבחת ויעל פר ואיל
במזבח׃ ויאמר אל־בלק התיצב כה על־עלתך ואנכי 15
אקרה כה׃ ויקר יהוה אל־בלעם וישם דבר בפיו ויאמר 16
שוב אל־בלק וכה תדבר׃ ויבא אליו והנו נצב על־ 17
עלתו ושרי מואב אתו ויאמר לו בלק מה־דבר יהוה׃
וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו 18
צפר׃ לא איש אל ויכזב ובן־אדם ויתנחם ההוא אמר 19
ולא יעשה ודבר ולא יקימנה׃ הנה ברך לקחתי וברך 20
ולא אשיבנה׃ לא־הביט און ביעקב ולא־ראה עמל 21

נמנין עם השאר. ד"א כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם, שנאמר ה' בדד
ינחנו (דברים ל"ב), וכשהאומות בטובה אוכלים עם כל אחד ואחד ואין עולה
להם מן החשבון, וזהו ובגוים לא יתחשב. מי מנה עפר יעקב וגו', 10
כתרגומו דעדקיא דבית יעקב. .... מארבע משרייתא, ארבע דגלים. ד"א עפר
יעקב, אין חשבון במצות שהם מקיימים בעפר, לא תחרש בשור ובחמר
(דברים כ"ב), לא תזרע כלאים (ויקרא י"ט), אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא
בהם. ומספר את רבע ישראל, רביעותיהן, זרע היוצא מן התשמיש שלהם.
תמת נפשי מות ישרים שבהם. וקבנו לי, לשון צווי, קללהו לי! שדה צפים, 13 14
מקום גבוה היה, ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר. ראש
הפסגה, בלעם לא היה קוסם כבלק; ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ
בישראל משם, ששם מת משה, כסבור ששם תחול עליהם הקללה וזו היא
הפרצה שאני רואה. אקרה כה, מאת הקב"ה. אקרה, ל' אתפעל. וישם 15 16
דבר בפיו, ומה היא השימה הזאת? ומה חסר המקרא באמרו שוב אל בלק
וכה תדבר? לא כשהיה שומע שאינו ברשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק

10 יתדנון גמירא: מן ייכול לממני דעדקיא דבית יעקב דאמיר עליהון
יסגון כעפרא דארעא או חדא מארבע משריתא דישראל תמות
11 נפשי מותא דקשיטוהי ויהי סופי כותהון: ואמר בלק לבלעם מה
12 עבדת לי למילט סנאי דברתיך והא ברכא מברכת להון: ואתב
13 ואמר הלא ית דישוי יי בפומי יתה אטר למללא: ואמר לה בלק
איתא כען עמי לאתר אחרן דתחזנה מתמן לחוד קצתה תחזי וכלה
14 לא תחזי ותלוטה לי מתמן: ודבריה לחקל סכותא לריש רמתא
15 ובנא שבעא מדבחין ואסק תור ודכר על כל מדבחא: ואמר לבלק
16 אתעתד הכא על עלתך ואנא אתמטי עד כא: וארע מימר מן קדם
יי לבלעם ושוי פתגמא בפומה ואמר תוב לות בלק וכדין תמלל:
17 ואתא לותה והוא מעתד על עלתה ורברבי מואב עמה ואמר לה
18 בלק מא מליל יי: ונטל מתלה ואמר קום בלק ושמע אצית למימרי
19 בר צפור: לא כמלי בני אנשא מימר אלהא בני אנשא אמרין ומכדבין
ואף לא כעובדי בני בשרא דאנון גזרין למעבד ותיבין ומתמלכין
20 ההוא אמר ועבד וכל מימרה מתקים: הא ברכן קבלית ואברכנה
21 לישראל ולא אתיב ברכתי מנה: אסתכלית לית פלחי גלולין

לצערו? — ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו, כאדם הפוקס בהמה בחכה
17 להוליכה אל אשר ירצה, אמר לו על כרחך תשוב אל בלק! ושרי מואב
אתו, ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב; כיון שראו שאין בו תקוה הלכו
להם מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם. מה דבר ה'? ל' צחוק הוא זה,
18 כלומר אינך ברשותך! קום בלק, כיון שראהו מצחק בו, נתכוון לצערו:
עמוד על רגליך! אינך רשאי לישב ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום!
בנו צפר, ל' מקרא הוא זה, כמו חיתו יער (תהלים ק"ד), וחיתו ארץ
19 (בראשית א'), למעינו מים (תהלים קי"ד). לא איש אל וגו', כבר נשבע
להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה אומות, ואתה סבור להמיתם במדבר.
ההוא אמר וגו', בלשון תימה; ותרגומו תייבין ומתמלכין, חוזרין ונמלכים
20 לחזור בהם. הנה ברך לקחתי, אתה שואלני מה דבר ה'? קבלתי ממנו
לברך אותם. וברך ולא אשיבנה, הוא ברך אותם, ואני לא אשיב את
ברכתו. וּבֵרֵךְ, כמו וּבֵרַךְ. וכן היא גזרת ר', אויב חֵרֵף (תהלים ע"ד),
כמו חֵרַף, וכן ובוצע בֵּרֵךְ (תהלים י'), המהלל ומברך את הגוזל ואומר אל
תירא, כי לא תענש, שלום יהיה לך! מרגיז הוא להקב"ה. ואין לומר בֵּרֵךְ שם
דבר, שאם כן היה נקוד בפתח קטן וטעמו למעלה, אבל לפי שהוא ל' פעל
21 הוא נקוד קמץ קטן וטעמו למטה. לא הביט און ביעקב וגו', כתרגומו.
ד"א אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש נאה: לא הביט הקב"ה און שביעקב,
כשהם עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן
שהם עוברין על דתו. עמל, ל' עבירה [illegible] הרה עמל (תהלים ז'), כי אתה
עמל וכעס תביט (תהלים י'), לפי שה[illegible] היא עמל לפני המקום. ה' אלהיו

בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ׃ אֵל מוֹצִיאָם 22
מִמִּצְרָיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ׃ כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־ 23
קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל
אֵל׃ הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־ 24
יֹאכַל טֶרֶף וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה׃ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם 25
גַּם־קֹב לֹא תִקֳּבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ׃ וַיַּעַן בִּלְעָם 26
וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־
ששי (שביעי)
יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה׃ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא 27
אֶקָּחֲךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבֹּתוֹ
לִי מִשָּׁם׃ וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף 28
עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה 29
שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים׃
וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ 30
כד
וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־ 1
הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר
פָּנָיו׃ וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן 2

עמו, אפילו מכעיסין וממרין לפניו אינו זז מתוכן. ותרועת מלך בו, ל'
חבה ורעות, כמו רעה דוד (שמואל ב' ט"ו), אוהב דוד, ויתנה למרעהו
(שופטים ט"ו); וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהון. אל מוציאם 22
ממצרים, אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים, לא יצא מעצמו אלא האלהים
הוציאם. כתועפת ראם לו, כתוקף רום וגובה שלו, וכן וכסף תועפות (איוב
כ"ב), ל' מעוז הוא; ואומר אני שהוא ל' ועוף יעופף (בראשית א'), המעופף ברום
וגובה, ותוקף רב הוא זה, ותועפת ראם, עפיפת גובה. ד"א תועפת ראם, תוקף
ראמים, ואמרו רבותינו אלו השדים. כי לא נחש ביעקב, כי ראויים הם לברכה, 23
שאין בהם מנחשים וקוסמים. כעת יאמר ליעקב וגו', עוד עתיד להיות עת
כעת הזאת אשר תגלה חבתן לעין כל, שהן יושבין לפניו ולמדים תורה מפיו,
ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת, והם ישאלו להם מה פעל אל? והו שנאמר
והיו עיניך רואות את מוריך (ישעיה ל'). ד"א יאמר ליעקב אינו לשון עתיד
אלא ל' הווה, אינן צריכין למנחש וקוסם, כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב
ולישראל מה פעל הקב"ה ומה גזרותיו במרום אינן מנחשים וקוסמים אלא נאמר

בדבית יעקב ואף לא עבדי לאות שקר בישראל מימרא דיי אלההון
22 בסעדהון ושכינת מלכהון ביניהון: אלהא דאפקנון ממצרים תקפא
23 ורומא דילה: ארי לא נחשיא צבן דייטב לדבית יעקב ואף לא
קסמיא רען כרבות בית ישראל כעידן יתאמר ליעקב ולישראל מה
24 עבד אלהא: הא עמא כליתא שרי וכאריא יתנטל לא ישרי בארעה
25 עד דיקטול קטול ונכסי עממיא יירת: ואמר בלק לבלעם אף מילט
26 לא תלוטנון אף ברכא לא תברכנון: ואתיב בלעם ואמר לבלק הלא
27 מללית עמך למימר כל דימלל יי יתה אעבד: ואמר בלק לבלעם
איתא כען אדברנך לאתר אחרן מאים יהי רעוא מן קדם יי ותלוטיה
28 לי מתמן: ודבר בלק ית בלעם ריש רמתא דמסתכיא על אפי בית
29 ישימן: ואמר בלעם לבלק בני לי הכא שבעא מדבחין ואתקן לי
30 הכא שבעא תורין ושבעא דכרין: ועבד בלק כמא די אמר בלעם
כד 1 ואסק תור ודכר על כל מדבחא: וחזא בלעם ארי תקין קדם יי לברכא
ית ישראל ולא הלך כזמן בזמן אלהן לקדמות נחשיא ושוי למדברא
2 אפוהי: וזקף בלעם ית עינוהי וחזא ית ישראל שרן לשבטוהי

להם על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום, או אורים ותומים מגידים להם.
24 ואונקלוס לא תרגם כן. הן עם כלביא יקום וגו׳, כשהן עומדין משנתן שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות, ללבוש טלית, לקרוא את שמע ולהניח תפילין. לא ישכב בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו. כיצד? קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום; בא מחנה וגייס להזיקם, הקב״ה שומרם ונלחם מלחמותם ומפילם חללים. ד״א הן עם כלביא יקום וגו׳, כתרגומו. ודם חללים ישתה, נתנבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין חללים ויהרג הוא עמהם, שנאמר ואת בלעם
25 בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם (יהושע י״ג). גם קב לא תקבנו, גם האמור מוסף על גם השני, וגם שני על גם הראשון, וכן גם לי גם לך לא יהיה (מלכים א׳ ג׳), וכן גם בחור גם בתולה (דברים ל״ב).
27 וקבתו לי, אין זה ל׳ צווי כמו וקבנו, אלא ל׳ עתיד, אולי ישר בעיניו
28 ותקבנו לי משם, מלד״ירש לו״י בלעז (le maudiras, איהם פֿלוכען). ראש הפעור, קוסם היה בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור, ולא היה יודע במה, אמר שמא הקללה תחול עליהם משם; וכן כל החוזים בכוכבים
1 רואים ואין יודעים מה רואים. וירא בלעם כי טוב וגו׳, אמר איני צריך לבדוק עוד בהקב״ה, כי לא יחפוץ בקללם. ולא הלך כפעם בפעם, כאשר עשה שתי פעמים. לקראת נחשים, לנחש אולי יקרה ה׳ לקראתו כרצונו; אמר רוצה ולא רוצה לקלל אזכיר עוונותיהם, והקללה על הזכרת עוונותיהם
2 תחול. וישת אל המדבר פניו, כתרגומו. וישא בלעם את עיניו, בקש להכניס בהם עין רעה. והרי יש לך שלש מדותיו, עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה, האמורים למעלה. שכן לשבטיו, ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן

3 לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים׃ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם
4 בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃ נְאֻם שֹׁמֵעַ
אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃
5 6 מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃ כִּנְחָלִים נִטָּיוּ
כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם׃
7 יִזַּל־מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ
8 וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתוֹ׃ אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם
לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם וְחִצָּיו יִמְחָץ׃
9 כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרְכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ
10 אָרוּר׃ וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר
בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב אֹיְבַי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ זֶה
11 שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי כַּבֵּד
12 אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־
בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי
13 לֵאמֹר׃ אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל
לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־

מעורבין, ראה שאין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה, שלא יציץ לתוך אהל חברו.
3 ותהי עליו רוח אלהים, עלה בלבו שלא יקלל. בנו בער, כמו למעינו מים
(תהלים קי"ד). ומ"א שניהם היו גדולים מאבותיהם, בלק בנו צפור, אביו
בנו הוא במלכות, ובלעם גדול מאביו בנביאות, מנה בן פרס היה. שתם העין,
עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נראה פתוח; ול' משנה הוא: כדי
שישתום ויסתום ויגוב. ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישראל,
שהקב"ה יושב ומונה רביעותיהן של ישראל מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה,
אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו! ועל דבר
זה נסמת עינו של בלעם. ויש מפרשים שתם העין, פתוח העין, כמו שת"א;
ועל שאמר שתם העין ולא אמר שתום העינים, למדנו שסומא באחת
4 מעיניו היה. נפל וגלוי עינים, פשוטו כתרגומו, שאין נראה עליו אלא בלילה
כשהוא שוכב. ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו,
ונופל על פניו, לפי שהיה ערל, ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו.
5 מה טבו אהליך, על שראה פתחיהם שאין מכוונין זה מול זה. משכנתיך,

3 ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי: ונטל מתלה ואמר אמר בלעם
4 ברה בעור ואמר גברא דשפיר חזי: אמר דשמע מימר מן קדם אל
5 וחזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי לה: מא טבא ארעך יעקב
6 בית מישרך ישראל: כנחלין דמדברין כגנת שקיא דעל פרת
7 כבוסמיא דנציב יי כארזין דנציבין על מיא: יסגי מלכא דיתרבא
סבנוהי וישלוט בעממין סגיאין ויתקוף מאגג מלכה ותתנטל מלכותה:
8 אלהא דאפקנון ממצרים תקפא ורומא דילה יכלון בני ישראל נכסי
9 עממיא סנאיהון ובבזת מלכיהון יתפנקון וארעתהון יחסנון: ינוח
ישרי בתקוף כאריא וכליתא לית דיקימנה בריכיך יהון בריכין וליטיך
10 יהון ליטין: ותקף רוגזא דבלק בבלעם ושקפנין לידוהי ואמר בלק
לבלעם למילט סנאי קריתך והא ברכא מברכת להון דנן תלת
11 זמנין: וכען זיל לך לאתרך אמרית יקרא איקרנך והא מנעך יי
12 מן יקר: ואמר בלעם לבלק הלא אף לאזגדיך די שלחת לותי מלילית
13 למימר: אם יתן לי בלק מלי ביתה כסף ודהב לית לי רשו למעבר

חניותיך, כתרגומו. ד"א מה טבו אהליך, מה טובו אהל שילה ובית עולמים
בישובן, שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליכם! משכנתיך, אף בשהן חרבין,
לפי שהן משכון עליכם וחרבנן כפרה על הנפשות, שנאמר כלה ה' את חמתו,
6 ובמה כלה? ויצת אש בציון (איכה ד'). כנחלים נטיו, שנארכו ונמשכו לנטות
למרחוק. אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו לומדים מה היה בלבו
לקלל כשאמר להשית אל המדבר פניו, וכשהפך המקום את פיו ברכם מעין
אותן קללות שבקש לומר .... כולי כדאיתא בחלק. כאהלים, כתרגומו, ל' מר
ואהלות (תהלים מ"ה). נטע ה', בגן עדן. ל"א כאהלים נטע ה', כשמים
המתוחין כאהל. נטע ה', ל' נטיעה מליצו באהלים, שנאמר ויטע אהלי אפדנו
7 (דניאל י"א). מדליו, מבארותיו. ופרושו כתרגומו. וזרעו במים רבים, לשון
הצלחה הוא, וזרעו כזרע הזרוע על פני המים. וירם מאגג מלכו, מלך
ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק. ותנשא מלכותו של יעקב יותר ויותר,
שיבא אחריו דוד ושלמה. אל מוציאו ממצרים, מי גורם להם הגדולה הזאת?
אל המוציאם ממצרים; בתוקף ורום שלו יאכל את הגוים שהם צריו. ועצמותיהם
של צרים יגרם. מנחם פתר בו ל' שבירה, וכן לא גרמו לבקר (צפניה
ג'), וכן את חרשיה תגרמי (יחזקאל כ"ג); ואני אומר לשון גרם הוא,
שמגרר הבשר בשניו מסביב והעצם שבפנים, ומעמיד העצם על ערמימותו. וחציו
ימחץ, תרגם אנקלוס חיצי של צרים, חלוקה שלהם, כמו בעלי חצים, מרי
פלוגתא, (ל' חלוקה וחציה, וכן) ימחץ, ל' ומחצה וחלפה רקתו (שופטים
ה'), שיחלו את ארצם. ויש לפתור ל' חצים ממש, חציו של הקב"ה ימחץ
בדמם של צרים, יטבול וילטבע בדמם, כמו למען תמחץ רגלך בדם (תהלים
ס"ח); ואינו זו מלשון מכה, כמו מחצתי, שהצבוע בדם נראה כאלו
9 מחוץ ונגוע. כרע שכב כארי, כתרגומו, יתישבו בארצם בכח ובגבורה.
10 ויספק, הכה זו על זו. לעבר את פי ה'. כאן לא נאמר אלהים כמו שאמר

יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה 14
אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃
וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר 15
שְׁתֻם הָעָיִן׃ נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה 16
שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃ אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא 17
קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי
מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת׃ וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה 18
יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל׃ וְיֵרְדְּ מִיַּעֲקֹב 19
וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר׃ וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר 20
רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד׃ וַיַּרְא אֶת־ 21
הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע
קִנֶּךָ׃ כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָּ׃ 22
וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל׃ וְצִים מִיַּד 23 24
כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד׃ וַיָּקָם 25
בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ׃ פ

בראשונה, לפי שידע שנאץ בהקב"ה ונטרד. הולך לעמי, מעתה הריני כאחר 14
עמי; שנסתלק הקב"ה מעליו. לכה איעצך, מה לך לעשות. ומה היא העצה?
אלהיהם של אלו שונא זמה הוא .... כולי כדאיתא בחלק. תדע שבלעם השיא
עצה זו להכשילם בזמה, שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם
(במדבר ל"א). אשר יעשה העם הזה לעמך. מקרא קצר הוא זה: איעצך
להכשילם, ואומר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים. וידע 16
דעת עליון, לכוין השעה שכועס בה. אראנו, רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו, 17
אך לא עתה היא, אלא לאחר זמן. דרך כוכב, כתרגומו, ל' דרך קשתו (איכה
ב'), שהכוכב עובר כחץ. ובלעז דישט"ינט (détente, שפאננען), כלומר
יקום מזל. וקם שבט, מלך רודה ומושל. ומחץ פאתי מואב. התרגום מפרש
קצור העברי, ויקטול וכו'. ומחץ פאתי מואב, זה דוד, שנאמר בו השכב
אותם ארצה וימד שני חבלים להמית וגו' (שמואל ב' ח'). וקרקר, ל' כורה,
כמו אני קרתי (מלכים ב' י"ט), מקבת בור נקרתם (ישעיה נ"א), יקרוה
עורבי נחל (משלי ל'), פוריי"ר בלעז (forer, בוהרען, גראבען). כל בני שת, כל
האומות, שכולם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון. והיה ירשה שעיר לאויביו, 18
ישראל. וירד מיעקב, ועוד יהיה מושל אחר מיעקב. והאביד שריד מעיר 19

על גזרת מימרא דיי למעבד טבתא או בישתא מרעותי דימלל
14 יי יתה אמלל: וכען הא אנא אזל לעמי איתא אמלכנך מא דתעבד
15 ואחוי לך מא דיעבד עמא הדין לעמך בסוף יומיא: ונטל מתלה
16 ואמר אמר בלעם ברה בעור ואמר גברא דשפיר חזי: אמר דשמע
מימר מן קדם אל וידע מדע מן קדם עלאה חזו מן קדם שדי חזי
17 שכיב ומתגלי לה: חזיתה ולא כען סכיתה ולא איתוהי קריב כד
יקום מלכא מיעקב ויתרבא משיחא מישראל ויקטול רברבי מואב
18 וישלוט בכל בני אנשא: ויהי אדום ירתא ויהי ירתא שעיר לבעלי
19 דבבוהי וישראל יצלח בנכסין: ויחות חד מדבית יעקב ויובד משזיב
20 מקרית עממיא: וחזא ית עמלקאה ונטל מתלה ואמר ריש קרביא
21 דישראל הוה עמלקאה וסופה לעלמא יבד: וחזא ית שלמאה ונטל
22 מתלה ואמר תקיף בית מותבך ושוי בכרך תקיף מדורך: ארי אם
23 יהי לשצאה שלמאה עד מא אתוראה ישבנך: ונטל מתלה ואמר
24 ני לחיביא דיחון כד יעבד אלהא ית אלין: וסיען יצטרחן מרומאי
25 ויענון לאתור וישתעבדון לעבר פרת ואף אנון לעלמא יבדון: וקם

החשובה של ארם; ועל מלך המשיח אומר כן, שנאמר בו וירד מים עד ים
20 (תהלים ע"ב), ולא יהיה שריד לבית עשו (עובדיה א'). וירא את עמלק,
הסתכל בפורענותו של עמלק. ראשית גוים עמלק, הוא קדם את כלם להלחם
בישראל — וכן תרגם אונקלוס — ואחריתו לאבד בידם, שנאמר תמחה
21 את זכר עמלק (דברים כ"ה). וירא את הקיני, לפי שהיה קיני תקוע אצל
עמלק, כענין שנאמר ויאמר שאול אל הקיני וגו' (שמואל א' ט"ו), הזכירו
אחר עמלק; הסתכל בגדולתם של בני יתרו, שנאמר בהם תרעתים שמעתים
סוכתים (ד"ה א' ב'). איתן מושבך, תמה אני מהיכן זכית לכך; הלא אתה
עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו (שמות א'), ועתה נתישבת באיתן ומעוז של
22 ישראל! כי אם יהיה לבער קין וגו', אשריך שנתקעת לתוקף זה, שאינך
נטרד עוד מן העולם! כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים
ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם, מה בכך? עד מה אשור תשבך? עד
היכן הוא מגלה אותך? שמא לחלח וחבור; אין זה טרוד מן העולם, אלא
23 טלטול ממקום למקום, ותשוב עם שאר הגליות. וישא משלו וגו', כיון שהזכיר
את שביית אשור אמר: אוי מי יחיה משמו אל! מי יכול להחיות את עצמו
משומו את אלה, שלא ישים עליו הגוזר את אלה שיעמוד סנחריב ויבלבל את
כל האומות, ועוד יבאו צים מיד כתים, ויעברו כתיים, שהן ארמיים, בברניות
24 גדולות על אשור. וענו אשור וענו אותם שבעבר הנהר; וגם הוא עדי אבד;
וכן פרש דניאל: עד דקטילת חיותא והובד גשמה (דניאל ז'). צים, ספינות

כה

וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל־בנות מואב: 1
ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו 2
לאלהיהן: ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר־אף יהוה 3
בישראל: ויאמר יהוה אל־משה קח את־כל־ראשי העם 4
והוקע אותם ליהוה נגד השמש וישב חרון אף־יהוה
מישראל: ויאמר משה אל־שפטי ישראל הרגו איש 5
אנשיו הנצמדים לבעל פעור: והנה איש מבני ישראל בא 6
ויקרב אל־אחיו את־המדינית לעיני משה ולעיני כל־
עדת בני־ישראל והמה בכים פתח אהל מועד: וירא 7
פינחס בן־אלעזר בן־אהרן הכהן ויקם מתוך העדה
ויקח רמח בידו: ויבא אחר איש־ישראל אל־הקבה 8
וידקר את־שניהם את איש ישראל ואת־האשה אל־
קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל: ויהיו המתים 9
במגפה ארבעה ועשרים אלף: פ
וידבר יהוה אל־משה לאמר: פינחס בן־אלעזר בן־ 10 11
אהרן הכהן השיב את־חמתי מעל בני־ישראל בקנאו
את־קנאתי בתוכם ולא־כליתי את־בני־ישראל בקנאתי:
לכן אמר הנני נתן לו את־בריתי שלום: והיתה לו 12 13
ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו

גדולות, כדכתיב ולי אדיר (ישעיה ל"ג), ונהרי דנחל. בשטים, כך שמה. 1
לזנות אל בנות מואב, על ידי עצת בלעם — כמ"ש בחלק. וישתחוו לאלהיהן, 2
בשתקף יפרו עליו וזחופר לה השמעי לי! והיא מוליכה לו דמות פעור מחיקה
ומוצרת לו השתחוה לזה! פעור, על שם שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין 3
רעי, וזו היא עבודתו. ויחר אף ה' בישראל, שלח בם מגפה. קח את כל 4
ראשי העם, לשפוט את העובדים לפעור. והוקע אותם, את העובדים. והוקע,
היא תליה, כמו שמצינו בבני שאול, והוקענום לה' (שמואל ב' כ"א), ושם
תליה מפורשת בע"ח בסקילה, וכל הנסקלין נתלין. נגד השמש, לעין כל.
ומדרש אגדה השמש מודיע את החוטאים; הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת

כה

1 בלעם ואזל ותב לאתרה ואף בלק אזל לארחה: ויתב ישראל בשטין
2 ושרי עמא למטעי בתר בנת מואב: וקרא לעמא לדבחי טעותהון
3 ואכל עמא וסגידו לטעותהון: ואתחבר ישראל לבעלא פעור ותקף
4 רגזא דיי בישראל: ואמר יי למשה דבר ית כל רישי עמא ודון
וקטול דחיב קטול קדם יי לקבל שמשא ויתוב תקוף רגזא דיי
5 מישראל: ואמר משה לדיני ישראל קטולו גבר גברוהי דאתחברו
6 לבעלא פעור: והא גברא מבני ישראל אתא וקריב לות אחוהי ית
מדינתא לעיני משה ולעיני כל כנשתא דבני ישראל ואנון בכן
7 בתרע משכן זמנא: וחזא פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא וקם
8 מגו כנשתא ונסיב רמחא בידה: ועל בתר גברא בר ישראל לקבתא
ובזע ית תרויהון ית גברא בר ישראל וית אתתא למעהא ואתכלי
9 מותנא מעל בני ישראל: והוו דמיתו במותנא עשרין וארבעא אלפין:
10 11 ומליל יי עם משה למימר: פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא
אתיב ית חימתי מעל בני ישראל בדקני ית קנאתי ביניהון ולא
12 שציית ית בני ישראל בקנאתי: בכן אמר הא אנא גזר לה ית קימי
13 שלם: ותהי לה ולבנוהי בתרוהי קים כהנת עלם חלף די קני קדם

5 עליו. (הרגו איש אנשיו, כל אחד ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים,
6 ודייני ישראל שמונה רבוא ושמונת אלפים — כדאיתא בסנהדרין. והנה איש
מבני ישראל בא, נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם
ואמרו לו אנו נדונין במיתה ואתה יושב וכו' — כדאיתא באלו הן הנשרפין
בסנהדרין. את המדינית, כזבי בת צור. לעיני משה, אמרו לו: משה, זו אסורה
או מותרת? אם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך? וכו' — כדאי' התם.
והמה בכים, נתעלמה ממנו הלכה. געו כולם בבכיה. בעגל עמד משה כנגד
ששים רבוא, שנאמר ויטחן עד אשר דק וגו' (שמות ל"ב), וכאן רפו ידיו!
7 אלא כדי שיבוא פינחס ויטול את הראוי לו. וירא פינחס, ראה מעשה ונזכר
הלכה, אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו. אמר
8 לו קריינא דאגרתא איהו להוי פרוונקא! מיד ויקח רמח בידו וגו'. אל הקבה,
אל האהל. אל קבתה, כמו הלחיים והקבה; כוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות
שלה, וראו כולם שלא לחנם הרגם. והרבה נסים נעשו לו וכו' — כדאי' התם.
11 פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. לפי שהיו השבטים מבזים אותו: הראיתם
בן פוטי זה, שפטם אבי אמו עגלים לע"ז, והרג נשיא שבט מישראל! לפיכך
בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. בקנאו את קנאתי, בנקמו את נקמתי, בקצפו
את הקצף שהיה לי לקצוף. כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר,
12 אנפרי"מנט בלעז (emportement, איפער). את בריתי שלום, שתהא לו
לברית שלום, כאדם המחזיק טובה וחנות למי שעשה עמו טובה, אף כאן
13 פרש לו הקב"ה שלומותיו. והיתה לו בריתי זאת ברית כהנת עולם, שאף
על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו

וַיְכַפֵּ֖ר עַל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ וְשֵׁם֩ אִ֨ישׁ יִשְׂרָאֵ֜ל הַמֻּכֶּ֗ה אֲשֶׁ֤ר 14
הֻכָּה֙ אֶת־הַמִּדְיָנִ֔ית זִמְרִ֖י בֶּן־סָל֑וּא נְשִׂ֥יא בֵֽית־אָ֖ב
לַשִּׁמְעֹנִֽי׃ וְשֵׁ֨ם הָֽאִשָּׁ֧ה הַמֻּכָּ֛ה הַמִּדְיָנִ֖ית כָּזְבִּ֣י בַת־צ֑וּר 15
רֹ֣אשׁ אֻמּ֥וֹת בֵּֽית־אָ֛ב בְּמִדְיָ֖ן הֽוּא׃ פ
16 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ 17 צָר֖וֹר אֶת־הַמִּדְיָנִ֑ים
וְהִכִּיתֶ֖ם אוֹתָֽם׃ כִּ֣י צֹרְרִ֥ים הֵם֙ לָכֶ֔ם בְּנִכְלֵיהֶ֛ם אֲשֶׁר־ 18
נִכְּל֥וּ לָכֶ֖ם עַל־דְּבַר־פְּע֑וֹר וְעַל־דְּבַ֞ר כָּזְבִּ֨י בַת־נְשִׂ֤יא
מִדְיָן֙ אֲחֹתָ֔ם הַמֻּכָּ֥ה בְיוֹם־הַמַּגֵּפָ֖ה עַל־דְּבַר־פְּעֽוֹר׃
כו
1 וַיְהִ֖י אַחֲרֵ֣י הַמַּגֵּפָ֑ה פ
וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה וְאֶ֧ל אֶלְעָזָ֛ר בֶּן־אַהֲרֹ֥ן הַכֹּהֵ֖ן לֵאמֹֽר׃
שְׂא֞וּ אֶת־רֹ֣אשׁ ׀ כָּל־עֲדַ֣ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֥ים שָׁנָ֛ה 2
וָמַ֖עְלָה לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם כָּל־יֹצֵ֥א צָבָ֖א בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ וַיְדַבֵּ֨ר מֹשֶׁ֜ה 3
וְאֶלְעָזָ֧ר הַכֹּהֵ֛ן אֹתָ֖ם בְּעַֽרְבֹ֣ת מוֹאָ֑ב עַל־יַרְדֵּ֥ן יְרֵח֖וֹ לֵאמֹֽר׃
מִבֶּ֛ן עֶשְׂרִ֥ים שָׁנָ֖ה וָמָ֑עְלָה כַּאֲשֶׁר֩ צִוָּ֨ה יְהוָ֤ה אֶת־מֹשֶׁה֙ 4
וּבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל הַיֹּצְאִ֖ים מֵאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ רְאוּבֵ֖ן בְּכ֣וֹר יִשְׂרָאֵ֑ל 5
בְּנֵ֣י רְאוּבֵ֗ן חֲנוֹךְ֙ מִשְׁפַּ֣חַת הַחֲנֹכִ֔י לְפַלּ֕וּא מִשְׁפַּ֖חַת
הַפַּלֻּאִֽי׃ לְחֶצְרֹ֕ן מִשְׁפַּ֖חַת הַֽחֶצְרוֹנִ֑י לְכַרְמִ֕י מִשְׁפַּ֖חַת 6
הַכַּרְמִֽי׃ אֵ֖לֶּה מִשְׁפְּחֹ֣ת הָרֻאוּבֵנִ֑י וַיִּהְי֣וּ פְקֻדֵיהֶ֗ם שְׁלֹשָׁ֤ה 7
וְאַרְבָּעִים֙ אֶ֔לֶף וּשְׁבַ֣ע מֵא֖וֹת וּשְׁלֹשִֽׁים׃ וּבְנֵ֥י פַלּ֖וּא אֱלִיאָֽב׃ 8
וּבְנֵ֣י אֱלִיאָ֔ב נְמוּאֵ֖ל וְדָתָ֣ן וַאֲבִירָ֑ם הֽוּא־דָתָ֨ן וַאֲבִירָ֜ם קְרוּאֵ֣י 9

עמו ולתולדותיו שיולידו אחר המעשה, אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח
לא בא לכלל כהונה עד כאן. וכן שנינו בזבחים: לא נתכהן פינחס עד שהרגו
לזמרי. לאלהיו, בשביל אלהיו, כמו המקנא אתה לי? (במדבר י"א), וקנאתי
לציון (זכריה ח'), בשביל ציון. — ושם איש ישראל וגו'. במקום שייחס 14
את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי. נשיא בית אב לשמעוני לאחד
מחמשת בתי אבות שהיו לשבט שמעון. ד"א להודיע שבחו של פינחס, שאף ע"פ
שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא לחלול השם, לכך הודיע הכתוב

14 אלהה וכפר על בני ישראל: ושום גברא בר ישראל קטילא די
אתקטל עם מדינתא זמרי בר סלוא רב בית אבא לבית שמעון:
15 ושום אתתא דאתקטילת מדינתא כזבי בת צור ריש אמי בית אבא
16 17 במדין הוא: ומליל יי עם משה למימר: אעק ית מדינאי ותקטל
18 יתהון: ארי מעיקין אנון לכון בנכליהון די נכילו לכון על עסק פעור
כ ועל עסק כזבי בת רבא דמדין אחתהון דאתקטילת ביומא דמותנא
1 על עסק פעור: והוה בתר מותנא ומליל יי למשה ולאלעזר בר
2 אהרן כהנא למימר: קבילו ית חשבן כל כנשתא דבני ישראל מבר
3 עשרין שנין ולעלא לבית אבהתהון כל נפק חילא בישראל: ומליל
משה ואלעזר כהנא אמרו לממני יתהון במישריא דמואב על ירדנא
4 דיריחו למימר: מבר עשרין שנין ולעלא כמא די פקיד יי ית משה
5 ובני ישראל די נפקו מארעא דמצרים: ראובן בוכרא דישראל בני
6 ראובן חנוך זרעית חנוך לפלוא זרעית פלוא: לחצרון זרעית חצרון
7 לכרמי זרעית כרמי: אלין זרעית ראובן והוו מניניהון ארבעין ותלתא
8 9 אלפין ושבע מאה ותלתין: ובני פלוא אליאב: ובני אליאב נמואל

15 מי הוא הַמֻּכָּה. ושם האשה המכה וגו׳, להודיעך שנאתן של מדינים,
שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל. ראש אמות, אחד מחמשת
מלכי מדין, את אוי ואת רקם ואת צור וגו׳ (במדבר ל״א), והוא היה חשוב
מכולם, שנאמר ראש אמות, ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיר בתו מהאו
שלישי. בית אב, חמשת בתי אבות היו למדין, עיפה ועפר וחנוך ואבידע
17 ואלדעה, וזה היה מלך לאחד מהם. צרור, כמו זכור, שמור, ל׳ הווה עליכם
18 לאייב אותם. כי צררים הם לכם .... על דבר פעור, שהפקירו בנותיהם
לזנות כדי להטעותכם אחר פעור. ואת מואב לא צוה להשמיד, מפני רות
1 שהיתה עתידה לצאת מהם — כדאמרינן בבבא קמא. ויהי אחרי המגפה וגו׳.
משל לרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן, והוא מונה אותן לידע
מנין הנותרות. ד״א כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה נמסרו לו במנין, עכשיו
2 שקרב למות ולהחזיר צאנו מחזירם במנין. לבית אבתם, על שבט האב
3 יתיחסו ולא אחר האם. וידבר משה ואלעזר הכהן אתם, דברו עמם על
4 זאת שצוהו המקום למנותם. לאמר, אמרו להם צריכים אתם להמנות. מבן
עשרים שנה ומעלה, כאשר צוה וגו׳, שיהא מנינם מבן עשרים שנה ומעלה,
5 שנאמר כל העובר על הפקודים וגו׳ (שמות ל׳). משפחת החנכי. לפי שהיו
האומות מבזין אותם ואומרים מה אלו מתיחסין על שבטיהן? סבורין הם
שלא שלטו המצריים באמותיהם? אם בגופן היו מושלים קל וחומר בנשותיהם!
לפיכך הטיל הקב״ה שמו עליהם, ה׳ מצד זה וי׳ מצד זה, לומר מעיד אני
עליהם שהם בני אבותיהם. וזהו שמפורש על ידי דוד, שבטי יה עדות לישראל
(תהלים קכ״ב), השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם, לפיכך בכולם כתב החנכי,
הפלאי. אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני לפי שהשם קבוע בו,
9 י׳ בראש וה׳ בסוף. אשר הצו את ישראל על משה, בהצתם את העם על

הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצּוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּעֲדַת־קֹרַח
10 בְּהַצֹּתָם עַל־יְהוָה׃ וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם
וְאֶת־קֹרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בַּאֲכֹל הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם
11 12 אִישׁ וַיִּהְיוּ לְנֵס׃ וּבְנֵי־קֹרַח לֹא־מֵתוּ׃ ס בְּנֵי שִׁמְעוֹן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת הַנְּמוּאֵלִי לְיָמִין מִשְׁפַּחַת
13 הַיָּמִינִי לְיָכִין מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי׃ לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי
14 לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת הַשָּׁאוּלִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַשִּׁמְעֹנִי
15 שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ ס בְּנֵי גָד
לְמִשְׁפְּחֹתָם לִצְפוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי מִשְׁפַּחַת
16 הַחַגִּי לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּנִי׃ לְאָזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאָזְנִי
17 לְעֵרִי מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי׃ לַאֲרוֹד מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי
18 מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם
19 אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי יְהוּדָה עֵר
20 וְאוֹנָן וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְהוּדָה
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת
21 הַפַּרְצִי לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי׃ וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן
22 מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת הֶחָמוּלִי׃ אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ
23 מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע מִשְׁפַּחַת
24 הַתּוֹלָעִי לְפֻוָּה מִשְׁפַּחַת הַפּוּנִי׃ לְיָשׁוּב מִשְׁפַּחַת הַיָּשֻׁבִי
25 לְשִׁמְרֹן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יִשָּׂשכָר

10 ה'. הצו, השיאו את ישראל לריב על משה; ל' הפעילו. ויהיו לנס, לאות
11 ולזכרון, למען אשר לא יקרב זר לחלוק עוד על הכהונה. ובני קרח לא מתו,
הם היו בעצה תחלה, ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם, לפיכך נתבצר
13 להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם. לזרח, הוא צוחר, ל' צוהר. מכל
משפחות אחד בטלה, וכן חמש משבט בנימין, שהרי בעשרה בנים ירד למצרים

ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם מערעי כנשתא דאתכנשו על משה
10 ועל אהרן בכנשתא דקרח באתכנושיהון על יי׳: ופתחת ארעא ית
פומה ובלעת יתהון וית קרח במותא דכנשתא כד אכלת אשתא
11 12 ית מאתן וחמשין גברא והוו לאת: ובני קרח לא מיתו: בני שמעון
לזרעיתהון לנמואל זרעית נמואל לימין זרעית ימין ליכין זרעית
13 14 יכין: לזרח זרעית זרח לשאול זרעית שאול: אלין זרעית שמעון
15 עשרין ותרין אלפין ומאתן: בני גד לזרעיתהון לצפון זרעית צפון
16 לחגי זרעית חגי לשוני זרעית שוני: לאזני זרעית אזני לערי
17 18 זרעית ערי: לארוד זרעית ארודי לאראלי זרעית אראלי: אלין
19 זרעית בני גד למנייניהון ארבעין אלפין וחמש מאה: בני יהודה
20 ער ואונן ומית ער ואונן בארעא דכנען: והוו בני יהודה לזרעיתהון
21 לשלה זרעית שלה לפרץ זרעית פרץ לזרח זרעית זרח: והוו בני
22 פרץ לחצרון זרעית חצרון לחמול זרעית חמול: אלין זרעית יהודה
23 למנייניהון שבעין ושתא אלפין וחמש מאה: בני יששכר לזרעיתהון
24 תולע זרעית תולע לפוה זרעית פוני: לישוב זרעית ישוב לשמרון
25 זרעית שמרון: אלין זרעית יששכר למנייניהון שתין וארבעא אלפין

וכאן לא מנה אלא חמשה, ושבן אצבון לגד, הרי שבע משפחות. ומצאתי באגדת ירושלמית שבשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנענים להלחם בישראל, ונתנו לב לחזור למצרים, וחזרו לאחוריהם שמנה מסעות, מהר ההר למוסרה, שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה, שם מת אהרן (דברים י'), והלא בהר ההר מת, וממוסרה עד הר ההר שמנה מסעות יש למפרע? אלא שחזרו לאחוריהם, ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע משפחות, ומבני לוי נפלו ארבע משפחות, משפחת שמעי ועזיאלי, ומבני יצהר לא נמנו כאן אלא משפחות הקרחי — והרביעית לא ידעתי מה היא. ור' תנחומא דרש שמתו במגפה בדבר בלעם. אבל לפי החשבון, שחסר משבט שמעון במנין זה ממנין הראשון שבמדבר סיני, נראה שכל ארבעה ועשרים אלף נפלו
16 משבטו של שמעון. לאזני. אומר אני שזו משפחת אצבון. ואיני יודע למה
24 לא נקראת משפחתו על שמו. לישוב, הוא יוב האמור ביורדי מצרים. כי כל המשפחות נקראו על שם יורדי מצרים, והנולדים משם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם, חוץ ממשפחות אפרים ומנשה, שנולדו כלם במצרים, וארד ונעמן בני בלע בן בנימן. ומצאתי ביסודו של ר' משה הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם, לכך נחלקו למשפחות, כחצרון וחמול שהיו בני בנים ליהודה וחבר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר. — ואם אגדה היא הרי טוב, ואם לאו אומר אני שהיו לבלע בני בנים הרבה, ומשנים הללו, ארד ונעמן, יצאה מכל אחד משפחה רבה, ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע, ותולדות השנים הללו נקראו על שמם; וכן אני אומר בבני מכיר, שנחלקו לשתי משפחות, אחת נקראת על שמו ואחת

לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי 26
זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי לְאֵלוֹן מִשְׁפַּחַת
הָאֵלֹנִי לְיַחְלְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת 27
הַזְּבוּלֹנִי לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשִּׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי 28
יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם׃ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר 29
מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמָכִיר הוֹלִיד אֶת־גִּלְעָד לְגִלְעָד
מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי׃ אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר מִשְׁפַּחַת 30
הָאִיעֶזְרִי לְחֵלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֶלְקִי׃ וְאַשְׂרִיאֵל מִשְׁפַּחַת 31
הָאַשְׂרִאֵלִי וְשֶׁכֶם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁכְמִי׃ וּשְׁמִידָע מִשְׁפַּחַת 32
הַשְּׁמִידָעִי וְחֵפֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶפְרִי׃ וּצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר לֹא־ 33
הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וְשֵׁם בְּנוֹת צְלָפְחָד מַחְלָה
וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה 34
וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ ס אֵלֶּה 35
בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּתֶלַח מִשְׁפַּחַת הַשֻּׁתַלְחִי
לְבֶכֶר מִשְׁפַּחַת הַבַּכְרִי לְתַחַן מִשְׁפַּחַת הַתַּחֲנִי׃ וְאֵלֶּה 36
בְּנֵי שׁוּתָלַח לְעֵרָן מִשְׁפַּחַת הָעֵרָנִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־ 37
אֶפְרַיִם לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
אֵלֶּה בְנֵי־יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ס בְּנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם 38
לְבֶלַע מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי לְאַשְׁבֵּל מִשְׁפַּחַת הָאַשְׁבֵּלִי
לַאֲחִירָם מִשְׁפַּחַת הָאֲחִירָמִי׃ לִשְׁפוּפָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּפָמִי 39
לְחוּפָם מִשְׁפַּחַת הַחוּפָמִי׃ וַיִּהְיוּ בְנֵי־בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן 40
מִשְׁפַּחַת הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי׃ אֵלֶּה בְנֵי־בִנְיָמִן 41
לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ

נקראת על שם גלעד בנו. חמשה משפחות חסרו מבניו של בנימן. כאן
נתקיימה מקצת נבואת אמו, שקראתו בן אוני, בן אנינותי; ונפלגו בגבעה

26 ותלת מאה: בני זבולן לזרעיתהון לסרד זרעית סרד לאלון זרעית
27 אלון ליחלאל זרעית יחלאל: אלין זרעית זבולן למניניהון שתין
28 29 אלפין וחמש מאה: בני יוסף לזרעיתהון מנשה ואפרים: בני מנשה
למכיר זרעית מכיר ומכיר אוליד ית גלעד לגלעד זרעית גלעד:
30 31 אלין בני גלעד איעזר זרעית איעזר לחלק זרעית חלק: ואשריאל
32 זרעית אשריאלי ושכם זרעית שכם: ושמידע זרעית שמידע וחפר
33 זרעית חפר: וצלפחד בר חפר לא הוו לה בנין אלהן בנן ושום בנת
34 צלפחד מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה: אלין זרעית מנשה ומניניהון
35 חמשין ותרין אלפין ושבע מאה: אלין בני אפרים לזרעיתהון
36 לשותלח זרעית שותלח לבכר זרעית בכר לתחן זרעית תחן: ואלין
37 בני שותלח לערן זרעית ערן: אלין זרעית בני אפרים למניניהון
38 תלתין ותרין אלפין וחמש מאה אלין בני יוסף לזרעיתהון: בני
בנימן לזרעיתהון לבלע זרעית בלע לאשבל זרעית אשבל לאחירם
39 40 זרעית אחירם: לשפופם זרעית שפופם לחופם זרעית חופם: והוו
41 בני בלע ארד ונעמן זרעית הארדי לנעמן זרעית נעמי: אלין בני
בנימן לזרעיתהון ומניניהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה:

36 כתקיימה כולה. זו מצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן. ואלה בני שותלח וגו', שאר בני שותלח נקראו תולדותיהם על שם שותלח, ומערן יצאת משפחה רבה ונקראת על שמו, ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות. ולא תשוב ותמצא בפרשה זו נ"ז משפחות, ומבני לוי ח', הרי ס"ה; וזהו שנאמר כי אתם המעט וגו' (דברים ז'), ה' מעט, ה' (5) אתם חסרים ממשפחות כל העמים, שכן שבעים. אף זו הבנתי מיסודו של רבי משה הדרשן, אך הוצרכתי לפחות
38 ולהוסיף בדבריו. לאחירם, הוא אחי שירד למצרים, ולפי שנקרא על שם
39 יוסף, שהיה אחיו ורם ממנו, נקרא אחירם. שפופם הוא מופים, על

42 מֵאֽוֹת׃ ס אֵ֣לֶּה בְנֵי־דָן֮ לְמִשְׁפְּחֹתָם֒ לְשׁוּחָ֕ם מִשְׁפַּ֖חַת
43 הַשּׁוּחָמִ֑י אֵ֛לֶּה מִשְׁפְּחֹ֥ת דָּ֖ן לְמִשְׁפְּחֹתָֽם׃ כָּל־מִשְׁפְּחֹ֥ת
הַשּׁוּחָמִ֖י לִפְקֻדֵיהֶ֑ם אַרְבָּעָ֥ה וְשִׁשִּׁ֛ים אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע
44 מֵאֽוֹת׃ ס בְּנֵ֣י אָשֵׁר֮ לְמִשְׁפְּחֹתָם֒ לְיִמְנָ֗ה מִשְׁפַּ֙חַת֙
הַיִּמְנָ֔ה לְיִשְׁוִ֕י מִשְׁפַּ֖חַת הַיִּשְׁוִ֑י לִבְרִיעָ֕ה מִשְׁפַּ֖חַת הַבְּרִיעִֽי׃
45 לִבְנֵ֣י בְרִיעָ֔ה לְחֶ֕בֶר מִשְׁפַּ֖חַת הַֽחֶבְרִ֑י לְמַ֨לְכִּיאֵ֔ל מִשְׁפַּ֖חַת
46 47 הַמַּלְכִּיאֵלִֽי׃ וְשֵׁ֥ם בַּת־אָשֵׁ֖ר שָֽׂרַח׃ אֵ֛לֶּה מִשְׁפְּחֹ֥ת בְּנֵֽי־אָשֵׁ֖ר
48 לִפְקֻדֵיהֶ֑ם שְׁלֹשָׁ֧ה וַחֲמִשִּׁ֛ים אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת׃ ס בְּנֵ֤י
נַפְתָּלִי֙ לְמִשְׁפְּחֹתָ֔ם לְיַ֨חְצְאֵ֔ל מִשְׁפַּ֖חַת הַיַּחְצְאֵלִ֑י לְגוּנִ֕י
49 מִשְׁפַּ֖חַת הַגּוּנִֽי׃ לְיֵ֕צֶר מִשְׁפַּ֖חַת הַיִּצְרִ֑י לְשִׁלֵּ֕ם מִשְׁפַּ֖חַת
50 הַשִּׁלֵּמִֽי׃ אֵ֛לֶּה מִשְׁפְּחֹ֥ת נַפְתָּלִ֖י לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם וּפְקֻדֵיהֶ֕ם
51 חֲמִשָּׁ֥ה וְאַרְבָּעִ֛ים אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת׃ אֵ֗לֶּה פְּקוּדֵי֙
בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל שֵׁשׁ־מֵא֥וֹת אֶ֖לֶף וָאָ֑לֶף שְׁבַ֥ע מֵא֖וֹת
וּשְׁלֹשִֽׁים׃ פ שלישי.

52 53 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ לָאֵ֗לֶּה תֵּחָלֵ֥ק הָאָ֛רֶץ בְּנַחֲלָ֖ה
54 בְּמִסְפַּ֥ר שֵׁמֽוֹת׃ לָרַ֗ב תַּרְבֶּה֙ נַחֲלָת֔וֹ וְלַמְעַ֕ט* תַּמְעִ֖יט
55 נַחֲלָת֑וֹ אִ֚ישׁ לְפִ֣י פְקֻדָ֔יו יֻתַּ֖ן נַחֲלָתֽוֹ׃ אַךְ־בְּגוֹרָ֕ל יֵחָלֵ֖ק
56 אֶת־הָאָ֑רֶץ לִשְׁמ֥וֹת מַטּֽוֹת־אֲבֹתָ֖ם יִנְחָֽלוּ׃ עַל־פִּי֙ הַגּוֹרָ֔ל

42 46 גם שהיה יוסף שבוי בין האומות. לשוחם, הוא חושים. ושם בת אשר

*) וְלַמְעָט. גם הרבו בס' מסעי (ל"ג נ"ד) רבים המחבר וְלַמְעַט, בלא מתג בל'; אבל הַמְעַט קחתך את אישי (בראשית ל' ט"ו), הַמְעַט הוא אם רב (לעיל י"ג י"ח), הַמְעַט מכם כי הבדיל ה' (לעיל ט"ז ט'), בשלשתם רבים מתג בה' והמ' רפה; וגדולה מזו שיש הבדל בין ה' ידיעה לה' התמיהה. וככה כתב בדרכי הנקודות והנגינות שלו, ז"ל: הַמְעַט, לִמְעַט, בנוקדת הספרדים טובים הלאחים מתגים, והמ"ם רפין, בין שהם מתוקים בין שהם בדודים. עכ"ל. ומשמע מלשון זה כי רק בנוקדתנו כן הוא, אבל ברובם כבגדולים בלי מתג. והרד"ק במכלול דק"ו דף נ"א ב' מזכיר כי אתם הַמְעַט מכל העמים (דברים ז' ז'), ומלת הַמְעַט תמעיטו (לקמן ל"ה ח') עם דומים אחרים שבאו רפויים ובלא געיא. ע"ש. והנה בִּשְׂאֵת (ויקרא י"ג י'), ולשאת (שם י"ד נ"ו) גם הם רפין ובלא געיא בכל ספרינו בלא מחלוקת; לכן הכי נקטינן. וכולם סומכו לתקנת אות הגרון שאחר אות השמו"ת.
היידנהיים.

42 אלין בני דן לזרעיתהון לשוחם זרעית שוחם אלין זרעית דן
43 לזרעיתהון: כל זרעית שוחם למניניהון שתין וארבע אלפין וארבע
44 מאה: בני אשר לזרעיתהון לימנה זרעית ימנה לישוי זרעית ישוי
45 לבריעה זרעית בריעה: לבני בריעה לחבר זרעית חבר למלכיאל
46 47 זרעית מלכיאל: ושום בת אשר סרח: אלין זרעית בני אשר
48 למניניהון חמשין ותלתא אלפין וארבע מאה: בני נפתלי לזרעיתהון
49 ליחצאל זרעית יחצאל לגוני זרעית גוני: ליצר זרעית יצר לשלם
50 זרעית שלם: אלין זרעית נפתלי לזרעיתהון ומניניהון ארבעין
51 וחמשא אלפין וארבע מאה: אלין מניני בני ישראל שית מאה וחד
52 53 אלפין שבע מאה ותלתין: ומליל יי עם משה למימר: לאלין תתפלג
54 ארעא באחסנא במנין שמהן: לסגיאי תסגון אחסנתהון ולזעירי
55 תזערון אחסנתהון גבר לפום מנינוהי תתיהב אחסנתיה: ברם בעדבא
56 תתפלג ית ארעא לשמהן שבטי אבהתהון יחסנון: על פום עדבא

53 שרח. לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה כאן. לאלה תחלק הארץ, ולא
לפחותים מבן עשרים, אע"פ שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ, שהרי
שבע שנים כבשו ושבע חלקו, לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שש מאות אלף
ואלף, ואם היה לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו.
54 לרב תרבה נחלתו, לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב; ואע"פ
שלא היו החלקים שוים, שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו, החלקים לא עשו
אלא על ידי גורל, והגורל היה על פי רוח הקודש — כמו שמפורש בבבא
בתרא: אלעזר הכהן היה מלובש באורים ותומים ואומר ברוח הקודש: אם
שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו! והשבטים היו כתובים בי"ב פתקין,
וי"ב גבולים בי"ב פתקין, ובללום בקלפי, והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל
שנים פתקין; עולה בידו פתק של שם שבטו ופתק של גבול המפורש לו,
והגורל עצמו היה צווח ואומר: אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט
פלוני! שנא׳ על פי הגורל. ולא נתחלקה הארץ במדה, לפי שיש גבול משובח
מחברו, אלא בשומא, בית כור רע כנגד בית סאה טוב, הכל לפי הדמים.
55 לשמות מטות אבותם, אלו יוצאי מצרים. שנה הכתוב נחלה זו מכל הנחלות
שבתורה, שכל הנחלות החיים יורשים את המתים, וכאן מתים יורשים את
החיים. כיצד? שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ, לזה
אחד ולזה שלשה, האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלשה, שנא׳ לאלה
תחלק הארץ, חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו בכל השוה, וזהו שנאמר
לשמות מטות אבותם ינחלו, שאחר שנטלום בבנים חלקום לפי האבות שיצאו
ממצרים. ואלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הארבעה
אלא שני חלקים, עכשיו נטלו ארבע חלקים. אך יהושע וכלב; וכן
הוא אומר ויתנו לכלב את חברון על פי ה׳ (שופטים א׳), ואומר על פי ה׳
56 נתנו לו את העיר אשר שאל (יהושע י"ט). על פי הגורל, הגורל היה
מדבר. מגיד שנתחלקה ברוח הקודש; לכך נאמר על פי. מטות אבותם,

57 תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ בֵּין רַב לִמְעָט׃ ס וְאֵלֶּה פְקוּדֵי
הַלֵּוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשֻׁנִּי לִקְהָת
58 מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמְּרָרִי׃ אֵלֶּה ׀
מִשְׁפְּחֹת לֵוִי מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי מִשְׁפַּחַת
הַמַּחְלִי מִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי וּקְהָת הוֹלִד
59 אֶת־עַמְרָם׃ וְשֵׁם ׀ אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת־לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה
אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה
60 וְאֵת מִרְיָם אֲחֹתָם׃ וַיִּוָּלֵד לְאַהֲרֹן אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא
61 אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃ וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם
62 אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה כִּי ׀ לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
63 אֵלֶּה פְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי
64 יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה
אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי
65 יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר סִינָי׃ כִּי־אָמַר יְהוָה לָהֶם מוֹת יָמֻתוּ
בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ
1 בִּן־נוּן׃ ס וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־
גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה נֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה׃
2 וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם
3 וְכָל־הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לֵאמֹר׃ אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר

יכלו גרים ועבדים. 58 אלה משפחת לוי. חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי
וקצת מן היצהרי. 59 אשר ילדה אתה ללוי, אשתו. לדתה במצרים ואין
הורתה במצרים, כשנכנסו לתוך החומה ילדתה; והיא השלימה מנין שבעים,

57 תתפלג אחסנתהון בין סגיאי לזעירי: ואלין מניני לואי לזרעיתהון
לגרשון זרעית גרשון לקהת זרעית קהת למררי זרעית מררי:
58 אלין זרעית לוי זרעית לבני זרעית חברון זרעית מחלי זרעית מושי
59 זרעית קרח וקהת אוליד ית עמרם: ושום אתת עמרם יוכבד בת
לוי דילדת יתה ללוי במצרים וילדת לעמרם ית אהרן וית משה
60 וית מרים אחתהון: ואתיליד לאהרן ית נדב וית אביהוא ית אלעזר
61 וית איתמר: ומית נדב ואביהוא בקרובהון אשתא נוכריתא קדם
62 יי: והוו מניניהון עשרין ותלתא אלפין כל דכורא מבר ירחא ולעלא
ארי לא אתמניו בגו בני ישראל ארי לא אתיהיבת להון אחסנא
63 בגו בני ישראל: אלין מניני משה ואלעזר כהנא די מנו ית בני
64 ישראל במישריא דמואב על ירדנא דירחו: ובאלין לא הוה גבר
ממניני משה ואהרן כהנא די מנו ית בני ישראל במדברא דסיני:
65 ארי אמר יי להון ממת ימותון במדברא ולא אשתאר מנהון אנש
כז 1 אלהן כלב בר יפנה ויהושע בר נון: וקריבא בנת צלפחד בר חפר
בר גלעד בר מכיר בר מנשה לזרעית מנשה בר יוסף ואלין שמהת
2 בנתיה מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה: וקמא קדם משה וקדם
אלעזר כהנא וקדם רברביא וכל כנשתא בתרע משכן זמנא למימר:
3 אבונא מית במדברא והוא לא הוה בגו כנשתא דאזדמנו על יי

62 שהרי בפרט אי אתה מוצא אלא שנים ותשע. כי לא התפקדו בתוך בני ישראל, להיות נמנין בני עשרים שנה. מה טעם? כי לא נתן להם נחלה, והנמנין בני עשרים שנה היו בני נחלה, שנאמר איש לפי פקדיו יותן נחלתו.
64 ובאלה לא היה איש; אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים, לפי שהן היו מחבבות את הארץ: האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר י"ד), והנשים אומרות תנה לנו אחוזה. לכך נסמכה פרשת בנות
1 צלפחד לכאן. למשפחת מנשה בן יוסף, למה נאמר? והלא כבר נאמר בן מנשה? אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ, שנא' והעליתם את עצמותי וגו' (בראשית נ'), ובנותיו חבבו את הארץ, שנא' תנה לנו אחוזה, וללמדך שהיו כלם צדיקים; שכל מי שמעשיו ומעשי אבותיו סתומין ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח, הרי זה צדיק בן צדיק, ואם יחסו לגנאי, כגון בן ישמעאל בן נתניה בן אלישמע (מלכים ב' כ"ד), בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו. מחלה נעה וגו', ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה ותרצה (במדבר ל"ו), מגיד שכולן שקולות זו כזו, לפיכך שנה את סדרן. לפני משה ולפני אלעזר,
2 מגיד שלא עמדו לפניהם אלא בשנת הארבעים, אחר שמת אהרן. לפני משה, ואחר כך לפני אלעזר, אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע? אלא הרס המקרא ודרשהו. דברי רבי יאשיה. אבא חנן משום רבי אליעזר אומר בבית
3 המדרש היו יושבים ועמדו לפני כולם. והוא לא היה וגו'. לפי שהיו באות

וְהוּא לֹא־הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעָדִים עַל־יְהוָה בַּעֲדַת
קֹרַח כִּי־בְחֶטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא־הָיוּ לוֹ׃ לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם 4
אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֵּן תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה
בְּתוֹךְ אֲחֵי אָבִינוּ׃ וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי 5
יְהוָה׃ פ רביעי.
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרֹת 6 7
נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ
אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר 8
אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ׃
וְאִם־אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו׃ וְאִם־אֵין לוֹ 9 10
אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו׃ וְאִם־אֵין אַחִים 11
לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ
וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה וּרְאֵה 12
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְרָאִיתָה אֹתָהּ 13
וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־עַמֶּיךָ גַּם־אָתָּה כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אָחִיךָ׃
כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בְּמִדְבַּר־צִן בִּמְרִיבַת הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי 14
בַמַּיִם לְעֵינֵיהֶם הֵם מֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן׃ ס וַיְדַבֵּר 15

לומר בחטאו מת, נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו
על הקב"ה, אלא בחטאו לבדו מת, ולא החטיא את אחרים עמו. ר' אומר
מקושש עצים היה. ור' שמעון אומר מן המעפילים היה. למה יגרע שם 4
אבינו? אנו במקום בן עומדות, ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו
ליבום! כי אין לו בן, הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום. מגיד
שחכמניות היו. ויקרב משה את משפטן. נתעלמה הלכה ממנו, וכאן נפרע 5
על שנטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי (דברים א'). ד"א
ראויה היתה פרשה זו להכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה
על ידן. כן בנות צלפחד דברת, כתרגומו, יאות; כך כתובה פרשה זו לפני 7

4 בכנשתא וקרח ארי בחוביה מית ובנין לא הוו ליה: למא יתמנע
שמא דאבונא מגו זרעיתיה ארי לית ליה בר הב לנא אחסנא בגו
5 6 אחי אבונא: וקריב משה ית דינהן קדם יי: ואמר יי למשה למימר:
7 יאות בנת צלפחד ממללן מתן תתן להון אחודת אחסנא בגו אחי
8 אבוהן ותעבר ית אחסנת אבוהן להן: ועם בני ישראל תמלל למימר
9 גבר ארי ימות ובר לית ליה ותעברון ית אחסנתיה לברתיה: ואם
10 לית ליה ברתא ותתנון ית אחסנתיה לאחוהי: ואם לית ליה אחין
11 ותתנון ית אחסנתיה לאחי אבוהי: ואם לית אחין לאבוהי ותתנון
ית אחסנתיה לקריביה דקריב ליה מזרעיתיה ויירת יתה ותהי לבני
12 ישראל לגזרת דין כמא די פקיד יי ית משה: ואמר יי למשה סק
13 לטורא דעבראי הדין וחזי ית ארעא די יהבית לבני ישראל: ותחזי
14 יתה ותתכניש לעמך אף את כמא די אתכניש אהרן אחוך: כמא
די סרבתון על מימרי במדברא דצן במצות כנשתא לקדשותי במיא
15 לעיניהון אנון מי מצות רקם מדברא דצן: ומליל משה עם יי

במרום. מגיד שראתה עינן מה שלא ראתה עינו של משה. כן בנות צלפחד
דברת, יפה תבעו. אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו! נתן תתן, שני חלקים,
חלק אביהן, שהיה מיוצאי מצרים, וחלקו עם אחיו בנכסי חפר. והעברת,
לשון העברה (ס"א עברה) הוא במי שאינו מניח בן ליורשו. ד"א על שם שהבת
מעברת נחלה משבט לשבט, שבנה ובעלה יורשין אותה — שלא תסוב נחלה
לא נצטוה אלא לאותו הדור בלבד — וכן והעברתם את נחלתו לבתו;
11 ובכולן הוא אומר ונתתם, ובבת הוא אומר והעברת. לשארו הקרב אליו
12 ממשפחתו, ואין משפחה קרויה אלא משפחת האב. עלה אל הר העברים.
למה נסמכה לכאן? כיון שאמר הקב"ה נתן תתן להם, אמר אותי צוה
המקום להנחיל, שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ? אמר לו הקב"ה גזרתי
במקומה עומדת. ד"א כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר
כמדומה שהותר לי נדרי! משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין
שלו; נכנס לשער והוא אחריו, לחצר והוא אחריו, לטרקלין והוא אחריו; כיון
13 שבא להכנס לקיטון אמר לו בני מכאן ואילך אתה אסור להכנס! כאשר
נאסף אהרן אחיך. מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן. ד"א אין אתה
טוב ממנו. על אשר לא קדשתם, הא אם קדשתם אותי עדין לא הגיע
זמנכם להפטר. בכל מקום שכתב מיתתם כתב סרחנם, לפי שנגזרה גזרה
על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו, לכך בקש משה שיכתב
סרחנו, שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה. משל לשתי נשים שלוקות
בבית דין, אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית וכו'. אף כאן בכל מקום
14 שהזכיר מיתתן הזכיר סרחנן, להודיע שלא היתה בהם אלא זו בלבד. הם
מי מריבת קדש, הם לבדם, אין בהם עון אחר. ד"א הם שהמרו במרה,
15 הם היו שהמרו בים סוף, הם עצמם שהמרו במדבר צן. וידבר משה אל ה'
וגו', להודיע שבחן של צדיקים, שכשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין

מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר׃ יִפְקֹד יְהוָה אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־ 16
בָּשָׂר אִישׁ עַל־הָעֵדָה׃ אֲשֶׁר־יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא 17
לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת
יְהוָה כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־ 18
מֹשֶׁה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אִישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ
וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו׃ וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן 19
וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ 20
עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר 21
הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְהוָה עַל־
פִּיו יֵצְאוּ וְעַל־פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל־
הָעֵדָה׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת־ 22
יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה׃
וַיִּסְמֹךְ אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־ 23
מֹשֶׁה׃ פ חמישי.

כח

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ 1 2
אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב
לִי בְּמוֹעֲדוֹ׃ וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ 3
לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד׃

בגלוי לכול. לאמר, אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו.
16 יפקד ה'. כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו, אמר
הגיעה שעה שאתבע צרכי, שיירשו בני את גדולתי. אמר לו הקב"ה לא כך
עלתה במחשבה לפני; כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו, שלא מש מתוך
האהל. וזהו שאמר שלמה, נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כ"ז). אלהי הרוחת,
למה נאמר? אמר לפניו רבונו של עולם גלוי לפניך דעתו של כל אחד
ואחד, ואינן דומין זה לזה; מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד
17 לפי דעתו. אשר יצא לפניהם, לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם
ומשלחין את חיילותיהן למלחמה, אלא כמו שעשיתי אני, שנלחמתי בסיחון
ועוג, שנאמר אל תירא אתו (במדבר כ"א), וכדרך שעשה יהושע, שנאמר וילך
יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה וגו' (יהושע ה'); וכן בדוד הוא אומר, כי

16 17 למימר: ימני יי אלה רוחיא לכל בסרא גבר על כנשתא: די יפוק
קדמיהון ודי יעול קדמיהון ודי יפקנון ודי יעלנון ולא תהי כנשתא
18 דיי כענא די לית להון רעי: ואמר יי למשה דבר לך ית יהושע
19 בר נון גבר די רוח נבואה בה ותסמוך ית ידך עלוהי: ותקים יתה
20 לקדם אלעזר כהנא ולקדם כל כנשתא ותפקד יתה לעיניהון: ותתן
21 מזיוך עלוהי בדיל די יקבלון מנה כל כנשתא דבני ישראל: ולקדם
אלעזר כהנא יקום וישאל לה בדין אוריא קדם יי על מימרה יהון
נפקין ועל מימרה יהון עלין הוא וכל בני ישראל עמה וכל כנשתא:
22 ועבד משה כמא די פקיד יי יתה ודבר ית יהושע ואקימה קדם
23 אלעזר כהנא וקדם כל כנשתא: וסמך ית ידוהי עלוהי ופקדה כמא
1 2 די מליל יי בידא דמשה: ומליל יי עם משה למימר: פקד ית
בני ישראל ותימר להון ית קרבני לחם סדור לקרבני לאתקבלא
3 ברעוא תטרון לקרבא קדמי בזמנה: ותימר להון דין קרבנא די
תקרבון קדם יי אמרין בני שנא שלמין תרין ליומא עלתא תדירא:

הוא. יוצא ובא לפניהם (שמואל א׳ י״ח), יוצא בראש ונכנס בראש. ואשר
יוציאם, בזכיותיו. ואשר יביאם, בזכיותיו. ד״א ואשר יביאם, שלא תעשה
18 לו כדרך שאתה עושה לי, שאיני מכניסך לארץ. קח לך, קחנו בדברים:
אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום! לך, את שבדוק לך, את זה אתה מכיר.
אשר רוח בו, כאשר שאלת, שיוכל להלוך כנגד רוחו של אחד ואחד. וסמכת
את ידך עליו, תן לו מתורגמן שידרוש בחייך, שלא יאמרו עליו לא היה לו
19 להרים ראש בימי משה. וצויתה אתו, על ישראל: דע שטרחנין הם, סרבנים
20 הם, על מנת שתקבל עליך! ונתת מהודך עליו, זה קרון עור פנים. מהודך,
ולא כל הודך; ומכאן למדין: פני משה כחמה, פני יהושע כלבנה. למען
ישמעו כל עדת בני ישראל, שיהיו נוהגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין
21 בך. ולפני אלעזר הכהן יעמד, הרי שאלתך ששאלת, שאין הכבוד הזה זז
(ס״א מוטל) מבית אביך, שאף יהושע יהא צריך לאלעזר. ושאל לו, כשיצטרך
22 לצאת למלחמה. על פיו, של אלעזר. וכל העדה, סנהדרין. ויקח את יהושע,
23 לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעולם הבא. ויסמך את ידיו, בעין
יפה, יותר ויותר ממה שנצטוה, שהקב״ה אמר לו וסמכת את ידך, והוא
עשה בשתי ידיו, ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה. כאשר
2 דבר ה׳, אף לענין הוד, נתן מהודו עליו. צו את בני ישראל. מה אמור
למעלה? יפקד ה׳; אמר לו הקב״ה עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי!
משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה
וכו׳ — כדאיתא בספרי. קרבני, זה הדם. לחמי, אלו אמורין, וכן הוא אומר
והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה (ויקרא ג׳). לאשי, הנתנין לאשי מזבחי.
תשמרו, שיהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו. מכאן למדו ותקנו
3 מעמדות. במועדו, בכל יום מועד התמידים. ואמרת להם, אזהרה לבית דין.
שנים ליום, כפשוטו. ועקר בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום, תמיד של שחר

אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה 4
בֵּין הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה 5
בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר 6
סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ 7
הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ
הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ 8
תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: פ
וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי 9
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת 10
בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: פ
וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר 11
שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:
וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד 12
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד:
וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד 13
עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה 14
לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת
חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת 15
לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ: ס ששי וּבַחֹדֶשׁ 16
הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה: וּבַחֲמִשָּׁה 17
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חָג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל:
בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: 18

במערב ושל בין הערבים, במזרחן של טבעות. את הכבש אחד, אע"פ שכבר 4
נאמר בפ' ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו' (שמות כ"ט), היא היתה אזהרה 5
לימי המלואים, וכאן צוה לדורות. סלת למנחה, מנחת נסכים. העשיה בהר 6
סיני, כאותן (ס"א כאותה) שנעשו בימי המלואים. ד"א העשיה בהר סיני,

4 ית אמרא חד תעבד בצפרא וית אמרא תנינא תעבד בין שמשיא:
5 וחד מן עשרא בתלת סאין סלתא למנחתא דפילא במשח כתישא
6 רבעות הינא: עלתא תדירא דאתעבידא בטורא דסיני לאתקבלא
7 ברעוא קרבנא קדם יי: ונסכה רבעות הינא לאמרא חד בקודשא
8 יתנסך נסוך חמר עתיק קדם יי: וית אמרא תנינא תעבד בין
שמשיא כמנחת צפרא וכנסכה תעבד קרבן דמתקבל ברעוא קדם
9 יי: וביומא דשבתא תרין אמרין בני שנא שלמין ותרין עשרונין
10 סלתא דמנחתא דפילא במשח ונסכה: עלת שבתא דתתעבד בשבתא
11 על עלתא תדירא ונסכה: וברישי ירחיכון תקרבון עלתא קדם יי
תורין בני תורי תרין ודכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין:
12 ותלתא עשרונין סלתא מנחתא דפילא במשח לתורא חד ותרין
13 עשרונין סלתא מנחתא דפילא במשח לדכרא חד: ועשרונא עשרונא
סלתא מנחתא דפילא במשח לאמרא חד עלתא לאתקבלא ברעוא
14 קרבנא קדם יי: ונסכיהון פלגות הינא יהי לתורא ותלתות הינא
לדכרא ורבעות הינא לאמרא חמרא דא עלת ריש ירחא באתחדתותה
15 כן לכל רישי ירחי שתא: וצפיר בר עזי חד לחטאתא קדם יי על
16 עלתא תדירא יתעבד ונסכה: ובירחא קדמאה בארבעת עשרא
17 יומא לירחא פסחא קדם יי: ובחמשת עשרא יומא לירחא הדין
18 חגא שבעא יומין פטיר יתאכל: ביומא קדמאה מערע קדיש כל

הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני, אותה שנתקרבה לפני מתן תורה, שכתוב
ד בה ויסם באגנות (שמות כ"ד); מלמד שטעונה כלי. ונסכו, יין. בקדש הסך,
8 על המזבח יתנסכו. נסך שכר, יין המשכר, פרט ליין מגתו. ריח ניחח,
1 נחת רוח לפני, שאמרתי ונעשה רצוני. עלת שבת בשבתו, ולא עולת שבת
בשבת אחרת. הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה?
ת"ל בשבתו, מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו. על עלת התמיד, אלו מוספין,
לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד, ומגיד שאין קרבין אלא בין שני
התמידין; וכן בכל המוספין נאמר על עלת התמיד לתלמוד זה. ושלשה
עשרנים, כמשפט מנחת נסכי פר, שכן הן קלובין בפרשת נסכים. זאת עלת
חדש בחדשו, שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין לו תשלומין. ושעיר עזים
וגו'. כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו — הכל כמו
שמפורש במס' שבועות — ונשתנה שעיר ראש חדש, שנאמר בו לה', תלמודו
ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, שאין מכיר בחטא
אלא הקב"ה בלבד, ושאר השעירין למדין ממנו. ומדרשו באגדה אמר הקב"ה
הביאו כפרה עלי, על שמעטתי את הירח. על עלת התמיד יעשה כל
הקרבן הזה. ונסכו, אין ונסכו מוסב על השעיר, שאין נסכים לחטאת. כל
מלאכת עבדה, אפילו מלאכה הצריכה לכם, כגון דבר האבד המותר בחולו

וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם 19
וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃
וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר 20
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל תַּעֲשׂוּ׃ עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן תַּעֲשֶׂה לַכֶּבֶשׂ 21
הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר 22
עֲלֵיכֶם׃ מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ 23
אֶת־אֵלֶּה׃ כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם שִׁבְעַת יָמִים לֶחֶם אִשֵּׁה 24
רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה עַל־עוֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃ וּבַיּוֹם 25
הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה
לֹא תַעֲשׂוּ׃ ס וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם 26
מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה
לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה 27
לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה
כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה 28
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד׃ עִשָּׂרוֹן 29
עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ שְׂעִיר עִזִּים 30
אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ 31
תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם׃ פ
כט וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם 1
כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם׃
וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל 2
אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת 3
בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל׃

של מועד, לסוכה ביום טוב. פרים, כנגד אברהם. אילים, כנגד יצחק 9

19 עבידת פלחן לא תעבדון: ותקרבון קרבנא עלתא קדם יי תורין
בני תורי תרין ודכר חד ושבעא אמרין בני שנא שלמין יהון לכון:
20 ומנחתהון סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא ותרין עשרונין
21 לדכרא תעבדון: עשרונא עשרונא תעבד לאמרא חד כן לשבעא
22 23 אמרין: וצפירא דחטאתא חד לכפרא עליכון: בר מעלת צפרא דהיא
24 עלת תדירא תעבדון ית אלין: כאלין תעבדון ליומא שבעא יומין
לחם קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי על עלתא תדירא יתעבד ונסכה:
25 וביומא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון:
26 וביומא דבכוריא בקרוביכון מנחתא חדתא קדם יי בעצרתיכון מערע
27 קדיש יהי לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון: ותקרבון עלתא
לאתקבלא ברעוא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד שבעא
28 אמרין בני שנא: ומנחתהון סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין
29 לתורא חד תרין עשרונין לדכרא חד: עשרונא עשרונא לאמרא
30 31 חד לשבעא אמרין: צפיר בר עזין חד לכפרא עליכון: בר מעלת
כט 1 תדירא ומנחתה תעבדון שלמין יהון לכון ונסכיהון: ובירחא שביעאה
בחד לירחא מערע קדיש יהא לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון
2 יום יבבא יהא לכון: ותעבדון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי
3 תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין: ומנחתהון
סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין לדכרא:

כבשים, כנגד יעקב; והכשבים הפריד יעקב (בראשית ל'). ביסודו של רבי
24 משה הדרשן ראיתי זאת. (עיין פי' רש"י בפ' נשא, לעיל ז' כ"א) כאלה
26 תעשו, שלא יהו פוחתין והולכים כפרי החג· וביום הבכורים, חג השבועות
קרוי בכורי קציר חטים, על שם שתי הלחם, שהם ראשונים למנחת חטים,
31 הבאה מן החדש. תמימם יהיו לכם ונסכיהם, אף הנסכים יהיו תמימים.

וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ וּשְׂעִיר־ 5
עִזִּים אֶחָד חַטָּאת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ 6
וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם
לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ס וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ 7
הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיהוָה 8
רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן 9
שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד׃ עִשָּׂרוֹן 10
עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ שְׂעִיר־עִזִּים 11
אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים וְעֹלַת הַתָּמִיד
וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם׃ ס שביעי וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר 12
יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת
עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים׃
וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר 13
שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה
עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה 14
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים חצי הספר
לָאַיִל הָאֶחָד לִשְׁנֵי הָאֵילִם׃ וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד 15
לְאַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׂים׃ וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד 16
עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי 17
פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־
שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים 18

6 מלבד עלת החדש. למדו רבותינו מכאן שאין מהמנחה קומצין פסול לנסכים.

4 5 ועשרונא חד לאמרא חד לשבעא אמרין: וצפיר בר עזי חד לחטאתא
6 לכפרא עליכון: בר מעלת ירחא ומנחתה ועלת תדירא ומנחתה
7 ונסכיהון כדחזי להון לאתקבלא ברעוא קרבנא קדם יי: ובעשרא
לירחא שביעאה הדין מערע קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתיכון
8 כל עבידתא לא תעבדון: ותקרבון עלתא קדם יי לאתקבלא ברעוא
תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין יהון לכון:
9 ומנחתהון סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין
10 11 לדכרא חד: עשרונא עשרונא לאמרא חד לשבעא אמרין: צפיר
בר עזין חד חטאתא בר מחטאתא דכפוריא ועלת תדירא ומנחתה
12 ונסכיהון: ובחמשת עשרא יומא לירחא שביעאה מערע קדיש יהי
לכון כל עבידת פלחנא לא תעבדון ותחגון חגא קדם יי שבעא
13 יומין: ותקרבון עלתא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי תורין בני
תורי תלת עשר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עשר שלמין
14 יהון: ומנחתהון סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא חד
לתלתא עשר תורין תרין עשרונין לדכרא חד לתרין דכרין:
15 16 ועשרונא עשרונא לאמרא חד לארבעת עשר אמרין: וצפיר בר
17 עזין חד חטאתא בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה: וביומא תנינא
תורין בני תורי תרי עשר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עשר
18 שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורין לדכרין ולאמרין במניניהון

11 מוספי ר"ח שבוא ביום ראש השנה. מלבד חטאת הכפרים, שעיר הנעשה בפנים, האמור באחרי מות, שגם הוא חטאת, ועלת התמיד, ומלבד עולת התמיד, תעשו עולות הללו. ונסכיהם, מוסב על המוספין הכתובות ועל תעשו, והוא לשון רבוי: מלבד עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם; וכן כל נסכיהם האמורים בכל המועדות, חוץ משל קרבנות החג, שבכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה שבהם מוסבים על התמיד ואינן לשון רבוי, שהרי נסכיהם
18 של מוספין כתובין בעלמן בכל יום ויום. ומנחתם ונסכיהם לפרים, פרי החג שבעים הם, כנגד שבעים אומות, שמתמעטים והולכים, סימן כליה להם, ובימי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין. ולכבשים, כנגד ישראל,

לָאֵילִ֧ם וְלַכְּבָשִׂ֛ים בְּמִסְפָּרָ֖ם כַּמִּשְׁפָּֽט׃ וּשְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד 19
חַטָּ֑את מִלְּבַד֙ עֹלַ֣ת הַתָּמִ֔יד וּמִנְחָתָ֖הּ וְנִסְכֵּיהֶֽם׃ פ וּבַיּ֧וֹם 20
הַשְּׁלִישִׁ֛י פָּרִ֥ים עַשְׁתֵּי־עָשָׂ֖ר אֵילִ֣ם שְׁנָ֑יִם כְּבָשִׂ֧ים בְּנֵי־
שָׁנָ֛ה אַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר תְּמִימִֽם׃ וּמִנְחָתָ֣ם וְנִסְכֵּיהֶ֡ם לַ֠פָּרִים 21
לָאֵילִ֧ם וְלַכְּבָשִׂ֛ים בְּמִסְפָּרָ֖ם כַּמִּשְׁפָּֽט׃ וּשְׂעִ֥יר חַטָּ֖את אֶחָ֑ד 22
מִלְּבַד֙ עֹלַ֣ת הַתָּמִ֔יד וּמִנְחָתָ֖הּ וְנִסְכָּֽהּ׃ ס וּבַיּ֧וֹם 23
הָרְבִיעִ֛י פָּרִ֥ים עֲשָׂרָ֖ה אֵילִ֣ם שְׁנָ֑יִם כְּבָשִׂ֧ים בְּנֵי־שָׁנָ֛ה
אַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר תְּמִימִֽם׃ מִנְחָתָ֣ם וְנִסְכֵּיהֶ֡ם לַ֠פָּרִים לָאֵילִ֧ם 24
וְלַכְּבָשִׂ֛ים בְּמִסְפָּרָ֖ם כַּמִּשְׁפָּֽט׃ וּשְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד חַטָּ֑את 25
מִלְּבַד֙ עֹלַ֣ת הַתָּמִ֔יד מִנְחָתָ֖הּ וְנִסְכָּֽהּ׃ ס וּבַיּ֧וֹם 26
הַחֲמִישִׁ֛י פָּרִ֥ים תִּשְׁעָ֖ה אֵילִ֣ם שְׁנָ֑יִם כְּבָשִׂ֧ים בְּנֵי־שָׁנָ֛ה
אַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר תְּמִימִֽם׃ וּמִנְחָתָ֣ם וְנִסְכֵּיהֶ֡ם לַ֠פָּרִים לָאֵילִ֧ם 27
וְלַכְּבָשִׂ֛ים בְּמִסְפָּרָ֖ם כַּמִּשְׁפָּֽט׃ וּשְׂעִ֥יר חַטָּ֖את אֶחָ֑ד מִלְּבַד֙ 28
עֹלַ֣ת הַתָּמִ֔יד וּמִנְחָתָ֖הּ וְנִסְכָּֽהּ׃ ס וּבַיּ֧וֹם הַשִּׁשִּׁ֛י 29
פָּרִ֥ים שְׁמֹנָ֖ה אֵילִ֣ם שְׁנָ֑יִם כְּבָשִׂ֧ים בְּנֵי־שָׁנָ֛ה אַרְבָּעָ֥ה
עָשָׂ֖ר תְּמִימִֽם׃ וּמִנְחָתָ֣ם וְנִסְכֵּיהֶ֡ם לַ֠פָּרִים לָאֵילִ֧ם וְלַכְּבָשִׂ֛ים 30
בְּמִסְפָּרָ֖ם כַּמִּשְׁפָּֽט׃ וּשְׂעִ֥יר חַטָּ֖את אֶחָ֑ד מִלְּבַד֙ עֹלַ֣ת 31
הַתָּמִ֔יד מִנְחָתָ֖הּ וּנְסָכֶֽיהָ׃ ס וּבַיּ֧וֹם הַשְּׁבִיעִ֛י פָּרִ֥ים 32
שִׁבְעָ֖ה אֵילִ֣ם שְׁנָ֑יִם כְּבָשִׂ֧ים בְּנֵי־שָׁנָ֛ה אַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר
תְּמִימִֽם׃ וּמִנְחָתָ֣ם וְנִסְכֵּהֶ֡ם לַ֠פָּרִים לָאֵילִ֧ם וְלַכְּבָשִׂ֛ים 33
בְּמִסְפָּרָ֖ם כְּמִשְׁפָּטָֽם׃ וּשְׂעִ֥יר חַטָּ֖את אֶחָ֑ד מִלְּבַד֙ עֹלַ֣ת 34
הַתָּמִ֔יד מִנְחָתָ֖הּ וְנִסְכָּֽהּ׃ ס מפטיר בַּיּוֹם֙ הַשְּׁמִינִ֔י 35
עֲצֶ֖רֶת תִּהְיֶ֣ה לָכֶ֑ם כָּל־מְלֶ֥אכֶת עֲבֹדָ֖ה לֹ֥א תַעֲשֽׂוּ׃

שמקראו שם פורעם (ירמיה כ׳), והם קבועים, ומנינם תשעים ושמונה לכלות

19 כִּדְחָזֵי: וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ
20 וְנִסְכֵּיהוֹן: וּבְיוֹמָא תְלִיתָאָה תּוֹרִין חַד עֲשַׂר דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי
21 שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין: וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין
22 וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי: וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא
23 וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ: וּבְיוֹמָא רְבִיעָאָה תּוֹרִין עַשְׂרָא דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין
24 בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין: מִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין
25 וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי: וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת
26 תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ: וּבְיוֹמָא חֲמִישָׁאָה תּוֹרִין תְּשַׁע דִּכְרִין תְּרֵין
27 אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין: וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין
28 לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי: וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת
29 תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ: וּבְיוֹמָא שְׁתִיתָאָה תּוֹרִין תְּמַנְיָא דִּכְרִין תְּרֵין
30 אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין: וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין
31 לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי: וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת
32 תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכָּהָא: וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תּוֹרִין שַׁבְעָא דִּכְרִין תְּרֵין
33 אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין: וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין
34 לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי לְהוֹן: וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר
35 מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ: בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה כְּנֵשׁ*) יְהֵי לְכוֹן כָּל

---

*) נראה שצ"ל כְּנֵשׁ, כמו ויקרא כ"ג ל"ו ודברים י"ו ח׳. וכה"א כְּנִישִׁין.

היידנהיים.

מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה. בשני ונסכיהם, על שני תמידי היום, ולא שנה הלשון אלא לדרוש, כמו שאמרז"ל: בשני ונסכיהם, בששי ונסכיה, בשביעי כמשפטם, מ׳ י׳ ה׳ הרי כאן מים, רמז לנסוך המים מן התורה בחג.
35 עצרת תהיה לכם, עצורים בעשיית מלאכה. ד"א עצרת, עצרו מללכת, מלמד שטעון לינה. ומדרשו באגדה לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומות, ובאין ללכת, אמר להם המקום בבקשה מכם עשו לי

36 והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה פר אחד איל
37 אחד כבשים בני־שנה שבעה תמימם: מנחתם
38 ונסכיהם לפר לאיל ולכבשים במספרם כמשפט: ושעיר
39 חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכה: אלה
תעשו ליהוה במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתיכם
ל
1 לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסכיכם ולשלמיכם: ויאמר
משה אל־בני ישראל ככל אשר־צוה יהוה את־משה: פ
מטות
2 וידבר משה אל־ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה
3 הדבר אשר צוה יהוה: איש כי־ידר נדר ליהוה או־
השבע שבעה לאסר אסר על־נפשו לא יחל דברו ככל־
4 היצא מפיו יעשה: ואשה כי־תדר נדר ליהוה ואסרה
5 אסר בבית אביה בנעריה: ושמע אביה את־נדרה
ואסרה אשר אסרה על־נפשה והחריש לה אביה וקמו
כל־נדריה וכל־אסר אשר־אסרה על־נפשה יקום:
6 ואם־הניא אביה אתה ביום שמעו כל־נדריה ואסריה

סעודה קטנה, כדי שאהנה מכם! 36 פר אחד איל אחד, אלו כנגד ישראל; התעכבו לי מעט עוד! ול׳ חבה הוא זה, כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם, עכבו עוד יום אחד! משל למלך שעשה סעודה וכו׳ — כדאיתא במסכת סוכה (נ״ה ב׳). ובמדרש ר׳ תנחומא, למדה תורה דרך ארץ, שמי שיש לו אכסנאי יום ראשון יאכילנו פטומות, למחר מאכילו דגים, למחר בשר בהמה, למחר מאכילו קטניות, למחר מאכילו ירק, פוחת והולך כפרי החג. 39 אלה תעשו לה׳ במועדיכם, דבר הקצוב לחובה. לבד מנדריכם, אם באתם לידור קרבנות ברגל מלוה היא בידכם, או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה, הקריבום ברגל, שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו, ונמצא עובר בבל תאחר. 1 ויאמר משה אל בני ישראל, להפסיק הענין — דברי ר׳ ישמעאל — לפי שעד כאן דבריו של מקום, ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה, הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמר פרשה זו לישראל; שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו, אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו.

2 ראשי המטות, חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה, ואח״כ לכל בני ישראל. ומנין שאף שאר הדברות כן? ת״ל וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר

36 עֲבִידַת פָּלְחָן לָא תַעְבְּדוּן: וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא
37 קֳדָם יְיָ תּוֹר חַד דְּכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שִׁבְעָא שַׁלְמִין: מִנְחַתְהוֹן
38 וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרָא לְדִכְרָא וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי: וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא
39 חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ: אִלֵּין תַּעְבְּדוּן קֳדָם יְיָ
ל בְּמוֹעֲדֵיכוֹן בַּר מִנִּדְרֵיכוֹן וְנִדְבָתְכוֹן לַעֲלָוָתְכוֹן וּלְמִנְחָתְכוֹן וּלְנִסְכֵּיכוֹן
1 וּלְנִכְסַת־קוּדְשֵׁיכוֹן: וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי־פַקֵּיד יְיָ
יָת מֹשֶׁה:

2 וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם רֵישֵׁי שִׁבְטַיָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָּמָא
3 דִּי פַקֵּיד יְיָ: גְּבַר אֲרֵי יִדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ אוֹ יְקַיֵּם קְיָם לְמֵסַר אֱסַר
4 עַל נַפְשֵׁהּ לָא יְבַטֵּל פִּתְגָּמֵהּ כְּכֹל דְּיִפּוֹק מִפּוּמֵהּ יַעְבֵּד: וְאִתְּתָא אֲרֵי
5 תִדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ וְתֵיסַר אֱסָר בְּבֵית אֲבוּהָא בְּרַבְיוּתְהָא: וְיִשְׁמַע
אֲבוּהָא יָת נִדְרַהּ וֶאֱסָרַהּ דִּי אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ וְיִשְׁתּוֹק לַהּ אֲבוּהָא
6 וִיקוּמוּן כָּל נִדְרָהָא וְכָל אֱסָרֵי דִּי־אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ יְקוּמוּן: וְאִם אַעְדֵּי
אֲבוּהָא יָתַהּ בְּיוֹמָא דִשְׁמַע כָּל נִדְרָהָא וֶאֱסָרָהָא דִּי־אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ

משה אליהם, ואחרי כן נגשו כל בני ישראל (שמות ל"ד). ומה ראה לאמרה
כאן? למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה, ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה
הדיוטות. או יכול שלא אמר פרשה זו אלא לנשיאים בלבד? נאמר כאן זה
הדבר, ונאמר בשחוטי חוץ זה הדבר (ויקרא י"ז), מה להלן נאמרה לאהרן
ולבניו ולכל בני ישראל, שנאמר דבר אל אהרן וגו' (שם), אף זו נאמרה
לכולן. זה הדבר. משה נתנבא בכה אמר ה' כחצות הלילה (שמות י"א),
והנביאים נתנבאו בכה אמר ה', מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר.
ד"א זה הדבר מעוט הוא, לומר שחכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה,
3 כלשון הכתוב כאן, ואם חלפו אין מותר ואין מופר. נדר, האומר הרי עלי,
קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני. יכול אפילו נשבע שיאכל נבלות
אני קורא עליו ככל היצא מפיו יעשה? ת"ל לאסר אסר, לאסור את
המותר, ולא להתיר את האסור. לא יחל דברו, כמו לא יחלל דברו, לא
4 יעשה דברו חולין. בבית אביה, ברשות אביה, ואפילו אינה בביתו. בנעריה,
ולא קטנה, ולא בוגרת; שהקטנה אין נדרה נדר, והבוגרת אינה ברשותו של
אביה להפר נדריה. ואי זו היא קטנה? אמרו רבותינו בת י"א שנה ויום
אחד נדריה נבדקין, אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר,
6 בת י"ב שנה ויום אחד אינה צריכה להבדק. ואם הניא אביה אתה, אם מנע
אותה מן הנדר, כלומר שהפר לה. הנאה. זו איני יודע מה היא; כשהוא
אומר ואם ביום שמע אישה יניא אותה, והפר, הוי אומר הנאה זו
הפרה. ופשוטו ל' מניעה והסרה, וכן ולמה תניאון (לקמן ל"ב), וכן שמן
ראש אל יניא ראשי (תהלים קמ"א), וכן וידעתם את תנואתי (לעיל י"ד),
את אשר סרתם מעלי. וה' יסלח לה. במה הכתוב מדבר? באשה שנדרה
בנזיר, ושמע בעלה והפר לה, והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין

אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ כִּי־הֵנִיא
אָבִיהָ אֹתָהּ׃ וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ 7
מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ׃ וְשָׁמַע אִישָׁהּ 8
בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה
עַל־נַפְשָׁהּ יָקֻמוּ׃ וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ 9
וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר
אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ׃ וְנֵדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה 10
כֹּל אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם עָלֶיהָ׃ וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ 11
נָדָרָה אוֹ־אָסְרָה אִסָּר עַל־נַפְשָׁהּ בִּשְׁבֻעָה׃ וְשָׁמַע אִישָׁהּ 12
וְהֶחֱרִשׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר
אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם׃ וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם 13
אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־מוֹצָא שְׂפָתֶיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסַּר
נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם אִישָׁהּ הֲפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ׃ כָּל־ 14
נֵדֶר וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ
יְפֵרֶנּוּ׃ וְאִם־הַחֲרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם 15
וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ אֶת־כָּל־אֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ
הֵקִים אֹתָם כִּי־הֶחֱרִשׁ לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ׃ וְאִם־הָפֵר יָפֵר 16
אֹתָם אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ וְנָשָׂא אֶת־עֲוֺנָהּ׃ אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר 17
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין־אָב לְבִתּוֹ
בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ׃ פ שני.

לא
1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה 3

ומטמאה למתים, זו היא שצריכה סליחה ואף על פי שהוא מופר. ואם המופרין
צריכים סליחה, ק"ו לשאינן מופרים! ואם היו תהיה לאיש, זו ארוסה. או 7
אינו אלא נשואה? כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה, הרי נשואה אמור,
וכאן בארוסה, ובא לחלוק בה, שאביה ובעלה מפירין נדריה; הפר האב ולא

7 לָא יְקוּמוּן וּמִן קֳדָם יְיָ יִשְׁתְּבֵק לַהּ אֲרֵי אַעְדִּי אֲבוּהָא יָתַהּ: וְאִם מֶהֱוָה
תֶהֱוֵי לִגְבַר וְנִדְרַהָא עֲלַהּ אוֹ פֵּרוּשׁ סִפְוָתַהָא דִּי אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ:
8 וְיִשְׁמַע בַּעֲלַהּ בְּיוֹמָא דִשְׁמַע וְיִשְׁתּוֹק לַהּ וִיקוּמוּן נִדְרַהָא וֶאֱסָרַהָא דִּי
9 אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ יְקוּמוּן: וְאִם בְּיוֹמָא דִשְׁמַע בַּעֲלַהּ אַעְדִּי יָתַהּ וּבַטֵּל
יָת נִדְרַהָא דִּי עֲלַהּ וְיָת פֵּרוּשׁ סִפְוָתַהָא דִּי אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ וּמִן קֳדָם
10 יְיָ יִשְׁתְּבֵק לַהּ: וּנְדַר אַרְמְלָא וּמְתָרְכָא כֹּל דִּי־אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ יְקוּם
11 12 עֲלַהּ: וְאִם בֵּית בַּעֲלַהּ נִדְרַת אוֹ אֲסָרַת אֱסָר עַל נַפְשַׁהּ בְּקִיוּם: וְיִשְׁמַע
בַּעֲלַהּ וְיִשְׁתּוֹק לַהּ לָא אַעְדִּי יָתְהוֹן וִיקוּמוּן כָּל נִדְרַהָא וְכָל אֱסָר דִּי
13 אֲסָרַת עַל נַפְשַׁהּ יְקוּמוּן: וְאִם בַּטָּלָא יְבַטֵּל יָתְהוֹן בַּעֲלַהּ בְּיוֹמָא דִּי
שְׁמַע כָּל אַפָּקוּת סִפְוָתַהָא לְנִדְרַהָא וּלְאֱסַר נַפְשַׁהּ לָא יְקוּמוּן בַּעֲלַהּ
14 בַּטֵּלִנּוּן וּמִן קֳדָם יְיָ יִשְׁתְּבֵק לַהּ: כָּל נְדַר וְכָל קְיוּמַת אֱסָר לְסַגָּפָא
15 נְפַשׁ בַּעֲלַהּ יְקַיְמִנּוּן וּבַעֲלַהּ יְבַטְּלִנּוּן: וְאִם מִשְׁתַּק יִשְׁתּוֹק לַהּ בַּעֲלַהּ
מִיּוֹם לְיוֹם וִיקַיֵּם יָת כָּל נִדְרַהָא אוֹ יָת כָּל אֱסָרַהָא דִּי עֲלַהּ יְקַיֵּם
16 יָתְהוֹן אֲרֵי שְׁתַק לַהּ בְּיוֹמָא דִשְׁמַע: וְאִם בַּטָּלָא יְבַטֵּל יָתְהוֹן בָּתַר
17 דִּשְׁמַע וִיקַבֵּל יָת חוֹבַהּ: אִלֵּין קְיָמַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה בֵּין גְּבַר
א 1 לְאִתְּתֵהּ בֵּין אַבָּא לִבְרַתֵּהּ בְּרַבְיוּתַהָא בֵּית אֲבוּהָא: וּמַלִּיל יְיָ עִם
2 מֹשֶׁה לְמֵימַר: אִתְפְּרַע פֻּרְעָנוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן מִדְיָנָאֵי בָּתַר־כֵּן
3 תִּתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ: וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם עַמָּא לְמֵימַר זָרִיזוּ מִנְּכוֹן גֻּבְרִין

הפר הבעל או הפר האב, הרי זה אינו מופר, ואין צריך
לומר אם קיים אחד מהם. ונדריה עליה, שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן
8 אביה, ולא הופרו ולא הוקמו. ושמע אישה וגו׳. הרי לך שאם קיים הבעל
9 שהוא [illegible] והפר את נדרה. יכול אפילו לא הפר האב? ת״ל בנעוריה
10 בית אביה, כל שבנעוריה ברשות אביה היא. כל אשר אסרה על נפשה
יקום עליה, לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל; ובאלמנה מן הנשואין
הכתוב מדבר. אבל אלמנה מן האירוסין, מת הבעל נתרוקנה, וחוזרת רשות לאב.
11 14 ואם בית אישה נדרה, בנשואה הכתוב מדבר. כל נדר וכל שבעת אסר
לענת נפש. לפי שאמר שהבעל מפר, יכול כל נדרים במשמע? ת״ל לענת
נפש, אינו מפר אלא נדרי עינוי נפש בלבד — והם מפורשים במס׳ נדרים.
15 מיום אל יום, שלא תאמר מעת לעת, לכך נאמר מיום אל יום, ללמדך
16 שאין מפר אלא עד שתחשך. אחרי שמעו, אחרי ששמע וקיים, שאמר אפשי
בו, וחזר והפר לה, אפילו בו ביום, ונשא את עונה, הוא מוכנס תחתיה.
2 למדנו מכאן שהגורם תקלה לחברו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין. מאת
המדינים, ולא מאת המואבים; שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה, שהיו
יראים מהם שיהיו שוללים אותם, שלא נאמר אלא ואל תתגר בם מ.ל.ח.מ.ה
(דברים ב׳), אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם. ד״א מפני שתי פרדות
3 טובות שיש לי להוציא מהם, רות המואביה ונעמה העמונית. וידבר משה

אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ
עַל־מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת־יְהוָה בְּמִדְיָן׃ אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף 4
לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא׃ וַיִּמָּסְרוּ 5
מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמַּטֶּה שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא׃
וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס 6
בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה
בְּיָדוֹ׃ וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה 7
וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר׃ וְאֶת־מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל־חַלְלֵיהֶם 8
אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע חֲמֵשֶׁת
מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב׃ וַיִּשְׁבּוּ 9
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם וְאֵת כָּל־בְּהֶמְתָּם
וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ׃ וְאֵת כָּל־עָרֵיהֶם 10
בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ׃ וַיִּקְחוּ אֶת־ 11
כָּל־הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל־הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃ וַיָּבִאוּ 12
אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת
הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַּלְקוֹחַ וְאֶת־הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עַרְבֹת
מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ ס שלישי. (שני במחוברין.) וַיֵּצְאוּ 13
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל

וגו', אע"פ ששמע שמיתתו תלויה בדבר, עשה בשמחה ולא אחר. החלצו,
כתרגומו, ל' חלוצי צבא, מזוינים. אנשים, צדיקים, וכן בחר לנו אנשים
(שמות י"ז), וכן אנשים חכמים וידעים (דברים א'). נקמת ה', שהעומד
כנגד ישראל כאלו עומד כנגד הקב"ה. לכל מטות ישראל, לרבות שבט לוי. 4
וימסרו. להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל; עד 5
שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר? עוד מעט וסקלני (שמות י"ז), ומששמעו
שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן. אותם 6
ואת פינחס, מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם. ומפני מה הלך פינחס
ולא הלך אלעזר? אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה, שהרג כזבי בת צור,
יגמור. ד"א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו, שנאמר והמדנים מכרו אותו
(בראשית ל"ז). ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף? שנאמר מבנות פוטיאל

4 לחילא ויהון על מדין למיהב פרענות דין עמא דיי במדין: אלפא
לשבטא אלפא לשבטא לכל שבטיא דישראל תשלחון לחילא:
5 ואתבחרו מאלפיא דישראל אלפא לשבטא תרי עשר אלפין מזרזי
6 חילא: ושלח יתהון משה אלפא לשבטא לחילא יתהון וית פינחס
בר אלעזר כהנא לחילא ומני דקודשא וחצצרת יבבתא בידה:
7 ואתחילו על מדין כמא די פקיד יי ית משה וקטלו כל דכורא:
8 וית מלכי מדין קטלו על קטיליהון ית אוי וית רקם וית צור וית
חור וית רבע חמשא מלכי מדין וית בלעם בר בעור קטלו בחרבא:
9 ושבו בני ישראל ית נשי מדין וית טפלהון וית כל בעירהון וית
10 כל גיתיהון וית כל נכסיהון בזו: וית כל קרויהון במותבניהון וית
11 כל בית סגדתהון אוקידו בנורא: ושבו ית כל עדאה וית כל דברתא
12 באנשא ובבעירא: ואיתיו לות משה ולות אלעזר כהנא ולות כנשתא
דבני ישראל ית שביא וית דברתא וית עדאה למשריתא למישריא
13 דמואב די על ירדנא דיריחו: ונפקו משה ואלעזר כהנא וכל רברבי

(שמות ו'), מזרע יתרו שפטם עגלים לע"ז, ומזרע יוסף שפטפט ביצרו. ד"א
שהיה משוח מלחמה. וכלי הקדש, זה הארון והציץ; שהיה בלעם עמהם
ומפריח מלכי מדין בכשפים, והוא עצמו פורח עמהם, הראה להם את הציץ
שהשם חקוק בו, והם נופלים, לכך נאמר על חלליהם בספר יהושע (י"ג).
8 בידו, ברשותו; וכן ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כ"א). חמשה מלכי
מדין, וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב? למה הוזקק לומר חמשה? אלא
ללמדך ששוו כולם בעצה והשוו כולם בפורענות; בלעם הלך שם ליטול שכר
כ"ד אלף שהפיל מישראל בעצתו, ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה,
אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכלתם להם, ועכשיו בי"ב אלף אתם
באים להלחם! נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו. בחרב. הוא בא על ישראל
והחליף אומנותו באומנותם, שאין נושעים אלא בפיהם ועל ידי תפלה ובקשה,
ובא הוא ותפש אומנותם לקלל בפיו, אף הם באו עליו והחליפו אומנותם
באומנות האומות, שבאין בחרב, שנאמר ועל חרבך תחיה (בראשית כ"ז).
10 טירתם, מקום פלטרין שלהם, שהם ל' מושב כומרים יודעי חקיהם. ד"א ל'
11 מושב שריהם, כמו שמתורגם סרני פלשתים, טורני פלשתאי. ויקחו את כל
השלל, מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא
ברשות, שנאמר את כל השלל וגו'. ועליהם מפורש בקבלה שניך כעדר
12 הרחלים (שיר ו') וגו', אף אנשי מלחמה שביך כלם צדיקים! שלל, הן
מטלטלין של מלבוש ותכשיטין. בז, הוא בזת מטלטלין שאינם תכשיט. מלקוח,
אדם ובהמה; ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח, שבי באדם ומלקוח
13 בבהמה. ויצאו משה ואלעזר הכהן, לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטוף

מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים 14
וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם 15
מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל־נְקֵבָה׃ הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל 16
בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר־מַעַל בַּיהוָה עַל־דְּבַר פְּעוֹר וַתְּהִי
הַמַּגֵּפָה בַּעֲדַת יְהוָה׃ וְעַתָּה הִרְגוּ כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־ 17
אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרֹגוּ׃ וְכֹל הַטַּף בַּנָּשִׁים 18
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הַחֲיוּ לָכֶם׃ וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ 19
לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל
תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם׃
וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל־כְּלִי־עֵץ 20
תִּתְחַטָּאוּ׃ ס וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־אַנְשֵׁי 21
הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ אַךְ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכָּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת 22
אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הָעֹפָרֶת׃ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־ 23
יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא
וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם׃ וְכִבַּסְתֶּם 24

מן הכוס. ויקצף משה על פקודי החיל, ממונים על החיל; ללמדך שכל 14
סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות. בדבר בלעם. אמר להם 16
אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם אין אתם יכולין להם; שמא מרובים
אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור? בואו ואשיאכם עצה; אלהיהם
של אלו שונא זמה כו׳ וכו׳ — כדאיתא בחלק ובספרי. הן הנה, מגיד שהיו
מכירין אותן: זו היא שנכשל פלוני בה! וכל אשה ידעת איש, ראויה להבעל, 17
אע״פ שלא נבעלה. ולפני הציץ העבירום, והראויה להבעל פניה מוריקות.
הרגו. למה חזר ואמר? להפסיק העניין — דברי ר׳ ישמעאל — שאם אני
קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה ידעת איש וכל הטף בנשים וגו׳
איני יודע אם להרגם עם הזכרים או להחיות עם הטף, לכך נאמר הרגו.
מחוץ למחנה, שלא יכנסו לעזרה. כל הרג נפש. ר׳ מאיר אומר בהורג 19
בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר, ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי
המת כאלו נוגע במת עצמו. או יכול אפילו זרק בו חץ והרגו? ת״ל וכל
נגע בחלל, הקיש הורג לנוגע, מה נוגע על ידי חבורו אף הורג על ידי
חבורו. תתחטאו, במי נדה, כדין שאר טמאי מתים; שאף לדברי האומרים

14 כנשתא לקדמותהון למברא למשריתא: ורגיז משה על דממנן על
15 חילא רבני אלפין ורבני מאותא דאתו מחיל קרבא: ואמר להון
16 משה הקימתון כל נוקבא: הא אנון הואה לבני ישראל בעצת בלעם
לשקרא שקר קדם יי על עסק פעור והות מותנא בכנשתא דיי:
17 וכען קטולו כל דכורא בטפלא וכל אתתא דידעת גבר למשכבי
18 דכורא קטולו: וכל טפלא בנשיא די לא ידעא משכבי דכורא
19 קיימו לכון: ואתון שרו מברא למשריתא שבעא יומין כל די
קטל נפשא וכל די קרב בקטילא תדון עלוהי ביומא תליתאה
20 וביומא שביעאה אתון ושביכון: וכל לבוש וכל מן דמשך וכל
21 עובד מעזי וכל מן דעא תדון עלוהי: ואמר אלעזר כהנא לגברי
22 חילא דאתו לקרבא דא גזרת אוריתא די פקיד יי ית משה: ברם
ית דהבא וית כספא ית נחשא ית פרזלא ית אבצא וית אברא:
23 כל מדעם דמתעל בנורא תעברנה בנורא וידכי ברם במי אדיותא
24 יתדי וכל די לא מתעל בנורא תעברנה במיא: ותחורון לבושיכון

קברי גוים אינן מטמאין באהל, שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם
(יחזקאל ל"ד), אתם קרויים אדם, מודה הוא שהגוים מטמאין במגע ובמשא,
שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת אהלות, שנאמר אדם כי ימות באהל
(במדבר י"ט). אתם ושביכם, לא שהגוים מקבלין טומאה וצריכין הזאה,
אלא מה אתם בני ברית, אף שביכם כשיבאו לברית ויטמאו צריכין הזאה.
20 21 וכל מעשה עזים, להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות. ויאמר אלעזר
הכהן וגו'. לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות, שנתעלמו ממנו הלכות
געולי גוים; וכן אתה מוצא בשמיני למלואים, שנאמר ויקצוף על אלעזר ועל
איתמר (ויקרא י'), בא לכלל טעות; וכן בשמעו נא המורים, ויך את הסלע
(לעיל כ'), על ידי הכעס טעה. אשר צוה ה' וגו', תלה ההוראה ברבו.
22 אך את הזהב וגו'. אע"פ שלא הזהיר להם משה אלא על הלכות טומאה,
עוד יש להזהיר לכם על הלכות געול; ואך ל' מעוט, כלומר ממועטין אתם
מלהשתמש בכלים אפילו לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת
איסור נבלות. ורבותינו אמרו אך את הזהב, לומר שצריך להעביר חלודה שלו
קודם שיגעילנו, וזה לשון אך, שלא יהא שם חלודה, אף המתכת יהיה כמות
23 שהוא. כל דבר אשר יבא באש, לבשל בו כלום, תעבירו באש, כדרך
תשמישו הגעלתו; מה שתשמישו ע"י חמין יגעילנו בחמין, ומה שתשמישו ע"י צלי,
כגון השפוד והאסכלה, ילבננו באור. אך במי נדה יתחטא. לפי פשוטו חטוי
זה לטהרו מטומאת מת; אמר להם צריכין הכלים געול לטהרם מן האסור
וחטוי לטהרן מן הטומאה. ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האסור
הטעין טבילה לכלי מתכות; ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראוים לטבול
בהם נדה, וכמה הם? סאה. וכל דבר אשר לא יבא באש, כל דבר שאין
תשמישו על ידי האור, כגון כוסות וצלוחיות, שתשמישן בצונן, ולא בלעו אסור,
24 תעבירו במים, מטבילן ודיו, ודוקא כלי מתכות. אל המחנה, למחנה שכינה,

בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל־
הַמַּחֲנֶה׃ ס רביעי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה 25
לֵּאמֹר׃ שָׂא אֵת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה 26
אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה׃ וְחָצִיתָ אֶת־ 27
הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין כָּל־
הָעֵדָה׃ וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס לַיהוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה 28
הַיֹּצְאִים לַצָּבָא אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם
וּמִן־הַבָּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן׃ מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ 29
וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה׃ וּמִמַּחֲצִת בְּנֵי־ 30
יִשְׂרָאֵל תִּקַּח ׀ אֶחָד ׀ אָחֻז מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם מִן־
הַבָּקָר מִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן מִכָּל־הַבְּהֵמָה וְנָתַתָּה אֹתָם
לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה 31
וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ 32
יֶתֶר הַבָּז אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף
וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים׃ וּבָקָר שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים 33
אָלֶף׃ וַחֲמֹרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף׃ וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן־ 34 35
הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם
וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא מִסְפַּר 36
הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וַיְהִי הַמֶּכֶס לַיהוָה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ מֵאוֹת 37
חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים׃ וְהַבָּקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף וּמִכְסָם 38
לַיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים׃ וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ 39
מֵאוֹת וּמִכְסָם לַיהוָה אֶחָד וְשִׁשִּׁים׃ וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה 40

שאין טמא מת טעון שלוח ממחנה לויה וממחנה ישראל. 26 שא את ראש, קח

25 בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְתִדְכּוּן וּבָתַר כֵּן תֵּיעֲלוּן לְמַשְׁרִיתָא: וַאֲמַר יְיָ
26 לְמשֶׁה לְמֵימַר: קַבֵּל יָת חֻשְׁבַּן דְּבָרַת שִׁבְיָא בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא אַתְּ
27 וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְרֵישֵׁי אֲבָהַת כְּנִשְׁתָּא: וּתְפַלֵּג יָת דְּבָרְתָא בֵּין גֻּבְרֵי
28 מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא וּבֵין כָּל כְּנִשְׁתָּא: וְתַפְרֵשׁ נְסִיבָא קֳדָם
יְיָ מִן גֻּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא חַד נַפְשָׁא מֵחֲמֵשׁ מְאָה מִן
29 אֱנָשָׁא וּמִן תּוֹרֵי וּמִן חֲמָרֵי וּמִן עָנָא: מִפַּלְגוּתְהוֹן תִּסְּבוּן וְתִיהַב
30 לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ: וּמִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּסַּב חַד
דְּאִתַּחַד מִן חַמְשִׁין מִן אֱנָשָׁא מִן תּוֹרֵי מִן חֲמָרֵי וּמִן עָנָא מִכָּל בְּעִירָא
31 וְתִיהַב יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי נָטְרֵי מַטְּרַת מַשְׁכְּנָא דַּייָ: וַעֲבַד משֶׁה וְאֶלְעָזָר
32 כַּהֲנָא כְּמָא דִּי פַּקִּיד יְיָ יָת משֶׁה: וַהֲוָה דְּבָרְתָא שְׁאָר בִּזָּא דִּי בָזוֹ
33 עַמָּא דִּי נְפַקוּ לְחֵילָא עָנָא שִׁית מְאָה וְשַׁבְעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין: וְתוֹרֵי
34 שַׁבְעִין וּתְרֵין אַלְפִין: וַחֲמָרֵי שִׁתִּין וְחַד אַלְפִין: וְנַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא מִן 35
נְשַׁיָּא דִּי לָא יְדָעָא מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא כָּל נַפְשָׁתָא תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין:
36 וַהֲוָת פַּלְגוּתָא חֲלַק גֻּבְרַיָּא דִּי נְפַקוּ לְחֵילָא מִנְיַן עָנָא תְּלָת מְאָה
37 וּתְלָתִין וּשְׁבַע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: וַהֲוָה נְסִיבָא קֳדָם יְיָ מִן עָנָא שִׁית
38 מְאָה שַׁבְעִין וְחָמֵשׁ: וְתוֹרֵי תְּלָתִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וּנְסִיבְהוֹן קֳדָם יְיָ
39 שַׁבְעִין וּתְרֵין: וַחֲמָרֵי תְּלָתִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּנְסִיבְהוֹן קֳדָם יְיָ
40 שִׁתִּין וְחַד: וְנַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא שִׁתָּא עֲשַׂר אַלְפִין וּנְסִיבְהוֹן קֳדָם יְיָ תְּלָתִין

27 את המכסן. וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה וגו׳, חציו לאלו וחציו
32 לאלו. ויהי המלקוח יתר הבז, לפי שלא נצטוו להרים מכס מן המטלטלין,
אלא מן המלקוח, כתב את הלשון הזה: ויהי המלקוח, שבא לכלל חלוקה
ולכלל מכס, שבוז עודף על בז המטלטלין אשר בזזו אנשי הצבא איש לו ולא

41 עֶשֶׂר אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ׃ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
42 אֶת־מֹשֶׁה׃ *וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה מִן־
43 הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים׃ וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן־הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃
44 45 וּבָקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ
46 47 מֵאוֹת׃ וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִמַּחֲצִת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאָחֻז אֶחָד מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם
וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן
48 יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה
הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצָּבָא שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי
49 הַמֵּאוֹת׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נָשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ אַנְשֵׁי
50 הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ וְלֹא־נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ׃ וַנַּקְרֵב אֶת־
קָרְבַּן יְהוָה אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְלִי־זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד
51 טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיִּקַּח
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאִתָּם כֹּל כְּלִי מַעֲשֶׂה׃
52 וַיְהִי כָּל־זְהַב הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵרִימוּ לַיהוָה שִׁשָּׁה עָשָׂר
אֶלֶף שְׁבַע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שָׁקֶל מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים
53 54 וּמֵאֵת שָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃ אַנְשֵׁי הַצָּבָא בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ׃ וַיִּקַּח
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים
וְהַמֵּאוֹת וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד זִכָּרוֹן לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי יְהוָה׃ פ ששי. (שלישי במחוברין.)
לב
1 וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי־גָד עָצוּם מְאֹד וַיִּרְאוּ

כח לכלל חלוקה, מספר הצאן וגו׳. וממחצית בני ישראל אשר חצה 42

41 וּתְרֵין נַפְשִׁין: וִיהַב מֹשֶׁה יָת נְסִיב אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא
42 כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: וּמִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִי פְלַג מֹשֶׁה מִן
43 גֻּבְרַיָּא דִי־נְפָקוּ לְחֵילָא: וַהֲוַת פַּלְגוּת כְּנִשְׁתָּא מִן עָנָא תְּלַת מְאָה
44 וּתְלָתִין וְשַׁבְעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: וְתוֹרֵי תְּלָתִין וְשִׁתָּא אַלְפִין:
45 46 וַחֲמָרֵי תְּלָתִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: וְנַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא שִׁתָּא עֲשַׂר אַלְפִין:
47 וּנְסִיב מֹשֶׁה מִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת־דְאִתְּחַד חַד מִן חַמְשִׁין מִן
אֱנָשָׁא וּמִן בְּעִירָא וִיהַב יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי נָטְרֵי מַטְּרַת מַשְׁכְּנָא דַיְיָ כְּמָא־
48 דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: וְקָרִיבוּ לְוָת מֹשֶׁה דִי־מְמַנַּן עַל אַלְפֵי חֵילָא
49 רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא: וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה עַבְדָיךְ קַבִּילוּ יָת חֻשְׁבַּן
50 גֻּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִי עִמָּנָא וְלָא שְׁגָא מִנָּנָא אֱנָשׁ: וְקָרֵבְנָא יָת קֻרְבָּנָא
דַיְיָ גְּבַר דְאַשְׁכַּח מִן דַּהֲבָא שֵׁירִין וְשַׁבְּכִין עִזְקָן קַדָּשִׁין וּמָחוֹךְ לְכַפָּרָא
51 עַל נַפְשָׁתָנָא קֳדָם יְיָ: וּנְסִיב מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא יָת דַּהֲבָא מִנְּהוֹן
52 כָּל מָן דְעוֹבָדָא: וַהֲוָה כָּל דְהַב אַפְרָשׁוּתָא דִי אַפְרִישׁוּ קֳדָם יְיָ שִׁתַּת
עֲשַׂר אַלְפִין שְׁבַע מְאָה וְחַמְשִׁין סִלְעִין מִן רַבָּנֵי אַלְפִין וּמִן רַבָּנֵי
53 54 מָאוָתָא: גֻּבְרֵי דְחֵילָא בָּזוּ גְּבַר לְנַפְשֵׁהּ: וּנְסִיב מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא
יָת דַּהֲבָא מִן רַבָּנֵי אַלְפִין וּמָאוָתָא וְאַיְתִיוּ יָתֵהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא דָּכְרָנָא
לב
1 לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ: וּבְעִיר סַגִּי הֲוָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד תַּקִּיף

43 משה לעדה, והוציאה לכם מן האנשים הצבאים, ותהי מחצת העדה כך
48 49 וכך, ויקח משה ממחצת בני ישראל וגו'. הפקדים, הממונים. ולא נפקד,
לא נחסר, ותרגומו לא שגא, אף הוא לשון ארמי חסרון, כמו אנכי אחטנה
(בראשית ל"א), תרגום דהות שגיא מניכהון; וכן כי יפקד מושבך (שמואל א' כ'),
יחסר מקום מושבך, איש הרגיל לישב שם, וכן ויפקד מקום דוד (שם),
50 נחסר מקומו ואין יושב שם. עגיל, נזמי אזן. וכומז, דפוס של בית הרחם,

אֶת־אֶרֶץ יַעְזֵר וְאֶת־אֶרֶץ גִּלְעָד וְהִנֵּה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנֶה׃
2 וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר
3 הַכֹּהֵן וְאֶל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לֵאמֹר׃ עֲטָרוֹת וְדִיבֹן וְיַעְזֵר
4 וְנִמְרָה וְחֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה וּשְׂבָם וּנְבוֹ וּבְעֹן׃ הָאָרֶץ אֲשֶׁר
הִכָּה יְהוָה לִפְנֵי עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֶה הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ
5 מִקְנֶה׃ ס וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יֻתַּן*) אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן׃
6 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה
7 וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה׃ וְלָמָּה תְנוּאוּן אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
8 מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃ כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם
9 בְּשָׁלְחִי אֹתָם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לִרְאוֹת אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיַּעֲלוּ עַד־
נַחַל אֶשְׁכּוֹל וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּנִיאוּ אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
10 לְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃ וַיִּחַר־אַף
11 יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃ אִם־יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים
הָעֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֵת הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־מִלְאוּ
12 אַחֲרָי׃ בִּלְתִּי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן כִּי מִלְאוּ
13 אַחֲרֵי יְהוָה׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר

לכפר על הרהור הלב של בנות מדין. עטרות ודיבן וגו׳ מארץ סיחון 3
ועוג היו. האחיכם, לשון תמיהה הוא. ולמה תניאון, תסירו ותמנעו 7
לבם מעבור, שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק

*) יֻתַּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת. הנה בלשון עברי אם יהיה בו פעל בבנין כפעל או פעול (Passiv) לא יהפך תמיד גם כאשר (Objekt) הפועל אל נושא (Subjekt) הפעול, כאשר בל"א והרבה לשונות אחרים, אמנם הפעול ישאר פעול גם בבניני הפועל גם בבניני הפעול. כי סמן הפעול לא ישוב אל נושא המאמר אף לא לנשואו, כי אם אל הפעולה אשר בפעל ישנו גם שניהם, כפועל כפעול, ולכן ישאר הנשוא כאשר הוא והוא יבוא בשם Accusativ בשני הבנינים; כמו „הגמל את יצחק" (בראשית כ"א ח׳); „ויושב את משה ואת אהרן" (שמות י׳ ח׳); „ולא יאכל את בשרו" (שם כ"א כ"ח); „ביום המשח אותו" (לעיל ו׳ פ"ד); „אם את כל דגי הים יאסף" (י"א כ"ב); „יאלק

לְחַבְרָא וַחֲזוֹ יָת אֲרַע יַעְזֵר וְיָת אֲרַע גִלְעָד וְהָא אַתְרָא אֲתַר כְּשַׁר לְבֵית
2 בְּעִיר: וַאֲתוֹ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַאֲמָרוּ לְמשֶׁה וּלְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא
3 וּלְרַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא לְמֵימַר: מַכְלֶלְתָּא וּמַלְבֶּשְׁתָּא וְכוּמְרִין דְבֵית נִמְרִין
4 וּבֵית חֻשְׁבָּנָא וּבַעֲלֵי דְבָבָא וְסִיעַת בֵּית קְבֻרְתָּא דְמשֶׁה וּבְעוֹן *): אַרְעָא
דִי מְחָא יְיָ יָת יָתְבַהָא קֳדָם כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲרַע כָּשְׁרָא לְבֵית בְּעִיר
5 הִיא וּלְעַבְדָיךְ אִית בְּעִיר: וַאֲמָרוּ אִם אַשְׁכַּחְנָא רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ תִּתְיְהֵיב
6 יָת אַרְעָא הָדָא לְעַבְדָיךְ לְאַחְסָנָא לָא תְעַבְרִנָנָא יָת יַרְדְנָא: וַאֲמַר
משֶׁה לִבְנֵי גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאֲחֵיכוֹן יֵעֲלוּן לִקְרָבָא וְאַתּוּן תֵּיתְבוּן
7 הָכָא: וּלְמָא תוֹנוּן יָת לִבָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְמֶעְבַּר לְאַרְעָא דִיהַב
8 לְהוֹן יְיָ: כְּדֵין עֲבָדוּ אֲבָהַתְכוֹן כַּד שְׁלָחִית יָתְהוֹן מֵרְקַם גֵּיאָה לְמֶחֱזֵי
9 יָת אַרְעָא: וּסְלִיקוּ עַד נַחְלָא דְאַתְכָּלָא וַחֲזוֹ יָת אַרְעָא וְאוֹנִיוּ יָת
10 לִבָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִיל דְלָא לְמֵעַל לְאַרְעָא דִיהַב לְהוֹן יְיָ: וּתְקֵף
11 רֻגְזָא דַיְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא וְקַיֵּים לְמֵימַר: אִם יֶחֱזוּן גֻבְרַיָּא דִסְלִיקוּ מִמִּצְרַיִם
מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא יָת אַרְעָא דִי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
12 אֲרֵי לָא אַשְׁלִימוּ בָּתַר דַחַלְתִּי: אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה קְנִזָּאָה וִיהוֹשֻׁעַ
13 בַּר נוּן אֲרֵי אַשְׁלִימוּ בָּתַר דַחַלְתָּא דַיְיָ: וּתְקֵף רֻגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל

8 12 הערים והעם. מקדש ברנע, כך שמה; ושני קדש היו. הקנזי, חורגו של קנז
13 היה, וילדה לו אמו של כלב את עתניאל. וינעם, ויטלטלם, מן נע ונד.

את הארץ" (כ"ו כ"ה). ואין הבדל בענין זה אם מבוא עמו מלת **את** אם אין; כי אין את רק סמן Accusativ בכל מקום, ואיננו גם לפעמים סמן Nominativ כמאמר הרמב"ן ז"ל בבאורו לספר בראשית (א' א'), אבל במקומות רבים הפעולים לא ישובו להיות פועלים אם יהיה הפעל בבנין פעול או נפעל, אשר על כן תבאר אתם מלת את, בהיותם נושאי משפט הפעול (Objekte des Passivsatzes), ורק בפעל הסבה ולא במלת את. וכן בכתוב אשר לפנינו: „יֻתַּן את הארץ הזאת" פעל הנתינה יביא אחריו יחס Accusativ הנסמן במלת את; כי הארץ נשוא (Objekt) ולא נושא (Subjekt), גם כי הפעל בבנין פֻּעַל, כי שב הוא אל מעשה הנתינה ולא אל הארץ. — ולכן בענין זה גם ענין חבריו אשר אין בהם לסמן Accusativ מלת את, כמו „וכי יֻתַּן מים" (ויקרא י"א ל"ח); „מי נדה לא זרק (עליו" לעיל י"ט י"ג); „יֻתַּן נחלתו" (כ"ו כ"ד). — אבל „תחלק הארץ (שם כ"ג); „תחלק נחלתו" (כ"ו) ורעיהם הם ביחס Nominativ, כי הם נושאי המאמר (Subjekte), והיחס אשר בבנין נפעל ופֻעַל אשר בם מוסב אל הנושאים, הארץ והנחלה, כאשר בל"א ובלשונות אחרים, ואיננו שב אל הפעולה, כאשר במקרא שלפנינו. — וכבר דברתי על הענין הזה בבאורי למשלי י"ג י"ג (עמוד 116). ע"ש.

לאָווענשטיין.

*) עיין מה שכתב על תרגום זה רבינו בחיי. והנה בח"ג של רית"ם ושל רס"ו גרס: „ובעל דיבון וסימא וקבורתא"; ובחומש קטן של ר"ש גרס: „שכללתא ומלבשתא שופן ובית נמרי ובית חושבנא ובעלי דבבא וסיעת" וכו'. ועיין תרגום ירושלמי כאן גם להלן בפסוק ל"ד ול"ה.

הירנהיים.

אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃
וְהִנֵּה קַמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תַּרְבּוּת אֲנָשִׁים חַטָּאִים 14
לִסְפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃ כִּי תְשׁוּבֻן 15
מֵאַחֲרָיו וְיָסַף עוֹד לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וְשִׁחַתֶּם לְכָל־הָעָם
הַזֶּה׃ ס וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גִּדְרֹת צֹאן נִבְנֶה 16
לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ׃ וַאֲנַחְנוּ נֵחָלֵץ חֻשִׁים לִפְנֵי 17
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־הֲבִיאֹנֻם אֶל־מְקוֹמָם וְיָשַׁב
טַפֵּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ לֹא נָשׁוּב אֶל־ 18
בָּתֵּינוּ עַד הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ׃ כִּי לֹא 19
נִנְחַל אִתָּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ
מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה׃ פ שביעי. (רביעי כשמחוברין.)
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אִם־ 20
תֵּחָלְצוּ לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה׃ וְעָבַר לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־ 21
הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד הוֹרִישׁוֹ אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו׃ וְנִכְבְּשָׁה 22
הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְהוָה
וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לַאֲחֻזָּה לִפְנֵי יְהוָה׃
וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן הִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה וּדְעוּ חַטַּאתְכֶם 23
אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם׃ בְּנוּ־לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֵרֹת 24
לְצֹנַאֲכֶם וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ׃ וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן 25
אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי מְצַוֶּה׃ טַפֵּנוּ 26
נָשֵׁינוּ מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּהֶמְתֵּנוּ יִהְיוּ־שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד׃ וַעֲבָדֶיךָ 27
יַעַבְרוּ כָּל־חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי
דֹּבֵר׃ וַיְצַו לָהֶם מֹשֶׁה אֵת אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ 28

לספות, כמו ספו שנה על שנה (ישעיה כ"ט), עלותיכם ספו וגו' (ירמיה ז'), לשון 14
תוספת. נבנה למקננו פה. חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, 16

וטרדנון במדברא ארבעין שנין עד דסף כל דרא דעביד דביש קדם
14 יי: והא קמתון חלף אבהתכון תלמידי גבריא חיביא לאוספא עוד
15 על תקוף רוגזא דיי לישראל: ארי תתובון מבתר דחלתה ויוסף עוד
16 לאחרותהון במדברא ותחבלון לכל עמא הדין: וקריבו לותה ואמרו
17 חטרין דען נבני לבעירנא הכא וקרוין לטפלנא: ואנחנא נזדרז
מבעין קדם בני ישראל עד די נעלנון לאתריהון ויתבון טפלנא
18 בקרוין כריכן מן קדם יתבי ארעא: לא נתוב לבתנא עד דיתחסנון
19 בני ישראל גבר אחסנתה: ארי לא נחסין עמהון מעברא לירדנא
20 ולהלא ארי קבלנא אחסנתנא לנא מעברא לירדנא מדינחא: ואמר להון
משה אם תעבדון ית פתגמא הדין אם תזדרזון קדם עמא דיי
21 לקרבא: ויעבר לכון כל דמזרז ית ירדנא קדם עמא דיי עד דיתרך
22 ית בעלי דבבוהי מן קדמוהי: ותתכבש ארעא קדם עמא דיי ובתר
כן תתובון ותהון זכאין מן קדם יי ומישראל ותהי ארעא הדא לכון
23 לאחסנא קדם יי: ואם לא תעבדון כן הא חבתון קדם יי ודעו
24 חובתכון די תשכח יתכון: בנו לכון קרוין לטפלכון וחטרין לענכון
25 ודיפוק מפומכון תעבדון: ואמרו בני גד ובני ראובן למשה למימר
26 עבדיך יעבדון כמא די רבוני מפקד: טפלנא נשנא גיתנא וכל
27 בעירנא יהון תמן בקרוי גלעד: ועבדיך יעברון כל מזרז חילא
28 קדם עמא דיי לקרבא כמא די רבוני ממלל: ופקיד להון משה ית
אלעזר כהנא וית יהושע בר נון וית רישי אבהת שבטיא לבני

שהקדימו מקניהם לטפם; אמר להם משה לא כן, עשו העקר עקר והטפל
17 טפל; בנו לכם תחלה ערים לטפכם, ואח"כ גדרות לצאנכם! ואנחנו
נחלץ חשים, מזדיין מהירים, כמו מהר שלל חש בז (ישעיה ח'), ימהר
יחישה (שם ה'). לפני בני ישראל, בראשי גייסות, מתוך שגבורים היו,
שכן נאמר בגד וטרף זרוע אף קדקד (דברים ל"ג). ואף משה חזר ופרש
להם באלה הדברים ואצו אתכם בעת ההיא .... חלוצים תעברו לפני
אחיכם בני ישראל כל בני חיל (דברים ג'), וביריחו כתיב והחלוץ יעבר
19 לפני ארון ה' (יהושע ו'), זה ראובן וגד, שקיימו תנאם. וישב טפנו,
בעודנו אצל אחינו, בערי המבצר, שנבנה עכשיו. מעבר לירדן והלאה,
בעבר המערבי. כי באה נחלתנו אלינו, כבר קבלנוה בעבר המזרחי.
24 לצנאכם, תבה זו מגזרת צנה ואלפים כלם (תהלים ח'), שאין בו א' מפסיק
בין נ' לצ', וא' שבא כאן אחר הנ' במקום ה' של צנה הוא. מיסודו של ר'
משה הדרשן למדתי כן. והיוצא מפיכם תעשו, לגבוה, שקבלתם עליכם לעבור
למלחמה עד כבוש וחלוק; שמשה לא בקש מהם אלא ונכבשה, ואחר
תשבו, והם קבלו עליהם עד התנחל, הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו;
25 28 וכן עשו. ויאמר בני גד, כלם כאיש אחד. ויצו להם, כמו עליהם

בֶּן־נ֖וּן וְאֶת־רָאשֵׁ֛י אֲב֥וֹת הַמַּטּ֖וֹת לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ וַיֹּ֨אמֶר 29
מֹשֶׁ֜ה אֲלֵהֶ֗ם אִם־יַעַבְר֣וּ בְנֵי־גָ֣ד וּבְנֵי־רְאוּבֵ֣ן׀ אִ֠תְּכֶ֠ם אֶת־
הַיַּרְדֵּ֞ן כָּל־חָל֤וּץ לַמִּלְחָמָה֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וְנִכְבְּשָׁ֥ה הָאָ֖רֶץ
לִפְנֵיכֶ֑ם וּנְתַתֶּ֥ם לָהֶ֛ם אֶת־אֶ֥רֶץ הַגִּלְעָ֖ד לַאֲחֻזָּֽה׃ וְאִם־ 30
לֹ֧א יַעַבְר֛וּ חֲלוּצִ֖ים אִתְּכֶ֑ם וְנֹאחֲז֥וּ בְתֹכְכֶ֖ם בְּאֶ֥רֶץ כְּנָֽעַן׃
וַיַּעֲנ֧וּ בְנֵי־גָ֛ד וּבְנֵ֥י רְאוּבֵ֖ן לֵאמֹ֑ר אֵת֩ אֲשֶׁ֨ר דִּבֶּ֧ר יְהוָ֛ה 31
אֶל־עֲבָדֶ֖יךָ כֵּ֥ן נַעֲשֶֽׂה׃ נַ֣חְנוּ נַעֲבֹ֧ר חֲלוּצִ֛ים לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה 32
אֶ֣רֶץ כְּנָ֑עַן וְאִתָּ֙נוּ֙ אֲחֻזַּ֣ת נַחֲלָתֵ֔נוּ מֵעֵ֖בֶר לַיַּרְדֵּֽן׃ וַיִּתֵּ֣ן 33
לָהֶ֣ם׀ מֹשֶׁ֡ה לִבְנֵי־גָד֩ וְלִבְנֵ֨י רְאוּבֵ֜ן וְלַחֲצִ֣י׀ שֵׁ֣בֶט׀ מְנַשֶּׁ֣ה
בֶן־יוֹסֵ֗ף אֶת־מַמְלֶ֙כֶת֙ סִיחֹן֙ מֶ֣לֶךְ הָאֱמֹרִ֔י וְאֶת־מַמְלֶ֕כֶת
ע֖וֹג מֶ֣לֶךְ הַבָּשָׁ֑ן הָאָ֗רֶץ לְעָרֶ֙יהָ֙ בִּגְבֻלֹ֔ת עָרֵ֥י הָאָ֖רֶץ סָבִֽיב׃
וַיִּבְנ֣וּ בְנֵי־גָ֔ד אֶת־דִּיבֹ֖ן וְאֶת־עֲטָרֹ֑ת וְאֵ֖ת עֲרֹעֵֽר׃ וְאֶת־ 34 35
עַטְרֹ֥ת שׁוֹפָ֛ן וְאֶת־יַעְזֵ֖ר וְיָגְבְּהָֽה׃ וְאֶת־בֵּ֥ית נִמְרָ֖ה וְאֶת־ 36
בֵּ֣ית הָרָ֑ן עָרֵ֥י מִבְצָ֖ר וְגִדְרֹ֥ת צֹֽאן׃ וּבְנֵ֤י רְאוּבֵן֙ בָּנ֔וּ אֶת־ 37
חֶשְׁבּ֖וֹן וְאֶת־אֶלְעָלֵ֑א וְאֵ֖ת קִרְיָתָֽיִם׃ וְאֶת־נְב֞וֹ וְאֶת־בַּ֧עַל 38
מְע֛וֹן מוּסַבֹּ֥ת שֵׁ֖ם וְאֶת־שִׂבְמָ֑ה וַיִּקְרְא֣וּ בְשֵׁמֹ֔ת אֶת־שְׁמ֥וֹת
הֶעָרִ֖ים אֲשֶׁ֥ר בָּנֽוּ׃ וַיֵּ֨לְכ֜וּ בְּנֵ֥י מָכִ֛יר בֶּן־מְנַשֶּׁ֖ה גִּלְעָ֑דָה 39
וַֽיִּלְכְּדֻ֑הָ וַיּ֖וֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִ֥י אֲשֶׁר־בָּֽהּ׃ וַיִּתֵּ֤ן מֹשֶׁה֙ אֶת־ 40
הַגִּלְעָ֔ד לְמָכִ֖יר בֶּן־מְנַשֶּׁ֑ה וַיֵּ֖שֶׁב בָּֽהּ׃ וְיָאִ֤יר בֶּן־מְנַשֶּׁה֙ 41
הָלַ֔ךְ וַיִּלְכֹּ֖ד אֶת־חַוֺּתֵיהֶ֑ם וַיִּקְרָ֥א אֶתְהֶ֖ן חַוֺּ֥ת יָאִֽיר׃ וְנֹ֣בַח 42
הָלַ֔ךְ וַיִּלְכֹּ֥ד אֶת־קְנָ֖ת וְאֶת־בְּנֹתֶ֑יהָ וַיִּקְרָ֥א לָ֛ה נֹ֖בַח
בִּשְׁמֽוֹ׃ פ

לג
אֵ֜לֶּה מַסְעֵ֣י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֥ר יָצְא֛וּ מֵאֶ֥רֶץ מִצְרָ֖יִם 1

ועל תנאם מִנָּה אלעזר ויהושע; כמו ה׳ ילחם לכם (שמות י״ד). 32 ואתנו
אחזת נחלתנו, כלומר בידנו וברשותנו תהי אחזת נחלתנו מעבר הזה.

29 ישראל: ואמר משה להון אם יעברון בני גד ובני ראובן׀ עמכון
ית ירדנא כל דמזרז לקרבא קדם עמא ותתכבש ארעא קדמיכון
30 ותתנון להון ית ארעא דגלעד לאחסנא: ואם לא יעברון מזרזין
31 עמכון ויחסנון ביניכון בארעא דכנען: ואתיבו בני גד ובני ראובן
32 למימר ית די מליל יי לעבדיך כן נעבד: נחנא נעבר מזרזין קדם
עמא דיי לארעא דכנען ועמנא אחודת אחסנתנא מעברא לירדנא:
33 ויהב להון משה לבני גד ולבני ראובן ולפלגות׀ שבטא׀ דמנשה
בר יוסף ית מלכות סיחון מלכא דאמוראה וית מלכות עוג מלכא
34 דמתנן ארעא לקרוהא בתחומין קרוי ארעא סחור־סחור: ובנו בני
35 גד ית דיבון וית עטרות וית ערער: וית עטרות שופן וית יעזר
36 ורמתא: וית בית נמרה וית בית הרן קרוין כריכן וחטרין דען:
37 38 ובני ראובן בנו ית חשבון וית אלעלא וית קריתים: וית נבו וית
בעל מעון מקפן שמהן וית שבמה וקרו בשמהן ית שמהת קרויא
39 די בנו: ואזלו בני מכיר בר מנשה לגלעד וכבשוה ותריך ית אמוראה
40 41 די־בה: ויהב משה ית גלעד למכיר בר מנשה ויתב בה: ויאיר בר
42 מנשה אזל וכבש ית כפרניהון וקרא יתהן כפרני יאיר: ונבח אזל
וכבש ית קנת וית כפרנהא וקרא לה נבח בשמה:

לג.
1 אלין מטלני בני־ישראל די נפקו מארעא דמצרים לחיליהון

36 ערי מבצר וגדרת צאן, זה סוף פסוק מוסב על תחלת הענין: ויבנו בני גד
38 את הערים הללו, להיות ערי מבצר וגדרת צאן. ואת נבו ואת בעל מעון,
מוסבת שם, שמות ע"ז הם, והיו האמוריים קורים עריהם על שם ע"ז שלהם,
ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים, וזהו מוסבת שם, נבו ובעל מעון
מוסבות לשם אחר. ואת שבמה, בנו שבמה, והיא שבם האמורה למעלה.
39 ויורש, כתרגומו ותריך, שתיבת ריש משמשת שתי חלוקות, לשון ירושה ול׳
41 הורשה, שהוא טרוד ותרוך. חותיהם, כפרניהון. ויקרא אתהן חות יאיר,
42 לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון. ויקרא לה נבח, לה אינו מפיק
ה׳. וראיתי ביסודו של ר׳ משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך
הוא רפה, שמשמעו מדרשו כמו לא. ותמהני מה ידרוש בשתי תבות הדומות
לה, ויאמר לה בעז (רות ב׳), לבנות לה בית (זכריה ה׳). —

1 אלה מסעי. למה נכתבו המסעות הללו? להודיע חסדיו של מקום, שאף על
פי שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים
ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה, שהרי אין כאן אלא
ארבעים ושתים מסעות; צא מהם י"ד שכולם היו בשנה ראשונה קודם גזרה,
משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה, שמשם נשתלחו מרגלים, שנאמר ואחר נסעו
העם מחצרות וגו׳, (לעיל י"ב) .... שלח לך אנשים וגו׳ (שם י"ג), וכאן

לצבאתם ביד־משה ואהרן: ויכתב משה את־מוצאיהם 2
למסעיהם על־פי יהוה ואלה מסעיהם למוצאיהם:
ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום 3
לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני־ישראל ביד
רמה לעיני כל־מצרים: ומצרים מקברים את אשר הכה 4
יהוה בהם כל־בכור ובאלהיהם עשה יהוה שפטים:
ויסעו בני־ישראל מרעמסס ויחנו בסכת: ויסעו מסכת 5 6
ויחנו באתם אשר בקצה המדבר: ויסעו מאתם וישב 7
על־פי החירת אשר על־פני בעל צפון ויחנו לפני
מגדל: ויסעו מפני החירת ויעברו בתוך־הים המדברה 8
וילכו דרך שלשת ימים במדבר אתם ויחנו במרה:
ויסעו ממרה ויבאו אילמה ובאילם שתים עשרה עינת 9
מים ושבעים תמרים ויחנו־שם: ויסעו מאילם ויחנו 10
על־ים־סוף: ויסעו מים־סוף ויחנו במדבר־סין: ויסעו 11 12
ממדבר־סין ויחנו בדפקה: ויסעו מדפקה ויחנו באלוש: 13
ויסעו מאלוש ויחנו ברפידם ולא־היה שם מים לעם 14
לשתות: ויסעו מרפידם ויחנו במדבר סיני: ויסעו 15 16
ממדבר סיני ויחנו בקברת התאוה: ויסעו מקברת 17
התאוה ויחנו בחצרת: ויסעו מחצרת ויחנו ברתמה: 18
ויסעו מרתמה ויחנו ברמן פרץ: ויסעו מרמן פרץ ויחנו 19 20
בלבנה: ויסעו מלבנה ויחנו ברסה: ויסעו מרסה ויחנו 21 22
בקהלתה: ויסעו מקהלתה ויחנו בהר־שפר: ויסעו מהר־ 23 24
שפר ויחנו בחרדה: ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת: 25

הוא אומר ויסעו מחצרת ויחנו ברתמה. למדת שהיא במדבר פארן, ועוד הוצא משם שמונה מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן, מהר ההר עד

2 בֵּידָא דְמשֶׁה וְאַהֲרֹן: וּכְתַב משֶׁה יָת מַפָּקְנֵיהוֹן לְמַטְלָנֵיהוֹן עַל מֵימְרָא
3 דַיְיָ וְאִלֵּין מַטְלָנֵיהוֹן לְמַפָּקְנֵיהוֹן: וּנְטַלוּ מֵרַעְמְסֵס בְּיַרְחָא קַדְמָאָה
בְּחַמְשָׁא עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא קַדְמָאָה מִבָּתַר פִּסְחָא נְפָקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
4 בְּרֵישׁ גְּלִי לְעֵינֵי כָּל־מִצְרָאֵי: וּמִצְרָאֵי מְקַבְּרִין יָת דִּי קְטַל יְיָ בְּהוֹן
5 כָּל בּוּכְרָא וּבְטַעֲוָתְהוֹן עֲבַד יְיָ דִּינִין: וּנְטַלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס
6 7 וּשְׁרוֹ בְּסֻכּוֹת: וּנְטַלוּ מִסֻּכּוֹת וּשְׁרוֹ בְאֵתָם דִּי בִּסְטַר מַדְבְּרָא: וּנְטַלוּ
מֵאֵתָם וְתָב עַל פּוּם חִירָתָא דִּי קֳדָם בְּעֵל צְפוֹן וּשְׁרוֹ קֳדָם מִגְדֹּל:
8 וּנְטַלוּ מִן פּוּם חִירָתָא וַעֲבַרוּ בְגוֹ יַמָּא לְמַדְבְּרָא וַאֲזַלוּ מַהֲלַךְ תְּלָתָא
9 יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא דְאֵתָם וּשְׁרוֹ בְּמָרָה: וּנְטַלוּ מִמָּרָה וַאֲתוֹ לְאֵילִם
10 וּבְאֵילִם תְּרֵי עֲשַׂר מַבּוּעִין דְּמַיִן וְשַׁבְעִין דִּקְלִין וּשְׁרוֹ תַמָּן: וּנְטַלוּ
11 מֵאֵילִם וּשְׁרוֹ עַל יַמָּא דְסוּף: וּנְטַלוּ מִיַּמָּא דְסוּף וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא
12 13 דְסִין: וּנְטַלוּ מִמַּדְבְּרָא דְסִין וּשְׁרוֹ בְּדָפְקָה: וּנְטַלוּ מִדָּפְקָה וּשְׁרוֹ
14 בְּאָלוּשׁ: וּנְטַלוּ מֵאָלוּשׁ וּשְׁרוֹ בִּרְפִידִם וְלָא הֲוָה תַמָּן מַיָּא לְעַמָּא
15 16 לְמִשְׁתֵּי: וּנְטַלוּ מֵרְפִידִם וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי: וּנְטַלוּ מִמַּדְבְּרָא
17 דְסִינָי וּשְׁרוֹ בְּקִבְרֵי דְמַשְׁאֲלֵי: וּנְטַלוּ מִקִּבְרֵי דְמַשְׁאֲלֵי וּשְׁרוֹ בַּחֲצֵרוֹת:
18 19 וּנְטַלוּ מֵחֲצֵרוֹת וּשְׁרוֹ בְּרִתְמָה: וּנְטַלוּ מֵרִתְמָה וּשְׁרוֹ בְּרִמּוֹן פָּרֶץ:
20 21 22 וּנְטַלוּ מֵרִמּוֹן פָּרֶץ וּשְׁרוֹ בְּלִבְנָה: וּנְטַלוּ מִלִּבְנָה וּשְׁרוֹ בְּרִסָּה: וּנְטַלוּ
23 24 מֵרִסָּה וּשְׁרוֹ בִּקְהֵלָתָה: וּנְטַלוּ מִקְּהֵלָתָה וּשְׁרוֹ בְּטוּרָא דְשָׁפֶר: וּנְטַלוּ
25 מִטּוּרָא דְשָׁפֶר וּשְׁרוֹ בַּחֲרָדָה: וּנְטַלוּ מֵחֲרָדָה וּשְׁרוֹ בְּמַקְהֵלוֹת:

ערבות מואב, בשנת הארבעים; נמצא שכל שמנה ושלשים שנה לא נסעו
אלא עשרים מסעות. זה מיסודו של ר' משה. ורבי תנחומא דרש בו
דרשה אחרת: משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו,
כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות, אמר לו כאן ישננו, כאן
4 הוקרנו, כאן חששת את ראשך וכו'. ומצרים מקברים, טרודים באבלם.
18 ויחנו ברתמה, על שם לשון הרע של מרגלים, שנאמר מה יתן לך ומה יוסיף לך

26 27 וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלֹת וַיַּחֲנוּ בְּתָחַת׃ וַיִּסְעוּ מִתָּחַת וַיַּחֲנוּ
28 29 בְּתָרַח׃ וַיִּסְעוּ מִתָּרַח וַיַּחֲנוּ בְּמִתְקָה׃ וַיִּסְעוּ מִמִּתְקָה וַיַּחֲנוּ
30 31 בְּחַשְׁמֹנָה׃ וַיִּסְעוּ מֵחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּמֹסֵרוֹת׃ וַיִּסְעוּ
32 מִמֹּסֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בִּבְנֵי יַעֲקָן׃ וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקָן וַיַּחֲנוּ בְּחֹר
33 34 הַגִּדְגָּד׃ וַיִּסְעוּ מֵחֹר הַגִּדְגָּד וַיַּחֲנוּ בְּיָטְבָתָה׃ וַיִּסְעוּ
35 מִיָּטְבָתָה וַיַּחֲנוּ בְּעַבְרֹנָה׃ וַיִּסְעוּ מֵעַבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֶצְיֹן
36 גָּבֶר׃ וַיִּסְעוּ מֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַיַּחֲנוּ בְמִדְבַּר־צִן הִוא קָדֵשׁ׃
37 38 וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהֹר הָהָר בִּקְצֵה אֶרֶץ אֱדוֹם׃ וַיַּעַל
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הֹר הָהָר עַל־פִּי יְהוָה וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת
הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ
39 הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ׃ וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמְאַת
40 שָׁנָה בְּמֹתוֹ בְּהֹר הָהָר׃ ס וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד
41 וְהוּא־יֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסְעוּ
42 מֵהֹר הָהָר וַיַּחֲנוּ בְּצַלְמֹנָה׃ וַיִּסְעוּ מִצַּלְמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּפוּנֹן׃
43 44 וַיִּסְעוּ מִפּוּנֹן וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת׃ וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי
45 הָעֲבָרִים בִּגְבוּל מוֹאָב׃ וַיִּסְעוּ מֵעִיִּים וַיַּחֲנוּ בְּדִיבֹן גָּד׃
46 47 וַיִּסְעוּ מִדִּיבֹן גָּד וַיַּחֲנוּ בְּעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה׃ וַיִּסְעוּ מֵעַלְמֹן
48 דִּבְלָתָיְמָה וַיַּחֲנוּ בְּהָרֵי הָעֲבָרִים לִפְנֵי נְבוֹ׃ וַיִּסְעוּ מֵהָרֵי
49 הָעֲבָרִים וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ וַיַּחֲנוּ
עַל־הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת
50 מוֹאָב׃ ס שלישי. (חמישי כשמחוברין.) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
51 בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־אֶרֶץ

לשון רמיה? חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק״כ). על פי ה׳, שלמה 38

26 27 28 ונטלו ממקהלות ושרו בתחת: ונטלו מתחת ושרו בתרח: ונטלו
29 30 מתרח ושרו במתקה: ונטלו ממתקה ושרו בחשמנה: ונטלו מחשמנה
31 32 ושרו במסרות: ונטלו ממסרות ושרו בבני יעקן: ונטלו מבני
33 34 יעקן ושרו בחור הגדגד: ונטלו מחור הגדגד ושרו ביטבתה: ונטלו
35 36 מיטבתה ושרו בעברנה: ונטלו מעברנה ושרו בעציון גבר: ונטלו
37 מעציון גבר ושרו במדברא דצין היא רקם: ונטלו מרקם ושרו בהור
38 טורא בסיפי ארעא דאדום: וסלק אהרן כהנא להור טורא על מימרא
דיי ומית תמן בשנת ארבעין למפק בני ישראל מארעא דמצרים
39 בירחא חמישאה בחד לירחא: ואהרן בר מאה ועשרין ותלת שנין
40 כד מית בהור טורא: ושמע כנענאה מלכא דערד והוא יתיב בדרומא
41 בארעא דכנען במיתי בני ישראל: ונטלו מהור טורא ושרו בצלמנה:
42 43 44 ונטלו מצלמנה ושרו בפונן: ונטלו מפונן ושרו באבת: ונטלו
45 מאבת ושרו במגזת עבראי בתחום מואב: ונטלו ממגזתא ושרו
46 47 בדיבן גד: ונטלו מדיבן גד ושרו בעלמון דבלתימה: ונטלו מעלמון
48 דבלתימה ושרו בטורי דעבראי קדם נבו: ונטלו מטורי דעבראי
ושרו במישריא דמואב על ירדנא דיריחו: ושרו על ירדנא מבית
ישימות עד מישר שטין במישריא דמואב: ומליל יי עם משה
במישריא דמואב על ירדנא דיריחו למימר: מלל עם בני ישראל

שמת בנשיקה. וישמע הכנעני. כאן למדך שמיתת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני כבוד, וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל; לפיכך חזר וכתבה. בעיי העברים. ל' חרבות וגלים, כמו לעי השדה (מיכה א'), שמו את ירושלים לעיים (תהלים ע"ט). מבית הישמת עד אבל השטים. כאן למדך שיעור מחנה ישראל י"ב מיל. דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא וכו'. אבל השטים, מישור של שטים אבל שמו. כי אתם עוברים את הירדן .... והורשתם וגו', והלא כמה פעמים הוזהרו על כך? אלא כך אמר להם משה, כשאתם עוברים בירדן ביבשה על מנת כן תעברו, ואם לאו מים באין ושוטפין אתכם. וכן

כְּנָעַן: וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבַּדְתֶּם 52
אֵת כָּל־מַשְׂכִּיֹּתָם וְאֵת כָּל־צַלְמֵי מַסֵּכֹתָם תְּאַבֵּדוּ וְאֵת
כָּל־בָּמוֹתָם תַּשְׁמִידוּ: וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ וִישַׁבְתֶּם־ 53
בָהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ לָרֶשֶׁת אֹתָהּ: וְהִתְנַחַלְתֶּם 54
אֶת־הָאָרֶץ בְּגוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם לָרַב תַּרְבּוּ אֶת־נַחֲלָתוֹ
וְלַמְעַט תַּמְעִיט אֶת־נַחֲלָתוֹ אֶל אֲשֶׁר־יֵצֵא לוֹ שָׁמָּה
הַגּוֹרָל לוֹ יִהְיֶה לְמַטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנֶחָלוּ: וְאִם־לֹא 55
תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ
מֵהֶם לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִם בְּצִדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם
עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ: וְהָיָה כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי 56
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶעֱשֶׂה לָכֶם: פ

לד
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ 1 2
אֲלֵהֶם כִּי־אַתֶּם בָּאִים אֶל־הָאָרֶץ כְּנָעַן זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר
תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבֻלֹתֶיהָ: וְהָיָה לָכֶם 3
פְאַת־נֶגֶב מִמִּדְבַּר־צִן עַל־יְדֵי אֱדוֹם וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל

עלינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן, והורשתם, וגרשתם. משכיתם 52
כתרגומו בית סגדתהון, על שם שהיו מסככין את הקרקע ברצפת אבנים
שיש להשתחוות עליהם בפשוט ידים ורגלים, כדכתיב ואבן משכית לא תתנו
בארצכם להשתחות עליה (ויקרא כ"ו). מסכתם, כתרגומו מתכתהון. והורשתם 53
את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, ואז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה
ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה. אל אשר יצא לו שמה. מקרא קצר הוא 54
זה: אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה. למטות אבתיכם,
לפי חשבון יוצאי מצרים. ד"א בשנים עשר גבולין כמנין השבטים. והיה אשר 55
תותירו מהם יהיו לכם לרעה. לשכים בעיניכם, ליתדות המנקרות עיניכם.
תרגום של יתדות שיכין. ולצנינם, פותרים בו המפרשים ל' מסוכת קוצים,
הסובבת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא. וצררו אתכם, כתרגומו.
זאת הארץ אשר תפל לכם וגו'. לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין 2
נוהגות בחוצה לארץ הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותיה סביב, לומר לך מן
הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות. תפל לכם, על שם שנתחלקה בגורל
נקראת חלוקה ל' נפילה. ומ"א אומר על ידי שהפיל הקב"ה שריהם של שבעה
אומות מן השמים וכפתן לפני משה, אמר לו ראה, אין בהן עוד כח! והיה 3

52 ותימר להון ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען: ותתרכון
ית כל יתבי ארעא מן קדמיכון ותבדון ית כל בית סגדתהון וית כל
53 צלמי מתכתהון תבדון וית כל במתהון תשיצון: ותתרכון ית יתבי
54 ארעא ותיתבון בה ארי לכון יהבית ית ארעא למירת יתה: ותחסנון
ית ארעא בעדבא לזרעיתכון לסגיאי תסגון ית אחסנתהון ולזעירי
תזעירון ית אחסנתהון לדיפוק לה תמן עדבא דילה יהי לשבטי
55 אבהתכון תחסנון: ואם לא תתרכון ית יתבי ארעא מן קדמיכון ויהי
די תשארון מנהון לסיען נטלן זין לקבליכון ולמשרין מקפן לכון
56 ויעיקון לכון על ארעא די אתון יתבין בה: ויהי כמא די חשבית
1 2 למעבד להון אעבד לכון: ומליל יי עם משה למימר: פקד ית בני
ישראל ותימר להון ארי אתון עלין לארעא דכנען דא ארעא די
3 תתפלג לכון באחסנא ארעא דכנען לתחומהא: ויהי לכון רוח דרומא
ממדברא דצן על תחומי אדום ויהי לכון תחום דרומא מסיפי ימא

לכם פאת נגב, רוח דרומית אשר מן המזרח למערב. ממדבר צן, אשר אצל אדום, מתחיל מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תשעת המטות. כיצד? שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו, קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה, ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית, שנאמר בפרשה זו מעצמון נחלה מצרים, והיו תוצאותיו הימה, ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרים, שנא' מן השיחור אשר על פני מצרים (יהושע י"ג), ומפסיק בין ארץ מצרים לארץ ישראל, וארץ אדום אצלה לצד המזרח, וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח. וכשיצאו ישראל ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעבירם את הנילוס לצד צפון ונכנסין לארץ ישראל, ולא עשה כן, וזהו שנאמר ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים (שמות י"ג); שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען, כענין שנאמר בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב'), ולא נחם אותו הדרך, אלא הסיבן והוציאם דרך דרומה אצל המדבר, והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים (יחזקאל כ' ל"ה), לפי שהיו כמה אומות יושבות בצדו; והולכין אצל דרומה מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום, ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך רחבה, ולא רצה, והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב, שנאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה (שופטים י"א), והלכו כל דרומה של מואב עד סופה, ומשם הפכו פניהם לצפון, עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה, וכשכלו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג, שהיו יושבים במזרחה של ארץ כנען, והירדן מפסיק ביניהם, וזהו שנא' ביפתח וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב (שופטים י"א),

נֶגֶב מִקְצֵה יָם־הַמֶּלַח קֵדְמָה: וְנָסַב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב 4
(והיו) לְמַעֲלֵה עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה וְהָיָה תּוֹצְאֹתָיו מִנֶּגֶב לְקָדֵשׁ
בַּרְנֵעַ וְיָצָא חֲצַר־אַדָּר וְעָבַר עַצְמֹנָה: וְנָסַב הַגְּבוּל מֵעַצְמוֹן 5
נַחְלָה מִצְרָיִם וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה: וּגְבוּל יָם וְהָיָה 6
לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וּגְבוּל זֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל יָם: וְזֶה־יִהְיֶה 7
לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן מִן־הַיָּם הַגָּדֹל תְּתָאוּ לָכֶם הֹר הָהָר:
מֵהֹר הָהָר תְּתָאוּ לְבֹא חֲמָת וְהָיוּ תּוֹצְאֹת הַגְּבֻל צְדָדָה: 8
וְיָצָא הַגְּבֻל זִפְרֹנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו חֲצַר עֵינָן זֶה־יִהְיֶה 9
לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן: וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם לִגְבוּל קֵדְמָה מֵחֲצַר 10
עֵינָן שְׁפָמָה: וְיָרַד הַגְּבֻל מִשְּׁפָם הָרִבְלָה מִקֶּדֶם לָעָיִן 11
וְיָרַד הַגְּבֻל וּמָחָה עַל־כֶּתֶף יָם־כִּנֶּרֶת קֵדְמָה: וְיָרַד הַגְּבוּל 12
הַיַּרְדֵּנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו יָם הַמֶּלַח זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם
הָאָרֶץ לִגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב: וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 13
לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֹתָהּ בְּגוֹרָל אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה לָתֵת לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה: כִּי לָקְחוּ 14
מַטֵּה בְנֵי הָרְאוּבֵנִי לְבֵית אֲבֹתָם וּמַטֵּה בְנֵי־הַגָּדִי לְבֵית

וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיתה בצפונה של ארץ מואב, וקרבו עד הירדן, והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מואב. נמצא שארץ כנען שאצל הירדן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל אדום. ונסב לכם 4 הגבול מנגב למעלה עקרבים. כל מקום שנאמר ונסב או ויצא מלמד שלא היה המצר שוה, אלא הולך ויוצא לחוץ, יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים, נמצא מעלה עקרבים לפנים מן המצר. (עיין פירושו ליהושע ט"ו.) ועבר צנה, אל צין, כמו לצינה. והיו תוצאותיו, קצותיו, בדרומה של קדש ברנע. ויצא חצר אדר, מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון של עולם ומושך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר אדר, ומשם לעצמון, ומשם לנחל מצרים. ול' ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר אדר, שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש ברנע עד עצמון, ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים, ומשם לצד המערב אל הים הגדול, שהוא מצר מערבה של כל ארץ ישראל. נמצא שאצל

4 דמלחא קדומא: ויסחר לכון תחומא מדרומא למסקנא דעקרבים
ויעבר לצן ויהון מפקנוהי מדרומא לרקם גיאה ויפוק לחצר אדר
5 ויעבר לעצמון: ויסחר תחומא מעצמון לנחלא דמצרים ויהון מפקנוהי
6 לימא: ותחום מערבא ויהי לכון ימא רבא ותחומה דין יהי לכון
7 תחום מערבא: ודין יהי לכון תחום צפונא מן ימא רבא תכוונון לכון
8 להר טורא: מהר טורא תכוונון למטי חמת ויהון מפקנוהי דתחומא
9 לצדד: ויפוק תחומא לזפרון ויהון מפקנוהי לחצר עינן דין יהי
10 לכון תחום צפונא: ותכוונון לכון לתחום קדומא מחצר עינן לשפם:
11 ויחות תחומא משפם לרבלה ממדנח לעין ויחות תחומא וימטי על
12 כיף ים גנסר קדומא: ויחות תחומא לירדנא ויהון מפקנוהי לימא
13 דמלחא דא תהי לכון ארעא לתחומהא סחור סחור: ופקיד משה
ית בני ישראל למימר דא ארעא די תתחסנון יתה בעדבא די פקיד
14 יי למתן לתשעת שבטין ופלגות שבטא: ארי קבילו שבטא דבני
ראובן לבית אבהתהון ושבטא דבני גד לבית אבהתהון ופלגות

5 מצרים במקצוע מערבית דרומית. והיו תוצאתיו הימה, אל צד המערב,
6 שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה. וגבול ים, וצד מערבי
מהו? והיה לכם הים הגדול לצד, וגבול שניסין שבתוך הים אף הם מן
7 הגבול, והם איים, שקורין איז"לש (îles, אינזעלן). גבול צפון, צד לפון.
מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר, שהוא במקצוע צפונית מערבית, וראשו
משפיע ונכנס לתוך הים, ויש מרוחב הים לפנים הימנו וחוצה הימנו. תתאו,
תשפעו לכם לנטות ממערב לצפון אל הר ההר. תתאו, ל' סבה, כמו אל
תא הרצים (ד"ה ב' י"ב), ותאי השער הפנימי (יחזקאל מ'), שקורין אפנדי"ץ
8 (appendix, אנהאנג), שהוא מוסב ומשופע. מהר ההר תתאו ותלכו אל צד
הצפון לצד המזרח ותפגעו בלבא חמת, זו אנטיוכיא. תוצאת הגבל, סופי
הגבול. כל מקום שנאמר תוצאות הגבול או הצד כלה שם לגמרי ואינו
עובר להלן כלל, או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשך להלן באלכסון
יותר מן הרוחב הראשון; ולענין רוחב המדה הראשון קראו תוצאות, שמשם כלתה
9 אותה מדה. והיו תוצאתיו חצר עינן, הוא היה סוף הצד הצפוני, ונמצא
חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית, ומשם והתאויתם לכם אל צד המזרחי.
10 והתאויתם, ל' הסבה ונטיה, כמו תתאו. שפמה, בצד המזרחי, ומשם
11 הרבלה. מקדם לעין, שם מקום, והצד הולך במזרחו, נמצא העין לפנים
מן הצד, ומארץ ישראל הוא. וירד הגבול, כל שהגבול הולך, מצפון לדרום
הוא יורד והולך. ומחה על כתף ים כנרת קדמה, שיהא ים כנרת תוך
לגבול במערב, והגבול במזרח ים כנרת, ומשם ירד אל הירדן, והירדן מושך
ובא מן הצפון לדרום באלכסון, נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען
כנגד ים כנרת, ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד ים כנרת עד
שנופל בים המלח, ומשם כלה הגבול בתולאותיו אל ים המלח, שממנו
התחלת צד מקצוע דרומית מזרחית; הרי סובבת אותה לארבע רוחותיה.

אֲבֹתָם וַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם׃ שְׁנֵי הַמַּטּוֹת 15
וַחֲצִי הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ קֵדְמָה
מִזְרָחָה׃ פ רביעי. (ששי כמחובר.)

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים 16 17
אֲשֶׁר־יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן
נוּן׃ וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד מִמַּטֶּה תִּקְחוּ לִנְחֹל אֶת־ 18
הָאָרֶץ׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־ 19
יְפֻנֶּה׃ וּלְמַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃ לְמַטֵּה 20 21
בִנְיָמִן אֱלִידָד בֶּן־כִּסְלוֹן׃ וּלְמַטֵּה בְנֵי־דָן נָשִׂיא בֻּקִּי בֶּן־ 22
יָגְלִי׃ לִבְנֵי יוֹסֵף לְמַטֵּה בְנֵי־מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חַנִּיאֵל בֶּן־ 23
אֵפֹד׃ וּלְמַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם נָשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן־שִׁפְטָן׃ 24
וּלְמַטֵּה בְנֵי־זְבוּלֻן נָשִׂיא אֱלִיצָפָן בֶּן־פַּרְנָךְ׃ וּלְמַטֵּה בְנֵי־ 25 26
יִשָּׂשכָר נָשִׂיא פַּלְטִיאֵל בֶּן־עַזָּן׃ וּלְמַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר נָשִׂיא 27
אֲחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי׃ וּלְמַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא פְּדַהְאֵל 28
בֶּן־עַמִּיהוּד׃ אֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְנַחֵל אֶת־בְּנֵי־ 29
יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ פ חמישי.

לה
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ 1
לֵאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם מִנַּחֲלַת 2
אֲחֻזָּתָם עָרִים לָשָׁבֶת וּמִגְרָשׁ לֶעָרִים סְבִיבֹתֵיהֶם תִּתְּנוּ
לַלְוִיִּם׃ וְהָיוּ הֶעָרִים לָהֶם לָשָׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ 3
לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל חַיָּתָם׃ וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים 4
אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב׃
וּמַדֹּתֶם מִחוּץ לָעִיר אֶת־פְּאַת־קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה 5

קדמה מזרחה, אל פני העולם, שהם במזרח, שרוח מזרחית קרויה פנים, 15
ומערבית קרויה אחור, לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל. אשר ינחלו לכם, 17

15 שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה קַבִּילוּ אַחְסַנְתְּהוֹן: תְּרֵין שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא קַבִּילוּ
16 אַחְסַנְתְּהוֹן מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירֵחוֹ קִדּוּמָא מַדִּינְחָא: וּמַלִּיל יְיָ עִם
17 מֹשֶׁה לְמֵימָר: אִלֵּין שְׁמָהָת גֻּבְרַיָּא דִּי־יַחְסְנוּן לְכוֹן יָת אַרְעָא אֶלְעָזָר
18 כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן: וְרַבָּא חַד רַבָּא חַד מִשִּׁבְטָא תִּסְבוּן לְאַחְסָנָא
19 יָת אַרְעָא: וְאִלֵּין שְׁמָהָת גֻּבְרַיָּא לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה:
20 21 וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בַּר עַמִּיהוּד: לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן אֱלִידָד
22 23 בַּר כִּסְלוֹן: וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי דָן רַבָּא בֻּקִּי בַּר יָגְלִי: לִבְנֵי יוֹסֵף לְשִׁבְטָא
24 דִבְנֵי מְנַשֶּׁה רַבָּא חַנִּיאֵל בַּר אֵפֹד: וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי אֶפְרַיִם רַבָּא קְמוּאֵל
25 26 בַּר שִׁפְטָן: וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי זְבוּלֻן רַבָּא אֱלִיצָפָן בַּר פַּרְנָךְ: וּלְשִׁבְטָא
27 דִבְנֵי יִשָּׂשכָר רַבָּא פַּלְטִיאֵל בַּר עַזָּן: וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי אָשֵׁר רַבָּא אֲחִיהוּד
28 29 בַּר שְׁלֹמִי: וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי נַפְתָּלִי רַבָּא פְּדַהְאֵל בַּר עַמִּיהוּד: אִלֵּין
לה 1 דִּי פַקִּיד יְיָ לְאַחְסָנָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דִכְנָעַן: וּמַלִּיל יְיָ עִם
2 מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ לְמֵימָר: פַּקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִתְּנוּן לְלֵוָאֵי מֵאַחְסָנַת אֲחוּדַּתְהוֹן קִרְוִין לְמִתָּב וְרָוַח לְקִרְוַיָּא סַחֲרָנֵיהוֹן
3 תִּתְּנוּן לְלֵוָאֵי: וִיהוֹן קִרְוַיָּא לְהוֹן לְמִתָּב וְרָוְחֵיהוֹן יְהוֹן לִבְעִירְהוֹן
4 וּלְקִנְיָנֵיהוֹן וּלְכֹל חֵיוַתְהוֹן: וְרָוְחֵי קִרְוַיָּא דִּי תִתְּנוּן לְלֵוָאֵי מִכֹּתֶל
5 קַרְתָּא וּלְבָרָא אַלְפָא אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר: וְתִמְשְׁחוּן מִבָּרָא לְקַרְתָּא יָת־
רוּחַ־קִדּוּמָא תְּרֵין־אַלְפִּין אַמִּין וְיָת־רוּחַ־דָּרוֹמָא תְּרֵין־אַלְפִּין אַמִּין

בשבילכם: כל נשיא ונשיא אפטרופוס לשבטו, ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים, ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון, ומה שהם עושין יהיה עשוי כאלו עשאום שלוחים. ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שבמקרא, שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם; ינחלו משמע שהם נוחלים לכם, בשבילכם ובמקומכם,
18 כמו ה' ילחם לכם. לנחל את הארץ, שיהא נוחל וחולק אותה במקומכם.
29 לנחל את בני ישראל, שהם ינחילו אותה לכם למחלקותיה. ומגרש, ריוח מקום
2 חלק חוץ לעיר סביב, להיות לנוי לעיר, ואין רשאין לבנות שם בית ולא לנטוע
3 4 כרם ולא לזרוע זריעה. ולכל חיתם, (לכל חיותם,) לכל צרכיהם. אלף אמה
סביב, ואחריו הוא אומר אלפים באמה, הא כיצד? אלפים הוא נותן להם סביב,

וְאֶת־פְּאַת־נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־יָם ׀ אַלְפַּיִם
בָּאַמָּה וְאֵת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ זֶה
יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים׃ וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ 6
לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה
הָרֹצֵחַ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר׃ כָּל־הֶעָרִים 7
אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר אֶתְהֶן וְאֶת־
מִגְרְשֵׁיהֶן׃ וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ מֵאֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל 8
מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ וּמֵאֵת הַמְעַט תַּמְעִיטוּ אִישׁ כְּפִי נַחֲלָתוֹ
אֲשֶׁר יִנְחָלוּ יִתֵּן מֵעָרָיו לַלְוִיִּם׃ פ ששי. (שביעי במחובר.)
וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 9 10
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנָעַן׃
וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס 11
שָׁמָּה רֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃ וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים לְמִקְלָט 12
מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט׃
וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ־עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם׃ 13
אֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים 14
תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה׃ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל 15
וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ־הֶעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט
לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃ וְאִם־בִּכְלִי בַרְזֶל ׀ 16
הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃ וְאִם בְּאֶבֶן יָד 17
אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃
אוֹ בִּכְלִי עֵץ־יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא 18

והם חלק הפנימים למגרש והחיצונים לשדות וכרמים. והקריתם. אין הקריה 11
אלא לשון הזמנה, וכן הוא אומר כי הקרה ה' אלהיך לפני (בראשית כ"ז).
מגאל, מפני גואל הדם, שהוא קרוב לנרצח. שש ערי מקלט, מגיד שאע"פ 12 13
שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן, לא היו קולטות עד שנבחרו שלש

וית רוח מערבא תרין אלפין אמין וית רוח צפונא תרין אלפין אמין
6 וקרויא במציעא דין יהי להון רחוי קרויא: וית קרויא די תתנון
ללואי ית שית קרוי שזבותא די תתנון למערק תמן קטולא ועליהון
7 תתנון ארבעין ותרתין קרוין: כל קרויא די תתנון ללואי ארבעין
8 ותמני קרוין יתהן וית רוחיהן: וקרויא די תתנון מאחודת בני
ישראל מן סגיאי תסגון ומן זעירי תזעירון גבר כפום אחסנתיה די
9 10 יחסנון יתן מקרוהי ללואי: ומליל יי עם משה למימר: מלל עם
בני ישראל ותימר להון ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען:
11 ותזמנון לכון קרוין קרוי שזבותא יהוין לכון ויערוק לתמן קטולא
12 דיקטול נפשא בשלו: ויהון לכון קרויא לשזבא מגאל דמא ולא
13 ימות קטולא עד דיקום קדם כנשתא לדינא: וקרויא די תתנון
14 שית קרוי שזבותא יהוין לכון: ית תלת קרויא תתנון מעברא
לירדנא וית תלת קרויא תתנון בארעא דכנען קרוי שזבותא יהוין:
15 לבני ישראל ולגיורא ולתותבא ביניכון יהוין שית קרויא האלין
16 לשזבא למערוק לתמן כל דיקטול נפשא בשלו: ואם במן דפרזלא
17 מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטל קטולא: ואם באבנא
דמתנסבא בידא דהיא כמסת די ימות בה מחהי וקטליה קטולא
18 הוא אתקטלא יתקטל קטולא: או במן דאע דמתנסב בידא דהיא
כמסת די ימות בה מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטל

14 שנתן יהושע בארץ כנען. את שלש הערים וגו'. אע"פ שבארץ כנען תשעה
שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי, השוה מנין ערי מקלט שלהם, משום דבגלעד
16 נפישי רוצחי, דכתיב גלעד קרית פועלי און, עקובה מדם (הושע ו'). ואם
בכלי ברזל הכהו. אין זה מדבר בהורג בשוגג, הסמוך לו, אלא בהורג במזיד,
ובא ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שעור כדי להמית, שנאמר בכלם
אשר ימות בו, דמתרגמינן דהיא כמסת דימות בה, חוץ מן הברזל; שגלוי
וידוע לפני הקב"ה שהברזל ממית בכל שהוא, אפילו מחט, לפיכך לא נתנה
בו תורה שעור לכתוב בו אשר ימות. ואם תאמר בהורג בשוגג הכתוב מדבר?
כדי הוא אומר למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו', למד אנו
17 בפטורים למטה שבהורג במזיד הכתוב מדבר. באבן יד, שיש בה מלא יד.
אשר ימות בה, שיש בה שעור להמית, כתרגומו; לפי שנאמר והכה איש את
רעהו באבן (שמות כ"א), ולא נתן בה שעור, יכול כל שהוא? לכך נאמר
18 אשר ימות בה. או בכלי עץ יד. לפי שנאמר וכי יכה איש את עבדו או

19 מות יומת הרצח: גאל הדם הוא ימית את הרצח
20 בפגעו בו הוא ימתנו: ואם בשנאה יהדפנו או השליך
21 עליו בצדיה וימת: או באיבה הכהו בידו וימת מות
יומת המכה רצח הוא גאל הדם ימית את הרצח בפגעו
22 בו: ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליך עליו כל
23 כלי בלא צדיה: או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות
ויפל עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו:
24 ושפטו העדה בין המכה ובין גאל הדם על המשפטים
25 האלה: והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו
אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה
עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש:
26 ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר ינוס
27 שמה: ומצא אתו גאל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו
28 ורצח גאל הדם את הרצח אין לו דם: כי בעיר מקלטו
ישב עד מות הכהן הגדל ואחרי מות הכהן הגדל
29 ישוב הרצח אל ארץ אחזתו: והיו אלה לכם לחקת
30 משפט לדרתיכם בכל מושבתיכם: כל מכה נפש
לפי עדים ירצח את הרצח ועד אחד לא יענה בנפש
31 למות: ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע
32 למות כי מות יומת: ולא תקחו כפר לנוס אל עיר

את הכתו בשבט (שמות כ"א), יכול כל שהוא? לכך נאמר בעץ אשר ימות
19 20 בו, שיהא בו כדי להמית. בפגעו בו, אפילו בתוך ערי מקלט. בצדיה,
22 כתרגומו בכמנא, במארב. בפתע, באונס, ותרגומו בתכיף, שהיה סמוך לו
23 ולא היה לו שהות להתרות עליו. או בכל אבן אשר ימות בה הכהו, בלא
ראות, שלא ראהו. ויפל עליו. מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה, דרך
25 עליה אינו גולה. עד מות הכהן הגדול, שהוא בא להשרות שכינה בישראל
ולהאריך ימיהם, והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים,

19 קטולא: גאל דמא הוא יקטול ית קטולא כד אתחייב ליה מן דינא
20 21 הוא יקטלניה: ואם בסנאה דחיי או רמא עלוהי בכמנא וקטליה: או
בדבבו מחהי בידיה וקטליה אתקטלא יתקטל מחיא קטולא הוא גאל
22 דמא יקטול ית קטולא כד אתחייב ליה מן דינא: ואם בתכף בלא
23 דבבו דחהי או רמא עלוהי כל מן בלא כמדליה: או בכל אבנא דהיא
כמסת די ימות בה בלא חזי ורמא עלוהי וקטליה והוא לא סני ליה
24 ולא תבע בישתיה: וידונון כנשתא בין מחיא ובין גאל דמא על
25 דיניא האלין: וישזבון כנשתא ית קטולא מיד גאל דמא ויתיבון
יתיה כנשתא לקרית שזבותיה די ערק לתמן ויתיב בה עד דימות
26 כהנא רבא די רבי יתיה במשח קודשא: ואם מפק יפוק קטולא ית
27 תחום קרית שזבותיה די ערק לתמן: וישכח יתיה גאל דמא מברא
לתחום קרית שזבותיה ויקטול גאל דמא ית קטולא לית ליה דמא:
28 ארי בקרית שזבותיה יתיב עד דימות כהנא רבא ובתר דימות כהנא
29 רבא יתיב קטולא לארע אחסנתיה: ויהון אלין לכון לגזרת דין
30 לדריכון בכל מותבניכון: כל דיקטול נפשא לפום סהדין יקטול
31 ית קטולא וסהיד חד לא יסהד באנש למקטל: ולא תקבלון ממון
32 על אנש קטול די הוא חייב למקטל ארי אתקטלא יתקטל: ולא
תקבלון ממון למערוק לקרית שזבותיה למתוב למתב בארעא עד

הים כדאי שיהא לפני כהן גדול. ד"א לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא
תארע תקלה זו לישראל בחייו. אשר משח אתו בשמן הקדש. לפי פשוטו
מן המקראות הקצרים הוא, שלא פרש מי משחו, אלא אשר משחו המושח אותו
בשמן הקדש. ורבותינו דרשוהו במס' מכות לראיית דבר, ללמד שאם עד שלא
נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו, חוזר
במיתתו של שני, שנאמר אשר משח אתו; וכי הוא משחו לכהן או הכהן
27 משח אותו? אלא להביא את הנמשח בימיו, שמחזירו במיתתו. אין לו דם,
29 הרי הוא כהורג את המת, שאין לו דם.*) בכל מושבתיכם, למד שתהא סנהדרין
30 נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל. כל מכה נפש, הבא להרגו
31 על שהכהו את הנפש. לפי עדים ירצח, שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו. ולא
32 תקחו כפר, לא יפטר בממון. ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו, למי
שנס אל עיר מקלט שהרג בשוגג, אינו נפטר מגלות בממון ליתן כפר לשוב
לשבת בארץ בטרם ימות הכהן. לנוס, כמו לנס, כמו שובי מלחמה
(מיכה ב'), ששבו מן המלחמה, כי מלים היו (יהושע ה'), כאשר תאמר
שוב על ששב כבר, ומול על שמל כבר, כן תאמר לנוס על מי שנס כבר,
וקוראהו נוס, כלומר מוברח. ואם תאמר לנוס לברוח, ותפרשהו לא תקחו

*) אמנם עין בהערתי לתרגום אשכנזי לעיל ל"ב כ"ב ובספר דברים כ"א ח'.
לאוונשטיין.

33 מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן׃ וְלֹא־
תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי הַדָּם הוּא יַחֲנִיף
אֶת־הָאָרֶץ וְלָאָרֶץ לֹא־יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ־בָּהּ כִּי־
34 אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ׃ וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְהוָה שֹׁכֵן
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ שביעי.

לו
1 וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־גִלְעָד בֶּן־מָכִיר
בֶּן־מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי
2 הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ אֶת־
אֲדֹנִי צִוָּה יְהוָה לָתֵת אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּגוֹרָל לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאדֹנִי צֻוָּה בַיהוָה לָתֵת אֶת־נַחֲלַת צְלָפְחָד אָחִינוּ
3 לִבְנֹתָיו׃ וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שִׁבְטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים
וְנִגְרְעָה נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסַף עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה
4 אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגֹּרַל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרֵעַ׃ וְאִם־יִהְיֶה
הַיֹּבֵל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסְפָה נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה
אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתֵינוּ יִגָּרַע נַחֲלָתָן׃
5 וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְהוָה לֵאמֹר כֵּן
6 מַטֵּה בְנֵי־יוֹסֵף דֹּבְרִים׃ זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לִבְנוֹת
צְלָפְחָד לֵאמֹר לַטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ
7 לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים׃ וְלֹא־תִסֹּב
נַחֲלָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּטֶּה אֶל־מַטֶּה כִּי אִישׁ בְּנַחֲלַת
8 מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְכָל־בַּת יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה

כפר למי שיש לו לברוח, לפטרו מן הגלות? לא ידעתי היאך יאמר לשוב
לשבת בארץ; הרי עדיין לא נס, ומהיכן ישוב? ולא תחניפו, לא תרשיעו, 33
כתרגומו ולא תחיבון. אשר אני שכן בתוכה, שלא תשכינו אותי בטומאה. 34

33 דימות כהנא: ולא תחיבון ית ארעא די אתון בה ארי דמא הוא
מחיב ית ארעא ולארעא לא מתכפר על דם זכי דאתשד בה אלהן
34 בדם אשדיה: ולא תסאבון ית ארעא די אתון יתבין בה די שכנתי
לו 1 שריא בגוה ארי אנא יי דשכנתי שריא בגו בני ישראל: וקריבו
רישי אבהתא לזרעית בני גלעד בר מכיר בר מנשה מזרעית בני
יוסף ומלילו קדם משה וקדם רברביא רישי אבהתא לבני ישראל:
2 ואמרו ית רבוני פקיד יי למתן ית ארעא באחסנא בעדבא לבני
ישראל ורבוני אתפקד במימרא דיי למתן ית אחסנת צלפחד אחונא
3 לבנתיה: ויהוין לחד מבני שבטיא דבני ישראל לנשין ותתמנע
אחסנתהן מאחסנת אבהתנא ותתוסף על אחסנת שבטיא די תהוין*)
4 להון ומעדב אחסנתנא יתמנע: ואם יהי יובלא לבני ישראל ותתוסף
אחסנתהן על אחסנת שבטא די תהוין*) להון ומאחסנת שבטא
5 דאבהתנא יתמנע אחסנתהן: ופקיד משה ית בני ישראל על מימרא
6 דיי למימר יאות שבטא דבני יוסף ממללין: דין פתגמא די פקיד
יי לבנת צלפחד למימר לדתקין בעיניהון תהוין*) לנשין ברם לזרעית
7 שבטא דאבוהן תהוין*) לנשין: ולא תסחר אחסנא לבני ישראל
משבטא לשבטא ארי גבר באחסנת שבטא דאבהתוהי ידבקון בני
8 ישראל: וכל ברתא ירתת אחסנא משבטיא דבני ישראל לחד מזרעית

כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל, אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם.
3 ונוסף על נחלת המטה, שהרי בנה יורשה, והבן מתיחס על שבט אביו.
4 ואם יהיה היובל. מכאן היה ר' יהודה אומר עתיד היובל שיפסוק. ואם
יהיה היובל, כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל, שהירושה אינה חוזרת,
ואפילו יהיה היובל לא תחזור הנחלה לשבטו, ונמצא שנוספה על נחלת
8 המטה אשר תהיינה להם. וכל בת ירשת נחלה, שלא היה בן לאביה.

*) בחומש קטן ד"ש בלס: "יהוין" וכן בח"ג. ולא ידעתי למה, ונראה שנגה. אכן גם בפ' כי תצא כ"א ט"ו גרס בכי"י "תהוין" ומתחלה היה כתוב "יהוין" בי', ובא המגיה והגיה "תהוין" בת'. ועיין מה שכתבתי בס' ויקרא כ"ג ט"ו.
לאווענשטיין.

מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ תִּהְיֶה
לְאִשָּׁה לְמַעַן יִירְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו׃
9 וְלֹא־תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר כִּי־אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ
10 יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
11 כֵּן עָשׂוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד׃ וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִרְצָה וְחָגְלָה
וּמִלְכָּה וְנֹעָה בְּנוֹת צְלָפְחָד לִבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים׃
12 מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי־מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי נַחֲלָתָן
13 עַל־מַטֵּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן׃ אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת
מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃

חזק׃

11 מחלה תרצה וגו׳. כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים, ונשאו כסדר תולדותן, ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן; ומגיד ששקולות זו כזו.

שִׁבְטָא דַאֲבוּהָא תְּהֵי לְאִנְתּוּ בְּדִיל דְּיֵירְתוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר אַחֲסָנַת

אֲבָהָתוֹהִי׃ וְלָא תִסְחַר אַחֲסָנָא מִשִּׁבְטָא לְשִׁבְטָא אָחֳרָנָא אֲרֵי־גְבַר 9

בְּאַחֲסַנְתֵּהּ יִדְבְּקוּן שִׁבְטַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כְּמָא־דִי פַקִּיד יְיָ יָת־מֹשֶׁה 10

כֵּן עֲבַדוּ בְּנַת צְלָפְחָד׃ וַהֲוָאָה מַחְלָה תִרְצָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה בְּנַת 11

צְלָפְחָד לִבְנֵי אֲחֵי־אֲבוּהֶן לְנָשִׁין׃ מִזַּרְעִית בְּנֵי מְנַשֶּׁה בַר יוֹסֵף 12

הֲוָאָה לְנָשִׁין וַהֲוַת אַחֲסַנְתְּהֶן עַל שִׁבְטָא זַרְעִית אֲבוּהֶן׃ אִלֵּין פִּקּוֹדַיָּא 13

וְדִינַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב

עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃

חזק׃

סכום פסוקי ספר במדבר אלף ומאתים ושמונים ושמנה; ארפח סמן. וחציו והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח (י"ז כ'). ופרשיותיו עשרה; ה' בדד ינחנו סמן. וסדריו ל"ב; לב טהור ברא לי אלהים סמן. ופסקותיו כ"ב; ופרקיו ל"ו; לו חכמו ישכילו זאת סמן. מנין הפתוחות שתים ותשעים, והסתומות ששים ושש; הכל מאה וחמשים ושמנה פרשיות; אני חלקך ונחלתך סמן.

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בספר במדבר אותיות רבתי כי אם שתים, והם הי' של ועתה יגדל נא, בפ' שלח לך (י"ד י"ז), והן' של ויקרב משה את משפטן, בפ' פינחס (כ"ז ה'). ואותיות הזעירות הי' של פינחס דפסוק פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, בריש פ' פינחס (כ"ה י"א). ואות אחת קטיעא, והיא הו' של שלום, דפסוק הנני נותן לו את בריתי שלום, בריש פינחס (שם י"ב).

ואותיות הנקודות שמצאנו שמונה בארבע תבות, ואלה הם:

ואהרן נקוד כלו, בפסוק כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן, בפ' במדבר (ג' ל"ט). או בדרך רחקה בפ' בהעלתך (ט' י'), נקוד הה'. אשר עד מידבא, בפ' חקת (כ"א ל'), נקוד הר'. ועשרון עשרון לכבש האחד לארבעה עשר, דתנא, בפ' פינחס (כ"ט ט"ו), נקוד ו' תנינא של ועשרון. ויש סופרים שכותבים רבתא הס' של ויהס כלב (י"ג ל'), והמ' של מה טבו אהליך יעקב (כ"ד ה') — ואין דעת המדייקנים נוחה מהם.

ספר

הדברים,

חמישי לתורת האלהים,

עם

תרגום אונקלוס מדויק ע"פ כ"י. ופרוש רש"י.

א אלה הדברים אשר דבר משה אל־כל־ישראל בעבר 1
הירדן במדבר בערבה מול סוף בין־פארן ובין־תפל
ולבן וחצרת ודי זהב: אחד עשר יום מחרב דרך הר־ 2
שעיר עד קדש ברנע: ויהי בארבעים שנה בעשתי־ 3
עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל־בני ישראל ככל
אשר צוה יהוה אתו אלהם: אחרי הכתו את סיחן 4
מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן
אשר־יושב בעשתרת באדרעי: בעבר הירדן בארץ 5
מואב הואיל משה באר את־התורה הזאת לאמר:
יהוה אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב־לכם שבת 6
בהר הזה: פנו ו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל־כל־ 7
שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ

אלה הדברים, לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו 1
לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז, מפני כבודן של
ישראל. אל כל ישראל, אלו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם
הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך! אלו היינו שם היינו
משיבים אותו. לכך כנסם כלם ואמר להם הרי כלכם כאן; כל מי שיש לו
תשובה ישיב! במדבר. לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו במדבר?
אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר, שאמרו מי יתן מותנו וגו' (שמות י"ו).
בערבה, בשביל הערבה, שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב. מול סוף,
על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף, שאמרו המבלי אין קברים במצרים
(שמות י"ד), וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר וימרו על ים בים סוף (תהלים ק"ו)—
כדאיתא בערכין. בין פארן ובין תפל ולבן. אמר רבי יוחנן חזרנו על כל
המקרא ולא מצינו מקום ששמו תפל ולבן; אלא הוכיחן על הדברים שתפלו
על המן שהוא לבן, שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (במדבר כ"א), ועל מה
שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים. וחצרת, במחלוקתו של קרח. דבר אחר
אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע,
ואתם נדברתם במקום! ודי זהב, הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה
להם, שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל (הושע ב'). אחד עשר 2
יום מחרב. אמר להם משה ראו מה גרמתם! אין לכם דרך קצרה מחורב
לקדש ברנע כדרך הר שעיר, ואף שהוא מהלך אחד עשר יום ואתם הלכתם
אותה בשלשה ימים, שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב, שנאמר ויהי בשנה השנית
בחדש השני בעשרים בחדש וגו' (במדבר י'). ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים
מקדש ברנע; צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה, שאכלו הבשר חדש

א

1 אלין פתגמיא די מליל משה עם־כל־ישראל בעברא דירדנא אוכח
יתהון על־דחבו במדברא ועל־דארגיזו במישרא לקבל ים־סוף
בפארן דאתפלו־על־מנא ובחצרות דארגיזו־על־בשרא ועל־דעבדו
2 עגל־דדהב: מהלך חד־עשר יומין מחורב אורח טורא דשעיר עד
3 רקם גיאה: והוה בארבעין שנין בחד־עשר ירחא בחד לירחא מליל
4 משה עם בני ישראל ככל די־פקיד יי יתיה לותהון: בתר דמחא
ית סיחון מלכא דאמוראה דיתב בחשבון וית עוג מלכא דמתנן
5 דיתב בעשתרות באדרעי: בעברא דירדנא בארעא דמואב שרי משה
6 פרש ית אולפן אוריתא הדא למימר: יי אלהנא מליל עמנא בחורב
7 למימר סגי־לכון דיתבתון בטורא הדין: אתפנו וטולו לכון ועולו
לטורא דאמוראה ולכל מגירוהי במישרא בטורא ובשפלתא ובדרומא

ימים, ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים, נמצא בשלשה ימים הלכו
כל אותו הדרך — וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם
3 לארץ, ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה! ויהי
בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש, מלמד שלא הוכיחן אלא
סמוך למיתה. ממי למד? מיעקב, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה.
אמר ראובן בני, אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו; כדי
שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את
האדם אלא סמוך למיתה: כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חברו
רואהו ומתבייש ממנו.... כולי כדאיתא בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל
אלא סמוך למיתה, וכן שמואל, שנאמר הנני ענו בי (שמואל א׳ י״ב), וכן דוד
4 את שלמה בנו. אחרי הכתו. אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו לקצת
הארץ, יאמרו מה לזה עלינו? מה היטיב לנו? אינו בא אלא לקנתר ולמצוא
עלה׳ שאין בו כח להכניסנו לארץ! לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם
והורישם את ארצם, ואחר כך הוכיחן. סיחן .... אשר יושב בחשבון. אלו לא
היה סיחון קשה והיה שרוי בחשבון, היה קשה, שהמדינה קשה, ואלו היתה
עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה, היתה קשה, שהמלך קשה, על אחת כמה וכמה,
שהמלך קשה והמדינה קשה! אשר יושב בעשתרות, המלך קשה והמדינה קשה.
עשתרות, הוא לשון צוקין וקושי, כמו עשתרות קרנים, ועשתרות זה הוא עשתרות
קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל, שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות
קרנים (בראשית י״ד), ועוג נמלט מהם, והוא שנאמר ויבא הפליט (שם),
ואומר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים (לקמן ג׳). באדרעי,
5 שם המלכות. הואיל, התחיל, כמו הנה נא הואלתי (בראשית י״ח). באר
6 את התורה, בשבעים לשון פירשה להם. רב לכם שבת, כפשוטו. ויש מדרשי
אגדה, הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה; עשיתם משכן מנורה
7 וכלים, קבלתם תורה, מניתם לכם סנהדרין, שרי אלפים ושרי מאות! פנו
וסעו לכם, זו דרך ערד ותרמה. ובאו הר האמרי, כמשמעו. ואל כל שכניו,
עמון ומואב והר שעיר. בערבה, זה מישור של יער. בהר, זה הר המלך.
ובשפלה, זו שפלת דרום. ובנגב ובחוף הים, אשקלון ועזה וקסרי וכו׳ —

הַכְּנַעֲנִי וְהַלְּבָנוֹן עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת׃ רְאֵה נָתַתִּי 8
לִפְנֵיכֶם אֶת־הָאָרֶץ בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם
וּלְזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם׃ וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר לֹא־ 9
אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם׃ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם 10
וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם 11
יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר לָכֶם׃ אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם׃ 12
הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם 13
וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם׃ וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב־הַדָּבָר 14

כדאיתא בספרי. עד הנהר הגדול, מפני שנזכר עם ארץ ישראל קוראו גדול.
משל הדיוט אומר: עבד מלך מלך, הדבק לשחוור וישתחוו לך, קרב לגבי
דיהנא ואידהן! ראה נתתי, בעיניכם אתם רואים, איני אומר לכם מאומד 8
ומשמועה (שבועות מ"ז ב'). באו ורשו, אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה! אלו
לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין. לאבתיכם, למה הזכיר שוב לאברהם
ליצחק וליעקב? אלא אברהם כדאי לעצמו, יצחק כדאי לעצמו, יעקב כדאי
לעצמו. ואמר אליכם בעת ההיא לאמר, מהו לאמר? אמר להם משה לא 9
מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה. לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא
היה משה יכול לדון את ישראל? אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את
הים והוריד את המן והגיז את השלו לא היה יכול לדונם? אלא כך אמר
להם, ה' אלהיכם הרבה אתכם, הגדיל והרים אתכם על דייניכם, נטל
את העונש מכם ונתנו על הדיינין. וכן אמר שלמה, כי מי יוכל לשפוט את
עמך הכבד הזה (מלכים א' ג')? אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם
(מלכים א' ד') אומר מי יוכל לשפוט? אלא כך אמר שלמה, אין דייני אומה
זו כדייני שאר האומות ע"א; שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו
וגוזל אין בכך כלום, אני אם חייבתי ממון שלא כדין, נפשות אני נתבע,
שנאמר וקבע את קובעיהם נפש (משלי כ"ב). והנכם היום ככוכבי השמים. 10
וכי ככוכבי השמים היו באותו היום, והלא לא היו אלא ששים רבוא, מהו
והנכם היום? הנכם משולים כיום, קיימים לעולם, כחמה ולבנה וככוכבים.
יוסף עליכם ככם אלף פעמים, מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם? 11
אלא אמרו לו, משה, אתה נותן קצבה לברכותינו! כבר הבטיח הקב"ה את
אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' (בראשית י"ג)! אמר להם זו משלי
היא, אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם! איכה אשא לבדי, אם 12
אומר לקבל שכר לא אוכל! זו היא שאמרתי לכם, לא מעצמי אני אומר
לכם אלא מפי הקב"ה! טרחכם, מלמד שהיו ישראל טרחנין; היה אחד מהם

8 ובספר ימא ארעא דכנענאה ולבנן עד נהרא רבא נהרא פרת: חזו
דיהבית קדמיכון ית ארעא עולו ואחסינו ית ארעא די קים יי
לאבהתכון לאברהם ליצחק וליעקב למתן להון ולבניהון בתריהון:
9 ואמרית לכון בעדנא ההיא למימר לית אנא יכיל בלחודי לסוברא
10 יתכון: יי אלהכון אסגי יתכון והא איתיכון יומא דין ככוכבי שמיא
11 למסגי: יי אלהא דאבהתכון יוסף עליכון כותכון אלף זמנין ויברך
12 יתכון כמא די מליל לכון: איכדין אסובר בלחודי טרחכון ועסקיכון
13 ודינכון: הבו לכון גברין חכימין וסוכלתנין ומדען לשבטיכון
14 ואמנינון רישין עליכון: ואתיבתון יתי ואמרתון תקין פתגמא די

רואה את בעל דינו נוצח בדין, אומר יש לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא, מוסיף אני עליכם דיינין! ומשאכם, מלמד שהיו אפיקורסין; הקדים משה לצאת, אמרו מה ראה בן עמרם לצאת? שמא אינו שפוי בתוך ביתו? אחר לצאת, אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת? מה אתם סבורים? יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות! וריבכם, מלמד שהיו רוגנים.
13 הבו לכם, הזמינו עצמכם לדבר! אנשים, וכי תעלה על דעתך נשים? מה תלמוד לומר אנשים? צדיקים. חכמים, כסופים. נבונים, מבינים דבר מתוך דבר. זו היא ששאל אריוס את ר' יוסי: מה בין חכמים לנבונים? חכם דומה לשולחני עשיר, כשמביאין לו דינרין לראות רואה, וכשאין מביאין לו יושב ותוהא; נבון דומה לשולחני תגר, כשמביאין לו מעות לראות רואה, וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו. וידעים לשבטיכם, שהם נכרים לכם; שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא, ומאיזה שבט הוא, ואם הגון הוא, אבל אתם מכירים בו, שאתם גדלתם אתו; לכך נאמר וידעים לשבטיכם. בראשיכם, ראשים ומכובדים עליכם, שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה. ואשימם, חסר י'*), לומר שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי
14 דייניהם, שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה. ותענו אתי וגו', חלטתם את הדבר להנאתכם. היה לכם להשיב משה רבנו ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך? לא ממך, שנצטערת עליה! אלא ידעתי מחשבותיכם; הייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה, אם אין מכירנו אנו מביאין

*) ואשימם, חסר י', לומר שאשמותיהן וכו'. דע כי שמאחר הוא יסודו בדרשות, גם בילקוט יחזקאל (ג' י"ז), בפסוק צפה נתתיך, ובשני המקומות האלה לא גרס חסר י', רק ואשימם כתיב, שאשמותיהם של ישראל וכו', וגרסא זאת נכונה, כי באמת הוא מלא י' על פי המסרה, כמבואר במנחת שי. אך עקר הדרשה בנוי על התבה עצמה, הכתובה בש', ולכן דרשו התבה מלשון אשמה, והמ' לכנוי, וטעמו אאשים אותם, כלומר אתלה האשמה בם, בראשיכם; והתבה במלואה היתה ראויה ואאשימם, וכנוי הא', על דרך ברוך ה' ואעשר (זכריה י"א ה') הנה יהיה ואאשימם, ובעבור התחברות שני אלפי"ן הפילו האחד והשאירו השני, כמנהג הלשון, והנה הוא ואשימם; ולכן אין שום זרות בדרשה זאת כלל וכלל לא. וראיתי להרב חזקוני שאמר שמצא נוסחא בפרוש רש"י שאומרת חסר א' כתיב, ואמר עליה שהיא משבשתא וצ"ל חסר י', אע"פ שעל פי המסרה הוא באמת מלא י'. גם אנכי מצאתי במקרא כתב יד ישן אשר לי בפרוש רש"י שגרס חסר א'. ולפי מה שכתבתי אין להאשים הגרסא הזאת, ואדרבה יש לכרות לה ברית, כי אמרה כדין וכהלכה.

היידנהיים.

אֲשֶׁר־דִּבַּ֖רְתָּ לַעֲשֽׂוֹת׃ וָאֶקַּ֞ח אֶת־רָאשֵׁ֣י שִׁבְטֵיכֶ֗ם 15
אֲנָשִׁ֤ים חֲכָמִים֙ וִֽידֻעִ֔ים וָאֶתֵּ֥ן אוֹתָ֛ם רָאשִׁ֖ים עֲלֵיכֶ֑ם
שָׂרֵ֨י אֲלָפִ֜ים וְשָׂרֵ֣י מֵא֗וֹת וְשָׂרֵ֤י חֲמִשִּׁים֙ וְשָׂרֵ֣י עֲשָׂרֹ֔ת
וְשֹׁטְרִ֖ים לְשִׁבְטֵיכֶֽם׃ וָאֲצַוֶּה֙ אֶת־שֹׁ֣פְטֵיכֶ֔ם בָּעֵ֥ת הַהִ֖וא 16
לֵאמֹ֑ר שָׁמֹ֤עַ בֵּין־אֲחֵיכֶם֙ וּשְׁפַטְתֶּ֣ם צֶ֔דֶק בֵּֽין־אִ֥ישׁ וּבֵין־
אָחִ֖יו וּבֵ֥ין גֵּרֽוֹ׃ לֹֽא־תַכִּ֨ירוּ פָנִ֜ים בַּמִּשְׁפָּ֗ט כַּקָּטֹ֤ן כַּגָּדֹל֙ 17
תִּשְׁמָע֔וּן לֹ֤א תָג֨וּרוּ֙ מִפְּנֵי־אִ֔ישׁ כִּ֥י הַמִּשְׁפָּ֖ט לֵאלֹהִ֣ים
ה֑וּא וְהַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר יִקְשֶׁ֣ה מִכֶּ֔ם תַּקְרִב֥וּן אֵלַ֖י וּשְׁמַעְתִּֽיו׃
וָאֲצַוֶּ֥ה אֶתְכֶ֖ם בָּעֵ֣ת הַהִ֑וא אֵ֥ת כָּל־הַדְּבָרִ֖ים אֲשֶׁ֥ר תַּעֲשֽׂוּן׃ 18
וַנִּסַּ֣ע מֵחֹרֵ֗ב וַנֵּ֡לֶךְ אֵ֣ת כָּל־הַמִּדְבָּ֣ר הַגָּדוֹל֩ וְהַנּוֹרָ֨א הַה֜וּא 19
אֲשֶׁ֣ר רְאִיתֶ֗ם דֶּ֚רֶךְ הַ֣ר הָֽאֱמֹרִ֔י כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֑ינוּ
אֹתָ֑נוּ וַנָּבֹ֕א עַ֖ד קָדֵ֥שׁ בַּרְנֵֽעַ׃ וָאֹמַ֖ר אֲלֵכֶ֑ם בָּאתֶם֙ עַד־ 20
הַ֣ר הָֽאֱמֹרִ֔י אֲשֶׁר־יְהוָ֥ה אֱלֹהֵ֖ינוּ נֹתֵ֥ן לָֽנוּ׃ רְ֠אֵה נָתַ֨ן יְהוָ֧ה 21
אֱלֹהֶ֛יךָ לְפָנֶ֖יךָ אֶת־הָאָ֑רֶץ עֲלֵ֣ה רֵ֗שׁ כַּאֲשֶׁר֩ דִּבֶּ֨ר יְהוָ֜ה
אֱלֹהֵ֤י אֲבֹתֶ֙יךָ֙ לָ֔ךְ אַל־תִּירָ֖א וְאַל־תֵּחָֽת׃ וַתִּקְרְב֣וּן אֵלַי֮ 22
כֻּלְּכֶם֒ וַתֹּאמְר֗וּ נִשְׁלְחָ֤ה אֲנָשִׁים֙ לְפָנֵ֔ינוּ וְיַחְפְּרוּ־לָ֖נוּ אֶת־

לו דורון והוא נושא לנו פנים! **לעשות**, אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה! 15 **ואקח את ראשי שבטיכם**, משכתים בדברים: אשריכם, על מי באתם להתמנות? על בני אברהם יצחק ויעקב, על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה וכל לשון חבה! **אנשים חכמים וידעים**, אבל נבונים לא מצאתי. זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלשה; אנשים צדיקים, חכמים, וידעים (עיין בחזקוני). **ראשים עליכם**, שתנהגו בהם כבוד, ראשים במקח, ראשים בממכר, ראשים במשא ומתן, נכנס אחרון, יוצא ראשון. **שרי אלפים**, אחד ממונה על אלף. **ושרי מאות**, אחד ממונה על מאה. **ושטרים** מניתי עליכם לשבטיכם, אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינין. 16 **ואצוה את שפטיכם** וגו', אמרתי להם הוו מתונין בדין! אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה; אלא הֱיֵי נושאים ונותנים בו! **בעת ההיא**, משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר, לשעבר הייתם ברשות עצמכם, עכשו הרי אתם משועבדים לצבור! **שמע**, ל' הווה, אוד"נט בלעז (ouïant, ouïsant, audiens, הערענד), כמו זכור ושמור. ובן

15 מללתא למעבד: ודברית ית רישי שבטיכון גברין חכימין ומרעין
ומניתי יתהון רישין עליכון רבני אלפין ורבני מאותא ורבני חמשין
16 ורבני עשורייתא וסרכין לשבטיכון: ופקדית ית דייניכון בעדנא
ההיא למימר שמעו בין אחיכון ותדונון קושטא בין גברא ובין
17 אחוהי ובין גיורה: לא תשתמודעון אפין בדינא מלי זעירא כרבא
תשמעון לא תדחלון מן קדם גברא ארי דינא דיי הוא ופתגמא די
18 יקשי מנכון תקרבון לותי ואשמעניה: ופקדית יתכון בעדנא ההיא
19 ית כל פתגמיא די תעבדון: ונטלנא מחורב והליכנא ית כל מדברא
רבא ודחילא ההוא די חזיתון אורח טורא דאמוראה כמא די פקיד
20 יי אלהנא יתנא ואתינא עד רקם גיאה: ואמרית לכון אתיתון עד
21 טורא דאמוראה דיי אלהנא יהב לנא: חזי יהב יי אלהך קדמך
ית ארעא סק אחסן כמא די מליל יי אלהא דאבהתך לך לא תדחל
22 ולא תתבר: וקרבתון לותי כלכון ואמרתון נשלח גברין קדמנא
ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית אורחא די נסק בה

גרו, זה בעל דינו, שאוגר עליו דברים. ד"א ובין גרו, אף על עסקי דירה
17 בין חלוקת אחים, אפילו בין תנור לכירים. לא תכירו פנים במשפט, זה הממונה להושיב הדיינין, שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור, אושיבנו דיין, איש פלוני קרובי, אושיבנו דיין בעיר, והוא אינו בקי בדינין, נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב, מעלה אני על מי שמנהו כאלו הכיר פנים בדין. כקטן כגדל תשמעון, שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה, שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון. דבר אחר כקטן כגדול תשמעון, כתרגומו, שלא תאמר זה עני הוא וחברו עשיר ומצוה לפרנסו, אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות! ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר? אזכנו עכשו וכשיצא לחוץ אמר לו תן לו, שאתה חייב לו! לא תגורו מפני איש, לא תיראו. ד"א לא תגורו, לא תכנים דבריך מפני איש, ל' אוגר בקיץ (משלי י'). כי המשפט לאלהים הוא, מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו, נמצא שהטית עלי המשפט. תקרבון אלי. על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד. וכן שמואל אמר לשאול אנכי הרואה (ש"א ט'), אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה! ואימתי הודיעו? כשבא למשוח את דוד, וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו (שם י"ו), אמר לו הקב"ה ולא אמרת אנכי
18 הרואה! אל תבט אל מראהו (שם). את כל הדברים אשר תעשון,
19 אלו עשרת הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות. המדבר הגדול והנורא,
22 שהיו בו נחשים כקורות ועקרבים כקשתות. ותקרבון אלי כלכם, בערבוביא; ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' (דברים ה'), אותה קריבה היתה הוגנת, ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם, וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם, אבל כאן ותקרבון אלי כלכם, בערבוביא, ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים.

הָאָרֶץ וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה־בָּהּ
23 וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן׃ וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר וָאֶקַּח
24 מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט׃ וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ
25 הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ׃ וַיִּקְחוּ בְיָדָם
מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ אֵלֵינוּ וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ דָבָר וַיֹּאמְרוּ
26 טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ וְלֹא אֲבִיתֶם
27 לַעֲלֹת וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַתֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיכֶם
וַתֹּאמְרוּ בְּשִׂנְאַת יְהוָה אֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
28 לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ׃ אָנָה ׀ אֲנַחְנוּ עֹלִים
אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת־לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ
עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם וְגַם־בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ
29 30 שָׁם׃ וָאֹמַר אֲלֵכֶם לֹא־תַעַרְצוּן וְלֹא־תִירְאוּן מֵהֶם׃ יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לָכֶם כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה
31 אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם׃ וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר
נְשָׂאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ
32 אֲשֶׁר הֲלַכְתֶּם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ וּבַדָּבָר הַזֶּה
33 אֵינְכֶם מַאֲמִינִם בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם
בַּדֶּרֶךְ לָתוּר לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֹתְכֶם בָּאֵשׁ ׀ לַיְלָה לַרְאֹתְכֶם
34 בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וּבֶעָנָן יוֹמָם׃ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־

וישבו אתנו דבר, באיזה לשון הם מדברים. את הדרך אשר נעלה בה,
אין דרך שאין בה עקמימות. ואת הערים אשר נבא אליהן תחלה לכבוש.
23 וייטב בעיני הדבר, בעיני ולא בעיני המקום. ואם בעיני משה היה טוב
למה אמרה בתוכחות? משל לאדם שאומר לחברו מכור לי חמורך זה, אמר
לו הן. נותנו אתה לי לנסיון? אמר לו הן. בהרים ובגבעות? אמר לו הן.
כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא
בו מום, אמר לו טול מעותיך, איני מנסהו מעתה. אף אני הודיתי לדבריכם,
שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב, ואתם לא חזרתם בכם. ואקח מכם,
מן הברורים שבכם, מן המסולתים שבכם. שנים עשר אנשים, איש אחד

23 וית קרויא די ניעול להן: ושפר בעיני פתגמא ודברית מנכון תרין
24 עשר גברין גברא חד לשבטא: ואתפניו וסליקו לטורא ואתו עד
25 נחלא דאתכלא ואלילו יתה: ונסיבו בידיהון מאבא דארעא ואחיתו
לנא ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו טבא ארעא דיי אלהנא יהב לנא:
26 27 ולא אביתון למסק וסרבתון על מימרא דיי אלהכון: ואתרעמתון
במשכניכון ואמרתון בדסני יי יתנא אפקנא מארעא דמצרים לממסר
28 יתנא בידא דאמוראה לשיציותנא: לאן אנחנא סלקין אחנא תברו
ית־לבנא למימר עם סגי ותקיף מננא קרוין רברבן וכריכן עד־
29 צית־שמיא ואף־בני גבראי חזינא תמן: ואמרית לכון לא תתברון
30 ולא תדחלון מנהון: יי אלהכון המדבר קדמיכון הוא יגיח לכון
31 ככל די עבד עמכון במצרים לעיניכון: ובמדברא די חזיתא די
סוברך יי אלהך כמא־די מסובר גבר ית בריה בכל ארחא די הליכתון
32 עד־מיתיכון עד־אתרא הדין: ובפתגמא הדין ליתיכון מהימנין
33 במימרא דיי אלהכון: די־מדבר קדמיכון בארחא לאתקנאה לכון
אתר בית מישרי לאשריותכון בעמודא דאשתא בליליא לאחזיותכון
34 בארחא די תהכון בה ובעמודא דעננא ביממא: ושמיע קדם יי ית

24 לשבט. מגיד שלא היה שבט לוי עמהם. עד נחל אשכל, מגיד שנקרא
על שם סופו. וירגלו אתה, מלמד שהלכו בה ארבעה אומנין שתי וערב.
25 ויורדו אלינו, מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. ויאמרו טובה הארץ.
26 מי הם שאמרו טובתה? יהושע וכלב. ותמרו, לשון התרסה, התרסתם כנגד
27 מאמרו. ותרגנו, לשון הרע, וכן דברי נרגן (משלי י"ח), אדם המוציא דבה.
בשנאת ה' אתנו, והוא היה אוהב אתכם, אבל אתם שונאים אותו. משל
הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך. הוציאנו מארץ מצרים,
הוצאתו לשנאה היתה. משל למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים, ויש לו שתי
שדות, אחת של שקיא ואחת של בעל, למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי
ששונא נותן לו של בעל; ארץ מצרים של שקיא היא, שנילוס עולה ומשקה
28 אותה, וארץ כנען של בעל, והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען. ערים
29 גדלת ובצורת בשמים, דברו הכתובים לשון הבאי. לא תערצון, ל' שבירה,
30 כתרגומו, ודומה לו בערוץ נחלים לשכון (איוב ל'), לשבור נחלים. ילחם
31 לכם, בשבילכם. ובמדבר אשר ראית, מוסב על מקרא שלמעלה הימנו,
ככל אשר עשה אתכם במצרים, ועשה אף במדבר אשר ראית, כי נשאך
וגו'. כאשר ישא איש את בנו, כמו שפרשתי אצל ויסע מלאך האלהים ההולך
לפני מחנה ישראל וגו' (שמות י"ד). משל למהלך בדרך ובנו לפניו, באו לסטים
32 לשבותו וכו'. ובדבר הזה, שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ, אינכם מאמינים
33 בו. לראתכם, כמו להראותכם, וכן לנחותכם הדרך (שמות י"ג), וכן
להשמיע בקול תודה (תהלים כ"ו), וכן ללכת לגיד ביזרעאל (מ"ב ט').

קוֹל דִּבְרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃ אִם־יִרְאֶה אִישׁ 35
בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֵת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם׃ זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה 36
הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ־אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ וּלְבָנָיו
יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה׃ גַּם־בִּי הִתְאַנַּף יְהוָה בִּגְלַלְכֶם 37
לֵאמֹר גַּם־אַתָּה לֹא־תָבֹא שָׁם׃ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן הָעֹמֵד 38
לְפָנֶיךָ הוּא יָבֹא שָׁמָּה אֹתוֹ חַזֵּק כִּי־הוּא יַנְחִלֶנָּה אֶת־
יִשְׂרָאֵל׃ וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וּבְנֵיכֶם 39
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וָרָע הֵמָּה יָבֹאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם
אֶתְּנֶנָּה וְהֵם יִירָשׁוּהָ׃ וְאַתֶּם פְּנוּ לָכֶם וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה 40
דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ וַתַּעֲנוּ ׀ וַתֹּאמְרוּ אֵלַי חָטָאנוּ לַיהוָה אֲנַחְנוּ 41
נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַתַּחְגְּרוּ
אִישׁ אֶת־כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ וַתָּהִינוּ לַעֲלֹת הָהָרָה׃ וַיֹּאמֶר 42
יְהוָה אֵלַי אֱמֹר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי
בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם 43
וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה׃
וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא לִקְרַאתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ 44
אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר
עַד־חָרְמָה׃ וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־שָׁמַע יְהוָה 45
בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם׃ וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים 46
ב
כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם׃ וַנֵּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־ 1

אשר דרך בה, חברון, שנאמר ויבא עד חברון (במדבר י״ג). התאנף, נתמלא 36 37
רוגז. פנו לכם וגו׳. אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון 40
להכנס לארץ; קלקלתם וגרמתם לכם עכוב, פנו לכם לאחוריכם, ותלכו במדבר
לצד ים סוף, שבמדבר שהיו הולכים בו לדרומו של הר שעיר היה, ומפסיק בין ים
סוף להר שעיר, עתה הפשכי לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דרומו מן

35 קל פתגמיכון ורגז וקים למימר: אם יחזי גבר בגבריא האלין דרא
36 בישא הדין ית ארעא טבתא די קימית למתן לאבהתכון: אלהן
כלב בר יפנה הוא יחזנה וליה אתן ית ארעא די דרך בה ולבנוהי
37 חלף די אשלים בתר דחלתא דיי: אף עלי הוה רגז מן קדם יי
38 בדילכון למימר אף את לא תעול תמן: יהושע בר נון דקאים קדמך
39 הוא יעול תמן יתה תקף ארי הוא יחסננה לישראל: וטפלכון די
אמרתון לבזא יהון ובניכון די לא ידעו יומא דין טב וביש אנון
40 יעלון לתמן ולהון אתננה ואנון יירתנה: ואתון אתפניו לכון וטולו
41 למדברא אורח ימא דסוף: ואתיבתון ואמרתון לי חבנא קדם יי
אנחנא נסק ונגיח בה ככל די פקדנא יי אלהנא וזרזתון גבר ית
42 מני קרביה ושריתון למסק לטורא: ואמר יי לי אמר להון לא תסקון
ולא תגיחון קרב ארי לית שכנתי שריא ביניכון ולא תתברון קדם
43 בעלי דבביכון: ומללית עמכון ולא קבלתון וסרבתון על גזרת
44 מימרא דיי וארשעתון וסלקתון לטורא: ונפק אמוראה דיתב בטורא
ההוא לקדמותכון ורדפו יתכון כמא די נתזן דבריתא וטרדו יתכון
45 בשעיר עד חרמה: ותבתון ובכיתון קדם יי ולא קביל יי צלותכון
46 ולא אצית למליכון: ויתבתון ברקם יומין סגיאין כיומיא די יתבתון:
ב 1 ואתפנינא ונטלנא למדברא אורח ימא דסוף כמא די מליל יי עמי

41 המערב למזרח. ותהינו, ל׳ הננו ועלינו אל המקום (במדבר י"ד); זה
42 הלשון שאמרתם, לשון הן*), כלומר נזדמנתם. לא תעלו, לא עלייה תהא לכם,
44 אלא ירידה. כאשר תעשינה הדבורים, מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את
45 האדם מיד מתה, אף הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים. ולא שמע ה׳
46 בקלכם, כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו אכזרי. ותשבו בקדש ימים רבים,
תשע עשרה שנה, שנאמר כימים אשר ישבתם, באחר המסעות, והם היו שלשים
ושמנה שנה, תשע עשרה מהם עשו בקדש, ותשע עשרה שנה היו הולכים ומטורפים
וחזרו לקדש, כמו שנאמר ויניעם במדבר (במדבר ל"ב). כך מצאתי בסדר עולם.
1 ונסע המדברה. אלו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר להכנס לארץ מן
דרומו לצפונו, ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר, שהוא בין ים סוף לדרומו
של הר שעיר, והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף, דרך יציאתן

*) ותהינו, לשון הננו וכו׳, שהוא פעל גזור ממלת הן וכתקן בבנין הפעיל, ופתרו:
אמרתם הננו.

היידנהיים.

סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלָי וַנָּסָב *) אֶת־הַר־שֵׂעִיר יָמִים
רַבִּים׃ ס חמישי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ 2
3 רַב־לָכֶם סֹב אֶת־הָהָר הַזֶּה פְּנוּ לָכֶם צָפֹנָה׃ וְאֶת־הָעָם 4
צַו לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם בְּנֵי־עֵשָׂו
הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְיִירְאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד׃ אַל־ 5
תִּתְגָּרוּ בָם כִּי לֹא־אֶתֵּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מִדְרַךְ כַּף־
רָגֶל כִּי־יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת־הַר שֵׂעִיר׃ אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ 6
מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וַאֲכַלְתֶּם וְגַם־מַיִם תִּכְרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף
וּשְׁתִיתֶם׃ כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע 7
לֶכְתְּךָ אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה ׀ אַרְבָּעִים שָׁנָה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר׃ וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ 8
בְנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן

ממצרים, שהוא במקצוע דרומית מערבית, שאם היו הולכים לצד המזרח: ונסב את הר שעיר, כל דרומו עד ארץ מואב. פנו לכם צפונה, סבו לכם 3

---

*) וַנָּסָב. דיני חטף.

בכל ספרי הדפוס וכ"י הס' בקמץ לבד, והוא קמץ חטף; וכ"כ הרמ"ה: וַנָּסָב חטף וחסר. וכן נכון, ככל חבריו, וַיָּמָת, וַיָּקָם, וַיָּשָׁב, וַיָּהָם, וַתָּקָם, וַתָּעָז, וַיָּחָם וכל דומיהם, שכולם נרשמים בקמץ לבד, אע"פ שהוא ק"ח. גם במקרא כ"י של שנת כ"ד [והוא כעת באוצר ספרי הר"ר מאיר גאלדשמידט יחי' נפ"פ דמיין] כתב כולם בקמץ לבד, ורק כאן דעכיכא רשם ק"ח "וַנָּסָב" ומסר בגליונו: „כן כפתלי וַתָּקָם בקמץ רחב." ומה תימא, מה נשתנה זה מכל חבריו? ועוד שאלו הוא קמץ רחב היה לו לב"כ להטעימו מלרע! וכל הקדמונים פה אחד ענו ואמרו שהנגון בכל אלה מלעיל, והקמץ של פ' פעליהם הוא ק"ח, ולעולם לא יבוא הנגון בק"ח. וכ"כ המדקדק הראשון ר"י חיוג, והזכיר לשונו הר"א הנקדן בספרו שבגלין המערכת, באמרו ז"ל: על כן גדלין דברי ר' יהודה בן חיוג אביר הדייקנים, אשר אמר כי וַיָּקָם, וַיָּשָׁב ורעיהם סופי פעולתם המה חטף קמץ, ודרך הסופרים לנקד קמץ תחת ח"ק במקום שיש אחריו מבטלי הקמץ, וסוף הפעולה אחד ממבטליו הוא וכו'. ויאמר עוד: ולפי שהנגינה לעיל הוא כחטף קמץ, שאלו היתה מלרע תהיה בחולם, כמו הים ראה וַיָּנֹס. כי לעולם לא יבוא חטף קמץ באות שהנגינה בה וכו'. עכ"ל. וככה כתב הרד"ק במכלול, בפעלי נחי העי', כי הקמץ של וַיָּקָם, וַיָּשָׁב ודומיהם חטף, וכ"כ בפעלי הכפולים, והזכיר לדוגמא וַנָּסָב את הר שעיר, וַיָּהָם, וַיָּחָם, וַתָּעָז ואחרים. גם בעל הפרחון [אשר ספרו גם הוא עתה ביד הר"ר מאיר ג"ש יחי' הנ"ל, והוא כ"י ישן אשר היה ביד ידו"ה, ובא אל ידו מאוצר הספרים אשר בפאריז. עיין ספרו משפטי הטעמים, דף כ', בהערה] בערך מול כתב ז"ל: וַיָּמָל אברהם, קמץ חטף במקום ו', כמו וַיָּקָם.

2 וְאַקֵּפְנָא יָת־טוּרָא דְשֵׂעִיר יוֹמִין סַגִּיאִין׃ וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימַר׃ סַגִּי
3 לְכוֹן דְּאַקֵּפְתּוּן יָת־טוּרָא הָדֵין אִתְפְּנוֹ לְכוֹן צִפּוּנָא׃ וְיָת עַמָּא פַּקֵּד
4 לְמֵימַר אַתּוּן עָבְרִין בִּתְחוּם אֲחוּכוֹן בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר וְיִדְחֲלוּן
מִנְּכוֹן וְתִסְתַּמְּרוּן לַחֲדָא׃ לָא תִתְגָּרוּן בְּהוֹן אֲרֵי לָא אֶתֵּן לְכוֹן מֵאַרְעֲהוֹן
5 עַד מִדְרַךְ פַּרְסַת רִגְלָא אֲרֵי יְרֻתָּא לְעֵשָׂו יְהָבִית יָת־טוּרָא דְשֵׂעִיר׃
6 עֲבוּרָא תִזְבְּנוּן מִנְּהוֹן בְּכַסְפָּא וְתֵיכְלוּן וְאַף מַיָּא תִּכְרוּן מִנְּהוֹן בְּכַסְפָּא
7 וְתִשְׁתּוּן׃ אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ בְּכֹל עוֹבַד יְדָךְ סְפֵק־לָךְ צָרְכָךְ בְּמֵהָכָךְ
לְמַדְבְּרָא רַבָּא הָדֵין דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בְּסַעְדָךְ לָא
8 חֲסַרְתָּא מִדָּעַם׃ וַעֲבַרְנָא מִקֳּדָם אֲחוּנָא בְנֵי־עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר
מֵאֹרַח מֵישְׁרָא מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיוֹן גָּבֶר וְאִתְפְּנֵינָא וַעֲבַרְנָא אֹרַח מַדְבְּרָא

לרוח מזרחית מן הדרום לצפון, פניכם לצפון, נמצאו הולכים את רוח מזרחית;
4 וזהו שנאמר ויבאו ממזרח שמש לארץ מואב (שופטים י״א). ונשמרתם מאד,
5 ומהו השמירה? אל תתגרו בם. עד מדרך כף רגל, אפילו דריסת הרגל
אינה מורשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות. ומדרש אגדה עד שיבא יום
דריסת כף רגל על הר הזיתים, שנאמר ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים
וגו׳ (זכריה י״ד). ירושה לעשו, מאברהם; עשר עממים נתתי לו, שבעה
לכם, וקיני וקנזי וקדמני הן עמון ומואב, ושעיר אחת מהם לעשו, והשתים
לבני לוט; בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו
6 אחותי היא, עשאו כבנו. תכרו, ל׳ מקח, וכן אשר כריתי לי (בראשית נ׳),
7 שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה. כי ה׳ אלהיך ברכך, לפיכך לא
תכפו (ס״א תכפרו) את טובתו, להראות כאלו אתם עניים, אלא הראו
8 עצמכם עשירים. ונפן ונעבר, לצד צפון, הפכנו פנים להלוך רוח מזרחית.

וַיֵּשֶׁב, וַיָּגָר, וַיָּקֶץ, וַיָּמָת וכו׳. וא״ת למה אינן נקודין בקמץ ושו״א כמנהג כל קמץ חטף? הוי יודע כי בספרים המדוקדקין הקדמונים בשו״א עם קמץ הן נקודין; ולפי שרבו חקלת סופרים להקל המורח מעליהם, הפילו השו״א, לאחר כי דבר ידוע הוא. עכ״ל. וכבר הרב יהב״י בפרוש אחר: וַיָּקָם, וַתָּשָׁב, וַתָּרָץ, וַיָּסַר ודומיהם, אמרו חכמי הדקדוק, הקמץ אשר תחת פ׳ פעלם בא במקום חטף קמץ, ויש אספמיים נוקדים אותם בח״ק, כלומר וַיָּקָם, וַיָּשָׁב, וַיָּרָץ ודומיהם, והם אומרו שלא יבוא הנגון למטה מפני החטף, ואלו הם חטופי קמץ, ואומרים שאותם חטופי קמץ הם במקום אות הכפל, כי רוב פעלים השניים יכפלו לפעמים, כגון שָׁב, יְשׁוֹבֵב, קָם, יְקוֹמֵם, רָץ, יְרוֹצֵץ. וא״ת אם כן למה לא נגרע החטף מן הקמץ? בין תבין שגרע להם כמו שגרע למלת כָּל, שהוא בקמץ לבדו במקום חטף קמץ, והנוקדים אשר האלו תחלה לעשות כך חשבו להקל עָלָם, וסמכו על הדעת, כלומר דבר ידוע הוא שאלה הקמצין במקום חטף קמץ — ובדבר הזה שוו כל חכמי הדקדוק, וכן בחיוג וכן בפרחון בערך מול — וכאשר נהפך החטף קמץ של כָּל לחולם בהפסק, כן יהפכו אלו קמצין לחולמים בהפסקה והדמיון כָּל־כֵּלָיו, וכו יש לי כֹל, ודומיהם, וכן וַיָּמָת יוסף, וַיָּמֹת בהפסקה, וַתָּרָץ ברציפות, וַיָּרֹץ בהפסקה, וַתָּנָס ברציפה, וַיָּנֹס בהפסקה. עכ״ל. גם רבינו הגדול הרמ״ה ז״ל כתב בפשיטות: כל וַיָּקָם חטף וחסר ו׳, וכן כל וַתָּקָם, וַתָּשָׁב, וַיֵּשֶׁב, וַיָּקָם וכל דכוותהון׃

דברי רוו״ה ז״ל.

9 גבר ס ונפן ונעבר דרך מדבר מואב: ויאמר
יהוה אלי אל־תצר את־מואב ואל־תתגר בם מלחמה כי
לא־אתן לך מארצו ירשה כי לבני־לוט נתתי את־ער
10 ירשה: האמים לפנים ישבו בה עם גדול ורב ורם
11 כענקים: רפאים יחשבו אף־הם כענקים והמאבים
12 יקראו להם אמים: ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני
עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו תחתם כאשר
13 עשה ישראל לארץ ירשתו אשר־נתן יהוה להם: עתה
קמו ועברו לכם את־נחל זרד ונעבר את־נחל זרד:
14 והימים אשר־הלכנו מקדש ברנע עד אשר־עברנו את־
נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד־תם כל־הדור
אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע יהוה
15 להם: וגם יד־יהוה היתה בם להמם מקרב המחנה
16 עד תמם: ויהי כאשר־תמו כל־אנשי המלחמה למות
17 מקרב העם: ס וידבר יהוה אלי לאמר:
18 19 אתה עבר היום את־גבול מואב את־ער: וקרבת מול בני
עמון אל־תצרם ואל־תתגר בם כי לא־אתן מארץ בני־
20 עמון לך ירשה כי לבני־לוט נתתיה ירשה: ארץ־
רפאים תחשב אף־הוא רפאים ישבו־בה לפנים
21 והעמנים יקראו להם זמזמים: עם גדול ורב ורם
כענקים וישמידם יהוה מפניהם ויירשם וישבו תחתם:
22 כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר השמיד

9 ואל תתגר בם וגו׳; לא אסר להם על מואב אלא מלחמה, אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מזויינים, לפיכך כתיב ויגר מואב מפני העם (במדבר כ״ב, שהיו שוללים ובוזזים אותם, אבל בבני עמון נאמר ואל תתגר בם (לקמן פסוק י״ט) שום גרוי, בשכר צניעות אמם, שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה

9 דמואב: ואמר יי לי לא־תצור על־מואבאי ולא תתגרי למעבד
עמהון קרב ארי לא אתן לך מארעה ירתא ארי לבני לוט יהבית
10 ית־לחית ירתא: אמתני מלקדמין יתיבו בה עם רב וסגי ותקיף
11 כגבריא: גבראי מתחשבין אף אנון כגבראי ומואבאי יקרן להון
12 אימתני: ובשעיר יתיבו חוראי מלקדמין ובני עשו תרכנון
ושיצינון מקדמיהון ויתיבו באתריהון כמא־די עבד ישראל לארעא
13 ירתתה דיהב יי להון: כען קומו ועברו לכון ית־נחלא דזרד
14 ועברנא ית־נחלא דזרד: ויומיא די־הלכנא מרקם גיאה עד די־
עברנא ית־נחלא דזרד תלתין ותמני שנין עד דסף כל דרא גברי
15 מגיחי קרבא מגו משריתא כמא־די קיים יי להון: ואף מחא־מן
16 קדם־יי הות בהון לשיציותהון מגו משריתא עד דשלימו: והוה
17 כד־שלימו כל גברי מגיחי קרבא לממת מגו עמא: ומליל יי עמי
18 19 למימר: את עבר יומא דין ית־תחום מואב ית־לחית: ותקרב
לקבל בני עמון לא תצור עליהון ולא תתגרי למעבד עמהון קרב
ארי לא־אתן מארעא בני עמון לך ירתא ארי לבני לוט יהבתה
20 ירתא: ארעא גבריא מתחשבא אף היא גבראי יתיבו־בה מלקדמין
21 ועמונאי קרן להון חשבני: עם רב וסגי ותקיף כגבריא ושיצנון יי
22 מקדמיהון ותרכנון ויתיבו באתריהון: כמא־די עבד לבני עשו
דיתבין בשעיר די שצי ית־חוראי מקדמיהון ותרכנון ויתיבו

10 שקראה שם כנה מואב. ער, שם המדינה. האמים לפנים וגו׳. אתה סבור
שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם, לפי שהאמים, שהם רפאים, ישבו בה לפנים,
אבל לא זו היא, כי אותם רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם.
11 רפאים יחשבו וגו׳, רפאים היו נחשבין אותם אימים כענקים, הנקראים
רפאים, על שם שכל הרואה אותם ידיו מתרפות. אמים, על שם שאימתם מוטלת
12 על הבריות; וכן ובשעיר ישבו החרים, ונתתים לבני עשו. יירשום, לשון הווה,
15 כלומר נתתי בהם כח שהיו מורישים אותם והולכים*). היתה בם, למהר
16 ולהומם בתוך ארבעים שנה, שלא יגרמו לבניהם עוד להתעכב במדבר. ויהי
17 כאשר תמו .... וידבר ה׳ אלי וגו׳, אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמר
בפרשה זו וידבר אלא ויאמר, ללמדך שכל שלשים ושמנה שנה שהיו ישראל
נזופים לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב, ללמדך
שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל. אנשי המלחמה, מבן
18 עשרים שנה, היוצאים בצבא. אתה עבר היום את גבול מואב את ער,
20 וקרבת מול בני עמון, מכאן שארץ עמון לצד צפון. ארץ רפאים תחשב,
ארץ רפאים נחשבת אף היא, לפי שהרפאים ישבו בה לפנים; אבל לא זו

*) עיין מה שכתבתי לעיל סמות ט״ו ו׳ וו׳.

לאָװענשטײן.

את־החרי מפניהם ויירשם וישבו תחתם עד היום
הזה: והעוים הישבים בחצרים עד־עזה כפתרים 23
היצאים מכפתור השמידם וישבו תחתם: קומו סעו 24
ועברו את־נחל ארנן ראה נתתי בידך את־סיחן מלך
חשבון האמרי ואת־ארצו החל רש והתגר בו מלחמה:
היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על־פני העמים תחת 25
כל־השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך:
ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל־סיחון מלך 26
חשבון דברי שלום לאמר: אעברה בארצך בדרך 27
בדרך אלך לא אסור ימין ושמאול: אכל בכסף 28
תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן־לי ושתיתי רק
אעברה ברגלי: כאשר עשו־לי בני עשו הישבים 29
בשעיר והמואבים הישבים בער עד אשר־אעבר את־
הירדן אל־הארץ אשר־יהוה אלהינו נתן לנו: ולא 30
אבה סיחן מלך חשבון העברנו בו כי־הקשה יהוה
אלהיך את־רוחו ואמץ את־לבבו למען תתו בידך
כיום הזה: ס ששי ויאמר יהוה אלי ראה 31
החלתי תת לפניך את־סיחן ואת־ארצו החל רש
לרשת את־ארצו: ויצא סיחן לקראתנו הוא וכל־עמו 32
למלחמה יהצה: ויתנהו יהוה אלהינו לפנינו ונך אתו 33
ואת־בנו ואת־כל־עמו: ונלכד את־כל־עריו בעת ההוא 34
ונחרם את־כל־עיר מתם והנשים והטף לא השארנו

היא שנתתי לאברהם. והעוים הישבים בחצרים וגו׳, עוים מפלשתים הם, 23
שעמהם הם נחשבים בספר יהושע (י״ג), שנאמר חמשת סרני פלשתים, העזתי
והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים, ומפני השבועה שנשבע אברהם

באתרהון עד יומא הדין: ועוואי דיתבין ברפיח עד עזה קפוטקאי
דנפקו מקפוטקיא שיציאון ויתיבו באתרהון: קומו טולו ועברו ית
נחלא דארנון חזי דמסרית בידך ית סיחון מלכא דחשבון אמוראה
וית ארעה שרי לתרכותה ואתגרי למעבד עמה קרבא: יומא הדין
אשרי למתן זועתך ודחלתך על אפי עממיא די תחות כל שמיא די
ישמעון שמעך ויזועון וידחלון מן קדמך: ושלחית אזגדין ממדברא
דקדמות לות סיחון מלכא דחשבון פתגמי שלמא למימר: אעבר
בארעך בארחא בארחא איזל לא אסטי ימינא ושמאלא: עבורא
בכספא תזבן לי ואיכול ומיא בכספא תתן לי ואשתי לחוד אעבר
ברגלי: כמא די עבדו לי בני עשו דיתבין בשעיר ומואבאי דיתבין
בלחית עד דאעבר ית ירדנא לארעא דיי אלהנא יהב לנא: ולא
אבי סיחון מלכא דחשבון למשבקנא למעבר בתחומה ארי אקשי
יי אלהך ית רוחה ותקיף ית לבה בדיל למסרה בידך כיומא
הדין: ואמר יי לי חזי שריתי למסר קדמך ית סיחון וית ארעה
שרי לתרכותה למירת ית ארעה: ונפק סיחון לקדמותנא הוא וכל
עמה לאגחא קרבא ליהץ: ומסרה יי אלהנא קדמנא ומחנא יתה
וית בנוהי וית כל עמה: וכבשנא ית כל קרווהי בעדנא ההיא
וגמרנא ית כל קרוי גבריא ונשיא וטפלא לא אשארנא משיזב:

לאביטלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם, והבאתי עליהם כפתורים והשמידום
ויֵשבו תחתם, ועכשו אתם מותרים לקחתה מידם. תחת כל השמים, למד
שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג (ס"א סיחון), ונודע הדבר תחת כל
השמים. ממדבר קדמות. אע"פ שלא צוני המקום לקרוא לסיחון לשלום,
למדתי ממדבר סיני, מן התורה שקדמה לעולם, כשבא הקב"ה לתנה
לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל, וגלוי לפניו שלא יקבלוה, ואע"פ כן
פתח להם בשלום, אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום. ד"א ממדבר קדמות,
ממך למדתי, שקדמת לעולם; יכול היית לשלוח ברק אחד ולשרוף את המצרים,
אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי (שמות ה'), בַּמִּתּוּן.
2 כאשר עשו לי בני עשו, לא לענין לעבור בארצם, אלא לענין מכר אוכל
3 ומים, עד אשר אעבור את הירדן, מוסב על אעברה בארצך. החלתי
תת לפניך, [illegible] שר של אמוריים שלמעלה תחת רגליו של משה והדריכו על
3 צוארו. ויצא סיחון, לא שלח בשביל עוג לעזור לו — ללמדך שלא היו צריכים
זה לזה. ואת בניו, בנו כתיב, שהיה לו בן גבור כמותו. מְתִם, אנשים.
בבזת סיחון נאמר בזזנו לנו, לשון בזה, שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו,
וכשבאו לבזת עוג כבר היו שְׂבֵעִים ומלאים, והיתה בזויה בעיניהם, ומקרעין
ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב. לכך נאמר בזזנו
לנו, פ' בזיון. כך נדרש בספרי בפרשת וישב ישראל בשטים (במדבר כ"ה).

שָׂרִיד׃ רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר 35
לָכָדְנוּ׃ מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר 36
בַּנַּחַל וְעַד־הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר שָׂגְבָה מִמֶּנּוּ
אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ׃ רַק אֶל־אֶרֶץ בְּנֵי־ 37
עַמּוֹן לֹא קָרָבְתָּ כָּל־יַד נַחַל יַבֹּק וְעָרֵי הָהָר וְכֹל אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ וַנֵּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג ג 1
מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ 2
וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ
לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃ וַיִּתֵּן יְהוָה 3
אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת־עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ
וַנַּכֵּהוּ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־ 4
עָרָיו בָּעֵת הַהִוא לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ
מֵאִתָּם שִׁשִּׁים עִיר כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃
כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לְבַד 5
מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד׃ וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ 6
לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַחֲרֵם כָּל־עִיר מְתִם הַנָּשִׁים וְהַטָּף׃
וְכָל־הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הֶעָרִים בַּזּוֹנוּ לָנוּ׃ וַנִּקַּח בָּעֵת הַהִוא 7 8
אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִנַּחַל אַרְנֹן עַד־הַר חֶרְמוֹן׃ צִידֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן 9
שִׂרְיֹן וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־לוֹ שְׂנִיר׃ כֹּל ׀ עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל־ 10
הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלֶכֶת עוֹג
בַּבָּשָׁן׃ כִּי רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים 11

כל יד נחל יבק, כל אצל נחל יבק. וכל׳ אשר צוה ה׳ אלהינו, אלא לכבוש,

35/36 לחוד בעירא בזזנא לנא ועדי קרויא די כבשנא: מערער די על
כיף נחלא דארנן וקרתא די בנחלא ועד גלעד לא הות קרתא די
37 תקיפת מננא ית כלא מסר יי אלהנא קדמנא: לחוד לארעא בני
עמון לא קרבתא כל כיף נחלא יובקא וקרוי טורא וכל די פקיד יי
ג 1 אלהנא: ואתפנינא וסליקנא ארח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן
2 לקדמותנא הוא וכל עמה לאגחא קרבא אדרעי: ואמר יי לי לא
תדחל יתה ארי בידך מסרית יתה וית כל עמה וית ארעה ותעבד
לה כמא די עבדתא לסיחן מלכא דאמוראה די יתב בחשבון:
3 ומסר יי אלהנא בידנא אף ית עוג מלכא דמתנן וית כל עמה
4 ומחנוהי עד דלא אשתאר לה משזיב: וכבשנא ית כל קרוהי
בעדנא ההיא לא הות קרתא די לא נסבנא מנהון שתין קרוין כל
5 בית פלך טרכונא מלכותא דעוג במתנן: כל אלין קרוין כריכן
מקפן שור רם דילהן דשין ועברין בר מקרוי פצחיא סגיא לחדא:
6 וגמרנא יתהון כמא די עבדנא לסיחן מלכא דחשבון גמר כל
7 קרוי גבריא נשיא וטפלא: וכל בעירא ועדי קרויא בזנא לנא:
8 ונסבנא בעדנא ההיא ית ארעא מידא תרין מלכי אמוראה די
9 בעברא דירדנא מנחלא דארנן עד טורא דחרמון: צידנאי קראן
10 לחרמון סריון ואמוראי קראן לה טור תלגא: כל קרוי מישרא וכל
גלעד וכל מתנן עד סלכה ואדרעי קרוי מלכותא דעוג במתנן:
11 ארי לחוד עוג מלכא דמתנן אשתאר משאר גבריא הא ערסה ערסא

1/2 הכתבו. ונפן ונעל, כל צד צפון הוא עליה. אל תירא אתו, ונסיתון לא
הוצרך לומר אל תירא אותו, אלא מתירא היה משה שלא תעמוד לו זכות
4 ששמש לאברהם, שנאמר ויבא הפליט (בראשית י"ד), והוא עוג. חבל
ארגב, מתרגמינן בית פלך תרכונא. וראיתי תרגום ירושלמי במגלת אסתר
קורא לפלטין טרכונין, למדתי מכאן שחבל ארגוב הפרכיא (ὑπαρχία, ἐπαρχία)
היכל מלך, כלומר שהמלכות נקראת על שמה. וכן את הארגוב דמלכים
(ב' ט"ו), אצל היכל מלך הרגו פקח בן רמליהו. למנחם למדתי שכך
5 נקראת שם ההפרכיא. מערי הפרזי, פרוזות ופתוחות בלא חומה, וכן פרזות
6/8 תשב ירושלים (זכריה ב'). החרם, לשון הווה, הלוך וכלות. מיד, מרשות.
9 צידנים יקראו לחרמון וגו'; ובמקום אחר הוא אומר ועד הר שיאון הוא
חרמון (דברים ד'), הרי לו ארבעה שמות; למה הוצרכו להכתב? להגיד
שבח ארץ ישראל, שהיו ארבע מלכיות מתפארות בכך, זו אומרת על שמי
יקרא, וזו אומרת על שמי יקרא. שניר, הוא שלג בלשון אשכנז (שנעע)
11 ובלשון כנען. מיתר הרפאים, שהרגו אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים,
והוא פלט מן המלחמה, שנאמר ויבא הפליט (בראשית י"ד), וזהו עוג.

הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל הֲלֹה הִוא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע
12 אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחְבָּהּ בְּאַמַּת־אִישׁ׃ וְאֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר־עַל־
נַחַל אַרְנֹן וַחֲצִי הַר־הַגִּלְעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי׃
13 וְיֶתֶר הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן מַמְלֶכֶת עוֹג נָתַתִּי לַחֲצִי שֵׁבֶט
הַמְנַשֶּׁה כֹּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב לְכָל־הַבָּשָׁן הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ
14 רְפָאִים׃ יָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת־כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב עַד־
גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ אֶת־
15 הַבָּשָׁן חַוֺּת יָאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת־
16 הַגִּלְעָד׃ וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן־הַגִּלְעָד וְעַד־נַחַל
אַרְנֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבֻל וְעַד יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃
17 וְהָעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן וּגְבֻל מִכִּנֶּרֶת וְעַד יָם הָעֲרָבָה יָם הַמֶּלַח
18 תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה מִזְרָחָה׃ וָאֲצַו אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא
לֵאמֹר יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־
19 בְּנֵי־חָיִל׃ רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם וּמִקְנֵכֶם יָדַעְתִּי כִּי־מִקְנֶה
20 רַב לָכֶם יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃ עַד אֲשֶׁר־
יָנִיחַ יְהֹוָה לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשַׁבְתֶּם
21 אִישׁ לִירֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃ וְאֶת־יְהוֹשׁוּעַ צִוֵּיתִי
בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הָרֹאֹת אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם לִשְׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהֹוָה

באמת איש, כאמת עוג. ואת הארץ הזאת, האמורה למעלה, מנחל ארנן עד הר חרמון. ירשנו בעת ההיא, מערער אשר על נחל ארנן, אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו, על נתתי לראובני ולגדי; אבל

דפרזלא הלא היא ברבת בני עמון תשע אמין ארכה וארבע אמין
פתיה באמת מלך: וית ארעא הדא יריתנא בעדנא ההיא מערער
די על־נחלא דארנן ופלגות טורא דגלעד וקרוהי יהבית לשבטא
דראובן ולשבטא דגד: ושאר גלעד וכל מתנן מלכותא דעוג יהבית
לפלגות שבטא דמנשה כל בית־פלך טרכונא לכל־מתנן ההוא
מתקרי ארעא גבריא: יאיר בר מנשה נסיב ית־כל־בית־פלך
טרכונא עד תחום גשוראה ואפקירוס וקרא יתהון על שמה ית
מתנן כפרני יאיר עד יומא הדין: ולמכיר יהבית ית־גלעד: ולשבטא
דראובן ולשבטא דגד יהבית מן גלעד ועד נחלא דארנן גו נחלא
ותחום ועד יובקא דנחלא תחום בני עמון: ומישרא וירדנא ותחומה
מגנוסר ועד ימא דמישרא ימא דמלחא תחות משפך מרמתא
מדינחא: ופקדית יתכון בעדנא ההיא למימר יי אלהכון יהב לכון ית
ארעא הדא למירתה מזרזין תעברון קדם אחיכון בני ישראל כל
מזרזי חילא: לחוד נשיכון וטפלכון ובעירכון ידענא ארי־בעיר סגי
לכון יתבון בקרויכון די יהבית לכון: עד די־יניח יי לאחיכון
כותכון ויירתון אף אנון ית ארעא די יי אלהכון יהב להון בעברא
דירדנא ותתובון גבר לירתתה די יהבית לכון: וית־יהושע פקדית
בעדנא ההיא למימר עיניך חזאה ית כל־די עבד יי אלהכון לתרין

לעניין ירושה עד הר חרמון היה. ההוא יקרא ארץ רפאים, היא אותה
שכתתי לאנרכס. תוך הנחל וגבל, כל הנחל ועוד מעבר לשפתו, כלומר עד
ועד בכלל ויותר מכאן. כנרת מעבר הירדן המערבי היה, ונחלת בני גד
מעבר הירדן מזרחה, ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד מעבר לשפתו עד
כנרת, וזהו שנאמר והירדן וגבל, הירדן ומעבר לו. ואצו אתכם, לבני ראובן
וגד היה מדבר. לפני אחיכם, הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה, לפי
שהיו גבורים, ואויבים נופלים לפניהם, שנאמר וטרף זרוע אף קדקד (דברים ל"ג).

לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר שָׁמָּה׃ לֹא תִּירָאוּם כִּי 22
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם׃ ס וָאֶתְחַנַּן 23
אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר׃ אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ 24
לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר
מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ׃
אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר 25
הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנֹן׃ וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי 26
לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אַל
תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה׃ עֲלֵה ׀ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה 27
וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ
כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ 28
וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל
אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל 29
בֵּית פְּעוֹר׃ פ

ד וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר 1
אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם׃ לֹא 2
תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ

ואתחנן. אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם. אף על פי שיש 23
להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת
חנם; לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון (שמות ל״ג) אמר לו בל' ואתחנן.
(ד״א) זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה — כדאיתא בספרי. בעת ההיא,
לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, דמיתי שמא הותר הנדר. לאמר, זה אחד
משלשה מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה
שאלתי אם לאו! ה' אלהים, רחום בדין. אתה החלות להראות את עבדך 24
פתח להיות עומד ומתפלל אף על פי שנגזרה גזרה; אמר לו ממך למדתי,
שאמרת לי ועתה הניחה לי (שמות ל״ב), וכי תופס הייתי בך? אלא לפתוח
פתח שבי היה תלוי להתפלל עליכם. כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו.
את גדלך, זו מדת טובך, וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח ה' (במדבר י״ד).

22 מלכיא האלין כן יעבד יי לכל מלכותא די את עבר לתמן: לא
תדחלון מנהון ארי יי אלהכון מימרה יגיח לכון:
23 24 וצליתי קדם יי בעדנא ההיא למימר: יי אלהים את שריתא
לאחזאה ית עבדך ית רבותך וית ידך תקיפתא די את הוא אלהא
25 דשכינתך בשמיא מלעלא ושליט בארעא ולית דיעבד כעובדיך
26 וכגבורתך: אעבר כען ואחזי ית ארעא טבתא די בעברא דירדנא
טורא טבא הדין ובית מקדשא: והוה רגז מן קדם יי עלי בדילכון
27 ולא קביל מני ואמר יי לי סגי לך לא תוסף למללא קדמי עוד
בפתגמא הדין: סק לריש רמתא וזקוף עינך למערבא ולצפונא
28 ולדרומא ולמדינחא וחזי בעינך ארי לא תעבר ית ירדנא הדין:
29 ופקד ית יהושע ותקפהי ואלמהי ארי הוא יעבר קדם עמא הדין
1 והוא יחסן יתהון ית ארעא די תחזי: ויתבנא בחילתא לקבל בית
2 פעור: וכען ישראל שמע לקימיא ולדיניא די אנא מאלף יתכון
למעבד בדיל דתיחון ותיתון ותירתון ית ארעא די יי אלהא
דאבהתכון יהב לכון: לא תוספון על פתגמא די אנא מפקד יתכון

ואת ידך, זו ימינך, שהיא פשוטה לכל באי עולם. החזקה, שאתה כובש
ברחמים את מדת הדין בחזקה. אשר מי אל וגו', אינך דומה למלך בשר
ודם שיש לו יועצים וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על
מדותיו; אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך. ולפי פשוטו
אתה החלות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג, כדכתיב ראה החלותי
25 תת לפניך (דברים ב'), הראני מלחמת שלשים ואחד מלכים! אעברה נא,
אין נא אלא לשון בקשה. ההר הטוב הזה, זו ירושלים. והלבנון, זה בית
26 המקדש. ויתעבר ה', נתמלא חימה. למענכם, אתם גרמתם לי; וכן הוא
אומר ויקציפו על מי מריבה, וירע למשה בעבורם (תהלים ק"ו). רב לך,
שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן מפציר. ד"א רב לך הרבה
27 מזה שמור לך, רב טוב הצפון לך. וראה בעיניך, בקשת ממני ואראה
את הארץ הטובה, אני מראה לך את כולה, שנאמר ויראהו ה' את כל הארץ
28 (לקמן ל"ד). וצו את יהושע, על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות.
וחזקהו ואמצהו, בדבריך, שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך
סופי להענש עליהם; מבטיחו אני כי הוא יעבר והוא ינחיל. כי הוא יעבר,
אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו; וכן אתה מוצא כששלח מן העם
אל העי והוא ישב, ויכו מהם אנשי העי וגו', וכיון שנפל על פניו אמר לו
קום לך (יהושע ז'), קום לך כתיב; אתה הוא העומד במקומך ומשלח את
בני למלחמה! למה זה אתה נופל על פניך? לא כך אמרתי למשה רבך,
29 אם הוא עובר עוברין ואם לאו לא עוברין. ונשב בגיא וגו', ונצמדתם לע"ז;
ואף על פי כן ועתה ישראל שמע אל החקים, והכל מחול לך; ואני לא
2 זכיתי להמחל לי. לא תספו, כגון חמש פרשיות בתפלין, חמשה מינין בלולב.

מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם׃ עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה 3
בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־פְּעוֹר
הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ׃ וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה 4
אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃ רְאֵה׀ לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים 5
וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם 6
וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים
אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־
חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ 7
אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו׃
וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל 8
הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃ רַק 9
הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם
לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃ יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 10
בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֶל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם
אֶת־דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר
הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃ וַתִּקְרְבוּן 11
וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם
חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל 12
דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃
וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת 13

וחמש ציציות; וכן ולא תגרעו. ושמרתם, זו משנה. ועשיתם, כמשמעו. כי 6
היא חכמתכם ובינתכם וגו׳, בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים.

ולא תמנעון מנה למטר ית פקודיא דיי אלהכון די אנא מפקד
3 יתכון: עיניכון חזן ית די עבד יי בבעל פעור ארי כל גברא די
4 אזל בתר בעל פעור שציה יי אלהך מבינך: ואתון דאדבקתון
5 בדחלתא דיי אלהכון קימין כלכון יומא דין: חזו דאלפית יתכון
קימיא ודיניא כמא די פקדני יי אלהי למעבד כן בגו ארעא די אתון
6 עלין תמן למירתה: ותטרון ותעבדון ארי היא חכמתכון
וסוכלתנותכון לעיני עממיא די ישמעון ית כל קימיא האלין ויימרון
7 לחוד עם חכים וסוכלתן עמא רבא הדין: ארי מן עם רב די לה
אלהא קריב לה לקבלא צלותה בעדן עקתה כיי אלהנא בכל עדן
8 דאנחנא מצלן קדמוהי: ומן עם רב די לה קימין ודינין קשיטין
9 ככל אוריתא הדא די אנא יהב קדמיכון יומא דין: לחוד אסתמר
לך וטר נפשך לחדא דילמא תנשי ית פתגמיא די חזו עיניך ודילמא
10 יעדון מלבך כל יומי חייך ותהודענון לבניך ולבני בניך: יומא
די קמתא קדם יי אלהך בחורב כד אמר יי לי כנוש*) קדמי ית
עמא ואשמענון ית פתגמי די ילפון למדחל קדמי כל יומיא די
11 אנון קימין על ארעא וית בניהון ילפון: וקרבתון וקמתון בשפולי
טורא וטורא בער באשתא עד צית שמיא חשוכא עננא ואמיטתא:
12 ומליל יי עמכון מגו אשתא קל פתגמין אתון שמעין ודמות
13 ליתיכון חזן אלהן קלא: וחוי לכון ית קימה די פקיד יתכון למעבד

*) נראה אכנש · עיין לקמן ל"א י"ב, גם ויקרא פ' ג'. שכן גם בכ"י כנוש ·
הידנהיים.

8 חקים ומשפטים צדיקם, הגונים ומקובלים. רק השמר לך .... פן תשכח
9 את הדברים, אז בגלל תזכרו אותם ותעשום על תמימתם תחשבו חכמים ונבונים,
10 ואם תשכחו אותם מתוך זכרה תחשבו שוטים. יום אשר עמדת, מוסב על
מקרא שלמעלה ממנו, אשר ראו עיניך יום אשר עמדת .... בחרב, אחר
כתיב את הקולות ואת הלפידים. ילמדון, ילפון לעצמם. ילמדון, יאלפון (ילפון)

הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃ וְאֹתִי צִוָּה 14
יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃ וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם 15
כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃
פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל 16
תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃ תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ 17
תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃ תַּבְנִית כָּל־ 18
רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת
לָאָרֶץ׃ וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ 19
וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ וְאֶתְכֶם לָקַח 20
יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת לוֹ
לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וַיהוָה הִתְאַנֶּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם 21
וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ כִּי אָנֹכִי 22
מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים
וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־ 23
תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא׃ פ 24
כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם 25

לאחרים. ואתי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם, תורה שבעל פה. פסל, צורה. 14 16
ופן תשא עיניך, להסתכל בהם ולתת לב לטעות אחריהם. אשר חלק.... 19

14 עֲשָׂרַת פִּתְגָּמִין וּכְתַבִנּוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא: וְיָתִי פַּקִּיד יְיָ
בְּעִדָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן בְּאַרְעָא
15 דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: וְתִסְתַּמְּרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי
לָא חֲזֵיתוּן כָּל־דְּמוּת בְּיוֹמָא דִּי־מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּחֹרֵב מִגּוֹ אֶשָּׁתָא:
16 דִּילְמָא תְּחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צְלֵם דְּמוּת כָּל־צוּרָא דְּמוּת דְּכַר אוֹ
17 נֻקְבָּא: דְּמוּת כָּל־בְּעִירָא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל־צִפַּר גַּדְפָּא דִּי פָרַח
18 בַּאֲוַר רְקִיעַ־שְׁמַיָּא: דְּמוּת כָּל רִחְשָׁא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל נוּנֵי
19 דִּי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא: וְדִילְמָא תִזְקוֹף עֵינָךְ לִשְׁמַיָּא וְתֶחֱזֵי יָת־
שִׁמְשָׁא וְיָת־סִיהֲרָא וְיָת־כּוֹכְבַיָּא כֹּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי וְתִסְגּוֹד
לְהוֹן וְתִפְלְחִנּוּן דִּי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן לְכָל עַמְמַיָּא תְּחוֹת כָּל־
20 שְׁמַיָּא: וְיָתְכוֹן קָרִיב יְיָ לְדַחְלְתֵהּ וְאַפֵּק יָתְכוֹן מִכּוּרָא דְפַרְזְלָא
21 מִמִּצְרָיִם לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין: וּמִן־קֳדָם־יְיָ הֲוָה
רְגַז־עֲלַי עַל פִּתְגָּמֵיכוֹן וְקַיֵּים בְּדִיל־דְּלָא לְמֶעְבַּר יָת־יַרְדְּנָא וּבְדִיל־
22 דְּלָא לְמֵיעַל לְאַרְעָא טָבָא*) דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא: אֲרֵי אֲנָא
מָאִית בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא עָבֵר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן עָבְרִין וְתֵירְתוּן
23 יָת אַרְעָא טָבָא*) הָדָא: אִסְתַּמַּרוּ לְכוֹן דִּילְמָא תִתְנְשׁוּן יָת־קְיָמָא
דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי גְזַר עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צְלֵם דְּמוּת כֹּלָּא דִּי
24 פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ: אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא אָכְלָא הוּא אֵל קַנָּא:
25 אֲרֵי תוֹלְדוּן בְּנִין וּבְנֵי בְנִין וְתִתְעַתְּקוּן בְּאַרְעָא וּתְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן

*) בכ"י טָבָא; ול"ע אם נשתבש, והרי הָדָא לשון נקבה.

הידנהיים.

לכל העמים, להאיר להם. ד"א לאלהות, לא מנען מלטעות אחריהם, אלא
החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם; וכן הוא אומר כי החליק אליו
20 בעיניו למצוא עונו לשנוא (תהלים ל"ו). כור, הוא כלי שמזקקין בו את הזהב.
21 22 התאנף, נתמלא רוגז. על דבריכם, על אודותיכם, על עסקיכם. כי אנכי
מת ... אינני עבר, מאחר שמת היאך יעבור? אלא אף עצמותי אינם
23 עוברים. תמונת כל, תמונת כל דבר. אשר צוך ה', אשר צוך שלא לעשות.
24 אל קנא, מקנא לנקום, אנפורטמנט (emportement, איפּער) בלע"ז,
25 מתחרה על רגזו להפרע מע"ז. ונושנתם. רמז להם שיגלו ממנה לסוף תתנ"ב
שנה, כמנין ונושנתם, והוא הקדים והגלם לסוף תת"נ, והקדים שתי שנים
לונושנתם, כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון. וזהו שנאמר וישקוד ה'

וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי־יְהוָה
26 אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃ הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן
27 יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן׃ וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם
בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה
28 אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם
עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא
29 יְרִיחֻן׃ וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי
30 תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ
כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה
31 אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃ כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא
יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר
32 נִשְׁבַּע לָהֶם׃ כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ
לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים ׀ אָדָם עַל־הָאָרֶץ
וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמָיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר
33 הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ׃ הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים
34 מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי׃ אוֹ ׀
הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת
וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים
גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם
35 לְעֵינֶיךָ׃ אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים
36 אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ׃ מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָּ

על הרעה ויביאה עלינו, כי צדיק ה׳ אלהינו (דניאל ט׳), צדקה עשה עמנו
26 שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנה. העידותי בכם, הנני מזמינם להיות

צלם דמות כלא ותעבדון דביש קדם יי אלהך לארגזא קדמוהי:
26 אסהדית בכון יומא דין ית שמיא וית ארעא ארי מיבד תיבדון
בפריע מעל ארעא די אתון עברין ית ירדנא לתמן למירתה לא
27 תורכון יומין עלה ארי אשתיצאה תשתיצון: ויבדר יי יתכון בעממיא
28 ותשתארון עם דמנין בעממיא די ידבר יי יתכון לתמן: ותפלחון
תמן לעממיא פלחי טעותא עובד ידי אנשא אעא ואבנא די לא
29 יחזון ולא שמעין ולא אכלין ולא מריחין: ותתבע מתמן דחלתא
דיי אלהך ותשכח ארי תבעי מן קדמוהי בכל לבך ובכל נפשך:
30 כד יעוק לך וישכחנך כל פתגמיא האלין בסוף יומיא ותתוב
31 לדחלתא דיי אלהך ותקבל למימרה: ארי אלהא רחמנא יי אלהך
לא ישבקנך ולא יחבלנך ולא יתנשי ית קימא דאבהתך די קיים
32 להון: ארי שאל כען ליומיא קדמאי דהוו קדמך למן יומא די
ברא יי אדם על ארעא ולמסיפי שמיא ועד סיפי שמיא ההוה
33 כפתגמא רבא הדין או האשתמע כותה: השמע עמא קל מימרא
34 דיי ממלל מגו אשתא כמא די שמעת את ויתקים: או נסין די
עבד יי לאתגלאה למפרק לה עם מגו עם בנסין באתין ובמופתין
35 ובקרבא ובידא תקיפא ובדרעא מרמא ובחזונין רברבין ככל די
36 עבד לכון יי אלהכון במצרים לעיניך: את אתחזיתא למדע ארי
יי הוא אלהים לית עוד בר מנה: מן שמיא אשמעך ית קל מימרה

28 עדים שהתריתי בכם. ועבדתם שם אלהים, כתרגומו, מִשֶּׁאַתֶּם עובדים לעובדיהם
31 כאלו אתם עובדים להם. לא ירפך, מלהחזיק בך בידיו. ולשון לא ירפך ל'
לא יפעיל הוא, לא יתן לך רפיון, לא יפריש אותך מאליו; וכן אחזתיו
ולא אַרפנו (שיר ג'), שלא נקוד אֶרפנו. כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל
ומתפעל, כמו הרפה לה (מלכים ב' ד'), תן לה רפיון, הרף ממני (דברים ט'),
32 התרפה ממני. לימים ראשונים, על ימים הראשונים. ולמקצה השמים, וגם
שאל לכל הברואים מקצה אל קצה. זהו פשוטו. ומדרשו, מלמד על קומתו
של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים, והוא השעור עצמו אשר מקצה אל קצה.
34 הנהיה כדבר הגדול הזה, ומהו הדבר הגדול? השמע עם וגו'. הנסה
אלהים, הכי עשה נסים שום אלוה, לבא לקחת לו גוי וגו'. כל ההי"ן הללו
תמיהות הן, לכך נקודות הן בחטף פתח, הֲנִהְיָה, הֲנִשְׁמַע, הֲנִסָּה, הֲשָׁמַע. במסת,
על ידי נסיונות גבורותיו, כגון התפאר עלי (שמות ח'), אם אוכל לעשות
כן, הרי זה נסיון. באתת, בסמנין להאמין שהוא שלוחו של מקום, כגון מה
זה בידך (שמות ד'). ובמופתים, הם נפלאות, שהביא עליהם מכות מופלאות.
35 ובמלחמה, בים, שנאמר כי ה' נלחם להם (שמות י"ד). הָרְאֵתָ, כתרגומו,
אתחזיתא. כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים, וכשם שקרע
את העליונים כך קרע את התחתונים וְרָאוּ שהוא יחידי, לכך נאמר אתה

עַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ 37
אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם׃ לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם 38
גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־
אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־ 39
לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־
הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֺתָיו 40
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ
וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ פ שלישי
אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה 41
שָׁמֶשׁ׃ לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־ 42
דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת
מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי׃ אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר 43
לָראוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן
לַמְנַשִּׁי׃ וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ 44
אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה 45
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא 46
מוּל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃
וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ ׀ עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי 47
הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח שָׁמֶשׁ׃ מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר 48
עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃ וְכָל־ 49

37 קריאה לדעת. ותחת כי אהב, וכל זה תחת אשר אהב. ויוצאך בפניו, כאדם
המנהיג בנו לפניו, שנאמר ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל

לְאַלָּפוּתָךְ וְעַל אַרְעָא אַחֲזְיָךְ יָת אֶשָּׁתֵהּ רַבְּתָא וּפִתְגָּמוֹהִי שְׁמַעְתָּ
37 מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ וְחֳלָף אֲרֵי רְחִים יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעִי בִּבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי
38 וְאַפְּקָךְ בְּמֵימְרֵהּ בְּחֵילֵהּ רַבָּא מִמִּצְרָיִם׃ לְתָרָכָא עַמְמִין רַבְרְבִין
וְתַקִּיפִין מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאַעָלוּתָךְ לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן אַחְסָנָא
39 כְּיוֹמָא הָדֵין׃ וְתִדַּע יוֹמָא דֵין וּתְתוּב לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהָא
דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע לֵית עוֹד׃
40 וְתִטַּר יָת קְיָמוֹהִי וְיָת פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין דִּי יֵיטַב
לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ
41 יָהֵב לָךְ כָּל יוֹמַיָּא׃ בְּכֵן יַפְרֵשׁ מֹשֶׁה תְּלַת קִרְוִין בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא
42 מִדְנַח שִׁמְשָׁא׃ לְמֶעֱרוֹק תַּמָּן קָטוֹלָא דִּי יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ בְּלָא
מַנְדְּעֵי וְהוּא לָא סָנֵי לֵהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְיֵעֱרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא
43 הָאִלֵּין וְיִתְקַיָּם׃ יָת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא מֵישְׁרָא לְשִׁבְטָא דִּרְאוּבֵן
וְיָת רָאמוֹת בְּגִלְעָד לְשִׁבְטָא דְגָד וְיָת גּוֹלָן בְּמַתְנַן לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה׃
44 45 וְדָא אוֹרַיְתָא דִּי סַדַּר מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ אִלֵּין סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא
46 וְדִינַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם׃ בְּעִבְרָא
דְיַרְדְּנָא בְּחֵילָתָא לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר בְּאַרְעָא דְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה
דִּי יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן דִּי מְחָא מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם׃
47 וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ וְיָת אַרְעָא דְּעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנַן תְּרֵין מַלְכֵי
48 אֱמוֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מִדְנַח שִׁמְשָׁא׃ מֵעֲרוֹעֵר דִּי עַל כֵּיף
49 נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְעַד טוּרָא דְשִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃ וְכָל מֵישְׁרָא עִבְרָא

הלך מאחריהם (שמות י"ד). דבר אחר ויוצאך בפניו, כמו לפני אבותיו, כמו שאמר
נגד אבותם עשה פלא (תהלים ע"ח). ואל תתמה על שהזכירם בלשון יחיד,
38 שהרי כתבם בלשון יחיד, ויבחר בזרעו אחריו. ממך מפניך, סרסהו ודרשהו
להוריש מפניך גוים גדולים ועצמים ממך. כיום הזה, כאשר אתה רואה
41 היום. אז יבדיל משה, נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם; ואף על פי שאינם
קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען, אמר מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה!
בעבר הירדן מזרחה שמש, באותו עבר שבמזרחו של ירדן. מזרחה שמש,
לפי שהוא דבוק נקוד ר' בחטף, מזרח של שמש, מקום זריחת השמש.
44 45 וזאת התורה, זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו. אלה העדת ... אשר
47 דבר, הם הם אשר דבר באתם ממצרים דבר להם בערבות מואב. אשר
בעבר הירדן שהוא במזרח, שהעבר השני היה במערב, חוץ ושבנה להם.

הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה תַּחַת
אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה: פ רביעי
ה 1 וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר
בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם:
2 3 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב: לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ
כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹה
4 הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים: פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר
5 מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא
לְהַגִּיד לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ
6 וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר: ס אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
7 8 לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ
פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ
9 מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם
וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן
10 אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי: וְעֹשֶׂה
11 חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָו: ס לֹא
תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה
12 אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: ס שָׁמוֹר אֶת־
13 יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: שֵׁשֶׁת
14 יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־

8 לא את אבתינו לבדם כרת ה' .... כי אתנו .... פנים בפנים. אמר רבי ברכיה
כך אמר משה: אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה

ה

1 דירדנא למדינחא ועד ימא דמישרא תחות משפך מרמתא: וקרא
משה לכל ישראל ואמר להון שמע ישראל ית־קימיא וית־דיניא
די־אנא ממלל קדמיכון יומא דין ותלפון*) יתהון ותטרון למעבדהון:
2 3 יי אלהנא גזר עמנא קים בחורב: לא עם־אבהתנא גזר יי ית קימא
4 הדא אלהן עמנא אנחנא אלין הכא יומא־דין כלנא קימין: ממלל
5 עם ממלל מליל יי עמכון בטורא מגו אשתא: אנא הויתי קאים
בין־מימרא־דיי וביניכון בעדנא ההיא לחואה לכון ית־פתגמא דיי
6 ארי דחלתון מקדם אשתא ולא סלקתון בטורא למימר: אנא יי
7 אלהך די אפקתך מארעא דמצרים מבית עבדותא: לא יהי לך
8 אלה אחרן בר־מני: לא תעבד לך צלם כל דמות די בשמיא מלעלא
9 ודי בארעא מלרע ודי במיא מלרע לארעא: לא תסגוד להון ולא
תפלחנון ארי אנא יי אלהך אל קנא מסער חובי אבהן על בנין
מרדין על דר תליתי ועל דר רביעי לשנאי כד משלמין בניא
10 למחטי בתר אבהתהון: ועבד טיבו לאלפי דרין לרחמי ולנטרי
11 פקודי: לא תימי ית שמא דיי אלהך למגנא ארי לא יזכי יי ית די
12 ימי בשמה לשקרא: טר ית יומא דשבתא לקדשותה כמא־די
13 14 פקדך יי אלהך: שתא יומין תפלח ותעבד כל עבידתך: ויומא
שביעאה שבתא קדם יי אלהך לא תעבד כל עבידא את וברך

*) גם בכ"י כן. ותמוה שמה לו לתרגם ותלפון. כבפס' הק"ל.

היידנהיים.

5 בין המוכר ללוקח, הרי הלוקח עצמו מדבר עמכם! לאמר, מוסב על דבר ה'
עמכם בהר מתוך האש, לאמר אנכי ה' וגו', ואנכי עמד בין ה' וביניכם.
7 על פני, בכל מקום אשר אני שם, וזהו כל העולם. דבר אחר כל זמן שאני
12 קיים. עשרת הדברות בכאן פרשתים. שמור, והראשונות הוא אומר זכור; שניהם
בדבור אחד ובשנה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו. כאשר צוך, קודם מתן

וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ
15 אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ׃ וְזָכַרְתָּ
כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ ׀ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת
16 אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת׃ ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ
כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ׀ יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן
יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה ׀ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
17 לָךְ׃ ס לֹא תִּרְצָח׃ ס וְלֹא תִּנְאָף׃ ס וְלֹא
18 תִּגְנֹב׃ ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא׃ ס וְלֹא
תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית
רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
19 לְרֵעֶךָ׃ ס חמישי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל
קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים
20 וַיִּתְּנֵם אֵלָי׃ וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ
וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם
21 וְזִקְנֵיכֶם׃ וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ
וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה
22 רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי׃ וְעַתָּה לָמָּה
נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים ׀
23 אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ׃ כִּי
מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר
24 מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי׃ קְרַב אַתָּה וּשֲׁמָע אֵת כָּל־

תורה, במרה. וזכרת כי עבד היית וגו', על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד 15
ותשמור מצוותיו. כאשר צוך, אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה, שנאמר שם שם לו 16

וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וְתוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְכָל בְּעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָךְ
15 בְּדִיל דִּי יְנוּחַ עַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ כְּוָתָךְ: וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן בִּידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא
16 מְרָמָא עַל כֵּן פַּקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּד יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא: יַקַּר יָת
אֲבוּךְ וְיָת אִמָּךְ כְּמָא דִי פַקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ וּבְדִיל
17 דְּיוֹטַב לָךְ עַל אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ: לָא תִקְטוֹל נְפָשׁ: וְלָא
תְגוּף: וְלָא תִגְנוֹב (נַפְשָׁא): וְלָא תַסְהֵד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא:
18 וְלָא תַחְמֵד אִתַּת חַבְרָךְ וְלָא תֵרוֹג בֵּית חַבְרָךְ חַקְלֵהּ וְעַבְדֵּהּ
19 וְאַמְתֵהּ תּוֹרֵהּ וַחֲמָרֵהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ: יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין מַלִּיל יְיָ
עִם כָּל קְהָלְכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָא קָל רַב וְלָא
20 פְסַק וּכְתַבִנּוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וִיהָבִנּוּן לִי: וַהֲוָה כַד שְׁמַעְכוֹן
יָת קָלָא מִגּוֹ חֲשׁוֹכָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא וְקָרֵבְתּוּן לְוָתִי כָּל רֵישֵׁי
21 שִׁבְטֵיכוֹן וְסָבֵיכוֹן: וַאֲמַרְתּוּן הָא אַחְזְיָנָא יְיָ אֱלָהָנָא יָת יְקָרֵהּ וְיָת
רְבוּתֵהּ וְיָת קָל מֵימְרֵהּ שְׁמַעְנָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא יוֹמָא הָדֵין חֲזֵינָא אֲרֵי
22 יְמַלֵּל יְיָ עִם אֱנָשָׁא וּמִתְקַיַּם: וּכְעַן לְמָא נְמוּת אֲרֵי תֵיכְלִנָּנָא
אֶשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא אִם מוֹסְפִין אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע יָת קָל מֵימְרָא דַיְיָ
23 אֱלָהָנָא עוֹד וּמָיְתִין אֲנַחְנָא: אֲרֵי מָן כָּל בִּשְׂרָא דִּי שְׁמַע קָל מֵימְרָא
24 דַּיְיָ קַיָּמָא מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּוָתָנָא וְאִתְקַיַּם: קְרַב אַתְּ וּשְׁמַע

17 18 חק ומשפט (שמות ט"ו). ולא תנאף, אין לשון נאוף אלא באשת איש. ולא
תתאוה, לא תרוג; אף הוא לשון חמדה, כמו נחמד למראה (בראשית ב'),
19 דמתרגמינן דמרגג למחזי. ולא יסף, מתרגמינן ולא פסק, כי קולו חזק וקיים
24 לעולם. ד"א ולא יסף, לא הוסיף להראות באותו פומבי. ואת תדבר אלינו;
התשת את כחי כנקבה*), שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי, כי ראיתי שאינכם

*) ואת תדבר אלינו, התשת את כחי כנקבה וכו'. כבר העירותי על סגנון הזה בפ' בהעלותך (י"א ט"ו) בפסוק ואם ככה אַתְּ עשה לי. ע"ש. וכאן ודאי יותר ראוי לשום לב על שנוי הלשון, שהרי התחילו לדבר עם משה בלשון זכר, קרב אַתָּה ושמע. ובתוך כדי דבור הפכו לשונם מלשון זכר אל לשון נקבה ואמרו וְאַתְּ תדבר; ואין לייחס זה לא לסכלות ולא להתרשלות בלשון, ואפילו תימא, מכל מקום בלתי טהור הוא שלא דקדקו בלשונם, אם כן יקשה על משה לאיזה צורך תפס בלשונם ממש לשון עלגים ולא תקן אותו על המכוון? אכן האמת שהם בחרו בלשון זה להיותו סובל כוונות שתים, הנגליה והנסתרת. והנגליה היא שיהיה משה ממוצע ביניהם לבין אלהיהם, לשמוע דברי ה' ולהגידם אליהם, ויהיה הוא כדמות הנקבה, המקבלת מאחר ואח"כ ממלטת; וזה טעם וְאַתְּ (נקבה) תדבר אלינו; ואולם הכוונה הנסתרת היתה שאינם חפצים בקול ה' ככה, אבל רצונם שיהיו הדברים נשמעים אליהם בנחת, בקול רך ונעים ולא בקול קשה. וזה טעם קרב אַתָּה (זכר) ושמע, כלומר בקריאה לשמוע תהא איש כגבור עריץ, ואולם וְאַתְּ (נקבה) תדבר אלינו, כלומר בדברך אלינו תהא כאשת חן בקול רך ערב

אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ ׀ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל
25 אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ׃ וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ
26 הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם
לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן
27 יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם׃ לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם
28 לְאָהֳלֵיכֶם׃ וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת
כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ
29 בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם
לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ
30 יָמִין וּשְׂמֹאל׃ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃ וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים 1
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ לְמַעַן תִּירָא אֶת־ 2
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּךָּ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן
יָמֶיךָ׃ וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב 3
לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ
לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ פ ששי.
שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד׃ וְאָהַבְתָּ אֵת 5

חרדים להתקרב אליו מאהבה; וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא

לשמוע. ובעבור זה תשש כחי בשמעכם מאז, להוכיחם בתוכחה מסותרת, ובאלו אמר יפה
אמרתם ואת תדבר אלינו, כי לא על צד המשל כניתם אותי נקבה; אבל באמת התשתם
את כחי כנקבה, שנצטערתי עליכם וכו'.

היידנהיים.

יָת כָּל דִּי יֵימַר יְיָ אֱלָהָנָא וְאַתְּ תְּמַלֵּל עִמָּנָא יָת כָּל דִּי מַלֵּיל יְיָ
25 אֱלָהָנָא עִמָּךְ וּנְקַבֵּל וְנַעְבֵּד׃ וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָמֵיכוֹן
בְּמַלָּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר יְיָ לִי שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת קָל פִּתְגָמֵי עַמָּא
26 הָדֵין דִּי מַלִּילוּ עִמָּךְ אַתְקִינוּ כָּל דִּי מַלִּילוּ׃ לְוַי דִּי יְהֵי לִבָּא הָדֵין
לְהוֹן לְמִדְחַל קֳדָמַי וּלְמִטַּר יָת כָּל פִּקּוֹדַי כָּל יוֹמַיָּא בְּדִיל דְּיֵיטַב
27 28 לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן לְעָלָם׃ אֱזֵיל אֱמַר לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן לְמַשְׁכְּנֵיכוֹן׃ וְאַתְּ
הָכָא קוּם קֳדָמַי וַאֲמַלֵּל עִמָּךְ יָת כָּל תַּפְקֵידְתָּא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי
29 תַּלְּפִנּוּן וְיַעְבְּדוּן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ׃ וְתִטְּרוּן
לְמֶעְבַּד כְּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לָא תִסְטוּן יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא׃
30 בְּכָל אָרְחָא דִּי פַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן תְּהָכוּן בְּדִיל דְּתֵיחוֹן וְיֵיטַב
ו 1 לְכוֹן וְתוֹרְכוּן יוֹמִין בְּאַרְעָא דִּי תֵירְתוּן׃ וְדָא תַפְקֵידְתָּא קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא
דִּי פַקֵּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְאַלָּפָא יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין
2 תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ בְּדִיל דְּתִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל קְיָמוֹהִי
וּפִקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבַר בְּרָךְ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּבְדִיל
3 דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ׃ וּתְקַבֵּל יִשְׂרָאֵל וְתִטַּר לְמֶעְבַּד דִּי יֵיטַב לָךְ וְדִי תִסְגּוּן
לַחֲדָא כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ׃
4 5 שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהָנָא יְיָ חָד׃ וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל

4 ללמוד שמני? ה' אלהינו ה' אחד, ה' שהוא אלהינו עתה, ולא אלהי האומות ע"א, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' (צפניה ג'), ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד
5 (זכריה י"ד). ואהבת, עשה דבריו מאהבה, אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה; העושה אצל רבו מיראה, כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו. בכל

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃
וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ 6
וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ 7
בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ 8
לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ 9
וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ ס וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־ 10
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ׃ וּבָתִּים 11
מְלֵאִים כָּל־טוּב אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר
לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ
וְשָׂבָעְתָּ׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ 12
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא 13
וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים 14
אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם׃ כִּי אֵל קַנָּא 15
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ
וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס לֹא תְנַסּוּ אֶת־ 16
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה׃ שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן 17
אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃
וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ 18

לבבך, בשני יצריך. ד"א בכל לבבך, שלא יהיה לבך חלוק על המקום. ובכל
נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך, בכל ממונך. יש לך אדם
שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר ובכל מאדך. ד"א ובכל מאדך, בכל
מדה ומדה שמודד לך, בין במדה טובה בין במדת פורענות. וכן דוד הוא
אומר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא
(תהלים קי"ו). והיו הדברים האלה, מהו האהבה? והיו הדברים האלה, 6
שמתוך כך אתה מכיר בהקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו. אשר אנכי מצוך
היום, לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה, אלא כחדשה
שהכל רצין לקראתה. דיוטגמא (δόγμα, διάταγμα), מצות המלך הבאה בכתב.

6 נפשך ובכל נכסך: ויהון פתגמיא האלין די אנא מפקדך יומא דין
7 על לבך: ותתנינון לבניך ותמלל בהון במתבך בביתך ובמהכך
8 בארחא ובמשכבך ובמקימך: ותקטרנון *) לאת על ידך ויהון לתפלין
9 בין עיניך: ותכתבנון על מזוזין ותקבענון בספי ביתך ובתרעיך:
10 ויהי ארי יעלנך יי אלהך לארעא די קיים לאבהתך לאברהם ליצחק
11 וליעקב למתן לך קרוין רברבן וטבן די לא בניתא: ובתין מלן
כל טוב די לא מליתא וגבין פסילן די לא פסלתא כרמין וזיתין די
12 לא נצבתא ותיכול ותשבע: אסתמר לך דילמא תנשי ית (דחלתא
13 ד) יי די אפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא: ית יי אלהך תדחל
14 וקדמוהי תפלח ובשמה תקים: לא תהכון בתר טעות עממיא מטעות
15 עממיא די בסחרניכון: ארי אל קנא יי אלהך שכינתה בינך דילמא
16 יתקף רגזא דיי אלהך בך וישצך מעל אפי ארעא: לא תנסון קדם
17 יי אלהכון כמא די נסיתון בנסיתא: מטר תטרון ית פקודיא דיי
18 אלהכון וסהדותה וקימוהי די פקדך: ותעביד דכשר ודתקן קדם יי

*) בכ"י ותקשרנון; ונראה טעות, שהרי סברו תרגם ותקטרון·

היידנהיים.

7 ושננתם, לשון חדוד הוא, שיהיו מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמר לו מיד. לבניך, אלו התלמידים; מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר בנים אתם לה׳ אלהיכם (לקמן י"ד), ואומר בני הנביאים אשר בבית אל (מלכים ב׳ ב׳), וכן בחזקיה, שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים, שנאמר בני עתה אל תשלו (ד"ה ב׳ כ"ט); וכשם שהתלמידים קרויים בנים כך הרב קרוי אב, שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגו׳ (מלכים ב׳ ב׳). ודברת בם, שלא יהא עקר דבורך אלא בם; עשם עקר ואל תעשם טפל. ובשכבך, יכול אפילו שכב בחצי היום? ובקומך, יכול אפילו עמד בחצי הלילה? תלמוד לומר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, דרך ארץ
8 דברה תורה, זמן שכיבה וזמן קימה. וקשרתם לאות על ידך, אלו תפילין שבזרוע. והיו לטטפת בין עיניך, אלו תפילין שבראש. ועל שם מנין פרשיותיהם
9 נקראו טטפת; טט בכתפי שתים, פת באפריקי שתים. מזזת ביתך, מזוזת כתיב, שאין צריך אלא אחת. ובשעריך, לרבות שערי חצרות ושערי מדינות
11 ושערי עיירות. חצובים, לפי שהיה מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה.
12 13 מבית עבדים, כתרגומו מבית עבדותא, ממקום שהייתם שם עבדים. ובשמו תשבע. אם יש בך כל המדות הללו, שאתה ירא את שמו ועובד אותו, אז בשמו תשבע, שמתוך שאתה כך תהא זהיר בשבועתך, ואם לאו לא תשבע.
14 מאלהי העמים אשר סביבותיכם, הוא הדין לרחוקים; אלא לפי שאתה
16 רואה את סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר. במסה,
18 כשיצאו ממצרים, שנסוהו במים, שנאמר היש ה׳ בקרבנו (שמות י"ז). הישר

וְיָרַשְׁתָּ֙ אֶת־הָאָ֣רֶץ הַטֹּבָ֔ה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּ֥ע יְהוָ֖ה לַאֲבֹתֶֽיךָ׃
19 לַהֲדֹ֥ף אֶת־כָּל־אֹיְבֶ֖יךָ מִפָּנֶ֑יךָ כַּאֲשֶׁ֖ר דִּבֶּ֥ר יְהוָֽה׃ ס 20 כִּֽי־
יִשְׁאָלְךָ֥ בִנְךָ֛ מָחָ֖ר לֵאמֹ֑ר מָ֣ה הָעֵדֹ֗ת וְהַחֻקִּים֙ וְהַמִּשְׁפָּטִ֔ים
21 אֲשֶׁ֥ר צִוָּ֛ה יְהוָ֥ה אֱלֹהֵ֖ינוּ אֶתְכֶֽם׃ וְאָמַרְתָּ֣ לְבִנְךָ֔ עֲבָדִ֛ים
הָיִ֥ינוּ לְפַרְעֹ֖ה בְּמִצְרָ֑יִם וַיֹּצִיאֵ֧נוּ יְהוָ֛ה מִמִּצְרַ֖יִם בְּיָ֥ד
22 חֲזָקָֽה׃ וַיִּתֵּ֣ן יְהוָ֡ה אוֹתֹ֣ת וּ֠מֹפְתִים גְּדֹלִ֨ים וְרָעִ֧ים ׀ בְּמִצְרַ֛יִם
23 בְּפַרְעֹ֥ה וּבְכָל־בֵּית֖וֹ לְעֵינֵֽינוּ׃ וְאוֹתָ֖נוּ הוֹצִ֣יא מִשָּׁ֑ם לְמַ֙עַן֙
הָבִ֣יא אֹתָ֔נוּ לָ֤תֶת לָ֙נוּ֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר נִשְׁבַּ֖ע לַאֲבֹתֵֽינוּ׃
24 וַיְצַוֵּ֣נוּ יְהוָ֗ה לַעֲשׂוֹת֙ אֶת־כָּל־הַחֻקִּ֣ים הָאֵ֔לֶּה לְיִרְאָ֖ה אֶת־
יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֑ינוּ לְט֥וֹב לָ֙נוּ֙ כָּל־הַיָּמִ֔ים לְחַיֹּתֵ֖נוּ כְּהַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃
25 וּצְדָקָ֖ה תִּֽהְיֶה־לָּ֑נוּ כִּֽי־נִשְׁמֹ֨ר לַעֲשׂ֜וֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָ֣ה הַזֹּ֗את
ז 1 לִפְנֵ֛י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵ֖ינוּ כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּֽנוּ׃ ס שביעי כִּ֤י
יְבִֽיאֲךָ֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ אֶל־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה בָא־שָׁ֖מָּה
לְרִשְׁתָּ֑הּ וְנָשַׁ֣ל גּֽוֹיִם־רַבִּ֣ים ׀ מִפָּנֶ֡יךָ הַֽחִתִּי֩ וְהַגִּרְגָּשִׁ֨י
וְהָֽאֱמֹרִ֜י וְהַֽכְּנַעֲנִ֣י וְהַפְּרִזִּ֗י וְהַֽחִוִּי֙ וְהַיְבוּסִ֔י שִׁבְעָ֣ה גוֹיִ֔ם
2 רַבִּ֥ים וַעֲצוּמִ֖ים מִמֶּֽךָּ׃ וּנְתָנָ֞ם יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ לְפָנֶ֖יךָ
וְהִכִּיתָ֑ם הַחֲרֵ֤ם תַּחֲרִים֙ אֹתָ֔ם לֹא־תִכְרֹ֥ת לָהֶ֛ם בְּרִ֖ית
3 וְלֹ֥א תְחָנֵּֽם׃ וְלֹ֖א תִתְחַתֵּ֣ן בָּ֑ם בִּתְּךָ֙ לֹא־תִתֵּ֣ן לִבְנ֔וֹ
4 וּבִתּ֖וֹ לֹא־תִקַּ֥ח לִבְנֶֽךָ׃ כִּֽי־יָסִ֤יר אֶת־בִּנְךָ֙ מֵאַֽחֲרַ֔י וְעָבְד֖וּ
אֱלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֑ים וְחָרָ֤ה אַף־יְהוָה֙ בָּכֶ֔ם וְהִשְׁמִידְךָ֖ מַהֵֽר׃
5 כִּֽי־אִם־כֹּ֤ה תַעֲשׂוּ֙ לָהֶ֔ם מִזְבְּחֹתֵיהֶ֣ם תִּתֹּ֔צוּ וּמַצֵּבֹתָ֖ם
תְּשַׁבֵּ֑רוּ וַאֲשֵֽׁירֵהֶם֙ תְּגַדֵּע֔וּן וּפְסִילֵיהֶ֖ם תִּשְׂרְפ֥וּן בָּאֵֽשׁ׃
6 כִּ֣י עַ֤ם קָדוֹשׁ֙ אַתָּ֔ה לַיהוָ֖ה אֱלֹהֶ֑יךָ בְּךָ֞ בָּחַ֣ר ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ

19 והטוב, זו פשרה לפנים משורת הדין. כאשר דבר, והיכן דבר? והמותי את
20 כל העם וגו', (שמות כ"ג). כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהוא אחר זמן.

בדיל דייטב לך ותיעול ותירת ית ארעא טבתא די קיים יי לאבהתך:
19 20 למתבר ית כל בעלי דבבך מקדמך כמא די מליל יי: ארי ישאלנך
ברך מחר למימר מא סהדותא וקימיא ודיניא די פקיד יי אלהנא
21 יתכון: ותימר לברך עבדין הוינא לפרעה במצרים ואפקנא יי ממצרים
22 בידא תקיפא: ויהב יי אתין ומופתין רברבין ובישין במצרים
23 בפרעה ובכל אנש ביתה לעיננא: ויתנא אפק מתמן בדיל לאעלא
24 יתנא למתן לנא ית ארעא די קיים לאבהתנא: ופקדנא יי למעבד
ית כל קימיא האלין למדחל ית יי אלהנא לטב לנא כל יומיא
25 לקימותנא כיומא הדין: וזכותא תהי לנא ארי נטר למעבד ית כל
ז 1 תפקדתא הדא קדם יי אלהנא כמא די פקדנא: ארי יעלנך יי אלהך
לארעא די את עלל לתמן למירתה ויתרך עממין סגיאין מן קדמך
חתאי וגרגשאי ואמוראי וכנענאי ופרזאי וחואי ויבוסאי שבעא עממין
2 סגיאין ותקיפין מנך: וימסרנון יי אלהך קדמך ותמחנון גמרא תגמר
3 יתהון לא תגזר להון קים ולא תרחם עליהון: ולא תתחתן בהון
4 ברתך לא תתן לבריה וברתיה לא תסב לברך: ארי יטעין ית ברך
מבתר פולחני ויפלחון לטעות עממיא ויתקף רוגזא דיי בכון וישיצנך
5 בפריע: ארי אם כדין תעבדון להון אגוריהון תתרעון וקמתהון
6 תתברון ואשריהון תקוצצון וצלמי טעותהון תוקדון בנורא: ארי
עם קדיש את קדם יי אלהך בך אתרעי יי אלהך למהוי ליה לעם

1 2 ונשל, ל' השלכה והתזה, וכן ונשל הברזל (דברים י"ט). ולא תחנם, לא תתן להם חן; אסור לו לאדם לומר כמה נאה חרמי זה! ד"א לא תתן להם חניה
4 בארץ. כי יסיר את בנך מאחרי, בנו של נכרי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי. למדנו שבן בתך הבא מן הנכרי קרוי בנך;
אבל בן בנך הבא מן הנכרית אינו קרוי בנך אלא בנה, שהרי לא נאמר על
5 בנו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי. מזבחותיהם, של אבנים. ומצבתם,

לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃
7 לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם
8 כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים׃ כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם
וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא
יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד
9 פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם׃ וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים
הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי
10 מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר׃ וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ
11 לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה
וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לַעֲשׂוֹתָם׃ פ

עקב

12 וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־
13 הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ
וּבֵרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ
שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
14 לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה
15 בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ׃ וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־
חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם
16 בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ׃ וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד
17 אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ׃ ס כִּי תֹאמַר

אבן אחת. ואשיריהם, אילנות שעובדין אותן. ופסיליהם, צלמים. 7 לא מרבכם, כפשוטו. ומדרשו לפי שאין אתם מגדילין עצמכם כשאני משפיע לכם טובה, לפיכך חשק בכם. כי אתם המעט, הממעטין עצמכם, כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר (בראשית י"ח), וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה (שמות ט"ז);

7 חַבִּיב מִכָּל עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא: לָא מִדִּסְגִּיאִין אַתּוּן מִכָּל
עַמְמַיָּא צְבִי יְיָ בְּכוֹן וְאִתְרְעִי בְּכוֹן אֲרֵי אַתּוּן זְעֵרִין מִכָּל עַמְמַיָּא:
8 אֲרֵי מִדְּרָחֵם יְיָ יָתְכוֹן וּמִדְּנָטַר יָת קְיָמָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתְכוֹן אַפֵּק יְיָ
יָתְכוֹן בִּידָא תַקִּיפָא וּפָרְקָךְ מִבֵּית עַבְדוּתָא מִידָא דְפַרְעֹה מַלְכָּא
9 דְמִצְרָיִם: וְתִדַּע אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא אֱלֹהִים אֱלָהָא מְהֵימְנָא נָטַר קְיָמָא
10 וְחִסְדָּא לְרָחֲמוֹהִי וּלְנָטְרֵי פִקּוֹדוֹהִי לְאַלְפֵי דָרִין: וּמְשַׁלֵּם לְסָנְאוֹהִי
טָבָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן לְאוֹבָדֵיהוֹן לָא מְאַחַר עוֹבַד
טָב לְסָנְאוֹהִי טָבָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן מְשַׁלֵּם לְהוֹן:
11 וְתִטַּר יָת תַּפְקֶדְתָּא וְיָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא
דֵין לְמֶעְבַּדְהוֹן:

12 וִיהֵי חֲלָף דִּי תְקַבְּלוּן יָת דִּינַיָּא הָאִלֵּין וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן
13 וְיִטַּר יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ יָת קְיָמָא וְיָת חִסְדָּא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ: וְיִרְחֲמִנָּךְ
וִיבָרְכִנָּךְ וְיַסְגִּנָּךְ וִיבָרֵךְ וַלְדָּא דִמְעָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ עִבוּרָךְ וְחַמְרָךְ
וּמִשְׁחָךְ בַּקְרֵי תוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן
14 לָךְ: בְּרִיךְ תְּהֵי מִכָּל עַמְמַיָּא לָא יְהֵא בָךְ עֲקַר וְעַקְרָא וּבִבְעִירָךְ:
15 וְיֶעְדֵּי יְיָ מִנָּךְ כָּל מַרְעִין וְכָל מַכְתָּשֵׁי מִצְרַיִם בִּישַׁיָּא דִּי יְדַעְתְּ לָא
16 יְשַׁוִּנּוּן בָּךְ וְיִתְּנִנּוּן בְּכָל סָנְאָךְ: וּתְגַמַּר יָת כָּל עַמְמַיָּא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ
יָהֵב לָךְ לָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלֵיהוֹן וְלָא תִפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי
17 לְתַקְלָא הוּא לָךְ: דִּילְמָא תֵימַר בְּלִבָּךְ סַגִּיאִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִנִּי

לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון (ישעיה י"ד), וסנחריב שאמר מי בכל אלהי
הארצות (ישעיה ל"ו), וחירם שאמר אני מושב אלהים ישבתי (יחזקאל כ"ח).
8 כי אתם המעט, הרי כי משמש בלשון דהא. כי מאהבת, הרי כי משמש
בלשון אלא: לא מרבכם חשק ה׳ בכם, אלא מאהבת ה׳ אתכם. ומשמרו
9 את השבעה, מחמת שמרו את השבועה. לאלף דור, ולהלן הוא אומר לאלפים
(לעיל ה׳)? כאן שהוא סמוך אצל לשמרי מצותיו, העושין מיראה, הוא אומר
לאלף, ולהלן שהוא סמוך אצל לאהבי, העושין מאהבה, ששכרן יותר גדול,
הוא אומר לאלפים. אהביו, אלו העושין מאהבה. שמרי מצותיו, אלו העושין
10 מיראה. ומשלם לשנאיו אל פניו, בחייו משלם לו גמולו הטוב, כדי
11 להאבידו מן העולם הבא. היום לעשותם, ולמחר, לעולם הבא, לטול שכרם.
12 והיה עקב תשמעון, אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון,
13 ושמר ה׳ וגו׳, ישמור לך הבטחתו. שגר אלפיך, ולדי בקרך, שהבקרה משגרת
ממעיה. עשתרת צאנך, מנחם פרש אבירי בשן (תהלים כ"ב), מבחר הצאן,
כמו עשתרות קרנים (בראשית י"ד), לשון חוזק; ואונקלוס תרגם ועדרי ענך;
14 ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות? שמעשירות את בעליהן. עקר,
17 שאינו מוליד. כי תאמר בלבבך, על כרחך לשון דילמא הוא, שמא תאמר

בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם׃
18 לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
19 לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם׃ הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ
וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר
הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים
20 אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם׃ וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה
21 אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ׃ לֹא
תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל
22 וְנוֹרָא׃ וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ
מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ
23 חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה
24 גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם׃ וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ
אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד
25 הִשְׁמִדְךָ אֹתָם׃ פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־
תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי
26 תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ
וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ ׀ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב ׀ תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי־
חֵרֶם הוּא׃ פ

ח
1 כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
2 נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם׃ וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר

בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם, אל תאמר כן, לא תירא מהם!
ולא יתכן לפרשו באחת משאר לשונות של כי שיפול עליו אז לא תירא מהם.
המסת, נסיונות. והאתת, כגון ויהי לנחש, והביא לדם ביבשה (שמות ד׳). 19
והמפתים, המכות המופלאות. והיד החזקה, זו הדבר. והזרע הנטויה, זו
החרב של מכת בכורות. הצרעה, מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה 20

18 אֲבַדִּין אִכּוּל לְתָרְכוּתְהוֹן: לָא תִדְחַל מִנְּהוֹן מִדְכַּר תִּדְכַּר יָת דִּי
19 עֲבַד יְיָ אֱלָהָךְ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם: נִסִּין רַבְרְבִין דִּי־חֲזָאָה עֵינָךְ
וְאָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא וִידָא תַקִּפְתָּא וּדְרָעָא מְרָמְמָא דִּי אַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
20 כֵּן יַעְבֵּד יְיָ אֱלָהָךְ לְכָל עַמְמַיָּא דִּי אַתְּ דָּחֵל מִקֳּדָמֵיהוֹן: וְאַף יָת
עַרְעִיתָא יְגָרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בְּהוֹן עַד דְּיֵבְדוּן דְּאִשְׁתְּאָרוּ וּדְאִטַּמָּרוּ מִקֳּדָמָךְ:
21 לָא תִתְּבַר מִקֳּדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִנְתֵּהּ בֵּינָךְ אֱלָהָא רַבָּא
22 וּדְחִילָא: וִיתָרֵךְ יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָמָךְ זְעֵר זְעֵר
23 לָא תִכּוֹל לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן בִּפְרִיעַ דִּלְמָא תִסְגֵּי עֲלָךְ חֵיוַת בָּרָא: וְיִמְסְרִנּוּן
24 יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וִישַׁגֵּשִׁנּוּן שִׁגּוּשׁ רַב עַד דְּיִשֵׁיצִנּוּן: וְיִמְסַר מַלְכֵיהוֹן
בִּידָךְ וְתוֹבֵד יָת שְׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא יִתְעַתַּד אֱנָשׁ מִקֳּדָמָךְ
25 עַד דִּתְשֵׁיצֵי יָתְהוֹן: צַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא לָא תַחְמֵד
כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי־עֲלֵיהוֹן וְתִסַּב לָךְ דִּלְמָא תִתָּקַל בֵּהּ אֲרֵי מְרַחֲקָא
26 דַּייָ אֱלָהָךְ הוּא: וְלָא תָעֵל דִּמְרָחַק לְבֵיתָךְ וּתְהֵי חֶרְמָא כְּוָתֵהּ
ח
1 שַׁקָּצָא תְשַׁקְּצִנֵּהּ וְרַחָקָא תְּרַחֲקִנֵּהּ אֲרֵי חֶרְמָא הוּא: כָּל תַּפְקֵדְתָּא
דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְתִסְגּוּן
2 וְתֵיתוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן: וְתִדְכַּר יָת כָּל

22 ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרין שם. פן תרבה עליך
חית השדה. והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה, שנאמר
וחית השדה השלמה לך (איוב ה׳)? אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא.
23 וְהָמָם, נקוד קמץ כלו, לפי שאין ם׳ אחרונה מן היסוד, והרי הוא כמו וְהָם
אותם; אבל וְהָמַם גלגל עגלתו (ישעיה כ״ח) כלו יסוד, לפיכך חציו קמץ
1 וחציו פתח, כשאר פעל של שלש אותיות*). כל המצוה, כפשוטו. ומ״א אם
התחלת במצוה גמור אותה, שאינה נקראת אלא על שם הגומרה; שנאמר
ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם (יהושע כ״ד),
והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם? אלא לפי שלא הספיק לגמרה
2 וגמרוה ישראל נקראת על שמם. התשמר מצותיו, שלא תנסהו ולא תהרהר

*) וְהָמָם, נקוד כולו קמץ וכו׳, כוונתו מבוארת, שהתבה מבעלי תלומי הע׳ ומבנין הקל, והם׳ לסמן הפעולים רבים נסתרים, וְהָם אותם, דוגמת שָׂמוֹ, שָׂמָם; אבל הם׳ של וְהָמַם גלגל עגלתו מן היסוד, על משקל סָבַב, בָּזַז. ואם תוסיף עליו מ׳ הכנוי תאמר כי אלהים הֲמָמָם (דה״ב ט״ו ו׳). ואין לפרש וְהָמָם מגזרת לבי הומה לי (ירמיה ד׳ י״ט), המו מעי לו (שם ל״א כ׳), וכמו רָאָם מן ראה ועָשָׂם מן עשה; לפי שאין המ״ים כתלה בגוף הפעל ואין פעולתו יוצא לאחר בבנין הקל, שמבואר בפרוש הרש״בם.

היידנהיים.

הוֹלִיכְךָ*) יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן
עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו
אִם־לֹא׃ וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־ 3
יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל־
הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָה
יִחְיֶה הָאָדָם׃ שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא 4
בָצֵקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר 5
יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־ 6
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ׃ כִּי 7
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת
וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר׃ אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן 8
וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ׃ אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא 9
בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר
אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת׃ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ 10
וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־
לָךְ׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי 11
שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃
פֶּן־תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ׃ וּבְקָרְךָ 12 13
וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ יִרְבֶּה׃

אחריו. שמלתך לא בלתה, ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים 4

*) אֲשֶׁר הוֹלִיכֲךָ. דיני שוא נח ושוא נע וחטף פתח.

זה ודאי צריך עיון, למה רשם הכ' בחטף פתח. ואין לומר שגגת סופר הוא, שהרי גם אחרו לקמן פסוק ט"ו הַמּוֹלִיכֲךָ גם אותו רשם בח"פ, ולא כן הַמַּאֲכִלְךָ שרשם הל' בשו"א לבד, וכן כל דומיו בשו"א לבד, כמו לְהַצִּילְךָ, אֲשִׂימְךָ, יְשִׂימְךָ, יְקִימְךָ. אכן אם תשים לבך אל מה שכבר כתבתי בפ' שמיני ס' כ"ב על וַיְבָרֲכֵם, כי כל שוא"ים כאלה נחים אם לא יפגשו בכפל אות, ובעל כן מָלְאוּ תוֹכְךָ (יחזקאל כ"ח י"ו) בדגש, תבין הסוד.

היידנהיים.

ארחא די דברך יי אלהך דנן ארבעין שנין במדברא בדיל לענויתך
3 לנסיותך למדע ית די בלבך התטר פקודוהי אם לא: וענך ואכפנך
ואוכלך ית מנא די לא ידעתא ולא ידעון אבהתך בדיל לאודעותך
ארי לא על לחמא בלחודוהי מתקים אנשא ארי על כל אפקות
4 מימרא דיי יתקים אנשא: כסותך לא אבליאת מנך ומסנך
5 לא יחפו דנן ארבעין שנין: ותדע עם לבך ארי כמא די מאלף
6 גברא ית בריה יי אלהך מאלף לך: ותטר ית פקודיא דיי אלהך
7 למהך בארחן דתקנן קדמוהי ולמדחל יתיה: ארי יי אלהך מעלך
לארעא טבתא ארעא נגדא נחלין דמיין מבועי עינון ותהומין
8 נפקין בבקען ובטורין: ארעא חטין וסערין וגופנין ותאנין ורמונין
9 ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש: ארעא די לא
בעצורין תיכול בה לחמא לא תחסר כל מדעם בה ארעא די
10 אבנהא פרזלא ומטורהא תפסול נחשא: ותיכול ותשבע ותברך ית
11 יי אלהך על ארעא טבתא דיהב לך: אסתמר לך דלמא תתנשי
ית דחלתא דיי אלהך בדיל דלא למטר פקודוהי ודינוהי וקימוהי
12 די אנא מפקדך יומא דין: דילמא תיכול ותשבע ובתין שפירין
13 תבני ותיתב: ותורך ועאנך יסגון וכספא ודהבא יסגא לך וכל די

אותם כמין כלים מגוהצים; ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל
לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו. לא בצקה, לא נפחה
8 כבצק, כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות. זית שמן, זיתים העושים שמן*).

*) ר"ל שהסמיכות הזה הוא להורות היחס שבין המעשה לעושהו, ולעולם התאר הנסמך
מגלה הראשונה ומגדרת אותה: זית שמן (אֶלבוים) זית העושה שמן, וכן עץ פרי
(פרוכטבוים) עץ העושה פרי, והפך שמן זית (בוימאֶהל) שמן היוצא מן הזית, פרי
עץ (בוימפרוכט) פרי היוצא מן העץ. והרד"ק בשרש זית אמר: ארץ זית שמן, פרי
עלי זית שעושין שמן, כי יש זיתים שאינם עושים שמן; וכן ת"א ארעא דזיתהא עבדין
משחא. עכ"ל. והלשון הזה העתיק גם הרא"ם ז"ל כאן, ולקמן בריש פ' כי תבוא בפסוק
בראשית כתב הפך זה ואמר כי כל הזיתים עושין שמן. (ושם אדבר בו בעז"ה.) ועוד
דע כי זית שם האילן גם שם הפרי, וכ"כ בעל הפרחון: זית רענן פרושו אילן
של זית, וזיתים יהיו לך (דברים כ"ח מ') נקרא כך על שם פריו, וכן תאנה ורמון, מה
שלא תמצא כך בענבים, כי לא נקרא אילן. כי ישל זיתך (שם), פרושו פרי. עכ"ל.
הײדנהײם.

14 וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ
15 מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר ׀ הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא
נָחָשׁ ׀ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מָיִם הַמּוֹצִיא לְךָ
16 מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃ הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ
17 בְּאַחֲרִיתֶךָ׃ וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־
18 הַחַיִל הַזֶּה׃ וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ
כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ פ
19 וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעִדֹתִי בָכֶם
20 הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן׃ כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה מַאֲבִיד
מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ פ
ט 1 שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת
גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם׃
2 עַם־גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה
3 שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק׃ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא יַשְׁמִידֵם
וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר
4 דִּבֶּר יְהוָה לָךְ׃ אַל־תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֹתָם ׀ מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם
5 מִפָּנֶיךָ׃ לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת

14 לָךְ יוֹמָא: וְיִרַם לִבָּךְ וְתִנְשֵׁי יָת דַחֲלְתָא דַיְיָ אֱלָהָךְ דִי אַפְּקָךְ
15 מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא: דְדַבְּרָךְ בְּמַדְבְּרָא רַבָּא וּדְחִילָא
אֲתַר חִיוָן קָלָן וְעַקְרַבִּין וּבֵית צַחֲוָנָא אֲתַר דִי לֵית מַיָא דְאַפֵּק לָךְ
16 מַיָא מִטִּנָּרָא תַקִּיפָא: דְאוֹכְלָךְ מַנָּא בְּמַדְבְּרָא דִי לָא יְדַעוּ אֲבָהָתָךְ
17 בְּדִיל לְעַנָּיוּתָךְ וּבְדִיל לְנַסָּיוּתָךְ לְאוֹטָבָא לָךְ בְּסוֹפָךְ: וְתֵימַר בְּלִבָּךְ
18 חֵילִי וּתְקוֹף יְדִי קְנוֹ לִי יָת נִכְסַיָא הָאִלֵין: וְתִדְכַּר יָת יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי
הוּא יָהֵב לָךְ עֵצָה לְמִקְנֵי נִכְסִין בְּדִיל לְקַיָמָא יָת קְיָמֵהּ דִי קַיִים
19 לַאֲבָהָתָךְ כְּיוֹמָא הָדֵין: וִיהֵי אִם מִנְשָׁא תִנְשֵׁי יָת דַחֲלְתָא דַיְיָ אֱלָהָךְ
וּתְהָךְ בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָא וְתִפְלְחִנּוּן וְתִסְגּוּד לְהוֹן אַסְהֲדִית בְּכוֹן
20 יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן: כְּעַמְמַיָא דִי יְיָ מוֹבִיד מִקֳדָמֵיכוֹן
ט 1 כֵּן תֵּיבְדוּן חֲלָף דְלָא קַבֵּלְתּוּן בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
אַתְּ עָבַר יוֹמָא דֵין יָת יַרְדְּנָא לְמֵיעַל לְמֵירַת עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין
2 מִנָּךְ קִרְוִין רַבְרְבָן וּכְרִיכָן עַד צֵית שְׁמַיָא: עַם רַב וְתַקִּיף בְּנֵי
גִּבָּרַיָא דִי אַתְּ יְדַעְתְּ וְאַתְּ שְׁמַעְתְּ מַן יָכוֹל לְמֵיקַם קֳדָם בְּנֵי גִבָּרַיָא:
3 וְתִדַּע יוֹמָא דֵין אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא עָבַר קֳדָמָךְ מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא
אָכְלָא הוּא יְשֵׁיצִנּוּן וְהוּא יְתָרְכִנּוּן קֳדָמָךְ וּתְתָרְכִנּוּן וְתוֹבְדִנּוּן בִּפְרִיעַ
4 כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ לָךְ: לָא תֵימַר בְּלִבָּךְ בְּדִיתְבַּר יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן
מִקֳדָמָךְ לְמֵימַר בִּזְכוּתִי אַעֲלַנִי יְיָ לְמֵירַת יָת אַרְעָא הָדָא וּבְחוֹבֵי
5 עַמְמַיָא הָאִלֵין יְיָ מְתָרֵךְ לְהוֹן מִקֳדָמָךְ: לָא בִזְכוּתָךְ וּבְקַשִּׁיטוּת

4 5 אל תאמר בלבבך לדקתי ורשעת הגוים גרמו. לא בצדקתך .... אתה בא

אֶת־אַרְצָם כִּי בְּרִשְׁעַת ׀ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן הָקִים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא 6
בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה׃ זְכֹר אַל־ 7
תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר
לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ ׀ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־
הַמָּקוֹם הַזֶּה מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה׃ וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם 8
אֶת־יְהוָה וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃ בַּעֲלֹתִי 9
הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת
יְהוָה עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי׃ וַיִּתֵּן יְהוָה אֵלַי 10
אֶת־שְׁנֵי לוּחֹת הָאֲבָנִים כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וַעֲלֵיהֶם
כְּכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל׃ וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים 11
לַיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחוֹת
הַבְּרִית׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה כִּי שִׁחֵת 12
עַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר 13
רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ הֶרֶף 14
מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם
וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי־עָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ׃ וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־ 15
הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וּשְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי

לרשת ... כי ברשעת הגוים, הרי כי משמש בלשון אלא. ואשב 9

לבך את עלל למירת ית ארעהון ארי בחובי עממיא האלין יי
אלהך מתרכהון מקדמך ובדיל לאקמא ית פתגמא די קיים יי
6 לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב: ותדע ארי לא בזכותך יי
אלהך יהב לך ית ארעא טבתא הדא למירתה ארי עם קשי קדל
7 את: הוי דכיר לא תנשי ית די ארגזתא קדם יי אלהך במדברא
למן יומא די נפקתא מארעא דמצרים עד מיתיכון עד אתרא הדין
8 מסרבין הויתון קדם יי: ובחרב ארגזתון קדם יי והוה רגז מן קדם
9 יי בכון לשיצאה יתכון: במסקי לטורא למסב לוחי אבניא לוחי
קימא די גזר יי עמכון ויתבית בטורא ארבעין יממין וארבעין
10 לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי: ויהב יי לי ית תרין
לוחי אבניא כתיבין באצבעא דיי ועליהון ככל פתגמיא די מליל
11 יי עמכון בטורא מגו אשתא ביומא דקהלא: והוה מסוף ארבעין
יממין וארבעין לילון יהב יי לי ית תרין לוחי אבניא לוחי קימא:
12 ואמר יי לי קום חות בפריע מכא ארי חביל עמך די אפקתא
ממצרים סטו בפריע מן ארחא די פקדתנון עבדו להון מתכא:
13 ואמר יי לי למימר גלי קדמי ית עמא הדין והא עם קשי קדל
14 הוא: אנח בעותך מקדמי ואשיצנון ואמחי ית שמהון מתחות
15 שמיא ואעבד יתך לעם תקיף וסגי מנהון: ואתפניתי ונחתית מן
טורא וטורא בער באשתא ותרין לוחי קימא על תרתין ידי:

בהר. אין ישיבה אלא לשון עכבה. לחת, לחת כתיב, שנתיהן שוות.

16 יָדָי׃ וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם
לָכֶם עֵגֶל מַסֵּכָה סַרְתֶּם מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה
17 יְהוָה אֶתְכֶם׃ וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל שְׁתֵּי
18 יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם׃ וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה כָּרִאשֹׁנָה
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם
לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת
19 הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃ כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף
וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע
20 יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא׃ וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהוָה
מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל גַּם־בְּעַד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא׃
21 וְאֶת־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לָקַחְתִּי וָאֶשְׂרֹף
אֹתוֹ ׀ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר
22 וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן־הָהָר׃ וּבְתַבְעֵרָה
וּבְמַסָּה וּבְקִבְרֹת הַתַּאֲוָה מַקְצִפִים הֱיִיתֶם אֶת־יְהוָה׃
23 וּבִשְׁלֹחַ יְהוָה אֶתְכֶם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה
24 אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ׃ מַמְרִים
25 הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם׃ וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה
אֶת־אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי
26 כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וָאֹמַר
אֲדֹנָי יְהוִה אַל־תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ
27 אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ זְכֹר לַעֲבָדֶיךָ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה

ואתנפל לפני ה׳ כראשנה ארבעים יום, זנסטר ועתה תעלה אל כ׳ 18

16 חטיתי והא חבתון קדם יי אלהכון עבדתון לכון עגל מתכא סטיתון
17 בפריע מן ארחא די פקיד יי יתכון: ואחדית בתרין לוחיא ורמיתנון
18 מעל תרתין ידי ותברתנון לעיניכון: ואשתטחית קדם יי כקדמיתא
ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי
על כל חוביכון די חבתון למעבד דביש קדם יי לארגזא קדמוהי:
19 ארי דחלית מקדם רגזא וחמתא די רגז יי עליכון לשיצאה יתכון
20 וקביל יי צלותי אף בזמנא ההיא: ועל אהרן הוה רגז מן קדם יי לחדא
21 לשיציותהּ וצליתי אף על אהרן בעדנא ההיא: וית חובתכון די
עבדתון ית עגלא נסבית ואוקדית יתהּ בנורא ושפית יתהּ בשופינא
יאות עד די הוה דקיק לעפרא ורמית ית עפרהּ לנחלא דנחת
22 מן טורא: ובדלקתא ובנסתא ובקברי דמשאלי מרגזין הויתון קדם
23 יי: וכד שלח יי יתכון מרקם גיאה למימר סקו ואחסינו ית־ארעא
די יהבית לכון וסרבתון על גזרת מימרא דיי אלהכון ולא הימנתון
24 להּ ולא קבלתון למימרהּ: מסרבין הויתון קדם יי מיומא דידעית
25 יתכון: ואשתטחית קדם יי ית ארבעין יממין וית ארבעין לילון
26 די אשתטחית ארי אמר יי לשיצאה יתכון: וצליתי קדם־יי ואמרית
יי אלהים לא תחבל עמך ואחסנתך די פרקתא בתקפך די־אפקתא
27 ממצרים בידא תקיפא: אדכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב

אולי אכפרה (שמות ל"ב), כאותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום, נשלמו כלים בכ"ט באב, שהוא עלה בשמנה עשר בתמוז, בו ביום נתרצה לישראל ואמר לו למשה פסל לך שני לוחות (שם ל"ד), עשה עוד ארבעים יום, נשלמו כלים ביום הכפורים, בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך (במדבר י"ד), לכך הוקבע למחילה ולסליחה. ומנין שנתרצה ברצון שלם? שנאמר באחרונים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים (דברים י'), מה הראשונים ברצון אף
20 אחרונים ברצון — אמור מעתה אמצעיים היו בכעס. ובאהרן התאנף ה', לפי ששמע לכם. להשמידו, זה כלוי בנים; וכן הוא אומר ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב'). ואתפלל גם בעד אהרן, והועילה תפלתי לכפר מחצה,
21 ומתו שנים ונשארו השנים. טחון, ל' הוה, כמו הלוך וכלות, מולא"נט בלע"ז
22 (molens, moulant, מאהלענד). ואתנפל וגו'. אלו הן עצמם האמורים למעלה, וכפלן כאן לפי שכתוב כאן סדר תפלתו, שנאמר ה' אלהים אל

וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ׃ פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ 28
מִשָּׁם מִבְּלִי יְכֹלֶת יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
דִּבֶּר לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר׃
וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ 29
הַנְּטוּיָה׃ פ רביעי.
בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת אֲבָנִים 1
כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ לְּךָ אֲרוֹן עֵץ׃ וְאֶכְתֹּב 2
עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים
אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן׃ וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים 3
וָאֶפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי
הַלֻּחֹת בְּיָדִי׃ וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן אֵת 4
עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי׃ וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר 5
וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר
צִוַּנִי יְהוָה׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה 6
שָׁם מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי־ 7
מָיִם׃ בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת 8
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ
בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה 9
עִם־אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

תשחת עמך וגו'. בעת ההיא, לסוף ארבעים יום נתרצה לי ואמר לי פסל 1 לך, ואחר כך ועשית ארון, ואני עשיתי ארון תחלה, שכשאבוא והלוחות בידי היכן אתנם? ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל, שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יוה"כ; כי בירדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן, ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים; נמצא זה ארון אחר היה, וזהו שהיה

28 לא תתפני לקשיות עמא הדין ולחוביהון ולחטאיהון: דילמא
יימרון דירי ארעא די אפקתנא מתמן מדלית יוכלא דיי לאעלתהון
לארעא די מליל להון ומדסני יתהון אפקנון לקטלותהון במדברא:
29 ואנון עמך ואחסנתך די אפקתא בחילך רבא ובדרעך מרממא:
1 בעדנא ההיא אמר יי לי פסל לך תרין לוחי אבניא כקדמאי וסק
2 לקדמי לטורא ותעבד לך ארונא דאעא: ואכתוב על לוחיא ית־
פתגמיא די הוו על לוחיא קדמאי די תברתא ותשוינון בארונא:
3 ועבדית ארונא דאעי שטין ופסלית תרין לוחי אבניא כקדמאי
4 וסלקית לטורא ותרין לוחיא בידי: וכתב על לוחיא ככתבא קדמאה
ית עשרא פתגמיא די מליל יי עמכון בטורא מגו אשתא ביומא
5 דקהלא ויהבנון יי לי: ואתפניתי ונחתית מן טורא ושויתי ית־
6 לוחיא בארונא די עבדית והוו תמן כמא־די פקדני יי: ובני ישראל
נטלו מבארות בני יעקן למוסרה תמן מית אהרן ואתקבר תמן
7 ושמש אלעזר בריה תחותוהי: מתמן נטלו לגדגד ומן גדגד ליטבת
8 ארעא נגדן־נחלין דמיין: בעדנא ההיא אפרש יי ית שבטא דלוי
למטל ית ארון קימא דיי למקם קדם יי לשמשותיה ולברכא בשמיה
9 עד יומא הדין: על כן לא הוה ללוי חלק ואחסנא עם אחוהי מתנן

יוצא עמהם למלחמה, ואותו שנשבר בלוחות לא יצא למלחמה אלא בימי עלי
6 ונשבו עליו ונשבה. ובני ישראל נסעו מבארת בני יעקן מוסרה. מה ענין
זה לכאן? ועוד וכי מבארת בני יעקן נסעו למוסרה, והלא ממוסרות באו
לבני יעקן, שנאמר ויסעו ממוסרה וגו' (במדבר ל"ג)? ועוד שם מת אהרן,
והלא בהר ההר מת? לא וחשוב ותמצא שמנה מסעות ממוסרות להר ההר!
אלא אף זו מן התוכחה: ועוד עשיתם זאת, כשמת אהרן בהר ההר לסוף
ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד, יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם
ראש לחזור למצרים, וחזרתם לאחוריכם שמנה מסעות עד בני יעקן, ומשם
7 חזרתם הגדגדה, הוא חור הגדגד. ומן הגדגדה וגו', ובמוסרה עשיתם אבל
כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת, ונדמה לכם כאלו מת שם. וסמך
מזה תוכחה זו לשבור הלוחות, לומר שקשה מיתתם של צדיקים לפני הקב"ה
כיום שנשתברו בו הלוחות, ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש
8 לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל. בעת ההיא הבדיל ה' וגו', מוסב
לענין הראשון: בעת ההיא, בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל,
ובני לוי לא טעו, הבדילם המקום מכם. וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן,
לומר שאף בזו לא טעו בה בני לוי, אלא עמדו באמונתם. לשאת את ארון
ברית ה', הלוים. לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו, הכהנים, והוא
9 נשיאת כפים. על כן לא היה ללוי חלק, לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן
פנויין לחרוש ולזרוע. ה' הוא נחלתו, נוטל פרס מזומן מבית המלך.

לוֹ: וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם 10
וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא
אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע 11
לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם: פ חמישי
וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה 12
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ
וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:
לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ 13
הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ: הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם 14
הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ: רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה לְאַהֲבָה 15
אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם
הַזֶּה: וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ 16
עוֹד: כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי 17
הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים
וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר 18
לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים 19
הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ 20
תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא 21
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ: בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ 22
מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
לָרֹב: וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו יא 1

ואנכי עמדתי בהר, לקבל הלוחות האחרונות. ולפי זאת פרש למעלה בפ״ה עמד 10

10 דיהב לה יי אנון-אחסנתיה כמא-די מליל יי אלהך לה: ואנא הויתי
קאם בטורא כיומין קדמאין ארבעין יממין וארבעין לילון וקביל
11 יי צלותי אף בזמנא ההוא לא אבי יי לחבלותך: ואמר יי לי קום
זיל למטול קדם עמא ויעלון ויירתון ית-ארעא די קיימית לאבהתהון
12 למתן להון: וכען ישראל מא יי אלהך תבע מנך אלהן למדחל
קדם יי אלהך למהך בכל ארחן דתקנן קדמוהי ולמרחם יתה
13 ולמפלח קדם יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך: למטר ית פקודיא
14 דיי וית קימוהי דאנא מפקדך יומא-דין לדייטב לך: הא דיי
15 אלהך שמיא ושמי שמיא ארעא וכל-די-בה: לחוד באבהתך צבי
יי למרחם יתהון ואתרעי בבניהון בתריהון בכון מכל עממיא
16 כיומא הדין: ותעדון ית טפשות לבכון וקדלכון לא תקשון עוד:
17 ארי יי אלהכון הוא אלהא דינין ומרי מלכין אלהא רבא גברא
18 ודחילא די לית קדמוהי מסב-אפין ואף לא לקבלא שחדא: עבד
19 דין יתם וארמלא ורחם גיורא למתן לה מזונא וכסו: ותרחמון ית
20 גיורא ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים: ית יי אלהך תדחל
21 וקדמוהי תפלח ולדחלתה תקרב ובשמה תקים: הוא תשבחתך
והוא אלהך דעבד עמך ית רברבתא וית חסינתא האלין די חזו
22 עיניך: בשבעין נפשן נחתו אבהתך למצרים וכען שויך יי אלהך
יא 1 ככוכבי שמיא למסגי: ותרחם ית יי אלהך ותטר מטרת מימרה

בהר בעלייה אחרונה זו, חזר והתחיל בה. כימים הראשונים, של לוחות
הראשונות, מה הם ברצון אף אלו ברצון, אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל
11 עליכם היו בכעס. ויאמר ה' אלי וגו', אף על פי שסרתם מאחריו וטעיתם
12 בעגל, אמר לי לך נחה את העם וגו' (שמות ל"ב). ועתה ישראל, אף על
פי שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם; מכל מה שחטאתם לפניו
אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו'. ורבותינו דרשו מכאן, הכל בידי שמים
13 חוץ מיראת שמים. לשמר את מצות ה', ואף היא לא לחנם, אלא לטוב
14 לך, שתקבלו שכר. הן לה' אלהיך הכל; אף על פי כן רק באבתיך חשק
15 ה' מן הכל. בכם, כמו שאתם (רואים אתכם) חשוקים מכל העמים היום
16 17 הזה. ערלת לבבכם, אוטם לבבכם וכסויו. ואדני האדנים, לא יוכל שום
אדון להציל אתכם מידו. לא ישא פנים, אם תפרקו עֻלּוֹ. ולא יקח שחד,
18 לפייסו בממון. עשה משפט יתום ואלמנה, הרי גבורה, ואצל גבורתו אתה
מוצא ענותנותו. ואהב גר לתת לו לחם ושמלה, ודבר חשוב הוא זה, שכל
עצמו של יעקב אבינו על זה נתפלל, ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש (בראשית כ"ח).
19 20 כי גרים הייתם; מום שבך אל תאמר לחברך! את ה' אלהיך תירא,
ותעבד לו ותדבק בו, ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע.

2 וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיָּמִים׃ וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי ׀ לֹא
אֶת־בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֶת־מוּסַר
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גָּדְלוֹ אֶת־יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה׃
3 וְאֶת־אֹתֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם
4 לְפַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וּלְכָל־אַרְצוֹ׃ וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל
מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל
פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
5 וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃
6 וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר
פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֶת־
אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל
7 יִשְׂרָאֵל׃ כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל
8 אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ
9 אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ
יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת
10 לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ס ששי. כִּי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא
אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ
11 בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק׃ וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה

וידעתם היום, תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי! כי לא את בניכם אני 2
מדבר עכשיו, שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה. בקרב כל ישראל, 6
כל מקום שהיה אחד מהם בורח, הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו. אלו דברי
רבי יהודה; אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה
(במדבר ט"ז), ולא פיותיה? אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל?
אמר לו שנעשית הארץ מדרון כמשפך, וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל
אל מקום הבקיעה. ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם,

2 דקימוהי ודינוהי ופקודוהי כל יומיא: ותדעון יומא דין ארי לא
ית בניכון די לא ידעו ודי לא חזו ית אלפנא דיי אלהכון ית
3 רבותיה ית ידיה תקיפא ודרעיה מרממא: וית אתותיה וית עובדוהי
4 די עבד בגו מצרים לפרעה מלכא דמצרים ולכל ארעיה: ודי עבד
למשרית מצרים לסוסותיה ולרתיכוהי די אטיף ית מי ימא דסוף
5 על אפיהון במרדפהון בתריכון ואובדנון יי עד יומא הדין: ודי
6 עבד לכון במדברא עד מיתיכון עד אתרא הדין: ודי עבד לדתן
ולאבירם בני אליאב בר ראובן די פתחת ארעא ית פומה ובלעתנון
וית אנש בתיהון וית משכניהון וית כל יקומא די עמהון בגו כל
7
8 ישראל: ארי עיניכון חזאה ית כל עובדא דיי רבא די עבד: ותטרון
ית (כל) תפקדתא די אנא מפקדך יומא דין בדיל דתתקפון ותעלון
9 ותירתון ית ארעא די אתון עברין תמן למירתה: ובדיל דתורכון
יומין על ארעא די קיים יי לאבהתכון למתן להון ולבניהון ארעא
10 עבדא חלב ודבש: ארי ארעא די את עלל לתמן למירתה לא
כארעא דמצרים היא די נפקתון מתמן די תזרע ית זרעך ומשקת
11 לה ברגלך כגנתא ירקא: וארעא די אתון עברין תמן למירתה

7 שמעמידו על רגליו. כי עיניכם הראת, מוסב על המקרא האמור למעלה,
כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי אם עמכם אשר עיניכם הראת
10 וגו'. לא כארץ מצרים היא, אלא טובה הימנה; ונאמרה הבטחה זו
לישראל ביציאתם ממצרים, שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה
כזו. יכול בגנותה הכתוב מדבר, וכך אמר להם, לא כארץ מצרים היא,
אלא רעה הימנה? ת"ל וחברון שבע שנים נבנתה (במדבר י"ג) וגו', אדם
אחד בנאן, חם בנה צוען למצרים בנו וחברון לכנען, דרך ארץ אדם בונה
את הנאה ואחר כך בונה את הגרוע, שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני,
ובכל מקום החביב קודם, הא למדת שחברון יפה מצוען; ומצרים משובחת
מכל הארצות, שנאמר כגן ה' כארץ מצרים (בראשית י"ג), וצוען שבח מצרים
היא, שהיתה מקום מלכות, שכן הוא אומר כי היו בצוען שריו (ישעיה ל'),
וחברון פסולתה של ארץ ישראל, לכך הקצוה לקברות מתים, ואף על פי כן
היא יפה מצוען. ובכתובות דרשו בענין אחר: אפשר אדם בונה בית לבנו הקטן
ואחר כך לבנו הגדול? אלא שמבונה על אחד משבעה בצוען. אשר יצאתם
משם, אפילו ארץ רעמסס אשר ישבתם בה, והיא במיטב ארץ מצרים, שנאמר
במיטב הארץ בארץ רעמסס (בראשית מ"ז), אף היא אינה כארץ ישראל. והשקית ברגלך.
ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה, צריך אתה
לנדד משנתך ולעמול, והנמוך שותה ולא הגבוה, ואתה מעלה המים מן הנמוך
לגבוה; אבל זו למטר השמים תשתה מים, אתה ישן על מטתך, והקב"ה משקה
נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת. כגן הירק, שאין די לו בגשמים, ומשקין
11 אותו ברגל ובכתף. ארץ הרים ובקעת, משובח ההר מן המישור; שהמישור

לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה
מָּיִם*) : אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה 12
אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה : ס וְהָיָה 13
אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם
וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם : וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ 14
וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ : וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ 15
לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ : הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה 16
לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם : וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־ 17
יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם

בבית כור אתה זורע כור, אבל ההר בית כור ממנו חמשה כורין, ארבעה
מארבע שפועיו ואחד בראשו. ובקעת, הן מישור. אשר ה' אלהיך דרש אתה. 12
והלא כל הארצות הוא דורש, שנאמר להמטיר על ארץ לא איש (איוב ל"ח)?
אלא כביכול אינו דורש אלא אותה, ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את
כל הארצות עמה. תמיד עיני ה' אלהיך בה, לראות מה צריכה ולחדש בה
גזרות, עתים לטובה עתים לרעה וכו' — כדאיתא בראש השנה. מרשית
השנה, מר"ה נדון מה יהא בסופה. והיה אם שמע. והיה מוסב על האמור
למעלה, למטר השמים תשתה מים. והיה אם שמע תשמעו, אם תשמע 13
בישן תשמע בחדש; וכן אם שכח תשכח (לעיל ח'), אם התחלת לשכוח סופך
שתשכח כולה, שכן כתיב במגלה, אם תעזבני יום יומים אעזבך. מצוה אתכם
היום, שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום. לאהבה את ה', שלא
תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רבי, בשביל שאקבל
שכר, אלא כל מה שתעשה עשה מאהבה, וסוף הכבוד לבוא. ולעבדו בכל
לבבכם, עבודה שהיא בלב, זו היא תפלה, שתפלה קרויה עבודה, שנאמר
אלהך די אנת פלח ליה בתדירא (דניאל ו'); וכי יש פולחן בבבל? אלא על שהיה
מתפלל, שנאמר וכוין פתיחן לה וגו' (שם); וכן בדוד הוא אומר תכון תפלתי
קטרת לפניך (תהלים קמ"א). בכל לבבכם ובכל נפשכם. והלא כבר הזהיר
בכל לבבך ובכל נפשך (לעיל ו')? אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור.

*) תִּשְׁתֶּה־מָּיִם, פליגי ביה ספרי, יש מותגים בת' השניה ומרפים המ', ויש מותגים בת' הראשונה ומדגישים המ', ויש שאין מותגים כלל, גם הם מדגישים המ' כמשפט, וכגרסת יהב"י, וכ"ה במקרא כי"י, גם בחלופי ב"י מצאתי: בן אשר תִּשְׁתֶּה־מָּיִם, בן נפתלי תִּשְׁתֶּה; וזה הפך גרסת חלופי הדפוס.

הירדנהיים.

12 ארע טורין ובקען למטר שמיא תשתי מיא: ארעא דיי אלהך
תבע יתה תדירא עיני יי אלהך בה מרישא דשתא ועד סופא
13 דשתא: ויהי אם קבלא תקבלון לפקודי די אנא מפקד יתכון יומא
דין למרחם ית יי אלהכון ולמפלח קדמוהי בכל לבכון ובכל
14 נפשכון: ואתן מטר ארעכון בעדנה בכיר ולקיש ותכנוש עבורך
15 וחמרך ומשחך: ואתן עשבא בחקלך לבעירך ותיכול ותשבע:
16 אסתמרו לכון דילמא יטעון לבכון ותסטון ותפלחון לטעות עממיא
17 ותסגדון להון: ויתקוף רגזא דיי בכון ויחוד ית שמיא ולא יהי

14 ונתתי מטר ארצכם; עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי. בעתו,
בלילות, שלא יטריחו אתכם. ד"א בעתו, בלילי שבתות, שהכל מצויין בבתיהם.
יורה, היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה, שמרוה את הארץ ואת הזרעים.
מלקוש, רביעה שיורדת סמוך לקציר, למלאות התבואה בקשיה. ולשון מלקוש
דבר המאוחר, כדמתרגמינן והיה העטופים ללבן (בראשית ל') לקישיא. ד"א
לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות ועל הקשין. ואספת דגנך,
אתה תאספנו אל הבית, ולא אויבך, כענין שנאמר אם אתן דגנך .... כי
מאספיו יאכלוהו (ישעיה ס"ג), ולא כענין שנאמר והיה אם זרע ישראל
15 וגו' (שופטים ו'). ונתתי עשב בשדך לבהמתך, שלא תצטרך להוליכה למדברות.
ד"א שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך, ואתה מונע
ידך ממנה שלשים יום קודם לקציר ואינה פוחתת מדגנה. ואכלת ושבעת,
הרי זו ברכה אחרת, שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים. ואכלת ושבעת,
16 השמרו לכם, כיון שתהיו אוכלים ושבעים, השמרו לכם שלא תבעטו; שאין
אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה, שנאמר פן תאכל ושבעת .... ובקרך
וצאנך ירביון, מה הוא אומר אחריו? ורם לבבך ושכחת (לעיל ח'). וסרתם,
לפרוש מן התורה, ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים, שכיון שאדם פורש
מן התורה הולך ומדבק בע"א; וכן דוד אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת
ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים (שמואל א' כ"ו), ומי אמר לו כן? אלא
כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים. אלהים
אחרים, שהם אחרים לעובדיהם*), צועק אליו ואינו עונהו, נמצא עשוי
17 לו כנכרי. את יבולה, אף מה שאתה מוביל לה, כענין שנאמר זרעתם
הרבה והבא מעט (חגי א'). ואבדתם מהרה, על כל שאר היסורין אגלה
אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטוא. משל למלך ששלח בנו לבית המשתה,
והיה יושב ומפקידו, אל תאכל יותר מצרכך, שתבוא נקי לביתך; ולא השגיח
הבן ההוא, אכל ושתה יותר מצרכו, והקיא וטנף את כל בני המסבה, נטלוהו
בידיו ובגליו וזרקוהו אחורי פלטרין. מהרה, איני נותן לכם ארכא. ואם
תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול, שנאמר והיו ימיו מאה ועשרים שנה

*) ר"ל שאין אחרים תאר לגוים אחרים, עד שיתפרש אלהים של גוים אחרים, אך הוא
תאר לאלהים, ופרושו אלהים שהם אחרים. ובעבור שמלת אלהים מקובץ בלשון רבים,
לכן נופל עליו תאר בלשון רבים, וכן אלהים קרובים (לעיל ד' ז'), אלהים קדשים
(יהושע כ"ד).

הירדנהיום.

מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם׃
וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם 18
וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין
עֵינֵיכֶם׃ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ 19
בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּכְתַבְתָּם 20
עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי 21
בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת
לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃ ס שביעי ומפטיר. כִּי 22
אִם־שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ׃ וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־ 23
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים
מִכֶּם׃ כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם 24
יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד הַיָּם
הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם׃ לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם פַּחְדְּכֶם 25
וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
תִּדְרְכוּ־בָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם׃ ס רְאֵה 26
אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה׃ אֶת־הַבְּרָכָה 27
אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם׃ וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־ 28

(בראשית ו')? דור המבול לא היה להם ממי ללמוד, ואתם יש לכם ממי
ללמוד. ושמתם את דברי, אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות, הניחו 18
תפילין, עשו מזוזות, כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו! וכן הוא אומר
הציבי לך ציונים (ירמיה ל"א). לדבר בם, משעה שהבן יודע לדבר למדהו 19
תורה צוה לנו משה, שיהא זה למוד דבורו. מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל
לדבר, אביו מסיח עמו בלשון הקדש ומלמדו תורה, ואם לא עשה כן הרי הוא
כאלו קוברו, שנאמר ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם ... למען ירבו 21

מטרא וארעא לא תתן ית עללתה ותיבדון בפריע מעל ארעא טבתא
18 די יי יהב לכון: ותשוון ית פתגמי אלין על לבכון ועל נפשכון
19 ותקטרון יתהון לאת על ידכון ויהון לתפלין בין עיניכון: ותלפון
יתהון ית בניכון למללא בהון במתבך בביתך ובמהכך בארחא
20 ובמשכבך ובמקימך: ותכתבנון על מזוזין ותקבענון בספי ביתך:
21 ובתרעך: בדיל דיסגון יומיכון ויומי בניכון על ארעא די קיים
22 יי לאבהתכון למתן להון כיומי שמיא על ארעא: ארי אם מטר
תטרון ית כל תפקדתא הדא די אנא מפקד יתכון למעבדה למרחם
ית יי אלהכון למהך בכל ארחן־דתקנן קדמוהי ולאתקרבא לדחלתה:
23 ויתרך יי ית כל עממיא האלין מקדמיכון ותירתון עממין רברבין
24 ותקיפין מנכון: כל אתרא די תדרוך פרסת רגלכון בה דלכון יהי
מן מדברא ולבנן מן נהרא נהר פרת ועד ימא מערבא*) יהי תחומכון:
25 לא יתעתד אנש קדמיכון דחלתכון ואימתכון יתן יי אלהכון על
אפי כל ארעא די תדרכון בה כמא־די מליל לכון:
26 27 חזי די אנא יהב קדמיכון יומא־דין ברכן ולוטין: ית ברכן די
28 תקבלון לפקודיא דיי אלהכון די אנא מפקד יתכון יומא דין: ולוטיא

*) רש"י ז"ל בפ' תרומה (כ"ו י"ג) גרס ימא מערבא ע"ש. שוב מצאתי כן בת"א בכ"י: "ימא מערבא".

היידנהיים.

ימיכם וימי בניכם, אם עשיתם כן ירבו, ואם לאו לא ירבו; שדברי תורה
נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו. לתת להם. לתת לכם אין כתיב
22 כאן, אלא לתת להם, מכאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה. שמר
תשמרון, אזהרה שמירות המשנה, להזהר בלמודו שלא ישתכח. ללכת בכל דרכיו,
הוא רחום ואתה תהא רחום, הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים. ולדבקה
בו, אפשר לומר כן, והלא אש אוכלה הוא? אלא הדבק בתלמידים ובחכמים,
23 ומעלה אני עליך כאלו נדבקת בו. והוריש ה'; עשיתם מה שעליכם, אף
אני אעשה מה שעלי. ועצמים מכם, אתם גבורים, והם גבורים מכם, שאם
לא שישראל גבורים, מה השבח ההוא שמשבח את האמורים לומר ועצמים מכם?
25 אלא אתם גבורים משאר האומות והם גבורים מכם. לא יתיצב איש בפניכם
וגו'. אין לי אלא איש, אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין? ת"ל לא יתיצב,
מכל מקום; אם כן מה ת"ל איש? אפילו כעוג מלך הבשן. פחדכם ומוראכם,
והלא פחד הוא מורא? אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים.
פחד לשון בעיתת פתאום, מורא לשון דאגה מימים רבים. כאשר דבר לכם,
והיכן דבר? את אימתי אשלח לפניך וגו' (שמות כ"ג).
26 27 ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, האמורות בהר גרזים ובהר עיבל. את
28 הברכה על מנת אשר תשמעו. מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם

מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
29 לֹא־יְדַעְתֶּם׃ ס וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת־
הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִים וְאֶת־הַקְּלָלָה עַל־הַר עֵיבָל׃
30 הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ
בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי
31 מֹרֶה׃ כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ
32 וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַחֻקִּים וְאֶת־
יב
1 הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃ אֵלֶּה הַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם חַיִּים
2 עַל־הָאֲדָמָה׃ אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר
עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם
עַל־הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃
3 וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת־מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם
תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת־
4 שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא׃ לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
5 כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־

היום ... ללכת וגו'; הא למדת כל העובד ע"א הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל. מכאן אמרו כל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה.
29 ונתתה את הברכה, כתרגומו ית מברכיא, את המברכים. על הר גרזים, כלפי הר גרזים הופכין פניהם ופתחו בברכה: ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו'; כל הארורים שבפרשה (לקמן כ"ז) אמרו תחלה בלשון ברוך,
30 ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה. הלא המה, נתן להם סימן. אחרי, אחרי העברת הירדן הלאה והלאה למערב; והוא לשון אחרי,

אם לא תקבלון לפקודיא דיי אלהכון ותסטון מן ארחא די אנא
מפקד יתכון יומא דין למהך בתר טעות עממיא די לא ידעתון:
29 ויהי ארי יעלנך יי אלהך לארעא די את עלל תמן למירתה ותתן
30 ית מברכיא על טורא דגריזין וית מלטטיא על טורא דעיבל: הלא
אנון בעברא דירדנא אחורי ארח מעלני שמשא בארעא כנענאה
31 דיתיב במישרא לקבל גלגלא בסטר מישרי מורה: ארי אתון עברין
ית ירדנא למעל למירת ית ארעא דיי אלהכון יהב לכון ותירתון
32 יתה ותיתבון בה: ותטרון למעבד ית כל קימיא וית דיניא די
1 אנא יהב קדמיכון יומא דין: אלין קימיא ודיניא די תטרון למעבד
בארעא דיהב יי אלהא דאבהתך לך למירתה כל יומיא די אתון
2 קימין על ארעא: אבדא תאבדון ית כל אתריא די פלחו תמן
עממיא די אתון ירתין יתהון ית טעותהון על טוריא רמיא ועל
3 רמתא ותחות כל אילן עבוף*): ותתרעון ית אגוריהון ותתברון ית
קמתהון ואשריהון תוקדון בנורא וצלמי טעותהון תקוצצון ותובדון
4 5 ית שמהון מן אתרא ההוא: לא תעבדון כן קדם יי אלהכון: אלהן
לאתרא די יתרעי יי אלהכון מכל שבטיכון לאשראה שכנתה תמן

---

*) עבוף, וכן ת"י בכל מקום, וכן במ"ג רע"ח ובחומש קטן ד"ש.

היידנהיים.

כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא. דרך מבוא השמש, להלן מן הירדן
לצד מערב — וטעם המקף מוכיח שהם שני דבורים, שנקודו בשני טעמים,
אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במשפל והוא דגש; ואם היה אחרי דרך
דבור אחד, היה נקוד אחרי במשרת, כשופר הפוך, ודרך בפשטא, ורפה.
מול הגלגל, רחוק מן הגלגל. אלוני מרה, שכם הוא, שנאמר עד מקום
31 שכם עד אלון מורה (בראשית י"ב). כי אתם עוברים את הירדן וגו', נסים
2 של ירדן יהיו סמן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ. אבד תאבדון, אבד
ואחר כך תאבדון; מכאן לעוקר ע"ז שצריך לשרש אחריה. את כל המקמות
אשר עבדו שם הגוים וגו', ומה תאבדון מהם? את אלהיהם אשר על ההרים.
3 מזבח, של אבנים הרבה. מצבה, של אבן אחת, והיא בימוס (βωμὸς, אַלטַר)
שכינו במשנה: אבן שחלבה מתחלתה לבימוס. אשרה, אילן הנעבד. ואבדתם
את שמם, לכנות להם שם לגנאי, בית גליא קורין לה בית כריא, עין
4 כל עין קוץ. לא תעשון כן, להקטיר לשמים בכל מקום, כי אם במקום
אשר יבחר. דבר אחר ונתצתם את מזבחתם ... ואבדתם את שמם ... לא
תעשון כן, אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן אחת מן המזבח או מן העזרה.
אמר רבן גמליאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות? אלא
5 שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עוונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב! לשכנו

שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ
שָׁמָּה׃ וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת 6
מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם
וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם־שָׁם לִפְנֵי יְהוָה 7
אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם
אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ 8
עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו׃ כִּי לֹא־בָאתֶם 9
עַד־עָתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ׃ וַעֲבַרְתֶּם אֶת־הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה 10
אֱלֹהֵיכֶם מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב
וִישַׁבְתֶּם־בֶּטַח׃ וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם 11
בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָבִיאוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם עוֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וּתְרֻמַת
יֶדְכֶם וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַיהוָה׃ וּשְׂמַחְתֶּם 12
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם
וְאַמְהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה
אִתְּכֶם׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר 13
תִּרְאֶה׃ כִּי אִם־בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ 14
שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ׃
רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת יְהוָה 15

תדרשו, זה משכן שילה. וזבחיכם, שלמים של חובה. מעשרתיכם, מעשר בהמה 6
ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה. תרומת ידכם, אלו הבכורים שנאמר
בהם ולקח הכהן הטנא מידך (לקמן כ"ו). ובכרת בקרכם, לתתן לכהן
ויקריבם שם. אשר ברכך ה', לפי הברכה הבא. לא תעשון ככל אשר 7 8
אנחנו עשים וגו', מוסב למעלה על כי אתם עברים את הירדן וגו', כשתעברו
את הירדן מיד אתם מותרים להקריב בבמה כל ארבע עשרה שנה של כבוש
וחלוק; ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום, במשכן שהוא

6 לבית שכנתה תתבעון ותיתון לתמן: ותיתון לתמן עלותיכון ונכסת
קודשיכון וית מעשרתיכון וית אפרשות ידכון ונדריכון ונדבתיכון
7 ובכורי תורכון ועניכון: ותיכלון תמן קדם יי אלהכון ותחדון בכל
8 אושטות ידכון אתון ואנש בתיכון די ברכך יי אלהך: לא תעבדון
ככל די אנחנא עבדין הכא יומא דין גבר כל מן דכשר קדמוהי:
9 ארי לא אתיתון עד כען לבית ניחא ולאחסנא דיי אלהך יהב
10 לך: ותעברון ית ירדנא ותיתבון בארעא דיי אלהכון מחסן
יתכון ויניח לכון מכל בעלי דבביכון מסחור־סחור ותיתבון לרחצן:
11 ויהי אתרא די יתרעי יי אלהכון ביה לאשראה שכנתיה תמן לתמן
תיתון ית כל די אנא מפקד יתכון עלותיכון ונכסת קודשיכון
מעשרתיכון ואפרשות ידכון וכל שפר נדריכון די תדרון קדם־יי:
12 ותחדון קדם יי אלהכון אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון ואמהתיכון
13 ולואה די בקרויכון ארי לית ליה חלק ואחסנא עמכון: אסתמר לך
14 דלמא־תסק עלותך בכל אתרא די תחזי: אלהן באתרא די יתרעי
יי בחד מן שבטיך תמן תסק עלותך ותמן תעבד כל די אנא
15 מפקדך: לחוד בכל רעות נפשך תכוס ותיכול בשרא כברכתא דיי

עמכם, ובמצח, והוא בשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות, אבל
בבמה אין קרב אלא הנדר והנדב. וזהו איש כל הישר בעיניו, נדרים ונדבות
שאתם מתנדבים על ידי שישר בעיניכם להביאם ולא על ידי חובה, אותם
9 תקריבו בבמה. כי לא באתם, כל אותן ארבע עשרה שנה. עד עתה, כמו
10 עדיין. אל המנוחה, זו שילה. נחלה, זו ירושלים. ועברתם את הירדן,
וישבתם בארץ, שתחלקוה, ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבטו. והניח
לכם, לאחר כבוש וחלוק ומנוחה מן הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את
ישראל (שופטים ג') — ואין זו אלא בימי דוד — אז והיה המקום וגו', בנו
לכם בית הבחירה בירושלים; וכן הוא אומר בדוד, ויהי כי ישב המלך בביתו
וה' הניח לו מכל אויביו מסביב, ויאמר המלך אל נתן ראה אנכי יושב בבית
11 ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה (שמואל ב' ז'). שמה תביאו וגו', למעלה
אמור לענין שילה, וכאן אמור לענין ירושלים, ולכך חלקם הכתוב, לתן
הפסק בין זו לזו, משחרבה שילה ובאו לנוב וחרבה נוב ובאו לגבעון היו הבמות
13 מותרות עד שבאו לירושלים. מבחר נדריכם, מלמד שיביא מן המובחר. השמר
לך, לתן לא תעשה על הדבר. בכל מקום אשר תראה, אשר יעלה בלבך,
14 אבל אתה מקריב על פי נביא, כגון אליהו בהר הכרמל. באחד שבטיך,
בחלקו של בנימן; ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם, הא כיצד? כשקנה
דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים, ומכל מקום הגורן
15 בחלקו של בנימן היה. רק בכל אות נפשך. במה הכתוב מדבר? אם בבשר
תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים, הרי אמור במקום אחר כי ירחיב
ה' אלהיך את גבולך ... ואמרת אכלה בשר וגו', במה זה מדבר? בקדשים

אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר
יֹאכְלֶנּוּ*) כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ 16 רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ עַל־הָאָרֶץ
תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ 17 לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר
דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל־נְדָרֶיךָ
אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ וּתְרוּמַת יָדֶךָ׃ 18 כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ
אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ
וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ 19 הִשָּׁמֶר
לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־יָמֶיךָ עַל־אַדְמָתֶךָ׃ ס 20 כִּי־
יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ
אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אַוַּת
נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר׃ 21 כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ

שנפל בהם מום, שיִפָּדוּ ויאכלו בכל מקום. יכול יִפָּדוּ על מום עובר? תלמוד לומר רק. תזבח ואכלת, אין לך בהם היתר גִּזָּה וְחָלָב, אלא אכילה על ידי זביחה. הטמא והטהור. לפי שבאו מכח קדשים, שנאמר בהם והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל (ויקרא ז'), הוצרך להתיר בו שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת. כצבי וכאיל, שאין קרבן בא מהם. כצבי וכאיל, לפטרן מן הזרוע

*) יֹאכְלֶנּוּ. בספר דקדוקי הטעמים לר' אהרן בן אשר הנדפס בסוף מקראות גדולות של וויניציא שנת רע"ח מצאתי כלל ז"ל: כל לשון אכילה, אם בשלש פעלה, בה"א היא לעולם מלולה, בקריאה כולה, כגון ועגת שעורים תאכלנה (יחזקאל ד' י"ב), בעצבון תאכלנה (בראשית ג' י"ז). כל המקרא על זה ירוץ, בדבר ארוץ, חוץ מאחד, במקרא מיוחד: בִּרְבוֹת הטובה רבו אוכליה (קהלת ה' י'). עכ"ל. והמדקדק ר' אליה הלוי בשיר י"ב מאיריו הבין מלשונו זה שהשכלי תלוי בטעם, שאם הטעם בל' הפעל או הכ' נקראת בחטף פתח, ואם אין הטעם בל' הפעל נקראת הכ' בשו"א פשוט. וכן הבין הכהן בעל מנחת שי בריש פ' לך לך — ע"ש — וכן העתיקו המדקדקים הבאים אחריהם. וכולם שגו ברואה, שהרי כל אוכלים אוכליו, תאכלו, יאכלו, יאכלם, יאכלמו בקמץ בכל לשניהון, כשהכ' בשו"א הנגון בל' הפעל, וא"כ כולם נקראים בח"פ, והיה לו לבן אשר לומר בדרך כלל, כל לשון אכילה כשהכ' בשוא סוף נקרא בח"פ, חוץ מן רבו אוכליה; ומה זה שהתנה אם בשלש פעלה? ועוד שכל ספרינו מתנגדים לו, שכולם בשו"א פשוט חוץ מן תֹּאכְלֶנּוּ, יֹאכְלֶנּוּ, תֹּאכְלֶנָּה, יֹאכְלֶנָּה; גם מחבר ספר עין הקורא נקד כולם בשו"א לבד, בעדות ס"ם, חוץ מן הכוכבים, וכן כי תֹאכְלֶנּוּ הלא, (לעיל

אלהך די יהב־לך בכל־קרויך מסאבא ודכיא יכלנה כבשר טביא
16 ואילא: לחוד דמא לא תיכלון על ארעא תשדנה כמיא: לית לך 17
רשו למיכל בקרויך מעשר עבורך חמרך ומשחך ובכורי תורך ועאנך
18 וכל נדרך די תדר ונדבתיך ואפרשות ידך: אלהן קדם יי אלהך
תיכלנה באתרא די יתרעי יי אלהך בה את וברך וברתך ועבדך
ואמתך ולואה די בקרויך ותחדי קדם יי אלהך בכל אושטות ידך:
19 אסתמר לך דילמא תשבוק ית לואי כל יומיך על ארעך: ארי יפתי 20
יי אלהך ית תחומך כמא־די מליל לך ותימר אכול בשרא ארי
21 תתרעי נפשך למיכל בשרא בכל רעות נפשך תיכול בשרא: ארי
יתרחק מנך אתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה שכנתה תמן
ותכוס מתורך ומענך די יהב יי לך כמא־די פקדתך ותיכול בקרויך

16 והאיים והאיגה. רק הדם לא תאכלו, אף על פי שאמרתי שאין לך בו
זריקת דם במזבח, לא תאכלנו. תשפכנו כמים, לומר לך שאין צריך כסוי.
דבר אחר הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים. לא תאכלו, בא הכתוב ליתן
17 לא תעשה על הדבר. לא תוכל. ר' יהושע בן קרחה אומר יכול אתה,
אבל אינך רשאי. כיוצא בו ואת היבוסי יושב ירושלים לא יכלו בני ישראל
להורישם (שופטים א'), יכולים היו, אלא שאינן רשאין, לפי שכרתו להם
אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה; ולא יבוסים היו, אלא על שם
העיר ששמה יבוס — כך מפורש בפרקי דר' אליעזר — והוא שנאמר כי אם הסירך
העורים והפסחים (שמואל ב' ה'), צלמים שכתבו עליהם את השבועה. ובכרת
18 בקרך, אזהרה לכהנים. ותרומת ידך, אלו הבכורים. לפני ה', לפנים מן
החומה. והלוי אשר בשעריך, אם אין לך לתת לו מחלקו, כגון מעשר ראשון,
19 תן לו מעשר עני, אין לך מעשר עני, הזמינהו על שלמיך. השמר לך, לתן
לא תעשה על הדבר. על אדמתך, אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר
20 מעניי ישראל. כי ירחיב וגו'. למדה תורה דרך ארץ, שלא יתאוה אדם לאכול
בשר אלא מתוך רחבת ידים ועושר. בכל אות נפשך וגו', אבל במדבר נאסר
21 להם בשר חולין, אלא אם כן מקדישה ומקריבה שלמים. כי ירחק ממך
המקום, ולא תוכל לבוא לעשות שלמים בכל יום, כמו עכשיו, שהמשכן הולך
עמכם. וזבחת .... כאשר צויתך. למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט,

ס' כ"ב) בשו"א פשוט בכל הספרים וכ"י — ושגגת סופר הוא בהעתקת יהב"י אשר לי שנקד'
בח"פ, כי לא נקד כן כל חבריו, חוץ מן אותן שנקוד הל' בהם בסגול. — וזה כוונת בן אשר:
אם בשלש פעלה, ר"ל אם ל, הפעל בשלש נקודות, שהוא סגול דוקא, או בקריאת הכ'
בח"פ, כר מן רבו אוכליה, אע"פ שהל' בסגול מכל מקום הכ' בשו"א פשוט בכל שאר
ל' אכילה שאין הל' בנקוד הסגול. ואם תאמר מה כשתבו אלו מאלו? דע וסבן כי הדגש
והרפה שבאות שאחר הל' הוא גרם לשנוי קריאת הכ', דוגמת כל ארדה־נא, אלכה־
נא, נלכה־נא; והנה כל לשון אכילה שהל' בסגול, לעולם האות שאחריו דגושה,
חוץ מן אוכליה, שרפה אחריו, כמשפט, לכן קריאת הכ' שלו בשו"א נח, לא בשו"א
ופתח; והנה כל יאכלו, תאכלו, יאכלמו, תאכלנו, יאכלוה ודעיהם, וכן כל לשון
תאמרו, יאמרו; ולכן ואשר תאמרו (בראשית ל"ד י"א) ישרת המרכא — כמבואר בס'
קדושים י"ט ל"ג ע"ש.

בְּכָל־אַוַּת נַפְשֶׁךָ׃ אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי וְאֶת־ 22
הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכְלֶנּוּ׃ רַק 23
חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל
הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר׃ לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ 24
כַּמָּיִם׃ לֹא תֹּאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ 25
כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ 26
לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃
וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 27
וְדַם־זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר
תֹּאכֵל׃ שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר 28
אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי
תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס שלישי כִּי־ 29
יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם׃
הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ 30
וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי׃ לֹא־תַעֲשֶׂה כֵן לַיהוָה 31
אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֲבַת יְהוָה אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם

וכן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני. אך כאשר יאכל את הצבי 22
וגו', איך מוזהר לאכלן בטהרה. אי מה צבי ואיל חלבן מותר אף חולין חלבן
מותר? ת"ל אך. רק חזק לבלתי אכל הדם. ממה שנאמר חזק אתה למד 23
שהיו שטופים בדם לאכלו, לפיכך הוצרך לומר חזק. דברי רבי יהודה. רבי
שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה
צריך להתחזק במצות; אם הדם שהוא קל להשמר ממנו, שאין אדם מתאוה
לו, הוצרך לחזקך באזהרתו, קל וחומר לשאר מצות! ולא תאכל הנפש עם
הבשר, אזהרה לאבר מן החי. לא תאכלנו, אזהרה לדם התמצית. לא 24 25
תאכלנו, אזהרה לדם האברים. למען ייטב לך וגו', צא ולמד מתן שכרן של
מצות: אם הדם, שנפשו של אדם קצה ממנו, הפורש ממנו זוכה לו ולבניו
אחריו, קל וחומר לגזל ועריות, שנפשו של אדם מתאוה להם! רק קדשיך, 26

22 בכל רעות נפשך: ברם כמא די מתאכל בשר טביא ואילא כן
23 תיכלניה מסאבא ודכיא כחדא יכלניה: לחוד תקף בדיל דלא למיכל
24 דמא ארי דמא הוא נפשא ולא תיכול נפשא עם בשרא: לא תיכלניה
25 על ארעא תשדניה כמיא: לא תיכלניה בדיל דייטב לך ולבניך
26 בתרך ארי תעביד דכשר קדם יי: לחוד מעשר קודשיך דיהון לך
27 ונדרך תטול ותיתי לאתרא די יתרעי יי: ותעביד עלותך בשרא
ודמא על מדבחא דיי אלהך ודם נכסת קודשיך ישתפך על מדבחא
28 דיי אלהך ובשרא תיכול: טר ותקביל ית פתגמיא האלין די אנא
מפקדך בדיל דייטב לך ולבניך בתרך עד עלם ארי תעביד דתקן
29 ודכשר קדם יי אלהך: ארי ישיצי יי אלהך ית עממיא די את עליל
30 לתמן לתרכא יתהון מקדמך ותירת יתהון ותיתב בארעהון: אסתמר
לך דילמא תתקל בתריהון בתר דישתיצון מקדמך ודילמא תתבע
לטעותהון למימר אכדין פלחין עממיא האלין ית טעותהון ואעביד
31 כן אף אנא: לא תעביד כן קדם יי אלהך ארי כל דמרחק קדם יי
די סני עבדו לטעותהון ארי אף ית בניהון וית בנתיהון יוקדין

אף על פי שאתה מותר לשחוט חולין, לא התרתי לך לשחוט את הקדשים
27 ולאכלן בשעריך, בלא הקרבה, אלא הביאם לבית הבחירה. ועשית עלתיך,
אם עולות הם, תן הבשר והדם על גבי המזבח, ואם זבחי שלמים
הם, דם זבחיך ישפך על המזבח תחלה ואחר כך והבשר תאכל. ועוד
דרשו רבותינו, רק קדשיך, בא ללמד על הקדשים שבחוצה לארץ, וללמד על
28 התרומות ועל ולדות קדשים שיקרבו. שמר, זו משנה, שאתה צריך לשמרה
בבטנך שלא תשכחה כענין שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך (משלי כ״ב),
ואם שניתה אפשר שתשמע ותקיים; הא כל שאינו בכלל משנה אינו בכלל
מעשה. את כל הדברים, שתהא חביב עליך מצוה קלה כמצוה חמורה. הטוב,
30 בעיני השמים. והישר, בעיני אדם. פן תנקש. אונקלוס תרגם ל׳ מוקש;
ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון, שלא מצינו נ׳, בלשון יוקש, ואפילו ליסוד
הנופל ממנו, אבל בלשון טרוף וקשקוש מצינו נ׳, וארכובתיה דא לדא נקשן
(דניאל ה׳). ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם, פן תטרוף אחריהם,
להיות כרוך אחר מעשיהם, וכן ינקש נושה לכל אשר לו (תהלים ק״ט), מקלל
את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזירין ומתנקשין אחר ממונו. אחרי
השמדם מפניך, אחר שתראה שאשמידם מפניך יש לך לתת לב, מפני מה
נשמדו אלו? מפני מעשים מקולקלים שבידיהם; אף אתה לא תעשה כן, שלא
יבואו אחרים וישמידוך. איכה יעבדו. לפי שלא ענש על ע״א אלא על זבוח
וקטור ונסוך והשתחואה, כמו שכתוב בלתי לה׳ לבדו (שמות כ״ב), ודרים
הנעשים לגבוה, בא ולמדך כאן שאם דרכה של ע״א לעבדה בדבר אחר, כגון
פוער לפעור וזורק אבן למרקולים, זו היא עבודתו, וחייב; אבל זבוח וקטור
31 ונסוך והשתחואה אפילו שלא כדרכה חייב. כי גם את בניהם, גם לרבות את

כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם׃ יג
1 אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ
לַעֲשׂוֹת לֹא־תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ׃ פ
2 כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת
3 אוֹ מוֹפֵת׃ וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר
נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם׃
4 לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם
הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת
הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל
5 נַפְשְׁכֶם׃ אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־
מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃
6 וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה
עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה
7 אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס כִּי
יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ
אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה
8 אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ׃ מֵאֱלֹהֵי
הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים
9 מִמֶּךָּ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ׃ לֹא־תֹאבֶה לוֹ

אבותיהם ואמותיהם. אמר ר' עקיבא אני ראיתי ארמי שכפתו לאביו לפני
1 כלבו ואכלו. את כל הדבר, קלה כחמורה. תשמרו לעשות, ליתן לא תעשה
על עשה האמורים בפרשה; שכל השמר לשון לא תעשה הוא, אלא שאין
לוקין על השמר של עשה. לא תסף עליו, חמשה טוטפות, חמשה מינין
2 בלולב, ארבע ברכות לברכת כהנים. ונתן אליך אות, בשמים, כענין שנאמר
בגדעון, ועשית עמדי אות, ואמר יהי נא חורב על הגזה וגו' (שופטים ו').
או מופת, בארץ (ס"א ונתן אליך אות, בשמים, דכתיב והיו לאתת ולמועדים

יג

1 בכדרא לטעותהון: ית כל פתגמא די אנא מפקד יתכון יתה תטרון
2 למעבד לא תוספון עלוהי ולא תמנעון מנה: ארי יקום בינך נביא
3 או חלם חלמא ויתן לך את או מופתא: וייתי אתא ומופתא די
מליל עמך למימר נהך בתר טעות עממיא די לא ידעתנון ונפלחנון:
4 לא תקבל לפתגמי נביא ההוא או לחלם חלמא ההוא ארי מנסי
יי אלהכון יתכון למדע האיתיכון רחמין ית יי אלהכון בכל לבכון
5 ובכל נפשכון: בתר דחלתא דיי אלהכון תהכון ויתה תדחלון וית
פקודוהי תטרון ולמימרה תקבלון וקדמוהי תפלחון ובדחלתה
6 תתקרבון: ונביא ההוא או חלם חלמא ההוא יתקטל ארי מליל
סטיא על יי אלהכון די אפק יתכון מארעא דמצרים ודפרקך מבית
עבדותא לאטעיותך מן ארחא די פקדך יי אלהך למהך בה ותפלי
7 עבד דביש מבינך: ארי ימלכנך אחוך בר אמך או ברך או ברתך
או איתת קימך או חברך די כנפשך בסתרא למימר נהך ונפלח
8 לטעות עממיא די לא ידעת את ואבהתך: מטעות עממיא די
בסחרניכון דקריבין לך או דרחיקין מנך מסיפי ארעא ועד סיפי
9 ארעא: לא תיבי לה ולא תקבל מנה ולא תחום עינך עלוהי ולא

(בראשית א'); או מופת, באָרץ, דכתיב אם טל יהיה על הגזה לבד ועל כל
הארץ חורב (שופטים ו'); אע"פ כן לא תשמע לו. ואם תאמר מפני מה
5 נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות אות? כי מנסה ה' אלהיכם אתכם. ואת
מצותיו תשמרו, תורת משה. ובקולו תשמעו, בקול הנביאים. ואתו תעבדו
במקדשו. ובו תדבקון, הדבק בדרכיו, גמול חסדים, קבור מתים, בקר חולים,
6 כמו שעשה הקב"ה. סרה, דבר המוסר מן העולם, שלא היה ולא נברא ולא
הויתיו לדבר כן. דישטורנור"ר בלעז (détournement, אבווענדונג). והפדך
7 מבית עבדים, אפילו אין לו עליך אלא שפדאך, דיו. כי יסיתך. אין הסתה
אלא גרוי, שנאמר אם ה' הסיתך בי (ש"א כ"ו י"ט), אמיטר"א בלעז (immittere,
admittere, émouvoir, אנרייצען), שמשיאו לעשות כן. אחיך, מאב, או בן
אמך, מאם. חיקך, השוכבת בחיקך ומחבקת בך, אפיקיי"א בלעז (affectionnée,
אנהאנגענד), וכן מחיק הארץ (יחזקאל מ"ד), מיסוד התקוע בארץ. אשר
כנפשך, זה אביך. פרש לך הכתוב את החביבין לך, קל וחומר לאחרים.
בסתר, דבר הכתוב בהווה, שאין דברי מסית אלא בסתר; וכן שלמה הוא
אומר, בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה (משלי ז'). אשר לא ידעת אתה
ואבתיך, דבר זה גנאי גדול הוא לך, שאף האומות אין מניחין מה שמסרו
8 להם אבותיהם, וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך! הקרבים אליך
או הרחקים. למה פרט קרובים ורחוקים? אלא כך אמר הכתוב, מטבען של
קרובים אתה למד טבען של רחוקים, כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש
ברחוקים. מקצה הארץ, זו חמה ולבנה וצבא השמים, שהן מהלכין מסוף
9 העולם ועד סופו. לא תאבה לו, לא תהא תאב לו, לא תאהבנו; לפי שנאמר

וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל
10 וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו׃ כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ
11 בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה׃ וּסְקַלְתּוֹ
בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
12 הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה
13 בְּקִרְבֶּךָ׃ ס כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה
14 אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר׃ יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־
בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה
15 וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃ וְדָרַשְׁתָּ
וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה
16 הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ׃ הַכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר
הַהִוא לְפִי־חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־
17 בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב׃ וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ
רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל
18 לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד׃ וְלֹא־
יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן
אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
19 לַאֲבֹתֶיךָ׃ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־
כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יד 1 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס רביעי. בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם
2 לָמֵת׃ כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר

ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט), את זה לא תאהב. ולא תשמע אליו, בהתחננו על נפשו למחול לו; לפי שנאמר עזוב תעזוב עמו (שמות כ"ג), לזה לא תעזוב.

10 תרחם ולא תכסי עלוהי: ארי מקטל תקטלנה ידך תהי בה בקדמיתא
11 למקטלה וידא דכל עמא בבתריתא: ותרגמנה באבניא וימות ארי
בעא לאטעיותך מדחלתא דיי אלהך די אפקך מארעא דמצרים
12 מבית עבדותא: וכל ישראל ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד
13 כפתגמא בישא הדין בינך: ארי תשמע בחד מקרויך די יי אלהך
14 יהב לך למתב תמן למימר: נפקו גברין בני רשעא מבינך ואטעיו
ית יתבי קרתהון למימר נהך ונפלח לטעות עממיא די לא ידעתון:
15 ותתבע ותבדוק ותשאל יאות והא קשטא כון פתגמא אתעבידא
16 תועבתא הדא בינך: ממחא תמחי ית יתבי קרתא ההיא לפתגם
17 דחרב גמר יתה וית כל די בה וית בעירה לפתגם דחרב: וית כל
עדאה תכנוש לגו פתיה ותוקד בנורא ית קרתא וית כל עדאה
18 גמיר קדם יי אלהך ותהי תל חריב לעלם לא תתבני עוד: ולא
ידבק בידך מדעם מן חרמא בדיל דיתוב יי מתקוף רגזה ויהב
19 לך רחמין וירחם עלך ויסגנך כמא די קיים לאבהתך: ארי תקבל
למימרא דיי אלהך למטר ית כל פקודוהי די אנא מפקדך יומא
יד 1 דין למעבד דכשר קדם יי אלהך: בנין אתון קדם יי אלהכון לא
2 תתהממון ולא תשוון מרט בין עיניכון על מית: ארי עם קדיש

ולא תחוס עינך עליו; לפי שנאמר לא תעמוד על דם רעך (ויקרא י"ט), על זה לא תחוס. ולא תחמל, לא תהפוך בזכותו. ולא תכסה עליו, אם
10 אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק. כי הרג תהרגנו (אם יצא מבית דין זכאי החזירהו לחובה), יצא מבית דין חייב אל תחזירהו לזכות. ידך תהיה בו בראשונה, מצוה ביד הנסת להמיתו; לא מת בידו ימות ביד אחרים, שנאמר
13 ויד כל העם באחרונה. לשבת שם, פרט לירושלים, שלא נִתְּנָה לדירה. כי
14 תשמע .... לאמר, שומעים כן: יצאו וגו'. בני בליעל, בלי עול, שפרקו עֻלּוֹ של מקום. אנשים, ולא נשים. יושבי עירם, ולא יושבי עיר אחרת. מכאן אמרו אין נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחיה מתוכה.
15 ודרשת וחקרת ושאלת היטב. מכאן למדו שבע חקירות, מרבוי המקרא. כאן יש שלש, דרישה וחקירה והיטב — ושאלת אינו מן המנין, וממנו למדו בדיקות — ובמקום אחר הוא אומר ודרשו השופטים היטב (לקמן י"ט), ועוד במקום אחר הוא אומר ודרשת היטב (לקמן י"ז); ולמדו היטב
16 היטב לגזרה שוה, ליתן האמור של זה בזה. הכה תכה, אם אינך יכול
17 להמיתם במיתה הכתובה בהם, המיתם באחרת. לה' אלהיך, לשמו ובשבילו.
18 1 למען ישוב ה' מחרון אפו, שכל זמן שע"א בעולם חרון אף בעולם. לא תתגדדו, לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמורים עושים, לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים ומקורחים. בין עיניכם, אצל הפדחת. ובמקום אחר הוא אומר לא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כ"א),
2 לעשות כל הראש כבין העינים. כי עם קדוש אתה, קדושת עצמך מאבותיך,

יהוה להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על־פני
האדמה: ס לא תאכל כל־תועבה: זאת הבהמה 3 4
אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים: איל וצבי 5
ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר: וכל־בהמה מפרסת 6
פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה
אתה תאכלו: אך את־זה לא תאכלו ממעלי הגרה 7
וממפריסי הפרסה השסועה את־הגמל ואת־הארנבת
ואת־השפן כי־מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו
טמאים הם לכם: ואת־החזיר כי־מפריס פרסה הוא 8
ולא גרה טמא הוא לכם מבשרם לא תאכלו ובנבלתם
לא תגעו: ס את־זה תאכלו מכל אשר במים 9
כל אשר־לו סנפיר וקשקשת תאכלו: וכל אשר אין־לו 10
סנפיר וקשקשת לא תאכלו טמא הוא לכם: ס כל־ 11
צפור טהרה תאכלו: וזה אשר לא־תאכלו מהם הנשר 12
והפרס והעזניה: והראה ואת־האיה והדיה למינה: 13
ואת כל־ערב למינו: ואת בת היענה ואת־התחמס 14 15
ואת־השחף ואת־הנץ למינהו: את־הכוס ואת־הינשוף 16
והתנשמת: והקאת ואת־הרחמה ואת־השלך: והחסידה 17 18
והאנפה למינה והדוכיפת והעטלף: וכל שרץ העוף 19
טמא הוא לכם לא יאכלו: כל־עוף טהור תאכלו: 20

3 ועוד ובך בחר ה'. כל תועבה, כל שתעבתי לך, כגון צרם אוזן בכור כדי לשחטו במדינה, הרי דבר שתעבתי לך, כל מום לא יהיה בו — ובא ולמד כאן שלא ישחט ויאכל על סומו המום; בשל בשר בחלב, הרי דבר שתעבתי לך, והזהיר כאן על אכילתו. זאת הבהמה... איל וצבי ויחמור, למדנו שהחיה בכלל בהמה, ולמדנו שבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה, שבכל מקום פורט את המועט. ואקו, מתורגם יעלא, יעלי סלע (איוב ל"ט), הוא סטיינבאק (סטיינבאָקק). ותאו, תור בלא, תור היער, במלת יער בלשון

את קדם יי אלהך ובך אתרעי יי למהוי לה לעם חביב מכל עממיא
3 4 די על־אפי ארעא: לא תיכול כל דמרחק: דין בעירא דתיכלון
5 תורין אמרין דרחלין וגדין דעזין: אילא וטביא ויחמורא ויעלא
6 ורימא ותורבלא ודיצא: וכל בעירא דסדיקא פרסתא ומטילפא
7 טלפין תרתין פרסתא מסקא פשרא בבעירא יתה תיכלון: ברם ית
דין לא תיכלון ממסקי פשרא וממסדיקי פרסתא מטלפי טלפיא
ית גמלא וית ארנבא וית טפזא ארי מסקי פשרא אנון ופרסתהון
8 לא סדיקא מסאבין אנון לכון: וית חזירא ארי מסדיק פרסתא הוא
ולא פשר מסאב הוא לכון מבסרהון לא תיכלון ובנבלתהון לא
9 תקרבון: ית דין תיכלון מכל די במיא כל די לה ציצין וקלפין
10 תיכלון: וכל די לית לה ציצין וקלפין לא תיכלון מסאב הוא לכון:
11 12 13 כל צפר דכיא תיכלון: ודין די לא תיכלון מנהון נשרא וער ועזיא:
14 15 ובת כנפא וטרפיתא ודיתא לזנה: וית כל עורבא לזניה: וית בת
16 נעמיתא וציצא וצפר שחפא ונצא לזנוהי: וקדיא וקפופא ובותא:
17 18 וקתא וירקרקא ושלי־נונא: וחוריתא ואבו לזנה ונגר טורא ועטלפא:
19 20 וכל רחשא דעופא מסאב הוא לכון לא יתאכלון: כל עופא דכי

6 ארמי. מפרסת, סדוקה, כתרגומו. פרסה, פלנ"טה (plante, פוססאהלע).
ושסעת, חלוקה בשתי צפרנים; שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים, והיא
טמאה. בבהמה, משמע מה שנמצא בבהמה אכול. מכאן אמרו שהשליל נתר
7 בשחיטת אמו. השסועה, בריה היא שיש לה שני גבין ושתי שדראות. אמרו
רבותינו למה נשנו? בבהמות מפני השסועה, ובעופות מפני הראה, שלא
8 נאמרו בתורת כהנים. ובנבלתם לא תגעו, רבותינו פרשו: ברגל, שאדם
חייב לטהר את עצמו ברגל. יכול יהיו מוזהרים בכל השנה? ת"ל אמור אל
הכהנים וגו' (ויקרא כ"א), ומה טומאת המת חמורה, כהנים מוזהרים ואין
11 ישראל מוזהרים, טומאת נבלה קלה לא כל שכן. כל צפור טהרה תאכלו,
12 להתיר משולחת שבמצורע. וזה אשר לא תאכלו מהם, לאסור את השחוטה.
13 והראה ואת האיה והדיה, היא ראה היא איה היא דיה; ולמה נקרא שמה
ראה? שרואה ביותר ולמה הזהיר בכל שמותיה? שלא לתת פתחון פה לבעל
דין לחלוק, שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דיה
שמה או איה שמה וזו לא אסר הכתוב. ובעופות פרט לך הטמאים, ללמד
16 שהעופות הטהורים מרובים על הטמאים, לפיכך פרט את המועט. התנשמת,
17 קל"בא שו"רין (chauve-souris, chauvesouris, פלעדערמויז). שלך
18 השולה דגים מן הים. דוכיפת, הוא תרנגול בר, ובלע"ז הרו"פא (huppe,
19 herupe, ווידעהאָפּף), וכרבלתו כפולה. שרץ העוף, הם הנמוכים הרוחשים
20 על הארץ; זבובין וצרעים וחגבים טמאים קרויים שרץ. כל עוף טהור תאכלו,
ולא את הטמא; בא ליתן עשה על לא תעשה. וכן בבהמה, אותה תאכלו,
ולא בהמה טמאה; לאו הבא מכלל עשה עשה, לעבור עליהם בעשה

לֹא־תֹאכְלוּ כָל־נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ 21
אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־
תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ חמישי.
עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה 22
שָׁנָה׃ וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר 23
לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת
בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כָּל־הַיָּמִים׃ וְכִי־יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ 24
כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם
שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְנָתַתָּה בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ 25
הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בּוֹ׃ וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר 26
וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ
שָּׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ וְהַלֵּוִי 27
אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה
עִמָּךְ׃ ס מִקְצֵה ׀ שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־ 28
מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ וּבָא 29
הַלֵּוִי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה
אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ ס ששי. מִקֵּץ טו 1
שֶׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה׃ וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט 2

ולא תעשה. 21 לגר אשר בשעריך, גר תושב, שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז, ואוכל נבלות. כי עם קדוש אתה לה'. קדש את עצמך במותר לך, דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם. לא תבשל גדי, שלש פעמים, פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה. לא תבשל גדי .... 22 עשר תעשר, מה ענין זה אצל זה? אמר להם הקב"ה לישראל אל תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן, שאם אין אתם מעשרים מעשרות

21 תיכלון: לא תיכלון כל נבילא לתותב ערל די בקרויך תתננה
וייכלנה או תזבננה לבר עממין ארי עם קדיש את קדם יי אלהך:
22 לא תיכול בשר בחלב: עשרא תעשר ית כל עללת זרעך דיפוק
23 חקלא שתא בשתא: ותיכול קדם יי אלהך באתרא די יתרעי לאשראה
שכנתה תמן מעשר עבורך חמרך ומשחך ובכורי תורך ועאנך
24 בדיל דתילף למדחל קדם יי אלהך כל יומיא: וארי יסגי מנך
ארחא ארי לא תכול למטלה ארי יתרחק מנך אתרא די יתרעי יי
25 אלהך לאשראה שכנתה תמן ארי יברכנך יי אלהך: ותתן בכספא
26 ותצור כספא בידך ותהך לאתרא די יתרעי יי אלהך ביה: ותתן
כספא בכל די יתרעי נפשך בתורי ובענא ובחמר חדת ועתיק
ובכל די תשאלנך נפשך ותיכול תמן קדם יי אלהך ותחדי את
27 ואנש ביתך: ולואה די בקרויך לא תרחקניה ארי לית ליה חלק
28 ואחסנא עמך: מסוף תלת שנין תפק ית כל מעשר עללתך בשתא
29 ההיא ותצנע בקרויך: וייתי לואה ארי לית ליה חלק ואחסנא עמך
וגיורא ויתמא וארמלא די בקרויך וייכלון וישבעון בדיל די יברכנך
1 יי אלהך בכל עובדי ידך די תעבד: מסוף שבע שנין תעבד
2 שמטתא: ודין פתגם שמטתא דתשמט כל גבר מרי רשו די ירשי

כראוי כשהוא סמוך להתבשל, אבי מוליא רוח קדים והיא משדפתה, שנאמר
ושדפה לפני קמה (מלכים ב׳ י״ט), וכן לענין בכורים. שנה שנה, מכאן
22 שאין מעשרין מן החדש על הישן. ואכלת וגו׳, זה מעשר שני; שכבר למדנו
ליתן מעשר ראשון ללוים, שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל וגו׳ (במדבר י״ח),
ונתן להם רשות לאכלו בכל מקום, שנאמר ואכלתם אותו בכל מקום (שם),
24 על כרחך זה מעשר אחר הוא. כי יברכך, שתהא התבואה מרובה לשאת.
26 בכל אשר תאוה נפשך, כלל, בבקר ובצאן וביין ובשכר, פרט, ובכל אשר
תשאלך נפשך, חזר וכלל, מה הפרט ולד ולדות הארץ וראוי למאכל אדם
27 וכו׳. והלוי ... לא תעזבנו, מלתת לו מעשר ראשון. כי אין לו חלק ונחלה
עמך, יצאו לקט שכחה ופאה והפקר, שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמוך,
28 ואינן חייבין במעשר. מקצה שלש שנים. בא ולמד שאם השהה מעשרותיו
29 של שנה ראשונה ושניה לשמטה, שיבערם מן הבית בשלישית. ובא הלוי, ויטול
מעשר ראשון; והגר והיתום, ויטלו מעשר שני, שהוא של עני של שנה זו,
ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים.
ואכלו ושבעו, תן להם כדי שביעה. מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן
וכו׳ — ואתה הולך לירושלים במעשר של שנה ראשונה ושניה שהשהית ומתודה
בערתי הקדש מן הבית.... כמו שמפורש בכי תכלה לעשר (דברים כ״ו).
1 מקץ שבע שנים, יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה? ת״ל קרבה שנת השבע
(פסוק ט׳), ואם אתה אומר שבע שנים לכל מלוה ומלוה להלואת כל אחד
2 ואחד, היאך היא קרבה? הא למדת שבע שנים למנין השמטה. שמוט כל

כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ
3 וְאֶת־אָחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה׃ אֶת־הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ וַאֲשֶׁר
4 יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ׃ אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־
בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי־בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְהוָה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
5 נֹתֵן־לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ׃ רַק אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר
6 אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־
לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם
7 רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ׃ ס כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן
מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ
8 מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן׃ כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט
9 תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה
דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע שְׁנַת
הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא
10 עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יֵרַע
לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל ׀ הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ יְהוָה
11 אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ כִּי לֹא־יֶחְדַּל
אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח
12 אֶת־יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ׃ ס כִּי־

3 בעל משה ידו, שמוט את ידו של כל בעל משה. (את הנכרי תגש, זו מצות עשה.) 4 אפס כי לא יהיה בך אביון, ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון (פסוק י"א)? אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אביונים באחרים ולא בכם, וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם. אביון, דל מעני; ול' אביון שהוא תאב לכל דבר. 5 רק אם שמע תשמע, אז לא יהיה בך אביון. שמוע תשמע, שמע קמעא משמיעין אותו הרבה. 6 כאשר דבר לך. והיכן דבר? ברוך אתה בעיר (לקמן כ"ח). והעבטת, כל לשון הלואה

בְּחַבְרֵהּ לָא יִתְבַּע מִן חַבְרֵהּ וּמִן אֲחוּהִי אֲרֵי קְרָא שְׁמִטְּתָא קֳדָם יְיָ׃
3 4 מִן בַּר עַמְמִין תִּתְבַּע וְדִי יְהֵי לָךְ עִם אֲחוּךְ תַּשְׁמֵט יְדָךְ׃ לְחוֹד אֲרֵי
לָא יְהֵי בָךְ מִסְכֵּנָא אֲרֵי בָרָכָא יְבָרְכִנָּךְ יְיָ בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב
5 לָךְ אַחְסָנָא לְמֵירְתַהּ׃ לְחוֹד אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ
לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין׃
6 אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ כְּמָא דִי מַלֵּיל לָךְ וְתוֹזֵף לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְאַתְּ
7 לָא תְזוּף וְתִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וּבָךְ לָא יִשְׁלְטוּן׃ אֲרֵי יְהֵי בָךְ
מִסְכֵּנָא חַד מֵאַחָךְ בַּחֲדָא מִקִּרְוָיךְ בְּאַרְעָךְ דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא
8 תְתַקֵּף יָת לִבָּךְ וְלָא תִקְפּוֹץ יָת יְדָךְ מֵאֲחוּךְ מִסְכֵּנָא׃ אֶלָּא מִפְתַּח
תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לֵהּ וְאוֹזָפָא תוֹזְפִנֵּהּ כְּמִסַּת חֶסְרוֹנֵהּ דְּיַחְסִיר לֵהּ׃
9 אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא יְהֵי פִתְגָּם עִם לִבָּךְ בְּרֶשַׁע לְמֵימַר קְרִיבָא שַׁתָּא
שְׁבִיעֵתָא שַׁתָּא דִשְׁמִטְּתָא וְתִבְאַשׁ עֵינָךְ בַּאֲחוּךְ מִסְכֵּנָא וְלָא תִתֵּן
10 לֵהּ וְיִקְרֵי עֲלָךְ קֳדָם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא׃ מִתַּן תִּתֵּן לֵהּ וְלָא יִבְאַשׁ
לִבָּךְ בְּמִתְּנָךְ לֵהּ אֲרֵי בְּדִיל פִּתְגָּמָא הָדֵין יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל
11 עוֹבָדָךְ וּבְכֹל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ׃ אֲרֵי לָא יִפְסוֹק מִסְכֵּנָא מִגּוֹ אַרְעָא עַל
כֵּן אֲנָא מְפַקְּדָךְ לְמֵימַר מִפְתַּח תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לַאֲחוּךְ לַעֲנִיָּךְ וּלְמִסְכֵּנָךְ
12 בְּאַרְעָךְ׃ אֲרֵי יִזְדַּבַּן לָךְ אֲחוּךְ בַּר יִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל וְיִפְלְחִנָּךְ

לשון נופל על המלוה נופל בלשון מפעיל, כגון והלוית, והעבטת; ואם היה אומר
ועבטת היה נופל על הלווה, כמו ולויתי והעבטת גוים, יכול אתה לוה
מזה ומלוה לזה? ת"ל ואתה לא תעבט. ומשלת בגוים רבים, יכול גוים
7 אחרים מושלים עליך? ת"ל ובך לא ימשלו. כי יהיה בך אביון, התאב
התאב קודם. מאחד אחיך, אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך. שעריך, עניי
עירך קודמים לעניי עיר אחרת. לא תאמץ. יש לך אדם שמצטער אם יתן
אם לא יתן, לכך נאמר לא תאמץ. יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה,
לכך נאמר ולא תקפץ. מאחיך האביון, אם לא תתן לו סופך להיות אחיו
8 של אביון. פתח תפתח, אפילו כמה פעמים. כי פתח תפתח, הרי כי משמש
בלשון אלא. והעבט תעביטנו, אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה. די
מחסרו, ואי אתה מְצֻוֶּה להעשירו. אשר יחסר לו, אפילו סוס לרכוב עליו
ועבד לרוץ לפניו. לו, זו אשה, וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב').
9 וקרא עליך, יכול מצוה? ת"ל ולא יקרא (דברים כ"ד). והיה בך חטא,
מכל מקום, אפילו לא יקרא. אם כן למה נאמר וקרא עליך? ממהר אני
10 להפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא. נתון תתן לו, אפילו מאה
פעמים. לו, בינו ובינך. כי בגלל הדבר הזה, אפילו אמרת לתן, אתה נוטל
11 שכר האמירה עם שכר המעשה. על כן, מפני כן. לאמר, עצה לטובתך אני
משיאך. לאחיך לעניך, לאיזה אח? לעני. לעניך, בי' אחד, לשון עני אחד
12 הוא; אבל עניך, בשני יודי"ן, שני עניים. כי ימכר לך, על ידי אחרים;

יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים
וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ׃ וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ 13
חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם׃ הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ 14
וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן־לוֹ׃ וְזָכַרְתָּ 15
כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ עַל־
כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם׃ וְהָיָה כִּי־יֹאמַר 16
אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת־בֵּיתֶךָ כִּי־טוֹב לוֹ
עִמָּךְ׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה 17
לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן׃ לֹא־יִקְשֶׁה 18
בְעֵינֶךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר
עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבֵרַכְךָ יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה׃ פ שביעי
כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַיהוָֹה 19
אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ׃
לִפְנֵי יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר 20
יְהוָֹה אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ וְכִי־יִהְיֶה בוֹ מוּם פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם 21
רָע לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָֹה אֱלֹהֶיךָ׃ בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא 22

במוכרוהו בית דין בגנבתו הכתוב מדבר. והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי (שמות כ"א), ובמוכרוהו בית דין הכתוב מדבר? אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן, אחד שכתוב או העבריה, אף היא תצא בשש, ולא שמכרוה בית דין, שאין האשה נמכרת בגנבתה, שנאמר בגנבתו (שמות כ"ב), ולא בגנבתה; אלא בקטנה שמכרה אביה, ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קודם שתביא סימנין תצא;
ועוד חדש כאן העניק תעניק. העניק תעניק, ל' עדי, בגובה ובפרסום 14
[illegible], דבר שיהיה נכר שהטיבות לו. ויש מפרשים ל' הטענה על צוארו. מצאנך מגרנך ומיקבך. יכול אין לי אלא אלו בלבד? ת"ל אשר ברכך, מכל מה שברכך בוראך. ולמה נאמרו אלו? מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה, אף כל שהוא בכלל ברכה, יצאו פרדות. ולמדו רבותינו במס' קדושין בגזרה שוה
כמה נותן לו מכל מין ומין. וזכרת כי עבד היית, והענקתי ושניתי לך 15
מבזת מצרים ובזת הים, אף אתה הענק ושנה לו. עבד עולם. יכול כמשמעו? 17

13 שית שנין ובשתא שביעתא תפטרניה בר חורין מעמך: וארי
14 תפטרניה בר חורין מעמך לא תפטרניה ריקנין: אפרשא תפריש ליה
15 מענך ומאדרך וממעצרתך די ברכך יי אלהך תתן ליה: ותדכר
ארי עבדא הויתא בארעא דמצרים ופרקך יי אלהך על כן אנא
16 מפקדך ית פתגמא הדין יומא דין: ויהי ארי יימר לך לא אפוק
17 מעמך ארי רחמך וית אנש ביתך ארי טב ליה עמך: ותסב ית
מרצעא ותתן באדניה ובדשא ויהי לך עבד פלח לעלם ואף לאמתך
18 תעבד כן: לא יקשי בעינך במפטרך יתיה בר חורין מעמך ארי
על חד תרין באגר אגירא פלחך שית שנין ויברכנך יי אלהך בכל
19 די תעבד: כל בוכרא די יתיליד בתורך ובענך דוכרין תקדש קדם
יי אלהך לא תפלח בבוכרא דתורך ולא תגוז בוכרא דענך:
20 קדם יי אלהך תיכלניה שתא בשתא באתרא די יתרעי יי את ואנש
21 ביתך: וארי יהי ביה מומא חגיר או עויר כל מום ביש לא תכסניה
22 קדם יי אלהך: בקרויך תיכלניה מסאבא ודכיא כחדא כבסר טביא

ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו (ויקרא כ"ה), הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל. ואף לאמתך תעשה כן, הענק לה. יכול אף לרציעה השוה הכתוב אותה? ת"ל ואם אמור יאמר העבד (שמות כ"א), עבד
18 נרצע ואין אמה נרצעת. כי משנה שכר שכיר. מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה, וזהו כפלים שבעבודת שכירי יום. ומהו עבודתו
19 בלילה? רבו מוסר לו שפחה כנענית, והוולדות לאדון. כל הבכור ... תקדיש. ובמקום אחר הוא אומר לא יקדיש, שנאמר אך בכור אשר יבכר לה וגו' (ויקרא כ"ז), הא כיצד? אינו מקדישו לקרבן אחר. וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה! ד"א אי אפשר לומר תקדיש שכבר נאמר לא תקדיש, ואי אפשר לומר לא תקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש, הא כיצד? מקדיש אתה הקדשו עליו, ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו. לא תעבד בבכר שורך ולא תגז וגו', אף החלוף למדו רבותינו שאסור, אלא שדבר הכתוב בהווה.
20 לפני ה' אלהיך תאכלנו, לכהן הוא אומר, שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה, אחד תם ואחד בעל מום, שנאמר ובשרם יהיה לך וגו' (ויקרא כ"ח). שנה בשנה. מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו. יכול יהא פסול משעברה שנתו? כבר הוקש למעשר, שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך (לעיל י"ד), מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה, אף בכור אינו נפסל, אלא שמצוה תוך שנתו. שנה בשנה, אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת; למד שנאכל לשני ימים
21 ולילה אחד. מום, כלל. פסח ועור, פרט. כל מום רע, חזר וכלל, מה הפרט מפורש, מום הגלוי ואינו חוזר, אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר.

23 וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל עַל־
הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ פ
טז 1 שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה׃
2 וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
3 יְהוָה לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ לֹא־תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים
תֹּאכַל־עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃
4 וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־
יָלִין מִן־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר׃
5 לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת־הַפָּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה
6 אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בָּעָרֶב כְּבוֹא
7 הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם׃ וּבִשַּׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ׃
8 שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיהוָה

23 רק את דמו לא תאכל, שלא תאמר הואיל וכולו הותר הבא מכלל איסור הוא,
אחרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל, יכול יהא אף הדם מותר? ת"ל
1 רק את דמו לא תאכל. שמור את חדש האביב, מקודם בואו שמור שיהא
ראוי לאביב, להקריב בו את מנחת העומר, ואם לאו עבר את השנה.
ממצרים לילה; והלא ביום יצאו, שנאמר ממחרת הפסח יצאו. בני ישראל
וגו' (במדבר ל"ג)? אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת, שנאמר
2 ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו' (שמות י"ב). וזבחת פסח לה' אלהיך צאן,
שנאמר מן הכבשים ומן העזים תקחו (שמות י"ב), ובקר תזבח לחגיגה; שאם
נמנו על הפסח חבורה מרובה, מביאים עמו חגיגה, כדי שיהא נאכל על השבע.
3 ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה. לחם עני, לחם שמזכיר את
העוני שנתענו במצרים. כי בחפזון יצאת, ולא הספיק בצק להחמיץ, וזה
יהיה לך לזכרון, והחפזון לא שלך היה אלא של מצרים, שכן הוא אומר ותחזק
מצרים על העם וגו' (שמות י"ב). למען תזכר על ידי אכילת הפסח והמצה
4 את יום צאתך. ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון

23

1 ואילא: לחוד ית דמה לא תיכול על ארעא תשדניה כמיא: טר
ית־ירחא דאביבא ותעבד פסחא קדם יי אלהך ארי בירחא דאביבא
2 אפקך יי אלהך ממצרים ועבד־לך נסין בליליא: ותכוס פסחא קדם
יי אלהך מן בני ענא ונכסת קודשיא מן תורי באתרא די יתרעי
3 יי לאשראה שכנתה תמן: לא תיכול עלוהי חמיע שבעא יומין
תיכול עלוהי פטיר לחם עני *) ארי בבהילו נפקתא מארעא דמצרים
4 בדיל דתדכר ית־יומא מפקך מארעא דמצרים כל יומי חייך: ולא
יתחזי לך חמיר בכל תחומך שבעא יומין ולא יבית מן בסרא די
5 תכוס ברמשא ביומא קדמאה לצפרא: לית־לך רשו למכס ית־
6 פסחא בחדא מקרויך די־יי אלהך יהב לך: אלהן לאתרא די־יתרעי
יי אלהך לאשראה שכנתה תמן תכוס ית־פסחא ברמשא כמעל
7 שמשא זמן מפקך ממצרים: ותבשל ותיכול באתרא די יתרעי יי
8 אלהך בה ותתפני בצפרא ותהך לקרוך: שתא יומין תיכול פטירא

*) עני. כן הוא גם בח"ג רע"ח.

היידנהיים.

לבקר, אזהרה למותיר בפסח דורות; לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים, ויום ראשון האמור כאן הוא ארבעה עשר בניסן, כמה דאת אמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם (שמות י"ב), ולפי שנסתלק הכתוב מעניינו של פסח והתחיל לדבר בחקות שבעת ימים, כגון שבעת ימים תאכל עליו מצות, ולא יראה לך שאר בכל גבלך, הוצרך לפרש באיזו זביחה הוא מזהיר; שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר, הייתי אומר שלמים הנשחטים כל שבעה כולן בבל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה, לכך כתב בערב ביום הראשון. ד"א בחגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר, ולמד עליה שנאכלת לשני ימים, והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר, וכן משמעות המקרא: בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין עד בקרו של שני, אבל נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר — וכן היא שנויה במס' פסחים.
6 בערב, כבוא השמש, מועד צאתך ממצרים, הרי שלשה זמנים חלוקים: בערב משש שעות ולמעלה זבחהו, וכבא השמש תאכלהו, ומועד צאתך אתה
7 שורפו, כלומר נעשה נותר ויצא לבית השרפה. ובשלת, זהו צלי אש, שאף הוא קרוי בשול. ופנית בבקר, לבקרו של שני, מלמד שטעון לינה, ליל של
8 מוצאי יום טוב. ששת ימים תאכל מצות; ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים (שמות י"ב)? שבעה מן הישן וששה מן החדש. ד"א למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה. מכאן אתה למד לששת הימים, שהרי שביעי בכלל היה, ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות, ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, מה שביעי רשות אף כולם רשות, חוץ מלילה הראשון, שהכתוב קבעו חובה, שנאמר בערב תאכלו מצות (שמות י"ב). עצרת לה' אלהיך, עצור עצמך מן המלאכה. ד"א כנושים

אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה׃ ס שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת 9
תִּסְפָּר־לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה
שָׁבֻעוֹת׃ וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת 10
יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְשָׂמַחְתָּ 11
לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ
וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר
בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ
שָׁם׃ וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת־ 12
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה׃ פ מפטיר.
חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ 13
וּמִיִּקְבֶךָ׃ וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ 14
וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ שִׁבְעַת 15
יָמִים תָּחֹג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה כִּי
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ׃ שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים ׀ בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ 16
אֶת־פְּנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת
וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה
רֵיקָם׃ אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר 17
נָתַן־לָךְ׃ ס שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ 18
בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ
אֶת־הָעָם מִשְׁפַּט־צֶדֶק׃ לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים 19

9 על מאכל ומשתה, ל' נעצרה נא אותך (שופטים י"ג). מהחל חרמש בקמה,
10 משנקצר העומר, שהוא ראשית הקציר. מסת נדבת ידך, די נדבת ידך, הכל
11 לפי הברכה; הבא שלמי שמחה וקרא רואים לאכול. והלוי והגר והיתום
והאלמנה, ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך, בנך ובתך ועבדך ואמתך; אם אתה
12 משמח את שלי אני משמח את שלך. וזכרת כי עבד היית וגו', על מנת

9 וביומא שביעאה כניש קדם יי אלהך לא תעבד עבידא: שבעא
שבועין תמני לך מדשריות מגלא בחצד עומרא דארמותא תשרי
10 למימני שבעא שבועין: ותעבד חגא דשבועיא קדם יי אלהך מסת
11 נדבת ידך די תתן כמא די יברכנך יי אלהך: ותחדי קדם יי
אלהך את וברך וברתך ועבדך ואמתך וליואה די בקרויך וגיורא
ויתמא וארמלא די בינך באתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה
12 שכנתיה תמן: ותדכר ארי עבדא הויתא במצרים ותטר ותעבד ית
13 קימיא האלין: חגא דמטליא תעבד לך שבעא יומין במכנשך
14 מאדרך וממעצרתך: ותחדי בחגך את וברך וברתך ועבדך ואמתך
15 וליואה וגיורא ויתמא וארמלא די בקרויך: שבעא יומין תחוג קדם
יי אלהך באתרא די יתרעי יי ארי יברכנך יי אלהך בכל עללתך
16 ובכל עובדי ידיך ותהי ברם חדי: תלת זמנין בשתא יתחזי כל
דכורך קדם יי אלהך באתרא די יתרעי בחגא דפטיריא ובחגא
17 דשבועיא ובחגא דמטליא ולא יתחזי קדם יי ריקנין: גבר כמתנת
ידה כברכתא דיי אלהך די יהב לך:

18 דינין ופורענין תמני לך בכל קרויך די יי אלהך יהב לך לשבטיך
19 וידונון ית עמא דין דקשוט: לא תצלי דין לא תשתמודע אפין

13 כן פדיתיך, שתשמור ותעשה את החקים האלה. באספך, בזמן האסיף, שאתה
מכניס לבית פירות הקיץ. ד"א באספך מגרנך ומיקבך, למד שמסככין את
15 הסכה בפסולת גורן ויקב. והיית אך שמח, לפי פשוטו אין זה לשון צווי
אלא ל׳ הבטחה; ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות לילי יום טוב האחרון
16 לשמחה. ולא יראה את פני ה׳ ריקם, אלא הבא עולות ראיה ושלמי חגיגה.
17 איש כמתנת ידו; מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות
מרובות ושלמים מרובים.

18 שפטים ושטרים. שפטים, דיינין הפוסקין את הדין, ושטרים, הרודין
את העם אחר מצותן, שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את
דין השופט. בכל שעריך, בכל עיר ועיר. לשבטיך, מוסב על תתן לך:
שפטים ושטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה׳ אלהיך נתן לך,
ולמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר. ושפטו את העם
19 וגו׳, מנה דיינין מומחין וצדיקים לשפוט צדק. לא תטה משפט, כמשמעו.
לא תכיר פנים, אף בשעת הטענות; אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה
לזה, אחד עומד ואחד יושב, לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין
טענותיו. ולא תקח שחד, אפילו לשפוט צדק. כי השחד יעור, משקבל שחד

ולא־תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי
20 צדיקם: צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את־הארץ
21 אשר־יהוה אלהיך נתן לך: ס לא־תטע
לך אשרה כל־עץ אצל מזבח יהוה אלהיך אשר
22 תעשה־לך: ולא־תקים לך מצבה אשר שנא יהוה
יז 1 אלהיך: ס לא־תזבח ליהוה אלהיך שור ושה
אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת יהוה אלהיך
2 הוא: ס כי־ימצא בקרבך באחד שעריך אשר־
יהוה אלהיך נתן לך איש או־אשה אשר יעשה את־
3 הרע בעיני יהוה־אלהיך לעבר בריתו: וילך ויעבד אלהים
אחרים וישתחו להם ולשמש ׀ או לירח או לכל־צבא
4 השמים אשר לא־צויתי: והגד־לך ושמעת ודרשת
היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת
5 בישראל: והוצאת את־האיש ההוא או את־האשה
ההוא אשר עשו את־הדבר הרע הזה אל־שעריך את־
6 האיש או את־האשה וסקלתם באבנים ומתו: על־פי ׀
שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על־פי
7 עד אחד: יד העדים תהיה־בו בראשנה להמיתו ויד
כל־העם באחרנה ובערת הרע מקרבך: פ
8 כי יפלא ממך דבר למשפט בין־דם ׀ לדם בין־דין לדין

ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפוך בזכותו. דברי צדיקם,
20 דברים המצודקים, משפטי אמת. צדק צדק תרדף, הלך אחר בית דין יפה:
למען תחיה וירשת, כדי הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל
21 ולהושיבן על אדמתן. לא תטע לך אשרה, לחייבו עליה משעת נטיעתה,
ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה עם נטיעתה. לא תטע לך אשרה כל
עץ אצל מזבח ה' אלהיך, אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית.
22 ולא תקים לך מצבה, מצבת אבן אחת להקריב עליה אפילו לשמים. אשר

ולא תקבל שחדא ארי שחדא מעור עיני חכימין ומקלקל פתגמי (1
20 תריצין: קשטא קשטא תהי רדיף בדיל דתיחי ותירת ית ארעא
21 דיי אלהך יהב לך: לא תצוב לך אשרת כל אילן בסטר מדבחא
22 דיי אלהך די תעבד לך: ולא תקים לך קמא די סני יי אלהך:
יז 1 לא תכוס קדם יי אלהך תור ואמר די יהי בה מומא כל מדעם ביש
2 ארי מרחק קדם יי אלהך הוא: ארי ישתכח בינך בחדא מקרויך
די יי אלהך יהב לך גבר או אתתא די יעבד ית דביש קדם יי
3 אלהך למעבר על קימה: ואזל ופלח לטעות עממיא וסגיד להון
4 ולשמשא או לסיהרא או לכל חילי שמיא די לא פקדית: ויתחוון
לך ותשמע ותתבע יאות והא קשטא כון פתגמא אתעבידת תועבתא
5 הדא בישראל: ותפק ית גברא ההוא או ית אתתא ההיא די עבדו
ית פתגמא בישא הדין לתרע בית דינך (2 ית גברא או ית אתתא
6 ותרגמנון באבניא וימותון: על מימר תרין סהדין או תלתא סהדין
7 יתקטל דחיב קטול לא יתקטל על מימר סהיד חד: ידא דסהדיא
תהי ביה בקדמיתא למקטליה וידא דכל עמא בבתריתא ותפלי עבד
8 דביש מבינך: ארי יתכסי (3 מנך פתגמא לדינא בין דמא לדמא

---

1) פתגמי כ"ה בכ"י, אבל בס' משפטים פתגמין, וכן פירש שם רש"י.
2) כ"ה בכ"י; אבל בגליונו כתב המגיה "לקרויך" רש"י".
3) מלשון רש"י בסוף כלנים נראה שתרגומו יתכסי.

הגידנהיגם.

שנא, מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות, ואת זו שנא, כי חק היתה
לכנענים; ואע"פ שהיתה אהובה לו בימי האבות, עכשיו שנאה מאחר שעשאוה
1 אלו חק לע"ז. לא תזבח .... כל דבר רע, אזהרה למפגל בקדשים על
2 ידי דבור רע. ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים. לעבר בריתו,
3 4 אשר כרת אתכם שלא לעבוד אלילים. אשר לא צויתי, לעבדם. נכון, מכוון
5 העדות. והוצאת את האיש .... אל שעריך וגו'. המתרגם אל שעריך
לתרע בית דינך טועה, שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו. או אינו
אלא שער שנדון בו? נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה, מה שעריך
האמור למעלה שער שעבד בו, אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו.
6 ותרגומו לקרויך. שנים עדים או שלשה. אם מתקיימת עדות בשנים למה
פרט לך הכתוב שלשה? להקיש שלשה לשנים, מה שנים עדות אחת, אף
8 שלשה עדות אחת, ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם. כי יפלא. כל הפלאה
ל' הבדלה ופרישה, שהדבר נבדל ומכוסה ממך. בין דם לדם. בין דם טמא
לדם טהור. בין דין לדין, בין דין זכאי לדין חייב. ובין נגע לנגע, בין נגע
טמא לנגע טהור. דברי ריבת, שיהו חכמי העיר חולקין בדבר, זה מטמא

וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל־
9 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃ וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים
הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ
10 וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט׃ וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר
אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהֹוָה וְשָׁמַרְתָּ
11 לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ׃ עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־
הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר
12 אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל׃ וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן
לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ
אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃
13 וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד׃ ס שני כִּי־
14 תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וִירִשְׁתָּהּ
וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
15 סְבִיבֹתָי׃ שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְהֹוָה
אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל
16 לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אָחִיךָ הוּא׃ רַק לֹא־
יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב אֶת־הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן
הַרְבּוֹת סוּס וַיהֹוָה אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ
17 הַזֶּה עוֹד׃ וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף
18 וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד׃ וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ
וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר מִלִּפְנֵי
19 הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם׃ וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן
יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהָיו לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי

וזה מטהר, זה מחייב וזה מזכה. וקמת ועלית, מלמד שבית המקדש גבוה מכל
9 המקומות. הכהנים הלוים, הכהנים שיצאו משבט לוי. ואל השפט אשר יהיה

בין דינא לדינא ובין מכתש סגירו למכתש סגירו פתגמי פלגותא ד־
9 דינא בקרויך ותקום ותסק לאתרא די יתרעי יי אלהך ביה: ותיתי
לות כהניא לואי ולות דינא די יהי ביומיא האנון ותתבע ויחוון
10 לך ית פתגמא דדינא: ותעבד על מימר פתגמא די יחוון לך מן
11 אתרא ההוא די יתרעי יי ותטר למעבד ככל די ילפנך: על מימר
אוריתא די ילפנך ועל דינא די יימרון לך תעבד לא תסטי מן
12 פתגמא די יחוון לך ימינא ושמאלא: וגבר די יעבד ברשע בדיל־
דלא לקבלא מן כהנא דקאים לשמשא תמן קדם יי אלהך או מן
13 דינא ויתקטל גברא ההוא ותפלי עבד דביש מישראל: וכל עמא
14 ישמעון וידחלון ולא ירשיעון עוד: ארי תעול לארעא דיי אלהך
יהב לך ותירתה ותיתב בה ותימר אמני עלי מלכא ככל עממיא
15 די בסחרני: מנאה תמני עלך מלכא די יתרעי יי אלהך ביה מגו
אחיך תמני עלך מלכא לית לך רשו למנאה עלך גבר נוכרי די לא־
16 אחוך הוא: לחוד לא יסגי ליה סוסון ולא יתיב ית עמא למצרים
בדיל לאסגאה ליה סוסון ויי אמר לכון לא תוספון למתוב באורח
17 הדא עוד: ולא יסגי ליה נשין ולא יטעי לבה וכספא ודהבא לא
18 יסגי ליה לחדא: ויהי כמתבה על כרסא מלכותה ויכתוב ליה ית
19 פתשגן אוריתא הדא על ספרא מן קדם כהניא לואי: ותהי עמה
ויהי קרי בה כל יומי חיוהי בדיל דיליף למדחל קדם יי אלהה

בימים ההם, ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו, אתה צריך לשמוע לו;
11 אין לך אלא שופט שבימיך. ימין ושמאל, אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל
13 ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן כשאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל. וכל
16 העם ישמעו: מכאן שממתינים לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל. לא ירבה לו
סוסים, אלא כדי מרכבתו, שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים
משם; כמו שנאמר בשלמה ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס
17 בחמשים ומאה (מלכים א׳ י׳). ולא ירבה לו נשים, אלא שמונה עשרה;
שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים, ונאמר לו ואם מעט ואוסיפה לך כהנה
וכהנה (ש״ב י״ב). וכסף וזהב לא ירבה לו מאד, אלא כדי ליתן לאכסניא
(ξενία, גאַסטפריינדשאַפט) (נ״א לאפסוניא, ὀψώνιον, opsonium, אהא־
18 ליט). והיה כשבתו, אם עשה כן כדאי הוא שתתקיים מלכותו. את משנה
התורה, שתי ספרי תורה, אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת
19 עמו. ואונקלוס תרגם פתשגן, פתר משנה ל׳ שנון ודבור, דברי התורה

הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם׃ לְבִלְתִּי 20
רוּם־לְבָבוֹ מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאול
לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב
יִשְׂרָאֵל׃ ס שלישי לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־ יח 1
שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ
יֹאכֵלוּן׃ וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהוָה הוּא 2
נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ ס וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט 3
הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה
וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה׃ רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ 4
וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לוֹ׃ כִּי בוֹ בָּחַר יְהוָה 5
אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־יְהוָה הוּא וּבָנָיו
כָּל־הַיָּמִים׃ ס רביעי וְכִי־יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד 6
שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גָּר שָׁם וּבָא בְּכָל־
אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃ וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם 7
יְהוָה אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יְהוָה׃

כמשמעו. ולבלתי סור מן המצוה, אפילו מצוה קלה של נביא. למען יאריך 20
ימים, מכלל הן אתה שומע לאו; וכן מצינו בשאול, שאמר לו שמואל שבעת ימים
תוחל עד בואי אליך להעלות עולות (ש"א י'), וכתיב ויוחל שבעה ימים, ולא
שמר הבטחתו לשמור כל היום, ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר
לו נסכלת, לא שמרת .... ועתה ממלכתך לא תקום (שם י"ג), הא למדת שבשביל
מצוה קלה של נביא נענש. הוא ובניו, מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם
לכל אדם. כל שבט לוי, בין תמימין בין בעלי מומין. חלק, בבזה. ונחלה, בארץ. 1
אשי ה', קדשי המקדש (ס"א הקדשים). ונחלתו, אלו קדשי הגבול, תרומות
ומעשרות; אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו. ובספרי דרשו ונחלה לא 2
יהיה לו, זו נחלת שאר; בקרב אחיו, זו נחלת חמשה — ואיני יודע מה היא;
ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממין, ושל
סיחון ועוג שני עממין, האמורי וכנעני, ונחלת שאר לרבות קיני וקנזי וקדמוני.
וכן דורש בפרשת מתנות שנאמרו לאהרן, על כן לא היה ללוי וגו' (דברים י'),
להזהיר על קיני וקנזי וקדמוני. שוב מצאתי בדברי רבי קלונימוס, הכי גרסינן
בספרי: ונחלה לא יהיה לו, אלו נחלת חמשה, בקרב אחיו, אלו נחלת
שבעה כנגד חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים, ומתוך שבעה ויהושע לא

למטר ית כל פתגמי אוריתא הדא וית קימיא האלין למעבדהון׃
20 בדיל דלא ירים לבה מאחוהי ובדיל דלא יסטי מן תפקדתא ימינא
ושמאלא בדיל דיורך יומין על מלכותה הוא ובנוהי בגו ישראל׃
יח 1 לא יהי לכהניא לואי כל שבטא דלוי חלק ואחסנא עם ישראל
2 קרבניא דיי ואחסנתה ייכלון׃ ואחסנא לא יהי לה בגו אחוהי מתנן
3 דיהב לה יי אנון אחסנתה כמא די מליל לה׃ ודין יהא דחזי לכהניא
מן עמא מן נכסי נכסתא אם תור אם אמר ויתן לכהנא דרעא
4 ולועא וקבתא׃ ריש עבורך חמרך ומשחך וריש גזא דענך תתן
5 לה׃ ארי בה יתרעי יי אלהך מכל שבטיך למקם לשמשא בשמא
6 דיי הוא ובנוהי כל יומיא׃ וארי ייתי לואה מחדא מקרויך מכל
ישראל די הוא דר תמן וייתי בכל רעות נפשה לאתרא די יתרעי
7 יי׃ וישמש בשמא דיי אלהה ככל אחוהי לואי דמשמשין תמן

חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד, שהרי משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה, ושבעת האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע, מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד.
3 כאשר דבר לו: בארצם לא תנחל.... אני חלקך (במדבר י״ח). מאת העם, ולא מאת הכהנים. אם שור אם שה, פרט לחיה. הזרע, מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין אשפאלד״א (épaule, שולטער). הלחיים, עם הלשון. דורשי רשומות היו אומרים זרוע תחת יד, שנאמר ויקח רמח בידו (במדבר כ״ה).
4 ראשית דגנך, זו תרומה. ולא פרש בה שעור; אבל רבותינו נתנו בה שעור: עין יפה אחד מארבעים, עין רעה אחד מששים, בינונית אחד מחמשים; וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים, שנאמר ששית האיפה מחומר החטים (יחזקאל מ״ה), ששית האיפה חצי סאה, כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי אחת מששים, שהכור שלשים סאין. וראשית גז צאנך; כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן. ולא פרש בה שעור; ורבותינו נתנו בה שעור: אחד מששים. וכמה צאן חייבות בראשית הגז? חמש רחלות, שנאמר וחמש צאן עשויות (ש״א כ״ה). רבי עקיבא אומר ראשית גז שתים, צאנך ארבעה, תתן לו הרי חמשה.
5 לעמד לשרת, מכאן שאין שרות אלא מעומד.
6 וכי יבא הלוי; יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר? ת״ל ושרת, יצאו לוים,
7 שאין ראוין לשרות. ובא בכל אות נפשו .... ושרת, למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו, ואפילו במשמר שאינו שלו. ד״א עוד למד על הכהנים שבאים ברגל שמקריבין במשמר ועובדין בקרבנות הבאות מחמת

חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל־הָאָבוֹת׃ ס כִּי 8 9
אַתָּה בָּא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־
תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם׃ לֹא־יִמָּצֵא בְךָ 10
מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ
וּמְכַשֵּׁף׃ וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים׃ 11
כִּי־תוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה 12
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ׃ תָּמִים תִּהְיֶה עִם 13
שביעי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ * כִּי ׀ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם 14
אֶל־מְעֹנְנִים וְאֶל־קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ 15
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן׃ כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ מֵעִם 16
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אֹסֵף לִשְׁמֹעַ
אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא־אֶרְאֶה
עוֹד וְלֹא אָמוּת׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ 17
נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו 18
וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ׃ וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־ 19
יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ׃
אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־ 20
צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת
הַנָּבִיא הַהוּא׃ וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ אֵיכָה נֵדַע אֶת־ 21

הרגל, כגון מוספי הרגל, ואף על פי שאין המשמר שלהם. חלק כחלק יאכלו, 8
מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות. יכול אף בדברים הבאים שלא
מחמת הרגל, כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות? ת"ל לבד ממכריו
על האבות, חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל, שנקבעו המשמרות
ומכרו זה לזה, טול אתה שבתך ואני אטול שבתי. לא תלמד לעשות, אבל 9
אתה למד להבין ולהורות, כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים,
ולהורות לבניך: לא תעשה כך וכך, שזה הוא חק הכמרים! מעביר בנו ובתו 10

8 בצלו קדם יי׃ חלק כחלק ייכלון בר ממטרתא דייתי בשבתא דבכן
9 אתקינו אבהתא׃ ארי את עלל לארעא דיי אלהך יהב לך לא תילף
10 למעבד כטעות עממיא האנון׃ לא ישתכח בך מעבר בריה וברתיה
11 בנורא קסם קסמין מענן ומנחש וחרש׃ ורטין רטן ושאל בדין
12 וזכורו ותבע מן מתיא׃ ארי מרחק יי כל דיעבד אלין ובדיל תועבתא
13 האלין יי אלהך מתרך יתהון מקדמך׃ שלים תהי בדחלתא דיי
14 אלהך׃ ארי עממיא האלין די את ירת יתהון מן מעונניא ומן קסמיא
15 שמעין ואת לא כן יהב לך יי אלהך׃ נביא מבינך מאחיך כותי
16 יקים לך יי אלהך מנה תקבלון׃ ככל די שאלתא מן קדם יי אלהך
בחורב ביומא דקהלא למימר לא אוסף למשמע ית קל מימרא דיי
17 אלהי וית אשתא רבתא הדא לא אחזי עוד ולא אמות׃ ואמר יי
18 לי אוטיבו די מלילו׃ נביא אקים להון מגו אחיהון כותך ואתן
19 פתגמי נבואתי בפומה וימלל עמהון ית כל די אפקדניה׃ ויהי גברא
20 די לא יקבל לפתגמי די ימלל בשמי מימרי יתבע מנה׃ ברם
נביא די ירשע למללא פתגמא בשמי ית די לא פקדתיה למללא
21 ודי ימלל בשום טעות עממיא ויתקטל נביא ההוא׃ וארי תימר

באש, היא עבודת המולך, שעושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהן.
קסם קסמים. אי זהו קוסם? האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך.
וכן הוא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הושע ד׳). מעונן. ר׳ עקיבא
אומר אלו נותני עונות, שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל. וחכמים אומרים
אלו אוחזי העינים. מנחש, פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך, מקלו נפל
11 מידו. וחבר חבר, שמכניס נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד.
ושאל אוב, זה מכשפות ששמו פיתום, ומדבר משחיו, ומעלה את המת בבית
השחי שלו. וידעני, מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו, ומדבר העצם
על ידי מכשפות. ודרש אל המתים, כגון המעלה בזכורו והנשאל בגלגולת.
12 כל עשה אלה, עושה כל אלה לא נאמר, אלא כל עשה אלה, אפילו אחת מהן.
13 תמים תהיה עם ה׳ אלהיך, התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור
אחר העתידות, אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות, ואז תהיה עמו
14 ולחלקו. לא כן נתן לך ה׳ אלהיך, לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים, שהרי
15 השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים. מקרבך מאחיך כמני, כמו שאני
20 מקרבך מאחיך יקים לך תחתי, וכן מנביא לנביא. אשר לא צויתיו לדבר,
אבל צויתיו לחברו. ואשר ידבר בשם אלהים אחרים, אפילו כוון את ההלכה,
לאסור את האסור ולהתיר את המותר. ומת, בחנק. שלשה מיתתן בידי אדם,
המתנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו ונאמר לחברו, והמתנבא בשם
עבודת אלילים; אבל הכובש את נבואתו, והעובר על דברי הנביא, והעובר על
21 דברי עצמו, מיתתן בידי שמים, שנאמר אנכי אדרש מעמו. וכי תאמר
בלבבך, עתידין אתם לומר, כשיבא חנניה בן עזור ויתנבא הנה כלי בית ה׳

הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה׃ אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה 22
וְלֹא־יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ
יְהוָה בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ׃ ס כִּי־יַכְרִית יט 1
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־
אַרְצָם וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם׃ שָׁלוֹשׁ עָרִים 2
תַּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
לְרִשְׁתָּהּ׃ תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר 3
יַנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ׃ וְזֶה 4
דְּבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר־יָנוּס שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־רֵעֵהוּ
בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם׃ וַאֲשֶׁר 5
יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרֹת
הָעֵץ וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא יָנוּס
אֶל־אַחַת הֶעָרִים־הָאֵלֶּה וָחָי׃ פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי 6
הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ
וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מָוֶת כִּי לֹא־שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃
עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ׃ וְאִם־ 7 8
יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
וְנָתַן לְךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ׃ כִּי־ 9
תִשְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל־
הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה׃
וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן 10
לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים׃ פ

מושבים מנכלה עתה מהרה (ירמיה כ"ז), ויתמיה עומד ועוד על כעמודים
ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה, נגלה יונתו, עם גלות לדקיהו. אשר 22

21 בלבבך איכדין נדע ית פתגמא די לא־מלליה יי: די ימלל נביא
בשמא דיי ולא יהי פתגמא ולא יתקים הוא פתגמא די לא־מלליה
1 יי ברשע מלליה נביא לא תדחל מנה: ארי ישיצי יי אלהך ית עממיא
די יי אלהך יהב לך ית ארעהון ותירתנון ותיתב בקרויהון ובבתיהון:
2 תלת קרוין תפרש לך בגו ארעך די יי אלהך יהב לך למירתה:
3 תתקן לך ארחא ותתלת ית תחום ארעך די יחסנך יי אלהך ויהי
4 למערוק תמן כל קטולא: ודין פתגם קטולא דיערוק תמן ויתקים
די יקטול ית־חבריה בלא מנדעיה והוא לא סני ליה מאתמלי ומדקמוהי:
5 ודי יעול עם חבריה בחרשא למקץ אעין ותתמריך ידיה בפרזלא
למקץ אעין וישתלף פרזלא מן אעא וישכח ית חבריה וימות הוא
6 יערוק לחדא מן קרויא האלין ויתקים: דילמא ירדוף גאל דמא
בתר קטולא ארי יחם לביה וידבקניה ארי תסגי ארחא ויקטלניה
נפש ולה לית חובת דין דקטול ארי לא סני הוא ליה מתמלי
7 ומדקמוהי: על כן אנא מפקדך למימר תלת קרוין תפרש לך:
8 ואם יפתי יי אלהך ית תחומך כמא די קיים לאבהתך ויתן לך ית
9 כל ארעא די מליל למתן לאבהתך: ארי תטר ית־כל־תפקדתא
הדא למעבדה די אנא מפקדך יומא־דין למרחם ית יי אלהך ולמהך
בארחן דתקנן קדמוהי כל יומיא ותוסיף לך עוד תלת קרוין על
10 תלת אלין: ולא ישתפך דם זכי בגו ארעך די יי אלהך יהב לך

ידבר הנביא, ויאמר דבר זה עתיד לבוא עליכם, ותראו שלא יבוא, הוא
הדבר אשר לא דברו ה', והרוג אותו. ואם תאמר זו במתנבא על העתידות;
הרי שבא ואמר עשו כך וכך, ומפי הקב"ה אני אומר, כבר נצטוו שאם בא
להדיחך מאחת מכל המצוות לא תשמע לו — אלא אם כן מומחה הוא לך
שהוא צדיק גמור, כגון אליהו בהר הכרמל. שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות
כדי לגדור את ישראל, הכל לפי צורך שעה וסייג הפרצה, לכך נאמר אליו
תשמעון. לא תגור ממנו, לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה, ולא תירא
3 להענש עליו. תכין לך הדרך. מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים.
ושלשת את גבול ארצך, שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר
מקלט כשעור מהלך שיש ממנה עד השנייה, וכן משנייה לשלישית, וכן מן
5 השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל. ונדחה ידו, כשבא להפיל הגרזן
על העץ. ותרגומו ותתמריג ידה, ל' ונשמטה ידו, להפיל מכת הגרזן על
העץ; כי שמטו הבקר (ש"ב ו') תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא. ונשל
הברזל מן העץ. יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל מקתו, ויש מהם אומרים
6 שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע, והיא נתזה והרגה. פן ירדף גאל
8 הדם, לכך אני אומר להכין לך דרך וערי מקלט רבים. ואם ירחיב.... כאשר
9 נשבע, לתת לך ארץ קיני וקנזי וקדמוני. ויספת לך עוד שלש, הרי תשע,

11 וְכִֽי־יִהְיֶ֥ה אִישׁ֙ שֹׂנֵ֣א לְרֵעֵ֔הוּ וְאָ֤רַב לוֹ֙ וְקָ֣ם עָלָ֔יו וְהִכָּ֥הוּ
12 נֶ֖פֶשׁ וָמֵ֑ת וְנָ֕ס אֶל־אַחַ֖ת הֶעָרִ֥ים הָאֵֽל׃ וְשָֽׁלְחוּ֙ זִקְנֵ֣י עִיר֔וֹ
וְלָקְח֥וּ אֹת֖וֹ מִשָּׁ֑ם וְנָתְנ֣וּ אֹת֗וֹ בְּיַ֛ד גֹּאֵ֥ל הַדָּ֖ם וָמֵֽת׃
13 לֹא־תָח֥וֹס עֵינְךָ֖ עָלָ֑יו וּבִֽעַרְתָּ֧ דַם־הַנָּקִ֛י מִיִּשְׂרָאֵ֖ל וְט֥וֹב
14 לָֽךְ׃ ס ששי לֹ֤א תַסִּיג֙ גְּב֣וּל רֵֽעֲךָ֔ אֲשֶׁ֥ר גָּבְל֖וּ
רִאשֹׁנִ֑ים בְּנַחֲלָֽתְךָ֙ אֲשֶׁ֣ר תִּנְחַ֔ל בָּאָ֕רֶץ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה
15 אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ לְרִשְׁתָּֽהּ׃ ס לֹא־יָק֨וּם עֵ֜ד אֶחָ֗ד
בְּאִ֗ישׁ לְכָל־עָוֺן֙ וּלְכָל־חַטָּ֔את בְּכָל־חֵ֖טְא אֲשֶׁ֣ר יֶחֱטָ֑א עַל־
16 פִּ֣י ׀ שְׁנֵ֣י עֵדִ֗ים א֛וֹ עַל־פִּ֥י שְׁלֹשָֽׁה־עֵדִ֖ים יָק֥וּם דָּבָֽר׃ כִּֽי־
17 יָק֥וּם עֵד־חָמָ֖ס בְּאִ֑ישׁ לַעֲנ֥וֹת בּ֖וֹ סָרָֽה׃ וְעָמְד֧וּ שְׁנֵֽי־
הָאֲנָשִׁ֛ים אֲשֶׁר־לָהֶ֥ם הָרִ֖יב לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה לִפְנֵ֤י הַכֹּהֲנִים֙
18 וְהַשֹּׁ֣פְטִ֔ים אֲשֶׁ֥ר יִהְי֖וּ בַּיָּמִ֥ים הָהֵֽם׃ וְדָרְשׁ֥וּ הַשֹּׁפְטִ֖ים
19 הֵיטֵ֑ב וְהִנֵּ֤ה עֵֽד־שֶׁ֙קֶר֙ הָעֵ֔ד שֶׁ֖קֶר עָנָ֥ה בְאָחִֽיו׃ וַעֲשִׂ֣יתֶם
ל֔וֹ כַּאֲשֶׁ֥ר זָמַ֖ם לַעֲשׂ֣וֹת לְאָחִ֑יו וּבִֽעַרְתָּ֥ הָרָ֖ע מִקִּרְבֶּֽךָ׃
20 וְהַנִּשְׁאָרִ֖ים יִשְׁמְע֣וּ וְיִרָ֑אוּ וְלֹֽא־יֹסִ֨פוּ לַעֲשׂ֜וֹת ע֗וֹד כַּדָּבָ֥ר
21 הָרָ֛ע הַזֶּ֖ה בְּקִרְבֶּֽךָ׃ וְלֹ֥א תָח֖וֹס עֵינֶ֑ךָ נֶ֣פֶשׁ בְּנֶ֗פֶשׁ עַ֤יִן
כ 1 בְּעַ֙יִן֙ שֵׁ֣ן בְּשֵׁ֔ן יָ֥ד בְּיָ֖ד רֶ֥גֶל בְּרָֽגֶל׃ ס כִּֽי־תֵצֵ֨א לַמִּלְחָמָ֜ה

11 שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען ושלש לעתיד לבא. וכי יהיה איש שנא
לרעהו, על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו. מכאן אמרו עבר אדם על
מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה; לפי שעבר על לא תשנא (ויקרא י"ט) סופו
לבא לידי שפיכות דמים, לכך נאמר וכי יהיה איש שנא לרעהו וגו', שהיה
13 לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש. לא תחוס עינך, שלא
תאמרו הראשון כבר נהרג, למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים
14 הרוגים? לא תסיג גבול, ל' נסוג אחור (ישעיה מ'), שמחזיר סימן חלוקת
הקרקע לאחור לתוך שדה חברו למען הרחיב את שלו. והלא כבר נאמר ולא
תגזול (ויקרא י"ט), מה תלמוד לומר לא תסיג? למד שהעוקר תחום
חברו עובר בשני לאוין. יכול אף בחוצה לארץ? ת"ל בנחלתך אשר תנחל
וגו', בארץ ישראל עובר בשני לאוין, ובחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לא
15 תגזול. עד אחד. זה בנה אב, כל עד שבתורה שנים אלא אם כן פרט לך

11 אחסנא ויהי עלה חובת־דין קטול: וארי יהי גבר סני לחבריה
ויכמן לה ויקום עלוהי וימחנה נפש וימות ויערוק לחדא מן קרויא
12 האלין: וישלחון סבי קרתה וידברון יתה מתמן ויתנון יתה ביד
13 גאל דמא וימות: לא תחוס עינך עלוהי ותפלי אשדי־דם־זכי
14 מישראל ויטב לך: לא תשני תחומא דחברך די תחימו קדמאי
15 באחסנתך די תחסן בארעא די יי אלהך יהב לך למירתה: לא
יקום סהיד חד בגבר לכל עוין ולכל חובין בכל חט די יחטא על
16 מימר ותרין סהדין או על מימר תלתא סהדין יתקים פתגמא: ארי
17 יקום סהיד שקר בגבר לאסהדא ביה סטיא: ויקומון תרין גברין
די להון דינא קדם יי קדם כהניא ודיניא די יהון ביומיא האנון:
18 ויתבעון דיניא יאות והא סהיד שקר סהדא שקרא אסהד באחוהי:
19 ותעבדון לה כמא־די חשיב למעבד לאחוהי ותפלי עבד דביש מבינך:
20 ודישתארון ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד עוד כפתגמא
21 בישא הדין בינך: ולא תחוס עינך נפשא חלף נפשא עינא חלף
כ 1 עינא שנא חלף שנא ידא רגלא חלף רגלא: ארי תפוק

בו אחד. לכל עון ולכל חטאת, להיות חברו נענש על עדותו, לא עונש גוף
ולא עונש ממון, אבל קם הוא לשבועה; אמר לחברו תן לי מנה שהלויתיך,
אמר לו אין לך בידי כלום, ועד אחד מעיד שיש לו, חייב להשבע לו. על
פי שני עדים, ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין, ולא שיעמוד
16 תורגמן בין העדים ובין הדיינים. לענות בו סרה, דבר שאינו, שהוסר
העד הזה מכל העדות הזאת; כיצד? שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו
17 היום במקום פלוני! ועמדו שני האנשים. בעדים הכתוב מדבר, ולמד שאין
עדות בנשים, ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד. אשר להם הריב, אלו
בעלי הדין. לפני ה׳, יהי דומה להם כאלו עומדין לפני המקום, שנאמר
בקרב אלהים ישפט (תהלים פ״ב). אשר יהיו בימים ההם. יפתח בדורו
18 כשמואל בדורו, צריך אתה לנהוג בו כבוד. ודרשו השפטים היטב, על פי
המזימין אותם, שבודקים וחוקרים את הבאים להזימם בדרישה ובחקירה. והנה
19 עד שקר. כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר. כאשר זמם, ולא
כאשר עשה. מכאן אמרו הרגו אין נהרגין. לעשות לאחיו, מה ת״ל לאחיו?
למד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשרפה אלא במיתת הבועל, שהיא בחנק,
שנאמר היא באש תשרף (ויקרא כ״א), היא ולא בועלה; לכך נאמר כאן
לאחיו, כאשר זמם לעשות לאחיו, ולא כאשר זמם לעשות לאחותו, אבל
בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש, וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש,
כגון שהעידוה שהרגה את הנפש, שחללה את השבת, נהרגין במיתתה, שלא
20 מעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקיים בהם הזמה במיתת הבועל. ישמעו
ויראו. מכאן שצריכין הכרזה: איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בבית דין!
21 / 1 עין בעין, ממון, וכן שן בשן וגו׳. כי תצא למלחמה. סמך הכתוב יציאת

עַל־אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ לֹא תִירָא
מֵהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־ 2
הָעָם׃ וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם 3
לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־
תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם׃ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ 4
עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם׃ וְדִבְּרוּ 5
הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־
חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה
וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ׃ וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ 6
יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ׃
וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ 7
פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה׃ וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים 8
לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ
וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת־לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ׃ וְהָיָה כְּכַלֹּת 9
הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ

מלחמה לכאן, לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה. ד"א לומר לך אם
עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח; וכן דוד הוא
אומר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי (תהלים קי"ט). על איבך, יהיו
בעיניך כאויבים, אל תרחם עליהם, כי לא ירחמו עליך. סוס ורכב, בעיני
כלם כסוס אחד; וכן הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד (שופטים ו'),
וכן הוא אומר כי בא סוס פרעה (שמות ט"ו). עם רב ממך, בעיניך
הוא רב, אבל בעיני אינו רב. בקרבכם אל המלחמה, סמוך לצאתכם מן 2
הספר מגבול ארצכם. ונגש הכהן, המשוח לכך, והוא נקרא משוח מלחמה.
ודבר אל העם, בלשון הקדש. שמע ישראל, אפילו אין בכם זכות אלא 3
קריאת שמע בלבד, כדאי אתם שיושיע אתכם. על איביכם, אין אלו אחיכם,
שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם; אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל,
שנאמר ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו
מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים לכל
כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון (ד"ה ב' כ"ח),

לאגחא קרבא על בעלי דבבך ותחזי סוסון ורתכין עם סגי מנך
לא תדחל מנהון ארי יי אלהך מימרה בסעדך דאסקך מארעא
2 דמצרים: ויהי כמקרבכון לאגחא קרבא ויתקריב כהנא וימלל עם
3 עמא: ויימר להון שמע ישראל אתון קריבין יומא דין לאגחא קרבא
על בעלי דבביכון לא יזוע לבכון לא תדחלון ולא תתבהתון ולא
4 תתברון מקדמיהון: ארי יי אלהכון דמדבר קדמיכון לאגחא לכון
5 קרב עם בעלי דבביכון למפרק יתכון: וימללון סרכיא קדם עמא
למימר מן גברא די בנא ביתא חדתא ולא חנכה יהך ויתוב לביתה
6 דילמא ימות באגחא קרבא וגבר אחרן יחנכנה: ומן גברא די נציב
כרמא ולא אחליה יהך ויתוב לביתה דילמא ימות באגחא קרבא
7 וגבר אחרן יחלניה: ומן גברא די ארס איתתא ולא נסבה יהך ויתוב
8 לביתה דילמא ימות באגחא קרבא וגבר אחרן יסבנה: ויוספון
9 סרכיא למללא עם עמא ויימרון מן גברא דדחיל ותביר לבא יהך
10 ויתוב לביתה ולא יתבר ית לבא דאחוהי כלבה: ויהי כד ישצון

3 אלא על אויביכם אתם הולכים, לפיכך התחזקו למלחמה! אל ירך לבבכם,
אל תיראו, ואל תחפזו, ואל תערצו, ארבע אזהרות, כנגד ארבעה דברים
שמלכי האומות עושים, מגיפין בתריסיהם כדי להקישן זה לזה, כדי להשמיע
קול, שיתפזו אלו שכנגדם וינוסו, ורומסים בסוסים ומצהילין אותם, להשמיע
קול שעטת פרסות סוסיהם, וצווחין בקולם, ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי
קול; אל ירך לבבכם, מצהלת סוסים, אל תיראו, מהגפת תריסין, ואל
4 תחפזו, מקול הקרנות, ואל תערצו, מקול הצווחה, כי ה' אלהיכם וגו'.
הם באים בנצחונו של בשר ודם, ואתם באים בנצחונו של מקום; פלשתים באו
בנצחונו של גלית, מה היה סופו? נפל ונפלו עמו. ההולך עמכם, זה מחנה
5 הארון. ולא חנכו, לא דר בו. חנוך ל' התחלה. ואיש אחר יחנכנו, ודבר
6 של עגמת נפש הוא זה. ולא חללו, לא פדאו בשנה הרביעית, שהפירות טעונין
7 לאכלן בירושלים או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים. פן ימות במלחמה,
8 ישוב פן ימות, שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות. ויספו השטרים.
למה נאמר כאן ויספו? מוסיפין זה על דברי הכהן, שהכהן מדבר ומשמיע
מן שמע ישראל עד להושיע אתכם, ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר
ושוטר משמיע, וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע. הירא ורך הלבב. רבי עקיבא
אומר כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי
יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו, ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית
וכרם ואשה, לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם, שלא יבינו שהם בעלי
עבירה, והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארס אשה.
9 שרי צבאות, שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם,
וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו. זקפין בני אדם עומדים
בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים: שובו אל המלחמה ולא

10 הָעָם׃ ס שביעי כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם
11 עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם׃ וְהָיָה אִם־שָׁלוֹם תַּעַנְךָ
וּפָתְחָה לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס
12 וַעֲבָדוּךָ׃ וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה
13 וְצַרְתָּ עָלֶיהָ׃ וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־
14 זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב׃ רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר
יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ תָּבֹז לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל אֹיְבֶיךָ
15 אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־הֶעָרִים
הָרְחֹקֹת מִמְּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־מֵעָרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה הֵנָּה׃
16 רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה
17 לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה׃ כִּי־הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
18 לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם
19 אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ס כִּי־
תָצוּר אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־
תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ
20 לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר׃ רַק
עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי־לֹא־עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית
וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־הִוא עֹשָׂה עִמְּךָ
מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ׃ פ
כא 1 כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
2 לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ׃ וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ
3 וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הֶחָלָל׃ וְהָיָה

10 תכוסו, שתמלא נפילה ניסה! כי תקרב אל עיר. במלחמת הרשות הכתוב
11 מדבר, כמו שמפורש בענין, כן תעשה לכל הערים הרחקת וגו׳. כל העם

10 קְרָבָא לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וְיִמַּנּוּן רַבָּנֵי־חֵילָא בְּרֵישׁ עַמָּא׃ אֲרֵי תִקְרַב
11 לְקַרְתָּא לַאֲגָחָא (קְרָבָא) עֲלַהּ וְתִקְרֵי לַהּ מִלִּין דִּשְׁלָם׃ וִיהֵי אִם
שְׁלָם תַּעֲנִנָּךְ וְתִפְתַּח לָךְ וִיהֵי כָּל עַמָּא דְיִשְׁתְּכַח בַּהּ יְהוֹן לָךְ מַסְּקֵי
12 מִסִּין וְיִפְלְחֻנָּךְ׃ וְאִם לָא תַשְׁלֵם עִמָּךְ וְתַעְבֵּד עִמָּךְ קְרָב וּתְצוּר עֲלַהּ׃
13 14 וְיִמְסְרִנַּהּ יְיָ אֱלָהָךְ בִּידָךְ וְתִמְחֵי יָת כָּל דְּכוּרַהּ לְפִתְגָּם דְּחָרֶב׃ לְחוֹד
נְשַׁיָּא וְטַפְלָא וּבְעִירָא וְכֹל דִּי יְהֵי בְקַרְתָּא כָּל עֲדָאַהּ תָּבוֹז לָךְ
15 וְתֵיכוּל יָת עֲדָאָה דְסָנְאָךְ דִּי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ׃ כֵּן תַּעְבֵּד לְכָל קִרְוַיָּא
16 דִּי רְחִיקִין מִנָּךְ לַחֲדָא דִּי לָא מִקִּרְוֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין אִנּוּן׃ לְחוֹד
מִקִּרְוֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא לָא תְקַיֵּם כָּל
17 נִשְׁמְתָא׃ אֲרֵי־גַמָּרָא תְגַמְּרִנּוּן חִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי כְּנַעֲנָאֵי וּפְרִזָּאֵי חִוָּאֵי
18 וִיבוּסָאֵי כְּמָא־דִי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ בְּדִיל דִּי לָא־יַלְּפוּן יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד
19 כְּכָל תּוֹעֲבָתְהוֹן דִּי עֲבָדוּ לְטַעֲוָתְהוֹן וּתְחוֹבוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ אֲרֵי
תְצוּר לְקַרְתָּא יוֹמִין סַגִּיאִין לַאֲגָחָא עֲלַהּ לְמִכְבְּשַׁהּ לָא תְחַבֵּל יָת
אִילָנַהּ לַאֲרָמָא עֲלוֹהִי גַּרְזְנָא אֲרֵי מִנֵּהּ תֵּיכוּל וְיָתֵהּ לָא תְקוּץ אֲרֵי
20 לָא כַאֲנָשָׁא אִילַן חַקְלָא לְמֵעַל מִקֳּדָמָךְ בִּצְיָרָא׃ לְחוֹד אִילָן דְּתִדַּע
אֲרֵי לָא אִילַן דְּמֵאֲכַל הוּא יָתֵהּ תְּחַבֵּל וּתְקוּץ וְתִבְנֵי כַּרְקוֹמִין עַל
א
1 קַרְתָּא דִּי הִיא עָבְדָא עִמָּךְ קְרָבָא עַד דְּתִתְכְּבֵשׁ׃ אֲרֵי יִשְׁתְּכַח קְטִילָא
בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמֵירְתַהּ רְמֵי בְּחַקְלָא לָא אִתְיְדַע מַן
2 קְטָלֵהּ׃ וְיִפְּקוּן סָבָיךְ וְדַיָּנָךְ וְיִמְשְׁחוּן לְקִרְוַיָּא דִּי סַחֲרָנוּת קְטִילָא׃
3 וּתְהֵי קַרְתָּא דְּקָרִיבָא לִקְטִילָא וְיִדְבְּרוּן סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא עֶגְלַת

הנמצא בה, אפילו אתה מוצא בה משבעה אומות שנצטוית להחרימם, אתה
12 רשאי לקיימם. למס, ועבדוך, עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד. ואם לא
תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה, הכתוב מְבַשֶּׂרְךָ שאם לא תשלים עמך
סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך. וצרת עליה, אף להרעיבה ולהצמיאה
13 ולהמיתה מיתת תחלואים. ונתנה ה׳ אלהיך בידך, אם עשית כל האמור
14 בענין סוף שה׳ נותנה בידך. והטף, אף טף של זכרים. ומה אני מקיים
17 18 והכית את כל זכורה? בגדולים. כאשר צוך, לרבות את הגרגשי. למען
אשר לא ילמדו, הא אם עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלם.
19 ימים, שנים. רבים, שלשה. מכאן אמרו אין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה
ימים קודם לשבת, ולמד שפותח בשלום שנים או שלשה ימים; וכן הוא אומר וישב
דוד בצקלג ימים שְׁנָיִם (ש״ב א׳); ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר. כי האדם
עץ השדה, הרי כי משמש בלשון דילמא: שמא האדם עץ השדה, להכנס בתוך
המצור מפניך, להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר? למה תשחיתנו?
20 2 עד רדתה, לשון רדוי, שתהא כפופה לך. ויצאו זקניך, מיוחדים שבזקניך,
אלו סנהדרי גדולה. ומדדו, ממקום שהחלל שוכב, אל הערים אשר סביבת

הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־הֶחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת
בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֻבַּד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־מָשְׁכָה בְּעֹל׃ וְהוֹרִדוּ 4
זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־
יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנָּחַל׃ וְנִגְּשׁוּ 5
הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ
וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־נָגַע׃
וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל־הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־ 6
יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַנָּחַל׃ וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא 7
שָׁפְכָה אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ׃ כַּפֵּר לְעַמְּךָ 8
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם׃ וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי 9
מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ ס כִּי־ 10
תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ
וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ׃ וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ 11
בָהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה׃ וַהֲבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ 12
וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ׃ וְהֵסִירָה אֶת־ 13
שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ
וְאֶת־אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ
וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה׃ וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ 14
לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת
אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ׃ ס כִּי־תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת 15

החלל, לכל צד, לידע איזו קרובה. אל נחל איתן, קשה, שלא נעבד. 4
וערפו, קוצץ עורפה בקופיץ. אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה
פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות, לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו
לעשות פירות. ידינו לא שפכו, וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים 7
הם? אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה. הכהנים אומרים

4 דתעדי די לא־אתפלח בה די לא־נגידת בניר: ויחתון סבי קרתא
ההיא ית עגלתא לנחלא ביר־די לא־אתפלח בה ולא יזדרע וינקפון
5 תמן ית־עגלתא בנחלא: ויתקרבון כהניא בני לוי ארי בהון יתרעי
יי אלהך לשמשותיה ולברכא בשמא דיי ועל מימרהון יהי כל דין
6 וכל מכתש סגירו: וכל סבי קרתא ההיא דקריבין לקטילא יסחון
7 ית ידיהון על עגלתא דנקיפתא בנחלא: ויתיבון ויימרון ידנא לא
8 אשדו ית דמא הדין ועיננא לא חזאה: כהניא יימרון כפר לעמך
ישראל די־פרקתא יי ולא תתן חובת דם זכי בגו עמך ישראל
9 ויתכפר להון על־דמא: ואת תפלי אשדי דם זכי מבינך ארי
תעבד דכשר קדם יי:

10 ארי־תפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך וימסרנון יי אלהך בידך
11 ותשבי שביהון: ותחזי בשביה אתתא שפירת חזו ותתרעי בה
12 ותסבה לך לאנתו: ותעלנה לגו ביתך ותגלח ית רישה ותרבי ית
13 טופרנהא: ותעדי ית כסות שביה מנה ותיתב בביתך ותבכי ית
אבוהא וית־אמה ירח יומין ובתר כן תיעול לותה ותבעלנה ותהי
14 לך לאנתו: ויהי אם לא תתרעי בה ותפטרנה לנפשה וזבנא לא
15 תזבננה בכספא לא תתגר בה חלף די עניתה: ארי תהוין *) לגבר

*) עין מה שכתבתי בספר ויקרא כ"ג ט"ו ובספר במדבר ל"ו ג' ד' ו'.
לאווענשטיין.

8 כפר לעמך ישראל. ונכפר להם הדם, הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכפר
9 להם העון. ואתה תבער, מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה
הרי זה יהרג, והוא הישר בעיני ה'.

10 כי תצא למלחמה, במלחמת הרשות הכתוב מדבר; שבמלחמת ארץ ישראל
אין לומר ושבית שביו, שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה (לעיל כ').
11 ושבית שביו, לרבות כנענים שבתוכה, ואף על פי שהם משבעה אומות. אשת,
אפילו אשת איש. ולקחת לך לאשה, לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע,
שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באסור; אבל אם נשאה סופו להיות שונאה,
שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו', וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה,
12 לכך נסמכו פרשיות הללו. ועשתה את צפרניה, תגדלם, כדי שתתנוול.
13 והסירה את שמלת שביה, לפי שהם נאים; שהנכרים בנותיהם מתקשטות
במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם. וישבה בביתך, בבית שמשתמש בו,
נכנס ונתקל בה, יוצא ונתקל בה, רואה בבכיתה, רואה בנוולה, כדי שתתגנה
עליו. ובכתה את אביה, כל כך למה? כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו
14 עצבה, בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת. והיה אם לא חפצת בה, הכתוב
מבשרך שסופך לשנאתה. לא תתעמר בה. לא תשתמש בה. בל' פרסי קורין

האהובה והאחת שנואה וילדו־לו בנים האהובה והשנואה
16 והיה הבן הבכר לשניאה: והיה ביום הנחילו את־בניו את
אשר־יהיה לו לא יוכל לבכר את־בן־האהובה על־פני
17 בן־השנואה הבכר: כי את־הבכר בן־השנואה יכיר לתת
לו פי שנים בכל אשר־ימצא לו כי־הוא ראשית אנו
18 לו משפט הבכרה: ס כי־יהיה לאיש בן סורר
ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אתו
19 ולא ישמע אליהם: ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אתו
20 אל־זקני עירו ואל־שער מקמו: ואמרו אל־זקני עירו
בננו זה סורר ומרה איננו שמע בקלנו זולל וסבא:
21 ורגמהו כל־אנשי עירו באבנים ומת ובערת הרע
22 מקרבך וכל־ישראל ישמעו ויראו: ס שני וכי־יהיה
באיש חטא משפט־מות והומת ותלית אתו על־עץ:
23 לא־תלין נבלתו על־העץ כי־קבור תקברנו ביום ההוא כי־
קללת אלהים תלוי ולא תטמא את־אדמתך אשר יהוה
כב 1 אלהיך נתן לך נחלה: ס לא־תראה את־שור
אחיך או את־שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם
2 לאחיך: ואם־לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו
אל־תוך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו
3 לו: וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה
לכל־אבדת אחיך אשר־תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל

לשכרות ובאמת [illegible]. מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן. 17 פי שנים,
כנגד שני אחים. בכל אשר ימצא לו, מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים
בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק. 18 סורר, סר מן הדרך. ומורה, ממרה
דברי אביו. ויסרו אותו, מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו. בן
סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין

תרתין נשין חדא רחמתא וחדא שניאתא וילידן לה בנין רחמתא
16 ושניאתא ויהי ברא בוכרא לשניאתא: ויהי ביומא דיחסן לבנוהי
ית די יהי לה לית לה רשו לבכרא ית בר רחמתא על אפי בר
17 שניאתא בוכרא: ארי ית בוכרא בר שניאתא יפרש למתן לה תרתין
חולקין בכל די ישתכח לה ארי הוא ריש תקפה לה חזיא בכירותא:
18 ארי יהי לגבר בר סטי ומרי ליתוהי מקבל למימר אבוהי ולמימר
19 אמה ומלפן יתה ולא יקבל מנהון: ויחדון בה אבוהי ואמה ויפקון
20 יתה לקדם סבי קרתה ולתרע בית דין אתרה: ויימרון לסבי
קרתה ברנא דין סטי ומרי ליתוהי מקבל למימרנא זליל בסר וסבי
21 חמר: ויריגמנה כל גברי קרתה באבניא וימות ותפלי עבד דביש
22 מביניך וכל ישראל ישמעון וידחלון: וארי יהי בגבר חובת דין
23 דקטול ויתקטל ותצלוב יתה על צליבא: לא תבית נבלתה על
צליבא ארי מקבר תקברנה ביומא ההוא ארי על דחב קדם יי
כב
1 אצטלב ולא תסאב ית ארעך די יי אלהך יהיב לך אחסנא: לא תחזי
ית תורא דאחוך או ית אמריה דטען ותתכבש מנהון אתבא תתיבנון
2 לאחוך: ואם לא קריב אחוך לותך ולא ידעת לה ותכנשנה לגו
3 ביתך ויהי עמך עד דיתבע אחוך יתה ותתיבנה לה: וכן תעבד
לחמריה וכן תעביד לכסותה וכן תעביד לכל אבדת אחוך די תיבד

שנאמר זולל וסובא ונאמר אל תהי בסובאי יין, בזוללי בשר למו (משלי כ״ג).
ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו; הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה
ממון אביו, ומבקש למודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסטם הבריות;
21 אמרה תורה יומת זכאי ואל יומת חייב. וכל ישראל ישמעו ויראו; מכאן
22 שצריך הכרזה בב״ד: פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה! וכי יהיה באיש
חטא משפט מות. סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו, סוף
שילך לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בב״ד. ותלית אותו על עץ.
23 רבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין, שנאמר כי קללת אלהים תלוי, והמברך ה׳
נסקלה. כי קללת אלהים תלוי, זלזולו של מלך הוא; שאדם עשוי בדמות
דיוקנו, וישראל הם בניו, משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה, אחד
נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה; כל הרואה אותו אומר המלך תלוי!
כל קללה שבמקרא ל׳ הקל וזלזול, כמו והוא קללני קללה נמרצת (מ״א ב׳).
1 והתעלמת, כובש עין כאלו אינו רואהו. לא תראה .... והתעלמת, לא תראה
אותו שתתעלם ממנו. זהו פשוטו. ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו׳.
2 עד דרש אחיך; וכי תעלה על דעתך שיתננה לו קודם שידרשהו? אלא דורשהו
שלא יהא רמאי. והשבתו לו, שתהא בו השבה, שלא יאכל בביתך כדי דמיו
ותתבעם ממנו. מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל, ושאינו עושה
3 ואוכל ימכר. לא תוכל להתעלם, לכבוש עינך כאלו אינך רואה אותו.

4 להתעלם: ס לא־תראה את־חמור אחיך או שורו
5 נפלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו: ס לא־
יהיה כלי־גבר על־אשה ולא־ילבש גבר שמלת אשה
כי תועבת יהוה אלהיך כל־עשה אלה: פ
6 כי יקרא קן־צפור ׀ לפניך בדרך בכל־עץ ׀ או על־הארץ
אפרחים או ביצים והאם רבצת על־האפרחים או על־
7 הביצים לא־תקח האם על־הבנים: שלח תשלח
את־האם ואת־הבנים תקח־לך למען ייטב לך והארכת
8 ימים: ס שלישי כי תבנה בית חדש ועשית מעקה
לגגך ולא־תשים דמים בביתך כי־יפל הנפל ממנו:
9 לא־תזרע כרמך כלאים פן־תקדש המלאה הזרע אשר
10 תזרע ותבואת הכרם: ס לא־תחרש
11 בשור־ובחמר יחדו: לא תלבש שעטנז צמר ופשתים
12 יחדו: ס גדלים תעשה־לך על־ארבע כנפות
13 כסותך אשר תכסה־בה: ס כי־יקח איש אשה
14 ובא אליה ושנאה: ושם לה עלילת דברים והוצא עליה
שם רע ואמר את־האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה
15 ולא־מצאתי לה בתולים: ולקח אבי הנער ואמה והוציאו
16 את־בתולי הנער אל־זקני העיר השערה: ואמר אבי
הנער אל־הזקנים את־בתי נתתי לאיש הזה לאשה
17 וישנאה: והנה־הוא שם עלילת דברים לאמר לא־מצאתי

4 הקם תקים, זו טעינה, להטעין משאוי שנפל מעליו. עמו, עם בעליו; אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון! פטור. לא יהיה
5 כלי גבר על אשה, שתהא דומה לאיש, כדי שתלך בין האנשים; שאין זה אלא לשם נאוף. ולא ילבש גבר שמלת אשה, לילך ולישב בין הנשים. ד"א שלא ישיר שער הערוה ושער של בית השחי. כי תועבת, לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה. כי יקרא, פרט למזומן. לא תקח האם בשהיא 6

4 כמנה ותשכחנה לית לך רשו לאתכסאה: לא תחזי ית חמרא דאחוך
5 או תוריה רמן בארחא ותתכבש מנהון אקמא תקים עמה: לא יהי
תקון זין דגבר על אתתא ולא יתקן גבר בתקוני אתתא ארי מרחק
6 קדם יי אלהך כל עבד אלין: אי יערע קנא דצפרא קדמך בארחא
בכל אילן ואו על ארעא אפרחין או בעין ואמא רבעא על אפרחין
7 או על בעין לא תסב אמא על בניא: שלחא תשלח ית אמא וית
8 בניא תסב לך בדיל דייטב לך ותוריך יומין: ארי תבני ביתא
חדתא ותעבד תיקא לאגרך ולא תשוי חובת דין דקטול
9 בביתך ארי יפל דנפל מנה: לא תזרע כרמך ערובין דילמא תסתאב
10 דמעת זרעא די תזרע ועללת כרמא: לא תרדי בתורא ובחמרא
11 12 כחדא: לא תלבש שעטנזא עמר וכתן מחבר כחדא: כרספדין
13 תעבד לך על ארבע כנפי כסותך די תכסי בה: ארי יסב גבר
14 אתתא ויעול לותה ויסננה: וישוי לה תסקופי מלין ויפק עלה שום
ביש ויימר ית אתתא הדא נסבית ועלית לותה ולא אשכחית לה
15 בתולין: ויסב אבוהא (נ"א אבוהי) דעולמתא ואמה ויפקון ית בתולי
16 עולמתא לקדם סבי קרתא לתרע בית דין אתרא: ויימר אבוהא
17 דעולמתא לסביא ית ברתי יהבית לגברא הדין לאנתו וסננה: והא
הוא שוי תסקופי מלין למימר לא אשכחית לברתך בתולין ואלין

7 על בניה. למען ייטב לך וגו'. אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה
תורה למען ייטב לך והארכת ימים, קל וחומר למתן שכרן של מצות חמורות!
8 כי תבנה בית חדש, אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש
ותקיים מצות מעקה, שמצוה גוררת מצוה, ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים.
לכך נסמכו פרשיות הללו. מעקה, גדר סביב לגג ואונקלוס תרגם תיקא,
כגון תיק, שמשמר מה שבתוכו. כי יפל הנפל, ראוי זה לפול, ואעפ"כ לא תתגלגל
9 מיתתו על ידך; שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב. כלאים,
חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. פן תקדש, כתרגומו תסתאב. כל דבר הנתעב
על האדם, בין לשבח כגון הקדש, בין לגנאי כגון אסור, נופל בו לשון קדוש,
כמו אל תגש בי כי קדשתיך (ישעיה ס"ה). (המלאה, זה מלוי ותוספת שזורע
10 מוסיף.) לא תחרש בשור ובחמור, הוא הדין לכל שני מינין שבעולם, הוא
11 הדין להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא. שעטנז, ל' ערוב.
12 ורבותינו דרשו שוע טווי ונוז. גדלים תעשה לך, אף מן הכלאים; לכך
13 סמכן הכתוב. ובא אליה ושנאה, סופו ושם לה עלילת דברים; עברה
14 גוררת עברה, עבר על לא תשנא (ויקרא י"ט) סופו לבוא לידי לשון הרע. את
15 האשה הזאת, מכאן שאין אומר דבר אלא בפני בעל דין. אבי הנערה ואמה, מי
16 שגדלו גדולים הרעים יתבזו עליה. ואמר אבי הנערה, מלמד שאין רשות לאשה
17 לדבר בפני האיש. ופרשו השמלה, הרי זה משל: מאירין הדברים כשמלה.

לְבִתְּךָ בְּתוּלִים וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה לִפְנֵי
18 זִקְנֵי הָעִיר׃ וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר־הַהִוא אֶת־הָאִישׁ וְיִסְּרוּ
19 אֹתוֹ׃ וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה כִּי
הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה
20 לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו׃ ס וְאִם־אֱמֶת הָיָה
21 הַדָּבָר הַזֶּה לֹא־נִמְצְאוּ בְתוּלִים לַנַּעֲרָ׃ וְהוֹצִיאוּ אֶת־
הַנַּעֲרָ אֶל־פֶּתַח בֵּית־אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים
וָמֵתָה כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ
22 הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב ׀ עִם־אִשָּׁה
בְעֻלַת־בַּעַל וּמֵתוּ גַּם־שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם־הָאִשָּׁה
23 וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃ ס כִּי יִהְיֶה נַעֲרָ
בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ׃
24 וְהוֹצֵאתֶם אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶל־שַׁעַר ׀ הָעִיר הַהִוא וּסְקַלְתֶּם
אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת־הַנַּעֲרָ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־
צָעֲקָה בָעִיר וְאֶת־הָאִישׁ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר־עִנָּה אֶת־אֵשֶׁת
25 רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס וְאִם־בַּשָּׂדֶה יִמְצָא
הָאִישׁ אֶת־הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק־בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב
26 עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ׃ וְלַנַּעֲרָ לֹא־
תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ
27 עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה׃ כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ
28 צָעֲקָה הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ׃ ס כִּי־
יִמְצָא אִישׁ נַעֲרָ בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב
29 עִמָּהּ וְנִמְצָאוּ׃ וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ

18 20 ויסרו אתו, מלקות. ואם אמת היה הדבר, בעדים והתראה, שזנתה לאחר
21 אירוסין. אל פתח בית אביה, ראו גדולים שגדלתם. אנשי עירה, במעמד

18 בתולי ברתי ויפרסון שושיפא קדם סבי קרתא: וידברון סבי קרתא
19 ההיא ית גברא וילקון יתה: ויגבון מנה מאה סלעין דכסף ויתנון
לאבוהא דעולמתא ארי אפק שום ביש על בתולתא דישראל ולה
20 תהי לאנתו לית לה רשו למפטרה כל־יומוהי: ואם קשטא הוה
21 פתגמא הדין לא אשתכחו בתולין לעולמתא: ויפקון ית עולמתא
לתרע בית אבוהא ויריגמנה אנשי קרתה באבניא ותמות ארי עבדת
22 קלנא בישראל לזנאה בית אבוהא ותפלי עבד דביש מבינך: ארי
ישתכח גבר דשכיב עם אתתא אתת גבר ויתקטלון אף תרויהון
23 גברא דשכיב עם אתתא ואתתא ותפלי עבד דביש מישראל: ארי
תהי עולמתא בתולתא דמארסא לגבר וישכחנה גבר בקרתא וישכוב
24 עמה: ותפקון ית תרויהון לתרע קרתא ההיא ותרגמון יתהון באבניא
וימותון ית עולמתא על עסק די לא צוחת בקרתא וית גברא על
25 עסק דעני ית אתת חברה ותפלי עבד דביש מבינך: ואם בחקלא
ישכח גבר ית עולמתא דמארסא ויתקף בה גברא וישכוב עמה
26 ויתקטל גברא דשכב עמה בלחודוהי: ולעולמתא לא תעבד מדעם
לית לעולמתא חובת דין דקטול ארי כמא דיקום גברא על חברה
27 ויקטלנה נפש כן פתגמא הדין: ארי בחקלא אשכחה צוחת עולמתא
28 דמארסה ולית דפריק לה: ארי ישכח גבר עולמתא בתולתא די
29 לא־מארסא ויחדנה וישכוב עמה וישתכחון: ויתן גברא דשכב

22 אכני עירא לזנות בית אביה, כמו כנית אביה. ומתו גם שניהם, להוציא מעשה חדודים, שאין האשה נהנית מהם. גם, לרבות הבאים מאחריהם (ס"א מאחוריהם). דבר אחר גם שניהם, לרבות הולד; שאם היתה מעוברת
23 אין ממתינין לה עד שתלד. ומצאה איש בעיר, לפיכך שכב עמה, פרצה
26 קוראה לגנב; הא אלו יצאה מבית לא הרע לה. כי כאשר יקום וגו'. לפי משמעו זהו משמעו: כי לכומה היא ותחזקה עמד עליה, כאדם העומד על מכה

חֲמִשִּׁים כָּסֶף וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא־
יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו׃ ס לֹא־יִקַּח אִישׁ אֶת־אֵשֶׁת 1
אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו׃ ס לֹא־יָבֹא פְצוּעַ־דַּכָּה 2
וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל יְהוָה׃ ס לֹא־יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל 3
יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לוֹ בִּקְהַל יְהוָה׃ ס לֹא־ 4
יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא
לָהֶם בִּקְהַל יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־קִדְּמוּ 5
אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר
שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם נַהֲרַיִם
לְקַלְלֶךָּ׃ וְלֹא־אָבָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ 6
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם כָּל־יָמֶיךָ 7
לְעוֹלָם׃ ס רביעי לֹא־תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ 8
הוּא לֹא־תְתַעֵב מִצְרִי כִּי־גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ׃ בָּנִים אֲשֶׁר־יִוָּלְדוּ 9
לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְהוָה׃ ס כִּי־ 10
תֵצֵא מַחֲנֶה עַל־אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע׃ כִּי־ 11
יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה־לָיְלָה וְיָצָא
אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה׃ וְהָיָה 12
לִפְנוֹת־עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל־תּוֹךְ
הַמַּחֲנֶה׃ וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְיָצָאתָ שָׁמָּה חוּץ׃ 13
וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־אֲזֵנֶךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחָפַרְתָּה בָהּ 14

בהרגו. ורבותינו דרשו בו הרי זה בא ללמד ונמצא למד וכו' (פסחים כ"ה ב'). 1 לא יקח. אין לו בה לקוחין, דאין קדושין תופסין בה. ולא יגלה כנף אביו, שומרת יבם של אביו, הראויה לאביו. והרי כבר הוזהר עליה משום ערות אחי אביך (ויקרא י"ח)? אלא לעבור עליו בשני לאוין, ולסמוך לו לא יבא ממזר, ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות, וק"ו מחייבי מיתות בית דין, שאין נשואות עריות בית

עמה לאבוהא דעולמתא חמשין סלעין דכסף ולה תהי לאנתו חלף
1 די ענה לית לה רשו למפטרה כל יומוהי: לא יסב גבר ית אתת
2 אבוהי ולא יגלי כנפא דאבוהי: לא ידכי דפסיק ודמחבל למעל
3 בקהלא דיי: לא ידכי ממזרא למעל בקהלא דיי אף דרא עשיראה
4 לא ידכי לה למעל בקהלא דיי: לא ידכון עמונאי ומואבאי למעל
בקהלא דיי אף דרא עשיראה לא ידכי להון למעל בקהלא דיי
5 עד עלם: על עסק די לא ערעו יתכון בלחמא ובמיא בארחא
במפקכון ממצרים ודי אגר עלך ית בלעם בר בעור מפתור ארם
6 די על פרת ללטיותך: ולא אבי יי אלהך לקבלא מן בלעם והפך
7 יי אלהך לך ית לוטין לברכן ארי רחמך יי אלהך: לא תתבע
8 שלמהון וטבתהון כל יומיך לעלם: לא תרחק אדומאה ארי אחוך
9 הוא לא תרחק מצראה ארי דיר הויתא בארעה: בנין די יתילידו
10 להון דרא תליתאה ידכי להון למעל בקהלא דיי: ארי תפוק משריתא
11 על בעלי דבבך ותסתמר מכל מדעם ביש: ארי יהי בך גבר די
לא יהי דכי מקרה ליליא ויפוק למברא למשריתא לא יעול לגו
12 משריתא: ויהי למפני רמשא יסחי במיא וכמעל שמשא יעול לגו
13 משריתא: ואתר מתקן יהי לך מברא למשריתא ותפוק תמן לברא:
14 וסכתא תהי לך על זינך ויהי במפקך לברא ותחפר בה ותתוב

2 דיך שאין נה כרת. פצוע דכה, שנפצעו או נדכאו ביצים שלו. וכרות שפכה,
3 שנכרת הגיד, ושוב אינו יורה קלוח זרע, אלא שופך ונוטף ואינו מוליד. לא
4 יבא ממזר בקהל ה׳, לא ישא ישראלית. לא יבא עמוני, לא ישא ישראלית.
5 על דבר, על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם. בדרך, כשהייתם בטרוף. לא
7 תדרש שלומם. מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך, יכול אף זה כן? תלמוד
8 לומר לא תדרש שלומם. לא תתעב אדמי לגמרי, ואע״פ שראוי לך לתעבו,
שיצא בחרב לקראתך. לא תתעב מצרי מכל וכל, אע״פ שזרקו זכוריכם ליאור;
9 מה טעם? שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק; לפיכך בנים אשר יולדו להם
דור שלישי וגו׳; ושאר אומות מותרין מיד. הא למדת שהמחטיא לאדם קשה
לו מן ההורגו, שההורגו הורגו בעולם הזה, והמחטיאו מוציאו מן העה״ז ומן
העולם הבא; לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב, וכן מצרים שטבעום,
10 ואלו שהחטיאום נתעבו. כי תצא מחנה על אויבך, ונשמרת, שהשטן מקטרג
11 בשעת הסכנה. מקרה לילה, הדבר הכתוב בהווה. ויצא אל מחוץ למחנה, זו
מצות עשה; ולא יבא אל תוך המחנה, זו מצות לא תעשה, ואסור להכנס
12 למחנה לויה, וכל שכן למחנה שכינה. והיה לפנות ערב, סמוך להערב שמשו
13 יטבול, שאינו טהור בלא הערב השמש. ויד תהיה לך, כתרגומו, כמו איש על
14 ידו (במדבר ב׳). מחוץ למחנה, חוץ לענן. על אזנך, לבד מאזור כלי תשמישך.

15 וְשַׁבְתָּ֖ וְכִסִּ֣יתָ אֶת־צֵאָתֶ֑ךָ׃ כִּי֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ מִתְהַלֵּ֣ךְ׀
בְּקֶ֣רֶב מַחֲנֶ֗ךָ לְהַצִּֽילְךָ֙ וְלָתֵ֤ת אֹיְבֶ֙יךָ֙ לְפָנֶ֔יךָ וְהָיָ֥ה מַחֲנֶ֖יךָ
16 קָד֑וֹשׁ וְלֹֽא־יִרְאֶ֤ה בְךָ֙ עֶרְוַ֣ת דָּבָ֔ר וְשָׁ֖ב מֵאַחֲרֶֽיךָ׃ ס לֹא־
17 תַסְגִּ֥יר עֶ֖בֶד אֶל־אֲדֹנָ֑יו אֲשֶׁר־יִנָּצֵ֥ל אֵלֶ֖יךָ מֵעִ֥ם אֲדֹנָֽיו׃ עִמְּךָ֞
יֵשֵׁ֣ב בְּקִרְבְּךָ֗ בַּמָּק֛וֹם אֲשֶׁר־יִבְחַ֛ר בְּאַחַ֥ד שְׁעָרֶ֖יךָ בַּטּ֣וֹב
18 ל֑וֹ לֹ֖א תּוֹנֶֽנּוּ׃ ס לֹא־תִהְיֶ֥ה קְדֵשָׁ֖ה מִבְּנ֣וֹת יִשְׂרָאֵ֑ל
19 וְלֹֽא־יִהְיֶ֥ה קָדֵ֖שׁ מִבְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ לֹא־תָבִיא֩ אֶתְנַ֨ן זוֹנָ֜ה
וּמְחִ֣יר כֶּ֗לֶב בֵּ֛ית יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לְכָל־נֶ֑דֶר כִּ֧י תוֹעֲבַ֛ת
20 יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ גַּם־שְׁנֵיהֶֽם׃ ס לֹא־תַשִּׁ֣יךְ לְאָחִ֔יךָ נֶ֥שֶׁךְ
21 כֶּ֖סֶף נֶ֣שֶׁךְ אֹ֑כֶל נֶ֕שֶׁךְ כָּל־דָּבָ֖ר אֲשֶׁ֥ר יִשָּֽׁךְ׃ לַנָּכְרִ֣י
תַשִּׁ֔יךְ וּלְאָחִ֖יךָ לֹ֣א תַשִּׁ֑יךְ לְמַ֨עַן יְבָרֶכְךָ֜ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ
בְּכֹל֙ מִשְׁלַ֣ח יָדֶ֔ךָ עַל־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה בָא־שָׁ֖מָּה
22 לְרִשְׁתָּֽהּ׃ ס כִּֽי־תִדֹּ֥ר נֶ֙דֶר֙ לַיהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ לֹ֥א
תְאַחֵ֖ר לְשַׁלְּמ֑וֹ כִּֽי־דָרֹ֨שׁ יִדְרְשֶׁ֜נּוּ יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ מֵעִמָּ֔ךְ וְהָיָ֥ה
23 24 בְךָ֖ חֵֽטְא׃ וְכִ֥י תֶחְדַּ֖ל לִנְדֹּ֑ר לֹא־יִהְיֶ֥ה בְךָ֖ חֵֽטְא׃ מוֹצָ֥א
שְׂפָתֶ֖יךָ תִּשְׁמֹ֣ר וְעָשִׂ֑יתָ כַּאֲשֶׁ֨ר נָדַ֜רְתָּ לַיהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙
25 נְדָבָ֔ה אֲשֶׁ֥ר דִּבַּ֖רְתָּ בְּפִֽיךָ׃ ס חמישי כִּ֤י תָבֹא֙
בְּכֶ֣רֶם רֵעֶ֔ךָ וְאָכַלְתָּ֧ עֲנָבִ֛ים כְּנַפְשְׁךָ֖ שָׂבְעֶ֑ךָ וְאֶֽל־כֶּלְיְךָ֖ לֹ֥א
26 תִתֵּֽן׃ ס כִּ֤י תָבֹא֙ בְּקָמַ֣ת רֵעֶ֔ךָ וְקָטַפְתָּ֥ מְלִילֹ֖ת
כד 1 בְּיָדֶ֑ךָ וְחֶרְמֵשׁ֙ לֹ֣א תָנִ֔יף עַ֖ל קָמַ֥ת רֵעֶֽךָ׃ ס כִּֽי־
יִקַּ֥ח אִ֛ישׁ אִשָּׁ֖ה וּבְעָלָ֑הּ וְהָיָ֞ה אִם־לֹ֧א תִמְצָא־חֵ֣ן בְּעֵינָ֗יו
כִּי־מָ֤צָא בָהּ֙ עֶרְוַ֣ת דָּבָ֔ר וְכָ֨תַב לָ֜הּ סֵ֤פֶר כְּרִיתֻת֙ וְנָתַ֣ן

15 16 אזנך, כמו כלי זיין. ולא יראה בך הקב"ה ערות דבר. לא תסגיר עבד, כתרגומו. ד"א אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל.
18 לא תהיה קדשה, מופקרת, מקודשת ומזומנת לזנות. ולא יהיה קדש, מזומן

15 דתכבשי ית מפקתך: ארי יי אלהך שכנתה מהלכא בגו משריתך
לשזבותך ולממסר בעלי דבבך קדמך ותהי משריתך קדישא ולא
16 יתחזי בך עברת פתגם ויתוב מימרה מלאוטבא לך: לא תמסר
17 עבד עממין ליד רבונה דישתזיב לותך מלות רבונה: עמך יתב
בינך באתרא די יתרעי בחדא מן קרויך בדייטב לה לא תוננה:
18 לא תהי אתתא מבנת ישראל לגבר עבד ולא יסב גברא מבני
19 ישראל אתתא אמא: לא תעל אגר זניתא וחולפן כלבא לבית מקדשא
20 דיי אלהך לכל נדרא ארי מרחק קדם יי אלהך אף תרויהון: לא
תרבי לאחוך רבית כסף רבית עבור רבית כל מדעם דמתרבי:
21 לבר עממין תרבי ולאחוך לא תרבי בדיל דיברכנך יי אלהך בכל
22 אושטות ידך על ארעא די את עלל לתמן למירתה: ארי תדר נדר
קדם יי אלהך לא תאחר לשלמותה ארי מתבע יתבעינה יי אלהך
23 24 מנך ויהי בך חובא: וארי תתמנע למנדר לא יהי בך חובא: אפקות
ספותך תטר ותעבד כמא די נדרתא קדם יי אלהך נדבתא די
25 מללתא בפומך: ארי תתגר בכרמא דחברך ותיכול ענבין כנפשך
26 שבעך ולמאנך לא תתן: ארי תתגר בקמתא דחברך ותקטוף
1 דמלין בידך ומגלא לא תרים על קמתא דחברך: ארי יסב גבר
אתתא ויבעלנה ויהי אם לא תשכח רחמין בעינוהי ארי אשכח
בה עברת פתגם ויכתוב לה גט פטורין ויהב בידה ויפטרנה מביתה:

למשכב זכור. ואונקלוס תרגם לא תהא אתתא מבנת ישראל לגבר עבדא —
שאף זו מופקרת לבעילת זנות היא, מאחר שאין קדושין תופסין לו בה, שהרי
הוקשו לחמור, שנאמר שבו לכם פה עם החמור (בראשית כ"ב), עם הדומה
לחמור — ולא יסב גברא מבני ישראל אתתא אמה — שאף הוא נעשה קדש
19 על ידה, שכל בעילותיו בעילות זנות, שאין קדושין תופסין לו בה. אתנן זונה,
נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה. ומחיר כלב, החליף שה בכלב. גם
20 שניהם, לרבות שנוייהם, כגון חטים ועשאן סלת. לא תשיך, אזהרה ללוה
שלא יתן רבית למלוה, ואחר כך אזהרה למלוה, את כספך לא תתן לו בנשך
21 (ויקרא כ"ה). לנכרי תשיך, ולא לאחיך; לאו הבא מכלל עשה, לעבור
22 עליו בשני לאוין ועשה. לא תאחר לשלמו, שלשה רגלים; ולמדוהו רבותינו
24 25 מן המקרא. מוצא שפתיך תשמר, לתן עשה על לא תעשה. כי תבא בכרם
רעך, בפועל הכתוב מדבר. ואל כליך לא תתן; מכאן שלא דברה תורה
אלא בשעת הבציר, בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית; אבל אם בא לעדור
26 ולקשקש אינו אוכל. כנפשך, כמה שתרצה. שבעך, ולא אכילה גסה. כי תבא
1 בקמת רעך, אף זו בפועל הכתוב מדבר. כי מצא בה ערות דבר, מצוה
עליו לגרשה, שלא תמצא חן בעיניו (ס"א מצוה שלא תמצא חן בעיניו).

בידה ושלחה מביתו: ויצאה מביתו והלכה והיתה 2
לאיש־אחר: ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר 3
כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש
האחרון אשר־לקחה לו לאשה: לא־יוכל בעלה הראשון 4
אשר־שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי
אשר הטמאה כי־תועבה הוא לפני יהוה ולא תחטיא את־
הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה: ס ששי. כי־ 5
יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא־יעבר עליו
לכל־דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את־
אשתו אשר־לקח: לא־יחבל רחים ורכב כי־נפש הוא 6
חבל: ס כי־ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני 7
ישראל והתעמר־בו ומכרו ומת הגנב ההוא ובערת
הרע מקרבך: ס השמר בנגע־הצרעת לשמר 8
מאד ולעשות ככל אשר־יורו אתכם הכהנים הלוים
כאשר צויתם תשמרו לעשות: זכור את אשר־עשה 9
יהוה אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים: ס כי־ 10
תשה ברעך משאת מאומה לא־תבא אל־ביתו לעבט
עבטו: בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נשה בו יוציא 11
אליך את־העבוט החוצה: ואם־איש עני הוא לא תשכב 12
בעבטו: השב תשיב לו את־העבוט כבוא השמש 13
ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה לפני יהוה

לאיש אחר, אין זה בן זוגו של ראשון; הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה 2
הכניסה. ושנאה האיש האחרון, הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה, ואם לאו 3
קוברתו, שנאמר או כי ימות. אחרי אשר הטמאה, לרבות סוטה שנסתרה. 4
אשה חדשה, שהיא חדשה לו, ואפילו אלמנה; פרט למחזיר גרושתו. ולא 5
יעבר עליו דבר הצבא, לכל דבר שהוא צורך הצבא, לא לספק מים ומזון,

2 3 ותפוק מביתה ותהך ותהי לגבר אחרן: ויסנה גברא בתראה
ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרנה מביתה או ארי ימות
4 גברא בתראה דנסבה לה לאנתו: לית לה רשו לבעלה קדמאה די
פטרה למתב למסבה למהוי לה לאנתו בתר די אסתאבת ארי
מרחקא היא קדם יי ולא תחיב ית ארעא די יי אלהך יהב לך
5 אחסנא: ארי יסב גבר איתתא חדתא לא יפוק בחילא ולא יעבר
עלוהי לכל מדעם פני יהי לביתה שתא חדא ויחדי*) ית איתתה
6 די נסב: לא יסב משכונא רחיא ורכבא ארי בהון מתעבד מזון
7 לכל נפש: ארי ישתכח גבר גנב נפשא מאחוהי מבני ישראל ויתגר
8 בה ויזבניה ויתקטל גנבא ההוא ותפלי עבד דביש מבינך: אסתמר
במכתש סגירו למטר לחדא ולמעבד ככל די ילפון יתכון כהניא
9 לואי כמא די פקדתנון תטרון למעבד: הוי דכיר ית די עבד יי
10 אלהך למרים בארחא במפקכון ממצרים: ארי תרשי בחברך רשו
11 מדעם לא תעול לביתה למסב משכוניה: בברא תקום וגברא די
12 את רשי ביה יפק לוותך ית משכונא לברא: ואם גבר מסכן הוא לא
13 תשכוב במשכוניה: אתבא תתיב ליה משכונא כמעל שמשא וישכוב

---

*) ויחדי, לשון הפעיל, או ויחדי לשון כבד. עיין רש"י. ובכ"י ויחדי אכן ושמחתים דישעי׳ (נ"ו ז׳) ת"י ואחדנון ועקר.

הידנהיים.

ולא לתקן דרכים; אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן, כגון בנה בית
ולא חנכו, או ארש אשה ולא לקחה, מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים.
יהיה לביתו, אף בשביל ביתו, אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו אינו
זז מביתו בשביל צרכי המלחמה. לביתו, זה ביתו. יהיה, לרבות כרמו. ושמח,
ישמח את אשתו; ותרגומו ויחדי ית אתתה. והמתרגם ויחדי עם אתתה טועה
6 הוא, שאין זה תרגום של ושמח אלא של ושמח׳ רחים, היא התחתונה.
רכב, היא העליונה. לא יחבל, אם בא למשכנו על חובו בבית דין, לא ימשכננו
7 בדברים שעושים בהן אוכל נפש. כי ימצא, בעדים והתראה, וכן כל ימצא
8 שבתורה. והתעמר בו, אינו חייב עד שישתמש בו. השמר בנגע הצרעת,
שלא תתלוש סמני טומאה ולא תקוץ את הבהרת. בכל אשר יורו אתכם,
9 אם להסגיר אם להחליט אם לטהר. זכור את אשר עשה ה׳ אלהיך למרים,
אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת, אל תספר לשון הרע; זכור העשוי
10 למרים, שדברה באחיה ולקתה בנגעים! כי תשה ברעך, תחוב בחברך. משאת
12 13 מאומה, חוב של כלום. לא תשכב בעבטו, לא תשכב ועבוטו אצלך. כבוא
השמש, אם כסות לילה הוא, ואם כסות יום החזירהו בבקר. וכבר כתוב בואלה
המשפטים עד בא השמש תשיבנו לו (שמות כ"ב), כל היום תשיבנו לו,
וכבות השמש תקחנו. וברכך, ואם אינו מברכך, מכל מקום ולך תהיה צדקה.

אֱלֹהֶיךָ׃ ס שביעי לֹא־תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי 14
וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃
בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא 15
וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה
וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ ס לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים 16
לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃ ס לֹא 17
תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה׃ וְזָכַרְתָּ 18
כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל־כֵּן
אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס כִּי תִקְצֹר 19
קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ
לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ס כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפַאֵר 20
אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ 21
לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ וְזָכַרְתָּ 22
כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־
כה
הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס כִּי־יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ 1
אֶל־הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת־הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ
אֶת־הָרָשָׁע׃ וְהָיָה אִם־בִּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט 2
וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר׃ אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא 3

לא תעשק שכיר. והלא כבר כתוב? אלא לעבור על האביון בשני לאוין, לא 14
תעשק שכר שכיר שהוא עני ואביון, ועל העשיר כבר הוזהר, לא תעשוק את רעך
(ויקרא י"ט). אביון, התאב לכל דבר. מגרך, זה גר צדק. בשעריך, זה
גר תושב האוכל נבלות. אשר בארצך, לרבות שכר בהמה וכלים. ואליו הוא 15
נשא את נפשו, אל הדבר הזה הוא נושא את נפשו למות; עלה בכבש ונתלה
באילן. והיה בך חטא, מכל מקום, אלא שממהרין להפרע על ידי הקורא.
לא יומתו אבות על בנים, בעדות בנים. ואם תאמר בעון בנים? כבר 16
נאמר איש בחטאו יומתו; אבל מי שזכאי אי"ש מת בעון אביו, והקטנים
מתים בעון אבותם בידי שמים. לא תטה משפט גר יתום. ועל העשיר כבר 17

14 בְּכִסוּתֵהּ וִיבָרְכִנָּךְ וְלָךְ תְּהֵי זָכוּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ: לָא תַעֲשׁוֹק אֲגִירָא
15 עַנְיָא וּמִסְכֵּנָא מֵאֲחָךְ אוֹ מִגִּיּוֹרָךְ דִּי בְאַרְעָךְ בְּקִרְוָךְ: בְּיוֹמֵהּ תִּתֵּן
אַגְרֵהּ וְלָא תֵיעוֹל עֲלוֹהִי שִׁמְשָׁא אֲרֵי עַנְיָא הוּא וְלֵהּ הוּא מָסַר יָת
16 נַפְשֵׁהּ וְלָא יִקְרֵי עֲלָךְ קֳדָם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא: לָא יְמוּתוּן אֲבָהָן עַל
17 פּוּם בְּנִין וּבְנִין לָא יְמוּתוּן עַל פּוּם אֲבָהָן אֱנָשׁ בְּחוֹבֵהּ יְמוּתוּן: לָא
18 תַצְלֵי דִּין גִּיּוֹרָא וְיִתָּמָא וְלָא תִסַּב מַשְׁכּוֹנָא לְבוּשׁ אַרְמְלָא: וְתִדְכַּר
אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּמִצְרַיִם וּפָרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן עַל כֵּן אֲנָא
19 מְפַקְּדָךְ לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין: אֲרֵי תַחְצוֹד חֲצָדָךְ בְּחַקְלָךְ וְתִנְשֵׁי
עֻמְרָא בְּחַקְלָא לָא תְתוּב לְמִסְּבֵהּ לְגִיּוֹרָא לְיִתָּמָא וּלְאַרְמְלָא יְהֵי
20 בְּדִיל דִּיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל עוֹבָדֵי יְדָךְ: אֲרֵי תַחְבּוֹט זֵיתָךְ לָא
21 תְפַלֵּי בַּתְרָךְ לְגִיּוֹרָא לְיִתָּמָא וּלְאַרְמְלָא יְהֵי: אֲרֵי תִקְטוֹף כַּרְמָךְ לָא
22 תְעַלֵּל בַּתְרָךְ לְגִיּוֹרָא לְיִתָּמָא וּלְאַרְמְלָא יְהֵי: וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא
הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל כֵּן אֲנָא מְפַקְּדָךְ לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָּמָא
1 הָדֵין: אֲרֵי יְהֵי דִין בֵּין גֻּבְרַיָּא וְיִתְקָרְבוּן לְדִינָא וִידוּנִנּוּן וִיזַכּוּן יָת
2 זַכָּאָה וִיחַיְּבוּן יָת חַיָּבָא: וִיהֵי אִם בַּר חַיָּבָא לְאַלְקָאָה חַיָּבָא וְיִרְמְנֵהּ
3 דַּיָּנָא וְיַלְקְנֵהּ קֳדָמוֹהִי כְּמִסַּת חוֹבְתֵהּ בְּמִנְיָן: אַרְבְּעִין יַלְקְנֵהּ לָא יוֹסֵף

הוזהר, לא תטה משפט (דברים ט״ז), ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין;
לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר, לכך הזהיר ושנה עליו. ולא
18 תחבל, שלא בשעת הלואה. וזכרת, על מנת כן פדיתיך, לשמור חקותי אפילו
19 יש חסרון כיס בדבר. ושכחת עמר, ולא גדיש. מכאן אמרו עומר שיש בו
סאתים ושכחו אינו שכחה. בשדה, לרבות שכחת קמה, ששכח מקצתה מלקצור.
לא תשוב לקחתו. מכאן אמרו שלאחריו שכחה, שלפניו אינו שכחה, שאינו
בבל תשוב. למען יברכך, ואע״פ שבאת לידו שלא במתכוין; קל וחומר לעושה
במתכוין. אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה, הרי הוא
20 מתברך עליה. לא תפאר, לא תטול תפארתו ממנו. מכאן שמניחין פאה
21 לאילן. אחריך, זו שכחה. לא תעולל, אם מצאת בו עוללות לא תקחנה. ואי
זו היא עוללת? כל שאין לה לא כתף ולא נטף; יש לה אחד מהם הרי היא
לבעל הבית. וראיתי בגמרא ירושלמית: אי זו היא כתף? פסיגין זה על גב
1 זה, נטף אלו התלויות בשדרה ויורדות. כי יהיה ריב, סופם להיות נגשים
אל המשפט; אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה. מי גרם ללוט לפרוש
מן הצדיק? הוי אומר זו מריבה. והרשיעו את הרשע. יכול כל המתחייבין
בדין לוקין? ת״ל והיה אם בן הכות הרשע, פעמים לוקה ופעמים אינו
לוקה; ומי הוא הלוקה? למד מן הענין, לא תחסם שור בדישו, לאו שלא
2 נתק לעשה. והפילו השפט. מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב, אלא
מוטה. לפניו: כדי רשעתו, ולאחריו כדי שתים; מכאן אמרו מלקין
אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו. בְּמִסְפָּר, ואינו נקוד בַּמִּסְפָּר, למד
שהוא דבוק, לומר במספר ארבעים, ולא ארבעים שלמים, אלא מנין שהוא
3 סוכם ומשלים לארבעים, והן ארבעים חסר אחת. לא יסיף. מכאן אזהרה

יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל־אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ
4 5 לְעֵינֶיךָ׃ לֹא־תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ׃ ס כִּי־יֵשְׁבוּ
אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין־לוֹ לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־
הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה
6 וְיִבְּמָהּ׃ וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל־שֵׁם אָחִיו
7 הַמֵּת וְלֹא־יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל׃ וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ
לָקַחַת אֶת־יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה אֶל־הַזְּקֵנִים
וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה
8 יַבְּמִי׃ וְקָרְאוּ־לוֹ זִקְנֵי־עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא
9 חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ׃ וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים
וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה
10 כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִבְנֶה אֶת־בֵּית אָחִיו׃ וְנִקְרָא
11 שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל׃ ס כִּי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים
יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָה אֵשֶׁת הָאֶחָד לְהַצִּיל אֶת־אִישָׁהּ
12 מִיַּד מַכֵּהוּ וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו׃ וְקַצֹּתָה אֶת־
13 כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ׃ ס לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ
14 אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה׃ לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה
15 וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה׃ אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ אֵיפָה
שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ לְמַעַן יַאֲרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה

למכה את חברו. ונקלה אחיך, כל היום קוראו רשע, ומשלקה קראו אחיך.
4 לא תחסם שור, דבר הכתוב בהווה, והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף העושים במלאכה שאין בדבר מאכל. אם כן למה נאמר שור? להוציא את האדם. בדישו, יכול יחסמנו מבחוץ? ת"ל לא תחסם שור, מכל מקום. ולמה נאמר דיש? לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו (למעשר ולחלה) וגדולו מן הארץ, אף כל כיוצא בו; יצא החולב והמגבן והמחבץ, שאין גדולו מן הארץ; יצא הבלש והמקטף, שנגמרה מלאכתו לחלה; יצא המודל בתמרים ובגרוגרות, שנגמרה מלאכתן למעשר.
5 כי ישבו אחים יחדו, שהיתה להם ישיבה אחת בעולם; פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו. יחדו, המיוחדים

דילמא יוסף לאלקיותה על אלין מחא רבא ויקל אחוך לעינך:
4 5 לא תחוד פום תורא בדישיה׃ ארי יתבון אחין כחדא וימות חד
מנהון וגבר לית לה לא תהי אתת מיתנא לגבר חלוני יבמה
6 יעול עלה ויסבה לה לאנתו ויבמה׃ ויהי בוכרא די תליד יקום
7 על שמא דאחוהי מיתנא ולא יתמחי שמה מישראל׃ ואם לא
יצבי גברא למסב ית יבמתה ותסק יבמתה לתרע בית דינא לקדם
סביא ותימר לא־צבי יבמי לאקמא לאחוהי שמא בישראל לא אבי
8 ליבמותי׃ ויקרון לה סבי קרתה וימללון עמה ויקום ויימר לא
9 רעינא*) למסבה׃ ותתקרב יבמתה לותה לקדם סביא ותשרי סינה
מעל רגלה ותרוק באנפוהי ותתיב ותימר כדין יתעבד לגבר די
10 לא־יבני ית ביתא דאחוהי׃ ויתקרי שמה בישראל בית שרי סינא׃
11 ארי ינצון גברין כחדא גבר ואחוהי ותתקרב אתת חד לשזבא ית
12 בעלה מיד מחוהי ותושט ידה ותתקף בבית בהתתה׃ ותקוץ ית
13 ידה לא תחוס עינך׃ לא יהי לך בכיסך מתקל ומתקל רבתא
14 15 וזעירתא׃ לא יהי לך בביתך מכילא ומכילא רבתא וזעירתא׃ מתקלין
שלמין דקשוט יהון לך מכילן שלמין דקשוט יהון לך בדיל

---

*) רענא, נ"ל שצ"ל רענא·

היידנהיים.

בנחלה, פרט לאחיו מן האם. ובן אין לו, עיין עליו: בן או בת; או בן
6 הבן, או בת הבן, (או בן הבת,) או בת הבת. והיה הבכור, גדול האחים
הוא מייבם אותה. אשר תלד, פרט לאילונית שאינה יולדת. יקום על
שם אחיו, זה שייבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו. ולא ימחה
7 שמו, פרט לאשת סריס, ששמו מחוי. השערה, כתרגומו לתרע בית דינא.
8 9 ועמד, בעמידה. ואמר, בלשון הקדש; ואף היא דבריה בלשון הקדש. וירקה
בפניו, על גבי קרקע. אשר לא יבנה. מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם,
דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה, וכיון שלא בנה שוב לא יבנה.
10 11 ונקרא שמו וגו', מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל! כי ינצו אנשים,
סופו לבוא לידי מכות, שנאמר מיד מכהו; אין שלום יוצא מתוך ידי מכות.
12 וקצתה את כפה, ממון דמי בשתו, הכל לפי המבייש והמתבייש. או אינו אלא ידה
ממש? נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין לא תחוס (לעיל י"ט),
13 מה להלן ממון, אף כאן ממון. גדולה וקטנה, גדולה כשמשקלת את הקונה,
שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה. לא יהיה לך. אם עשית כן לא
15 יהיה לך כלום. אבן ואבן, משקלות. אבן שלמה וצדק יהיה לך, אם

אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 16
כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל׃ פ מפטיר.
זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃ 17
אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה 18
עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃ וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ לְךָ 19
מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם
לֹא תִּשְׁכָּח׃ פ

כו
וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ 1
נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ׃ וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית ׀ כָּל־פְּרִי 2
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה 3
בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת
לָנוּ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה 4

עשית כן יהיה לך הרבה. זכור את אשר עשה לך וגו', אם שקרת במדות 17
ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב, שנאמר מאזני מרמה תועבת ה', וכתיב
אחריו בא זדון ויבא קלון (משלי י"א). אשר קרך בדרך, לשון מקרה. 18
דבר אחר לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר אחר לשון
קור וחום, צננך והפשירך מרתיחתך; שהיו כל האומות יראים להלחם בכם,
ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה
יכולה לירד בתוכה; בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אף על פי שנכוה
הקרה אותה בפני אחרים. ויזנב בך, מכת זנב; חותך מילות וזורק כלפי
מעלה. כל הנחשלים אחריך, חסרי כח מחמת חטאם, שהיה הענן פולטן.
ואתה עיף ויגע, עיף בצמא, דכתיב ויצמא שם העם למים, וכתיב אחריו ויבא
עמלק (שמות י"ז). ויגע, בדרך. ולא ירא עמלק אלהים, מלהרע לך. תמחה 19
את זכר עמלק, מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה, שלא יהא שם
עמלק נזכר אפילו על הבהמה, לומר בהמה זו משל עמלק היתה.

והיה כי תבוא.... וירשתה וישבת בה, מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד 1

16 דיורכון יומיך על ארעא דיי אלהך יהב לך׃ ארי מרחק קדם יי
17 אלהך כל עבד אלין כל עבד שקר׃ הוי דכיר ית די עבד לך
18 עמלק בארחא במפקכון ממצרים׃ די ערעך בארחא וקטיל בך כל
19 דהוו מתאחרין בתרך ואת משלהי ולאי ולא דחיל מן קדם יי׃ ויהי
כד יניח יי אלהך לך מכל בעלי דבבך מסחור סחור בארעא די
יי אלהך יהב לך אחסנא למירתה תמחי ית דכרנא דעמלק מתחות
שמיא לא תתנשי׃

כו

1 ויהי ארי תיעול לארעא די יי אלהך יהב לך אחסנא ותירתה
2 ותיתב בה׃ ותסב מריש כל אבא דארעא די תעל מארעך די יי
אלהך יהב לך ותשוי בסלא ותהך לאתרא די יתרעי יי אלהך
3 לאשראה שכנתה תמן׃ ותיתי לות כהנא די יהי ביומיא האנון
ותימר לה חויתי יומא דין קדם יי אלהך ארי עלית לארעא די
4 קיים יי לאבהתנא למתן לנא׃ ויסב כהנא סלא מידך ויצנעינה

2 שכבשו את הארץ וחלקוה. מראשית, ולא כל ראשית*), שאין כל הפרות חייבין בבכורים, אלא שבעת המינין בלבד; נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו' (לעיל ח'), מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, אף כאן שבח ארץ ישראל, שהן שבעה מינין. זית שמן, זית אגורי, שמנו אוגר בתוכו**). ודבש, הוא דבש תמרים. מראשית, אדם יורד לתוך שדהו ורואה
3 תאנה שבכרה, כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זו בכורים. אשר יהיה בימים ההם; אין לך אלא כהן שבימיך, כמו שהוא. ואמרת אליו, שאינך כפוי
4 טובה. הגדתי היום, פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים. ולקח הכהן הטנא

*) מראשית ולא כל ראשית וכו' עסס"ד; ר"ל שאין הכוונה במלת ראשית הקדימה בבכור לבד, כי אם הקדימה בשבח; כי כן מדרך הלשון להוציא המשובח והמובחר שבמינו בשם ראש וראשית, כמו קח לך בשמים ראש (שמות ל' כ"ג), עם כל ראשי בשמים (שיר ד' י"ד), נקובי ראשית הגוים (עמוס ו' א'), ראשית שמנים ימשחו (שם ו' ו'), וכולם פרש רש"י משובחין, ועוד רבים כמוהם; וככה ראשית כל פרי האדמה, המשובח של כל פרי האדמה. ואמר מראשית, במ', שאין כל פרות המשובחים חייבים בבכורים אלא מקצתם. ואו"ל שהם שבעת המינים. ומנין אנו למדים שבחות שכתוב על אלו המשובחין דוקא ולא על זולתן? נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו', מה להלן במקום שספר הכתוב בשבח הארץ לא הזכיר רק לשבעה מינים אלו, אף כאן מארצך, מן המיוחסים לשבח ארצך דוקא, והם שבעה מינים אלו שנשתבחה בהן ארץ ישראל ולא זולתן. זהו הנראה לי עקר בבאור המאמר הזה.
, היידנהיים.

**) אמר הרא"ם שמה שאמר הרב זית שמן זית אגורי, ר"ל לא זית שעושה שמן, כי כל זית עושה שמן הוא. עכ"ל. וזה סותר לפרושו בפ' עקב (ח' ח'), וכמו שכבר העירותי שם. ומצאתי בירושלמי שאמר כל הזיתים הגשמים יורדין עליהם והם מאבדין שמנן, וזה אוגר שמנו לתוכו. עכ"ל. וכ"כ בעל הערוך בערך אגר. לכן יש לומר שמה שפרש הרב לעיל זיתים העושין שמן, ר"ל שעושין שמן בכל זמן, ואינן מאבדין אותו, וזה זית אגורי. אכן במס' ברכות דף ל"ט ריש ע"א פרש רש"י מעט אחר לקריאת שם זית אגורי. ע"ש.
היידנהיים.

אֱלֹהֶיךָ׃ וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד 5
אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי
גָּדוֹל עָצוּם וָרָב׃ וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ 6
עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה׃ וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע 7
יְהוָה אֶת־קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ׃
וַיּוֹצִאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא 8
גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים׃ וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן־לָנוּ 9
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי 10
אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנַּחְתּוֹ
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ 11
אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ׃ ס שני כִּי 12

מידך, להניף אותו; כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף. וענית. ל' הרמת 5
קול. ארמי אבד אבי. מזכיר חסדי המקום: ארמי אבד אבי, לבן בקש
לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב*). (ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום
כאלו עשה; שאומות העולם ע"א חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה) וירד
מצרימה, ועוד אחרים באו עלינו לכלותנו, שהרי זאת ירד יעקב למצרים.

---

*) ארמי אבד אבי מזכיר חסדי המקום. ארמי אבד אבי, לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחרי יעקב, וירד מצרימה, ועוד אחרים באו לכלותנו וכו'. כן הגרסא בכ"י, והשאר ליתא, וכן הוא בספרי גם בפסקתא, וכן ת"א לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא; ולדעתם מלת אבד פועל יוצא, והפעול הוא אבי. ובעלי הפשט, ה"ה החכם ראב"ע ורשב"ם ורד"ק, השיבו על הפירוש הזה, לפי שלא מצאנו לשון אבדה בבנין הקל יוצא ולא יתכן להיות פועל אם איננו יוצא. וז"ל הראב"ע: „מלת אֹבֵד מהפעלים שאינם יוצאים, ואלו היה ארמי על לבן, היה הכתוב אומר מאביד (בבנין הפעיל) או מְאַבֵּד (בבנין הדגוש); ועוד מה טעם לאמר לבן בקש להאביד אבי וירד מצרימה, ולבן לא סבב לרדת אל מצרים. והקרוב שארמי הוא יעקב, כאלו אמר הכתוב כאשר היה אבי בארם היה אֹבֵד, והטעם עני, בלא ממון, וכן תנו שכר לאובד (משלי ל"א ו'), ובעבור ישתה וישכח רישו (פסוק ז'). והנה הוא ארמי אֹבֵד היה אבי, והטעם כי לא ירשתי הארץ מאבי, כי עני היה כאשר בא אל ארם, גם גֵּר היה במצרים, והוא היה במתי מעט, ואחר כן שב לגוי גדול, ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ונתת לנו ארץ טובה! ואל יתמה תוהה איך יקרא יעקב ארמי? והנה כמוהו יתר הישמעאלי (דה"א ב' י"ז), והוא ישראלי, כי כן כתוב (ש"ב י"ז כ"ה)." עכ"ל. ולדעתו מלת אֹבֵד תאר לארמי, כמו תעיתי כשה אֹבֵד (תהלים קי"ט קע"ו), וכן דעת הרד"ק, גם דעת הרשב"ם, אלא שהוא אומר שהכתוב רוצה באברהם, שקראו ארמי, שהיה אובד ותועה מארץ ארם. כדכתיב לך לך מארצך וכו'. ולמולדת

5 קדם מדבחא דיי אלהך: ותתיב ותימר קדם יי אלהך לבן ארמאה
בעא לאובדא ית אבא ונחת למצרים ודר תמן בעם זער והוה תמן
6 לעם רב תקיף וסגי: ואבאישו לנא מצרים ועניונא ויהבו עלנא
7 פלחנא קשיא: וצלינא קדם יי אלהא דאבהתנא וקביל יי צלותנא
8 וגלי קדמוהי עמלנא ולאותנא ודחקנא: ואפקנא יי ממצרים בידא
9 תקיפא ובדרעא מרממא ובחזונא רבא*) ובאתין ובמופתין: ואיתנא
לאתרא הדין ויהב לנא ית ארעא הדא ארעא עבדא חלב ודבש:
10 וכען הא איתיתי ית ריש אבא דארעא דיהבת לי יי ותצנעניה
11 קדם יי אלהך ותסגוד קדם יי אלהך: ותחדי בכל טבתא די יהב לך
12 יי אלהך ולאנש ביתך את ולואי ... די בינך: ארי תשצי

9 במתי מעט, בשנים נפש. אל המקום הזה, זה בית המקדש. ונתן לנו את
10 הארץ, כמשמעו. והנחתו, מגיד שנוטלו אחר הנפת (ס״א הנחה) הכהן ואוחזו
11 בידו כשהוא קורא, וחוזר ומניף. ושמחת בכל הטוב. מכאן אמרו אין קורין
מקרא בכורים אלא בזמן שמחה, מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו
ויינו ושמנו; אבל מהחג ואילך מביא ואינו קורא. אתה והלוי, אף הלוי חייב
בבכורים, אם נטעו בתוך עריהם. והגר אשר בקרבך, מביא ואינו קורא,
12 שאינו יכול לומר לאבותינו. כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך

הדין עם בעלי הפשט. אכן המעיין בפסקי הטעמים, ישכיל ויבין שגם בעלי הטעמים
הסכימו עם פרוש רש״י ות״א, שהרי הפסיק אלא ארמי בפשטא ואבד במהפך, להסמיכו
עם אבי; ואלו לדעת בעלי הפשט היה לו להטעים ארמי אבד במהפך פשטא; לכן הסח
רש״י עקר, שאבד פועל ואבי פעול. וא״ת איך יתכן להיות פועל אם איננו יוצא? דע
ושבין שאין אבד פועל קל, אבל הוא פעל עבר מבנין פועל הדומה לאחרונה שבבנר הנחות
קדמוני המדקדקים לבנין מיוחד לעצמו, והעבר ממנו פועל, פועלה, פועלת וכו׳,
כמו והיא שופטה את ישראל בעת ההיא (שופטים ד׳ ד׳), שהוא פעל עבר מבנין זה
ואיננו פועל בינוני מהקל, בעדות בעת ההיא ולא בעת הזאת; וכן ואת הנערים
יודעתי (ש״א כ״א ב׳), זורמו מים עבות (תהלים ע״ז) לדעת רש״י והרד״ק בשרשים;
ולדעתי ופרעה חולם (בראשית מ״א א׳) גם הוא פעל עבר מזה הבנין, ואין צורך להוסיף
עליו אלת היה; וכן כמוץ יסוער מגרן (הושע י״ג ג׳) פועל יוצא מבנין זה, וכפרוש
רש״י, לא תאמר לא נקרא שם פועלו, שהרי הע׳ בצר״י; וכן יתארהו בשרד ובמחוגה
יתארהו (ישעיה מ״ד י״ג), הראשון מבנין הכבד הדגוש והשני מבנין המרובע הזה;
ועוד כמה תבות אחרות בפעלים השלמים שבראים ורים והמה נכונים בבנין זה, לכן גם
הרמ״ק והרד״ק ומחכם בלא שי קיימו וקבלו אותו בספריהם, אלא שהוא יותר נהוג בשמוש
הלשון בבעלי השניים והכפולים. ומה שיורה עוד על אמיתות הבנין הזה הוא שכבר מצאנוהו
גם בלשון ערב, והוא הבנין השלישי לו, ולפי עדות בעלי לשונם עקר הנחתו להורות
על תדירת תשוקת הפועל לפעולתו זאת, עד שהוא דורש ומבקש אותה תמיד
(desiderativum). לכן יפה פרשו רז״ל אבד בקש לאבד, כי כן עקר הוראת
הבנין הזה; ודומה לי שהוראה הוא נכנה על משקל בינוני קל, לרמוז על תדירת התשוקה
שהוא בפועל, ואחרי שת״א והספרי ופסקתא ורש״י פרשו הכתוב ע״פ הבנין הזה, לכן
גם אנחנו תרגמנו וקיימנוהו כדאי, וגם כתבנו כמה תבות וזולתם.

הוידנהיים.

*) רבא: וכן העתיק תקוני. וכן ת״י מגבא בירמיהו כ״ב.

היידנהיים.

תכלה לעשר את־כל־מעשר תבואתך בשנה השלישת
שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו
13 בשעריך ושבעו: ואמרת לפני יהוה אלהיך בערתי
הקדש מן־הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה
ככל־מצותך אשר צויתני לא־עברתי ממצותיך ולא
14 שכחתי: לא־אכלתי באני ממנו ולא־בערתי ממנו
בטמא ולא־נתתי ממנו למת שמעתי בקול יהוה אלהי
15 עשיתי ככל אשר צויתני: השקיפה ממעון קדשך מן
השמים וברך את־עמך את־ישראל ואת האדמה אשר
נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב
16 ודבש: ס שלישי. היום הזה יהוה אלהיך מצוך
לעשות את־החקים האלה ואת־המשפטים ושמרת
17 ועשית אותם בכל־לבבך ובכל־נפשך: את־יהוה האמרת
היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו
18 ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו: ויהוה האמירך היום
להיות לו לעם סגלה כאשר דבר־לך ולשמר כל־מצותיו:

בשנה השלישית, כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית, קבע זמן הבעור והודוי בערב הפסח של שנה הרביעית, שנאמר מקצה שלש שנים תוציא וגו' (לעיל י"ד). נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים (לקמן ל"א) במועד הקהל, מה להלן רגל אף כאן רגל. אי מה להלן חג הסכות אף כאן חג הסכות? ת"ל כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית, רגל שהמעשרות כלין בו, וזהו פסח, שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסכות, נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית, וכל מי שהשהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבית. שנת המעשר, שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה; שהשנה ראשונה של שמטה נוהג בה מעשר ראשון, כמו שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר (במדבר י"ח), ומעשר שני, שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך (לעיל י"ד), הרי שתי מעשרות, ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג מאותן שתי מעשרות אלא האחד, ואי זה זה? מעשר ראשון; ותחת מעשר שני יתן מעשר עני, שנאמר כאן ונתתה ללוי את אשר לו, הרי מעשר ראשון, לגר ליתום ולאלמנה, זה

לעשרא ית כל מעשר עללתך בשתא תליתאה שנת מעשרא ותתן
13 לליואי לגיורא ליתמא ולארמלא וייכלון בקרויך וישבעון: ותימר
קדם יי אלהך פליתי קדש־מעשרא מן־ביתא ואף יהבתה לליואי
ולגיורא ליתמא ולארמלא ככל פקודך די פקדתני לא עברית
14 מפקודיך ולא אתנשיתי: לא אכלית באבלי מנה ולא פליתי מנה
בדמסאב ולא יהבית מנה למית קבלית למימרא דיי אלהי עבדית
15 ככל די פקדתני: אסתכי ממדור קדשך מן שמיא וברך ית עמך
ית ישראל וית ארעא די יהבת לנא כמא־די קימתא לאבהתנא
16 ארע עבדא חלב ודבש: יומא הדין יי אלהך מפקדך למעבד ית
קימיא האלין וית דיניא ותטר ותעבד יתהון בכל לבך ובכל
17 נפשך: ית יי חטבת יומא דין למהוי לך לאלה ולמהך בארחן
דתקנן קדמוהי ולמטר קימוהי ופקודוהי ודינוהי ולקבלא במימרה:
18 ויי חטבך יומא דין למהוי לה לעם חביב כמא־די מליל לך ולמטר

מעשר עני. ואכלו בשעריך ושבעו, תן להם כדי שבען; מכאן אמרו אין פוחתין
13 לעני בגורן פחות מחצי קב חטים וכו'. ואמרת לפני ה' אלהיך, הִתְוַדֵּה
שנתת מעשרותיך. בערתי הקדש מן הבית, זה מעשר שני ונטע רבעי, ולמדך
שאם שהה מעשרותיו של שתי שנים ולא הֶעֱלָם לירושלם שצריך להעלותם עכשו.
וגם נתתיו ללוי, מעשר ראשון. וגם, לרבות תרומה ובכורים. ולגר ליתום ולאלמנה,
זה מעשר עני. ככל מצותך, נתתים כסדרן, לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא
מעשר לתרומה ולא שני לראשון; שהתרומה קרויה ראשית, שהיא ראשונה משנעשה
דגן, וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר (שמות כ"ב), לא תשנה את הסדר. לא
עברתי ממצותיך, לא הפרשתי ממין על שאינו מינו ומן החדש על הישן. ולא
14 שכחתי, מלברכך על הַפְרָשַׁת מעשרות. לא אכלתי באני ממנו. מכאן שאסור
לאונן. ולא בערתי ממנו בטמא, בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור
והוא טמא. והיכן הוזהר על כך? לא תוכל לאכול בשעריך (דברים י"ב), זו
אכילת טומאה, כמו שנאמר בפסולי המוקדשים, בשעריך תאכלנו הטמא והטהור
וגו' (לעיל ט"ו), אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך האמור במקום
אחר. ולא נתתי ממנו למת, לעשות לו ארון ותכריכין. שמעתי בקול ה'
אלהי, הביאותיו לבית הבחירה. עשיתי ככל אשר צויתני, שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי בו.
15 השקיפה ממעון קדשך. עשינו מה שגזרת עלינו, עֲשֵׂה אתה מה שעליך לעשות!
שאמרת אם בחקתי תלכו .... ונתתי גשמיכם בעתם (ויקרא כ"ו). אשר נתתה
16 לנו, כאשר נשבעת לאבתינו לתת לנו, וקיימת ארץ זבת חלב ודבש. היום
הזה ה' אלהיך מצוך, בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית
עליהם. ושמרת ועשית אותם, בת קול מברכתו: הֵבֵאתָ בִכּוּרִים היום, תִּשְׁנֶה
17 לשנה הבאה! האמרת .... והאמירך, אין להם עֵד מוכיח במקרא. ולי נראה
שהוא לשון הפרשה והבדלה, הִבְדַּלְתִּי לך מאלהי הנכר להיות לך לאלהים, והוא
הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה. (ומצאתי להם עֵד, והוא לשון
18 תפארת, כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים צ"ד.) כאשר דבר לך, והייתם

וּֽלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם 19
וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם־קָדֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר
דִּבֵּר׃ פ רביעי
כז
וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם לֵאמֹר שָׁמֹר אֶת־ 1
כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם׃ וְהָיָה בַּיּוֹם 2
אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ וַהֲקֵמֹתָ לְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד׃
וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן 3
אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ נֹתֵן לְךָ אֶרֶץ
זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ לָךְ׃
וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת־הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה 4
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם
בַּשִּׂיד׃ וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים 5
לֹא־תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל׃ אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־ 6
מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ 7
וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר 8
הֵיטֵב׃ ס וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל־ 9
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת ׀ וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ
לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 10
וְעָשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם׃ ס חמישי וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא 11
לֵאמֹר׃ אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם עַל־הַר גְּרִזִים 12

והייתם לי סגולה (שמות י"ט). ולהיותך עם קדש .... כאשר דבר, והייתם לי 19
קדושים (ויקרא כ'). שמר את כל המצוה, לשון הוה, גרד"נט בלעז (gardant, 1

19 כל פקודוהי: ולמתנך עלאה על כל עממיא די עבד לתשבחא
ולשום ולרבו ולמהוך עם קדיש קדם יי אלהך כמא די מליל:
כז
1 ופקיד משה וסבי ישראל ית עמא למימר טר ית כל תפקדתא
2 די אנא מפקד יתכון יומא דין: ויהי ביומא די תעברון ית ירדנא
לארעא דיי אלהך יהב לך ותקים לך אבנין רברבין ותסיד
3 יתהון בסידא: ותכתוב עליהון כל פתגמי אוריתא הדא במעברך
בדיל די תיעול לארעא דיי אלהך יהב לך ארעא עבדא חלב
4 ודבש כמא די מליל יי אלהא דאבהתך לך: ויהי במעברכון ית
ירדנא תקימון ית אבניא האלין די אנא מפקד יתכון יומא דין
5 בטורא דעיבל ותסוד יתהון בסידא: ותבני תמן מדבחא קדם יי
6 אלהך מדבח אבנין לא תרים עליהון פרזלא: אבנין שלמין תבני
7 ית מדבחא דיי אלהך ותסק עלוהי עלון קדם יי אלהך: ותכוס
8 נכסת קודשין ותיכול תמן ותחדי קדם יי אלהך: ותכתוב על
9 אבניא ית כל פתגמי אוריתא הדא פרש יאות: ומליל משה וכהניא
לואי לכל ישראל למימר אצית ושמע ישראל יומא הדין הויתא
10 לעמא קדם יי אלהך: ותקבל למימרא דיי אלהך ותעבד ית פקודוהי
11 וית קימוהי די אנא מפקדך יומא דין: ופקיד משה ית עמא ביומא
12 ההוא למימר: אלין יקומון לברכא ית עמא על טורא דגרזים

2 בעשטימטער). והקמת לך, בירדן, ואחר כך תוליא משם אחרות ותבנה מהן
מזבח בהר עיבל. נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו, (שנים עשר בירדן,
8 וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל — כדאיתא במסכת סוטה*). באר היטב,
9 בשבעים לשון. הסכת, כתרגומו. היום הזה נהיית לעם, בכל יום יהיו בעיניך
12 כאלו היום באת עמו בברית. לברך את העם, כדאיתא במסכת סוטה: ששה
שבטים עלו לראש הר גרזים וששה לראש הר עיבל, והכהנים והלוים והארון
למטה באמצע; הפכו לוים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה, ברוך האיש
אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו׳, ואלו ואלו עונין אמן, חזרו והפכו

*) כל המוסגר אינו גורס רש״י, ונראה כי תוספת סופר הוא.

מֵעַבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף
וּבִנְיָמִן׃ וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד 13
וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃ וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ 14
יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם׃ ס אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה 15
פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר
וְעָנוּ כָל־הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן׃ ס אָרוּר מַקְלֶה 16
אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר מַסִּיג 17
גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר מַשְׁגֶּה 18
עִוֵּר בַּדָּרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר מַטֶּה 19
מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ אָרוּר 20
שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה כְּנַף אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס אָרוּר שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־ 21
הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו 22
אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר שֹׁכֵב 23
עִם־חֹתַנְתּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר מַכֵּה 24
רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר 25
לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דַּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה 26
הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ פ

כח וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת 1
אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכוֹת 2
הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ בָּרוּךְ 3

פניהם כלפי הר עיבל, פתחו בקללה, ארור האיש אשר יעשה פסל וגו׳

בְּמֶעְבַּרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן:
13 וְאִלֵּין יְקוּמוּן עַל לְוָטַיָּא בְּטוּרָא דְעֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן
14 15 וְנַפְתָּלִי: וְיָתִיבוּן לֵוָאֵי וְיֵימְרוּן לְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קָלָא רָמָא: לִיט
גַּבְרָא דִּי יַעְבֵּד צְלֵם וּמַתְּכָא מְרַחֲקָא קֳדָם יְיָ עוֹבַד יְדֵי אֻמָּן וּמְשַׁוֵּי
16 בְּסִתְרָא וְיָתִיבוּן כָּל עַמָּא וְיֵימְרוּן אָמֵן: לִיט דְּיַקְלֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ
17 וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: לִיט דִּישַׁנֵּי תְּחוּמָא דְחַבְרֵהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא
18 19 אָמֵן: לִיט דְּיַטְעֵי עַוִּירָא בְּאָרְחָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: לִיט דִּיצַלֵּי
20 דִּין דַּיָּר יִתַּם וְאַרְמְלָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם
21 אִתַּת אֲבוּהִי אֲרֵי גַלִּי כַּנְפָא דַאֲבוּהִי וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: לִיט
22 דְּיִשְׁכּוּב עִם כָּל בְּעִירָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם אֲחָתֵהּ
23 בַּת אֲבוּהִי אוֹ בַת אִמֵּהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם
24 חֲמוֹתֵהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: לִיט דְּיִמְחֵי לְחַבְרֵהּ בְּסִתְרָא וְיֵימַר כָּל
25 עַמָּא אָמֵן: לִיט דִּי מְקַבֵּל שׁוֹחֲדָא לְמִקְטַל נְפַשׁ דַּם זַכַּי וְיֵימַר כָּל
26 עַמָּא אָמֵן: לִיט דִּי לָא יְקַיֵּם יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא לְמֶעְבַּד יָתְהוֹן
ח 1 וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ
לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין וְיִתְּנִנָּךְ
2 יְיָ אֱלָהָךְ עִלַּי עַל כָּל עַמְמֵי אַרְעָא: וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל בִּרְכָתָא הָאִלֵּין
3 וְיַדְבְּקֻנָּךְ אֲרֵי תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ: בְּרִיךְ אַתְּ בְּקַרְתָּא וּבְרִיךְ

16 וכן כולם עד ארור אשר לא יקים. מקלה אביו, מזלזל, לשון ונקלה אחיך
17 (לעיל כ״ה). מסיג גבול, מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע; לשון
18 והוסג אחור (ישעיה נ״ט). משגה עִוֵּר, הסומא בדבר, ומשיאו עצה רעה.
24 מכה רעהו בסתר, על לשון הרע הוא אומר. ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן,
אחד עשר ארורים יש כאן, כנגד אחד עשר שבטים; וכנגד שמעון לא כתב
ארור, לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר שבטים, לכך לא רצה
26 לקללו. אשר לא יקים. כאן כלל את כל התורה כולה, וקבלוה עליהם באלה

אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃ בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי 4
אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ׃
בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה 5 6
בְּצֵאתֶךָ׃ * יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים 7
לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ
לְפָנֶיךָ׃ יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח 8
יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ יְקִימְךָ 9
יְהוָה לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת־
מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃ וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי 10
הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃ וְהוֹתִרְךָ 11
יְהוָה לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ
עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃
יִפְתַּח יְהוָה לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת 12
מְטַר־אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ
גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה׃ וּנְתָנְךָ יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא 13
לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה וְלֹא תִהְיֶה לְמָטָּה כִּי־תִשְׁמַע אֶל־
מִצְוֺת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר
וְלַעֲשׂוֹת׃ וְלֹא תָסוּר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה 14
אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים לְעָבְדָם׃ פ
וְהָיָה אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת 15
אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּבָאוּ
עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגוּךָ׃ אָרוּר אַתָּה בָּעִיר 16

ובשבועה. שגר אלפיך, ולדות בקרך, שהבהמה משגרת ממעיה. עשתרות, 4 כתרגומו. ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות? שמעשירות את בעליהן

4 את בחקלא׃ בריך ולדא דמעך ואבא דארעך וולדא דבעירך בקרי
5 6 תורך ועדרי ענך׃ בריך סלך ואצותך׃ בריך את במעלך ובריך
7 את במפקך׃ יתן יי ית בעלי דבבך דקימין עלך תבירין קדמך
8 בארחא חד יפקון לותך ובשבעא ארחן יערקון מקדמך׃ יפקד יי
עמך ית ברכתא באוצרך ובכל אושטות ידך ויברכנך בארעא
9 דיי אלהך יהב לך׃ יקימנך יי לה לעם קדיש כמא די קיים לך
ארי תטר ית פקודיא דיי אלהך ותהך בארחן דתקנן קדמוהי׃
10 ויחזון כל עממי ארעא ארי שמא דיי אתקרי עלך וידחלון מנך׃
11 ויותרנך יי לטבא בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאבא דארעך
12 על ארעא די קיים יי לאבהתך למתן לך׃ יפתח יי לך ית אוצרה
טבא ית שמיא למתן מטר ארעך בעדנה ולברכא ית כל עובדי
13 ידך ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא תזוף׃ ויתננך יי לתקיף ולא
לחלש ותהי ברם לעלא ולא תהי לתתא ארי תקבל לפקודיא
14 דיי אלהך די אנא מפקדך יומא דין למטר ולמעבד׃ ולא תסטון
מכל פתגמיא די אנא מפקד יתכון יומא דין ימינא ושמאלא למהך
15 בתר טעות עממיא למפלחהון׃ ויהי אם לא תקבל במימרא דיי
אלהך למטר למעבד ית כל פקודוהי וקימוהי די אנא מפקדך יומא
16 דין וייתון עלך כל לוטיא האלין וידבקנך׃ ליט את בקרתא וליט

5 ומחזיקות אותם כעשתרות הללו, שהן סלעים חזקים. ברוך טנאך, פרותיך. דבר אחר טנאך, דבר לח, שאתה מסנן בסלים; ומשארתך, דבר יבש, שנשאר בכלי ואינו
6 זב. ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך, שתהא יציאתך מן העולם בלא
7 חטא כביאתך לעולם. ובשבעה דרכים ינוסו לפניך; כן דרך הנבהלים לברוח

וְאָרוּר אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃ אָרוּר טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ אָרוּר 17 18
פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ׃
אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃ יְשַׁלַּח יְהוָה ׀ 19 20
בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־הַמִּגְעֶרֶת בְּכָל־
מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הִשָּׁמֶדְךָ וְעַד־אֲבָדְךָ מַהֵר
מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלָלֶיךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי׃ יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־ 21
הַדָּבֶר עַד כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ יַכְּכָה יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת 22
וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ׃
וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ 23
בַּרְזֶל׃ יִתֵּן יְהוָה אֶת־מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן־הַשָּׁמַיִם 24
יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ יִתֶּנְךָ יְהוָה ׀ נִגָּף לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ 25
בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ
לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃ וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל 26
לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃ יַכְּכָה 27
יְהוָה בִּשְׁחִין מִצְרַיִם וּבַעְפֹלִים וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס אֲשֶׁר לֹא־
תוּכַל לְהֵרָפֵא׃ יַכְּכָה יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן וּבְתִמְהוֹן 28
לֵבָב׃ וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה 29

20 מתפזרין לכל לד. המארה, חסרון, כמו צרעת ממארת (ויקרא י״ג). המהומה, שאון קול בהלות. 22 בשחפת, שבשרו נשוף ונפוח. ובקדחת, לשון כי אש קדחה באפי (דברים ל״ב), והוא אש של חולים, מלוו״י בלעז (malvoy, פיעבערהיטצע), שהיא חמה מאד. ובדלקת, חמה יותר מקדחת. ומיני חלאים הם. ובחרחר, חולי המחממו תוך הגוף, וצמא תמיד למים, ובלעז אשטרדימנ״ט (aistardement, acharnement, ברענד); לשון ועצמי חרה מני חרב (איוב ל׳), נחר מפוח אש (ירמיה ו׳). ובחרב, יביא עליך גייסות. שדפון וירקון, מכות תבואה שבשדות. שדפון, רוח קדים, השליד״ה בלעז (hâlé, ונאכנפערברענגט). ירקון, יובש, ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון, קמ״א בלעז (chaume, jaune, געלב). עד אבדך, תרגום עד דתיבד, כלומר עד אבוד אותך, שתכלה מאליך. 23 והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. קללות הללו משה מפי עצמו אמרן, ושבכהני סיני מפי

17 18 את בחקלא: ליט סלך ואצותך: ליט ולדא דמעך ואבא דארעך
19 20 בקרי תוריך ועדרי ענך: ליט את במעלך וליט את במפקך: יגרי
יי בך ית מארתא וית שגושיא וית מזופיתא בכל אושטות ידך
די תעבד עד דתשתצי ועד דתיבד בפריע מן קדם בישות עובדיך
21 דשבקתא דחלתי: ידבק יי בך ית מותא עד דישיצי יתך מעל
22 ארעא די את עלל לתמן למירתה: ימחנך יי בשחפתא ובקדחתא
ובדלקתא ובחרחורא ובחרבא ובשדפונא ובירקונא וירדפנך עד
23 דתיבד: ויהון שמיך די עלוי רישך חסינין כנחשא מלאחתא מטרא
24 וארעא די־תחותך תקיפא־כפרזלא מלמעבד פירין: יתן יי ית מטר
25 ארעך אבקא ועפרא מן שמיא יחות עלך עד דתשתצי: יתנינך יי
תביר קדם סנאך בארחא חדא תפוק לותה ובשבעא ארחן תערוק
26 מקדמוהי ותהי לזיע לכל מלכוות ארעא: ותהי נבלתך משגרא
27 למיכל לכל עופא דשמיא ולבעירת ארעא ולית דמניד: ימחנך
יי בשחנא דמצרים ובטחורין ובגרבא ובחרים יביש די לא־תכול
28 29 לאתסאה: ימחנך יי בטפשותא ובסמיותא ובשעממות לבא: ותהי
ממשש בטהרא כמא־די ממשש עוירא בקבלא ולא תצלח ית ארחתך:

הקב"ה אמרן כמשמען; וכן נאמר ואם לא תשמעו לי ותלכו עמי בקרי (ויקרא כ"ו), וכאן אומר לקול ה' אלהיך, ידבק ה' בך, יככה ה', הקיל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד, וגם כן בקללה זו הקיל, שבראשונות הוא אומר את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה (ויקרא כ"ו), שלא יהו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע, ומתוך כך יהא חורב בעולם, והארץ תהא מזעת כדרך שהנחשת מזיע, והיא מרקבת פרותיה; וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל, שיהיו שמים מזיעין, אף על פי שלא יריקו מטר מכל מקום לא יהיה חורב של אבדון בעולם, והארץ לא תהיה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע, ואין פרות מרקיבין; ומכל מקום קללה היא, בין שהיא כנחשת בין שהיא
24 כברזל לא תוציא פרות, וכן השמים לא יריקו מטר. מטר ארצך אבק ועפר, זיקא דבתר מטרא, מטר יורד ולא כל צרכו, ואין בו כדי להרביץ את העפר, והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהן לחים מן המים
25 ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבש, ומרקיבין. לזעוה, לאימה ולזיע, שיזועו כל שומעי מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבוא עלינו כדרך שבא על אלו!
27 בשחין מצרים, רעה היה מאד, לח מבפנים ויבש מבחוץ — כדאיתא
28 בבכורות. גרב, שחין לח. חרס, שחין יבש כחרס. ובתמהון לבב, אוטם הלב,
29 אשטורדישו"ן בלעז (étourdisson, בעטייבונג). עשוק, בכל מעשיך יהי ערעור.

וְלֹא תַצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל־הַיָּמִים
30 וְאֵין מוֹשִׁיעַ׃ אִשָּׁה תְאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגָּלֶנָּה בַּיִת תִּבְנֶה
31 וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ׃ שׁוֹרְךָ טָבוּחַ
לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרְךָ גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב
32 לָךְ צֹאנְךָ נְתֻנוֹת לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ מוֹשִׁיעַ׃ בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ
נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם כָּל־
33 הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ׃ פְּרִי אַדְמָתְךָ וְכָל־יְגִיעֲךָ יֹאכַל עַם
אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים׃
34 35 וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ יַכְּכָה יְהוָה
בִּשְׁחִין רָע עַל־הַבִּרְכַּיִם וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל
36 לְהֵרָפֵא מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד קָדְקֳדֶךָ׃ יוֹלֵךְ יְהוָה אֹתְךָ
וְאֶת־מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ
אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן׃
37 וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר־יְנַהֶגְךָ
38 יְהוָה שָׁמָּה׃ זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי
39 יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה׃ כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה
40 וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת׃ זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל־
41 גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃ בָּנִים וּבָנוֹת
42 תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃ כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ
43 יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל׃ הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה
44 מָּעְלָה וְאַתָּה תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה׃ הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה לֹא
45 תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃ וּבָאוּ עָלֶיךָ
כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ כִּי

ישגלנה, לשון שגל, פלגש, והכתוב כנהו לשבח, ישכבנה; ותקון סופרים הוא זה.
32 תחללנו, בשנה הרביעית, לאכול פריו. וכלות אליהם, מלפות עליהם שישובו ואינם

30 ותהי ברם עשיק ואניס כל יומיא ולית דפריק: אתתא תירוס וגבר
אחרן ישכבנה ביתא תבני ולא תיתב בה כרמא תצוב ולא תחללנה:
31 תורך יהי נכיס לעיניך ולא תיכול מנה חמרך יהי אניס מקדמך
32 ולא יתוב לך ענך מסירין לבעלי דבבך ולית לך פריק: בניך
ובנתיך מסירין לעמא אחרן ועיניך חזין ויסופן בגללהון כל יומא
33 ולית חילא בידך: אבא דארעך וכל לאותך יכול עמא די לא ידעת
34 ותהי ברם עשיק ורעיע כל יומיא: ותהי משתטה מחזו עיניך די
35 תחזי: ימחנך יי בשחנא בישא על רכביא ועל שקיא די לא תיכול
36 לאתסאה מפרסת רגלך ועד מוחך: יגלי יי יתך וית מלכך די תקים
עלך לעם די לא ידעת את ואבהתך ותפלח תמן לעממיא פלחי
37 טעותא אעא ואבנא: ותהי לצדו למתל ולשועי בכל עממיא די
38 ידברנך יי לתמן: בר זרע סגי תפק לחקלא וזער תכנוש ארי
39 יחסלניה גובא: כרמין תצוב ותפלח וחמרא לא תשתי ולא תכנוש
40 ארי תיכלניה תולעתא: זיתין יהון לך בכל תחומך ומשחא לא תסוך
41 ארי יתרון זיתיך: בנין ובנן תוליד ולא יהון לך ארי יהכון בשביא:
42 43 כל אילנך ואבא דארעך יחסנניה סקאה: תותב ערל די בינך יהי
44 סליק על מנך לעלא ואת תהי נחית לתחתא: הוא
45 יוזפנך ואת לא תוזפניה הוא יהי לתקיף ואת תהי לחלש: וייתון
עלך כל לוטיא האלין וירדפנך וידבקנך עד דתשתיצי ארי לא

37 שנים. כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינים. לשמה, אשטורדישו"ן (à l'étourdisson, נאר בעטויבונג), כל הרואה אותך ישום עליך. למשל, כשתבא מכה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני. ולשנינה, ל' ושננתם (לעיל ו'), ידברו
38 בך. וכן תרגומו ולשועי, לשון ספור, ואשתעי. יחסלנו, יכלנו; ועל שם כך
40 נקרא חסיל, שמכלה את הכל. כי ישל, ישיר פרותיו, לשון ונשל הברזל
42 (לעיל י"ט). יירש הצלצל, יעשנו הארבה רש מן הפרי. יירש, יעני. צלצל,
מין ארבה. וא"א לפרש יירש לשון ירושה, שאם כן היה לו לכתוב יורש; ולא

לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו
אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃ 46
תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב 47
לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃ וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה 48
בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־
צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ׃ יִשָּׂא יְהוָה עָלֶיךָ גּוֹי *) מֵרָחֹק 49
מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע
לְשֹׁנוֹ׃ גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא 50
יָחֹן׃ וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ 51
אֲשֶׁר לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ
וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַד הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ׃ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־ 52
שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה
בֹּטֵחַ בָּהֵן בְּכָל־אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אַרְצְךָ
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ וְאָכַלְתָּ פְרִי־בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ 53
וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר־
יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ׃ הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד תֵּרַע עֵינוֹ 54
בְאָחִיו וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר׃ מִתֵּת 55
לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלִי הִשְׁאִיר־לוֹ
כֹּל בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ׃
הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־ 56
הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ
וּבְבִתָּהּ׃ וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵת מִבֵּין רַגְלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר 57

לשון הווה וגרועה, שאם כן היה לו לכתוב מרב כל, ועוד שכיח לן 47

*) ברוב הספרים המדויקים, כתוב "עָלֶיךָ גּוֹי" בג' דגש, כמשפט דחיק, וגם רוא"ם ז"ל גרס כן. לכן הסכים יסב"י בספרו עין הקורא וגם נפרוש: "עָלֶיךָ גּוֹי" בג' רפה.
לאווענשטיין.

46 קַבֶּלְתָּא לְמֵימְרָא דַיָי אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִי פַקְדָךְ: וִיהוֹן
47 בָּךְ לְאָת וּלְמוֹפֵת וּבִבְנָךְ עַד עָלָם: חֲלַף דִּי לָא פְלַחְתָּא קֳדָם יְיָ
48 אֱלָהָךְ בְּחֶדְוָא וּבְשַׁפִּירוּת לִבָּא מִסְּגֵי כֹלָּא: וְתִפְלַח יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
דִּי יְגָרְנֵהּ יְיָ בָּךְ בְּכַפְנָא וּבְצַחוּתָא וּבְעַרְטְלָיוּתָא וּבְחֲסִירוּת כֹּלָּא
49 וְיִתֵּן נִיר פַּרְזְלָא עַל צַוְּארָךְ עַד דִּי יְשֵׁיצֵי יָתָךְ: יַיְתֵי יְיָ עֲלָךְ עַם
מֵרָחִיק מִסְּיָפֵי אַרְעָא כְּמָא דִי מִשְׁתְּדֵי נִשְׁרָא עַמָּא דִּי לָא תִשְׁמַע
50 לִישָׁנֵהּ: עַם תַּקִּיף אַפִּין דִּי לָא יִסַּב אַפִּין לְסָבָא וְעַל יָנְקָא לָא
51 מְרַחֵם: וְיֵיכוֹל וַלְדָּא דִבְעִירָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי דִּי לָא
יַשְׁאַר לָךְ עֲבוּרָא חַמְרָא וּמִשְׁחָא בַּקְרֵי תוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַד דְּיוֹבֵד
52 יָתָךְ: וְיָעֵק לָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ עַד דְּיִכְבּוֹשׁ שׁוּרָיךְ רָמַיָּא וּכְרִיכַיָּא דִּי אַתְּ
רָחִיץ לְאִשְׁתֵּזָבָא בְּהוֹן בְּכָל אַרְעָךְ וְיָעֵק לָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ בְּכָל אַרְעָךְ
53 דִּי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ: וְתֵיכוֹל וַלְדָּא דִמְעָךְ בְּשַׂר בְּנָיךְ וּבְנָתָיךְ דִּי
54 יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא דְּיָעֵיק לָךְ סַנְאָךְ: גַּבְרָא דְּרַכִּיךְ
בָּךְ וּדְמְפַנַּק לַחֲדָא תִּבְאַשׁ עֵינֵהּ בְּאָחוּהִי וּבְאִתַּת קְיָמֵהּ וּבִשְׁאָר
55 בְּנוֹהִי דִּי יַשְׁאַר: מִלְּמִתַּן לְחַד מִנְּהוֹן מִבְּשַׂר בְּנוֹהִי דִּי יֵיכוֹל מִדְּלָא
אִשְׁתְּאַר לֵהּ כֹּלָּא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא דִּי יָעֵק לָךְ סַנְאָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ:
56 דְּרַכִּיכָא בָךְ וּדְמְפַנְּקָא דִּי לָא נַסִּיאַת פַּרְסַת רַגְלַהּ לַאֲחָתָא עַל אַרְעָא
57 מִמְּפַנְּקוּ וּמֵרַכִּיכוּ תִּבְאַשׁ עֵינַהּ בִּגְבַר קְיָמַהּ וּבִבְרַהּ וּבִבְרַתַּהּ: וּבִזְעַר
בְּנַהָא דְּיִפְּקוּן מִנַּהּ וּבִבְנַהָא דִּי תְלִיד אֲרֵי תֵיכְלִנּוּן בַּחֲסִירוּת כֹּלָּא

49 כל טוב. כאשר ידאה הנשר, פתאום, ודרך מלכות ניקלו סוסיו. לא תשמע
לשנו, לא תכיר לשונו, וכן תשמע חלום לפתור אותו (בראשית מ״א), וכן כי
52 שומע יוסף (בראשית מ״ב), אנטנדר״י (entendre, פֿערשטעהען). עד רדת
53 חומותיך, ל׳ רדוי וכבוש. ואכלת פרי בטנך בשר בניך .... במצור, מחמת
54 שיהיו צרין על העיר ויסיה. שם מצוק, עקת רעבון. הרך בך והענג, הוא
הרך הוא הענג, לשון פנוק, ומהתענג ומרך מוכיח עליהם ששניהם אחד.
אע״פ שהוא מפונק ודעתו קלה כדבר מאוס, ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו,
עד כי תרע עינו בבניו הנותרים, מתת לאחד מהם מבשר בניו אחיהם
אשר יאכל. ד״א הרך בך, הרחמני ורך הלבב, מרוב רעבנות יתאכזרו ולא
56 יתנו מבשר בניהם האוכלים לבניהם הנותרים. תרע עינה באיש חיקה ובבנה
57 ובבתה הגדולים, ובשליתה, בנים הקטנים, בכלן תהא עינה רעה בשתאכל

תֵּלֵד כִּי־תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסָּתֶר בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק
אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת 58
אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה
אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְהִפְלָא 59
יְהוָה אֶת־מַכֹּתְךָ וְאֵת מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת
וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים׃ וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת כָּל־מַדְוֵה מִצְרַיִם 60
אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ׃ גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה 61
אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם יְהוָה עָלֶיךָ
עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם 62
כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת 63
אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד
אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃ וֶהֱפִיצְךָ יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־ 64
קְצֵה הָאָרֶץ וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ
אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן׃ וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ וְלֹא־ 65
יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלֶךָ וְנָתַן יְהוָה לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן
עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ׃ וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ 66
לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ׃ בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עֶרֶב 67
וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד
וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ וֶהֱשִׁיבְךָ יְהוָה ׀ מִצְרַיִם 68
בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד
לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת

את האחד מלחן לאזר אחלה מן הכשר. והפלא ה׳ את מכתך, מופלאות 59
ומובדלות משאר מכות. ונאמנות, ליסרך, לקיים שליחותן. אשר יגרת מפניהם, 60

58 בספרא בצירא ובעקתא די יעק לך סנאך בקרוך: אם לא תטר
למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא דכתיבין בספרא הדין למדחל
59 ית שמא יקירא ודחילא הדין ית יי אלהך: ויפרש יי ית מחתך
וית מחת בנך מחן רברבן ומהימנן ומכתשין בישין ומהימנין:
60 ויתיב בך ית כל מכתשי מצרים די דחלתא מקדמיהון וידבקון
61 בך: אף כל מרע וכל מחא די לא כתיבין בספרא דאוריתא הדא
62 ייתינון יי עלך עד דישתיצך: ותשתארון בעם זעיר חלף די הויתון
63 ככוכבי שמיא למסגי ארי לא קבלתא למימרא דיי אלהך: ויהי
כמא דחדי יי עליכון לאוטבא יתכון ולאסגאה יתכון כן יחדי יי
עליכון לאובדא יתכון ולשיצאה יתכון ותטלטלון מעל ארעא דאת
64 עלל לתמן למירתה: ויבדרנך יי בכל עממיא מסיפי ארעא ועד
סיפי ארעא ותפלח תמן לעממיא פלחי טעותא די לא ידעת את
65 ואבהתך אעא ואבנא: ובעממיא האנון לא תנוח ולא יהא מנח
לפרסת רגלך ויתן יי לך תמן לב דחיל וחשכת עינין ומפחן נפש:
66 ויהון חייך תלן לך מקבל ותהי תוה ליליא ויממא ולא תהימין בחייך:
67 בצפרא תימר מן יתן רמשא וברמשא תימר מן יתן צפרא מתווהות
68 לבך די תהי תוה ומחזו עינך די תהי חזי: ויתיבנך יי למצרים
בספינן באורחא די אמרית לך לא תוסף עוד למחזיה ותזדבנון

מפני המכות; כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים
מהם שלא יבאו גם עליהם; תדע שכן כתוב אם שמע .... כל המחלה אשר
שמתי במצרים לא אשים עליך (שמות ט"ו), אין מיראין את האדם אלא בדבר
61 62 שהוא יגור ממנו. יעלם, ל' עליה. ונשארתם במתי מעט תחת וגו', מועטין
63 תחלף מרובין. כן ישיש ה' את אויביכם להאביד וגו'. ונסחתם, לשון
64 עקירה, וכן בית גאים יסח ה' (משלי ט"ו). ועבדת שם אלהים אחרים,
כתרגומו; לא עבודת אלהות ממש, אלא מעלים מס ותגלגליות לכומרי ע"ז.
65 לא תרגיע, לא תנוח, כמו וזאת המרגעה (ישעיה כ"ו). לב רגז, לב חרד,
כתרגומו דחל, כמו שאול מתחת רגזה לך (ישעיה י"ד), שמעו עמים ירגזון
(שמות ט"ו), מוסדות השמים ירגזו (שמואל ב' כ"ב). וכליון עינים, מצפה
66 לישועה ולא תבוא. חייך תלואים לך, על הספק — כל ספק קרוי תלוי — שמא
אמות היום בחרב הבאה עלינו! ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק;
67 ולא תאמין בחייך, זה הסומך על הפלטר. בבקר תאמר מי יתן ערב,
ויהיה הערב של אמש, ובערב תאמר מי יתן בקר של שחרית; שהצרות
68 מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה. באניות, בספינות, בשביה.
והתמכרתם שם לאויביך, אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים
ולשפחות, ואין קונה, כי יגזרו עליך הרג וכליון. והתמכרתם, כלשון א"ופורוונדרי"ן
ווי"ז (et pourvendrez vous, אונד איהר ווערדעט אייך פֿייל ביעטען). ולא

69 ואין קנה: ס אלה דברי הברית אשר־צוה יהוה
את־משה לכרת את־בני ישראל בארץ מואב מלבד
הברית אשר־כרת אתם בחרב: פ שביעי

כט

1 ויקרא משה אל־כל־ישראל ויאמר אלהם אתם ראיתם
את כל־אשר עשה יהוה לעיניכם בארץ מצרים לפרעה
2 ולכל־עבדיו ולכל־ארצו: המסות הגדלת אשר ראו
3 עיניך האתת והמפתים הגדלים ההם: ולא־נתן יהוה
לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום
4 הזה: ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא־בלו
שלמתיכם מעליכם ונעלך לא־בלתה מעל רגלך:
5 לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם למען תדעו
6 כי אני יהוה אלהיכם: ותבאו אל־המקום הזה ויצא סיחן
מלך־חשבון ועוג מלך־הבשן לקראתנו למלחמה
7 ונכם: ונקח את־ארצם ונתנה לנחלה לראובני ולגדי
8 ולחצי שבט המנשי: ושמרתם את־דברי הברית הזאת
ועשיתם אתם למען תשכילו את כל־אשר תעשון: פ
9 אתם נצבים היום כלכם לפני יהוה אלהיכם ראשיכם
10 שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל: טפכם
נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב
11 מימיך: לעברך בברית יהוה אלהיך ובאלתו אשר
12 יהוה אלהיך כרת עמך היום: למען הקים־אתך היום

יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ז״ס כ״ח כתמס על ידי מוכרים אחרים, מפני שנתמכר מאליו ואין קונה. 69 את לכרות את בני ישראל, שיקבלו עליהם את התורה כולה ובפירושה. מלבד הברית, קללות שנתוכחו בכהנים שבמעמד כסיני.
3 ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת, להכיר את חסדי הקב״ה שהדבק בו. עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי, ...

69 תמן לבעלי דבבך לעבדין ולאמהן ולית דקני: אלין פתגמי
קימא די פקיד יי ית משה למגזר עם בני ישראל בארעא דמואב
1 בר מקימא די גזר עמהון בחרב: וקרא משה לכל ישראל ואמר
להון אתון חזיתון ית כל די עבד יי לעיניכון בארעא דמצרים
2 לפרעה ולכל עבדוהי ולכל ארעה: נסי רברביא די חזאה עינך
3 אתיא ומופתיא רברביא האנון: ולא יהב יי לכון לבא למדע
4 ועינין למחזי ואדנין למשמע עד יומא הדין: ודברית יתכון
ארבעין שנין במדברא לא בליאת כסותכון מנכון ומסנך לא עדו
5 מעל רגלך: לחמא לא אכלתון וחמר חדת ועתיק לא שתיתון
6 בדיל דתדעון ארי אנא יי אלהכון: ואתיתון לאתרא הדין ונפק
סיחן מלכא דחשבון ועוג מלכא דמתנן לקדמותנא לאגחא קרבא
7 ומחנונון: ונסבנא ית ארעהון ויהבנה לאחסנא לשבטא דראובן
8 ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה: ותטרון ית פתגמי קימא
הדא ותעבדון יתהון בדיל דתצלחון ית כל די תעבדון:
9 אתון קימין יומא דין כלכון קדם יי אלהכון רישיכון שבטיכון
10 סביכון וסרכיכון כל אנש ישראל: טפלכון נשיכון וגיורך די בגו
11 משריתך מלקט אעיך עד מלי מיך: לאעלותך בקימא דיי אלהך
12 ובמומתה די יי אלהך גזר עמך יומא דין: בדיל לאקמא יתך

של הכהנים בני לוי (לקמן ל"א), באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבנו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו! ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו נתנה! ושמח משה על הדבר; ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו' (לעיל כ"ז), היום הזה הבנתי
6 שאתם דבקים וחפצים במקום! ותבאו אל המקום הזה, עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד; אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם, ושמרתם את דברי הברית הזאת! ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת, שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו עד ארבעים שנה, ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה; אבל מכאן ואילך יקפיד, ולפיכך ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו'.
9 אתם נצבים, מלמד שכנסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית. ראשיכם שבטיכם, ראשיכם לשבטיכם. זקניכם ושטריכם, החשוב חשוב קודם,
10 ואחר כך כל איש ישראל. מחטב עציך, מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע; וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם
11 המה בערמה (יהושע ט'); ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים. לעברך, להיותך עובר בברית. ולא יתכן לפתרו כמו להעבירך; אלא כמו לעשותכם אותם (דברים ד'). לעברך בברית, דרך העברה: כך היו כורתי בריתות עושין, מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתים, כמו שנאמר העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו (ירמיה ל"ד).
12 למען הקים אתך היום לו לעם,

לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ
וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ וְלֹא 13
אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה
הַזֹּאת׃ כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי 14
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם׃ כִּי־אַתֶּם 15
יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ
בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם׃ וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת 16
גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם׃ פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם 17
אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה
הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם
הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה׃ וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ 18
אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם
יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־
הַצְּמֵאָה׃ לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־ 19
יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה
בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃

כל כך אתה נכנס לטורח למען קיים אותך לפניו לעם. והוא יהיה לך לאלהים. לפי שהוא דבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת, לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו, שלא תקניטוהו, אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם. עד כאן פירשתי לפי פשוטו של פרשה. ומדרש אגדה, למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות? לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים, חוץ מארבעים ותשע שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו? התחיל משה לפייסם: אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום, ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימין לפניו היום; כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר, כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם, והקללות והייסורין מקיימין אתכם ומעמידין אתכם לפניו! ואף פרשה שלמעלה עוד מפייסן הם: אתם ראיתם אשר עשיתי וגו'. ד"א אתם נצבים, לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס, ממשה ליהושע, לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם; וכן עשה יהושע; וכן שמואל, התיצבו ואשפטה אתכם (שמואל א' י"ב), כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול. ואת אשר איננו פה. ואף עם דורות העתידים להיות. כי 14 15

יוֹמָא־דֵין׃ קֳדָמוֹהִי לְעַמָּא וְהוּא יְהֵי לָךְ לֶאֱלָהּ כְּמָא־דִי מַלֵּיל לָךְ
13 וּכְמָא־דִי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ וְלָא עִמְּכוֹן
14 בִּלְחוֹדֵיכוֹן אֲנָא גָּזַר יָת קְיָמָא הָדָא וְיָת מוֹמָתָא הָדָא׃ אֲרֵי יָת מַן
דְּאִיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא קָאֵם יוֹמָא־דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וְיָת דְּלֵיתוֹהִי
15 הָכָא עִמָּנָא יוֹמָא־דֵין׃ אֲרֵי אַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת דְּיתֶבְנָא בְּאַרְעָא
16 דְמִצְרָיִם וְיָת דִּי־עֲבַרְנָא בְּגוֹ עַמְמַיָּא דִּי עֲבַרְתּוּן׃ וַחֲזֵיתוּן יָת
17 שִׁקּוּצֵיהוֹן וְיָת טַעֲוָתְהוֹן אָעָא וְאַבְנָא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי עִמְּהוֹן׃ דִּילְמָא־
אִית בְּכוֹן גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אוֹ זַרְעִית אוֹ שִׁבְטָא דִּי לִבֵּהּ פָּנֵי יוֹמָא־
דֵין מִבָּתַר דַּחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָנָא לְמֵהַךְ לְמִפְלַח יָת־טַעֲוַת עַמְמַיָּא הָאִנּוּן
18 דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר מְהַרְהַר חֶטְאִין אוֹ זָדוֹן׃ וִיהֵי בְּמִשְׁמְעֵהּ יָת
פִּתְגָּמֵי מוֹמָתָא הָדָא וְיַחְשֵׁב בְּלִבֵּהּ לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לִי אֲרֵי
בְּהִרְהוּר לִבִּי אֲנָא אָזֵל בְּדִיל לְאוֹסָפָא (לֵהּ*) חֶטְאֵי־שָׁלוּתָא עַל־
19 זְדָנוּתָא׃ לָא יֵיבֵי יְיָ לְמִשְׁבַּק לֵהּ אֲרֵי בְכֵן יִתְקַף רֻגְזָא דַּיְיָ וְחֶמְתֵהּ
בְּגַבְרָא הַהוּא וְיִדְבְּקוּן בֵּהּ כָּל־לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין וְיִמְחֵי

---

*) רש"י גרס לֵיה׃

16 אתם ידעתם ... ותראו את שקוציהם, לפי שראיתם האומות עובדי אלילים,
ושמא היה לב אחד מכם נוטה ללכת אחריהם. ותראו את שקוציהם,
על שם שהם מאוסים כשקצים. גלליהם, מוסרחים ומאוסין כגלל. עץ
ואבן, אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי, לפי שאין הנכרי ירא שמא
יגנבו; אבל של כסף וזהב עמהם, בחדרי משכיתם הם, לפי שהם יראים
17 שמא יגנבו. פן יש בכם וגו', לפיכך אני צריך להשביעכם. פן יש בכם,
שמא יש בכם. אשר לבבו פנה היום, מלקבל עליו הברית. שרש פרה
ראש ולענה, שרש מגדל עשב מר כגדין שהם מרים, כלומר מפרה ומרבה
18 רשע בקרבכם. והתברך בלבבו, לשון ברכה, יחשוב בלבו ברכת שלום
לעצמו, לאמר לא יבואוני קללות הללו, אך שלום יהיה לי. והתברך,
בניר"א שי"א בלעז (se bénira [se vantera], ווירד זיך געגנען),
כמו והתגלח, והתפלל. בשרירות לבי אלך, במראית לבי, כמו אשורנו
ולא קרוב (במדבר כ"ד), כלומר מה שלבי רואה לעשות. למען ספות
הרוה, לפי שאוסיף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג, והייתי
מעביר עליהם, וגורם עתה שאצרפם עם המזיד ואפרע ממנו הכל. וכן
תרגם אונקלוס בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא, שאוסיף לו אני
השגגות על הזדונות. הרוה, שוגג, שהוא עושה כאדם שכור שלא מדעת.
19 הצמאה, שהוא עושה מדעת ובתאוה. יעשן אף ה', על ידי כעס הגוף מתחמם
והעשן יוצא מן האף, וכן עלה עשן באפו (שמואל ב' כ"ב). ואף על פי שאין
זו לפני המקום, הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע,
כפי דרך הארץ. וקנאתו, ל' חימה, אנפורטמנ"ט (emportement, חייפער),

וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת 20
הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה׃ וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן 21
בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ
רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר
חִלָּה יְהוָה בָּהּ׃ גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָל־אַרְצָהּ לֹא 22
תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת
סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבֹיִים אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ (וּצְבוֹיִם ק׳)
וּבַחֲמָתוֹ׃ וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה 23
לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר 24
עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם
בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים 25
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְלֹא
חָלַק לָהֶם׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ 26
אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה׃ וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל 27
אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ (ל׳ רבתי)
אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה׃ הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ 28 (לנו ולבנינו, נקוד)
וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת׃ ס רביעי. (שני כמחובר.) וְהָיָה כִי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ ל 1
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ
וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
שָׁמָּה׃ וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר 2
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃
וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־ 3

20 לחיות לביזת נקמה, והיינו מבדיל על הרעה. הכתובה בספר התורה הזה, ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת, גם כל חלי וכל מכה וגו׳ (לעיל כ״ח,

20 יְיָ יָת שְׁמֵהּ מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא׃ וְיַפְרְשִׁנֵּהּ יְיָ לְבִישָׁא מִכֹּל שִׁבְטַיָּא
21 דְּיִשְׂרָאֵל כְּכֹל לְוָטֵי קְיָמָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא דְאוֹרָיְתָא הָדֵין׃ וְיֵימַר
דָּרָא בַתְרָאָה בְּנֵיכוֹן דִּי יְקוּמוּן מִבַּתְרֵיכוֹן וּבַר־עַמְמִין דְּיֵיתֵי מֵאַרְעָא
רְחִיקָא וְיֶחֱזוּן יָת מָחָתָא דְאַרְעָא הַהִיא וְיָת־מַרְעַהָא דִּי אַמְרַע יְיָ
22 בַּהּ׃ גָּפְרִיתָא וּמִלְחָא יְקִידַת כָּל אַרְעַהּ לָא תִזְדְּרַע וְלָא תַצְמַח וְלָא
יִסַּק בַּהּ כָּל עִסְבָּא כְּמַהְפֶּכְתָּא דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִים דִּי
23 הֲפַךְ יְיָ בְּרֻגְזֵהּ וּבְחֵמְתֵהּ׃ וְיֵימְרוּן כָּל עַמְמַיָּא עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין
24 לְאַרְעָא הָדָא מָא תְקוֹף רֻגְזָא רַבָּא הָדֵין׃ וְיֵימְרוּן עַל דִּשְׁבָקוּ יָת
קְיָמָא דַּיְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְהוֹן דִּי גְזַר עִמְּהוֹן בְּאַפָּקוּתֵהּ יָתְהוֹן מֵאַרְעָא
25 דְמִצְרָיִם׃ וַאֲזַלוּ וּפְלַחוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן דַּחֲלָן דִּי לָא־
26 יְדַעֲנוּן וְלָא אוֹטִיבָא לְהוֹן׃ וּתְקֵף רֻגְזָא דַּיְיָ בְּאַרְעָא הַהִיא לְאַיְתָאָה
27 עֲלַהּ יָת כָּל לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין׃ וְטַלְטְלִנּוּן יְיָ מֵעַל אַרְעֲהוֹן
28 בְּרֻגַז וּבְחֵמָה וּבִתְקוֹף רְגַז וְאַגְלִנּוּן לְאַרְעָא אָחֳרִי כְּיוֹמָא הָדֵין׃ דְּמִטַּמְּרָן
ל קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא וּדְמִגַּלְיָן לָנָא וְלִבְנָנָא עַד עָלַם לְמֶעְבַּד יָת כָּל
1 פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא׃ וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן עֲלָךְ כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין
בִּרְכָן וּלְוָטִין דִּי יְהָבִית קֳדָמָךְ וּתְתוּב לְלִבָּךְ בְּכָל עַמְמַיָּא דִּי אַגְלְיָךְ
2 יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן׃ וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ כְּכֹל
דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא־דֵין אַתְּ וּבְנָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃
3 וְיָתֵיב יְיָ אֱלָהָךְ יָת־שְׁבִי גָלְוָתָךְ וִירַחֵם עֲלָךְ וִיתוּב וִיכַנְשִׁנָּךְ מִכָּל עַמְמַיָּא

הזאת לשון נקבה מוסב אל התורה, הזה ל' זכר מוסב אל הספר. ועל ידי
פסוק הטעמים הן נחלקים לשתי לשונות; בפרשת הקללות הטפחה נתונה
תחת בספר, והתורה הזאת דבוקים זה בזה, לכן אמר הזאת, וכאן
הטפחה נתונה תחת התורה, נמצא ספר התורה דבוקים זה לזה, לפיכך
25 לשון זכר נופל אחריו, שבלשון נופל על הספר. לא ידעום, לא ידעו בהם
גבורת אלהות. ולא חלק להם, לא נָתַן לְחֶלְקָם· ואונקלוס יתרגם לא
אוטיבא להון, לא הטיבו להם שום טובה; ולשון לא חלק, אותו אלוה שבחרו
27 להם לא חָלַק להם שום נחלה ושום חֵלֶק· ויתשם ה', כתרגומו וטלטלנון,
28 וכן אנכי נתשם מעל אדמתם (ירמיה י'). הנסתרת לה' אלהינו; ואם
תאמרו מה בידנו לעשות? אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד, שנאמר
פן יש בכם איש וגו' ואחר כך וראו את מכות הארץ ההיא, והלא אין
אדם יודע טמונותיו של חברו! אין אני מעניש אתכם על הנסתרת, שהן
לה' אלהינו, והוא יִפָּרַע מאותו יחיד; אבל הנגלה לנו ולבנינו, לבער הרע
מקרבנו, ואם לא נעשה דין בהם יֵעָנְשׁוּ הרבים. נקוד על לנו ולבנינו,
לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן, משקבלו
3 עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה. ושב ה'
אלהיך את שבותך, היה לו לכתוב והשיב את שבותך; רבותינו למדו מכאן

4 הָֽעַמִּ֔ים אֲשֶׁ֧ר הֱפִֽיצְךָ֛ יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ שָֽׁמָּה׃ אִם־יִהְיֶ֥ה נִֽדַּחֲךָ֖
בִּקְצֵ֣ה הַשָּׁמָ֑יִם מִשָּׁ֗ם יְקַבֶּצְךָ֙ יְהֹוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ וּמִשָּׁ֖ם יִקָּחֶֽךָ׃
5 וֶהֱבִיאֲךָ֞ יְהֹוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ אֶל־הָאָ֛רֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁ֥וּ אֲבֹתֶ֖יךָ
6 וִֽירִשְׁתָּ֑הּ וְהֵיטִֽבְךָ֥ וְהִרְבְּךָ֖ מֵֽאֲבֹתֶֽיךָ׃ וּמָ֨ל יְהֹוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ
אֶת־לְבָבְךָ֖ וְאֶת־לְבַ֣ב זַרְעֶ֑ךָ לְאַהֲבָ֞ה אֶת־יְהֹוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ חמישי (שלישי במחוברת)
7 בְּכָל־לְבָבְךָ֥ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ֖ לְמַ֥עַן חַיֶּֽיךָ׃ וְנָתַן֙ יְהֹוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ אֵ֚ת
כָּל־הָאָל֖וֹת הָאֵ֑לֶּה עַל־אֹיְבֶ֥יךָ וְעַל־שֹׂנְאֶ֖יךָ אֲשֶׁ֥ר רְדָפֽוּךָ׃
8 וְאַתָּ֣ה תָשׁ֔וּב וְשָׁמַעְתָּ֖ בְּק֣וֹל יְהֹוָ֑ה וְעָשִׂ֙יתָ֙ אֶת־כָּל־מִצְוֺתָ֔יו
9 אֲשֶׁ֛ר אָנֹכִ֥י מְצַוְּךָ֖ הַיּֽוֹם׃ וְהוֹתִֽירְךָ֩ יְהֹוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ בְּכֹ֣ל ׀
מַעֲשֵׂ֣ה יָדֶ֗ךָ בִּפְרִ֨י בִטְנְךָ֜ וּבִפְרִ֧י בְהֶמְתְּךָ֛ וּבִפְרִ֥י אַדְמָתְךָ֖
לְטֹבָ֑ה כִּ֣י ׀ יָשׁ֣וּב יְהֹוָ֗ה לָשׂ֤וּשׂ עָלֶ֙יךָ֙ לְט֔וֹב כַּאֲשֶׁר־שָׂ֖שׂ
10 עַל־אֲבֹתֶֽיךָ׃ כִּ֣י תִשְׁמַ֗ע בְּקוֹל֙ יְהֹוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ לִשְׁמֹ֤ר מִצְוֺתָיו֙
וְחֻקֹּתָ֔יו הַכְּתוּבָ֕ה בְּסֵ֥פֶר הַתּוֹרָ֖ה הַזֶּ֑ה כִּ֤י תָשׁוּב֙ אֶל־
11 יְהֹוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֖ וּבְכָל־נַפְשֶֽׁךָ׃ ס ששי כִּ֚י
הַמִּצְוָ֣ה הַזֹּ֔את אֲשֶׁ֛ר אָנֹכִ֥י מְצַוְּךָ֖ הַיּ֑וֹם לֹֽא־נִפְלֵ֥את הִוא֙
12 מִמְּךָ֔ וְלֹ֥א רְחֹקָ֖ה הִֽוא׃ לֹ֥א בַשָּׁמַ֖יִם הִ֑וא לֵאמֹ֗ר מִ֣י יַעֲלֶה־
13 לָּ֤נוּ הַשָּׁמַ֙יְמָה֙ וְיִקָּחֶ֣הָ לָּ֔נוּ וְיַשְׁמִעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶֽׂנָּה׃ וְלֹֽא־
מֵעֵ֥בֶר לַיָּ֖ם הִ֑וא לֵאמֹ֗ר מִ֣י יַעֲבָר־לָ֜נוּ אֶל־עֵ֤בֶר הַיָּם֙ וְיִקָּחֶ֣הָ
14 לָּ֔נוּ וְיַשְׁמִעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶֽׂנָּה׃ כִּֽי־קָר֥וֹב אֵלֶ֛יךָ הַדָּבָ֖ר מְאֹ֑ד
15 בְּפִ֥יךָ וּבִֽלְבָבְךָ֖ לַעֲשֹׂתֽוֹ׃ ס שביעי (רביעי במחוברת) רְאֵ֨ה
נָתַ֤תִּי לְפָנֶ֙יךָ֙ הַיּ֔וֹם אֶת־הַחַיִּ֖ים וְאֶת־הַטּ֑וֹב וְאֶת־הַמָּ֖וֶת
16 וְאֶת־הָרָֽע׃ אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֣י מְצַוְּךָ֮ הַיּוֹם֒ לְאַהֲבָ֞ה אֶת־יְהֹוָ֤ה
אֱלֹהֶ֙יךָ֙ לָלֶ֣כֶת בִּדְרָכָ֔יו וְלִשְׁמֹ֛ר מִצְוֺתָ֥יו וְחֻקֹּתָ֖יו וּמִשְׁפָּטָ֑יו

כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם, וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו, שהוא ישוב עמהם. ועוד יש לומר שגדול יום קבוץ גליות ובקושי,

4 די יבדרנך יי אלהך לתמן: אם יהי גלותך בסיפי שמיא מתמן
5 יכנשנך יי אלהך ומתמן יקרבנך: ויעלנך יי אלהך לארעא דיריתו
6 אבהתך ותירתה ויוטב לך ויסגנך מאבהתך: ויעדי יי אלהך ית
טפשות לבך וית טפשות לבא דבניך למרחם ית יי אלהך בכל
7 לבך ובכל נפשך בדיל חייך: ויתן יי אלהך ית כל לוטיא האלין
8 על בעלי דבבך ועל סנאך די רדפוך: ואת תתוב ותקבל במימרא
9 דיי ותעבד ית כל פקודוהי די אנא מפקדך יומא דין: ויותרנך יי
אלהך בכל עובדי ידך בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאבא
דארעך לטבא ארי יתוב יי למחדי עלך לטב כמא די חדי על
10 אבהתך: ארי תקבל במימרא דיי אלהך למטר פקודוהי וקימוהי
דכתיבין בספרא דאוריתא הדין ארי תתוב קדם יי אלהך בכל
11 לבך ובכל נפשך: ארי תפקדתא הדא די אנא מפקדך יומא דין
12 לא מפרשא היא מנך ולא רחיקא היא: לא בשמיא היא למימר
13 מן יסק לנא לשמיא ויסבה לנא וישמענא יתה ונעבדנה: ולא
מעברא לימא היא למימר מן יעבר לנא לעברא דימא ויסבה לנא
14 וישמענא יתה ונעבדנה: ארי קריב לך פתגמא לחדא בפומך
15 ובלבך למעבדה: חזי דיהבית קדמך יומא דין ית חיי וית טבתא
16 וית מותא וית בישא: די אנא מפקדך יומא דין למרחם ית יי
אלהך למהך בארחן דתקנן קדמוהי ולמטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי

כאלו הוא עצמו צריך לאחוז בידיו ממש איש איש ממקומו, כענין שנאמר
ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל (ישעיה כ"ז). ואף בגליות שאר האומות
11 מצינו כן, ושבתי את שבות מצרים (יחזקאל כ"ט י"ד). לא נפלאת היא ממך,
לא מכוסה היא ממך, כמו שנאמר כי יפלא (לעיל י"ז), ארי יתכסי, ותרד
12 פלאים (איכה א'), ותרד במטמוניות, מכוסה, מנוגה נטמון. לא בשמים
14 הוא, שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה ללמדה. כי קרוב אליך,
15 התורה נתנה לכם בכתב ובעל פה. את החיים ואת הטוב, זה תלוי בזה,
אם תעשה טוב הרי לך חיים, ואם תעשה רע הרי לך המות, והכתוב מפרש
16 והולך היאך: אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה, הרי הטוב, ובו תלוי

וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ 17
18 וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם׃ הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם
כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
19 אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ הַעִדֹתִי בָכֶם
הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי
לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה
20 וְזַרְעֶךָ׃ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־
בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
לָתֵת לָהֶם׃ פ
לא 1 וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
2 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־
אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־
3 הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־יַשְׁמִיד
אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר
4 לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד
5 אֹתָם׃ וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה
6 אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ חִזְקוּ וְאִמְצוּ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ
מִפְּנֵיהֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ

17 18 וחיית ורבית, הרי החיים; ואם יפנה לבבך, הרי הרע, כי אבד תאבדון,
19 הרי המות. העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ, שהם קיימים
לעולם, וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת.
ד"א העדתי בכם היום את השמים וגו', אמר להם הקב"ה לישראל, הסתכלו
בשמים שבראתי לשמש אתכם, שמא שינו את מדתם? שמא לא עלה גלגל

דתיחי ותסגי ויברכנך יי אלהך בארעא די את עלל לתמן למירתה:
17 ואם יפני לבך ולא תקבל ותטעי ותסגוד לטעות עממיא ותפלחנון:
18 חויתי לכון יומא דין ארי מיבד תיבדון לא תורכון יומין על
19 ארעא די את עבר ית ירדנא למעל לתמן למירתה: אסהדית בכון
יומא דין ית שמיא וית ארעא חיי ומותא יהבית קדמך ברכן
20 ולוטין ותתרעי בחיי בדיל דתיחי את ובנך: למרחם ית יי אלהך
לקבלא למימרה ולאתקרבא לדחלתה ארי הוא חייך ואורכות
יומיך למתב על ארעא די קיים יי לאבהתך לאברהם ליצחק
לא וליעקב למתן להון:
1 ואזל משה ומליל ית פתגמיא האלין עם כל ישראל: ואמר 2
להון בר מאה ועשרין שנין אנא יומא דין לית אנא יכיל עוד
3 למפק ולמעל ויי אמר לי לא תעבר ית ירדנא הדין: יי אלהך
מימרה*) יעבר קדמך הוא ישיצי ית עממיא האלין מקדמך ותירתנון
4 יהושע הוא עבר קדמך כמא די מליל יי: ויעבד יי להון כמא
די עבד לסיחון ולעוג מלכי אמוראה ולארעהון די שיצי יתהון:
5 וימסרנון יי קדמיכון ותעבדון להון ככל תפקדתא די פקידית
6 יתכון: תקיפו ואלימו לא תדחלון ולא תתברון מקדמיהון ארי יי

*) בלי ספק שזאת היתה גם גרסת רמב"ס; ולכן סרה מעליו תלונת הרמב"ן שבפ' וישב מ"ו ד'.

היידנהיים.

חמה מן המזרח ומאיר לכל העולם, כענין שנאמר זרח השמש ובא השמש (קהלת א')? הסתכלו בארץ שנבראתי לשמש אתכם, שמא שנתה מדתה? שמא זרעתם אותה ולא צמחה? או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים? ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד, אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות, לא שנו את מדתם, אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות, על אחת כמה וכמה! ובחרת בחיים, אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים; כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי, ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך! וע"ז נאמר ה' מנת חלקי וכוסי, אתה תומיך גורלי (תהלים ט"ז), הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך!

1 וילך משה. לא אוכל עוד לצאת ולבוא, יכול שתשש כחו? ת"ל לא
כהתה עינו ולא נס לחה (לקמן ל"ד); אלא מהו לא אוכל? איני רשאי,
2 שנטלה ממני רשות וניתנה ליהושע. וה' אמר אלי, זהו פרוש לא אוכל עוד
לצאת ולבוא, לפי שה' אמר אלי. אנכי היום, היום מלאו ימי ושנותי,
ביום זה נולדתי וביום זה אמות. דבר אחר לצאת ולבוא, בדברי תורה;
6 מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמה. לא ירפך, לא יתן לך רפיון,

וְלֹא יַעַזְבֶךָּ׃ ס שלישי. (חמישי כשמחובר.) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה 7
לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה
תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתָם
לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם׃ וַיהוָה הוּא ׀ הַהֹלֵךְ 8
לְפָנֶיךָ הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ לֹא תִירָא
וְלֹא תֵחָת׃ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל־ 9
הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־
רביעי כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ * וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ ׀ שֶׁבַע 10
שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת׃ בְּבוֹא כָל־ 11
יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר
תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם׃
הַקְהֵל אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר 12
בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃
וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה 13
אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
חמישי (ששי כמחובר.) אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת קְרָא אֶת־ 14
יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ
וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיֵּרָא יְהוָה בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד 15
עַמּוּד הֶעָנָן עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה 16
הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה ׀ אַחֲרֵי ׀ אֱלֹהֵי
נֵכַר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת־

להיות נעזב ממנו. כי אתה תבוא את העם הזה, אחרי זאת תעמל עמם 7
עמהם בדין. משה אמר לו ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתן

אלהך הוא דמדבר קדמך לא ישבקנך ולא ירחקנך: וקרא משה
ליהושע ואמר ליה לעיני כל ישראל תקף ועלים ארי את תעול
עם עמא הדין לארעא די קיים יי לאבהתהון למתן להון ואת
8 תחסננה יתהון: ויי הוא דמדבר קדמך מימריה יהי בסעדך לא
9 ישבקנך ולא ירחקנך לא תדחל ולא תתבר: וכתב משה ית
אוריתא הדא ויהבה לכהניא בני לוי דנטלין ית ארון קימא דיי
10 ולכל סבי ישראל: ופקיד משה יתהון למימר מסוף שבע שנין
11 בזמן שתא דשמטתא בחגא דמטליא: במיתי כל ישראל לאתחזאה
קדם יי אלהך באתרא די יתרעי תקרי ית אוריתא הדא קדם כל
12 ישראל ותשמעינון: כנוש *) ית עמא גבריא ונשיא וטפלא וגיורך די
בקרוך בדיל דישמעון ובדיל דילפון (נ"א דילפון) וידחלון מקדם יי
13 אלהכון ויטרון למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא: ובניהון די לא
ידעון ישמעון ויילפון (נ"א וילפון) למדחל ית יי אלהכון כל יומיא די
אתון קימין על ארעא די אתון עברין ית ירדנא תמן למירתה:
14 ואמר יי למשה הא קריבו יומך לממת קרא ית יהושע ואתעתדו
במשכן זמנא ואפקדניה ואזל משה ויהושע ואתעתדו במשכן זמנא:
15 ואתגלי יי במשכנא בעמודא דעננא וקם עמודא דעננא על תרע
16 משכנא: ואמר יי למשה הא את שכיב עם אבהתך ויקום עמא
הדין ויטעי בתר טעות עממי ארעא די הוא על תמן בינהון

*) גרסת של"ע אכנש. כמו שפרש רש"י ריש פ' ויקהל (שמות ל"ה א'), וכן במדבר כ' ח' ת"א ואכנש. ועיין ויקרא ח' ג'. אכן גם בכ"י כנוש.

היידנהיים.

ועמתן; אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ
אשר נשבעתי להם (יהושע א'), תביאם על כרחם, הכל תלוי בך; טול מקל
9 והך על קדקדן! דבר אחד לדור, ולא שני דברים לדור! ויכתב משה ....
10 ויתנה, כשנגמרה כלה נתנה לבני שבטו. מקץ שבע שנים, בשנה ראשונה של
שמטה, בשמינית. ולמה קורא אותה שנת השמטה? שעדיין שביעית נוהגת
11 בה, בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית. תקרא את התורה הזאת,
המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים — כדאיתא במסכת סוטה — על בימה
12 של עץ שהיו עושין בעזרה. האנשים, ללמוד; והנשים, לשמוע; והטף
14 16 למה באו? לתת שכר למביאיהם. ואצונו, ואזרזנו. נכר הארץ, גויי הארץ.

בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ׃ וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם־הַהוּא 17
וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת
רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי
בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה׃ וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר 18
פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־
אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת 19
וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה ׀ 20
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע
וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר
אֶת־בְּרִיתִי׃ וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת 21
וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי
זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם
אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי׃ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־ 22
הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְצַו 23
אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי
אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־ 24
הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תֻּמָּם׃ וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי 25
אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר׃ לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה 26
וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם
בְּךָ לְעֵד׃ כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה 27
הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם עִם־יְהוָה

17 והסתרתי פני, כמו שאיני רואה בצרתם. 19 את השירה הזאת, האזינו השמים עד
וכפר אדמתו עמו (לקמן ל"ב). 20 ונאצוני, והכעיסוני וכן כל נאוץ לשון כעס.

17 דישבקון דחלתי וישנון ית קימי די גזרית עמהון: ויתקוף רוגזי
בהון בעדנא ההיא וארחקנון ואסלק שכנתי מנהון ויהון למבז
ויערען יתהון בישן סגיאן ועקן ויימר בעדנא ההיא הלא מדלית
18 שכינת אלהי ביני ערעוני בישיא האלין: ואנא סלקא אסלק שכנתי
מנהון ביומא ההוא על כל בישא די עבדו ארי אתפניו לטעות
19 עממיא: וכען כתיבו לכון ית תשבחתא הדא ואלפה לבני ישראל
שויה בפמהון בדיל דתהי קדמי תשבחתא הדא לסהיד בבני
20 ישראל: ארי אעלנון לארעא די קימית לאבהתהון עבדא חלב
ודבש וייכלון וישבעון ויתפנקון ויתפנון בתר טעות עממיא
21 ויפלחנון וירגזון קדמי וישנון ית קימי: ויהי ארי יערען יתה בישן
סגיאן ועקן*) ותתיב תשבחתא הדא קדמוהי לסהיד ארי לא תתנשי
מפם בניהון ארי גלי קדמי ית יצרהון די אנון עבדין יומא דין
22 עד־לא אעלנון לארעא די קימית: וכתב משה ית תשבחתא הדא
23 ביומא ההוא ואלפנה לבני ישראל: ופקיד ית יהושע בר נון ואמר
תקף ואלים ארי את תעל ית בני ישראל לארעא די־קימית להון
24 ומימרי יהי בסעדך: והוה כד־שצי משה למכתב ית פתגמי
25 אוריתא הדא על ספרא עד דשלימו: ופקיד משה ית לואי נטלי
26 ארון קימא דיי למימר: סיבו ית ספרא דאוריתא הדין ותשוון
27 יתה מסטר ארונא קימא דיי אלהכון ויהי תמן בך לסהיד: ארי
אנא ידענא**) ית־סרבנותך וית קדלך קשיא הא בעד־אנא קים
עמכון יומא דין מסרבין הויתון קדם יי ואף (ארי) בתר דאמות:

*) כנראה וְעָקָן, כמו בפסוק י"ז, וכן בכ"י.
**) כנראה שצ"ל יָדְעְנָא.

היידנהיים.

21 וענתה השירה הזאת לפניו לעד, שהתריתי בו כתובה על כל המוצאות אותו.
כי לא תשכח מפי זרעו, הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם
23 לגמרי. ויצו את יהושע בן נון, מוסב למעלה כלפי שכינה, כמו שמפורש,
26 אל הארץ אשר נשבעתי להם. לקח, כמו זכור, שמור, הלוך. מצד ארון
ברית ה'. נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא, יש מהם אומרים דף היה
בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח, וי"א מצד הלוחות היה מונח בתוך

כשהן מחוברין, [illegible] מפטיר

28 ואף כי אחרי מותי: הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם
ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה
29 ואעידה*) בם את השמים ואת הארץ: כי ידעתי
אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מן
הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה
באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני יהוה
30 להכעיסו במעשה ידיכם: וידבר משה באזני
כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד
תמם: פ

לב

1 האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי:
2 יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי
כשעירם עלי דשא וכרביבים עלי עשב:
3 כי שם יהוה אקרא הבו גדל לאלהינו:
4 הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט
אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא:

---

*) ואעידה צ"ל בראש העמוד. והסופר ירחיב העמודים כדי לסיים חלק במתחלת כל עמוד וגמר מן השירה בשעור פרשה סתומה.

היידנהיים.

28 הקהילו אלי, ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל, לפי שנאמר עשה לך (במדבר י'), ולא השליט יהושע עליהם, ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו (ס"א ביום מותו), לקיים מה שנאמר ואין שלטון ביום המות (קהלת ח'). ואעידה בם את השמים ואת הארץ; ואם תאמר הרי כבר העיד למעלה העדתי בכם היום וגו' (לעיל ל')? לישראל אמר, אבל לשמים ולארץ לא אמר, ועכשו בא לומר האזינו השמים וגו'. 29 אחרי מותי כי השחת תשחתון; והרי כל ימות יהושע לא השחיתו, שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע (יהושע כ"ד)? מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו; כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאלו הוא חי.

1 האזינו השמים, שאני מתרה בהם בישראל, ותהיו עדים בדבר, שכן אמרתי להם שאתם תהיו עדים, וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים וארץ?

28 כנושו לותי ית כל סבי שבטיכון וסרכיכון ואמליל קדמיהון ית
29 פתגמיא האלין ואסהיד בהון ית שמיא וית ארעא: ארי ידענא*)
בתר דאמותי ארי חבלא תחבלון ותסטון מן ארחא די פקדית
יתכון ותערע יתכון בישתא בסוף יומיא ארי תעבדון ית דביש
30 קדם יי לארגזא קדמוהי בעובדי ידיכון: ומליל משה קדם כל
ל"ב קהלא דישראל ית פתגמי תשבחתא הדא עד דשלימו:
1
2 אציתו שמיא ואמליל ותשמע ארעא אמרי פומי: יבסם כמטרא
אלפני יתקבל כטלא מימרי כרוחי מטרא דנשבין על דתאה
3 וכרסיסי מלקושא די על עשבא: ארי בשמא דיי אנא מצלי הבו
4 רבותא קדם אלהנא: תקיפא דשלמין עובדוהי ארי כל ארחתיה
דינא אלהא מהימנא דמן קדמוהי עולא לא נפק דאתון קדם זכי וקשיט

*) נראה של"ל ידענא.

היידנהיים.

אמר משה אני בשר ודם, למחר אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית, מי בא ומכחישם? לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהן קיימים לעולם; ועוד שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם, הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם, ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה, ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה, ואחר כך ואבדתם
2 מהרה (דברים י"א) על ידי האומות. יערף כמטר לקחי, זו היא העדות שתעידו, שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם, כמטר הזה שהוא חיים לעולם, כאשר יערפו השמים טל ומטר. יערף, ל' יטיף, וכן ירעפון דשן (תהלים ס"ה), יערפו טל (לקמן ל"ג). תזל כטל, שהכל שמחים בו; לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות (ס"א יש עצבים בו), כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין. כשעירם, לשון רוח סערה, כתרגומו כרוחי מטרא; מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם, אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן. וכרביבים, טפי מטר: נראה לי על שם שיורה כחץ נקרא רביב, כמה דאת אמר רובה קשת (בראשית כ"א). דשא אירבי"ן (herbeux, גרזניבט), עטיפת הארץ מכוסה בירק. עשב, קלח אחד קרוי
3 עשב, וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב. כי שם ה' אקרא, הרי כי משמש בלשון כאשר, כמו כי תבאו אל הארץ (ויקרא כ"ג); כשאקרא ואזכיר שם ה', אתם הבו גדל לאלהינו וברכו שמו. מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד
4 מלכותו אחר ברכה שבמקדש. הצור תמים פעלו, אף על פי שהוא חזק, כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין, כי תמים פעלו. אל אמונה, לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא; ואע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו. ואין עול, אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה. צדיק וישר הוא, הכל מצדיקים עליהם את דינו, וכן ראוי

שחת לו לא בניו מומם — דור עקש ופתלתל: 5
הליהוה* תגמלו זאת — עם נבל ולא חכם 6
הלוא הוא אביך קנך — הוא עשך ויכננך:
זכר ימות עולם — בינו שנות דר ודר 7
שאל אביך ויגדך **) — זקניך ויאמרו לך:
בהנחל עליון גוים — בהפרידו בני אדם 8

וישר להם; צדיק מפני הבריות, וישר הוא, וראוי להצדיקו. שחת לו וגו', 5 כתרגומו חבילו להון ולא ליה. בניו מומם, בניו היו, והשחתה שהשחיתו היא מומם, בניו מומם, מומם של בניו היה ולא מומו. דור עקש, עקום ומעוקל, כמו ואת כל הישרה יעקשו (מיכה ג'), ובלשון משנה חולדה שגביה עקומות ומקושות. ופתלתל, אנטורטיליי"ם (entortillé, פערדרעהט), כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבת הגדיל. פתלתל מן התבות הכפולות, כמו ירקרק, אדמדם, סחרחר, סגלגל. הלה' תגמלו זאת, לשון תימה: וכי לפניו אתם 6

*) ה ליהוה. כתב הרב ידי"ש בספרו עין הקורא ז"ל: "הה' במלה בלבד, והא' של לשון אדנות אינה נקראת כלל במלה. במקצת הספרים הֲליהוה. והנה גם נבי"א כתוב בן הֲ לְיהוה ומסר עליו: "ל ית, וה' רבתי;" ועל התיבה הזאת הוא כדפס גם נאמנים רמ"ס גם בח"ג, רפ"ח ורוב הדפוסים הקדמונים, הה' לבדה ובמתג, והל' בשו"א. ובנ"ד של כ"ד הֲליהוה כתיב מלה אחת, והה' במתג, והל' בלי שום נקוד, והשו"א תחת הי'; וכ"כ בח"ג רפ"ו והנמשכים אחריו, וכתיב בגליונו: "לסוריא הה' לחוד ליהוה לחוד, לנהרדעי הל' לחוד יהוה לחוד, לספרים אחרים (וי"ג למערבאי) מלה אחת". ומן הנאמר בזה למדנו כי אותן המנקדים הי' בשו"א והל' בלי נקוד כלל הם לנהרדעי שקוראים הל' לחוד, ולכן הנקוד מסכים עם הכתיב והקרי; אכן לסוריא ולספרים אחרים הנקוד קשה עד מאד, שהיה הל' ראוי להנקד בחירק, בעבור הי' הכתובה אחריו, כמו ליהודה, ליהוא או בפתח, לפי הקריאה, שאנו קוראים השו"ס באדנות, ככל חבריו, לה', לאדני, בכל המקרא! וראיתי להחכם המדקדק בן בלעם בסוף ספרו טעמי המקרא שאמר ז"ל: אין במקרא תבה גדולה מן י"א אותיות ולא פחותה מן שתי אותיות; ויש אחת בתורה שהיא תאום אחת, ה לה' תגמלו זאת, והיא נקראת עם השם הסמוך לה, ואין זולתה. עכ"ל. ולא פרש לנו הנקוד של מלת לה', אלא שמלשונו משמע שבקריאה היא מלה אחת אע"פ שבכתיבה היא נחלקת לשתים. גם המאיר עיני הגולה רמ"ס ז"ל אמר: ה' דהלה' תגמלו זאת באפסי נפשה כתיבא בכולהו נוסחי עתיקי ודיקי, ה' לחוד, לה' לחוד. עכ"ל. וגם מלשון זה משמע שבקריאה מלה אחת, אלא שהה' נבדלת בכתיבה באפסי נפשה. והחכם ר א"ב"ע בספרו מאזנים בד"ה "האחדים" גם הוא אמר ז"ל: אמר ר' שמואל הנגיד כי נתברר אצלנו שה' של הלה' תגמלו זאת לבדו, והיא מלה זרה; והנה זה הה' עלה לנו סוד גדול וכו'. והרד"ק במכלול דוו"ק דף כ' ע"ב כתב בזה הלשון: ומצאנו מלה אחת נשתנו תנועותיה, והיא הלה' תגמלו זאת, בפתח הה', והל' בשו"א נח, והא' נקראת בשוא נע, והיה משפט המלה הה' בשוא ופתח, והל' בפתח, והא' נחה, ובאה המלה כן לענין מורה על סודה, ולענין זה יש בתבה זאת שנוי ספר שלא נמצא בזולתה, שהה' נכתבה יחידה, עכ"ל. ומדקדוק בלשונו ואמר "והא' נקראת בשוא נע" ולא אמר "והא' בשוא נע", כמו שאמר "והל' בשוא נח", נראה ברור שגם הוא לא מצא שום נקוד תחת הי', אלא שדוחק הקריאה לאנהו לאמר שהיא נקראת בשוא נע, אע"פ שזה זר ואין כמוהו, אלא שלשגנו בכל המקרא שום אות בלי נקוד, שצריכה

5 הוא: חבילו להון לא לה בניא די פלחו לטעותא דרא דאשני־
6 עובדוהי ואשתניו: הא קדם יי אתון גמלין דא עמא דקבילו
אוריתא ולא חכימו הלא הוא אבוך ואת דילה הוא עבדך*) ואתקנך:
7 אדכר יומין דמן עלמא אסתכל בשני דר ודר שאל אבוך ויחוי־
8 לך סביך ויימרון לך: באחסנא עלאה עממיא בפרשותה בני אנשא

*) נכון והגון להאריך נע' ולהרפות הד', להבדילו בקריאה מן עֲבָדֶיךָ, שהוא עבד שלך.
היידנהיים.

מעליכן, שיש בידו להפרע מכם ולהיטיב לכם בכל הטובות? עם נבל, ששכחו את העשוי להם; ולא חכם, להבין את הנולדות, שיש בידו להיטיב ולהרע. הלא הוא אביך קנך, שקנאך, שקננך בקן הסלעים ובארץ חזקה, שתקנך בכל מיני תקנה. הוא עשך אומה באומות, ויכננך אחרי כן בכל מיני כנים (Basis) וְכֵן; מִכֶּם כהנים, מכם נביאים, ומכם מלכים, כרך שהכל תלוי
7 בו! זכר ימות עולם, מה עשה בראשונים, שהכעיסו לפניו. בינו שנות דר ודר, דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס, ודור המבול ששטפם. ד"א לא נתתם לבבכם על שעבר, בינו שנות דר ודר, להכיר להבא, שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא! שאל אביך, אלו הנביאים, שנקראים אבות, כמו שנאמר באליהו אבי אבי רכב ישראל (מלכים ב' י"ג). זקניך, אלו
8 החכמים. ויאמרו לך הראשונות. בהנחל עליון גוים, כשהנחיל הקדוש ברוך הוא למכעיסיו את חלק נחלתו, הציפן ושטפם; בהפרידו בני אדם, כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם, ולא עשה כן, אלא יצב גבלת עמים, קיימם ולא אִבְּדָם, למספר בני ישראל, בשביל מספר בני ישראל שעתידין

להיות כמה באות מהנקודות, כי עקר הנקוד איננו כי אם להורות על הקריאה, ולכן מצאנו בכמה מקומות נקודות מבלי אותיות, כגון כל קריין ולא כתבין שהזכירו בעלי המסורה בריש ספר דברים, ובגמ' נדרים ל"ז ב', ובסופרים פ"ו הלכה ח', ופ"ז הלכה א', בכלם נרשמו הנקודות להודיע הקריאה, אע"פ שאין שם שום אות. והפך זה הכתובים ולא נקראין הנזכרים במס"ג בס' רות סמן ג', ובנדרים שם, ובסוף פ"ו דסופרים, שאותיותיהם כתובים מבלי שום נקוד תחתיהם, להודיע שאינן נקראים כלל. ומכל זה נתברר כי כל אות הכתובה מבלי נקוד היא בלתי מתנועעת כלל וכאלו ליתא דמיא; ולכן ש' השני של יִשָּׂשכָר וצ' השני של מַחְצְצְרִים בלי נקוד כלל, לפי שאינן נקראות כלל.

והיותר זר ויותר מכל דרכי הספק הוא מחשבת הרב בעל אור תורה, אשר חשב להניע הא' בפתח לבדו; וזה דבר שאין לו שום שחר, ומתנגד לכללי דרכי הנקוד בכל המקרא. ואחרי כל המבוכות האלה בואו ונחזיק טובה להחכם יהב"י, שמסר לנו קבלתו הנאמנת באמרו שהא' של הרבות איננה נקראת כלל במלה, ויכולין אנו לקראתה לפי נקודו באדנות לדע' מלה לעצמה, אלא שבשתנה הנקוד ממנהגו לענין מורה על סודו, וכבר מצאנו א' באמצע תבה שנכתבת ובלתי נקראת כלל, כגון ואוריד כַּאבִּיר יושבים (ישעיה י' י"ג), וְאֶמְאָסְאךָ מכהן לי (הושע ד' ו'), צַוָּארֵי, ואחרים שהזכיר בעל המסורה במערכת אות א' בכלל מ"ח: „מלין דסבין א' באמצעות תבותא ולא קריין."
היידנהיים.

**) במ"ג רע"ם וְיַגֵּדְךָ, וכ"כ ב"כי של כ"ד; אבל במ"ג רפ"ו וְיַגֵּדְךָ, ובחומש רמ"ש וְיַגֶּדְךָ, אך בכ"י וְיַגֶּדְךָ, וכן העיד רד"ק במכלול בעתיד מבנין פִּעֵל הדגוש, שהג' נגר"י והגנון בו, וכ"כ בעל תכסת ש"י.
היידנהיים.

יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
9 כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ׃
10 יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן
יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ׃
11 כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף
יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ׃
12 יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר׃
13 יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי
וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר׃
14 חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים
וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה

לצאת מבני שֵׁם, ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירד למצרים, הציב גבולת
עמים שבעים לשון. כי חלק ה' עמו, למה כל זאת? לפי שהיה חלקו כנוס 9
ביניהם ועתיד לצאת, ומי הוא חלקו? עמו; ומי הוא עמו? יעקב חבל נחלתו,
והוא השלישי באבות, המשולש בשלש זכיות, זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו,
הרי שלשה, כחבל הזה שהוא עשוי בשלשה גדילים; והוא ובניו היו לו לנחלה,
ולא ישמעאל בן אברהם, ולא עשו בנו של יצחק. ימצאהו בארץ מדבר, 10
אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר, שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו,
מה שלא עָשׂוּ ישמעאל וְעֵשָׂו, שנאמר וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן
(לקמן ל"ג). ובתהו ילל ישמן, ארץ ציה ושממה, מקום יללת תנינים ובנות
יענה, אף שם נמשכו אחר האמונה, ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות,
מקום ציה ושממון? כענין שנאמר לכתך אחרי במדבר (ירמיה ב'). יסבבנהו,
שָׁם סבבם והקיפם בעננים, וסבבם בדגלים לארבע רוחות, וסבבם בתחתית
ההר, שכפאו עליהם כגיגית. יבוננהו שָׁם בתורה ובינה. יצרנהו, מנחש שרף
ועקרב ומן האומות. כאישון עינו, הוא השחור שבעין, שהמאור יוצא הימנו.
ואונקלוס תרגם ימצאהו, יספיקהו כל צרכו במדבר, כמו ומצא להם (במדבר י"א),
לא ימצא לנו ההר (יהושע י"ז), יסבבנהו, אשרינון סחור סחור לשכינתיה, אהל
מועד באמצע וארבע דגלים לארבע רוחות. כנשר יעיר קנו, נהגם ברחמים 11
ובחמלה, כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקִנּוֹ פתאום, עד שהוא מקשקש
ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן, בין שוכה לחברתה, כדי שיעורו בניו
ויהא בהם כח לקבלו. יעיר קנו, יעורר בניו. על גוזליו ירחף, אינו מכביד
עצמו עליהם, אלא מחופף, נוגע ואינו נוגע; אף הקב"ה שַׁדַּי לא מצאנוהו
שגיא כח (איוב ל"ז), כשבא לתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא
מארבע רוחות, שנאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן ואתה

9 קָיֵים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ אֲרֵי חוּלָקָא דַיְיָ עַמֵּהּ יַעֲקֹב
10 עֲדַב אַחְסַנְתֵּהּ׃ סַפֵּיק צָרְכֵיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבְבֵית צַחְוָנָא אֲתַר
דְּלֵית מַיָּא אַשְׁרִנּוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִנְתֵּהּ אַלְפִנּוּן פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתֵהּ
11 נַטְרִנּוּן כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן׃ כְּנִשְׁרָא דִּמְחִישׁ לְקִנֵּהּ עַל־בְּנוֹהִי מִתְחוֹפַף
12 פָּרֵיס גַּדְפּוֹהִי מְקַבֵּלְהוֹן מְנַטְלְהוֹן עַל־תְּקוֹף אֶבְרוֹהִי׃ יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי
עָתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיַּם
13 קֳדָמוֹהִי פֻּלְחַן טָעֲוָן׃ אַשְׁרִנּוּן עַל־תָּקְפֵי אַרְעָא וְאוֹכְלִנּוּן בִּזַּת סַנְאֵיהוֹן
14 וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קִרְוִין וְנִכְסֵי יָתְבֵי כְרַכִּין תַּקִּיפִין׃ יְהַב לְהוֹן
בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עֲתַר רַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּיפֵיהוֹן עַמָּא דְאַרְעֲהוֹן
וְאַחְסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשִּׁרְיָתְהוֹן וְדַם גִּבָּרֵיהוֹן יִתְּשַׁד כְּמַיָּא׃

מרכבת קדש (לקמן ל"ג), אלוה מתימן יבוא (חבקוק ג'), זו רוח רביעית. יפרש כנפיו יקחהו, כשבא לטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות; לפי שאר עופות יראים מן הנשר, שהוא מגביה לָעוּף ופורח עליהם, לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר, אבל הנשר אינו ירא אלא מן האדם, לפיכך נושאן על כנפיו, אומר שֶׁיִּכָּנֵס שיכנס החץ בי ולא יִכָּנֵס בבני! אף הקב"ה, ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות י"ט), כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות, מיד ויסע מלאך האלהים ....
12 ויבא בין מחנה מצרים וגו' (שמות י"ד). ה' בדד ינחנו, ה' בדד ובטח נהגם במדבר, ואין עמו אל נכר, לא היה כח באחד מכל אלהי הגוים לְהַרְאוֹת כחו עמו ולהלחם עמהם. ורבותינו דרשוהו על העתיד, וכן ת"א. ואני אומר דברי תוכחה הם, להעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו לא הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם, לפיכך צריך לְיַשֵּׁב הדבר לכאן ולכאן; וכל הענין מוסב על זכר ימות עולם, בינו שנות דר ודר, כן עשה להם וכן עתיד לעשות, כל זה היה להם לזכור.
13 ירכבהו על במתי ארץ. כל המקרא כתרגומו. ירכבהו, על שם שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. ויאכל תנובת שדי, אלו פרות ארץ ישראל, שַׁקַּלִּים למוג ולהתבשל מכל פרות הארצות. וינקהו דבש מסלע. מעשה באחד שאמר לבנו בסיכני הָבֵא לי קציעות מן החבית; הלך ומצא הדבש צף על פיה. אמר לו זו של דבש היא! אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה. ושמן מחלמיש צור, אלו זיתים של גוש חלב. במתי ארץ, ל' גבוה. שדי, ל' שדה. חלמיש צור, תקפו וחזקו של סלע. כשאינו דבוק לתיבה שלאחריו נקוד
14 חַלָּמִישׁ, וכשהוא דבוק נקוד חַלְמִישׁ. חמאת בקר וחלב צאן, זה היה בימי שלמה, שנאמר עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן (מלכים א' ד'). עם חלב כרים, זה היה בימי עשרת השבטים, שנאמר אוכלים כרים מצאן (עמוס ו'). חלב כליות חטה, זה היה בימי שלמה, שנאמר ויהי לחם שלמה וגו' (מלכים א' ד'). ודם ענב תשתה חמר, בימי עשרת השבטים, השותים במזרקי יין (עמוס ו'). חמאת בקר, הוא שומן הנלקט מעל גב החלב. וְחָלָב צאן, חָלָב של צאן. וכשהוא דבוק נקוד חֲלֵב, כמו בַּחֲלֵב אמו (לעיל י"ד). כרים, כבשים. ואילים, כמשמעו. בני בשן, שְׁמֵנִים היו. כליות חטה, חטים

וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃*) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט 15
שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ עָשָׂהוּ
וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃ יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים 16
בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ׃ יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ 17
אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ
לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם׃ צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי 18
וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ׃* רביעי. וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ 19
מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו׃ וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם 20
אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה
בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם׃ הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל 21
כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם
בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם׃ כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי 22
וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ
וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים׃ אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת 23
חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃ מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף 24

שמנים כחלב כליות וגסין כפוליה. ודם ענב וגו', היה שותה סות וטעם יין
חשוב. חמר, יין בלשון ארמי. חמר, אין זה שם דבר, אלא לשון מאכח בטעם,
וויכו"ש בלעז (vineux, ווייניגט). ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר
תרגום של אונקלוס, אשרנון על תקפי ארעא וגו'. עבית, לשון עובי. כשית, 15
כמו כסית, לשון כי כסה פניו בחלבו, כאדם שמן מבפנים וכסליו נכפלים
מבחוץ, וכן הוא אומר ויעש פימה עלי כסל (איוב ט"ו). כשית. יש לשון קל
בלשון כסוי, ובושה קלון ערום (משלי י"ב), ואם כתב כשית דגש היה משמש
כסית את אחרים, כמו כי כסה פניו (איוב ט"ו). וינבל צור ישעתו, גנהו
ובזהו, כמו שנאמר אחוריהם אל היכל ה' וגו' (יחזקאל ח'). אין נבול גדול
מזה. יקנאהו, הבעירו חמתו וקנאתו. בתועבת, במעשים תעובים, כגון משכב 16
זכור וכשפים, שנאמר בהם תועבה. לא אלה, כתרגומו דלית בהון צרוך; 17
אלו היה בהם צרוך לא היתה קנאה כפולה כמו עכשו. חדשים מקרב באו,

*) חמר, לשון חום ותבערה, גם לשון מרירות וחוזק היין, וכנור אז חםויין מר;
ומגוזנו: „יהמו יחמרו מימיו" (תהלים מ"ו ד'); „מעי חמרמרו" (איכה א' כ', ועיין
פתרוני שם, עמוד 16).

לאָוועגשטיין.

15 וְעַתַּר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין וּשְׁבַק פָּלְחַן אֱלָהָא
16 דַּעֲבָדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָם תַּקִּיפָא דְּפָרְקֵהּ׃ אַקְנִיאוּ קֳדָמוֹהִי בְּפָלְחַן טַעֲוָן
17 בְּתוֹעֵבָתָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי׃ דַּבַּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ דַּחֲלָן
דְּלָא יְדָעוּנוּן חַדְתָּא דְּמִקָּרִיב אִתְעֲבִידָא לָא אִתְעַסַּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן׃
18 19 דַּחֲלָא תַּקִּיפָא דִּבְרָאָךְ אִתְנְשֵׁיתָא שְׁבַקְתָּא פָּלְחַן אֱלָהָא דַּעֲבָדָךְ׃ וּגְלֵי
20 קֳדָם יְיָ וּתְקֵף רוּגְזֵהּ מִדְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן׃ וַאֲמַר אֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי
מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָרָא דְאַשְׁנִיוּ אִנּוּן בְּנַיָּא
21 דְּלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ׃ אִנּוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַחֲלָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי
22 בְּפָלְחַן טַעֲוָן וַאֲנָא אַקְנֵינוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְשָׁא אַרְגֵּזִנּוּן׃ אֲרֵי
קְדוֹם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מִקֳּדָמַי בִּרְגַז וְשֵׁיצֵי עַד שְׁאוֹל אַרְעִית
23 וְאָכְלַת אַרְעָא וַעֲלַלְתַּהּ וְשֵׁיצִית עַד סְיָפֵי טוּרַיָּא׃ אֲסַף עֲלֵיהוֹן בִּישָׁן
24 מַכְתְּשַׁי אֱשֵׁיצֵי בְּהוֹן׃ נְפִיחֵי כָפָן וַאֲכוּלֵי עוֹף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁן

אפילו האומות לא היו רגילים בהם; כשהיה רואה אותה היה אומר זה צלם יהודי! לא שערום אבותיכם, לא יראו מהם, לא עמדה שערתם מפניהם; דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה. כך נדרש בספרי. ויש לפרש עוד שערום לשון ושעירים ירקדו שם (ישעיה י"ג), שעירים הם שֵׁדִים, לא עשו אבותיכם שעירים הללו. תשי, תשכח. ורבותינו דרשו משכח להטיב לכם אתם מתישים כחו מלהטיב לכם. אל מחללך, מוציאך מרחם, ל'
20 יחולל אילות (תהלים כ"ט), חיל כיולדה (שם מ"ח). מה אחריתם, מה תעלה בהם בסופם. כי דור תהפכות המה, מהפכין רצוני לכעס. לא אֵמֻן בם, אין גִּדּוּלַי נִכָּרִים בהם, כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה. אֵמֻן לשון ויהי אומן (אסתר ב'), נוריטור"ה בלעז (nourriture, ערציהונג). ד"א אֵמֻן לשון אמונה, כתרגומו, אמרו בסיני נעשה ונשמע, ולשעה קלה בִּטְּלוּ הבטחתם
21 ועשו העגל. קנאוני, הבעירו חמתי. בלא אל, בדבר שאינו אלוה. בלא עם, באומה שאין לה שֵׁם, שנאמר הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג), ובעשו הוא אומר בזוי אתה מאד (עובדיה א'). בגוי נבל אכעיסם, אלו הכופרים,
22 וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים (תהלים י"ד). קדחה, בערה. ותיקד בכם עד היסוד, ותאכל ארץ ויבלה, ארצכם ויבולה. ותלהט ירושלים
23 המיוסדת על ההרים, שנאמר ירושלם הרים סביב לה (תהלים קכ"ה). אספה עלימו רעות, אחביר רעה על רעה, לשון ספו שנה על שנה (ישעיה כ"ט), ספות הרוה (לעיל כ"ט), עלותיכם ספו על זבחיכם (ירמיה ז'). ד"א אספה, אכלה, כמו פן תספה (בראשית י"ט). חצי אכלה בם, כל חצי אשלים בהם.
24 וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא, חצי כלים והם אינם כלים. מזי רעב. אונקלוס תרגם נפיחי כפן, ואין לי עד מוכיח עליו. ומשמו של רבי משה הדרשן מטולוזא שמעתי שְׂעָרֵי רעב, אדם כחוש מגדל שֵׂעָר על בשרו; מזי, ל' ארמי שֵׂעָר מזיא, דהוה מהפך במזיא. ולחמי רשף, הַשֵּׁדִים נלחמו בהם, שנאמר ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה'), והם שֵׁדִים. וקטב מרירי, וכריתות שד ששמו מרירי. קטב, כריתה, כמו אהי קטבך שאול (הושע י"ג). ושן בהמות. מעשה

וְקֶ֣טֶב מְרִירִ֑י וְשֶׁן־בְּהֵמֹת֙ *) אֲשַׁלַּח־בָּ֔ם
עִם־חֲמַ֖ת זֹחֲלֵ֥י עָפָֽר׃ מִחוּץ֙ תְּשַׁכֶּל־חֶ֔רֶב 25
וּמֵחֲדָרִ֖ים אֵימָ֑ה גַּם־בָּחוּר֙ גַּם־בְּתוּלָ֔ה
יוֹנֵ֖ק עִם־אִ֥ישׁ שֵׂיבָֽה׃ אָמַ֖רְתִּי אַפְאֵיהֶ֑ם 26
אַשְׁבִּ֥יתָה מֵאֱנ֖וֹשׁ זִכְרָֽם׃ לוּלֵ֗י כַּ֤עַס אוֹיֵב֙ אָג֔וּר 27
פֶּן־יְנַכְּר֖וּ צָרֵ֑ימוֹ פֶּן־יֹֽאמְרוּ֙ יָדֵ֣נוּ רָ֔מָה
וְלֹ֥א יְהוָ֖ה פָּעַ֥ל כָּל־זֹֽאת׃ כִּי־ג֛וֹי אֹבַ֥ד עֵצ֖וֹת הֵ֑מָּה 28
וְאֵ֥ין בָּהֶ֖ם תְּבוּנָֽה׃ * חמישי ל֥וּ חָכְמ֖וּ יַשְׂכִּ֣ילוּ זֹ֑את 29
יָבִ֖ינוּ לְאַחֲרִיתָֽם׃ אֵיכָ֞ה יִרְדֹּ֤ף אֶחָד֙ אֶ֔לֶף 30
וּשְׁנַ֖יִם יָנִ֣יסוּ רְבָבָ֑ה אִם־לֹא֙ כִּֽי־צוּרָ֣ם מְכָרָ֔ם

היה והיו הרחלים נושכין וממיתין. חמת זחלי עפר, ארס נחשים המהלכים על גחונם על העפר, כמים הזוחלים על הארץ. זחילה לשון מרוצת המים על העפר, וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך. מחוץ תשכל 25
חרב, מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות, ומחדרים אימה, כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפים עליו מחמת אימה, והוא מת והולך בה. ד"א ומחדרים אימה, בבית תהיה אימת דֶּבֶר כמו שנאמר כי עלה מות בחלונינו (ירמיה ט'). וכן תרגם אונקלוס. ד"א מחוץ תשכל חרב, על מה שעשו בחוצות, שנאמר ומספר חוצות ירושלם שמתם מזבחות לַבֹּשֶׁת (ירמיה י"א), ומחדרים אימה, על מה שעשו בחדרי חדרים, שנאמר אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי

*) וְשֶׁן־בְּהֵמֹת. ז"ל החכם הקדמון בן בלעם בטעמי המקרא שלו: דע וראה שבכל מקום שתמצא הֵן בכל המקרא הוא נקוד בצרי, בר מן חמשה, שהן נקודין בסגול, וסימן הֶן־עם לבדד ישכן, (במדבר כ"ג ט'), הֶן־עם כלביא יקום, (שם כ"ד), הֶן־הוא משוש דרכו (איוב ח' י"ט), הֶן־אני (ל"ג ו'), הֶן־זאת לא צדקת (י"ב), וכל דסמיך אל קַל. אֵל. אֵלֶּה ודכותיהון נקודין בסגול ובאין במקף עם התבה שאחריהן באות ראשונה של תבה; וכל שהטעם כתב לאות שניה או השלישית הוא נקוד בצרי, כמו הֵן תְּנָה [ערוך דברים יש כאן, וכבר תקנתי: וכל הן שעומד בטעם או במשרת, אע"פ שהטעם באות ראשונה בתבה שאחריה, הוא נקוד בצרי, כמו הֵן הֵנָּה (במדבר ל"א י"ו), וכל שהטעם כתב לאות השנית או השלישית כמו כן הוא נקוד בצרי, כמו הֵן־אֲדֹנָי אלהים יעזר לי, (ישעיה נ' ט'), וכן העתיק הר"ח הנקדן בספרו שבגליון המערכת, וזולת הן־אדני במקף בכ"י של כ"ד, והגרסתו, אלא שבמקום הזה אני העתיק הנקדן הן תוי שדי יעננו (איוב ל"א ל"ה), וכ"ה בעה"ג בפ' בלק, גם באיוב סימן ח']. וכדרך הֵן כן מנהג שֵׁשׁ, כגון שֵׁשׁ השעורים האלה (רות ג' י"ז) נקוד בצרי, מפני שהטעם הסמוך לו איננו בא באות הראשונה, אבל שֶׁשׁ־הֵנָּה (משלי ו' י"ו) הוא נקוד בסגול, מפני שהטעם בא באות ראשונה, וכל שֵׁשׁ משזר, ואת הַשֵּׁשׁ קולין, וכן דרך יֵשׁ, שֵׁו, כֵּו, יֶשׁ־הֶבֶל (קהלת ח' י"ד), יֶשׁ־לָנוּ אב זקן (בראשית מ"ד כ').

וְשֵׁר־חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְהוֹן עִם־חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְּזָחֲלִין בְּעַפְרָא:
25 מִבָּרָא תְּתַכֵּל חַרְבָּא וּמִתְּוָנַיָּא חַרְגַּת מוֹתָא אַף־עוּלֵמֵיהוֹן אַף־
26 עוּלֵמָתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם־אֱנָשׁ סָבֵיהוֹן: אֲמָרִית אֲחוּל־רְגָזִי־עֲלֵיהוֹן
27 וַאֲשֵׁיצֵנּוּן אֲבַטֵּל מִבְּנֵי־אֱנָשָׁא דּוּכְרָנֵיהוֹן: אִלּוּלָפוֹן רְגָזָא דְסָנְאָה כְּנִישׁ
דִּילְמָא יִתְרַבְרְבוּן בְּעֵל דְּבָבָא דִּילְמָא יֵימְרוּן יְדַנָא תְקִיפַת־לָנָא וְלָא
28 מִן־קֳדָם־יְיָ הֲוָת כָּל־דָּא: אֲרֵי־עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִנּוּן וְלֵית בְּהוֹן
29 סֻכְלְתָנוּ: אִלּוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכָּלוּ בְדָא סָבְרוּ מָא־יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן:
30 אֵכְדֵין יִרְדּוֹף חַד אַלְפָא וּתְרֵין יְעָרְקוּן לְרִבּוֹתָא אֱלָהֵן (אֲרֵי) תַקִּיפְהוֹן

26 מגביתו (יחזקאל ח'). אמרתי אפאיהם, אמרתי בלבי אפאה אותם. ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה, להשליכם מעלי הפקר. ודוגמתו עליכו בעזרא, ותתן להם ארץ שבעה גוים ותחלקם לפאה (נחמיה ט'), להפקר; וכן חברו מנחם. ויש פותרים אותו כתרגומו, יחול רגזי עליהון; ולא ישרו׳ שאם כן היה לו לכתוב אֲאַפְאֵיהֶם׳ אחת לשמוש ואחת ליסוד, כמו אֲאַזֶּרְךָ (ישעי' מ"ה ה') אֲאַמִּיצְכֶם במו פי (איוב י"ו), והא' התיבונה אינה ראויה בו כלל. ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי, החולקת תבה זו לשלש תבות, אמרתי אַף אֵי הֵם׳ אמרתי באפי אתנם כאלו אינם, שיאמרו רואיהם עליהם
27 איה הם? לולי כעס אויב אגור, אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית, ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו, ולא יתלה הגדולה בי; וזהו שכאמר פן ינכרו צרימו, יככרו הדבר, לתלות גבורתם בנכרי שאין
28 הגדולה שלו. פן יאמרו ידנו רמה וגו׳, כי אותו גוי אבד עצות המה,
29 ואין בהם תבונה, שאלו היו חכמים ישכילו זאת, איכה ירדף וגו׳. יבינו
30 לאחריתם, יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל. איכה ירדף אחד מכנו אלף מישראל, אם לא כי צורם מכרם. וה׳ הסגירם, מכרם ומסרם

מַה־יָּשׁ־לָכִי בבית (מ"ב ד' ב'), עַל־שֶׁן־סֶלַע ומצודה (איוב ל"ט כ"ח), הנה ואת מקרכוסו כֶּן־הוּא (איוב ה' כ"ז), כי כמו שער בנפשו כֶּן־הוּא (משלי כ"ג ז'), וגם לָתֶת לנו (לעיל ו' כ"ג, כ"ו ג'), לָתֶת־לָהּ (אסתר ב' ט') כמו כן, הואיל שהטעם באות ראשונה, וגם בְּלֶב־יָם (שמות ט"ו ח'), גם יְשַׁלֶּם־לוֹ (לעיל ז' י') כמו כן. עכ"ל. וכדברים האלה העתיק גם הר"א הנקדן בשבוי לשון קלת; וכשמע מהם כי וְשֶׁן־בְּהֵמֹת דעכינא צריך להנקד בצרי, וכן מצאתיו באחת נבי"י, בצרי ומקף. אכן בכ"י של כ"ד נקוד בסגול, וכן בכל ספרי הדפוס שבידינו וְשֶׁן׳׳ ומסכימים עם שטת הרד"ק במכלול בסוף שער דקדוק השמות במשקל פֶּל׳ שאמר ז"ל; וְקָו׳ חֵן׳ שֵׁן׳ עֵז כנ"ל, לא עֵץ׳ שהזכירו ככר במשקל פֶּעַ וכשתבה בדיכו), ובמקף סגל על שֶׁן־סֶלַע׳ וְשֶׁן־בְּהֵמֹת וכו׳." עכ"ל. וזה מסכים עם המסרה הגליונית שמסרה עליו ל׳ גם באיוב ל"ח כחסר על שֶׁן־סֶלַע לית סגול, וחד וְשֶׁן־בְּהֵמֹת׳ וכשמע מזה כי כל זולתם צרויים, לכן ברור כי שֵׁן־הַסֶּלַע המעבר מזה וְשֵׁן־הַסֶּלַע מהעבר (שמואל א׳ י"ד ד׳) שניהם צרויין, אע"פ שהם מוקפים. וזה קשה לשטת רד"ק; ואולי שבספרו מצא אותם נקודין בסגול, ולא כן בכל ספריכו; רק בכ"י של כ"ד מצאתי שֶׁן הַסֶּלַע בחזכה, בלא מקף. וְשֶׁן־הַסֶּלַע במאריך, אע"פ שמלת הַסֶּלַע גם הוא במאריך. ואפשר שצ"ל וְשֵׁן׳

הירדנהיים.

וַיהוָה הִסְגִּירָם׃ 31 כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם
וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׃*) 32 כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם
וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ
אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ׃ 33 חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם
וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר׃ 34 הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי
חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי׃ 35 לִי נָקָם וְשִׁלֵּם
לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם
וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ׃ 36 כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ
וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד
וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב׃ 37 וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ
צוּר חָסָיוּ בוֹ׃ 38 אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ
יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם
יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה׃ 39 רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא

כידנו; דליבר"ד נלעז (délivrer, איבערגעבען). כי לא כצורנו צורם, כל 31
זה היה לכם לאותות להבין שה' הסגירם, ולא להם ולאלהיהם הגבורה,
שהרי עד הנה לא יכלו כלום. אלהיהם כנגד צורנו, כי לא כְסַלְעֵנוּ סַלְעָם. כל
צור שבמקרא לשון סלע. ואויבינו פלילים, ועכשיו אויבינו שופטים אותנו,
שהרי צורנו מכרם להם (פ"א הרי שצורנו מכרם לכם). כי מגפן סדם גפנם, 32
מוסב למעלה, אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם, לפי שמעשיהם מעשי סדום
ועמרה. שדמת, שדה תבואה, כמו ושדמות לא עשה אכל (חבקוק ג'), בשדמות
קדרון (מלכים ב' כ"ג). ענבי ראש, עשב מר. אשכלת מררת למו, משקה
מר ראוי להם, לפי מעשיהם פורענותם. וכן תרגם אונקלוס ותושלמת עובדיהון
כמרדותהון. חמת תנינם יינם, כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון, 33
הנה כמרירת נחשים כוס משתה פורענותם. וראש פתנים כוסם, שהוא אכזר,
לנשוך אויב אכזרי, יבוא ויפרע מהם. הלא הוא כמס עמדי, כתרגומו, 34
כסגורים, כל שעשיתם מעשיכם, כולם גנוזים ושמורים לפני. הלא הוא, פרי

*) פלילים, יודעי דת ודין והוציאי משפט לאור (זאַכפערשטענדיגע, עקספערטען, ריכטער); וכן: „ונתן בפללים" (שמות כ"א כ"ב); ומענינו: „עון פלילי" (איוב ל"א כ"ח), עון ברור וידוע, וכבר יצא עליו דין שופט. וטעם המקרא: כי לא כצורנו צורם, ולא איבינו פלילים, כתרגומו; והוסב מלת „לא" אשר בראש המקרא גם אל סופו; כמו: „אל בקצפך תוכיחני, ובחמתך תיסרני (תהלים ל"ח ב') ודומיו. ועיין דברי על הענין הזה בפתרוני למשלי י"א י"ח (עמוד 92).
לאֶווענשטיין.

31 מסרנון ויי אשלמנון: ארי לא כתקפנא תקפהון ובעלי דבבנא
32 הוו דיננא: ארי כפרענות עמא דסדום פרענותהון ולקותהון כעם
עמרה מחתהון בישין כרישי חוין ותשלמת עובדיהון כמררותהון:
33 הא כמררת תניניא כס פרענותהון וכריש פתני חוין אכזראין: הלא
34 כל עובדיהון גלן קדמי גניזין ליום דינא באוצרי: קדמי פרענותא
35 ואנא אשלם לעדן דיגלון מארעהון ארי קריב יום תברהון ומבע
36 דעתיד להון: ארי ידין יי דינא דעמה ופרענות עבדוהי צדיקיא
יתפרע ארי גלי קדמוהי דבעדן דתתקף עליהון מחת סנאה יהון
37 מטלטלין ושביקין: ויימר אן דחלתהון תקיפא דהוו רחיצין בה:
38 די תרב נכסתהון הוו אכלין שתן חמר נסכיהון יקומון כען ויסעדונכון
39 יהון עליכון מגן: חזו כען ארי אנא אנא הוא ולית אלה בר מני

35 נפכם ותכולת אדמותם כמם עמדי. לי נקם ושלם, עמי נכון ומזומן פורענות
נקם וישלם להם כמעשיהם, הנקם ישלם להם גמולם. ויש מפרשים ושלם
שם דבר, כמו ושלום והוא מגזרת והדבר אין בהם (ירמיה ה׳), כמו והדבור׳
ואימתי אשלם להם? לעת תמוט רגלם, כשתתום זכות אבותם, שהן סמוכין
עליו. כי קרוב יום אידם, משארלה להביא עליהם יום אידם, קרוב ומזומן
לפני להביא על ידי שלוחים הרבה. וחש עתדת למו, ומהר יבואו העתידות
להם. וחש, כמו ימהר יחישה (ישעיה ה׳). עד כאן העיד עליהם משה דברי
תוכחה להיות השירה הזאת לעד׳ כשתבוא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים
מראש; מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליהם בכלות הפורענות,
ככל אשר אמר למעלה, והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה ....
36 ושב ה׳ אלהיך את שבותך וגו׳ (לעיל ל׳). כי ידין ה׳ עמו, כשישפוט אותו
ביסורין הללו האמורות עליהם; כמו כי בם ידין עמים (איוב ל״ו) (ייסר עמים).
כי זה איננו משמש בלשון דהא, לתת טעם לדברים של מעלה, אלא לשון תחלת
דבור, כמו כי תבאו אל הארץ (ויקרא כ״ה), כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם
הקב״ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם. יתנחם, ל׳ הפך מחשבה, להטיב או
להרע. כי יראה כי אזלת יד, כשיראה כי יד האויב הולכת וחוזקת מאד
עליהם, ואפס בהם עצור ועזוב. עצור, נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם.
עזוב, על ידי עוזב. עוצר הוא המושל העוצר בעם, שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא
על האויב, בל׳ לעז מיינטיינדו״ר (maintiendre, maintendre, האנדהאבער),
עצור הוא הנושע במעצור המושל, עזוב, מחוזק, כמו ויעזבו את ירושלים עד
החומה (נחמיה ג׳), איך לא עזבה עיר תהלה (ירמיה מ״ט). עצור, מיינטונדי״ר
(maintenu, געהאנדהאבט), עזוב, אינפורצי״ד (enforcé, בעפעסטיגט).
37 ואמר הקב״ה עליהם אי אלהימו, ע״א שעבדו? צור חסיו בו, הסלע שהיו
מתכסין בו מפני החמה והצנה, כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליכם מן
38 הרעה. אשר חלב זבחימו היו אותן אלהות אוכלים, שהיו מקריבים לפניהם
ושותים יין נסיכם. יהי עליכם סתרה, אותו הצור יהיה לכם מחסה ומסתור!
39 ראו עתה, הביני מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה

וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה
מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל׃
כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם׃ 40
אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי 41
אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃
אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר 42
מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב׃
הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם 43
וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ
עַמּוֹ׃ פ שביעי.

שהושעכם ואין מוחה בידי! אני אני הוא, אני להשפיל ואני להרים. ואין
אלהים עמדי, עומד כנגדי למחות. עמדי, דוגמתי וכמוני. ואין מידי מציל
הפושעים בי. כי אשא אל שמים ידי, כי בחרון אפי אשא ידי אל עלמי 40
בשבועה. ואמרתי חי אנכי, לשון שבועה הוא (כמו חי אני נאם ה׳ אם לא
כאשר דברתם באזני [במדבר י״ד], אף כאן) אני נשבע חי אנכי. אם שנותי 41
ברק חרבי, אם אשנן את להב חרבי, כמו למען היות לה ברק (יחזקאל כ״א),
שפלנדו״ר (splendeur, גלאנז). ותאחז במשפט ידי, לכנית מדת רחמים
באויבי שהרעו לכם, אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. ד״א ותאחז
ידי את מדת המשפט, להחזיק בה ולנקום נקם. אשיב נקם וגו׳. למדו
רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי, לא כמדת
בשר ודם מדת הקב״ה, מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו, והקב״ה
זורק חציו ויש בידו להשיבן כאלו אוחזן בידו; שהרי ברק הוא חצו, כאמר
כאן ברק חרבי, ותאחז במשפט ידי. והמשפט הזה לשון פורענות הוא, בלעז
יושטיציא״ה (justice, justitia, שטראפגערעכטיגקייט). אשכיר חצי מדם 42
האויב, וחרבי תאכל בשרם: מדם חלל ושביה, זאת תהיה להם מעון דם חללי
(ס״א חללי דם) ישראל ושביה ששבו מהם, מראש פרעות אויב, מפשע תחלת
פרעות האויב; כי כשהקב״ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות
אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל. הרנינו גוים עמו. לאותו הזמן ישבחו 43
האומות את ישראל: ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב״ה! בכל התלאות
שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו. כי דם עבדיו יקום,
שפיכות דמיהם, כמשמעו. ונקם ישיב לצריו, על הגזל ועל החמס, כענין
שנאמר מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה, מחמס בני יהודה (יואל ד׳),
ואומר מחמס אחיך יעקב תכסך בושה (עובדיה א׳). וכפר אדמתו עמו, ויפייס
אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב. וכפר, לשון רצוי
ופיוס, כמו אכפרה פניו (בראשית ל״ב), אכחנה לרגזיה. וכפר אדמתו, ומה

40 אנא ממית ומחה מחינא ואף מסינא ולית מן ידי משיזב: ארי
41 אתקנית בשמיא בית שכנתי ואמרית קים אנא לעלמין: אם על־
חד תרין כחיזו ברקא מסוף שמיא ועד סוף שמיא תתגלי חרבי
ותתקף בדינא ידי אתיב פרענותא לסנאי ולבעלי דבבי אשלם:
42 ארוי גירי מדמא וחרבי תקטול בעממיא מדם קטילן ושבין לאעדאה
43 כתרין מרישי סנאה ובעל דבבא: שבחו עממיא עמה ארי פרענות
עבדוהי צדיקיא יתפרע ופרענות יתיב לסנאוהי ויכפר על־

איה אדמתו? עמו, כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת; וכן הוא אומר רצית ה' ארצך, במה רצית ארצך? שבת שבות יעקב (תהלים פ"ה).

דברים אחרים יש נדרשת בספרי; ונחלקו בה רבי יהודה ור' נחמיה, רבי יהודה דורש כולה כנגד ישראל, ור' נחמיה דורש כולה כנגד האומות.
26 27 רבי יהודה דורשה כלפי ישראל: אמרתי אפאיהם, כמו שפרשתי, עד ולא ה'
28 פעל כל זאת, כי גוי אבד עצות המה, אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה,
30 ואין בהם תבונה, להתבונן איכה ירדף אחד מן האומות אלף מהם, אם
31 לא כי צורם מכרם, כי לא כצורנו צורם, הכל כמו שפרשתי עד תכלית.
28 ורבי נחמיה דורשה כלפי האומות ע"א, כי גוי אבד עצות המה, כמו שפרשתי
31 32 תחלה עד ואויבינו פלילים. כי מגפן סדם גפנם של אומות ע"א, ומשדמת עמרה וגו', ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי. ענבמו ענבי רוש, הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם, לפיכך אשכלת
33 מררת למו, להלעיט אותם על מה שעשו לבני. חמת תנינם יינם, מוכן
34 להשקותם על מה שעושין להם. כמס עמדי, אותו הכוס, שנאמר כי כוס
35 ביד ה' וגו' (תהלים ע"ה). לעת תמוט רגלם, כענין שנאמר תרמסנה רגל
36 (ישעיה כ"ו). כי ידין ה' עמו, בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא. ואין ידין לשון יסורין, אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם, כי יראה כי
37 אזלת יד וגו'. ואמר אי אלהימו, האויב יאמר אי אלהימו של ישראל; כמו שאמר טיטוס הרשע כשגדר את הפרכת, כענין שנאמר ותרא איבתי ותכסה
39 בושה, האומרה אלי איו ה' אלהיך (מיכה ז'). ראו עתה כי אני וגו', אז יגלה הקב"ה ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא! מאתי באת עליכם הרעה, ומאתי תבוא עליכם הטובה! ואין מידי מציל, מי שיציל אתכם מן
40 הרעה אשר אביא עליכם. כי אשא אל שמים ידי, כמו כי נשאתי; תמיד*) אני משרה מקום שכינתי בשמים, כתרגומו, אפילו חלש למעלה וגבור למטה אימת עליון על התחתון, וכל שכן שגבור למעלה וחלש מלמטה. ידי, מקום שכינתי, כמו איש על ידו (במדבר ב'). והיה בידי להפרע מכם, אבל אמרתי חי אנכי לעלם, איני ממהר לפרוע, לפי שיש לי שהות בדבר, אני חי לעולם, והדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי להפרע מן המתים ומן החיים. מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו להפרע בחייו, כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו; אבל אני חי לעלם, ואם ימותו הם ואיני
41 נפרע בחייהן אפרע במותן. אם שנותי ברק חרבי. הרבה אם יש שאינם תלויין.

*) עיין מה שהעירותי לספר שמות ט"ו ו'.

לאווענשטיין.

44 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי
45 הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־
46 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ
לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם
אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
47 הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃ כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם
וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ מפטיר.
48 49 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר׃ עֲלֵה
אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי
50 יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה׃ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה
וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר
51 וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־
52 קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה

כשאזכן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וכו' — כמו שפרשתי למעלה. 44 הוא והושע בן נון, שבת של דיוזגי (δίωσυχοί, διοσοί, δυϊκοί,) היתה, נטלה רשות מזה ונתנה לזה, העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו, כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש! ולמה קורהו כאן הושע? לומר שלא זחה דעתו עליו, שאף על פי שנתנה לו גדלה השפיל עצמו כאשר מתחלתו. 46 שימו לבבכם, צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה, וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' (יחזקאל מ'); והרי דברים קל וחומר, ומה תבנית הבית שהיא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונין, להבין דברי תורה שהן כהררין תלויין בשערה על אחת כמה וכמה! 47 כי לא דבר רק הוא מכם, לא לחנם אתם יגעים בה, כי הרבה שכר תלוי בה, כי הוא חייכם. דבר אחר אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר. תדע לך, שכן אמרו חכמים ואחות לוטן תמנע, ותמנע היתה פלגש וגו' (בראשית ל"ו), לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה, הלואי ואהיה פלגשו! וכל כך למה?

ארעה ועל עמה: ואתא משה ומליל ית כל פתגמי תשבחתא הדא
קדם עמא הוא והושע בר נון: ושיצי משה למללא ית כל פתגמיא
האלין עם כל ישראל: ואמר להון שוו לבכון לכל פתגמיא די
אנא מסהיד בכון יומא דין די תפקדנון ית בניכון למטר למעבד
4 ית כל פתגמי אוריתא הדא: ארי לא פתגם ריקא הוא מנכון ארי
הוא חייכון ובפתגמא הדין תורכון יומין על ארעא די אתון עברין
4 ית ירדנא תמן למירתה: ומליל יי עם משה בכרן יומא הדין
4 למימר: סק לטורא דעבראי הדין טורא דנבו די בארעא דמואב
די על אפי ירחו וחזי ית ארעא דכנען די אנא יהב לבני ישראל
5 לאחסנא: ומות בטורא די את סליק לתמן ואתכנש לעמך כמא
5 דמית אהרן אחוך בהור טורא ואתכניש לעמה: על די שקרתון
במימרי בגו בני ישראל במי מצות רקם מדברא צן על די לא
5 קדשתון יתי בגו בני ישראל: ארי מקבל תחזי ית ארעא ולתמן
לא תעול לארעא די אנא יהב לבני ישראל:

48 להודיע שבחו של אברהם, שהיו שלטונים ומלכים מתאוים להדבק בזרעו. וידבר ה'
אל משה בעצם היום הזה. בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה; נאמר
בנח בעצם היום הזה בא נח וגו' (בראשית ז'), במראית אורו של יום, לפי
שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו
להכנס בתבה! ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התבה!
אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום, וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה!
במצרים נאמר בעצם היום הזה הוציא ה' (שמות י"ב), לפי שהיו מצרים
אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותם לצאת! ולא
עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם! אמר הקב"ה הריני מוציאן
בחצי היום, וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה. אף כאן במיתתו של משה
נאמר בעצם היום הזה; לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין
בו אין אנו מניחין אותו! אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד
לנו המן והגיז לנו את השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה
50 אין אנו מניחין אותו! אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו'. כאשר
מת אהרן אחיך, באותה מיתה שראית וחמדת בה. שהפשיט משה את אהרן
בגד ראשון והלבישו לאלעזר, וכן שני, וכן שלישי, וראה בנו בכבודו. א"ל משה
אהרן אחי עלה למטה ועלה. פשוט ידך, ופשט. פשוט רגליך, ופשט.
עצום עיניך, ועצם. קמוץ פיך, וקמץ והלך לו. אמר משה אשרי מי שמת
51 במיתה זו! על אשר מעלתם בי, גרמתם למעול בי. על אשר לא קדשתם
אותי, גרמתם לי שלא אתקדש. אמרתי לכם ודברתם אל הסלע (במדבר כ'),
והם הכוהו, והוצרכו להכותו פעמים; ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה
היה מתקדש שם שמים, שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאינו לשכר ולא
לפורענות, אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה, כך מקיים מצות
52 בוראו, אנו לא כל שכן! כי מנגד תראה וגו', כי אם לא תראנה עכשיו

אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ
וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־ 1
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ וַיֹּאמַר יְהוָֹה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח 2
מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ
מִימִינוֹ אֵשְׁדָּת לָמוֹ׃ אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ 3
וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ׃ תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה 4
מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב׃ וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף 5
רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת 6
וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר׃ ס וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע 7
יְהוָֹה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר
מִצָּרָיו תִּהְיֶה׃ פ שני.
וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ 8

לא תראנה עוד בחייך. ושמה לא תבוא, כי ידעתי כי חביבה היא לך, על כן אני אומר לך עלה וראה.

וזאת הברכה.... לפני מותו, סמוך למיתתו, שאם לא עכשיו, אימתי? 1

ויאמר ה' מסיני בא. פתח תחלה בשבחו של מקום ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל, ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל; וכל זה דרך רצוי הוא, כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה! מסיני בא, יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה, שנאמר לקראת האלהים (שמות י"ט), למדנו שיצא כנגדם. וזרח משעיר למו, שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו. הופיע מהר פארן, שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו. ואתה לישראל מרבבת קדש, ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש, ולא כולם ולא רובם, ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו. אשדת, שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה על גב אש לבנה, נתן להם בלוחות כתב יד ימינו. ד"א אש דת, כתרגומו, שנתנה להם מתוך האש. 2

אף חבב עמים, גם חבה יתירה חבב את השבטים, כל אחד ואחד קרוי עם; שהרי בנימן לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך (בראשית ל"ה). כל קדשיו בידך, נפשות הצדיקים גנוזות אתו, כענין שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך (שמואל א' כ"ה). והם תכו לרגלך, והם ראוים לכך, שהרי תכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני. תֻּכּוּ לשון תֻּפְעָלוּ, התוו לתוך מרגלותיך. ישא מדברותיך, נשאו עליהם עול תורתך. מדברותיך, המ"ם 3

1 וְדָא בִרְכְתָא דִּי בָרֵיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַייָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵהּ׃
2 וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזֵהוֹר יְקָרֵהּ מִשֵּׂעִיר אִתַּחֲזִי לָנָא אִתְגְּלִי
בִּגְבוּרְתֵּהּ מִטּוּרָא דְפָארָן וְעִמֵּהּ רִבְבַת קַדִּישִׁין כְּתַב יְמִינֵהּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא
3 אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא׃ אַף חַבִּיבִנּוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל־קַדִּישׁוֹהִי בֵּית־יִשְׂרָאֵל
בִּגְבוּרָא אַפֵּקִנּוּן מִמִּצְרָיִם וְאִנּוּן מְדַבְּרִין תְּחוֹת־עֲנָנָךְ נָטְלִין עַל
4 5 מֵימְרָךְ׃ אוֹרַיְתָא יְהַב־לָנָא מֹשֶׁה מְסָרַהּ יְרֻתָּא לִכְנִשַׁת יַעֲקֹב׃ וַהֲוָה
בְיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃
6 יְחֵי־רְאוּבֵן לְחַיֵּי־עָלְמָא וּמוֹתָא־תִנְיָנָא לָא־יְמוּת וִיקַבְּלוּן־בְּנוֹהִי
7 אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנְהוֹן׃ וְדָא לִיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵהּ דִּיהוּדָה
בְּמִפְּקֵהּ (בְּאַגָּחָא) לִקְרָבָא וּלְעַמֵּהּ תְּתִיבִנֵּהּ לִשְׁלָם יְדוֹהִי יַעַבְדוּן־לֵהּ
8 פֻּרְעָנוּתָא מִסַּנְאוֹהִי וְסָעִיד מִבַּעֲלֵי־דְבָבוֹהִי תְּהֵי־לֵהּ׃ וּלְלֵוִי אֲמַר

קרוב ליסוד, כמו וישמע את הקול מִדַּבֵּר אליו (במדבר ז'), ואשמע את מִדַּבֵּר
אלי (יחזקאל ב'), כמו מתדבר אלי, אף זה מדברותיך, מה שהיית מדבר
להשמיעני לאמר להם, עי"ש פורפלידור"ש בלעז (tes pourparleries, דיינע
אונטעררעדונגען). ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך, והמ' בו שמוש משמשת
לשון מן. ד"א אף חבב עמים, אף בשעת חבתן של אומות העולם, שֶׁהֶרְאֵתָ
לאומות פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם, כל קדשיו בידך, כל צדיקיהם
וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם. והם תכו לרגלך, והם
מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך. ישא מדברותיך, מקבלים גזרותיך ודתותיך
4 בשמחה; ואלה דבריהם: תורה צוה לנו משה, מורשה היא לקהלת יעקב,
5 אחזנוה ולא נעזבנה! ויהי הקב"ה בישרון מלך, תמיד עול מלכותו עליהם
בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם — ראשי, כמו כי תשא את ראש (שמות ל') —
ראויין אלו שאמלוך עליהם! ד"א בהתאסף, בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום
6 ביניהם הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם. יחי ראובן, בעה"ז, ואל
ימות, לעולם הבא, שלא יזכר לו מעשה בלהה. ויהי מתיו מספר, נמנין
במנין שאר אחיו; דוגמא היא זו, כענין שנאמר וישכב את בלהה .... ויהיו בני
7 יעקב שנים עשר (בראשית ל"ה), שלא יָצָא מן המנין. וזאת ליהודה. סמך
יהודה לראובן, מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם, שנאמר אשר חכמים
יגידו .... להם לבדם .... ולא עבר זר בתוכם (איוב ט"ו). ועוד פרשו רבותינו
שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלים בארון,
מפני נדוי שקבל עליו, שנאמר וחטאתי לאבי כל הימים (בראשית מ"ד).
אמר משה מי גרם לראובן שיודה? יהודה וכו'. שמע ה' קול יהודה, תפלת
דוד ושלמה ואסא מפני הכושים, ויהושפט מפני העמונים, וחזקיה מפני סנחריב.
ואל עמו תביאנו לשלום מפני (ס"א מן) המלחמה. ידיו רב לו, יריבו ריבו
וינקמו נקמתו. ועזר מצריו תהיה, על יהושפט נתפלל, על מלחמת ראמות
גלעד, ויזעק יהושפט וה' עזרו (מלכים א' כ'). ד"א שמע ה' קול יהודה,
כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה; ואף כשחלקו ארץ ישראל
נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה, שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון
(יהושע י"ט). (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפני עצמו? שהיה בלבו עליו
8 על מה שעשה בשטים.) וללוי אמר, ועל לוי אמר. תמיך ואוריך, כלפי

בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה׃ הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ 9
לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָו לֹא יָדָע כִּי
שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ׃ יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב 10
וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל
מִזְבְּחֶךָ׃ בָּרֵךְ יְהֹוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ*) מָתְנַיִם 11
קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן׃ ס לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד 12
יְהֹוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו
שָׁכֵן׃ ס שלישי וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהֹוָה אַרְצוֹ 13
מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת׃ וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת 14
שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים׃ וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד 15
גִּבְעוֹת עוֹלָם׃ וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה 16
תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ בְּכוֹר שׁוֹרוֹ 17
הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ

*) מְחַץ, לשון צווי, וכן תרגמו אונקלוס, וכן פרש"י.

לאווענשטיין.

שכינה הוא מדבר. אשר נסיתו במסה, שלא נתלוננו עם שאר המלינים.
תריבהו וגו', כתרגומו. ד"א תריבהו על מי מריבה, נסתקפת לו לבא
בעלילה, אם משה אמר שמעו נא המורים (במדבר כ'), אהרן ומרים מה עשו?
האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו, כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי (שמות 9
ל"ב) נאספו אלי כל בני לוי, וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל,
או את אחיו מאמו או בן בתו, וכן עשו. ואי אפשר לפרש אביו ממש ואחיו
מאביו וכן בניו ממש, שהרי לוים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם, שנאמר
כל בני לוי. כי שמרו אמרתך, לא יהיה לך אלהים אחרים. ובריתך
ינצרו, ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם,
והם היו מולין ומלין את בניהם. (ס"א אותם שנולדו במדבר שישראל לא
מלו את בניהם, והם היו מולין.) יורו משפטיך, ראויין אלו לכך. וכליל, עולה. 10
מחץ מתנים קמיו, מחץ קמיו מכת מתנים, כענין שנאמר ומתניהם תמיד 11
המעד (תהלים ס"ט); ועל המעוררין על הכהונה אמר כן. דבר אחר ראה
שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היונים, ונתפלל עליהם; לפי שהיו מועטים,
שנים עשר חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות, לכך נאמר ברך ה' חילו ופעל
ידיו תרצה. ומשנאיו מן יקומון, מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה.
לבנימן אמר. לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימן בבנין בית המקדש 12

תומיא ואוריא אלבשתא לגבר דאשתכח חסידא קדמך די נסיתוהי
בנסתא והוה שלים בחנתוהי על מי מצותא ואשתכח מהימן:
9 דעל אבוהי ועל אמה לא רחם כד חבו מן דינא ואפי אחוהי ובנוהי
10 לא נסיב אפי נטרו מטרת מימרך וקימך לא אשניו: כשרין אלין
דילפון דינך ליעקב ואורייתך לישראל ישוון קטרת בוסמין קדמך
11 וגמיר לרעוא על מדבחך: ברך יי נכסוהי וקרבן ידוהי תקבל
12 ברעוא תבר חרצא דסנאוהי ובעלי דבבוהי דלא יקומון: לבנימן
אמר רחימא דיי ישרי לרחצן עלוהי יהי מגן עלוהי כל יומא ובארעה
13 תשרי שכנתא: וליוסף אמר מברכא מן קדם יי ארעה עבדא
מגדנין מטלא דשמיא מלעלא וממבועי עינון ותהומין דנגדן
14 ממעמקי ארעא מלרע: ועבדא מגדנין ועללן מיבול שמשא ועבדא
15 מגדנין מריש ירח בירח: ומריש טוריא בכיריא ומטוב רמן דלא
16 פסקן: ומטוב ארעא ומלאה רעי לה דשכנתה בשמיא ועל משה
אתגלי באסנא יתין כל אלין לרישא דיוסף ולגניא פרישא דאחוהי:
17 רבא דבנוהי זיוא לה וגבורן דאתעבידא לה מקדם תקפא ורומא

בחלקו, סמכן זה לזה, וסמך יוסף אחריו, שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו, שנאמר וימאס באהל יוסף וגו' (תהלים ע"ח), ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימן ליוסף. חופף עליו, מכסה אותו ומגין עליו כל היום, לעולם; משנבחרה ירושלם לא שרתה שכינה במקום אחר. ובין כתפיו שכן, בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי, אלא שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם, ושם היה דעתו של דוד לבנותו — כדאיתא בשחיטת קדשים, אמרי נחתי ביה פורתא, משום דכתיב ובין כתפיו שכן, אין לך נאה
13 בשור יותר מכתפיו. מבורכת ה' ארצו, שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף. ממגד, לשון עדנים ומתק. ומתהום, שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה. אתה מוצא בכל השבטים ברכתו של משה מעין
14 ברכתו של יעקב. וממגד תבואת שמש, שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפרות. גרש ירחים. יש פרות שהלבנה מבשלתן, ואלו הן, קשואין ודלועין;
15 גרש ירחים, שהארץ מגרשת ומוציאה מֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ. ומראש הררי קדם, ומבורכת מראשית בשול הפרות, שההרים מקדימין לְבַכֵּר בשול פרותיהם. ד"א מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים. גבעות עולם, גבעות העושות פרות
16 לעולם, ואינן פוסקות מעוצר הגשמים. ורצון שכני סנה, כמו שוכן סנה; ותהא ארצו מבורכת לכונו ונחת רוח של הקב"ה הנגלה עלי תחלה בסנה. רצון, נחת רוח ופיוס; וכן כל רצון שבמקרא. תבואתה ברכה זו לראש
17 יוסף. נזיר אחיו, שהופרש מאחיו במכירתו. בכור שורו. יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות, שנאמר אף אני בכור אתנהו (תהלים פ"ט), וכן בני בכורי ישראל (שמות ד'). בכור, מלך היוצא ממנו, והוא יהושע. שורו, שכחו קשה כשור, לכבוש כמה מלכים. הדר לו, נתון לו, שנאמר ונתת מהודך

וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה׃ ס רביעי. וְלִזְבוּלֻן 18
אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ׃ עַמִּים 19
הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ
וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל׃ ס וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב 20
גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד׃ וַיַּרְא רֵאשִׁית 21
לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת
יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי. וּלְדָן 22
אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן׃ וּלְנַפְתָּלִי אָמַר 23
נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם

עליו (במדבר כ"ג). וקרני ראם קרניו, שור כחו קשה ואין קרניו נאות,
אבל ראם קרניו נאות ואין כחו קשה, נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני
ראם. אפסי ארץ, שלשים ואחד מלכים אפשר שכלם מארץ ישראל היו?
אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בארץ ישראל,
שחשובה לכלם היא, שנאמר נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג'). והם רבבות
אפרים, אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים. והם אלפי
מנשה, הם האלפים שהרג גדעון במדין, שנאמר וזבח וצלמנע בקרקר וגו'
(שופטים ח'). ולזבולן אמר. אלו חמשה שבטים שברך באחרונה, זבולן, גד, 18
דן, נפתלי, ואשר, כפל שמותיהם, לחזקם ולהגבירם, לפי שהיו חלשים שבכל
השבטים; הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה, שנאמר ומקצה אחיו לקח
חמשה אנשים (בראשית מ"ז), לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי
מלחמתו. שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך. זבולן ויששכר עשו שותפות,
זבולן לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו
של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה, לפיכך הקדים זבולן ליששכר, שתורתו
של יששכר על ידי זבולן היתה. שמח זבולן בצאתך, הַצְלַח בצאתך לסחורה,
ויששכר הצלח בישיבת אהליך לתורה, לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים, כמו
שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (ד"ה א' י"ב), ראשיהם מאתים,
ראשי סנהדרין היו עוסקים בכך, ועל פי קביעות עתיהם ועבוריהם עמים 19
של שבטי ישראל הר יקראו, להר המוריה יֵאָסֵפוּ — כל אסיפה על ידי קריאה
היא — ושם יזבחו בָּרְגָלִים זבחי צדק. כי שפע ימים יינקו יששכר וזבולן,
ויהא להם פנאי לעסוק בתורה. ושפני טמוני חול, כסויי טמוני חול, טרית
וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול, ובחלקו של יששכר וזבולן
היה, כמו שאמור במסכת מגלה: זבולן עם חרף נפשו למות (שופטים ה'),
משום דנפתלי על מרומי שדה היה מתרעם זבולן על חלקו, לאחי נתת
שדות וכרמים וכו'. ושפני, ל' כסוי, כמו שאמר ויספון את הבית (מלכים
א' ו'), ותרגומו ומטלל בכיורי ארזא. ד"א עמים הר יקראו, על ידי פרקמטיא
של זבולן תגרי אומות העולם באים אל ארצו, והוא עומד על הַסְּפָר, והם

דילה בגבורתה עממיא יקטל כחדא עד־סיפי ארעא ואנון רבותא
18 דבית־אפרים ואנון אלפיא דבית־מנשה: ולזבולן אמר חדי זבולן
במפקך לאגחא־קרבא על־בעלי דבבך ויששכר במהכך למעבד
19 זמני־מועדיא בירושלם: שבטיא דישראל לטור־בית־מקדשא
יתכנשון תמן יכסון־נכסת־קודשין לרעוא ארי נכסי עממיא ייכלון
20 וסימא דמטמרא־בחלא מתגליא להון: ולגד אמר בריך אפתי לגד
21 כליתא שרי ויקטול שלטונין עם־מלכין: ואתקבל בקדמיתא דילה
ארי תמן באחסנתה משה־ספרא־רבא־דישראל קביר והוא־נפק
22 ועל בריש עמא זכון קדם־יי עבד ודינוהי עם־ישראל: ולדן
אמר דן תקיף כגור־אריון ארעה־שתיא מן־נחליא דנגדן מן־מתנן:
23 ולנפתלי אמר נפתלי שבע רעוא ומלי ברכן מן־קדם־יי מערב ים־

אומרים הואיל ונטערנו עד כאן נלך עד ירושלם ונראה מה יראתה של אומה
זו ומה מעשיה! והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל
אחד; לפי שהגוים אלוהו של זה לא אלוהו של זה ומאכלו של זה לא
כמאכלו של זה. והן אומרין אין אומה כשרה כזו! ומתגיירין שם, שנאמר
שם יזבחו זבחי צדק. כי שפע ימים יינקו זבולן ויששכר, היה נותן להם
20 ממון בשפע. ברוך מרחיב גד, מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך
כלפי מזרח. כלביא שכן, לפי שהיה סמוך לספר, לפיכך נמשל כאריות,
שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורים. וטרף זרוע אף קדקד, הרוגיהן
21 היו נכרין, חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת. וירא ראשית לו, ראה
ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית כבוש הארץ. כי שם חלקת
מחקק, כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק, והוא משה. ספון,
אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה, שנאמר ולא ידע איש את קבורתו
(לקמן ל"ד). ויתא ג"ד ראשי עם, הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ,
לפי שהיו גבורים, וכן הוא אומר ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו'
(במדבר ל"ב). צדקת ה' עשה, שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את
הירדן עד שכבשו וחלקו. דבר אחר ויתא משה ראשי עם; צדקת ה' עשה,
22 על משה אמור. דן גור אריה, אף הוא היה סמוך לספר, לפיכך מושלו
באריות. יזנק מן הבשן, כתרגומו; שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס
(פטמוניאנוש), והיא לשם, שהיא בחלקו של דן, שנאמר ויקראו לשם דן
(יהושע י"ט), וזנוקו וקלוחו מן הבשן. ד"א מה זנוק זה יוצא ממקום אחד
ונחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות, תחלה נטלו
בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה, ולא ספקו להם, ובאו ונלחמו עם לשם,
שהיא פמייאס, והיא בצפונית מזרחית, שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס,
והיא במזרחה של ארץ ישראל, ובא מהצפון לדרום, וכלה בקצה ים המלח,
שהוא במזרח יהודה, שנטל בדרומה של ארץ ישראל, כמו שמפורש בס' יהושע;
והוא שנאמר ויצא גבול בני דן מהם, ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו'
23 (יהושע י"ט), יצא גבולם מכל אותו הרוח שהתחילו לנחול בו. שבע רצון,
שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה. ים ודרום ירשה, ים כנרת נפלה

יְרָשָׁה׃ ס 24 וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי
רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ׃ 25 בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ
וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ׃ 26 אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ
שְׁחָקִים׃ 27 מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ
מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד׃ 28 וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד
עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעַרְפוּ טָל׃
29 אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ
וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ
לד
תִדְרֹךְ׃ ס שביעי 1 וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב
אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ
יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ 2 וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי
וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם

בחלקו וכטל מלוא חבל חרם בדרומה, לפרוש חרמים ומכמורות. יְרָשָׁה ל'
לווי, כמו עלה רֵשׁ (דברים א'); והטעם שלמעלה בר' מוכיח, כמו ירש,
ידע, לקח, שמע, כשהוסיף בו ה' יהיה הטעם למעלה, שְׁמָעָה, יְדָעָה, סְלָחָה,
לְקָחָה, אך כאן יְרָשָׁה ל' לווי. ובמסורת הגדולה מליכו בחלפא שתא ל' לווי
24 דטעמיהון מלעיל. ברוך מבנים אשר. ראיתי בספרי, אין לך בכל השבטים
שנתברך בבנים כְּאָשֵׁר. ואיני יודע כיצד. יהי רצוי אחיו, שהיה מתרצה לאחיו
בשמן אנפיקינון ובקפלאות, והם מרצין לו בתבואה. ד"א יהי רצוי אחיו,
שהיו בנותיו נאות; והוא שנאמר בדברי הימים (א' כ') הוא אבי ברזית, שהיו
בנותיו נשואות לכהנים גדולים ומלכים הנמשחים בשמן זית. וטבל בשמן רגלו,
שהיתה ארצו מושכת שמן כמעין. ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן, מנו
להם פלומוסטוס אחד וכו' — כדאיתא במנחות. ברזל ונחשת מנעלך. עכשו
הוא מדבר נגד כל ישראל, שהיו גבוריהם יושבים בערי הַסְּפָר ונועלים
אותה, שלא יוכלו האויבים להכנס בה, כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים
25 של ברזל ונחשת. ד"א ברזל ונחשת מנעלך, ארצכם נעולה בהרים שחוצבין
מהם ברזל ונחשת; וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל. וכימיך
דבאך, וכימים שהם טובים לך, שהן ימי תחלתך, ימי נעוריך, כן יהיו ימי
זקנותך, שהם דואבים, זבים ומתמוטטים. ד"א וכימיך דבאך, וכימים שהם
טובים לך כמנין ימיך כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום, יהיו
דבאך, שכל הארצות יהיו דואבות כסף וזהב לארץ ישראל, שתהא מְדֻבֶּבֶת בפרות,
וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם, אשקולנ"ט (écoulent,
ומסען נופליעסען), הכסף והזהב כלה מהם, שהן מזיבות אותו לארצכם. אין כאל, 26

24 גנוסך ודרומא ירת: ולאשר אמר בריך מברכת־בניא אשר יהי
25 רעוא לאחוהי ויתרבי בתפנוקי מלכין: תקיף כפרזלא ונחשא וכיומי
26 עולמתך תקפך: לית אלה כאלהא דישראל דשכנתה בשמיא
27 בסעדך ותקפה בשמי שמיא: מדור אלהא די־מלקדמין במימרה
28 מתעבד עלמא ותריך מקדמך סנאה ואמר שיצי: ושרא ישראל
לרחצן בלחודוהי כעין־ברכתא דברכנון יעקב־אבוהון לארעא
29 עבורא עבור וחמר אף־שמיא דעליהון ישמשנון בטלא: טובך
ישראל לית דכותך עמא פרקנה (מן) קדם־יי תקיף בסעדך ודמן
קדמוהי נצחן גבורתך ויכדבון סנאך לך ואת על־פריקת צוארי־
1 מלכיהון תדרך: וסלק משה ממישרא דמואב לטורא דנבו ריש רמתא
2 די על אפי ירחו ואחזיה יי ית כל ארעא ית גלעד עד דן: וית
כל נפתלי וית ארעא דאפרים ומנשה וית כל ארעא דיהודה עד

ישרון! דע לך, ישרון, שאין כאל בכל אלהי העמים, ולא כצורך צורם, רכב שמים
27 הוא אותו אלוה שבעזרך, ובגאותו הוא רוכב שחקים! מענה. אלהי קדם, למעון הם השחקים לאלהי קדם, שקדם לכל אלהים, וברר לו שחקים לשבתו ומעונתו, ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים. זרעת עולם, סיחון ועוג ומלכי כנען, שהיו תקפו וגבורתו של עולם; לפיכך על ברחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו, לעולם אימת הגבוה על הנמוך, והוא, שהכח והגבורה שלו, בעזרך. ויגרש מפניך אויב, ואמר לך השמד אותם! מענה. כל תבה שצריכה ל'
28 בתחלתה הטיל לה ה' בסופה. בטח בדד, כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין, ואין צריכים להתאסף ולישב יחד מפני האויב. עין יעקב, כמו ועינו כעין הבדלח (במדבר י"א), כעין הברכה שברכם יעקב; לא כבדד שאמר ירמיה, בדד ישבתי (ירמיה ט"ו), אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב, והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם (בראשית מ"ח). יערפו, יטפו. אף שמיו יערפו טל, אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו
29 של יעקב, ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' (בראשית כ"ז). אשריך ישראל! לאחר שפרט להם הברכות אמר להם מה לי לפרוט לכם? כלל דבר, הכל שלכם! אשריך, ומי כמוך, תשועתך בה', אשר הוא מגן עזרך, (ואשר הוא) חרב גאותך! ויכחשו איביך לך, כגון הגבעונים, שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך וגו' (יהושע ט'). ואתה על במותימו תדרך, כענין שנאמר שימו את
1 רגליכם על צוארי המלכים האלה (יהושע י'). מערבת מואב אל הר נבו, כמה מעלות היו, ופסען משה בפסיעה אחת. את כל הארץ, הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והמציקין העתידים להיות מציקין לה. עד דן, הראהו בני דן עובדי עבודה זרה, שנאמר ויקימו להם בני דן את הפסל (שופטים ט'),
2 והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע. ואת כל נפתלי, הראהו ארצו בשלותה וחורבנה, והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחילותיו. ואת ארץ אפרים ומנשה, הראהו ארצם בשלותה וחורבנה, והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען, שבא מאפרים, וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק. ואת כל ארץ יהודה, בשלותה וחורבנה, והראהו מלכות בית דוד

הָאַחֲרוֹן׃ וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים 3
עַד־צֹעַר׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי 4
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ
בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר׃ וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה 5
בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה׃ וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב 6
מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה 7
עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה׃ וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת 8
מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה׃ וִיהוֹשֻׁעַ 9
בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו
וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ 10
יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים׃ לְכָל־הָאֹתֹת*) וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר 11
שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו
וּלְכָל־אַרְצוֹ׃ וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל 12
אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

חזק·

ובנותם. עד הים האחרון, ארץ המערב בשלותה ובחרבנה. דבר אחר אל
תקרא הים האחרון אלא היום האחרון, הראהו הקב"ה כל המאורעות
שעתידין לארע לישראל עד שיחיו המתים. ואת הנגב, ארץ הדרום. ד"א 3
מערת המכפלה, שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון (במדבר י"ג). ואת הככר,
הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש, שנאמר בככר הירדן יצקם המלך במעבה
האדמה (מלכים א' ז'). לאמר לזרעך אתננה, הראיתיך, כדי שתלך ותאמר 4
לאברהם ליצחק וליעקב, שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה׃ וזהו לאמר, לכך
הראיתיה לך; אבל גזרה היא מלפני ששמה (ס"א שמה) לא תעבר, שאלמלי

*) לְכָל־הָאֹתֹת׳ במקצתם לְכָל־הָאֹתֹת ובכ"י גם בדפ"ח וס"א הָאֹתֹת׳ בשני גרשין, וזה כמשפט. וכבר הורה הזקן בן בלעם בספרו טעמי המקרא, שאם יהיה אחר סענם רביע לא יבוא חברתו עמו בתבתו, אם לא שקדם לו תלישא. והדין דין אמת ונוכח מכמה חברות, כמו שהזכרתי בספרי משפטי הטעמים דף כ"א ע"ב.

היידנהיים.

3 ימא מערבא: וית דרומא וית מישרא בקעתא דירחו קרתא דדקליא
4 עד צער: ואמר יי ליה דא ארעא די קימית לאברהם ליצחק וליעקב
5 למימר לבניך אתננה אחזיתך בעינך ולתמן לא תעבר: ומית
6 תמן משה עבדא דיי בארעא דמואב על מימרא דיי: וקבר יתיה
בחילתא בארעא דמואב לקבל בית פעור ולא ידע אנש ית קבורתיה
7 עד יומא הדין: ומשה בר מאה ועשרין שנין כד מית לא כהת
8 עינוהי ולא שנא זיו יקרא דאפוהי: ובכו בני ישראל ית משה
במישריא דמואב תלתין יומין ושלימו יומי בכיתא אבלא דמשה:
9 ויהושע בר נון מלי רוח חכמתא ארי סמך משה ית ידוהי עלוהי
10 וקבילו מנה בני ישראל ועבדו כמא די פקיד יי ית משה: ולא
11 קם נביא עוד בישראל כמשה די אתגלי ליה יי אפין באפין: לכל
אתיא ומופתיא די שלחיה יי למעבד בארעא דמצרים לפרעה
12 ולכל עבדוהי ולכל ארעיה: ולכל ידא תקיפתא ולכל חזונא רבא די
עבד משה לעיני כל ישראל:

חזק.

כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה, ותלך ותגיד להם.
5 וימת שם משה. אפשר משה מת וכתב וימת שם משה? אלא עד כאן כתב
משה, ומכאן ואילך כתב יהושע. רבי מאיר אומר אפשר ספר התורה חסר כלום
והוא אומר לקח את ספר התורה הזה (לעיל ל"א)? אלא הקב"ה אומר ומשה
6 כותב בדמע. על פי ה', בנשיקה. ויקבר אתו, הקב"ה בכבודו. ר' ישמעאל
אומר הוא קבר את עצמו. וזה אחד משלשה אתין שהיה ר' ישמעאל דורש כן;
כיוצא בו ביום מלאת ימי נזרו יביא אתו (במדבר ו'), הוא מביא את עצמו;
כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה (ויקרא כ"ב), וכי אחרים משיאין אותם?
אלא הם משיאים את עצמם. מול בית פעור, קברו היה מוכן מששת ימי
בראשית לכפר על מעשה פעור. וזה אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין
7 השמשות. לא כהתה עינו, אף משמת. ולא נס לחה, לחלוחית שבו, לא
8 שלט בו רקבון ולא נהפך תאר פניו. בני ישראל, הזכרים; אבל באהרן מתוך
שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית
10 ישראל (במדבר כ'), זכרים ונקבות. אשר ידעו ה' פנים אל פנים, שהיה לבו
גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה, כענין שנאמר ועתה אעלה אל ה' (שמות ל"ב),
12 עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם (במדבר ט'). ולכל היד החזקה, שקבל את
התורה בלוחות בידיו. ולכל המורא הגדול, נסים וגבורות שבמדבר הגדול
והנורא. לעיני כל ישראל, שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר ואשברם
לעיניכם (דברים י'); והסכימה דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו, שנאמר אשר
שברת (שמות ל"ד), יישר כחך ששברת!

נשלם פרוש רש"י על התורה.

סכום פסוקי ספר **דברים** תשע מאות וחמשים וחמשה. **הנ"ץ** סמן: וחציו ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך (י"ז י"*). ופרשיותיו י"א (כ"א י'); אסרו **חג** בעבותים סמן. וסדריו **כ"ז**; יפיח אמונה יגיד צדק סמן. ופסקותיו **כ"ב**. ופרקיו **ל"ד**; אודה יי בכל **לבב** סמן. מנין הפתוחות **שלשים וארבעה**, והסתומות **מאה ועשרים וארבעה**; הכל **מאה וחמשים ושמנה** פרשיות; וכסא כבוד **ינחילם** סמן.

סכום הפסוקים של כל התורה חמשת אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה; ואור **החמה** יהיה שבעתים סמן. וחציו וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התמים (ויקרא ח' ח'). מספר כל הפרשיות **נ"ד** (כ"א נ"ג), ומספר כל הסדרים **קנ"ד**, ומספר כל הפסקתות **צ"ה**. מנין הפתוחות של כל התורה **מאתים ותשעים**; יבא דודי לגנו ויאכל **פרי** מגדיו סמן. והסתומות **שלש מאות ושבעים ותשעה**; או אסרה אסר על נפשה **בשבעה** סמן. נמצאו מנין כל הפרשיות הפתוחות והסתומות **שש מאות וששים ותשעה**; **לא תחסר** כל בה סמן.

איתיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בס' דברים מאותיות רבתי כי אם ארבעה, והם הע' והד' של שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, דפ' ואתחנן (ו' ד'), והה' של הלה' תגמלו זאת, ד"פ האזינו (ל"ב ו'), והל' של וישלכם אל ארץ אחרת, דפ' נצבים (כ"ט כ"ז). ומאותיות הזעירות רק אחת, והיא הי' של תשי, בפסוק צור ילדך תשי, בפ' האזינו (ל"ב י"ח). ויש סופרים שכותבים רבה הא' של אשריך ישראל (ל"ג כ"ט), והכ' של והתמכרתם שם (כ"ח ס"ח), והק' פסוקה של ונק אתו ואת בנו (ב' ל"ג), והפ' של ופתלתל (ל"ב ה'), והצ' של הצור תמים פעלו (שם ד'), והש' של ערש ברזל (ג' י"א), וכותבין זעיר מ' קדמאה של ממרים הייתם (ט' כ"ד); אבל אין דעת הדיקנים נוטה מהם. ומאותיות הנקודות מלאנו בספר דברים י"א נקודות בי"א אותיות תלויות, והם **לנו ולבנינו עד**, בפסוק הנסתרת לה' אלהינו, בפ' נצבים (כ"ט כ"ח), נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' של עד. וכאשר נערך כל המקומות שבתורה שמלאנו בהם אותיות או תבות נקודות, יעלה מספרם לעשרה; וזה שאמרו רז"ל בהרבה מקומות: עשר נקודות בתורה.

---

*) גם בשני כתבי יד מסור כלשון זה; והוא קשה, שהרי בסוף כל סדרא וסדרא מסור מספר הפסוקים של אותה סדרא, וכאשר נצרפם יחד יעלה מספר הפסוקים של כל ספר דברים תשע מאות ותשעים ושנים!

היידנהיים.

הקריאה לטעם העליון.

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבֵּית עֲבָדִים: לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנַי
לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל ׀ כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀ מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־
תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא
פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים
לְשֹׂנְאָי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָו:
לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה
יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: שָׁמוֹר אֶת־יוֹם
הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֵׁשֶׁת יָמִים
תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת ׀
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ
אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ וְזָכַרְתָּ
כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ ׀ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת
אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת: כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ׀ יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: לֹא תִרְצָח: וְלֹא
תִנְאָף: וְלֹא תִגְנֹב: וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא: וְלֹא
תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ
וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

הקריאה לטעם התחתון.

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבֵּית עֲבָדִים: לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָיַ:
לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא־
תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא
פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים
לְשֹׂנְאָי: וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָו: מִצְוֺתָי ק׳
לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה
יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: שָׁמוֹר אֶת־יוֹם
הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים
תַּעֲבֹד*) וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ
וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ
לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה
וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם
הַשַּׁבָּת: כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: לֹא תִרְצָח וְלֹא תִנְאָף וְלֹא
תִגְנֹב וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא: וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת
רֵעֶךָ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ
וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

*) בכי״י שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד.

סדר

ההפטרות

לספר ויקרא לספר במדבר ולספר דברים

לפי מנהג

כל מדינה ומדינה

בתוספת

מגלת שיר השירים, רות, איכה וקהלת.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל, יברך המפטיר ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

אחר ההפטרה יברך הברכות האלה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ׃ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃ עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

בישעיה סמן מ״ג.

43,27 bis 44,23.

עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ׃ וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל׃ לֹא־הֵבֵיאתָ לִּי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה׃ לֹא־קָנִיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאותֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֺנֹתֶיךָ׃ אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר׃ הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּצְדָּק׃ אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי׃ וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתְּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים׃ וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשֶׂךָ וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כִּי אֶצָּק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ׃ וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־מָיִם׃ זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃ יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה בַּל־יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃ מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃ הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ וְחָרָשִׁים הֵמָּה

נקוד בגל המה

מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ יֵבֹשׁוּ יָחַד: חָרַשׁ
בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם וּבַמַּקָּבוֹת יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ
בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּיעָף: חָרַשׁ
עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֳרֵהוּ בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה
יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת
בָּיִת: לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי
יָעַר נָטַע אֹרֶן* וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל: וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח נ׳ זעירא
מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ
עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ: חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ
בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי
רָאִיתִי אוּר: וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגָּד־לוֹ* [illegible]
וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה: לֹא
יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם:
וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא־תְבוּנָה לֵאמֹר חֶצְיוֹ
שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו לֶחֶם אֶצְלֶה בָשָׂר
וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד: רֹעֶה
אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר
הֲלוֹא שֶׁקֶר בִּימִינִי: זְכָר־אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי־אָתָּה
יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי: מָחִיתִי כָעָב
פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: רָנּוּ שָׁמַיִם
כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה
יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְהוָה יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר:

הפטרת צו.

בירמיה סמן ז׳.

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ

עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר׃ כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי
עוֹלָה וָזָבַח׃ כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר
שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם
וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב
לָכֶם׃ וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת
בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים׃ לְמִן־הַיּוֹם
אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה
וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם
וְשָׁלֹחַ׃ וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־
עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם׃ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה׃
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָֹה
אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם׃
גָּזִּי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָֹה
וַיִּטֹּשׁ אֶת־דּוֹר עֶבְרָתוֹ׃ כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־[illegible]
נְאֻם־יְהוָֹה שָׂמוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו
לְטַמְּאוֹ׃ וּבָנוּ בָּמוֹת הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לִשְׂרֹף
אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא
עָלְתָה עַל־לִבִּי׃ לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָֹה וְלֹא־
יֵאָמֵר עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה
וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם׃ וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה
לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃
וְהִשְׁבַּתִּי מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל

שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ׃
בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה וְיוֹצִיאוּ אֶת־עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה
וְאֶת־עַצְמוֹת־שָׂרָיו וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֵת ׀ עַצְמוֹת
הַנְּבִיאִים וְאֵת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי־יְרוּשָׁלִָם מִקִּבְרֵיהֶם׃
וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל ׀ צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם
וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דְּרָשׁוּם וַאֲשֶׁר
הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃ וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים לְכֹל הַשְּׁאֵרִית
הַנִּשְׁאָרִים מִן־הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת בְּכָל־הַמְּקֹמוֹת
הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ כֹּה ׀
אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר
בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ׃ כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל
הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃

הפטרת שמיני.

בשמואל ב׳ סמן ו׳.

וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃
וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה
לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם
יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו׃ וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר
בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה
חֲדָשָׁה׃ וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן׃ וְדָוִד ׀ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל

מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים
וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֶלִים: וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן נָכוֹן
וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר:
וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל
וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים: וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ
יְהוָה פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם
הַזֶּה: וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא
אֵלַי אֲרוֹן יְהוָה: וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן
יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי:
וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים
וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־בֵּיתוֹ: וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ
דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה: וַיְהִי כִּי
צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא:
וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד:
וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה בִּתְרוּעָה
וּבְקוֹל שׁוֹפָר: וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל בַּת־
שָׁאוּל נִשְׁקְפָה | בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז
וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ: וַיָּבִאוּ אֶת־אֲרוֹן
יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ
דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים: וַיְכַל דָּוִד
מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיְבָרֶךְ אֶת־הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה
צְבָאוֹת: וַיְחַלֵּק לְכָל־הָעָם לְכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל לְמֵאִישׁ

וְעַד־אִשָּׁה לְאִישׁ חַלַּת לֶחֶם אַחַת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד וַאֲשִׁישָׁה
אֶחָת וַיֵּלֶךְ כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃

כאן מסיימים הספרדים, ויש מוסיפים שני פסוקים האחרונים: „ונאמן ביתך" וגו'.

וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־שָׁאוּל
לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד
הָרֵקִים׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי
מֵאָבִיךְ וּמִכָּל־בֵּיתוֹ לְצַוֹּת אֹתִי נָגִיד עַל־עַם יְהוָה עַל־
יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי יְהוָה׃ וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי
שָׁפָל בְּעֵינָי וְעִם־הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתְּ עִמָּם אִכָּבֵדָה׃
וּלְמִיכַל בַּת־שָׁאוּל לֹא־הָיָה לָהּ יָלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ׃
וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־
אֹיְבָיו׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי
יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה׃
וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי
יְהוָה עִמָּךְ׃ כאן מסיימים האיטליאנים. וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר׃ לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי
אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי׃
כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן׃
בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי
אֶת־אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃ וְעַתָּה
כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי

קַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי
ל־יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־
ל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים
אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַעְתִּיו
שָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ
אֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה׃ וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־
מִּי יִשְׂרָאֵל וַהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ וְהִגִּיד לְךָ יְהוָה
י־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה׃ כִּי יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת־
בֹתֶיךָ וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ
הֲכִינֹתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ׃ הוּא יִבְנֶה־בַּיִת לִשְׁמִי וְכֹנַנְתִּי
אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם׃ אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא
הְיֶה־לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהַעֲוֺתוֹ וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים
בְנִגְעֵי בְּנֵי אָדָם׃ וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מֵעִם
שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ׃ וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ
ד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם׃ כְּכֹל הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וּכְכֹל הַחִזָּיוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד׃ (ע"כ נספר"מ).

הפטרת תזריע.

במלכים ב' סמן ד' (אם הפרשיות נפרדות).

וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם
כּוּרִים עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן
לָעָם וְיֹאכֵלוּ׃ וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה
אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל
וֹתֵר׃ וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ כִּדְבַר יְהוָה׃ וְנַעֲמָן
ר־צְבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא

פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר
חַיִל מְצֹרָע׃ וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן׃ וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ
אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ
מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה
הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אֲרָם לֶךְ־
בֹּא וְאֶשְׁלְחָה סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ
עֶשֶׂר כִּכְּרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת
בְּגָדִים׃ וַיָּבֵא הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא
הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי
וַאֲסַפְתּוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר
וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־
זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ
כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ ׀ אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים
כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר
לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע׃
וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־
פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר׃ וַיִּקְצֹף נַעֲמָן
וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי ׀ יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא
בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנ[illegible] הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְּצֹרָע׃
הֲלֹא טוֹב אֲבָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל מֵימֵי יִשְׂרָאֵל
הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃ וַיִּגְּשׁוּ עֲבָדָיו
וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר גָּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר אֵלֶיךָ

א תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ וּטְהָר׃ וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל
ן שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ
שַׂר נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר׃ וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא
־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי
ין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־
בְּרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי
יו אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת וַיְמָאֵן׃ וַיֹּאמֶר נַעֲמָן
א יֻתַּן־נָא לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים אֲדָמָה כִּי לוֹא־
שֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֹלָה וָזֶבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם־
וָה׃ לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵית־
ן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא נִשְׁעָן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי
ת רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח נָא* יְהוָה לְעַבְדְּךָ
בָר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת־אָרֶץ׃

*כתיב ולא קרי

הפטרת מצרע.

3 bis 20. במלכים ב׳ סמן ז׳, פון פערס ג׳ ביז כ׳.

ארְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ
שׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־מָתְנוּ׃ אִם־
מַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ
ה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ
יֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃ וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה
ם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃
אדֹנָי הִשְׁמִיעַ אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב קוֹל סוּס קוֹל
ל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ
שְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא

עָלֵינוּ׃ וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אׇהֳלֵיהֶם וְאֶת
סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר הִיא וַיָּנֻסוּ אֶל
נַפְשָׁם׃ וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־קְצֵה הַמַּחֲנֶה
וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף
וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן
אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים
וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה
בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ אֶל־שֹׁעֵר הָעִיר וַיַּגִּידוּ לָהֶם
לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ וְקוֹל
אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר וְהַחֲמוֹר אָסוּר וְאֹהָלִים כַּאֲשֶׁר
הֵמָּה׃ וַיִּקְרָא הַשֹּׁעֲרִים וַיַּגִּידוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ פְּנִימָה׃ וַיָּקָם
הַמֶּלֶךְ לַיְלָה וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת
אֲשֶׁר־עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי־רְעֵבִים אֲנַחְנוּ וַיֵּצְאוּ מִן
הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵה בַהַשָּׂדֶה לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ מִן־הָעִיר בשדה ק׳
וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר נָבֹא׃ וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו
וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא חֲמִשָּׁה מִן־הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר
נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכׇל־הֶהָמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ המון ק׳
בָהּ הִנָּם כְּכׇל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ וְנִשְׁלְחָה וְנִרְאֶה׃
וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם
לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ׃ וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵיהֶם עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כׇל
הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה בְגָדִים וְכֵלִים אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּהֵחָפְזָם בחפזם ק׳
וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ׃ וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת
מַחֲנֵה אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים

קֶל כִּדְבַר יְהוָה׃ וְהַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶת־הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר
ן עַל־יָדוֹ עַל־הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֻהוּ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת
שֶׁר דִּבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ אֵלָיו׃
כְּדַבֵּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם
ים בְּשֶׁקֶל וּסְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר בְּשַׁעַר
רוֹן׃ וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר וְהִנֵּה
ה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר
רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל׃ וַיְהִי־לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ
הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת׃

הפטרת אחרי מות, לאשכנזים.

קאל סמן כ״ב. ויש מפטירים אותה בסדר קדשים; ובק״ק פפ״ד מפטירים
כבני כשיים דלקמן לעולם בפ׳ אחרי, ובפ׳ קדשים מפטירים זה, ויהי
ה׳. ואם כזה הפטרת הלוא כבני כשיים מן פ׳ אחרי נגזל מחר
חדש אז מפטירין הלוא כבני כשיים בפ׳ קדשים.

הִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט
שְׁפּוֹט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ׃
מַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ
וֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר
פַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי
ךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם
לַסָּה לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ
טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה׃ הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל
ישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם׃ אָב וָאֵם הֵקַלּוּ
ךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ קָדָשַׁי
ית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ׃ אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן
פָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃

ערות־אב גלה־בך טמאת הנדה ענו־בך: ואיש את־
אשת רעהו עשה תועבה ואיש את־כלתו טמא בזמה
ואיש את־אחתו בת־אביו ענה־בך: שחד לקחו־בך למען
שפך־דם נשך ותרבית לקחת ותבצעי רעיך בעשק ואתי
שכחת נאם אדני יהוה: והנה הכיתי כפי אל־בצעך
אשר עשית ועל־דמך אשר היו בתוכך: היעמד לבך
אם־תחזקנה ידיך לימים אשר אני עשה אותך אני
יהוה דברתי ועשיתי: והפיצותי אותך בגוים וזריתיך
בארצות והתמתי טמאתך ממך: ונחלת בך לעיני גוים
וידעת כי־אני יהוה: (עד כאן לספרדים ונפ"פ דמיון.) ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר: בן־אדם היו־לי בית־ישראל לסוג כלם נחשת
ובדיל וברזל ועופרת בתוך כור סיגים כסף היו: לכן
כה אמר אדני יהוה יען היות כלכם לסגים לכן הנני
קבץ אתכם אל־תוך ירושלם:

הפטרת קדשים, כמנהג האשכנזים.

בת"ע, בעמוס סמן ט'. ויש מפטירין אותה בסדר אחרי מות. עיין בלבוש החור סמן תצ"ג. ונק"ק פפ"ד זאת היא הפטרת אחרי, בין בנפרד בין במחובר; רק אם היה נדחה מן פ' אחרי בשביל מחר חדש, אז מפטירין אותה לפ' קדשים ונדחת הפטרת ואתה בן אדם לגמרי.

הלוא כבני כשיים אתם לי בני ישראל נאם־יהוה הלוא
את־ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתיים מכפתור
וארם מקיר: הנה עיני אדני יהוה בממלכה החטאה
והשמדתי אתה מעל פני האדמה אפס כי לא השמיד
אשמיד את־בית יעקב נאם־יהוה: כי־הנה אנכי מצוה
והנעותי בכל־הגוים את־בית ישראל כאשר ינוע בכברה

וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ׃ בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל חַטָּאֵי עַמִּי
הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה׃ בַּיּוֹם הַהוּא
אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן
וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם׃ לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־
שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־
יְהוָה עֹשֶׂה זֹּאת׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ
בַּקֹּצֵר וְדֹרֵךְ עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים
עָסִיס וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה׃ וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי
יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ
אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶם׃ וּנְטַעְתִּים עַל־
אַדְמָתָם וְלֹא יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר־נָתַתִּי
לָהֶם אָמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

הפטרת קדשים, כמנהג האיטליאנים והספרדים.

ביחזקאל סמן כ׳. ויש מפטירים אותה בסדר אחרי מות.

וַיְהִי ׀ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּחֲמִשִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ
אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי׃
כאן מתחילים הספרדים. וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם
דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם
נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם הֲתִשְׁפּוֹט בֶּן־אָדָם אֶת־
תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב
וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ
צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו
הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם
לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ
חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וָאַעַשׂ
לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם
אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ וָאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֲבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר׃
וָאֶתֵּן לָהֶם אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם׃ וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי
לָהֶם לִהְיוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה
מְקַדְּשָׁם׃ וַיַּמְרוּ־בִי בֵית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי לֹא־
הָלָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם
וָחַי בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי
עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם׃ וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי
הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם׃ וְגַם־
אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר לְבִלְתִּי הָבִיא אוֹתָם
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־
הָאֲרָצוֹת׃ יַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ
בָהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ כִּי אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ׃
וַתָּחָס עֵינִי עֲלֵיהֶם מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם כָּלָה
בַּמִּדְבָּר׃ וָאֹמַר אֶל־בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר בְּחוּקֵּי אֲבוֹתֵיכֶם אַל־
תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפְּטֵיהֶם אַל־תִּשְׁמֹרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם אַל־

מָּאוּ: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי
מְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם: וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי קַדֵּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי
בֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

הפטרת אמר.

15 bis 31. ביחזקאל סמן מ״ד.

הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת
קְדָּשִׁי בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי
שָׁרְתֵנִי וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי
וִה: הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי
שָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי: וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי
חָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם
מֶר בְּשָׁרְתָם בְּשַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית וָבָיְתָה: פַּאֲרֵי
שְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־
תְנֵיהֶם לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע: וּבְצֵאתָם אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה
ל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם יִפְשְׁטוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־
מָּה מְשָׁרְתִם בָּם וְהִנִּיחוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכֹת הַקֹּדֶשׁ וְלָבְשׁוּ
גָדִים אֲחֵרִים וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם: וְרֹאשָׁם
א יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם:
ן לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית:
אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה לֹא־יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים כִּי אִם־בְּתוּלֹת
זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־תִּהְיֶה אַלְמָנָה מִכֹּהֵן
קָּחוּ: וְאֶת־עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל וּבֵין־טָמֵא לְטָהוֹר
דִיעֻם: וְעַל־רִיב הֵמָּה יַעַמְדוּ לְ*שְׁפֹּט בְּמִשְׁפָּטַי **וּשְׁפָטֻהוּ
אֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי בְּכָל־מוֹעֲדַי יִשְׁמֹרוּ וְאֶת־

*) לשפט ק׳

**) ישפטהו ק׳.

שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ׃ וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא יָבוֹא לְטָמְאָה כִּי
אִם־לְאָב וּלְאֵם וּלְבֵן וּלְבַת לְאָח וּלְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא
הָיְתָה לְאִישׁ יִטַּמָּאוּ׃ וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ
לוֹ׃ וּבְיוֹם בֹּאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ יַקְרִיב חַטָּאתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ וְהָיְתָה לָהֶם
לְנַחֲלָה אֲנִי נַחֲלָתָם וַאֲחֻזָּה לֹא־תִתְּנוּ לָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל
אֲנִי אֲחֻזָּתָם׃ הַמִּנְחָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הֵמָּה יֹאכְלוּם
וְכָל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהֶם יִהְיֶה׃ וְרֵאשִׁית כָּל־בִּכּוּרֵי כֹל
וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל מִכֹּל תְּרוּמוֹתֵיכֶם לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה וְרֵאשִׁית
עֲרִסוֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ׃ כָּל־נְבֵלָה
וּטְרֵפָה מִן־הָעוֹף וּמִן־הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים׃

הפטרת בהר סיני, כשהפרשיות נפרדות.

v. 6 bis 27.— בירמיה סמן ל"ב.

וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ הִנֵּה חֲנַמְאֵל
בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר
בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת׃ וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל
בֶּן־דֹּדִי כִּדְבַר יְהֹוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא
אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי־לְךָ
מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ וָאֵדַע כִּי דְבַר־יְהֹוָה
הוּא׃ וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר
בַּעֲנָתוֹת וָאֶשְׁקֲלָה־לּוֹ*) אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה
הַכָּסֶף׃ וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר וָאֶחְתֹּם וָאָעֵד עֵדִים וָאֶשְׁקֹל
הַכֶּסֶף בְּמֹאזְנָיִם׃ וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הֶחָתוּם
הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת־הַגָּלוּי׃ וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה

*) עיין דברי רו"ס בהערות לס' ויקרא ס' כ"ב, י"ט ל"ג, ולס' במדבר ג' ו' וכ"ה, ולס' דברים ס' ג', י"ב ס"ג.

ל־בָּר֣וּךְ בֶּן־נֵרִיָּה֮ בֶּן־מַחְסֵיָה֒ לְעֵינֵי֙ חֲנַמְאֵ֣ל דֹּדִ֔י וּלְעֵינֵ֙י
עֵדִ֔ים הַכֹּתְבִ֖ים בְּסֵ֣פֶר הַמִּקְנָ֑ה לְעֵינֵי֙ כָּל־הַיְּהוּדִ֔ים
יֹּשְׁבִ֖ים בַּחֲצַ֥ר הַמַּטָּרָֽה׃ וָאֲצַוֶּה֙ אֶת־בָּר֔וּךְ לְעֵינֵיהֶ֖ם
אמֹֽר׃ כֹּֽה־אָמַ֞ר יְהוָ֨ה צְבָא֜וֹת אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לָק֣וֹחַ אֶת־
סְּפָרִ֣ים הָאֵ֡לֶּה אֵת֩ סֵ֨פֶר הַמִּקְנָ֜ה הַזֶּ֗ה וְאֵ֨ת הֶחָת֜וּם וְאֵ֨ת
סֵ֤פֶר הַגָּלוּי֙ הַזֶּ֔ה וּנְתַתָּ֖ם בִּכְלִי־חָ֑רֶשׂ לְמַ֥עַן יַעַמְד֖וּ יָמִ֥ים
בִּֽים׃ כִּ֥י כֹ֛ה אָמַ֥ר יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל ע֣וֹד
קָּנ֥וּ בָתִּ֛ים וְשָׂד֥וֹת וּכְרָמִ֖ים בָּאָ֥רֶץ הַזֹּֽאת׃ וָאֶתְפַּלֵּ֖ל
ל־יְהוָ֑ה אַחֲרֵ֣י תִתִּי֙ אֶת־סֵ֣פֶר הַמִּקְנָ֔ה אֶל־בָּר֥וּךְ בֶּן־נֵרִיָּ֖ה
לֵאמֹֽר׃ אֲהָהּ֮ אֲדֹנָ֣י יֱהוִה֒ הִנֵּ֣ה ׀ אַתָּ֣ה עָשִׂ֗יתָ אֶת־
הַשָּׁמַ֙יִם֙ וְאֶת־הָאָ֔רֶץ בְּכֹֽחֲךָ֙ הַגָּד֔וֹל וּבִזְרֹעֲךָ֖ הַנְּטוּיָ֑ה לֹֽא־
פָּלֵ֥א מִמְּךָ֖ כָּל־דָּבָֽר׃ עֹ֤שֶׂה חֶ֙סֶד֙ לַאֲלָפִ֔ים וּמְשַׁלֵּם֙ עֲוֺ֣ן
אָבוֹת֔ אֶל־חֵ֥יק בְּנֵיהֶ֖ם אַחֲרֵיהֶ֑ם הָאֵ֤ל הַגָּדוֹל֙ הַגִּבּ֔וֹר יְהוָ֥ה
צְבָא֖וֹת שְׁמֽוֹ׃ גְּדֹל֙ הָעֵצָ֔ה וְרַ֖ב הָעֲלִילִיָּ֑ה אֲשֶׁר־עֵינֶ֣יךָ
פְקֻח֗וֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי֙ בְּנֵ֣י אָדָ֔ם לָתֵ֤ת לְאִישׁ֙ כִּדְרָכָ֔יו וְכִפְרִ֖י
מַעֲלָלָֽיו׃ אֲשֶׁר־שַׂ֩מְתָּ֩ אֹת֨וֹת וּמֹפְתִ֜ים בְּאֶֽרֶץ־מִצְרַ֗יִם
עַד־הַיּ֤וֹם הַזֶּה֙ וּבְיִשְׂרָאֵ֣ל וּבָאָדָ֔ם וַתַּֽעֲשֶׂה־לְּךָ֥ שֵׁ֖ם כַּיּ֥וֹם
הַזֶּֽה׃ וַתֹּצֵ֛א אֶת־עַמְּךָ֥ אֶת־יִשְׂרָאֵ֖ל מֵאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם בְּאֹת֣וֹת
וּבְמוֹפְתִ֗ים וּבְיָ֤ד חֲזָקָה֙ וּבְאֶזְר֣וֹעַ נְטוּיָ֔ה וּבְמוֹרָ֖א גָּדֽוֹל׃
וַתִּתֵּ֤ן לָהֶם֙ אֶת־הָאָ֣רֶץ הַזֹּ֔את אֲשֶׁר־נִשְׁבַּ֥עְתָּ לַאֲבוֹתָ֖ם
לָתֵ֣ת לָהֶ֑ם אֶ֛רֶץ זָבַ֥ת חָלָ֖ב וּדְבָֽשׁ׃ בהרבה קהלות מסיימין כאן. וַיָּבֹ֜אוּ
וַיִּרְשׁ֣וּ אֹתָ֗הּ וְלֹא־שָׁמְע֤וּ בְקוֹלֶ֙ךָ֙ וּבְתֹרוֹתְךָ֣ לֹא־הָלָ֔כוּ
אֵת֩ כָּל־אֲשֶׁ֨ר צִוִּ֧יתָה לָהֶ֛ם לַעֲשׂ֖וֹת לֹ֣א עָשׂ֑וּ וַתַּקְרֵ֣א
אֹתָ֔ם אֵ֥ת כָּל־הָרָעָ֖ה הַזֹּֽאת׃ הִנֵּ֣ה הַסֹּלְל֗וֹת בָּ֣אוּ הָעִיר֮

לְלָכְדָהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי
הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבֶר וַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנְּךָ רֹאֶה׃
וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יֱהֹוִה קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף
וְהָעֵד עֵדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים׃ וַיְהִי דְּבַר־
יְהֹוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ הִנֵּה אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵי כָּל־
בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָּל־דָּבָר׃

הפטרת בחקתי.

בין במחזור בין בנפרד; ולאיטליאני היא הפטרת בהר.

בירמיה סמן י"ו.

יְהֹוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ
מֵאַפְסֵי־אָרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין
בָּם מוֹעִיל׃ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃
לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת
גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהֹוָה׃ חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט
בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת
מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃ כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ
רַעֲנָן עַל־גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת׃ הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־
אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ׃
וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־
אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד
עוֹלָם תּוּקָד׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהֹוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח
בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהֹוָה יָסוּר לִבּוֹ׃ וְהָיָה כְּעַרְעָר
בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ
מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב׃ בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהֹוָה וְהָיָה
יְהֹוָה מִבְטַחוֹ׃ וְהָיָה כְּעֵץ ׀ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח

שיו ולא ירא כי יבא חם והיה עלהו רענן ובשנת ירא ק׳
רת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי: עקב הלב מכל
ש הוא מי ידענו: אני יהוה חקר לב בחן כליות ולתת
יש כדרכו כפרי מעלליו: קרא דגר ולא ילד עשה בדרכיו ק׳. ימיו ק׳
ר ולא במשפט בחצי ימו יעזבנו ובאחריתו יהיה
ל: כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו: מקוה
ראל יהוה כל עזביך יבשו יסורי בארץ יכתבו כי וסורי ק׳
בו מקור מים חיים את יהוה: רפאני יהוה וארפא
שיעני ואושעה כי תהלתי אתה:

הפטרת במדבר.

בהושע סמן ב׳.

והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד
א יספר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי
תם יאמר להם בני אל חי: ונקבצו בני יהודה ובני
שראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ
גדול יום יזרעאל: אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם
חמה: ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי ואנכי
א אישה ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה:
אפשיטנה ערמה והצגתיה כיום הולדה ושמתיה
מדבר ושתה כארץ ציה והמתיה בצמא: ואת בניה
א ארחם כי בני זנונים המה: כי זנתה אמם הובישה
ורתם כי אמרה אלכה אחרי מאהבי נתני לחמי
מימי צמרי ופשתי שמני ושקויי: לכן הנני שך את

דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃
וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא
תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי
טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃ וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ
הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ
לַבָּעַל׃ לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ
וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ׃ וְעַתָּה אֲגַלֶּה
אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי׃
וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ׃
וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי
אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת
הַשָּׂדֶה׃ וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר
לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי
שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃ לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ
הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ׃ וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם
וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָּׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ
וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם
יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי׃ וַהֲסִרֹתִי
אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃
וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם
עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה
אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי
לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃
וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה׃

v. 2 bis 25 — בשופטים סמן י"ג.

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ
וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה: וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ
בֵּן: וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי
כָּל־טָמֵא: כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה
עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא
יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים: וַתָּבֹא הָאִשָּׁה
וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ
כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ
אֵי־מִזֶּה הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי: וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ
הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי
כָּל־טֻמְאָה כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־
יוֹם מוֹתוֹ: וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה־
נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד: וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא
מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בַּשָּׂדֶה
וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ: וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד
לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא
בַיּוֹם אֵלָי: וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ
וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר
אָנִי: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט
הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ: וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל
אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר: מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן

הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה אַל
תֹּאכַל כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר׃ וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל
מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים׃
וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל
בְּלַחְמֶךָ וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע
מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃ וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ
יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דְבָרְךָ וְכִבַּדְנוּךָ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ
יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא־פֶלְאִי׃ וַיִּקַּח מָנוֹחַ פלי קרי
אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר לַיהוָה וּמַפְלִא
לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים׃ וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל
הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ
וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה׃ וְלֹא־יָסַף עוֹד
מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ
כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃ וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת
כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ׃ וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה
לַהֲמִיתֵנוּ לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ
אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת׃ וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה
בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ
יְהוָה׃ וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין צָרְעָה
וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל׃ ⁘

הפטרת בהעלתך.

בזכריה סמן ב׳.

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם
יְהוָה׃ וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי
לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי

אֵלָיִךְ: וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ
וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָ͏ִם: הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר
מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד
לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ
הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלָ͏ִם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: וִיהוֹשֻׁעַ
הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר
אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו
וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ
מַחֲלָצוֹת: וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ
הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה
עֹמֵד: וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי
תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־
חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה: שְׁמַע־נָא
יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־
אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח: כִּי
הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה
עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי
אֶת־עֲוֺן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד: בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת
תְּאֵנָה: וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־
יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ: וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר רָאִיתִי
וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ

עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃
וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃
וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה
אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ
מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר
זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ
כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל
לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה
תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃

הפטרת שלח לך·

ביהושע סמן ב׳.

וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים
חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ
בֵּית אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה׃ וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ
יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר
הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי
לַחְפֹּר אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ׃ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי
הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא
יָדַעְתִּי מֵאַיִן הֵמָּה׃ וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ וְהָאֲנָשִׁים
יָצָאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם
כִּי תַשִּׂיגוּם׃ וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ
הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל־הַגָּג׃ וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ
הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר סָגָרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ

הָרֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם׃ וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן וְהִיא עָלְתָה
עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג׃ וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן
יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי
נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם׃ כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר־
הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם
וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם אוֹתָם׃ וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס
לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת׃
וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד
וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת
אֱמֶת׃ וְהַחֲיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחְוֹתַי* אחיותי ק'
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת׃
וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא
תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ
וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן
כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת׃ וַתֹּאמֶר
לָהֶם הָהָרָה לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנַחְבֵּתֶם שָׁמָּה
שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם׃
וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה
אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת
חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־
אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי
אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה׃ וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה

דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ׃ וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ וַתֹּאמֶר כְּדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא וַתְּשַׁלְּחֵם וַיֵּלֵכוּ וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן׃ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצָאוּ׃ וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ׃

הפטרת ויקח קרח.

בשמואל א׳ סמן י״א.

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל וּנְחַדֵּשׁ שָׁם הַמְּלוּכָה׃ וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד־מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם לְכֹל אֲשֶׁר־אֲמַרְתֶּם לִי וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ ׀ מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי וּבָנַי הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵיכֶם מִנְּעֻרַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ אֶת־שׁוֹר ׀ מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי וְאֶת־מִי עָשַׁקְתִּי אֶת־מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא

לקחת מיד־איש מאומה: ויאמר אליהם עד יהוה
בכם ועד משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה
ויאמר עד: ויאמר שמואל אל־העם יהוה אשר עשה
את־משה ואת־אהרן ואשר העלה את־אבתיכם מארץ
מצרים: ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני יהוה
את כל־צדקות יהוה אשר־עשה אתכם ואת־אבותיכם:
כאשר־בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל־יהוה
וישלח יהוה את־משה ואת־אהרן ויוציאו את־אבתיכם
ממצרים וישבום במקום הזה: וישכחו את־יהוה
אלהיהם וימכר אתם ביד סיסרא שר־צבא חצור וביד
פלשתים וביד מלך מואב וילחמו בם: ויזעקו אל־יהוה
ויאמר חטאנו כי עזבנו את־יהוה ונעבד את־הבעלים ויאמרו ק׳
ואת־העשתרות ועתה הצילנו מיד איבינו ונעבדך:
וישלח יהוה את־ירבעל ואת־בדן ואת־יפתח ואת־
שמואל ויצל אתכם מיד איביכם מסביב ותשבו בטח:
ותראו כי נחש מלך בני־עמון בא עליכם ותאמרו לי
לא כי־מלך ימלך עלינו ויהוה אלהיכם מלככם:
ועתה הנה המלך אשר בחרתם אשר שאלתם והנה
נתן יהוה עליכם מלך: אם־תיראו את־יהוה ועבדתם
אתו ושמעתם בקולו ולא תמרו את־פי יהוה והיתם
גם־אתם וגם־המלך אשר־מלך עליכם אחר יהוה
אלהיכם: ואם־לא תשמעו בקול יהוה ומריתם את־
פי יהוה והיתה יד־יהוה בכם ובאבתיכם: גם־עתה
התיצבו וראו את־הדבר הגדול הזה אשר יהוה עשה

לְעֵינֵיכֶם׃ הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה
וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר
עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ׃ וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל
אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־
הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם
אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל־
נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־
הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־
יְהוָה בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי ׀ אַחֲרֵי הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־
יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ כִּי־תֹהוּ הֵמָּה׃ כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ
בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם׃

הפטרת חקת.

בשופטים סמן י״א

וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה
וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח׃ וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים
וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־
תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה׃ וַיִּבְרַח
יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח
אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ׃ וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־
עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־
יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב׃
וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי
עַמּוֹן׃ וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם
אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה

כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן
עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן
וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד׃ וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־
זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי
עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ׃
וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ
אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה׃ וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד
וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח
אֶת־כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה׃ וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח
מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־
בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־
מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ
מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה
אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם׃ וַיּוֹסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־
מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן׃ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח
יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ כִּי
בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף
וַיָּבֹא קָדֵשָׁה׃ וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ
אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם
וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ׃
וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב
וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן
וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב׃ וַיִּשְׁלַח
יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן

וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי׃ וְלֹא
הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת
כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּתֵּן יְהוָה
אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד־יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם
וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא׃
וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן
הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן׃ וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ
אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ׃ הֲלֹא
אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ׃ וְעַתָּה
הֲטוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב
עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם׃ בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן
וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־
יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת
הַהִיא׃ וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה
לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין
בְּנֵי עַמּוֹן׃ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח
אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו׃ וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר
אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה
גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃ וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר
אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי׃ וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר
יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן
וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִהוּ עֹלָה׃ וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי
עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ׃ וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד

בֹּאֲךָ֣ מִנִּ֗ית עֶשְׂרִ֣ים עִ֔יר וְעַד֙ אָבֵ֣ל כְּרָמִ֔ים מַכָּ֖ה גְּדוֹלָ֣ה
מְאֹ֑ד וַיִּכָּֽנְעוּ֙ בְּנֵ֣י עַמּ֔וֹן מִפְּנֵ֖י בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

הפטרת בלק׃ 5,6 bis 6,8

במיכה סמן ה׳.

וְהָיָ֣ה ׀ שְׁאֵרִ֣ית יַעֲקֹ֗ב בְּקֶ֙רֶב֙ עַמִּ֣ים רַבִּ֔ים כְּטַל֙ מֵאֵ֣ת
יְהוָ֔ה כִּרְבִיבִ֖ים עֲלֵי־עֵ֑שֶׂב אֲשֶׁ֤ר לֹֽא־יְקַוֶּה֙ לְאִ֔ישׁ וְלֹ֥א
יְיַחֵ֖ל לִבְנֵ֥י אָדָֽם׃ וְהָיָה֩ שְׁאֵרִ֨ית יַעֲקֹ֜ב בַּגּוֹיִ֗ם בְּקֶ֙רֶב֙
עַמִּ֣ים רַבִּ֔ים כְּאַרְיֵה֙ בְּבַהֲמ֣וֹת יַ֔עַר כִּכְפִ֖יר בְּעֶדְרֵי־צֹ֑אן
אֲשֶׁ֥ר אִם־עָבַ֛ר וְרָמַ֥ס וְטָרַ֖ף וְאֵ֥ין מַצִּֽיל׃ תָּרֹ֥ם יָדְךָ֖ עַל־
צָרֶ֑יךָ וְכָל־אֹיְבֶ֖יךָ יִכָּרֵֽתוּ׃ וְהָיָ֤ה בַיּוֹם־הַהוּא֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה
וְהִכְרַתִּ֥י סוּסֶ֖יךָ מִקִּרְבֶּ֑ךָ וְהַאֲבַדְתִּ֖י מַרְכְּבֹתֶֽיךָ׃ וְהִכְרַתִּ֖י
עָרֵ֣י אַרְצֶ֑ךָ וְהָרַסְתִּ֖י כָּל־מִבְצָרֶֽיךָ׃ וְהִכְרַתִּ֥י כְשָׁפִ֖ים
מִיָּדֶ֑ךָ וּמְעוֹנְנִ֖ים לֹ֥א יִֽהְיוּ־לָֽךְ׃ וְהִכְרַתִּ֧י פְסִילֶ֛יךָ וּמַצֵּבוֹתֶ֖יךָ
מִקִּרְבֶּ֑ךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶ֥ה ע֖וֹד לְמַעֲשֵׂ֥ה יָדֶֽיךָ׃ וְנָתַשְׁתִּ֥י
אֲשֵׁירֶ֖יךָ מִקִּרְבֶּ֑ךָ וְהִשְׁמַדְתִּ֖י עָרֶֽיךָ׃ וְעָשִׂ֜יתִי בְּאַ֧ף וּבְחֵמָ֛ה
נָקָ֖ם אֶת־הַגּוֹיִ֑ם אֲשֶׁ֖ר לֹ֥א שָׁמֵֽעוּ׃ שִׁמְעוּ־נָ֕א אֵ֥ת אֲשֶׁר־
יְהוָ֖ה אֹמֵ֑ר ק֚וּם רִ֣יב אֶת־הֶהָרִ֔ים וְתִשְׁמַ֥עְנָה הַגְּבָע֖וֹת
קוֹלֶֽךָ׃ שִׁמְע֤וּ הָרִים֙ אֶת־רִ֣יב יְהוָ֔ה וְהָאֵתָנִ֖ים מֹ֣סְדֵי
אָ֑רֶץ כִּ֣י רִ֤יב לַֽיהוָה֙ עִם־עַמּ֔וֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵ֖ל יִתְוַכָּֽח׃ עַמִּ֛י
מֶה־עָשִׂ֥יתִי לְךָ֖ וּמָ֣ה הֶלְאֵתִ֑יךָ עֲנֵ֥ה בִֽי׃ כִּ֤י הֶעֱלִתִ֙יךָ֙
מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם וּמִבֵּ֥ית עֲבָדִ֖ים פְּדִיתִ֑יךָ וָאֶשְׁלַ֣ח לְפָנֶ֔יךָ
אֶת־מֹשֶׁ֖ה אַהֲרֹ֥ן וּמִרְיָֽם׃ עַמִּ֗י זְכָר־נָא֙ מַה־יָּעַ֗ץ בָּלָק֙
מֶ֣לֶךְ מוֹאָ֔ב וּמֶה־עָנָ֥ה אֹת֖וֹ בִּלְעָ֣ם בֶּן־בְּע֑וֹר מִן־הַשִּׁטִּים֙
עַד־הַגִּלְגָּ֔ל לְמַ֕עַן דַּ֖עַת צִדְק֥וֹת יְהוָֽה׃ בַּמָּה֙ אֲקַדֵּ֣ם
יְהוָ֔ה אִכַּ֖ף לֵאלֹהֵ֣י מָר֑וֹם הַאֲקַדְּמֶ֣נּוּ בְעוֹל֔וֹת בַּעֲגָלִ֖ים

בְּנֵי שָׁנָה׃ הֲיִרְצֶה יְהֹוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי׃ הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב וּמָה־יְהֹוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ׃

הפטרת פינחס.

במלכי' א' סמן י"ט. וכן לאחר י"ז בתמוז מפטירין לפינחס דברי ירמי' כפ' מטות.

וְיַד יְהֹוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה׃ וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב׃ וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם׃ וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם׃ וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָת וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר ׀ רַב עַתָּה יְהֹוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃ וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃ וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב׃ וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהֹוָה ׀ שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ׃ וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ ׀ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃ וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהֹוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהֹוָה ׀ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת

אחד

כִּֽי־עָזְב֤וּ בְרִֽיתְךָ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־מִזְבְּחֹתֶ֣יךָ הָרָ֔סוּ וְאֶת־
נְבִיאֶ֖יךָ הָרְג֣וּ בֶחָ֑רֶב וָאִוָּתֵ֤ר אֲנִי֙ לְבַדִּ֔י וַיְבַקְשׁ֥וּ אֶת־
נַפְשִׁ֖י לְקַחְתָּֽהּ׃ וַיֹּ֗אמֶר צֵ֣א וְעָמַדְתָּ֣ בָהָר֮ לִפְנֵ֣י יְהוָה֒
וְהִנֵּ֧ה יְהוָ֣ה עֹבֵ֗ר וְר֣וּחַ גְּדוֹלָ֡ה וְחָזָק֩ מְפָרֵ֨ק הָרִ֜ים וּמְשַׁבֵּ֣ר
סְלָעִ֗ים לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה לֹ֥א בָר֖וּחַ יְהוָ֑ה וְאַחַ֤ר הָר֙וּחַ֙ רַ֔עַשׁ
לֹ֥א בָרַ֖עַשׁ יְהוָֽה׃ וְאַחַ֤ר הָרַ֙עַשׁ֙ אֵ֔שׁ לֹ֥א בָאֵ֖שׁ יְהוָ֑ה
וְאַחַ֣ר הָאֵ֔שׁ ק֖וֹל דְּמָמָ֥ה דַקָּֽה׃ וַיְהִ֣י ׀ כִּשְׁמֹ֣עַ אֵלִיָּ֗הוּ וַיָּ֤לֶט
פָּנָיו֙ בְּאַדַּרְתּ֔וֹ וַיֵּצֵ֖א וַֽיַּעֲמֹ֣ד פֶּ֣תַח הַמְּעָרָ֑ה וְהִנֵּ֤ה אֵלָיו֙
ק֔וֹל וַיֹּ֕אמֶר מַה־לְּךָ֥ פֹ֖ה אֵלִיָּֽהוּ׃ וַיֹּ֡אמֶר קַנֹּ֨א קִנֵּ֜אתִי
לַיהוָ֣ה ׀ אֱלֹהֵ֣י צְבָא֗וֹת כִּֽי־עָזְב֤וּ בְרִֽיתְךָ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־
מִזְבְּחֹתֶ֣יךָ הָרָ֔סוּ וְאֶת־נְבִיאֶ֖יךָ הָרְג֣וּ בֶחָ֑רֶב וָאִוָּתֵ֤ר אֲנִי֙
לְבַדִּ֔י וַיְבַקְשׁ֥וּ אֶת־נַפְשִׁ֖י לְקַחְתָּֽהּ׃ וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֵלָ֔יו
לֵ֛ךְ שׁ֥וּב לְדַרְכְּךָ֖ מִדְבַּ֣רָה דַמָּ֑שֶׂק וּבָ֗אתָ וּמָשַׁחְתָּ֧ אֶת־
חֲזָאֵ֛ל לְמֶ֖לֶךְ עַל־אֲרָֽם׃ וְאֵת֙ יֵה֣וּא בֶן־נִמְשִׁ֔י תִּמְשַׁ֥ח
לְמֶ֖לֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל וְאֶת־אֱלִישָׁ֤ע בֶּן־שָׁפָט֙ מֵאָבֵ֣ל מְחוֹלָ֔ה
תִּמְשַׁ֥ח לְנָבִ֖יא תַּחְתֶּֽיךָ׃ וְהָיָ֗ה הַנִּמְלָ֛ט מֵחֶ֥רֶב חֲזָאֵ֖ל
יָמִ֣ית יֵה֑וּא וְהַנִּמְלָ֛ט מֵחֶ֥רֶב יֵה֖וּא יָמִ֥ית אֱלִישָֽׁע׃ וְהִשְׁאַרְתִּ֥י
בְיִשְׂרָאֵ֖ל שִׁבְעַ֣ת אֲלָפִ֑ים כָּל־הַבִּרְכַּ֗יִם אֲשֶׁ֤ר לֹא־כָֽרְעוּ֙
לַבַּ֔עַל וְכָל־הַפֶּ֖ה אֲשֶׁ֥ר לֹֽא־נָשַׁ֖ק לֽוֹ׃ וַיֵּ֨לֶךְ מִשָּׁ֜ם וַיִּמְצָ֣א
אֶת־אֱלִישָׁ֧ע בֶּן־שָׁפָ֣ט וְה֣וּא חֹרֵ֗שׁ שְׁנֵים־עָשָׂ֤ר צְמָדִים֙
לְפָנָ֔יו וְה֖וּא בִּשְׁנֵ֣ים הֶעָשָׂ֑ר וַיַּעֲבֹ֤ר אֵלִיָּ֙הוּ֙ אֵלָ֔יו וַיַּשְׁלֵ֥ךְ
אַדַּרְתּ֖וֹ אֵלָֽיו׃ וַיַּעֲזֹ֣ב אֶת־הַבָּקָ֗ר וַיָּ֙רָץ֙ אַחֲרֵ֣י אֵֽלִיָּ֔הוּ וַיֹּ֗אמֶר
אֶשְּׁקָה־נָּא֙ לְאָבִ֣י וּלְאִמִּ֔י וְאֵלְכָ֖ה אַחֲרֶ֑יךָ וַיֹּ֤אמֶר לוֹ֙ לֵ֣ךְ
שׁ֔וּב כִּ֥י מֶה־עָשִׂ֖יתִי לָֽךְ׃ וַיָּ֨שָׁב מֵאַחֲרָ֜יו וַיִּקַּ֣ח אֶת־צֶ֧מֶד

הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם
וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ׃

הפטרת מטות בנפרד.

ואם מחוברים מטות ומסעי אז קורין שמעו דפ׳ מסעי ואפילו הוא ר״ח.

בירמיה סמן א׳.

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת
בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ
בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי
בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת
יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם
הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃ וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהֹוִה
הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־
אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע
עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ׃ רְאֵה
הִפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ
וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל
שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־
שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ אֵלַי שֵׁנִית
לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו
מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה

עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת
מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀
שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי
יְהוּדָה׃ וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר
עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃
וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־
אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃
וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת
נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ
וּלְעַם הָאָרֶץ׃ וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי
נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ הָלֹךְ
וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי
לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר
בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה׃ קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה תו׳ ק׳
כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃

הַפְטָרַת מַסְעֵי׃

ירמיה סמן ב׳.

שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל׃
כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ
מֵעָלָי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ׃ וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה
הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר
בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת בְּאֶרֶץ לֹא־
עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם׃ וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־
אֶרֶץ הַכַּרְמֶל לֶאֱכֹל פִּרְיָהּ וְטוּבָהּ וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת־
אַרְצִי וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה׃ הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ

אַיֵּה יְהֹוָה וְתֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי וְהָרֹעִים פָּשְׁעוּ בִי
וְהַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַבַּעַל וְאַחֲרֵי לֹא־יוֹעִלוּ הָלָכוּ׃ לָכֵן עֹד
אָרִיב אִתְּכֶם נְאֻם־יְהֹוָה וְאֶת־בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב׃ כִּי עִבְרוּ
אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וְקֵדָר שִׁלְחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד וּרְאוּ הֵן
הָיְתָה כָּזֹאת׃ הַהֵימִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים
וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל׃ שֹׁמּוּ שָׁמַיִם עַל־זֹאת
וְשַׂעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד נְאֻם־יְהֹוָה׃ כִּי־שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה
עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר ׀ מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת
בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא־יָכִלוּ הַמָּיִם׃ הַעֶבֶד יִשְׂרָאֵל
אִם־יְלִיד בַּיִת הוּא מַדּוּעַ הָיָה לָבַז׃ עָלָיו יִשְׁאֲגוּ כְפִרִים
נָתְנוּ קוֹלָם וַיָּשִׁיתוּ אַרְצוֹ לְשַׁמָּה עָרָיו נִצְּתָה מִבְּלִי
יֹשֵׁב׃ גַּם־בְּנֵי־נֹף וְתַחְפַּנְס יִרְעוּךְ קָדְקֹד׃ הֲלוֹא־זֹאת
תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עָזְבֵךְ אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהַיִךְ בְּעֵת מוֹלִיכֵךְ בַּדָּרֶךְ׃
וְעַתָּה מַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵי שִׁחוֹר וּמַה־
לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר׃ תְּיַסְּרֵךְ רָעָתֵךְ
וּמְשֻׁבוֹתַיִךְ תּוֹכִחֻךְ וּדְעִי וּרְאִי כִּי־רַע וָמָר עָזְבֵךְ אֶת־
יְהֹוָה אֱלֹהָיִךְ וְלֹא פַחְדָּתִי אֵלַיִךְ נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת׃
כִּי מֵעוֹלָם שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרוֹתַיִךְ וַתֹּאמְרִי
לֹא אֶעֱבוֹד כִּי עַל־כָּל־גִּבְעָה גְּבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן
אַתְּ צֹעָה זֹנָה׃ וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שֹׂרֵק כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת
וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה׃ כִּי אִם־תְּכַבְּסִי
בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה׃ אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא
הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי מֶה עָשִׂית בִּכְרָה קַלָּה

תו ק׳ ותחפנחס ק׳

מְשָׂרֶכֶת דְּרָכֶיהָ׃ פֶּרֶה ׀ לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת נַפְשׁוֹ שָׁאֲפָה
רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ
יִמְצָאוּנְהָ׃ מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְורֹנֵךְ מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי
נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֵךְ׃ כְּבֹשֶׁת גַּנָּב
כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם
כֹּהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם׃ אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ
לִדְתָּנִי כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ
קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃ וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ אִם־
וֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ
הוּדָה׃

הֲלוֹא מֵעַתָּה
קָרָאתִי לִי אָבִי
לּוּף נְעֻרַי אָתָּה׃

הספרדים מוסיפין כאן שני פסוקים אלו.

אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל ׀ נְאֻם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב
וְאִם־תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד׃ וְנִשְׁבַּעְתָּ
חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה וְהִתְבָּרְכוּ
בוֹ גוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ׃

הפטרת דברים.

שעיה סמן א׳.

חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם
מֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה׃ שִׁמְעוּ
מַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי
ם פָּשְׁעוּ בִי׃ יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו
רָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן׃ הוֹי ׀ גּוֹי חֹטֵא עַם
ד עָוֹן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה
צוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר׃ עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד
סִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי׃ מִכַּף־רֶגֶל

וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא
זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃ אַרְצְכֶם שְׁמָמָה
עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים
אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים׃ וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה
בְכָרֶם כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה׃ לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת
הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ׃
שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם
עֲמֹרָה׃ לָמָּה לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת
אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא
חָפָצְתִּי׃ כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס
חֲצֵרָי׃ לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה
הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא־אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃
חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי
נְשֹׂא׃ וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי
תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ׃ רַחֲצוּ
הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ׃ לִמְדוּ
הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ
אַלְמָנָה׃ לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם
כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃
אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ וְאִם־תְּמָאֲנוּ
וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ אֵיכָה הָיְתָה
לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה
מְרַצְּחִים׃ כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃
שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים

יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ לָכֵן
נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם
מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃ וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר
סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה
וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה
נֶאֱמָנָה׃ צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה׃

1 bis 26 — הפטרת ואתחנן·

בישעיה סמן מ׳.

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם׃ דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַםִ
וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה
מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ׃ קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ
דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ׃ כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא
וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים
לְבִקְעָה׃ וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי
יְהוָה דִּבֵּר׃ קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר
חָצִיר וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי
רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל
צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם׃ עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־לָךְ
מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלָםִ הָרִימִי
אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃ הִנֵּה אֲדֹנָי
יְהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ
לְפָנָיו׃ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ
יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל׃ מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת
תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת
בְּמֹאזְנָיִם׃ מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ׃

את־מי נועץ ויבינהו וילמדהו בארח משפט וילמדהו
דעת ודרך תבונות יודיענו: הן גוים כמר מדלי וכשחק
מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול: ולבנון אין די
בער וחיתו אין די עולה: כל־הגוים כאין נגדו מאפס
ותהו נחשבו־לו: ואל־מי תדמיון אל ומה־דמות תערכו
לו: הפסל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו ורתקות כסף
צורף: המסכן תרומה עץ לא־ירקב יבחר חרש חכם
יבקש־לו להכין פסל לא ימוט: הלוא תדעו הלוא
תשמעו הלוא הגד מראש לכם הלוא הבינתם
מוסדות הארץ: הישב על־חוג הארץ וישביה כחגבים
הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת: הנותן
רוזנים לאין שפטי ארץ כתהו עשה: אף בל־נטעו
אף בל־זרעו אף בל־שרש בארץ גזעם וגם־נשף
בהם ויבשו וסערה כקש תשאם: ואל־מי תדמיוני
ואשוה יאמר קדוש: שאו־מרום עיניכם וראו מי־
ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא
מרב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר:

הפטרת עקב.

בישעיה סמן מ"ט.

ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני שכחני: התשכח אשה
עולה מרחם בן־בטנה גם־אלה תשכחנה ואנכי לא
אשכחך: הן על־כפים חקתיך חומתיך נגדי תמיד:
מהרו בניך מהרסיך ומחריביך ממך יצאו: שאי־סביב
עיניך וראי כלם נקבצו באו־לך חי־אני נאם־יהוה כי
כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה: כי חרבתיך

49, 74 Ant 57, 3.

וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הֲרִסֻתֵךְ כִּי עַתָּה תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרָחֲקוּ
מְבַלְּעָיִךְ׃ עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכֻּלָיִךְ צַר־לִי הַמָּקוֹם
גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה׃ וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי אֶת־אֵלֶּה
וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה ׀ וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל הֵן
אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה אֵיפֹה הֵם׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים אָרִים נִסִּי
וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה׃ וְהָיוּ
מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ
לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ יְלַחֵכוּ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה אֲשֶׁר לֹא־
יֵבֹשׁוּ קֹוָי׃ הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ וְאִם־שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט׃
כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהֹוָה גַּם־שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ
יִמָּלֵט וְאֶת־יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת־בָּנַיִךְ אָנֹכִי אוֹשִׁיעַ׃
וְהַאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנַיִךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס דָּמָם יִשְׁכָּרוּן
וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהֹוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃
כֹּה ׀ אָמַר יְהֹוָה אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר
שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן
בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃ מַדּוּעַ
בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי
מִפְּדוּת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם
אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת
בַּצָּמָא׃ אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם׃
אֲדֹנָי יֱהֹוִה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף
דָּבָר יָעִיר ׀ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים׃
אֲדֹנָי יֱהֹוִה פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא

נְסוּגֹתִי׃ גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא
הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק׃ וַאדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן
לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא
אֵבוֹשׁ׃ קָרוֹב מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יָּחַד מִי־
בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי׃ הֵן אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא
יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ יֹאכְלֵם׃ מִי בָכֶם יְרֵא
יְהֹוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר ׀ הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ
יִבְטַח בְּשֵׁם יְהֹוָה וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו׃ הֵן כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ
מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ ׀ בְּאוּר אֶשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם מִיָּדִי
הָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה תִּשְׁכָּבוּן׃ שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי
צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהֹוָה הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־מַקֶּבֶת
בּוֹר נֻקַּרְתֶּם׃ הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה
תְּחוֹלֶלְכֶם כִּי־אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ׃ כִּי־נִחַם
יְהֹוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ
כְּגַן־יְהֹוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה׃

הפטרת ראה.

ואם היו׳ ר״ח או מחר חדש נוהגים בק״ק פפד״מ להפטיר של ר״ח או מחר חדש. אבל בהרבה קהלות נוהגים להפטיר עניה סערה ולדחות של מחר חדש, אבל של ר״ח אין דוחין, ויש קהלות דוחין גם של ר״ח.

בישעיה סמן נ״ד.

עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ
וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים׃ וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ
לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי
יְהֹוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־
לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ׃ הֵן גּוֹר יָגוּר
אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ הֵן אָנֹכִי בָּרָאתִי

רש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי
משחית לחבל: כל־כלי יוצר עליך לא יצלח וכל־לשון
תקום־אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה
וצדקתם מאתי נאם־יהוה: הוי כל־צמא לכו למים
ואשר אין־לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא־
כסף ובלוא מחיר יין וחלב: למה תשקלו־כסף בלוא־
לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי ואכלו־
טוב ותתענג בדשן נפשכם: הטו אזנכם ולכו אלי
שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי
דוד הנאמנים: הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים:
הן גוי לא־תדע תקרא וגוי לא־ידעוך אליך ירוצו למען
יהוה אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך:

הפטרת שפטים.

בישעיה סמן נ"א.

אנכי אנכי הוא מנחמכם מי־את ותיראי מאנוש
ימות ומבן־אדם חציר ינתן: ותשכח יהוה עשך נוטה
שמים ויסד ארץ ותפחד תמיד כל־היום מפני חמת
המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק: מהר
צעה להפתח ולא־ימות לשחת ולא יחסר לחמו: ואנכי
יהוה אלהיך רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו:
ואשם דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטע שמים
וליסד ארץ ולאמר לציון עמי־אתה: התעוררי התעוררי
קומי ירושלם אשר שתית מיד יהוה את־כוס חמתו
את־קבעת כוס התרעלה שתית מצית: אין מנהל לה

מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים גִּדֵּלָה׃
שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב
וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֵךְ׃ בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת
כְּתוֹא מִכְמָר הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ׃ לָכֵן
שִׁמְעִי־נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ
יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס
הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ
עוֹד׃ וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד־מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי
וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לַעֹבְרִים׃ עוּרִי עוּרִי
לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי ׀ בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַםִ עִיר
הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא׃ הִתְנַעֲרִי ק׳ התפתחי
מֵעָפָר קוּמִי שְּׁבִי יְרוּשָׁלָםִ הִתְפַּתְּחוּ* מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה
בַּת־צִיּוֹן׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף
תִּגָּאֵלוּ׃ כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה
לָגוּר שָׁם וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ׃ וְעַתָּה מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־ ק׳ משליו
יְהוָה כִּי־לֻקַּח עַמִּי חִנָּם מֹשְׁלוֹ* יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהוָה וְתָמִיד
כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ׃ לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם
הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי׃ מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים
רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה
אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ׃ קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו
יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן׃ פִּצְחוּ רַנְּנוּ
יַחְדָּו חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָםִ כִּי־נִחַם יְהוָה עַמּוֹ גָּאַל יְרוּשָׁלָםִ׃
חָשַׂף יְהוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־
אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ מִשָּׁם

טמא אל־תגעו צאו מתוכה הברו נשאי כלי יהוה:
כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי־הלך לפניכם
הוה ומאספכם אלהי ישראל:

הפטרת כי תצא.

ישעיה סמן נ"ד.

רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא־חלה כי־
בים בני־שוממה מבני בעולה אמר יהוה: הרחיבי
מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל־תחשכי האריכי
מיתריך ויתדתיך חזקי: כי־ימין ושמאול תפרצי וזרעך
ים יירש וערים נשמות יושיבו: אל־תיראי כי־לא
תבושי ואל־תכלמי כי לא תחפירי כי בשת עלומיך
תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי־עוד: כי בעליך
עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי כל־
הארץ יקרא: כי־כאשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה
ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך: ברגע קטן עזבתיך
וברחמים גדלים אקבצך: בשצף קצף הסתרתי פני רגע
ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה: כי־מי
נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי־נח עוד על־הארץ
כן נשבעתי מקצף עליך ומגער־בך: כי ההרים ימושו
והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא־ימוש וברית שלומי
לא תמוט אמר מרחמך יהוה:

סותן הקהלות, ונתוכן ק"ק פפ"ד, שמנהגן לדחות עניה סערה של פ' ראה מפני
הפטרת ר"ח או מ"ח, נוהגין להוסיף כאן עניה סערה אם היתה נדחת מפ' ראה.

הפטרת כי תבוא.

ישעיה סמן ס'.

קומי אורי כי־בא אורך וכבוד יהוה עליך זרח: כי־
הנה החשך יכסה־ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח

יְהוָֹה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃ וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים
לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃ שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ
לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ אָז תִּרְאִי
וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל
גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה
כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ וּתְהִלֹּת יְהוָֹה יְבַשֵּׂרוּ׃
כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ יַעֲלוּ עַל
רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר׃ מִי־אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה
וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ כִּי־לִי ׀ אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וּזְהָבָם אִתָּם לְשֵׁם
יְהוָֹה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃ וּבָנוּ בְנֵי־נֵכָר
חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךְ כִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ וּבִרְצוֹנִי
רִחַמְתִּיךְ׃ וּפִתְּחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ
לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים׃ כִּי־הַגּוֹי
וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ׃
כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו
לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד׃ וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ
שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנַּיִךְ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל־כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל־מְנַאֲצָיִךְ
וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָֹה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ תַּחַת הֱיוֹתֵךְ
עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ
דּוֹר וָדוֹר׃ וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ
כִּי אֲנִי יְהוָֹה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת
אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים
נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם

נֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה׃ לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר
בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה׃ לֹא־
יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר
לָךְ וְהָיָה־לָךְ יְהוָֹה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ׃ לֹא־
יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָֹה יִהְיֶה־לָּךְ
לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ׃ וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים
לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעוֹ* מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃
הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָֹה בְּעִתָּהּ
אֲחִישֶׁנָּה׃

הפטרת אתם נצבים.

ישעיה סמן ס"א.

שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָֹה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי
בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה
תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃ כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ
תַצְמִיחַ כֵּן אֲדֹנָי יֱהוִֹה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־
הַגּוֹיִם׃ לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַםִ לֹא אֶשְׁקוֹט
עַד־יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר׃ וְרָאוּ גוֹיִם
צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר
פִּי יְהוָֹה יִקֳּבֶנּוּ׃ וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָֹה וּצְנִוף*
מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ׃ לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ
לֹא־יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ
בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ יְהוָֹה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ כִּי־יִבְעַל בָּחוּר
בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ
אֱלֹהָיִךְ׃ עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַםִ הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל־
הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּרִים אֶת־יְהוָֹה

אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים
אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃ נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ
עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ
בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ
וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ עִבְרוּ
עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ
מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־
קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ
אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי
יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃ מִי־זֶה בָּא
מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה
בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃ מַדּוּעַ אָדֹם
לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת׃ פּוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים
אֵין־אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וְיֵז נִצְחָם
עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי׃ כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי
וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה׃ וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין
סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי׃ וְאָבוּס
עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם׃
חַסְדֵי יְהוָה אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת יְהוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ
יְהוָה וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב
חֲסָדָיו׃ וַיֹּאמֶר אַךְ־עַמִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ וַיְהִי
לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ׃ בְּכָל־צָרָתָם לֹא צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם
בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל־
יְמֵי עוֹלָם׃

כמנהג הספרדים, וכן מנהג ק"ק פפד"מ כשהפרשיות נפרדות; אבל כשהן מחוברין מפטירין שוש אשיש של פ' נצבים ומפטירין שובה בפ' האזינו עד ופושעים יכשלו בם, ואח"כ אומרים תקעו שופר וגו'.

הושע סמן י"ד.

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ׃
חוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהֹוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־
שָּׂא עָוֹן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃ אַשּׁוּר לֹא
שִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה
דֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם
דָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח
שּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת
הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ
גָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי
עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃
מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהֹוָה
צַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם ׃ מִי־אֵל כָּמוֹךָ
שֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק
לַעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ
תַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאותָם׃ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב
סֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃

הפטרת וילך,

כמנהג האשכנזים. (וק"ק פפד"מ מפטירים שובה כשהפרשיות נפרדות ומוסיפים בסוף תקעו שופר בציון עד ולא יבשו עמי לעולם דלהלן בפ' האזינו, אבל כשהפרשיות נצבים וילך מחוברות מפטירים שובה בפ' האזינו.)

ישעיה סמן נ"ה.

דִּרְשׁוּ יְהֹוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב׃ יַעֲזֹב רָשָׁע
רְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהֹוָה וִירַחֲמֵהוּ

וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי
מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: כִּי־גָבְהוּ
שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי
מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם
וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ
וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא
מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי
וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם
תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי
הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ *תַּחַת ותחת ק'
הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא
יִכָּרֵת: כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־
קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ
יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ
וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה
אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־
יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה
לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי
וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם
טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת:
וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם
יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים
בִּבְרִיתִי: וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית
תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי

בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה מְקַבֵּץ
נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

הפטרת האזינו,

כמנהג האשכנזים. שובה ישראל עד ופושעים יכשלו בם, ואח"כ אומרים תקעו. ובק"ק פפד"מ מפטירין וידבר דוד דלקמן, חוץ אם הוא שבת תשובה, אז מפטירים שובה ישראל עד ופשעים יכשלו בם ואח"כ תקעו.

יואל סמן ב'.

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה: אִסְפוּ־עָם
קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם
יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ: בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ
יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־
עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה
יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם: וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל
עַל־עַמּוֹ: וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־
הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם
עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם: וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו
אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ
אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל
לַעֲשׂוֹת: אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה
לַעֲשׂוֹת: אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר
כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם: וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ
וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה
וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת
בָּר וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר: וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־
הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם

אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־
יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃ וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃

הפטרת האזינו.

כמנהג הספרדים, וכן נק"ק פפד"מ, אם פרשת האזינו אחר יה"כ.

בש"ב סמן כ"ב.

וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל
יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל׃ וַיֹּאמַר יְהוָה
סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃ אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי
וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃ מְהֻלָּל
אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ׃ כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת
נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי׃ חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי
מָוֶת׃ בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע
מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו׃ וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ
מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ׃ עָלָה עָשָׁן
בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ וַיֵּט שָׁמַיִם
וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו׃ וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא
עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃ וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חַשְׁרַת־מַיִם
עָבֵי שְׁחָקִים׃ מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ׃ יַרְעֵם מִן
שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ׃ וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק
וַיָּהֹם׃ וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת
יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ׃ יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי
מִמַּיִם רַבִּים׃ יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃
יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי׃ וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב

אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי׃ יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר
יָדַי יָשִׁיב לִי׃ כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃
כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו* לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה׃ וָאֶהְיֶה
תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃ וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי
כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו׃ עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים
תִּתַּמָּם׃ עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל׃ וְאֶת־עַם
עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃ כִּי־אַתָּה נֵירִי יְהוָה
וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃ כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־
שׁוּר׃ הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא
לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃ כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי־צוּר מִבַּלְעֲדֵי
אֱלֹהֵינוּ׃ הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכּוֹ*׃ מְשַׁוֶּה
רַגְלָיו* כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִדֵנִי׃ מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה
וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי׃ וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ
תַּרְבֵּנִי׃ תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃ אֶרְדְּפָה
אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃ וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם
וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃ וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ
קָמַי תַּחְתֵּנִי׃ וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם׃ יִשְׁעוּ
וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃ וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אָרֶץ
כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃ וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי
תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי׃ בְּנֵי נֵכָר
יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי׃ בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ
מִמִּסְגְּרוֹתָם׃ חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי׃
הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי׃ וּמוֹצִיאִי
מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי׃ עַל־

משפטיו ק'

דרכי ק' רגלי ק'

נ כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר׃ מִגְדִּיל* יְשׁוּעוֹת
נא מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃

ויש מפטירים אותה ביחזקאל סמן י״ז.

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְלָקַחְתִּי אָנִי מִצַּמֶּרֶת הָאֶרֶז הָרָמָה
וְנָתָתִּי מֵרֹאשׁ יֹנְקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף וְשָׁתַלְתִּי אָנִי עַל הַר־
גָּבֹהַּ וְתָלוּל׃ בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא עָנָף
וְעָשָׂה פֶרִי וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר
כָּל־כָּנָף בְּצֵל דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה׃ וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה
כִּי אֲנִי יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי ׀ עֵץ גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל
הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי
וְעָשִׂיתִי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ מַה־לָּכֶם אַתֶּם
מְשְׁלִים אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָבוֹת
יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה׃ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה אִם־יִהְיֶה לָכֶם עוֹד מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃
הֵן כָּל־הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי־
הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת׃ וְאִישׁ כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק
וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא
נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא
וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב׃ וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חֲבֹלָתוֹ חוֹב
יָשִׁיב גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב יִתֵּן וְעֵירֹם יְכַסֶּה־בָּגֶד׃
בַּנֶּשֶׁךְ לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקָּח מֵעָוֶל יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפַּט
אֱמֶת יַעֲשֶׂה בֵּין אִישׁ לְאִישׁ׃ בְּחֻקּוֹתַי יְהַלֵּךְ וּמִשְׁפָּטַי
שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
וְהוֹלִיד בֶּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה אָח מֵאַחַד מֵאֵלֶּה׃

הוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַּם אֶל־הֶהָרִים אָכַל
אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא׃ עָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חֲבֹל
א יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו תּוֹעֵבָה עָשָׂה׃ בַּנֶּשֶׁךְ
תַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה
שָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה׃ וְהִנֵּה הוֹלִיד בֵּן וַיַּרְא
אֶת־כָּל־חַטֹּאת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאֶה וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּהֵן׃
עַל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא׃ וְאִישׁ לֹא הוֹנָה חֲבֹל לֹא
חָבָל וּגְזֵלָה לֹא גָזָל לַחְמוֹ לְרָעֵב נָתָן וְעֵרֹם כִּסָּה־בָגֶד׃
מֵעָנִי הֵשִׁיב יָדוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לֹא לָקָח מִשְׁפָּטַי עָשָׂה
בְּחֻקּוֹתַי הָלָךְ הוּא לֹא יָמוּת בַּעֲוֺן אָבִיו חָיֹה יִחְיֶה׃ אָבִיו
כִּי־עָשַׁק עֹשֶׁק גָּזַל גֵּזֶל אָח וַאֲשֶׁר לֹא־טוֹב עָשָׂה בְּתוֹךְ
עַמָּיו וְהִנֵּה־מֵת בַּעֲוֺנוֹ׃ וַאֲמַרְתֶּם מַדֻּעַ לֹא־נָשָׂא הַבֵּן
בַּעֲוֺן הָאָב וְהַבֵּן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה אֵת כָּל־חֻקּוֹתַי
שָׁמַר וַיַּעֲשֶׂה אֹתָם חָיֹה יִחְיֶה׃ הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא
תָמוּת בֵּן לֹא־יִשָּׂא בַּעֲוֺן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֺן הַבֵּן
צִדְקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת *רָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה׃ הָרָשָׁע ק׳
וְהָרָשָׁע כִּי יָשׁוּב מִכָּל־חַטֹּאתָו* אֲשֶׁר עָשָׂה וְשָׁמַר אֶת־ תָיו ק׳
ל־חֻקּוֹתַי וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה חָיֹה יִחְיֶה לֹא יָמוּת׃
ל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזָּכְרוּ לוֹ בְּצִדְקָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה
חְיֶה׃ הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה הֲלוֹא
שׁוּבוֹ מִדְּרָכָו* וְחָיָה׃ וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כָיו ק׳
כֹל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה וָחָי כָּל־צִדְקָתוֹ* תָיו ק׳
שֶׁר־עָשָׂה לֹא תִזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר־מָעַל וּבְחַטָּאתוֹ

אֲשֶׁר־חָטָא בָּם יָמוּת׃ וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי שִׁמְעוּ־נָא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲדַרְכִּי לֹא יִתָּכֵן הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵנוּ׃ בְּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת עֲלֵיהֶם בְּעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יָמוּת׃ וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה הוּא אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה׃ וַיִּרְאֶה וַיָּשׁוּב מִכָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חָיוֹ יִחְיֶה לֹא יָמוּת׃ וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי הַדְּרָכַי לֹא יִתָּכְנוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵן׃ לָכֵן אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־פִּשְׁעֵיכֶם וְלֹא־יִהְיֶה לָכֶם לְמִכְשׁוֹל עָוֹן׃ הַשְׁלִיכוּ מֵעֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיכֶם אֲשֶׁר פְּשַׁעְתֶּם בָּם וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה וְלָמָּה תָמֻתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ׃

הפטרת פרשת זכור.

קורים למפטיר בסוף פ׳ כי תצא פרשת ,,זכור את אשר עשה" (דברים כ״ה י״ז). בשמואל א׳ סמן ט״ו.

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֳךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה׃ כאן מתחילים האשכנזים.

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם׃ עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר׃ וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל

את־העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת
אלפים את־איש יהודה: ויבא שאול עד־עיר עמלק
וירב בנחל: ויאמר שאול אל־הקיני לכו סרו רדו
מתוך עמלקי פן־אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם־
כל־בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך
עמלק: ויך שאול את־עמלק מחוילה בואך שור אשר
על־פני מצרים: ויתפש את־אגג מלך־עמלק חי ואת־
כל־העם החרים לפי־חרב: ויחמל שאול והעם על־
אגג ועל־מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל־הכרים
ועל־כל־הטוב ולא אבו החרימם וכל־המלאכה נמבזה
ונמס אתה החרימו: ויהי דבר־יהוה אל־שמואל לאמר:
נחמתי כי־המלכתי את־שאול למלך כי־שב מאחרי
ואת־דברי לא הקים ויחר לשמואל ויזעק אל־יהוה
כל־הלילה: וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד
לשמואל לאמר בא־שאול הכרמלה והנה מציב לו
יד ויסב ויעבר וירד הגלגל: ויבא שמואל אל־שאול
ויאמר לו שאול ברוך אתה ליהוה הקימתי את־דבר
יהוה: ויאמר שמואל ומה קול־הצאן הזה באזני וקול
הבקר אשר אנכי שמע: ויאמר שאול מעמלקי הביאום
אשר חמל העם על־מיטב הצאן והבקר למען זבח
ליהוה אלהיך ואת־היותר החרמנו: ויאמר שמואל
אל־שאול הרף ואגידה לך את אשר דבר יהוה אלי
הלילה ויאמרו לו דבר: ויאמר שמואל הלוא אם־קטן ויאמר ק'
אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יהוה

לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ
וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד
כַּלּוֹתָם אֹתָם׃ וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל
הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל
שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק
הֶחֱרַמְתִּי׃ וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם
לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ
לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ
מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃ כִּי חַטַּאת־קֶסֶם
מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה
וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי
עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם
וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃ וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי
וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב
עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת
מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף
מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה אֶת
מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ׃
וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא
לְהִנָּחֵם׃ וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי
וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו

אגג מעדנת ויאמר אגג אכן סר מר־המות: ויאמר
שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן־תשכל מנשים
אמך וישסף שמואל את־אגג לפני יהוה בגלגל: וילך
שמואל הרמתה ושאול עלה אל־ביתו גבעת שאול:

הפטרת פרשת פרה.

קוראים למפטיר מתחלת פרשת „זאת חקת התורה" (במדבר י"ט) עד סוף פסקא.
מפטירין ביחזקאל סמן ל"ו.

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: בן־אדם בית ישראל
ישבים על־אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם
כטמאת הנדה היתה דרכם לפני: ואשפך חמתי עליהם
על־הדם אשר־שפכו על־הארץ ובגלוליהם טמאוה:
ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם
שפטתים: ויבוא אל־הגוים אשר־באו שם ויחללו את־
שם קדשי באמר להם עם־יהוה אלה ומארצו יצאו:
ואחמל על־שם קדשי אשר חללהו בית ישראל בגוים
אשר־באו שמה: לכן אמר לבית־ישראל כה אמר
אדני יהוה לא למענכם אני עשה בית ישראל כי
אם־לשם־קדשי אשר חללתם בגוים אשר־באתם שם:
וקדשתי את־שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם
בתוכם וידעו הגוים כי־אני יהוה נאם אדני יהוה בהקדשי
בכם לעיניהם: ולקחתי אתכם מן־הגוים וקבצתי אתכם
מכל־הארצות והבאתי אתכם אל־אדמתכם: וזרקתי
עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל־
גלוליכם אטהר אתכם: ונתתי לכם לב חדש ורוח

חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם
וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃ וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי
אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃
וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם
וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן
עֲלֵיכֶם רָעָב׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃ וּזְכַרְתֶּם
אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם
בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ לֹא לְמַעַנְכֶם
אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ
מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּיוֹם טַהֲרִי
אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֺנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ
הֶחֳרָבוֹת׃ וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה
שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה
הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת
בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם
כִּי אֲנִי יְהֹוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהֹוָה
דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ כאן מסיימים הספרדים. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה עוֹד
זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן
אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלַםִ בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה
הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃

בפ' בא מתחלת פ' החדש עד ס"פ.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי
הַשָּׁנָה׃ דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ
הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃ וְאִם־
יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־
בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה׃
שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־
הָעִזִּים תִּקָּחוּ׃ וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר
יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין
הָעַרְבָּיִם׃ וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־
הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם׃ וְאָכְלוּ
אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים
יֹאכְלֻהוּ׃ אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי
אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ׃ וְלֹא־תוֹתִירוּ
מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃
וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם
וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה׃
וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם
אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל
הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם וּפָסַחְתִּי
עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג

לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים
מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם
כִּי ׀ כָּל־אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם
הָרִאשֹׁן עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־
יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה
לָכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי
אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים
לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב׃ שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם
כִּי ׀ כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת
יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃ כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ
בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת׃

הפטרת פרשת החדש.

ביחזקאל סמן מ"ה. אבל בק"ק פפד"מ מתחילין כה אמר דלקמן אפילו בר"ח או ו"ת.

כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֶּסֶךְ
בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
הוּא־יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־
הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃

כאן מתחילים הספרדים.

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־
בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם
הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה

לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ וְכֵן תַּעֲשֶׂה
בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃
בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח
חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם
הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃ וְשִׁבְעַת
יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָֹה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים
תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם׃
וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה
שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן׃ כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים
יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ
וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ׃ וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר
מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ
וְאֶת־שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר
לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב׃ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר
הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָֹה׃ וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־
יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָֹה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם
וְאַיִל תָּמִים׃ וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת
יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם
וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ׃ וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה
לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן
הִין לָאֵיפָה׃ וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא
וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא׃ וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָֹה בַּמּוֹעֲדִים

הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב
וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב
דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצְאוּ׃ וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם
בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ׃ וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה
הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ
וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ
שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים
וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ
תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה
אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה
וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה
חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ וְעָשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־
הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃ ע״כ לספרדים. כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ
הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה
מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת
לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא
מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־
בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

הַפְטָרַת שַׁבַּת הַגָּדוֹל.

בתרי עשר, במלאכי סמן ג׳. ובק״ק פפ״ד אין מפטירים וערבה רק
אם חל בע״פ, וזולתו מפטירים כשל פרשה.

וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ כִּימֵי עוֹלָם
וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת׃ וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד

מְמַהֵר בַּֽמְכַשְּׁפִים וּבַֽמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי
שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב
לֹא כְלִיתֶם׃ לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא
שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב׃ הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם
קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה׃
בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ׃ הָבִיאוּ
אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי
נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת
אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי׃ וְגָעַרְתִּי
לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־
תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאִשְּׁרוּ
אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־
נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ׃ אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי
שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת׃
וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ
אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ׃ אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה
וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ׃ וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי
עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ
הָעֹבֵד אֹתוֹ׃ וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד
אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ׃ כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר

וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם
הַבָּא אָמַר יְהֹוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף:
וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ
וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק: וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ
אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהֹוָה
צְבָאוֹת: זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ
בְחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ
לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהֹוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:
וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן
אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם:
הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהֹוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:

קריאה למפטיר בשבת וראש חדש·

במדבר כ״ח ט׳.

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת
בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:
וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהֹוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר
שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:
וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד:
וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהֹוָה: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה
לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת

לַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד
חַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃

הפטרת שבת וראש חדש.

כשבת ור"ח מפטירים השמים כסאי, ונדחת הפטרה זו מפני הפטרת שבת חנוכה ופ' שקלים ופ' החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ' מסעי; אבל בפ' ראה ור"ח מפטירים השמים כסאי ואח"כ מפטירים בכי תצא רני עקרה בצירוף עניה סוערה.

ישעיה סמן ס"ו.

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה
בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה
דִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־
עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ
זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר
לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם
נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ
וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ
דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם
מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם
יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם
גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ
וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל
אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־
יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר
יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־
יְרוּשָׁלַםִ וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־

הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ
לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה׀ אָמַר יְהוָֹה
הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם
וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ
אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַםִ תְּנֻחָמוּ׃
וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה
יַד־יְהוָֹה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָֹה בָּאֵשׁ
יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי
אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָֹה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָֹה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַד
אַחַר בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו אחת ק׳
יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָֹה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ
אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי
בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל
וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא
שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי
בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם׀ מִנְחָה לַיהוָֹה
בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר
קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַםִ אָמַר יְהוָֹה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת
הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָֹה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים
לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָֹה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָֹה כֵּן
יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי
שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָֹה׃

וְיָצְא֣וּ וְרָא֔וּ בְּפִגְרֵי֙ הָאֲנָשִׁ֔ים הַפֹּשְׁעִ֖ים בִּ֑י כִּ֣י תוֹלַעְתָּ֞ם
לֹ֣א תָמ֗וּת וְאִשָּׁם֙ לֹ֣א תִכְבֶּ֔ה וְהָי֥וּ דֵרָא֖וֹן לְכָל־בָּשָֽׂר׃
וְהָיָ֗ה מִֽדֵּי־חֹ֙דֶשׁ֙ בְּחָדְשׁ֔וֹ וּמִדֵּ֥י שַׁבָּ֖ת בְּשַׁבַּתּ֑וֹ
יָב֧וֹא כָל־בָּשָׂ֛ר לְהִשְׁתַּחֲוֺ֥ת לְפָנַ֖י אָמַ֥ר יְהוָֽה׃

הפטרת לערב ר"ח שחל בשבת.

כשחל ערב ראש חדש בשבת מפטירין ויאמר לו יהונתן מחר חדש, ונדחת הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש, (גם מפני עניה סוערה דפרשת ראה לפי מנהג הרבה קהלות, אבל בספרד ורוב אשכנז אינה נדחת מפניה). בשמואל א' סמן כ'.

וַיֹּאמֶר־ל֥וֹ יְהוֹנָתָ֖ן מָחָ֣ר חֹ֑דֶשׁ וְנִפְקַ֕דְתָּ כִּ֥י יִפָּקֵ֖ד מוֹשָׁבֶֽךָ׃
וְשִׁלַּשְׁתָּ֙ תֵּרֵ֣ד מְאֹ֔ד וּבָאתָ֙ אֶל־הַמָּק֔וֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּ֥רְתָּ
שָּׁ֖ם בְּי֣וֹם הַֽמַּעֲשֶׂ֑ה וְיָשַׁבְתָּ֕ אֵ֖צֶל הָאֶ֥בֶן הָאָֽזֶל׃ וַאֲנִ֗י שְׁלֹ֤שֶׁת
הַֽחִצִּים֙ צִדָּ֣ה אוֹרֶ֔ה לְשַֽׁלַּֽח־לִ֖י לְמַטָּרָֽה׃ וְהִנֵּה֙ אֶשְׁלַ֣ח אֶת־
הַנַּ֔עַר לֵ֖ךְ מְצָ֣א אֶת־הַֽחִצִּ֑ים אִם־אָמֹר֩ אֹמַ֨ר לַנַּ֜עַר הִנֵּ֥ה
הַחִצִּ֣ים ׀ מִמְּךָ֣ וָהֵ֗נָּה קָחֶ֧נּוּ ׀ וָבֹ֛אָה כִּֽי־שָׁל֥וֹם לְךָ֛ וְאֵ֥ין דָּבָ֖ר
חַי־יְהוָֽה׃ וְאִם־כֹּ֤ה אֹמַר֙ לָעֶ֔לֶם הִנֵּ֥ה הַֽחִצִּ֖ים מִמְּךָ֣ וָהָ֑לְאָה
לֵ֕ךְ כִּ֥י שִֽׁלַּחֲךָ֖ יְהוָֽה׃ וְהַ֨דָּבָ֔ר אֲשֶׁ֥ר דִּבַּ֖רְנוּ אֲנִ֣י וָאָ֑תָּה הִנֵּ֧ה
יְהוָ֛ה בֵּינִ֥י וּבֵינְךָ֖ עַד־עוֹלָֽם׃ וַיִּסָּתֵ֥ר דָּוִ֖ד בַּשָּׂדֶ֑ה וַיְהִ֣י הַחֹ֔דֶשׁ
וַיֵּ֧שֶׁב הַמֶּ֛לֶךְ עַל־הַלֶּ֖חֶם לֶאֱכֽוֹל׃ וַיֵּ֣שֶׁב הַ֠מֶּלֶךְ עַל־מ֨וֹשָׁב֜וֹ
כְּפַ֣עַם ׀ בְּפַ֗עַם אֶל־מוֹשַׁב֙ הַקִּ֔יר וַיָּ֙קָם֙ יְה֣וֹנָתָ֔ן וַיֵּ֥שֶׁב אַבְנֵ֖ר
מִצַּ֣ד שָׁא֑וּל וַיִּפָּקֵ֖ד מְק֥וֹם דָּוִֽד׃ וְלֹֽא־דִבֶּ֥ר שָׁא֛וּל מְא֖וּמָה
בַּיּ֣וֹם הַה֑וּא כִּ֤י אָמַר֙ מִקְרֶ֣ה ה֔וּא בִּלְתִּ֥י טָה֛וֹר ה֖וּא כִּֽי־לֹ֥א
טָהֽוֹר׃ וַיְהִ֗י מִֽמָּחֳרַ֤ת הַחֹ֙דֶשׁ֙ הַשֵּׁנִ֔י וַיִּפָּקֵ֖ד מְק֣וֹם דָּוִ֑ד וַיֹּ֤אמֶר
שָׁאוּל֙ אֶל־יְהוֹנָתָ֣ן בְּנ֔וֹ מַדּ֜וּעַ לֹא־בָ֧א בֶן־יִשַׁ֛י גַּם־תְּמ֥וֹל גַּם־
הַיּ֖וֹם אֶל־הַלָּֽחֶם׃ וַיַּ֥עַן יְהוֹנָתָ֖ן אֶת־שָׁא֑וּל נִשְׁאֹ֨ל נִשְׁאַ֥ל דָּוִ֛ד
מֵעִמָּדִ֖י עַד־בֵּ֥ית לָֽחֶם׃ וַיֹּ֡אמֶר שַׁלְּחֵ֣נִי נָ֡א כִּ֣י זֶבַח֩ מִשְׁפָּחָ֨ה
לָ֜נוּ בָּעִ֗יר וְה֤וּא צִוָּֽה־לִי֙ אָחִ֔י וְעַתָּ֗ה אִם־מָצָ֤אתִי חֵן֙ בְּעֵינֶ֔יךָ

אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן
הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת
הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ
וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־
הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי
כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ
וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃
וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר
וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר
לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר
רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם
הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי
הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן
אֶת־הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ
יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו
אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר
בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה
יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

כיהושע סמן ג׳.

וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם הִתְקַדָּשׁוּ כִּי מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה
בְּקִרְבְּכֶם נִפְלָאוֹת׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר
שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְעִבְרוּ לִפְנֵי הָעָם וַיִּשְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן
הַבְּרִית וַיֵּלְכוּ לִפְנֵי הָעָם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם
הַזֶּה אָחֵל גַּדֶּלְךָ בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר
הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ׃

כאן מתחילים בפפ״ד והרבה קהלות. כיהושע סמן ה׳.

בָּעֵת הַהִיא אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת
צֻרִים וְשׁוּב מֹל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית׃ וַיַּעַשׂ־לוֹ יְהוֹשֻׁעַ
חַרְבוֹת צֻרִים וַיָּמָל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּבְעַת הָעֲרָלוֹת׃
וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־מָל יְהוֹשֻׁעַ כָּל־הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם
הַזְּכָרִים כֹּל ׀ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה מֵתוּ בַמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם
מִמִּצְרָיִם׃ כִּי־מֻלִים הָיוּ כָּל־הָעָם הַיֹּצְאִים וְכָל־הָעָם
הַיִּלֹּדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא־מָלוּ׃
כִּי ׀ אַרְבָּעִים שָׁנָה הָלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־תֹּם
כָּל־הַגּוֹי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים מִמִּצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־
שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם לְבִלְתִּי הַרְאוֹתָם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבוֹתָם לָתֶת לָנוּ אֶרֶץ
זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְאֶת־בְּנֵיהֶם הֵקִים תַּחְתָּם אֹתָם מָל
יְהוֹשֻׁעַ כִּי־עֲרֵלִים הָיוּ כִּי לֹא־מָלוּ אוֹתָם בַּדָּרֶךְ׃ וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָל־הַגּוֹי לְהִמּוֹל וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם בַּמַּחֲנֶה עַד
חֲיוֹתָם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גַּלּוֹתִי אֶת־חֶרְפַּת
מִצְרַיִם מֵעֲלֵיכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִּלְגָּל עַד

הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּגִּלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב בְּעַרְבוֹת יְרִיחוֹ׃ וַיֹּאכְלוּ
מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה׃ וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמָּחֳרָת בְּאָכְלָם מֵעֲבוּר הָאָרֶץ וְלֹא
הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מָן וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוּאַת אֶרֶץ כְּנַעַן
בַּשָּׁנָה הַהִיא׃ וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו
וַיַּרְא וְהִנֵּה־אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ
יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם־לְצָרֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר
לֹא כִּי אֲנִי שַׂר־צְבָא־יְהוָה עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל
פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל
עַבְדּוֹ׃ וַיֹּאמֶר שַׂר־צְבָא יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ שַׁל נַעַלְךָ מֵעַל
רַגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ
יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃ וִירִיחוֹ סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא׃ וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שָׁמְעוֹ
בְּכָל־הָאָרֶץ׃

אחר ההפטרה יברך הברכות הללו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר
וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם
כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה· בָּ״א יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃
רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃
שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית
דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר

וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ · כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם השבת הזה ועל יום חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לקדשה ולמנוחה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת · עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

הפטרה ליום שני של פסח·

במלכים ב׳ סמן כ״ג.

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיַּאַסְפוּ אֵלָיו כָּל־זִקְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ: וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ בֵּית־יְהוָה וְכָל־אִישׁ יְהוּדָה וְכָל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ אִתּוֹ וְהַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל־הָעָם לְמִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּקְרָא בְאָזְנֵיהֶם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא בְּבֵית יְהוָה: וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ עַל־הָעַמּוּד וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית לִפְנֵי יְהוָה לָלֶכֶת אַחַר יְהוָה וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְאֶת־עֵדְוֹתָיו וְאֶת־חֻקֹּתָיו בְּכָל־לֵב וּבְכָל־נֶפֶשׁ לְהָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת הַכְּתֻבִים עַל־הַסֵּפֶר הַזֶּה וַיַּעֲמֹד כָּל־הָעָם בַּבְּרִית:

בקצת קהלות מתחילים כאן.

וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־כֹּהֲנֵי הַמִּשְׁנֶה וְאֶת־שֹׁמְרֵי הַסַּף לְהוֹצִיא מֵהֵיכַל יְהוָה אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָעֲשׂוּיִם לַבַּעַל וְלָאֲשֵׁרָה וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם וַיִּשְׂרְפֵם מִחוּץ לִירוּשָׁלַםִ בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן וְנָשָׂא אֶת־עֲפָרָם בֵּית־אֵל: וְהִשְׁבִּית אֶת־הַכְּמָרִים אֲשֶׁר נָתְנוּ מַלְכֵי יְהוּדָה

וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה וּמְסִבֵּי יְרוּשָׁלִָם וְאֶת־הַמְקַטְּרִים
לַבַּעַל לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וְלַמַּזָּלוֹת וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם׃
וַיֹּצֵא אֶת־הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ לִירוּשָׁלִַם אֶל־
נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיָּדֶק לְעָפָר
וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־עֲפָרָהּ עַל־קֶבֶר בְּנֵי הָעָם׃ וַיִּתֹּץ אֶת־בָּתֵּי
הַקְּדֵשִׁים אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר הַנָּשִׁים אֹרְגוֹת שָׁם
בָּתִּים לָאֲשֵׁרָה׃ וַיָּבֵא אֶת־כָּל־הַכֹּהֲנִים מֵעָרֵי יְהוּדָה
וַיְטַמֵּא אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר קִטְּרוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים מִגֶּבַע
עַד־בְּאֵר שָׁבַע וְנָתַץ אֶת־בָּמוֹת הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר־פֶּתַח
שַׁעַר יְהוֹשֻׁעַ שַׂר־הָעִיר אֲשֶׁר־עַל־שְׂמֹאול אִישׁ בְּשַׁעַר
הָעִיר׃ אַךְ לֹא יַעֲלוּ כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֶל־מִזְבַּח יְהוָה
בִּירוּשָׁלִָם כִּי אִם־אָכְלוּ מַצּוֹת בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם׃ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ
אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר עֲשׂוּ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּכָּתוּב
עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה׃ כִּי לֹא נַעֲשָׂה כַּפֶּסַח הַזֶּה מִימֵי
הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר שָׁפְטוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְכֹל יְמֵי מַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כִּי אִם־בִּשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה בִּירוּשָׁלִָם׃ וְגַם
אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַגִּלֻּלִים
וְאֵת כָּל־הַשִּׁקֻּצִים אֲשֶׁר נִרְאוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם
בִּעֵר יֹאשִׁיָּהוּ לְמַעַן הָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתֻבִים
עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן בֵּית יְהוָה׃ וְכָמֹהוּ
לֹא־הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ וּבְכָל־
נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכֹל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ׃

(ביחזקאל סמן ל״ז. הָיְתָה עָלַי.) ויש קהלות מוסיפים כאן:

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים
כְּצֹאן יְרוּשָׁלִַם בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת
מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

ברוב הקהלות מתחילים כאן:

הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָה וַיּוֹצִאֵנִי בְרוּחַ יְהוָה וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ
הַבִּקְעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת׃ וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב ׀
סָבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל־פְּנֵי הַבִּקְעָה וְהִנֵּה יְבֵשׁוֹת
מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה
וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה יָדָעְתָּ׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא עַל־
הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ
דְּבַר־יְהוָה׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הִנֵּה אֲנִי
מֵבִיא בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם׃ וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים וְהַעֲלֵתִי
עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ וְנִבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי וַיְהִי־קוֹל
כְּהִנָּבְאִי וְהִנֵּה־רַעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם אֶל־עַצְמוֹ׃
וְרָאִיתִי וְהִנֵּה־עֲלֵיהֶם גִּדִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר
מִלְמָעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא אֶל־הָרוּחַ
הִנָּבֵא בֶן־אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל־הָרוּחַ כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה
מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בֹּאִי הָרוּחַ וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ׃
וְהִנַּבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי וַתָּבוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיִּחְיוּ וַיַּעַמְדוּ עַל־
רַגְלֵיהֶם חַיִל גָּדוֹל מְאֹד־מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם
הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה אֹמְרִים

יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ׃ לָכֵן הִנָּבֵא
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ
אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם וְהַעֲלֵיתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי
וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה
בְּפִתְחִי אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם
עַמִּי׃ וְנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וִחְיִיתֶם וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל
אַדְמַתְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי נְאֻם־יְהֹוָה׃

כקלת קהלות מוסיפים זה:

וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ
אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו וּלְקַח עֵץ
אֶחָד וּכְתוֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
חֲבֵרָו׃ וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לְךָ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ
לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ׃ סדר ברכות אחרונות זיעהע זייטע 538.

הפטרה ליום שביעי של פסח.

בש"ב סמן כ"ב.

וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהֹוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל
יְהֹוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל׃ וַיֹּאמַר יְהֹוָה
סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃ אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי
וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃ מְהֻלָּל
אֶקְרָא יְהֹוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ׃ כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת
נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי׃ חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי
מָוֶת׃ בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהֹוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע
מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו׃ וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ
מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ׃ עָלָה עָשָׁן

בְאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ וַיֵּט שָׁמַיִם
וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו׃ וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא
עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃ וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חַשְׁרַת־מַיִם
עָבֵי שְׁחָקִים׃ מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ׃ יַרְעֵם מִן־
שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ׃ וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק
וַיָּהֹם*׃ וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת
יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ׃ יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי
מִמַּיִם רַבִּים׃ יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃
יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי׃ וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב
אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי׃ יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר
יָדַי יָשִׁיב לִי׃ כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃
כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו* לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה׃ וָאֶהְיֶה
תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃ וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי
כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו׃ עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים
תִּתַּמָּם׃ עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל׃ וְאֶת־עַם
עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃ כִּי־אַתָּה נֵירִי יְהוָה
וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃ כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־
שׁוּר׃ הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא
לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃ כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי־צוּר מִבַּלְעֲדֵי
אֱלֹהֵינוּ׃ הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכּוֹ*׃ מְשַׁוֶּה
רַגְלָיו* כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִדֵנִי׃ מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה
וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי׃ וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ
תַּרְבֵּנִי׃ תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃ אֶרְדְּפָה
אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃ וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם

ויהמם ק׳
משפטיו ק׳
דרכי ק׳
רגלי ק׳

וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃ וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ
קָמַי תַּחְתֵּנִי׃ וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם׃ יִשְׁעוּ
וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃ וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אָרֶץ
כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃ וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי
תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי׃ בְּנֵי נֵכָר
יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי׃ בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ
מִמִּסְגְּרוֹתָם׃ חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי׃
הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי׃ וּמוֹצִיאִי
מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי׃ עַל־
כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר׃ מִגְדִּיל* יְשׁוּעוֹת מגדול ק'
מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃

סדר ברכות אחרונות זיעהע זייטע 610.

הפטרה ליום אחרון של פסח.

בישעיה סמן י'.

עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד יְנֹפֵף יָדוֹ הַר בֵּית*־צִיּוֹן גִּבְעַת בת ק'
יְרוּשָׁלִָם׃ הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה
וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדֻעִים וְהַגְּבֹהִים יִשְׁפָּלוּ׃ וְנִקַּף סִבְכֵי הַיַּעַר
בַּבַּרְזֶל וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל׃ וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי
וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה׃ וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה רוּחַ חָכְמָה
וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת יְהוָה׃ וַהֲרִיחוֹ
בְּיִרְאַת יְהוָה וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא־לְמִשְׁמַע
אָזְנָיו יוֹכִיחַ׃ וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־
אָרֶץ וְהִכָּה־אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע׃
וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו׃ וְגָר זְאֵב

עִם־כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו
וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם׃ וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ
יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן׃ וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־חֻר
פָּתֶן וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ הָדָה׃ לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־
יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־
יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי
אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ וְהָיְתָה מְנֻחָתוֹ
כָּבוֹד׃ וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי ׀ שֵׁנִית יָדוֹ לִקְנוֹת
אֶת־שְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס
וּמִכּוּשׁ וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר וּמֵחֲמָת וּמֵאִיֵּי הַיָּם׃ וְנָשָׂא נֵס
לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע
כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃ וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם וְצֹרְרֵי יְהוּדָה יִכָּרֵתוּ
אֶפְרַיִם לֹא־יְקַנֵּא אֶת־יְהוּדָה וִיהוּדָה לֹא־יָצֹר אֶת־אֶפְרָיִם׃
וְעָפוּ בְכָתֵף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחְדָּו יָבֹזּוּ אֶת־בְּנֵי־קֶדֶם
אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹח יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם׃ וְהֶחֱרִים
יְהוָה אֵת לְשׁוֹן יָם־מִצְרַיִם וְהֵנִיף יָדוֹ עַל־הַנָּהָר בַּעְיָם
רוּחוֹ וְהִכָּהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים וְהִדְרִיךְ בַּנְּעָלִים׃ וְהָיְתָה
מְסִלָּה לִשְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר כַּאֲשֶׁר הָיְתָה
לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם
הַהוּא אוֹדְךָ יְהוָה כִּי אָנַפְתָּ בִּי יָשֹׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי׃
הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי־עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ
יְהוָה וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ וּשְׁאַבְתֶּם־מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי
הַיְשׁוּעָה׃ וַאֲמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בִשְׁמוֹ
הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ׃ זַמְּרוּ

יְהוָה כִּי גֵאוּת עָשָׂה מידַּעַת זֹאת בְּכָל־הָאָרֶץ׃ צַהֲלִי ק' מודעת
וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃

סדר ברכות אחרונות זיעהע זייטע 610.

הפטרה ליום ראשון של שבועות.

ביחזקאל סמן א'.

וַיְהִי׀ בִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ וַאֲנִי
בְתוֹךְ־הַגּוֹלָה עַל־נְהַר־כְּבָר נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאֶרְאֶה
מַרְאוֹת אֱלֹהִים׃ בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הִיא הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית
לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין׃ הָיֹה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יְחֶזְקֵאל
בֶּן־בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים עַל־נְהַר־כְּבָר וַתְּהִי עָלָיו שָׁם
יַד־יְהוָה׃ וָאֵרֶא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן־הַצָּפוֹן עָנָן
גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין הַחַשְׁמַל
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ וּמִתּוֹכָהּ דְּמוּת אַרְבַּע חַיּוֹת וְזֶה מַרְאֵיהֶן
דְּמוּת אָדָם לָהֵנָּה׃ וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָת וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם
לְאַחַת לָהֶם׃ וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל
עֵגֶל וְנֹצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל׃ וידו אָדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם ק' וידי
עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם לְאַרְבַּעְתָּם׃
חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם לֹא־יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּן אִישׁ
אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ׃ וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי אַרְיֵה
אֶל־הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם וּפְנֵי־שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאול לְאַרְבַּעְתָּן
וּפְנֵי־נֶשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּן׃ וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם פְּרֻדוֹת מִלְמָעְלָה
לְאִישׁ שְׁתַּיִם חֹבְרוֹת אִישׁ וּשְׁתַּיִם מְכַסּוֹת אֵת גְּוִיֹּתֵיהֶנָה׃
וְאִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת
יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃ וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי

אֵשׁ בֹּעֲרוֹת כְּמַרְאֵה הַלַּפִּדִים הִיא מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת וְנֹגַהּ לָאֵשׁ וּמִן־הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרָק׃ וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק׃ וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו׃ מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃ עַל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן׃ וְגַבֵּיהֶן וְגֹבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּן׃ וּבְלֶכֶת הַחַיּוֹת יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים׃ עַל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת וְהָאוֹפַנִּים יִנָּשְׂאוּ לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים׃ בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ וּבְעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים׃ וּדְמוּת עַל־רָאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא נָטוּי עַל־רָאשֵׁיהֶם מִלְמָעְלָה׃ וְתַחַת הָרָקִיעַ כַּנְפֵיהֶם יְשָׁרוֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ לְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה וּלְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה אֵת גְּוִיֹּתֵיהֶם׃ וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל כַּנְפֵיהֶם כְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל־שַׁדַּי בְּלֶכְתָּם קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן׃ וַיְהִי־קוֹל מֵעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן׃ וּמִמַּעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם כְּמַרְאֵה אֶבֶן־סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְמָעְלָה׃ וָאֵרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל כְּמַרְאֵה־אֵשׁ בֵּית־לָהּ סָבִיב מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמָעְלָה

וּמִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה רָאִיתִי כְּמַרְאֵה־אֵשׁ וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב: כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ סָבִיב הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד־יְהוָה וָאֶרְאֶה וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ:

אחר ההפטרה יברך הברכות האלה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם השבת הזה ועל יום חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לקדשה ולמנוחה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

בתרי עשר, בחבקוק סמן ג׳.

וַיהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל־הָאָרֶץ׃

כרוב קהלות אשכנז ואיטליא מתחילים כאן.

תְּפִלָּה לַחֲבַקּוּק הַנָּבִיא עַל שִׁגְיֹנוֹת׃ יְהוָה שָׁמַעְתִּי
שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי יְהוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב
שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר׃ אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא
וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן סֶלָה כִּסָּה שָׁמַיִם הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה
הָאָרֶץ׃ וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֶבְיוֹן
עֻזֹּה׃ לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו׃ עָמַד וַיְמֹדֶד
אֶרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי־עַד שַׁחוּ גִּבְעוֹת
עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ׃ תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן
יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן׃ הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָה אִם
בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ אִם־בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל־סוּסֶיךָ
מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה׃ עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת
אֹמֶר סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־אָרֶץ׃ רָאוּךָ יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם
מַיִם עָבָר נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא׃ שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ
עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ׃ בְּזַעַם
תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף תָּדוּשׁ גּוֹיִם׃ יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ לְיֵשַׁע
אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹּאשׁ מִבֵּית רָשָׁע עָרוֹת יְסוֹד עַד־
צַוָּאר סֶלָה׃ נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי
עֲלִיצֻתָם כְּמוֹ־לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר׃ דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ
חֹמֶר מַיִם רַבִּים׃ שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלֲלוּ שְׂפָתַי
יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה
לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ׃ כִּי־תְאֵנָה לֹא־תִפְרָח וְאֵין יְבוּל

בַּגְּפָנִים כִּחֵשׁ מַעֲשֵׂה־זַיִת וּשְׁדֵמוֹת לֹא־עָשָׂה אֹכֶל גָּזַר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים׃ וַאֲנִי בַּיהוָה אֶעְלוֹזָה אָגִילָה בֵּאלֹהֵי יִשְׁעִי׃ יְהוִה אֲדֹנָי חֵילִי וַיָּשֶׂם רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל בָּמוֹתַי יַדְרִכֵנִי לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָי׃

סדר ברכות אחרונות זיעהע זייטע 620.

הפטרה ליום ראשון של ראש השנה׃

בשמואל א׳ סמן א׳.

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ בֶן־צוּף אֶפְרָתִי׃ וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים׃ וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת׃ וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפָּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ׃ וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ׃ וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל׃ וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמֶה תִבְכִּי וְלָמֶה לֹא תֹאכְלִי וְלָמֶה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים׃ וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת הֵיכַל יְהוָה׃ וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה׃ וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־רָאֹה תִרְאֶה בָּעֳנִי

אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ
זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־
יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ׃ וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה
וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃ וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק
שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה׃
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ
מֵעָלָיִךְ׃ וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ
אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי
יְהוָה׃ אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל כִּי מֵרֹב
שִׂיחִי וְכַעְסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה׃ וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם
וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ׃
וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ
וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא־הָיוּ־לָהּ עוֹד׃ וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לִפְנֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה
אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ יְהוָה׃ וַיְהִי לִתְקֻפוֹת הַיָּמִים
וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מֵיְהוָה
שְׁאִלְתִּיו׃ וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה
אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ׃ וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה
לְאִישָׁהּ עַד־יִגָּמֵל הַנַּעַר וַהֲבִאֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־פְּנֵי יְהוָה
וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם׃ וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי
הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ אֹתוֹ אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־
דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָמְלָהּ אֹתוֹ׃
וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה
אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל יַיִן וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהוָה שִׁלוֹ וְהַנַּעַר

נָעַר׃ וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־עֵלִי׃ וַתֹּאמֶר
בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה
בָּזֶה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃ אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן
יְהוָה לִי אֶת־שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ׃ וְגַם אָנֹכִי
הִשְׁאִלְתִּהוּ לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה הוּא שָׁאוּל
לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיהוָה׃ וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ
לִבִּי בַּיהוָה רָמָה קַרְנִי בַּיהוָה רָחַב פִּי עַל־אוֹיְבַי כִּי
שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ׃ אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ
וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ׃ אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא
עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלֹא נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת׃
קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל׃ שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם
נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלּוּ עַד עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת
בָּנִים אֻמְלָלָה׃ יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל׃
יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם׃ מֵקִים מֵעָפָר
דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא
כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל׃
רַגְלֵי חֲסִידָו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמּוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ
יִגְבַּר־אִישׁ׃ יְהוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו עָלָו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה
יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ׃

אחר ההפטרה יברך הברכות הללו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר
וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם

ל מלך נאמן ורחמן אתה׃ ב״א יי האל הנאמן בכל דבריו׃
רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע
מהרה בימינו׃ ברוך אתה יי משמח ציון בבניה׃
שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית
ד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על כסאו לא ישב זר
א ינחלו עוד אחרים את כבודו׃ כי בשם קדשך נשבעת
ו שלא יכבה נרו לעולם ועד׃ ברוך אתה יי מגן דוד׃
על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת
זה ויום הזכרון הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה
כבוד ולתפארת׃ על הכל יי אלהינו אנחנו מודים
ך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם
עד ודברך אמת וקים לעד׃ ברוך אתה יי מלך
ל כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הזכרון׃

הפטרה ליום שני של ראש השנה׃

ירמיה סמן ל״א׃

כה אמר יהוה מצא חן במדבר עם שרידי חרב הלוך
הרגיעו ישראל׃ מרחוק יהוה נראה לי ואהבת עולם
אהבתיך על כן משכתיך חסד׃ עוד אבנך ונבנית
בתולת ישראל עוד תעדי תפיך ויצאת במחול משחקים׃
עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו׃
כי יש יום קראו נצרים בהר אפרים קומו ונעלה ציון
אל יהוה אלהינו׃ כי כה אמר יהוה רנו ליעקב שמחה
וצהלו בראש הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע יהוה
את עמך את שארית ישראל׃ הנני מביא אתם מארץ

צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה
וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה׃ בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים
אוֹבִילֵם אוֹלִיכֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ
בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא׃ שִׁמְעוּ
דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק וְאִמְרוּ מְזָרֵה
יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ׃ כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־
יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ׃ וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִמְרוֹם־צִיּוֹן
וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־
בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה
עוֹד׃ אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו
וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם׃
וְרִוֵּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשֶׁן וְעַמִּי אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם
יְהוָה׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי
תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־
בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ
מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ
אוֹיֵב׃ וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים
לִגְבוּלָם׃ שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר
כְּעֵגֶל לֹא לֻמָּד הֲשִׁבֵנִי וְאָשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי׃
כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בֹּשְׁתִּי
וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי׃ הֲבֵן יַקִּיר לִי
אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשֻׁעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר
אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה׃

סדר ברכות אחרונות זיעהע זייטע 624.

בישעיה סמן נ"ז.

וְאָמַר סֹלּוּ־סֹלּוּ פַּנּוּ־דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי׃
כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם
קָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים
לְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים׃ כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח
קְצוֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי׃
עֲוֺן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי וְאַכֵּהוּ הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבָב
דֶרֶךְ לִבּוֹ׃ דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם
נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו׃ בּוֹרֵא נוּב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם׀ שָׁלוֹם ניב
לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו׃ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם
נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט׃
אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים׃ קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ
כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב
חַטֹּאתָם׃ וְאוֹתִי יוֹם׀ יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן
כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי
מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן׃ לָמָּה צַּמְנוּ וְלֹא
רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ־
חֵפֶץ וְכָל־עַצְּבֵיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ׃ הֵן לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת
בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע לֹא־תָצוּמוּ כַיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם׃
הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף
כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם
רָצוֹן לַיהוָה׃ הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע
הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל־מוֹטָה
תְּנַתֵּקוּ׃ הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא

בַיִת כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם׃ אָז
יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ
צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְהוָה יַאַסְפֶךָ׃ אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע
וְיֹאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלַח אֶצְבַּע
וְדַבֶּר־אָוֶן׃ וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח
בַחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם׃ וְנָחֲךָ יְהוָה תָּמִיד
וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן
רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו׃ וּבָנוּ מִמְּךָ
חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר
פֶּרֶץ מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת׃ אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ
עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ
יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ
וְדַבֵּר דָּבָר׃ אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי
אֶרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃

אחר ההפטרה יברך הברכות האלה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר
וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם
כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּא״י הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃
רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃
שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית
דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר

א יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ · כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ
שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:
עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם השבת
זה ויום הַכִּפֻּרִים הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לקדשה
לִמְנוּחָה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה · לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:
ל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ ·
תְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד וּדְבָרְךָ אֱמֶת
קַיָּם לָעַד · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מלך מוחל וסולח לעונותינו
לעונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה
מֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

הפטרה למנחה־של יום כפור ·

ספר יונה.

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: קוּם לֵךְ
אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם
לְפָנָי: וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד
יָפוֹ וַיִּמְצָא אָנִיָּה ׀ בָּאָה תַרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ
לָבוֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה: וַיהוָה הֵטִיל רוּחַ
גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה
לְהִשָּׁבֵר: וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיָּטִלוּ
אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם וְיוֹנָה
יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדַם: וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב
הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ
אוּלַי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְּמִי הָרָעָה

הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה׃ וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה
מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ וְאֵי־מִזֶּה עַם אָתָּה׃
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָֹה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי
יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה׃ וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים
יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ
הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָֹה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם׃
וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ כִּי
הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל
הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר
הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם׃ וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבָּשָׁה
וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם׃ וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָֹה
וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָֹה אַל־נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה
וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִיא כִּי־אַתָּה יְהוָֹה כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ א׳ [illegible]
עָשִׂיתָ׃ וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם
מִזַּעְפּוֹ׃ וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָֹה וַיִּזְבְּחוּ
זֶבַח לַיהוָֹה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים׃ וַיְמַן יְהוָֹה דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ
אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה
לֵילוֹת׃ וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָֹה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה׃
וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָֹה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל
שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃ וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר
יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ וַאֲנִי אָמַרְתִּי
נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃
אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃

לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל
מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי: בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה
זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: מְשַׁמְּרִים
הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ: וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ
אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה
לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־
יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר: קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה
וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ: וַיָּקָם
יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֶה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־
גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים: וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא
בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם
וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת: וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־
צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם: וַיִּגַּע הַדָּבָר
אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס
שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר: וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ
וּגְדֹלָיו לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ
מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ: וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ
הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם
הָאֱלֹהִים וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד: וַיַּרְא הָאֱלֹהִים
אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים
עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה: וַיֵּרַע
אֶל־יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה וַיִּחַר לוֹ: וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר
אָנָּה יְהוָה הֲלוֹא־זֶה דְבָרִי עַד־הֱיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן

קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן
וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה׃ וְעַתָּה
יְהוָה קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ׃ וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם
לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר
יִרְאֶה מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר׃ וַיְמַן יְהוָה־אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל
מֵעַל לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ וַיִּשְׂמַח
יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְדוֹלָה׃ וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת
בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת וַתַּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן וַיִּיבָשׁ׃ וַיְהִי
כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתַּךְ
הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת
וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הַהֵיטֵב
חָרָה־לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד־מָוֶת׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ
בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבִן־לַיְלָה אָבָד׃ וַאֲנִי לֹא
אָחוּס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה
מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ
לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה׃ בספר"ם ובק"ק מסיימים כאן ויש מוסיפים:

מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ
לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ
יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם׃ תִּתֵּן
אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ
מִימֵי קֶדֶם׃

ואומרים ברכות אחרונות עד מגן דוד. ואין אומרים על התורה.

בזכריה סמן י"ד.

הִנֵּה יוֹם־בָּא לַיהוָה וְחֻלַּק שְׁלָלֵךְ בְּקִרְבֵּךְ׃ וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֶל־יְרוּשָׁלִַם לַמִּלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁגַלְנָה וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר׃ וְיָצָא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב׃ וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם מִקֶּדֶם וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֵחֶצְיוֹ מִזְרָחָה וָיָמָּה גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה׃ וְנַסְתֶּם גֵּיא־הָרַי כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־אָצַל וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת יְקִפָּאוֹן׃ וְהָיָה יוֹם־אֶחָד הוּא יִוָּדַע לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא־לָיְלָה וְהָיָה לְעֶת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלִַם חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן בַּקַּיִץ וּבָחֹרֶף יִהְיֶה׃ וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד׃ יִסּוֹב כָּל־הָאָרֶץ כָּעֲרָבָה מִגֶּבַע לְרִמּוֹן נֶגֶב יְרוּשָׁלִָם וְרָאֲמָה וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ לְמִשַּׁעַר בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן עַד־שַׁעַר הַפִּנִּים וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ׃ וְיָשְׁבוּ בָהּ וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלִַם לָבֶטַח׃ וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל־יְרוּשָׁלִָם הָמֵק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל־רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְחֹרֵיהֶן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם׃ וְהָיָה בַּיּוֹם

תשכבנה ק'

וקפאון ק'

הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה רַבָּה בָּהֶם וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד
רֵעֵהוּ וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ׃ וְגַם־יְהוּדָה תִּלָּחֵם
בִּירוּשָׁלָםִ וְאֻסַּף חֵיל כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב זָהָב וָכֶסֶף וּבְגָדִים
לָרֹב מְאֹד׃ וְכֵן תִּהְיֶה מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל וְהַחֲמוֹר
וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת׃
וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלָםִ וְעָלוּ
מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלָחֹג
אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת׃ וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת
הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלַםִ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא
עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם׃ וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה
וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה
אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת׃ זֹאת
תִּהְיֶה חַטַּאת מִצְרָיִם וְחַטַּאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ
לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת׃ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת
הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים
לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַםִ וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ
לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ
בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת
בַּיּוֹם הַהוּא׃

אחר ההפטרה יברך הברכות האלה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר
וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם

כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ׃ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם השבת הזה ועל יוֹם חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לקדשה ולמנוחה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃ עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים׃

הפטרה ליום שני של סכות׃

במלכים א׳ סמן ח׳.

וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃ וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן׃ וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃ וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃ וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־

אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ
הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים׃ כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים
כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל
בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃ וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים
מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם
עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר
הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ
וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד
לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה׃
אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל׃ בָּנֹה בָנִיתִי
בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־
פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
עֹמֵד׃ וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר׃ מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר
מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר
בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי
לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל
דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי
הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת
כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃
וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי
וָאֵשֵׁב ׀ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת

לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן
אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ
אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

סדר ברכות אחרונות זיעהע זייטע 634.

הפטרה לשבת וחול המועד של סכות.

ביחזקאל סמן ל״ח.

וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה תַּעֲלֶה חֲמָתִי בְּאַפִּי׃ וּבְקִנְאָתִי בְאֵשׁ־עֶבְרָתִי
דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת
יִשְׂרָאֵל׃ וְרָעֲשׁוּ מִפָּנַי דְּגֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה
וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה וְנֶהֶרְסוּ הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת וְכָל־חוֹמָה
לָאָרֶץ תִּפּוֹל׃ וְקָרָאתִי עָלָיו לְכָל־הָרַי חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה׃ וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם
וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־
אֲגַפָּיו וְעַל־עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ וְהִתְגַּדִּלְתִּי
וְהִתְקַדִּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל׃ וְשֹׁבַבְתִּיךָ
וְשִׁשֵּׁאתִיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן וַהֲבִאוֹתִךָ עַל־הָרֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וְהִכֵּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאולֶךָ וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ
אַפִּיל׃ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים
אֲשֶׁר אִתָּךְ לְעֵיט צִפּוֹר כָּל־כָּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ

לֶאֱכָלָה: עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה: וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים לָבֶטַח וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהֹוָה: וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קָדְשִׁי עוֹד וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה
קָדוֹשׁ בְּיִשְׂרָאֵל: הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה הוּא
הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי: וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי ׀ עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבִעֲרוּ
וְהִשִּׂיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד
וּבְרֹמַח וּבִעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים: וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן
הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־הַיְּעָרִים כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ־אֵשׁ וְשָׁלְלוּ
אֶת־שֹׁלְלֵיהֶם וּבָזְזוּ אֶת־בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: וְהָיָה
בַיּוֹם הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג ׀ מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר בְּיִשְׂרָאֵל גֵּי הָעֹבְרִים
קִדְמַת הַיָּם וְחֹסֶמֶת הִיא אֶת־הָעֹבְרִים וְקָבְרוּ שָׁם
אֶת־גּוֹג וְאֶת־כָּל־הֲמוֹנֹה וְקָרְאוּ גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: וּקְבָרוּם
בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים:
וְקָבְרוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם יוֹם הִכָּבְדִי נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה: וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ עֹבְרִים בָּאָרֶץ מְקַבְּרִים
אֶת־הָעֹבְרִים אֶת־הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ
מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים יַחְקֹרוּ: וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ
וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים
אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: וְגַם שֶׁם־עִיר הֲמוֹנָה וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ:

סדר ברכות אחרונות זיעהע זייטע 634.

במלכים א׳ סמן ח׳.

וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָֹה אֵת כָּל־
תְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח יְהוָֹה מִכְּרֹעַ
ל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת הַשָּׁמָיִם: וַיַּעֲמֹד וַיְבָרֶךְ אֵת
ל־קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר: בָּרוּךְ יְהוָֹה אֲשֶׁר
תַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא־נָפַל
בָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ:
הִי יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבֹתֵינוּ אַל־
עַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־
רָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־
בֹתֵינוּ: וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְהוָֹה
קְרֹבִים אֶל־יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת ׀ מִשְׁפַּט
עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: לְמַעַן דַּעַת
ל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָֹה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: וְהָיָה
לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו וְלִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם הַזֶּה: וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ זֹבְחִים זֶבַח
לִפְנֵי יְהוָֹה: וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח
לַיהוָֹה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים
אָלֶף וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית יְהוָֹה הַמֶּלֶךְ וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי
בֵית־יְהוָֹה כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֵת
חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָֹה
קָטֹן מֵהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים:
וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָעֵת־הַהִיא ׀ אֶת־הֶחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ

קָהָ֣ל גָּד֡וֹל מִלְּב֣וֹא חֲמָ֣ת ׀ עַד־נַ֣חַל מִצְרַ֗יִם לִפְנֵי֙ יְהוָ֣ה
אֱלֹהֵ֔ינוּ שִׁבְעַ֥ת יָמִ֖ים וְשִׁבְעַ֣ת יָמִ֑ים אַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר יֽוֹם׃
בַּיּ֤וֹם הַשְּׁמִינִי֙ שִׁלַּ֣ח אֶת־הָעָ֔ם וַֽיְבָרְכ֖וּ אֶת־הַמֶּ֑לֶךְ וַיֵּלְכ֣וּ
לְאָהֳלֵיהֶ֗ם שְׂמֵחִים֙ וְט֣וֹבֵי לֵ֔ב עַ֣ל כָּל־הַטּוֹבָ֗ה אֲשֶׁ֨ר עָשָׂ֤ה
יְהוָה֙ לְדָוִ֣ד עַבְדּ֔וֹ וּלְיִשְׂרָאֵ֖ל עַמּֽוֹ׃

וי״א מוסיפים פסוק זה:

וַיְהִי֙ כְּכַלּ֣וֹת שְׁלֹמֹ֔ה לִבְנ֥וֹת אֶת־בֵּית־יְהוָ֖ה וְאֶת־בֵּ֣ית
הַמֶּ֑לֶךְ וְאֵת֙ כָּל־חֵ֣שֶׁק שְׁלֹמֹ֔ה אֲשֶׁ֥ר חָפֵ֖ץ לַעֲשֽׂוֹת׃

אחר ההפטרה יברך הברכות האלה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר
וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם
כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל
הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית
דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא
יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ
נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה
יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם השבת

תזה ועל יום הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה· שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לקדשה ולמנוחה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת· עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

הפטרה לשמחת תורה·

ביהושע סמן א׳.

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר: מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ: חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם: רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ

חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ (כאן מסיימים הספרדים.)

וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר׃ עִבְרוּ ׀ בְּקֶרֶב
הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵידָה כִּי בְּעוֹד ׀
שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ׃
וְלָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃
זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה
לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת׃ נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים
לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם׃ עַד אֲשֶׁר־
יָנִיחַ יְהוָה ׀ לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם
וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃ וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל
אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ׃ כְּכֹל
אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה׃ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר
יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר
תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ׃

סדר ברכות אחרונות זיעהע זייטע 640.

א 1 2 שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה: יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ
3 כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן: לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק
4 שְׁמֶךָ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ: מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה
הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ
5 מִיַּיִן מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ: שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם
6 כְּאָהֳלֵי קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה: אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת
שֶׁשְּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־
7 הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי: הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה
נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה
8 כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ: אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה
בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת
9 10 הָרֹעִים: לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי: נָאווּ
11 לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים: תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ
12 עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף: עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ:
13 14 צְרוֹר הַמֹּר ׀ דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין: אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי
15 לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי: הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ
16 יוֹנִים: הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף־עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה:
17 ב 1 קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַחִיטֵנוּ בְּרוֹתִים: אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן
2 שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים: כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין
3 הַבָּנוֹת: כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ
4 חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: הֱבִיאַנִי אֶל־בֵּית
5 הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה: סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי
6 בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי: שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי
7 וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת

אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ ׀ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה
עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים 8
מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת׃ דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים 9
הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ
מִן־הַחֲרַכִּים׃ עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי 10
וּלְכִי־לָךְ׃ כִּי־הִנֵּה הַסְּתָו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃ 11
הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע 12
בְּאַרְצֵנוּ׃ הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ 13
קוּמִי לָכִי רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע 14
בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ
כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה׃ אֶחֱזוּ־לָנוּ שֻׁעָלִים שֻׁעָלִים 15
קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר׃ דּוֹדִי לִי וַאֲנִי 16
לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים סֹב 17
דְּמֵה־לְךָ דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל־הָרֵי בָתֶר׃
עַל־מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו ג 1
וְלֹא מְצָאתִיו׃ אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים 2
וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא
מְצָאתִיו׃ מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה 3
נַפְשִׁי רְאִיתֶם׃ כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת 4
שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל
בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת 5
יְרוּשָׁלַםִ בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ ׀ וְאִם
תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ מִי זֹאת עֹלָה מִן 6
הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת

7 רוֹכֵל׃ הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ
8 מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל׃ כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ
9 חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת׃ אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ
10 שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן׃ עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב
מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃
11 צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה־

ד

1 לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃ הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי
הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר
2 הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד׃ שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ
3 מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ כְּחוּט
הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ
4 מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף
5 הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבֹּרִים׃ שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי
6 עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם
וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃
7 8 כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ׃ אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי
מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ שְׂנִיר
9 וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים׃ לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי
כַלָּה לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַד מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ׃ באחת
10 מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ
11 שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים׃ נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה
דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן׃
12 13 גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם׃ שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס
14 רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃ נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם

קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל
15 רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃ מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן
16 לְבָנוֹן׃ עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו
ה 1 יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃ בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי
כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי
שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים׃
2 אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל ׀ דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי
רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי
3 לָיְלָה׃ פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי
4 אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם׃ דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחֹר
5 וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו׃ קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ־
6 מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל׃ פָּתַחְתִּי
אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ
7 וְלֹא מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי׃ מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים
הַסֹּבְבִים בָּעִיר הִכּוּנִי פְצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי
8 הַחֹמוֹת׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ אִם־תִּמְצְאוּ
9 אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ מַה־דּוֹדֵךְ
מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃
10 11 דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה׃ רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו
12 תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב׃ עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי מָיִם
13 רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת׃ לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם
מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר׃
14 יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת
15 סַפִּירִים׃ שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ

16 כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים: חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים
ו 1 זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם: אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה
2 בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ: דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ
3 לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים: אֲנִי
4 לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה
5 נָאוָה כִּירוּשָׁלִָם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי
שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מִן־הַגִּלְעָד:
6 שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת
7 וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם: כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ:
8 שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין
9 מִסְפָּר: אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה
הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים
10 וַיְהַלְלוּהָ: מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה
11 בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת
12 בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים: לֹא
ז 1 יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב: שׁוּבִי שׁוּבִי
הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית
2 כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם: מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב
3 חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן: שָׁרְרֵךְ אַגַּן
הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים:
4 5 שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה: צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל
הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ
6 כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק: רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל
7 וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים: מַה־יָּפִית

וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃ זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר 8
וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו 9
וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃
וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי 10
יְשֵׁנִים׃ אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃ לְכָה דוֹדִי נֵצֵא 11 12
הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים׃ נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־ 13
פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן
אֶת־דֹּדַי לָךְ׃ הַדּוּדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים 14
חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ׃ מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי ח 1
יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־יָבֻזוּ לִי׃
אֶנְהָגֲךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח 2
מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃ שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ 3
הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָם מַה־תָּעִירוּ ׀ וּמַה־תְּעֹרְרוּ 4
אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר 5
מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ
אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם 6
עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה
רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה׃ מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ 7
לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ
אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ׃ אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה 8
וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ׃
אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא
נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז׃ אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז 10
הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם׃ כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל 11

הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף
כָּסֶף׃ כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם
לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ׃ הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים
לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי׃ בְּרַח ׀ דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ
לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים׃

סכום פסוקי דספר שיר השירים **מאה ושבעה עשר**. וסמן
אשר דבר **טוב על** המלך. וסדריו שמנה. וחציו: „נרד וכרכם״ (ד׳ י״ד).

מגלת רות א

וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ
מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי
בָנָיו׃ וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נָעֳמִי וְשֵׁם שְׁנֵי־בָנָיו ׀
מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן אֶפְרָתִים מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי־מוֹאָב
וַיִּהְיוּ־שָׁם׃ וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי וַתִּשָּׁאֵר הִיא וּשְׁנֵי
בָנֶיהָ׃ וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מֹאֲבִיּוֹת שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה וְשֵׁם
הַשֵּׁנִית רוּת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים׃ וַיָּמוּתוּ גַם־שְׁנֵיהֶם
מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן וַתִּשָּׁאֵר הָאִשָּׁה מִשְּׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ׃ וַתָּקָם
הִיא וְכַלֹּתֶיהָ וַתָּשָׁב מִשְּׂדֵי מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בִּשְׂדֵה מוֹאָב
כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־עַמּוֹ לָתֵת לָהֶם לָחֶם׃ וַתֵּצֵא מִן־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר הָיְתָה־שָׁמָּה וּשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ עִמָּהּ וַתֵּלַכְנָה בַדֶּרֶךְ
לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה׃ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לִשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ לֵכְנָה
שֹּׁבְנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּהּ יַעֲשֶׂה יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר
עֲשִׂיתֶם עִם־הַמֵּתִים וְעִמָּדִי׃ יִתֵּן יְהוָה לָכֶם וּמְצֶאןָ מְנוּחָה
אִשָּׁה בֵּית אִישָׁהּ וַתִּשַּׁק לָהֶן וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה׃

10 11 וַתֹּאמַרְנָה־לָּהּ כִּי־אִתָּךְ נָשׁוּב לְעַמֵּךְ׃ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי שֹׁבְנָה
בְנֹתַי לָמָּה תֵלַכְנָה עִמִּי הַעוֹד־לִי בָנִים בְּמֵעַי וְהָיוּ לָכֶם
12 לַאֲנָשִׁים׃ שֹׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ כִּי זָקַנְתִּי מִהְיוֹת לְאִישׁ כִּי
אָמַרְתִּי יֶשׁ־לִי תִקְוָה גַּם הָיִיתִי הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי
13 בָנִים׃ הֲלָהֵן ׀ תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה
לְבִלְתִּי הֱיוֹת לְאִישׁ אַל בְּנֹתַי כִּי־מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי־יָצְאָה
14 בִי יַד־יְהוָה׃ וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד וַתִּשַּׁק עָרְפָּה
15 לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה־בָּהּ׃ וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ
16 אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־אֱלֹהֶיהָ שׁוּבִי אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ׃ וַתֹּאמֶר רוּת
אַל־תִּפְגְּעִי־בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל־אֲשֶׁר תֵּלְכִי
17 אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי׃ בַּאֲשֶׁר
תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי וְכֹה יֹסִיף כִּי
18 הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ׃ וַתֵּרֶא כִּי־מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת
19 אִתָּהּ וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ׃ וַתֵּלַכְנָה שְׁתֵּיהֶם עַד־בֹּאָנָה
בֵּית לָחֶם וַיְהִי כְּבֹאָנָה בֵּית לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל־הָעִיר עֲלֵיהֶן
20 וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת נָעֳמִי׃ וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶן אַל־תִּקְרֶאנָה לִי
21 נָעֳמִי קְרֶאןָ לִי מָרָא כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד׃ אֲנִי מְלֵאָה
הָלַכְתִּי וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי יְהוָה לָמָּה תִקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי וַיהוָה
22 עָנָה בִי וְשַׁדַּי הֵרַע לִי׃ וַתָּשָׁב נָעֳמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ
עִמָּהּ הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לֶחֶם בִּתְחִלַּת
1 קְצִיר שְׂעֹרִים׃ וּלְנָעֳמִי מֹידַע לְאִישָׁהּ אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל
2 מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמוֹ בֹּעַז׃ וַתֹּאמֶר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה
אֶל־נָעֳמִי אֵלְכָה־נָּא הַשָּׂדֶה וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים אַחַר אֲשֶׁר
3 אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו וַתֹּאמֶר לָהּ לְכִי בִתִּי׃ וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא

וַתִּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקֹּצְרִים וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה
לְבֹעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ׃ וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית
לֶחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים יְהוָה עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרֶכְךָ
יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל־הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה
הַזֹּאת׃ וַיַּעַן הַנַּעַר הַנִּצָּב עַל־הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה
מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׁבָה עִם־נָעֳמִי מִשְּׂדֵה מוֹאָב׃ וַתֹּאמֶר
אֲלַקֳטָה־נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וַתָּבוֹא
וַתַּעֲמוֹד מֵאָז הַבֹּקֶר וְעַד־עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת מְעָט׃
וַיֹּאמֶר בֹּעַז אֶל־רוּת הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ בִּתִּי אַל־תֵּלְכִי לִלְקֹט
בְּשָׂדֶה אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבוּרִי מִזֶּה וְכֹה תִדְבָּקִין עִם־
נַעֲרֹתָי׃ עֵינַיִךְ בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר־יִקְצֹרוּן וְהָלַכְתְּ אַחֲרֵיהֶן הֲלוֹא
צִוִּיתִי אֶת־הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נָגְעֵךְ וְצָמִת וְהָלַכְתְּ אֶל־
הַכֵּלִים וְשָׁתִית מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים׃ וַתִּפֹּל עַל־פָּנֶיהָ
וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתֹּאמֶר אֵלָיו מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
לְהַכִּירֵנִי וְאָנֹכִי נָכְרִיָּה׃ וַיַּעַן בֹּעַז וַיֹּאמֶר לָהּ הֻגֵּד הֻגַּד
לִי כֹּל אֲשֶׁר־עָשִׂית אֶת־חֲמוֹתֵךְ אַחֲרֵי מוֹת אִישֵׁךְ וַתַּעַזְבִי
אָבִיךְ וְאִמֵּךְ וְאֶרֶץ מוֹלַדְתֵּךְ וַתֵּלְכִי אֶל־עַם אֲשֶׁר לֹא־
יָדַעַתְּ תְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ יְשַׁלֵּם יְהוָה פָּעֳלֵךְ וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ
שְׁלֵמָה מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּאת לַחֲסוֹת
תַּחַת־כְּנָפָיו׃ וַתֹּאמֶר אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי כִּי נִחַמְתָּנִי
וְכִי דִבַּרְתָּ עַל־לֵב שִׁפְחָתֶךָ וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת
שִׁפְחֹתֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר לָה בֹעַז לְעֵת הָאֹכֶל גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ
מִן־הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ וַתֵּשֶׁב מִצַּד הַקֹּצְרִים
14 וַיִּצְבָּט־לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר׃ וַתָּקָם לְלַקֵּט

וַיְצַו בֹּעַז אֶת־נְעָרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין הָעֳמָרִים תְּלַקֵּט וְלֹא
תַכְלִימוּהָ׃ וְגַם שֹׁל־תָּשֹׁלּוּ לָהּ מִן־הַצְּבָתִים וַעֲזַבְתֶּם
וְלִקְּטָה וְלֹא תִגְעֲרוּ־בָהּ׃ וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה עַד־הָעָרֶב וַתַּחְבֹּט
אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים׃ וַתִּשָּׂא וַתָּבוֹא
הָעִיר וַתֵּרֶא חֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה וַתּוֹצֵא וַתִּתֶּן־לָהּ
אֵת אֲשֶׁר־הוֹתִרָה מִשָּׂבְעָהּ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ חֲמוֹתָהּ אֵיפֹה
לִקַּטְתְּ* הַיּוֹם וְאָנָה עָשִׂית יְהִי מַכִּירֵךְ בָּרוּךְ וַתַּגֵּד לַחֲמוֹתָהּ לקטת ק'
אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה עִמּוֹ וַתֹּאמֶר שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי
עִמּוֹ הַיּוֹם בֹּעַז׃ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לְכַלָּתָהּ בָּרוּךְ הוּא לַיהוָה
אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַמֵּתִים וַתֹּאמֶר
לָהּ נָעֳמִי קָרוֹב לָנוּ הָאִישׁ מִגֹּאֲלֵנוּ הוּא׃ וַתֹּאמֶר רוּת
הַמּוֹאֲבִיָּה גַּם כִּי־אָמַר אֵלַי עִם־הַנְּעָרִים אֲשֶׁר־לִי תִּדְבָּקִין
עַד אִם־כִּלּוּ אֵת כָּל־הַקָּצִיר אֲשֶׁר־לִי׃ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי
אֶל־רוּת כַּלָּתָהּ טוֹב בִּתִּי כִּי תֵצְאִי עִם־נַעֲרוֹתָיו וְלֹא
יִפְגְּעוּ־בָךְ בְּשָׂדֶה אַחֵר׃ וַתִּדְבַּק בְּנַעֲרוֹת בֹּעַז לְלַקֵּט עַד
כְּלוֹת קְצִיר־הַשְּׂעֹרִים וּקְצִיר הַחִטִּים וַתֵּשֶׁב אֶת־חֲמוֹתָהּ׃
וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי חֲמוֹתָהּ בִּתִּי הֲלֹא אֲבַקֶּשׁ־לָךְ מָנוֹחַ
אֲשֶׁר יִיטַב־לָךְ׃ וְעַתָּה הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ אֲשֶׁר הָיִית
אֶת־נַעֲרוֹתָיו הִנֵּה־הוּא זֹרֶה אֶת־גֹּרֶן הַשְּׂעֹרִים הַלָּיְלָה׃
וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתְּ שִׂמְלֹתֵךְ* עָלַיִךְ וְיָרַדְתִּי* הַגֹּרֶן אַל־
תִּוָּדְעִי לָאִישׁ עַד כַּלֹּתוֹ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת׃ וִיהִי בְשָׁכְבוֹ
וְיָדַעַתְּ אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב־שָׁם וּבָאת וְגִלִּית מַרְגְּלֹתָיו
וְשָׁכָבְתִּי* וְהוּא יַגִּיד לָךְ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין׃ וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ
כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי * אֶעֱשֶׂה׃ וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל

שמלתיך ק'. וירדת ק'. ושכבת ק'. אלי ק'.

שֶׁר־צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ׃ וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ וַיָּבֹא
שְׁכַּב בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא בַלָּט וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו
תִּשְׁכָּב׃ וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה
שָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו׃ וַיֹּאמֶר מִי־אָתְּ וַתֹּאמֶר אָנֹכִי
וּת אֲמָתֶךָ וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אֲמָתְךָ כִּי גֹאֵל אָתָּה׃
אמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַיהוָה בִּתִּי הֵיטַבְתְּ חַסְדֵּךְ הָאַחֲרוֹן
ן־הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי־לֶכֶת אַחֲרֵי הַבַּחוּרִים אִם־דַּל וְאִם
שִׁיר׃ וְעַתָּה בִּתִּי אַל־תִּירְאִי כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי אֶעֱשֶׂה
ךְ כִּי יוֹדֵעַ כָּל־שַׁעַר עַמִּי כִּי אֵשֶׁת חַיִל אָתְּ׃ וְעַתָּה כִּי
מְנָם כִּי *אם גֹאֵל אָנֹכִי וְגַם יֵשׁ גֹּאֵל קָרוֹב מִמֶּנִּי׃ *לִינִי
לַּיְלָה וְהָיָה בַבֹּקֶר אִם־יִגְאָלֵךְ טוֹב יִגְאָל וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ
לְגָאֳלֵךְ וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי חַי־יְהוָה שִׁכְבִי עַד־הַבֹּקֶר׃
תִּשְׁכַּב מַרְגְּלוֹתָו עַד־הַבֹּקֶר וַתָּקָם *בְּטֶרוֹם יַכִּיר אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר אַל־יִוָּדַע כִּי־בָאָה הָאִשָּׁה הַגֹּרֶן׃ וַיֹּאמֶר
בִי הַמִּטְפַּחַת אֲשֶׁר־עָלַיִךְ וְאֶחֳזִי־בָהּ וַתֹּאחֶז בָּהּ וַיָּמָד
שֵׁשׁ־שְׂעֹרִים וַיָּשֶׁת עָלֶיהָ וַיָּבֹא הָעִיר׃ וַתָּבוֹא אֶל־חֲמוֹתָהּ
וַתֹּאמֶר מִי־אַתְּ בִּתִּי וַתַּגֶּד־לָהּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה־לָהּ
אִישׁ׃ וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ־הַשְּׂעֹרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי כִּי אָמַר *
אַל־תָּבוֹאִי רֵיקָם אֶל־חֲמוֹתֵךְ׃ וַתֹּאמֶר שְׁבִי בִתִּי עַד
אֲשֶׁר תֵּדְעִין אֵיךְ יִפֹּל דָּבָר כִּי לֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ כִּי
אִם־כִּלָּה הַדָּבָר הַיּוֹם׃ וּבֹעַז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהִנֵּה
גֹּאֵל עֹבֵר אֲשֶׁר דִּבֶּר־בֹּעַז וַיֹּאמֶר סוּרָה שְׁבָה־פֹּה פְּלֹנִי
אַלְמֹנִי וַיָּסַר וַיֵּשֵׁב׃ וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָעִיר
יֹּאמֶר שְׁבוּ־פֹה וַיֵּשֵׁבוּ׃ וַיֹּאמֶר לַגֹּאֵל חֶלְקַת הַשָּׂדֶה

אם כתיב ולא קרי. לינִי ק'. מרגלותיו ק'. בטרם ק'.
אלי כתיב ולא קרי

אֲשֶׁר לְאָחִינוּ לֶאֱלִימֶלֶךְ מָכְרָה נָעֳמִי הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵה
מוֹאָב׃ וַאֲנִי אָמַרְתִּי אֶגְלֶה אָזְנְךָ לֵאמֹר קְנֵה נֶגֶד הַיֹּשְׁבִים 4
וְנֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי אִם־תִּגְאַל גְּאָל וְאִם־לֹא יִגְאַל הַגִּידָה לִּי
וְאֵדַע כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל וְאָנֹכִי אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי
אֶגְאָל׃ וַיֹּאמֶר בֹּעַז בְּיוֹם־קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעֳמִי וּמֵאֵת 5
רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֵשֶׁת־הַמֵּת קָנִיתִי לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת
עַל־נַחֲלָתוֹ׃ וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל לִגְאוֹל־לִי פֶּן־אַשְׁחִית 6
אֶת־נַחֲלָתִי גְּאַל־לְךָ אַתָּה אֶת־גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא־אוּכַל לִגְאֹל׃
וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל עַל־הַגְּאוּלָּה וְעַל־הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם 7
כָּל־דָּבָר שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ וְזֹאת הַתְּעוּדָה
בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לְבֹעַז קְנֵה־לָךְ וַיִּשְׁלֹף נַעֲלוֹ׃ 8
וַיֹּאמֶר בֹּעַז לַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי 9
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לֶאֱלִימֶלֶךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן וּמַחְלוֹן
מִיַּד נָעֳמִי׃ וְגַם אֶת־רוּת הַמֹּאֲבִיָּה אֵשֶׁת מַחְלוֹן קָנִיתִי 10
לִי לְאִשָּׁה לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ וְלֹא־יִכָּרֵת שֵׁם
הַמֵּת מֵעִם אֶחָיו וּמִשַּׁעַר מְקוֹמוֹ עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם׃
וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בַּשַּׁעַר וְהַזְּקֵנִים עֵדִים יִתֵּן יְהוָה 11
אֶת־הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל־בֵּיתֶךָ כְּרָחֵל ׀ וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ
שְׁתֵּיהֶם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וַעֲשֵׂה־חַיִל בְּאֶפְרָתָה וּקְרָא־
שֵׁם בְּבֵית לָחֶם׃ וִיהִי בֵיתְךָ כְּבֵית פֶּרֶץ אֲשֶׁר־יָלְדָה 12
תָמָר לִיהוּדָה מִן־הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לְךָ מִן־הַנַּעֲרָה
הַזֹּאת׃ וַיִּקַּח בֹּעַז אֶת־רוּת וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ 13
וַיִּתֵּן יְהוָה לָהּ הֵרָיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן׃ וַתֹּאמַרְנָה הַנָּשִׁים אֶל־ 14
נָעֳמִי בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם וְיִקָּרֵא

ואדעה ק׳ קנית ק׳ לגאל ק׳

שמו בישראל: והיה לך למשיב נפש ולכלכל את־
שיבתך כי כלתך אשר־אהבתך ילדתו אשר־היא טובה
לך משבעה בנים: ותקח נעמי את־הילד ותשתהו בחיקה
ותהי־לו לאמנת: ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד־
בן לנעמי ותקראנה שמו עובד הוא אבי־ישי אבי דוד:
ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד את־חצרון: וחצרון
הוליד את־רם ורם הוליד את־עמינדב: ועמינדב
הוליד את־נחשון ונחשון הוליד את־שלמה: ושלמון
הוליד את־בעז ובעז הוליד את־עובד: ועבד הוליד
את־ישי וישי הוליד את־דוד:

סכום פסוקי דספר רות שמונים וחמשה, וסמנו סורה שבה פה פלוני אלמני. וחציו ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי (ב׳ כ״ב).

מגלת איכה א·

איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה
רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס: בכו תבכה
בלילה ודמעתה על לחיה אין־לה מנחם מכל־אהביה
כל־רעיה בגדו בה היו לה לאיבים: גלתה יהודה
מעני ומרב עבדה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח
כל־רדפיה השיגוה בין המצרים: דרכי ציון אבלות
מבלי באי מועד כל־שעריה שוממין כהניה נאנחים
בתולתיה נוגות והיא מר־לה: היו צריה לראש איביה
שלו כי־יהוה הוגה על־רב־פשעיה עולליה הלכו שבי
לפני־צר: ויצא מבת־ציון כל־הדרה היו שריה כאילים
לא־מצאו מרעה וילכו בלא־כח לפני רודף: זכרה

יְרוּשָׁלַםִ יְמֵי עָנְיָהּ וּמְרוּדֶיהָ כֹּל מַחֲמֻדֶיהָ אֲשֶׁר הָיוּ מִימֵי
קֶדֶם בִּנְפֹל עַמָּהּ בְּיַד־צָר וְאֵין עוֹזֵר לָהּ רָאוּהָ צָרִים שָׂחֲקוּ
עַל־מִשְׁבַּתֶּהָ׃ חֵטְא חָטְאָה יְרוּשָׁלַםִ עַל־כֵּן לְנִידָה הָיָתָה 8
כָּל־מְכַבְּדֶיהָ הִזִּילוּהָ כִּי־רָאוּ עֶרְוָתָהּ גַּם־הִיא נֶאֶנְחָה
וַתָּשָׁב אָחוֹר׃ טֻמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ 9
וַתֵּרֶד פְּלָאִים אֵין מְנַחֵם לָהּ רְאֵה יְהוָה אֶת־עָנְיִי כִּי הִגְדִּיל
אוֹיֵב׃ יָדוֹ פָּרַשׂ צָר עַל כָּל־מַחֲמַדֶּיהָ כִּי־רָאֲתָה גוֹיִם בָּאוּ 10
מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ׃ כָּל־עַמָּהּ 11
נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים לֶחֶם נָתְנוּ מַחֲמוֹדֵּיהֶם בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב
נָפֶשׁ רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי זוֹלֵלָה׃ לוֹא אֲלֵיכֶם 12
כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר
עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ׃ מִמָּרוֹם שָׁלַח 13
אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי אָחוֹר
נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה כָּל־הַיּוֹם דָּוָה׃ נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ 14
יִשְׂתָּרְגוּ עָלוּ עַל־צַוָּארִי הִכְשִׁיל כֹּחִי נְתָנַנִי אֲדֹנָי בִּידֵי לֹא־
אוּכַל קוּם׃ סִלָּה כָל־אַבִּירַי ׀ אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי 15
מוֹעֵד לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת־יְהוּדָה׃
עַל־אֵלֶּה ׀ אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי ׀ עֵינִי יֹרְדָה מַּיִם כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי 16
מְנַחֵם מֵשִׁיב נַפְשִׁי הָיוּ בָנַי שׁוֹמֵמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב׃ פֵּרְשָׂה 17
צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מְנַחֵם לָהּ צִוָּה יְהוָה לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו צָרָיו
הָיְתָה יְרוּשָׁלַםִ לְנִדָּה בֵּינֵיהֶם׃ צַדִּיק הוּא יְהוָה כִּי־פִיהוּ 18
מָרִיתִי שִׁמְעוּ־נָא כָל־עַמִּים וּרְאוּ מַכְאֹבִי בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי
הָלְכוּ בַשֶּׁבִי׃ קָרָאתִי לַמְאַהֲבַי הֵמָּה רִמּוּנִי כֹּהֲנַי וּזְקֵנַי 19
בָּעִיר גָּוָעוּ כִּי־בִקְשׁוּ אֹכֶל לָמוֹ וְיָשִׁיבוּ אֶת־נַפְשָׁם׃ רְאֵה 20

יְהוָה כִּי־צַר־לִי מֵעַי חֳמַרְמָרוּ נֶהְפַּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי כִּי מָרוֹ
מָרִיתִי מִחוּץ שִׁכְּלָה־חֶרֶב בַּבַּיִת כַּמָּוֶת׃ שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה
אָנִי אֵין מְנַחֵם לִי כָּל־אֹיְבַי שָׁמְעוּ רָעָתִי שָׂשׂוּ כִּי אַתָּה
עָשִׂיתָ הֵבֵאתָ יוֹם־קָרָאתָ וְיִהְיוּ כָמוֹנִי׃ תָּבֹא כָל־רָעָתָם
לְפָנֶיךָ וְעוֹלֵל לָמוֹ כַּאֲשֶׁר עוֹלַלְתָּ לִי עַל כָּל־פְּשָׁעָי כִּי־
רַבּוֹת אַנְחֹתַי וְלִבִּי דַוָּי׃

אֵיכָה יָעִיב בְּאַפּוֹ ׀ אֲדֹנָי אֶת־בַּת־צִיּוֹן הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם
אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־זָכַר הֲדֹם־רַגְלָיו בְּיוֹם אַפּוֹ׃
בִּלַּע אֲדֹנָי *לֹא חָמַל אֵת כָּל־נְאוֹת יַעֲקֹב הָרַס בְּעֶבְרָתוֹ ולא ק'
מִבְצְרֵי בַת־יְהוּדָה הִגִּיעַ לָאָרֶץ חִלֵּל מַמְלָכָה וְשָׂרֶיהָ׃ גָּדַע
בָּחֳרִי־אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב
וַיִּבְעַר בְּיַעֲקֹב כְּאֵשׁ לֶהָבָה אָכְלָה סָבִיב׃ דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ
כְּאוֹיֵב נִצָּב יְמִינוֹ כְּצָר וַיַּהֲרֹג כֹּל מַחֲמַדֵּי־עָיִן בְּאֹהֶל בַּת־
צִיּוֹן שָׁפַךְ כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ׃ הָיָה אֲדֹנָי ׀ כְּאוֹיֵב בִּלַּע יִשְׂרָאֵל
בִּלַּע כָּל־אַרְמְנוֹתֶיהָ שִׁחֵת מִבְצָרָיו וַיֶּרֶב בְּבַת־יְהוּדָה
תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה׃ וַיַּחְמֹס כַּגַּן שֻׂכּוֹ שִׁחֵת מוֹעֲדוֹ שִׁכַּח יְהוָה ׀
בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת וַיִּנְאַץ בְּזַעַם־אַפּוֹ מֶלֶךְ וְכֹהֵן׃ זָנַח אֲדֹנָי ׀
מִזְבְּחוֹ נִאֵר מִקְדָּשׁוֹ הִסְגִּיר בְּיַד־אוֹיֵב חוֹמֹת אַרְמְנוֹתֶיהָ
קוֹל נָתְנוּ בְּבֵית־יְהוָה כְּיוֹם מוֹעֵד׃ חָשַׁב יְהוָה ׀ לְהַשְׁחִית
חוֹמַת בַּת־צִיּוֹן נָטָה קָו לֹא־הֵשִׁיב יָדוֹ מִבַּלֵּעַ וַיַּאֲבֶל־חֵל ט' זעירא
וְחוֹמָה יַחְדָּו אֻמְלָלוּ׃ *טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ אִבַּד וְשִׁבַּר
בְּרִיחֶיהָ מַלְכָּהּ וְשָׂרֶיהָ בַגּוֹיִם אֵין תּוֹרָה גַּם־נְבִיאֶיהָ לֹא־
מָצְאוּ חָזוֹן מֵיְהוָה׃ יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יִדְּמוּ זִקְנֵי בַת־צִיּוֹן הֶעֱלוּ
עָפָר עַל־רֹאשָׁם חָגְרוּ שַׂקִּים הוֹרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשָׁן בְּתוּלֹת

11 יְרוּשָׁלָֽםִ׃ כָּלוּ בַדְּמָעוֹת עֵינַי חֳמַרְמְרוּ מֵעַי נִשְׁפַּךְ לָאָרֶץ
כְּבֵדִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי בֵּעָטֵף עוֹלֵל וְיוֹנֵק בִּרְחֹבוֹת קִרְיָה׃
12 לְאִמֹּתָם יֹאמְרוּ אַיֵּה דָּגָן וָיָיִן בְּהִתְעַטְּפָם כֶּחָלָל בִּרְחֹבוֹת
13 עִיר בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל־חֵיק אִמֹּתָם׃ מָה אֲעוּדֵךְ מָה
אֲדַמֶּה־לָּךְ הַבַּת יְרוּשָׁלִַם מָה אַשְׁוֶה־לָּךְ וַאֲנַחֲמֵךְ בְּתוּלַת
14 בַּת־צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ מִי יִרְפָּא־לָךְ׃ נְבִיאַיִךְ חָזוּ
לָךְ שָׁוְא וְתָפֵל וְלֹא־גִלּוּ עַל־עֲוֺנֵךְ לְהָשִׁיב שְׁבִיתֵךְ וַיֶּחֱזוּ
15 לָךְ מַשְׂאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים׃ סָפְקוּ עָלַיִךְ כַּפַּיִם כָּל־עֹבְרֵי
דֶרֶךְ שָׁרְקוּ וַיָּנִעוּ רֹאשָׁם עַל־בַּת יְרוּשָׁלִָם הֲזֹאת הָעִיר
16 שֶׁיֹּאמְרוּ כְּלִילַת יֹפִי מָשׂוֹשׂ לְכָל־הָאָרֶץ׃ פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם
כָּל־אֹיְבַיִךְ שָׁרְקוּ וַיַּחַרְקוּ שֵׁן אָמְרוּ בִּלָּעְנוּ אַךְ זֶה הַיּוֹם
17 שֶׁקִּוִּינֻהוּ מָצָאנוּ רָאִינוּ׃ עָשָׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמָם בִּצַּע
אֶמְרָתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי־קֶדֶם הָרַס וְלֹא חָמָל וַיְשַׂמַּח עָלַיִךְ
18 אוֹיֵב הֵרִים קֶרֶן צָרָיִךְ׃ צָעַק לִבָּם אֶל־אֲדֹנָי חוֹמַת בַּת־
צִיּוֹן הוֹרִידִי כַנַּחַל דִּמְעָה יוֹמָם וָלַיְלָה אַל־תִּתְּנִי פוּגַת
19 לָךְ אַל־תִּדֹּם בַּת־עֵינֵךְ׃ קוּמִי ׀ רֹנִּי בַלַּיְלָה לְרֹאשׁ אַשְׁמֻרוֹת
שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי אֲדֹנָי שְׂאִי אֵלָיו כַּפַּיִךְ עַל־נֶפֶשׁ
20 עוֹלָלַיִךְ הָעֲטוּפִים בְּרָעָב בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת׃ רְאֵה יְהוָה
וְהַבִּיטָה לְמִי עוֹלַלְתָּ כֹּה אִם־תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פִּרְיָם עֹלְלֵי
21 טִפֻּחִים אִם־יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ אֲדֹנָי כֹּהֵן וְנָבִיא׃ שָׁכְבוּ לָאָרֶץ
חוּצוֹת נַעַר וְזָקֵן בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי נָפְלוּ בֶחָרֶב הָרַגְתָּ בְּיוֹם
22 אַפֶּךָ טָבַחְתָּ לֹא חָמָלְתָּ׃ תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד מְגוּרַי מִסָּבִיב
וְלֹא הָיָה בְּיוֹם אַף־יְהוָה פָּלִיט וְשָׂרִיד אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי
וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם׃

אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ׃ אוֹתִי נָהַג וַיֹּלַךְ
חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר׃ אַךְ בִּי יָשֻׁב יַהֲפֹךְ יָדוֹ כָּל־הַיּוֹם׃ בִּלָּה
בְשָׂרִי וְעוֹרִי שִׁבַּר עַצְמוֹתָי׃ בָּנָה עָלַי וַיַּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה׃
בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם׃ גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא
הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי׃ גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם תְּפִלָּתִי׃ גָּדַר
דְּרָכַי בְּגָזִית נְתִיבֹתַי עִוָּה׃ דֹּב אֹרֵב הוּא לִי אֲרִיה* ארי ק'
בְּמִסְתָּרִים׃ דְּרָכַי סוֹרֵר וַיְפַשְּׁחֵנִי שָׂמַנִי שֹׁמֵם׃ דָּרַךְ
קַשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא לַחֵץ׃ הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ׃
הָיִיתִי שְּׂחֹק לְכָל־עַמִּי נְגִינָתָם כָּל־הַיּוֹם׃ הִשְׂבִּיעַנִי
בַמְּרוֹרִים הִרְוַנִי לַעֲנָה׃ וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר׃
וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה׃ וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי
וְתוֹחַלְתִּי מֵיְהוָה׃ זְכָר־עָנְיִי וּמְרוּדִי לַעֲנָה וָרֹאשׁ׃ זָכוֹר
תִּזְכּוֹר וְתָשׁוֹחַ* עָלַי נַפְשִׁי׃ זֹאת אָשִׁיב אֶל־לִבִּי עַל־כֵּן ותשיח ק'
אוֹחִיל׃ חַסְדֵי יְהוָה כִּי לֹא־תָמְנוּ כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמָיו׃
חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ׃ חֶלְקִי יְהוָה אָמְרָה נַפְשִׁי
עַל־כֵּן אוֹחִיל לוֹ׃ טוֹב יְהוָה לְקֹוָו לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ׃ טוֹב
וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְהוָה׃ טוֹב לַגֶּבֶר כִּי־יִשָּׂא עֹל
בִּנְעוּרָיו׃ יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו׃ יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ
אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה׃ יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה׃ כִּי לֹא
יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי׃ כִּי אִם־הוֹגָה וְרִחַם כְּרֹב חֲסָדָו*׃ כִּי חסדיו ק'
לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה בְּנֵי־אִישׁ׃ לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו כֹּל
אֲסִירֵי אָרֶץ׃ לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט־גָּבֶר נֶגֶד פְּנֵי עֶלְיוֹן׃ לְעַוֵּת
אָדָם בְּרִיבוֹ אֲדֹנָי לֹא רָאָה׃ מִי זֶה אָמַר וַתֶּהִי אֲדֹנָי לֹא
צִוָּה׃ מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב׃ מַה־יִּתְאוֹנֵן אָדָם

חַי גָּבֶר עַל־חֲטָאָו׃ נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד 40
יְהוָה׃ נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל בַּשָּׁמָיִם׃ נַחְנוּ 41 42
פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ׃ סַכֹּתָה בָאַף וַתִּרְדְּפֵנוּ 43
הָרַגְתָּ לֹא חָמָלְתָּ׃ סַכּוֹתָה בֶעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה׃ סְחִי 44 45
וּמָאוֹס תְּשִׂימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים׃ פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיהֶם כָּל 46
אֹיְבֵינוּ׃ פַּחַד וָפַחַת הָיָה לָנוּ הַשֵּׁאת וְהַשָּׁבֶר׃ פַּלְגֵי־מַיִם 47 48
תֵּרַד עֵינִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי׃ עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה מֵאֵין 49
הֲפֻגוֹת׃ עַד־יַשְׁקִיף וְיֵרֶא יְהוָה מִשָּׁמָיִם׃ עֵינִי עוֹלְלָה 50 51
לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי׃ צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפּוֹר אֹיְבַי חִנָּם׃ 52
צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ־אֶבֶן בִּי׃ צָפוּ־מַיִם עַל־רֹאשִׁי אָמַרְתִּי 53 54
נִגְזָרְתִּי׃ קָרָאתִי שִׁמְךָ יְהוָה מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת׃ קוֹלִי שָׁמָעְתָּ 55 56
אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי׃ קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָּ 57
אָמַרְתָּ אַל־תִּירָא׃ רַבְתָּ אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי גָּאַלְתָּ חַיָּי׃ 58
רָאִיתָה יְהוָה עַוָּתָתִי שָׁפְטָה מִשְׁפָּטִי׃ רָאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם 59 60
כָּל־מַחְשְׁבֹתָם לִי׃ שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם יְהוָה כָּל־מַחְשְׁבֹתָם 61
עָלָי׃ שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם עָלַי כָּל־הַיּוֹם׃ שִׁבְתָּם וְקִימָתָם 62 63
הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם׃ תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה 64
יְדֵיהֶם׃ תִּתֵּן לָהֶם מְגִנַּת־לֵב תַּאֲלָתְךָ לָהֶם׃ תִּרְדֹּף בְּאַף 65 66
וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה׃

ד אֵיכָה יוּעַם זָהָב יִשְׁנֶא הַכֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי 1
קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת׃ בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים 2
בַּפָּז אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי־חֶרֶשׂ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר׃ גַּם־תַּנִּין 3
חָלְצוּ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן בַּת־עַמִּי לְאַכְזָר כַּיְ *עֵנִים בַּמִּדְבָּר׃
דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל־חִכּוֹ בַּצָּמָא עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם פֹּרֵשׂ 4

אֵין לָהֶם׃ הָאֹכְלִים לְמַעֲדַנִּים נָשַׁמּוּ בַּחוּצוֹת הָאֱמֻנִים
עֲלֵי תוֹלָע חִבְּקוּ אַשְׁפַּתּוֹת׃ וַיִּגְדַּל עֲוֺן בַּת־עַמִּי מֵחַטַּאת
סְדֹם הַהֲפוּכָה כְמוֹ־רָגַע וְלֹא־חָלוּ בָהּ יָדָיִם׃ זַכּוּ נְזִירֶיהָ
מִשֶּׁלֶג צַחוּ מֵחָלָב אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים סַפִּיר גִּזְרָתָם׃
חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאֳרָם לֹא נִכְּרוּ בַּחוּצוֹת צָפַד עוֹרָם עַל־
עַצְמָם יָבֵשׁ הָיָה כָעֵץ׃ טוֹבִים הָיוּ חַלְלֵי־חֶרֶב מֵחַלְלֵי רָעָב
שֶׁהֵם יָזוּבוּ מְדֻקָּרִים מִתְּנוּבֹת שָׂדָי׃ יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת
בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֶׁבֶר בַּת־עַמִּי׃ כִּלָּה יְהוָה
אֶת־חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיַּצֶּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל
יְסוֹדֹתֶיהָ׃ לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ *וְכֹל יֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי יָבֹא
צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם׃ מֵחַטֹּאת נְבִיאֶיהָ עֲוֺנֹת כֹּהֲנֶיהָ
הַשֹּׁפְכִים בְּקִרְבָּהּ דַּם צַדִּיקִים׃ נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת נְגֹאֲלוּ
בַּדָּם בְּלֹא יוּכְלוּ יִגְּעוּ בִּלְבֻשֵׁיהֶם׃ סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ
סוּרוּ סוּרוּ אַל־תִּגָּעוּ כִּי נָצוּ גַּם־נָעוּ אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִפוּ
לָגוּר׃ פְּנֵי יְהוָה חִלְּקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם פְּנֵי כֹהֲנִים לֹא
נָשָׂאוּ *זְקֵנִים לֹא חָנָנוּ׃ *עוֹדֵינָה תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ אֶל־עֶזְרָתֵנוּ
הָבֶל בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ אֶל־גּוֹי לֹא יוֹשִׁעַ׃ צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת
1 בִּרְחֹבֹתֵינוּ קָרַב קִצֵּנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי־בָא קִצֵּנוּ׃ קַלִּים הָיוּ
רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי שָׁמָיִם עַל־הֶהָרִים דְּלָקֻנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ׃
2 רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יְהוָה נִלְכַּד בִּשְׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אָמַרְנוּ
2 בְּצִלּוֹ נִחְיֶה בַגּוֹיִם׃ שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי בַּת־אֱדוֹם *יוֹשַׁבְתִּי בְּאֶרֶץ
2 עוּץ גַּם־עָלַיִךְ תַּעֲבָר־כּוֹס תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי׃ תַּם־עֲוֺנֵךְ בַּת־
צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ פָּקַד עֲוֺנֵךְ בַּת־אֱדוֹם גִּלָּה עַל־
1 חַטֹּאתָיִךְ׃ זְכֹר יְהוָה מֶה־הָיָה לָנוּ *הַבִּיטָ וּרְאֵה אֶת־

כל ק'
וזקנים ק' עודינו ק'
יושבת ק'
הביטה ק'

ק׳ ואין · ק׳ לנו · ק׳ ואינם · ק׳ ואנחנו

חֶרְפָּתֵנוּ: נַחֲלָתֵנוּ נֶהֶפְכָה לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנָכְרִים: יְתוֹמִים 2 3
הָיִינוּ *אֵין אָב אִמֹּתֵינוּ כְּאַלְמָנוֹת: מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ 4
עֵצֵינוּ בִּמְחִיר יָבֹאוּ: עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ יָגַעְנוּ *לֹא הוּנַח 5
לָנוּ: מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד אַשּׁוּר לִשְׂבֹּעַ לָחֶם: אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ 6 7
*אֵינָם *אֲנַחְנוּ עֲוֺנֹתֵיהֶם סָבָלְנוּ: עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ פֹּרֵק 8
אֵין מִיָּדָם: בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר: 9
עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב: נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ 10 11
בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה: שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ פְּנֵי זְקֵנִים לֹא 12
נֶהְדָּרוּ: בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ: זְקֵנִים 13 14
מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם: שָׁבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ 15
נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחֹלֵנוּ: נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ אוֹי־נָא לָנוּ 16
כִּי חָטָאנוּ: עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ: 17
עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הִלְּכוּ־בוֹ: אַתָּה יְהוָה 18 19
לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר: לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ 20
תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים: פסוק השיבנו יאמר הקהל תחלה ואח״כ החזן ומסיים הפסוק.

ק׳ ונשובה

הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ *וְנָשׁוּב חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: 21
כִּי אִם־מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד־מְאֹד: 22

הקהל חוזר לאמר השיבנו ואח״כ החזן:

הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: 21

מגלת קהלת א׳

א
דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָםִ: הֲבֵל הֲבָלִים 1 2
אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֵל הֲבָלִים הַכֹּל הָבֶל: מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם 3
בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא 4

וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת׃ וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־
מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם׃ הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב
אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב ׀ סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ׃
כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־
מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלָכֶת׃ כָּל־
הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן
לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ׃ מַה־שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה
וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃
יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים
אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ׃ אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים וְגַם לָאַחֲרֹנִים
שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה׃ אֲנִי
קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלָם׃ וְנָתַתִּי אֶת־
לִבִּי לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר בַּחָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת
הַשָּׁמָיִם הוּא ׀ עִנְיַן רָע נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת
14 בּוֹ׃ רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה
15 הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ מְעֻוָּת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן
16 לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת׃ דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה
הִגְדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־הָיָה לְפָנַי עַל־
17 יְרוּשָׁלָם וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת׃ וָאֶתְּנָה לִבִּי
לָדַעַת חָכְמָה וְדַעַת הֹלֵלוֹת וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה
18 הוּא רַעְיוֹן רוּחַ׃ כִּי בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת
ב
1 יוֹסִיף מַכְאוֹב׃ אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה־נָּא אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה
2 וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא הָבֶל׃ לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל
3 וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה׃ תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת־

בִּשְׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר אֶרְאֶה
אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם
מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם׃ הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי 4
לִי כְּרָמִים׃ עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ 5
כָּל־פֶּרִי׃ עָשִׂיתִי לִי בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר 6
צוֹמֵחַ עֵצִים׃ קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בַיִת הָיָה לִי 7
גַּם־מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי
בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים 8
וְהַמְּדִינוֹת עָשִׂיתִי לִי שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנוּגֹת בְּנֵי הָאָדָם
שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת׃ וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה לְפָנַי 9
בִּירוּשָׁלָ͏ִם אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִּי׃ וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי 10
לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־
לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל־עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי׃ וּפָנִיתִי 11
אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת
וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃
וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי ׀ מֶה 12
הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־כְּבָר עָשׂוּהוּ׃
וְרָאִיתִי אָנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן־הַסִּכְלוּת כִּיתְרוֹן 13
הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ׃ הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ 14
הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַם־אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃
וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי וְלָמָּה 15
חָכַמְתִּי אֲנִי אָז יֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ כִּי 16
אֵין זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים
הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל׃

17 וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת
18 הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־
כָּל־עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאָדָם
19 שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי׃ וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט
בְּכָל־עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וְשֶׁחָכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם־זֶה
20 הָבֶל׃ וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי
21 תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כִּי־יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת
וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל־בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל
22 וְרָעָה רַבָּה׃ כִּי מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ
23 שֶׁהוּא עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס
24 עִנְיָנוֹ גַּם־בַּלַּיְלָה לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל הוּא׃ אֵין־
טוֹב בָּאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְהֶרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בַּעֲמָלוֹ
25 גַּם־זֹה רָאִיתִי אָנִי כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא׃ כִּי מִי יֹאכַל
26 וּמִי יָחוּשׁ חוּץ מִמֶּנִּי׃ כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה
וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת
1 לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ לַכֹּל זְמָן
2 וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת
3 עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ׃ עֵת לַהֲרוֹג וְעֵת לִרְפּוֹא
4 עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת׃ עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחוֹק עֵת
5 סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד׃ עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים
6 עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק׃ עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד
7 עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ׃ עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר עֵת
8 לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר׃ עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא עֵת מִלְחָמָה
9 10 וְעֵת שָׁלוֹם׃ מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל׃ רָאִיתִי

אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃
אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם 11
מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה
הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף׃ יָדַעְתִּי כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי 12
אִם־לִשְׂמוֹחַ וְלַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו׃ וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל 13
וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃ יָדַעְתִּי 14
כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו
אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ
מִלְּפָנָיו׃ מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה 15
וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף׃ וְעוֹד רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ 16
מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרָשַׁע׃
אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי אֶת־הַצַּדִּיק וְאֶת־הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים 17
כִּי־עֵת לְכָל־חֵפֶץ וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שָׁם׃ אָמַרְתִּי אֲנִי 18
בְּלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת
שְׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם׃ כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה 19
הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ
אֶחָד לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל׃
הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הָיָה מִן־הֶעָפָר וְהַכֹּל 20
שָׁב אֶל־הֶעָפָר׃ מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלָה הִיא 21
לְמָעְלָה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ׃ וְרָאִיתִי 22
כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי־הוּא חֶלְקוֹ
כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו׃ וְשַׁבְתִּי אֲנִי
וָאֶרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
וְהִנֵּה ׀ דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם

כח ואין להם מנחם: ושבח אני את־המתים שכבר
מתו מן־החיים אשר המה חיים עדנה: וטוב משניהם
את אשר־עדן לא היה אשר לא־ראה את־המעשה
הרע אשר נעשה תחת השמש: וראיתי אני את־כל־
עמל ואת כל־כשרון המעשה כי היא קנאת־איש
מרעהו גם־זה הבל ורעות רוח: הכסיל חבק את־ידיו
ואכל את־בשרו: טוב מלא כף נחת ממלא חפנים
עמל ורעות רוח: ושבתי אני ואראה הבל תחת השמש:
יש אחד ואין שני גם בן ואח אין־לו ואין קץ לכל־
עמלו גם־עיניו לא־תשבע עשר ולמי אני עמל ומחסר עינו ק׳
את־נפשי מטובה גם־זה הבל וענין רע הוא: טובים
השנים מן־האחד אשר יש־להם שכר טוב בעמלם:
כי אם־יפלו האחד יקים את־חברו ואילו האחד שיפול
ואין שני להקימו: גם אם־ישכבו שנים וחם להם
ולאחד איך יחם: ואם־יתקפו האחד השנים יעמדו
נגדו והחוט המשלש לא במהרה ינתק: טוב ילד מסכן
וחכם ממלך זקן וכסיל אשר לא־ידע להזהר עוד:
כי־מבית הסורים יצא למלך כי גם במלכותו נולד רש:
ראיתי את־כל־החיים המהלכים תחת השמש עם
הילד השני אשר יעמד תחתיו: אין־קץ לכל־העם לכל
אשר־היה לפניהם גם האחרונים לא ישמחו־בו כי־
גם־זה הבל ורעיון רוח: שמר רגליך כאשר תלך אל־
בית האלהים וקרוב לשמע מתת הכסילים זבח כי־
אינם יודעים לעשות רע: אל־תבהל על־פיך ולבך אל־

יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם
2 וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ עַל־כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים׃ כִּי בָּא
3 הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים׃ כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר
נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים
4 אֵת אֲשֶׁר־תִּדֹּר שַׁלֵּם׃ טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר
5 וְלֹא תְשַׁלֵּם׃ אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ
וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף
6 הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ כִּי בְרֹב
חֲלֹמוֹת וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא׃
7 אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה אַל־
תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם׃
8 9 וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד׃ אֹהֵב כֶּסֶף
לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי־אֹהֵב בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה גַּם־זֶה הָבֶל׃
10 בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי
11 אִם־רְאִית עֵינָיו׃ מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מְעַט וְאִם־
12 הַרְבֵּה יֹאכֵל וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן׃ יֵשׁ
רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו
13 לְרָעָתוֹ׃ וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין
14 בְּיָדוֹ מְאוּמָה׃ כַּאֲשֶׁר יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת
15 כְּשֶׁבָּא וּמְאוּמָה לֹא־יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שֶׁיֹּלֵךְ בְּיָדוֹ׃ וְגַם־זֹה
רָעָה חוֹלָה כָּל־עֻמַּת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ וּמַה־יִּתְרוֹן לוֹ שֶׁיַּעֲמֹל
16 לָרוּחַ׃ גַּם כָּל־יָמָיו בַּחֹשֶׁךְ יֹאכֵל וְכָעַס הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ וָקָצֶף׃
הִנֵּה אֲשֶׁר־רָאִיתִי אָנִי טוֹב אֲשֶׁר־יָפֶה לֶאֱכוֹל־וְלִשְׁתּוֹת
וְלִרְאוֹת טוֹבָה בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ מִסְפַּר

יְמֵי־חַיָּו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ׃ גַּם כָּל־ חסר י'
הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוֹ
לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ וְלָשֵׂאת אֶת־חֶלְקוֹ וְלִשְׂמֹחַ בַּעֲמָלוֹ זֹה מַתַּת
1 אֱלֹהִים הִיא׃ כִּי לֹא הַרְבֵּה יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים
1 מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ׃ יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ
2 וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם׃ אִישׁ אֲשֶׁר יִתֶּן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר
וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ ׀ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה
וְלֹא־יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ
3 זֶה הֶבֶל וָחֳלִי רָע הוּא׃ אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים
רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב ׀ שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא־תִשְׂבַּע מִן־
הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ
4 הַנָּפֶל׃ כִּי־בַהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה׃
5 6 גַּם־שֶׁמֶשׁ לֹא־רָאָה וְלֹא יָדָע נַחַת לָזֶה מִזֶּה׃ וְאִלּוּ חָיָה
אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם וְטוֹבָה לֹא רָאָה הֲלֹא אֶל־מָקוֹם
7 אֶחָד הַכֹּל הוֹלֵךְ׃ כָּל־עֲמַל הָאָדָם לְפִיהוּ וְגַם־הַנֶּפֶשׁ
8 לֹא תִמָּלֵא׃ כִּי מַה־יּוֹתֵר לֶחָכָם מִן־הַכְּסִיל מַה־לֶּעָנִי
9 יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד הַחַיִּים׃ טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ־נָפֶשׁ
10 גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ
וְנוֹדָע אֲשֶׁר־הוּא אָדָם וְלֹא־יוּכַל לָדִין עִם שֶׁהתַּקִּיף מִמֶּנּוּ׃ יתיר ה'
11 12 כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים הַרְבֵּה מַרְבִּים הָבֶל מַה־יֹּתֵר לָאָדָם׃ כִּי
מִי־יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ
וְיַעֲשֵׂם כַּצֵּל אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו תַּחַת
ז 1 הַשָּׁמֶשׁ׃ טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ׃ ט' רבתי
2 טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר

הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ׃ טוֹב כַּעַס מִשְּׂחֹק 3
כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב׃ לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב 4
כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה׃ טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת חָכָם מֵאִישׁ 5
שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים׃ כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כֵּן 6
שְׂחֹק הַכְּסִיל וְגַם־זֶה הָבֶל׃ כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם 7
וִיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה׃ טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ 8
טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ־רוּחַ׃ אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס 9
כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ׃ אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים 10
הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ
עַל־זֶה׃ טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ׃ 11
כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה 12
בְעָלֶיהָ׃ רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן 13
אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ׃ בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה 14
רְאֵה גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת
שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה׃ אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי 15
בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ
בְּרָעָתוֹ׃ אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר לָמָּה 16
תִּשּׁוֹמֵם׃ אַל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי סָכָל לָמָּה תָמוּת 17
בְּלֹא עִתֶּךָ׃ טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אַל־תַּנַּח 18
אֶת־יָדֶךָ כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כֻּלָּם׃ הַחָכְמָה תָּעֹז 19
לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר׃ כִּי אָדָם אֵין 20
צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא׃ גַּם לְכָל־ 21
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע
אֶת־עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ׃ כִּי גַּם־פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לִבֶּךָ 22

אֲשֶׁר גַּם־אַתְּ* קִלַּלְתָּ אֲחֵרִים׃ כָּל־זֹה נִסִּיתִי בַחָכְמָה
אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי׃ רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה
וְעָמֹק ׀ עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ׃ סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר
וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל וְהַסִּכְלוּת
הוֹלֵלוֹת׃ וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא
מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים
יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ׃ רְאֵה זֶה מָצָאתִי אָמְרָה
קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן׃ אֲשֶׁר עוֹד־בִּקְשָׁה
נַפְשִׁי וְלֹא מָצָאתִי אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי וְאִשָּׁה
בְכָל־אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי׃ לְבַד רְאֵה־זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה
הָאֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חִשְּׁבֹנוֹת רַבִּים׃
1 מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר
2 פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא׃ אֲנִי פִּי־מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת
3 שְׁבוּעַת אֱלֹהִים׃ אַל־תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ אַל־תַּעֲמֹד
4 בְּדָבָר רָע כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה׃ בַּאֲשֶׁר דְּבַר־מֶלֶךְ
5 שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה׃ שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע
6 דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם׃ כִּי לְכָל־חֵפֶץ יֵשׁ
7 עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃ כִּי־אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ
8 מַה־שֶּׁיִּהְיֶה כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ׃ אֵין אָדָם שַׁלִּיט
בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת־הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין
9 מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו׃ אֶת־
כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃
10 וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ

* אתה ק'

וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה הָבֶל׃ אֲשֶׁר אֵין 11
נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי
הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת 12
וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו׃ וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָרָשָׁע 13
וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים׃
יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר 14
מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ
אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ וְשִׁבַּחְתִּי 15
אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ
כִּי אִם־לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי
חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי 16
אֶת־לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה
עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה׃
וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם 17
לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ בְּשֶׁל
אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר
הֶחָכָם לָדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא׃ כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי ט 1
אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים
וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם־אַהֲבָה גַם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ
הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם׃ הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מִקְרֶה אֶחָד 2
לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ וְלַאֲשֶׁר
אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כַּחֹטֶא הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא׃
זֶה ׀ רָע בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־מִקְרֶה אֶחָד 3

לַכֹּל וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מָלֵא־רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם בְּחַיֵּיהֶם
וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֵּתִים׃ כִּי־מִי אֲשֶׁר יְבֻחַר אֶל כָּל־הַחַיִּים
יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי־לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־הָאַרְיֵה הַמֵּת׃ כִּי
הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה
6 וְאֵין־עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם׃ גַּם אַהֲבָתָם גַּם־
שִׂנְאָתָם גַּם־קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק אֵין־לָהֶם עוֹד
7 לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה
לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים
8 אֶת־מַעֲשֶׂיךָ׃ בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל־
9 רֹאשְׁךָ אַל־יֶחְסָר׃ רְאֵה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ
כָּל־יְמֵי חַיֵּי הֶבְלֶךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כֹּל יְמֵי
הֶבְלֶךָ כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים וּבַעֲמָלְךָ אֲשֶׁר־אַתָּה עָמֵל
10 תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ
עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר
11 אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה׃ שַׁבְתִּי וְרָאֹה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ כִּי לֹא
לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לַחֲכָמִים
לֶחֶם וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים עֹשֶׁר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן כִּי־עֵת
12 וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ כִּי גַּם לֹא־יֵדַע הָאָדָם אֶת־עִתּוֹ
כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח
כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לְעֵת רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם
13 פִּתְאֹם׃ גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וּגְדוֹלָה הִיא
14 אֵלָי׃ עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל
15 וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדֹלִים׃ וּמָצָא בָהּ אִישׁ
מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־הוּא אֶת־הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא

זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא׃ וְאָמַרְתִּי אָנִי טוֹבָה 16
חָכְמָה מִגְּבוּרָה וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם
נִשְׁמָעִים׃ דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל 17
בַּכְּסִילִים׃ טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד 18
טוֹבָה הַרְבֵּה׃ זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר 1
מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט׃ לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב 2
כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ׃ וְגַם־בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר 3
וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא׃ אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ 4
מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים׃ יֵשׁ 5
רָעָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט׃
נִתַּן הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפֶל יֵשֵׁבוּ׃ 6
רָאִיתִי עֲבָדִים עַל־סוּסִים וְשָׂרִים הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל־ 7
הָאָרֶץ׃ חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ׃ מַסִּיעַ 8 9
אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם׃ אִם־קֵהָה 10
הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר
חָכְמָה׃ אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל 11
הַלָּשׁוֹן׃ דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃ 12
תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה׃ 13
וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר 14
יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ׃ עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־ 15
יָדַע לָלֶכֶת אֶל־עִיר׃ אִי־לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ 16
בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ׃ אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ 17
בָּעֵת יֹאכֵלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי׃ בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה 18
וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת׃ לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן 19

יְשַׂמַּח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃ גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ
אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף
הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפַיִם יַגֵּיד דָּבָר׃ שַׁלַּח יתיר ה'
לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ׃ תֶּן־חֵלֶק
לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־
הָאָרֶץ׃ אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ יָרִיקוּ וְאִם־
יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם
יְהוּא׃ שֹׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרָע וְרֹאֶה בֶעָבִים לֹא יִקְצוֹר׃
כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה
כָּכָה לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־
הַכֹּל׃ בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי
אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשַׁר הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד
טוֹבִים׃ וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לַעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ׃
כִּי אִם־שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה הָאָדָם בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר
אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי־הַרְבֵּה יִהְיוּ כָּל־שֶׁבָּא הָבֶל׃ שְׂמַח
בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי
לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי עֵינֶיךָ וְדָע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים ובמראה ק'
בַּמִּשְׁפָּט׃ וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ כִּי־
הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל׃ וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ
עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר
אֵין־לִי בָהֶם חֵפֶץ׃ עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר
וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם׃ בַּיּוֹם
שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת
כִּי מִעֵטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת׃ וְסֻגְּרוּ דְלָתַיִם בַּשּׁוּק

בְּשֵׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת
5 הַשִּׁיר׃ גַּם מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד
וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית
6 עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסּוֹפְדִים׃ עַד אֲשֶׁר לֹא־יִרְחַק חֶבֶל ק׳ ירתק
הַכֶּסֶף וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ
7 הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃ וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ
8 תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃ הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר
9 הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבֶל׃ וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד
לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה׃
10 בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת׃
11 דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת
12 נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד׃ וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים
13 הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר׃ סוֹף דָּבָר הַכֹּל
נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה
14 כָּל־הָאָדָם׃ כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט
עַל כָּל־נֶעְלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע׃

סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא
וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם׃

סכום פסוקי ספר קהלת מאתים ועשרים ושנים; וסמנו מה שהיה כבר נקרא שמו, וגם חציו מה שהיה כבר נקרא שמו (ו׳ י׳).
וסדריו ארבעה; וסמנו אבא בם אודה יה.